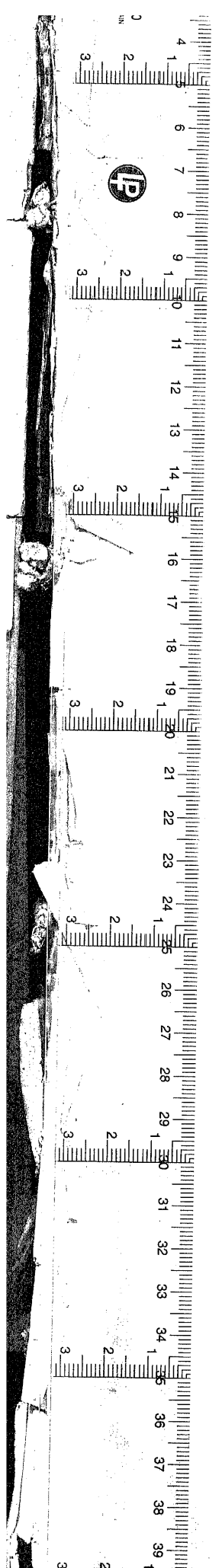

218A

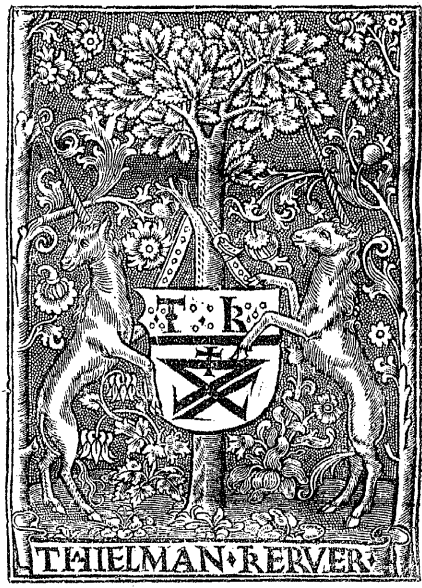
R.

L. 2

SEXTVS TOMVS

OPERVM DIVI AVRELII AVGVSTI-
NI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTI-
nens τὰ πολεμικά, hoc est, decertationes ad-
uersus hæreses, præcipue Iudæorum,
Manichæorum, Priscillianista-
rum, Origenistarum,
Arrianorum, &
Iouiniani.

*Viz conregi est libris per commissionem
belli off. unquam de quibus
de l. 6. de v. v.
J. Andree*

PARISIIS,

IN AEDIBVS YOLANDAE BONHOMME,
via ad diuum Iacobum sub interfignio Vnicornis.

*Viz conregi est libris per commissionem
belli off. unquam de quibus
de l. 6. de v. v.
J. Andree*

Quemadmodum in præliis solet potissimum emicare virtus & ardor militum ducumq; ita diuus Augustinus, quum nusquam non sit multis suspi-
ciendus nominibus, haud alibi tamen magis eluxit, quantum valuerit ac-
mine ingenii, subtilitate iudicii, vehementia copiaq; differendi, quam in his libris,
in quibus pro tranquillitate domus dei, quam vnice diligebat, pugnat aduersus hæ-
refes: quas quum hoc odio maiore profeceretur, quo impensius amabat Christi
sponsam Ecclesiam, tamen vbique singulari charitate laborat, vt homines sanet
potius quam perdat. Lege sceleriter ac vale.

CATALOGVS.

De hæresibus ad Quodvultdeum. Liber. i.	Folio. 2. Columna. 4.
De quinque hæresibus, oratio.	8. columna. 2.
Concio ad Catechumenos contra Iudæos, Paganos & Arrianos.	12. columna. 2.
Oratio aduersus Iudæos.	15. columna. 4.
De altercatione Ecclesiæ & Synagogæ, dialogus.	18. columna. 1.
De vtilitate credendi ad Honoratum. Lib. i.	20. columna. 2.
Contra epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti. Lib. i.	25. columna. 3.
De duabus animabus contra Manichæos. Lib. i.	31. columna. 4.
Contra Fortunatum quendam Manichæorum presbyterum. Lib. i.	35. columna. 1.
Contra Adimantum Manichæi discipulum. Lib. i.	38. columna. 1.
Contra Faustum Manichæum. Libri. XXXIII.	46. columna. 3.
De actis cum Felice Manichæo. Lib. ii.	107. columna. 4.
Contra Secundinum Manichæum. Lib. i.	114. columna. 4.
De natura boni contra Manichæos. Lib. i.	119. columna. 3.
De fide contra Manichæos. Lib. i.	123. columna. 2.
Contra aduersarium legis & Prophetarum. Lib. ii.	126. columna. 4.
Contra Priscillianistas, & Origenistas ad Orosium. Lib. i.	139. columna. 3.
Contra sermonem Arrianorum. Lib. i.	142. columna. 2.
Contra Maximinum Arrianorum Episcopum. Lib. iii.	147. columna. 1.
Contra Felicianum Arrianum de vnitrate trinit. ad Optatum. Lib. i.	167. columna. 3.
De bono coniugali contra Iouinianum. Lib. i.	171. columna. 2.
De sancta virginitate. Lib. i.	175. columna. 3.
De adulterinis coniugiis ad Pollentium. Lib. ii.	181. columna. 2.
De Epicureis & Stoicis Tractatus. i.	188. columna. 1.
De eo quod dictum est, Ego sum qui sum, Tractatus. i.	189. columna. 2.

QVODVULTDEVS AVGVSTINO.
A EPISTOLA QVODVULTDEI
ad Augustinum, petentis vt hære-
leon catalogum conscribat.

DOMINO merito venerabili, & vere beatissimo patri Augustino Episcopo, Quodvultdeus diaconus.
Diu trepidus fui, & ausus hos meos aliquotiens distuli: sed me principaliter, vt dici assolet, animauit beatitudinis tuæ beneuolentia omnibus comprobata. Quam dum considero, magis timui, ne non petendo superbus, non quaerendo desidiosus, non pullando piger à domino iudicarer. Sufficere autē mihi crederem huiusmodi tantummodo voluntatem, si fructum adipisci non possem. Cum autem pro certo nouerim, ostium diuini sermonis, quod uenerationi tuæ celestis gratia patefecit, paratā esse mentem tuam sanctam, quam possidet Christus, non solum cunctis uolentibus pandere, uerumetiam nolentibus, vt introire non pigeat, persuadere, occupationi reuerentię tuæ multiloquio superfluo moram non faciam, sed desiderium obsecrationis meæ breuiter indicabo. Non nullos in clero huiusce etiam amplissimæ ciuitatis esse imperitos, ex me ipso conuicio: & quantum uniuerso illi ordini profuturum sit quod expecto, cōsiderationi sanctitatis tuæ discutiendum offero. Priuilegio namq; cunctorum, qui hoc de spiritalibus tuis laboribus promerentur, etiam me indignum consecuturum esse præsumo, domine merito venerabilis, & vere beatissime pater. Precor igitur beatitudinem tuam, vt ex quo Christiana religio hereditatis promissæ nomen accepit, quæ hæreses fuerint, sint: quos errores intulerint, inferant: quid aduersus catholicam Ecclesiam senserint, sentiāt, de fide, de trinitate, de baptismo, de pœnitentia, de homine Christo, de deo Christo, de resurrectione, de nouo & vetere testamento: & omnia omnino, quibus à ueritate dissentiant: quæ etiam baptismum habeant, quæ uere non habeant: & post quas baptizet, nec tamen rebaptizet † Ecclesia: qualiter suscipiat uenientes, & quid singularis, lege, auctoritate, atque ratione respondeat, digneris exponere. Nec me tantæ beatitudinis tuæ credat ineptiæ, vt non inspiciam quantis & quam ingentibus uoluminibus opus sit, vt possint ista dissolui. Verum hoc ego fieri non expeto: id enim multipliciter factum esse non dubito: sed breuiter, perstrictè, atque summatim, & opinionem rogo cuiuslibet hæresis poni, & quid contra teneat Ecclesia catholica, quātum instructioni satis est, subdi: vt uelut quodam ex omnibus concepto commo-
nitorio, si quis aliquam obiectionem aut conuictionem uerius, plenius ac planius nosse uoluerit, ad opulenta & magnifica uolumina transmittatur: quibus à diuersis, & præcipue à ueneratione tua in hoc ipso constat elaboratum. Sufficiat autem & admonitio talis, vt puto doctis & imperitis, ociosis & occupatis, & ad cuiuslibet gradus ministerium Ecclesiæ vndecunq; promotis: dum & ille qui multa legit, eadem breuiter recordatur, & cōpendio ignarus instruitur: vt nouerit quid teneat, quid euitet: quid aueretur ne faciat, quid vt faciat assequatur. Fortassis autem, si tamē quod arbitror uerum est, etiam aduersus calumniantium malignas mentes, & dolosa labia opus hoc paruū inter cætera mirifica testimonio coronæ tuæ non deerit: vt quibus patet campus calumniandi profusior, validis & ex omni parte conclusis fidei limitibus coarctati, omnibusq; ueritatis telorum gene-
Tomus sextus.

ribus circumacti, etiam vno multiformi iaculo repente prostrati, morticinos spiritus nō audeant anhelare. Video quā onerosus existam meliora cogitanti, & disponenti maiora sancto seni, & querelas corporis sustinēti. Sed per Christum dominum rogo, qui te participem sapientia suæ sine inuidia esse concessit, vt hanc gratiam dones indoctis Ecclesiæ, qui te agnoscis sapientibus atq; insipientibus debitorem, merito ac iure dicturus, Vide te quoniam nō mihi soli laboraui, sed omnibus exquirentibus ueritatē. Potui adhuc offerre supplices & multiplices preces, & mecum imperitorum classes atleiscesse: sed malui iam gaudere dictantem, quā adhuc occu-
pare legentem.

Augustinus Quodvultdeo.

DOMINO dilectissimo filio & condiacono Quodvultdeo Augustinus. Accepit literis charitatis tuæ, ubi à me ardētissimo studio postulasti, vt de omnibus hæresibus, quæ post domini saluatoris aduentum aduersus eius doctrinam pullulaerunt, aliquid breuiter scriberem: quā sit hoc difficile, continuo reperta occasione rescripsi per filium meum Hipponensium primarium Philocalum: mox autem etiam ista oblata est, qua nunc rescribo, & breuiter difficultatem operis eius ostendo. Philastrius quidam Brixien-
sis Episcopus, quem cum sancto Ambrosio Mediolani etiam ipse uidi, scripsit hinc libri: nec illas hæreses præmittens, quæ in populo Iudæo fuerūt ante aduentū domini: easq; XXXVIII. commemorauit: & post domini aduentum. CXXVIII. Scripsit hinc etiam Græce Episcopus Cyprius Epiphanius, in doctrina catholice fidei latidabiliter diffamatus, sed ipse utriusq; temporis hæreses colligens, XC. † cōplexus est. Cum ergo ambo id uellet facere, quod à me petis, quātū tamen inter se differant de numero interim sectarum, uides: quod utiq; nō euenisset, nisi aliud vni eorū uideretur esse hæresis, & aliud alteri. Neq; enim putandū est aliquas ignorasse Epiphanius, quas nouerat Philastrius, cum Epiphanius longe Philastrio doctiorē inuenerimus: ita ut Philastrium potius dicere deberemus latuisse plurimas, si tamen plures esset ille cōplexus, & iste pauciores. Sed proculdubio in ea quaestione, ubi disceptatur quid sit hæresis, non idem uidebatur ambobus: & reuera hoc omnino definire difficile est: & ideo cauendū, cum omnes in numerum redigere cōnamur, ne præmittamus aliquas, quāuis hæreses sint: aut annumeremus aliquas, cum hæreses non sint. Vide ergo ne forte librū sancti Epiphaniij tibi mittere debeā: ipsum enim arbitror Philastrio doctius hinc locutum, qui possit apud Carthaginem in Latinam linguam uerū facilius atque commodius, ut tu potius præstes nobis, quod queris à nobis. Perlatorem multum cōmendo. Subdiaconus est de nostra diocesi: de fundo autem uiri spectabilis, nobisq; charissimi Orontij. Pro illo autem, & pro eius patre, à quo adoptatus est, etiam ad ipsum scripsi: quas literas cum legerit Christiana benignitas tua, peto ut eas apud memoratum uirum tua intercessione adiuuare digneris. Misi autem cū illo etiam hominem Ecclesiæ, ne ad tuam sanctitatem difficilis ei esset accessus: non enim parū de illo sollicitus sum, à qua me solitudine dominus, ut spero, per tuæ charitatis instantiam liberabit. Peto etiā mihi rescribere non graueris, quemadmodum sit in fide catholica ille Theodosius, per quem Manichæi nonnulli sunt proditi: & ipsi quos ab eo proditos, putamus esse correctos. Si etiam de perfectione sanctorum Episcoporum fortassis audisti, fac ut nouerim. Deo uiuas.

Roma. i. Ecclesiastici 24. & 33.

Philastrius alibi Philaster.

Epiphanius.

† alijs. LXXX.

Hæresis, quid defini- re difficile.

F

G *Quodvultdeus Augustino idem instantius petens.*

Domino merito venerabili, ac beatissimo sancto patri Augustino Episcopo, Quodvultdeus diaconus. Vnum quidem reuerentię tuę commonitorium, quod per Ecclesiasticum dignatus es destinare, suscepi. Nam quod prius directum esse beatitudo tua significauit, per virum honorabilem Philocalū, necdum ad me peruenit. Verum quanuis conscius priorum semper fuerim peccatorum, nunc tamen euidenter agnouit aspiciendo ad id quod exorauit tui muneris, meam toti Ecclesię impedimento esse personam. Sed omnino cōfido, quoniam qui per vnici sui gratiam, humani generis dignatus est delere facinora, nec me in pernecie cunctorum præualere permittet: potiusq; vbi abundauit peccatum, gratiam faciet redundare. Domine merito venerabilis ac beatissime pater, difficultatem operis quod instruendis imperitissimis nobis per tuam beneficentiam præstari sublimiter t exorauit, nec ipse ignorans ante prædixi, sed de diuini fontis vbertate, quā tibi dominus tribuit, veraci corde præsumpsi: nam & Philastrius & Epiphanius venerandi Episcopi si tale aliquid scripsisse memorantur, proculdubio me inter cetera, imō sicut omnia latent: non tamen arbitror eos hanc curam diligentiamque adhibuisse, vt singulis quibusque opinionibus contrarias etiam opiniones adiungant, irritasq; t subicerent: tunc deniq; opus illud vtriusque qualecunque sit, nō habet fortassis eam quam desidero veritatem. t Frustra etiā homini, qui Latina non didicit, Græca facundia delegatur: quia non ego tantummodo consilium, sed & auxilium postulauit. Quid autem venerationem tuam de interpretum non solum difficultate, sed etiam obscuritate admonero, cum ipse hoc magis, ac plenē diiudicēs: Accedit ad causam, quōd nonnulla etiam post illorum obitum hæreses emeruisse doceantur, quarum nullam illi fecerint mentionem: quam obrem ad peculiare patrocinium pietatis tuę confugio, & voce mea & vniuersali desiderio paratum ad misericordiam sacrosanctū pietatis pectus appello, sequestratis saporibus peregrinis considerato textu prioris Epistolę, panem a frumento, quod nostra t provincia solet habere præcipuum, cœlesti etiam manna conditum, sero pulsanti, & famem patienti non deneges. Profecto enim nec ego pulsare cessabo, donec ipse concedas: vt quod non impetrat priuilegium, vbi nullum est meritum, saltem in defecta importunitas mereatur.

† aliās, in adipiscendo illud quod exorauit.

Roma.

† suppliciter

† aliās, ritusque.

† aliās, breuitatem.

† aliās, panem Afrum quę nostra.

† aliās, debere.

† aliās, vt consideres.

Augustinus Quodvultdeus.

Domino synceriter dilectissimo fratri & condiacono Quodvultdeus, Augustinus Episcopus. Cum mihi hæc scribēdi offerretur occasio per Eusalensem presbyterum, quem commendo charitati tuę, relegi Epistolam tuam, in qua petis, vt de hæresibus quę oriri potuerunt, ex quo domini in carne nunciari cepit aduentus, aliquid scriberem. Hoc autem feci, vt viderem vtrum iam videretur t opus ipsum aggredi, & inde tibi aliquid mittere: vbi considerari t tanto esse difficilius, quanto vis esse breuius: sed ne hoc quidem potui, talibus curis superuenientibus impeditus, a quibus omnino dissimulare non possem: nā me & ab eo quod habebam in manibus, auerterunt. Hoc autem est, vbi respondeo libris Iuliani, quos octo adidit post illos quatuor, quibus antē respondi. Hoc enim cum Romę accepisset frater Alipius, nondum omnes descriperat, cum oblatam occasione noluit præterire, per quā mihi quinque transmissi: promittens alios tres cito esse mis-

surum, & multum instans ne respondere differrem. Cuius instantia coactus sum remissus semper agere quod agebam, vt operi vtrique non deessem: vni diebus, alteri noctibus: quantum mihi ab aliis occupationibus hinc atq; hinc venire non desistentibus parceretur. Agebam vero rem plurimū necessariam: nam retractabam opuscula mea, & si quid in eis me offenderet, vel alios posset offendere, partim reprehendendo, partim defendendo quod legi possent & deberent, operabar: & duo volumina iam absolueram, retractatis omnibus libris meis, quorum numerum nesciebam: eosq; CCXXXII. esse cognoui. Restabant Epistolę, & tractatus populares, quos Græci homilias vocant. t Et plurimas Epistolarum legebam, sed adhuc nihil inde dictaueram, cum me etiam isti Iuliani libri occupare cœperunt, quorū nunc quarto respondere cœpi. Quando ego id explicauero, quartoq; respondero, si tres non superuenerint, dispono, si deus voluerit, & quod poscis incipere, simul agens vtrunque, & hoc scilicet, & illud de retractatione opusculorum nostrorum, nocturnis & diurnis temporibus in singula distributis. Hoc ideo insinuauit sanctitati tuę, vt quantum tibi desiderium est sumendi quod poscis, tanto flagrantius a domino mihi poscas adiutorium, quo feruam laudabili studio tuo, atque vtilitati eorum, quibus existimas profuturum. Domine synceriter dilectissime frater, commendo iterum perlatorem, & negocium propter quod eō perrexit, si cognoueris apud quem agendum sit, peto ne pigeat adiuuare. Non enim possumus necessitates hominum eiusmodi deserere, qui nostri nō coloni, sed quod maius est fratres sunt, & in charitate Christi ad curam nostram pertinent. Deo viuas.

DIVI AVRELII AVGVSTINI IN librum de hæresibus ad Quodvultdeum,

PRÆFATIO.

Quod petis sæpissime atque instantissime sancte fili Quodvultdeus, vt de hæresibus aliquid scribam dignum lectione cupientium dogmata deuitare contraria fidei Christianę, & Christiani nominis obumbratione fallentia: scias me olim longe antequam peteres, facere cogitasse, atque fuisse facturum, nisi diligenter considerans quale quantumq; id esset, vltra vires meas esse sentirem. Sed quoniam fateor nullum mihi vt te instituisse poscendo, in ipsa tamē molesta instantia tua etiam tuum nomen attendi, & dixi, aggrediar & faciam Quodvultdeus. Hoc enim deum velle confido, si me ad huius operis terminum misericordie fauore perduxerit, vt per ministerium linguę meę tanti huius rei difficultas aut ostendatur tantummodo, aut ipso etiā plenius adiuuante tolleretur: quorum duorum, quod priore loco posui, iam diu est quod animo voluo ac reuoluo, & quadā meditatione contueor. Quod autem postea dixi non me accepisse cōfiteor: & vtrum dum hoc ago, vt efficiam, dum peto, dum quæro, dum pulso, sum fortasse acceptus ignoror: scio me tamen nec petiturum, nec quęsiturum, nec pulsaturum quantum sat est, nisi & hunc affectum munere diuinę inspirationis accipero. In hoc igitur opere, quod te vehementer urgente in dei voluntate suscepi, cernis me vt id peragam non tam crebrescentibus ad me tuis petitionibus esse cogendum, quā piis ad deum non solum tuis, verum & aliorum fratrum, quos tibi in hanc

L

M

rem

A rem fideles socios potueris inuenire, orationibus adiuuandum. Quod vt fiat, has ipsas primas huius laboris mei partes, vbi est & ista prælocutio, curati tuę charitati in auxilio domini accelerare mittendas: vt propter illa quę restant, noueritis quantum pro me orare debeatis, quicumque nosse potueritis, a me iam fuisse susceptum hoc tam grande negocium, quod a me desideratis impleri. Petis ergo, quod tuę indicant literę, quas ad me dedisti, cum primum a me petere ista cœpisti, vt exponam breuiter, perstrictę atque summatim, ex quo Christiana religio promissã hereditatis nomen accepit: quę hæreses fuerint, sint: quos errores intulerint, inferant: quid aduersus catholicam Ecclesiam senserint, sentiant: de fide, de trinitate, de baptismo, de penitentia, de homine Christo, de deo Christo, de resurrectione, de nouo & veteri testamēto. Istas autem inquisitiones tuas in immensum procedere cum videres, putasti cuiusdam generalitatis adhibendum esse compendium, atque dixisti, Et omnia omnino, quibus a veritate dissentiant. Deinde addidisti, Quę etiam baptismū habeant, quęve non habeant: & post quas baptizet, nec tamen rebaptizet Ecclesia: qualiter suscipiat venientes: & quid singulis lege, autoritate, atque ratione respondeat. Hęc omnia cum quærīs vt exponantur a me, miror luculentum ingenium tuum, tot tantarūque rerum & sitire veritatem, & fastidium iam timendo poscere breuitatem. Sed vidisti etiam ipse quid possem hoc loco tuę huius Epistolę cogitare: & quasi vigilanter occurristi cogitationi meę, dicens, Nec me tantę beatitudo tuę credat ineptiæ, vt non inspiciam quantis & quā ingentibus voluminibus opus sit, vt possint ista dissolui. Verum hoc ego fieri non expeto: id enim multipliciter factum esse non dubito. Et tanquam cōsiliū subiciens, quomodo possit & seruari breuitas, & veritas pandi, adiungis ea verba quę pauloante iam posui, & dicis, Sed breuiter, perstrictę, atque summatim, & opiniones rogo cuiuslibet hæresis poni: & quid contra teneat Ecclesia catholica, quantum instructioni satis est subdi. Ecce iterum mittis in longum, non quia dici ista breuiter siue non valeant, siue non debeant: sed quia tam multa sunt, vt quamlibet breuiter dicenda, multas literas flagitent: tu autem, vt velut quodam, inquis, ex omnibus concepto commonitorio, si quis aliquam obiectionem aut conuictionem vberius, plenius ac planius nosse voluerit, ad opulētā & magnificā volumina trāsmittatur, quibus a diuersis, & præcipue, inquis, a veneratione tua in hoc ipso constat esse elaboratum. Quę cum dicis, vnum quasi commonitorium de his omnibus te desiderare significas. Audi ergo vnde commonearis, quid petas. Opiniones omnium Philosophorum, qui scētas varias condiderunt, vsque ad tempora sua, (neque enim plus poterat) sex non paruis voluminibus quidam Celsus absoluit. Nec redarguit aliquem, sed tantum quid sentirent aperuit, ea breuitate sermonis, vt tantum adhiberet eloquij, quantum rei nec laudandę nec vituperandę, nec affirmandę aut defendendę, sed aperiendę indicandęq; sufficeret, cum ferme centum Philosophos nominasset: quorum non omnes instituerunt hæreses proprias: quoniam nec illos tacendos putauit, qui suos magistros sine vlla dissensione secuti sunt. Noster vero Epiphanius Cyprius Episcopus, ab hinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta hæresibus loquens, sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemorans omnia, nulla disputatione aduersus falsitatem pro veritate decertans.

Celsus.

Tomus sextus.

Breues sanē sunt libelli, & si in vnum libellum redigantur, nec ipse erit nostris vel aliorum quibusdam libris longitudine cōparandus. Huius breuitatem si fuero in commemorandis hæresibus imitatus, quid a me breuius postulare vel expectare debeas, non habebis. Sed non ibi huius mei laboris summa consistit, quod & tibi, vel me demonstrante, vel etiam te præcurrente poterit apparere, cum hoc fecero, Videbis enim in eo, quod supradictus Episcopus fecit, quantum desit operi quod ipse vis fieri, quanto magis quod ego? Tu nanque, quanuis breuiter, perstrictę atque summatim, tamen vis etiam responderi commemoratis hæresibus, quod ille nō fecit. Ego vero hoc magis volo facere, si & deus velit, vnde possit omnis hæresis, & quę nota est, & quę ignota, vitari: & vnde recte possit quęcunq; innotuerit, iudicari. Non enim omnis error hæresis est, quanuis omnis hæresis, quę in vitio ponitur, nisi errore aliquo hæresis esse non possit. Quid ergo faciat hæreticum, regulari quadam definitione comprehendendi, sicut ego existimo, aut omnino non potest, aut difficile potest: quod in processu huius operis declarabitur, si deus rexerit, adq; id quod intendo perduxerit disputationem t meam. Quid autem prosit ipsa inquisitio, etiam si non potuerimus comprehendere, quomodo sit definiendus hæreticus, suo loco videndum atque dicendum est: nam si hoc comprehendere potuerit, quis non videat vtilitas quanta sit? Erunt ergo primę partes operis huius de hæresibus, quę post Christi aduentum atque ascensum aduersus doctrinam ipsius extiterunt, & vtcunq; nobis innotescere potuerunt. In posterioribus autem partibus, quid faciat hæreticum, disputabitur. Cum ergo dominus ascendisset in cœlum, hi hæretici exorti sunt:

Error. Hæresis.

E t dispositio.

- 1 Simoniani.
- 2 Menandriani.
- 3 Saturniniani.
- 4 Basilidiani.
- 5 Nicolaitæ.
- 6 Gnostici.
- 7 Carpocratiani.
- 8 Cerinthiani, vel Merinthiani.
- 9 Nazaræi.
- 10 Hebionæi.
- 11 Valentiniani.
- 12 Secundiani.
- 13 Ptolemæi.
- 14 Marcitæ.
- 15 Colarbasij.
- 16 Heracleonitæ.
- 17 Ophitæ.
- 18 Caiani, aliās Caini.
- 19 Sethiani.
- 20 Archontici.
- 21 Cerdoniani.
- 22 Marcionitæ.
- 23 Apellitæ.
- 24 Seueriani.
- 25 Taciani.
- 26 Cataphryges.
- 27 Pepuziani, aliās Quintilliani.
- 28 Artotyritæ.
- 29 Telsaresædecitæ.
- 30 Alogiani, aliās Alogi.
- 31 Aditæ, aliās Adamiani.

F

a iij Elcesitæ,

G Epiphanius eum tria dicat asseruisse principia: bonum, iustum, prauum: sed Eusebius Synerum quendam, non Marcionem, trium principiorum atq; naturarum scribit auctorem. Apellatae sunt, quorum Apelles est princeps, qui duos quidem introducit deos: vnum bonum, alterum malum: non tamen in duobus diuersis atque inter se aduersis esse principia, sed vnum esse principium: deum scilicet bonum, & ab illo factum alterum: qui cum malignus esset, inuentus est in sua mundum na-
† aliis, malignitate.
 tuitate fecisse. Hunc Apellem dicunt etiam de Christo tam falsa sensisse, vt dicerent eum, non quidem carnem duxisse de coelo, sed ex elementis mundi accepisse, quae mundo reddidit, cum sine carne resurgens, in caelum ascendit. Seueriani à Seuero exortum, vinum non bibunt, eo quod fabulosa vanitate de Sarrana & terra germinasse asserunt vitem. Etiam ipsi non sanam doctrinam suam, quibus volunt inflant nominibus principum, Carnis resurrectionem cum veteri testamento respuentes. Hic praeterea Philumenem quandam puellam dicebat inspiratam diuinitus ad praenuncianda futura, ad quam somnia atque actus sui animi referens, diuinationibus seu presagis eius secretum erat
φιλυμένω.
H solitus praemoneri, eodem phantasmate eidem Philumena: pueri habitu se demonstrante, Qui puer apparens, Christum se aliquando, aliquando esse assereret Paulum. A quo phantasmate sciscitans, ea soleret respondere quae se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam, inter quae illud praecipuum, quod in angustiissimi oris ampullam vitream, panem grandem immitteret, eumque extremis digitulis leuare soleret illesum, eoque solo quasi diuinitus sibi cibo dato fuisse contenta. Taciani à Tacio quodam, instituti sunt, qui & Encratitae appellati sunt, nuptias damnant, atq; omnino pares eas fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt: nec recipiunt in suorum numerum coniugio vtentem, siue marem, siue foeminam: non vescuntur carnibus, easque omnes abominantur: prolationes quasdam fabulosas seculorum etiam ipsi sapiunt: saluti primi hominis contradicunt. Epiphanius Tacianos & Encratitas ita discernit, vt Encratitas Taciani schismaticos dicant. Cataphryges sunt, quorum auctores fuerunt, Montanus tanquam paracletus, & duae Prophetissae ipsius, Prisca & Maximilla. His nomen prouincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt, ibique vixerunt: & etiam nunc in eiusdem partibus populos habent. Aduentum spiritus sancti à domino promissum, in se potius quam in Apostolis eis fuisse asserunt redditum. Secundas nuptias pro fornicationibus habent: & ideo dicunt eas permisisse Apostolum Paulum, quia ex parte sciebat, & ex parte prophetabat: Nondum enim venerat quod perfectum est. Hoc autem perfectum in Montanum & in eius prophetissas venisse delirant. Sacramenta perhibentur funesta habere. Nam de infantis anniculi sanguine, quem de toto eius corpore minutis punctationum vulneribus extorquet, quasi eucharistiam suam conficere perhibentur, miscentes eum farina, panemque inde facientes: qui puer si mortuus fuerit, habetur apud eos pro martyre: si autem vixerit, pro magno sacerdote.
1. Cor. 13.
27 Pepuziani à loco quodam nominati sunt, quoniam ciuitatem desertam dicit Epiphanius. Hanc autem isti diuinum aliquid esse arbitantes, Hierusalem vocant. Tantum dantes mulieribus principatum, vt sacerdotio quoque apud eos honorentur. Dicunt enim Quintillae & Priscillae in eadem ciuitate Pepuza, Christum specie foeminae reuelatum. Vnde ab hac Quintilliani etiam nun-

cupantur. Faciunt & ipsi de sanguine infantis quod Cataphryges facere supra diximus. Nam & ab eis perhibentur exorti. Denique alij hanc Pepuzam non esse ciuitatem, sed villam dicunt fuisse Montani & Prophetissarum eius Priscae & Maximillae: & quia ibi vixerunt, ideo locum meruisse appellari Hierusalem. Arto-
28
 tyritae sunt, quibus oblatio eorum hoc nomen dedit: offerunt enim panem & calicem, dicentes à primis hominibus oblationes de fructibus terrae & ouium fuisse celebratas. Hos Pepuzianis iungit Epiphanius. Testaresca decatitae hinc appellati sunt, quod non nisi quartadecima luna, mense Martio, Pascha celebrant, quilibet septem dierum occurrat dies, & si dies dominicus occurrerit, ipso die ieiunant & vigilant. Alogiani propterea sic vocantur tanquam sine verbo: logos enim Graece verbum dicitur, quia domini filium respicere noluerunt, Ioannis Euangelium respuentes, cuius nec Apocalypsin accipiunt, has videlicet scripturas negant esse ipsius. Adamiani ex Adam dicti, cuius imitantur in paradiso nuditatem, quae fuit ante peccatum: vnde & nuptias auersantur, quia nec priusquam peccasset Adam, nec priusquam dimissus esset de paradiso, cognouit vxorem. Credunt ergo quod nuptiae futurae non fuissent, si nemo peccasset. Nudi itaque: mares foeminaeque conueniunt, nudi lectiones audiunt, nudi orant, nudi celebrant sacramenta, & ex hoc paradysum suam arbitrantur Ecclesiam. Elceseos & Samsesos hic tanquam ordine suo commemorat Epiphanius, quos dicit à quodam pseudopropheta esse deceptos qui vocabatur Elci, ex cuius genere duas mulieres tanquam deas ab eis perhibet adoratas. Caetera Hebioneis tenere similia. Theodotiani à Theodotione quodam instituti, hominem tantummodo Christum asseuerant. Quod dicitur quidem Theodotion propterea docuisse, quia in persecutione lapsus isto modo se casus sui deuitare putabat opprobrium, si non deum negasse, sed hominem videtur. Melchisedeciani, Melchisedech sacerdotem dei excelsi, non hominem fuisse, sed virtutem dei esse arbitrantur. Bardesaniatae, à quodam Bardesane, qui in doctrina Christi prius extitisse perhibetur insignis: quantum postea per omnia in Valentini haeresim lapsus est, addens de suo vt fato ascriberet conuersationes hominum. Noëtiani, à quodam Noëto, qui dicebat Christum eundem ipsum esse patrem & spiritum sanctum. Valesij & seipos castrant, & hospites suos, hoc modo existimantes deo se debere seruire. Alia quoque haeretica docere dicuntur & turpia: sed quae illa sunt, nec ipse commemorauit Epiphanius, nec vsquam potui reperire. Cathari, qui seipos isto nomine, quasi propter mundiciam superbissime atque odiosissime nominant: secundas nuptias non admittunt, poenitentiam denegant, Nouatum sectantes haeticum: vnde etiam Nouatiani appellantur. Angelici, in angelorum cultu inclinati, quos Epiphanius iam omnino defecisse testatur. Apostolici, qui se isto nomine arrogantisime vocauerunt, eo quod in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes, quales habet catholica Ecclesia & monachos & clericos plurimos. Sed ideo isti haeretici sunt, quoniam se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Encratitis isti similes sunt, nam & Apotactitae appellatur. Sed alia nescio quae propria haeretica docere perhibetur. Sabelliani ab illo Noëto, quem supra memorauimus, defluxisse dicuntur. Nam & discipulū eius quidam perhibent

* id est, extraordinarij

A perhibent fuisse Sabellium. Sed qua causa duas haereses Epiphanius computat, nescio: cum fieri potuisset videamus vt fuerit Sabellius iste famosior, & ideo ex illo celebrius haec haeresis nomen accepit. Noëtiani enim difficillime ab aliquo sciuntur, Sabelliani autem sunt in ore multorum. Nam & Praxeianos à Praxeia quidam vocant, & Hermogeniani vocari ab Hermogene potuerunt, qui Praxeas & Hermogenes eadem sentientes in Africa fuisse dicuntur. Nec tamen istae plures sectae sunt, sed vnus sectae plura nomina ex his hominibus qui in ea maxime innotuerunt, sicut Donatista, iudem Parmenianista: sicut Pelagiani iudem Coelestiani. Vnde ergo sit factum, vt Noëtianos & Sabellianos, non vnus haeresis duo nomina, sed tanquam duas haereses supradictus Episcopus poneret liquido inuenire non potui: quia si quid inter se differunt, tam obscure dixit studio forsitan breuitatis, vt non intelligam. Loco quippe isto, quo & non tam longe à Noëtianis Sabellianos commemorans. Sabelliani, inquit, similia Noëto dogmatizantes praeter hoc quod dicunt patrem non esse passum: quomodo de Sabellianis intelligi potest, cum sic innotuerint dicere patrem passum, vt Patripassiani quā Sabelliani crebrius nuncupentur? Aut si forte in eo quod ait, praeter hoc quod dicunt patrem non esse passum, Noëtianos hoc dicere intelligi voluit, quis eos in hac ambiguitate discernat? Vel quomodo possunt intelligi quilibet eorum patrem passum fuisse non dicere, cum dicant eundem ipsum esse & patrem & filium & spiritum sanctum? Philaster autem Brixianus Episcopus in prolixissimo libro quem de haeresibus condidit, & cxxxviii. haereses arbitratus est computandas, Sabellianos continuo post Noëtianos ponens, Sabellius, inquit, discipulus eius, qui similitudine sui doctoris itidem secutus est, vnde & Sabelliani postea sunt appellati, qui & Patripassiani & Praxeiani à Praxeia, & Hermogeniani ab Hermogene, qui fuerunt in Africa, qui & ista sentientes abiecti sunt ab Ecclesia catholica. Certe iste eosdem postea Sabellianos dixit appellatos, qui ea quae Noëtus sentiebant. Et alia nomina eiusdem sectae commemorauit, & tamen Noëtianos & Sabellianos sub duobus numeris tanquam duas haereses posuit, qua causa, ipse viderit.
42
 Origeniani à quodam Origene dicti sunt, non ab illo qui ferè omnibus notus est, sed ab alio nescio quo, de quo, vel sectatoribus eius Epiphanius loquens, Origeniani, inquit, cuiusdam Origenis discipuli, turpis autem sunt operationis: isti sunt nephanda facientes, sua cor-
43
 pora corruptioni tradentes. Alios autem Origenianos continuo subiiciens, Origeniani, inquit, alij qui & Adamantij tractatoris illius sectatores qui & mortuorum resurrectionem negant, Christum autem & spiritum sanctum creaturam dicunt: paradysum autem & caelos & alia non credunt esse secundum literam: sed in allegoria. Hac quidem de Origene Epiphanius refert. Sed defensores eius dicunt Origenem patrem & filium & spiritum sanctum vnus eiusdemque substantiae docuisse, neque resurrectionem repulisse mortuorum: sed qui eius plura legerunt, contradicunt. Sunt & alia huius Origenis dogmata quae catholica Ecclesia omnino non recepit: in quibus nec ipsum falso arguit, nec potest ab eius defensoribus excusari, maxime de purgatione & liberatione: ac rursus post longum tempus ad eadem mala reuolutione rationalis vniuersae creaturae. Quis enī catholicus Christianus vel doctus vel indoctus non vehementer exhorreat, eam quam dicit purgationem malorum, id est, etiam eos qui hanc vitam in flagitiis & facinoribus & sacrile-

giis atq; impietatibus quamlibet maximis finierunt: ipsum etiam postremo diabolū atq; angelos eius, quantum post longissima tempora purgatos atq; liberatos regno dei lucis restitui, & rursus post longissima tempora omnes qui liberati sunt, ad haec mala denuo relabi & reuerti, & has vices alternantes beatitudinum & miseriarum rationalis creaturae semper fuisse, semper fore? De qua vanissima impietate aduersus Philosophos, à quibus ista didicit Origenes, in libris de ciuitate dei diligentissime disputauit. Dicit praeterea ipse Origenes, quod filius dei sanctis hominibus comparatus, veritas sit, patri collatus mendacium: & quantum distat Apostoli Christo, tantum filius patri. Vnde nec orandus est filius, cum patre, quia non est author indulgentiarum petitionum, sed supplicator. Pauliani à Paulo Samosateno, Christum non semper fuisse dicunt, sed eius initium, ex quo de Maria natus est asseuerant: nec eum aliquid amplius quam hominem putant. Ista haeresis aliquando cuiusdam Artemonij fuit, sed cum defecisset, instaurata est à Paulo, & postea sic à Photino confirmata, vt Photiniani quā Pauliani celebrius nuncupentur. Istos sanè Paulianos baptizandos esse in Ecclesia catholica Niceno concilio constitutum est. Vnde credendum est eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi haeretici cum de catholica discederent abstulerunt eamque custodiunt. Photinus ab Epiphanio non continuo post Paulum siue pro I Paulo, sed aliis interpositis ponitur: non tacetur sanè similia credidisse, secundum aliquid tamen aduersus eum dicitur, sed quid sit ipsum aliquid, omnino non dicitur. Philaster autem continuatim ponit ambos sub singulis & propriis numeris, quāsi haereses duas, cum dicat Photinum in omnibus Pauli scutum fuisse doctrinam. Manichaei à quodam Persa extiterunt, qui vocabatur Manin, quantum & ipsum cum eius infana doctrina coepisset nomen praedicari, nam antehac Vrbeus vocabatur. Sed in Graecia discipuli eius, vitantes nomen infaniae, quasi doctiores & coipso mediciores, geminata, n. litera, Mannichaeum quasi manna fundentem, pro Manichaeo, id est, infano appellauerunt. Iste duo principia inter se diuersa atque aduersa, eademque aeterna & coaeterna, hoc est semper fuisse composuit. Duasque naturas atque substantias boni scilicet & mali, sequens alios antiquos haeticos opinatus est: quarum inter se pugnam & commixtionem, & boni à malo purgationem, & boni quod purgari non poterit, cum malo in aeternam damnationem secundum sua dogmata asseuerans multa fabulatur, quae cuncta intexere huic operi nimis longum est. Ex his autem suis fabulis vanis atque impiis coguntur dicere, animas bonas, quas censent ab animarum malarum natura scilicet contrariae commixtione liberandas, eius enim deus esse esse naturae. Proinde mundum à natura boni, hoc est, à natura dei factum, consentitur quidem, sed de commixtione boni & mali, quae facta est, quando inter se vtraque natura pugnavit. Ipsam vero boni à malo purgationem ac liberationem, non solum per totum mundum & de omnibus eius elementis virtute dei facere dicunt, verum etiam electos suos per alimenta quae sumunt: & eis quippe alimentis sicuti vniuerso mundo dei substantiam perhibent esse commixtam: quam purgari putant in electis suis eo genere vitae, quo viuunt electi Manichaeorum, velut sanctius & excellentius auditoribus suis. Nam his duabus professionibus, hoc est, electorum & auditorum, Ecclesiam suam constare voluerunt. In caeteris autem hominibus, etiam in ipsis auditoribus suis, hanc partem

44

E

45

46

F

G partem bonae diuinæque substantiæ, quæ mixta & colligata in escis & potibus detinetur, maximæque in eis qui generant filios, arctius & inquinatius colligari putant. Quicquid vero vndique purgatur luminis, per quasdam naues, quas esse lunam & solem volunt, regno dei, tanquam propriis sedibus reddi. Quas itidē naues de substantia dei pura perhibent fabricatas. Lucēque istam corpoream animantium mortalium oculis adiacentē, non solum in his nauibus, vbi eam purissimam credūt, verumetiam in aliis quibusque lucidis rebus vbi secundum ipsos tenetur admixta, crediturque purganda, dei dicunt esse naturam. Quinq; enim elementa quæ genuerūt principes proprios, genti tribuunt tenebrarum, eaq; elementa his nominibus nuncupant, fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum. In fumo nata animalia bipedia, vnde homines ducere originē censent. In tenebris serpētia, in igne quadrupedia, in aquis natatilia, in vento volatilia. His quinque elementis malis debellandis, alia quinque elementa de regno & substantia dei missa esse, & in illa pugna fuisse permixta, fumo aëra, tenebris lucem, igni malo, ignem bonum: aqua mala, aquam bonam: vento malo, ventum bonum. Naues autem illas, id est, duo coeli luminaria ita distinguunt, vt lunam dicant factam ex bona aqua, solem vero ex igne bono. Esse autem in eis nauibus sanctas virtutes, quæ se in masculos transfigurāt, vt illiciant foeminas gentis aduersa, & per hanc illecebram commota eorum concupiscentia fugiat de illis lumen quod membris suis permixtum tenebat, & purgandum suscipiatur ab angelis lucis, purgatumque illis nauibus imponatur ad regna propria reportādum. Qua occasione, vel poti⁹ execrabilis superstitionis quadem necessitate, coguntur electi eorum, velut Eucharistiam conspersam cum semine humano sumere, vt etiā inde, sicut de aliis cibis quos accipiunt, substantia illa diuina purgetur. Sed hoc se facere negāt, & alios nescio quos sub nomine Manichæorum facere affirmant. Detecti sunt tamē in Ecclesia, sicuti scis apud Carthaginē, iam te ibi diacono cōstituto, quando instante Viro tribuno, qui tunc domui regie præfuit, aliqui adducti sunt. Vbi puella illa nomine Margarita, istam nefariam turpitudinem prodidit. Quæ cum esset annorum nondum duodecim, propter hoc scelestum mysterium se dicebat esse violatam. Tunc Eusebiam quandam Manichæam quasi sanctimonialē, id ipsum propter hoc ipsum passam, vix compulsi confiteri, cum primum illa se asseruisset integram, atq; ab obsterice inspicere postulasset: quæ inspecta & quid esset inuenta, totū illud turpissimum scelestus, vbi ad excipiendum & cōmiscendum concumbentium semen farina substernitur, quod Margarita indicante absens nō audierat, similiter indicauit: & recenti tempore nonnulli eorum reperti, & ad Ecclesiam ducti, sicut gesta episcopalia quæ nobis misisti ostendunt, hoc non sacramentum, sed execramentum sub diligenti interrogatione confessi sunt: quorū vnus nomine Viator, eos qui ista faciunt proprie catharistas, id est, mundatores vel purgatores vocari dices, cum alias eiusdem Manichææ sectæ partes in Macarios, & specialiter Manichæos distribui perhiberet, omnes tamen has tres formas ab vno authore propagatas, & omnes generaliter Manichæos esse negare non potuit. Certe illi libri Manichæi sunt omnibus sine dubitatione communes, in quibus libris illa portenta ad illiciendos, & per concupiscentiam dissoluendos vtriusque sexus principes tenebrarum, vt liberata fugiat ab eis quæ captiuata tenebatur in eis diuina substantia, de masculorum in femi-

nas & foeminarum in masculos transfiguratione conscripta sunt, vnde ista eorū, quamlibet negant ad se pertinere, turpitudine defluxit. Diuinas enim virtutes quantum possunt imitari se putant, vt purgent dei sui partē: quam profecto sicut in omnibus corporibus celestibus & terrestribus, atque in omnium rerum seminibus, ita & in hominis semine teneri existimāt inquinatam. Ac per hoc sequitur eos, vt sic eam etiam de semine humano, quemadmodum de aliis seminibus quæ in alimentis sumunt, debeant manducando purgare. Vnde etiam catharistæ appellantur, quasi purgatores, tanta eam purgantes diligentia, vt se nec ab hac tam horrida cibi turpitudine abstineant. Nec vescuntur tamē carnibus, tanquam de mortuis vel occisis fugerit diuina substantia, tantūque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari, Nec oua saltem sumunt, quasi & ipsa cum franguntur expirent, nec oporteat vllis mortuis corporibus vesci, & hoc solum viuat ex carne quod in farina ne moriatur excipitur. Sed nec alimonia lactis vtuntur, quauis de corpore animantis viuente mulgeatur siue sugatur: non quia putant diuinæ substantiæ nihil ibi esse permixtum, sed quia ipse sibi error non constat. Nam & vinum non bibunt, dicentes fel esse principum tenebrarum, cum vescantur vis. Nec musti aliquid, vel recentissimi sorbet. Animas auditorum suorum in electos reuolui arbitrantur, aut foelicore compedio in escas electorum suorum, vt iam inde purgata in nulla corpora reuertantur. Ceteras autem animas & in pecora redire putant, & in omnia quæ radicibus fixa sunt atque aluntur in terra. Herbas enim atque arbores sic putant viuere, vt vitam quæ illis inest, & sentire credant, & dolere cum læduntur, nec aliquid inde sine cruciatu eorum quenquā posse vellere aut carere. Propter quod agrū etiam spinis purgare nefas habent. Vnde agriculturā, quæ omnium artium est innocentissima, tanquam plurimum homicidiorum ream dementes accusant: suisque auditoribus ideo hæc arbitrantur ignosci, quia præbet inde alimenta electis suis, vt diuina illa substantia in eorum ventre purgata, impetret eis veniam, quorum traditur oblatione purganda. Itaque ipsi electi, nec in agris operantes, nec poma carpentes, nec saltem folia vlla vellentes, expectant hæc afferri vltibus suis ab auditoribus suis, viuentes de tot ac tantis secundum suam vanitatem homicidiis alienis, monēt etiam eosdem auditores suos, vt si vescūtur carnibus, animalia non occidant, ne offendant principes tenebrarū in celestibus colligatos, a quibus omnem carnem dicunt originem ducere. Et si vtuntur coniugibus, conceptum tamen generationemque deuitent, ne diuina substantia, quæ in eos per alimenta ingreditur, vinculis carnis ligetur in prole. Sic quippe in omnem carnem, id est, per escas & potus venire animas credunt. Vnde nuptias sine dubitatione condemnant, & quantū in ipsis est prohibent, quando generare prohibent, propter quod coniugia copulanda sunt. Adam & Euam ex parentibus principibus sumi asserunt natos, cum pater eorum nomine Saclas sociorum suorū fetus omnium deuorasset, & quicquid inde commixtum diuinæ substantiæ ceperat, cum vxore concubens in carne prolis tanquam tenacissimo vinculo colligasset. Christum autem fuisse affirmant quem dicit nostra scriptura serpentem, a quo illuminatos eos asserunt, vt cognitionis oculos aperirent, & bonum malumque dignoscerent. Eumque Christum nouissimis temporibus venisse ad animas, nō ad corpora liberandas. Nec fuisse in carne vera, sed simulatam speciem carnis ludificandis

A ficandis humanis sensibus præbuisse, vbi non solum mortem, verumetiam resurrectionem similiter mentiretur. Deum qui legem per Moysen dedit, & in Hebræis Prophetis locutus est, non esse verum deum, sed vnum ex principibus tenebrarū. Ipsiusque noui testamenti scripturas tanquam infalsatas ita legunt, vt quod voluerint inde accipiant, quod nolunt reiiciant, eisque tanquam non totum verū habentibus nonnullas apocryphas anteponāt. Promissionē domini Iesu Christi de paracleto spiritus sancto in suo archimanichæo dicitur esse completam. Vnde se in suis literis Iesu Christi Apostolū dicit, eo quod Iesus Christus se missurum esse promiserit, atque in illo miserit, spiritum sanctum. Propter quod etiā ipse Manichæus duodecim discipulos habuit ad instar Apostolici numeri, quæ numerum Manichæi hodieque custodiūt. Nam ex electis suis habet duodecim, quos appellat magistros, & tertiumdecimū principem ipsorū. Episcopos autem septuagintaduos, qui ordinantur a magistris: & presbyteros, qui ordinantur ab Episcopis. Habent etiā Episcopi diaconos. Iam ceteri tantummodo electi vocantur. Sed mittuntur etiam ipsi qui videntur idonei, ad hunc errorem vel vbi est sustentandum & augendū, vel vbi non est etiam seminandū. Baptismum in aqua nihil cuiquam perhibēt salutis afferre, nec quenquam eorum quos decipiunt baptizandum putant. Orationes faciunt ad solem per diem quaquauersum circumit: ad lunam per noctem si apparet, si autem non apparet, ad Aquiloniam partem, quæ sol cum occiderit ad Orientem reuertitur: stant orantes. Peccatorum originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantia tribuunt gentis aduersa: quam dogmatizantes esse hominibus mixtam, omnem carnem nō dei, sed mala mentis perhibent esse opificium: quam a contrario principio deo coeternam esse aiunt. Carnalem concupiscentiam, qua caro concupiscit aduersus spiritū, non ex vitata in primo homine natura nobis inesse infirmitatē, sed substantiam volunt esse contrariam, sic nobis adhaerentem, vt quando liberamur atque purgamur, separetur a nobis, & in sua natura etiam ipsa immortaliter viuat. Easque duas animas, vel duas mentes, vnam bonam, alteram malam in vno homine inter se habere consuetum, quando caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec in nobis sanatum hoc vitium, sicut nos dicimus, nunquam futurum: sed a nobis seiuicam atque seclusam substantiam istam mali, & finito ipse seculo post conflagrationem mudi in globo quodam, tanquam in carcere sempiterno, esse victuram. Cui globo affirmant accessurum semper & adhaesurum, quasi coopertorium atque rectorium ex animabus: natura quidem bonis, sed tamen quæ non potuerant a peccatorū, si huius quæ ab illo purgari. Hierachitæ, quorū author Hieracha nuncupatur, resurrectionem carnis negant: monachos tantum & monachas & coniugia nō habentes in communionem recipiunt. Ad regnum colorum non pertinere paruulos dicunt, quia non sunt eis vlla merita certaminis, quo vitia superentur. Melitiani a Melitio nuncupati, nolentes orare cum cōuersis id est, eis, qui in persecutione ceciderunt, vel schisma fecerunt. Nunc autem dicuntur Arriani esse coniuncti. Arriani ab Arrio, in eo sunt notissimi errore, quo patrem & filium & spiritum sanctum nolunt esse vnus eiusdemque nature atque substantiæ, aut vt expressius dicatur essentia, quæ *δύο φύσιν* Græce appellatur: sed esse filium creaturam, spiritū vero sanctum creaturam creaturæ: hoc est, ab ipso filio creatum volunt. In eo autem quod Christum sine anima

solam carnem suscepisse arbitrantur, minus noti sunt. Nec aduersus eos ab aliquo inteni de hac re aliquando fuisse certatum. Sed hoc verum esse & Epiphanius non tacuit, & ego ex eorū quibusdam scriptis & colloctionibus certissime cōperi. Rebaptizari quoque ab his catholicos nominus, vtrum & nō catholicos, nescio. Valerianos, quos appellat & Epiphanius schismaticos, non hereticos vult videri. Alij vocant Anthropomorphitas, quoniam deum sibi fingūt cogitatione carnali in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, quod rusticitati eorum tribuit Epiphanius, parcēs eis ne dicantur heretici. Eos autem separasse se dicit a cōmunionē nostra culpando Episcopos diuites, & Pascha cū Iudeis celebrando. Quauis sint qui eos in Aegypto Ecclesia catholica cōmunicare asseuerent. De Photinians autem, quos isto loco Epiphanius cōmemorat iam superius satis locutus sum. Semiarianos Epiphanius dicit, qui similes essentia dicunt patri & filio, tanquam non plenos Arrianos, quasi Arriani nec similem velint, cum hoc Eunomiani dicere celebrantur. Macedoniani sunt a Macedonio Constantinopolitana Ecclesia Episcopo, quos & *πνευματομάχους* Græci dicunt, eo quod de spiritu sancto litigent. Nam de patre & filio recte sentiūt, quod vnus sint eiusdemque substantiæ vel essentia, sed de spiritu sancto hoc nolunt credere, creaturam eum esse dicentes. Hos potius quidam Semiarianos vocant, quod in hac questione ex parte cum illis sint, ex parte nobiscū. Quauis a nonnullis perhibeantur, nō deum, sed deitatem patris & filij dicere spiritum sanctū, & nullam propriam habere substantiam. Aëriani ab Aërio quodam sunt nominati, qui cū esset presbyter, doluisse fertur, quod Episcopus nō potuit ordinari, & in Arrianorū hæresim lapsus, propria quoque dogmata addidisse nonnulla, dices, orare vel offerre pro mortuis oblationem nō oportere, nec statuta solenniter celebranda esse ieiunia, sed cum quisque voluerit ieiunandū, ne videatur esse sub lege. Dicebat etiam presbyterū ab Episcopo nulla differētia debere discerni. Quidam perhibet istos sicut Encratitas vel Apotactitas non admittere ad cōmunionem suam, nisi cōtinentes, & eos qui seculo ita renunciauerint, vt propria nulla possideant, ab esca tamē carniū nō eos abstinerere dicit Epiphanius. Philaster vero & hanc eis tribuit abstinentiā. Aëriani ab Aërio sunt vocati, idemque Eunomiani ab Eunomio Aërij discipulo, quo nomine magis innotuerūt. Eunomius ipse in dialectica præualens, acutius & celebrius defendit hæc hæresim, dissimile per omnia patri asserens filium & filio spiritum sanctū. Fertur etiā vsque adeo fuisse bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quod nihil cuique obesset quorūlibet perpetratio ac perseverantia peccatorū, si huius quæ ab illo docebatur fidei particeps esset. Apollinaristas Apollinaris instituit, qui de anima Christi a catholica differenter sentientes, dicentes sicut Arriani, deum Christum carnē sine anima suscepisse. In questione testimoniis Evangelicis victi, mentē, qua rationalis est anima hominis, nō fuisse in anima Christi, sed pro hac ipsum verbum in ea fuisse dixerunt. De ipsa vero eius carne sic a recta fide dissensisse perhibentur, vt dicerent carnē illam & verbū vnus eiusdemque substantiæ, cōtentiosissime asseuerates, verbum carnē factum: hoc est, verbū aliquid in carnem fuisse conuersum atque mutatum, non autem carnem de Maria carne susceptam. Antidicomarianitæ appellati sunt heretici, qui Mariæ virginitati vsque adeo contradicūt, vt affirmant eam post Christum natū viro suo fuisse commixtam. Pfallianorum postremam ponit Epiphanius

Sol & luna naues.

Ioan. 14.
 † alijs, hereticis, Manichæo.

† carnibus.

Liberum arbitrium.

Galat. 5.

Animæ dug.

47
 † alijs, Hierax.

48

49

† alijs, Sadas

51

52

53

54

55

56

57

G Epiphanius hæresim, quod nomen ex lingua Syra est, Græce autem dicuntur *ἐπιφανία* ab orando sic appellati. Tantum enim orant, vt eis qui hoc de illis audiunt incredibile videatur. Nam cum dominus dixerit, Oportet semper orare & non deficere. Et Apostolus, Sine intermissione orate: quod sanissime sic accipitur, vt nullo die intermittantur certa tempora orandi, isti ita nimis hoc faciunt, vt hinc iudicentur inter hæreticos nominandi. Quamuis nonnulli eos dicat de purgatione animarum nescio quam phantasticam & ridiculam fabulam narrare, porcam scilicet cum porcellis suis videri exire de ore hominis quando purgatur, & in eum visibili similiter specie ignem qui non cõburat intrare. His adiungit Epiphanius Euphemitas Martyrianos, & Sattamanos, & hos omnes cum illis tanquam vnam hæresim ponit. Dicuntur Euchite opinari, monachis non licere sustentandæ vitæ suæ causa aliquid operari, atq; ita seipos monachos profiteri, vt omnino ab operibus vacent. Vsq; ad istos ergo de hæresibus opus suum perduxit supradictus Episcopus Cyprius, apud Græcos inter magnos habitus, & à multis in catholica fidei sanitate laudatus. Cuius ego in commemorandis hæreticis non modum, sed ordinem sum secutus. Nam & aliqua ex aliis posui quæ ipse non posuit: & aliqua non posui, quæ ipse posuit: itaq; alia latius quàm ipse, alia etiam breuius explicauit, paremqs in nonnullis exhibui breuitatem, omnia moderans sicut intentionis meæ ratio postulabat. Proinde ille de octuaginta hæresibus, separatis viginti, quas ante domini aduentum extitisse sicut ei visum est cõputauit, reliquas post domini ascensum natus sexaginta, breuissimis libris quinqs; comprehendit, atq; omnes in sex libros totius eiusdẽ sui operis fecit cõcludi. Ego autem qui secundum petitionem tuam eas hæreses memorare institui, quæ post glorificationẽ Christi se aduersus doctrinam Christi, etiam sub velamine Christiani nominis extulerunt: quinquaginta septem ex Epiphanijs ipsius opere in meum transfuli, duas in vnam referes, vbi nullam differentiam potui reperire: & rursus vbi ille ex duabus vnã facere voluit, sub numeris suis singulas posui. Sed adhuc cõmemorare debeo, siue quas apud alios repperi, siue quas ipse reminiscor. Nunc ergo addo quas

88 Philaster posuit, nec posuit Epiphanius. Metangilmonitẽ dici possunt, qui metangilmon asserunt, dicetes sic esse in patre filium, quomodo vas in vase, quasi duo corpora carnaliter opinãtes, ita vt filius intret in patre tanquam vas minus in vas maius. Vnde & tale nomen hic error accepit, vt *μεταγγισμός* Græce diceret: & *ἕως* quippe illa lingua vas dicitur, sed introitus vnus vasis in alterũ, Latine vno nomine nõ potest dici sicut Græce

59 potuit, *μεταγγισμός*. Seleuciani vel Hermiani ab authoribus Seleuco & Hermia, qui elementorũ materiam de qua factus est mundus, non à deo factam dicunt, sed deo cõternam. Nec animam deo tribuunt creatori, sed creatores esse animarum angelos volunt de igne & spiritu. Malum autẽ asserunt esse aliquando à deo, aliquando à materia. Negant saluatorem in carne sedere ad dexteram patris, sed ea se exuisse perhibent, eamqs; in sole posuisse, accipientes occasionem de Psalmo vbi legitur, In sole posuit tabernaculum suum. Negat etiam visibilem paradysum. Baptysmum in aqua non accipiunt. Resurrectionem nõ putant futuram, sed quotidie fieri in generatione filiorũ. Proclianitæ secuti sunt istos, & ad-

61 diderunt Christum non in carne venisse. Patriciani à Patricio nuncupati, substantiam carnis humanæ non à deo, sed à diabolo conditam dicunt, eamqs; sic fugien-

dam & detestandam putant, vt quidam eorum perhibeantur, etiam morte sibi illata carere carne voluisse.

Afcita ab vtre sic appellati sunt, *ἄρκι* enim Græce, Latine vter dicitur: quem perhibetur inflatum & oportum circumire bachantes, tanquã ipsi sint Euangelici vtres noui, vino nouo repleti. Patalorinchitæ intantum silentio student, vt naribus & labiis suis digitum opponant, ne vel ipsam taciturnitatem voce præripiant, quando tacendũ sibi esse arbitrantur, vnde etiam illis est nomen inditum: *πρόηλα* enim dicitur Græce palus, & *πίγχι* nasus. Cur autem per palum digitum significare maluerint, à quibus hoc nomẽ compositum est, nescio: cũ Græce dicatur digitus *δύκτι*, & possint vtiq; dactylorinchitæ multo euidentiùs nuncupari.

Aquarij ex hoc appellati sunt, quod aquam offerunt in poculo sacramenti, non illud quod omnis Ecclesia.

Coluthiani à quodã Colutho, qui dicebant deum nõ facere mala: contra illud quod scriptũ est, Ego deus creans mala. Floriniani à Florino, qui cõtrario dicebat deum creasse mala: cõtra id quod scriptũ est, Fecit deus omnia, & ecce bona valde. Ac per hoc quamuis cõtraria inter se dicentes, tamen ambo diuinis eloquijs resistebant. Creat enim deus mala, pœnas iustissimas irrogando, quod Coluthus nõ videbat: non autẽ malas creando naturas atq; substantias, in quantum sunt naturæ atque substantiæ, vbi Florinus errabat. Hæresim quandam sine auctore & sine nomine Philaster cõmemorat, quæ dicit, hunc mundũ etiam post resurrectionem mortuorum in eodẽ statu, in quo nunc est, esse mansurum: neq; ita esse mutadum, vt sit cœlũ nouum & terra noua, sicut sancta scriptura promittit. Est alia hæresis nudis pedibus semper ambulatium, in eo qd dominus dixerit ad Moysen vel ad Iosue, Solue calciamentum de pedibus tuis. Et quod Propheta Esaïas nudis pedibus iussus fuerit ambulare. Inde ergo hæresis est, quia non propter corporis afflictionem sic ambulant, sed quia testimonia taliter intelligunt.

69 Donatiani vel Donatistæ sunt, qui primum propter Cæcilianum contra suam voluntatem ordinatum Ecclesiæ Carthagenensis Episcopum, schisma fecerunt, obicietes ei crimina non probata, & maxime quod à traditoribus diuinarum scripturarũ fuerit ordinatus. Sed post causam cum eo dictam atque finitam, falsitatis rei deprehensi, pertinaci dissensione firmata, in hæresim schisma verterunt: tanquam Ecclesia Christi propter crimina Cæciliani, seu vera, seu, quod magis iudicibus apparuit, falsa, de toto terrarum orbe perierit, vbi futura promissa est, atq; in Aphrica Donati parte remanserit, in alijs terrarum partibus quasi contagione communionis extincta. Audent etiam rebaptizare catholicos, vbi se amplius hæreticos esse firmarũt, cum Ecclesiæ Catholica vnũuersæ placuerit, nec in ipsis hæreticis baptysma cõmune rescindere. Huius hæresis principem accipimus fuisse Donatum, qui de Numidia veniens, & contra Cæcilianum Christianam diuidens plebem, adiunctis sibi eiusdẽ factionis Episcopis, Maiorinum apud Carthaginẽ ordinauit Episcopũ. Cui Maiorino Donatus Episcopus alius in eadẽ diuisione successit, qui eloquentia sua sic confirmauit hanc hæresim, vt multi existimẽt propter ipsum potius eos Donatistas vocari. Extant scripta eius, vbi apparet eum etiã nõ Catholicam de Trinitate habuisse sententiã: sed quamuis eiusdem substantiæ, minorem tamẽ patre filium, & minore filio putasse spiritum sanctum. Verum in hunc quem de Trinitate habuit eius errorem Donatistarũ multitudo intenta non fuit, nec facile in eis quisquã qui hoc illum sensisse

K 62
L 63
M 64
E 65
A 66
D 67
E 68
F 69
G 70
H 71
I 72
J 73
K 74
L 75
M 76
N 77
O 78
P 79
Q 80
R 81
S 82

A sensisse nouerit. Isti hæretici in vrbe Roma Montenses vocantur, quibus hinc ex Aphrica solent Episcopum mittere: aut hinc illic Aphri Episcopi eorum pergere, si forte ibi eum ordinare placuisset. Ad hanc hæresim in Aphrica & illi pertinent, qui appellantur Circumcelliones, genus hominum agreste & famosissimæ audaciæ, non solũ in alios immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem insana feritate parcendo. Nam per mortes varias, maxime præcipitorũ & aquarũ & igniũ seipos necare consueverunt, & in istum furorẽ alios quos potuerint sexus vtriusq; seducere, aliquando vt occidantur ab alijs, mortem nisi fecerint comminantes. Veruntamen plerisque Donatistarum displicent tales, nec eorum cõmunionem contaminari se putant, qui Christiano orbi terrarum dementes obiciunt ignotorum crimen Aphrorum. Multa & inter ipsos facta sunt schismata, & ab eis se diuersi cõtibus alij atq; alij separarunt, quorum separationem cætera grandis multitudo non sensit. Sed apud Carthaginẽ Maximianus cõtra Primianum ab eiusdem erroris centum ferẽ Episcopis ordinatus, & à reliquis trecentis decem, cum eis duodecim qui ordinationi eius etiam præsentia corporali interfuerunt, atrocissima criminatione damnatus, compulsi eos nosse etiam extra Ecclesiam dari posse baptysmũ Christi. Nam quosdam ex eis, cum eis quos extra eorum Ecclesiam baptizauerant, in suis honoribus sine vlla in quoquam repetitione baptysmatis receperunt, nec eos vt corrigeret per publicas potestates agere desisterũt, nec eorum criminibus per sui concilij sententiam vehementer exaggeratis cõmunionem suam contaminare timuerunt.

70 Priscillianistæ quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime Gnosticorum & Manichæorum dogmata permixta sectantur, quamuis & ex alijs hæresibus in eas sordes, tanquam in sentinam quandam horribili confusione confluerint. Propter occultadas autẽ contaminationes & turpitudines suas, habent in suis dogmatibus & hæc verba, lura, peritura, secretum prodere noli. Hi animas dicunt eiusdem naturæ atq; substantiæ, cuius est deus, ad agonem quandam spontaneum in terris exercendum, per septem cœlos, & per quosdam gradatim descendere principatus, & in malignum principem incurere, à quo istum mundũ factum volunt, atq; ab hoc principe per diuersa carnis corpora seminari. Astruunt etiam fatalibus stellis homines colligatos, ipsumq; corpus nostrum secundum duodecim signa cœli esse cõpositum, sicut hi qui mathematici vulgo appellantur, cõstituentes in capite arietem, taurum in ceruice, geminos in humeris, cancerum in pectore: & cætera nominatim signa percurrentes, ad plantas vsq; perueniunt, quas piscibus tribuunt, quod vltimũ signum ab astrologis nuncupatur. Hæc & alia fabulosa, vana, sacri lega, quæ persequi longum est, hæresis ista contexit. Carnes tanquã immundas escas etiam ipsa deuorat, Coniuges quibus hoc malum potuerit persuadere disunges, & viros à nolentibus foeminis, & foeminas à nolentibus viris, Opificium quippe omnis carnis nõ deo bono & vero, sed malignis angelis tribuunt: hoc versutiores etiã Manichæis, quod nihil scripturarum canonicarum repudiant, simul cum apocryphis legentes omnia & in autoritate sumentes, sed in suos sensus allegorizando vertentes, quicquid in sanctis libris est quod eorũ cuertat errorem. De Christo Sabellianam sectam tenent, eundem ipsum esse dicetes, non solum filium, sed etiam patre, & spiritum sanctum.

Dicit Philaster, esse alios hæreticos qui cum hominibus non sumunt escas, sed vtrum cũ alijs qui eiusdem

secta non sunt, an etiam inter seipos id faciant, nõ exprimit. Dicit etiam eos de patre & filio recte, de spiritu autem sancto nõ catholice sapere, sed qd eum opinentur esse creaturam. A Rhetorio quodam exortam hæresim dicit nimium mirabilis vanitatis, quæ omnes hæreticos recte ambulare, & vera dicere affirmat: quod ita est absurdum, vt mihi incredibile videatur. Alia est hæresis, quæ dicit in Christo diuinitatem doluisse, cum figeretur caro eius in cruce. Est alia, quæ triforem sic asserit deum, vt quædã pars eius sit pater, quædam filius, quædam spiritus sanctus: hoc est, qd dei vnus partes sint, quæ istam faciunt trinitatẽ, velut ex his tribus partibus cõpleatur deus, nec sit perfectus in seipso, vel pater, vel filius, vel spiritus sanctus. Alia est quæ dicit aquam nõ à deo creatam, sed ei semper fuisse coeternã.

Alia dicit, corpus hominis, non animã esse imaginẽ dei. Alia dicit, innumerabiles mundos, sicut opinati sunt quidam Philosophi gentium. Alia, sceleratorũ animas cõuerti in demones dicit, & in quæq; animalia suis meritis congrua. Alia descendente ad inferos Christo credidisse incredulos, & omnes inde existimat liberatos. Alia, sempiternæ natũ non intelligens filiũ, putat illam natiuitatem sumpsisse à tempore initium: & tamen volens coeternũ patri filium cõfiteri apud illũ fuisse anteq; de illo nasceretur existimat: hoc est, semper eum fuisse, veruntamen semper eum filiũ non fuisse, sed ex quo de illo natus est filium esse cõpisse. Has hæreses, quæ absq; authorum nominibus sunt, putauit in hoc opus meum de Philastri opere transferendas: & alias quidem ipse cõmemorat, sed mihi appellandas hæreses non videntur. Quascunq; autẽ sine nominibus posui, nec ipse earum nomina cõmemorauit. Luciferianos à Lucifero Caralitano Episcopo exortos, & celebriter nominatos, nec Epiphanius, nec Philaster inter hæreticos posuit: credo tantummodo schisma, nõ hæresim eos cõdidisse, credentes. Apud quemdam tamen, cuius nomen in eodẽ eius opusculo nõ inueni, in hæreticis Luciferianos positos legi per hæc verba: Luciferiani, inquit, cũ teneat in omnibus catholicam veritatẽ, in hunc errorem stultissimum prolabantur, vt animã dicant ex transusione generari: eandemq; dicũt & de carne, & carnis esse substantiam. Vtrũ ergo iste propter hoc quod de anima ista sentiunt, si tamen vere ita sentiunt, eos inter hæreticos ponendos esse crediderit, recteq; crediderit: an etiã si id non sentirent, siue nõ sentiunt, ideo tamẽ sint hæretici, quia dissensionẽ suam pertinaci animositate firmarunt, alia questio est, neq; hoc loco mihi videtur esse tractanda. Iouinianistas quoq; apud istum repperi quos iam noueram, A Iouiniano quodã monacho ista hæresis orta est atate nostra cum adhuc iuuenes essemus. Hic omnia peccata, sicut Stoici Philosophi, paria esse dicebat, nec posse peccare hominẽ laacro regenerationis accepto, nec aliquid prodesse ieiunia vel à cibis aliquib; abstinentiam. Virginitatẽ Mariæ destruebat, dicens eam pariendo fuisse corruptã. Virginitatem etiã sanctimonialiũ, & continentiaẽ sexus virilis in sanctis eligentibus cõlibem vitam, coniugiorum castorum atq; fidelium meritis adaquabat: ita vt quædam virgines sacrae prouectæ iam etatis in vrbe Roma, vbi hæc docebat, eo audito nupsisse dicantur. Non sanẽ ipse vel habebat vel habere volebat vxorẽ, quod non propter aliquod apud deum maius meritũ in regno vitæ perpetuẽ profuturum, sed propter presentem prodesse necessitatẽ, ne homo coniugales patiatur molestias, disputabat. Cito tamen ista hæresis oppressa & extincta est, nec vsq; ad deceptionẽ aliquorum

Lucæ. 18. 1. Thess. 5.

Translatio.

Psal. 118.

Circumcelliones.

Jalías, resundere.

Cũ ho- 71 minibus nõ maducates.

83 quorum sacerdotum potuit peruenire. Cum Euse-
G bij historiam perscrutatus essem, cui Rufinus, a se in La-
tinam linguam translate, subsequenti etiam tempo-
rum duos libros addidit, non inveni aliquam haesim
quam non legerim apud istos, nisi quam in sexto libro
ponit Eusebius, narrans eam extitisse in Arabia. Itaque
hos haereticos, quoniam nullum eorum ponit auctorē,
Arabicos possumus nuncupare, qui dixerunt animas cū
corporibus mori atq; dissolui, & in fine seculi vtrunq;
resurgere. Sed hos disputatione Origenis praesentis, &
eos alloquētis, celerrime dicit fuisse correctos. Iam nūc
illa commemoranda sunt haereses quae apud nos, non
apud istos reperitae sunt, sed in recordatione nostrā quo-

† aliā, a no-
bis.

84 modocinq; venerunt. Heluidiani exorti ab Helui-
dio, ita virginitati Marię cōtradictum, ut eam post Chri-
stum alios etiā filios de vtero suo Ioseph peperisse con-
tendat: sed mirum ni istos praetermissio Heluidij nomi-
ne, Antidicomaritas Epiphanius appellauit. Pater-
niani, inferiores partes humani corporis non a deo, sed
a diabolo factas opinantur, & omnium ex illis partibus
flagitiorum licentiam tribuentes impurissime viuunt.

† aliā, viro.

85 Hos etiam Venustianos quidam vocant. Tertullia-
H niste, a Tertulliano, cuius multa leguntur opuscula elo-
quentissime scripta, vsque ad nostrum tempus paulatim
deficientes, in extremis reliquiis durare potuerunt in
vrbe Carthagenensium: me autē ibi posito ante aliquot an-
nos, quod etiam te meminisse arbitror, omni ex parte
consumpti sunt. Paucissimi etiā qui remanserant, in ca-
tholicam transferunt, suamq; basilicam quae nunc etiam
notissima est, catholica tradiderunt. Tertullianus ergo
sicut scripta eius indicant, animam dicit immortalem
quidem, sed eam effigiatum corpus esse contendit: neq;
hanc tantum, sed ipsum etiam deum corporeum esse di-
cit, licet non effigiatum. Nec tamen hinc haereticus cre-
ditur factus. Possit enim quoquo modo putari ipsam na-
turam substantiamq; diuinam corpus vocare, non tale
corpus cuius partes alia maiores, alia minores valeant
vel debeant cogitari, qualia sunt omnia quae propria di-
cimus corpora: quauis de anima tale aliquid sentiat.
Sed potuit, ut dixi, propterea putari corpus deum dice-
re, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis
vel animae qualitas, sed vbique totus, & per locorum spa-
tia nulla partitus: in sua tamē natura atq; substantia im-
mutabiliter permanet. Non ergo ideo est Tertullianus

Deus quo-
modo cor-
poris dici
possit.

I factus haereticus, sed quia trāsiens ad Cataphryges, quos
ante destruxerat, cepit etiam secundas nuptias contra
Apostolicam doctrinam tanquam supra damnare, &
postmodum etiam ab ipsis diuisus, sua cōuenticula pro-
pagauit. Dicit sanē ipse animas hominum pessimas post
mortem in demones verti, statum autem animae credit

1. Timo. 5.

87 per traducem propagari. Est quadam haeresis rusti-
cana in campo nostro: id est, Hipponēsi, vel potius fuit:
paulatim enim diminuta, in vna exigua villa remanse-
rat, in qua quidem paucissimi, sed omnes hoc fuerunt.
Qui omnes modo correcti & catholici facti sunt, nec
aliquis illius superferdit erroris. Abelonij vocabantur, pu-
nica declinatione nominis. Hos nonnulli dicunt ex filio
Ada nominatos, qui est vocatus Abel: vnde Abelianos
vel Abeloitas eos nos possumus dicere. Non miscebantur
vxoribus, & eis tamen sine vxoribus viuere sectę ip-
sius dogmate nō licebat. Mares ergo & foemina sub cō-
tinentiæ professione simul habitantes, puerum & puellam
sibi adoptabant in eiusdē coniunctionis pacto, suc-
cessores suos futuros: morte praeventis quibusq; singulis
alij surrogabantur: dum tamē duo duobus disparis sexus

in illius domus societate succederent. Vtrolibet quippe
parente defuncto, vno remanenti, vsque ad eius quoque
obitum filij seruiebant. Post cuius mortē etiam ipsi pue-
rum & puellā similiter adoptabant: nec vnquam eis de-
fuit vnde adoptaret, generantibus circumq; vicinis,
& filios suos inopes ad spem hereditatis alienę dantibus
libenter. Pelagianorum est haeresis hoc tempore o-

88
2. sen. dif. 2. 8.
ca. Pelagia-
norum.
1. Retracta.
cap. 9.
Ephes. 1.
Coloss. 1.

mnium recentissima a Pelagio monacho exorta, Quem
magistrum Cōlestius sic secutus est, vt sectatores eorum
Cōlestiani etiam nuncupentur. Hi dei gratia, qua pra-
destinati sumus in adoptionem filiorū per Iesum Chri-
stum in ipsum, & qua eruiuntur de potestate tenebrarum,
vt in eum credamus atq; in regnū ipsius transferamur,
propter quod ait, Nemo venit ad me, nisi fuerit ei datū
a patre meo. Et qua diffunditur charitas in cordibus no-
stris, vt fides per dilectionē operetur, intantum inimici
sunt, vt sine hac posse hominem credant facere omnia
diuina mandata: cum si hoc verum esset, frustra domi-
nus dixisse videretur, Sine me nihil potestis facere. De-
nique Pelagius a fratribus increpatus, quod nihil tribue-
ret adiutorio gratiae dei ad eius mandata faciēda, cor-
reptioni eorum haecenus cessit, vt non eam libero ar-
bitrio praeponeat, sed infideli calliditate supponeret di-
cens, Ad hoc eam dari hominibus, vt quae facere per li-
berum iubentur arbitrium, facilius possint implere per
gratiam. Dicendo vtiq; vt facilius possint, voluit credi,
etiam si difficilius, tamen posse homines sine gratia di-
uina facere iusta. Illam vero gratiam dei, sine qua nihil
boni possumus facere, non esse dicunt nisi in libero ar-
bitrio, quod nullis suis praecedentibus meritis ab illo ac-
cepit nostra natura, ad hoc tantum ipso adiuuante per
suam legem atq; doctrinam, vt discamus quae facere &
quae sperare debeamus. Nos autē ad hoc per donum spi-
ritu sancti, vt quae didicerimus esse faciēda faciamus.
Ac per hoc diuinitus nobis dari scientiam consentunt,
qua ignorantia pellitur, Charitatem autem dari negant
qua pie viuunt: vt scilicet cū sit dei donum, scientia quae
sine charitate inflat, nō sit dei donum ipsa charitas, quae
vt scientia non inflat, edificat. Destruunt etiā orationes
quas facit Ecclesia, siue pro infidelibus & doctrinā dei
resistentibus, vt cōuertantur ad deū: siue pro fidelibus, vt
augeatur eis fides & perseuerent in eo. Hac quippe non
ab ipso accipere, sed a seipsis homines habere cōtendūt,
gratiā dei qua liberamur ab impietate dicentes secundū
merita nostra dari, Quod quidē Pelagius in episcopali
iudicio Palestino damnari metuens, damnare cōpulsus
est, sed in posterioribus suis scriptis hoc inuenitur do-
cere. In id etiam progrediuntur, vt dicant vitam iustorū
in hoc seculo nullum omnino habere peccatū, & ex his
Ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, vt sit om-
nino sine macula & ruga, quasi non sit Christi Ecclesia,
quae in toto terrarū orbe clamat ad deum, Dimitte no-
bis debita nostra: Partulos etiā negant secundum Adam
carnaliter natos, contagium mortis antiquae prima na-
tuitate contrahere. Sic enim eos sine vilo peccati ori-
ginalis vinculo asserunt nasci, vt prorsus nō sit, quod eis
oporteat, secunda natiuitate dimitti: sed eos propterea
baptizari, vt regeneratione adoptati admittantur ad re-
gnum dei, de bono in melius translati, non ista renoua-
tione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Nam
etiam si non baptizentur, promittunt eis extra regnum
quidem dei, sed tamē aeternam & beatam quandam vi-
tam suam. Ipsum quoq; Adam dicunt etiam si non pec-
casset, fuisse corpore moriturum, neque mortuum me-
rito culpe, sed conditione natura. Obiciuntur eis & alia
nonnulla,

Ioan. 6.
Roma. 5.
Galar. 5.

Ioan. 15.

1. Cor. 3.

Matth. 6.

A nonnulla, sed ista sunt maxime ex quibus intelliguntur
89 etiam illa vel cuncta, vel penē cuncta pendere. Ine-
storiani a Nestorio Episcopo patriarcha Constantino-
politano, qui contra fidem catholicam dogmatizare
ausus est, dominum nostrum Iesum Christum hominē
tantum, nec id quod mediator dei & hominum factus
est, in vtero virginis de spiritu sancto fuisse conceptum,
sed postea deum homini fuisse permixtū, nec deum ho-
minem passum sepultumq; dicebat: euacuare cōtendens
omne nostrū remedium quo verbum dei sic hominem
suscipere dignatum est in vtero virginis, vt vna perso-
na fieret dei & hominis, propterea sic singulariter & mi-
rabiliter natus, mortuus etiam pro peccatis nostris, cum
ea quae non rapuerat solueret, deus homo a mortuis re-
surgens ascendit in caelum. Euthiciani ab Euthice
quodam Constantinopolitanae Ecclesiae presbytero mo-
nacho exorti sunt, qui cum videretur refutare Nestoriū,
in Apollinarem Manichaeismq; transiit, & humanita-
tis in Christo denegans veritatem, quicquid a verbo no-
strae proprietatis receptum est, diuinā tantummodo as-
scribit essentia, vt sacramentum salutis humanae, quod
non nisi in vtraq; substantia est, nostrā in Christo natu-
ram negando dissolueret: stulta impietate nō inspiciens
vniuerso corpori auferri quod capiti defuisset. Ecce q̄
multas commemorauimus haereses, nec tamen modum
tuae postulationis impleuimus. Ex quo enim Christiana
religio, vt verbis tuis vtar, haereditatis promissae nomen
accepit, quae haereses ortae sint, quomodo commemora-
re omnes potui, qui omnes nosse non potui: Quod ideo
existimo, quia nullus eorum quodrum de haeresi scripta
legi, omnes posuit: Quandoquidem inueni apud alium,
quas apud alium non inueni, & rursus apud istum quas
ille non posuit. Ego autem propterea plures quam ipsi
posui, quia collegi ex omnibus quas omnes apud singu-
los nō inueni, additis etiam his quas ipse recolens apud
vltū illorum inuenire nō potui. Vnde merito credo nec
me posuisse omnes, quia nec omnes qui de hac re scri-
plerunt legere potui, neque hoc quenuquam eorum vi-
deo fecisse quos legi. Postremo etiam si omnes forsitan
posui, quod non puto, vtrum omnes sint vtiq; nescio.
Et ideo quod vis me loquentē finire, non saltem potest
me cognoscente comprehendere. Audiuī scripsisse de ha-
eresibus sanctum Hieronymum, sed ipsam eius opuscu-
lum nec in nostra bibliotheca inuenire potuimus, nec
vnde possit accipi scimus. Quod si tu scieris, perueniat
illud, & forsitan habebis melius aliquid quam hoc no-
strum, quantum nec ipsum, licet hominem doctissimum,
omnes haereses arbitror indagare potuisse. Et certe Abe-
loitas nostrae regionis haereticos, quantum existimo, ille
nesciuit. Sic forte & alibi alios in obscurissimis locis re-
conditos, eiusq; notitiam ipsa locorum obscuritate fu-
gientes. Iam vero illud quod habent tuae literae, vt om-
nia omnino dicamus quibus haeretici a veritate dissen-
tiunt, etiam si omnia scirem, facere non possum: quanto
minus possum qui omnia scire non possum. Sunt enim
haeretici, quod fatendum est, qui singulis vel non multo
amplius dogmatibus oppugnant regulam veritatis, sicut
Macedoniani vel Photiniani, atque alij quicunq; ita sese
habent. Illi autem vt ita dixerim fabulones, id est, qui fa-
bulas vanas easdemq; longas perplexasq; contexerunt,
tam multis falsis dogmatibus pleni sunt, vt ipsi quoque
illa numerare non possint, aut difficillime possint. Nec
vlla alieno vlla haeresis facile sic innotescit vt suis, vnde
nec earum quas commemoravi omnia dogmata me di-
xisse vel didicisse profiteor. Quis enim nō videat quan-

Peroratio.

† hac re.

tam res ista operā, & quam multas literas flagitet? Nec
ideo tamē parum prodest errores istos, quos huic operi
intexui, lectos cognitosq; vitare. Quid enim contra ista
sentiat catholica Ecclesia, quod a me dicendum putasti,
superfluo quaeritur, cum propter hoc scire sufficiat eam
cōtra ista sentire, nec aliquid horum in fidem quenuq;
debere recipere. Quomodo autem quae contra haec ve-
ritas habet, asserenda ac defendēda sunt, modulum ope-
ris huius excedit, Sed multum adiuuat cor fidele, nosse,
quid credendum non sit, etiam si disputandi facultate
id refutare non possit. Omnis itaque Christianus catho-
licus ista non debet credere, sed non omnis qui ista non
credit, consequenter debet se Christianum catholicum
iam putare vel dicere. Possunt enim & haereses aliae quae
in hoc opere nostro commemoratae non sunt, vel esse
vel fieri, quarum aliquam quisquis tenuerit, Christianus
catholicus non erit. Quid ergo faciat haereticum deinceps
requirendum est, vt cum hoc domino adiuuante
vitamus, nō solum ea quae scimus, verum etiam quae nescimus,
siue quae iam orta sunt, siue quae adhuc oriri po-
terunt haeretica venena vitemus. Huius autem sit iam
voluminis finis, quem propterea vobis antequā totum
hoc opus perficerem, credidi esse mittendum, vt eum
quicunq; legeritis, ad id quod restat implendum quod
tam magnum esse cernitis, me orationibus adiuuetis.

Finis Catalogi, quamquam quod hic polli-
cetur Augustinus non praestat.

CENSURA.

Concio est hominis eruditi, arguti et facundi, multum ha-
bens acritatis, alius et uita, ex interrogatiunculis,
dialogismis, prosopopoeis, apostrophis, phantasiae poe-
ticis, affectibus et allusumculis argutis, repetitionibus, conuer-
sionibus, eradicationibus, annotationibus, comparibus, similiter
e cadentibus ac desinentibus, aliisque schematibus quae uiuam et
iucundam reddunt dictionem, a quibus nec Augustinus abhorret:
sed alioqui tantum est discrimen, ut uix illius uideri possit, nisi
forte scripsit inuenis.

DE QVINOVE HAERESIBVS ORATIO.

DEBITOR sum fateor, non ne-
cessitate cogere, sed quod est ve-
hementius, charitate. Ad com-
pellendum nō potest esse mole-
stus exactor, quādo ad reddē-
dum deuotus est debitor. Sed vt
impleam quod promisi, adiuua-
te me sanctis orationib; vestris,
vt deus omnipotens det gratiam sermonibus meis, vt
satisfaciam piis mentibus & auribus vestris. Si memi-
nisse dignamini qui in tempore affuistis, quinq; hostium
genera esse diximus: contra quae expugnanda inducias
postulauimus, vt necessaria arma praeparare possemus.
Promissus dies illuxit, nos quoq; impigre ad certamen
domino adiuuante processimus. Adiutorium nostrum
a domino qui fecit caelum & terram. Donabit certanti
victoriam, qui certandi dedit audaciam. Non nos ho-
stium turba, non nos bellantium reuocet forma, non
quasi vitrea fulgentia terreant arma. † Goliath magnū,
David solus, puer, paruus, atque inermis vno lapidis istu
prostrauit, totaque Allophylosum castra turbauit atque
fugauit. Quid autem aliud petra contra Goliath manu
David missa, nisi Christum cōtra diabolum ex semine
David

Caput. 1.

F

Psal. 123.

1. Reg. 17.

† non quasi
fulmen ful-
gens vitrea
correat ar-
matur.

G tes prænunciabatur, desiderabatur, expectabatur aduentus. Et homo est, inquit, & quis cognoscat eum? Quid est iste princeps exercitus domini? Nonne ipse est, qui in Euangelio interrogatus quis esset, respondit, Principiū, qui & loquor vobis? Quid turbatis Iesu Naue? Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, aduersus dominum, & aduersus Christum eius? Vides armatum, noli metuiere: non contra te venio, sed pro te: quia nō sum missus nisi ad oues perditas Israël. Quid est Iesu quod vides, interrogas & adoras? Audi, Hominem video, interrogo quem video, audio non quē video: adoro nō quod video, sed quod credo, Quia fides ex auditu, auditus autem per verbū Christi. Quid ergo queris? Aduerte & sequere, Hominē video, sed prae filiis hominū est quod intelligo. Nescio quid mihi coruscet, & tanquā de latebris fulgidum aliquid splendet. Vado ad eum quia venit ad me, scrutabor quod video: hoc grāde visum quod video, & homo est, & non est homo, imō & homo est, propter Manichæū, & plusquam homo est, propter Iudaū. Perge Iesus meus, dux quem perge. Quare, nisi quia cū tu me inquiris, me acquiris? Ecce venio, hominē inuenio: intus nescio quid intelligo, obsecrum est, nondum video, tecta est facies Moyli velamine, impedit aciem, latet veritas. Non cognosco quid sit, opus est interrogatio. Dic tu homo, Noster es, an aduersariorum? Si aduersariorū es, & homo es, & inimicus es: si noster es, & homo es, & Saluator es. Post me venit, sed ante me factus est. Si Iesus es, & Saluator es. Interroget Iesus Iesum, Interroget priorem posterior, sed tamen minor maior: interroget deficiens crescentē: figura interroget veritatē, limō figura intelligat veritatem, vt luceat dies, & remoueat tenebrā tēporales. Ecce venio, scio quod spiritus carnem & ossa nō habet, linguo, palpo carnē: quare, intueor armatū. Adhuc latet mysteriū. Interrogo virū, audio verbū, credo verbū, remoueo velū, adoro deum, In eo quod Iesus vidit, nec cognoscat firiosam gentem Iudæorū significat: quā si videns cognouisset, nunquā dominū gloriæ crucifixisset. In eo autem quod audiendo credit & adorant istū, significat populum, de quo scriptū est, Populus quem nō cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Audi adhuc, Quarebas deum genuisse filium, audi quid dicit pater per Esaiam Prophetam, Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam dicit dominus? Ergo ego, qui generationes ceteris tribuo, nunquid sterilis remanebo, dicit dominus deus tuus? Cui dictū est, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quid me stimulas Arriane, & rides, cum audis, hodie? Apud deum nunquā crastinus, nunquam hesternus dies est, sed semper hodie: non mensū circulis soluitur annus, nō succedentibus ac decedentibus transigitur mēsis diebus, non horā mutantur, nō variantur tēpora vel momenta, vbi deus est: nec termino includitur, nec initio inchoatur. Audi adhuc Iudæus quid per Prophetam dicat dominus, audiat Arrianus: audiāt & omnes qui filiū dei aut nō esse, aut esse minorem dicūt, Ego, inquit, deus, & nō est alius. Et quid de filio domine, si tu solus es deus? Audi adhuc, quid festinas? In memetipso iuravi. Vbi est iuratio, nulla est dubitatio. In memetipso iuravi. Egredietur de ore meo iustitiæ verbū, Ecce habes filiū, Egredietur de ore meo iustitiæ verbum, & nō reuertetur. Quid est nō reuertetur? Ne Sabellianus dicat. Ipse est pater qui filius, Egredietur verbū nō reuertetur: quia pater, pater est: filius, filius est. Sileat aliquantulū hareticorū loquacitas, nullā habentes verecūdiā, impleant domini sententiā, & filio dei aut nullus ad-

uerfabitur: aut qui aduersus extiterit, confundetur, Egredietur, inquit, de ore meo iustitiæ verbum, & nō reuertetur: quia mihi curuabitur omne genu, & per me iurabitur omnis lingua deo. Et filius quid? Audi ergo in domino dici, Mæ sunt summæ iustitiæ & imperiū. Age ergo. Et quid postea? Ad eū venient, & confundentur omnes qui repugnant ei. Ite nunc omnes Pagani, hēretici, Iudæi, aduersarij, & repugnat filio dei. Ad eū venietis, & confundemini omnes qui repugnatis ei. Non parua de filio dei secundū diuinitatē locuti sumus, & resistentibus inquantū potuimus aduersariis, nō peperimus. Nunc volo ad eius incarnationē accedere, & Manichæus insitit improbus. Quare? Quia dei filium non vult dici etiā hominis filiū. Et vbi est quod scriptum est, Rorate celi desuper, & nubes pluant iustitiam: aperiat terra, & germinet Saluatorem, & iustitia oriatur simul, ego dominus creauit eum: Item, Ecce paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis: & factus est principat⁹ eius super humerum eius: & vocabitur nomen eius admirabilis, cōsiliarius, deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Item, Ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filiū, & vocabitur nomē eius Emanuel. Dicit aliquis, Cum Manichæo certare disposueras, non cum Iudæo. Contra Manichæum noua tela sunt necessaria, non antiqua: quia nouum, non vetus accipit testamentum. Sed mihi, qui contra vtroque suscepit certamen, vndique arma sunt necessaria: maxime, quia ista noua ex veteribus fabricata sunt: ergo nec illa abiicienda, & ista portanda sunt. Diuersis enim telis diuersi cōciduntur aduersarij. Ordo itaque iste seruandus est, vt loquens de Euangelio, nō sileam de Prophetis. Sed ego, inquit Manichæus, nec Moysen accipio, nec Prophetas. Quid agis de Paulo Apostolo, qui in exordio Epistolæ suæ ad Romanos scribens, ait, Paulus seruus Iesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in Euangeliū dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui fact⁹ est ei ex semine Dauid secundum carnem: Audis, quia Euangeliū per Apostolos, nō exhiberet, nisi per Prophetas antea promitteretur? Audis, quia dei filius secundum diuinitatem factus est filius hominis secundū carnē? Quid est enim, in quo Prophete contrarij sunt Euangelio? Dixit enim Propheta, Rorate celi desuper, & nubes pluant iustum. Veniat angelus, & prædicet verbum, aperiat terra, audiat Maria, germinet Saluatorem, pariat Iesum. Propheeta dixit, Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filiū: & vocabitur nomen eius Emanuel. Hoc etiam Euangelista cum diceret, secutus est, & exposuit dicens, Nobiscū deus. Frustra Manichæe conaris aduersari Prophetis. Ecce Apostolus dicit, De filio suo qui factus est ei de semine Dauid secundum carnem. Quod Prophete præuiderunt & prædixerunt, hoc Apostoli viderunt & prædicauerunt: qui erat, factus est. Quid erat? quid factus est? Deus erat, homo factus est: suscepit humanitatem, non amisit diuinitatē: factus humilis, mansit sublimis: natus est homo, non destitit esse deus: natus est paruulus, latēs magnus: qui libenter amplectitur deum natum, nō horreat virginis partum. Dicit tibi deus creator hominis, fili⁹ hominis, Quid est quod te permouet in mea natiuitate? Non sum libidinis conceptus cupiditate. Ego matrem, de qua nascerer, feci: ego viam meo itineri præparavi atque mundavi. Hanc quam despicias Manichæe, mater est mea, sed manu fabricata est mea. Si potui inquinari cum ea facerem, potui in illa inquinari cum ea nascerer. Sicut transitu meo illius non est corrupta virginitas, sic & mea non est ibi maculata maiestas. Si

K
I genu, & cō
ficabitur.
Esaie. 45.
Iobis sit im
purus.
Esaie. 45.
Esaie. 9.
L
Esaie. 7.
Matth. 1.
I concidunt.
Contra Ma
nichæos.
Caput. V.
Roma. 1.
M
Esaie. 7.
Matth. 1.
Matth. 1.
Roma. 1.
I Verbum
erat, caro fa
ctus est.

Ioan. 8.
Psal. 2.

Roma. 10.
I dei.

I alijs, per
scrutabor
quem video.

Exod. 34.
I alijs, vela
men impe
dit faciem.

Ioan. 1.

Luce. 24.
I sed quia.

1. Corin. 2.

Psal. 7.

I Qui negas
Esaie. 66.

Psal. 2.

I alijs, mo
menta, vbi
dies nec &c.

Esaie. 45.

A. Solis radius cloacarum fordiciem desiccare nouit, eis inquinari non nouit: quanto magis splendor lucis eternæ, in quo nihil inquinamenti incurrit, quocunque radiauerit, mundare potest, si se pollu non potest? Stulte, vnde sordes in virgine matre, vbi non est concubitus cum homine patre? Vnde sordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo est perpessa dolorem? Vnde sordes in domo, ad quam nullus hospes accesserit? Solus ad eam dominus & fabricator eius venit, vestem quam non habebat, induit: eamque sicut inuenit, clausam reliquit, Sicut ille natus est solus inter mortuos liberi: sic istius, ex qua natus est matris pudor, sol⁹ est integer. Eua inobediens meruit pœnam, Maria obediendo consecrata est gratiam. Illa gustando prohibitum, maledicta: hæc credens angelo, est benedicta. Illa nobis mortem contulit, hæc virgo vitā nobis peperit. Quid agis Manichæe? Christianum premis, non Christum defendis. Taceat immunda vanitas, quia munda nata est diuinitas. Velle adhuc Manichæum persequi, sed infestū patior Arrianum, qui confidit in virtute sua, & in abundantia diuitiarum suarum gloriatur. Iam quidem cum alijs responderemus, nec ipsi tacuimus. Sed iam nūc seruatō ipsius ordinis modo, videamus quæ spicula iaciat. Nullius terreat persona potentis, omnis caro factū. Vides quotidie fœnum crescere, vides florere, quid expauescis? Tales fructus deserta germinat terra. Agricolas non accuso, sed quæro. Vbi mihi estis o boni agricolæ? Quid agitis? Quare vacatis? Videtis quo malo ista plena sit terra? Hinc spina, hinc tribuli, hinc fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicatē, fœnum secate, noua semina spargite, non terreat hyems: & si abundat iniquitas, vestra tamē feruet charitas. Serite hyeme, quod metatis æstate. Sed quibus dico? Vbi estis fontes lachrymarum? Quibus agricolis loquor? Alij sunt mortui, alij fugati: terra tradita est in manu impij, tribulatio & necessitas inuenerunt nos domine. Da nobis auxiliū de tribulatione, vt salus hominis non sit vana, sed vera. Quid dicis Arriane? Interrogati quæso respōdeas. Nolo despicias paruulum, non te grandis forma iuuabit, non magna protegent arma, vnus lapidis ictus frontem penetrat galeatam. Dic mihi ergo quod te interrogo, Cre dis in deum patrem omnipotentem? Credo, inquis. Cre dis in filium eius Iesum Christum deum & dominum nostrum? Credo, inquis. Credis deum & hominem Iesum Christum conceptum de spiritu sancto, natum ex virgine Maria? Credo, inquis. Benefacis. Adhuc interrogo, Sicut pater deus est, ita & filius deus est, ita alius est pater, alius filius? Et maxime. Aequalis est patri filius? Aequalis, inquis. Quid restat? Ecce ad omnia quæ interrogari respondit. In eo quod credere se dicit deum patrem & deum filium, contrarius est mecum Pagano. In eo quod Christum deum & hominem conceptū de spiritu sancto, natum ex virgine Maria, mecum est contra Iudæum & Manichæum. In eo quod credit aliū esse patrem, alium filium, mecum est contra Sabellianum. Age si mecum est in omnibus, quare litigamus? Si vna nobis est hæreditas, simul possideamus, fratres sumus. Ecce quod bonum, & quā iocundum habitare fratres in vnum. Si bonum & iocundum est habitare fratres in vnum, quæ est noua fabrica ante murum? Simul ad custodiam nostrā hæreditatis vigilemus. Ecce enim hæreditas nostra præclara lest nobis. Habemus inuidos, habemus inimicos. Ipsi possidere volunt, non nobiscum, sed contra nos. Nemo sibi vsurpet aliquid, hæreditas ista sic est: nobis dimissa, vt indiuisa possideatur, non partibus distri-

I habitator.

Psal. 87.

Gene. 1.
Luce. 1.

I alijs, mudo
nata est
veritas.
Contra Ar
rianos.
Caput. VI.
Psal. 48.
I alijs, &
gloriantur de
potētia sua.
Esaie. 40.

I bona.
Matth. 24.

Iob. 9.
Psal. 59.

I angustia.

1. Reg. 17.

Esaie. 45.

M
Esaie. 7.
Matth. 1.

Matth. 1.
Roma. 1.

Psal. 132.

Psal. 15.

petur. Simul colligamus, ne diuidendo perdamus: Paulus sollicitum me fecit, rogo te noli foras præter me colligere: ne incipiamus spargere. Qui enim mecum nō colligit, spargit. Quasi oblitus sum, cum quo agebam: sed non sum oblitus, interrogo Arrianum, quem desidero esse catholicum Christianum. Dicit aliquis, Ad omnia quæ voluisti respondit, in responsionibus illius nihil inuenitur aduersum, Quid amplius queris? Expecta frater, noli facile iudicare, habeo adhuc quod interrogem: noli cito te illi committere, responsio claret, virus latet. Quid dixisti? Aequalis est patri filius? Aequalis, inquis. Eia modo vigila, modo manifestabitur quod latebat. Quomodo dicis aequalē patri filium? Operatione, an origine? Potestate, an eternitate? An forte in vtroque? Absit inquis. Operatione & potestate aequalis est, non æternitate: quomodo enim fieri potest, vt vnigenitus sit æqualis ingenuo? En adest ille qui mecum quasi cohæres ambulabat, dolus apparuit qui latebat. Mecum possidere putabatur, vult diuidere, sed non permitto. Prorsus resisto, leges habent. Vt testatoris voluntati in omnibus pareatur. Si quis contra voluntatem testatoris facere voluerit, careat hæreditate. Sed non silet leges inter arma. Ad hoc prorsus laboratur, ad hoc pugnatur vt legibus seruiatur. Testamentum profero, verba testatoris recito: si est quod diuidatur, ibi inuenio: si non est quod diuidatur de ipso testamēto, ibi resisto. Audi quid habet testamentum, Pacem meā do vobis, pacē relinquo vobis. Hęc est hæreditas, & quis est ipse saluator? I lege testamentū, & inuenies. Cum Propheta de domino loqueretur, ait, Magnificabitur vsque ad terminos orbis terræ, & erit ipse pax. Gloria in excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, nō diuisoribus sanctæ vnitatis sed hominibus bonæ voluntatis. Ipse est hæreditas, ipse testator, ipsum quæris diuidere. Quid partiris vnum? Si vnum diuiseris, integrum nihil habebis. O Arriane hæresis, o crudelis & impia. Meretrix iudicat Salomone ne vnum viuum, ne vndecunq; conceptum, iamque partū perderet, non permisit diuidi filium suum, & tu diuidis dominum deum tuū illa & si meretrix, tamen pia, quia mater: tu autem & meretrix & impia, nō vt mater, quod paris, præfocas: quod non paris, congregas. Quomodo alienum lactas quæ tuum necas? Viscera tua duruerunt, illius tremuerunt. Quid dixit? Date illi puerum, ne diuidatis eum: filius enim meus est. Sed melius apud illā integrum gaudeo viuum, quā in diuisum lugeam mortuū. Filius meus est, inquit, sed quid prodero mater pueri, si vitam quam non confero, affero: volo illius crudelis a paruulo auferre vbera, sed magis cogor iudicis timere macharam. Date illi filium meum, meus est natus: sed migret ad illā totus, apud me maneat affectus. Date illi puerum totū, verū tamen non auferatur vita membrorū, non diuidatur integritas, mihi nō eripitur pietas. Quid dixit, Date illi puerū, nolite diuidere eum? Ecce ego dico, totū posside, & noli diuidere hæreditatem. Non inquit, sed si vis habere pacem, sine præiudicio diuide hæreditatem. Et quomodo habeo diuidere, Pater maior est, filius minor? O partes, o iustitia, o equalitas. Vna pars maior est, alia minor. Non consentio, non facio partem, quia non diuido pacem. Si enim fracta fuerit pax, iam non erit pax. Sed quomodo apud te pax illibata esse potest, apud quem fides integra non est? Quare? Quia mecum non vis possidere, & pacem vis dimittere, hæreditatem non potes obtinere. Postremo si more tuo non parcis, sed perfidia studes, vade interpella iudicem, videamus quid tibi dicturus est. Habes iudicem ordi-

Cic. Silet leges inter arma.

Ioan. 14.
I testator.

Miche. 5.
Luce. 2.

1. Reg. 3.

I deum.

G narium, nolo mihi adducas ex diuersis partibus alias atque alias potestates. Nō mihi armiger, sed legifer necessarius est. Et vbi, inquis, istum inuenio? Vbi autem eū non inuenies? Audi Prophetam dicentem, Dominus iudex noster, dominus legifer noster. Nec contemnendū iudicem putes, audi quid sequitur, Dominus rex noster, dominus ipse saluabit nos. Ecce habes iudicem. Si parū est, & rex noster ante te est. Sic est in cælo, vt non deserat terram. Cœlum, inquit, & terram ego impleo. Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationē seculi. Nobiscum est, & cum patre est: quia nec patrē dimisit, cum ad nos descendit: nec nos deseruit, cum ad patrem ascendit. Ipsum interpellat, ipsi dic: Domine, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. Audi respōsum diuinum, audi iudicem iustum: audi pacem, fugientem litem, quid ait? Amice, quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos? Vis diuidere pacem: & queris adire iudicem pacē? Iudex tuus nolo esse, Ego pax sum, litigare non noui: consentientibus asideo, litigantes fugio. Si tu cum esset inimicus patri meo, reconciliaris te per me, quomodo ergo à patre meo separabis me? Ego cum essem longe, veni vt reducerem te: cum inter montes & syluas errares, quæsiui te: inter lapides & ligna inueni te: in lapidibus offendebas, ipsi adhærebas, quia ligna & lapides adorabas. Et ne luporum færorumque auditu ore laniareris, collegi te, humeris meis portauit te, patri meo reddidi te, laboraui, sudauit caput meum spinis suppositum, manus meas clavis obiceci, lancea latus meum aperuit: quantis non dicam iniuriis, sed & asperitatibus laceratus sum, sanguinem meum fudi, animam meam posui, vt mihi coniungerem te, & tu diuidis me? Audi quid respondeatur discipulo, qui filium nouerat, & patrem quærebat. Ait Philippus domino, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Nunquid non & ipse filium separabat à patre? Iam te, inquit, nouimus, sed patrem tuum non nouimus. Et quid vis? Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Et dominus ad eum, Si velis & tu Arriane audire, cum Apostolo errasti, redi cum Apostolo. Sit illius oburgatio etiam tua curatio. Quid ait dominus? Tante tempore, inquit, vobiscum sum, & non cognouistis me. Philippe, qui videt me, videt & patrē: I ego veni patri meo te applicare, & tu noli me separare. Quid queris quasi alterum præter me? Qui me videt, videt & patrem: tanta in nobis est vnitas, tanta similitudo, tanta charitas: vt ego in patre sim, & pater in me. Sentio Sabellianæ quid musitas, aut in Arriano me cōcludere, aut ab Arriano auocare festinas. Sed in nomine patris & filij & spiritus sancti: non trium, sed vnus dei: cum illi respondeo, te non prætereo. Quid dixit dominus? Qui me videt, videt & patrem. Nunquid dixit, Qui videt me, videt patrem: aut, Ego sum filius simul & pater? Sed dixit, Ego in patre, & pater in me: qui me videt, videt & patrem. Vnius substantiæ qui dicit, & paterem discernit, & filium: teq; demonstrat nec patrem habere, nec filium. Dic mihi Arriane, Patrem dicis deū? Et maxime, Quid filium? Ipsum quoque deum profiteor. Bene, agnoscis, quia cum prænunderetur in carne venturus, de ipso Propheta dixit, Dicite, Pusillanimes, confortamini: nolite timere, ecce deus noster vltionem adducet retributionis, deus ipse veniet & saluabit nos. Agnosce in eo quod te agnoscere dicis, si Propheta non aduersaris. Quid ergo dicis de patre? Deus est. Quid filius? Deus est. Coæternus est patri filius? Non. Ergo erat tempus, quando non erat filius, ergo fuit tempus quod non

fecit filius. Si fuit tempus quod non fecit filius, non omnia per ipsum facta sunt: iam enim erat tempus, quando non erat filius. Si erat tempus, quando non erat filius, Ioannes Euangelista non debuerat dicere, In principio erat verbum: sed, In principio erat tempus. Ioannes dicit, Omnia per ipsum facta sunt: & Arrianus contradicit. Dic Arriane, Vnde scis quia erat tempus, quando non erat filius? An forte dicturus es, Et Ioannes vnde scit, quia in principio erat verbum? Quia super pectus domini discumbebat, & inde hauriebat quod in conuiuio Christi bibebat, quia in principio erat verbum. Tamen dic mihi, Quando in principio erat verbum, vel quando Ioannes super pectus domini recumbebat, & à verbo domini disciebat, quia verbum erat in principio, & verbum deus erat, Arrius vbi erat? Nescio, si audes dicere ibi erat. Notum est enim, & legitur quo tempore natus est, meritoq; sit damnatus. Notum est etiam quomodo vixerit, quomodo mortuus fuerit: & ideo non audes dicere de Arrio, sicut de verbo, & fuit, & est: quia nec tunc fuit Arrius, nec modo est. Sed vt in omnibus excludatur Arrianus, audi quid per Salomonem dicitur: Dominus fecit regiones & fines inhabitabiles sub cælo. Cum pararet cœlum, aderam illi. Et post pauca, Eram ego apud illum cuncta disponens. Ego eram quādo faciebat fortia fundamenta terræ. Ego eram cui aggaudebat. Sed dicis, de tempore agitur, vtrum fuerit filius antequam esset tempus? Audi ipsum per Prophetam dicentem, Ex tempore. Ex tempore, inquit. Quid est ex tempore? Nunquid ex quo esse tempus cepit? Non sic impie Arriane, non sic: sed ex tempore antequam fieret tempus, ibi erat. Quære iam, quando non erat, qui ante tempora erat. In principio erat verbum. Melius & Græci dicunt λόγος. Logos quippe verbum significat & rationem. Vides ergo quia semper erat, de quo tu audes dicere, non erat. Aut si dicis deum aliquando sine verbo, aut sine ratione fuisse, iam non filio tantū, sed & patri aduersarius eris. Ego, inquit, ex ore altissimi prodij. Quis dicit? Verbum. Et verbum hoc quod est, Ioannes dicit, Deus erat verbum. Et verbum ergo, & cuius erat verbum, nō duo, sed vnum sunt. Non inquis, quia verbum posterius est, eo cuius est verbum: vnde apparet filium à patre esse minorem. Negas itaque filium de deo? Non nego, inquis, & patrem deum dico, & filium deum: sed patrem maiorem, filium minorem. Quando pater maior, filius minor? Dic mihi, quia video te calculari velle æternitatem: quot annis præcedit deus pater filium suum? Vbi diem natiuitatis filij dei legisti? Filij dei dico, non dico filij dei & hominis. Vbi ergo diem natiuitatis ipsius patris legisti? Cum quo Mathematico creationis constellationem quæstisti, atque tractasti? Quæ tempora, quas horas, quæ momenta, quos numeros, quas minutas momentorum natiuitatis illius, qui ea tē condidit, collegisti? Quiescat ergo hæretica, non religio, sed superstitio: de Christi initio deficit calculatio. Quia cum auditur, sine initio æternitas, nulla ibi queritur ætas. Si pater deus, & filius deus, pater maior, filius minor: iam non vnus deus, sed duo dii. Si duo dii sunt, quid est ergo quod dicit dominus per Prophetam, Ante me non est formator deus, & post me non erit? Quid dicis Arriane? Cui istas deputas voces? Si patris sunt, dicendo, Ante me non est formator deus, & post me non est alius: t aut ipse pater non erit, aut filius non erit deus. Si enim hoc diceret, Ante me non est formator deus: nec adderet, post me non erit: liberum tibi erat hæc verba patri tantummodo applicare,

K
Ioan. 11.
Ioan. 13.
Proverb. 8.
L
Ecclesiasticus 24.
M
Ieremias 43.
I non erit.

A plicare, Cum autem sequitur & dicit, Post me non erit: secundum te, vt dixi, & se patrem & filium negat deum. Item si filij sunt hæc verba, patrē suū & deū negat & patrem. Si enim non diceret, Ante me non est formator deus, sed tantum diceret: post me non erit, posset fortis tantum dici filium illud fuisse locutum, Modo autem cum dicit, Ante me non est formator deus, & post me non erit: patrem suum nec deum dicit esse, nec patrem. Item si patris sunt hæc verba, quis dicit, cui dicit, Filius meus es tu, ego hodie genui te? An forte, quod absit, mendacij arguendus est deus? Sed si filij verba sunt, quis dicit, cui t dicit, Pater meus vsque modo operatur? An forte & iniuriosus patri iudicandus est & ingratus? Sed nunquid ingrato diceretur, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ? An forte Propheta, aut quid diceret nesciuit, aut fallere voluit: aut vt mitius aliquid de Propheta dicamus, finxisse credo sibi duos confabulantes, id est, patrem & filium, & patre dicente, Ante me non est formator deus, adiunxit filius dicendo, Et post me non erit. Humana sunt quæ tagimus, an diuina? O scelus! Proh dolor, parce hæretica impietas. Cum tu deum non capias, nos quoque ad blasphemiam prouocas. Non hoc docet sancta Ecclesia, Pater, pater est: filius, filius est: & ille nunquam non fuit pater, & iste nunquam non fuit filius: ambo æterni: nec coeperunt esse, nec desierunt: Quod pater loquitur, filius loquitur, quia verbum patris est: & quod filius loquitur, pater loquitur, quia pater verbi est. Ipsum verbum dicit, Verba quæ ego loquor, à me ipso non loquor. Concedite quæso creatori, quod ipse præstitit creaturæ: & in creatura si potestis capite creatorem. Ecce ignis & splendor duo sunt, alter ex altero est, nec sine altero alter est. Ignis pater, splendor filius. Ipse si posset, diceret, quod luceo, non à me ipso luceo, sed qui me misit, ipse mihi dedit vt luceam. Ignis enim splendorem mittit. Et sicut filius de deo patre dicit, Pater mecum est: ita & splendor diceret si dicere posset, ignis mecum est. Extingue ignem, splendor nunquam parebit. Ille ergo ignis pater, & splendor filius, vnus sine coniuge pater, alius sine matre filius. Nec diuidi alter ab altero potest: & cum sit alter ex altero, initium tamen alterius esse nō potest sine altero. Hoc enim posse, à creatore tributum est creature. Quid potest ipse creator? Accedat Paganus, accedat Sabellianus, videat Arrianus, contemplantur lucernam, in ipsa videant quod in deo videre non possunt. Non facio iniuriam, si aliqua parte tanti creatoris cupiens ostendere potestatem, ignis siue lucernæ afferā ante illum t similitudinem. Scriptum est enim, Lucerna pedibus meis verbum tuum domine, & lumen semitis meis. Et de deo dictum est, Ignis consumens. Accedite ergo, & lucernam diligenter considerate, vestrasq; fatuas tenebras remouete. Paganus intueatur, & illic sine coniugio esse patrem discat & filium, & quomodo natus est filius: & si cæcus non es, ibi vide: inter ignem & splendorem quære medium, si nullum est medium, nullum est coniugium. Noli velle scrutari medium, ne magnum patris incendium. Accedat Sabellianus, videat duos in vnum, ignem & splendorem. Nunquid nō recte dicere potest splendor, ego in igne & ignis in me: sicut & filius dicit, Ego in patre & pater in me? Accedat Arrianus, videat & ipse alterum ex altero, nec tamen nasci posse alterum sine altero, Nemo eorum prior, nemo posterior. Coæui sunt pater & filius, splendor & ignis. Nec ignis sine splendore, nec splendor sine igne. Aut certe si placet mitte manum, diuide alterum ab al-

tero, ostende mihi ignem sine splendore, vel splendorem sine igne. Absit, absit, ardere tantummodo poteris, separare alterum ab altero nō poteris. Sicut enim ignis & splendor alter ex altero est, vt esse alter sine altero nō possit: ita deus pater & filius deus alter ex altero est, nec esse alter sine altero potest. Non illis ortus qui non est, sed æternitas vna est, vna substantia. Ignis & splendor temporales sunt, pater autem & filius æterni sunt. Sunt dico, quia pater & filius: deus dico, quia vnum. Dualitas in prole, vnitas in deitate. Alterum facit vnus natiuitas, sed vnum ostendit esse diuinitas. Cum dico filius, alter est: cum dico deus, vnus est. Alius est, quia filius est: aliud quidem non est, quia deus est. Erubescite Arriani, Tunicam hominis iam iudicati in cruce pendentes carnifices Philati non sunt ausi conscindere: & vos conamini charitatem dei in cælo sedentis, in dō deū ipsam charitatem diuidere? Sed conamini quantum potestis, conamini, vos iam in infernum ruitis: nam illam tunicam nunquam rupistis. Item per Prophetam dominus dicit, Non est vltra absque me deus. Deus iustus & saluans non est præter me. Hic Sabellianus exultat, Vt enim vnum eundemq; patrem ostendat & filium, talibus testimonij credit muniri. Et contra Arriani, vt probet alium esse patrem, alterum filium, alia proferunt testimonia, in quibus dicant, Alter est pater, alter est filius: alter maior, alter minor: vt pater dicat filio, Dedi te in lucem gentium: & filius dicat, Pater misit me. Quantum intelligo, lucem istam gentium comprehendere non valent, atque perspicere: vnde cæcati, non in eam possunt ambulare, sed potius oberrare. Arrianus alium, Sabellianus aliud. Quale bellum? Quid ad hæc catholicus? Arma, inquit, quæ portant, mea sunt, mihi militant ambo: contra se pugnant, sed pro me: vtinam ambo deficiāt, & non alter ad alterum transeat, sed ad me properent: & ego aliquid, vnde vtrique percutiantur, proferā. Tu Arriane dicis, maiorem esse qui mittit, minorem qui mittitur. Interrogo te & ego, Quis est maior, qui præcedit, an qui præceditur? Item quis est maior, cui præparatur aliquid venienti, an qui præparatur? Cui exhibetur officium, an qui exhibet? Vtrique si hominum genus interroges, respondebit illum esse maiorem, cui præparatur, qui præceditur: vel cui officium exhibetur. Tu autem inde vis probare minorem filium, quia missus est: & ego ostendam eum qui misit, præcedere illum quem misit: nec vnum dico eorum maiorem, quia non audeo dicere vel minorem. Esaias Propheta dicit, Hæc dicit dominus Christo domino meo, cuius apprehendi dexteram, vt subiciam ante faciem eius gentes. Ecce iam filio misso, quomodo præcursor est pater? Adhuc sequere me, Et dorsa regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & portæ non claudentur, Ecce ille qui miserat, præcursor factus est. Quis enim maior aut superior, ante minorem ianuas aperit: vel quomodo fiet, nisi paululū præcesserit? Audi adhuc, Et portæ, inquit, non claudentur. Quomodo? Ego quoq; ante te ibo. Audis quia? qui miserat, & comitatur, & præcedit, mittit, & non discedit. Iam tu discerne qui sit maior, qui prior: ego enim nullam discretionem video, sed potius æqualitatem conspicio. Filius dicit de patre, Misit me. Pater filio dicit, Ego ante te ibo. Recedat de medio discordiosa calamitas: æqualitas hoc exhibet, non disparitas. Adhuc sequere, vt clarior appareat quis cui dicat, Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. Hic esto & tu Pagane. Audi quid dicat Propheta, Non mihi ego quod volui scripsi.

D
Ioan. 19.
I trumpetis Esaiæ. 45.
E
Contra Sabellianum. Caput. VII.
Esaiæ. 42. Ioan. 8.
I lux ista gentium tā clara est arquo perspicua, vt hæretici eā cōprehendere non valentes atq; perspicere vnde cæcati. &c.
Esaiæ. 45.
I filiis, comes est pater.

filiis, Interpositio vni syllabæ, quæ dicitur, &c.

Esaiæ. 35.

filiis, vtilitiam. Psal. 18. Deute. 4.

Ioan. 14.

G Codex, in quo hæc scripta leguntur, in armario Iudæi habetur. Inimicus meus testis est meus, ab ipso quære: aperi, lege, & crede. Dorsâ, inquit, regum vertam, & gloriosos terræ humiliabo. Nonne reges terræ vides, qui ante persequerentur Christianos, nunc integros esse Christianos? Nonne vides eos, qui humiliabant Ecclesiam, humiles introire in Ecclesiam? Nonne ipsos habere defensores, quos ante habuit persecutores? Ego, inquit, ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum: ut scias quia ego sum deus, qui voco nomen meum, quoniam deus Israël. Audiatur Sabellianus, Deus dicit, homo dicit. Ergo duo sunt, qui dicit, & cui dicit. Audiatur & Arrianus Ego deus, & non est alius extra me. Diu est, ex quo contra istas duas hæreses certando laboro, & penè sum fatigatus. Veni domine meus Iesu præliator fortissime, princeps exercitus domini, qui diabolum vicisti, & seculum. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi. Processurus ad prælium, & victurus in mundo mundum, oravit: non tanquam virtutis omnipotens, sed vt nobis, propter quod venerat, humilitatis ministerium exhiberet. Et quid dixit, Pater clarifica filium tuum. Modo Arrianus maledictus dicit, Vides quia minor est, & claritatem non haberet, nisi patrem petisset? Expecta homo, quid festinas? Tu hominem vides, in qua forma non solum patre, sed & angelis minor est, Homo patet, deus latet. Tu mihi ostendis hominem humilem, aperi oculos, & vide deum sublimem, nõ angelis minorem, sed patri coæqualem, Pater, inquit, filium tuum clarifica: ecce minorem. Adhuc sequere, Vt & filius tuus clarificet te, Ecce æqualem. Inuenimus filium agnoscentem patrem, atque orantem, eiq; coniunctum, non vt putabatur ingratum. Videamus quid de filio dicat & pater. Assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, Euangelij verba sunt, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos, Et respanduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Qui sunt Moyses & Helias, cum eo loquentes. Qui sunt Moyses & Helias, nisi lex & Propheta? Loquebantur cum illo, quia locuti erant de illo, ostendebant quæ prædixerant, manifestabant quem prophetauerant. Loquebantur. Putas, quid loquebantur? Vt Iudæi convincerentur, Paganis conuerterentur, Manichæi confunderentur, hæretici comprimerentur, catholici confirmarentur. Loquebatur lex & gratia, lenitas & asperitas, terror & medicus, umbra & lux, præco & iudex, sententia & misericordia. Et quid postea? Respondens Petrus dixit ad Iesum, Domine, bonum est nobis hic esse. Si vis faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Helias vnum. Quid dicit sancte Petre? Mundus parturit & tu secretum petis? Vides tot gentes in vnum conuenisse, & tu requiem quaris? Vides tenebras mundi, & tu lumen abscondis? Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Ista domus totus est mundus, lucernæ accensio, verbi est incarnatio, candelabrum autem, crucis est lignum, Lucerna in candelabro lucens, Christus in cruce pendens. Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Vides tu, videamus & nos. Tenebrae sunt, non offendamus in Paganis, non erremus cum hæreticis, luceat nobis lucerna, doceat nos

verbum in carne. Videamus quid dicit Euangelista, videamus si admissum est consilium Petri. Adhuc, inquit, eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos, Et ecce vox de nube dicens. Omnes audiamus, nemo aures claudat. Audiant Paganis irrisores, audiant Iudæi persecutores, audiant Manichæi phantasmatum fomnatores, audiant hæretici erronei litigatores, audiant & maxime audiant etiam catholici fideles dei cultores. Ipsi audiant vt instruatur, illi vt corrigantur, aut isti audiant ne seducantur, illi vt puniantur. Quid dicit vox de nube? Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Vbi estis qui aduersamini filio dei? Pater dicit, Hic est filius meus: & tu dicit, non habet filium deus. Tu Paganus, quid stas foris & murmuras? Intra huc in scholam dei, aperi aures cordis tui, audi vocem domini tui & discite filium dei. Quod fugietis Iudæi qui occidistis filium dei? Quod fugietis, vbi vos abscondetis? Qui montes, quæ petrae super vos casuræ sunt? Et si in cauernis petrarum vos absconderitis, inde extraham vos dicit dominus. Sed & vos venite, intrate, consilium meum audite, desperare nolite, quoniam sunt reliquæ homini pacifico. Sciuistis, occidistis, sanguinem Christi sudistis, filio dei increduli fuistis, in periculo positi estis, Quid facere nunc debetis, nisi vt credentes baptizemini & viuatis? Sanguinem quem sudistis, non est quod horreatis, fusus est sanguis medici, & factus est medicamentum phreneticis. Quid dubitatis? Gustate & videte quoniam suavis est dominus. Quid tu Manichæe, quandiu phantasmata somnias? Euigila, & vide, nubi tonant. Quid tonat? Hic est filius meus dilectus. Vide in terra hominem verum, audi de cælo deum verum, Vide in terra hominis filium, audi de cælo dei esse filium. Vtrūque verum esse cognosce, id est, deum & hominem, filium dei & filium hominis vnum eundemq; esse deum & hominẽ. Agnosce hominem, & placabis deum. Caue ne offendas in petra, ne mortis patiaris ruinam: quia quod tu somnias, vanitas est: quod deus tonat, veritas est. Audi tu Sabelliane, audi de cælo patrem, vide in terra filium, & noli dicere, idem pater qui filius. Audi & tu Arriane, & in patre & in filio noli errare, sed sequere vnitatem, & vide diuinitatem. Domine audiamus, quid dicit de filio tuo, Hic est, inquit, filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Et quid aliud? Ipsum audite. Deo gratias. Intonuit præceptum dei, & remotum est consilium Petri, Gratias tibi deus æterna virtus, gratias tibi deus pater omnipotens, qui & filium tuum ostendisti, & mihi doctorem dedisti. Recedat Sabellianus, recedat Arrianus, recedant ceteræ pestes, recedat omnis iniqua doctrina. Doceat deus, non iniquus Arrius: doceat dei filius, non filij aduersarius. Dic domine meus Iesu, doce, vt discam quod doceam. Sabellianus dicit, ipse est pater qui filius. Arrianus dicit, alius est pater, alius filius: pater maior, filius minor. Aduersatur, clamat, litigat, lupgnat, turbas congregat, contra Christum dimicat. Ille sanguinem fudit, vt redimat, iste pecuniam spargit, vt perimat: Speluncam fabricat, illic catholicum præfocat, Christianum vocat Paganum, baptizato ingerit baptismum, contra id quod scriptum est, Qui semel lotus est, non indiget denno lauari. Clamat homo Christianus sum: quid me dicit esse quod non sum? Clamat, fidelis sum: & ille dicit, Accipe à me pecuniã. Clamat, Redemptus sum: & ille dicit, Accipe à me aurũ. Quid das, aut quid auferas? Das pecuniam, vt auferas gratiam: Idas pecuniã, vt auferas vitam: Idas precium, vt auferas quod emptus sum. Quid emis ab empto? Precium meum non aurum

Math. 17.

Psal. 36.

Math. 17.

M

Ioan. 13.

A aurum, sed sanguis Christi est: non me seducis non me decipis: quantumcunq; mihi conferas, nõ mihi tollis precium meum. Pecunia tua tecum sit in perditione: nam precium meum non habet estimationem. Clamat homo, fidelis sum, & exufflat: clamat i nomine patris & filij baptizatus sum, & tu irritũ facis. Quid ergo Christiano referuas, in quo patrem & filium & spiritum sanctum exufflas? An forte nouam fidem, nouũ baptismum, nouum deum de transmarinis partibus aduexisti? Dic meus sancte Paule, doce diuini iuris perite, sponsi amice, homo iste modo venit, mundum subuertit, & fidei vnitatem scindit, trinitatem diuidit, sibi non consentientem rebaptizare contendit. Quid facio? In Christo Iesu per Euangelium tuum me genuisti, in ipso baptizatus sum. An forte est alia fides, aut aliud baptismum? Absit, inquit, Vna fides, vnũ baptismum, vnus deus & pater omnium. Si ergo vna fides, imò quia & vna fides, vnum baptismum, vnus deus & pater omnium iam credidi, iam baptizatus sum, iam deum habeo patrem: quare homicidam patior Arrianum? Subueni domine meus Iesu, & accingere gladium tuum circa femur potētissime. Omnium potentiissime egredere, occide eos in se, vt viuant in te, & desinant persequi me. Sabelliani te subtrahunt, Arriani te minuunt: tu quid dicit de te? Pater dixit vt te audiamus. Cum te audimus, ipsum audimus: vno icu vtrosque percute aduersarios. Pereat, inquit, vaniloqui, & mētis seductores, Arrianus & Sabellianus, Nam ego & pater vnum sumus. Nõ dixit, ego & pater vnus sum: sed, ego & pater vnum sumus. Quod dico, vnum: audiatur Arrianus: quod dico, sumus: audiatur Sabellianus. Non diuidat Arrianus, vnum: nõ delect Sabellianus, sumus: sed ambo veniant, & sint etiam ipsi in nobis vnũ, sicuti ego & pater vnũ sumus. Ergo si pater & filius vnũ sunt, imò quia indubitanter vnum sunt, non duo dii, sed vnus deus: non iniquum aliquid Propheta scribit, sed verum dixit deum dicentem, Ante me nõ est formator deus, & post me non erit. Docuit veritas veritatem, & gladio sic factu omne peremit errorem. Si adhuc hæretici reluctantur, audiant catholici definitiuam sententiam, quam sequantur. Audistis patrem quid dixerit de filio, audistis filium quid de patre dixerit vel de se. Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis anathema sit. Diximus de patre & filio quod potuimus, & quãtũ potuimus, si tamẽ aliquid digne potuimus. De spiritu sancto tacuimus, sed nõ eũ præteriuimus: quicquid enim de patre & filio diximus, etiã de spiritu sancto diximus. Est enim in illis, & cum illis læqualis vnus & verus deus: non minor, aut tertius deus. Quid adhuc dicam fatigatis, fatigatis? Qui spiritum sanctum à patre & filio aternitate & substantia, vel communionem separat, eum qui negat spiritum sanctum non esse patris & filij, plenus est spiritu immũdo, vinctus est spiritu sancto. Ideo enim dicitur deus charitas, quia partibus non diuidit vnitatem, sed ineffabiliter coagulat trinitatem. Ipsa est enim trinitas vnus deus turris fortitudinis à facie inimici, qui in se credentes custodit in secula seculorum. Amen.

A. 8.

f. precium.

f. alius, & tu exufflas.

1. Cor. 4.

Eph. 4.

Psal. 44.

Ioan. 10.

Ioan. 17.

Esai. 43.

f. bis.

Conclusio. Caput VIII Gal. 1.

f. alius, separauimus.

1. Ioan. 4.

Psal. 60.

Finis.

AD LECTOREM.

Hic sequatur opusculum ad Deo gratias de sex questionibus, expositis contra Paganos. Hoc reperies inter Epistolas, Epistola quadragesima nona.

Tomus sextus.

CENSURA.

Sciebam hanc esse concionem siue tractatum popularum, & ferebatur in libris Lutetia excussis inter homillas de tempore Pag. 338. Verum quoniam in editione Basiliensi habebatur inter libros, iuxta propemodum uoluminis magnitudine, multaq; tractat aduersus Iudeos & Paganos, quæ huic ordini congruebant, iustum est hic inserere.

CONCIO AD CATECHUMENOS, contra Iudæos, Paganos & Arrianos.

Nter pressuras atque angustias presentis temporis & nostræ officia seruitutis cogimur dilectissimi non tacere, quò potius expediat flere magis quàm aliquid dicere: veritatem ne quid minus lucri arcæ dominicæ accedens, dicatur nobis, Serue nequam & piger, tu erogares pecuniam meam, & ego veniens cum vsuris exigere eam: peto charitatem vestram, vt quæ ipse paterfamilias per nos vobis ministrauerit, libenter accipere dignemini. Apostoli Pauli verba sunt, Nox præcellit, dies autem appropinquauit, Deponentes ergo opera tenebrarum, induite arma lucis. Expulsa itaque noctis caligine, effugatisq; tenebris peccatorum, radius veri luminis fulgeat in cordibus vestris. Exigit enim à nobis ratio huius tantæ congregationis, & noctis transactæ, vobis reddere rationem, & istius diei de tanto sacramento percepto veram sempiternamq; demonstrare salutem. Si enim dilectissimi opera tenebrarum transactæ noctis consideremus, & quid egerimus domino donante explicare valuerimus, inueniemus nos in nocte, nõ opera noctis, sed diei peregrisse, Neque enim delectatione somni sopitos sensus nostros agnouimus, neque vanis phantasmatis animas nostras illusas, nec ipsa corpora nostra stragemetorum calore depressa in alto sopore requies inclinauit: sed vigilando, orando, psallendo, contra aduersarium diabolum dimicando, & magnam lucem infusam cordibus nostris sensimus, & in nocte opera dei peregrimus. Quid enim egimus in hac nocte? Captiuatorem captiuauimus, Quid egimus in hac nocte? Tenebras diabolicas à cordibus vestris excussimus, lumen verum hauriendum esse demonstrauimus. Quid enim actum est in hac nocte? Veniens vera fortitudo alligauit fortẽ, & vasa domus eius diripuit. Quid actum est in hac nocte? Exterrita est superbia, introducta est humilitas. Quid actum est in hac nocte? Princeps omnium vitiorum expulsus est, fons omnium bonorum susceptus est. Videtis dilectissimi quæ bona habeatis preparata, & ex quo onere, vel ex quibus sarcinis peccatorum releuamini, ab isto qui vos vocat vt suscipiatis iugum eius suauẽ, & sarcinam eius leuem. Deponentes itaque opera tenebrarum, induite vos arma lucis. Quid sit hoc, ex verbis symboli quod modo accepistis, vobis expositum esse cognoscitur. Quid est deponere opera tenebrarum, nisi renunciare diaboli pompis, & angelis eius? Et quid est, Induite vos arma lucis: nisi credite in deum patrem omnipotentem?

Christiane vigilie. Caput. I.

Roma. 13.

f. alius, & in nocte diabolus fugauimus, Christum induimus. Math. 12.

Math. 11. Roma. 13.

Diabolus qui vit. Caput. II.

Diabolus.

b iij iste

G iste aduersarius, effectus aduersarius humani generis, inuentor mortis, superbia institutor, radix malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitorum, persuasor etiã turpium cogitationum. Hic dum illum primum hominem à deo factum, Adam scilicet patrem omnium nostrum intueretur, videretq; hominem ex limo terræ ad imaginem dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compositum, charitate circumdatum, immortalitate vestitum, æmulus atque inuidus hoc hominem terrenum accepisse, quod ipse dum esset angelus per superbiam cognoscitur amississe, inuidit statim insatiabilis homicida, eoque nostros primos parentes illis donis ac tãtis bonis expoliant, insuper & peremit. Nanque dilectissimi cum tanta bona homini diabolus abstulisset, pudicitiam, continentiam, charitatem, immortalitatem, eumq; turpem ac nudum reddidisset, oblitum suis pannis deridens eum, suo dominio obstrinxit, atque ex illo vinculo omnem prolem eius sibimet obligauit. Turpes enim pannos suscepit Adam, quando à diabolo expoliatus pudicitia, accinctus est impudicitia: amissa temperantia, intemperas effectus est: perdita charitate, malus inuentus est: expoliatus immortalitate, morti propinatus est. Quid perdidit, & quid accepit? Ad hoc enim per turpissimos pãnos suos posteros obligauit. Renunciemus huic dãnose hæreditati, pupilli effecti sumus: antequam exactor veniat, tam pessimã hæreditati renunciemus. Si quis itaq; huic hæreditati, in qua sunt panni diaboli, pompã scilicet & angelis eius, renunciare neglexerit, cū iudex venerit, sicut Euangeliũ loquitur, tradet debitor exactori, exactor autem debitorem in carcerem tradet, Amen dico vobis, ait dominus, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem. Omne itaque genus humanum tãquam pauperem & pupillum commendat scriptura diuina, dices deo, Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor. Eiusq; aduersarium diabolus demonstras, secutus adiunxit, Conteres brachium peccatoris & maligni. Assit itaq; aliquis pius homo, & aliqua misericordiam huic pupillo & pauperi exhibeat. Ferocem enim atque callidum aduersarium patitur, & hic pupillus in causa sua defecit: quoniã eũ suus aduersarius prauis actibus obligauit. Adhibeamus huic pupillo idoneos defensores, & Apostolorum tãquam iurisperitorum cœlestiũ ei patrocinium subrogemus. Quid est agendum apud tales pro talibus? Apud vos itaque Petre, Paule, Ioannes, ceteriq; sancti consiliarij veri iudicis, amici summæ potestatis, causam exponimus, quã optime nostis, huius pauperis & pupilli, generis scilicet humani: qui ex paterno chiographo debitor inuentus est reus, atque obstrictus ab aduersario detinetur, non est aliud quemadmodũ huic subueniatur, nisi ex vestro consilio. Quid itaque in hoc negocio serenitati vestrã videatur pro huius miseri libertate ex communi tractatu, vtinam t pro eo dignemini proferre sententiam. Et vos enim astrinxerat hæc obligatio, nisi vobis gratia Christi subueniret. Liberati liberate, consilium quod à iudice accepistis, promitte: vt hoc sequatur qui captiuus detinetur, atque ex mala seruitute per vestram defensionem ad veram perueniat libertatem. Hæc est vox omnium: quod fecimus faciat. Quid obsecro facturus est? Renunciet diabolo, pompis & angelis eius. Hæc est illa dãnosa hæreditas, cui renunciare compellimur. Videtis dilectissimi quam sententiã protulerunt nostri defensores. Vigilet itaq; vnusquisq; ne non ex toto renunciens post professionem, apud eum diabolus suos pannos recognoscat: & incipiat semper reus detineri, quẽ Christus voluit sua gratia li-

berare. Nec sibi male blandiatur, qui post gratiam acceptam corrigi nolunt, atque rursus ad illas suas pristinas redeunt voluntates. Expectatur enim dies iudicij, adert ille equissimus iudex, qui nullius potentis personam accipiet, cuius palatiũ auro vel argento nemo corruppet. Abstulit omnes animas, vt referat vnaquãque secundũ ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Presto enim erit aduersarius diabolus, recitabũtur verba professionis nostræ. Et si talis inuentus fuerit quisq; vt debitor ex hac vita migret, exultabit ille aduersarius in cõspectu serenissimi iudicis, superiorem se esse declamans, agensq; talem causam apud talem iudicem. Acquissime, inquit, iudex, iudica, iustitia & iudicium preparatio sedis tuæ. Iudica meum esse, qui tunc esse noluit: meus est, mecum damnandus est. Post renunciationem vt quid inuasit pãnos meos? Quid apud eum impudicitia faciebat, cui ipse renunciauerat? Quid intemperantia, quid auaritia, quid ira, quid superbia, quid cetera mea? Postremo acquissime fugientem à me, confugientẽ ad te, postea cum meis quibus renunciauerat apprehendi, inuasorem detinui. In ipsa quodammodo mea possessione à me apprehensus est. Quid enim in circo faciebat, atque infurias, lites, insanas voces, inanesq; victorias, cum iam à se alienus sibimet videbatur? Quid in teatro faciebat renunciator turpium voluptatum? Quid in amphitheatro crudelitates sæuas oculis suis intendo? Thesaurizauit sibi iram in die ira. Hæc omnia mea post renunciationẽ inuasit, meus esse voluit, & mea concupiuit. Iudica, iudica acquissime, quoniam quem tu non dedignatus es tanto precio liberare, ipse mihi se postmodum voluit obligare. Poterit ne os aperire is qui post professionem suã talis inuenitur, vt iuste diabolo addicatur? Videte quid agatis filij mei, fratres mei, Videte quid agatis, quomodo hæc professionẽ vestrã custodiatis. Cõtestamur vobis ipsum iudicem omnesq; potestates cœlestes, quæ & nos audiunt admonentes, & vos excipiunt profertentes, ne inuacuam gratiam accipiatis, sed corde integro, tota virtute, perfecta fide renunciantes atque spernentes tam damnosam diaboli hæreditatem ne pupilli vel pauperes remaneatis. Credite in deum patrem omnipotentem. Mutantes patrem, mutare hæreditatem. Quis est iste pater omnipotens? Patrem quidem omnium quem credimus, omnium nostrum atque totius mundi cognoscimus esse per gratiam: sed & proprium eius filium querimus per substantiam, quoniã & antequam ab illo mundus formaretur, pater erat. Si pater erat, cuius pater erat? erat ei vtique filius ex ipso, cum ipso, hoc quod ipse, sed non ipse, quoniam ille pater, hic filius: quoniam omnipotens pater omnipotentem filium genuit de se, talem qualem se nouit: vt totus maneret in se, & esset pater filij, & filius patris: deus ex deo, dies ex die, lumen de lumine: non tamen duo dij, aut duo dies, aut duo luminaria, sed vnus deus, vnus dies, vnum lumen. Non capis videndo, intellige credendo: munda oculos cordis, immo potius ipsa lux quam desideras videre, mundet cor tuum, vt sit à peccatorum tenebris mundatum. Beati enim, ait dominus, mundo corde, quia ipsi deum videbunt. Ecce extende aciem oculi cordis & vide, & aures cordis accommoda & audi. Pater enim & filius duo sonant: sed cum ipse filius dicit, Ego in patre, & pater in me est. Verbum enim patris est filius. Pater autem nunquam fuit sine verbo, quoniam in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum. Hoc ergo verbum filius cum est in patre, & pater in filio suo verbo suo.

Non

De pœ. dist. 2. ca. Princeps

Renunciare satanę quid. Caput. III.

Math. 5.

Psal. 9.

falsiã, vnitã

Relapsus à baptisimo. Caput. III.

K

Roma. 2.

2. Corin. 5.

Psal. 88.

L

Roma. 2.

2. Corin. 6.

Triadix vnitã. Cap. V.

M

Math. 5.

Ioan. 14.

Ioan. 1.

Ioan. 8. Gene. 1. 1. cupiuit videre.

Ioan. 14.

Trinitas in comprehensibilis. Cap. VI.

Ioan. 10. Psal. 61.

Eph. 2.

1. Reg. 17.

Psal. 138.

Ecclesiastici

1. Cor. 1.

A Non ergo duo dij, sed vnus deus. Dies ex die, duos videntur significare dies: sed cum ipse filius in Euangelio dicit ludæis, Abraham pater vester exultauit vt videret t diem meum, & vidit & lætatus est. Abraham autem tres viros videt sub quercu Mambre, nõ tres appellauit dominos, sed vnum appellauit dominum, tanquã tres dies vnum. Vnde ipse dominus in Euangelio vnum volens intelligi diem patrem & filium, Philippo requirit patrem tanquã alterũ diem, qui iam filium videbat diem, ostẽdes quo oculo querere deberet videre dei vnitatem, quia oculum carnis fixerat in humanitatem, Philippe, inquit, qui me videt, videt & patrem. Ego enim & pater non duo dies, sed vnus. Si potes capere, cape sempiternum diem. Lumen de lumine duo sonare videntur luminaria, sed absit à nobis ne nos error Manichæorum comprehendat, qui tantum solem æstimant esse Christum: sed nos solem iustitiæ credimus, verbum patris inseparabile, æqualem cum patre manentem, & omnia cum illo disponentem: patrem per filium omnia facientem, fabricam mundi per verbum suum construentem: filium ad nos venientem, nec patrem deserentem, semper cum illo, nusquam vsquam esse sine illo: illuminantem, & de se & de illo splendentem, radiantem, coruscãtem, non duo luminaria, sed vnum lumen. Ego enim, ait, & pater vnum sumus. De ipso verbo vni-genito ait Propheta Dauid, Semel locutus est deus, duo hæc audiui. Quomodo semel locutus est deus, & secundo sonuit, nisi quia verbum intrãgressibile procedens de corde patris, suscepit carnem, vt esset homo ex vtero matris: venit & mansit, ad nos venit, à patre non recessit. Ecce per hoc quod semel locutus est deus, surrexit omnibus fabrica nostra. Per hoc quod secundo sonuit, factus est pax nostra, vt solueret inimicitias in carne sua. Hoc verbum, hoc lumen non respiciens Arrianus, audeat dicere filium minorem, quem nos confitemur æqualem: & insana contumacia vult de verbo in corde patris manente disputare, cum semetipsum non valeat intelligere. Insane hæretice prius redi ad te, considera te totum si potes comprehendere te, & tũc disputa de illo qui fecit & me & te. Vide quã non alit sapiebat, sed in simplicitate cordis deum nosse querebat ille humilis Dauid, qui in vno lapide superbam frontem deiecit Goliath. Vide quã nõ alte sapiebat, considerauit enim quid in seipso ageretur: considerauit animam suam, insepexit fabricã, disculit se intus quid esset, & ex qua parte istã tam pulchram molem gubernaret: atque in vasculo luteo quomodo habitaret anima plena tantis thesauris sapientiæ & scientiæ & prudentiæ: vbi illic essent tanta, tã preciosa, tam grandia: quæ loca anima obtineret, in qua nullus est locus: atque ex vno fonte quomodo procederent singulæ virtutes sine diminutione & exentis & profundentis. Vidit hæc, considerauit hæc, voluit nec valuit comprehendere se, & exclamauit deo dicens, Mirificata est scientia tua ex me, inualuit, & non potero ad illam. Hoc fuit dicere, Quando te possum comprehendere tam magnum, qui meipsum non valeo explicare extremum & paruum: Vide & alium humilem requirentem modulum suæ infirmitatis, & non excedentẽ, superbos ad humilitatem inclinantem, Arenam inquit maris, & pluuiã guttas, & dies seculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profunditatem abyssi quis mensus est? Sapientiam dei præcedentẽ omnia quis inuestigauit? Ecce Propheta dicit, immo ipse dominus qui loquebatur per Prophetã, quod sapientiam dei nullus inuestigauit. Christus est enim dei vir-

tus, & dei sapientia. Nullus secundum diuinitatem potuit inuestigare sapientiam, quia secundum id quod filius natus est de patre sine aliqua matre, natiuitatẽ eius quis enarrabit? Dic mihi hæretice, qui audes dicere, quod minor sit dei sapientia: dic mihi, altitudo cœli quãta sit, latitudo terræ, profundum abyssi: Numera si potes pluuiã guttas, arenam maris, & dies seculi: tuos etiã numera capillos, quoniam omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Demonstra mihi atque explica parua ista inferiora, & tunc tibi credam posse te inuestigare superiora. Sed non potes, non vales. Spiritus dei te conuincat, qui vos Hæreticos ante præuidit. Qui enim ista quæ superius diximus, conscripserunt atque senserunt, spiritu agebantur veritatis, non erroris. Tu autem hæretice, cum hæc non vales explicare, audes de ipsa quæ inuestigari non potest, dei sapientia disputare, & magnus tibi videris, quia disputas nullo altercante tecum, nullo iudice præidente. Et dum suffragatur tempus errori tuo, existimas te aliquid esse, cum sis nihil: & seductus multos seducere cupis, alios pecunia, alios potentia: tales tibi congregas quos plurimos tecum perdas. Non est tibi labor hic utilis ad salutem, sed potius ad perniciẽ. Talia enim docendo, immo nõ docendo, sed potius blasphemando, nõ cuiuslibet potenti, sed ipsi deo patri in eius filio facere demonstraris iniuriam. Maior est pater, minor est filius: melior est pater, inferior filius. Has cõtummelias nec homo quilibet sapiens libenter accipiat, qui filium meliorem seipso, aut parẽ habere contendit. Vnde etiam illud dictum Propheticum, Lætatus est pater in filio sapiente, in vita sua viuuit, & in obitu non est cõtristatus. Mortuus enim est pater, & tanquã nõ sit mortuus. Quare nõ est mortuus? Simile enim reliquit profese. Ecce Propheta dicit, sapientem filium hominis esse similem patri, & tu hæretice audes dicere ipsam sapientiam dei filium patri esse dissimile. Propheta dicit, mortuum hominem patrem in eo, quod filium similem reliquit, vitere in filio: & tu audes ipsam sempiternã vitam, quod est dei filius, separare ab illo qui nunquam moritur patre? Et quid, inquit, facturus sum? Ipse dixit, Pater maior me est. Quia non intelligis, ideo tibi male sonat quod bene dixit. Nam ipse dixit, immo & confirmauit. Profusus ipse dixit, Pater maior me est: ipse filius dixit. Vide quãdo hoc dixit, In susceptione humane nature positus hoc dixit. Tunc dixit, Pater maior me est: quando dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Tunc dixit, Pater maior me est: quando fleuit, quando lætatus est, quando esuriuit, quando sitiuit. Tunc dixit, Pater maior est: quando & dicit scriptura, minoratum paulominus ab angelis. Nunquid etiam insana superbia ita irreuerens progreditur vestra, vt verbum dei manẽs apud patrem, audeatis dicere in illa diuinitate angelis esse minorem? Si non audes hæretice hoc dicere, serua hos gradus, & periet error tuus: Filius apud patrem, æqualis cum patre, quoniam sempiternus cum sempiterno, semper manens cũ sempiterno, manet æqualis, missus, & veniens: in susceptione hominis minor, non solũ patre, verum etiam angelis, æqualis in forma dei, minor in forma serui. Æqualis cum patre creans angelos, æqualis cum patre homines facies, æqualis cum patre nouum constituens mundum: minor patre, perditum reparans mundum. Æqualis cum patre, vitam largiens æternam: minor patre, mortem suscipiens nostram. Hunc itaque filium credimus in susceptione hominis minorem, in diuinitate patri æqualem, factum, sicut Apostolus dicit, ex semine Dauid. Quæ virgo Maria

Contra Arrianos Cap. VII.

Mat. 10.

Ecclesiastici 30.

Æqualitas personarũ. Cap. VIII. Ioan. 14.

Mat. 26.

Psal. 8.

Christi natiuitas. Cap. IX. Roma. 8.

ria

G Nōne quādo Poēta ille faciēssimus inter sua carmina, Eclog. 4. Iam noua progenies cœlo demittitur alto, dicebat: Christo testimonium perhibebat: In dubiū hoc veniet, nisi alios ex gentibus idoneos testes pluraq; dicentes in medium introducam. Illum regem qui vestram superbiam captiuando perdomuit, Nabuchodonosor regem scilicet Babylonis non pretermittam. Dic Nabuchodonosor quid in fornace, quo tres viros iustos iniuste immiseras: dic, quid tibi fuerit relatū: Nōne, inquit, tres viros misimus in fornacē ligatos? Et aiunt ei, Vere rex. Ecce, inquit, ego video quatuor viros solutos deambulātes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis, & aspectus quarti similis est filio dei. O alienigena, vnde tibi hoc? Quis tibi annunciauit filiū dei? Quæ lex, quis Propheta annunciauit tibi filium dei? Nondum quidē mūdo nascitur, & similitudo nascētis à te cognoscitur. Vnde tibi hoc? Quis tibi istud annunciauit, nisi quia sic te diuinus ignis intus illuminauit, vt cum illic apud te captiui tenerentur inimici Iudæi, sic diceret testimonium filio dei. Sed quia in ore duorum vel trium testiū stat omne verbum, sicut ipse dominus cōfutus vestrā contumaciam, In lege, inquit, vestra scriptum est, quōd duorum hominum testimonium verum sit, etiam ex gentibus tertius testis introducatur, vt testimoniū veritatis omni ex parte roboretur. Quid Sibylla vaticinando etiam de Christo clamauerit, in medium proferamus, vt ex vno lapide vtrorumque frontes percutiantur, Iudæorum scilicet atque Paganorum, atque suo gladio, sicut Goliath, Christi omnes percutiantur inimici. Audite quid Sibylla dixerit, Iudicij signum, tellus sudore madescet. E cœlo rex adueniet per secula futurus. Scilicet in carne præsens, vt iudicet orbem. Vnde deum cernent, incredulus atque fidelis Cellum cum sanctis, xui iam termino in ipso. Sic animæ cum carne aderunt quas iudicat ipse. Cum iacet in cultus densis in vepribus orbis. Reiciunt simulachra viri, cunctam quoque gazam. Exuret terras ignis pontumq; polumq; Inquirens, tetri portas effringet auerni. Sanctorum sed enim cunctæ lux libera carni Tradetur, fontes æternæq; flamma cremabit. Occultus actus retegens, tunc quisque loquetur Secreta, atque deus referabit pectora luci.

I Tunc erit & luctus, strident dentibus omnes. Eripitur solis iubar, & chorus interit astris. Voluetur cœlum, lunaris splendor obibit. Deiciet colles, valles extollet ab imo. Non erit in rebus hominum sublime vel altum. Iam aquantur campis montes & cerula ponti. Omnia cessabunt, tellus contracta peribit. Sic pariter fontes torrentur, fluminaq; igni. Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto Orbe gemens facinus miserum variosq; labores, Tartareumq; chaos monstrabit terra dehiscens. Et coram domino reges sistentur ad vnum. Decidet è cœlo, ignisq; & sulphuris amnis.

Hæc de Christi natiuitate, passione & resurrectione, atque secundo eius aduentu ita dicta sunt, vt si quis in Græco capita horum versuum discernere voluerit, inueniat *ἡσθησὶς ἡδὸς θεοῦ σωτηρίας*. Id est, Iesus Christus filius dei saluator. Quod & in Latinum translatis eisdē versibus apparet, præter quàm quōd Græcarum literarum proprietates non adeo potuit obseruari.

Alios versus Sibyllinos Christi passionem apertius

demonstrantes intentissime audiamus. In manus iniquas & infidelium postea veniet. Dabunt deo alapas manibus incestis. Et oribus immundis expient saliuas venenosas. Dabit autem in verbera omnino innocens dorsum. Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat Quod verbum & vnde venit, vt mortuus loquatur. Et coronam portabit spineam, In cibum autem fel, & ad sitim acetum dederunt, Inhospitalitatis hanc monstrabant mentem. Ipsa enim stulta, deum tuum non cognouisti Ludentem mortalibus mentibus, sed & spinis Coronasti corona, horridumq; fel miscuisti. Templi vero velum scindetur, & die Media nox tenebrosa nimis tribus horis. Et mortis fatum finiet trium dierum somno suscepto, Et nunc à mortuis regressus in lucem venit. Primus resurrectionis initium reuocatus ostendit.

Credo iam vos ò inimici Iudæi tantis testibus ita obrutos confutatosq; esse ipsa veritate, vt nihil ultra repugnarem, nihil querere debeatis. Qui etiā ipsa veritate cui nimia insipientia, vel potius amentia, cum omnia nossetis quæ de Christo essent dicta atque conscripta, inuerecunda etiam fronte dicebatis, Tu de teipso testimonium dicitis, testimonium tuum nō est verum. Veruntamen vt diuinæ maiestatis veritas luceat, supra tot testium præclaras voces, suo creatori vniuersa creatura testimonium Christo dixisse visa proclamata. Nōne cœlum testimonium dixit, quādo nouum sydus in noua hominis progenie vel lingua & digito, quo potuit natum deum hominem gentibus demonstrauit Nōne mare testimonium dixit, quando oblitus quōdammodo naturæ suæ liquidus humor, soliditate suscepta, sui domini portauit impressa vestigia: vt impleretur illud quod dictum est, In mari enim vita tua, & semitæ tuæ in aquis multis: quando eleuatum f seruum Christi supra se sapientem, f vt demonstraret quantum inter- esset inter creaturam & creatorem, lymphis vnda Petrum absorbuisset, nisi dominus rerum mergenti Petro manum porrexisset: Nōne terra testimonium dixit, quādo eius conspersa saliuæ, ex ea cæci nati oculos inungēs, lumen non videnti restituit: & fabrica quod minus habuit è limo terræ artifex reparauit, qui totum hominē de terra ante formauit: Nōne inferna Christo testimonium perhibuerunt, quando vita f sua perditā Lazarum quem dissoluendum acceperant, integrum per quadri- duum seruauerunt, vt incolumem redderent, cum voce domini sui iubentis audirent? Quid in ipsa eius passione actum est? Nōne contra vestram impudentiam ferocemq; amentiam ipsam quodammodo publicam lucem testem citabo? Sicut putabatis, homo tantum à vobis interficiebatur Christus. Quod & si tātum esset, vobis parcere debuistis, vt manus vestras alienas redderetis à sanguine innocentis. Quæ cæcitas infusa est in cordibus vestris, vt nec illa vos tanta terret medio die solis obscuritas, & inter eius radios clara amputata lux, nox recōdita in diem: immo nox vsurpauit diem, nec cursum ordinis seruauit: & obtenebratur cœlum, luget terra, velum templi conscinditur, petre scinduntur, inferna referantur, omnis penē creatura expauescit mortem Christi. Nec tamen in his tantis aperti sunt oculi vestri? O Iudæi, demones qui vestra corda possederunt dixerunt, Scimus qui sis, quid venisti ante tempus perdere nos? Et vos dixistis, Tu de teipso testimonium dicitis, testimonium tuum non est verum. Sed nō intelligentes

K *falsas. Et im- purato ore expuere venenosos spiritus. Inferis.*

falsas. Et tūc ab inferis regressus ad lucem venit.

L *Ioan. 8. *fatis estis conuicti. Tale quiddā videtur de- esse.*

f quod ele- mentum. Psal. 76.

falsas supra se ambulare cupientem. Matt. 14.

Ioan. 9.

Gene. 1. M

f iura. Ioan. 11.

Marci. 1. Ioan. 8. Ex euentis. Ca. XVIII.

A telligentes actiones vestras, egistis causas vestras. Denique nostræ salutis militabat vestra malitia: ille enim qui ad hoc venerat vt pro nobis moreretur, insanas voces, Crucifige crucifige clamantium, vt homo non expauit, quia vt deus ante eas præuidit. Quantum laborastis, vt discipulum Iudam pecunia corruperetis, & à malo venditore mali emptores Christum non possidendum cōpararetis, nunditas malas agentes animæ vestræ quādo fin debatis precium salutis nostræ. Quantum laborastis, vt iudicem à vestro scelere manus lauantem, calumniis, Casaris nomine opposito opprimeretis, vt id impleret quod fieri volebatis. Quantum laborastis, vt Christus occideretur & latro dimitteretur: quantum laborastis vt Christus contumeliam pateretur, spinis coronaretur, in ligno suspenderetur, lancea perforaretur: quantum clamastis, quantum sudastis, quātum laborastis: sed omnis iste labor vester fructus est noster. Denique à vobis Christus occiditur, nobis resurgit. A vobis in ligno suspenditur, clavis confixus in cruce detinetur, & à ducibus nostris discipulis suis in medio eorum clausis ianuis inuenitur. Pecunia milites corrumpendo Christi resurrectionem opprimere voluistis, & ecce eius resurrectio toto mundo iā celebratur, & quod dedistis, iam perdidistis. Implere nō potuistis quod voluistis, audite iam quod audire non vultis. Die tertio à mortuis resurgens, assumptus in cœlum, sedet ad dexteram patris: dispersit vos per nos, per vniuersas terras, vt vbiq; prophetias de eius natiuitate, passione, resurrectione, ascensione, Iquacunque dicta sunt vos perforatis, atque lucernam legis, tanquam lignea candelabra sensu carentia, gentibus ministraretis. Quod propterea factum esse cognoscite, ne gentes hæc omnia quæ aguntur, dum prædicantur à nobis, dicerent fuisse conficta. Hanc etiam ipsam vestram dispersionem fuisse prædictam, Dauid Propheta declarat dicens, Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legem tuam, sed disperse eos in virtute tua. Dispersio hæc ergo vestra testimonium perhibet Christo cui dixistis, Tu de teipso testimonium dicitis, testimonium tuum non est verum: & cætera. Vt ex vestro testimonio inimicorum, alij inimici confundantur, qui Christū magicis artibus fecisse dicunt quacunque fecit miracula. Nam & hoc quōd mortuus colitur magica potentia deputandum esse cōtendunt. Proferte codices propheticos, ò Iudæi Christi inimici, vt ex ipsis alij Pagani conuincantur inimici. Prophetas longe antequam nasceretur ante se præmisit, qui omnia quæ superius diximus, prædixerunt. Hinc iam iudicate qui recta sapitis. Nūquid si magicis artibus fecit vt coleretur mortuus, Magos miserat antequam natus: Confundimini, corrigimini quæ talia de Christo vel sentitis vel creditis vel dicitis. Confundimini & vos Iudæi, qui lucernam legis in manibus habentes, aliis lumen præbetis, & vos in sanctis intendere non curastis, sed expectatis quidem & vos vt veniat qui venturus est. Et veniet, sed non sicut vultis veniet: veniet excelsus ille qui à vobis interfectus est nulli criminis reus: manifestus veniet deus, & videbitis iudicantem quem contemptistis miracula facientem. Qualis erit tunc & vestra cōscientia, cum vobis ille nullam iam exhibet patiētiam, quia vos inuenit in anima mortuos, qui venturus est in dicare viuos & mortuos. Credimus in spiritum sanctum, quem nos credimus deum, æqualem patri & filio, manentem in patre & filio, l inseparabilem patri & filio, Iregnantem cum patre & filio: trinitas vna, & trinita in vnitare persona spiritus sanctus, qui operatur om-

Luce. 23.

Matt. 26.

Matt. 27.

Psal. 58.

Ioan. 8.

Contra Arrianos. Cap. XIX.

f alias in cō

nia in omnibus. Hunc & Arriani blasphemāt, patre filioq; esse minorem. Hunc eorum errorem ille Euangelista reuocat dicens, Si quis dixerit verbum in filiū hominis, remittetur illi: si quis dixerit verbum in spiritum sanctum, non remittetur illi, nec in seculo isto, nec in futuro seculo. Quid est Arriane, quod progressa fuit immanitas tua? Dicis verbum in filiū hominis, quia secundum diuinitatem filium dei asseris esse minorem. Dicis verbum in spiritum sanctū, in ipsa illa indiuidua vnitare etiam filio esse minorem, Dicendo tale verbum de verbo, tale verbum de spiritu sancto, non remittuntur nec hic nec in futuro seculo peccata tua, & tu rebaptizando polliceris dimittere aliena? Donum spiritus sancti agnoscimus esse remissionem omnium peccatorum, suffragante nobis ipsa veritate, quæ post resurrectionem suam ait discipulis suis, Accipite spiritum sanctum, si cui remisistis peccata, remittuntur illi. Vos autem sacrilego ausu, quibus iam Christi dono & spiritus sancti, per baptismum & originalia & propria cuncta dimisit omnino peccata; in iam baptizatis exufflastis Christum, respicistis spiritum sanctum: & renatum non abluere, sed fordigare: non liberare, sed obligare: nō viuificare, sed mortificare contenditis. Nec mirum si hæc ruinas quotidie fabricatis, qui petram integram Christum in fundamento habere nolulistis: qui à vestro errore separat veritatis filios, quos sic fouet vt nutriat, non sic vt tu blandiendo decipit vt occidat. Apud catholicam fidem dilectissimi noueritis tantum esse veram fidem, germanam pacem, perpetuam salutē. Non enim in angulo est, sed vbiq; tota est. Si quis ab ea discesserit, atque in hæreticorum errorem se tradiderit, vt fugitiuus seruus iudicabitur, nō vt filius adoptiuus: nec ad vitam æternam resurgit, sed potius ad damnationē: quoniam bonis malisq; promittitur resurrectio. Omnes quidem resurgemus ait Apostolus, sed non omnes immutabimur. Et quid prodest fratres mei resurgere, & non immutari? Qui enim in illa vita non fuerit immutatus, à iusto iudice inuenitur esse damnatus. Damnatus autē æternam non cōsequitur vitam, qui de aduersario diabolo victorem nō valuit accipere palmam. Quid enim prodest dilectissimi, f illius vinculis in idolorum cultu quæpiā diabolus tenet, & visco hæreticorum capti detentamq; possidet? Non enim qualis est ista vita, ita inuenietur & illa. Quantum autem distat inter hanc & illam, debet nosse charitas vestra. Hic falsitas, ibi veritas. Hic perturbatio, illic fida possessio. Hic pessima amaritudo, illic sempiterna dilectio. Hic periculosa elatio, illic est securæ exultatio. Hic timetur ne qui erat amicus, efficiatur subito inimicus: illic semper manet amicus, quia nullus illuc admittitur inimicus. Hic quicquid est bonum, timetur ne pereat: illic quicquid acceperis, ab illo seruabitur qui fecit vt ne tu transceas, & quod acceperis nō amittas. Hic mors, ibi vita. Hic omnia quæ creauit deus, illic ipse pro omnibus & in omnibus deus, & quæ digna dicuntur, si tamen aliqua dicuntur. Non enim sufficit humana lingua laudare, quod sensus mortalium non valet comprehendere. Veniemus illic fratres mei, vnde & ibi videbimus quod oculus hic non vidit, Ibi audiemus quod auris hic non audiuit, Ibi intelligemus quod cor humanum comprehendere hic non valebit, videntes scientesq; f exultabim⁹ inenarrabili gaudio. Et quæ Igaudium erit vbi nullus timor erit? Quale gaudium erit cum te videris esse socium angelorum, participem regni

D *Matt. 13.*

Ioan. 20.

E *Resurrectio Cap. XX.*

f alias qd nō illis vinculis in idolorum cultu quæpiā diabolus tenet, & visco hæreticorum capti detentamq; possidet? Non enim qualis est ista vita, ita inuenietur & illa. Differentia temporalis vite & æternæ. Cap. XXI.

1. Cor. 13.

1. Cor. 2.

f fruētēsq; 1. Petri. 1.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Episcopi, oratio aduersus Iudæos.

Batus Apostolus Paulus, doctor gentium, in fide & veritate exhortatis nos, vt in eadē fide cuius idoneus minister effectus est, stabiles firmiq; maneamus...

Caput. I.

Rom. 11.

L

Matt. 8.

Esaie. 49.

Psal. 18.

M

Quatenus nos seruamus legē Moyfi. Cap. II.

Col. 2.

Ibidem.

G regni cœlorum, regnare cum rege, nihil concupiscendo omnia possidere, sine auaritia diuitem, sine pecunia ad-

De via ad patriam. Cap. XXII.

Psal. 8.

† sapiemus.

Hierc. 3.

Psal. 4. 4.

† Irreuerens facies.

† salis, fallere sponsum.

Diui Aurelij Augustini Hipponensis Episcopi, orationis contra Iudæos, Paganos, & Arrianos, Finis.

CENSURA.

Бодомъ консиліо еъ hunc tractatumъ adiecitъ.

A carnis: & quos cibos vitat in pecoribus, vitamus in moribus, & exhibemus corpora nostra hostiam viuam sanctam, deo placetem, cui & animas nostras in desiderijs sanctis pro sanguine intelligenter effundimus, & Christi velut agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mudamur...

Roma. 12.

Gene. 22.

1. Cor. 5.

Matt. 5. Christus legem nō aboleuit, sed impleuit. Cap. III.

De Psalmo. 44. Ca. IIIII.

Psal. 44. Philip. 2.

Esa. 53.

† directiois:

tuā arbitreris esse in hominibus, sequitur & dicit, Quoniam ipse est dominus deus tuus. Ne formam serui spernas, ne potētis infirmitatem excellisq; humilitatem derideas, ipse est deus tuus. In eo quod partus apparet, magnus latet, in umbra mortis sol iustitiæ, in contumelia crucis, dominus gloria. Quātis eum persecutores necent, infideles negēt, ipse est dominus deus tuus, per huius corpus immutantur, quæ antea per umbras figurabantur...

Ex Psal. 68. Cap. V.

Psal. 62.

E

Ioan. 19.

Psal. 68.

† salis, felles & acidi

F

Roma. 9.

Gal. 1.

Gala. 4. Ex Psalmo 79. Ca. VI.

Matt. 23.

G perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis. Nō enim ait, Eradicabit, aliamq; plantabit: sed eandem ipsam locabit aliis agricolis. Eadem nanque est sanctorum societate ciuitas dei, & congregatio filiorum promissionis, mortalium decessione ac successione complenda: atque in fine seculi simul in omnibus immortalitatem debitam receptura: quæ alio modo in alio Psalmo per oliuam fructiferam significatur, & dicit, Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei, speravi in misericordia dei in æternum, & in seculum seculi. Neque enim quia fracti sunt infideles & superbi, ac per hoc infructuosi rami, vt infereretur oleaster gentium: ideo perire potuit radix Patriarcharū & prophetarum. Quia etsi fuerit, inquit Esaiās, numerus filiorum Israël sicut arena maris, reliquæ saluæ sūt: sed per eum, de quo dicitur, Et super filium hominis, quē confirmasti tibi: & de quo reperitur, Fiat manus tua super virum dextera tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. Et non discedimus à te. Per hunc filium hominis, id est Christum Iesum: & de suis reliquiis, hoc est Apostolis, & aliis multis, qui ex Israëlitis in Christum dominum crediderūt, accedente plenitudine gētium, vinea sancta perficitur: vt remotione veterum, atque institutione nouorum sacramentorum titulus eius Psalmi, Pro his qui commutabuntur, impleatur. Apertioribus itaque testimoniis cū eis agendum est, quæ siue dissentiant, siue consentiant, tamen sentiant. Ecce dies veniūt dicit dominus, & confirmabo super domum Iacob testamentum nouum: nō secundum testamentum, quod constitui patribus eorū, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Ita certe prædicta mutatio, non per Psalmorum titulos intelligentibus paucis significatur, sed manifesto præconio propheticae vocis exprimitur. Aperte promissum est testamentum nouum, non secundum testamentum quod factum est ad populum, quando eductus est de Aegypto. Cum ergo in illo veteri testamento præcepta sint ista, quæ nos ad nouum pertinentes obseruare non cogimur, cur non Iudæi se potius in vetustate superuacua remansisse nō cognoscūt, quàm nobis noua promissa tenentibus, quod vetera non obseruemus, obiciūt: Quoniam ergo sicut scriptum est in Canticis Canticorum, Aspirauit dies, remoueat̄ vmbra: spiritalis significatio luceat, carnalis celebratio iā requiescat. Deus deorum dominus locutus est, & vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum: et tunc omne terram ad testamentum nouum, cui dicitur in alio Psalmo, Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Non ergo sicut antea ex monte Sina locutus est vni populo, quē vocauit ex Aegypto deus deorum: sed sic locutus est, vt vocaret terrā, à solis ortu vsque ad occasum. Quam si Iudæus vellet intelligere locutionem, audiret hanc vocationem: & in eis esset quibus in eodem Psalmo dicitur, Audi populus meus, & loquar tibi Israël, & testificabor tibi: deus tuus ego sum. Nō super sacrificia tua arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Nō accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, Quoniam meæ sunt omnes bestia syluæ, pecora in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cæli, & species agri mecū est. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, & sanguinem hircorum potabo? Immola deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & glorificabis me. Certe & hic sacrificiorum veterum aperta mutatio est. Illa

enim deus accepturum se non fuisse prædixit, cultoribus suis sacrificium laudis indixit: & hoc nō quod à nobis tanquam indigens expetat laudem, sed vt in ea nobis consulat ad salutem: nam eundem Psalmum ita cōcluit, Sacrificium laudis glorificauit me, & ibi via est, vbi ostendam illi salutare dei. Quid est salutare dei, nisi filius dei, saluator mundi: dies filius ex die patre, hoc est lumen de lumine: cuius aduentus reuelauit testamentū nouum. Vnde etiam ibi dicitur, Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Cantate domino, benedicite nomini eius. Statim euangelizandus ipse monstratur, atque additur, Bene nunciate diem ex die salutare eius. Ipse igitur sacerdos & victima sacrificium laudis impleuit, malorum operum tribuens indulgentiam, & bene operandi largiens gratiam. Ad hoc enim domino sacrificium laudis ab eius cultoribus immolatur, vt qui gloriatur in domino gloriatur. Sed hoc Iudæi cum audiunt, erecta ceruice respondent, Nos sumus, de nobis hoc dictum est: nos enim sumus Israël populus dei. Nos in verbis dicentis agnoscimus, Audi populus meus, & loquar tibi Israël, & testificabor tibi. Quid sumus ad ista dictum? Nonim? quidem Israël spiritaliter, de quo dicit Apostolus, Et quicunque hanc regulam sequuntur, pax super illos, & misericordia & super Israël dei. Istum autem Israël scimus esse carnalem, de quo idem dicit, Videte Israël secundum carnem. Sed ista isti non capiunt, & eo ipso se ipsos carnales esse continent. Quos paululum quasi præsentibus alloqui libet, Itane vos ad eum populum pertinētis, quē vocauit deus deorū à solis ortu vsque ad occasum? Nōne vos ex Aegypto in terram Chanaan translati estis? Non illuc vocati à solis ortu vsque ad occasum, sed inde dispersi in solis ortum & in occasum. Nōne vos ad eius inimicos potius pertinētis, qui dicit in Psalmo, Deus meus misericordia eius præueniet me, Deus meus demonstra mihi inter inimicos meos, ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legis tuæ. Disperge illos in veritate tua: Vnde non obliuiscetes legem dei, sed eandem circumferentes, gentibus ad testimonium, vobis ad opprobrium, nescientes eam populo ministratis, qui vocatus est à solis ortu vsque ad occasum. An vero negabitis & ea quæ tanta authoritate prædicta, tanta manifestatione completa sunt? Aut maiore cecitate non intuemini, aut mirabili impudentia non fatemini? Quid ergo ad illud responsum estis, quod Esaiās propheta proclamauit, Erit in nouissimis temporibus manifestus mōs domus domini paratus in cacumine montium, & exaltabitur super colles, & venient ad eum vniuersæ gentes, & dicent, Venite ascendamus in montem domini, & in domum dei Iacob, & annuntiabit nobis viam salutis, & ingrediemur in eam: Ex Sion enim lex prodiet, & verbū domini ex Hierusalem? An & hic dicturi estis, Nos sumus? quoniam audistis domum Iacob & Sion & Hierusalem: quasi nos negemus de semine Iacob esse Christum dominum secundum carnem, qui significatus est vocabulo montis parati super cacumen montium, quod omnes celsitudines eorum eius celsitudo transcendit: aut negemus Apostolos & illas Ecclesias Iudææ, quæ post Christi resurrectionem in eum continuo crediderunt, ad domum Iacob pertinere: aut vero alius intelligendus sit spiritaliter Iacob, quàm ipse populus Christianus: qui cum sit minor natu, quàm populus Iudæorum, tamen eū crescendo superauit, & subdidit: vt impleretur quod de duobus illis fratribus in figura prædictum est, Et maior seruiet minori. Sion autem & Hierusalem, quamuis spiritaliter

Psal. 95.

Hiere 9. 1. Cor. 1. Veri Israëlitarū qui. Cap. VII.

Psal. 49. Gal. 6.

Psal. 78.

↑virtute.

M Esaiæ. 2.

Gene. 15.

A spiritaliter intelligatur Ecclesia, magis tamen aduersus istos idoneū testimoniū est, quod ex isto loco, vbi Christum crucifixerūt, & lex & verbū domini processit ad gentes. Lex enim, quæ illis per Moysen data est, de qua superbi extolluntur, & de qua melius conuincuntur, non intelligitur prodisse de Sion & Hierusalem, sed de monte Sina. Ad terram quippe promissionis, vbi est quæ appellatur etiā Hierusalem, post quadraginta annos cū ipsa lege venerunt: non autē ibi eam vel inde acceperūt. Euangelium vero Christi, & lex fidei, quod certum est, inde processit. Sicut etiā ipse dominus, posteaquam resurrexit, loquens discipulis suis, & ostendens prædicta diuinorum eloquiorum in se esse completa, Quoniam sicut scriptum est, inquit, & sic oportet Christū pati, & resurgere à mortuis die tertio, & prædicari in nomine eius penitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalē. Ecce quod prophetauit Esaiās dicens, Ex Sion enim lex prodiet, & verbū domini ex Hierusalem: ibi enim veniens de super secundum domini promissionem spiritus sanctus, eos quos tunc vna domus continebat, impleuit, & loqui linguis omnium gentium fecit: & inde exierunt prædicare Euangelium in notitiam omnium gētium. Sicut enim lex illa, quæ processit de monte Sina, quinquagesimo die post celebratum pascha conscripta est digito dei, quo significatur spiritus sanctus: ita lex ista, quæ processit de Sion & Hierusalem, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis sanctorū Euangelistarum scripta est per spiritus sanctum, quinquagesimo die post verum pascha passionis & resurrectionis domini Christi: quo die spiritus sanctus est missus, qui fideliter fuerat ante promissus. Itē nunc à Israëlita secundū carnem, non secundum spiritum. Itē nunc, & adhuc contradicite apertissimæ veritati: & cum auditis, Venite ascendamus in montē domini, & in domum dei Iacob: dicite, Nos sumus, vt cæci offendatis in montem, vbi collisa facie peius perdati frontem. Si vere vultis dicere, Nos sumus: ibi hoc dicitē, vbi auditis, Ob iniquitatem populi mei ductus est ad mortem. De Christo enim dictum est, quem vos in parentibus vestris duxistis ad mortē: qui sicut ovis ad immolandum ductus est, vt pascha, quod nescientes in pecude celebratis, nobis per Christum, qui est agnus dei, consecraretur: nā pascha nostrum immolatus est Christus. Si vere vultis dicere, Nos sumus: tunc dicitē quando auditis, In crassa cor populi huius & aures eorum oppila, & oculos eorū graua. Tunc dicitē, Nos sumus: quando auditis, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem. Tunc dicitē, Nos sumus: quando auditis, Excæcentur oculi eorum ne videant, & dorsa eorum semper incurua. In his atq; huiusmodi prophetis vocibus dicite, Nos sumus: vbi sine vlla dubitatione vos estis: sed sic cæci estis, vt esse vos dicatis, vbi non estis: & non vos agnoscat vbi estis.

Sed in hac manifestiora quæ dicturus sum, paulisper attendite. Certe cum auditis in bono Israël, dicitis, Nos sumus. Et cum auditis in bono Iacob, dicitis, Nos sumus: Et cum nobis causa requiritur, respōdetis, Quoniam Iacob ipse est & Israël, ex quo patriarcha propagati sumus, vnde merito patris nostri appellatione celsamur. Non ergo vos alto & graui somno dormientes, ad spiritalia quæ non capitis excitamus: neq; nunc quomodo spiritaliter accipienda sint ista vocabula, vobis in auditu & visu spiritali furdus & cæcis persuadere conamur. Nepe & vos fatemini, & lectio libri Geneleos manifeste declarat, Vnus homo erat Iacob & Israël: & vnde Tomus sextus.

Luc. 24.

Esaiæ. 2.

Act. 2.

1. Cor. 3.

Esaiæ. 27.

Esaiæ. 55.

1. Cor. 5.

Esaiæ. 6.

Esaiæ. 65.

Psal. 68.

Vocatio gētium. Caput VIII.

gloriamini, ipsa est domus Iacob, quæ domus est Israël. Quid ergo est quod idē ipse Propheta, cū prænucciasset montem futurū paratum in cacumine montiū, ad quem ventura essent vniuersæ gentes: quia non de monte Sina lvi genti, sed de Sion & Hierusalē lex & verbū domini processurū esset omnibus gentibus: quod manifestissimē in Christo & Christianis videmus impletum, Paulopost dicit, Et nunc tu domus Iacob, venite ambulemus in lucem domini? Hic profecto dicitis, vt soletis, Nos sumus. Sed quod sequitur, paulisper attendite, vt cū dixeritis quod vultis, etiā quod non vultis, audiat. Nā Propheta coniungit & dicit, Dimisit enim plebē suam domū Israël. Hic dicitē, Nos sumus: hic vos agnoscite, & nobis quia ista cōmemoramus, ignoscite. Si enim libenter auditis, ad vestrum dicuntur alloquiū, si vero indignanter auditis, ad vestrum dicuntur opprobriū. Dicatur tamen oportet, siue volentibus siue nolentibus vobis. Ecce nō ego, sed Propheta quē legitis, per quem deū locutū non potestis negare, quem de authoritate diuinarū scripturarum non potestis auferre, quemadmodū illi dominus imperauit, exclamat vehemēter: & sicut tuba exaltat vocem suā, vosq; increpat dicens, Et nunc tu domus Iacob, venite ambulemus in lucem domini. Occidistis Christū in parentibus vestris. Tandiu non credidistis, & cōtradixistis: sed nondū peristis, quia nondū de corpore existis: & nunc habetis spatium penitendi, & nūc venite, Olim quidem debuistis, sed & nunc venite: nondū finiti sunt dies, cui non venit vltimus dies. Aut si vos tanquam domū Iacob Prophetam secutos, iam in lucem domini creditis ambulare, quæ sit domus Israël quā dimisit, ostendite. Nos enim vtrosque monstramus, & quos ex illa domo vocando discreuerit, & quos illic remanentes dimiserit. Vocauit enim inde non solum Apostolos, sed etiam post Christi resurrectionem populū magnum: vnde superius iam diximus, Dimisit autem illos, quos etiā vos non credendo imitamina: & vos ipsos, qui eos imitando in eadem pernicie demoramini. Aut si vos estis quos inde vocauit, vbi sunt quos dimisit? Nō enim potestis dicere quod nescio quam aliam gentem dimiserit, cum Propheta clamet, Dimisit enim plebem suam domum Israël. Ecce quod estis, non quod vos esse iactatis. Dimisit enim & vineam, de qua expectauit vt faceret vinas, fecit autem spinas: & mandauit nubibus suis ne pluerent super eam imbrem: sed etiam inde eos vocauit, quibus dicit, Iudicate inter me & vineam meā: De quibus & dominus ait, Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices erunt vestri. Quibus hoc promittens, Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Sedebit itaque domus Iacob, quæ in lucem domini vocata ambulauit, iudicare domum Israël, hoc est plebem ipsius quā dimisit. Quomodo enim iuxta eundē prophetam, Lapis quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli: nisi quod ex circūcisione & præputio populi tanquam parietes de diuerso venientes, in angulo sibi met tanquā in pacis osculo copulantur? Vnde dicit Apostolus, Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Qui ergo ex domo Iacob siue Israël vocatē secuti sunt, ipsi sunt lapidi angulari cohærentes, & in domini luce ambulantes: Quos vero ibi dimisit, ipsi sunt ruinam adificantes, & angularem lapidem reproban- tes. Postremo si hæc verba prophetica secundum cor vestrum in alium sensum detorqueere conamini, Iudæi, contra salutem vestram resistentes filio dei, Si hæc, inquam, verba sic vultis accipere, vt eadem sit plebs & domus

Esaiæ. 2.

Esaiæ. 58.

Esaiæ. 2.

Esaiæ. 5.

Matt. 12.

Matt. 19.

salum.

Psal. 117.

Ephes. 2.

Ex alio Proptera. Cap. IX.

G domus Jacob vel Israël, & vocata & dimissa: nō in aliis vocata, in aliis dimissa, sed vniuersa propterea vocata, vt ambularet in lucem domini: quoniā propterea erat dimissa, quōd non ambulat in lucem domini: Aut certe sic in aliis vocata, in aliis dimissa, vt nulla facta separatione mensurā dominicā, ad Christi sacrificium pertinētis, sub eisdem veteribus sacramentis essent vtrique: scilicet qui in luce domini ambulantes, eius praecepta seruariunt: & ij qui iustitiā respicientes, ab eo deseri meruerunt. Si hec ergo sic intelligere vultis, quid dicturi estis, & quomodo alium Prophetā intellecturi, qui vobis omnino hanc amputat vocem, tanta manifestatione clamat. Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus omnipotens, & sacrificium nō accipiam de manibus vestris. Quia ab Oriente sole vsque in Occidentem nomen meum clarum factum est in gentibus: & in omni loco sacrificium offertur nomini meo, sacrificium mundum: quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Quā tandē voce tanta rerum euidentia reclamatis? Quid vos amplius nimis impudenter extollitis, vt grauiore ruina miserabilius pereatis? Non est mihi voluntas in vobis, dicit, non quicumque, sed dominus omnipotens. Quid tantū de Abrahamae semine gloriamini, qui vbiq; auditis Jacob aut Israël, aut domum Jacob, aut domū Israël cum aliqua laude dici, contenditis hoc non potuisse dici, nisi de vobis: cum dominus omnibus dicit, Nō est mihi voluntas in vobis, & sacrificiū non accipiam de manibus vestris: Certe hic negare non potestis, non solum illū non accipere sacrificium de manibus vestris, sed nec vos illi offerre manibus vestris. Sed quare hoc illi offerri de manibus vestris non vult? Locus enim vnus est lege domini constitutus, vbi manibus vestris sacrificia iussit offerri, praeter quem locum omnino prohibuit. Hunc ergo locum quoniam vestris meritis amisistis, etiā sacrificiū quod ibi tantum licebat offerri, in locis offerre aliis non audeatis. Ecce omni modo impletum est, quod ait Propheta, Et sacrificium non accipiam de manibus vestris. Nā si in terrena Hierusalem maneret vobis templum & altare, possēt dicere in eis hoc esse completū, quorū iniquorum inter vos constitutorum sacrificia dominus nō acceptat: aliorum vero ex vobis atque in vobis acceptare sacrificia, qui dei praecepta custodiunt: hoc nō est cur possit dici, vbi nullus omnino vestrum est, qui secundū legem, quē de monte Sina processit, manibus suis sacrificium possit offerre. Neque hoc ita praedictū & impletū est, vt vos propheticā sententiā respondere permittat, quia manibus non offerimus carnem, sed corde & ore offerimus laudē, secundū illud in Psalmo, Immola deo sacrificium laudis. Etiam hinc contradicit vobis, qui dicit, Non est mihi voluntas in vobis. Deinde ne existimetis non offerentibus vobis, nec illo accipiente de manibus vestris, deo sacrificium non offerri, quo quidem ille non eget, qui bonorum nostrorum nullius indiget: tamen quōd sine sacrificio nō est, quod non illi, sed vobis vtile est, adiungit & dicit, Quia ab Oriente sole vsq; in Occidentem nomen meum clarum est factum in omnibus gentibus: & in omni loco sacrificium offertur nomini meo, sacrificium mundū: quoniam magnū nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Quid ad haec respondetis? Aperite oculos tandem aliquando, & videte, ab Oriente sole vsque in Occidentem: non in vno, sicut vobis fuerat constitutum, sed in omni loco offerri sacrificium Christianorum: non cuiuslibet deo, sed ei qui ista praedixit, deo Israël. Vnde & alibi di-

cit Ecclesia sua, Et qui eruerit te, ipse deus Israël vniuersa terra vocabitur. Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos habere vitam aeternam. Et profecto haberetis, si Christū in eis intelligeretis & teneretis. Sed perscrutamini eas, ipsa testimonia perhibent de hoc sacrificio mundo, quod offertur deo Israël: non ab vna gente vestra, de cuius manibus non se accepturum praedixit, sed ab omnibus gentibus, quae dicunt, Venite ascendamus in montem domini. Nec in vno loco, sicut vobis praecipitum erat in terrena Hierusalem, sed in omni loco, vsque in ipsam Hierusalem. Nec secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Christo enim dictum est, & de Christo tanto ante praedictum est, Iuravit dominus, & non poenitebit eum: tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech. Quid est, iuravit dominus, nisi inconcussa veritate firmavit? Et quid est, non poenitebit eum: nisi hoc sacerdotium nulla omnino ratione mutabit? Neque enim sicut hominem, poenitet deum: sed dei dicitur poenitentia, quāuis ab illo instituta rei cuiusque mutatio, quae credebatur esse mansura. Proinde cum dicit, Non poenitebit eū, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, satis ostendit eum poenituisse: hoc est, eum mutare voluisse sacerdotium, quod constituerat secundum ordinem Aaron: sicut de vtroque videmus impletum. Nam & Aaron sacerdotium iam nullum est in aliquo templo, & Christi sacerdotium in aeternum perseverat in caelo. Ad hanc ergo lucem domini vocat nos Propheta, cum dicit, Et nunc tu Jacob domus venite ambule in lucem domini. Tu domus Jacob, quam vocauit & elegit, non tu quam dimisit. Dimisit enim plebem suam domum Israël. Quicumque inde venire vultis, ad hanc pertinebitis, quam vocabit: illa carebitis, quam dimisit. Lux quippe domini, in qua ambulant gentes, illa est de qua idem Propheta dicit, Dedi te in lucem gentium, vt sis salus vsque in fines terrae. Cui hoc dictum est, nisi Christo? De quo impletum est, nisi de Christo? Non est ista lux in vobis, de quibus identidem dictum est, Dedit illis deus spiritum cōpunctionis, oculos, vt non videant: & aures, vt non audiant, vsque in hodiernum diem. Nō est, inquam, in vobis haec lux: ideo omni caecitate lapidē reprobatis, qui factus est caput anguli. Ergo accedite ad eum, & illuminamini. Quid est, accedite, nisi credite? Quō enim eatis, vt ad eum accedatis, cum ille sit lapis, de quo Daniel Propheta dicit, quōd crescendo tam magnus mōs factus sit, vt impleret vniuersam faciē terrae? Sic enim & gentes quae dicunt, Venite ascendamus in montem domini, nisiquam terrarum pergere & peruenire contendunt. Vbi sunt, ibi ascendunt: quia in omni loco sacrificiū offertur secundum ordinem Melchisedech. Et sicut alius Propheta dicit, Exterminat deus omnes deos gentium terrae, & adorant eum vnusquisque de loco suo. Cū ergo vobis dicitur, Accedite ad eum, non vobis dicitur, naues aut iumenta praeparate, & vestris vitimīs onerate: & de tam longinqua terra pergite ad locum, vbi deus sacrificia vestra deuotionis accepter: sed accedite ad eum, qui in vestris auribus praedicatur, Accedite ad eū, qui ante oculos vestros glorificatur, Ambulando non laborabitis, ibi enim acceditis vbi creditis. Haec fratres charissimi, siue gratanter, siue indignanter audiant Iudaei, nos tamē vbi possumus, cum eorum dilectione praedicemus. Nec superbe gloriemur aduersus ramos fractos, sed potius cogitemus cuius gratia & quanta misericordia, & in qua radice inserti sumus vt nō alta sapiamus, sed humilibus cōsentientes, non eis

Ioan. 5.
Esa. 2.
Psal. 109.
Esa. 49.
Rom. 11.
Iherim. 17.
Psal. 33.
Daniel. 2.
Esa. 2.
Qualiter cū Iudaeis discendum sit. Cap. X.
Roma. 11.

A non eis cum praesumptione insultado, sed cum tremore exultando dicamus, Venite ambulemus in lucem domini, quoniam magnum est nomen eius in gentibus. Si enim audierint, & obaudierint, erunt inter eos, de quibus dictum est, Accedite ad eum, & illuminamini: & vultus vestri non erubescunt. Si autem audiunt & nō obaudiunt, vident & invident, inter eos sunt, de quibus dictum est, Peccator videbit, & irascetur: dentibus suis frendet, & tabescet. Ego autem, dicit Ecclesia Christo, velut oliua fructifera in domo domini, speravi in misericordia dei in aeternum, & in seculum seculi.

Finis.
CENSURA.

Libellus elegans, sed qui nihil habeat phrascos Augustiniana. Videtur aulicus aut iureconsultus quispiam fuisse.

DE ALTERCATIONE ECCLESIAE ET SYNAGOGAE, DIALOGVS.

B Varum matronarum vobis celsorib; causam videor suscepisse, vtraque negotia magis lateribus pāditurus, vt quicquid ex iudicio vestro veritas exposulata diremerit, id vna de duabus obseruet. Idcirco in hoc cōtroverso ius recito, tabulas offero. Lege agatur, quia de possessione contentio est: & reuoluere imperiali sanctione sententias nō morabor: vt quicquid veritatis ordo perspexerit, iuxta legem diuinitus datam, contentus vestri sententia promulgetur. Vna quibusdam temporibus adulterio deprehensa possessionis nostrae praeco, qua persuasione iura temerauerat: alia merito castitatis per sententiā donatoris, possidentem illam quae auribus vestris videtur exacta, nō nulla apud seculū prius clandestina fraude priuauerat: redhibitione cōpellitur quotidie reddere: & adhuc quantum reddiderat debet. Totū enim, quicquid possessioni defenderat, abiuramus. Ergo si causae faciem, si frontem parabolae vultis audire, Gentes hereditatem nostram possessionem, & terminos terrae nobis augustali iure concessam, potēs quondam, diues auro mulier synagoga persuasit. Mox supplicauimus, preces retinemus in manibus, & introductio protinus fundi, habita possessio in nostro iure consistit. Resolui nolumus tamen, quicquid ornamentorum mulier iuqueta persuasit. Quae cū postularetur vt redderet, lentius quam deberet exoluit. Nunc ergo ad hanc matrem familiās & viduam, nostra materfamiliās, hoc est ad synagogam ECCLESIA dicit, Recita quid merueris, & ego quid meruero, recitabo. SYNAGOGA respondit, Prophetā ad me omnes venerunt, quod tu diffiteri non poteris. ECCLESIA dicit, Certū est qd Prophetā, dum ad te veniunt, remorandi pro tempore velut ad hospitium ecurrerunt: nam probo eosdem spōsi mei iuuenes metatores, scilicet Christi gerulos literarum, mandatorum etiam portitores, inuidiae causa a te fuisse interfectos. Nūquid si ad te venissent, a te quispiam eorum potuisset occidi? Sed quia ad me veniebāt, causa zeli homines meos recipi cum nō sustineres, gladio & fustibus affecisti. SYNAGOGA respondit, Etiam si istud quod asseris feci, recte & honeste peccauit: quia ego regem noueram, cuius literas frequenter acceperam: & tu Iuliuicola quarebaris, Iomus sextus.

Psal. 33.
Psal. 117.
Psal. 51.
Esa. 49.
Rom. 11.
Psal. 117.
Psal. 33.
Daniel. 2.
Esa. 2.
Psal. 117.

qua Barbarorum ritu rure collib; intra inuia vel secreta, agresti quodam tugurio commanebas. Nam quid te aliquando rusticus fuit? Tu cum gentibus, cum quibus ego saepe pugnaui, pastoralis more balantia credo pecora sequebaris: ego sceptrum & legionibus sulca, apud Hierosolimam purpureo amictu regnabam: ego Romanū possidebam imperium: ego reges, milites, & alienigenarum gentium duces occidi: mihi Persa & Indus aurū, gemmas, ebur, argentum & sericum, totasq; opes aduexit: tu montana, rustica, apta pecoribus, tu pressis in vallibus tantum diuersabare sollicita: tu ex vasta rupe condensior*, cui rimosus lapis timidum quondam praestabat hospitium, lac de caseo, vaccinia cum glande mandebas: ego Pharaonem suis curribus, ego Aegyptios, ego Chananaeos, Hiebusaeos, & Cethaeros, & Phereasos reges occidi. ECCLESIA dicit, Recognosco quae loqueris, & laudes tuas diffiteri non possum. Scio quia vrbis tuae & ambitiosa fora, & capitolia celsa vidisti: armorū tuorum impresio, & fulgentia clypeorum signa, spicula, enses, iacula missorum telorum, expressus equestrium exercituum gemitus magnos ornatus duces & tyrannos strauit. Scio potentiam tuam, quam Hierosolyma illa pompatili fastu ructuabat. Scio enim quia tibi quōdam Romanus orbis intremuit, & terra gentium palpitauit: sed memor esse debes quid propter vnam mulierem Dinam feceris in Sicheim. Imbelles homines, & innocentiae suae honore fulgentes, latronum ritu vastasti. SYNAGOGA respondit, Potestas regni permissa libertatis accepit audaciam. Nunquid in eo peccasse me credis, si sub imperio meo maculaui quos volui, aut meos forsitan rebelles occidi? Qui potestatem regnandi dederat, faciendi vtique quicquid vellem indulgerat dignitati. Aut dic mihi, si legem non habet qui proprio regnat imperio, & qui possidet totum, necesse est vt regni potentiam quocumque volet extendat. ECCLESIA dicit, In eo me gaudeo sublimatam, quōd celsis celsior sum facta, & regna regnantium disieci: & ecce sub pedibus meis purpurata quondam regina versaris. Ille est enim rex regum, qui eidem imperare coeperit, quae se viderit aliquando regnasse, Regnasti fateor, Romana tibi terra subiucuit, reges & principes ceciderunt: & si quando confixeras, captiuus hostis succubuit. Noli irasci, si tu quae fueras domina, mihi facta videaris ancilla. SYNAGOGA respondit, Quia te tāto praefatio declarasti, proba ancillam, & dominam recognosco. ECCLESIA dicit, Habeo tabulas, recito testamentum, quod scriba quondam tuus vates scripsit, & Aaron magistratu praesente signauit. SYNAGOGA respondit, Sciote testamentum sub regno meo conscriptum, sed volo discere vbi me dictator voluminis seruire mādauit. ECCLESIA dicit, Lege quid Rebecca sit dictum cum pareret, Duae gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, & populus populum superabit, & maior seruiet minori. Certe maiorem te pauloante dixisti regnasse, triumphasse, sceptrum tenuisse, purpuram possidisse: me minusculam vallibus delituisse quondam, vel in collibus habitasse saxorum: te auro, ornamento, bysso, serico, gemmis claruisse nobilibus, me minorem pecorum lacte vixisse. Ego oues & pecora, tu militem possidebas. Inde est quod ego minor atque pauperior, tu maior & diues subiugata mihi, eligas* populo seruitura minori. SYNAGOGA respondit, Recognosco titulū testamenti, video literas quas ipsa in thesauro meo & in bibliotheca seruaui. Sed dicit mihi, quomodo tibi seruiro, quae adhuc filios meos liberos esse recognosco, c ij Vacant

* Forte condentiaque aut cōtemptior.
Gene. 34.
Gene. 25.
* forte degas

Malac. 1.
† salis omnipotens.
† propheticā sententia
Psal. 49.
Psal. 15.
Esa. 45.

G Vacant negociis, nauigandi potestas est libera, compedes nesciūt, nullus vineam laboriosae necessitatis fossura discerpit, nescio an tibi sim seruitute subiecta. **ECCLE.** dixit, Testamētum recolis, apices recognoscis, & adhuc non recipis seruitutē. **SYNA.** respondit,

Dic tu mihi quod asseris, recognosco Moysen, audio, & refugere non possum, sed qualiter tibi seruiā scire nō possum. **ECCLE.** dixit, Mutare te non potes, semper negas & fallis, semper de falsitate contendis. Certe regnasse te ante dixisti, cum populus Israël locūtenuisset imperij*. Si adhuc regnas, liberā te esse cognosco, & necdū mihi seruitute subiectam. Alioquin si recte populo Israël Christianus populus regnat, constat te ancillā esse non liberam, quam video seruituti subiectam. Respice in legionibus signa, nomē saluatoris intēde, Christianos imperatores aduerte, & considera te de regno esse discissam: & nobis iuxta testamēti fidē quod seruas, consistere: tributum mihi soluis, ad imperium non accedis, habere non potes praefecturam. Iudaeum esse Comitē non licet, senatum tibi introire prohibetur: praefecturam nescis, ad militiā non admitteris: mensas diuinitum non attingis, charismatis ordinem perdidisti: totum tibi non licet, cui etiā ad manducandū vt vel male viueres, pauca condonamus. Ergo si iis qua summa qua prima sunt caruisti, lege quid Rebecca sit dictum, cum geminos pareret. Duae gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, & populus populū superabit, & maior seruiet minori. **SYNA.** respondit,

Quid tamen feceram, vt me diuinitas de regno discuteret, & priuaret imperio? **ECCLE.** dixit, Si tu vt grauiter peccasti, tam grauis poena sit seruitutis sub interitu mortis debita, nec ancilla potes esse nec libera. **Gen. 32.** Nā cum primū Moyses in monte Sina charaxatas decalogo duplices tabulas accepisset, vos contra deū idola poposcistis, dicentes ad Aaron, Fac nobis deos qui nos antecedant. **SYNA.** respondit, Hic me miserā errasse cognosco, sed mox eos qui idola poposcerūt, vsque ad vltimam mortem damnationis peruasit interitus. Quid ergo posteri fecerunt, si mox illi seniores, qui istud admiserant, poena suae merita susceperunt? **ECCLE.** dixit, Certum habeo quod legisti, sed qua legeris retinere non poteris, & ipsum agnosco. Sed recole scriptum, Et annuncient filij filiorum suorum, quoniā peccata parentum eorum in filiis creuerunt, & non laxabo illis dicit dominus. Et alibi ait, Parētes suas acerbis manducauerunt, & filii dētes stupuerūt. **SYNA.** respondit, In quo tibi plaudis? sub cuius regno imperiū tenes? Prius ad me, vel in populo meo Christus aduenit. **ECCLE.** dixit, Sic erat dignum, vt totum quicquid fuerat asserendum, diuina sapientia praeueniret. Si enim ad me Christus principaliter aduenisset, & te sub aduentu ipso primae natiuitatis repudiare voluisset, hodie diceres, Nō venit ad me, nesciui quid colerē: nam si & in populo meo dignatus fuisset accedere, quē Propheta deum dixerant, confiterer. Ad te venit, mortuos tuos virtutum imperio suscitauit, loquaces praestitit mutos, gressibus reddidit claudos, cecos oculauit, paralyticos absolutis artubus expediuit, leprosos sanitati restituit: & non esse deum, quem deum legeras, prophana mēte dixisti. Idcirco, quia dixisti Saluatorem & dominū prius ad te venisse recolo, & elogio tuo rursus cōtendo. Lege quid tibi Eldras ex persona Saluatoris scripserit. Ad meos veni, & me mei non receperunt. Quid tibi faciam Iacob? Noluisti me audire Iuda, transferam me ad alteram gentem. Vnde vides te non debere gloriari

quod videris Christum. Maior enim causa criminis est **K** videre cui seruias, & cōtemnere cui debeas seruitutem. Defenderes forsitan te, si diceres, Nō noui dominum, nesciui Prophetas fuisse mentitos. Attamen & Prophetarum dixerunt, & ipsum dominum, quem Prophetarum cecinerant, cum suis mirabilibus agnouisses, & miserabili refutatiuncula blasphemasses, vides te sub tanti criminis reatu excusare non posse. **SYNA.** respondit, Dixerant quidem Prophetarum esse venturum, sed vntū dei, sed puerū sanctū de virgine. Vnde an ipse dominus venire velit, penitus ignorabam. **ECCLE.** dixit, Recte ergo Esaiās ait, Vade & dic populo isti, Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cognoscetis. Incrassauit enim cor populi huius, & auribus grauius audierūt, & oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & reuertantur, & curem illos. Nam & Hieremias ait, Me dereliquerunt fontem aquae viuae, effoderunt sibi lacus detritos, & non potuerunt aquam potare. Et quid adiecit idem Propheta? Miluus cognouit tempus suum, tur-tur & hirundo, grues, passerēs custodierunt tempora

introitus sui: populus autem meus me non cognouit. Nā & in Salomone credo q̄ legeris, qui ait, Quarent me mali, & non inueniunt: odio enim habuerūt sapientiā, sermonem autem domini non receperunt. Vides ergo te deum dei filium blasphemis oculis, & prophano peccatore reiecisse. Ergo si legis Esaiam, legis Prophetas, deū Christum frequenter audisti: sic enim ait, vt tibi & de virgine, & de filio, sicuti ipsa dixisti, respondeam, Pariet virgo filium, & vocabitur nomē eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum deus. Et David ait, Propterea vnxit te deus, deus tuus. Et in Genesi sic ait, Et fecit deus hominem ad imaginē suam. **SYNA.** respondit, Nolo te in tanto planū efferant lectiones, sed ad illud cōuertere, quod mihi arbitror profuturum. Respice te nec legem accepisse, nec circumcisionem meruisse, in quo signo gentilitas segregatur. Inde est quod & signum meū habeo, & legem quā Moyses protulit, nō amitto. **ECCLE.** dixit, Legem te accepisse testaris, sed legē veteris testamenti, Ego autem Euāgeliorum nouam legē accepi. Et vt scias veterem nouitate compressam, lege Esaiam qui tibi ait, Illa vetera transierūt, ecce facta sunt noua, nunc orientur. Nam quod dicis te in salutem populi, circumcisionis signaculum accepisse, hodie probo stultitiam tuam fuisse deceptam. Si ergo per circumcisionem aeternitas donabatur, vides te caput accepisse, non pedes, & vno oculo vel vna manu fuisse truncatā: mediam vixisse, & mediam fuisse emortuam. Nam si dicis populum tuum in signo tuae passionis esse saluandū, quid facient virgines tuae, quid facient viduae, quid matres etiam synagoga, si circumcisionis signum populo ad aeternam vitam profecisse testaris? Ergo Iudaeas feminas habere non decet, viri enim circumciduntur, mulieres autem praeputium non admittunt: ergo saluae esse non possunt, si circumcisione saluamini. Vides ergo te viros, hoc est circumcisos habere posse Iudaeos: mulieres autē, quae circumcidi non possunt, nec Iudaeas nec Christianas, sed Paganas esse profiteor. Audi, doceo te clarissime circumcisionis insignia, quam circumcisionem si accipere potuisses, nunquam prodigium de regno perpeti cecidisses. Respice quod Hieremias ait: Hae dicit dominus viris Iudaeis qui habitatis in Hierusalem, Renouamini inter vos nouitate, & ne feminaueritis in spinis, Circumcidite vos deo vestro, & circumcidite praeputium cordis vestri. Quod & ipse Moyses ait, quem

Esa. 6.

Hiere. 2.

Hiere. 8.

Prover. 1.

Esa. 7.

Psal. 44.

Genes. 1.

M

Esa. 42.

Hiere. 4.

Deut. 30.

Colof. 2.

Hiere 3.

Ezech. 9.

Apoc. 14.

Esaia. 65.

Hiere. 11.

Deut. 28.

Psal. 37.

Nume. 23.

A quem tu similiter sequebaris, licet mihi mandata portaret, Erit, inquit, in nouissimis diebus, circumcidet deus cor tuum, & cor seminis tui ad dominum deum tuum amandum. Et Apostolus Paulus ait, Circumcisi estis circumcisione non manufacta, non in expoliatione carnis, sed in circumcisione Christi. Quid ad haec dicimus synagoga? Ecce non carnis, sed cordis circumcisio mandabatur, scilicet vt vitia cordis incideres, vt libidinem desecares, vt idololatriae caput auferres, vt tunicam fornicationis scinderes, Quia ait Propheta, In lapide moechata es & in ligno, Vides ergo te non accepisse in signum salutis circumcisionem, sed in signum potius pudoris & turpitudinis. Nam putas signum esse quod vestitu tegitur, quod praerecedia non profertur, quod vxori tantummodo debitū esse cognoscitur, quia officina & mulieres tuas depilato capite ac decaluato in asinis saepe vidi dānatas. Vtique si signum salutis est illud quod adulteram stuprauit, quod virginem vitiādo compressit, mulier qua de circumcisionis salute sibi turpiter lusit, damnari non debet: nec ille puniri, qui adulteram de salutifero circumcisionis signo compressam vel in morte reiecit. Nescio an illic signum salutis esse potuisset, vnde facinoris admissa damnantur. Populus autem meus signum salutis in fronte gestando, totum hominem viros ac mulieres, de alto signaculi, casta de sublimibus & publica libertate defendit. **SYNA.** respondit, Vellē addiscere vbi signū frontis acceperis, vel quis Propheta signum istud quod dicis, hoc est signum frontis signaculo sanctificationis incidit. **ECCLE.** dixit, Habes Ezechielem Prophetā, qui ex praesentia maiestatis exclamat, Ite & cadite, & nolite parcere oculis vestris, Nolite misereri senioribus, iuuenes, virgines, paruulos & mulieres interficite vsque ad internitionem: omnem autem super quem signum scriptum est in fronte, ne tetigeritis. Idem quoque ipse Propheta sic ait, Vade per mediam Hierusalem, & notabis signum super frontem virorum, qui ingemiscunt & moerent ob iniquitates quae sunt in medio ipsorum. Item in Apocalypsi, Vidi agnum statem in monte Sion, & cum eo centū quadraginta quatuor milia, & habebant nomen eius & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Vides ergo signum mihi datum, & insigne crucis, quam dimissa te atque derelicta, passio saluatoris ornauit. **SYNA.** respondit, De signo frontis interrogata crucis signaculum proposuisti, quasi vero antequam saluator venerit, vates antiquissimi insignia praedicaerint: & ideo dicit mihi si legisti quod Christus passurus esset & in cruce penderet. **ECCLE.** dixit, Audi synagoga, & non vt docearis, sed vt puniaris, aduerte legem, & inuenies vbi saluator manibus extensis crucem figuratiter prophetauit: Et sic enī Esaiās ex persona saluatoris ait, Expandi manus meas tota die ad plebem contumacem & contradicentē mihi, quae ambulauit vias non bonas, sed post peccata sua. Nā & Hieremias ait, Venite mittamus lignum in panem eius. Et in Deuteronomio, quia penatē ucho vtebaris, Et erit, inquit, vita tua pendens ante oculos tuos die & nocte. Sic & Plalmidicus refert, Exclamauit ad te domine, tota die expādi ad te manū meas. Nā in Numeris, hoc est in lege tua, quā tu prior acceperas, q̄ Christus suspensus esset & in cruce penderet, sic ait, Non quasi homo deus suspenditur, neq̄ quasi filii hominis minas patitur. Et alibi Propheta ait, Dominus regnauit à ligno. Ecce miracula passionis, ecce speculum lucis, ecce populi tui iniqua commenta, vt deum dei filium in crucem suspenderent. **SYNA.** respon-

dit, Facta recolo, & dicta similiter recognosco, sed **D** qua tu es qua me increpare videaris, Tu rustica, tu aliquando montana, tu dei legibus aliena, qua gentili-co more viuebas: ego in lege versabar, ad me Prophetarum venerunt, mihiq̄ iussa & praecpta portabāt. **ECCLE.** dixit, Audi synagoga, audi vidua, audi derelicta: ego sum quod tu esse non potuisti, ego sum regina qua te de regno deposui, ego sum sponsa qua derelictis idolis de sylua & de monte descendit vt ait Patriarcha tuus, Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni quem benedixit dominus, Vnde venit virgo cum lacte, cum floribus intermerata iuuenula, opaco de nemore, cuius simplex, lata pallio niuali composita: Sponsus meus speciosus praefiliis hominum, rex regum, qui caput meum mitra composuit: ac me protinus purpurauit, venientem excepit. **SYNA.** respondit, Qualiter istud poteris cōprobare, quod & tu sponsa sis, & Christus in lege videatur sponsus. **ECCLE.** dixit, Si ad me principaliter Prophetarum cucurrissent, hodie diceres ignorasse legem, non habuisse Prophetas, nescire te quid esset scriptū. De tuis igitur Prophetis reuincendam te recognosce. Audi ergo quid Propheta de sponso & sponsa mandauerint. Nam sic Iohel Propheta ait, Canite tuba in Siō, sanctificate ieiunium, & indicite orationem, aggregate pupillum, sanctificate ecclesiam, excipite maiores natu, colligite paruulos & lactentes: procedat sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo. Nam certum habeo quod tu illa es Hierusalem, de qua & sponsus & sponsa, vt ait David, Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, Exultauit vt gigas ad currendam viam, à summo caelo egressio eius, Et occursum eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius, Et in Apocalypsi Iohannes ait, Veni ostendam tibi nouam nuptiam, sponsam agni. Et eduxit me in spiritu in montem magnum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de caelo, habentē claritatem dei. Sic etiā ipse Iohannes ait, Regnabit dominus deus omnipotens, exultemus & laetemur, demus ei claritatem: quoniā venerūt agni nuptiae, & vxor eius se praeparauit. Vides ergo & sponsam & vxorem dictam fuisse per legem: sponsam, quod spondeo fidem me reddituram domino saluatori: vxorem, quod per conceptum baptismi spiritu maritante, filios vteri mei lauacro turgente producam. In quo puerperio generationis gratioris, spiritus & anima nuptiali societate iunguntur. **SYNA.** respondit, Illud scire desidero, ne forte putes me oblitam fuisse quod dixeris, totum vt videar scrutari, quid est quod Prophetam dixisse cōtendis, quid est quod ait in Deuteronomio, Et erit pendens vita tua ante oculos tuos die & nocte? **ECCLE.** dixit, Non quod te doceam, eloqui vel essari contendo, sed nec taciturnitas dubitationis lineā ducat: ac per hoc de tuo te testamento conuinco. Saluator enim die & nocte pepedit in cruce: hoc est sexta feria per diem, & huius diei per noctem vsque ad sabbatū, quo dixisti iuxta legem hominē in ligno non licere pendere. Hec tibi interim, vt fecisti, dicta esse videantur: nam ad causam veritatis, & ad dogmatis nodum illud cōtemplare quod dicimus, Et erit, inquit, vita tua pendens ante oculos tuos die ac nocte. In vna enim die fuit dies & nox. Lucem diei subito tenebrarum horrore nocturna caligo distinxit: sicut saluator cum suspenderetur in ligno, ab hora diei sexta vsque ad horam nonam tenebrae factae sunt, nox lumen abstulit, & totam diem feralis & luctuosa caligo caecauit. Vides ergo in vno die & diem fuisse & noctem. Merito

Genes. 27.

Iohel. 2.

Psal. 18.

Apoc. 1.

Apoc. 19.

Deut. 28.

* alius, latum tenuisset imperium.

Comes hic dignitatis nomen est.

καρσάρ 70.

Genes. 32.

Ezech. 12.

G propter hanc idem passionem in Deuteronomio ait, Et erit vita tua pedens ante oculos tuos die & nocte. SYN. A. respondit, Ergo si in cruce suspensus es, si pepedit, si occisus es, quomodo resurrexisti? Quomodo tu illum asseris viuere, resurrexisse, & in caelis in dextera patris residere? Doce ergo me, si mortem vicit, si resurrexit, qui videtur occisus: tamen ut mihi quae dicis, de Prophetis assignes. ECCLE. dixit, Audi misera, audi infelicissima, audi mulier parricida, quae adhuc de Christi morte, de resurrectione subdubitas. Lege quid dixerit ex persona saluatoris David in Psalmo quintodecimo, Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quis est sanctus nisi Christus? Quis est incorruptus, nisi filius dei? Sicut ait in Psalmo vice simonono, Domine deduxisti ab inferis animam meam. Item in Psalmo tertio, Ego dormiui & somnum cepi, & exurrexi, quonia dominus suscepit me. Et idem rursus David ex persona patris ad filium ait, Exurge gloria mea, exurge: exurgam diluculo. Na diluculo quod ait, hoc est post diem tertia calcata morte inferisq; dānatis, recidat viuus ex mortuis venturus ut ait Propheta, Ad vespertum demorabitur fletus, & ad matutinum letitia. SYN. A. respōdit, Aliud interrogaerā, & aliud inuisti: de resurrectione cognoui, & quod inferos superauit, addidici. Sed quonia dixisti die tertia resurrexisse dominū saluatorem, quod an fuerit factum ignoro. ECCLE. dixit, Scio quia memor es, sed peccati causa non vis confiteri quod nosti, Error macerat conscientiam, & crimen memoriā tollit. Audi ergo Christum ab inferis ut nos viuificaret die tertia resurrexisse. Lege Osee Prophetā, qui ait, Viuificauit nos die tertia. Et in Deuteronomio sic ait, Dixit dominus ad Moysen, Descende & sanctifica populum meum, sanctifica illos hodie & cras, & lauent vestem suam, & sint parati in perendinum diem, id est, in diem vltra crastinum. Die enim tertia ascendit dominus in monte Sina. Et in Euangelio sic ait, Progenies nequam & adultera signum petit, & signum nō dabitur ei, nisi signum Ionae Prophetae. Quomodo enim Iona fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis tribus diebus & tribus noctibus in corde terrae. SYN. A. respondit, Recognosco, vera sunt quae mihi teste prophetia narrantur, Nunc scire desidero vbi sit, vbi lateat Christus qui de terra resurrexit: volo enim videre, si postea per Prophetas aliquid post passionem vel post resurrectionem habeat potestatis. Legi enim ad saluandum populum venturū esse Heliam vinctum dei. ECCLE. dixit, Ergo misera quod negare nō potes, confitere: & audi omnia quae veritas celare nō potest: tota usque ad caelos claritatis libertas extēdit. Lege Danielē qui ait, Videbā in visione noctis, & ecce in nubibus caeli quasi filius hominis veniens venit usque ad veterē dierum, & stetit in conspectu eius, & qui assistebant obtulerunt eum, Et data est ei potestas regia, & omnes reges terrae per genus, & omnis claritas seruiens ei: & potestas eius aeterna, quae non auferetur, & regnum eius aeternū quod non corrūpetur. SYN. A. respondit, Gloriam habere vinctum dei: hoc est Christum negare non possum, Sed hoc mihi dicito, si posteaquā passus es & resurrexisti, gloria istam adipisci potuit & tenere. ECCLE. dixit, Lege Esaiam Prophetam, qui ex persona saluatoris ait, Nunc exurgam dicit dominus, Nunc clarificabor & exaltabor, nunc videbitis, nunc intelligetis, nunc confundemini, vana erit fortitudo spiritus vestri, ignis vos cōsumet. Sed & David ait, Dixit dominus do-

mino meo, sede a dextris meis, Donec ponam inimicos tuos, scabellū pedum tuorum. Virgā virtutis tuae emittet dominus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorū tuorū. SYN. A. respondit, Ergo & deus & filius dei. ECCLE. dixit, Vtique stulta. Qui de homine gignitur, homo est: ita & qui de deo oritur, deus profecto signatur. SYN. A. respondit, Non assertionibus credo, sed lege reuinci desidero. Nō enim te, sed Prophetas audire contendo. ECCLE. dixit, Respice quod Psalmidicus ait, & scies dominum deum esse saluatorem. Exurgat, inquit, deus & dissipentur inimici eius, & effugiāt qui oderunt eū a facie eius. Sicut deficit fumus deficiāt, & sicut tabescit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie dei. Cantate deo, psallite nomini eius, viam facite ei qui ascendit super occasum dominus nomen est illi. Qui producit vinctos in fortitudine, qui habitāt in monumentis. Et rursus idē David, Exurge domine & iudica terram, quonia tu haereditabis in omnibus gentibus. Et alibi, Deus deorū dominus locutus est. Et, Pariet virgo filii, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatū, nobiscum deus. Et, Propterea vnxit te deus deus tuus. Habes ergo & deum & dominum & regem. SYN. A. G. respondit, Et deum & dominū recognosco, sed regem mihi probari desidero. ECCLE. dixit, Stultissima mulierum, si deum confiteris, regem fateri nō debes? Aut nunquid deus potest esse, nisi regnauerit? Omne regnum sub pedibus dei iacet, Et quicquid regna tenent, maiestas possidet dei. Ergo regē dubitas, quem deum profecto cognoscis? SYN. A. respondit, Nō quidē dubito, sed volo mihi Israhel veritate signari. ECCLE. dixit, Lege David, & inuenies in Psalmo septuagesimo primo, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiā tuā filio regis. Et in Psalmo. lxxiiij. sic ait, Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutē in medio terrae. Et in Psalmo. ij. Ego autē cōstitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius, annuncians imperium eius. Et apud Malachiam sic ait, Rex magnus sum ego, dicit dominus, & nomen meum illustrabo apud gentes. Et in Psalmo nonagesimo sexto, Dominus regnauit, exultet terra, latentur insulae multae. Et alibi, Eructauit cor meū verbum bonū, dico ego opera mea regi. SYN. A. respondit, Prauenisti me, respondere nihil possum: non assertionem verborum, sed lege videor esse dānata. ECCLE. dixit, Interroga quacunq; volueris, & ego de tuo testamento reuincā. SYN. A. respōdit, Certe dicis te diffiteri non posse, q̄ Christus deus sit Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Vtique Abraham Iudaeus fuit, quomodo ergo me dicis dānandam? ECCLE. dixit, Bene, q̄ iam cōpisti recipere sermones, & de obliquitate verborum per flexuras parabolarū membra palpare: nam & Petrus & Paulus praedicatorum mei, Iudaei fuerūt, sed derelicta te, ad fontem vitae, aeternamq; gratiam conuenerunt. Nam Abraham, quem nominasti, cum paganus esset, & idola confringeret, sic ad diuinā maiestatis amicitias conuolauit: inde incolumis iam dei amicus, ad te rursus accessit: sed & postmodum a te ad gentes, hoc est ad nos, iterum redire mandauit. Sic enim in Genesi ait, Dixit, inquit, dominus deus Abraham, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in illam terram, quam tibi ostendero: & faciam te in gētem magnā, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum. Vides ergo Abraham praceptum, ut exiret de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veniret ad terrā gentiū, & princeps fieret super gētes, & magnū nomē acciperet. Na & in figura

Gene. 17. A gura saluatoris benedixit Isaac Iacob, Seruiat tibi, inquit, gentes, & adorabunt te principes, & eris dominus fratribus tuis, & adorabunt te filij matris tuae. SYN. A. respondit, Ergo omnes ad te venerūt, & ego, quae tot & tantos filios habui, & filiorum multitudine gloriosa sum, vt derelicta despicio, quae fui mater populis: aut si tibi vt plures filios habeas in lege mandatū est, probare debes ex lege. ECCLE. dixit, Nūc flesteris, nunc te antiquus rigor extollit mox, & ad malitiā replicaris. Dicit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & aulaorum tuorum longas fac mensuras, & palos tuos cōfirma. Adhuc in dexterā tuam, & in sinistram extende: & semen tuū gentes possidebit, & ciuitates desertas inhabitabis. Noli timere, quia deuicta es: neque verearis, quia maledicta es: quonia confusionem aeternā oblitisceris. Fui vtiq; maledicta cū idola sequerer: fui confusa, cum diuinitatis mandata nescirem: fui sterilis, quia baptismum non habebā, quo imperio maiestatis filios enutrirer: nunc exaltata sum in filios, & per dominū Christum aeterna regna suscepi. Merito & in *βασιλειᾶς*, id est regnorum, ait, Sterilis peperit septem, & quae plurimos filios habebat, infirmata est, Et Apostolus ad septē ecclesias epistolas mittit. Et Iacob accepit vxores duas, maiorem Liā, oculis infirmioribus, typum Synagoga: & minorem speciosam Rachel, typum ecclesiar: quae & sterilis diu mansit, & postea peperit, & benedicta est. Merito ait in Genesi, Et dixit dominus ad Rebeccam, Duae gētes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidētur: & populus populū superabit, & maior seruiet minori. Item apud Osee Prophetā, Vocabo, inquit, non populum meum populū meum, & nō dilectam dilectam. Erat enim, quo loco dicitur, non populus meus, illo loco dicuntur filij dei viuū. Na & in Esaiā legis, Terra vestra deserta, ciuitates vestrae exusta: regione vestram in conspectu vestro alij comedent, & ecce deserta est, & subuersa populis alienis. Derelinquetur filia Sion sicut casa in vinea, & sicut custodiarius in cucumerario, & quasi ciuitas quae expugnatur, Nunc ergo si iuxta legem derelicta es & desolata, & quid ego feci, quae quia credidi dotilib' tabulis, regnum magnū accepi: quod & tu proculdubio habere potuisses, si non te criminis furore & prophano parricidio praedamnassem: nā memor es quid ex persona tua Esdras ille Propheta tuus exclamet, vbi filiis tuis miserabilem seruitutem indixisti. Ite filij, quia vidua sum, & derelicta: educaui vos cum letitia, amisi vos cū luctu & tristitia. SYN. A. respōdit, Ergo homicidium feci? ECCLE. dixit, Video, si apud te, humani sanguinis persecutrix, homicidij crimē admiseris: nam negare non potes, quin iustos dei Prophetas occideris. SYN. A. respondit, Quis mihi probat, q̄ maculauerim manus meas sanguine Prophetarū? ECCLE. dixit, Gladius tuus per apicē mucronis maddo adhuc cruore distillat, & reuinci desiderat: Audi ergo quid Helias testatur, Aemulando, inquit, aemulatus sum domino meo omnipotenti, quonia dereliquerunt te filij Israhel, & altaria tua demolierūt, & Prophetas tuos interfecerunt gladio & remāsi ego solitarius, & quærūt animam meā vt auferant eam. Vide etiam quid Esdras praedixerit, Discesserūt a te & abierunt post legem tuā, & Prophetas tuos interfecerunt, qui obtestabantur eos vt reuenterēt ad te. Sic etiā & Hieremias scripsit, Misi ad vos seruos meos Prophetas ante lucē mittebā & nō exaudiebatis me, neque intendebatis auribus vestris ne ambularetis post deos alienos, vt seruiretis eis, & precepta mea audire noluitis. SYN. A. respōdit, Nūc re-

colo, nunc recognosco. Sed quid diceretur ante, nesciui, D quia prophetas istos negligenter audiuī. ECCLE. dixit, Nō quod loqueris, sed quod intellexeris in lege etiā videtur esse testamentum, vt ait Esaias, Erunt hi omnes sermones, sicut sermones libri qui signatus est: quē si dederis homini nescienti literas ad legendū, dicit, Nō possum legere, signatus est enim. Sed in illa die audiet surdi sermonē libri, & qui in tenebris, & qui in nebula sūt, oculi caecorū videbūt. Et vt Hieremias ait, In nouissimo die cognoscetis eū vos. Sic & Daniel scripsit, Muni sermones, signa librū vsq; ad tempus cōsummationis, quo adducantur multi, & impleatur cognitio, quonia quum sit dispersio cognoscent omnia. Hac cognita sunt omnia, & in suo ordine cūta feliciter cucurrerūt, Et ideo tuo te gladio scito esse damnatū, tuo te testamento percussam, tuorum Prophetarum, hoc est omnium Iudaorum eloquiis. Ad hoc protuli quae monstraui, Euangelia & Apostolos mihi meisq; seruando, quae si legisses amplius immugisses. Gaudete populi, gaudete Christicolae, sterilis peperit, & quae filios habebat, cum filiis suis ante defecit.

FINIS.

DIVI AVRELI AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE VTLITATE CREDENDI ad Honoratum, Liber.

S mihi Honorate, vnum atque idem videretur esse, haereticus, & credens haereticus homo, tam lingua quam stylo in hac causa conuincendum mihi esse arbitrarer. Nunc vero cum inter duo plurimum interfit: quādoquidem haereticus est, vt mea refert opinio, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriae principatusq; sui gratia, fallas ac nouas opiniones vel gignit vel sequitur: ille autem qui huiusmodi hominibus credit, homo est imaginatione quadam veritatis ac pietatis illusus. Cum hac ergo ita sint, non putavi apud te silendum esse, quid mihi de inuenienda ac retinenda veritate videatur, cuius vt scis ab ineunte adolescentia magno amore flagrauimus: sed res est longe remota a vanorum hominum mentibus, qui nimis in hac corporalia progressi atque lapsi, nihil aliud putāt esse, quā quod istis quinque notissimis nunciis corporis sentiunt: & quas ab his plagas atque imagines acceperunt, eas secum volunt etiam cum conātur recedere a sensibus: & ex earum mortifera & fallacissima regula, ineffabilia penetralia veritatis rectissime se metiri putant. Nihil est facilius mi charissime, q̄ nō solum se dicere, sed etiā opinari verum inuenisse: sed quomodo ipsa difficillimum sit, agnosces, vt confido his literis meis. Quae vt tibi profint, aut certe nihil obfint, omnibusq; omnino, quorum in manus forte deuenerint, & rogauī deū & rogo, & spero ita fore: si bene mihi conscius sum, quod ad hunc stylū pio & officioso animo, nō vani nominis appetitione, ac nugatoriae ostentationis accessi. Est igitur mihi propositum, vt probem tibi si possim, quod Manichaei sacrilege ac temere inuehātur in eos, qui catholicae fidei auctoritatem sequentes, antequā illud verū quod pura mente conspicitur intueri queant, credē-

Psal. 16.
Psal. 29.
Osee. 6.
Exod. 19.
Luc. 11.
Daniel. 7.
Psal. 109.

Esa. 29.
Hier. 23.
Daniel. 11.

E

F

G do præmuniuntur, & illuminato præparantur deo. No-
 sti enim Honorate, non aliam ob causam nos in tales
 homines incidisse, nisi quod se dicebant, terribili autho-
 ritate separata, mira & simplici ratione eos qui se audi-
 re vellent introducturos ad deum, & errore omni libe-
 raturos. Quid enim me aliud cogebat annos ferè no-
 uem spreta religione, quæ mihi puerulo à parètibz in-
 sita erat, homines illos sequi ac diligenter audire, nisi
 quod nos superstitione terreri, & fidem nobis ante ra-
 tionem imperari dicerent: se autem nullum premere
 ad fidem, nisi prius discussa & enodata veritate? Quis
 non his pollicitationibus illiceretur, præsertim adole-
 scentis animus cupidus veri, etià nonnullorù in schola
 doctorum hominum disputationibus superbus & gar-
 rulus: quem me tunc illic inuenerunt, spernentem sci-
 licet quasi aniles fabulas, & ab eis promissum, apertum
 & syncerum verum tenere atque haurire cupientè: Sed
 quæ rursus ratio reuocabat ne apud eos penitus hære-
 rem, vt me in illo gradu quem vocant auditorum te-
 nerem, vt huius mundi spem atque negotia non dimit-
 terem: nisi quod ipsos quoque animaduertebam, plus in
 H refellendis aliis disertos & copiosos esse, quàm in suis
 probandis firmos & certos manere: Sed de me quid di-
 cam, qui iam catholicus Christianus eram: qui nunc v-
 bera Ecclesiæ, post longissimam sitim penè exhaustus at-
 que audis, tota auditate repetiui, eaq; altius flens & ge-
 mens concussis & expressis, vt id maneret quod mihi sic
 affecto ad recreationem satis esse posset, & ad spem re-
 ducendam vitæ ac salutis: Quid ergo de me ipso dicam?
 Tu nondum Christianus, qui hortatu meo cum eos ve-
 hementer execrereris vix adductus es, vt audiendi tibi
 atque explorandi viderentur, qua quæso alia re delecta-
 tus es, recordare obsecro te, nisi magna quadam præ-
 sumptione ac pollicitatione rationis: Sed quia diu mul-
 tumq; de imperitorum erroribus latissime ac vehemè-
 tissime disputabam, quod cuius mediocriter erudito ef-
 fet facillimum, sero didici. Si quid etiam suorum nobis
 inferebant, necessitate retinendum, cum alia nõ occur-
 rerent, in quibus acquiesceremus, arbitrabamur. Itaque
 nobis faciebant, quod insidiosi aucupes solent, qui vi-
 scatos surculos prope aquam defigunt, vt sitientes aures
 decipiant. Obruunt enim, & quoquo modo cooperiunt
 I alias quæ circa sunt aquas: vel inde etiam formidolosis
 molitionibus deterrent, vt in eorum dolos nõ electio-
 ne sed inopia decidatur. Sed cur non ipse mihi respon-
 deo, quod ista lauta ac lepidè similitudines, atque hu-
 iusmodi reprehensiones, in omnes qui aliquid docent,
 à quouis aduersario effundi vrbaniissime ac dicacissime
 possunt: Sed ob hoc putari aliquid tale inferendum li-
 teris meis, vt eos admoneam, desinant talibus agere: vt
 quemadmodum ille ait, separatis nugis locorum com-
 muniùm, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione
 confingat. Quare desinant dicere illud quod in ore ha-
 bent quasi necessarium, cū eos quisque deserit qui diu-
 tius audisset, lumen per illum transitum fecit. Vides e-
 nim tu mea maxima cura, nã de illis non nimis æstuo,
 quàm hoc mane & facillimum ad reprehendendum cui-
 us esse possit. Itaque hoc discutiendum dimitto prudè-
 tiæ tuæ. Non enim vereor ne me arbitreris inhabitatū
 lumine, cum vitæ huius mundi eram implicatus, tene-
 brosam spem gerens de pulchritudine vxoris, de pom-
 pa diuitiarum, de inanitate honorum, cæterisq; noxiis
 & perniciosis voluptatibus. Hæc enim omnia, quod te
 non latet, cum studiose illos audirem, cupere & sperare
 non desistebam. Neque hoc eorum doctrinæ tribuo, Fa-

teor enim & illos sedulo monere, vt ista caueantur: sed K
 modo me dicere desertum lumine, cum ab his omni-
 bus umbris rerum me auerterim, soloq; victu ad vale-
 tudinem corporis necessario cõtentus esse decreuerim:
 illustratum autem atque fulgentem fuisse cum ista di-
 ligerem & his inuolutus tenerer, hominis est, vt mitis-
 sime dicam, minus acute considerantis res, de quibus lo-
 qui multum amat. Sed veniamus ad causam si placet.
 Nam bene nosti quod reprehedentes Manichæi catho-
 licam fidem, & maxime vetus testamentum discer-
 pentes & dilaniantes, commouent imperitos: qui pro-
 fecto nesciunt quatenus sint accipiēda illa, & quemad-
 modum hausta vtiliter in venas quasi vagientium ad-
 huc animarum medullasq; descendant. Et quia sunt ibi
 quædam quæ suboffendant animos ignaros & negligē-
 tes sui, quæ maxima turba est, populariter accusari pos-
 sunt: defendi autem populariter propter mysteria quæ
 his continentur, non à multis admodum possunt. Qui
 vero pauci hoc facere nouerunt, non amant propatula
 & famigerula quædam in disputatione certamina, &
 ob hoc minime noti sunt, nisi his qui eos instantissime
 requirunt. De hac igitur Manichæorum temeritate qua
 vetus testamentum & catholicam fidem reprehendūt,
 accipe obsecro quæ me moueant. Opto autem ac spero
 te hoc animo accepturum, quo à me dicuntur. Scit autē
 deus, cui nota sunt arcana conscientia mea, nihil me in
 hoc sermone malitiosè agere, sed vt existimo accipien-
 dū esse, veri probandi causa: cui vni rei viuere iam diu
 statui, & incredibili sollicitudine: ne mihi errare vo-
 bis cum facillimum fuerit, iter autem rectum tenere vo-
 bis cum sit, ne durius loquar, difficillimum. Sed præsu-
 mio quod & in hac spe, qua spero vos viã sapientiæ me-
 cū obtenturos, non me deseret ille cui sacratus sum: quæ
 dies noctesq; intueri conor: & quoniã propter peccata
 mea, propterq; cõsuetudinè plagis veterum opinio-
 num sauciã oculum animæ gerens, inuolidum me
 esse cognosco, sæpe rogo cum lachrymis. Et quæadmo-
 dum post longam cæcitatem ac tenebras luminibus vix
 apertis, & adhuc lucem palpitãdo atque auersando, quã
 tamen desiderant, recusantibus, præsertim si eis solem
 istum quispiam conetur ostendere: ita mihi nunc eue-
 nit, nõ neganti esse ineffabile quoddam & singulare a-
 nimæ bonum, quod mente videatur, & me ad contem-
 plandum nondum esse idoneum cū fletu & gemitu cõ-
 fitèti. Nõ me ergo deseret, si nihil fingo, si officio ducor,
 si veritatè amo, si amicitia diligo, si multum metuo ne
 fallaris. Omnis igitur scriptura, quæ testamentū vet-
 tus vocatur, diligenter eã nosse cupientibus quadrifaria
 traditur, secundū historiam, secundū etiologiam, secundū
 analogiam, secundum allegoriam. Ne me ineptum pu-
 tes, Græcis nominibus vtentem. Primum quia sic acce-
 pi, nec tibi hoc aliter audeo intimare quàm accepti. De-
 inde tu quoq; animaduertes, nõ esse harum rerū apud
 nos vtitata nomina: quæ si fabricassem interpretãdo, ef-
 fem profecto ineptior: si autem circumloquerer, minus
 essem in disserendo expeditus. Id tantū oro credas, quo-
 quo modo errè, nihil à me inflato ac tumido fieri. Se-
 cundū historiam ergo traditur cum docetur quid scri-
 ptum aut quid gestum sit: quid non gestū, sed tantūmo-
 do scriptum quasi gestū sit. Secundum etiologiam, cum
 ostenditur quid, quæ de causa vel factum vel dictum sit.
 Secundum allegoriam, cum docetur nõ ad literam esse
 accipienda quædam quæ scripta sunt, sed figurate intel-
 ligēda. His omnibus modis dominus noster Iesus Chri-
 stus & Apostoli vti sunt. Nam de historia illud sum-
 ptum

Manichæi
 diuani vet
 testamentū,
 Cap. II.

Cõparatio.

Quadri-
 plex scriptu-
 rarū intelle-
 ctus. Ca. III.

Matth. 12.
 1. Reg. 21.

Matth. 19.

simmissa.

Acto. 2.

A ptum est, cum obiectum esset, quod die sabbati discipuli
 eius spicas euulsissent: Nõ legistis, inquit, quod fecit Da-
 uid cum esuriret & qui cum eo erãt, quomodo intravit
 in domum dei, & panes propositionis manducauit, quos
 non licebat ei manducare, neque eis qui cum eo erant,
 nisi solis sacerdotibus: Ad etiologiam vero illud perti-
 net, quod cum Christus prohibuisset vxorem abiici, nisi
 fornicationis causa, relatumq; esset ab interrogantibus,
 Moysen libello dato repudiij permisisse licentiam, Hoc,
 inquit, Moyses fecit propter duritiam cordis vestri. Hic
 enim causa reddita est, cur illud à Moysè pro tempore
 bene permillum sit, vt hoc quod Christus præcipiebat,
 alia iam tempora demonstrare videretur. Horum autē
 temporum vices atque ordinem, mira quadam diuinæ
 providentiæ dispositione digestum atque compositum,
 longum est explanare. Iam porrò analogia, qua vtriusq;
 testamenti congruentia perspicitur, quid ego dicã vos
 fuisse omnes quorum authoritati illi cedūt: cum secum
 ipsi considerare possint, quàm multa soleant dicere im-
 mixta esse scripturis diuinis, à nescio quibus corrupto-
 ribus veritatis? Quæ vox mihi semper quidem etiã cum
 eos audirem inualidissima visa est: nec mihi soli, sed e-
 tiam tibi: nam bene memini, & nobis omnibus, qui pau-
 lo maiore diligentia in iudicãdo habere conabamur,
 quàm turba creditum. Nunc vero posteaquã mihi sunt
 exposita atq; enodata multa quæ me maxime mouebãt,
 ea scilicet in quibus illorū plerūq; se iactat, & quo secu-
 rius sine aduersario eo effusus exultat orationis: nihil mihi
 videtur ab eis impudētius dici, vel vt mitius loquar, in-
 curiosius & imbecillius, quã scripturas diuinas esse cor-
 ruptas: cum id nullis in tam recenti memoria extanti-
 bus exemplaribus possint conuincere. Si enim dicerent,
 eas sibi penitus accipiendas non putasse, quod ab his ef-
 sent conscriptæ: quos verum scripsisse non arbitrãretur,
 esset utique tergiversatio eorum tectior, vel error hu-
 manior. Hoc enim de illo libro fecerunt, qui Actus A-
 postolorum inscribitur, quod eorum consilium, cū me-
 cum ipse pertracto, nequeo satis mirari. Nõ enim sapi-
 entiam hominū in hac re, sed cor mediocre desidero. Tã-
 ta enim liber iste habet quæ similia sint his quæ accipi-
 unt, vt magna stultitia mihi videatur, non & hunc ac-
 cipere, & si quid ibi eos offendit, falsum atq; immisissum
 dicere. Aut si talis oratio impudens est, sicuti est, cur in
 C Pauli epistolis, cur in quatuor Euangelij libris ea valere
 aliquid putent, in quibus hand scio an multo plura sint
 proportione, quàm in illo libro esse potuerūt, quæ à cor-
 ruptoribus interiecta credi volunt? Sed nimirum illud
 est quod mihi videtur, quod peto placidissimo & sere-
 nissimo iudicio mecum consideres. Nosti enim quod au-
 thoris sui Manichæi personam in Apostolorum nume-
 rum inducere molientes dicunt spiritum sanctum quẽ
 dominus discipulis se missurum esse promisit, per ipsum
 ad nos venisse. Itaque si illos actus Apostolorum accepe-
 rent, in quibus euidenter aduentus sancti spiritus prædi-
 catur, non inuenirent, quomodo id immisissum esse dice-
 rent. Volunt enim nescio quos corruptores diuinarum
 librorum ante ipsius Manichæi tempora fuisse. Corrup-
 sisse autem illos, qui Iudæorū legem Euangelio miscere
 cupiebant. Hoc autem de spiritu sancto dicere nequeunt,
 nisi forte diuinasse illos asserãt, & posuissent in suis libris
 quod contra futurum aliquando Manichæum, qui spiri-
 tum sanctum per se missum esse diceret, proferretur. Ve-
 rum de spiritu sancto aliàs planius aliquid eloquemur.
 Nunc ad hoc quod intenderam redeamus. Nam & histo-
 riam veteris testamenti, & etiologiam & analogiam in

noto testamēto inueniri satis vt puto est demonstratū: D
 de allegoria restat ostendere. Ipse liberator noster in
 Euangelio allegoria vtitur ex veteri testamento, Gene-
 ratio, inquit, hæc signum quarit, & non dabitur ei nisi
 signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim Ionas in ventre ceti
 tribus diebus & tribus noctibus fuit, sic & filius hominis
 tribus diebus & tribus noctibus erit in corde terræ. Nã
 quid ego de Apostolo Paulo dicam? qui etiã ipsam Ex-
 odi historiam futuræ Christianæ plebis allegoriã fuisse
 significat ad Corinthios epistola prima, Nolo autē vos
 ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fue-
 runt, & omnes per mare transierunt, & omnes in Moysè
 baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eundem ci-
 bum spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum
 spiritalem biberunt. Bibebant autē de spiritali, cõ-
 sequente eos petra, petra autem erat Christus. Sed non
 in pluribus eorū beneplacuit deo, Prostrati sunt enim in
 deserto. Hæc autem figuræ nostræ fuerunt, vt non simus
 cupidi malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idola
 colamus, sicut quidam ex illis, sicut scriptū est, Sedit po-
 pulus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neq;
 fornicemur, sicut quidam ex illis fornicati sunt, & ceci-
 derunt vna die vigintitria milia hominum. Neque tenta-
 uerunt Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à
 serpentibus interierunt. Neq; murmurauerunt, sicut quidã
 ex illis murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.
 Omnia autem ista in figura contingebant illis. Scripta
 autem sunt ad correptionem nostram, in quos fines se-
 culorum deuenerunt. Est item apud Apostolum allego-
 ria quædam sanè ad causam maxime pertinens, ideoq;
 iidem ipsi eam in disputando proferre atque ostentare
 consueuerunt. Idem enim Paulus dicit ad Galatas, Scriptū
 est enim quod Abraham duos filios habuit, vnū de anc-
 illa, & vnum de libera: sed is qui de ancilla, secundum
 carnem natus est: qui autem de libera, per promissionē:
 quæ sunt per allegoriam dicta. Nam hæc sunt duo testa-
 menta, vnum quidem de monte Sina in seruitutem ge-
 nerans, quod est Agar. Sina enim mons est in Arabia,
 qui confinis ei quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum
 filiis suis. Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est,
 quæ est mater omnium nostrum. Hic igitur illi homi-
 nes nimium mali, dum frustrare legem conantur, eas
 scripturas approbare nos cogunt. Attendunt enim quod
 dictum est, in seruitute esse eos qui sub lege sunt, & id
 F vltimum præ cæteris ventitant, Euacuati estis à Christo
 qui in lege iustificamini, à gratia concidistis. Nos hæc om-
 nia vera esse concedimus, nec illam legem necessariã
 esse dicim⁹, nisi eis quibus est adhuc utilis seruit⁹: ideoq;
 vtiliter esse latam, quod homines qui reuocari à pecca-
 tis ratione non poterant, tali lege coercendi erant, pe-
 narum scilicet istarum, quæ videri ab stultis possunt, mi-
 nis atque terroribus: à quibus gratia Christi cū liberat,
 non legem illam damnat, sed aliquando nos obtempe-
 rare suæ charitati, non seruire timori legis inuitat. Ipsa
 est gratia: id est, beneficiū, quod non intelligunt sibi ve-
 nisse diuinitus, qui adhuc esse cupiunt sub vinculis legis.
 Quos merito Paulus obiurgat tanquam infideles, quia à
 seruitute cui certo tempore iustissima dei dispositione
 subiecti erant, iam per dominum nostrum Iesum se li-
 beratos esse non credunt. Hinc est illud eiusdē Apostoli,
 Lex enim pædagogus noster erat in Christo. Ille igitur
 pædagogum dedit hominibus quem timeret, qui magi-
 strum postea, quẽ diligerent. In quibus tamen legis præ-
 ceptis atque mandatis, quibus nunc Christianos vt fas
 est, quale vel sabbatum est, vel circuncisio, vel sacrificia
 & si

Matth. 12.

1. Corin. 10.

Exod. 32.

E Numeri. 25.

Numeri. 21.

Iudith. 8.

Galat. 4.
 Gene. 21.

Galat. 5.

Galat. 3.
 1. Petri. 14.

Exod. 20.
 Gene. 17.

G & si quid huiusmodi est: tanta mysteria continentur, ut omnis pius intelligat nihil esse perniciosus, quicquid ibi est accipi ad literam: id est, ad verbum: nihil autē salubrius quam spiritu reuelari. Inde est, Litera occidit, spiritus autem viuificat. Inde est, Idiplum velamen in lectione veteris testamenti manet, quod non reuelatur, quoniam in Christo euacuatur. Euacuatur namque in Christo non vetus testamentum, sed velamen eius, ut per Christum intelligatur & quasi denudetur, quod sine Christo obscurum atque adoperum est. Statim quippe idem Apostolus subiicit, Cū autē transieris ad Christum auferet velamen: Nō enim ait, auferetur lex, aut testamentum vetus: Nō igitur per dñi gratiā tanquā inutilia ibi tegeantur, ablata sunt, sed tegmen potius quo vtilia tegebantur. Hoc modo agitur cum iis qui studiose ac pie, non turbide atque improbe scripturarum illarum sensum requirunt, demonstranturque sedulo & ordo rerum, & causā factorū atque dīctorum, & veteris testamenti ad nouū tanta cōgruentia, ut apex nullus, qui non cōsonet relinquatur: & figurarū tanta secreta, ut omnia quae interpretando eruuntur, miseris esse cogant fateri, qui hanc volunt antē condemnationem quā discere. Sed ut omnia interim altitudine scientiā, sic agam tecum quomodo agendū arbitror cum familiari meo: id est, sicut ego possum, non sicut doctissimos viros posse miratus sum, Tria genera sunt erroris, quibus homines errant cum aliquod legūt. De singulis dicam. Primum genus est in quo id quod falsum est verum putatur, cum aliud qui scripsit putauerit. Alterum est quāuis non tam late patens, non tamē minus noxium, cum id quod falsum est verum putatur, id tamen putatur, quod etiam ille qui scripsit putauit. Tertium est, cum ex alieno scripto intelligitur aliquid veri, cum hoc ille qui scripsit non intellexerit. In quo genere non parum est vtilitatis, immo si diligentius consideres, totus legendi fructus est integer. Primi generis exemplum est, ut si quisquam, verbi gratia, dicat & credat Radamanthum apud inferos audire ac diiudicare causas mortuorum, eo quod Maronis in carmine id legerit. Hic enim errat duobus modis, quod & rem non credendā credit, neque id putādus est credidisse ille quem legit. Alterum genus animaduerti sic potest, si quis quia Lucretii animā ex atomis esse scribit, eamque post mortem in easdem atomis solui atque interire, id verum ac sibi credendum arbitretur. Nam & hic non minus miser est, si de re tanta id quod falsum est pro certo sibi persuasit, quāquā id Lucretius, cuius libris deceptus est, opinatus sit. Quid enim huic prodest de authoris sententia certū esse, quando sibi eum non per quem erraret, sed cū quo erraret elegerit? Tertio generi est illud accommodatum, si quis Epicurum lecto eius in libris aliquo loco, ubi continentiam laudat, in virtute illum summum bonum po fuisse asseueret, & ideo non esse culpandum. Huic enim quid obest error Epicuri, si summum bonum hominis, voluptatem ille corporis credit, cum iste non se dederit tam turpi noxiāque sententiā, neque ob aliam causam ei placeat Epicurus, nisi quod eum sensisse non putat, quod sentiri non oporteat? Hic error nō modo humanus est, sed saepe etiam homine dignissimus. Quid enim si mihi de aliquo quem diligere nunciaretur, quod sibi cū esset barbatus pueritiam atque infantiam ita placere multis audientibus dixerit, ut etiam iurauerit se similiter velle viuere, idque ita mihi probaretur, ut impudenter negare, num reprehendēdus viderer, si eum existimare cum hoc diceret significare voluisse, sibi placere innocentiam, & ab eis, quibus hominum genus inuolueretur cupiditati-

bus animum alienum, & ex eo illum magis magisque diligerem, quā antea diligebam, etiam si fortasse ille in puerorum aetate libertatem quandam in ludendo & cibando, atque ignauium otium stultus adamasset? Fac enim eum esse defunctum postquam hoc mihi nunciatum est, nec interrogari a me potuisse quicquam ut aperiret sententiam suam: esset ne quisquam tam improbus qui mihi succederet, cum hominis laudarem propositum & voluntatem per illa ipsa verba quae acceperam? Quid quod etiam iustus rerum existimator non dubitaret fortasse laudare opinionem ac voluntatem meam, cum & innocentia mihi placeret, & homo de homine in re dubia bene potius existimarem, cum etiā male diceret? Quae cum ita sint, audi etiam earundem scripturarum totidem conditiones & differētiās. Nam necesse est totidem occurrant. Aut enim vtiliter scripsit quisquam, & nō vtiliter ab aliquo intelligitur. Aut vtrunque inutiliter fit, aut vtiliter intelligit lector, cum ille contra qui legitur scriperit. Horum trium primum non improbo, vltimū nō curo. Nam neque possum reprehendere hominē, qui nulla sua culpa male intellexit: nec moleste habere quēquam legi, qui verum nō viderit, cum obesse legentibus nihil videam. Vnum igitur genus est probatissimum, & quasi purgatissimum, cum & bona scripta sunt, & in bonam partem accipiuntur a legentibus. Id quoque tamen adhuc in duo diuiditur, non enim penitus excludit errorem. Nam euenit plerunq; ut cum bene senserit scriptor, bene etiā lector sentiat, sed aliud quā illi, & sepe melius, saepe inferius, vtiliter tamen. Cum autem & hoc sentimus quod ille quem legimus, & id est vitā bene agendā accommodatissimum, cumulatissime sese habet veritas, nec aliunde aperitur falsitatis locus. Quod genus cum de rebus obscurissimis lectio est, rarissimū omnino est, neque id mea sententia liquido sciri, sed tantummodo credi potest. Quibus enim argumentis absentis vel mortui hominis voluntatem ita colligam, ut de illa iurare possim: cum etiam si praesens interrogaretur, multa esse possent, quae si malus non esset officiosissime abscederet? Illud autem nihil ad rem cognoscendam valere arbitror, qualis fuerit ille qui scripsit: honestissime tamē bonus creditur, cuius literis generi humano posteritatique consultum est. Quāobrem vellem mihi isti dicerent, in quo genere ponant, ecclesia catholicae quem putat errorem. Si in primo, graue omnino crimen, sed defensionē longinquam non requirit, satis est enim negare, ita nos intelligere, ut illi cum inuehuntur existimant. Si in secundo, non minus graue est, sed eadem voce refellitur: Si in tertio, nullum crimen est. Age, ac deinde scripturas ipsas considera. Quid enim in libris obiciunt veteris, quod dicitur testamenti? Nunquid nam quōd boni sunt, sed male intelliguntur a nobis? At eos ipsi non accipiūt. An quia nec boni sunt, nec bene accipiuntur? At hoc superior defensio satis expugnat. An illud dicent, quāuis bene a vobis accipiatur, mali sunt tamen? Quid est aliud viuos cum quibus res agitur aduersarios absolueret, atque olim mortuos cum quibus nulla contentio est accusare? Ego quidem illos viros & omnia vtiliter memoriae mandasse, & magnos ac diuinos fuisse, & illā legem dei iussu ac voluntate promulgatam esse & conditam credo: & id quāquam perpauca eius generis librorum sciam, persuadere tamen facile possum, si mihi aequus & minime pertinax animus adhibeatur: atque id faciam, cū copia nobis data fuerit beneuolarū aurium, ac mentis tuae: sed hoc cum potero. Nunc autem nōne mihi satis est, quoquo modo se ista res habeat, deceptum non fuisse?

Tector

A Testor Honorate conscientiam meam, & puris animis inhabitantem deum, nihil me existimare prudentius, castius, religiosius, quā sunt illa scripturae omnes, quas testamenti veteris nomine catholica ecclesia retinet. Miraris, noui. Non enim dissimulare possum longe aliter nobis fuisse persuasum. Sed nihil est profecto temeritatis plenius, quā nobis tunc pueris inerat, quā quorumcumque librorum expositores deserere, qui eos se tenere ac discipulis tradere posse profiterentur, & eorum sententiam requirere ab his qui conditoribus illorum atque authoribus acerbissimum, nescio qua cogente causa, bellum indixerunt. Quis enim sibi vnquam libros Aristotelis reconditos & obscuros ab eius inimico exponēdos putauit, ut de his loquar disciplinis, in quibus lector fortasse lineae sacrilegio labi potest: Quis denique geometricas literas Archimedis legere, magistro Epicuro, aut discere voluit: Cōtra quas ille multum pertinaciter, nihil earum quantum arbitror intelligens, disseribat? An ista scripturae legis planissima sunt, in quas isti quasi vulgo expositas impetum faciunt frustra & inaniter? Qui mihi similes videntur illi mulierculae, quā iidem ipsi solent deridere, quā irata quod ei solus iste laudaretur, & a Manichaea quadam foemina colendus commendaretur, ut erat religiose simplex, concita exiliuit: & eum locū quē sol per fenestram illustrauerat, crebro pede percussit, ecce solem deumque tuum calco clamare coepit: stulte omnino atque muliebriter, quis negat? Sed nōne tibi tales videntur isti, qui ea quae non intelligunt, aut cur, aut omnino qualia sunt, quāuis iacentibus similia, subtilia tamen intelligētibus atque diuina, magno impetu orationis maledictisq; lacerantes, quia eis imperiti plaudūt, aliquid se proficere existimant? Quicquid est, mihi crede, in scripturis illis, altum & diuinum est: inest omnino veritas & reficiendis instaurandisque animis accommodatissima disciplina: & planē ita modificata, ut nemo inde haurire non possit quod sibi satis est, si modo ad hauriendum deuote ac pie, ut vera religio poscit, accedat. Quod ut tibi probem, multis rationibus & longiore oratione opus est, Agendum enim tecum prius est ut authores ipsos non oderis, deinde ut ames: & hoc agendum quouis alio modo potius, quā exponēdis eorum sententiis & literis. Propterea quia si Vergilium odissemus, imō si non eum priusquam intellectus esset maiorum nostrorum cōmendatione diligere, nunquam nobis satisficeret de illis eius quaestionibus innumerabilibus, quibus Grammatici agitari & perturbari solent. Nec audiremus libeter, qui cum eius laude illas expediret, sed ei faueremus, qui per eas illū errasse ac delirasse conaretur ostendere. Nūc vero cum eas multi ac varie pro suo quisque captu aperire conentur, his potissimum plauditur, per quorum expositionem melior inuenitur poëta, qui non solum nihil peccasse, sed nihil nō laudabiliter cecinisse, ab eis etiam qui illum non intelligunt, creditur. Itaque in quaestiuicula magistro deficienti, & quid respondeat non habenti, succensum potius, quā illum mutam vitio Maronis putamus. Iam si ad defensionem suam peccatum tanti authoris asserere voluerit, vix apud eū discipuli vel datis mercedibus remanebunt. Quantum erat ut similem beneuolentiam praeberemus eis, per quos locutum esse spiritum sanctum tam diuturna vetustate firmatum est: Sed scilicet intelligentissimi adolescentes, & miri rationum exploratores, non euolutis saltem illis literis, non quaestis magistris, non aliquantum nostra tarditate accusata, non denique vel mediocri corde cōcesso, eis qui eiusmodi literas per totum

orbem tam longo tempore legi custodiri tractariq; voluerunt, nihil apud illos credendū putauimus, eorū qui isti inimici infestisq; sunt, voce cōmoti, apud quos falsa pollicitatione rationis, inaudita milia fabularum credere, & colere cogemur. Sed nūc quod institui peragam si possum, & sic apud te agam, ut fidem catholicā non interim aperiam, sed ad scrutanda eius magna mysteria, eis quorum animae sibi curae sunt, spem diuini fructus & inueniendae veritatis ostendam. Nemo dubitat eum, qui veram religionē requirit, aut iam credere immortalem esse animam cui profit illa religio, aut etiam idipsum in eadē religione velle inuenire. Animae igitur causa omnis religio. Nam corporis natura quoquo modo se habeat, nullam curam ac sollicitudinem incutit ei, praesertim post mortem, cuius anima tenuerit quo beata sit. Anima igitur causa vel solius vel maxime vera, si qua est, religio constituta est. Hac autem anima, videro quam ob causam, & obscurissimū esse cōfiteor, errat tamen ac stulta est ut videmus, donec adipiscatur percipiatisq; sapientiam, & fortasse ipsa est vera religio. Num te ad fabulas mitto: num aliquid cogo te temere credere? Animā nostram dico errore ac stultitia irretitā & demersam, viam si qua est, quaerere veritatis. Si hoc in te non est, da veniā, & participare mecum, quēso, sapientiā tuam: sū id quod dico agnoscis in te, simul obscuro quaeramus verū. Pura nos adhuc neminem audisse cuiuspiam religionis insinuatorē. Ecce res noua est a nobis negociumque susceptum, Quæredi sunt, credo, huius rei, si vlla est, professores. Fac nos repperisse alios aliud opinantes, & diuersitate opinionum ad se quēque trahere cupietes, Sed inter hos excellere famae interim celebritate quoddam atque omnium penē occupatione populorū. Vtrum isti verum teneat, magna quaestio est. Sed nōne prius sunt explorandi, ut quādiu erramus, si quidē homines sumus, cum ipso genere humano errare videamur? At enim apud paucos quosdam est veritas. Scis ergo iam quae sit, si scis apud quos sit. Nōne dixeram pauloante, ut quasi rudes quaerere? Sed si ex ipsa vi veritatis paucos eā tenere coniectas, qui verō sint, nescis: quid si ita pauci sunt qui verum sciunt, ut autoritate sua multitudinem teneat, vnde se in illa secreta expedire, & quasi eliquare paucitas possit? Nōne videmus quā pauci summam eloquentiam consequantur, cū per totum orbem rhetorum scholae adolescentium gregibus perstreperant? Nunquid nam imperitorum perterriti multitudine, quicūque boni oratores euadere volūt, Cæcilij sibi potius, aut Eruicij orationibus, quā Tullianis nauandā operā existimant? Hac appetunt omnes, quae maiorum autoritate firmata sunt. Eadem imperitorum turbæ discere moluntur, quae a paucis doctis discenda recepta sunt. Assequuntur autem perpauca, agunt pauciores, clarescunt paucissimi. Quid si tale quiddam est vera religio? Quid si multitudo imperitorū frequentat ecclesias: sed nullum augmentum est, ideo neminem illius mysteriis factū esse perfectum: & tamen si tam pauci studerent eloquentie, quā pauci sunt eloquentes, nunquā nos parentes nostri magistris talibus commendandos putarent. Cum igitur ad haec studia nos multitudo inuoluerit, quae imperitorum parte copiosa est, ut id quod pauci adipisci possunt adamaremus: cur nobis esse similem in religione nolumus causam, quam cum magno animae discrimine fortasse contemnimus? Si enim verissimus & sincerissimus deus cultus, quāuis sit apud paucos, apud eos tamen est quibus multitudo, quāquam cupiditatibus inuoluta, & a puritate intelligentiae remota, cōsentit: quod fieri posse quis dubitet?

D De scripturis nō temere iudicā dī. Caput. VII.

2. Corin. 3.

Ibidem.

H Trifariam errari. Caput. VIII.

Tria genera erroris circa lectionem scripturarū.

Aeneid. 6.

DE VTILITATE CREDENDI AD HONORATVM

G dubitet? quero, si quis temeritate vecordiamque nostram arguat, quod non apud eius magistros eam diligenter inuestigamus, cuius inuenienda nobis magna cura inest, quid respondere possimus? Deterruit me multitudo. Cur ab studio artium liberalium, vix huic praesenti vitae aliquid commodi afferentium, cur ab inquirenda pecunia, cur ab honore adipiscendo, cur denique a comparanda & retinenda bona valetudine, postremo cur ab ipsa beatae vitae appetitione, cum hi omnes occupentur, pauci excellant, nulla deterruit multitudo? At absurda ibi dici videbatur. Quibus asserentibus? Nempe inimicis, qualibet causa, qualibet ratione, non enim hoc nunc queritur, tam inimicis. Cum legeret, per me ipse cognoui. Itane est? Nulla imbutus poetica disciplina, Terentianum Maurum sine magistro attingere non auderet. Asper, Cornutus, Donatus & alij innumerabiles requiruntur, ut quilibet Poeta possit intelligi, cuius carmina & theatri plausus videntur captare: tu in eos libros, qui quoquomodo se habeant sancti tamen diuinarumque rerum pleni propere totius generis humanae confessione diffamantur, sine duce irrui, & de his sine praepatore aures ferre sententia: nec si tibi aliqua occurrunt quae videantur absurda, tarditatem tuam & putrefactum tabe huius mundi animum, qualis omnium stultorum est, accusas potius quam eos qui fortasse a talibus intelligi nequeunt. Quereret aliquis pium simul & doctum, vel qui tales esse multis consentientibus diceretur, cuius & praecipis melior & doctrina peritior fieres. Non facile reperiebatur, cum labore inuestigaretur: Deerat in ea terra quae incolabas. Quae causa vtilius cogeret peregrinari? In continentem profectus latebat, aut non erat, nauigaretur: si in propinquo trans mare non inueniebatur, progredere usque ad illas terras, in quibus ea quae illis libris continentur, gesta esse dicuntur. Quid tale fecimus Honorati? & tamen religionem fortasse sanctissimam, adhuc enim quasi dubitandum sit loquor, cuius opinio totum iam terrarum orbem occupauit, miserimi pueri pro nostro arbitrio iudicioque damnauimus. Quid si illa quae nonnullos imperitos in eisdem scripturis videntur offendere, eo sunt ita posita, ut cum res abhorrentes a sensu qualicumque hominum, nedum prudentium atque sanctorum legerentur, secretam significationem multo studiosius quaereremus? Nonne cernis ut catamitum bucolicum, cui pastor durus effluxit, conentur homines interpretari: & Alexim puerum, in quem Plato etiam carmine amatorum fecisse dicitur, nescio quid magnum significare, sed imperitorum iudicium fugere affirmant, cum sine villo sacrilegio Poeta vberissimum videri possit libidinosas cautiunculas edidisse? Sed reuera reuocabat nos atque prohibebat a quaerendo, aut alicuius legis sanctio, aut aduersantium potentia, aut sacratorum persona vilis, aut fama turpis, aut institutionis nouitas, aut occulta professio. Nihil horum est, omnia diuina & humana iura permittunt quaerere catholicam fidem. Tenere autem & colere per humanam certe ius licet, si de diuino quando erramus, incertum est. Nemo imbecillitatem nostram terret inimicus: quaquam veritas atque animae salus si diligenter quaesita ubi tutissime licet, inuenta non fuerit, cum quouis discrimine quaeri debeat: omnium dignitatum & potestatum gradus, huic diuino cultui deuotissime inferunt, honestissimum est religionis nomen & praclarissimum. Quid impedit tadem perferuntur atque discutere pia & sedula inuestigatio, vtrum hic sit illud quod sincerissime nosse & custodire paucos necesse est, etiam si omnium in id gentium voluntas fauorque conspiret? Quae cum ita sint, fac nos vt dixi, nunc primum quaerere, cui nam re-

ligioni animas nostras purgandas instaurandasque tradamus. Proculdubio a catholica ecclesia sumendum exordium. Plures enim iam Christiani sunt, quam si Iudaei simul lachrorum cultoribus adiungatur. Eorundem autem Christianorum cum sint haereses plures, atque omnes se catholicos velint videri, aliosque praeter haereticos nominent, vna est ecclesia, vt omnes concedunt, si totum orbem consideres, refertior multitudine: vt autem qui nouerunt affirmant, etiam veritate syncerior ceteris omnibus, sed de veritate alia quaestio est. Quod autem quaerentibus satis est, vna est catholica, cui haereses aliae diuersa nomina imponunt, cum ipsae singulae propriis vocabulis quae negare non audeant appellentur. Ex quo intelligi datur iudicantibus arbitris, quos nulla impedit gratia, cui sit catholicum nomen, ad quod omnes ambiunt, tribuendum. Sed ne id loquacissime aut superfluo quispianam differendum putet, vna est certe, in qua ipsa quodammodo etiam humanae leges Christianae sunt. Nullum ergo hinc praedictum fieri volo, sed exordium quaerendi opportunissimum iudico, Non enim metuendum est, ne verus dei cultus nullo proprio robore innixus, ab eis quos fulcire debeat fulcendus esse videatur: sed certe perfecta foelicitatis est, si potuerit ibi verum inueniri, vbi & inquisitio eius & retentio securissima est: si non potuerit, tum demum alio quocumque periculo adendum atque rimandum. His igitur constitutis, quae vt opinor ita iusta sunt, vt obtinere apud te istam causam quouis aduersario debeam, edam tibi vt possum, cuiusmodi via usus fuerim, cum eo animo quaererem veram religionem, quo nunc exposui esse quaerendam. Vt enim a vobis trans mare abscessi, iam cunctabundus atque haesitans, quid mihi tenendum, quid dimittendum esset: quae mihi cunctatio indies maior oboriebatur, ex quo illum hominem, cuius nobis aduentus vt nostri ad explicanda omnia quae nos mouebant, quasi de caelo promittebatur, audiui, eumque excepta quadam eloquentia tale quales ceteros esse cognoui: rationem ipse mecum habui, magnamque deliberationem iam in Italia constitutus, non vtrum manerem in illa secula, in qua me incidisse pernitebat, sed quoniam modo verum inueniendum esset, in cuius amore suspiria mea nulli melius quam tibi nota sunt. Saepem mihi videbatur non posse inueniri, magnique fluctu cogitationum mearum in Academicorum suffragium ferrebat. Saepem rursus intuens quantum poteram, mentem humanam tam vituacem, tam sagacem, tam perspicacem, non putabam latere veritatem, nisi quod in ea quaerendi modus lateret, eundemque ipsum modum, ab aliqua diuina autoritate esse sumendum. Restabat quaerere quae nam illa esset autoritas, cum in tantis dissensionibus se quisque illam traditurum polliceretur. Occurrebat igitur inexplicabilis sylua, cui demum inferi multum pigebat, atque inter haec sine vlla requie, cupiditate reperiendi veri animus agitabatur. Distuebam me tamen magis magisque ab istis, quos iam deserere proposueram. Restabat autem aliud nihil in tantis periculis, quam vt diuinam prouidentiam lachrymosis & miserabilibus vocibus vt opere mihi ferret deprecarer. Atque id sedulo faciebam, & iam ferem me commouerant nonnullae disputationes Mediolanensis Episcopi, vt non sine spe aliqua de ipso veteri testamento multa quaerere cuperem, quae vt scis male nobis commendata execrabamur. Deceueramque tandiu esse catechumenus in ecclesia, cui traditus a parentibus eram, donec aut inuenirem quod vellem, aut mihi persuaderem non esse quaerendum. Opportunissimum ergo me ac valde docile tunc inuenire posset, si fuisset, qui posset docere. Hoc ergo modo & simili animae tuae cura sit, diu te quoque affectum

K
L
M

falsis, p. ci.

Quae via ad disciplinam pietatis. Caput. VIII

Li. 5. Confessio. cap. 8. Lib. 5. Confessio. ca. 3. & 6.

Lib. 5. Confessio. ca. 10. & lib. 6. cap. 11.

Lib. 5. Confessio. cap. 13.

Lib. 5. Confessio. ca. 14.

videtur

Credulus an sione in vitium. Caput. IX.

Quomodo differunt suspiciosus & credulus.

Quomodo differunt curiosus & studiosus.

A vides, & si iam satis tibi iactatus videris, finemque huiusmodi laboribus vis imponere, sequere viam catholicam disciplinam, quae ab ipso Christo per Apostolos ad nos usque manauit, & ab hinc ad posteros manatura est. Ridiculum, inquis, istud est, cum omnes hanc se profiteantur tenere, ac docere. Profitentur hoc omnes haeretici, negare non possum, sed ita vt eis quos illecebrant rationem se de obscurissimis rebus polliceantur reddi-turos: eoque catholicam maxime criminatur, quod illis qui ad eam veniunt praecipitur vt credant: se autem non iugum credendi imponere, sed docendi fontem aperire gloriantur. Quid, inquis, dici potuit, quod ad eorum laudem magis pertinere? Non ita est. Hoc enim faciunt nullo robore praediti, sed vt aliquam concilient multitudinem nomine rationis. Qua promissa naturaliter anima gaudet humana, nec vires suas valetudinemque considerans, sanorum eficas appetendo, quae male committitur nisi valentibus, irruit in venena fallentium. Nam vera religio nisi credantur ea quae quisque postea si se bene gesserit dignusque fuerit, assequatur atque percipiat, omnino sine quodam graui autoritatis imperio iniri recte nullo pacto potest. Sed quis fortasse vel de hoc ipso aliqua accipere rationem, qua tibi persuadeatur, non prius ratione, quam fide te esse docendum. Quod facile potest, si modo aequum te praebes. Sed vt comode fiat, volo quasi respondere interroganti. Et primo dicas mihi, quare tibi videatur non esse credendum. Quod ipsa, inquis, credulitas, a qua creduli nominantur, vitium quoddam mihi videtur esse, alioquin hoc nomen non pro conuicio obiectare soleremus. Nam si suspiciosus in vitio est, eo quod non coperta suspicatu r: quanto magis credulus, qui hoc a suspitioso differt, quod ille incognitis aliquam, iste nullam tribuit dubitationem. Interim accipio hanc opinionem ac distinctionem. Sed scis etiam curiosum non nos solere appellare sine conuicio: studiosum vero etiam cum laude. Quare obrem attende, si placet, etiam inter haec duo quid tibi distare videatur. Id certe respondes, quod quauis vterque agatur magna cupiditate noscedi, curiosus tamen ea requirit, quae nihil ad se attinent: studiosus autem contra, quae ad se attinent requirit. Sed quia non negamus ad hominem pertinere coniugem ac liberos, & eorum salutem, si quis piam peregre positus, quemadmodum valeant ac sese agant sua coniunx ac liberi, omnes aduenientes, sedulo percontetur, magna utique dicitur cupiditate noscedi: & tamen hunc studiosum non vocamus, qui & magnopere scire vult, & ea quae ad se maxime pertinent. Quare iam intelligis eo vacillare istam definitionem studiosi, quod omnis quidem studiosus ea nosse vult quae ad se pertinent, non tamen omnis qui id agit studiosus vocandus est, sed qui ea quae ad animam nutriendum liberaliter atque ornandum pertinent, impenissime requirit, eum studetem recte appellamus, praesertim ad detes, quid studeat audire. Nam etiam suorum studiosum possumus appellare, si suos tantum diligit: non tamen adiunctione nulla, communi nomine studiosorum dignum putamus. Audiendi autem cupidum, quemadmodum se sui haberent, non appellarem studiosum audiendi, nisi gaudens fama bona, id ipsum saepe vellet audire, studentem vero etiam si semel. Refer nunc animum ad curiosum, & dic mihi, vtrum si quis fabellam libenter audiret, nihil sibi omnino profuturam, id est, verum ad se non pertinentium, neque id odiose atque crebro, sed rarissime ac modestissime vel in conuiuio vel in aliquo circulo, vlloue cofellu, videretur ne tibi curiosus? Non opinor, sed certe habens illius rei curam, quam libenter au-

diret, profecto videretur. Quapropter etiam curiosi definitione, ea regula qua studiosi emendanda est. Vide igitur vtrum & illa superiora emendanda sint. Cur enim non & suspitiosus nomine indignus sit, qui aliquando aliquid suspicatur, & creduli, qui aliquando aliquid credit? Itaque vt inter studentem alicuius rei, & omnino studiosum, rursusque inter curam habentem atque curiosum, ita inter credentem & credulum plurimum interest. Sed nunc vide, inquis, vtrum in religione credere debeamus. Neque enim si concedimus aliud esse credere, aliud credulum esse, sequitur vt nulla culpa sit in religionibus credere. Quid enim si & credere & credulum esse vitiosum est, quemadmodum & ebrium & ebriosum esse? Quod qui certum existimat, nullum mihi habere posse amicum videtur. Si enim turpe est aliquid credere, aut turpiter facit qui amico credit, aut nihil amico credes, quomodo amicum vel ipsum vel se appellet non video. Hic fortasse dicas, Concedo aliquid aliquando esse credendum: nunc expediat quomodo in religione turpe non sit credere, antequam scire. Faciam si potero. Quocirca ex te quaero, quid existimes in grauiore culpa esse, religionem tradere indigno, an id quod ab eis qui illam tradunt, dicitur credere? Si quem dicam indignum, non intelligis, eum dico, qui ficto pectore accedit. Concedis, vt arbitror, magis culpandum esse, tali homini pandere, si qua sunt sancta secreta, quam religiosi viris, de ipsa religione aliquid affirmantibus, credere. Neque enim te aliud respondere decernerit. Quare nunc fac putes eum adesse, qui tibi religionem sit traditurus: quoniam modo illi fidem facturuses, vero animo te accedere, neque quicquam in te quod ad hanc rem attinet doli atque simulationis esse: Dices, bona tua conscientia nihil te fingere, quantis poteris id ipsum asseres verbis, sed tamen verbis. Non enim animi tui latebras, ita vt intime sciaris, homo homini aperire possis. At ille si dixerit, Ecce credo tibi: sed nonne est aequius vt etiam tu credas mihi, cum tu beneficium si aliquid veri teneo sis accepturus, daturus ego: quid respondebimus, nisi esse credendum? Sed inquis, Nonne erat melius rationem mihi reddere, vt ea quocumque me duceret, sine vlla sequeretur temeritate? Erat fortasse: sed cum res tanta sit, vt deus tibi ratione cognoscendus sit, omnemne putas idoneos esse percipiendis rationibus, quibus ad diuinam intelligentiam mens ducitur humana, an plures, an paucos? Paucos, ais, existimo. Horumne in numero esse te credis? Non est meum, inquis, hoc respondere. Illius ergo putas, etiam hoc tibi credere, quod quidem facit. Tu tantum memento, iam eum bis credidisse tibi incerta dicente: te illi religiose admonenti, ne semel quidem velle credere. Verum fac ita esse, & vero animo te ad accipiendam religionem accedere: & ita paucorum te esse hominum, vt rationes, quibus ad certam cognitionem vis diuina perducitur capere possis, quid ceteris hominibus, qui tam sereno ingenio praediti non sunt, neganda religionem putas? An eos pedetentim quibusdam gradibus ad illa summa penetralia esse ducendos? Vides plane quid sit religiosus. Neque enim tibi quicquam homo in rei tanta cupiditate vlllo modo deserendus aut respuendus videri potest. Sed nonne censes, nisi primo credat se ad id quod instituit peruenturum, mentemque supplicem praebet, & quibusdam magnis necessariisque praecipis obtemperans quadam vitae actione perpurgetur, non eum esse aliter illa quae pure vera sunt adepturum? Censes profecto. Quid ergo istis, quorum de genere te esse iam credo, qui facillime diuina secreta, ratione certa

fidus.

Quare credulitas via est ad religionem. Caput. X.

E

F

capere

G capere possunt, si hac via veniant, qua illi qui primitus credunt, nūquid tandem oberit? Non arbitror. Sed tamen ais, Quid eos morari opus est? Quia etsi facti sibi nihil nocebunt, nocebunt tamen exemplo cæteris, Vix enim est qui de se tantum sentiat, quantum potest. Sed qui minus excitandus est, qui amplius reprimendus: ut neq; ille desperatione frangatur, neq; iste præcipitetur audacia. Quod facile fit, si etiam ij qui valent volare, ne cui sit periculo inuitamentum, paulisper cogatur incedere, quæ etiam cæteris tutum est. Hac est prouidentia veræ religionis. Hoc iustum diuinitus, hoc à beatis maioribus traditum, hoc ad nos vsque seruatum: hoc perturbare velle atque peruertere, nihil est aliud quam ad veram religionem, sacrilegâ viam quaerere. Quod qui faciunt, nec si eis concedatur quod volunt, possunt quò intendunt peruenire. Cuiusmodi enim libet excellent ingenio, nisi deus assist, humi reput. Tunc autem adest, si societatis humana in deum tendentibus cura sit. Quo gradu nihil firmius in cœlum reperiri potest. Ego quidem huic rationi non possum resistere, Nam nihil sine cognitione esse credendum, qui possum dicere: cum & amicitia, nisi aliquid credatur quod certa ratione demonstrari non potest, omnino nulla sit, & saepe dispensatoribus seruis sine vlla culpa dominorū credatur. In religione vero quid iniquius fieri potest, q̄ vt dei antistites nobis non fictum animum pollicentibus credat, nos eis præcipientibus nolimus credere? Postremo quæ potest esse via salubrior, q̄ idoneū primo fieri percipiendæ veritatis, adhibendo nis fidem, quæ ad præcolendū & ad præcurandam animum sunt diuinitus constituta? Aut si iam prorsus idoneus sis, circumire potius aliquantum quâ tutissimū est ingredi, quam & tibi esse auctoritatem periculi, & cæteris temeritatis exemplū. Quare iam superest vt consideremus, quo pacto hi sequedi nō sint, qui se pollicentur ratione ducturos. Nam quomodo sine culpa possumus sequi eos qui credere iubet, iam dictum est: ad hos autem sponsores rationis, non modo sine vituperatione sed etiam cum aliqua laude se venire, nonnulli putant, sed non ita est. Duæ enim personæ in religione sunt laudabiles. Vna eorum qui iam inueniunt, quos etiâ beatissimos iudicare necesse est: Alia eorum qui studiosissime & rectissime inquirunt. Primi ergo sunt etiam in ipsa possessione, alteri in via, qua tamen certissime peruenitur. Tria sunt alia hominum genera, profecto improbanda ac detestanda. Vnum est opinantium, id est, eorum qui se arbitrantur scire quod nesciunt. Alterum eorum qui sentiunt quidem se nescire, sed non ita querunt vt inuenire possint. Tertium eorū, qui neque se scire existimant, nec quaerere volunt. Tria sunt item velut finitima sibi in animis hominum distinctione dignissima, intelligere, credere, opinari. Quæ si per se ipsa considerentur, primum semper sine vitio est, secundum aliquando cum vitio, tertium nunq̄ sine vitio, & hoc ad eandem beatitudinem referre debemus. In hac enim vita quantumcunque id sciatur, nondum est beatissimum, quoniam incomparabiliter lōge est amplius, quod inde nescitur. Nam intelligere magna & honesta vel etiam diuina, beatissimū est. Intelligere autem superflua, nihil nocet, sed fortasse discere noceat, cum tempus necessarium occuparent. Ipsa enim noxia non intelligere, sed facere aut pati, miserum est. Non enim si quis intelligat quomodo possit inimicus sine suo periculo occidi, intelligentia ipsa, ac non cupiditate reus est: quæ si absit, quid innocētius dici potest? Credere autem tūc est culpandū, cum vel de deo indi-

gnum aliquid creditur, vel de homine facile creditur, **K** In cæteris vero rebus si quis quid credit, si se id nescire intelligat, nulla culpa est. Credo enim sceleratissimos cōiuratos virtute Ciceronis quondā interfectos: atqui id non solum nescio, sed etiâ nullo pacto me scire posse certe scio. Opinari autem duas ob res turpissimum est: q̄ discere nō potest qui sibi iam se scire persuasit, si modo illud disci potest: & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est. Nam etiâ si hoc ipsum quod de Cicerone dixi, scire se quisquam arbitratur, quāquā nihil eum impediât à discendo, quia res ipsa nulla scientia teneri potest: tamen quod non intelligit multū interest, vtrum aliquid mentis certa ratione teneatur, quod intelligere dicimus: an famâ vel literis credendū posteris vtiliter cōmēdetur: profecto errat, neq; quicquā error turpitudine caret. Quod intelligimus igitur, debemus rationi: quod credimus, authoritati: quod opinamur, errori. Sed intelligēs omnino etiam credit: credit omnino & qui opinatur: non omnino qui credit intelligit: nullus qui opinatur intelligit. Hac ergo tria si ad illa quinque hominū genera, quæ paulo ante cōmemorauimus, referantur, id est, duo probanda quæ priora posuimus, & tria reliqua vitiosa: inuenimus primū beatorum genus ipsi veritati credere. Secūdū autem studiosorum amatorumq; veritatis, authoritati. In quib⁹ duobus generibus laudabiliter creditur. In primo autē vitiosorum: id est, eorum qui opinantur se scire quod nesciant, est profecto vitiosa credulitas. Cætera duo improbanda genera nihil credunt, & illi qui verū querūt cum desperatione inueniendi, & illi qui omnino non querunt, & hoc dūtaxat in rebus ad aliquam pertinentibus disciplinam. Nam in alio vite actū, prorsus nescio quo pacto possit homo nihil credere. Quāquā in illis etiam, qui se in agendo probabilia sequi dicūt, scire potius nihil posse q̄ nihil credere, volūt videri. Quis enim quod probat nō credit: aut quomodo est illud quod sequuntur si nō probatur probabile? Quare duo genera possunt esse aduersantium veritati: vnum eorū, qui scientiam tantum oppugnant, non fidem: alterum eorū, qui vtrunq; cōdemnant. Qui tamen vtrū in rebus humanis inueniri possint, rursus ignoro. Hac dicta sunt, vt inteligeremus nos retenta fide, illarum etiam rerum quas nondū comprehendimus, à temeritate opinantiū vindicari. Nam qui dicunt nihil esse credendum, nisi quod scimus, id vnum cauēt nomen opinionationis, quod fatendū est turpe ac miserissimū, sed si quis diligenter cōsideret plurimū interesse, vtrum se scire quis putet, an quod nescire se intelligit, credat aliqua authoritate cōmotus: profecto erroris & inhumanitatis atq; superbia crimen vitabit. Quæro enim, si quod nescitur, credendum non est, quomodo seruiant parentibus liberi, eosq; mutua pietate diligant, quos parentes suos esse nō credant. Non enim ratione vllō pacto sciri potest, sed interposita matris authoritate de patre creditur, de ipsa vero matre plerunq; nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius potest, alijsq; supponi, nōne potest decepta decipere? Credimus tamen, & sine vlla dubitatione credimus, quod scire non posse cōfitemur. Quis enim nō videat pietatem, nisi ita sit, sanctissimum generis humani vinculum, superbissimo scelere violari? Nam quis vel infans eum culpandum putet, qui eis officia debita impenderit, quos parentes esse crediderit, etiam si non essent? Quis contra non exterminandum iudicauerit, qui veros fortasse parentes minime dilexerit, dū ne falsos diligeret, metuit? Multa possunt

A sunt afferri, quibus ostendatur nihil omnino humane societatis incolumiter remanere, si nihil credere statuerimus, quod nō possumus tenere perceptū. Sed nūc accipe, quod iā facilius me tibi persuasurū esse cōfido. Cū de religione: id est, cum de colēdo atq; intelligēdo deo agitur, ij minus sequendi sunt, qui nos credere vetant, rationē prōptissime pollicētes. Nam nemini dubiū est, omnes homines, aut stultos, aut sapientes esse. Nūc autē sapientes voco, nō cordatos & ingeniosos homines, sed eos quibus inest, quanta inesse homini potest, ipsius hominis deiq; firmissime percepta cognitio, atq; huic cognitioni vita moresq; cōgruentes: cæteros autē cuiusq; modi artibus inertissq; affecti sint: quolibet victu probādū siue improbādū, stultorū in numero deputauerim. Quæ cū ita sint, quis mediocriter intelligens, nō planē viderit stultis vtilius atq; salubrius esse præceptis obtēperare sapientiū, q̄ suo iudicio vitā degere? Nam omne factum, si recte factum nō est, peccatū est. Nec recte factū esse vllō modo potest, quod nō à recta ratione proficiscitur. Porro recta ratio est ipsa virtus. Cui autē hominū virtus, nisi sapiētis animo præsto est? Solus igitur sapiens non peccat. Stultus ergo omnis peccat, nisi in iis factis, in quibus sapienti obtēperauerit: à recta enim ratione talia facta proficiscuntur, nec, vt ita dicā, dñs sui facti stult⁹ existimādus est, cū est tanq̄ instrumentū ministeriūq; sapiētis. Quare si omnibus hoibus nō peccare, q̄ peccare melius est, melius profecto stulti omnes viuēret, si serui possent esse sapiētū. Atq; hoc si in rebus minoribus, vt in mercādo vel colēdo agro, in vxore duenda, in suscipiendis educādisq; liberis, in ipsa deniq; re familiari administranda expedire nemo ambigit, multo magis in religione. Nam & res humane promptiores ad dignoscendū sunt, q̄ diuina: & in quibuscūq; sanctioribus & præstantioribus, quo maius eis obsequiū cultumq; debemus, eo sceleratius periculososq; peccat. Nihil igitur nobis restare amodo vides, quādiu stulti sumus, si nobis vita optime & religiosa cordi est, nisi vt queramus sapientes, quibus obtemperādo dominationem stultitia neq; ita multū sentire, dum inest nobis, & euadere aliquando possumus. Hic rursus oritur difficillima quæstio, quo nā enim modo stulti sapientē inuenire poterimus, cū hoc nomen, tametsi nemo ferē audeat palām, pleriq; tamen ex obliquo sibi vendicant, cum de rebus ipsis, quarū cognitione constat sapientia, ita inter se dissentiant: vt aut nullum eorum, aut certū vnum necesse sit esse sapientē. Sed qui nam iste sit, cum ab stulto requiratur, quo pacto queat dignosci planē atq; percipi, omnino nō video: neque enim signis quibuslibet cognoscere aliquid potest, nisi illud ipsum, cuius ea signa sunt, nouerit. Atqui sapiētiam stultus ignorat. Nō enim vt aurū & argētum, cæteraq; id genus, & cognoscere cum videas, & non habere cōcellum est: ita sapiētiam mentis eius oculis, qui ea careat, videri fas est. Sētu enim corporis quæcunq; attingimus, forinsecus nobis offeruntur. Et ideo licet quoque res alienas oculis cernere, cum earum vel eius generis nos nihil habeamus. Quod autē intellectu capitur, intus apud animū est: nec id habere quicquā est aliud, q̄ videre. caret autem stultus sapientia: non igitur nouit sapiētiam, non enim oculis eam possit videre. Non autē potest videre & nō habere: neq; habere ac stultus esse. Nescit hanc igitur, & dū nescit, in alio loco cognoscere non potest. Nō ergo potest, quādiu stultus est, quicquam, certissima cognitione inuenire sapientem, cui obtemperando tanto stultitiæ malo liberetur. Huic igitur tam immani difficulta-

ti quoniā de religione querimus, deus solus mederi potest: quæ nisi & esse, & humanis mentibus opulari credimus, nec querere quidē ipsam veram religionem debemus. Quid enim tandē tanto molimine inuestigare cupimus? Quid optamus attingere? Quò peruenire desideramus? Eō ne quod esse, aut ad nos pertinere nō credimus? Nihil est tali mēte peruersius. Tū ne cum beneficium à me petere non audeas, aut certe impudenter audeas inuentionem religionis postulatam venis, cū deum neq; esse, neq; si sit, curare nos putes? Quid si tanta res est, quæ nisi sedulo atque omnibus viribus quaesita nequeat reperiri? Quid si ipsa difficillima inuentione ad capiendum quod inuentum erit, mentem quarētis exerceat? Quid enim oculis nostris hac luce iocundius & familiarius? Quam tamen perpeti atque tolerare post diuturnas tenebras nequeunt. Quid exhausto ægrotatione corpori accommodatius, q̄ cibus & potio? Videmus tamen cōualescentes refrenari atque cohiberi, ne saturitati valentiū cōmittere sese audeant: cibusq; ipsis agere, vt ad illum morbū, qui eos repudiabat, reuertantur. De conualescentibus loquor. Quid ipsos ægrotantes? Nōne vrgemus vt aliquid sumant? In quo profecto nobis cum tanta molestia non obtēperarent, si se illū morbum euasuros esse nō crederent. Quādo ergo tu te operosissimā ac laboriosissimā inquisitioni dabis: quando tantā, quantum ipsa res digna est, curā negociūq; tibi audebis imponere, cū id quod queris, esse non potes? Recte igitur catholica disciplina maiestate institutum est, vt accedentibus ad religionē, fides persuadeatur ante omnia. Itaq; ille hæreticus, siquidem de his nobis sermo est, qui se Christianos dici volunt, quā mihi rationē afferat quæso te? Quid est, vnde me à credendo veluti à temeritate reuocet? Si nihil me credere iubet, hanc ipsam veram religionē vllā in rebus humanis esse non credo: quā cum esse non credo, non quero. At ille, vt opinor, querenti mōstraturus est, ita enim scriptū est, Quærens inueniet. Ad eum igitur, qui me vetat credere, non venirem, nisi aliquid crederem. Est ne vlla maior dementia, q̄ vt eis sola, quæ nulla scientia subnixā est, fide displicea, quæ ad eum ipsum me sola perduxit? Quid q̄ omnes hæretici Christo nos credere hortantur? Possuntne magis sibi aduersari? In quo dupliciter vrgendi sunt. Primum querendū ab his, vbi sit ratio quā pollicebantur, vbi obiurgatio temeritatis, vbi præsumptio scientiæ. Si enim turpe est sine ratione cuiquā credere, quid expectas, quid satagis, vt alicui sine ratione credam, quo facilius tua ratione duci possim? An firmiter aliquid superædificabit ratio tua fundamento temeritatis? Secundum illos loquor, quibus credendo displicemus. Nam ego credere ante rationē, cum percipiendæ rationi non sis idoneus, & ipsa fide animū excollere excipiendis feminibus veritatis, non solum saluberrimum iudico, sed tale omnino, sine quo agris animis salus redire non possit. Quod illis cum deridēdū & plenū temeritatis videatur, profecto vt Christo credamus, agunt impudēt. Deinde fateor me iam Christo credidisse, & in animū induxisse, id esse verū quod ille dixerit, etiâ si nulla ratione fulciatur. Hoc hæretice principio me docturus es. Sine paululum mecum ipse considerem Christum ipsum, quomodo apparere hominibus voluit, qui istis etiâ vulgaribus oculis visus esse prædicatur, ego non vidi: quibus de illo crediderim, vt ad te iam tali fide præstructus accedā, nullis me video credidisse, nisi populorū atq; gentium confirmata opinionione, ac famæ admodū celeberrimæ: hos autē populos ecclesiæ

Intelligere, credere, opinari. Caput. XI.

Retrac. ca. 14.

I

Retrac. ca. 14.

Quomodo dicunt intelligere, credere, & opinari.

Retrac. ca. 14.

Retrac. ca. 14.

Retrac. 14

Sapiens non peccat, sed stultus.

Initiū religionis à fide Caput. XIII

M

Tutissimum credere sapientibus. Caput. XII.

feredas.

Christ⁹ ipse maxime exegit fidem. Cap. XIII.

F

ecclesiæ

G ecclesie catholicae mysteria vsquequa; occupasse. Cur non igitur apud eos potissimum diligetissime requiram, quid Christus praeceperit, quorum autoritate comotus, Christum aliquid vtile precepisse iam credidit? Tu ne mihi meli' expositor es quid ille dixerit? Que fuisse aut esse non putare, si abs te mihi hoc comendaretur esse credendum. Hoc ergo credidi, vt dixi, fama celebritate, confessione, vetustate roborata. Vos autem & tam pauci, & tam turbulenti, & tam noui, nemini dubium est, quin nihil dignum auctoritate preferatis. Que igitur ista tanta demetia est? Illis crede, Christo esse credendum: & a nobis discite quid dixerit, Cur obsecro te? Nam si illi deficeret, nec me quicquam docere possent: multo facilius mihi persuaderem, Christo non esse credendum, quod de illo cuiquam, nisi ab iis, per quos ei credidisset discendum. O ingentem confidentiam, vel potius ineptiam: ego te doceo, quid Christus praeceperit, tui credis. Quid si non ei crederem, num aliquid de illo me docere posses? Sed oportet, inquit, vt credas. Num vobis eum comendantibus? Non, inquit, nam nos illos, qui ei credunt, ratione ducimus. Cur igitur illi credam? Quia fama fundata est. Vtrum per vos, an per alios? Per alios, inquit. Illis ergo credam, vt tu me doceas? Deberem fortasse, nisi me hoc illi precipue moneant, vt omnino ad te non accederem: dicunt enim perniciosus vos habere doctrinas. Respondebis, Mentimur. Quomodo igitur eis de Christo credam, quem non viderunt: de te non credam, quem nolunt videre? Scriptis, ait, crede. At Scriptura omnis, si noua & inaudita proferatur, vel comendatur a paucis, nulla confirmante ratione, non ei, sed illis, qui eam proferunt, creditur. Quamobrem Scripturas istas si vos proferitis tam pauci & incogniti, non libet credere: simul etiam contra promissum facitis, fidem potius imperando, quam reddendo ratione. Rursus me ad multitudinem famamque reuocabis. Cohibe tandem pertinaciam, & nescio quam indomitam propagandi nominis libidine: & mone potius vt huius multitudinis primates quaeram: & quaeram diligentissime ac laboriosissime, vt ab his potius de his literis aliquid discam. Qui si non essent, discendum omnino esse nescirem. Tu vero in latebras tuas redi, nec quicquam insidiare sub nomine veritatis, quam conaris eis adimere, quibus auctoritate ipse concedis. Si autem Christo etiam credendum negat, nisi indubitata ratio reddita fuerit, Christiani non sunt. Nam id aduersus nos Pagani quidem dicunt, stulte quidem, sed non sibi aduersi, nec repugnantes. Hos vero quis ferat ad Christum se pertinere profiteri, qui nisi apertissimam rationem stultis de deo protulerint, nihil credendum esse contendunt? At ipsum videmus quantum illa, cui & ipsi credunt, docet historia, nihil prius, neque fortius, quam credi sibi voluisse: cum illi nondum essent idonei, cum quibus ei res esset ad diuina percipienda secreta. Quid enim aliud agunt tanta & tam multa miracula, ipso etiam dicente illa fieri non ob aliud, nisi vt sibi crederetur? Fide ille stultos ducebat, vos ratione ducitis. Clamabat ille vt crederetur, vos reclamatis. Laudabat credentes ille, vos obiurgatis. Nisi vero, aut in vinum aquam conuerteret, vt alia omittam, si nihil tale faciente, sed docente homines sequi possent: aut nihil pendenda vox illa est, Credite deo, & mihi credite: aut temeritate ille culpandus est, qui eum in domum suam venire noluit, solo eius imperio pueri sui morbum credens esse cessurum. Ergo ille afferens medicinam, qua corruptissimos mores sanatura esset, miraculis conciliauit auctoritatem, fide fide contraxit, multitudinem multitudinem obtinuit, vetustate vetustate roborauit: religionem statu-

ens, quam non solum haereticorum ineptissima nouitas fraudibus agens, sed nec gentium quidem veteranos error violenter aduersans, aliqua ex parte conuelleret. Quamobrem tamen docere non valeo, monere tamen non desino: vt quoniam multi sapientes videri volunt, neque vtrum sint stulti, dignoscere facile est: omni intentione, votisque omnibus, gemitibus denique, vel etiam, si fieri potest, fletibus deum deprecare, vt te aberroris malo liberet, si tibi beata vita cordi est. Quod facilius fiet, si praeceptis eius, quae tanta ecclesiae catholicae auctoritate firmata esse voluit, libens obtemperes. Cum enim sapiens sit deo ita mente coniunctus, vt nihil interponatur quod separet, Deus enim est veritas: nec villo pacto sapiens quicquam est, si non veritatem mente contingat: negare non possumus inter stultitiam hominis, & sincerissimam dei veritatem medium quiddam interpositum esse hominis sapientiam. Sapiens enim, quantum datum est imitatur deum: homini autem stulto ad imitandum salubriter, nihil est homine sapiente propinquius: quae quoniam, vt dictum est, intelligere ratione non facile est, oportebat quaedam miracula ipsis oculis admoueri, quibus virtutis stulti multo quam mente comodus, vt comotorum auctoritate hominum prius vita moresque purgarentur, & ita rationi accipiendae habiles fierent. Cum igitur & homo esset imitandus, & non in homine spes ponenda: quid potuit indulgentius & liberalius diuinitus fieri, quam vt ipsa dei sincera, aeterna, incommutabilisque sapientia, cui nos haerere oportet, suscipere hominem dignaretur? Qui non modo illa faceret, quibus ad sequendum deum imitari remur, sed etiam illa pateretur, quibus a sequendo deo deterrebamur. Nam cum adipisci certissimum ac summum bonum nemo possit, nisi id plene perfectumque dilexerit: quod nullo pacto fiet, quoad mala corporis atque fortuita formidatur. Ille nascendo mirabiliter, & operando conciliauit charitatem: moriendo autem & resurgendo exclusit timorem. Iam vero talem se in ceteris rebus omnibus prebuit, quas persequi longum est, vt & diuina clementia quod porrigi, & humana infirmitas quod possi euehi sentiremus. Hac est, crede, saluberrima auctoritas: haec prius mentis nostrae a terrena inhabitatione suspensio: haec in deum verum ab huius mundi amore conuersio. Sola est auctoritas, quae comouet stultos vt ad sapientiam festinent. Quoad intelligere sincera non possumus, auctoritate quidem decipi miserum est: sed certe miserius non moueri. Si enim dei prouidentia non praesidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum. Sin vero & species rerum omnium, quam profecto ex aliquo verissimae pulchritudinis fonte manare credendum est, & interiori nescio qua conscientia deum quaerendum, deoque seruiendum, meliores quosque animos quasi publice priuatumque hortatur: non est desperandum ab eodem ipso deo auctoritatem aliquam constitutam, qua velut gradu certo innitentes, attollamur in deum. Hac autem seposita ratione, quam synceram intelligere, vt sepe diximus, difficillimum stultis est, dupliciter nos mouet: partim miraculis, partim sequentium multitudine. Nihil horum est necessarium sapienti, quis negat? Sed id nunc agitur, vt sapientes esse possimus: id est, inhærere veritati: quod profecto fordidus animus non potest. Sunt autem sordes animi, vt breui explicem, amor quarumlibet rerum, praeter animam & deum: a quibus sordibus quantum est quis purgator, tanto verum facilius intuetur. Verum igitur videre velle, vt animam purges, cum ideo purgetur vt videas, peruersum certe atque preposterum est. Homini ergo non valenti verum intueri, vt ad id fiat idoneus, purgarique se sinat, auctoritas praesto est, quam

K
Via ad religionem com-modissima. Caput. XV.
i. Retract. ca. 14. Li. 3. de lib. ar. ca. 24.

L
Miracula conciliauerunt fidem. Caput. XVI.

M
Quae sint sordes animi.

A
Miraculum quid sit.
Miracula duplicia.
Matth. 11.
Ioan. 2.
Matth. 14.
Ioan. 11.

B
i. Retract. cap. 14.
Consensus gentium in Christum. Cap. XVII.

C
f alias, contemptum.

quam vt paulo ante dixi, partim miraculis, partim multitudine valere nemo ambigit. Miraculum voco, quicquid arduum aut insolitum supra spem vel facultatem mirantis apparet. In quo genere nihil est populis aptius, & omnino stultis hominibus, quam id quod sensibus admouetur. Sed rursus haec in duo diuiduntur: quaedam enim sunt quae solum faciunt admirationem, quaedam vero magnam etiam gratiam benevolentiamque conciliant. Nam si quis volentem hominem cernat, cum ea res nihil spectatori afferat comodi praeter ipsum spectaculum, miraculum tantummodo. Si quis autem graui & desperato morbo affectus, mox vt iussum fuerit conualecat, admirationem sanitatis suae, sanatis etiam charitate superabit. Talia facta sunt in illo tempore, quo deus in vero homine, quantum sat erat hominibus, apparebat. Sanati languidi, mundati leprosi, incessus claudis, caecis visus, surdis auditus est redditus. Homines illius temporis aequam in vinum conuersam, saturata quinq; milia quinque panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt: ita quaedam corpori manifestiore beneficio, quaedam vero menti occultiore signo, & omnia hominibus maiestatis testimonio consuebant: sic in se tunc animas errantes mortalium, diuina comouebat auctoritas. Cur, inquit, ista modo non fiunt? Quia non mouerent, nisi mira essent. At si solita essent, mira non essent. Nam diei & noctis vices, & constantissimum ordinem rerum caelestium, annorum quadrifariam conuersionem, decedentes redeuntesque frondes arboribus, infinitam vim seminum, pulchritudinem lucis, colorum, sonorum, odorum, saporumque varietates da: qui primum videat atque sentiat, cum quo tamen loqui possumus, hebescit, obruiturque; miraculis enim vero haec omnia, non cognoscendi facilitate, quid enim causis horum obscurius? sed certe sentiendi assiduitate contemnunt. Facta sunt igitur illa opportunissime, vt his multitudine credentium congregata atque propagata, in ipsos mores vtilis conuertetur auctoritas. Mores autem quilibet tantum valent ad obtinendas hominum mentes, vt etiam quae in his praua sunt, quod ferè superantibus libidinibus euenit, improbare citius & detestari, quam deserere aut mutare possumus. Parumne consultum rebus humanis arbitraris, quod nihil terrenum, nihil igneum, nihil denique quod corporis sensus attingit, pro deo colendum esse, ad quem solo intellectu ambiendum est, non pauci doctissimi disputant: sed imperitum etiam vulgus marium & feminarumque in tam multis diuersisque gentibus & credit & praedicat, quod continentia vsque ad tenuissimum victum panis & aquae: & non quotidiana solum, sed etiam per contextos plures dies perpetuata ieiunia: quod castitas vsque ad coniugij proliisque contentum: quod patientia vsque ad crucis flammisque neglectas: quod liberalitas vsque ad patrimoniam distributa pauperibus: quod denique totius huius mundi aspernatio vsque ad desiderium mortis intenditur? Pauci hoc faciunt, pauciores bene prudenterque faciunt: sed populi probant, populi audiunt, populi fauent. Diligunt postremo populi. Populi suam imbecillitatem, quod ista non possunt, nec sine propectu mentis in deum, nec sine quibusdam scintillis virtutis accusant. Hoc factum est diuina prouidentia per Prophetarum vaticinia, per humanitatem doctrinarumque Christi, per Apostolorum itinera, per martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes: per sanctorum praedicabilem vitam, atque in his vniuersis digna rebus tantis atque virtutibus pro temporum opportunitate miracula. Cum igitur tantum auxilium dei, tantum profectum fructumque videmus

deamus, dubitabimus nos eius ecclesiae credere gremio, quae vsque ad confessionem generis humani ab apostolica sede per successiones Episcoporum, frustra haereticis circumlatrantibus: & partim plebis ipsius iudicio, partim conciliorum grauitate, partim etiam miraculorum maiestate damnatis culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primitias dare, vel summam profecto impietatis est, vel praecipitis arrogantiae. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemque animis via est, nisi cum eos ratione praecoluit fides, quid est aliud ingratum esse opi atque auxilio diuino, quam tanto labore praedita auctoritati velle resistere? Et si vnaqueque disciplina, quanquam vilis & facilis, vt percipi possit, doctorem aut magistrum requirit: quid temeraria superbia plenius, quam diuinorum sacramentorum libros, & ab interpretibus suis nolle cognoscere, & incognitas velle damnare?

Quamobrem si quid te vel ratio, vel oratio nostra commouit: & si veram, vt credo, curam tui geris, velim me audias: & bonis praceptoribus catholicae Christianitatis te pia fide, alacri spe, simplici charitate committas: deumque ipsum, cuius vnus & bonitate facti sumus, & iustitia poenas luimus, & clementia liberamur, orare non cesses. Ita tibi neque praecpta & disputationes doctissimorum hominum, & verè Christianorum, neque libri, neque serena ipsa cogitationes defuerint, quibus facile quod quaeris inuenias. Nam istos verbosos & miseros, quid enim aliud mitius dixerim? penitus desere: qui dum nimis quaerunt vnde sit malum, nihil reperiunt nisi malum: in qua quaestione saepe auditores erigunt ad quaerendum. Sed ea docent excitatos, vt vel dormire semper satius sit, quam illo modo etigulare. De lethargicis enim phreneticos faciunt. Inter quos morbos cum sit vterque plerumque mortiferus, hoc tamen interest, quod lethargici sine aliena vexatione moriuntur: phreneticus autem multis, & eis potissimum, qui voluit subuenire, metuendus est. Nam neque deus mali author est, nec vnquam eum quicquam fecisse penituit, nec vilius commotionis animi tempestate turbatur, nec terrea particula regnum eius est: nulla flagitia vel scelera probat aut imperat, nunquam mentitur. Haec enim atque huiusmodi nos mouebant, cum ea magis inuentionibus quaterent, & hanc esse veteris testamenti disciplinam insimularent: quod omnino falsum est. Itaque illos recte reprehendere ista concedo. Quid ergo didici? Quid putas, nisi cum ista reprehenduntur, disciplinam catholicam non reprehendit? Ita quod apud eos verum didiceram, teneo: quod falsum putaueram, responso. Sed & alia multa me docuit Ecclesia catholica, quod illi homines exangues corporibus, sed crassi mentibus aspirare non possunt, Deum scilicet non esse corporeum, nullam eius partem corporeis oculis posse sentire, nihil de substantia eius atque natura villo modo esse violabile, aut commutabile, aut compositum, aut factum. Quae si nihil concedis, non enim aliter de deo sentientium est, omnia illorum machinamenta subuersa sunt. Illud vero quomodo sit, vt nec deus malum genuerit aut fecerit: nec vlla sit fuerit vnquam natura atque substantia, quam non deus aut genuerit aut fecerit, & tamen a malo nos liberet: tam necessarius rationibus approbatur, vt dubitari omnino non possit: praesertim tibi atque talibus, si tamen bono ingenio pietas & pax quaedam mentis accedat, sine qua de tantis rebus nihil proforsus intelligi potest. Et non hic fama de fumo est, & nescio qua fabella Persica, cui satis est aurem accommodare, & animum non subtilem, sed planè puerilem.

f primas partes.

Conclusio per exhortationem. Ca. XVIII.

F

Persica nug.

f alias auctoritate memorit fidem, fide contraxit multitudinem, & multitudine obtinuit vetustate, vetustate roborauit religionem quam &c.

d Longe

G Longe omnino, longe se aliter, quàm vt Manichæi desipiunt, veritas habet. Sed quoniam iste sermo noster multo processit longius quàm putabam, hic finem libro faciamus: in quo meminere volo, nondum me Manichæos cœpisse refellere, & illas nugas nondum inuasisse: neque de ipsa catholica magnum aliquid aperuisse, sed voluisse tantummodo eruere tibi, si possem, falsam opinionem de veris Christianis malitiose aut imperite nobis insinuatam, & erigere ad magna quædam & diuina discenda. Quare hoc volumen ita sese habeat: placatiore autem animo tuo facto, ero fortasse in cæteris promptior.

FINIS.

DIVI AVRE-
LII AVGVSTINI HIPPONEN-
sis Episcopi, contra epistolam Manichæi,
quam vocant Fundamenti,
Liber vnus.

H Hæretici sanandi magis, quàm perdendi. Caput. I.

V NVM verū deum omnipotentem, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, & rogauit & rogo, vt in refellenda & reuincenda hæresi vestra Manichæi, cui & vos fortasse imprudētius quàm malitiosius adhæsisistis, det mihi mentē pacatam atque tranquillam, & magis de vestra correctione, quàm de subuersione cogitantem. Quamquam enim dominus per seruos suos regna subuertat erroris, ipsos tamen homines, in quantum homines sunt, emendandos esse potius, quàm perdendos iubet. Et quicquid diuinitus ante vltimum illud iudicium vindicatur, siue per improbos siue per iustos, siue per nescientes siue per scientes, siue occulte siue palam: non ad interitum hominum, sed ad medicinam valere credendum est: quam qui respuerint, extremo supplicio præparatur. Quapropter cum in hac vniuersitate rerum, alia sint quæ valent ad corporalem vindictam, sicut ignis, venenum, & morbus, & cætera huiusmodi: alia quibus apud semetipsum non molestius corporis sui, sed cupiditatum suarum laqueis animus puniatur, sicuti est damnium, exilium, orbitas, contumelia, & his similia. quædam vero non sunt cruciamenta, sed quasi fomenta languentium, vt sunt consolationes, cohortationes, disputationes, & quæcunque sunt talia. Horum omnium quædam etiam per malos nescientes operatur summa dei iustitia, quædam per scientes bonos. Nostrium igitur fuit eligere & optare meliora, vt ad vestram correctionem aditum haberemus: nõ in contentione & emulatione & persecutionibus, sed mansuete consolando, beneuole hortando, leniter disputando: sicut scriptum est, Seruum autem domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentientes. Nostrium ergo fuit velle has partes expetere: dei est volentibus & petentibus donare quod bonum est. Illi in vos seruiant, qui nesciunt cum quo labore verum inueniatur, & quàm difficile caueantur errores. Illi in vos seruiant, qui nesciunt quàm rarum & arduum sit carnalia phantasmata piæ mentis serenitate superare. Illi in vos seruiant, qui nesciunt cum quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, vt possit intueri solem suum: num istum quæ vos colitis cælesti corpore, ocu-

Roma. 13.

2. Timo. 2.

Causa cur mitius agendum cū Manichæis. Cap. II.

lis carneis & hominum & pecorum fulgentem atque radiantem: sed illum de quo scriptum est per Prophetam, Ortus est mihi iustitia sol. Et de quo dictum est in Euangelio, Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illi in vos seruiant, qui nesciunt quibus suspiriis & gemitibus fiat, vt ex quantalacunque parte possit intelligi deus. Postremo illi in vos seruiant, qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem qui diu multumque iactatus tandem perspicere potui quid sit illa sinceritas, quæ sine inanis fabulæ narratione percipitur, qui vanas imaginationes animi mei variis opinionibus erroribusque collectas vix miser merui domino opitulante conuincere, qui me ad detergendam caliginem mentis, tam tarde clementissimo medico vocanti blandientique subieci, qui diu fleui, vt incommutabilis & immaculabilis substantia concinentibus diuinis libris sese mihi persuadere intrinsecus dignaretur, qui denique omnia illa figmenta, quæ vos diuturna consuetudine implicatos & cōstrictos tenent, & quæ sui curiose, & attente audiui, & temere credidi, & instanter quibus potui persuasi, & aduersus alios pertinaciter animoseque defendi, seruire in vos omnino nõ possum, quos sicut meipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem. Vt autem facilius mitescat, & non inimico lanimo vobisque pernicioso mihi aduersum, quouis iudice me impetrare à vobis oportet, vt ex vtraque parte omnis arrogancia deponatur. Nemo nostrum dicat iam se inuenisse veritatem: sic eam quæramus quasi ab vtrisque nesciatur. Ita enim diligenter & concorditer queri poterit, si nulla temeraria præsumptione inuenta & cognita esse credatur. Aut si & hoc à vobis impetrare non possumus, saltem illud concedite, vt vos tanquam incognitos, nunc primum audiam, nunc primum discutiam. Iustum puto esse quod postulo, hac sanè lege seruata, vt vobiscum non orem, non conuenticula celebrem, non Manichæi nomen accipiam, si non mihi de omnibus rebus ad salutem animæ pertinentibus sine vlla caligine rationem perspicuam dederitis.

In catholica enim Ecclesia, vt omittam sincerissimam sapientiam, ad cuius cognitionem pauci spirituales in hac vita perueniunt, vt eam ex minima quidē parte, quia homines sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant: cæteram quippe turbam non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit. Vt ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse catholica non creditis, multa sunt alia quæ in eius gremio me iustissime teneant. Tenet consensus populorum atque gentium, tenet autoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: Tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem dominus commēdauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum: Tenet postremo ipsum catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cum omnes hæretici se catholicos dici velint: quærenti tamē peregrino alicui, vbi ad catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel Basilicam suam vel domum audeat ostendere. Ista ergo tot & tanta Christiani nominis charissima vincula recte hominem tenent credentem in catholica Ecclesia, etiam si propter nostrę intelligentiæ tarditatem vel vitæ meritum veritas nondum se apertissime ostendat. Apud vos autem vbi nihil horum est

Malach. 4.
Ioan. 1.

Augustinus
quondam
Manichæus.
Cap. III.

Infra ca. 16.
Infra cap. 9.
Infra ca. 10.
Infra ca. 14.

Argumenta
fidei catho-
licæ.
Cap. IIII.

M
Infra cap. 5.

Contra titulum
epistolę
Manichæi.
Caput. V.
Monstrum.

Manichæi
epistolę
principium.

Math. 10.
Acto. 1.

A rum est quod me inuitet ac teneat, sola personat veritatis pollicitatio, quæ quidem si tam manifesta monstratur, vt in dubium venire non possit, præponenda est omnibus illis rebus, quibus in catholica teneor. Si autem tantummodo promittitur, & non exhibetur, nemo me mouebit ab ea fide, quæ animum meum tot & tantis nexibus Christianæ religioni adstringit. Videamus igitur quid me doceat Manichæus, & potissimum illum consideremus librum, quem Fundamenti epistolam dicitis, vbi totum penè quod creditis continetur. Ipsa enim nobis illo tempore miseris, quando lecta est, inclinati dicebamus, Amen. Certe sic incipit, Manichæus Apostolus Iesu Christi prouidentia dei patris. Hæc sunt salubria verba de perenni ac viuo fonte. Iam cum bona patientia si placet attendite quid quæram. Non credo istum esse Apostolum Christi, quæso ne succenseatis, & maledicere incipiat. Nostis enim me statuisse, nihil à vobis prolatum temere credere. Quæro ergo quis sit ille Manichæus: Respondebitis, Apostolus Christi. Non credo. Iam quid dicas aut facias, non habebis: promittebas enim scientiam veritatis: & nunc quod nescio cogis vt credam. Euangelium forte mihi lecturus es, & inde Manichæi personam tentabis asserere. Si ergo inuenires aliquem, qui Euangelio nondum credit, quid faceres dicenti tibi, non credo? Ego vero Euangelio non crederem, nisi me catholica Ecclesiæ commoueret autoritas. Quibus ergo obtemperari dicentibus, Credite Euangelio, cur eis non obtemperem dicentibus mihi, Noli credere Manichæo? Eligere quid velis. Si dixeris, Crede catholicis, ipsi me moment vt nullam fidem accommodem vobis. Quapropter non possum illis credens, nisi tibi non credere. Si dixeris, Noli catholicis credere: non recte facies per Euangelium me cogere ad Manichæi fidem, quia ipsi Euangelio catholicis prædicantibus credidi. Si autem dixeris, Recte credidisti catholicis laudantibus Euangelium, sed nõ recte illis credidisti vituperantibus Manichæum: vsque adeo me stultum putas, vt nulla reddita ratione, quod vis credam, quod non vis non credam? Multo quippe iustius & cautius facio, si catholicis: quoniam iam semel credidi, ad te non transeo, nisi me non credere iusseris, sed manifestissime ac apertissime scire aliquid feceris. Quocirca si mihi rationem redditurus es, dimitte Euangelium. Si ad Euangelium te tenes, ego ad eos me teneam, quibus percipientibus Euangelio credidi: & his iubentibus tibi omnino non credam. Quod si forte in Euangelio aliquid apertissimū de Manichæi Apostolatu inuenire poteris, infirmabis mihi catholicorum autoritatem, qui iubent vt tibi non credam. Qua infirmata, iam nec Euangelio credere poterō, quia per eos illi credideram, ita nihil apud me valebit, quicquid inde protuleris. Quapropter si nihil manifestum de Manichæi Apostolatu in Euangelio reperitur, catholicis potius credam quàm tibi. Si autem inde aliquid manifestum pro Manichæo legeris, nec illis, nec tibi: illis, quia de te mihi mentiti sunt: tibi autem, quia eam scripturam mihi profers, cui per illos credideram, qui mihi mentiti sunt. Sed absit vt Euangelio ego non credam. Illi enim credens, non inuenio quomodo possim etiam tibi credere. Apostolorum enim nomina, quæ ibi leguntur, non inter se continent nomen Manichæi. In locum autem traditoris Christi qui successerit, in Apostolorum actibus legimus: cui libro necesse est me credere, si credo Euangelio: quoniam vtrunque scripturam similiter mihi catholica commendat Tomus sextus.

authoritas. In eodem etiam libro de vocatione atque Apostolatu Pauli vulgarissimā tenemus historiam. Lege mihi iam, si potes, in Euangelio, vbi Manichæus Apostolus dicitur: vel in aliquo alio libro, cui me iam credidisse confiteor. Iam illud lecturus es, vbi spiritum sanctum paracletum dominus promisit Apostolis. De quo loco vide quot & quanta sint, quæ me reuocent & deterreant ne Manichæo credam. Quæro enim, cur epistolæ huius principium sit, Manichæus Apostolus Iesu Christi, & non sit, Paracletus Apostolus Iesu Christi? Si autem missus à Christo paracletus Manichæum misit, cur lego, Manichæus Apostolus Iesu Christi, & non potius, Manichæus Apostolus paracleti? Si dicis ipsum esse Christum, qui est etiam spiritus sanctus, contradicis ipsi scripturæ, vbi dominus ait, Et alium paracletum mittam vobis. Si autē Christi nomen ideo recte positum putas, non quia ipse est Christus qui & paracletus, sed quia eiusdem sunt ambo substantiæ, id est, quia non vnus est, sed quia vnus sunt. Poterat & Paulus dicere, Paulus Apostolus dei patris, quia dixit dominus, Ego & pater vnus sumus. Nusquam hoc dicit: sed nec quisquam Apostolorum patris se Apostolum scribit. Quid sibi ergo vult ista nouitas? Nonne vobis videtur nescio quam redolere fallaciam? Certe si nihil interesse arbitratus est, cur nõ varie in aliis epistolis Apostolum Christi se nominat, in aliis paracleti? Sed Christi semper audiui, quotiescunque audiui, paracleti autem nec semel. Quid hoc esse causę arbitramur, nisi quia illa superbia mater omnium hæreticorum impulsit hominē, vt non missum se à paraceto vellet videri: sed ita susceptum, vt ipse paracletus diceretur. Sicut Iesus Christus homo, non à dei filio, id est virtute & sapientia dei, per quem facta sunt omnia, missus est: sed ita susceptus secundum catholicam fidem, vt ipse esset dei filius: id est, in illo ipso dei sapientia sanandis pectoribus appareret. Sic se ille voluit à spiritu sancto, quem Christus promisit videri esse susceptum, vt cum iam audiamus Manichæum spiritum sanctum, intelligamus Apostolum Iesu Christi: id est, missum à Iesu Christo qui eum se missurum esse promisit. Singularis audacia ista & ineffabile sacrilegium. Sed tamen quæro, cum pater & filius & spiritus sanctus vobis etiam cōsistentibus, non dispari natura copulentur, cur hominem susceptum à spiritu sancto Manichæum, non putatis turpe natum ex vtroque sexu prædicare: hominem autem susceptum ab vnigenita sapientia dei, natum de virgine credere formidatis? Si caro humana, si concubitus viri, si vterus mulieris non potuit inquinare spiritum sanctum, quomodo potuit vterus virginis inquinare dei sapientiam? Manichæus ergo iste qui de spiritu sancto & Euangelica lectione gloriatur, necesse est vt nobis concedat, aut missum se esse à spiritu sancto, aut susceptum. Si missus est, paracleti se Apostolum dicat: si susceptus est, concedat ei homini matrem quem suscepit vnigenitus filius, si ei quem suscepit spiritus sanctus concedit & patrem. Credat virginitate Mariæ verbum dei non esse pollutum, si cōcubitu parentum suorum spiritum sanctum non potuisse pollui vt credamus hortatur. Quod si dixeritis, non in vtero vel ante vterum, sed iam natum Manichæum à spiritu sancto esse susceptum, sufficit vt fatemini habuisse carnem de viro & fœmina procreatam. Cum enim vos non timeatis viscera & sanguinem Manichæi de humano concubitu venientem, & interstina sumo plena, quæ illa caro gestabat, & his omnibus non credatis cōtaminatum esse spiritum sanctum, à quo d ij illum

Ioan. 14.

Cur Apostolum se scripserit. Cap. VI.

Ioan. 14.

Ioan. 10.

E

Manichæus
spiritus sanctus
quomodo. Ca. VII.

F

G illum hominem susceptum esse creditis: cur ego vterum virginalē & intacta genitalia reformidem, & non potius credam sapientiam dei in ipsis maternis visceribus homine suscepto immaculatam sinceramque mansisse? Quapropter quoniam siue missum siue susceptum a paraclete se Manichæus vester affirmet, nihil horum poterit obrinere. Ego iam cautior neque missum eum credo, neque susceptum. Nam quod addidit dicens, Providentia dei patris. Quid aliud ambiuit Iesu Christo nominato, cuius se dicit Apostolum: & deo patre, cuius providentia missum se dicit a filio, nisi ut spiritum sanctum ipsum tertium esse crederemus? Sic enim scribit, Manichæus Apostolus Iesu Christi providentia dei patris: Spiritus sanctus nominatus non est, qui maxime debuit ab eo nominari, qui nobis Apostolatū suum paracleti promissione commendat, ut Evangelica auctoritate imperitos premat. Quod cum a vobis quaeritur, responderis utique Manichæo Apostolo nominato, spiritum sanctum paracletum nominari, quia in ipso venire dignatus est. Quæro ergo, sicut superius dicebam, quare exhorreatis cum dicit catholica Ecclesia, eum in quo venit divina sapientia, natum esse de virgine:

H cum vos eum in quo spiritum sanctum venisse predicatis, natum de femina viro mixta nihil horreatis: Quid ergo aliud suspicer nescio, nisi quia iste Manichæus qui per Christi nomen ad imperitorum animos aditum quaerit, pro Christo isto ipso se colit voluit? Hoc unde coniciam, breuiter dicam. Cum saepe a vobis quaererem illo tempore quo vos audiebam, quæ causa esset, quod Pascha domini plerumque nulla, interdum a paucis tepidissima celebritate frequentaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore ieiunio indicto auditoribus vestris, nullo denique festiuitate apparatu, cum vestrum bema: id est, diem quo Manichæus occisus est, quinque gradibus instructo tribunali & preciosis linteis adornato, ac in promptu posito & obiecto adorantibus, magnis honoribus persequamini. Hæc ego cum quaererem, respondebatur eius diem passionis celebrandum esse qui vere passus est: Christum autem qui natus non esset, neque veram, sed simulatam carnem humanis oculis ostendisset, non pertulisse, sed finxisse passionem. Quis non ingemiscat homines, qui se Christianos dici volunt, timere ne polluantur veritas de virginis utero, & de mendacio non timere? Sed ut ad rem redeam, quis non suspicetur, qui diligenter attenderit ideo negari a Manichæo Christum natum esse de femina, & humanum corpus habuisse, ne passio eius quod totius iam orbis festissimum tempus est, ab eis qui sibi credidissent celebraretur, & non tanta deuotione diem mortis suæ desiderata solennitas honoraret? Hoc enim nobis erat in illa bematis celebritate gratissimum, quod per Pascha frequentabatur: quoniam vehementius desiderabamus illum diem festum, subtracto alio qui solebat esse dulcissimus. Fortasse dicas mihi, Quando ergo venit a domino promissus paracletus? Hic ego si non haberem aliud quod crederem, facilius eum adhuc venturum expectarem, quam per Manichæum venisse concederem. Nunc vero cum in Actibus Apostolorum manifestissime sancti spiritus prædicetur aduentus, quæ me necessitas cogit hæreticis tam periculose & tam facile credere: In libro enim memorato sic scriptum est, Primum quidem sermonem feci de omnibus de Theophile, quæ cepit Iesus facere & docere in die, qua Apostolos elegit per spiritum sanctum, & præcepit prædicare Evangelium. Quibus præbuit seipsum viuum post passionem in mul-

tis argumentis dierum, visus est eis per dies quadraginta, & docens de regno dei, & quomodo conuersatus est cum illis: & præcepit eis ne discederent ab Hierosolymis, sed sustinerent pollicitationem patris, quam audistis, inquit, ex ore meo. Quoniam Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem spiritu sancto incipietis baptizare: quem & accepturi estis non post multos istos dies vsque ad Pentecosten. Illi quidem conuenientes, interrogabant eum, dicentes, Domine, si hoc in tempore representabis regnum Israël: Ille autem dixit, Nemo potest cognoscere tempus, quod pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem spiritus sancti superuenientem in vos, & eritis mihi testes apud Hierusalem, & in tota Iudæa & Samaria, & vsque in totam terram. Ecce habes ut commemorauit discipulos pollicitationis paternæ, quam ex ore eius audierant de spiritu sancto venturo, Nunc videamus quædo sit missus. Paulò enim post sequitur, & dicit, In illo tempore, quo suppletus est dies Pentecostes, fuerunt omnes eadem animatione simul in vnum: & factus est subito de cælo sonus, tanquam ferretur flatus vehemens, & impleuit totum illum locum, in quo erant sedentes: & visæ sunt illis linguæ diuisæ quasi ignis, qui & insedit super vnumquemque illorum. Et impleti sunt omnes spiritu sancto, & coeperunt loqui linguis, quomodo spiritus dabat eis pronuntiare. Hierosolymis autem erant habitantes Iudæi homines ex omni natione, quæ est sub cælo. Et cum facta esset vox, collecta est turba, & confusa est: quoniam audiebat vnusquisque suo sermone & suis linguis loquentes eos. Stupebant autem & mirabantur ad inuicem dicentes, Nonne omnes qui loquuntur, natione sunt Galilæi? Et quomodo agnoscimus in illis sermonem in quo nati sumus? Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Asiam & Phrygiam & Pamphyliam: Aegyptum, & regionem Aphricæ, quæ est ad Cyrenen: & qui aduenerant Romani, & Iudæi, & incolæ, & Cretenses, & Arabes, audiebant loquentes illos suis linguis magnalia dei. Stupebant autem & hæsitabant ob id quod factum est, dicentes, Quid nam hoc vult esse? Alij autem irridebant, dicentes, Hi musto omnes onerati sunt. Ecce vbi venit spiritus sanctus. Quid vultis amplius? Si scripturis credendum est, cur non his potius credam, quæ robustissima auctoritate firmata sunt, quæ cum ipso Euangelio vbi promissum spiritum sanctum pariter credimus, innotescere populis, & commendari posteris, prædicarique meruerunt? Hos ergo actus Apostolorum Euangelio pari auctoritate coniunctos cum lego, inuenio non solum esse promissum illis veris Apostolis spiritum sanctum, sed etiã tam manifeste missum, ut nullus de hac re locus relinquatur erroribus. Clarificatio enim domini nostri Iesu Christi apud homines, resurrectio est a mortuis, & in cælum ascensio. Scriptum est enim in ipso Euangelio ἡ ἰωάννου, Spiritus autem nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus. Si ergo propterea nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus, clarificato Iesu necessario statim datus est. Et propter ipsam geminam clarificationem, secundum hominem & secundum deum, bis etiam datus est spiritus sanctus. Semel postquam resurrexit a mortuis, cum insufflauit in faciem discipulorum, dicens, Accipite spiritum sanctum. Et iterum postquam ascendit in cælum, decem diebus transactis, qui numerus perfectione significat: cum septenario numero, quo cõdita vniuersa consistunt, additur Trinitas cõditoris. De quibus rebus inter spiritalis viros

† aliàs, Domine, si in hoc tempore representaberis: & quando regnū Israël

Acto. 2.

L

M

De spiritu dando. Caput. X.

Ioan. 7.

Ioan. 20. Acto. 2.

A les viros pie cautèque multa tractantur. Sed ego a proposito non discedam: suscepi enim prius vobiscum sic agere, ut non ego vos doceam, quod superbum fortasse arbitramini, sed tanquam ipse a vobis discere studeam, quod nouem annis non potui. Quapropter habeo quibus literis credam de aduentu spiritus sancti, quibus me credere si prohibetis, ne temere credam quod nescio, sic enim soletis monere, multò minus vestris literis credam. Quare aut vestros libros omnes auferte de medio, & disputando pandite veritatem de qua dubitare non possum: aut tales proferte libros, quibus non mihi cum arrogantia imponatur quod credam, sed exhibeatur sine fraude quod discam. Fortasse, inquit, & hæc Epistola talis est, Nolo ergo in eius limine ulterius immorari, interiora videamus. Hæc sunt, inquit, salubria verba ex perenni ac viuo fonte, quæ qui audierit & eisdem primum crediderit, deinde quæ insinuant custodierit, nunquam erit morti obnoxius, verumetiam æterna & gloriosa vita fruatur. Nam profecto beatus est iudicandus qui hac diuina instructus cognitione fuerit, per quam liberatus in sempiterna vita permanebit. Et hæc ut videtis pollicitatio est, nondum exhibitio veritatis, & vos quoque animaduertere facillime poteritis, isto velamine quolibet errores fucari posse, ut imperitorum animis per ornatam ianuam latenter irrepant. Si enim diceret, Hæc sunt pestifera verba ex venenoso fonte, quæ qui audierit & eisdem primum crediderit, deinde quæ insinuant custodierit, nunquam erit vitæ restituendus, verò pœnali & erummosa morte afficietur. Nam profecto miser est iudicandus, qui hac inferna implicatus imperitia fuerit, per quam demersus in sempiternis cruciatibus permanebit. Si ergo hoc diceret, verum diceret: sed libro huic non solum nullum conciliaret lectorem, sed etiam omnes, in quorum manus incidisset, in maxima odia concitaret. Quam ob rem ad cõsequentia transeamus, nec nos ista decipiant, quæ possunt esse bonis & malis, doctis & indoctis verba communia. Quid igitur sequitur? Pax, inquit, dei inuisibilis & veritatis notitia sit cum fratribus sanctis & charissimis, qui mandatis credunt cœlestibus pariter atque deseruiunt. Ita sit ut dicit, Nam & ista benigna & acceptissima optatio est: tantum meminimus hæc & a bonis doctoribus, & a deceptoribus dici posse. Itaque si nulla nisi talia diceret, deceptoribus legendum & amplectendum esse concederem. Nec illa quæ adhuc sequuntur improbauerim: adiungit enim, Sed & dextera luminis tueatur, & eripiat vos ab omni incurratione maligna, atque a laqueis mundi. Omnino quippe quicquid in huius Epistolæ principio scriptum est, donec veniatur ad causam, nolo reprehendere, ne in rebus minoribus multum operæ cõsumamus. Iam ergo evidentissimam pollicitationem hominis videamus. De eo igitur, inquit, dilectissime frater audisti, de quo mihi significasti dicens, Nolle te cupere cuiusmodi est natiuitas Adæ & Eua, vtrum verbo sint prolati, an progeniti ex corpore. Respondebitur tibi ut cõgruit. Nam de his a plerisque in variis scripturis reuelationibus, & dissimili modo insertum atque commemoratum est. Quapropter ut veritas istius rei sese habet, ab vniuersis ferè gentibus ignoratur, & ab omnibus qui etiam de hoc diu multumque disputauerunt. Si enim illis super Adæ & Eue generatione prouenisset manifeste cognoscere, nunquam corruptioni & morti subiacerent. Manifestam ergo cognitionem huius rei nobis pollicetur, ne corruptioni ac morti subiiciamur. Et si adhuc parū est, vide quid sequatur. Necessario ergo, in-

Exordium Epistolæ. Cap. XI.

* aliàs, infirma.

Lib. r. cõtra Fœlicem Manichæum. cap. 16.

Adæ & Eua quomodo nati. Cap. XII.

* † aliàs, reuelationibusque

Tomus sextus.

quit, plura sunt ante commemoranda, ut ad illud mysterium sine vlla possit dubitatione & ambiguitate perueniri. Hoc est quod dicebam, sic mihi demonstrari debere veritatem, ut ad eam sine vlla ambiguitate perueniam. Quod si ipse non polliceretur, me tamen hoc exigere & flagitare oportebat, ut tanta mercede cognitionis euidentissimæ atque certissimæ ex catholico Christiano quibuslibet contradicentibus Manichæum me fieri non pueret. Iam igitur audiamus quid afferat. Vnde si tibi videtur, inquit, ausculta prius quæ fuerint ante cõstitutionem mundi, & quo pacto sit prælium agitatum, iam possis luminis se iungere naturam ac tenebrarum. Vt incredibilia & falsa omnino proposuit. Quis enim credat ante cõstitutionem mundi prælium vllum fuisse cõmissum? Et tamen si est credibile, modo nos non credere, sed cognoscere venimus. Nam qui dicit Persas & Scythas ante multos annos secum bellasse, rem dicit credibilem: eam tamen quam audiamus vel lectam possimus credere, non expertam cõprehensamque cognoscere. Cum ergo istum repudiarem, si tale aliquid diceret, non enim ea promissit, quæ cogeret credere, sed quæ possem sine vlla ambiguitate cognoscere: quomodo eum non repudiabo, quando non modo incerta dicit, sed etiam incredibilia? Sed quid si aliquibus rationibus ea perspicua & cognita faciet? Audiamus ergo, si possumus, cum tota patientia & lenitate quod sequitur. Hæc quippe, inquit, in exordio fuerunt duæ substantiæ, a sese diuisæ: & luminis quidē imperiū tenebat deus pater, in sua sancta stirpe perpetuus, in virtute magnificus, natura ipsa verus, æternitate propria exultans, semper continens apud se sapientiam & sensus vitales: per quos etiã duodecim membra luminis sui cõprehendit, regni videlicet proprii diuitias affluent. In vnoquoque autem membrorum eius sunt recondita milia innumerabilium, & immensorum thesaurorū. Ipse vero pater in sua laude præcipuus magnitudine incomprehensibilis, copulata habet sibi beata & gloriosa seculæ: neque numero, neque prolixitate aestimanda, cum quibus idem sanctus atque illustris pater & genitor degit: nullo etiam in regnis eius insignibus, aut indigente, aut infirmo constituto. Ita autem fundata sunt eiusdem splendidissima regna super lucidam & beatam terram, ut a nullo vnquam aut moueri aut concuti possint.

Duo principia. Cap. XIII.

Acto. 2.

Manichæi stulta pollicitatio. Cap. XIII. Acto. 2. Ioan. 14.

Hæc mihi unde probaturus est, aut hæc ipse unde cognouit? Noli me terrere paracleti nomine: primò, quia non credere incognita, sed certa cognoscere accessi, a vobis ipsis factus timidior. Vos enim nostis, temere credentibus quam vehementer insultare soleatis: præsertim cum ipse, qui iam cepit incerta narrare, plenam ac firmam scientiam pauloante promiserit. Deinde quoniam si mihi fides imperanda est, magis me teneret illa scriptura, vbi lego, venisse spiritum sanctum, & Apostolos inspirasse, quibus eum dominus se missurum promiserat. Quapropter aut ea quæ dicis, proba mihi vera esse, ut ostendas quæ non possum credere aut eum qui dicit, proba mihi spiritum sanctum esse, ut credam quæ non potes ostendere. Ego namque catholicam fidem profiteor, & per illam me ad certam scientiam peruenturum præsumo: tu vero, qui fidem meam labefactare conaris, certam scientiam trade, si potes: ut id quod credidi, temere me credidisse conuincas. Duo sunt quæ mihi loquitur: & alterum cum dicis, manifesta esse quæ loquitur. Vtrumque abs te sine vlla dubitatione cognoscere debui: sed non sum auarus, vñ horum doce. Ostende hunc esse spiritum sanctum, & credam vera esse quæ dicis, etiam si

d iij nesciam:

Natalis Manichæi. Cap. VIII.

Bema, id est, gradus.

Spiritus sanctus quando missus. Cap. IX.

Acto. 1.

CONTRA EPISTOLAM MANICHAEI

G nesciam: aut ostende vera esse quae dicis, & credam spiritum sanctum esse, etiam si nesciam. Nunquid aequius aut benevolentius tecum agi potest: Sed tu nec hoc, nec illud vales ostendere. Nihil aliud elegisti, nisi laudare quod credis, & irridere quod credo. Cum igitur etiam ego vicissim laudauero quod credo, & quod credis irridero, quid putas nobis esse iudicandum, quidve faciendum, nisi ut eos relinquamus, qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant ut incerta credamus: & eos sequamur, qui nos inuitant prius credere, quod nondum valemus intueri, ut ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, sed ipso deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante: Et quoniam quae sunt vnde mihi probet, nunc quaero vnde ipse cognouerit. Si dicit sibi a spiritus sancto esse reuelatum, suamque mentem diuinitus illustratam, ut ea quae dicit, certa & manifesta cognosceret: ipse significat quid intersit inter cognoscere & credere. Ipse enim cognoscit cui apertissime ista monstrantur: eis autem, quibus haec narrat, non cognitionem insinuat, sed credulitatem suadet. Cui quisquis temere cōsenserit, Manichaeus efficitur: non certa cognoscendo, sed incerta credendo: quales nos imperitos adulescentulos aliquando decepit. Debit ergo non nobis polliceri scientiam, neque manifestam cognitionem, neque ad id quod quaeritur, sine vlla ambiguitate peruenitionem: sed dicere potius sibi ista esse monstrata: illos autem quibus narratur credere sibi debere quae nesciunt. Sed si hoc diceret, quis non ei responderet, Si ergo incognita crediturus sum, cur non ea potius credam, quae iam cōfessione doctorum indoctorumque celebrantur, & per omnes populos grauissima autoritate firmata sunt? Hoc ille timens ne sibi diceretur, offundit nebulas imperitis: primum pollicens rerum certarum cognitionem, & postea incertarum imperans fidem. Cui tamen si hoc dicatur, ut saltem vel sibi haec doceat esse monstrata, similiter deficit, & haec quoque ut credamus iubet.

H quis ferat tantam fallaciam tantamque superbiam? Quid si non solum incerta, sed etiam falsa esse quae dicit, deo & domino nostro mihi opitulante monstrauero? Quid infelicis ista superstitione inueniri potest, quae non modo non exhibet scientiam quam promittit atque veritatem, sed ea dicit quae vehementer sunt scientiae veritatisque contraria: Quod in sequentibus manifestius apparebit: Ita enim dicit, Iuxta vero vnam partem ac latus illustris illius ac sanctae terrae, erat tenebrarum terra profunda & immensa magnitudine, in qua habitant ignea corpora, genera scilicet pestifera. Hinc infinitae tenebrae ex eadem manantes natura inextimabiles cum propriis foetibus, vltra quas erant aquae caenosa ac turbidae cum suis inhabitatoribus, quarum interius venti horribiles ac vehementes cum suo principe & genitoribus. Rursus regio ignea & corruptibilis cum suis ducibus & nationibus. Pari more introrsum gens caliginis ac fumii plena, in qua morabatur immanis princeps omnium & dux, habens circa se innumerales principes, quorum omnium ipse erat mens atque origo, haecque fuerunt naturae quinque terrae pestiferae.

Si aëreum vel etiam athereum corpus diceret esse naturam dei, profecto irrideretur ab omnibus qui sapientiae veritatisque naturam per nulla locorum spatia distantem atque diffusam, sine mole magnam & magnificam, nec in parte minorem, & in parte maiorem, sed per omnia aequalem summo patri, nec aliud habentem hic, & aliud alibi, sed vbique integram, vbique praesentem

qualicumque acie serenioris mentis intueri valent.

Sed quid dicam de veritate atque sapientia, quae omnes animae potentias superat, cum ipsius animae natura quae mutabilis inuenitur, nullo modo locorum spatia mole sua occupet? Quicquid enim qualibet crassitudine distenditur, non potest nisi minui per partem habendo aliud hic & aliud alibi. Minor est enim digitus quam tota manus: & minor est digitus vnus quam duo, & alibi est iste digitus, alibi ille, alibi caetera manus. Quod non solum in mobilibus corporum articulis videmus, sed etiam terrae pars ista non est ibi vbi illa, quia suum locum quaeque obtinet: & pars humoris minor minore, & maior maiore loco est, & alia pars est circa fundum, alia circa oras poculi. Similiter aëris partes suas quaeque implent locos, nec fieri potest ut aër quo impletur haec domus, simul secum in eadem domo habere possit etiam illum aërem quem vicini habent: lucisque ipsius alia pars infunditur per hanc fenestram, alia per aliam, & maior per maiorem, per minorem autem minor. Nec omnino potest esse aliquod corpus, siue caeleste siue terrestre, siue aëreum, siue humidum, quod non minus sit in parte quam in toto, neque villo modo possit in loco huius partis simul habere aliam partem: sed aliud hic & aliud alibi habes per quae libet spatia locorum distanti & diuidua, vel potius, ut ita dicam, scitili mole distenditur. Animae vero natura, etiam si non illa eius potentia consideretur qua intelligit veritatem, sed illa inferior qua continet corpus & sentit in corpore, nullo modo inuenitur locorum spatiis aliqua mole distendi, Nam singulis sui corporis particulis tota praesto est, cum tota sentit in singulis: nec minor est pars eius in digito, & maior in brachio, sicut ipse digitus brachio minor est: sed vbique tanta, quia vbique tota est. Cum enim tangitur digitus, non per totum corpus sentit, & tamen tota sentit. Totam enim tactus ille non latet, quod non fieret nisi tota praesto esset. Nec si tota praesto est cum tangitur digitus & sentit in digito, ut caeterum deferat corpus, & sese ad vnum illum locum in quo sentit agglomeret. Sed cum tota sentit in digito manus, si alius locus tangatur in pede, nec ibi definit tota sentire: atque ita in singulis distantibus locis tota simul adest, non vnum deferens ut in altero tota sit, neque ita vtrunque tenens ut aliam partem hic habeat, & alibi aliam: sed sufficiens exhibere se singulis locis simul totam, quoniam tota sentit in singulis, satis ostendit se locorum spatiis non teneri.

Quod si eius memoriam cogitemus, non rerum intelligibilium, sed harum corporearum, quam & bestiae habere sentiuntur: nam & per loca nota sine errore iumenta pergunt, & cubacula sua bestiae repetunt, & canes dominorum suorum corpora recognoscunt, & dormientes plerumque murmurant, & in latratum aliquando erumpunt, quod nullo modo possent, nisi in earum memoria visarum rerum vel per corpus vtrunque sensarum versarentur imagines: quis digne cogitet, vbi capiuntur istae imagines, vbi gestentur, vel vbi formentur? Si enim non possent esse maiores quam nostri corporis quantitas tenet, diceret forte aliquis, intra ipsa sui corporis spatia quibus & illa concluditur, has imagines animam figurare atque seruare. Nunc vero cum per exiguum terrae partem occupet corpus, immensarum regionum & caeli ac terrae imagines animus voluit, quibus cateruatim discedentibus ac succedentibus non sit angustus: atque hinc se ostendit non diffusum esse per locos, quia maximorum locorum imaginibus non quasi capitur, sed potius eas capit: non sicut

K
Deum loco
includit Ma
nichaeus.
Cap. XVI.

Dei nulla est
imaginatio.
Ca. XVIIII.

Deus immen
sus. Caput
XIX.

Deus finitus
Manichaeo.
Cap. XX.

Lib. r. contra
Felicem Ma
nichaeum.
cap. 19.

A non sicut aliquo, sed vi potentiaeque ineffabili, qua licet eis & addere quodlibet & detrahare, & in angustum eas contrahere & per immensa expandere, & ordinare ut velit, & perturbare, & multiplicare, & ad paucitatem singularitatemve redigere. Quid iam de illa loquar potentia, qua intelligitur veritas, qua istis ipsis, quae de corporis sensu hausta figurantur, imaginibus sese pro veritate opponentibus magna viuacitate resistitur? Qua videtur aliam, verbi gratia, veram esse Carthaginē, aliam quam cogitans fingit, & pro suo arbitrio tota facilitate commutat: ex eadem facilitate innumerabiles venire mundos, in quibus Epicuri cogitatio innumerabiliter peregrinata est. Et ne multa conseret, ex eadem venire facilitate istam terram lucis per spatia infinita diffusam, & quinque antra gentis tenebrarum cum habitatoribus suis, in quibus Manichaei phantasmata veritatis sibi nomen ausa sunt usurpare. Quid ergo est ista potentia quae haec discernit? Quae profecto quantacunque sit, & his omnibus maior est, & sine vlla tali rerum imaginatione cogitatur. Huic inueni spatia si potes, hanc diffunde per locos, hanc infinitae molis tumore distende. Profecto si bene cogitas, non potes. Quicquid enim tibi tale occurrerit, iudicas ipsa cogitatione secari posse per partes, facisque ibi aliam partem minorem, aliam maiorem quantum placet. Illud autem ipsum quo ista iudicas, cernis esse supra ista, non loci altitudine, sed potentiae dignitate.

Quare animam si totiens mutabilem, siue variarum voluntatum turba, siue affectibus pro rerum copia & inopia sese fluctentibus, siue ipsis innumerabilibus ludis phantasmatum, siue obliuione & memoria, siue doctrina & imperitia. Si ergo animam, ut dixi, his atque humilissimi motibus totiens mutabilem, sentis non diffundi extendique per locos, sed omnia talia spatia potentiae viuacitate superare: quid de ipso deo cogitandum aut existimandum est, qui super omnes rationales mentes inconcussus atque incommutabilis manens, tribuit quod cuique tribuendum est. Quem facilius eloqui audet anima quam videre: & quae tanto minus eloquitur, quanto syncerius videre potuerit. Qui tamen si, ut Manichaeorum phantasmata perstrepunt, locorum ex vna parte determinato, ex aliis immenso spatio tenderetur, quantalibet in eo particulae & innumerabilia frustra essent, alia maiora, alia minora pro cogitatis arbitrio metirentur: ut bipedalis in eo, verbi gratia, pars, octo partibus minor esset quam decempedalis. Id enim necesse est contingat omnibus naturis, quae per talia spatia diffusae vbiq; totae esse non possunt, quod in ipsa anima non inuenitur, sed ab eis qui considerare haec non valent, deformiter de illa & turpiter creditur. Veruntamen cum carnalibus animis fortasse non sic agendum est, sed descendendum est potius ad eorum cogitationes, qui naturam incorpoream & spiritalem cogitando potius sequi, vel non audent, vel nodum valent: ita ut nec ipsam cogitationem suam eadem cogitatione considerent, & inueniant eam locorum spatia de ipsis locorum spatiis iudicantem. Descendamus ergo ad eorum sensus, & quaeramus ab eis, iuxta quam partem & iuxta quod latus, sicut Manichaeus dicit, illustris illius ac sanctae terrae erat tenebrarum terra. Dicit enim, iuxta vnam partem ac latus, nec dicit quam partem vel quod latus, dextrum an sinistram. Sed quodlibet eligant, illud certe manifestum est, non dici vnum latus, nisi vbi est & alterum latus. Vbi autem vel tria vel plura sunt latera, aut figurae ambitus intelligitur vndique terminatus, aut si ex aliqua parte in immensum patet, ex iis tamen quae latera dicuntur, necesse est, finiatur.

Tomus sextus.

Dicant ergo, ex alio latere, vel ex aliis lateribus, quid ad iungebatur terrae lucis, si ex vno latere erat gens tenebrarum? Non dicunt, Sed cum premuntur ut dicant, infinita dicunt esse alia latera terrae illius quam lucis vocantur est, per infinita spatia distendi, & nullo sine cohiberi. Nec intelligunt iam non esse latera, quod quibusuis tardis etiam ingeniis apertissimum est. Tunc enim essent latera si finibus suis terminarentur. Quid ad me, inquit, si non sint latera? Sed cum diceret, iuxta vnam partem ac latus, aliam quoque partem siue partes, vel aliud latus siue latera coegbas intelligi. Nam si vnum tantum latus erat, tantum iuxta latus dici debuit, non iuxta vnum latus. Sicut in corpore nostro dicimus esse aliquid iuxta vnum oculum, quia est alter oculus: aut iuxta vnam maxillam, quia est altera. Si autem dicamus iuxta vnum nasum, aut iuxta vnum umbilicum, cum alius non sit, a doctis & ab indoctis ridebimur. Sed non te verbis premo. Fortasse enim vnum quasi vnicum appellare voluisti.

Quid ergo erat iuxta aliud latus terrae, quam illustram ac sanctam vocas? Terra, inquis, tenebrarum. Quid de ista terra saltem concedis? Quod corporea erat? Necesse est te hoc dicere, quandoquidem omnia corpora inde asseris originem ducere. Quid ergo quaeso, quantum tardis, quantum carnalis homines, ne hoc quidem aliquando animaduertitis, quod lateribus sibi iungi vtraque ista terra non possit, nisi esset veraque corporea? Ergo nobis dicebatur a nescio qua caecitate peruersis, tenebrarum tantum terram fuisse vel esse corpoream: illam vero quae terra luminis diceretur, incorpoream & spiritalem credi oportere? Expergiscamur aliquando homines boni, & saltem admoniti quod facillimum est attendamus, duas terras sibi lateribus non posse coniungi, nisi vtraque sit corpus. Aut si ad istam etiam possit coniungi, grossi & tardi, quaero, vtrum & ipsa terra tenebrarum vnum latus habuerit, & caetera infinita sicut terra lucis? Non ita credunt, timent enim ne deo videatur aequalis. Dicunt ergo illam per profundum immensam, & per longum sursum versus, aut supra illam spatia infinite inanitatis affirmant, Et ne ipsa vel simpliciter, terra autem luminis duplum tenere videatur, angustiant eam a duobus etiam lateribus. Tanquam si vnus panis, sic enim quod dicitur facilius videri potest, in quadras quatuor decus fatim formetur, in quibus tres sint candidae, vna nigra: modo de tribus candidis tolle distinctionem, & fac illas etiam sursum versus & deorsum versus, & vndique retro infinitas: sic ab eis esse creditur terra lucis. Illam vero nigram quadram fac deorsum versus, & retro infinita, supra se autem immensam inanitem habere. Sic opinantur terram tenebrarum, sic ab eis esse creditur. Sed haec nimis attente, & studiose inquirētib; quasi secreta demonstrant. Veruntamen si ita est, apparet terram tenebrarum a terra lucis duobus lateribus tangi. Et vtrique si duobus tangitur, duobus etiam tangit, certe iuxta vnum latus erat terra tenebrarum. Deinde quam foeda figura lucis apparet, tanquam fissa vngula, nigro quodam cuneo subter arcuato, illac tantum finita qua finditur, hians etiam & patens desuper interposito inani quicquid a superficie terrae tenebrarum sursum versus immensum est: quam deinde melior ipsius terrae tenebrarum figura ostenditur. Siquidem illa findit, haec finditur: illa inferitur, haec interpatet: illa in se nulli inanitati dat locum, haec ab inferiori tantum parte laxa, non est, quae hostili cuneo subimpletur. Indocti ergo homines & auari cum maiorem honorem tribuunt multitudini partium quam vnitati ut sex partes darent terrae lucis, tres deorsum

Deliramentum de duplici terra.
Cap. XXI.

E

F

De lateribus & figura terrarum.
Cap. XXII.

d iiii versus,

G versus, tres sursum versus, maluerunt penetrari terram lucis quam penetrare. Talem enim figuram etiam commixtam negant, penetratam tamen negare non possunt.

Leui⁹ peccat
Manichæis
καὶ ἡρώτων
μορφῶν.
Ca. XXIII.

Confer nunc, non spiritales catholicae fidei viros, in quibus quantum in hac vita animus potest, cernit substantiam naturamque diuinam nullis locorum spatii tendi: id est, nullis liniamentorum dimensionibus figurari: sed confer carnales & paruulos nostros, qui solent auditis in allegoria membris quibusdam corporis nostri, velut cum dicuntur oculi dei, & aures dei, solent deum sibi libertate phantasmatis corporis humani specie figurare. Hos confer iam illis Manichæis, qui solent istas nugas intentis & curiosis hominibus quasi magna secreta describere. Et considera qui rationalius & honestius de deo sentiant: utrum ij qui eum forma humana, sua dignitate in suo genere pradiata, cogitant, an ij qui eum infinita mole diffusum, non tamen vndiq; sed tribus quadris infinitum atque condensum: ex vna vero fissum, patetem, hiantem, laxum superius inanitate, cuneatum inferius terra tenebrarum: vel si ita melius est dicere, apertum superius natura propria, inarctatum inferius aliena. Ecce ego tecum derideo carnales homines, qui nondum possunt spiritualia cogitare, humana forma deum aestimantes. Deride & tu mecum, si potes, eos qui tam deformem turpemque fissuram vel scissuram dei, tam inaniter supra hiulcam, tam inhoneste infra obturatam, multum miserabili cogitatione imaginantur. Cum etiam interfit, quod isti carnales qui humana deum forma cogitant, si Ecclesiae catholicae gremio contenti, cum lacte nutriendi sunt, non se in temerarias opiniones precipitent, sed ibi studium pium quaerendi nutriant, ibi petant ut accipiant, ibi pullent, ut eis aperiantur: incipiunt spiritualiter allegorias parabolisque scripturarum intelligere, & paulatim sapere diuinas potentias, congruenter alibi aurium, alibi oculorum, alibi manuum vel pedum, vel etiam alarum atque pennarum, scuti quoque & gladij & galeae ceterarumque talium innumerabilium rerum nomine enunciarum. Quia intelligentia quanto magis proficiunt, tanto magis catholici esse firmantur. Manichæi vero quando figuræ illius imaginationem reliquerint, Manichæi esse non poterunt. Hoc enim quasi proprium atque præcipuum authoris sui laudibus tribuunt, quod dicit illa quæ ab antiquis figurate in libris de diuinis mysteriis posita sunt, huic qui vltimus venturus erat, soluenda & demonstranda esse seruata. Et propterea post illum iam neminem doctorem diuinitus esse venturum, quia nihil iste per allegorias & figuras dixerit, cum & antiquorum quæ talia fuerant aperiret, & sua enodate manifesteque monstraret. Non habent ergo isti interpretationes ad quas reuertantur, cum illis de auctore suo legitur, iuxta vnam vero partem ac latus, illustri illius ac sanctæ terræ, erat tenebrarum terra: quocumque se verterint, necesse est ut phantasmatum suorum miseria coarctati, in scissuras, aut abruptas præcisiones & iuncturas, aut fissuras turpissimas incidant, quas non dicam de incommutabili natura dei, sed de omni natura incorporea, quamuis mutabili, sicuti est anima, miserimum est credere. Et tamen si non possem me intendere ad superiora, neque cogitationes meas a falsis imaginationibus, quas per sensus corporeos memoria fixas gero, in libertatem ac sinceritatem naturæ spiritualis euoluere: quanto melius humani corporis forma deum cogitarem, quam illum nigrum cuneum scissuræ inferiori eius affigerem, superioremq; vastissimam laxitatem, non inueniens vnde opilare, sic immensa inanitate pa-

1. Cor. 3.

Math. 7.

H tentem & hiantem relinqueret. Quid ista opinione fordius? quid tenebrosius hoc errore dici aut fingi potuit? Deinde volo mihi dicatur, quando lego, deum patrem, & supra lucidam beatamque terram fundata regna eius, utrum vnus & eiusdem substantiæ atque naturæ sint, & pater, & regna eius, & terra? Quod si ita est, iam non quasi aliam naturam, quæ quasi corpus sit dei, cuneus ille gentis tenebrarum diffundit & penetrat: quod quidem ipsum esset ineffabili deformitate turpissimum: sed ipsam omnino naturam dei, cuneus ille terræ tenebrarum diffundit & penetrat. Rogo cogitate ista, homines estis: Rogo cogitate ista, & fugite taliumque phantasmatum sacrilegia dilaniatis, si fieri potest, pectoribus, de fide vestra eradicatæ atque propellitæ. An dicturi estis, non vnus eiusdemque naturæ illa tria esse, sed alterius patrem, alterius regna, alterius terram: ut suas naturas atque substantias habeant singula diuersas, excellentiæ gradibus ordinatas? Quod si verum est, non duas, sed quatuor naturas Manichæus prædicare debuerat. Si autem vnam naturam habet pater & regna, terra vero sola diuersam, tres naturæ fuerant prædicandæ. Aut si propterea duas dicere maluit, quia terra tenebrarum pertinet ad deum, quomodo ad deum lucis pertinet terra? Si enim & naturam habet diuersam, & non eam genuit neque fecit, non ad eum pertinet, & in alieno regna eius locata sunt. Aut si propterea pertinet quia vicina est, pertinet & terra tenebrarum, quæ terram lucis non modo vicinitate contingit, sed etiam penetratione dissiulat. Si autem genuit eam, non eam credi oportet diuersam habere naturam. Quod enim genuit deus, hoc oportet credi esse quod deus est, sicut de vni-genito filio in catholica creditur. Itaque ad illam fugiendam & detestandam turpitudinem nos necessitas reuocat, ut non terram quasi aliam, atque diuersam, sed ipsam dei naturam niger ille cuneus diffundat. Quod si non genuit, sed fecit eam deus, quæ vnde fecerit. Si de seipso, quid aliud est quam genuisse? Si de aliena aliqua natura, quæro utrum bona an mala. Si bona, erat ergo aliqua natura bona, quæ non pertinebat ad deum, quod nullo modo dicere audebitis. Si autem mala, non ergo illa gens tenebrarum sola natura mala erat. An forte iam inde assumpserat partem aliquam deum, quam in terram lucis conuerteret, & super illam sua regna stabiliret? De tota ergo id fecisset, ut iam olim mala natura nulla esset. Quod si non de aliqua substantia fecit terram lucis, restat ut eam de nihilo fecerit. Quare si vobis iam persuadetur posse aliquid boni omnipotentem deum de nihilo facere, venite in catholicam, & discite omnes naturas, quas fecit deus & condidit, excellentiæ gradibus ordinatas à summis vsque ad infimas, omnes bonas, sed alias aliis esse potiores: easque factas esse de nihilo, cum deus artifex per sapientiam suam potentialiter, ut ita dicam, operaretur, ut possit esse quod non erat: & in quantum esset, bonum esset, in quantum autem deficeret, se non de deo genitum, sed ab ipso de nihilo factum ostenderet. Quid enim vos teneat, si consideretis, non inuenietis: cum terram luminis quam describitis, neque hoc esse quod deus est possitis dicere, ne ipsam dei naturam factas quadrem illius inarctet: neque de illo genitam, ne nihilominus hoc quod deus est cogatur intelligi, & ad eandem deformitatem redeat: nec alienam ab illo, ne in alieno regna eum posuisse, & non duas, sed tres naturas dicere vigeamini: neque ab eodem de aliena factam substantiam, ne aut bonum aliud fuerit præter deum, aut malum præter gentem tenebrarum. Remanet igitur vobis,

K

De numero
naturarum.
Ca. XXIII.

L

M

Ordo bonorum
ab vno
deo.
Ca. XXV.

† cuius.

Terrarum
coniunctio.
Ca. XXVI.

A vobis, ut de nihilo terram luminis deum fecisse fateamini: & non vultis credere, quod si aliquid magni bonum, quod tamen illo ipso esset inferius, deus ex nihilo facere potuit: potuit etiam, quia bonus est & nulli bono inuidet, facere alterum bonum, quod illo priore esset inferius: potuit & tertium cui secundum præponeretur, & deinde vsque ad infinitum bonum naturarum factarum ordinem ducere, donec vniuersitas earum, non numero indefinito incerta disfluere, sed certo terminata consisteret. Aut si nec de nihilo istam luminis terram deum fecisse vultis fateri, non erit exitus quo tantas turpitudines & tam sacrilegas opinionis euadatis. Aut videte certe, quoniam liberum est carnali cogitationi phantasmata qualia libuerit opinari, ne forte possitis aliam formam quamcunque huic coniunctioni duarum terrarum inuenire: ne tam detestabilis & auersanda rerum facies animo occurrat, terram scilicet dei, siue sit eiusdem naturæ qua est deus, siue diuersæ, in qua tamē dei regna fundata sint, ita ingenti mole per immensam iacere, ut per infinitum porrectis & apertis membris iaceat, quibus foeditissime atque turpissime ab inferiori parte recipiat etiam ipsum immensæ magnitudinis inarctatum illum cuneum terræ tenebrarum. Sed quicquid aliud inuenieritis figuræ qua duæ istæ terræ sibi coniunguntur, delere profecto Manichæi literas non potestis: non dico alias quibus expressius ista descripsit. Fortassis enim quia paucioribus notæ sunt, minus periculi habere videantur: sed istas ipsas de quibus nunc agitur, epistolæ fundamenti, quæ ferè omnibus qui apud vos illuminati vocantur, solet esse notissima. Hic quippe ita scribitur,

Iuxta vnam vero partem ac latus illius illustris ac sanctæ terræ, erat tenebrarum terra profunda & immensa magnitudine. Quid expectamus amplius? Teneamus enim quod iuxta latus erat. Quomodo libet iam fingite figuras, & qualia habeat liniamenta describite, moles certe illa immensa terræ tenebrarum, aut recto latere adiungebatur terræ lucis, aut curuo, aut tortuoso, Sed si tortuoso, & illa sancta terra tortuosa habet latus: nam si ipsa rectum habeat latus & tortuoso huius latere tangitur, interparent cauernæ quedam profundæ per infinitum inane, nec supra terram tantum tenebrarum inanitas erat, sicut audire solebamus. Quod si ita est, quanto melius erat ut se aliquanto longius terra luminis remoueret, atque illa inanitas tanta interesset, ne omnino posset à tenebrarum terra ex vlla parte contingi: immo etiam tantum spatium pateret inanis profunditatis, ut si qua gentis illius oriretur improbitas, etiam si temere in illam transilire vellent principes tenebrarum, quoniam nec volare possunt corpora nisi aëre corporeo supportentur, per illud inane precipitati, & quia infinitum deorsum versus esset, ad nullum aliquando fundum peruenientes, etiam si semper possent viuere, nunquam tamē dum deorsum semper feruntur, possent nocere. Si autem curuo latere adiungebatur, terra quoque lucis curuo eam sinu deformiter recipiebat. Aut si introrsus ista quasi specie theatri curva erat, curuam terræ luminis partem tali sinu receptam, non minus deformi copulatione amplectebatur. Aut si ista curuum habebat latus, & illa rectum, non ex toto eam latere attingebat. Et vtiq; melius erat, sicut supra dixi, ut nulla ex parte contingeret, tantumque inane interesset, ut & iusto intervallo vtraque terram seiuingeret & temerarios improbos per infinitum præcipites nihil nocere permitteret. Quod si recto latere latus rectum attingebat, non video quidē aliqua vel receptacula vel hiatus: sed plane

video tantam pacem tantamque secum terræ vtriusque concordiam, ut maior coniunctio esse non possit. Quid enim speciosius, quid conuenientius, quam rectum recto ita copulari, ut nulla ex parte sinus vel flexus dirumpat aut dirimat naturalem ac stabilem per infinitum spatium loci & ab infinita aternitate iuncturam? Quæ recta latera vtriusque terræ, etiam si interposito inani separarentur, non solum per se ipsa pulchra essent, quia tam recta essent: sed interiecto quoque intervallo ita sibi congruerent, ut hinc atque inde pariles rectitudines etiam sine vlla coniunctione, ipsa tamen similitudine conuenirent. Cum autem accedit ista coniunctio, quid concordius ac pacatius hac vtraque terra? Quid vero etiam ipsa copulatione duorum rectorum laterum pulchrius dici aut cogitari possit, non inuenio. Quid faciam cum errore tanto peruersis & consuetudine implicatis miseris animis? Non enim sciunt isti homines quid loquantur cum hæc loquuntur. Non enim attendunt. Rogo, nemo enim vos vrget, nemo in certamē premit, nemo præteritis insultat erroribus, nisi qui diuinam misericordiam expertus non est, ut careret erroribus, tantum id agamus ut aliquando finiantur. Inueniunt paululum sine animositate & amaritudine. Omnes homines sumus: non vos, sed errores & falsitates odimus. Quæso intuemini paululum. Deus misericordiarum adiua intuentes, & verum querentibus interius lumen accende. Quid enim intelligimus, si non intelligimus rectum melius esse quam prauum? Quæro ergo à vobis si placide modestèque accipitis, rectum latus terræ tenebrarum, quod recto latere terræ lucis adiungitur, si quispiam deprauaret, nullam ne illi pulchritudinem adimeret? Necesse est fateamini, si latrare nolitis, non solum & si deprauetur pulchritudinem auferri, sed eam etiam pulchritudinem quam cum recto latere terræ luminis potuit habere communem. Hanc ergo auferens, & de recto prauum faciens, ut discordaret quod concordabat, & abhorreret quod congruebat, nunquid aliquam inde auferret substantiam? Sic ergo discite, non substantiam malum esse, sed sicut in corpore commutatione formæ in deterius, amitti speciem vel potius minui, & fædum dici quod pulchrum antea dicebatur, & displicere corpus quod antea placuerat. Sic in animo rectæ voluntatis decus, quo pie iustèque viuunt, commutata in deterius voluntate deprauari: quo peccato effici animam miseram, quæ honestate rectæ voluntatis beatitatem obtinebat, nulla addita detractaue substantia. Deinde etiam illud cogitate, quia etsi concedamus aliis causis latus terræ tenebrarum malum esse, quod obscurum, quod tenebrosum, vel si aliquid aliud dici potest, non tamen in eo quod rectum est, malum est. Sicut ergo concedo in eius colore esse aliquid mali, sic necesse est & vos concedatis esse in eius rectitudine aliquid boni. Nefas est itaque hoc quantumcumque bonum est, alienare ab artifice deo, à quo esse omne bonum quod in quacunque natura est, nisi credamus, perniciosissime erramus. Quomodo ergo ille & summum malum esse dicit hæc terram, in cuius lateris rectitudine inuenio quantum ad corpus attrinet, non parua pulchritudinis bonum: & ab omnipotentem atque optimo deo eam vult esse penitus alienam, cum id ipsum bonum quod in illa inuenimus, cui alij tribuendum sit, nisi auctori bonorum omnium, non inueniamus? Sed malum erat, inquit, etiam illud latus. Puta malum esse, deterius esset certe si non rectum, sed distortum esset. Quomodo igitur est summum malum quo potest aliquid cogitari deterius? Deinde necesse est aliquid boni

Ex rectitudi-
dine lateris
concludit bo-
nitatem crea-
turarum à
deo. Caput
XXVII.

E

F

G boni sit, quo carendo fit res quaecumque deterior. Carendo autem rectitudine fieret latus illud deterius. Inest ergo illi boni aliquid rectitudinis. Et nunquam mihi dicis, unde inest, nisi ad eum te contuleris à quo siue magna siue parua, omnia tamen bona esse fateamur. Sed iam à lateris huius consideratione transeamus ad alia.

Habitabant, inquit, in illa terra ignea corpora: genera scilicet pestifera. Cum dicit, habitabant: animata utique atque viuientia vult intelligi. Sed ne de verbo calumniari velle videamur, attendamus istos omnes habitatores terrae illius, quemadmodum in quinque genera viuia distribuerat. Hinc infinita, inquit, tenebrae ex eadem manantes natura, inestimabiles cum propriis foetibus: ultra quas erant aquae coenosa ac turbida cum suis inhabitatoribus: quarum interioris venti horribiles & vehementes cum suo principe & genitoribus, Rursum regio ignea & corruptibilis cum suis ducibus & nationibus: pari more introsum gens caliginis ac fumi plena, in qua morabatur immanis princeps omnium & dux, habens circa se innumerabiles principes, quorum omnium ipse erat mens & origo, haec fuerunt naturae quinque terrae pestiferae. Animaduertimus quinque naturas quasi partes vnius naturae, quam vocat terram pestiferam. Haec sunt autem: tenebrae, aquae, venti, ignis, fumus, quas quinque naturas sic ordinat, vt exteriores ceteris sint tenebrae, à quibus numerare incipit. Intra tenebras aquas constituit, intra aquas ventos, intra ventos ignem, intra ignem fumum. Et habebant istae quinque naturae sua quaeque genera inhabitatorum suorum, quae nihilominus quinque sunt. Quare nanque, vtrum genus vnum habitantium fuerit in omnibus quinque naturis, an diuersa genera, sicut naturae ipsae diuersae sunt? Diuersa fuisse respondent, & de aliis libris ita docent, quod tenebras habitauerunt serpentes: aquas natantes, sicut sunt pisces: ventos volantes, sicut sunt aues: ignes quadrupes, sicut sunt equi, leones, & cetera huiusmodi: fumum bipedes, sicut sunt homines.

Quis igitur ista ordinavit, quis distribuit atque distinxit, quis numerum, qualitates, formas, vitam dedit? Haec enim omnia per se ipsa bona sunt, nec inuenitur unde cuique naturae nisi ab omnium bonorum deo auctore tribuantur. Non enim sicut chaos describeremus, quomodo etiam insinuare Poetae solent, informem quandam materiem sine specie, sine qualitate, sine mensura, sine numero & pondere, sine ordine ac distinctione, confusum nescio quid atque omnino expers omni qualitate. Unde illud quidam doctores Graeci Poetae vocant: Non ergo sic isti hanc quam vocant terram tenebrarum insinuare conantur, sed omnino aliter longeque diuersae atque contrariae lateri adiungunt atque collidunt: naturas quinque numerant, distinguunt, ordinant, qualitatibus propriis enunciant, nec eas desertas ac infocundas esse permittunt, sed suis inhabitatoribus complent: eisdemque ipsis formas congruas & suis inhabitationibus accommodas tribuunt, & quod antecellit omnibus vitam. Haec tanta bona enumerare, & ab auctore omnium bonorum deo aliena esse dicere, hoc est nec in rebus agnoscere tantum ordinis bonum, nec in se tantum erroris malum.

Sed ista, inquit, genera quinque illas naturas inhabitantia, saeva erant atque pestifera, quasi ego in eis salutem, pestemque laudauerim. Ecce ego tecum vituperor, quae in illis mala esse criminaris, lauda tu mecum quae in illis bona ipse commemoras: ita videbis bona malis permixta te velle constituere pro summo & extremo malo. Vituperor ibi tecum pestem, lauda ibi mecum salutem. Non

enim genera illa vel gigni vel nutriri, vel inhabitare terram illam sine salute aliqua potuissent. Vituperor ibi tecum tenebras, lauda ibi mecum fecunditatem. Tenebras enim dicis inestimabiles, & addis tamē, cum propriis foetibus: quanquam tenebrae non sint corporea, totumque hoc nomen lucis absentia est: sicut nuditas, carere vestitu: & inanitas, vacare corporis plenitudine: ac propterea tenebrae nihil gignere potuerunt, quanuis terra potuerit tenebrosa, id est, carens luce, aliquid gignere. Sed interim haec omittamus, fedus aptum salutis & quadam concordia numerosa, ordinat atque in vnitatem coadificat membra nascentium, sibi inuicem moderationis pace congruentia. Quae omnia, quis non intelligat maiori laude, quam tenebras vituperatione dignanda? Vituperor ibi tecum coenum turbidum aquarum, lauda ibi mecum & ipsam speciem qualitatemque aquarum, & inhabitatorum natantium membra congruentia, vitam corpus continentem & regentem, & omne temperamentum sui generis valetudini accommodatum: quantumuis enim aquas coenosa turbidasque reprehendas, eo tamen quod tales aquas dicis, vt animantia sua possint & gignere & continere, speciem illius qualiscunque corporis & partium similitudinem, qua in vnam formantur pacanturque: qualitatem, auferre non potes, quia si abstuleris, nullum erit corpus: quae omnia si es hominis esse laudanda. Et quantumuis illorum inhabitatorum salutem, & inter impetus, dilacerationes & vastationes exaggeres, non eis tamen adimis numerosos formarum terminos, quibus sibi singula eorum corpora membrorum paritate pacata sunt, & temperamentum salutis & moderamen forme, partes sui corporis in vnitatem amicitiae concordiaeque redigentis: quae si humano sensu intueris, vides plus esse laudanda quam vituperanda quae displicent. Vituperor ibi tecum horrorem ventorum, lauda ibi mecum eorundem ventorum spirabilem nutricemque naturam, & speciem corporis, congruentia partium continuati atque diffusi: quibus rebus omnibus illos inhabitatores suos poterant & gignere & alere, & salubriter continere: eorumque inhabitatorum, cum cetera quae in omnibus animantibus superiori ratione laudata sunt, tum proprie impigros & faciles vnde velint & quod velint transitus, & alarum in volatu concordem nisum & non imparum motum. Vituperor ibi tecum corruptionem ignis, lauda ibi mecum genitalem ignem & vigentem, opportunamque eius temperationem nascentibus, & vt calefcerent, & vt suis numeris linamentisque perficerentur, & vt viuere atque habitare ibi possent: quae omnia non solum in ignis habitatione, sed in ipsis quoque habitantibus miranda & laudanda esse cognoscis. Vituperor ibi tecum obscuritatem fumi, & immanitatem principis qui in eo, sicut dicis, morabatur: lauda ibi mecum, quod vel in ipso fumo nullam partem inuenis dissimilem ceteris: ex quo in genere suo partium inter se suarum congruentiam modumque custodit, vt quadam vnitatem sit quod est, quae nemo sobrie considerat, & non mirabiliter laudat. Quid quod etiam fumo addis vim potentiamque generandi, quando eidem quoque inhabitatores principes tribuis: vt quod hic nunquam vidimus, ibi fumus foecundus sit, & salubrem suis habitatoribus tribuat mansionem? Quod etiam in ipso fumi principe immanitatem solam aduertisti quam vituperares, nonne debuisti attendere cetera quae te in eius naturae laudem cogent? Habebat enim animam & corpus, illam viuificantem, hoc vita inspiratum: cum illa regeret hoc obtemperaret: illa praeriret, hoc sub-

queretur:

Non statim mali quod minus bonum est. Ca. XXXI.

A queretur: illa contineret, hoc non deflueret: illa moueret in numeros, hoc numerosa membrorum compagine stabiliretur. Nonne te ad laudem mouet in hoc vno principe, vel pax ordinata, vel ordo pacatus? Quod autem de vno dictum est, hoc de ceteris intelligi licet. Sed enim erat in alios seuerus & immanis: non hoc laudo, sed illa quae non vis attendere. Quae si vel admonitus intuetur atque considerat quisquis Manichaeo temere credidit, sine dubitatione cognoscit, cum de istis naturis loquitur, de bonis quibusdam se loqui: sed non summis & infabricatis, sicuti est deus vna trinitas, neque de his fabricatis quae sublimiter ordinata sunt, sicuti sunt angeli sancti & beatissimae potestates: sed de infimis, & pro sui generis modulo in imo rerum ordinatis bonis: quae dum comparantur superioribus, vituperandae ab imperitis existimantur: & dum considerantur quantum his desit boni, quod illis adest, eiusdem boni absentia mali nomen tenet. Et ego quidem propterea sic de istis naturis disputo, quoniam ea nominantur quae in hoc mundo nota sunt nobis. Nouimus enim tenebras, aquas, ventos, ignem, fumum: nouimus etiam animalia serpentina, natantia, volantia, quadrupedia, bipedia. In quibus omnibus, exceptis tenebris, quae vt dixi nihil sunt aliud quam lucis absentia, quae oculis non videndo discernuntur, sicut silentium auribus non audiendo, non quia tenebrae sunt aliquid, sed quia lux non est: sicut dicimus auribus percipere silentium, non quia est aliquid, sed quia sonus non est. Exceptis ergo tenebris in hac enumeratione, cetera naturae sunt etiam omnibus nota: quarum speciem quia in quantumcumque est, laudabilis & bona est, nemo prudens abalienat ab auctore omnium bonorum deo. Nam ille Manichaeus sicut voluit naturas quas hic dicit ordinare in phantasmatis suis velut in gente tenebrarum, omnino falsus esse conuincitur. Primo, quia tenebrae nihil possunt gignere, vt dictum est. Sed non tales, inquit, erant illae tenebrae, quales hic nosti. Vnde ergo me de illis doces? An forte tam verbosus doctrinae pollicitor cogis vt credam? Sed fac me credere. Illud tamen scio, quod si non habebant aliquam faciem sicut istae non habent, nihil generare potuerunt: si autem habebant, meliores erant. Tu autem cum dicis, non fuisse tales, quasi peiores aliquas credi cupis. Posses dicere etiam silentium, quod sic est auribus, vt tenebrae oculis, aliqua ibi surda vel muta animalia genuisse: vt cum tibi diceretur, non esse aliquam naturam silentium: responderes, sed non tale silentium erat quale hic nosti: vt omnino quod velles diceres eis, quos semel vt tibi crederent decepisses: quanquam id quod eum induxit, vt in tenebris serpentina nata esse confingeret, in ipsis quidem primordiis nascentium potuit bene animaduerti. Sed sunt serpentes qui tam acute vident, & sic praesentia lucis exultant, vt grauissimum testimonium contra eum dicere videantur. Deinde in aquis natantia facile fuit hic dicere, & ad illa transire phantasmata: sic & in ventis volantia, quoniam huius crassioris aeris impulsus, in quo aues volant, ventus dicitur. In igne vero quadrupedia, vnde illi fingere in mentem venerit nescio. Et tamen frustra hoc non dixit, sed partum attendit, & errauit nimis. Hanc enim rationem solent reddere, quod quadrupedes edaces sint, & in concubitu multum ferueant. Sed multi homines edacitate sua superant quamlibet quadrupedem, qui certe bipedes sunt, quos non ignis, sed fumi esse filios dicit. Anseribus vero non facile quicquam edacius inuenitur: quos siue in fumo ponat, quia bipedes sunt: siue in aquis, quia natare

Meliora nostris, quae Manichaeus voluit esse summa mala. Cap. XXXII.

amant: siue in ventis, quia pennati sunt, & interdum volant: ad ignem certe secundum eius distinctionem non pertinent. Quod autem attinet ad feruorem concubitus, credo eum animaduertisse hinnientes equos, & saepe morsus frenis raptos in feminas: quod animaduertissimum dum vult cito scribere, non attendit passerem parietinum, in cuius comparatione quinis admissarius frigidissimus inuenitur. Bipedes vere in fumo cum ab eis quaritur quare ordinauerit, respondet elatum & superbum esse bipedum genus. Hinc enim homines originem trahere dicunt: & quoniam fumus globosus & quasi tumidus in auras erigitur, superbis esse similem non absurde attenderunt. Quae animaduersio sufficere debuit ad aliquam similitudinem dandam de superbis hominibus, siue allegoriam vel formandam vel intelligendam: non tamen vt ideo bipedes animantes in fumo & de fumo nati esse credantur. Nam & in puluere nasci debuerunt, quia saepe non minore ambitu & elatione surgit in caelum: & in nebulis, quia plerumque de terra ita exhalantur, vt longe intuentibus incertum etiam faciant, fumusne an illa sint. Postremo cur in aquis & ventis de habitandi patientia ad habitatores ductum est argumentum quia videmus & natantia in aquis & volantia in ventis viuere. Ignis vero & fumus non deteruit hominem mentientem, vt puderet eum tales ibi habitatores constituere, quibus nihil constitueretur absurdus: Nam quadrupedem ignis incendit atque corrumpit, & bipedes fumus offocat atque necat. Vel hinc certe cogitur fateri, se meliores dicere in gente tenebrarum istas fuisse naturas, vbi vult omnia peiora credi. Siquidem ibi gignebat ignis quadrupedem & nutriebat & continebat innoxie vel etiam commodissime. Similiter & fumus bipedes suos clementissimo sinu editos, non solum sine molestia, sed vitaliter atque indulgenter vsque in illum principatum educabat & continebat. Ita ostenduntur ista mendacia, animaduersione rerum quae videntur in mundo, minus diligenti minusque solerti, carnali sensu concepta, & phantasmate parturita, & temeritate edita atque conscripta, haereticorum numerum auxisse. Sed illo genere magis virgendi sunt, vt intelligant si possunt, quam vere in catholica dicatur, omnium naturarum esse auctorem deum, quo de genere superius agebam cum dicerem, Vituperor tecum pestem, caecitatem, coenositatem turbidam, horribilem vehementiam, corruptibilitatem, immanitatem principum, & his similia. Lauda tu mecum speciem, distinctionem, ordinationem, pacem, vnitatem formarum, membrorum congruentias, & numerosas paritates, vitalia spiramenta & nutrimenta, temperamentum salutis, regimen & moderamen animae, famulatusque corporum similitudinem, concordiamque partium in singulis naturis, vel quae habitabant vel quae habitantur, & cetera huiusmodi. Sic enim intelligent, si tamen sine pertinacia velint attendere, iam & bona & mala se miscere cum loquuntur de illa terra, vbi solum & summum malum fuisse crediderunt. Itaque si tollantur illa quae mala enumerata sunt, bona illa quae laudata sunt, sine vlla vituperatione remanere, si autem bona ipsa tollantur, nullam remanere naturam: ex quo iam videt qui potest videre, omnem naturam in quantum natura est, bonum esse: quia ex vna eademque re in qua & ego quod laudarem, & ille quod vituperaret inuenit, si tollantur ea quae bona sunt, natura nulla erit: si autem tollantur ea quae displicent, incorrupta natura remanebit. Tolle aquis vt non sint coenosa & turbida, remanent aquae purae atque tranquillae:

Malum esse naturae accidit. Caput XXXIII.

Distinguit Manichaeus quinque naturas terrae tenebrarum. Caput. XXVIII.

Ex quinque naturis illis terrae tenebrarum probat Manichaeus falsitatem. Ca. XXXIX.

Infra ca. 30.

Ostendit non esse summum malum in quibus dicit Manichaeus. Cap. XXX.

G tranquillæ: tolle de aquis partium concordia, non erunt aquæ. Si ergo malo illo adempto, manet natura purgator: bono autem detracto, non manet, vlla natura. Hoc tibi facit naturam quod bonum habet: quod autem malum, non natura sed contra naturam est. Tolle de ventis horrorem & nimium impetum qui tibi displicet, potes cogitare ventos lenes atque moderatos. Tolle de ventis partium similitudinem, qua eorum corpus in vnitatem continuatur, & sibi pacatur vt corpus sit, nulla suberit natura quam cogites. Longum est cætera persequi, sed manifestum est eis qui nullo studio partium iudicant, cum istæ naturæ commemorantur, adiungi eis quadam quibus displiceat, quæ cum detrahimus naturæ meliores manent. Vnde intelligitur eas in quantum naturæ sunt, bonas esse, quia cum eis vicissim omne quod bonum habet detraxeris, naturæ nullæ erunt. Animaduerte etiam qui recte vultis iudicare, illum quoque principem immanem: cui si auferatur immanitas, attendite quanta laudabilia remanebunt. Compago corporis, membrorum hinc atque inde congruentia, formæ vnitatis & pax contextarum inter se partium, animæ regentis ac vegetantis, famulantisque; & vegetati corporis ordo & dispositio. Quæ omnia bona si auferantur, & si qua forte minus enumerari, nulla profus natura subsistit.

H Sed fortasse dicetis, illa mala de talibus naturis non posse auferri, & ideo naturalia debere accipi. Non nunc queritur quid possit, vel non possit auferri: sed certe non paruum lumen est ad intelligendum, omnes naturas in quantum naturæ sunt bonas esse: quod sine illis malis cogitari bona illa possint: sine bonis autem illis nulla natura cogitari potest. Nam sine turbatione cæni possum aquas cogitare: sine pace autem continuatur partium, nulla species corporis animo occurrit, aut vlllo modo sentiri potest: ac per hoc nec illæ aquæ cœnosæ sine isto bono esse potuerunt, quo bono fiebat, vt aliqua natura corporea posset esse. Nam quod dicitis, quod illa mala de naturis talibus non possunt auferri, respondeatur, quod & illa bona de naturis talibus non possunt auferri. Cur ergo istas res propter malâ quæ auferri non posse arbitramini, mala naturalia vocare vultis: propter bona vero quæ auferri non posse conuincimini, bona naturalia vocare non vultis? Restat vt queratis, nam ipsa solet esse vox vltima, vnde sint illa mala quæ mihi quoque displicere dicebam. Respondeo fortasse, si vos prius dixeritis, vnde sint illa bona, quæ vos quoque laudare cogimini, si absurdissimi cordis esse non vultis. Sed quid ego istud queram, cum vtrique fateamur, omnia quæcunque & quantacunque bona sunt, ab vno deo esse qui summe bonus est: Resistite ergo vos ipsi Manichæo, qui tot & tanta bona quæ commemorauimus iusteq; laudauimus, pacem cõcordiamque partium in vnaquaque natura, salutem valentiamque animantium, & cætera quæ repetere iam piget, ita in terra commentitia tenebrarum esse arbitratus est, vt ab illo deo quem bonorũ omnium fatetur authorem, alienare conaretur. Non enim ea bona vidit, dum hoc solum attendit quod displiceret: tanquam si quispiam leonis fremitu exterritus, & cum intuens trahentem ac dilaniantem pecorum aut hominũ corpora quæcunque apprehendisset, puerili quadam infirmitate animi tanto timore percelleretur, vt solam feritatem leonis intuens atque sæuitiam, cætera eius negligens omnino atque preteriens naturam illius animantis, nõ tantum malum sed magnum etiam malum esse clamaret, tanto scilicet exaggeratius, quanto timidius. At si edomita feritate dulcem leonem mansuetumque vide-

ret, præsertim si nunquã antea fuisset de illa bestia territus, tunc vacaret securo atque intrepido leonis pulchritudinem cõsiderare atque laudare. De quo ego nihil dicam nisi quod ad rem maxime pertinet, fieri posse, vt aliqua natura offendant ex aliquo, & in totum nascatur odium: cum manifestum sit multo meliorem esse speciem veræ ac viuæ bestię, etiam cum terret in syluis, quam imitata atque simulata cum in pariete picta laudatur. Hoc ergo errore ille nos non decipiat, nec cæcos faciat ad considerandas naturarum species, cum quædã in eis ita reprehendit, vt omni ex parte cogat displicere, quod omni ex parte reprehendere non potest: atque hoc modo animum ad æquum iudicium componentes, quæramus iam vnde sint cum illis bonis mala, quæ me quoque improbatum dicebam. Quod facilius videbimus, si in vnum nomen potuerimus cuncta conferre.

L Quis enim dubitet totum illud quod dicitur malum, nihil esse aliud quam corruptionem? Possunt quidẽ aliis atque aliis vocabulis alia atque alia mala nominari, sed quod omnium rerum malum sit, in quibus mali aliquid animaduerti potest, corruptio est. Sed corruptio peritæ animæ imperitia vocatur, corruptio prudentis imprudentia, corruptio iustitię iniustitia, corruptio fortitudinis ignauia, corruptio quietis atque tranquillitatis cupiditas vel metus vel tristitia vel iactantia. Deinde in corpore animato, corruptio sanitatis dolor & morbus, corruptio virium lassitudo, corruptio quietis labor. Deinde in ipso loco corporis, corruptio pulchritudinis foeditas, corruptio rectitudinis prauitas, corruptio ordinis peruersitas, corruptio integritatis discissio aut fractura aut diminutio. Longum est & difficile & harum rerum quas cõmemorari & aliarum innumerabilium omnes corruptiones nominatim enunciare, cum etiam multæ quæ dicuntur in corpore possint & in anima dici, & innumerabilia sunt, in quibus propria vocabula corruptio teneat. Veruntamen videre iam facile est nihil nocere corruptionem, nisi quod labefacit naturalem statum, & ideo eam non esse naturam sed contra naturam. Quod si non inuenitur in rebus malũ nisi corruptio, & corruptio non est natura, nulla vtiq; natura malum est. Sed si hoc forte intelligere nõ valetis, illud attendite quod omne quod corrumpitur bono aliquo minuitur: quia si non corrumpitur, incorruptũ esset: si vero etiam non posset omnino corrumpi, incorruptibile esset. Necessẽ est autem vt siue incorruptio siue incorruptibilitas bonum sit, si malum est corruptio. Sed nunc de natura incorruptibili nulla quæstio est, de his agitur quæ possunt corrumpi, quæ dũ non corrumpuntur incorrupta dici possunt, incorruptibilia non possunt. Illud enim solũ incorruptibile proprie dicitur, quod non tantũ non corrumpitur, sed etiam nulla ex parte corrumpi potest. Incorrupta ergo quæcunque sunt & tamen corrumpi possunt, cum corrũpi cõeperint, eo ipso bono minuuntur quo incorrupta erant: & magno quidem bono, quia magnum malum est corruptio: & quãdiu in eis augeri corruptio potest, tandiu habent bonum quo minuuntur. Quapropter natura illa, quas in tenebrarũ terra fuisse cõngit, aut poterant corrumpi, aut non poterant. Si non poterant, incorruptibiles erant, quo bono superius nihil est. Si poterant, aut corrũpebantur, aut non corrumpabantur. Si non corrumpabantur, incorrupte erant, quod videmus sine magna laude dici nõ posse. Si autẽ corrumpabantur, minuebatur illo tam magno bono. Si minuebantur bono, habebant bonũ quo minuerentur. Quod si habebant bonum, non erant naturæ illæ summum ma-

Vbiunque corruptio ibi bonum fuit. Caput XXXV.

De natura boni. ca. 9.

1. sen. distin. 34. ca. Orẽsa

A lum, & omnis Manichæi fabula falsa est. Sed quoniam quæsiuimus quid esset malum, neque hoc naturam, sed cõtra naturam esse cognouimus, consequenter querendũ est, vnde sit, quod ille si fecisset minus fortasse in has tanti erroris angustias laberetur. Prepropere quippe ac prepostere quæsiuit vnde esset, quod primo non quæsierat quid esset. Et ideo nullo modo poterant querenti occurrere nisi vana phantasmata, quibus difficile animus carnalibus sensibus multum pastus exiuit. Dicit ergo aliquis, non iam certare, sed nõ errare desiderans: vnde est ista corruptio quod quasi generale malum rerum bonarum, sed tamen corruptibile esse comperimus? Qui talis quærit, cito inueniet magno ardore verum petens, & constanti perseverantia pie pulsans. Per homines enim commemoratio aliqua signis verborum fieri potest. Docet autem vnus verus magister, ipsa incorruptibilis veritas, solus magister interior: qui etiam exterior factus est, vt nos ab exterioribus ad interiora reuocaret: & formam serui accipiens, vt eius sublimitas surgentibus innotesceret, iacentibus humilis apparere dignatus est. In eius nomine supplices sumus, & per eum misericordiam patris implorantes ista quæramus. Primo enim breuissime responderi potest quærentibus vnde corruptio est, cũ dicitur, Ex eo quod hæ naturæ quæ corrumpi possunt, non de deo genitæ, sed ab eo de nihilo factæ sunt: quas quoniam bonas ratio superior demonstrauit, nemo potest recte dicere, non deum bona fecisse. Si autẽ dixerit summe bona fecisse, oportet intelligat summum bonum ipsum esse qui fecit hæc bona. Quod mali, inquis, fieret, si & illa fierent summe bona? Et tamẽ si quis ex nobis quereret accepto & credito deo patre summo bono, si esset aliud summe bonũ, vnde esse pie nobis videretur, nullo modo recte responderemus, nisi de deo patre qui summe bonus est. Quod ergo de illo est, meminimus natum de illo esse, non ab eo factum de nihilo, & ideo & hoc summe, id est, incorruptibiliter bonum esse videmus: iniuste flagitari, vt tam summe bona sint quæ fecit de nihilo, quam summe bonus est quem de se genuit, quem nisi vnũ genuisset, non id quod ipse est genuisset, quia ipse vnus est. Quapropter de vnico quidẽ filio per quem facta sunt a patre omnia bona de nihilo, imperite atque impie fratres queruntur, nisi ex eo quod in homine apparere dignatus est. Nam ideo & vnigenitus in scripturis & primogenitus dicitur. Vnigenitus a patre, primogenitus ex mortuis. Et vidimus, inquit, gloriam eius tanquam vnigeniti a patre plenum gratia & veritate. Et Paulus dicit, Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quod si dixerimus, non iam esse ista bona quæ de nihilo facta sunt, sed tantum dei naturam bonam esse, inuidemus tantis bonis: & vox impia est, iniuriam putare, non hoc esse quod deus est, & ideo nolle esse aliquid bonũ, quoniam ei præponitur deus. Quæso patere naturam animæ rationalis aliquãto minus esse quam deus est, & tanto minus, vt post istum te melius aliquid non sit. Patere, inquam, & mitesce illi, ne te adhuc repellat in infima, vbi per angustias pœnales etiam atque etiam bonũ quod es vilescat tibi. Superba es in deum, si indignaris quod te antecedit: & nimis cõtumeliose de illo sentis, si non ineffabiliter grularis tam magnum bonum esse te, vt solus sit ille præstantior. Quo constituto atque firmato, illud ne dixeris õ anima humana, Me solam naturam deus facere debuit, nollem vt post me aliquid boni fieret. Non enim quod bonũ est post deum, iam debuit esse nouissimũ. Et hinc maxime apparet quantam tibi tribuerit dignitatẽ, quod deus qui

Vnde corruptio boni. Cap. XXXVI.

Matth. 7.

Matth. 23.

Philip. 2.

Solus deus summe bonus. Caput XXXVII.

Ioan. 1.

Ibidem.

Roma. 8.

solus tibi naturaliter dominatur, fecit alia bona quibus tu quoque dominareris. Nec mireris quod nunc tibi non omnimodo seruiunt, & te aliquando etiã crucient, quia dominus tuus maiorem potestatem habet in ea quæ tibi seruiunt, quam tu in ipsa, tanquam in seruos seruatorum suorum. Quid ergo mirũ si tibi peccanti, id est, non obtemperanti domino tuo, pœnalia quibus dominaberis effecta sunt. Quid enim tam iustum, & quid iustius deo? Hoc nanque humana natura in Adam meruit, de quo non est hic disputandi locus: sed tamen dominator iustus & iustis præmiis & iustis suppliciis approbatur, beatitate recte viuentium pœnaque peccantium. Nec tamen sine misericordia derelicta es, quæ certis rebus temporumque mensuris vocaris vt redeas: ita recto moderamine altissimi conditoris, quousque ad bona terrena peruentum est, quæ corrumpuntur & reformantur, vt haberes supplicio mixta solatia, & vt laudares deum delectata ordine bonorũ, & refugeres in eum exercitata experimentis malorũ. Ita in quantum tibi terrena seruiunt, docent te esse dominam suam: in quantum autẽ molesta sunt, docent vt seruias domino tuo. Quapropter quauis sit malum corruptio, & quauis non sit a conditore naturarũ, sed ex eo sit, quod de nihilo factæ sunt: tamen etiam ipsa illo regente & gubernante omnia quæ fecit, sic ordinata est, vt non noceat, nisi naturis infimis ad supplicium damnatorũ, & exercitationem admonitionemque redeuntium, vt in hærendo deo incorruptibili maneat incorrupti, quod vnum est bonum nostrum: sicut per Prophetam dicitur, Mihi autem in hære deo, bonum est. Neque illud dixeris, Non faceret deus naturas corruptibiles: in quantum enim naturæ sunt, fecit deus: in quantum autẽ corruptibiles, nõ deus fecit. Non enim est ab illo corruptio, qui solus est incorruptibilis. Si hoc capis, gratias age deo: si nõ capis, quiesce, & noli temere nondum intellecta damnare: supplexque illi, qui lumen mentis accendit, attende vt intelligas. Cũ enim dicitur, natura corruptibilis: non vnũ, sed duo nomina dicuntur. Item cũ dicitur, Deus fecit ex nihilo: nõ vnum, sed duo nomina audiuimus. Redde ergo istis singulis illa singulari vt cum audis naturam, ad deum pertineat: cum audis corruptibilem, ad nihilum: ita tamen vt ipse corruptiones, quauis nõ sint ex dei arte, in eius tamen potestate sint disponendæ pro rerum ordine & meritis animarũ. Ideo recte dicimus ab illo esse præmium atque supplicium. Ita enim fecit corruptionem, vt possit corruptioni eum dare, qui corrũpi meruit, id est, qui seipsum cõperit peccando corrumpere, vt cruciantem sentiat corruptionẽ inuitus, qui blandientem illicita oblectatione concupiscentiam volens cõmisit. Non enim in veteri testamento tantũ scriptum est, Ego facio bona, & condo mala: sed euidentius in nouo, vbi dominus dicit, Nolite timere eos qui corpus occidit, & amplius non habet quid faciant: sed eum timete, qui cum corpus occiderit, habet potestatem animam mittere in gehenam. Voluntariæ autem corruptioni addi iudicio diuino pœnalem corruptionem, manifestissime Paulus Apostolus attestatur, cũ dicit, Templum enim dei sanctum est, quod estis vos: quisquis tẽplũ dei corruperit, corrũpet eum deus. Quod si in veteri lege dictum esset, quibus inuectionibus isti impetum faceret accusantes quasi corruptorem deum? Quod verbũ metuentes multi Latini interpretes, noluerunt dicere corrũpet, sed disperdet illũ deus: & nõ deuantes a re ipsa, offensionẽ vocabuli deuitarunt. Quanquã isti nõ minus inueherentur in perditore deum, si hoc in veteri lege, aut in Prophetis inuenirent. Sed Græcis exemplaribus

Natura a deo, corruptio ex nihilo. Ca. XXXVIII.

Psal. 72.

Mala quod modo sunt a deo. Caput XXXIX. Esaiæ. 45. Matth. 10.

1. Cor. 3.

Sola mala considerant Manichæi. Cap. XXXIII.

Gemplaribus conuincuntur, in quibus apertissime scriptum est, Quisquis templum dei corruperit, corrumpet illum deus. Quod si quis ab eis querat, quomodo dictum sit, ne corruptor putetur deus, exponunt statim, Corruptum dictum esse, corruptioni tradet: vel si quo alio modo possunt. Quo animo si essent in veterem legem, & multa ibi miranda intelligerent: & nondum intellecta non cum odio lacerarent, sed cum honore deferrent. Quisquis autem nondum credit ex nihilo esse corruptione, proponat sibi hec duo, esse & non esse, quasi ex diuersis partibus intelligedi gratia, vt cum tardis tardius ambulemus: deinde velut in medio constituat aliquid, utpote corpus animantis, & querat hoc seculum, dum formatur illud corpus, & nascitur: dum augetur eius species, nutritur, conualescit, roboratur, decoratur, firmatur in quantum manet, & in quantum stabilitur, in quam partem tendat, vtrum ad esse, an non esse: non dubitabit quid esse aliquid in ipsis etiam primordiis: sed quanto magis forma & specie & valentia constabitur atque formatur, tanto magis fieri, vt sit, & in eam partem tendat, qua positum est esse. Nunc ergo incipiat corrupti debilitetur omnis ille status, languescant illae vires, marcescat robur, forma foedetur, dissiliat cōpago membrorum, contabescat & defluat concordia partium: querat etiam nunc per istam corruptionem quod tendat, vtrum ad esse, an non esse: Non puto vsque adeo caecum & tardum, vt dubitet quid ipse respondeat, & nō sentiat quanto magis quodque corrumpitur, tanto magis ad interitum tendere. Omne autem quod ad interitum tendit, ad non esse tendit. Cum ergo deum incōmutabiliter & incorruptibiliter esse credendum sit, id autem quod dicitur nihil, penitus non esse manifestum sit: & cū ista proposueris esse & non esse, atque cognoueris quanto augetur species, tanto quidque tendere vt sit: quanto autem magis augetur corruptio, tanto magis tendere vt non sit, quid dubites dicere in vnaquaque natura corruptibili quid in ea sit ex deo, quid sit ex nihilo, cum species secundū naturam sit corruptio contra naturam: quia species, aucta cogit esse, & deum fatemur summe esse: corruptio vero aucta cogit non esse, & constat quod non est, nihil esse. Quid, inquam, dubitas dicere in natura corruptibili quam & naturam dicis & corruptibilem dicis, dicere quid sit ex deo, quid ex nihilo? Et quid queris deo naturam cōtrariam, quem si confiteris summe esse, vides ei non esse contrarium? Cur ergo inquis, quod naturae deus dedit, tollit corruptio? Non tollit, nisi vbi permittit deus: ibi autem permittit, vbi ordinatissimum & iustissimum iudicat pro rerum gradibus, & pro meritis animarū. Nam & species vocis emisit prae terit, & silentio perimitur: & tamen sermo noster ex praecuntium verborū decessione ac successione peragitur, & moderatis silētorum interuallis decenter suauiterque distinguitur: ita sese habet etiam temporalium naturarum infima pulchritudo, vt rerum transitu peragatur & distinguatur morte nascentium. Cuius pulchritudinis ordinem & modos si posset capere sensus noster atque memoria, ita nobis placeret, vt defectus quibus distinguitur, nec corruptiones vocare auderemus. Quod autem in eius pulchritudinis parte laboramus, cum nos fluentia deserunt temporalia, quae diligimus & peccatorum poenas lumus, & sempiterna diligere commo nemur. Non ergo in hac pulchritudine queramus quod nō accipit: quae ideo infima est, quia quod querimus, nō accipit: & in eo quod accipit, laudemus deum, qui tantum speciei bonum etiam huic quantum infimae dedit.

Nec ei tamen vt amatores eius inhæreamus, sed vt dei K laudatores eam transgrediamur, vt supra eam colloca ti de ea iudicemus, non ei connexi in illa iudicemus.

Festinemus itaque ad illud bonum, quod nec locis grassatur, nec tempore voluitur, & vnde speciem formamque accipiunt omnes locales temporalesque nature. Ad quod videndum mundemus cor per fidem domini nostri Iesu Christi, qui ait, Beati mōdo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Non enim eos oculos ad illud bonum cernendum preparari oportet, quibus cernitur lux ista diffusa per locos, & non vbiq; integra, sed aliam partem hic habens alibi aliam. Verum illum aspectum aciemque purgemus, quo cernitur quantum in hac vita licet, quid sit iustum, quid pium, quae sit sapientiae pulchritudo, quae quisquis cernit, praepōnit longē omnium localium spatiorum plenitudini, & sentit vt ista cernat, non per locorum spatia diffundi aciem mentis suae, sed incorporea potentia stabiliri. Cui aspectui quoniam multum inimica sunt phantasmata, quae de carnali sensu tracta imaginarie cogitatio nostra versat & continet, detestamur istam haerēsim, quae suorum phantasmatum fidem secuta, & diuinam substantiam per locorum spatia, quantum infinita velut informem molem dissecit atque diffudit, & eam ex vna parte truncavit, vt inueniret locum malo: quod videre non potuit non esse naturam, sed contra naturam: & ipsum malum tanta specie & formis & pace partium in singulis naturis vigente decoravit, quae sine his bonis nullam poterat cogitare naturam, vt ea mala, quae ibi reprehendit innumerabilem bonorum copia sepeliantur. Sed huius volu minis iste sit terminus, in ceteris cetera eius deliramenta deo permittente atque adiuuante arguantur.

FINIS.

DIVI AVRE
LII AVGVSTINI HIPPONEN-
sis Episcopi, de duabus animabus contra
Manichaeos, Liber vnus.

MITVLANTE dei misericordia, diruptis & derelictis Manichaeorum laqueis tandem catholica gremio restitutum, libet considerare nunc saltem ac deplorare illam meam miseriam. Multa enim erant, quae facere debui, ne tam facile ac diebus

paucis religionis veritatis semina mihi à pueritia salubriter insita, errore vel fraude falsorum fallaciumve hominum effossa ex animo pellerentur. Nam primò animarum illa duo genera, quibus ita singulas naturas propriasque tribuerunt, vt alterum de ipsa dei esse substantia: alterius vero deum nec conditorem quidem velint accipi, si mecum sobrie diligentēque considerassem, mente in deum supplici & pia, fortasse mihi satagenti apparuisset, nullam esse qualem libet vitam, quae non eo ipso, qui vita est & in quantum omnino vita est, ad summum vitae fontem principiumque pertineat: quod nihil aliud quam summum & solum, verumque deum possumus confiteri. Quapropter illas animas, quae à Manichaeis vocantur malae, aut carere vita, & animas nō esse: neque quicquam velle seu nolle, appetere vel fugere: aut si viuerēt, vt & animae esse possent, & aliquid tale agere, quale

Hortatur ad summū bonum. Cap. XLII.

Math. 5.

Quod spiritali cognitioni, quae spiritalia videntur, inimica sunt carnalia phantasmata. Cap. XLIII.

Omnis vita à Christo. Caput. I.

M

Retraha. cap. 15.

* alias, vi uere. Aut si Christū &c.

Verius sunt quae intellectu percipiuntur. Caput. II. * alias, sustinere.

Quing; sensus corporis.

Math. 8.

1. Timo. 5.

Collectio à minore. Cap. III.

A quale illi opinaretur, nullo modo eas nisi vita viuere: * ac si Christum dixisse constaret, vt constat, Ego sum vita: nihil esse causa cur non omnes animas, cum anima nisi viuendo esse non possint, per Christum, id est, per vitam creatas & conditas fateremur. Quod si tempore illo quaestionem de ipsa vita, & de participatione vitae meae cogitatio ferretur ac consentire non posset, quae profectò magna est, & multum serenae disputationis inter doctissimos indigēs, illud inspicere fortasse valuissem, quod omni homini sese sine studio partium bene consideranti manifestissime apparet, omne quod scire & nosse dicimur, aut sensu corporis, aut intelligentia nos habere comprehensum. Sensus autem corporis etiam vulgo quinque numerari, visum, auditum, odoratum, gustum, atque tactum, quibus omnibus intelligentiam longe lateque praestare & excellere, quis mihi non vel ingratus impiusque concederet? Quo constituto atque sumato illud consequi, & cuncta quae tactu & visu, vel quolibet alio modo corporaliter sentientur, tantò essent inferiora his quae intelligendo assequeremur, quanto ipsos sensus intelligentiae cedere videremus. Quam ob rem cum omnis vita, & ob hoc omnis anima nullo corporis sensu, sed solo intellectu percipi queat: sol autem iste atque Luna omnisque lux, quae mortalibus his oculis cernitur, ab ipsis quoque Manichaeis, vero & bono deo tribuenda esse dicitur, summam esse dementiae id praedicare pertinere ad deum, quod per corpus intuemur: quodque non solum animo, sed ipsa sublimitate animi, mente scilicet atque intelligentia caperemus, id est, vitam, qualiscunque illa diceretur, tamen vitam eodem deo auctore priuandam & viduandam putare. Num enim quid sit viuere, quamque secretum ab omni corporis sensu, quamque omnino incorporeum, si me ipsum inuocato deo interrogare, respondere non possum? Aut non illi quoque fateantur, non solum viuere illas, quas detestantur animas, sed etiam immortaliter viuere: Quodque à Christo dictum est, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: nō omnino de nō viuētib; sed de peccantibus dictum, quae immortalis anima sola mors est, scribente Paulo, Mortua est vidua quae in deliciis viuit: simul enim & mortuam esse dixit & viuere. Quare nō ego quanto decoloratius viuat peccatrix anima, sed illud ipsum tantum quod viuat attenderem. Quod si percipere nisi intelligendo nō possem, credo veniret in mentem, tantò esse quamlibet animam luci, quam per hos sentimus oculos praferendam, quanto intelligentiam ipsis oculis praferremus. Lucem autē illam illi quoque à patre Christi esse confirmant, ego ne tandem, quod ab eo esset quaecunque anima, dubitarem? Ego vero nō modo de anima, sed de quouis etiam corpore, quin ab ipso esset nihil omnino, ne tum quidē hoc scilicet illius imperitia atque atatis ambigerem, si forma quid esset, quidve formatum: quid species, & quid indutum specie: deinde quid horū, cui causa esset, pie cauteque cogitarem. Sed de corpore interim taceo, de anima cōqueror, de spontaneo & viuido motu, de actu, de vita, de immortalitate. Denique conqueror, quod aliquā rem ista omnia sine dei bonitate habere posse miserimus credidi: quod quanta essent, negligenter attendi, hoc mihi gemendum, hoc defendū puto. Vluerem mecum haec loquerer mecum, deferrem ad alios, quae vis esset intelligentiae, quoniam nihil esset in homine quod huic excellentiae possem cōferre, praepōnerem: vbi mihi hoc homines, si modo essent homines, concessissent, quererem vtrum his oculis viderent, id est, intelligerent? Vbi negauissent, colligerem primò longe esse sensui oculorum

istorum intelligentiam mentis antepōnendam: deinde D subiungerē, id quod re meliore perciperemus, necessariò melius iudicandum. Quis hoc non daret? Ergo pergerē querere, Anima illa, quam malam dicerent, oculis ne sentiretur istis, an mente intelligeretur? Mente faterentur. Quibus omnibus inter nos conuenientibus atque cōfirmatis, quid conficeretur ostenderem, animam illam scilicet, quam execraretur, luce ista quam venerentur esse meliorem: quandoquidē illa intellectu mentis, haec sensu corporis innotescit. Hic vero haerent fortasse, ducentque rationem sequi recusarent: tanta est vis veteranosarum opinionū, & diu defensionē atque creditae falsitatis. Sed ego instarem magis haerentibus nō asperere, nō pueriliter, non peruicaciter, repeterem quae concessa sunt: & quae essent concedenda, monstrarem. Hortarer vt in cōmune cōsulerent, viderent certè quid nobis negandum esset, vtrum intellectum istis carnis luminibus praferendum, an excellentem esse, quod animi excellentia, quae quod vili sensu corporis cognoscitur, falsum putarent: an illas animas, quas alienigenas crederent, tantum intelligendo, id est ipsa animae excellentia sciri posse nolent fateri: an Solem ac Lunā non nisi istis oculis notos fieri vellent abnuere. Quod si nihil horū nisi absurdissime atque impudentissime negari posse animaduertēret, suaderem nō eos oportere dubitare istam lucem, quam colendam praedicarent, esse anima illa viliorem, quam fugiendam monerent. Atque hic si forte turbati à me quaerent, Num etiam muscae animae huic luci praestare censerem, responderem etiam: nec me terreret musca, quod parua est, sed quod viuua firmaret. Queritur enim, quid illa mēbra tam exigua vegetet, quid huc atque illuc pro naturali appetitu tantillum corpusculū ducat, quid currentes pedes in numerū moueat, quid volantis pennulas moderetur ac vibret? Quod quaecunque est bene considerantibus, in tam paruo tam magnum eminet, vt cuius fulgori perstringenti oculos praefatur. Certè quod nemo dubitat, quicquid intelligibile est omni sensibili, & ob hoc huic etiā luci diuini legibus antecellit. Quid enim cognitione percipimus quae so, si hoc non percipimus aliud esse mēte intelligere aliud sentire per corpus: & prius illud ab hoc posteriore incomparabili sublimitate distare, ideoque non posse intelligibilia sensibilibus praeferrī, cū ipse intellectus tantū sensibus praeferratur. Hinc illud etiam fortasse cognoscerem, quod cōsequens esse manifestum est, cū iniustitia & intemperantia, ceteraque animi vitia nō sentiantur, sed intelligantur: quomodo fiat vt etiā ista, quae detestamur & damnanda censemus: tamen quoniam intelligibilia sunt, anteire hanc lucem queant, cū in suo genere ista laudanda sit. Suggestur enim animo bene seie deo subiiciēti, primò nō omne quod laudamus omni quod vituperamus esse antepōnendum. Neque enim quia laudo purgatissimum plumbum, ob hoc illud vituperando, auro pluris aestimo: in suo enim genere quidque cōsiderandum est. Improbò iurisconsultum multas leges ignorantem, sed eum tamen probatissimo sutori sic praefero, vt ne cōparandum quidēnam putem. At istum laudo, quod suae artis peritissimus sit: illum autē, quod suam professionem minus impleat, iure reprehendo. Ex quo reperire deberem lucē istam, quae in genere proprio perfecta esset iure laudari: tamē quia sensibilib; rerū numero includitur, quod genus intelligibilium generi cedat necesse est, infra iniustas & intēperantes animas, quoniam sunt intelligibiles, esse deputandam: quantum istas nō iniuria damnatione dignissimas iudicemus. Querimus namque in his, quod cōcilietur deo,

Corruptio tendit ad non esse. Caput. XL.

Corruptio permitti dei à nobis est. Cap. XLI.

Musca Sole praestantior. Cap. III.

† formatio.

In suo quidque genere bonum est. Cap. V.

Etiā ma-
lū quatenus
est, & a deo.
Cap. VI.

G non quod isti fulgori præferatur. Quapropter quisquis hoc lumen ex deo esse contenderet, non repugnarem: sed magis animas dicerem vitiosas, etiam non inquantum vitiosæ, sed inquantum animæ sunt, deum sibi esse creatorem fateri oportere. Hoc loco si quisquam illorum cautus & vigilans, iam etiam studiosior, quam pertinacior me admoneret, non de vitiosis animis, sed de ipsis animæ vitiosis esse querendū: quæ quoniam sensu corporis nō cognoscerentur, & tamen cognoscerentur, nō nisi intelligibilia posse accipi: quæ si sensibilibus omnibus antecellunt, cur lucem deo auctori esse tribuendā inter nos conueniret: vitiorū vero auctorem deum nemo nisi sacrilegus diceret, Responderem homini, si aut statim & repete, vt bonis dei cultoribus solet, diuinitus insulisset huius solutio quæstionis, aut fuisset antea præparata: quorum si neutrum meruissim atque potuissim, cœpta differrem: quodq; esset propositum, difficile esse ad dignoscendum atque arduum cōfiteri. Recurrerem in me, prosternerer deo, alte ingemiscerem, quarens ne me in medio spatio, quō certis rationib⁹ promouissim, herere pateretur, ne accipiti quæstione cogerer aut intelligibilia sensibilibus submittere ac subdere, aut ipsum vitiorum dicere auctore, cū esset vtrumuis horum falsitatis impietatisq; plenissimū, nullo modo possem existimare quod me sic affectum ille desereret. Admoneret potius suis illis ineffabilibus modis, vt cōsiderarem etiā atq; etiam vtrum animi vitia, de quibus astuarem, inter intelligibilia numeranda essent. Quod vt reperirē, propter imbecillitatem interioris oculi mei, quæ mihi peccatis meis iure accidisset, aliquē mihi ad inuisibilia cōtuenda in ipsis visibilibus machinarer gradum: quorum esset nobis nullo modo certior cognitio, sed cōsuetudo fidentior. Itaque statim quærerem quid ad sensum proprie pertinere oculo: inuenire colores, quorum principatū lux ista obtineret. Hęc enim sunt, quæ nullus alius sensus attingit: nam motus corporum, & magnitudines, & interualla, & figuras quamuis & oculis, nō tamen proprie, sed tactu etiam posse sentiri. Vnde colligere tanto ceteris corporeis & sensibilibus præstare lucem, quanto aliis sensibus aspectus esset illustrior. Electa igitur ex omnibus quæ corpore sentiuntur ista luce qua niterer, & in qua gradum illum inquisitionis meæ necessariō collocarem, pergerem attendere quid ageretur hoc modo, mecumq; ita fermocinarer, Si sol ista tanta claritate conspicuus, & diei luce sufficiens vsq; ad lunæ similitudinem in conspectu nostro paulatim deficeret, num aliud quicquā oculis sentiremus, quā lucem vtcunque fulgentem: lucem tamen querentes, quod fuerat non videndo, & haurientes videndo quod aderat? Non ergo illum defectum videremus, sed lucem quæ defectui remaneret. Cum autem non videremus, nō sentiremus: quicquid enim sentimus aspectu, non potest nō videri, quare si defectus ille neq; visu, neque alio sensu sentiretur, nō posset inter sensibilia numerari. Nihil enim sensibile est, quod sentiri non potest. Referamus nunc cōsiderationem ad virtutem, cuius intelligibili luce splendere animum conuenientissimē dicimus. Porrō ab hac luce virtutis defectus quidam non perimens animam, sed obscuras, vitium vocatur. Potest igitur recte vitium quoq; animæ nequaquam inter intelligibilia numerari, vt lucis ille defectus recte de sensibilibus numero existimatur: illud tamē quod remanet animæ, id est, hoc ipsum quod viuunt, atque anima est, tam est intelligibile, quā sensibile illud, quod in hoc visibili lumine post defectū quantumcumq; fulget: & ideo animā inquantum anima

esset, & vitæ participaret, sine qua nullo pacto anima esse potest, rectissime omnibus sensibilibus anteferri. Quam ob rem maximi erroris esse vllam animam dicere non esse ex deo, ex quo esse solem lunamq; gloriaris. Quod si iam placeret omnia sensibilia nominare, non modo ea quæ sentiremus, sed etiam ea quæ non sentiendo, tamen per corpus iudicarem: sicut per oculos tenebras, & per aures silentium: & illas enim non videndo, & hoc non audiendo cognoscimus. Rursusq; intelligibilia non ea tantum, quæ illustrata mente conspiciamus, sicuti est ipsa sapientia, sed etiam illa, quæ ipsius illustrationis priuatione auersamur: vt est insipientia, quam tenebras animi congrue dixerim, nullam de verbo facerem controuersiam, sed totam quæstionem facili diuisione dissoluerem: statimq; approbarem bene attendentibus substantias intelligibiles sensibilibus substantiis diuina & incorrupta veritatis lege præponi: non earū substantiarum defectus, quamuis hos intelligibiles, illos sensibiles appellare vellemus. Quapropter qui & hæc lumina visibilia, & illas intelligibiles animas substantias esse fateantur, omnimodo eos cogi sublimiores partes animis concedere atq; tribuere, defectus vero vtriusq; generis nō posse alteros alteris anteponi: priuant enim tantum, & non esse indicant quod vsquequaq; eandem vim habent, sicut ipsæ negationes. Nam cum dicimus, Non est aurum, & non est virtus, quamuis inter aurum & virtutē sit plurimum, nihil tamē inter negationes, quas eis adiunximus, distat. Verū enim vero peius est non esse virtutem, quā non esse aurum: nemo sanus hinc ambigit, quod nō propter ipsas negationes, sed propter res, quibus adiunguntur, accidere quis nō intelligat? Auro enim virtus quanto præstat, quanto est virtute quā auro carere miserius. Quam ob rem cum res intelligibiles sensibilibus rebus antecellunt, defectum in intelligibilibus quam in sensibilibus merito ægrius toleramus, non eos defectus, sed ea quæ deficiunt, carius & vilius astimātes. Ex quo iam illud apparet defectum vitæ, quæ intelligibilis est, multo miserabiliorē esse quā huius sensibilibus lucis, quod scilicet multo est carior intellecta vita, quā lux ista conspecta. Quæ cum ita sint, audebit ne quisquā cum solem aut lunā, & quicquid in syderibus, quicquid denique in hoc igni nostro atque terreno luce visibili effulget, deo tribuat animas quaslibet, quæ profecto nisi viuendo animæ non sunt, cum tantum hoc lumen vita præcedat, nolle cōcedere ex deo esse: & cum ille verum dicat, qui dicit, inquantum nitet, ex deo est: ego ne tandem, deus magne, mentiar, si dicam, inquantum viuunt, ex deo est? Non vsque adeo quæso cecitas mentis, suppliciaq; augeantur animorum, vt hæc homines non intelligant. Sed quoquo modo illorum error aut pertinacia sese haberet, his ergo fretus armatusq; rationibus, credo cū ad eos rem ita cōsideratam perfectamq; detulissim, & cum his placide cōtulissim, vererem ne mihi quisquā eorum alicuius momēti esse videretur, si aut intellectū, aut ea quæ intellectu nondum perfecte perciperentur, sensui conaretur præferre, aut saltem comparare corporeo, vel his rebus, quæ ad eundē sensum noscendæ similitur pertinerent. Quo constituto, quando illi mihi vel quisquam negare auderet, animas quantum velit malas, tamen quoniam animæ essent, intelligibilium rerū numero cōtineri, neq; illas per defectum intelligi? Si quidem animæ nō alio essent, nisi quo viuerent, licet enim per defectum intelligerentur vitiosæ, quia virtutis egestate sunt vitiosæ, non tamen per defectum animæ, quia viuendo animæ. Nec fieri potest, vt vitæ præsentia sit causa

Mali quomodo ex deo, & non ex deo. Caput. VII. Ioan. 8. 1. Corin. 8. Roma. 11.

Ioan. 11. Ioan. 8.

1. Corin. 2.

Ioan. 8.

1. Timo. 5.

Ioan. 8.

Ioan. 11.

Sūmū malū nō intelligitur nisi cognitio summo bono. Caput. VIII.

A causa deficiendi, cū tantū quidq; deficiat, quanto deseritur à vita. Omnimodo igitur cum pateret non posse vllas animas ab eo auctore separari, à quo lux ista non separaretur, iā quicquid afferret, nō acciperet: moneretq; potius, vt eos mecum sequi mallet, qui omne quicquid esset, quoniam esset, inquantumq; esset, ex vno deo esse prædicarent. Recitarēt aduersus me voces illas Euangelicas, Vos propterea nō auditis, quia ex deo nō estis, vos ex patre diabolo estis. Ego quoq; cōtra recitarē, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil: & illud Apostoli, Vnus deus, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus, per quē omnia. Et iterū eiusdē Apostoli, Ex quo omnia, per quē omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula hortaretq; homines, si tamē homines inuenirē, nihil nos iam quasi cōperisse præsumeremus, sed quæreremus potius magistros, qui sententiarū istarum, quæ nobis inter se pugnare viderentur, pacem cōcordiamq; mōstraret. Nam in vna atque eadē auctoritate scripturarū, cū alibi sonaret, Omnia ex deo: & alibi, Vos non estis ex deo: quoniam libros temere cōdemnare nefas esset, quis non videret peritum doctorē, cui quæstionis huius solutio nota esset, inueniendum fuisse: qui profecto si esset bonus intellector, & vt diuinitus dicitur, homo spiritalis, quoniam necessariō faueret veris rationibus, quas de intelligibili sensibiliq; natura quantū potui tractaui atq; disserui: imō si eas ipse multo meli⁹, & ad docendū aptius aperiret, nihil ab eo aliud de hac quæstione audiremus, nisi quemadmodum fieri posset, vt & nullum animarū genus non esset ex deo: & rectē tamen peccatoribus & infidelibus diceretur, Non estis ex deo. Nam & nos fortasse implorato in auxiliū deo facile videre possemus, aliud esse viuere, aliud peccare: & quantū vitā in peccatis cōparatione iusta vitæ mors appellata sit, vtrūq; tamē in homine vno posse inueniri, vt simul sit viuus atq; peccator: sed q̄ viuus, ex deo: q̄ peccator, nō ex deo. In qua diuisione vtimur ea parte de duabus, quæ nostræ sententiæ cōpetit: vt cū dei cōditoris omnipotentia insinuare volumus, etiā peccatoribus dicamus, q̄ ex deo sint. Dicimus enim his qui aliqua specie continentur, dicimus animantibus, dicimus rationalibus, dicimus postremō, quod ad rem maxime attinet, viuētibus, quæ omnia per se ipsa diuina sunt munera. Cū autem malos arguere propositum est, rectē dicimus, Nō estis ex deo. Dicimus enim se à veritate auertentibus in istis delictis, facinorosis, flagitiosis, & quod nomine vno totum cōtinet, peccatoribus, quæ rursus omnia ex deo non esse quis dubitet: Itaq; Christus peccatoribus id ipsum, q̄ peccatores erant, & sibi non credebāt, coarguens, quid mirū si ait, Nō estis ex deo: ex alia parte illa salua manente sententiā, q̄ omnia per ipsum facta sunt, & omnia ex deo: Nam si Christo non crederem, Christi aduentū repudiarem, Christū non reciperem, certum iudiciū est animarū, quæ non sunt dei: & ideo dictū est, Vos propterea nō auditis, quia nō estis ex deo: quomodo vera est vox illa Apostoli, in ipso Euangelij memorabili principio qua dictū est, In sua propria venit, & sui eū nō receperunt. Vnde sui, si non receperunt: aut vnde ideo non sui, quia non receperunt, nisi quia homines peccatores, eo q̄ sunt homines, ad deū: eo vero q̄ peccatores, ad diabolū pertinēt? Hic ergo partē naturæ tenuit qui ait, Sui eū nō receperunt: ille vero voluntatis, qui ait, Nō estis ex deo. Euangelista enim dei opera cōmendabat, Christus hominum peccata cōcecebat. Hic fortasse quis dicat, Vnde ipsa peccata, & omnino vnde malū? Si ab homine, vnde homo: Si ab angelis

lo, vnde angelus: Quos ex deo esse cū dicitur, quamuis recte vereq; dicatur, videtur tamen imperitis & minus valentibus acriter res abditas intueri, quasi per quandā catenā ad deū mala & peccata connecti. Hac quæstione illi regnare se putāt, quasi vero iterrogare sit scire. Vicinam id esset, nemo me scietior reperiretur. Sed nescio quomodo saepe in altercando magnæ quæstionis propositor personam magni doctoris ostentat, plerunque ipso quem terret in eo, de quo terret indoctior. Itaq; isti multitudini se præferendos arbitrātur, quia priores interrogant quod cum multitudine ignorant. Sed si eo tempore, quo cum eis me non sicut iam diu ago, egisse nunc pœnitet, mihi has rationes depromenti hoc obieciissent, dicerem, Quæso interim mecū cognoscite quod facillimū est, si nihil potest sine deo fulgere, multo minus posse aliquid viuere sine deo, ne in tantis monstris opinionum remaneamus, vt nescio quas animas vitam nō ex deo habere prædicemus. Sic enim fortasse continget, vt id quod mecum ignoratis, id est, vnde sit malū, vel simul, vel quolibet ordine aliquādo discam⁹. Quid enim si cognitio summi mali sine cognitione summi boni cōtingere homini nō potest? Non enim nossemus tenebras, si in tenebris semper essemus, sed lucis notitia contrarium suum nō finit incognitū. Summū autem bonum, id est, quo superius esse nihil potest, Deus autē bonum, & deo superius nihil esse potest, Deus igitur summum bonū. Cognoscamus ergo deū, atque ita nos illud quod præpropere quærimus non latebit. Mediocris ne negocij tandē vel meriti cognitionē dei esse arbitrari: Quod enim nobis aliud præmiū, q̄ vita æterna promittitur, quæ dei cognitio est? Ait enim magister deus, Hęc est autē vita æterna vt cognoscāt te solū & verū deū, & quē misisti Iesum Christū. Etenim aia quāuis sit immortalis, tamē quia mors eius recte dicitur à dei cognitione auersio, cū se cōuertit ad deū, meritum est æternæ vitæ cōsequēdā, vt sit æterna vita, sicut dictum est, ipsa cognitio: cōverti autē ad deū nemo nisi qui ab hoc mundo se auertat, potest. Hoc ego mihi arduum & difficillimū sentio, vobis si facile sit, ipse deus viderit. Ego velle credere, nisi me moueret, q̄ cū iste mundus, à quo auerti iubemur, visibilis sit, dixeritq; Apostolus, Ea quæ videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt, Vos plus istorum oculorum quā mentis iudicio tribuistis, apud quos nullam esse fulgentem pennā quæ nō ex deo fulgeat, & esse viuētē animam, quæ non ex deo viuat prædicatur & creditur. Hęc & his similia vel illis etiam dicerem vel mecū reputare possem. Nāq; deum omnibus vt dicitur visceribus deprecans, & scripturis quantum licebat, intentus etiam tunc fortasse talia vel dicerem: vel quod salutis aderat cogitarem.

Sed me duo quædam maxime quæ incautam illam ætatem facile capiunt, per amicales attriuere circumitus, quorum est vnum familiaritas, nescio quomodo repens quadam imagine bonitatis tanquam sinuosum aliquod vinculum multipliciter collo inuolutū, Alterū quod quadam noxia victoria penēm mihi semper in disputationibus proueniebat differenti cum Christianis imperitis, sed tamen fidem suam certatim vt quisq; posset defendere molietibus. Quo successu creberrimo gliscibat adolescentis animositas, & impetu suo in perueratæ magnū malum imprudenter vergebat, Quo altercandi genus quia post eorum auditionem aggressus eram, quicquid vel & qualicūq; ingenio vel alius lectionibus poteram, solis illis libentissime tribuebam. Ita ex illorum sermonibus ardor in certamina, ex certaminum

Quæ hæc erunt Manichæi. Caput. IX.

Ioan. 17.

2. Corin. 4.

† potestare.

Quæ hæc erunt Manichæi. Caput. IX.

DE DVABVS ANIMABVS CONTRA

G num proventu amor in illos quotidie mouebatur *. Ex quo accidebat, vt quicquid diceret, miris quibusdā modis, nō quia sciebam, sed quia optabā verū esse pro vero approbarem. Ita factum est, vt quauis pedetentim atq; caute, tamen diu sequerer homines nitidam stipulā videnti animā praeferentes: verum nō poteram illo tempore sensibilia ab intelligibilibus, carnalia scilicet ab spiritalibus diiudicare atque discernere. Non erat atatis, non disciplina, non cuiusdam etiā consuetudinis, nullorum denique meritorū: non enim partu gaudij felicitatisq; res est. Ita tandem ne illud quidē arripere poteram, quod in omnium hominum iudicio summi dei legibus natura ipsa cōstituit. Quiuis enim homines, quos modo a cōmuni sensu generis humani nulla dirupisset amentia, quā vellent ad iudicandū studia derulissent, quam libet imperitiam, quantamcūq; etiā tarditatem. Velim experiri quid mihi responderet rogāti, vtrum eis peccasse videretur, de cuius dormientis manu scriptisset alius aliquid flagitiosum? Omnes quis dubitet ita fuisse negaturos illud esse peccatum, ita reclamuros, vt etiam succenserent fortasse, quōd tali eos rogatione dignos putarem? A quibus ego quoquo modo poteram, reconciliatis & in consiliū restitutis peterem, vt me aliud tam manifestum, & in omnium cognitione positum, interrogantem non moleste ferret: tunc quarerem, si non dormientis sed scientis manu, qui membris tamen ceteris vincētus atque cōstrictus esset, quisquam valentior aliquid similiter fecisset mali, vtrū quia id nosset, quauis id omnino nolisset, villo peccati nomine teneretur? Et hic mihi omnes mirātes, q̄ talia scilicetarer, sine cunctatione responderent, nihil etiam istum omnino peccasse. Quid ita? Quia de quo nesciente, vel resistere non valēte quisquam quippiam mali fecerit, iuste dānari nullo modo potest. Atq; id ipsum cur ita esset, si in illis omnibus naturā ipsam percontarer humanā, facile peruenirem ad id quod cuperem, isto modo quares, Quid si dormiens ille iam sciret, quid alius de manu eius facturū esset, & de industria se, plus potus etiā ne expergisceretur, somno dederet, vt aliquē iurando falleret, num ei quicquam somnus ad innocētiam suffragaretur? Quid aliud illi quā nocentem hominem pronunciarēt? Quod si & ille volens vincētus est, vt aliquem similiter praetenta defensione deciperet, quid ei tandem, vt peccato careat, illa vincula profuerunt? Quamquam his obstrictus, reuera resistere non valeret, sicut ille dormiens, quid tūc fieret, omnino nesciret. Nunquid nam igitur dubitādum est, quin peccasse ambo iudicarentur? Quibus cōcessis colligerem, nusquam scilicet nisi in voluntate esse peccatum, cum mihi auxiliaretur etiam illud, q̄ iustitia peccantes tenet: sola mala voluntate: quauis quod voluerint, implere nequiverint. Quisquā ne me ista tractantem posset dicere, in reb⁹ obscuris abditisq; versari, vbi propter intelligentiā paucitatem vel fraudis vel ostētionis suspitio nasci solet? Secedat paulisper, illa intelligibilitū sensibilitūq; distinctio. Nulla mihi fiat inuidia, q̄ tardas animas subtilium disputationum stimulis persequor. Liceat mihi me scire viuere, liceat mihi scire me velle viuere: in quē si cōsentit genus humanū, tā nobis cognita est volūtas nostra, q̄ vita. Neque enim cum istam scientiam profitemur metuendū est, ne nos quicquam falli posse conuincat: hoc ipsum enim falli nemo potest, si aut non vinat, aut nihil velit. Non me arbitror quicquā obscurū attulisse, & vereor ne cuiquam magis, q̄ hęc nimium manifesta sunt, videar esse culpandus, sed

quorsum hęc tendāt cōsideremus. Non igitur nisi voluntate peccatur. Nobis autē voluntas nostra notissima est: neq; enim scirem me velle, si quid sit voluntas ipsa nescirem. Definitur itaq; isto modo, Volūtas est animi motus, cogente nullo ad aliquid, vel nō amittendū, vel adipiscendū. Cur ergo ita tunc definire non possem? An erat difficile videre inuitū volenti esse cōtrarium, ita vt contrariū sinistrū dextero esse dicimus, non vt nigrum albo? Nā eadē res simul & nigra & alba esse nō potest: duorum autē in medio quisq; positus, ad alterū sinister est, ad alterum dexter: simul quidē vtrunq; vnus homo potest, sed simul vtrunq; ad vnum hominem nullo modo potest. Ita inuitus & volens simul esse quidem vnus animus potest, sed vnum atq; idem nolle simul vt velle non potest. Cum enim quisq; inuitus aliquid facit, si eū roges vtrū id facere velit, nolle se dicit: item si roges vtrū id velit nō facere, velle respōdet. Ita inuitū ad faciendū, ad non faciendū aut volentem reperies: id est enim vnum animū vno tēpore habentē vtrūq;, sed aliud atq; aliud ad singula referēt. Cur hęc dico? Quia si rursum quaramus quā ob causam id inuitus faciat, cogi se dicit. Nam & omnis inuit⁹ facies cogitur, & omnis qui cogitur si facit, nō nisi inuitus facit. Restat vt volens a cogēte sit liber, etiā si se quispiā cogi putet. Et hoc enim modo omnis qui volens facit nō cogitur, & omnis qui nō cogitur, aut volēs facit, aut nō facit: hęc cū in omnibus hominibus, quos interrogare nō absurde possum⁹, a puero vsq; ad senem, a ludo literario vsq; ad solū sapientis natura ipsa proclamēt, cur ergo non viderē tūc in definitione voluntatis ponendum esse, cogēte nullo, quod nunc quasi experientia maiore cautissimus posuit? At si hoc vbiq; manifestū est, & nō doctrina sed natura omnibus promptū: quid restat quod videatur obscurū, nisi forte illū lateat, aliquid nos velle cū volumus, & ad hoc moueri animū nostrum, idq; aut habere nos aut nō habere: & si habere nos retinere velle, si nō habere nos acquirere? Quare aut nō amittere, aut adipisci aliquid vult omnis qui vult. Quamobrē si omnia ista luce clara sunt, sicuti sunt, neq; me tantum, sed notitiā generis humani veritatis ipsi⁹ liberalitate donata, cur illo etiam tēpore dicere nō possem, Volūtas est motus animi cogente nullo ad aliquid, vel non amittendum, vel adipiscendum? Dicit aliquis, Et hoc te aduersum Manichæos quid adiuuaret? Expecta, sine prius etiam peccatum definiamus, quod sine voluntate esse nō posse omnis mens apud se diuinit⁹ cōscriptū legit. Ergo peccatū est voluntas retinendi vel consequēdi quod iustitia vetat, & vnde liberū est abstinere, quamquam si liberum non sit, nō est volūtas. Sed malū grossius quā scrupulosius definire eam rem. Nec hi libri obscuri mihi scrutandi erant vnde discerem, neminem vituperatione suppliciove dignum, qui aut id velit quod iustitia velle nō prohibet, aut id non faciat quod facere nō potest. Nōne ista content & in montibus pastores, & in theatris poētae, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanū? Quōd si nemo vituperatione vel damnatione dignus est, aut non contra vetitum iustitiā faciens, aut quod nō potest nō faciens, omne autem peccatum vel vituperandū est vel damnandū, quis dubitet tunc esse peccatum, cū & velle iniustum est, & liberum nolle: & ideo definitionē illā & veram, & ad intelligendum esse facillimā, & nō modo nunc, sed tūc quoq; a me potuisse dici, Peccatum est voluntas retinendi vel consequēdi quod iustitia vetat, & vnde

K
1. Retrac. ca. 15.
Voluntas quis sit. 15. q. 1. cap. 1. 2. sentē. diff. 41. cap. Illius etiam. Et. 26 ca. Volūtatē ipsam. Et. 35. cap. 1.

L

M
Quid sit peccatum. Caput. XI.

1. Retrac. ca. 15.
2. sentē. diff. 35. cap. 1.

A
De malis ac bonis animabus. Caput. XII.

Error Manichæorum de duabus animabus.

1. Retrac. ca. 15.

C

Rursum con-
tinet Manichæos.

& vnde liberum est abstinere. Age nunc videamus quid nos hęc adiuuarent. Primum omnium, vt nihil amplius desiderarem: totā causam quippe finiret. Nam quisquis secreta conscientię suę legesq; diuinas penitus naturę inditas apud animū, intus vbi expressiores certioresq; sunt, cōfuleas, has duas definitiones voluntatis atque peccati veras esse concedit, totā Manichæorū heresim paucissimis & breuissimis, sed planē inuictissimis ratiunculis sine vlla cunctatione cōdemnat. Quod sic cōsiderari potest, Duo animarum genera esse dicit, Vnum bonū, quod ita ex deo sit, vt non ex aliqua materia, vel ex nihilo ab eo factum, sed de ipsa eius omnino substantia pars quādam processisse dicatur: Alterū autē malū, quod nulla prorsus ex parte ad deū pertinere credit credendumq; cōmendat. Et ideo illud summū bonū, hoc vero summum malum esse pradicant: atq; ista duo genera fuisse aliquando discreta, nūc esse cōmixta. Genus quidem commixtionis huius, & causalem nondū audieram, sed tamen iam querere cōperam, vtrum illud malum genus animarum antequam bono misceretur, habuisset aliquam voluntatē. Si enim non habebat, sine peccato atque innocens erat, & ideo nullo modo malū. Si autē ideo malum, quia licet esset sine voluntate, tanquam ignis: tamē si bonum attigisset, violaret atq; corrumperet, quantum est nephas, & naturam mali tātum valere ad cōmutandam vllam dei partem, & summum illud bonum corruptibile & violabile credere: Quod si voluntas inerat, profecto inerat cogente nullo motu animi ad aliquid, vel non amittēdum, vel adipiscendū. Hoc autem aliquid, aut bonum erat, aut bonum putabatur, Non enim aliter appeti posset. Sed in summo malo ante cōmixtionem quam pradicant, nullum vnquam bonum fuit. Vnde igitur ibi vel scientia vel opinio boni esse potuit? An nihil volebant quod apud se esset, atq; illud bonum verum, quod extra erat, appetebāt? Ista vero praelara & magna laude pradicanda voluntas est, qua summum appetitur & verum bonū. Vnde igitur in summo malo motus animi tāta laude dignissimus? An studio nocendi appetebant? Primō eodē reuoluitur ratio. Qui enim nocere vult, bono aliquo vult priuare alium propter aliquod bonum suum. Erat igitur in eis vel scientia boni, vel opinio, quā in summo malo nullo modo esse debebat. Deinde bonum illud extra se positum, cui nocere studebant, vtrū omnino vnde esset cognouerant? Si intellexerant, quid tali mēte praelarius? An quicquā est aliud, quōd magnis laboribus omnis bonorum porrigatur intentio, nisi vt summū illud & syncerum bonum intelligatur? Quod ergo nunc vix paucis bonis iustisq; conceditur, id tunc illud merum malum nullo bono adiuuante iam poterat? Si autem illa animæ corpora gerebant, & id oculis viderant, quæ lingue, quæ pectora, quæ ingenia laudandis istis oculis pradicandisq; sufficiunt, quibus vix possunt mentes iustorum adærquari, quanta bona inueniunt in summo malo? Si enim videre deum malum est, non est bonum deus: bonum est autem deus: bonum est igitur deum videre, & nescio quid huic tanto bono comparari queat. Porro q̄ videre bonum est, vnde fieri potest vt posse videre sit malum? Quapropter quicquid vel in illis oculis, vel in istis mentibus fecit, vt ab his possit videri diuina substantia, magnum & ineffabili laude dignissimū bonum fecit. Si autē nō factum, sed ipsum per se tale ac sempiternum erat, difficile hoc malo quicquam melius inuenitur. Postremo vt nihil horum laudandorū habeat ille animæ, quæ illorum rationibus habere coguntur, quæ

Tomus sextus.

erem, vtrum aliquas an nullas animas deus damnet. Si nullas, nullum meritorij iudicium est, nulla providentia: & casu potius q̄ ratione mundus administratur, vel potius non administratur: non enim administratio ca sibus dāda est. Hoc autem si omnibus qualibet religione deuinētis credere nefas est, restat vt aut sit aliquarū animarū damnatio, aut nulla peccata sint. Sed si nulla peccata sunt, etiam nullum bonum. Quod isti si dixerint, heresim suam vno ictu interficiunt. Cōuenit igitur mihi cū illis animas aliquas diuina lege iudiciorū daminari. At hęc si bonæ sunt, quæ illa iustitia est? Si mala, natura, an voluntate? Sed natura esse mala animæ nullo modo queunt. Vnde hoc docemus? De superioribus definitionibus voluntatis atque peccati. Quia dicere animas, & esse malas, & nihil peccare, plenū est demeriti: dicere autem peccare sine voluntate, magnum deliramentum est: & peccati reum teneri quenquā, quia non fecit quod facere nō potuit, summæ iniquitatis est, & insanīa. Quam ob rē illa animæ quicquid faciunt, si natura non voluntate faciunt: id est, si libero ad faciendū & ad non faciendū motu animi carent: si deniq; his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccato earū teneri non possumus. At omnes fatemur & malas animas iuste: & eas quæ non peccauerunt, iniuste daminari. Fatentur igitur eas malas esse, quæ peccant: illa autem, sicut ratio docuit, non peccat. Animarum ergo malarū genus nescio quod extra illud, quod à Manichæis inducitur, nullum est. Nunc bonum illud genus videamus, quod rursus ita laudant, vt ipsam dei substantiam dicant esse. Quāto autē melius est, vt suū ordinem meritūq; quisque cognoscat, nec ita sacrilega superbia ventiletur: vt cum se totjens cōmutari sentiat, summi illius boni, quod incommutabile pia ratio profitetur & docet, credat esse substantiam. Ecce enim, cum manifestum sit non peccare animas in eo q̄ non sunt tales, quales esse non possunt. Vnde constat iā nescio quas illas inducitis nullo modo peccare, & propterea illas non esse omnino: relinquuntur, vt quoniam concedunt esse peccata, non inueniāt quibus ea tribuāt, nisi bono generi animarum & substantiæ dei. Maximē autem vrgentur autoritate Christiana: nūquam enim negauerūt dari veniam peccatorum, cum fuerit ad deū quisque conuersus: nunquam dixerunt, vt alia multa, quod scripturis diuinis hoc quispiam corruptor inuenerit. Quibus ergo peccata donantur? Si alieni generis illis malis, possunt & bonę fieri, possunt dei regnum possidere cum Christo. Quod isti quia negant, nec habent alterum genus, nisi earum, quas de substantia dei esse perhibent, restat vt non solum etiam ipsas, sed ipsas solas peccare fateantur. Ego autem nihil pugno, ne solæ peccent: peccant tamen, etenim mali commixtione coguntur. Si ita cogitur vt resistendi potestas nulla sit, nō peccant: si est in potestate sua resistere, & propria voluntate consentiunt, cur tanta bona in summo malo? Cur hoc malum in summo bono per doctrinam illorum cogimur inuenire, nisi quia neque illud malum est, quod suspitione inducunt, neque hoc summum bonum quod superstitione peruertunt? At si de duobus istis generibus animarum delirare illos & errare docuissim, aut certe ipse didicissim quod remanere non poterat, cur mihi iam de vlla re audiendi aut cōsulendi viderentur? An vt discerem hinc ostendi animarum duo esse genera, quōd in deliberando nunc in malam partem, nunc in bonam mutat assensio? Cur nō magis hoc signum est vnus animæ, quæ libera illa voluntate

1. Retrac. 15.

2. sentē. diff. 28. cap. Simi liter.

1. Retrac. ca. 15.

2. sentē. diff. 27. ca. Si igitur gratia.

E

F

Vera de animabus opinio
Caput. XIII.

e ij luntate

G Iuntate huc & illuc ferri, hinc atque hinc referri potest. Nam mihi cum accidit, vnum me esse sentio vtrunque...

ra ex deo sit, alterius no sit, cogamur accipere, cum alias. tot causas alternantes cogitationes coicere liceat. Sed hec obscura esse, & incassum ab animis lippietibus...

De poenitentia. Cap. XIII.

M

*aliis, potius se.

Orat pro amicis, quos habuit erroris socios. Caput. XV.

1. R. etrac. ca. 15.

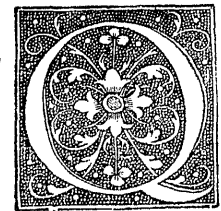
A expertus in me misericordiam tuam, ne homines, cum quibus mihi a pteritia in hominum victu fuit summa...

*aliis, moderata.

FINIS.

DIVI AVRE

LII AVGVSTINI HIPPONENSIS Episcopi, contra Fortunatum quendam Manichaeorum presbyterum, Liber.

B

Vinto calendas Septembris Arcadio Augusto bis, & Rufino viris clarissimis consilibus, actis habita est disputatio adversus Fortunatum Manichaeorum presbyterum in vrbe Hipponensi...

C

est. AVG. Ad aliud vocas, cum ego de fide proposuerim. De moribus aut vestris plene scire possunt, qui electi vestri sunt. Nostis aut me no electu vestru, sed auditori fuisse. Itaque quis & orationi vestrae interfuerim, ut interrogasti, vtru separatim vobiscu habeatis aliquam oratione, deus solus potest nosse & vos. Ego tamen in oratione i qua interfui, nihil turpe fieri vidi, sed solum contra fide animaduerti, qua postea didici & probavi, quod contra sole facitis oratione. Prater hoc in illa oratione vestra nihil noui coepi. Quisquis autem vobis opponit questionem aliquam de moribus, electis vestris opponat. Quid autem inter vos agatis qui electi estis, ego scire non possum. Nam & eucharistia audiri a vobis saepe quod accipiat: tempus autem accipiendi cum me lateret, quid accipiat, unde nosse potui. Itaque serua si placet questionem de moribus, ut inter electos vestros discutiatis, si discuti potest. Mihi fides data est a vobis qua hodie improbo. De ipsa proposui, ad propositum meum mihi respondeatur. FOR. Et nostra professio ipsa est, quod incorruptibilis sit deus, quod lucidus, quod inadibilis, intenibilis, impassibilis, quod aeterna luce & propria habitet: quod nihil ex sese corruptibile proferat, nec tenebras, nec demones, nec Satanam, nec aliquid aduersum in regno eius reperiri possit. Sui autem similem saluatore direxisset, verbum natum a constitutione mundi cum mundo fabricaret, post mundi fabrica inter homines venisset: dignas sibi animas electis sanctae suae voluntati, mandatis suis celestibus sanctificatas, fide ac ratione imbutas celestium rerum, ipso ductore: hinc iterum easdem animas ad regnum dei reuersuras esse, secundum sanctam ipsius pollicitationem qui dixit, Ego sum via, veritas, & ianua. Et, Nemo potest ad patrem peruenire nisi per me. His rebus nos credimus, quia alia sunt anima: id est, alio mediante non poterunt ad regnum dei reuerti, nisi per ipsum repererint veritatem, viam, & ianuam. Ipse enim dixit, Qui me vidit, vidit & patrem meum. Et, Qui in me crediderit, morte non gustabit in aeternum, sed transitu faciet de morte ad vitam, & in iudicium non veniet. His rebus credimus, & hac ratione fidei nostrae, & pro viribus animi nostri mandatis eius obtemperare, vnam fidem sectantes, huius trinitatis patris & filii & spiritus sancti. AVG. Has animas quas de morte ad vitam per Christum venire fatemini, quae causa praecipitavit in morte? FOR. Hinc iam dignare prosequi & contraire. Si nihil praeter deum? AVG. Immo tu dignare respondere id quod interrogaris, has animas quae causa morti dederit. FOR. Immo tu dignare dicere, vtru aliquid sit praeter deum, an omnia in deo sint. AVG. Illud ego respondere possum quod me dominus nosse voluit, deum necessitate nulla pati posse, neque ex aliqua parte violari atque corrumpi. Quod cum tu quoque fatearis, quaerere qua necessitate huc miserit animas, quas dicis per Christum redire? FOR. Quod tu dixisti, quia hucusque tibi deus reuelavit, quod incorruptibilis sit, & mihi ratio quaerenda est, quemadmodum anima & ob quam causam istum in mundum venerint, ut merito nunc eas per vnigenitum filium suum, ac sui similem de hoc mundo liberaret, si nihil praeter ipsum. AVG. Non debemus frustrare tantos qui praesentes sunt, & de quaestione proposita ire ad aliud. Si confitemur ambo, si nobis concedimus esse incorruptibile & inuolabile deum & nihil pati potuisse: ex quo est consequens ut falsa sit haeresis vestra, quae dicit deum, cum videret imminere vastitate ac labore regnis suis, misisse virtute quae cum tenebrarum gente pugnaret, & ex ea commixtione hinc nostras animas liberaret. Breuis est ergo ratio mea, e iij

De utilitate credendi. cap. 1. & 2.

Ioan. 14.

Ioan. 5. & 8.

*aliis, ferina seclantur. Pulchre nanque.

1. R. etrac. ca. 15.

1. R. etrac. ca. 15.

G mea, & quantum existimo lucis plenissima. Si deus nihil pati potuit à gēte tenebrarum, quia inuolabilis est, sine causa huc nos misit, vt nos hic erumnas patiamur. Si autem aliquid pati potuit, nō est inuolabilis, & decipitis eos, quibus dicitis esse inuolabilem deū. Hoc enim vestra hæresis negat cū cætera exponitis. FOR.

Philip. 2.

Hoc sentimus quod nos instruit beatus Apostolus Paulus, qui dicit, Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu, Qui cum in forma dei esset constitutus, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinanivit formæ serui accipiēs: in similitudinem hominum factus est, & habitu inuentus vt homo: humiliavit semetipsum, & factus est subditus vsq; ad mortem. Hoc ergo sentimus de nobis quod & de Christo, qui cū in forma dei esset cōstitutus, factus est subditus vsque ad mortem, vt similitudinem animarū nostrarū ostenderet. Et quemadmodū in se mortis similitudinē ostendit, & se à patre esse de medio mortuorum rescitatum: eo modo sentimus & de animabus nostris futurum, quod per ipsum poterimus de hac morte liberari: quæ aut aliena est à deo, aut si propria est dei, & misericordia eius cessat, & liberatoris nomen, & opera liberantis. AVG. Ego quero quemadmodum in morte venerimus, & tu dicitis quemadmodum de morte liberemur. FOR. Ita Apostolus dixit quomodo sentire debeamus de animabus nostris, quod Christus nobis ostēdit, Si fuit Christus in passione & morte, & nos: si voluntate patris descendit in passionem & mortē, & nos. AVG. Notum est omnibus catholicā fidem ita se habere, q; dominus noster: id est, virtus & sapientia dei, & verbum per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, ad liberationem nostrā hominem suscepit. In ipso homine quem suscepit demonstrauit illa quæ dicitis. Nos autem nunc de ipsius dei & ineffabilis maiestatis substantia querimus, vt rui ei aliquid nocere possit, an nō possit. Si enim potest ei aliquid nocere, nō est inuolabilis. Si non potest ei aliquid nocere, quid ei factura erat gens tenebrarū, contra quam dicitis bellū gestum esse à deo ante constitutionem mundi, in quo bello nos, id est, animas quas modo indigere liberatore manifestum est, cōmixtas esse omni malo, & morti implicatas asseritis? Redeo enim ad istud breuissimum,

I Si poterat ei nocere, non est inuolabilis: Si nō poterat, crudeliter huc nos misit, vt ista patiamur. FOR. Anima deus *f est, an non? AVG. Si iustum esse vt non interrogatis meis respondeatur, & ego interroger, respondebo. FOR. Si in proprio agit anima? Hoc à te quero. AVG. Ego quidem quod interrogasti dicā, tantū illud memineris, te noluisse respondere interrogatis meis, me autem tuis respondere. Si queris vtrū à deo descenderit anima, magna quidem questio est. Sed siue à deo descendit, siue non, illud de anima respōdeo, non esse deum, aliud esse deum, aliud animam, Deum esse inuolabilem, incorruptibilem, & impenetrabilem, & incoquinabilem, & qui ex nulla parte corrumpi possit, & cui nulla ex parte noceri potest. Animā vero videmus & peccatricem esse, & in erumna versari, & veritatem querere, & liberatore indigere. Hæc mutatio animæ ostendit mihi, q; anima nō sit deus, nam si anima substantia dei est, substantia dei errat, substantia dei corrumpitur, substantia dei violatur, substantia dei decipit, quod nephas est dicere. FOR. Ergo negasti animā ex deo esse, quādiu peccatis & vitiis & mūdānis rebus deseruit & errore ducit, q; fieri nō potest, vt aut de hoc patiat, aut substantia eius. Est enim deus incorru-

*f aliās, dei

ptibilis, & substantia eius immaculata est & sancta. Hic K vero quaritur à nobis, vtrum anima ex deo sit, nec ne? Quod nos fatemur & ostendimus, ex Saluatoris aduentu, ex ipsius sancta predicatione, ex ipsius lectione, dum animabus miseretur, & secundum eius arbitrium anima venisse dicitur, vt eandē de morte liberaret, & perduceret eam ad æternam gloriam, & restitueret patri. Quid vero de anima tuiple dicitis aut speras, vtrum sit à deo, nec ne: substantiam dei, ex qua negas esse animam, nullis passionibus posse subiacere? AVG. Animā sic negauit esse substantiam dei, vt negem illam esse deū, sed tamē ex deo authore esse, quia facta est à deo. Aliud est qui fecit, aliud quod fecit. Qui fecit, corruptibilis esse omnino nō potest: quod aut fecit, omnino nō potest equale esse illi qui fecit. FOR. Nec ego dixi animā esse similem deo. Sed quia dixisti facturā *f esse animā, & nihil præter deum, quero vnde nam deus animæ substantiam adinuenit? AVG. Tantum memeto me respondere ad ea quæ interrogaste autem ad ea quæ interrogo non respondere. Animam dico esse factā à deo, vt cætera omnia quæ à deo facta sunt, & inter illa quæ deus omnipotens fecit principalem locum datum esse animæ. Si autē queris, vnde deus animam fecit, memeto me cōfiteri tecū, esse deum omnipotentem. Omnipotens autē nō est, qui querit adiuari aliqua materia vnde faciat quod velit. Ex quo est cōsequens, vt secundum fidem nostrā omnia quæ deus fecit, per verbum & sapientia suam de nihilo fecerit. Sic enim legimus, Ipse iussit & facta sunt, ipse mandauit, & constituta sunt.

Lib. 3. Que
sio. quest. 2.*f aliās, fa-
ctitiam.1. Retrac. ca.
16.

Psal. 32.

FOR. Ex iussione constant vniuersa AVG. Ita credo, sed vniuersa quæ facta sunt. FOR. Facta consonant, sed quia incōuenientia sibi sunt, ac per hoc ergo constat non esse vnā substantiā, licet ex vniuersa iussione eadem ad cōpositionem mundi huius & faciem venerint. Cæterū rebus ipsis patet, quia nihil simile tenebræ & lux, nihil simile veritas & mendaciū, nihil simile mors & vita, nihil simile anima & corpus, & cætera iis similia, quæ & nominibus & speciebus distāt ab inuicem. Et merito dixisse dominū nostrū, Arbor quam nō plātauit pater meus cælestis, eradicabitur, & in ignē mittetur, quia non affert fructus bonos, & esse arborem radicandā. Hinc vere constat ex ratione rerum, q; duæ sunt substantiæ in hoc mundo, quæ speciebus & nominibus constāt, quarum est vna corporis, alia vero æternæ patris omnipotentis, quam esse credimus. AVG.

Matth. 15.

M Contraria ista quæ te mouēt vt aduersa sentiamus, propter peccatum nostrū, id est, propter peccatū hominum contigerunt. Nam omnia deus & bona fecit & bene ordinauit, peccatū autem nō fecit: & hoc solum quod dicitur malum, est voluntarium nostrum peccatum: & aliud genus mali, quod est poena peccati. Cum ergo duo sint genera malorum, peccatū & poena peccati: peccatum ad deū non pertinet, poena peccati ad vindicē pertinet. Etenim vt bonus est deus qui omnia cōstituit: sic iustus est vt vindicet in peccatū. Cū ergo omnia optime sint ordinata quæ vidētur nobis nunc aduersa esse, merito cōtingit hominis lapsi, qui legem dei seruare noluit. Animæ enim rationali quæ est in homine, dedit deus liberum arbitriū. Sic enim posset habere merita, si voluntate, nō necessitate boni essemus. Cū ergo oporteat nō necessitate, sed voluntate bonū esse, oportebat vt deus animæ daret liberum arbitriū. Huic autem animæ obtemperanti legibus suis, omnia subiecit sine aduersitate, vt ei cætera quæ deus condidit seruiret, si & ipsa deo seruire voluisset. Si autem ipsa noluisse seruire deo, ea

qua

A quæ illi seruiebant, in poenā eius cōuerterentur. Quare si recte omnia à deo ordinata sunt, & bona sunt, & deo non patitur malū. FOR. Non patitur, sed deus malū præuenit. AVG. A quo nihil passurus erat? FOR.

Eph. 2.

Hoc meū est quia præuenire voluit, & nō temere, sed virtute & præscientia. Cæterū nega malum præter deū esse, cum per præcepta ostendit, quæ sunt alia quæ præter voluntatē ipsius sunt: Præceptū non intercedit, nisi vbi est & contrarietas: libera facultas viuendi non datur, nisi vbi est lapsus, secundum Apostoli rationē, qui dicit, Et vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis, secundū magisterium huius mundi, secundū principem potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filiis dissidentiae, in quibus & nos & omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntates consiliorum carnis, & eramus naturaliter filij iræ sicut & cæteri. Deus autē qui diues est in omni misericordia, misertus est nobis. Et cū mortui essemus in peccatis, cōiunificauit nos in Christo, cuius gratia estis salui facti, simul & suscitauit, & cū eo collocauit in cælestibus cū Christo Iesu, vt ostenderet in seculis superuenientibus abudantes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidē, & hoc non ex vobis, dei enim donum est, non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipse enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ preparauit deus vt in illis ambulemus. Propter quod memores estote, q; aliquādo vos eratis gentes in carne, qui dicebamini præputiū, ab ea quæ dicitur circūcisio in carne manufacta, quia eratis illo tēpore sine Christo, alienati à cōuersatione Israël, & hospites testamentorum, promissionis spem nō habentes, & sine deo in hoc mundo. Nunc autē in Christo Iesu vos qui aliquādo eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra qui fecit vtraq; vnum, & mediū parietem maceræ soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipsum in vnū nouum hominē, faciens pacē, vt recōciliet ambos in vno corpore deo, per crucē, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longe, & pacem iis qui prope. Quoniam per ipsum habemus vtriq; in vno spiritu accessum ad patrem. AVG. Ista Apostoli lectio quam recitare voluisti, si non fallor, pro mea plurimū & contra tuam fidem facit. Primo quia ipsum liberum arbitrium, quo ego dixi fieri vt anima peccet, satis hic expressum est cum peccata nominauit, & cum recōciliationem nostrā dixit fieri cum deo per Iesum Christum. Peccatum enim auerſi eramus à deo: tenendo autem præcepta Christi recōciliamur deo: vt qui peccatis mortui eramus seruantes præcepta eius viuificemur, & pacem habeamus cum illo in vno spiritu, à quo alienati eramus, non seruantes mādāta eius: sicut de homine qui primus est cōstitutus in fide nostra prædicatur. Ergo nunc quero abs te secundū eam lectionem quæ lecta est, quomodo habeamus peccata, si natura contraria nos cogit facere quod facimus? Qui enim cogitur necessitate aliquid facere, non peccat. Qui autem peccat, libero arbitrio peccat. Nihil mali fecit, qui nihil sua voluntate fecit. Quare sit nobis pœnitētia imperata, si nos nihil mali fecimus, sed gēs tenebrarum? Quaro item, Indulgentia peccatorum cui detur, nobis, an gēti tenebrarum? Sed si gēti tenebrarū datur indulgentia peccatorū, regnabit & ipsa cum deo, accipiens indulgentiam peccatorum. Si autem nobis datur indulgentia pecca-

Tonus sextus.

torum, manifestum est quia voluntate peccauimus. Satis enim stultū est ignoscere ei qui nihil mali fecit. Nihil autem mali fecit, qui nihil sua voluntate fecit. Hodie ergo anima pollicente sibi deo indulgentiam peccatorum & reconciliationē, si peccare destiterit, & de peccatis pœnitentiam gesserit, si respondeat secundū fidem vestrā & dicat, Quid enim peccauit? quid cōmēuit? quid me expulisti de regnis tuis, vt cōtra nescio quam gentem pugnarem? Depressa sum, permixta sum, corrupta sum, defecta sum, nō est mihi seruatiū liberum arbitrium, tu nostri necessitate qua pressa sum, Cur mihi imputas vulnera quæ suscepi? Quare me cogis ad pœnitentiam, cum tu sis causa vulnerum meorū, cū tu scias quæ passa sum gentē tenebrarū in me fecisse, te authore, qui violari non poterat, & tamen volens cauere regnis tuis, quibus nihil noceri possit, me in miserias præcipitasti? Si recte ergo pars tua ego sum quæ de visceribus tuis processit, si de regno tuo & de ore tuo, in hac gente tenebrarum aliquid pati nō debui, vt me incorrupte illa subiiceretur, si pars eram domini: nunc autem cū illa temperari non possit nisi mea corruptione, quomodo aut pars tua dicor, aut tu inuolabilis manes, aut non es crudelis, qui me pati voluisti pro his regnis, quibus nihil noceri poterat ab illa gente tenebrarū? Ad hoc responde, si placet, & dignare mihi etiam illud exponere, quomodo dictū est à Paulo Apostolo, Eramus naturaliter filij iræ. Quomodo dicit naturaliter animam filiam esse dei & portionē dei? FOR. Si secundum animā dixisset Apostolus, q; simus naturaliter filij iræ, alienata esset anima ore Apostoli à deo. Et hoc modo tu ratione ostendis, q; anima non sit dei, quæ naturaliter, inquit Apostolus, sumus iræ filij. Si verō secundum q; lege tenebatur idem Apostolus ex semine Abrahamæ, vt ipse cōtestatur, descendens, constat eum corporaliter dixisse nos fuisse filios iræ sicut & cæteros. Animæ vero substantiam ostendit q; sit ex deo, & animam aliter non posse reconciliari deo, nisi per magistrum, qui est Christus Iesus. Interfecta enim inimicitia, videbatur anima indigna extitisse deo. Sed quia missa est, hoc confitemur, à deo tamen omnipotente, & origine trahēs, & missa ad ipsius voluntatē consignandam. Quemadmodū & saluatorem Christum credimus de cælo venisse, voluntatē patris complere. Quæ voluntas patris hæc erat, animas nostras de eadē inimicitia liberare, interfecta eadē inimicitia. Quæ si aduersa deo non fuisset, nec inimicitia vocaretur vbi erat vnitas, nec interfectio diceretur aut fieret vbi vita erat. AVG. Memento q; Apostolus dixerit, cōuersatione nos alienatos à deo esse. FOR.

Eph. 2.

F

Trado ego duas substantias fuisse, in lucis substantia haberi deum, vt superius diximus, incorruptibile: fuisse vero contrariam naturam tenebrarum, eam quam virtute dei vincit hodie quoque confiteor, & ad meum regressum Saluatorem esse Christum emissum, vt ante idem Apostolus ait. AVG. Rationibus vt discutere-mus duarum naturarum fidem, impositū est ab iis qui nos audiunt. Sed quoniam ad scripturas iterum confugisti, ad eas ego descendendo, ac nihil prætermittendū esse postulo, ne quibusdā capitibus vrentes, nebulas afferamus eis, quibus nota scripturæ non sunt. A capite igitur quod habet Apostolus in epistola sua ad Romanos cōfideremus. In prima enim pagina est quod vehementer cōtra vos est. Dixit enim, Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, separatus in Euangelium dei, quod ante promiserat, per Prophetas suos in scripturis sanctis, de filio suo, qui factus est ex semine David secundū carnem

Roma. 1.

e iij

Garnem, qui prædestinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. Videmus Apostolum de domino nostro nos docere, vt & virtute dei ante carnem prædestinatus fuerit, & secundum carnem factus sit ei ex semine Dauid. Hoc vos cum semper negaueritis & negetis, quomodo scripturas flagitatis, vt secundum eas potius differamus? FOR. Secundum carnem asseritis ex semine Dauid, cum prædicetur ex virgine esse natus, & filius dei magnificetur. Fieri enim non potest, nisi vt quod de spiritu est, spiritus habeatur: & quod de carne est, caro intelligatur. Contra quod est ipsa autoritas Euangelij qua dicitur, quod caro & sanguis regnum dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Hic strepitus factus est à confidentibus qui rationibus potius agi volebant, quia videbant eum non omnia quæ in Apostoli codice scripta sunt velle accipere. Deinde passim sermocinatio ab omnibus haberi cœpit, quouisque diceret sermonem dei ligatum esse in gente tenebrarum. Quod cum exhorruissent qui aderam, discessum est. Postera die adhibito iterum notario, res acta sic est. FOR. Quod nihil mali ex se proferat deus omnipotens, & quæ sua sunt incorrupta maneant, vno ex fonte inuolabili orta & genita. Cætera vero quæ in hoc mundo versantur contraria, non ex deo manare, nec principi deo paruisse in hoc seculo, id est, quod non ex ipso originem trahant. Hæc ergo in fide suscepimus, quod aliena sint mala à deo.

Disputatio secunda.

A V G. Et nostra fides hæc est, quod malorum genitor non sit deus, neque ullam naturam fecerit malam. Sed cum vterque nostrum consentiat incorruptibilem deum & incoquinabilem, prudentium est estimare & fidelium, quæ sit fides purior, & maiestate dei dignior. Illa ubi asseritur, vel virtus dei, vel pars aliqua dei, vel sermo dei posse commutari, violari, corrumpi, ligari. An ea ubi dicitur & omnipotentem deum & omnem ipsius naturam & substantiam nulla parte vnquam posse corrumpi, sed mala esse voluntario peccato animæ, cui dedit deus liberum arbitrium. Quod liberum arbitrium, si non dedisset deus, iudicium puniendi nullum iustum esse posset, nec meritum recte faciendi, nec præceptum diuinum, vt ageretur poenitentia de peccatis: nec ipsa indulgentia peccatorum, quam nobis deus per dominum nostrum Iesum Christum donauit. Quia qui non voluntate peccat, non peccat. Hoc arbitror omnibus apertum esse atque perspicuum. Quapropter non nos mouere debet, si aliqua in his quæ deus fecit molesta patimur pro meritis nostris. Sicut enim ille bonus est vt constitueret omnia, sic iustus est vt peccatis non parcat. Quæ peccata, vt dixi, nisi libera voluntas esset in nobis, peccata non essent. Si quis enim verbi causa ligaretur ab aliquo cæteris membris, & de manu eius falsum scriberetur sine eius propria voluntate, quæro si hoc iudici patferet, possit hunc hominem salutatis crimine cõdemnare? Quare si manifestum est, peccatum non esse ubi non est liberum voluntatis arbitrium, volo audire, anima, quæ dicitis aut partem, aut virtutem, aut sermonem, aut aliud quodlibet dei, quid mali fecerit, vt à deo puniatur, aut poenitentiam agat peccati, aut veniam mereatur, cum nihil ipsa peccauerit.

FOR. De substantiis proposui, quod bonorum deus tantummodo creator, vltor vero malorum habeatur, eo quod mala ex ipso non sunt. Merito ergo hoc sentio, & vltimi deum mala, quia ex ipso non sunt. Cæterum si ex ipso essent, aut daret licentiam peccandi, quod dicit liberum arbitrium dedisse deum, cõsenser iam inueniebatur deli-

cti mei, eo quod author delicti mei esset: aut ignoras quid futurus essem, delinqueret, quem ipse non se dignum institueret. Hoc ergo propositum est à me, & quod interrogo nunc, vtrum deus mala instituerit, nec ne: & vtrum ipse finem malorum instituerit. Etenim quæ ab ipso diximus facta esse, vt opifice deo, vt ab ipso creata & genita incorruptibilia haberet, his rebus apparet, & fides Euangelica docet. Hæc ego & proposui quæ sunt credulitatis nostræ, & quæ à te possunt in ista professione nostra firmari, ita tamē vt non desit autoritas fidei Christianæ. Et quia nullo genere recte me credere ostendere possum, nisi eandem fidem scripturarum autoritate firmauerim, idem ergo est quod insinuaui, quod dixi. Aut si mala auctore deo in mundum prouenerunt, hoc ipse dicere dignare. Aut si recte creditur mala ex deo non esse, hoc etiam presentium cõtemplatio prosequi debet & suscipere. De substantiis dixi, non de peccato quod in nobis versatur. Si enim originem non haberet quod cogitamus delicta facere, non cogemur ad peccatum venire, vel ad delictum. Nam quia inuiti peccamus, & cogimur à contraria & inimica nobis substantia, idcirco sequimur scientiam rerum. Quia scientia admonita anima & memoriæ pristina reddita, recognoscit ex quo originem trahat, in quo malo versetur, quibus bonis iterum emendans quod nolens peccauit, possit per emendationem delictorum suorum bonorum operum gratia, meritum sibi reconciliationis apud deum collocare. auctore Salvatore nostro qui nos docet & bona exercere, & mala fugere. Propositum est enim nobis, quod non ab aliqua contraria natura, sed sua sponte homo aut iustitia seruiat, aut peccatis se obnoxium faciat: cum nulla existente contraria gente, si sola versatur anima in corpore constituta, cui deus vt dicit liberum arbitrium dedit, sine peccato esset, nec peccatis se obnoxium faceret.

A V G. Ego dico peccatum non esse si non propria voluntate peccetur: hinc esse & præmium, quia propria voluntate recta facimus. Aut si poenam meretur qui peccat inuitus, debet & præmiū mereri qui bene facit inuitus. Quis autem dubitet non deferri præmium, nisi ei qui bona voluntate aliquid fecerit: Ex quo intelligimus & poenam inferri ei, qui voluntate mala aliquid fecerit. Sed quoniam me ad priores naturas & substantias reuocas, fides mea est, omnipotentem deum, quod maxime animaduertendum est & animo figendum, bonum, iustum, fecisse bona: sed ea quæ ab ipso facta sunt, non possunt esse talia, qualis est ipse qui fecit. Iniustum est enim & stultum credere, quod opera paria sint artificis & cõditi cõditori. Quapropter si pia fides est, vt omnia bona deus fecerit, quibus tamen ipse est multo excellentior longeque præstantior, origo & caput mali est peccatum, sicut Apostolus dixit, Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidem sequentes naufragauerunt à fide, & inferuerunt se doloribus multis. Si enim radicem omnium malorum quæris, habes Apostolum dicentem radicem querere non possum. At si est aliud malum, cuius radix non est cupiditas, non erit omnium malorum radix cupiditas. Si autem verum est omnium malorum radicem esse cupiditatem, frustra aliud aliquod mali genus quærimus. Tua vero natura contraria quæ inducis, quoniam iam respondi obiectis tuis, quæro vt tu mihi dicere digneris, si illa natura contraria est totum malum, neque peccatum potest esse nisi ex illa, poenam ipsa sola debet mereri, non anima à qua non est peccatum. Aut si dicit ipsam solam mereri poenam, & animam non mereri, quæro cui data sit poenitentia,

quæ

A quæ sit iusta poenitere? Si anima iusta est poenitere, ab illa peccatum, & ipsa voluntate peccauit. Nam si cogitur anima facere malum, neque illa est quæ malum facit, nonne stultum est & plenum dementiæ vt gens tenebrarum peccauerit, & me poeniteat de peccatis? Nonne plenum dementiæ est, vt gens tenebrarum peccauerit, & mihi detur indulgentia peccatorum, qui possum dicere secundum fidem vestram, quid feci, quid comisi? Apud te fui, integer fui, nulla labe cõtaminatus fui: tu me huc misisti, tu necessitatem passus es, tu cauisti regnis tuis, cum magna eis labe & vastitas immineret. Cum ergo noveris necessitatem qua hic oppressus sum, qua respirare non potui, cui resistere non potui, quid me accusas quasi peccantem? aut quid promittis indulgentiam peccatorum? Ad hoc sine ambagibus responde si placet, sicut ego tibi sine ambagibus respondi. FOR. Hoc nos dicimus, quod à contraria natura anima cogatur delinquere: cui non vis esse radicem, nisi hoc tantum, quod in nobis malum versatur, cum constet exceptis nostris corporibus mala in omni mundo versari: non ista quæ in corporibus solum habemus in toto mundo versantur, & in omnibus vniuersaliter mala radix hæret. Nam dixit dignatio tua quod hæc sit radix malorum, cupiditas quæ in nostris corporibus versatur: cum quando non est cupiditas mali ex nostris corporibus, ex principali illi contraria natura versatur in toto mundo. Apostolus etenim nominauit id radicem esse malorum cupiditatem, non vnum malum, quam dixisti radicem omnium malorum. Cupiditas vero non vno modo intelligitur, quæ dixisti radicem esse omnium malorum, quasi quæ in cordibus nostris solum versetur: cum constet hoc quod in nobis versatur malum ex auctore malo descendere, & portunculam esse mali hanc radicem quam tu esse dicis: vt non sit ipsa radix, sed sit portuncula mali, eius mali quod vbiue versatur. Quam radicem & arborem malam dominus noster appellauit, nunquam fructus bonos afferentem, quam non plantauit pater suus, ac merito eradicari & in ignem mitti. Nam quod dicitis contraria nature peccatum debere imputari: illa natura mali est: & id esse peccatum animæ, si post cõmotionem Saluatoris nostri, & sanam doctrinam eius à contraria & inimica sui stirpe se segregauerit anima & purioribus se adornans anima: aliter non posse substantia sua reddi. Dicitur enim, Si non venissem & locutus eis non fuisset, peccatum, non haberent. Nunc vero quia veni & locutus sum, & noluerunt mihi credere, veniam de peccato non habebunt. Vnde patet recte poenitentiam esse datam post aduentum Saluatoris, & post hanc scientiam rerum, qua possit anima, ac si diuino fonte lota, de fordibus & vitis tam mundi potius quam corporum, in quibus eadem anima versatur, regno dei, vnde progressa est, representari. Nam dicitur est ab Apostolo, quod prudentia carnis inimica sit deo: legem enim dei non est subiecta, nec enim potest. Patet ergo his rebus, quod anima bona factione illius quæ legi dei non est subiecta, peccare videtur non sua sponte. Nanque idem sequitur, quod caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non quæcunque vultis illa faciatis. Dicit iterum, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati & mortis. Ergo miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, per quem mihi mundus crucifixus est & ego mundo? A V G. Agnosco & amplector testimonia diuinarum scripturarum,

& fidei meæ quemadmodum congruant, sicut deus donare dignabitur, paucis exponam. Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuisse dico, qui primus formatus est. Ille sic factus est, vt nihil omnino voluntati eius resisteret, si vellet dei præcepta seruare. Postquam autem libera ipse voluntate peccauit, nos in necessitatem præcipitatis sumus, qui ab eius stirpe descendimus. Potest autem vnusquisque nostrum mediocri cõsideratione inuenire verum esse quod dico. Hodie nanque in nostris actionibus antequam cõsuetudine aliqua implicemur, liberum habemus arbitrium faciendi aliquid, vel non faciendi. Cum autem ista libertate fecerimus aliquid, & facti ipsius tenuerit animam perniciosam dulcedo & voluptas, eadem ipsa sua cõsuetudine sic implicatur, vt postea vincere non possit, quod sibi ipsa peccato fabricata est. Videmus multos iurare nolle, sed quia iam cõsuetudinem lingua tenuit, non posse refrenare, cum ea exeant de ore ipsorum, quæ non possumus dicere ad mali stirpem non pertinere. Vt enim vobiscum his verbis agam, quæ vtinam sicut de ore vestro non recedunt, ita & corde intelligantur, per paracletum iuratis. Si ergo vultis experiri, verum esse quod dico, institute non iurare. Videbitis illam cõsuetudinem ferri quod solet: & hoc est quod aduersus animam pugnat cõsuetudo facta in carne. Ipsa est nimirum carnis prudentia, quæ quandiu ita est, legi dei subici non potest, quandiu prudentia carnis est: sed illuminata anima, definit illa esse carnis prudentia. Sic enim dicitur est prudentiam carnis non posse legi dei esse subiectam, quemadmodum si diceretur glaciale niuem calidam esse non posse. Nullo enim pacto quandiu nix est, calida esse potest. Sed quemadmodum illa nix calore resoluitur, & definit nix esse, vt possit calefcere: sic illa carnis prudentia, id est, cõsuetudo facta cum carne, cum fuerit mens nostra illuminata, & ad arbitrium diuinæ legis totum hominem sibi deus subiecerit, pro illa cõsuetudine animæ mala facit cõsuetudinem bonam. Ex quo illæ duæ arbores, bona arbor & mala arbor quas enumerasti, verissime dicitur est à domino, quod fructus suos habeant: id est, neque bonam posse dare malos fructus, neque malam bonos quandiu mala est. Accipiamus duos homines, bonum hominem & malum hominem, Quandiu bonus est, malos fructus dare non potest. Quandiu malus est, fructus bonos dare non potest. Sed vt intelligas istas duas arbores sic esse à domino positas, vt ibi significaretur liberum arbitrium, non naturas esse istas arbores, sed voluntates nostras: ipse ait in Euangelio, Aut facite arborem bonam, aut facite arborem malam. Quis est qui possit facere naturam? Si ergo imperatum est nobis vt faciamus arborem aut bonam aut malam, nostrum est eligere quod velimus. De isto ergo peccato hominis, & de ista cõsuetudine animæ facta in carne Apostolus dicit, Nemo vos seducat, Omnis creatura quæ à deo facta est, bona est. Dicit idem Apostolus quem tu ipse commemorasti, Sicut per vnium inobedientiam peccatores constituti sunt multi, sic & per vnium obedientiam iusti constituerunt multi, Quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Quædiu ergo portamus imaginem hominis terreni, id est, quædiu secundum carnem viuimus, qui ventus etiam homo nominatur, habemus necessitatem cõsuetudinis nostræ, vt non quod volumus faciamus. Cui autem gratia dei amorem nobis diuinum inspirauerit, & nos suæ voluntati subditos fecerit, quibus dicitur est, Vos in libertate vocati estis, & gratia dei liberauit me à lege peccati & mortis: Lex autem peccati est, vt quicunque peccauerit,

DISPVATIO SECVNDA CONTRA FORTVNATVM LIB. I.

Gen. 3. G peccauerit, moriatur: ab ista lege liberamur, cum iusti esse coeperimus. Lex mortis est qua dictum est homini, Terra es, & in terram ibis. Ex ipsa enim homines sic nascuntur, quia terra sumus, & in terram ibimus propter meritum peccati primi hominis: propter autem gratiam dei quae liberat nos a lege peccati & mortis, ad iustitiam conuersi liberamur: ut postea eadem ipsa caro quae nos in poenis torfit in peccatis manentes, subiiciatur nobis in resurrectione, & nulla aduersitate nos quatiat, quo minus legem dei & diuina praecpta seruemus. Vnde quoniam ego respondi tuis, dignare tu respondere illud quod desidero, quemadmodum fieri possit, ut si est deo natura contraria, nobis imputetur peccatum, qui in illam naturam non voluntate, sed ab ipso deo, cui noceri nihil poterat, missi sumus. FOR. Hoc genere quemadmodum & dominus dixit discipulis suis, Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Hinc sciendum est quod non inimica mente Saluator noster agnos suos, id est, discipulos suos in medio luporum dirigere voluit, nisi esset aliqua contrarietas, quae in similitudine luporum eam deponeret, ubi & discipulos suos miserat, ut quae forte medio luporum animae possent decipi, ad propriam substantiam reuocarentur. Hinc ergo apparet antiquitas temporum nostrorum quam repetimus, & animorum nostrorum, ante mundi constitutionem hoc more missas esse animas contra contrariam naturam, ut eandem sua passione subiicientes, victoria deo redderetur. Nam dixit idem Apostolus, quod non solum esset luctatio contra carnem & sanguinem, sed & contra principes & potestates, & spiritalia nequitiae, & dominationem tenebrarum. Si ergo utrobique mala couersantur & nequitiae habentur, iam non solum est malum in nostris corporibus, sed in toto mundo, ubi videntur versari anime quae sub caelo isto versantur & implicatae sunt. AVGVST. Agnos suos dominus noster in medio luporum misit, id est, homines iustos in medio hominum peccatorum, ad praedicationem Euangelij tempore hominis suscepti ab inextinguibili diuina sapientia, ut nos ad iustitiam a peccato vocaret. Quod autem ait Apostolus, nobis colluctationem non esse aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, & cetera quae sunt commemorata: hoc significat, diabolum & angelos eius, sicut etiam nos peccato cecidisse & lapsos esse, & obtinuisse terrena, id est, homines peccatores. Qui quandiu peccatores sumus, sub iugo eorum sumus: quemadmodum cum iusti erimus, erimus sub iugo iustitiae: & contra illos luctam habemus, ut migrantes ad iustitiam, ab eorum dominatione liberemur. Ergo & tu dignare mihi breuiter ad unum quod interrogo respondere, Noceri deo non poterat, an poterat? Sed quae so mihi ut non poterat respondeas. FOR. Non poterat noceri. AVGVST. Quare ergo huc nos misit secundum vestram fidem? FOR. Professio mea haec est, quia non poterat noceri deo, & quod deus huc nos direxit. Sed quia id tibi contrarium est, tu dic qua ratione hic apparuit anima, quam nunc cupit deus noster, & mandatis & proprio filio directo liberare? AVGVST. Quoniam video te interrogatis meis respondere non posse, & me aliquid interrogare voluisse, ecce satisfacio tibi, dummodo memineris te ad id quod interrogavi non respondisse. Anima quare hic sit in mundo inuoluta miseris, non modo sed paulo ante nescio quoties a me dictum est. Peccauit anima, & ideo misera est, liberum arbitrium accepit, vasa est libero arbitrio, quemadmodum voluit, lapsa est, eiecta de beatitudine, implicata miseris. Ad hoc tibi recitavi testimonium A-

postoli dicentis, Sicut per unum hominem mors, ita per unum hominem resurrectio mortuorum. Quid quareis amplius? Vnde tu responde, cui noceri non poterat, quare huc nos misit? FOR. Causa haec querenda est, cur huc venerit anima, aut quare eandem deus hinc cupit liberare, quae medio malorum viuit. AVGVST. Hanc causam abs te quareo: id est si deo noceri non poterat, quare huc nos misit? FOR. Queritur a nobis, si deo malum nocere non possit, quare huc anima missa fuerit, aut quare ratione mundo permixta sit. Quod in eo manifestum est quod ait Apostolus, Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, cur me ita formaueris? Si ergo cauenda est res haec, interrogandus est qui animam direxit nulla cogente se necessitate. Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est & voluntas liberandi eam. AVGVST. Premitur ergo deus necessitate? FOR. Iam hoc est, non li ad inuidiam excitare id quod dictum est, quod non necessitate facimus subditum esse deo, sed voluntarie misisse animam. AVGVST. Recita quod supra dictum est, & recitatum est. Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est & voluntas liberandi eam. AVGVST. Audiuimus. Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est & voluntas liberandi eam, Tu autem dixisti fuisse necessitatem mittendi animam. Sed si modo voluntatem vis dicere, & hoc addo, Cui noceri nihil poterat, crudelis voluntas fuerat mittendi animam ad tantas miseriae. Quod refellendi causa quia loquor, veniam peto ab illius vnus misericordia, in quo spe liberationis habemus ab omnibus erroribus haereticorum. FOR. Nos dicere asseueras crudelem esse deum mittendo animam: fecisse vero deum hominem, & insufflasse in eum animam, quam utique pro sua scientia animam futuram inuolui, & beneficio malorum non posse hereditati suae repraesentari: hoc aut ignorantis est, aut dantis animam ad haec mala quae supra memorata sunt. Id commemoravi quia dixisti ante tempus non multum, quod adoptauerit sibi deus animam, non quod ab ipso sit, aliud est enim adoptare. AVGVST. De adoptione nostra memini me ante dies dixisse, secundum testimonium Apostoli qui dixit nos vocatos in adoptionem filiorum. Non ergo meum fuit illud, sed Apostolicum responsum. De qua re, id est, de ista adoptione suo tempore, si placet, inquiramus: & de illa sine dilatione respondebo, cum tu meis obiectionibus responderis. FOR. Progressum fuisse animam contra contrariam naturam. AVGVST. Cum natura deo nihil nocere poterat, quid opus erat isto progressu, ubi nihil habebat deus quod cauere, cui nocere nihil poterat? FOR. Constat apud conscientiam vestram, a deo venisse Christum? AVGVST. Iterum me interrogas? Ad interrogata responde. FOR. Sic accepi in fide, quod voluntate dei ipsa huc venerit. AVGVST. Et ego dico, Deus omnipotens, inuolabilis, incommutabilis, cui noceri nihil possit, quare huc animam ad miseriae, ad errorem, ad ista quae patimur, misit? FOR. Dicitur enim, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem accipiendi eam. Non dixit quod voluntate dei progressa est anima. AVGVST. Ego autem causam quero, quare, cum deo nihil noceri possit? FOR. Nihil noceri deo iam diximus, & in contraria natura esse animam diximus, ideo ut contrariae naturae modum imponeret: Modo imposito contrariae naturae sumit eandem deus. Ipse enim dixit, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam. Hinc pater mihi dedit potestatem ponendi animam meam, & sumendi eam. Deus ergo qui loquebatur in filio, de qua anima

A anima diceret: Cōstat esse animam nostram quae in his corporibus habetur, quod de voluntate venerit, & de voluntate ipsius iterum assumatur. AVGVST. Vnde dixerit dominus noster, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam: omnibus notum est, quia passurus erat & resurrecturus. Ego autem abs te iterum atque iterum quero, si deo nihil noceri poterat, cur huc animas misit? FOR. Naturae contrariae modum imponere. AVGVST. Et omnipotens deus, misericors & omnium summus, ut modum imponeret contrariae naturae, ideo illam moderatam esse voluit, ut nos immoderatos efficeret? FOR. Sed ideo ad se reuocat. AVGVST. Si ad se reuocat ab immoderatione, si a peccato, ab errore, a miseria, quid opus erat tanta mala animam pati per tantum tempus donec mundus finiatur: cum deo, a quo eam dicitis missam, noceri nihil possit? FOR. Quid ergo dicitur sum? AVGVST. Et ego notui non te habere quid dicas, & mecum vos audirem in hac quaestione nunquam inuenisse quod dicerem, & inde fuisse admonitum diuinitus, ut illum errorem derelinquerem, & ad fidem catholicam me couerterem, vel potius reuocarem ipsius indulgentia, qui me huic fallaciae semper inharrere non sinuit. Sed si confiteris non habere te quod respondeas omnibus audientibus & recognoscētibus, quoniam fideles sunt, catholicam fidem si permittunt & volunt, exponam. FOR. Sine prauidicio professionis meae dixerim, illa quae a te opponuntur quum retractauero meis cum maioribus, si minus responderint interrogationi huic meae, quae similiter a te nunc mihi offertur, erit in mea contemplatione, quia & ego animam meam cupio certa fide liberari, venire ad huius rei inquisitionem, quae a te mihi offertur, & ostensurum te polliceris. AVGVST. Deo gratias.

FINIS. AD LECTOREM.

IN superiore disputatione Fortunato tribuebantur quaedam uerba nihil omnino significantia, nimirum haec: In toto mundo uersantur & nominibus ualent bona, mala radix habet. Quae nos ex diuinatione restitimus hoc pacto, Et in omnibus uniuersaliter mala radix haeret. Probabile est autem scribam deceptum fuisse ex decurtata scriptura. Forte scriptum erat ualere cum adiectiuis lineis, pro quo scriba mutauit ualere: & haec, pro quo habet. Ceterum bona quispiam asseripit, quasi corrigens quod dixerat Fortunatus, in omnibus haerere radicem mali, quod in omnibus sint femina boni potius quam mali. si cui haec diuinatione non placet, inueniat meliorem.

DIVI AVRELIJ AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA ADIMANTVM MANICHAEI DISCIPVLVM LIBER VNVS.

Omnia per patrem, eque per filium. Cap. I. Gen. 1.

Deo quod scriptum est, In principio fecit deus caelum & terram: usque ad id quod scriptum est, Et factum est uespere & factum est mane dies vnus. Hoc capitulum legis aduersum esse Euangelio stultissimi Manichaei arbitrantur, dicentes in Genesi scriptum esse, quod deus per seipsum fecerit caelum & ter-

ram & lucem: in Euangelio autem scriptum esse per dominum nostrum Iesum Christum fabricatum esse mundum, ubi dictum est, Et mundus per ipsum factus est, & mundus illum non cognouit. Tribus enim modis refelluntur: Primo, quia cum dicitur, In principio fecit deus caelum & terram: trinitatem ipsam Christianus accipit, ubi non solum pater, sed & filius & spiritus sanctus intelligitur. Non enim tres deos, sed unum deum credimus, patrem & filium & spiritum sanctum, quauis pater pater, & filius filius sit, & spiritus sanctus spiritus sanctus. De qua unitate trinitatis hoc loco longum est disputare: Deinde, quia ubi dicitur, Dixit deus, fiat, & factum est: ibi necesse est intelligatur per uerbum eum fecisse quod fecit, uerbum autem patris est filius. Non ergo repugnat hoc capitulum Geneseos ubi scriptum est, Et dixit deus, fiat, & factum est: illi loco Euangelij ubi dicitur, Et mundus per eum factus est: id est, per dominum nostrum, quia ipse est uerbum patris per quod facta sunt omnia. Postremo si propterea in Genesi non intelligitur filius, quia non est dictum quod per filium deus fecerit: nec in Euangelio per filium deus, & aues pascit, & lilia uelit, & cetera innumerabilia quae ipse dominus dicit deum facere patrem, quauis non dicat quod ea per filium faciat. Quod autem etiam testimonium Apostoli adiungunt, quod ait de domino nostro Iesu Christo, Ipse est primogenitus totius creaturae, & omnia per ipsum facta sunt in caelo & in terra, uisibilia & inuisibilia: & hoc capitulum aduersum esse dicunt Genesi, ubi deus ita dicitur fecisse mundum, ut specialiter filius ibi non sit nominatus, uehementer errant: & non uident, si ita est, ipsum Apostolum sibi esse contrarium, cum alio loco unum dicit, Ex quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia: & filium non nominat. Quomodo autem hic filius nominatus non est, intelligitur tamen, ita & in Genesi. Et quomodo sibi haec duo capita Pauli non aduersantur, ita nec Genesi Euangelio. De eo quod scriptum est, Et consummavit deus die sexto omnia opera sua quae fecit, & in septimo requieuit ab omnibus operibus eius die septimo: Huic etiam loco Manichaei calumniam mouent: & dicunt nouo testamento aduersari, quod in Genesi scriptum est deum septimo die requieuisse ab omnibus operibus suis quae fecit, quoniam dominus in Euangelio dicit, Pater meus usque nunc operatur. Quod nullo modo contrarium est. Dominus enim Iudaeorum refellit errorem, qui putabant deum sic requieuisse die septimo, ut ex illo propius nihil operaretur. Requieuit autem ab omnibus operibus suis quae fecit, ut iam ultra non faceret mundum cum omnibus quae in eo sunt: non tamen ut etiam a mundi administratione requiesceret. Non enim scriptum est, requieuit deus ab omnibus operibus suis ut deinceps non operaretur, sed scriptum est, Requieuit ab omnibus operibus suis quae fecit: ut deinde non in faciendo mundo, a quo opere post perfectionem cessauerat, sed in administrando operaretur, in quo opere eum esse dominum intimaui. Nec illa requies, quasi post laboris deum pausam quaesisset, sed ab instituentis rerum naturis post earum rerum perfectionem cessasse significat, quauis usque adhuc in administrandis operetur. Sabbati autem obseruationes non intelligebant Iudaei, qui putabant ab iis etiam operibus, quae ad salutem hominum ualent, oportere cessari. Vnde illos dominus etiam aliis locis de boue qui in puteum cecidit, & iumento, quod soluendum est ut ad aquam ducatur, mirifica comparatione redarguit. Sabbatum autem non repudiatum, sed intellectum a Christianis destitit quidem carnaliter obseruari, sed spiritaliter

Sabbata dei & nostrum. Cap. II.

Gen. 2.

Ioan. 5.

Luc. 14. & 15.

Graliter retinetur à sanctis, qui intelligunt vocem domini vocantis ad requiem & dicentis, Venite ad me qui laboratis & ego vos reficiam, Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sū & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, Iugū enim meum leue est, & sarcina mea leuis est. Hoc sabbatum, id est, hanc requiem scriptura illa significat quam Iudæi non intelligebāt, & pro temporum dispensatione carnaliter sequebantur vmbra, cuius vmbra quasi corpus, id est, veritas nobis danda erat. Sed quemadmodum illa requies dei post fabricatum mundum insinuat, sic requiem quæ nobis promittitur, post opera quæ in hoc mundo habemus, si iusta fuerint, consequemur: septima scilicet eademq; vltima parte seculi, de qua longum est disputare. Non ergo dominus rescindit scripturam veteris testamenti, sed cogit intelligi: nec sabbatum soluit ut pereat quod figurabatur, sed aperit potius vt appareat quod tegebatur. De eo quod scriptum est in Genesi, Et dixit deus, Non est bonum solum hominem esse, faciamus ei adiutorium. Et immisit deus Adæ somnum & obdormiuit, & sumpsit vnā de costis eius, ex qua formauit eam quam adduxit ad Adam, & ait, Ideo relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ. Huic rursus loco Manichæi calumniantur dicentes contra nouum testamentum esse istam sententiā, qua deus scribitur & formasse mulierem & viro coniunxisse: propterea, quia in Euangelio dicit dominus, Omnis qui reliquerit domum aut vxorem, aut parentes, aut fratres, aut filios propter regnum cælorum, centies tantum accipiet in hoc tempore, & in futuro seculo possidebit vitam æternam. In qua calumnia miror eos sic esse cæcotos, vel potius nō miror, Excæcauit enim illos, sicut scriptum est, malitia eorum. Sed tamen quis non videt tāta in nouo testamento præcepta de vxore diligenda? Cur enim potius vetus testamentum dicunt aduersari huic sententiæ domini, qua dicit relinquendam esse vxorē propter regnum cælorum, & non ipsum nouū sibi aduersari? Quod nephas est dicere. Intelligēda enim sunt, non temere accusanda quæ imperitis videntur esse contraria. Nam & dominus interrogatus à Iudæis, vtrum ei placeret dato libello repudij dimittere vxorem, Respondit eis dicens, Non legistis, quoniā qui fecit ab initio masculinum & feminā fecit eos, & dixit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: itaque iam nō sunt duo, sed vna caro. Quod ergo deus coniunxit in vnum, homo nō separet. Dicunt illi, Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij & dimittere? Dicit illis Iesus, Quia ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras, Ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob causam fornicationis, facit eam mæchari. Et ipse si alteram duxerit, adulterium committit. Ecce habet confirmatā sententiā veteris testamenti ab ipso domino aduersus imperitiā Iudæorum. Simul etiā Moysi perhibuit testimonium, quod propter duritiam cordis eorum repudium dari permisit. Nunquid etiam Euangelium Euangelio dicunt esse contrarium? Quod si dicunt, hoc capitulum falsum esse & à corruptoribus scripturarum esse additum: nā hoc solent, quando non inueniunt quid respondeant, dicere, quid si alius dicat illud esse immixtum & falsum, quod ipsi proferunt dicēte domino, Omnis qui reliquerit domum aut vxorē aut parentes aut filios propter regnum cælorum: & cetera? Non intelligunt miseri quemadmodum omnem fidē

Christianam cum ista dicunt conentur eterere. Fides K autēna vera & ecclesiæ catholice disciplina vtrunq; verum & à domino dictum esse confirmat, & nullo modo esse contrarium: quia & coniunctio mariti & vxoris à domino est, & relictio vxoris propter regnum cælorū est à domino. Non enim quia suscitauit deus mortuos, & dedit eis vitam, propterea ipsa vita non est relinquenda propter regnum cælorum. Sic ergo quauis dominus dederit vxorem viro, relinquenda est tamen, si opus est propter regnū cælorum. Non enim hoc semper necesse est, sicut Apostolus dicit, Si quis fidelis habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat eam. Significat utique, quod si non consentit habitare cum illo, id est, si execratur in illo fidem Christi, & non eum patitur, quod Christianus est, relinquenda est propter regnum cælorum: sicut idem Apostolus in sequētibus dicit, Quod si infidelis discedat: non est enim subiectus seruituti frater aut soror in huiusmodi. Si quis ergo relinquit regnum cælorum, dum non vult relinquere vxorem non ferentem Christianū virum, improbat à domino. Et item si quis vir relinquit vxorem dato libello repudij, cum causa non existat aut fornicationis, aut obtinēdi regnum cælorum, similiter improbat à domino. Ita nec ista capitula Euangelica inueniuntur sibi esse contraria, nec Euangelium veteri testamento: quia ibi vxor coniungitur viro, vt simul mereantur regnū cælorum: & ita vxor relinquenda esse præcipitur, si virum impediatur ad possidendū regnum cælorum. Et ideo quando Christianos vtroque Apostolus monet, id est, maritos & vxores, nōne ita dicitur, Diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & tradidit seipsum pro ea: & ecclesia subdita est Christo? Nōne illud quod isti miseri irridunt in veteri testamento, quod scriptum est, Propterea relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: in magno sacramento idem Apostolus accipit, cum dicit, Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in ecclesia: Deinde subiungit, Veruntamen vnusquisque vxorē suam diligat, mulier autem vt timeat virum suum? Nōne alio loco euidentissime ostendit vtriusque sexus & naturam & coniunctionem à domino deo conditore atque ordinatore consistere, cum dicit, Verū tamen neque mulier sine viro, neque vir sine muliere in domino: Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem: omnia autē ex deo? Quod isti si considerare vellent, non quibusdam capitulis separatis, & aduersus seinuicem magna fraude colatis caliginē facerent imperitis, sed omnia tam in veteri quā in nouo testamento vno sanctospū conscripta & commendata esse sentirent. Nam & in veteri testamento habent apud Esaiam Prophetam, quanta promittantur spadonibus, ne in nouo solo arbitrentur esse laudatos à domino, vbi dicit esse quosdam, qui seipso castrauerunt propter regnū cælorum: & addidit, Qui potest capere capiat. Nā & Esaias ita dicit, Hæc dicit dominus spadonibus eis, qui custodierint præcepta mea, & elegerint sibi quæ ego volo, & capaces fuerint testamenti mei, dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatissimum, meliorem multo filiorum atque filiarum: nomen æternum dabo illis, nec vnquā deperit. Certis enim quibusdam vmbis & figuris rerū ante domini aduentum secundum mirabilem atque ordinatissimam distributionem temporum populus ille tenebatur, qui testamentū vetus accepit: tamen in eo tanta prædicatio

A prædicatio & prænunciatio noui testamenti est, vt nulla in Euangelica atque Apostolica disciplina reperiantur: quauis ardua & diuina præcepta & promissa, quæ illis etiam libris veteribus desunt, sed sanctæ scripturæ non temerarios & superbos accusatores sed diligentes & pios lectores desiderant. De eo quod scriptū est in Genesi, Et dixit dominus ad Cain, Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra, Nūc maledictus eris à facie terræ, quæ absorbit & recepit sanguinem fratris tui ex cæde manus tuæ: te enim operari necesse est terram, quæ steriles tibi fructus dabit. Huic capitulo Geneseos, quo maledictionem accepit Cain, vt terræ sterilitate puniretur calumniantes Manichæi, & Euangelio contrarium demonstrare cupientes, non sanè mihi videntur cogitare cum hominibus se agere, sed prorsus quasi pecora forent, qui eos audirent, vel eorum scripta legerēt: sic abusi sunt imperitia eorum, & tarditate ingenij, vel potius animi cecitate. Quippe dixerūt huic capitulo illud in Euangelio esse contrarium, quod dominus ait discipulis suis, Nolite cogitare de crastino nam crastinus dies ipse cogitabit sibi. Respiciete volatilia cæli, quia non seminant, neque metunt neque colligunt in horrea. Quasi vero Cain parricida discipulis cōparandus sit, vt quoniam ille meruit poenā sterilitatis terræ, consequens esset vt eandem sterilitatem isti etiam paterentur, qui dominum Iesum Christum secuti prædicando Euangelio parabantur. Imò etiam in istis duobus capitulis, quorum vnum de Genesi, alterum de Euangelio tanquam sibi inimica posuerunt, tanta inuenitur amicitia atque concordia, vt nulla maior desideranda sit. Quid enim congruentius, quā vt illū, cuius erat scelere frater occisus, etiam in terra laborantem sterilitas sequeretur: illis autem, per quorum ministerium in prædicando dei verbo fratres liberabantur, etiā de crastino minime cogitātib; fructuosa terra seruiret? Quod si in veteri testamento exhorrescūt maledictio dei terram sterilem factam esse peccatori: cur non in nouo testamento exhorrescūt maledictio domini nostri Iesu Christi arborem fici aridam factam, nullo peccato domini sui? Item si domini sententia delectantur, quod discipulis dicit, ne de crastino cogitent, quod de victu eorum deus curam gerat: cur non & prophetica sententia delectantur, qua cecinit dicens, Abice in dominum sollicitudinē tuam, & ipse te pascet? Vt hoc modo si possint, miseri intelligant: & illa quæ detestantur in veteri testamento de deo dicta, vsque adeo recta esse, vt etiam in nouo inueniantur: & illa quæ in nouo laudat & prædicant, etiam in veteri reperiri: vnde clarescat bene intelligentibus vtriusque testamēti manifesta concordia. De eo quod scriptum est in Genesi, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hunc locum Manichæi, quo scriptum est in Genesi, hominē factum esse ad imaginem & similitudinē dei, propterea dicunt nouo testamēto esse contrarium, quia dominus in Euangelio dicit Iudæis, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri facere vultis: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas in eo non est. Et quod alio loco Iudæi serpentium genimina & viperarum appellantur, non intelligunt illud dictū esse de homine antequam peccaret, quod factus est ad imaginem & similitudinem dei, hoc autē quod in Euangelio est, Vos ex patre diabolo estis: peccatoribus & infidelibus dici. Tribus enim modis in scripturis sanctis filiorum nomen accipitur. Vno secundum naturā, quomodo Isaac filius Abraham, vel etiā ceteri Iudæi, qui

ex eadem origine veniunt. Alio secundum doctrinam, vt filius eius in ea re quisque appelletur, à quo aliquid didicit: sicut filios suos appellat Apostolus, qui ab illo didicerunt Euangelium. Tertio secundum imitationem, sicut filios Abraham nos vocat Apostolus, qui eius fidem imitamur. Duob; ergo modis peccatores infideles Iudæi, filij diaboli vocātur à domino, vel quod ab ipso impietatem didicerunt, sicut de ipso diabolo Apostolus dicit, Qui nunc operatur in filios diffidentia: vel quod eum imitantur, quod magis pertinet ad id, quod de illo dictū est, Et in veritate non stetit: quia & ipsi Iudæi in veritate legis, quæ sibi data est, non steterunt, eo quod domino attestante & dicente, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: ille enim de me scripsit, Secundum eorundem peccatorum venena etiam serpentum & viperarū genimina vocātur. Ad imaginem autem dei factū hominē, non tantum Genesim, sed etiam Apostolus clamat, cum dicit, Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago & gloria dei, mulier autem gloria viri. Et vt manifeste intelligatur non secundum vetustatem peccati, quæ corrumpitur, sed secundum spiritalem conformationē factum esse hominem ad imaginem dei, idem Apostolus monet, vt exuti consuetudine peccatorum: id est, veteri homine, induamur noua vita Christi, quem nouum hominem appellat. Et vt doceat hoc nos aliquando amisisse, renouationem illam vocat. Nam ita loquitur, Expoliātes vos veterem hominem cū actibus eius, induite nouum, qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius, qui creauit eum. Filij ergo dei sūt homines renouati ad eius imaginem, & ei similes facti vsque ad dilectionem inimici. Sicut dominus dicit, diligere nos debere inimicos nostros, vt similes simus patri nostro qui in cælis est. Quod in potestate nostra ab ipso deo esse positum docet scriptura, cum dicit, Dedit eis potestatem filios dei fieri. Filij autem diaboli dicuntur homines, cum imitantur eius impiam superbiam, & à luce atque celsitudine decidunt sapientiæ, & non credunt veritati: quales dominus arguit, cum dicit, Vos ex patre diabolo estis &c. Cui loco Euangelico Propheta consonat dicitis, Ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes: vos autem vt homines moriemini, & sicut vnus ex principibus cadetis. De eo quod scriptū est in Exodo, Honora patrem tuum & matrem tuam. Huic etiam loco vbi de honorandis parentibus deus præcepit, illum Euangelij locum Manichæi dicunt esse contrarium, vbi dominus, cuidam dicenti, Ibo primum vt sepeliā patrem meū, respondit, Sine vt mortui mortuos sepeliā, tu autem veni & annuncia regnum dei. Quod eodem modo soluitur quo illud superius vbi de vxore relinquenda dictum est, propter regnū cælorum: quia & parentes honorare debemus, & eos tamen propter annunciationem regni dei nulla impietate contēnimus. Nā & si veteri testamento contrariū est Euangelium propter istā sententiā, incipit etiam Apostolus esse contrarium, qui & filios monet vt honorent parentes, & parentes vt diligant filios. Non solum autem, sed etiam dominus videbitur sibi ipsi esse contrarius, quod credere nefas est, quia loco alio dicit homini quærenti vitam æternam, Si vis venire ad vitam, serua mandata. In quibus etiam illud commemorat, Honora patrem & matrem. Quibus mandatis perfectis etiam ad dilectionem dei crescit, in qua est tota perfectio, Nam dilectio proximi, certus gradus est ad dilectionem dei, Et ideo respondēti quod omnia mandata illa seruauit, dicit vnum ei deesse, si vult esse perfectus, vt vendat omnia quæ habet & det pau-

Ioan. 8.
D
1. Cor. 4.
Gal. 4.
Eph. 2.
Ioan. 8.
Ioan. 5.
1. Cor. 11.
E
Col. 3.
Matt. 5.
Ioan. 11.
Ioan. 8.
Psal. 81.
F
Parētēs quō honorandi & contēnendi. Ca. VI. Exod. 20. Lucæ. 9.
Col. 3.
Matt. 19.

Conciliat lo ca quæ vidētur pugnare Cap. III. Conc. 2.

Matt. 19. Luc. 18. Jaliās, sc. ptis.

Sapientia.

Matt. 19. & Marc. 10.

1. Cor. 7.

L

Gene. 2.

Eph. 5.

M
2. Cor. 11.

Matt. 19. Esai. 56.

1. retr. 2. cap. 22.

Conciliat lo ca. Cap. III. Gene. 4.

Matt. 6.

Matt. 21.

Matt. 6.

Psal. 54.

Homo quatenus imago dei, aut sc. Cap. V.

Ioan. 8.

Lucæ. 3.

1. retr. 2. cap. 22.

Gene. 21.

G det pauperib⁹, & sequatur eum. Ex quo manifestum est, & honorem parentum in gradu suo esse seruandum, & eos tamen in diuini amoris comparatione, praesertim si impedimento sunt, nulla dubitatione oportere contēni. Nam & in scripturis veteribus habes positum, Qui dicit patri aut matri, Non noui vos, & qui filios suos non agnoscit, ipse autem cognouit testamētum tuum, Ergo si & in nouo testamento cōmendatur parentū dilectio, & in veteri commēdatur parentū contemptus, ex utroque capite duo sibi testamēta consentiunt. De eo quod in Exodo scriptum est, Ego sum deus zelans, tribuens filiis tertiā & quartā generationis parentū peccata qui me oderūt. Huic loco Manichæi illud de Euāgelio dicunt esse contrariū quod dominus dicit, Estote benigni sicut pater vester cœlestis, qui solem suum oriri facit super bonos & malos. Et illud aliud quod idem dominus ait, Non solum septies peccanti fratri dimittendum, sed etiam septuagies septies. A quibus tamen si quæram, vtrum deus non puniat inimicos suos, sine dubio turbabuntur. Ipsi enim dicunt deum genti tenebrarum æternum carcerem præparare, quā dicunt esse inimicam deo. Et parum est, sed eum etiam sua membra simul cum ipsa gente puniturum esse non dubitant dicere. Sed cum ad capitula veteris & noui testamēti veniunt, vt imperitos decipiant, & ea sibi aduersa esse criminantur, fingūt se nimis bonos. Sed dicant nobis quibus dicturus est dominus, Ite in ignē æternum qui præparatus est diabolo & angelis eius: si omnibus parcat & neminem damnat? Quare intelligendū est & illud rectum esse quod deus retribuit parētum peccata filiis qui eum oderunt, Ex eo enim quod addidit, qui me oderūt: intelligitur eos puniri peccatis parentum, qui in eadem peruersitate parentum perseverare voluerunt. Talis enim non scēuitia, sed potius iustitia dei, & sua iniquitate puniuntur, sicut Propheta ait, Sanctus enim spiritus disciplina effugiet fictū, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripitur à superueniente iniquitate: id est, corripitur homo superueniente sibi iniquitate sua, cū ab eo recesserit spiritus sanctus. Et alio loco, Hæc cogitauerunt & errauerunt, excæcavit enim illos malitia eorum. Et alio loco, Crinichilist peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Quibus testimoniis veteris testamēti de nouo cōsentit Apostolus dicens, Tradidit illos deus in cōcupiscentias cordis eorū. Qua concordia vtriusq; testamēti satis ostenditur non esse factum deum, sed vnumquemque in se scēuire peccando. Quod autem in tertiā & quartā scriptum est generationem vindictam procedere, nō aliud significari arbitror, nisi quod ab ipso Abraham, qui pater esse incipit populi Iudæorum, quatuor ætates sunt cum ista quæ nūc agitur, quas Matthæus Euangelista distinguit. Vna est ab Abrahā vsque ad Dauid: alia à Dauid vsque ad trāsmigrationem in Babyloniam: tertiā à trāsmigratione in Babyloniam vsque ad domini aduentum: inde vsque ad finem quarta deputatur tantum, quantum senectus seculi ceteris ætatibus longior. Quas ætates pro generationibus positas credimus, quātuis singula pluribus generationibus constent. Et quoniam tertiā incipit à trāsmigratione in Babyloniam: quādo Iudæorum est facta captiuitas: in quarta vero, id est, post aduentum domini nostri, gens Iudæorum à solo proprio penitus eradicata est: hoc datur intelligi quod dictum est, tertiā & quartā generationis peccata parentum redditurum deum: his vtique legitime atque debite, qui parētum peccata perseverantes tenere, quām dei iustitiam sequi maluerunt.

Nam non pertinere patris peccata ad filium iuste viuētem, Propheta Ezechiel apertissime ostendit. Quod autem in Euangelio dicitur, Estote benigni quemadmodum pater vester cœlestis, qui solem suum oriri facit super bonos & malos: non est veteri testamento cōtrarium. Hoc enim facit deus vt inuitet ad penitentiā, sicut dicit Apostolus, Ignoras quia patientia dei ad penitentiam te inuitat? Nec tamen ideo credendum est nō puniturum deum eos, qui, vt dicit idem Apostolus, thesaurizant sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnique secundum opera sua. Namque istam dei patientiam & bonitatem etiā Propheta prædicat dicens, Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt omnia qui animas amas: & cetera innumerabilia, quibus intelligitur & in bonitate & in seueritate misericordiam & iustitiam dei testamētum vtrunque prædicare. Si autem mouerunt quod dictū est, Ego sum zelans: moueātur etiam illo, quod dicit Apostolus Paulus, Zelo dei vos zelo: desponsauit enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Sancta enim scriptura verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat, nihil digne de deo posse dici. Cur enim non etiā verba ista dicantur de illa maiestate, de qua quicquid dictum fuerit, indigne dicitur: quia omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit? Nam quoniam zelādo solent mariti vxorum pudicitiam custodire, potestatem & disciplinam dei, qua fornicari animā impune non sinit, zelum dei scripturæ vocauerunt. Est autem animæ fornicatio auersio à fecunditate sapientiæ, & ad cōceptum temporalium illecebrarum corruptionumq; conuersio. Illud vero quod dimittendum esse dicit fratri, non solum septies, sed & septuagies septies, penitentia vtique dicit. Deus autem illis se dicit tribuere peccata, qui eum oderunt, non qui ei per penitentiam reconciliantur. Nam & apud Prophetam dominus dicit, Nolo mortem peccatoris, tantum vt reuertatur & viuat. Ex quo facile apparet, & in ea patientia, quæ inuitat ad penitentiam: & in ea indulgentia, quæ ignoscit penitentibus: & in ea iustitia, quæ punit eos qui corrigi nolunt, vtrunque testamētum conuenire atque congruere, tãquam ab vno deo vtrunque conscriptum. De eo quo scriptum est in Exodo, Oculum pro oculo, dentem pro dente: & cetera talia. Huic loco Manichæi, quod in veteri lege par vindicta permittitur, & dicitur oculū pro oculo, dentem pro dente esse pendendum, sic calumniatur, quasi & ipse dominus hæc duo sibi veluti aduersantia atque contraria in Euangelio demonstrauerit. Ipse enim ait, Audistis quia dictum est antiquis, Oculū pro oculo, & dentem pro dente, Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in maxillā, præbe illi & alteram: & quicumque voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam auferre, dimitte illi & pallium. In quibus duabus sententiis reuera duorum testamētorum differentia demonstratur, sed amborum tamen ab vno deo constitutorum. Nam quoniam primo carnales homines ardebant multo amplius se vindicare, quām erat illa iniuria, de qua querebantur, constitutus est eis primus lenitatis gradus, vt iniuriæ acceptæ mensuram nullo modo dolor vindicantis excederet. Sic enim & donare aliquando possit iniuriam, qui eam primo nō superare didicisset. Vnde dominus iam per Euangelij gratiam ad summam pacem populū deducens, huic gradui superadificauit alterum: vt qui iam audierat non ampliorem vindictam, quām quisque læsus esset, reddere, placata mente totum se donare gauderet.

Ezech. 18. Matt. 5.

Roma. 2.

Sapient. 11.

Exod. 20.

2. Cor. 11.

L

Matt. 18.

Ezech. 18. & 33.

Vltio permittitur & vtrita. C. VIII. Exod. 21.

M

Matt. 5.

Psal. 7.

Thren. 3.

Deus quō audiatur & nō audiatur. Cap. IX. Gene. 3. & 4.

Ioan. 1.

Ioan. 5.

B

Gene. 32.

Exo. 3.

Exo. 19.

C

Acto. 7.

2. Cor. 13.

Luc. 12.

Ioan. 5.

A deret. Quod etiā in illis veteribus libris Propheta prædicat, dicens, Domine deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala. Et alius Propheta dicit de huiusmodi viro patiente iniurias, & lenissime tolerante, Dabit percipienti se maxillā, saturabitur opprobriis. Ex quo intelligitur & mensuram vindicandi recte carnalibus constitutam, & omnimodam iniuriæ remissionem, non tantum in nouo testamento esse præceptā, sed longe antè in veteri prænunciatam. De eo quod scriptum est, quod locutus est deus cum Adā & Eua, & cum serpente, & cum Cain, & ceteris antiquis: inter quos etiam & nonnullis apparuisse scribitur, & ab eis visus, non vno, sed multis scripturarum locis, in quibus & locutus esse cum hominibus inuenitur, & nonnullis apparuisse: insidiantur Manichæi, & dicunt omnia contraria esse nouo testamento, quoniam domin⁹ dicit, Deum nemo vidit vnquam, nisi vnicus filius, qui est in sinu patris, ille annūciavit nobis de eo. Et iterum quod dicit Iudæis, Nec vocem illius aliquādo audistis, nec faciem eius vidistis, nec verbum eius habetis in vobis manēs: quia ei quem ille misit, non credidistis. Quibus respōdemus eo ipso, quod in Euāgelio scriptum est, Deum nemo vidit vnquam, nisi vnicus filius, qui est in sinu patris, ipse annūciavit nobis de eo, totam ipsam solui posse quæstionem: quia ipse filius, qui est verbum dei, non solum nouissimis temporibus, cum in carne apparere dignatus est, sed etiam prius à constitutione mundi, cui voluit de patre annūciari, siue loquendo, siue apparendo, vel per angelicam aliquam potestatem, vel per quamlibet creaturam: quia ipse est in omnibus veritas, & omnia illi constant, & omnia illi ad nutū seruiunt atque subiecta sunt: vt etiam oculis per visibilem creaturam cui vult, quando dignatur apparere: cum ipse tamen secundum diuinitatē suā, & secundum id quod verbum est patris, coæternum patri, & incōmutabile, per quod facta sunt omnia, nō nisi purgatissimo & simplicissimo corde videatur. Et ideo quibusdam locis etiam scriptura ipsa testatur angelum visum, vbi dicit deum visum. Sicut in illa luctatione Iacob, & angelus dicitur esse ille qui apparuit, Et cum apparuit in rubo Moysi. Et iterum in eremo, cum iam eduxisset populum de terra Aegypti, quando legem accepit, deus ei locutus est. Sed siue in rubo, cum eum misit: siue postea, cū ei legem dedit, angelum dicit Stephanus in Actibus Apostolorum ei apparuisse. Quod ideo dicimus, ne quis arbitretur verbum dei, per quod facta sunt omnia, quasi per loca posse definiti, & alicui visibiliter apparere, nisi per aliquam visibilem creaturam. Sicut enim verbum dei est in Propheta, & recte dicitur, Dixit dominus, quia verbum dei, quod est Christus, in Propheta loquitur veritatē: sic & in angelo ipse loquitur, quando veritatem angelus annūciat: & recte dicitur, Deus dixit: & deus apparuit: & item recte, Angelus dixit, & angelus apparuit: cum illud dicatur ex persona inhabitatis dei, illud ex persona seruientis creaturæ. Ex hac regula etiam Apostolus ait, An vultis experimentū eius accipere, qui in me loquitur Christi? Si autem hoc mouet, quod in veteri testamento etiā peccatoribus de⁹ loquitur, vel Adē vel Eua, vel serpenti, attendant etiam in nouo, cuiusmodi exemplum deus posuit de homine stulto & cupido, quomodo ei locutus est dominus, cum ait, Stulte, hac nocte auferetur à te anima tua, hæc quæ præparasti cuius erunt: Cum enim veritas etiam peccatoribus dicatur, per quamlibet creaturam dicatur, non nisi ab illo dicitur, qui vnus est verax. Quod autem Iu-

deis dicit, Nec vocem eius aliquādo audistis: ideo dicit, quia non obtemperauerunt, isti dūtaxat, cum quibus loquebatur. Quibus dicit etiam, Nec faciem eius vidistis, quia non potest. Quod autem dicit, Neque verbum eius habetis in vobis manēs: quia in quo manet verbū dei, Christus in illo manet, quem isti respuerunt. Nam cum ipse dominus dixisset, Pater clarifica me ea claritate qua fui apud te priusquā mundus fieret: sonuit vox de cœlo, Et clarificaui & clarificabo. Quam vocem multi Iudæorum præfentes audierunt, nec ideo tamen audisse dicendi sunt, quia non obtemperauerunt vt crederent. Quapropter si non est mirādum quod verbū dei: id est, vnicus filius dei, qui de patre annūciat, cui vult per seipsum, cui vult per aliquam creaturā manifestatur vel sonando vel apparendo, cū tamen ipse per seipsum mundo corde videatur, & per illum pater, Beati enim mundicordes, quia ipsi deum videbunt: non est mirādum ex utroque testamento ista omnia testimonia cōsonare. De eo quod locutus est deus Moysi, & dixit illi, Loquere ad filios Israël, Sumite primitias ab omni homine, quod mihi destinatis: hoc est, aurum, argentum, ærametum, purpuram, byssum, coccum, pilos caprinos, pelles rubeas agnorum, ligna integra, oleum ad illuminationem, thymiamata, lapides preciosos: hoc est, berillos: & constituite tabernaculum, in quo commorari vobiscum possim. Cōmouent etiam hinc Manichæi quæstionem, & huic scripturarum loco illud in Euangelio dicitur esse contrarium, quod ait dominus, Non iurabis, neque per cœlum, quia sedes dei est: neque per terram, quia scabellum pedum eius est. Disputant enim, & magnū aliquid sibi videntur dicere, cū dicunt, Quomodo ille deus, cuius cœlum sedes, & terra scabellum pedū eius est, in tabernaculo habitat, quod ex auro & argento, & ære, & purpura, & pilis pecorū, pellibusq; constructum est? Adhibentes etiam testem Apostolum Paulū, quia dicit deum lucem habitare inaccessibilem. Quibus nos parētem quæstionem referimus, & quod de nouo testamento protulerunt, de veteri testamēto proferimus. Ibi enim inuenitur prius scriptum, Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requie mee? Nōne manus mea fecit omnia? Ecce habent vbi libri veteris testamēti prædicant deum in templis manufactis nō habitare, & tamen filius dei nostri in flagello de restibus factō expulsi de templo eos, qui boues & columbas vendebant, & numulariorum euerit mentas, & ait, Domus patris mei domus orationis vocabitur, vos autē fecistis illam speluncam latronum. Si ergo aliquis istis duobus ex aduerso capitulis constitutis, velit imperitos decipere, & dicere in veteri testamēto magnificari deū, cuius dicitur sedes cœlum, & terra scabellum pedū eius, & negatur habitare in domo manufacta: in nouo autē testamento domus eius dicitur templum constructum ab hominibus: nōne Manichæi vel sero fatebūtur & habitaculum dei per manus hominum factum, ad aliquā significationem in vtroque testamento accipi: & deum non habitare in locis ab hominibus fabricatis, in vtroque testamento prædicari? De eo quod in Exodo scriptū est, Ne adoraueritis deos alienos. Et iterum, De⁹ vester zelans appellatur: zelās enī zelauit. Huic capitulo quod scriptum est, Ne adoraueritis deos alienos: cum calumniantur Manichæi, satis ostendunt placere sibi adorari multos deos. Nec mirum, quandoquidē in secta sua numerosissimam deorum familiam commemorat atque cōmendat: quippe qui etiam ad ista visibilia venerūt, quæ

Ioan. 11. & 17.

Matt. 5.

Deus in templo, cū in loco non sit. Cap. X. Exo. 25. E

Matt. 5.

1. Timo. 6.

Esai. 66.

F

Ioan. 1.

Matt. 21.

Exo. 20. Zelus & ira improprie deo tribuuntur. Ca. XI.

quæ

CONTRA ADIMANTVM MANICHAEI

Guæ pro istius veritatis luce venerantur & adorant : & ideo displicet eis quod scriptum est in Exodo, Ne adoraueritis deos alienos. Addunt etiam illud propter hoc dictum esse, Deus vester zelans appellatur: zelans enim zelant: vt tanquam deum zelantem nõ amemus, cuius zelos deos alienos adorare non sinimur. Et ideo dicunt ista Euangelio esse contraria, quoniam dominus dicit, Pater iuste, mundus te non cognouit: quasi nõ sit dicens deº iustus, nisi nos deos alienos adorare permittat. Iustum enim deum & zelantem deum tanquã contraria sibi esse dissentant, & decipiunt miseros, non intelligentes totam spem salutis nostrã esse zelum dei. Hoc enim nomine illa eius significatur prouidentia, qua nullam a se animã fornicari impune permittit: sicut Propheta dicit, Perdes omnes qui fornicantur abs te. Sicut enim ea, quæ dicitur ira dei, nõ perturbatio mentis est, sed potentia vindicandi: sic zelum dei non cruciatum animi, quo maritus aduersus vxorem, vel vxor aduersus maritum torqueri solent, sed tranquillissimam syncretissimamq; iustitiam, qua nulla anima beata esse finitur, falsis opinionibus, prauisq; cupiditatibus corrupta, & quodammodo grauadata. Illi enim hæc verba exhorrescunt, qui nondum viderunt ineffabili maiestati nulla verba congruere. Sic enim ab istiusmodi verbis temperandum putant, quasi aliquid dignum deo putent, cum ista non dicunt. Sãctus enim spiritus hoc ipsum hominibus intelligentibus insinuã, quã sint ineffabilia sũma diuina, his etiam verbis vti voluit, quæ apud homines in vitio poni solent: vt inde admonerentur, etiam illa, quæ cum aliqua dignitate dei se putant homines dicere, indigna esse illius maiestate, cui honorificum potius silentiũ, quã vlla vox humana competeret. Quæro zelũ hominis, & inuenio perturbationem cruciantẽ cor. Tamen cum quæro causã, nil aliud inuenio, nisi quod non patitur coniugis adulterium. Maxime enim & proprie inter coniugia zelotipia dici solet. Itaque si maritus esset per se ipsum beatus, & omnipotens, & iustus sine vilo cruciatu & tota facilitate, & nulla iniquitate peccatum cõiugis vindicaret. Quam tamen eius actionem humano loquendi modo etiam si non proprie, translatè tamen & rectè zelum vocarem. Quis enim Tullio calumniatus est, qui certe nouerat Latine loqui, cum ait Casari, Nulla de virtutibus tuis, nec admirabilior, nec gratior misericordia est, Et tamẽ ex eo appellatam misericordiam dicunt, quod miserum cor faciat dolentis aliena miseria. Nũquid ergo virtus miserũ cor faciat? Quid ergo calumniosus Tullius responderet, nisi misericordiã nomine clementiam se appellare voluisse: Quoniam rectè solemus loqui, non solum verba propria, sed etiã vicina vsurpantes. Cuius authoris mentionem facere volui, quoniam nõ de re quæstio hic, sed de verbo est. Sicut enim nostri authores diuinarum scilicet literarum de rebus maxime cogitauerunt: sic mũdanorum authorũ prope omnis cura de verbis est. Sed habeo Euangelium, & omnes noui testamenti libros, in quibus misericordia dei frequẽtissime commendatur, Si audent ergo isti miseri, etiam inde faciant quæstionem, & negent esse misericordem deum, ne miserũ cor habere intelligatur. Sicut ergo potest esse in deo misericordia sine cordis miseria: sic etiam sine tabe atq; cruciatu animi zelum dei non dedignemur accipere, & humani conditionem sermonis feramus, vt ad diuinum perueniamus silentium. Sed si contraria dicunt esse zelantem deum, & iustum deum, quid dicituri sunt cum & in nouo testamento inuenio, Zelo dei vos zelo: vel ad-

hibitum etiam de veteribus in Euãgelio testimonium, K Zelus domus tuæ comedit me: Rursus in veteri cum legunt, iustus dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius: nõne fatebuntur etiam hoc modo imperitis duo testamenta videri posse contraria, vt in nouo inueniamus zelum dei, in veteri iustitiam? Bene autem intelligentibus vtrunque in vtroque magna sancti spiritus vnitate & pace concinere? De eo quod scriptũ est, non esse manducandum sanguinem, quod anima sit carnis sanguis. Huic sententiã veteris legis Manichæi ex Euangelio illud opponunt, quod dominus dicit, Nõ esse timendos eos qui occidunt corpus, animã autẽ nocere non possunt: & disputant dicẽtes, Si sanguis anima est, quomodo homines potestatem in eam non habent, cum de sanguine multa faciant, siue excipientes & canibus volucrisq; in escam proponentes, siue effundentes, aut cæno lutoq; miscentes? Hæc enim & alia innumerabilia sine difficultate homines de sanguine possũt facere. Ideo isti quærunt insultantes, Quomodo si sanguis est anima, non possit hominis interfector nocere animã, cum tantam in eius sanguinem habeat potestatem? Addunt etiam quod ait Apostolus Paulus, Quia caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Et dicũt, Si sanguis est anima, sicut Moyses dicit, nulla inuenietur anima posse regnum dei adipisci. Cui calumniã primo ita respondendũ est, vt ipsi cogantur ostendere vbi scriptum sit in libris veteris legis, quod anima humana sanguis sit. Nusquam enim hoc inuenient in illa scriptura, quam lacerare miseri quomodiũ conantur, nullo modo permittuntur intelligere. Quod si de anima humana nihil tale ibi dictum est, quid ad nos pertinet si anima peccatoris aut lædi ab interfectorẽ potest, aut possidere dei regnum nõ potest? Sed quia de animis pecorum nimis sunt isti solliciti, cum sint hominum animẽ rationales, reuolui tamen eas in pecora existimant, clausa sibi esse arbitrantur regna cœlorum, si pecorum animis clausa esse consentiant. Quid quod etiam insultare ausus est populo Israëli Adimantus vnus ex discipulis Manichæi, quem magnum doctorem illius sectæ fuisse commemorant? Insultare ergo ausus est populo Iudæorum, quod secundum eorum intellectum quo existimant sanguinem esse animam, parentum ipsorum animã, partim a serpentibus deuorata, partim igne consumpta, partim in desertis atque asperrimis montium locis arefacta sunt. Quod si verum esse quisquam concederet, sine scelere tamen eorum, quibus iste insultare voluit, factum esse conuinceret, Non enim parentum suorum animas, quibus illa omnia secundum horum intellectum accidisse, idem dixit, ipsi aliqua ex parte læserunt: quapropter luctum inde possunt habere, nõ reatũ. Quid autem ipse Adimantus faciet secundum opinionem suam, qua credidit etiam rationales, id est, hominum animas in beluina corpora posse contrudi? Quid ergo faciet de tanto scelere, si quando tardum iumentum plagis, aut cõcitatum freno fatigauit, in quo forte patris eius anima fuerit: vt non dicam quod etiam occidere parentes suos inter pediculos & pulices potuerit, a quorũ isti interfectione non tẽperant? Quid enim eis prodest, quod aliquando negant vsque ad ista minutissima animã reuolui animas hũanas posse? Hæc enim negant, ne tam multarũ interfectionũ rei teneantur, aut cogantur parcere pediculis & pulicibus & cimicibus: & tantas ab eis molestias sine vlla cædis eorum licentia sustinere. Nam vehementer virgentur, cur in vulpeculam reuolui anima humana possit, & non possit in mustelam, cum catulus

Psal. 68. Psal. 10.

Quo anima dicitur sanguis. Cap. XII.

Deut. 12. Matt. 10.

L 1. Cor. 15.

Deut. 12.

M

Error Adimanti cum refutatione.

Deut. 12.

Matt. 2. 6.

1. Cor. 15. Gene. 6.

Matt. 22.

1. Cor. 15.

Gene. 2.

Atulus vulpecule fortasse etiã minor sit, quã magna mustela. Deinde si in mustelam potest, cur in murem non potest? Et si in istum potest, cur in stellionẽ non potest? Et si in eum potest, cur in locustam non potest? Deinde in apem, deinde in muscam, deinde in cimicẽ, atq; inde vsque in pulicẽ, & si quid est aliud multo minutius, peruenire. Vbi enim terminum constituent, non inueniunt: atque ita per istam nugatoriam credulitatem conscientia illorum innumerabilibus homicidiorum sceleribus obruuntur. Nã ex eo qd scriptum est, Sanguinem pecoris animam eius esse, præter id quod supra dixi, non ad me pertinere quid agatur de pecoris anima, possum etiam interpretari præceptum illud in signo esse positum. Nõ enim dominus dubitauit dicere, Hoc est corpus meum: cum signum daret corporis sui. Quod autem ait Apostolus, Caro & sanguis regnum dei nõ possidebunt, etiã in lege dictũ est, Nõ permanebit in istis spiritus meus, quoniã caro sunt. Et toties in veteribus libris iustorum animis præmium futurũ promittitur. Sed tamen Apostolus volens insinuare quale corpus iustorum per immutationem in resurrectione futurum sit, quia non auerent, neque vxores ducent, sed erunt sicut angeli in cœlis: Hanc ergo immutationẽ futuram corporũ sanctorũ volens insinuare, dixit Apostolus, Dico enim vobis fratres, quia caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Quod non vna separata, & ad fraudem commemorata sententia, sed toto ipso epistolæ loco pertractato vel potius lecto, non enim res obscura est, inueniri potest. Sic enim dicit Apostolus, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: quod eũ de corpore dicere, de superioribus manifeste inuenitur, cum ait, Nõ omnis caro eadem caro: alia quidem hominum, alia autem pecorum, alia caro volucrum, alia piscium: & corpora cœlestia, & corpora terrestria: sed alia est cœlestium gloria, alia terrestrium: alia gloria solis, alia gloria lunæ, & alia gloria stellarũ. Stella enim ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorũ. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in contumelia, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale: sicut scriptum est, Factus est primus homo Adam in animã viuentem, nõ uisissimus Adam in spiritum viuificantem. Sed non primum quod spiritale, sed quod animale, postea quod spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Et quomodo induim⁹ imaginem terreni, induamus & imaginem eius, qui de cœlo est. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & sanguis regnũ dei hæreditate possidere non possunt: neque corruptio incorruptionẽ hæreditate possidebit. Certe iam clarum est quare hoc Apostolus dixerit. Quid ergo iste tã turpi fraude non comemorat, nisi hoc vltimum, & tacet illa superiora, quibus hoc quod male interpretatur, bene possit intelligi? Nã quoniã domini nostri corpus post resurrectionem sic leuatum est in cœlum, vt pro ipsa cœlesti habitatione, cœlestem acceperit mutationẽ, & hoc sperare in die vltimo iussi sumus: ideo dixit Apostolus, Qualis terrenus, tales & terreni: id est, mortales: & qualis cœlestis, tales & cœlestes: id est, immortales: non solum animis, sed etiã corporibus. Vnde & supra dixerat, aliã esse cœlestium corporum gloriam, & aliam terrestriũ. Quod autẽ spiritale dixit corpus in resurrectione futurum, non propterea putandum est, qd non corpus, sed spiritus erit: sed spiritale corpus omnimodo spiritui

subditum dicit sine aliqua corruptione vel morte. Non enim quia quod modo habemus corpus animale appellat, ideo putandum est non illud esse corpus sed animã. Ergo quemadmodũ corpus animale nunc dicitur, quia subditum est animã: spiritale autem nondum dici potest, quia nondum spiritui plenẽ subiectum est quãdiu corrumpi potest: sic & tũc spiritale vocabitur, cum spiritui atque aternitati nulla corruptione resistere poterit. Aut si adhuc parum videtur esse monstratum, quod sententiam istam propter immutationem quæ futura est Apostolus dixerit cum ait, Caro & sanguis regnum dei hæreditate possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem hæreditate possidebit: attendite quid continuo subiiciat & adiungat, Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurgemus, non tamen omnes immutabimur, in atomo, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Deinde cõtexit & dicit etiam illud quod paulo ante commemorauit, vt ostendat qualis futura sit ipsa immutatio. Statim quippe dicit, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hinc ergo apparet quia caro & sanguis regnum dei non possidebunt, quia cum induerit incorruptionem & immortalitatem, iam non caro & sanguis erit, sed in corpus cœlestẽ mutabitur. Quod quidem ex occasione tractatum, quia huic quoque sententiã multum insidiari solent negantes corporum resurrectionem, Nam ista quæstio non de corpore, sed de anima proposita est, quam putant sic accipi in lege, vt sanguis esse existimetur, quod nos nullo modo sic intelligimus. Sed quãuis de pecorum animis non eremus, cum quibus non habemus rationis aliquam societatem: tamen illud quod lex dixit, fundendum esse sanguinem, nec in escam assumendum, quia sanguis est anima, esse positum dicimus sicut alia multa, & penẽ omnia scripturarum illarum sacramenta signis & figuris plena sunt futuræ prædicationis, quæ iam per dominum nostrum Iesum Christum declarata est. Sic est enim sanguis anima, quomodo petra erat Christus, sicut dicit Apostolus, Bibebant enim de spiritali sequẽte eos petra, petra autẽ erat Christus, Notum est autẽ filios Israëli petra percussa bibisse aquã in eremo, De quibus loquebatur. Apostolus cũ hæc diceret, nec tamen ait petra significabat Christum: sed ait, petra erat Christus. Quæ rursus ne carnaliter acciperetur, spiritalem illã vocat: id est, eam spiritaliter intelligi docet. Longum est, & nunc non necessarium, sacramenta eiusdẽ legis exponere, nisi cũ breuiter possint. Sufficit autẽ vt nouerint illi qui de his calumniãtur, non ea nos ita intelligere vt illas solent irridere, sed quemadmodũ Apostoli omnia intelligentes pauca exposuerũt, vt ad easdẽ regulas cetera potestis intelligeda relinqueret. De eo quod scriptũ est in Deuteronomio, Videte ne obliuiscamini testamentũ dei vestri quod conscripsit, & faciatis vobis effigies & imagines. Addit etiã dicens, Deus vester ignis est edax, & deus zelans. Hæc verba de scripturis hoc modo ille Adimantus proposuit, Eius enim calumnias refutandas resellẽdasq; susceperimus. Sed & iam superius de zelo dei cum caluniaretur puto satis esse responsum. Memineris tamen non solum ibi, sed etiam hic, sic eum de zelo dei criminatũ scripturas, vt adiugeret etiam quod de simulachris non colendis in illis libris præcipitur a domino deo nostro: quasi nõ ob aliud reprehendat zelũ dei, nisi qd illo ipso zelo a cultu simulachrorũ phibemur. Vult ergo videri fauere se simulachris. Quod propterea faciunt

1. Cor. 15.

E

1. Retra. 2a. 22.

Deute. 12.

1. Cor. 10. F Exo. 17.

Quo sensu deus ignis edax. Cap. XIII. Deute. 4.

Ioan. 17.

Zelus dei qualis dicitur.

Psal. 72.

Zelotipia proprie vbi sit.

1. Cor. 11.

G faciunt vt miseriam & vesania sua secta etiam Paganorum concilient benevolentiam. Huic autem legis capitulo illud Euangelicum opponit, vbi quidam accessit ad dominum & ait illi, Magister bone quid faciens vitam aeternam possidebo: Cui respondit Iesus, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus nisi vnus deus. Vt ex hoc videlicet contraria ista esse arbitremur, quia in lege dicitur, Deus ignis edax, & deus zelans: in Euangelio autem, Nemo bonus nisi vnus deus. Et de zelo quidem ita responsum est, non sic esse ista verba in scripturis posita vt aliquam dei perturbationem cruciatumve significet, sed quia nihil dignum de deo dici potest, Propterea vsque ad ista peruentum est, quae cum homines indigna esse putauerint, cogantur discere, etiam illa quae conuenienter de ineffabili diuina excellentia se dicere existimant, indigna esse maiestate dei: cuius sapientia cum descensura esset vsque ad corpus humanum, prius vsque ad humana verba descendit. Ecce dixit, descendit: quod verbum si discutere cepero, proprie me dixisse non video: non enim potest descendere, nisi quod etiam de loco in locum moueri potest. Nam qui descendit, locum superiorem deserere, & inferiorem petere videtur. Dei autem sapientia cum tota vbique praesto sit, nullo pacto migrare de loco in locum potest. De qua Ioanes in Euangelio dicit, tanquam dominici pectoris particeps: ait enim, In hoc mundo erat, & mundus per ipsam factus est, & mundus eum non cognouit. Et tamen etiam ipse adiungit & dicit, In sua propria venit, & sui eum non receperunt. Quomodo hic erat, & quomodo venit, nisi quia illa sublimitas ineffabilis, vt hominibus congruat, humanis sonis significanda est: vt autem deos homines faciat, diuino est intelligenda silentio: Potest ergo reddi ratio, quare ita dictum sit: non tamen potest aliquid de deo digne dici, quod ideo iam indignum est, quia potuit dici. Tolle de zelo errorem & dolorem, quid remanebit aliud, nisi voluntas custodiens castitatem, & corruptionem vindicandam coniugalem? Quo igitur verbo, nisi zelo dei melius posset insinuari? Quo vocamur ad coniugium dei, & non vult nos turpi amore corrumpi, & punit impudicitiam nostram, & diligit castitatem. Non enim frustra etiam vulgo dici solet, Qui non zelat, non amat. Ad hoc etiam pertinet quod dictum est, edax ignis: de quo disputare non debeo, sed potius ipsos interrogare, quem ignem dixerit dominus se venisse mittere in hunc mundum. Hoc enim dictum est in Euangelio, quod illi accusare non possunt, vt non Christum honorent, sed vt decipiant Christianos. Quod cum eis commemoratum fuerit, quemadmodum dominus dixerit, Ignem veni mittere in terram: miseri dicunt, Sed illud aliud est. Quibus respondemus, Et hoc aliud est, Noli metuere. Nam ipse Christus loquitur etiam in veteri testamento, cum dicit, Ego sum ignis edax: qui loquitur in Euangelio, quod ignem venerit in hunc mundum mittere: id est, verbum dei, quod est ipse. Nam veteres vtique scripturas exposuit post resurrectionem discipulis, incipiens a Moyse & Prophetis omnibus, quando ipsi discipuli igne se accepisse confessi sunt, dicentes, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, cum aperiret nobis scripturas? Ipse est ignis edax: consumit enim veterem vitam diuini amor, & innouat hominem, vt ex eo quod deus ignis est edax, faciat vt eum nos amemus: ex eo autem quod deus zelans est, ipse nos amet. Nolite ergo timere ignem, qui est deus: sed timete ignem, quem parauit haereticis deus. Quod enim Adimantus elegit de Euangelio locum, quem huic legis capitulo tanquam

contrarium apud imperitos obiceret, vbi ait dominus, Nemo bonus, nisi vnus deus, quoties inuenitur bonitas dei in veteri testamento, quis numerare sufficiat? Vnum tamen ponam, quod quotidie in ecclesia cantatur. Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Certum & hoc zelanti deo, sicut Manichaei existimant, videtur esse contrarium, & tamen in libris veteris testamenti citatur. Item rex ille, qui cum filio suo nuptias faceret, inuenit inter discubentes hominem non habentem vestem nuptialem: & eum primo amici nomine appellans, manibus & pedibus colligatis mitti iussit in tenebras exteriores: moleste intelligentibus non videtur bonus. Et si ipsum quisquam capitulum Euangelij proponeret, & sicut facit Adimantus de veteri testamento, ita Euangelium calumniose accusaret, laudans potius veteris testamenti libros, vbi scriptum est, Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculo misericordia eius: & reprehendens in nouo, quod vocatus coniuua in tantum supplicium propter vestem mittitur: & hoc fraudulenta peruersitate assidue faceret, vt omnia loca lenitatis de veteri testamento colligeret, & loca seueritatis de nouo, & haec sibi aduersa esse contenderet, laudans vetus, & reprehendens nouum: similiter inueniret imperitos, & diuinarum scripturarum miserabiliter ignaros, quibus persuaderet vetus potius testamentum quam nouum esse retinendum. Quod cum isti ex alia parte faciunt, id est, vetus reprehendentes quasi contrarium nouo, miror quod non cogitant posse aliquem aliquando vtrumque legere, & diuina ope intellectum vtrumque laudare: fraudemque istorum atque malitiam vel dolere tanquam hominum, vel cauere tanquam haereticorum, vel irridere tanquam imperitorum & superbiorum. De eo quod scriptum est in Deuteronomio, Secundum desiderium animae occide & manduca omnem carnem, iuxta voluptatem quam dedit tibi dominus: Caue autem ne sanguinem manduces, sed effunde tanquam aquam super terram. His verbis legis Adimantus contrarium esse arbitratur quod in Euangelio dominus ait, Ne grauentur corda vestra cruditate & vinolentia, & curis secularibus. Et quod ait Apostolus, Bonum est non manducare carnem neque bibere vinum. Et iterum, Non potestis mensam domini communicare, & mensam demoniorum. Nos autem omnia haec, siue quae in veteri, siue quae in nouo testamento scripta sunt, & suis causis exigentibus posita dicimus, & sibi aduersa non esse monstramus. Quanquam & ipse in his verbis quae posuit de veteri testamento animaduertere potuit, non ad immoderatam voracitatem pertinere quod dictum est, Secundum desiderium animae tuae occide & manduca omnem carnem: quando sequitur, iuxta voluptatem quam dedit tibi dominus: immoderata enim voluptate non dedit tibi dominus, sed quanta sustentationi naturae salutisque sufficiat. Quisquis autem sequitur immoderatam voracitatem, suum vitium sequitur, non eam voluptatem quam dedit dominus: & ideo non est contrarium quod in Euangelio positum est, Non grauentur corda vestra cruditate & vinolentia & curis secularibus. Cum enim quisque non replet nisi eam voluptate, quam dominus dedit: id est, modestam atque naturalem, non grauat cor eius cruditate & vinolentia & curis secularibus. De carne autem non manducanda & non bibendo vino, quod ait Apostolus, non quia illa immunda arbitratus est, hoc praecipit sicut isti existimant, & errantes in errore praecipiant, quibus talia persuaserunt: sed cum ipse posuerit causam, cur hoc dixerit, non est nobis haec interpretanda vel exponenda sententia. Sufficit enim ipsum

A ipsum de Apostoli epistola totum locum huic sermone contexere, vt & causa manifestius appareat, cur hoc Apostolus dixerit, & istorum fraus, qui particulas quasdam de scripturis eligunt, quibus decipiant imperitos non contentes quae supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi. Sic ergo Apostolus ait, Infirmum autem in fide recipite, non in disceptionibus cogitationum. Alius quidem credit manducare se omnia, Qui autem infirmus est, olera manducet. Qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicat, Deus enim illum recepit. Tu quis es qui iudices alienum seruum? Suo domino stat, aut cadit, Stabit autem, Potens est enim dominus statuere illum. Alius quidem iudicat alteros dies, alius autem iudicat omnem diem. Vnusquisque suo sensu abundet. Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino manducat, gratias enim agit deo, & qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit deo. Nemo enim nostrum sibi viuunt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue enim viuimus siue morimur, dominum sumus. Ad hoc enim Christus mortuus est, vt mortuorum & viuorum dominetur. Tu autem quare iudicas fratrem tuum: aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal domini: Scriptum est enim, Viuo ego dicit dominus, quia mihi curuabitur omne genu, & contebitur omnis lingua deo. Igitur vnusquisque nostrum pro se rationem reddet. Non ergo amplius inuicem iudicemus: Sed hoc magis iudicate ne ponatis offendiculum aut scandalum fratribus. Scio & certus sum in domino Iesu quia nihil commune per illum nisi ei qui putat aliquid esse commune, illi commune est. Nam si propter escam frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulat. Noli in esca tua illum perdere pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum, Non est enim regnum dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus. Itaque quae pacis sunt sectemur, & quae ad edificationem sunt in inuicem. Noli propter escam destruire opus dei. Omnia quidem munda, sed malum est homini qui per offensionem manducat. Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur. Tu fidem quam habes penes te metipsum, habe coram deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Nunquid eget cuiusquam interpretatione, vt intelligatur cur hoc Apostolus dixerit: & quanta illi malitia de scripturis certa quaeque discerpunt, quibus circueuant imperitos? Nam & munda esse omnia dixit Apostolus secundum fidem: & ei esse immunda, qui putat immunda: & tunc esse ab eis temperandum, cum per offensionem accipiuntur: id est, cum aliquis infirmus putat sibi ab omnibus carnis temperandum, ne incidat in carnem immolatiuam: & ideo eum qui manducat, potest arbitrari in honorem idolorum id facere: & ex eo grauius offendi, cum ipsa immolatiua caro, si ex fide a nesciente accipiatur, neminem maculet. Vnde alio loco idem Apostolus interrogare vetat, cum quid de macello emitur, vel ab aliquo infideli quisquam vocatus, in mensa eius exhiberi sibi carnes videt, quas isti immundas arbitrantur, non propter immolationem, sed quia carnes sunt, cum Apostolus clamet omnia munda esse, & omnem creaturam dei bonam esse, & omnia

sanctificari per verbum & orationem: & tamen temperandum ab eis, si quis forte infirmus offenditur. Et quodam loco apertissime istos significauit, cum dicit, In nouissimis temporibus futuros quosdam prohibentes nobile, abstinentes a cibis quos deus creauit. Hos enim proprie designat, qui non propterea temperant a cibis talibus, vt aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant: sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem deum esse negant. Nos autem teneamus Apostolicam disciplinam dicentem, quod omnia munda sint mundis, seruata moderatione Evangelica, vt non grauentur corda nostra cruditate & vinolentia & curis secularibus. Nam idem illud quod Apostolus ait, Non potestis mensam domini communicare, & mensam demoniorum: non video cur opponendum huic loco legis, & quasi contrarium Manichaei esse crediderunt. Non enim de immolationibus lex loquitur, cum in Deuteronomio dicitur, Secundum desiderium animae tuae occide, & manduca omnem carnem, iuxta voluptatem quam dedit tibi dominus: sed de cibis, qui pertinent ad hominis alimentum. Sed quoniam Manichaei etiam, cum ad hominis coenam quaeque animalia praeparantur, immolationem esse dicunt, secundum suum intellectum ista contraria esse putauerunt. Propterea & illum commemorauerunt locum, vbi Apostolus ait, Quae immolant gentes, demoniis immolant, & non deo: cum Apostolus apertissime de victimis loqueretur, quae in templo offeruntur demonibus: non de escis, quas sibi homines praeparant. Sic enim dicit, Quid ergo dico, quia idolis immolatum est aliquid, aut idolum est aliquid: Sed quia quae immolant, demoniis immolant, & non deo: immolant, damoniis & non deo testis calicem domini bibere, & calicem demoniorum. Non potestis mensam domini participare, & mensam demoniorum. An aemulamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia licita sunt, sed non omnia edificant: omnia licita sunt, sed non omnia aedificant. Nemo quod suum est quaerit, sed id quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini enim est terra & plenitudo eius. Si quis vos vocauerit ex infidelibus, & volueritis ire, omnia quae apponuntur vobis, manducate, nihil diiudicantes propter conscientiam. Si quis autem vobis dixerit, quia hoc immolatum est, nolite manducare, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius: Quare enim libertas mea iudicetur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, vt quid blasphemor, pro quo gratias ago? Siue igitur manducatis siue bibitis, siue quodcumque facitis, omnia in gloriam dei facite. Haec attendant Manichaei, & videant quomodo dictum sit in Deuteronomio, Secundum desiderium animae tuae occide, & manduca omnem carnem iuxta voluptatem quam dominus dedit tibi. Quod enim de quibusdam carnibus non manducandis Iudaeis praecipit, & immunda sunt dicta, ad significationem valet hominum immundorum, qui per figuras in veteribus scripturis sunt designati. Sicut enim bos ille, cui trituranti vetat os alligari, Euangelistam significat, sicut Apostolus apertissime exponit, sic & illa quae prohibita sunt, quasdam hominum immunditias significant, quae in societate corporis Christi, id est, in ecclesia stabile & sempiterna non recipiuntur. Nam quod ab cibis attinet, omnino nihil immundum esse, sed malum esse homini qui per offensionem manducat, manifestissime apparet.

G posse talia rationabiliter celebrari: & ideo circumcisi-
nem carnis & recte impositam seruis, & recte à liberis
intellectam esse manifestum est. Repudiam⁹ ergo eam
carnalem cum Apostolo, & approbamus eam spiritale
cum Apostolo, qui sabbati quietem non obseruamus in
tempore, sed signum temporale intelligimus, & ad æ-
ternam quietem quæ illo signo significatur aciem mē-
tis intendimus. Repudiamus itaque temporum obser-
uationem cum Apostolo, & temporalium signorū intel-
ligentiam tenemus cum Apostolo, Duorumq; testamē-
torum differentiam sic probamus, vt in illo sint onera
seruorum, in isto gloria liberorum. In illo cognoscitur
præfiguratio possessionis nostræ, in isto teneatur ipsa
possessio. Interpretatur Apostolus sabbatū ad Hebræos
cum dicit, Remanet igitur sabbatismus populo dei. In-
terpretatur etiam circumcisiōnem cum dicit de Abrahā,
Et signum accepit circumcisiōnis signaculū iustitiæ fidei.
Apostolicam itaque interpretationē spiritualiter teneo:
carnalem seruitutis obseruationem libertate cōtempno,
vtriusq; testamenti authorem deum venerans: qui &
veteri homini fugienti tanquā dominus apposuit quod
timeret, & nouo redeunti tanquam pater aperuit quod
amaret. De eo q; in Exodo scriptum est, Si aure au-
dieris vocem meam, & facies quacunq; præcipio tibi,
odero odientes te, & cōtristabo contristantes te: præce-
det te angelus meus, & adducet te ad Amorrhæū, & Phe-
rezæum, & Chananaeum, & Hiebusæum, & Gergesum,
& occidetis illos. Deos eorum ne adoraueritis, neque fe-
ceritis opera eorum, sed euerfione euerite illos, & dele-
te eorū memoriā. His verbis de veteribus libris ita cō-
memoratis, tanquam contrarium opponit Adimantus
quod in Euangelio scriptum est dicente domino, Ego
autē dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite
his qui vobis maledicunt, & benedicite iis qui vos ode-
runt, & orate pro iis qui vos persequuntur. Quo loco pri-
mo illud videndum est, quod satis esse debuerit homi-
ni volenti quasi contraria mōstrare, quod de occiden-
dis inimicis in veteri lege scriptū esse commonuit. Do-
minus enim de inimicis diligendis, vtique de homini-
bus præcepit, quos per nostram patientiam & charitatē
ad salutem posse conuerti, & quibus intelligit, & exem-
plis sapissime demonstratū est. Quid ergo sibi vult quod
adiungenda consequentia putauit, vbi scriptū est, Deos
eorū ne adoraueritis, neque feceritis opera ipsorum, sed
euerfione euerite illos, & delete eorum memoriā: nisi
quia & deos gentiū Manichæi cogunt diligere. Et quod
in Euāgelio dominus ait, Diligite inimicos vestros, nō
solum ad homines, sed ad dēmonia quoq; vel etiam ad
simulachra pertinere arbitrantur, Quod si ita est, quis
non istam detestatur amentiam? Si autem non hoc ar-
bitrantur, iste plurimum errauit, qui superstitiones gē-
tiū euerendas esse præceptas in veteri testamento cō-
memorare voluit, cū in nouo quod scriptum est de ini-
micis diligendis, tanquam contrarium vellet oppone-
re. Nos autem neque illud quod de hostibus occidendis
in veteribus libris illi populo dictum est, contrariū esse
dicimus huic præcepto euangelico, quo nobis vt inimi-
cos nostros diligamus dominus iubet: quandoquidē il-
la inimicorū interfecitō carnali adhuc populo cōgrue-
bat, cui lex tanquam pædagogus data erat, sicut Apосто-
lus dicit. Hi vero qui tunc in illo populo sancti & spiri-
tales homines erāt paucissimi, sicut Moyses, sicut Pro-
pheta, quo animo faceret illā inimicorum interfecitō-
nem, & vtrum eos quos interfeciebant, diligenter: mul-
tum latet indoctos & impios, qui diligunt cæcitatē suā,

qui quoniam non sunt idonei videre ista, mole potius **K**
authoritatis vrgēdi sunt. Quid enim est quod dicit A-
postolus, Ego quidem absens corpore, præfens autē spi-
ritu, iam iudicauī quasi præfens, eū qui sic operatus est,
in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis
& meo spiritu cū potētia domini Iesu, tradere eius-
modi satanę in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in
die domini Iesu. Quid enim habet illa interfecitō, quā
multum isti exaggerant & inuidiose ventilant, nisi in-
teritum carnis? Sed quia exposuit Apōstol⁹ quo animo
faceret, satis declarauit in aliquem inimicum vindictā
cum charitate posse procedere, Et tamen hic etiam alio
modo fortasse interitus carnis qui fit per pœnitentiam
potest intelligi. Ipsi autem legūt scripturas apocryphas,
quas etiam incorruptissimas esse dicunt, vbi scriptū est
Apostolum Thomā maledixisse hominī, à quo per im-
prudentiam palma percussus est, ignorante quis esset,
maledictumq; illud continuo venisse ad effectum. Nam
cum ille homo, quoniam minister conuiuij erat, vt ap-
portaret aquam exisset ad fontem, à leone occisus & di-
laniatus est. Quod vt manifestaretur, ad aliorum terro-
rem, canis manum eius intulit mēsis vbi conuiuabatur **L**
Apostolus: atque ita cum causa quæretur à nescientibus,
eisq; panderetur, in magnum timorem, & magnū
honorem Apostoli eos esse conuersos: atque hinc Euā-
gelij exordium commēdandi extitisse. Si vellet aliquis
dentes Manichæorum in ipsos conuerti, quā mor-
daciter ista reprehenderet. Sed quia & ibi tacitum non
est quo animo factum sit, videtur dilectio vindicantis.
Sic etenim illa scriptura legitur, quod deprecatus fuerit
Apostolus pro illo in quem temporaliter vindicatus est,
vt ei parceretur in futuro iudicio. Si ergo tempore no-
ui testamenti, quo maxime charitas commendatur, de
pœnis visibilibus diuinit⁹ iniectus est carnalibus timor,
quanto magis tempore veteris testamenti hoc cōgruit,
Sed illi populo intelligendum est, quem timor legis tā-
quam pædagogi cōercebat. Nam hæc est breuissima &
apertissima differentia duorum testamentorum, timor
& amor: illud ad veterem, hoc ad nouum hominē pēr-
tinet, vtrunq; tamen vnus dei misericordissima di-
spēsatione prolatus atque coniunctū. Et in veteri scri-
ptura tacetur animus vindicatum, quia paucissimi spi-
ritales diuinis reuelationibus quid facerent, nouerant **M**
vt popul⁹ cui terror vtilis erat, seuerissimo imperio do-
maretur: & quemadmodū videbant dari in manus suas
interficiendos inimicos impios cultoresq; simulachro-
rum: sic ipsi formidarent in manus inimicorum suorū
dari, si dei veri iusta contemnerent, & ad cultum idolo-
rum atque impietates gentium laborēt. Nam & in ip-
sos similiter peccantes nō dissimiliter vindicatum est.
Sed omnis hæc temporalis vindicta infirmos animos
terret, vt enutritos sub disciplina erudiat, & à sempiter-
nis atque ineffabilibus suppliciis possit auertere: quia pl⁹
timent carnales homines, quod in presenti deus vindi-
cat, quā illud quod futurum minatur. Potest ergo esse
dilectio in vindicante. Quod vnusquisque in filio suo
probat, cum eum in mores pessimos defluentem, seue-
rissima cōercione constringit, & tanto magis, quanto
magis eum diligit, atque hoc modo corrigi posse arbi-
tratur. Non autē occidit filios quos diligunt homines
quando eos corrigere volunt: quia multi hanc vitā pro
magno bono habēt, & totū quare volunt educare filios
suos, in hac vita sperant. Fideles autē atque sapientes ho-
mines qui credunt esse aliā vitam meliorem, & quanta
possunt ex parte nouerūt: nec ipsi vindicāt occidēdo cū
filios

*Distin. 15.
cap. Sancta
Romana &
Euz. vero.*

A filios suos volunt corrigere, quia in hac vita eos posse
corrigi credunt. Deus autem qui nouit quid vnicique
tribuat, vindicat occidēdo in quos voluerit, siue per ho-
mines, siue occulto rerum ordine: non quia eos odit in-
quantum homines sunt, sed inquantum peccatores sunt.
Nam in ipsis veteribus libris legitur dictū deo, Et ni-
hil odisti eorū quæ fecisti: sed omnia, siue per pœnas, siue
per præmia iustitia moderante disponit. Nōne Apo-
stolus Paulus Christianis fidelibus loquebatur, cum di-
ceret, Probet autem se homo & sic de pane illo edat, &
de calice illo bibat? Qui enim manducat & bibit indi-
gne, iudiciū sibi manducat & bibit, non diiudicans cor-
pus domini. Propterea in vobis multi infirmi & egri &
dormiunt sufficientes. Si autem nos ipsos diiudicarem⁹,
non vtique diiudicaremur. Dū iudicamur autem, à do-
mino corripimur ne cum hoc mundo damnemur. Ec-
ce manifestum est deum cum dilectione corrigere, non
solum infirmis, sed & aegritudinibus, sed etiam mor-
tibus temporalibus, eos quos non vult damnare cū mū-
do. Attendat hæc isti, & videant quomodo potuerint
& impia gentes dari in manus populi, quantum adhuc
carnalis, tamen vnum deum colentis, vt ab eo interfi-
cerentur: cum in eo tamen populo si qui essent spirita-
les, sine alicuius odio intelligerent dispensationem dei:
& quomodo non sit contrarium quod dominus nobis
in Euāgelio præcepit, vt diligamus inimicos nostros:
de quibus tamen promittit ipse vindictam, cum de illo
iudice similitudinem inducit, qui quotidianas interpel-
lationes vidua mulieris petentis vt se vindicaret, quā-
uis esset iniustus, nec deum timens, nec homines reue-
rens, tamen sustinere non potuit, & audiuit eam, ne vl-
terius tedium pateretur. Ex cuius comparatione multo
magis deum qui est benignissimus atque iustissimus di-
xit vindicare electos suos de inimicis suis. Huic isti au-
deant obicere quæstionem, & dicant si possunt, Quid
est quod iussisti, vt inimicos nostros diligamus, & de il-
lis nos vindicare disponis? An forte cōtra voluntatem
suorum sanctorum facturus es, eos quos illi diligunt,
puniendo atque damnando: immo ipsi potius ab ista ca-
lumnia cæcitate conuertantur ad deum, & in vtroque
testamento intelligant eius voluntatem, ne in sinistra
parte inueniantur inter eos quibus dicturus est domi-
nus, Ite in ignem æternū, qui paratus est diabolo & an-
gelis eius. Elurui enim & non dedistis mihi manduca-
re: & cætera talia. Displicet enim istis miseris quod de
populo suo interficiendos tradidit inimicos, & ipsi pa-
nem mendicanti dari prohibent, non inimico, sed sup-
plici. Intelligent potius sine odio esse posse vindictam,
quam pauci intelligunt: & tamen quandiu non intelli-
gitur, tādū necesse est, vt lector in libris vtriusque te-
stamenti magno labore aut errore iactetur, & putet cō-
trarias sibi esse scripturas. Quam vindictam sine odio
nondum Apostoli animo ceperant, quando irati eis à
quibus non recipiebantur hospitio, quæserunt de do-
mino vtrum vellet eos petere ignem de cœlo, sicut He-
lias fecerat, quo igne homines inhospitales consume-
rentur. Tunc respondit eis dominus, dicens eos nescire
cuius spiritus filij essent, & quod ipse liberare venisset,
non perdere: quoniam illi animo inimico cōderere cu-
piebant eos quos volebant igne consumi. Postea vero
cū impleti essent spiritu sancto, & perfecti facti essent,
qui iam possent etiam inimicos diligere, acceperunt po-
testatem vindicandi, quia iam sine odio poterant vin-
dicare. Qua potestate Petrus Apōstolus vnus est in libro
quem isti non accipiunt, quoniam manifeste continet pa-
Tomus sextus.

raletti aduentū, id est, consolatoris sancti spiritus, quē lu-
gentibus misit cum ab eorum oculis ipse ascendisset in
cœlū. Consolator enim tristibus mittitur secundum illā
eiusdē domini sententiam, Beati lugentes, quoniam ipsi
consolabuntur. Ipse etiam dicit, Tunc iugebunt filij spō-
si, cum ablati fuerit ab eis spōsus. In illo ergo libro vbi
apertissime spiritus sanctus, quem dominus consolatorē
promiserat, venisse declaratur, legitur ad sententiā Pe-
tri cecidisse homines & mortuos esse virū & vxorē, qui
mentiri ausi erant spiritui sancto. Quod isti magna cæ-
citate vituperant, cum in apocryphis pro magna legāt,
& illud quod de Apōstolo Thoma cōmemorati, & ip-
sius Petri filiā paralyticam factā precibus patris, & hor-
tulani filiā ad precem ipsius Petri esse mortuam: & re-
spondent, quod hoc eis expediebat, vt & illa solueretur
paralyti, & illa moreretur: tamen ad preces Apōstoli fa-
ctum esse non negant. Quis autē illis dixit, Non expē-
diebat gentibus impiis interfici, quas traditas esse diui-
nitas in manus populi ludæorū irridentes mirari se sin-
gunt: Cum autē illa non odio, sed bono animo Apōstoli
fecerint, vnde isti conuincunt animos virosū spiritualiū,
qui in illo populo fuerunt, q; eos oderant, qui per ipsos
diuina iustitia de hac vita iubebantur auferri? Cōpescāt
potius temeritatē suam, & nō decipiant imperitos, qui-
bus aut non vacat legere, aut nolunt legere, aut peruerso
animo legunt, & non attendūt & misericordiā & seue-
ritatem dei vtriusq; testamēti literis cōmendari. Nā de
inimici dilectione, vt non reddatur malū pro malo, in
veteribus libris legitur, Domine deus meus si feci istud,
si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuēti-
bus mihi mala, decidā merito ab inimicis meis inanis.
Quis hoc diceret, nisi qui sciret hoc deo placere, vt ma-
lum pro malo nemo reddat? Sed hoc perfectior est, vt
non oderint in peccatoribus nisi peccata: ipsos autē ho-
mines diligant, & cū vindicant, non vindicent acerbi-
tate sæuitiæ, sed moderatione iustitiæ: ne ipsa relaxatio
peccati plus noceat peccatori, q̄ pœna vindictæ. Nec ta-
men hoc fecerūt iusti homines nisi autoritate diuina,
ne quis arbitretur passim sibi esse pmissum necare quē
velit, aut iudicio persequi, aut pœnis quibuslibet affige-
re. Aliquando autē aperte ponitur in scripturis ipsa di-
uina autoritas, aliquando autē occultatur, vt & mani-
festis lector instruat, & exerceatur obscuris. Certe ini-
micum & persecutorē suum, nimis ingratum & nimis
infestum, Saul regē accepit Dauid in potestatem, vt ei
faceret quod vellet, & elegit parcere potius quā occi-
dere. Nō enim erat iustus occidere sed neq; prohibitus:
imō etiā diuinitus audierat se impune facere quicquid
vellet inimico: & tamen tantam potestātē ad manue-
tudinē contulit. Dicatur mihi quem timuit, cū inter-
ficere noluit? Nec hominem possumus dicere timuisse,
quem acceperat in potestātē, nec deum qui dederat. Vbi
ergo nec difficultas fuit occidendi, nec timor, dilectio
profecit inimico, Ecce Dauid ille bellator ipseuit præ-
ceptū Christi, quod accepimus, vt diligamus inimicos.
Atq; vtiā hoc imitarentur isti, qui humanū affectum
misericordiæ, ad nescio quæ crudelia deliramenta torse-
runt. Dū enim credunt panem plorare, quod fieri non
potest, non eū porrigunt hominī quē plorantem vidēt.
Fortassis dicant, sicut solent cæci iactare infana conui-
tia, meliōrē fuisse Dauid qui pepercit inimico, q̄ deū qui
dedit ei occidēdi potestatem: quasi vero deus nesciret
cui dedit hanc potestātē. Nouerat vtique voluntatem
serui sui, sed vt cæteris etiā hominibus ad imitandū in-
notesceret, ea quæ in corde Dauid iā deo nota erat ini-
f iij mici

Hebræ. 4.
Rom. 4.

Vltio qua
tenus per-
missa.
Cap. XVII.
Exo. 23.

Lucæ. 6.
Ibidicite

Galat. 3.

Sapient. 11.

1. Cor. 11.

1. Cor. 11.

Lucæ. 6.

Lucæ. 18.

Matt. 25.

Lucæ. 9.

4. Reg. 1.

Acto. 1.

Matt. 5.

Matt. 9.

Acto. 5.

E

Psal. 71.

F

1. Reg. 24.

G mici dilectio, dedit in potestatem inimicum, quem nō dum volebat occidi, propter certam rerum dispensationem, quā per illum impleri oportebat. Ita & David bonitas cōmendata est, vt haberent homines quod amarent: & Saulis regis malitia ad exitum digniorem dilata est, vt haberent homines quod timerent. De eo q̄ in Deuteronomio scriptum est, Si aure audieris vocem domini dei tui, benedictus es in agro tuo, benedictus es in prato tuo, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, & generationes iumentorum tuorum, & armentum boum tuorum, & grex ouium tuarum, benedictus es in introitu tuo & egressu. Huic capitulo illud dicunt in Euangelio esse contrarium, Si quis vult me sequi, abneget semetipsum sibi, & tollat crucem suam & sequatur me. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animę autem suę detrimentum patiat? Aut quam dabit homo commutationē pro anima suā? Sed ex illa regula ostenditur non esse contrarium, quā notum esse iam debet, carnali adhuc populo congruenter carnalia & temporalia pręmia fuisse promissa, sed tamen ab vno deo, cuius est creatura omnis & superior & inferior. Certe enim ipse Adimantus posuit testimonium de Euangelio vbi dominus ait, Nolite iurare neque per cælum, quia thronus eius est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius. Quod quidem & in veteribus libris scriptū est, Cælum mihi thronus est, terra scabellum pedum meorum. Quid ergo mirum si bona throni sui dat spiritaliter sibi seruientibus, & bona scabelli pedum suorum dat carnaliter sibi seruientibus, cū spiritus superior sit & caro inferior, sicut superiora sunt cęlestia, & inferiora terrestria? Quāquam illa omnia, id est, ager & pratium, & fructus ventris & fructus terræ & iumentorum, & armentum boum & grex ouium possint etiam spiritaliter intelligi. Sed nunc ad rem non pertinet ista tractatio. Si autem in ipso nouo testamento, cuius pręmium & hereditas ad nouum hominē pertinet, cum & dominus iisdem ipsis quos vult esse rerū temporalium contemptores, vt in Euangelio sibi seruiant, promittit multiplicationem earum rerum in hoc seculo dicens, quod accipient in hoc seculo centies tantum, in seculo autem futuro vitam æternā: sicut etiam in veteri scriptura dicitur, Fidelis homini totus mundus diuitiarum est. Vnde exultat Apostolus dicens, Quasi nihil habentes & omnia possidentes. Si ergo in nouo testamento præter æternam possessionem quę promittitur sanctis, huius quoque possessionis quę transitura est, multiplicatio non subtrahitur, & tanto fit vberior, quāto contemptius possidetur: quāto magis in veteri testamento carnalis populi pręmia talia esse debuerunt, ipso tamen vno & vero deo gubernatore omnium temporum omnia pro tempore moderante & administrante: Sed ne in solis noui testamenti libris isti arbitrentur hæc esse contempta, audiant Prophetam abiicientē talem fœlicitatem, & ad vnum dominum deum consurgendum esse, cantantem: ita enim dicit, De gladio in ligno erue me, & exime me de manu filiorū alienorū, quorum os locutus est vanitatem, & dextera eorū dextera iniquitatis. Quorū filij ipsorum velut nouella constabilitate in iuuentute sua, Filia eorum circumpositæ & ornate velut similitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Ones eorū fœcundę multiplicantes in exitibus suis, boues eorū crassa. Non est ruina sepis nec exitus, neq; clamor in plateis eorū. Beatum dixerunt populū cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus deus eius. Attendant ergo quomodo irrideatur ista

fœlicitas in hominibus impiis, & tota beatitudo in deo K solo inconcussa figuratur. Illi enim dicunt, beatum populū cui hæc sunt, sed beatus populus cuius est dominus deus ipsius. Quod autem etiā illud contrarium esse putauerūt huic loco veteris testamēti quod dominus ait, Omnis qui confusus fuerit me aut verba mea in gente ista adultera & peccatrice, & filius hominis confundetur illum, cū venerit in gloria patris sui & laude sanctorum, quid pertineat ad contemptum rerum temporalium non video. Quod si propterea pertinet, ne aliquis terribus de taliū rerum damnis, Christum confiteri, aut erubescat, aut timeat, Quid habent quod dicant? Dicim⁹ ita esse ista munera dei, vt tamē sint infima, & in cōparatione salutaris confessionis, non solum amittēda, sed vltro etiam proicienda: carnalibus tamen hæc amanti- bus, & nondū capientibus promissa cęlestia, ne ab idolis & demonibus ista peterent, vtiliter à domino deo esse pollicita. De eo quod scriptum est in lege, Ego sum qui diuitias do amicis meis, & paupertatē inimicis meis. Huic sententię illud opponunt quod dominus dicit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū cęlorum. Et, Vx vobis diuitibus, quia percipistis consolationem vestram. Sed cur nolunt & alia in Euangelio contueri? Vbi enim scriptum est, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū cęlorum: ubi sequitur, Beati mites, quoniam ipsi hereditate possidebunt terrā. Ecce habent amicos dei hereditate terrę diuites fieri, Cum autem ad tantā egestatem diues ille redigitur, vt ab eo paupere quem neglexerat, digito breui in aquam tincto arenti linguę suę humorē stillari deprecatur, intelligat quomodo fiant pauperes inimici dei, & id esse cognoscant quod in lege scriptum est, Ego sum qui diuitias do amicis meis, & paupertatē inimicis meis: nā istas diuitias temporales, & in veteri scriptura esse cōtemptas & superius docui, & innumerabilibus locis qui legere voluerit, inueniet. Vnde est etiam illud, Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorū multas. Et illud, Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti. Et illud, Iudicia dei vera iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurū & lapidē preciosum multum. Et illud, Beatus vir qui inuenit sapientiam, & immortalis qui videt prudentiā, Melius est enim illā mercari, quā auri & argenti thesauros, Preciosior est enim lapidibus optimis, non resistit illi vllū malum, bene nota est omnibus appropinquatibus ei, & eis qui considerant eā diligenter. Omne autē preciosum non est illi dignū. Et illud, Propter hoc optaui, & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in me spiritus sapientię. Et proposui illā regnis & sedibus, & honestatē nihil esse dixi ad comparationē ipsius, Nec cōparaui illi lapidē preciosum, quoniam omne aurū in cōparatione ipsius arena est exigua, & tanquā lutum aestimabitur argentū ad illam. Hęc isti si aut legerēt aut non impie legerēt, viderent omnia in vtriusq; testamenti scripturis, & ad expetendū, & ad fugiendū, & ad sumendū, & ad reiciendū sibi concordantia & suis gradibus ordinata. De eo quod scriptū est in lege, Si ambulaueritis in lege & precepta mea custodieritis, dabo pluuia tēpore suo, & producet terra fructus suos, & arbores poma, & vindemia tuę messibus succedent, & satio vindemiis, & saturabimini, & sedebitis in pace in terra vestra, & dormietis, & non erit qui vos terreat. Et perdā omnē beluā ex terra vestra, & persequemini inimicos vestros, & cadent ante vos in gladio: & insequentur quinq; ex vobis centū, & centū ex vobis persequentur decē milia, & concident inimici vestri ante vos in gladio: &

Mar. 8.

Diuitię q̄to pijs dantur à Christo. Cap. XIX.

Matt. 5.

Luc. 6.

Luc. 16.

Psal. 36.

Psal. 118.

Psal. 118.

Prouer. 3.

Sapient. 7.

De non habendo es in zonis. Cap. XXX. Leuit. 26.

A dio: & veniā & benedicā vos, & multiplicabo vos, & disponā vos. Māducabitis vetus quod inuenerat, & promittetis vetus ante nouū. Iā neminē oportet postulare à nobis vt hæc ostēdamus, q̄ cōgruenter illi populo deus promiserit. Multa enim de hac re diximus, & cui parua sunt, nimis tardus est. Sed tamē quod etiā huic loco de nouo testamēto dicunt esse contrarium, illud videlicet quod dominus ait, Nolite portare aurum neq; argētū, neque nummos in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam: dignus est enim operarius mercede sua: quid mirū si hæc Euangelistis donauerat? Nunquid in hoc ministerium populus Iudaicus vocabatur? Quæ tamen omnia spiritaliter perscrutanda sunt, ne ipse dominus hominibus impiis contra sua præcepta fecisse videatur, qui etiam oculos habebat, quibus ad necessarium victū pecunia portabatur. Nisi forte dictari sunt in zonis habere pecuniam, peccatum esse, in oculis autem, nō esse peccatum. Nō autem ista iusta, sed permisa esse Apostolis ex hoc intelligitur, quod Apostolus Paulus manibus suis operatus victum querebat, nō abusus ea potestate sicut ipse loquitur, quam dominus Euangelistis dedit. Quod enim permittitur à domino, etiam facere non licet: quod autem iubetur, nisi fiat peccatum est. Addunt etiam de illo diuite cui deus dixerat, Stulte, hæc nocte animam tuam expetam, quæ autem præparasti cuius erunt? Et dicunt non minus huic capitulo legis esse contrarium, cum in isto inanitas irrita sit vanæ latitię, qui incerta illa pro certis habuit, populo autem Israël certā faciebat illam pollicitationem omnipotentiā pollicētis. Vnde Apostolus Paulus scribens ad Timotheū, diuitibus seculi huius quos nouerat in Ecclesiā membris habere suū locū, ita loquitur, Diuitibus huius seculi præcipe, non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum: benefaciant, diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, cōmunicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendāt veram vitam. Quis hic non intelligat non esse culpabile habere ista, sed amare & spem in eis ponere, & ea præferre, aut etiam conferre veritati, iustitię, sapientię, fidei, bonæ conscientię, charitati dei & proximi, quibus omnibus anima pia diues est in secretis suis coram oculis dei? Sed vt diligatur deus, qui diligentibus se ista cūcta & inuisibilia & æterna largitur, id est seipsum his omnibus plenum donat dilectoribus suis, Vt ergo ipse diligatur, illo etiam tempore quo carnalis anima, carnis videlicet affectibus implicata, nisi tēporalia desiderare non nouit, persuadendum illi est, quod etiam ista deus dat hominibus: quia & verū est, & vtilissime creditur hoc populo Israël factum esse per illas pollicitationes, quas imperitissime miseri deridēt, vt etiam in ipsis infimis rebus quomodo possent deum diligere assuescerē, quāuis prius * ibi operetur timor, Quę tamen omnia dona temporalia figuræ sunt donorum æternorum, & illa de inimicis victoria præsignat victoriā de diabolo & angelis eius. Et quod isti adiecerunt quasi contrarium veteri testamento quod Apostolus loquitur, deum nō pugnā & dissensione, sed pace delectari: sciant talem deū prædicari in scripturis illis, cui pacem suam nemo possit auferre: non qualem ipsi prædicant, qui timens ne irrueret bellum regionibus suis, membra sua longe misit, vt peregrina bella tolerarent, & postea liberari atq; purgari victa & inquinata non possent. In natura vero humana, quæ peccato in inferiora defluxit, ita deus pa-

Math. 10.

Ioan. 12.

Acto. 18.

1. Corin. 10.

Luc. 12.

1. Timo. 6.

* alius, plus.

1. Corin. 14.

ce delectatur, vt non relinquat libramenta iustitię, nec pacem quam diligit velit calcari à peccantibus; sed amari à certantibus, apprehendi à victoribus, & ea carnalibus figurata promittere, spiritalibus aperta monstrare. De eo quod scriptum est in Deuteronomio, Maledictus omnis qui in ligno pependerit: Licet scire à Manichæis ista questio ventilata sit, non video tamē quid habeat huic sententię contrarium quod ex Euangelio Adimantus opponendum putauit, vbi dominus ait, Si vis perfectus esse, vende omnia quęcūq; possides & diuide pauperibus, & tolle crucem tuā & sequere me. Hic præter quod crucem nominat, nihil attendit esse contrarium ei quod dictum est, Maledictus omnis qui in ligno pependerit, quasi vero talem crucē possit quisq; tollere & sequi dominum. Sed illa tollitur cū sequimur dominum, de qua dicit Apostolus, Qui autē Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentiis. Tali enim cruce vetus homo, id est, vetus vita perimitur, quam de Adam traximus, vt quod in illo fuit voluntarium, in nobis fieret naturale. Quod ostendit Apostolus dicens, Fuius & nos aliquādo natura filij irę sicut & ceteri. Si ergo vetus vita de Adam, vnde & nomine veteris hominis vetus vita significatur, quid absurdum habet q̄ in veterem hominem maledictum prolatum est, quem dominus suspendit in ligno? Quia ex ipsa successione mortalitatis gestauit, de virgine Maria mortaliter natus, habens carnem non peccatricem, sed tamen similitudinem gerentem peccati, quia mori poterat, & mors de peccato est. Vnde est etiam illud, Scientes quia vetus homo noster simul cōfixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati. Nō ergo domin⁹ per linguam Moyſi famuli dei, sed mors ipsa meruit maledictum, quam dominus noster suscipiendo euacuauit. Mors itaque illa pependit in ligno, quæ per mulierem ad hominem serpentis similitudinem peruenit. Vnde etiam serpētē, ad significationem ipsius mortis, Moyses in eremo exaltauit in ligno. Et quoniam à mortiferis cupiditatibus per fidē sanamur crucis domini, qua cruce mors ligno suspensa est: propterea qui serpentem morsibus venenabantur, conspecto serpente qui fixus erat atque exaltatus in ligno, cōtinuo sanabantur. Huic sacramento ipse dominus attestatus est dicens, Sicut enim Moyses exaltauit serpentē in eremo, ita exaltari oportet filiū hominis. Suscipiēdo autem ignominiosissimum apud homines mortis genus dominus noster Iesus Christus, hoc est mortē crucis, cōmendauit nobis dilectionem suam, vt merito Apostolus diceret, accedens nos in eius charitatē, Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, Scriptū est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno: vt non solum nullam mortem, sed etiam nullum mortis genus Christiana libertas sicut Iudaica seruitus formidaret. De homine quem lapidari deus iussit, qui sabbato inuentus est ligna colligere: dominus in Euangelio vbi hominis manum aridam sanauit die sabbati, diuinum opus fecit, nō humanum: nec ab ocio recessit qui iussit & factum est. Et ideo non est simile hoc factum ligna colligenti, quod facere cum inuentus esset homo die sabbati, iussu dei lapidatus est. De seruii autem obseruatione sabbati, & de vindicta temporalis mortis, iam multa dicta sunt. Sicut enim tēpore charitatis bonitas, sic tēpore timoris seueritas dei maxime cōmendatur. Et cum adhuc non oporteret ante aduentum domini nudare populo legitimarum sacramenta figurarum, non imitabantur significata intelligere,

Christ⁹ quōmodo maledictus. Cap. XXI. Deute. 21. Math. 19.

Galat. 5.

Eph. 2.4.

Roma. 8.

Roma. 6.

Numeri. 21.

Ioan. 3.

Gala. 3.

Deute. 21.

Sabbati obseruatio. Cap. XXII. Nume. 15. Math. 23.

G telligere, sed iussa cogebantur implere: nondum enim deo inharebant per spiritum, sed per carnem legi seruebant. Miror autem quod isti plangunt lapidatum hominem dei precepto, quia contra iussa legis ligna collegit: & non plangunt arefactam ficulnea verbo Christi, quae contra nullum preceptum fecerat, cum talem animam arboris esse credant, qualem hominis. De eo quod scriptum est, Mulier tua sicut vinea frondescens, & filij tui vt nouella oliuarum in circumitu menſae tuae, & videbis filios filiorum tuorum, & scies quia hoc modo benedicuntur homo qui timet dominum. Hoc per Prophetam figurate dictum, & ad significationem Ecclesiae pertinere Manichaei non intelligunt, & putant contrarium esse quod in Euangelio dominus de spadonibus ait, qui seiplos castrat propter regnum caelorum. Sed nos iam & de viro & de vxore & de spadonibus quantum satis fuit in tertio capitulo disseruimus. De eo quod scriptum est apud Salomonem, Imitare formicam, & intruere diligenter colligat sibi alimontias. Neque hoc intelligunt Manichaei spiritaliter esse accipiendum, & putant preceptum esse vt thesaurizemus in terra, vt etiam curemus haec horrea, quae sine villo precepto multum homines implere solent. Et ideo illud Adimantus ex Euangelio dicit aduersum esse huic sententiae, vbi dominus ait, Nolite cogitare de crastino. Sed neque hoc intelligunt ad id pertinere, vt temporalia non amemus, neque timeamus ne nobis desint necessaria, & propter ipsa conquirenda vel deo vel hominibus seruiamus. Nam si hoc ideo dictum est, vt non seruetur panis in crastinum, magis hoc implent vbi Romanorum, quos passiuos appellat, qui annona quotidiana satiati vetre, aut donat statim quod restat, aut proiciunt: quam vel domini discipuli, qui etiam cum ipso domino caeli & terrae in terra ambulantes loculos habebant: vel Paulus Apostolus, qui omnium terrenorum contemptor, sic tamē gubernauit ea quae praesenti vitae erant necessaria, vt etiam de viduis praeeperit dicens, Si quis fidelis habet viduas, sufficenter tribuat illis, vt non grauetur Ecclesia, quo veris viduis sufficere possit. Sed tamen illud de formica ita positum est, vt quemadmodum illa aestate colligit vnde in hyeme pascatur, sic vnusquisque Christianus in rerum tranquillitate, quam significat aestas, colligit verbum dei, vt in aduersitate & tribulationibus, quae hyemis nomine significantur, habeat vnde spiritaliter viuat. Non enim in pane solo viuunt homines, sed in omni verbo dei. Si autem hoc eos mouet, quod in terra condit formica quod colligit, irascantur etiam illi thesauro quem dominus in agro dicit inuentum. De eo quod scriptum est in Osee, Da illis ventrem vacuum, & vbera arida: mortifica semen ventris ipsorum ne pariat. Et haec prophetica locutio est vtique figurata. Nam & ventrem non carneum intelligunt in Euangelio cum legunt, Flumina aquae viuae fluent de ventre eius: & vbera quadam habebat Apostolus cum diceret, Lac vobis potum dedi, non escam. Et iterum, Factus sum paruulus in medio vestrum, tanquam si nutrix fouens filios suos. Et Galatas ad carnalia declinantes iterum parturit donec Christus in eis formetur. Et ideo huic propheticae sententiae non repugnat quod Adimantus posuit ex Euangelio, quod in resurrectione a mortuis, neque nubent, neque vxores ducent, neque morientur, sed sunt vt angeli dei. Nam hoc est vtique quod accipiunt etiam spadones, de quibus Esaias loquitur, Locum nominatum multo meliorem filiorum & filiarum, nomen aeternum dabo eis inquit. Ne ergo

isti arbitrentur in solo Euangelio tale praemium promitti sanctis, ventremque vacuum & vbera arida, & mortificatum semen ne pariant, intelligant de his esse dictum de quibus dicit Apostolus, Sicut enim Iambres & Mambres resistunt Moysi, sic & isti resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra non proficiunt: demeria enim eorum manifesta erit omnibus sicut & illorum fuit. Cum ergo vltra non proficiet, tunc habebunt ventrem vacuum, & vbera arida, & mortificatum semen, in qua sententia se isti tanquam in speculo dignentur inspicere. De eo quod scriptum est in Amos Propheta, Si fieri potest vt ambulantes duo in via minime se agnoscat, & leo sine praeda ad catulum suum reuertatur: si decidit auis sine aucupe in terram, si tendunt muscipulam sine causa vt nihil capiant: si dabit sonum tuba in ciuitate vt plebs non terreatur: ita etiam malum aliquod in ciuitate non perpetratur quod dominus non faciat. Malum hoc loco non peccatum, sed poena intelligenda est. Dupliciter enim appellatur malum, vnum quod homo facit, alterum quod patitur poena. De poenis ergo loquebatur Propheta cum hoc diceret. Diuina enim prouidentia cuncta moderante & gubernante, ita homo male fecit quod vult, vt male patiamur quod non vult. Sic autem isti accusant Prophetam ista dicentem, quasi in Euangelio non legerint, Nonne duo passeres alle veneunt, & vnus ex his non cadit in terram sine patris vestri voluntate? Ita ergo deus malum facit quod non ipsi deo malum est, sed eis in quos vindicat. Itaque ipse quantum ad se pertinet bonum facit, quia omnne iustum bonum est, & iusta est illa vindicta: & ideo non est contrarium quod Adimantus obiicit dixisse dominum, Arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit, Quauis enim malum sit gehenna damnata, iustitia tamen dei bona est, & ipse fructus est ex arbore bona. Ille autem malis peccatorum suorum thesaurizat sibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Quauis istae duae arbores manifestissime in similitudine duorum hominum positae sint: id est, iusti & iniusti: quia nisi quisque voluntatem mutauerit, bonum operari non potest. Quod in nostra potestate esse positum alio loco docet vbi ait: Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum: aut facite arborem malam & fructum eius malum, Illis enim hoc dicit qui putabat se bona loqui posse cum essent mali, hoc est, bonos fructus facere cum essent arbores malae. Sic enim & subiungit, Hypocrita, quomodo potestis bona loqui cum mali sitis? Mala ergo arbor fructus bonos facere non potest, sed ex mala fieri bona potest, vt bonos fructus ferat. Fuiſtis enim aliquando tenebrae, inquit Apostolus, nunc autem lux in domino. Tanquam si diceret, fuiſtis aliquando arbores malae, & ideo non poteratis tunc nisi malos fructus facere: nunc autem lux in domino, id est, etiam facti estis arbores bonae, date fructus bonos: quod sequitur dicens, Sicut filij lucis ambulate. Fructus enim luminis est in omni iustitia & veritate, probantes quid sit beneplacitum domino. Nam in ipso Euangelij capitulo si non studio malevolentiae fugeret Adimantus, posset aduertere quomodo dicitur deus malum facere, Ibi enim ait dominus, quod etiam iste commemorauit, Omnis arbor quae non facit fructus bonos, excidetur & in ignem mittetur. Haec sunt mala quae deus facit, id est, peccatoribus poenas, quod in ignem mittit arbores quae in malitia perseverantes fieri bonae noluerunt, cum hoc ipsis arboribus malum sit. Deus autem, vt sepe dixi, non dat fructus malos, quia iustitiae fructus est vin dicta

A dicta peccati. De eo quod in Esaiia Propheta scriptum est, Ego sum deus qui facio pacem & constituo mala. Etiam hoc eadem regula soluitur. Non enim reprehendit Adimantus quod dixit deus, facio pacem: sed quod dixit, constituo mala: cum Paulus Apostolus haec duo similiter vno in loco etiam latius tractauerit dicens, Vides ergo bonitatem & seueritatem dei, In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris, & illi si non permanserint in incredulitate inferentur, Potens est enim deus iterum inferere illos. In hoc sermone Apostolico satis apparet bonitas dei, secundum quam dixit Esaias, Ego sum deus qui facio pacem: & seueritas, secundum quam dixit, constituo mala. Simul etiam ostendit in nostra potestate esse, vt vel inferi bonitati ipsius, vel excidi seueritate mereamur. Non ergo est Esaias contrarium Euangelium, sicut putat vel potius putari cupit Adimantus, vbi dominus ait, Beati pacifici, quia filij dei vocabuntur. Vel ex ipsa enim parte debuit agnoscere, etiam Esaiam scire filios dei esse pacificos, quia per eum dixit deus, Ego sum qui facio pacem. Sed cum alia parte ad male intelligendum oculum fixit, in altera se ipse excacauit. Quod si vellet alius similiter caecus dicere bonum esse vetus testamentum, vbi dicit deus, Nolo mortem peccatoris, quantum vt reuertatur & viuat: malum autem esse nouum testamentum, vbi dicit Christus, Ite in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo & angelis eius: nonne in foueam cadentes omnes qui sequerentur indoctos & scripturarum ignaros in imperitiae caecitate germinante malitia secum pariter praecipitarent? Qui autem oculo pio legit, & in nouo testamento inuenit quod isti accusant in veteri: & in veteri quod laudat in nouo. De eo quod scriptum est in Esaias, Et factum est eo anno quo mortuus est Ozias rex, vidi dominum sedentem in sede altissima, & plena erat domus gloriae ipsius, & in circumitu seraphin stabat, senas alas habentes: & binis quidem operiebant faciem ipsius, binis vero pedes. Huic loco illud opponit Adimantus quod ait Apostolus, Regi autem seculorum inuisibili honor & laus in secula. In qua quaestione quaerendum est, quid ei visum fuerit: vel in illa visione Esaias binas alas praetermittere quibus volabat seraphin, dicentes, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth: vel in Apostoli verbis non totum dicere. Nam ita dicit Apostolus, Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili, soli deo honor & gloria in secula seculorum. An forte timuit ne Trinitatis commemoratio commendaret Prophetam lectori, & aliquid magnum ibi latere suspicaretur? Ter enim dicitur sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth. In Apostolo autem forte vidit, quod si dixisset, incorruptibili deo: responderet illi, quod nunc istis dicimus. Quid ergo incorruptibili deo factura erat gens tenebrarum si cum ea pugnare noluisset? Aut si forte mendosos codices legerat, aut iste mendosus est vbi nos ipsum Adimantum legimus, non est diutius de re dubia differendum: sed iam quaerendum est quomodo & Propheta dixerit vidisse se deum in sede altissima: & Apostolus Paulus verum dixerit, inuisibilem deum. Interrogo itaque istos vtrum inuisibilia possint conspici: Si dicunt posse, quid ergo calumiantur si deum inuisibilem Propheta conspexit? Si autem dicunt non posse, ipsi Apostolo potius calumnetur si audet, qui ait, Inuisibilia enim dei a constitutione mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Ipse enim dixit esse inuisibilia, & ipse rursus dicit, conspiciuntur. Nonne hic coguntur fateri oculis corporeis esse inuisibilia, menti vero esse visibilia? Sic igitur & Propheta deum qui corporaliter inuisibilis est, non corporaliter

sed spiritaliter vidit. Nam multa genera visionis in scripturis sanctis inueniuntur: Vnum secundum oculos corporis, sicut vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre, & Moyses ignem in rubo, & discipuli transfugaturum dominum in monte inter Moysen & Heliam: & caetera huiusmodi. Alterum secundum quod imaginamur ea quae per corpus sentimus: nam & pars ipsa nostra cum diuinitus aliumitur, multa reuelantur, non per oculos corporis, aut aures, aliumve sensum carnalem, sed tamen his similia, sicut vidit Petrus discum illum submitti de caelo cum variis animalibus. Ex hoc genere est etiam Esaias, quod imperitissime impij reprehendunt. Non enim deum forma corporea circūterminat, sed quemadmodum figurate non proprie multa dicuntur: ita etiam figurate multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est secundum mentis intuitum, quo intellecta conspiciuntur veritas atque sapientia, sine quo genere illa duo quae prius posui, vel infructuosa sunt, vel etiam in errorem mittunt. Cum enim ea quae sine corporeis sensibus, sine illi parti animae quae corporalium rerum imagines capit diuinitus demonstratur, non solum sentiuntur his modis, sed etiam mente intelliguntur, tunc est perfecta reuelatio. Ex hoc tertio genere est visio illa quam commemorauit dicente Apostolo, Inuisibilia enim dei a constitutione mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Hac visione videtur deus, cum per pietatem fidei & per agnitionem dei, morum optimorum corda mundantur. Quid enim profuit Balthasari regi, quod manus scriberet ante oculos suos in pariete conspexit? Cui visioni quia non potuit adiungere mentis aspectum, quarebat adhuc videre quod viderat. Tali autem acie luminis qua ista intelliguntur, Daniel praeditus, mente vidit, quod ille viderat corpore. Rursus illa parte animi, quae imagines corporum capit, vidit somnium Nabuchodonosor rex, & quoniam non habebat idoneum oculum mentis ad melius videndum quod viderat, id est, ad intelligendum quod viderat, ideo ad interpretandum visum suum, aspectum quaesuit alienum, eiusdem scilicet Danielis, Cui tamen aperiret, vt certa accommodaret fidem, etiam ipsum somnium vt sibi diceret exegit. Daniel autem reuelate sancto dei spiritu, & quid ille vidisset in somnis ea parte vidit qua corporum capiuntur imagines, & quid significaret mente conspexit. Non est autem Propheta veri dei & summi, qui oblata diuinitus visa, vel solo corpore, vel etiam illa parte spiritus videt qua corporum capiuntur imagines & mente non videt. Sed plerumque in scripturis sic posita inueniuntur quae admodum visa sunt, non etiam quemadmodum intellecta sunt, vt mentis visio in qua totus fructus est exercendis lectoribus seruetur. Sed ex multis quae aperte sunt scripta, manifestatur nobis quomodo illa intellexerint quae sic in libris posuerunt quomodo figurate illis demonstrata sunt. Ad duo enim genera illa visionis, pertinent figuratae demonstrationes: ad mentis autem, id est, ad intelligentiam visionem simplex & propria pertinet reuelatio rerum intellectarum atque certarum. Oia tamen haec genera mirificis & ineffabilibus distributionibus exhibet atque moderat spiritus sanctus summam incommutabilisque sapientiae. Sed isti miseri sunt qui calumiantur Prophetam dicenti quod deum viderit, obiicietes Apostolicam sententiam, vbi inuisibilem dixit. Si enim alter obiiciat huic Apostolico verbo Euangelicum verbum, quo dominus ait, Beati medicordes, quoniam ipsi deum viderunt: quomodo responderent inuisibilem videri? Verbo enim premittunt imperitos, & quatenus inuisibilis deus dicitur, & si cognoscunt cognosce timent. Tanta est pernicies aiorum, qui cum vincere homines volunt, ab errore conuincunt.

Matth. 21.

Euangeliū exemplum. Cap. XXIII. Fals. 127.

Matth. 19.

Formicarū exemplum. Cap. XXIII. Proverb. 6.

Matth. 6.

Passiu.

1. Timo. 5.

Deute. 8.

Matth. 23. Sterilitatis allegoria. Cap. XXV. Osee. 9.

1. Corin. 3. 1. Thess. 2.

Galat. 4.

Matth. 22.

Esai. 56.

2. Timo. 1. Exod. 7.

Deus quō facit mala. Cap. XXVI. Amos. 3.

L

Matth. 10.

Matth. 7.

Roma. 2.

1. Petri. 22.

Matth. 12. 2. sent. dist. 18. ca. Alibi.

M

Ephes. 5.

Matth. 7.

De eodem. Ca. XXVII. Esai. 45.

Roma. 11.

1. Petri. 22.

Matth. 5.

B

Ezechiel. 18. & 33.

Matth. 25.

† geminate.

De quo modo visibilis & inuisibilis. Caput XXVIII. Esai. 6.

1. Timo. 1.

C

Roma. 1.

D Varia genera visionum. Gene. 19. Exod. 17. Matth. 17.

Acto. 10.

E

Roma. 1.

Daniel. 5.

Daniel. 2.

F

Matth. 5.

G **DIUI AVRE**
LII AVGVSTINI HIPPONENSIS
Episcopi, aduersus Faustum Manichaeum
Liber primus.

Prologus.
Caput. I.

L Austus quidam fuit gēte Afer, ciuitate Mileuitanus, eloquio suauis, ingenio callidus, secta Manichaeus, ac per hoc nefando errore peruersus, Noueram ipse hominem quemadmodū eum comemorauit in libris Cōfessionum mearum. Hic quodam volumē edidit aduersus rectam Christianā fidē & catholicam veritatem. Quod cum venisset in manus nostras, lectumq; esset à fratribus, desiderauerunt, & iure charitatis per quam eis seruiimus, flagitauerunt, vt ei responderemus. Hoc aggrediar nunc in nomine atque adiutorio domini & saluatoris nostri Iesu Christi, vt omnes qui hęc legent, intelligant quā nihil sit acutū ingenium & lingua exposita, nisi à domino gressus hominis dirigatur. Quod multis etiam tardioribus & inualidiorib; occultate diuinā misericordiae prestitum est, cum multi acerissimi & facundissimi, deserti adiutorio dei, ad hoc velociter & pertinaciter currerēt, vt à veritatis via longius aberrarent. Cōmodū autē arbitror, sub eius nomine verba eius ponere, & sub meo responsonē meam. Faustus dixit. Satis superq; in lucem iam traductis erroribus, ac Iudaicā superstitionis, simul & semichristianorum abunde detecta fallacia, à doctissimo, scilicet & solo nobis post beatum patrem nostrum Manichaeū studendo * Adimanto, nō ab re visum est patres charissimi hęc quoque breuia vobis & concinna responsa propter callidas & astutas confessionum nobiscū propositiones scribere, quo cū iudē vos ex more parentis sui serpentis captiosis circumuenire questiuiculis voluerint, & ipsi ad respondendum vigilanter eis sitis instructi. Ita enim fiet vt ad ea ipsa quae propulerint religati, vltius huc atq; illuc vagari nō possint. Ac ne profusa consulaue oratione legentū inundaretur ingenia, tam breuiter quām distincte ex aduerso sibi ipsorum atq; nostrorū verba constitui. Augustinus respondit. Tu semichristianos cauēdos putas, quod nos esse dicis: nos autem pseudochristianos cauēmos, quod vos esse ostendimus. Nam quod semis est, ex quadam parte imperfectum, ex nulla tamen falsum est. Quid ergo si aliquid deest fidei eorum quos circumuenire conamini, nūquid ideo id quod eis adest destruendum, ac non potius id quod deest astringendū est? Sicut ad quosdam imperfectos loquens Apostolus ait, Gaudens & videns vestram conuersationē, & id quod deest fidei vestrae. In Christo cernebat utique quandā fabricā spiritalē, sicut alibi dicit, Dei aedificatio estis: & in ea cernebat vtrunq; & vnde gauderet, & vnde satageret. Gauderet ex eo quod iam aedificatum videbat: satagebat ex eo quod vsq; ad culmen perfectionis adhuc aedificandū esse sentiebat. Itaque nos reuera catholicos nondū perfectos, sed quodāmodo, vt dixisti, semichristianos quos fallatis & seducatis vestra peruersitate insectamini. Sed si qui adhuc etiam tales sunt, si vos pseudochristianos esse intellexerint, quāuis captiosis quæstionum vestrarum propositionibus, propter id quod eorū fidei deest, respondere non possint: non tamen sequendos, sed de-

Lib. 5. Con
fessio. cap. 3.
cum sequen.

Psal. 36.

Caput. II.

1. Retra. ca.
21.
* aliās, supē-
do.

Caput. III.

Coloss. 2.

1. Corin. 3.

uitandos vos esse cognoscūt. Sicut ergo vestra intentio est semichristianos quos decipiatis inquirere, sic nostra intentio est pseudochristianos vos ostendere, vt nō solū christiani peritiores vos conuincendo prodant, sed & imperitiores vos cauēdo proficiant. Cur autem serpētē patrem nostrum dixisti? An excidit tibi quemadmodū soleatis vituperare deum qui homini præceptum in paradiso dedit, & laudare serpentem quod ei per suū consiliū oculos aperuit? Puto iustum esse vt serpētē illum diabolū à vobis laudatum, tu potius agnoscas parentem tuum. Nam ille te filium etiam modo vituperatus agnoscit.

Gene. 2. & 3.

Primi libri finis.

LIBER SECVNDVS.

L Austus dixit. Accipis Euāgelium? Et maxime. Proinde ergo & natū accipis Christum? Nō ita est. Neq; enim sequitur, vt si Euāgelium accipio, idcirco & natū accipiā Christum. Cur? Quia Euāgelium quidē à prædicatione Christi & esse cepit & nominari: in quo tamen ipse nusquam se natum ex hominibus dicit. At vero genealogia adeo non est Euāgelium, vt nec ipse eius scriptor ausus fuerit eam Euāgelium nominare. Quid enim scripsit? Liber generationis Iesu Christi filij David. Non ergo liber Euāgelij Iesu Christi, sed liber generationis. Quippe ibi & stella inducitur quæ confirmat Genesin, vt recte Genesidium hoc magis nuncupari possit quā Euāgelium. At deniq; Marcus qui generationem scribere non curauit, sed prædicationem tantum filij dei, quod est Euāgelium, vide quā sit competenter exorsus, Euāgelium, inquit, Iesu Christi filij dei: vt hinc satis abundeq; appareat genealogiam non esse Euāgelium. Nam & in ipso Mattheo post inclusum Ioannem in carcerem: tunc legitur Iesum cepisse prædicare Euāgelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratū est, genealogiam esse cōstat non Euāgelium. Alioquin quid impediēbat & Mattheū ponere Euāgelium Iesu Christi filij dei: nisi quia improbum putauit genealogiam vocare Euāgelium? Quapropter si iam tibi distinctum satis est quod vsq; nūc ignorasti, lōge aliud esse Euāgelium q̄ genealogiam, scias me vt dixi accipere Euāgelium, id est, prædicationem Christi. De quo quicquid iam perrogare * volueris, omittis generationibus quare. Aut si & de ipsis conferre est animus, non equidē recuso, cū sit mihi magna & de his ad respōdēdū copia. Sed tu discē interrogare quod primū est: Videris enim mihi nūc scire velle non vtrū Euāgelium accipiam, sed vtrū generationes. Augustinus respōdit. Certe interrogasti teipsum velut ex persona nostra, vtrum acciperes Euāgelium: & respondiisti, maxime. Rursusq; interrogasti, vtrū acciperes Christū natum: & respondiisti, Non ita est. Hanc scilicet causam subiiciens, quia generatio Christi non pertinet ad Euāgelium, Quid ergo respondebis Apostolo dicenti, Memor esto Christi Iesum resurrexisse à mortuis ex semine David secundū Euāgelium meum? Vides certe quā nec scias, vel te nescire fingas, quid sit Euāgelium: nec ex doctrina Apostolica, sed ex vestro errore nomines Euāgelium. Aut si hoc appellas Euāgelium quod Apostoli appellauerunt, aberras ab Euāgelio qui nō credis Christum ex semine David: quod Apostolus secundū suum

Caput. I.

L

Matth. 1.

Matth. 2.

Marci. 1.

M

* aliās, præ-
rogare.

Caput. II.

2. Timo. 2.

A suum Euāgelium prædicari testatus est. Quod autē erat Apostoli Pauli Euāgelium, hoc etiam caterorū Apostolorum, & omnium fidelium dispensatorum tanti sacramenti. Hoc enim alibi dicit, Siue ergo ego, siue illi sic prædicamus, & sic credidistis, Non enim omnes illi Euāgelium conscripserunt, sed tamen omnes Euāgelium prædicauerunt. Narratores quippe originis, factorum, dictorum, passionum domini nostri Iesu Christi, proprie dicti sunt Euāgelistæ. Nā & ipsum nomen si queramus quid Latine interpretetur, bonū nunciū dicitur Euāgelium, vel bona annunciatio. Quod quidē cū aliquid bonum annunciat, semper dici potest: proprie tamen hoc vocabulum obtinuit illa quam dixit annunciatio Saluatoris. Si autem alia vos annunciat, extra Euāgelium vos esse manifestum est. Vtriq; sunt aduersus vos paruuli quos appellatis semichristianos, si matris charitatis vocem sibi ex ore Apostolico personantem audiant, Si quis vobis annunciauerit, præterquam quod annunciauimus vobis, anathema sit. Cum ergo ipse Paulus secundū Euāgelium suum annunciauerit Christū ex semine David, vos qui hoc negatis, & aliud annunciat, anathema sitis. Quis non autē videat quanta cecitate dicatur, quod nusquam se Christus natū ex hominibus dicat, cum penē nunquam se filium hominis taceat? Sed videlicet doctissimi homines, profertis nobis ex armario vestro, nescio quem primū hominem qui ad gentē tenebrarum debellādam, de lucis gente descendit, armatum aquis suis, contra inimicorū aquas: & igne suo, cōtra inimicorum ignem: & ventis suis, contra inimicorum ventos. Cur non ergo & fumo suo, contra inimicorum fumum: & tenebris suis, contra inimicorum tenebras: sed cōtra finium aere, vt dicitis, armabatur: & contra tenebras luce? An quia mala sunt fumus & tenebra, nō ea potuit habere bonitas eius? Bona ergo sunt illa tria, aqua, ventus, ignis. Cur ergo ea potuit habere malitia gentis aduersæ? Hic responderis. Sed aqua illa gentis tenebrarum mala erat: quam vero primus homo attulit bona erat, & ventus illius malus, huius autem bonus. Ita & huius ignis bonus, contra malum ignem illius dimicauit. Cur ergo & cōtra malum fumum non potuit afferre summū bonum? An in fumo vestra mendacia tanquam fumus ipse euanescent atq; deficient: Certe primus homo vester contra naturā cōtrariam bellū gessit, Cur quinq; illis elementis, quæ in contraria gente cōtingit, vnum allatum est de diuinis regnis contrarium lux contra tenebras: Cætera enim quatuor non sunt contraria. Nam nec aer fumo est cōtrarius, multominus aqua aqua, & ventus vëto, & ignis igni. Iam vero illa sacrilega deliramenta quis audiat, q̄ primum hominem vestrum dicitis secundū hostium voluntatem, quo eos caperet elementa quæ portabat mutasse atque vertisse, vt regnum quod dicitis falsitatis, in sua natura manens, non fallaciter dimicaret, & substantia veritatis mutabilis appareret, vt falleret? Huius primi hominis filium, credi vultis dominum Iesum Christum. Huius cōmentitiæ fabulæ, filiam dicitis veritatē. Hunc primum hominem quem laudatis, quia mutabilibus & mendacibus formis cum aduersa gente pugnavit: si verum dicitis, nō imitamini: si autem imitamini, & vos mentimini. Quapropter dominus & saluator noster Iesus Christus, verus & verax dei filius, verus & verax hominis filius, quod vtrunq; de se ipse testatur, & de vero deo diuinitatis aternitate, & de vero homine carnis originem duxit. Non nouit Apostolica doctrina primū hominē vestrū, audite Apostolū Paulū,

1. Corin. 15.

Galat. 1.

Matth. 8.

Caput. III.

Caput. III.

Primus homo, inquit, de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni: qualis cœlestis, tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginē, terreni portemus & imaginē eius qui de cœlo est. Primus itaq; homo de terra terrenus, ille Adā de limo formatus. Secundus autē homo de cœlo cœlestis, dñs Iesus Christus, quia filius dei venit ad carnem, qua suscepta & homo exterius fieret, & deus interius permaneret, vt & filius dei verus esset, per quem facti sumus: & hominis filius verus fieret, per quem refecti sumus. Cur ergo primum hominem vestrum cōmentitium, nescio vnde producit, & primum hominē quē doctrina Apostolica docet, nō vultis agnoscere? An vt cōpleatur in vobis quod ipse Apostolus ait, A veritate quidem auditū suū auertentes, ad fabulas autem cōuertentur. Paulus annunciat primum hominem de terra terrenum, Manichæus annunciat primum hominem non terrenum, nescio quibus fallacibus elementis quinq; vestitū. Et Paulus dicit, Si quis vobis annunciauerit præterquam quod annunciauimus vobis, anathema sit. Ergo ne Paulus mendax sit, Manichæus anathema sit. Quod autem etiam stellæ calumniāmini, quia Magi ad Christum infantem adorandum perducti sunt, non erubescitis cum vos cōmentitium Christum vestrum filium cōmenticij primi hominis vestri, nō sub stellæ testificatione ponatis, sed in stellis omnibus colligatū esse dicatis, quia videlicet principibus tenebrarum cōmixtum esse creditis in illo bello, quo ipse primus homo vester cum tenebrarū gente pugnavit, vt de ipsis principibus tenebrarum tali cōmixtione captis mundus fabricaretur. Vnde ista sacrilega deliramenta vos cogunt, non solum in cœlo, atque in omnibus stellis, sed etiam in terra atque in omnibus quæ nascuntur in ea confixum & colligatum atque concretum Christum dicere, non iam saluatorem vestrum, sed à vobis saluandum, cum eum manducatis atque ructatis. Nam & ista impia vanitate seducti, seducitis auditores vestros, vt vobis cibos afferant, quo possit ligato in eis Christo subueniri per vestros dentes & ventres. Talibus enim auxiliis eum solui & liberari prædicatis, nec saltem totū, sed adhuc licet exiguas sordidasq; reliquias eius in stercorebus remanere contēditis, vt in aliis atque aliis rerum corporalium formis iterū atque iterū implexæ implicataq; teneantur. Et si mundo stante solui & purgari non potuerint, iam illo igne vltimo quo ipse mundus ardebit, soluantur atque purgentur. Nec tamen etiam tunc totum Christū dicitis posse liberari, sed eius bonæ diuinæq; naturæ nouissimas residuasq; particulas, quæ ita sordidatæ sunt, vt nullo modo dilui valeant, damnari in aeternum cōfixas globo horrido tenebrarū. Ecce qui se fingūt indignari, quod filio dei fiat iniuria, quia eum natū stella demonstrasse dicatur, tāquam Genesin eius sub fatali cōstellatione sit constituta, cum eum ipsi non tantum sub stellarum cōnexionē, sed in vinculis omnium terrenorū, & in succis omnium herbarum, & in putredine omnium carniū, & corruptione omnium ciborum, ita ligatū pollutumq; constituent, vt ex magna nō tamen ex tota parte solui purgariq; non possit, nisi vt ab hominibus electis videlicet Manichæorum, etiā in porris radiculisq; ructetur. Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, vt liberum arbitrium voluntatis quo vel bene vel male viuatur, propter iustū iudiciū dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus: quāto minus illius temporalem generationem sub astrorum conditione credimus factā, qui est aternus vniuersorū creator,

D
1. Corin. 15.

Gene. 2.

2. Timo. 4.

Galat. 1.

Caput. V.

E

De natura
boni. ca. 4. 4.
& 4. 5. Et de
fide contra
Manichæos.
ca. 11. & 21.

2. Petri. 3.

Gtor & dominus. Itaq; illa stella quam viderunt Magi, Christo secundum carnem nato no ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur, nec cum subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Proinde no ex illis erat hac stellis, quae ab initio creaturae iterum suorum ordinem sub creatoris lege custodiunt, sed novo virginis partu, nouum sydus apparuit, quod ministerium officij sui etiam ipsi Magis querentibus Christu cum ante faciem praeret exhibuit, donec eos vsque ad ipsum locum vbi dei verbu infans erant, praecido perduceret. Qui tandem astrologi ita constituerunt hominum nascentium fata sub stellis, vt aliquam stellarum homine aliquo nato circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum qui natus est perexisset assueret. Sorte quippe nascentis astroru ordini colligari arbitratur, no astrorum ordine ob hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex iis erat quae in caelo peragunt ordines suos, quomodo poterat decernere quod natus Christus acturus erat, quae nato Christo infla est relinquere quod agebat? Si autem vt probabilius creditur, ad demonstrandum Christum quae non erat exorta est, non ideo Christus natus est, quia illa extitit: sed ideo illa noua exorta est, quia Christus natus est. Vnde si dici oporteret, no stellam Christo, sed Christu stellae fatum fuisse diceremus. Ipse quippe illi, no illa huic nascendi attulit causam. Si ergo sunt fata quae a fando, id est, a dicendo appellata sunt, quonia Christus verbum dei est, in quo antequam essent dicta sunt omnia, non consortium syderum fatum Christi est, sed fatum etiam syderum Christus est, qui & ipsam carnem sub caelo creatam ea voluntate assumpsit, qua etiam caelum creauit, ea potestate deposuit & recepit qua etiam syderibus imperauit. Cur ergo non sit Euangelium quod de ista generatione narratur, cum tam bona nobis annuncietur, vt per ipsam nostra sanet infirmitas? An quia Matthaeus non est ita exorsus, vt diceret, Initium Euangelij Iesu Christi, sicut ait Marc^o, sed Liber generatiois Iesu Christi? Hoc modo nec Ioannes Euangelium scripsisse dicitur, quia nec ipse ait, Initium Euangelij; aut, Liber Euangelij; sed, In principio erat verbum. Nisi forte tam elegans vocabuloru fabricator Faustus fuit, vt & hoc Ioannis exordium verbidium nominauerit, propter verbu, sicut illud propter genesim genesidum ausus est appellare. Sed cur non potius cogitatis, quanta impudentia prolixas illas & impias fabulas vestras Euangeliu nominetis? Quid enim illic boni annunciat, vbi dicitur, deus aduersus rebellem nescio quam contrariam alienamq; naturam, non aliter regno suo potuisse prospicere atque consulere, nisi partem suae naturae in illius auidas fauces deuorandam mitteret, atque ita polluentem, vt post tantos labores, atque cruciatus non posset saltem tota purgari? Ita ne tam malus nunciu Euangelium est? Certe omnes qui Graece vel tenuiter nouerunt, Euangelium bonum nunciu, aut bonam annunciationem interpretantur. Quomodo est autem iste bonus nunciu, quando quidem ipse deus vobis sibi oppposito lugere nunciatur, donec sua membra ab illa vastatione & contaminatione reparentur atque purgentur? Quid si aliquando luctu finierit, crudelis erit. Quid enim de illo male meruit pars illa eius, quae in globo ligabitur, quae vtique in aeternum lugenda est, quae in aeternum damnabitur? Sed euasimus, quod istum nunciu quisquis diligenter aduerterit, non cogitur lugere, quia malus est, sed ridere, quia falsus est.

Libri Secundi finis.

Laus dixit. Accipis ergo generationem? Equidem conatus diu sum hoc ipsum qualecunq; est persuadere mihi quia sit natus deus, sed offensus duorum maxime Euangelistarum diffensione, qui Genealogiam eius scribunt, Luca & Matthaei, haec si incertus quem nam potissimum sequerer. Fieri enim posse putabam, vt quia praescius non sum quem metiri existimarem, ipse diceret verum; & quem vera loqui, ipse forsitan mentiretur. Infinita ergo eorum praermissa lite, & interminabili mihi, ad Ioanne Marcumq; me contulij, nec impariter a duobus ad duos, & ab Euangelistis ad eiusdem nominis professores, Quoru mihi principia interim non immerito placuerunt, quia nec Dauid nec Mariam inducunt, nec Iosephum; sed Ioannes quidem in principio fuisse verbum dicit, & verbum fuisse apud deum, & deum fuisse verbum, Christu significans: Marcus vero, Euangelium, inquit, Iesu Christi filij dei, tanquam Matthaeum exprobrans, qui posuerit filiu Dauid. Nisi forte alterum hic, & alterum ille annunciat lesum. Haec ergo ratio est qua ego non accipio Christum natum, Tu vero si tantus es, vt hanc mihi adimas offensionem, effice vt inter se ipsi conueniant, & vt cuq; succumbam, quanuis nec sic quidem dignum erit ex vtero credere deum & deum Christianorum. Augustinus respondit. O si pio studio legis Euangelium, & ea quae te in Euangelistis tanquam repugnata mouissent diligenter querere quam temere danare maluisses, vt saltem propter ipsam quae quasi prima fronte occurrit apertissimam repugnantiam cogitares, nisi aliquid illic magnum lateret, difficile fieri potuisse, vt tanta eius auctoritas in terraru orbe praeretur, quae sibi tot hominum doctissimorum ingenia subiugarer. Quid enim magnum est videre quod vidistis, alios Christi secundum carnem progeneratores commemorari a Luca, alios a Matthaeo, cum ambo Ioseph constituant. Matthaeus ad quem terminet, Lucas a quo incipiat, qui propter quoddam cum eius matre sanctum & virginale coniugium etiam ipse parens Christi meruit appellari, vt propter virilem dignitatem ab ipso vel vsq; ad ipsum generationis contexterentur? Quid ergo magnum est quod vidistis, quod alium patrem habeat Ioseph secundum Matthaeum, aliu secundum Lucam, & alium auum secundum istum, alium secundum illum, & deinceps sursum versus vsq; ad Dauid per tam multas generationes alios parentes eius ab isto, alios ab illo enumerari? Ita ne tam apertam manifestamq; diuersitatem, tot acuti & docti viri diuinaru scripturaru pertractatores diligentissimi non viderunt, qui quidem in Latina lingua perpauci sunt: eos autem in Graeca quis numeret? Viderunt ea plane. Quid enim facilius, aut quis paululum intuens ista non videat? Sed pie cogitantes tantae auctoritatis eminentiam, latere ibi aliquid crediderunt, quod petentibus daretur, oblatratibus negaretur, a querentibus inueniretur, reprehendentibus subtraheretur, pulsantibus aperiretur, oppugnantibus clauderetur, petierunt, quae fieri, pulsauerunt, acceperunt, inuenerunt, intrauerunt. Nempe tota in hoc quaestio est, quomodo potuerit duos patres habere Ioseph. Hoc enim si potuisse fieri demonstratur, nulla omnino causa est cur quisquam istorum Euangelistarum in diuersis generationibus enumerandis falsum dixisse credatur.

A credatur. A duobus enim patribus iam non erit mirum neque contrarium, quod & aut duo atavi & proatavi esse potuerunt, & quicquid supra est vsq; ad Dauid, cuius erant ambo filij, & Salomon qui pertinet ad ordinem quem Matthaeus secutus est, & Nathan qui est in serie qua Lucas exposuit. Attendunt enim ista nonnulli, & vident non posse a duobus viris per comixtionem carnis hominibus gigni, & ideo putant ista quaestione non posse dissolui: nec intuentur quod vilitatissimum atq; facillimum est, patrem cuiusquam non esse tantum dici a quo genitus, sed etiam eum a quo fuerit adoptatus. Neque enim adoptionis vinculu apud antiquos alienu ab eoru moribus fuit, cum etiam foeminas inueniamus adoptasse sibi filios, non ex vtero suo natos, sicut Sara ex Agar, & Lia ex ancilla sua, & filia Pharaonis Moysen adoptauit. Ipse autem Iacob nepotes suos, filios Ioseph adoptauit. Ipsum vero adoptionis nomen plurimum valere in nostrae fidei sacramento, Apostolica doctrina testatur. Vnde Apostolus Paulus cum de Iudaeoru meritis loqueretur. Quoru est, inquit, adoptio & gloria & testamentu & legislatio, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Item dicit, Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Item alio loco, Cum autem venit plenitudo temporis, misit deus filium suu factu ex muliere, factu sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filioru reciperemus. Haec igitur adoptio quanti sacramenti sit, his atq; huiusmodi testimoniis, satis apparet. Vnicum enim filiu deus habet quem genuit de substantia sua, de quo dicitur, Cum in forma dei esset non rapina arbitratus est esse aequalis deo. Nos autem non de substantia sua genuit: creatura enim sumus, quae non genuit sed fecit, & ideo vt fratres Christi secundum modum nostru faceret, adoptauit. Iste itaq; modus quo nos deus cum iam essemus ab ipso non nati, sed conditi & instituti, verbo suo & gratia sua genuit, vt filij eius essemus, adoptio vocat. Vnde Ioannes dicit, Dedit eis potestatem filios dei fieri. Cum igitur ius adoptionis filioru apud patres nostros, & in scripturis sanctis vilitatu sit, quae impietatis demetia praecipit, prius Euangelistas falsitatis arguere, quod diuersas generationes commemorauerunt, tanquam vtraque vera esse non possint, quae cogitare & attendere & videre quod facillimum est, quae crebra consuetudine generis humani vnus homo duos patres habere potuerit, vnus cuius carne homo sit genitus, alterum cuius voluntate cum iam homo esset filius sit adoptatus? Qui si non recte dicitur pater, nec nos recte dicimus, Pater noster qui es in caelis, ei de cuius substantia nati non sumus, sed cuius gratia & misericordissima voluntate adoptati secundum doctrinam Apostolicam & fidelissimam veritate. Ipsum quippe habemus, & deum & dominu, & patre. Deum, quod ab ipso etiam ex hominibus parentibus conditi sumus. Dominu, quod ei subditi sumus. Patre, quod eius adoptione renati sumus. Facile fuit ergo religiosi perscrutatoribus diuinaru literaru aliquantulu considerare & videre in diuersis Christi generationibus a duobus Euangelistis commemoratis, quomodo duos patres potuit habere Ioseph, quoru progeneratores diuersi enumerentur. Hoc & vos si studiū contentionis non excicaret, facile videre possietis. Sed ab illis viris alia etiam quaesita & inuenta sunt, cum omnes haru narrationu partes pertractarent. Haec autem a vestro intellectu longissime remota sunt. Itaq; etiam in Manichaei errore constituti, id quod in rebus humanis fieri solet, vt alius carne generet filiu, alius eum voluntate adoptet, ac sic vnus duos patres habeat, si non aduerso animo lege-

retis, cogitatio videre possietis. Cur autem Matthaeus ab Abraham coeperit, descendens vsq; ad Ioseph, Lucas autem a Ioseph coeperit ascendens, non vsq; ad Abraham, sed vsque ad deum qui fecit hominem, & dato praeccepto, potestatem dedit vt credens filius dei fieret, & cur ille in capite libri generationes ipsas enumeraret: ille autem cum dominus Saluator a Ioanne baptizatus fuisset, & quid sibi velit numerus generationu secundum Matthaeum, vt ter quatuordecim digerantur, quibus in summa computatis, tamen vna minus appareat: numerus autem generationum secundum Lucam, qui in baptismo domini commemoratur, ad septuaginta & septem perueniat, quem numeru ipse dominus in peccatoru remissionem comendat, dicens, Non tantum septies, sed vsq; septuagies septies, nullo pacto indagare possietis, nisi aut ab aliquo catholico id audiretis: non quolibet, sed quodam diuinaru scripturarum studio, & quantum posset perito, aut ipsi ab errore correcti pietate catholica peteretis vt acciperetis, quae reteretis vt inueniretis, pulsaretis vt intraretis.

Quapropter, quoniam id quod Faustus de generationu diuersitate permouit, quia in duobus patribus intelligedis hic nodus erat, intellecta natura & adoptione, solutu est, frustra se voluit ad duos Euangelistas conferre, & ab aliis duobus auferre, magis offensurus ad quos se cotulisset, quam eos a quibus abstulisset. Non enim amant sancti suos electores, si suorum socioru eos inuenerint desertores. Vnitatem enim gaudet, & in Christo vnum sunt, & si alius aliquid, & alius aliud, aut alius aliter, & alius aliter, vera tamen omnes dicunt, nec sibi villo modo contraria, stupens lector accedat, si mitis legat, si non haeretico animo vnde rixetur, sed fideli corde vnde edificetur inquirat. Iam ergo in singulorum patru generationes, quos vt vnus homo duos haberet, non est ab humano genere alienu, singulos Euangelistas narrandas suscepisse credidimus, non est a veritate nostra fides aliena. Quocirca inter se iam Euangelistas conuenientibus, sicut Faustus promissit, vt cuque succumbite.

An illud quod adiunxit, vos mouet adhuc, Quoniam nec sic quidem, inquit, dignum erit, ex vtero credere deum & deum Christianorum: quasi nos ipsam diuinam naturam ex foemina vtero extitisse credamus? Nonne modo commemorauit Apostoli testimoniu, vbi ait de Iudaeis, Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem qui est super omnia deus benedictus in secula Christus ergo dominus & saluator noster, filius dei verus secundum diuinitatem, & filius hominis verus secundum carnem, non ex eo quod est super omnia deus benedictus in secula, ex foemina natus est, sed ex illa infirmitate quam suscepit ex nobis, vt in ea moreretur pro nobis & eam sanaret in nobis. Non ex forma dei, in qua cum esset, non rapina arbitratus est esse aequalis deo, natus ex foemina est, sed ex forma serui quam accipiendo semetipsum exinanit. Neque enim ob aliud exinanisse se dictus est, nisi accipiendo formam serui, non amittendo formam dei. Illa enim natura qua in forma dei aequalis est patri incommutabiliter permanete, suscepit mutabilem nostram, per quam de virgine nasceretur. Vos autem, qui cum carnem Christi virginali vtero committere horretis, ipsam diuinitate dei non tantum hominum, sed & canum pecorumq; & vteris comisitistis, semel conceptam in vtero virginis Christi carnem non vultis credere, in quo non solu non ligatus, sed nec mutatus est deus, & ipsam dei partem diuinamq; naturam in omnium hominu, ac bestiarum masculinis feminibus, & femininis vteris in omnibus conceptibus per omnes terras

De Gene. ad literam. li. 2. cap. 17. In medio. Super Ioan. Tractatu. 8.

Caput. VI.

Matth. 1.

Ioan. 1.

Imperitas.

Euangelium

Caput. I.

Matth. 1. Luca. 3.

Ioan. 1.

Marc. 1.

L

Caput. II.

* alius, subigerent.

Matth. 1. Luca. 3.

M

Matth. 7.

Caput. III.

Caput. III. Matth. 1. Luca. 3. Lib. 2. De essentia Euag. cap. 4.

Matth. 18.

Caput. V.

E

Lib. 2. De essentia Euag. cap. 12.

Caput. VI.

F

Roma. 9.

Porcoruq;

terras

G terras & per omnes aquas, & per omnes horas ligari, opprimi, coinquinari, & nec totam postea liberari posse predicatis.

Libri Tertij finis.

LIBER QVARTVS.

Austus dixit, Accipis testamētū vetus: Si est mihi in eo hereditas accipio, Si non est, nō accipio. Improbitas enim hęc quidē nimia est vsurpare tabulas quę testetur exharedatum.

An ignoras testamētum vetus Chananæorum terrā repromittere: sed eam tamen Iudæis, id est, circūcis & sacrificantibus & abstinentibus a porcina, ac reliquis carnibus, quas immundas Moyses appellat, sabbata obseruanti-

bus, & azimorum solēnitatē, ac reliqua huiusmodi quę eius ipse testator eis obseruanda mandauit: Quę quia Christianorum placere nemini: neque enim quisquā nostrorū ea custodit, dignum est vt cum refusa hereditate reddamus & tabulas. Hęc ergo prima causa est, cur ego testamētum vetus abiiciendū puto, nisi tu me prudentius aliquid doceas. Secunda vero causa est, q̄ tam etiā misera eius & corporalis ac longe ab animę commodis hereditas est, vt post beatam illā noui testamēti pollicitationē, quę cęlorum mihi regnum & vitā perpetuam repromittit, etiā si gratis eam mihi testator suū ingereret fastidissim.

Augustinus respondit, Temporalium quidē rerum promissiones testamento veteri contineri, & ideo vetus testamētum appellari, nemo nostrū ambigit, & q̄ aternę vitę promissio regnumq; cęlorum ad nouum pertinet testamētū, sed in illis temporalibus figuris fuisse futurorum, quę implerentur in nobis, in quos finis seculorū obuēnit, non suspitio mea, sed Apostolicus intellectus est, dicente Paulo cū de talibus loqueretur. Hęc omnia figurę nostri fuerūt. Et iterum, Hęc omnia in figura cōtingebāt illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuēnit. Nō ergo vetus testamētum ad cōsequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis noui testamēti prenunciaciones accipimus, Veteris quippe testificatio fidē nouo conciliat. Vnde dominus postea q̄ resurrexit a mortuis, seq̄ non solum intenuendū discipulorum oculis, sed etiam cōtrectandum manibus obtulit: ne quid tamē cū suis mortalibus & carnalibus sensibus fallaciter agi arbitrentur, magis eos de veterum librorum testificatione firmavit, dicens, Oportebat impleri omnia quę scripta sunt in lege Moyſi & Prophetis, & Psalmis de me. Non itaq; spes nostra in temporalium rerum promissione defixa est, quandoquidē nec ipsos illius temporis sanctos & spiritales viros Patriarchas & Prophetas his terrenis rebus fuisse deditos credimus: intelligebāt enim reuelate sibi spiritu dei, quid tempori illi cōgrueret, & quibus modis deus per illas omnes res gestas & dictas futura figuranda & prænunciada decerneret, magisq; desiderium eorū de nouo testamēto erat, sed pręsens functio corporalis ad significanda noua ventura pollicitationibus veteribus prębebatur. Ita illorum hominum nō tantum lingua, sed & vita prophetica fuit. Carnalis autē populus, promissis vitę pręsentis inhærebat. De quo tamē etiam populo nihilominus significabantur futura. Sed vos ista non intelligitis, quia sicut Propheta dixit, Nisi credideritis non intelligetis. Non enim estis eruditi in regno cęlorū: id est, in Ecclesia

Christi vera catholica. Quod si essetis de diuitiis sanctarū scripturarū, non solum noua, sed etiā vetera proferretis. Ipse quippe dominus dicit, Propterea omnis scriba eruditus in regno cęlorū similis est homini patri-familias proferenti de thesauro suo noua & vetera. Et ideo dū sola promissa dei noua tenere vos arbitramini, remālistis in vetustate carnis, & nouitate induxistis erroris. De qua nouitate Apostolus dicit, Prophanas autē verborū nouitates euita: multū enim proficiunt ad impietate, & sermo eorū sicut cancer serpit. Ex quibus est Hymeneus & Philetus, qui circa veritate aberrauerunt, dicētes resurrectionē iam factā esse, & fidē quorundam subuertūt. Ex qua vena falsitatis vos manare cognoscite, qui dicitis nunc esse resurrectionē tantūmodo animarū per prædicationē veritatis, corporum autē quam prædicauerunt Apostoli futuram negatis. Quid autem spiritaliter secundū hominē interiore, qui renouatur in agnitione dei, potestis cogitare, cum per vetustate carnis, & per carnalium rerū imagines, quibus totus error vester inuoluitur, res corporeas non possessione teneatis, sed phantasmate sapiatis: Terram enim Chananæorum, quę manifesta erat, & manifeste illi populo data est, contēnere vos & fastidire gloriamini, quasi non ita terrā luminis describatis ex vna parte a terra gētis. tenebrarū tanquā cuneo coarctato discissam, vt neque in rerum veritate inueniatur, & in cogitationū vestrarum falsitate credatur, & ideo nec vitam vestrā datā sustineat, & mentem vestrā desiderata corrumpat.

Libri quarti finis.

LIBER QVINTVS.

Austus dixit, Accipis Euangeliū? Tu me interrogas vtrum accipiā, in quo idipsum accipere apparet, quia quę iubet obseruo. An ego de te querere debeo, vtrū accipias, in quo nulla accipientis Euangeliū videtur indicia? Ego patrē dimisi & matrē, vxorē, filios, & cetera quę Euangeliū iubet, & interrogas vtrum accipiā Euangeliū? Nisi adhuc nescis quid sit quod Euangeliū nuncupatur. Est enim nihil aliud q̄ prædicatione & mandatū Christi. Ego argentū & aurū reieci, & as in zonis habere desisti, quotidiano cōtēntus cibo: nec de crastino curas, nec vnde venter impleatur, aut corpus operiatur sollicitudinē gerēs, & queris a me vtrum accipiā Euangeliū? Vides in me Christi beatitudines illas quę Euangeliū faciunt, & interrogas vtrum illud accipiā? Vides pauperem, vides mitē, vides pacificū, puro corde, lugentē, esurientē, sitientem, persecutiones & odia sustinentē propter iustitiam, & dubitas vtrū accipiā Euangeliū? Non ergo iam mirū est Ioannē Baptistā viso Iesu, & eius item auditis operibus, querere adhuc vtrū ipse esset Christus, cui digne & merito Iesus nec dignatus quidem est renūciare q̄ ipse esset, sed opera rursus eadē illi quę iam dudū audierat remāda-

uit, Cæci vident, surdi audiunt, mortui resurgunt: &c. Quod ego quoque circa te non immerito fecerim, si perrogati vtrū accipiā Euangeliū dixerō, Omnia mea dimisi, patrē, matrē, vxorē, filios, aurū, argentū, mādūcare, bibere, delicias, voluptates: hoc tibi ad interrogata satis responsum puta, & beatum te futurum, si in me nō fueris scandalizatus. Sed non, inquis, accipere Euangeliū hoc solū est si quod præcepit facias, sed vt etiam credas omnibus quę in eodem scripta sunt, quorū primum est illud, quia sit natus Iesus. Sed nec item est solū illud

K
Math. 13. 1 doctus.
2. Timo. 2.
De fide contra Manich. 4.
2. Corin. 4.
L
Caput. I.
Math. 19.
Math. 10.
M
Math. 6.
Math. 19.
Math. 19.
Caput. II.
Math. 6.

A illud Euangeliū accipere, vt credas quia natus est Iesus: sed vt facias etiam quod præcepit. At si me idcirco Euangeliū non accipere putas, quia generationē præternaito, nec tu ergo accipis, & multo magis non accipis, quia præcepta contemnis. Ac per hoc interim pares sumus, donec discutiamus & partes: aut si tibi non præiudicat præceptorum ista contemptio ad profutendum quin accipias Euangeliū, mihi quare ad hoc præiudicet genealogia damnata? Quod si Euangeliū accipere in duobus his constat, vt dicis, genealogias credere, & seruare mandata, quid ergo imperfectus imperfectum iudicas? Vterq; nostrum eget alterutro. Sin quod certius est, accipere Euangeliū in sola obseruatione constat cęlestium mādatorum, duplici modo improbus es, qui, vt dici solet, desertor arguas militem. Et tamen age, Ponamus quia ita vis, duo hęc partes esse fidei perfectę, quarum vna quidem cōstet in verbo: id est, fateri Christum natum: altera vero in opere, quod est obseruatio præceptorū. Vide ergo quā arduam ego & difficiliorē mihi partē elegerim, tu vide quā lenissimam & faciliorem: nec immerito plebs ad te confluit, a me refugit, nesciens vtiq; quia regnum dei non est in verbo, sed in virtute. Quid ergo est quod me laceſsis, si difficiliorem fidei aggressus partem, tibi vt infirmo reliqui faciliorem? Sed ego ad tribuendam, inquit, salutem animis hanc partem fidei efficaciorē puto, ac magis idoneam, quam tu reliquisti: id est, Christū fateri natum. Age ergo ipsum eundē interrogemus Christum, & vnde potissimum nobis salutis oriatur occasio, ex eius ore discamus. Quis hominum intrabit in regnum tuum Christe? Qui fecerit, inquit, voluntatem patris mei qui in cęlis est. Non dixit, qui me professus fuerit natum. Et alibi ad discipulos, Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, & docētes eos seruare omnia quę mandauit vobis. Non dixit, docētes eos quia sim natus: sed, vt mandata conseruent. Item alibi, Amici mei eritis si feceritis ea quę præcipio vobis, Non dixit, si natū me credideritis. Rursum, Si feceritis mandata mea, manebitis in mea charitate. Et alia multa. Necnon & in monte cū doceret, Beati pauperes spiritu, dicens, Beati mites, beati pacifici, beati puro corde, beati qui lugent, beati qui esuriunt, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: nusquam dixit, beati qui me confessi fuerint natum. Et in discretionē agnorum ab hęc in iudicio dicturum se dicit iis qui ad dexteram sunt, Esurui & cibasti me, sitiui & potasti me: & cetera. propterea percipite regnum: non dixit, quia natū me credidistis, regnum percipite. Necnon & diuiti querēti vitam aternam, Vade, inquit, vende omnia quę habes & sequere me: Non dixit, crede me natum vt in aternum viuas. Ecce igitur portio meę, quam mihi de gemina vt vultis fide delegi, vbiq; regnum, vita, beatitudo promittitur, vestrę vero nusquam. Aut docete sicubi scriptū est, beatum esse, regnūque percipientem, aut aternam habiturum vitam, qui eum confessus fuerit natum ex femina. Interim tamen si & hęc pars est fidei beatitudinem nō habet. Cum vero eam nec partem fidei probauerimus quid fiet? Nemp̄ eritis vos inanes, quod & ipsum vtiq; monstrabitur. Sed interim hoc satis nobis est ad propositum, quia portio hęc nostra beatitudinibus coronata sit. Cui tamen accedit & illa alia beatitudo, ex confessione quoque sermonis quia Iesum confitemur esse Christum filium dei viui, quod æque ipse ore suo testatur Iesus, dicens ad Petrum, Beatus est Simon Bariona, quia non tibi hoc caro & sanguis reuelauit, sed

pater meus qui in cęlis est. Quapropter non iam vt putabatis vnā, sed duas eadēque ratas fidei partes tenemus, & in vtraque pariter beati appellamur a Christo, quia alteram earum operibus exercentes, alteram sine blasphemia prædicamus. Augustinus respondit, iam supra commemorauit, quā sape se dominus Iesus Christus filium hominis dicat, & quanta vanitate Manichæi fabulam nephandi sui erroris inducant, de nescio quo commentitio primo homine, quem non terrenum sed fallacibus elementis indutum, contra Apostolum prædicant dicentem, Primus homo de terra terrenus: & quanta cura nos idem monuerit Apostolus, dicens, Si quis vobis annunciauerit præterquam quod annunciauimus vobis, anathema sit. Quapropter restat, vt filium hominis Christum ita credamus, sicut Apostolica veritate prædicatur, nō sicut Manichæorum falsitate confingitur. Cum igitur eum Euangelista annunciant natum ex femina, de domo Dauid, hoc est de familia Dauid Paulusque ad Timotheum scribat, dicens, Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis, ex semine Dauid secundum Euangeliū meum: satis appareat quemadmodū Christum filium hominis credere debeamus, qui filius dei per quem facti sumus, etiam filius hominis per assumptionem carnis factus est, vt moretur propter delicta nostra, & resurgeret propter iustificationem nostram. Ideoq; vtrunq; se dicit, & filium dei, & filium hominis. Vnde ne pergam per plurima, vno loco in Euangelio secundum Ioannem ita scriptum est, Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij dei, & qui audierint viuunt. Sicut enim pater habet vitam in semetipso: sic dedit & filio vitam habere in semetipso, & potestatem dedit ei & iudiciū facere, quia filius hominis est. Dixit, Vocem filij dei audiēt: & dixit, Quia filius hominis est. Secundum hoc enim quod dixit, Filius hominis est: accepit potestatem iudicium faciēdi, Quia in ipsa forma venturus est ad iudicium, vt & a bonis & a malis videatur. In qua forma etiam ascendit in cœlum, & vox illa discipulis sonuit, Sic veniet quemadmodū eum vidistis euntem in cœlum. Nam secundū id quod filius dei, deus aqualis est patri, & cum patre vnū, nō videbitur a malis, Beati enim mundo corde, quia ipsi deum videbunt. Cum ergo credentibus in se promittat vitam aternam, nec aliud sit credere in eum, quā credere in verum Christum, qualem se ipse prædicat, & ab Apostolis prædicatur, hoc est, & verum dei filium & verum hominis filium: vos Manichæi qui creditis in falsum & fallacē, falsū & fallacis hominis filium, cum & ipsum deum gentis aduersa tumultu perterritum, membra sua mississe crucianda, nec postea tota purganda docetis, videtis quā sitis alieni a vita aterna, quam promittit Christus illis qui credunt in eum. At enim dixit Petro confitenti eum filium dei, Beatus es Simon Bariona. Nunquid ideo nihil promissit eis, qui in eum filium hominis crederent, cum idem ipse sit & filius dei & filius hominis? Habes etiam aperte vitam aternam promissam credentibus in filium hominis. Sicut exaltauit, inquit, Moyses serpentem in eremo, sic oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, sed habeat vitam aternam. Quid vultis amplius? Credite ergo in filium hominis, vt habeatis vitam aternam, quia ipse est & filius dei qui potest dare vitam aternam, quia ipse est verus deus & vita aterna, sicut idem Ioannes ait in Epistola sua. Vbi etiam dicit Antichristum esse qui negat Christum in carne venisse. Quid ergo vos tan-

Cap. III.
1. Cor. 15.
Galat. 1.
2. Timo. 2.
Roma. 4.
E
Ioan. 5.
Act. 1.
Math. 5.
F
Joan. 3.
1. Ioan. 4.
Cap. V.

Caput. I.
Gene. 15. & 17.
Leui. 11.
Exod. 12. & 20.
H
Math. 5.
Caput. II. Cōtra Adimantū. cap. 3. in fine.
1. Corin. 10.
I
Luc. 24. Cōtra Adimantū. ca. 13. & 20.
Egiz. 7.

G quam de mandatorum eius perfectione iactatis, quod ea quæ in Evangelio præcepta sunt operamini? Quid enim illa prodesse vbi non est fides vera, etiam si vere implerentur à vobis? Nonne audistis Apostolum dicentē, Si distribuam omnia mea pauperibus, & tradam corpus meum vt ardeam, charitatem autē non habeam, nihil mihi prodest? Quid ergo vos tanquam de Christiana paupertate iactatis, cum Christiana charitate careatis? Habent enim inter se quam charitatem vocant etiam latrones, sibi debentes facinorosam flagitiosamq; conscientiam: sed non charitatem quam commendat Apostolus vt eam à cæteris improbandis repudiandisq; fecerent, ait alio loco, Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Vnde ergo habere potestis veram charitatem ex hinc? fide ficta surgentem? Aut quando vos pigebit fidem vestram pugnare cum mendaciis, quando & primum hominem vestrum, cum suis hostibus, in suæ naturæ veritate manentibus, mutabili fallacia dimicasse prædicatis, & ipsum Christum qui dicit, Ego sum veritas, speciem carnis, mortem crucis, vulnera passionis, ci catrices resurrectionis, mentitum esse suaderis? Proinde vos Christo vestro anteponi vultis, si illo mētiente, vos annuntiatis veritatem. Si autem Christum vestrum sectari vultis, quis nō in vobis caueat falsitatem, non in his quoque mandatis quæ vos implere dicitis, vt sit nisi sola fallacia? Quippe, cum ausus sit Faustus dicere, quod æs in zonis non portetis, nisi forte ideo verum dixit, quia non æs in zonis, sed & aurū in arcellis & in sacculis habeatis: nec reprehenderetur ista in vobis, nisi quia profitemini aliud & aliter viuistis. Adhuc in rebus humanis est ille Constantius, modo iam frater catholicus Christianus, qui multos vestrum Romæ in domum suam congregauerat, propter implenda præcepta Manichæi, satis quidem vana & inepta, sed tamen quæ magna existimatis. Quibus cum vestra infirmitas cederet, dispersi estis quisque in viam suam. Vnde illi qui in eis perdurare voluerunt, à vestra societate schisma fecerunt, Et quia in mattis dormiunt mattarij appellantur, à quorum stratis longe dissimiles fuerunt plumæ Fausti, & caprinæ lodices qua deliciarum affluentia non solum mattarios fastidiebat, sed etiam domum patris sui hominis pauperis Mileuitani. Auferte ergo perditā simulationem, si de moribus non vultis, saltem de literis vestris: ne lingua vestra cum vita vestra, tanquam ille primus homo, cum gente tenebrarum mendacibus, non elementis, sed verbis pugnare videatur. Sed ne in homines potius non implentes ea quæ sibi præcipiuntur, quam in ipsam sectam vanissimi erroris me ista dicere quisquam reprehendat, hoc dico, talia sunt ipsa præcepta Manichæi, vt si ea non faciatis, deceptores: si autem faciatis, decepti sitis. Neque enim Christus vobis præcepit vt herbam non euellatis, sed ne homicidium perpetretis, qui discipulos suos per segetem transientes & esurientes, vellere spicas sabbato non prohibuit, vnde cōuinceret & presentes Iudeos, & futuros Manichæos. Illos quia sabbato fiebat, istos quia fiebat. Sed planè Manichæus præcepit, vt ociosis manibus vestris de homicidijs viuatis alienis: & illa quidem falsa sunt homicidia, sed vestra sunt vera, cum tali dæmoniorum doctrina miseris animas trucidatis. Inest tamen ille hæreticus typhus, intolerabilisq; superbia. Vides, inquit, in me Christi beatitudines illas, quæ Evangelium faciunt, & interrogas, vtrum illud accipiam. Vides pauperem, vides mitem, vides pacificum, puro corde, lugen-

tem, esurientem, sitientem, persecutionem & odia sustinentem propter iustitiam, & dubitas vtrum accipiam Evangelium? Si hoc esset iustum esse, iustificare seipsum, verbis suis volasset in cælum homo iste, cū hæc loqueretur. Sed ego in delicias Fausti non inuehor notas omnibus auditoribus Manichæorū, & eis maxime qui sunt Romæ: talem propono Manichæum, qualem Constantius requirebat, cum illa præcepta exigebat impleri, non qualem videri volebat. Et illum tamen quomodo video pauperē spiritu, qui tam superbus est, vt animam suam deum credat, nec captiuus erubescat? Quomodo mitem, qui tantæ authoritati Euangelicæ mauult insultare, quam credere? Quomodo pacificum, qui naturam ipsam diuinam, qua deus est quicquid est, qui solus vere est, perpetuam pacem habere potuisse non putat? Quomodo puro corde, in quo tumultuantur tam sacrilega, & tam multa figmenta? Quomodo lugentem, nisi deum captum & ligatum, donec solnatur & euadat, ex quadam tamen parte decurtatus, quæ in globo tenebrarum à patre ligabitur, lugebit? Quomodo esurientem & sitientem iustitiam, quam Faustus in scriptis suis nō addidit: credo ne sibi deesse videretur, si eam se adhuc esurire ac sitire fateretur? Sed quam iustitiam isti esuriunt & sitiunt, quibus perfecta iustitia erit dānatis in globo fratribus, qui nihil suo vitio peccauerunt, sed hostili tæbe, quod eos patre misit, inexpliabiliter infecti sunt, in super triumphare? Quomodo persecutiones & odia sustinetis propter iustitiam, quibus hæc sacrilegia prædicare & persuadere iustitia est: pro qua impia pueritate propter Christianorum temporum mansuetudinem, quam parua, & propè nulla patiamini, cur non cogitatis, sed tanquam cæcis fatuisq; loquimini, iustitiæ vestræ velut magnum esse vultis indicium, quod opprobria sustinetis, persecutionemq; patimini? Porro si tanto est quisq; iustior, quanto grauiora perpetitur, omitto dicere, quod videre facillimū est, quam multo grauiora vobis patientur, aliis atque aliis quibusque facinoribus flagitijsq; polluti. Illud dico, si pro nomine Christi quoquo modo vsurpato atq; suscepto quisquis patitur persecutionem, iam etiam veram fidem iustitiæq; tenere dicendus est: concedite vt ille sit fidei verioris maiorisq; iustitiæ, quem multo vobis grauiora perpeffum potuerimus ostendere, & milia iam vobis nostrorum martyrum occurrant: atque ipse præcipue Cyprianus, cuius etiam literis edocetur, quod in Christum crediderit natū ex virgine Maria: pro hac ille fide, quam vos detestamini, vsque ad gladium mortemq; peruenit, cum gregibus Christianorum tunc ita credentibus, atq; ita grauiusq; morientibus. Faustus autē conuictus vel cōfessus, quod Manichæus esset, cum aliis nonnullis secum ad iudicium proconsulare perductis, eis ipsis Christianis, à quibus perducti sunt, intercedentibus leuissima pœna, si tamen illa pœna dicenda est, in insulam relegatus est: quod sua sponte quotidie serui dei faciunt, se à turbulento strepitu populorū remouere cupientes, & vnde publica terrenorū principum vota per indulgentiā solent relaxare damnatos. Deniq; non multo post inde omnes eadē solenni sorte dimissi sunt. Fatemini ergo illos fidem tenuisse veriore, iustiorēq; vitam, qui pro ea multo quam vos atrociora sustinere meruerūt: aut desinite vos inde iactare, quod multis detestabiles sitis: sed discernite quid sit persecutionē pati pro blasphemia, & persecutionē pati pro iustitia, & pro qua istarum patiamini, in vestris libris etiam atq; nostra diligenter aduertite. Quam multi autem in nostra communione veraciter faciūt ista sublimiora præcepta Evangelica,

A Euangelica, de quorum specie fallitis imperitos: quam multi homines vtriusque sexus ab omni concubitu puri atq; integri, quam multi experti, & postea continentes, quam multi rerum suarum distributores & relictores, quam multi ieiuniis vel crebris vel quotidianis, vel etiā incredibiliter continuatis, corpus seruituti subiicientes: quam multæ fraternæ congregationes, nihil habentes proprium, sed omnia communia, & hæc non nisi ad victum & tegumentum necessaria: vnam animam & cor vnum in deum, charitatis igne constantes: atque in his omnibus professionibus quam multi fallaces & perditū deprehenduntur, quam multi etiam latent, quam multi primo recte ambulantes, peruersa voluntate cito deficiunt, quam multi in tentationibus inueniuntur, quod alio animo talem vitam adumbrata specie susceperunt: & quam multi humiliter & fideliter sanctum custodiētes propositum vsq; ad finem perseuerant, & salui fiunt? In quorum societate quasi dispares apparent, sed tamen eadem charitate copulantur, qui propter aliquam necessitudinem secundū Apostoli exhortationem habent vxores tanquam non habentes, & emunt tanquam non tenentes, & vtuntur hoc mundo tanquam non vtentes. B His subiunguntur secundum abundantes diuitias misericordiae dei, etiam illi quibus dicitur, Nolite fraudare inuicem, nisi ex cōsensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum ad ipsum estote, ne vos tētet Satanas propter intemperantiam vestram: hoc autē dico secundum veniam, non secundum imperium. Qualibus etiam idem Apostolus dicit, iam quidē omnino delictum est in vobis, quia iudicia habetis vobiscum. Et eorū portans infirmitatē, paulopost dicit, Secularia igitur iudicia si habueritis, eos qui cōtempribiles sunt in Ecclesia hoc collocat. Neque enim illi soli, qui vt sint perfecti, vendunt vel dimittunt omnia sua, & sequuntur dominum, pertinent ad regnum cælorum: sed huic militiæ Christianæ propter quoddam quasi cōmercium charitatis subiungitur etiam quadam stipendiaria multitudo, cui dicitur in fine, Esuriui, & dedistis mihi manducare: &c. Alioquin damnandi erunt illi, quorum domos tam diligenti & sollicita cura cōponit Apostolus, monens mulieres subditas esse viris suis, viros diligere vxores suas: filios obtemperare parentibus, parentes filios nutrire in disciplina & correptione domini: seruos obedire cum metu dominis carnalibus, dominos quod iustum est & æquum, seruis prestare. Sed absit vt istos à mandatis Euangelicis alienos, & à vita æterna separandos iudicet: quia vbi ait dominus, Si quis non tulerit crucem suam, & secutus me fuerit, non potest esse discipulus meus: exhortans firmiores ad perfectionem, ibi statim & istos consolatus est dicens, Qui receperit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui receperit Prophetā in nomine Prophete, mercedē Prophetæ accipiet. Vnde nō tantum qui modicum vini Timotheo dedit propter stomachū, & frequentes infirmitates eius, sed etiam qui saniori atque fortiori calicem aquæ frigidæ porrexerit tantum in nomine discipuli, sicut ibi sequitur, non perdet mercedem suam. Quid autem fallitis auditores vestros, qui cum suis vxoribus, & filiis, & familiis, & domibus, & agris vobis seruiunt, si qui ista omnia non dimiserit, non accipiet Evangelium? Sed quia eis non resurrectionem, sed reuolutionem ad istam mortalitatem promittitis: vt rursus nascantur, & vita electorū vestrorum viuant, iam vana & inepta & sacrilega, quam vos viuistis, quando valde laudamini: aut si melioris meriti sunt in melones & cucumeres: vel in aliquos alios cibos

veniant, quos vos manducaturi estis, vt vestris iactatibus cito purgentur: merito eos à mandatis Euangelicis alienatis, sed & vos ipsos talia sentientes atq; suadentes maxime inde separare debetis. Si enim hæc vanitas ad fidē Euangelicam pertineret, non debuit dicere dominus, Esuriui, & dedistis mihi manducare: sed, esuristis & manducaftis me: aut, esuriui & manducafti vos. Neque enim ex illo iam ministrations merito, secundum vestra deliramenta, quisquam recipietur in regnū dei, quia manducare sanctis dedit, sed quia vel manducauit quos anhelaret, vel manducatus est à quibus anhelaretur in cœlum. Nec illi dicerent, Domine, quando te vidimus esurientem, & dedimus tibi manducare: sed dicerent, Quando te vidimus esurientem, & manducafti nos? Quibus ille nō responderet, Cum vni ex minimis meis dedistis, mihi dedistis: sed, cum vnus ex minimis meis vos manducauit, ego vos manducaui. Hæc portenta sentientes & docentes, & secūdum hæc viuentes, audetis vos dicere Euangelica præcepta seruare & catholica Ecclesiæ derogare: in qua sunt tam multi pusilli cū magnis, quos vtroque dominus benedicit: pro suis gradibus Euangelica mādta seruantes, & Euangelica promissa sperantes. Sed vestrum oculum maleuolus error in solā paleam nostræ segetis ducit: nam & triticum ibi cito videretis, si & esse velletis. In vobis autē & qui Manichei ficti sunt, mali sunt: & qui ficti nō sunt vani sunt. Vbi enim fides ipsa ficta est, & qui ea simulatē vtuntur, fallit: & qui eam veram existimat, fallitur: nec ex ea potest existere bona vita, quia ex amore suo quisque viuunt, vel bene vel male. Vos autem si spiritalis atque intelligibilis boni charitate, ac non corporalium phantasmata cupiditate arderetis, vt cito dicam, quod de vobis notissimum est, solem istum corporeum, non pro diuina substantia, & pro sapientiæ luce coleretis.

Libri Quinti finis.

LIBER SEXTVS.

LAVSTVS dixit, Accipis vetus testamentum? Quomodo, cuius præcepta nō seruo? Puto quidem quia nec tu: nam peritorem ego vt pendendam despuī, ac si non fallor & tu. Cessationem sabbatorum vt perpetuam credo, quod & tu. Sa- crificia vt idololatriam, non dubito quod & tu. Porcina certe non ego sola abstineo, tu item non solam comedis. Ego quidem quia omnem carnem immūdā existimem, tu vero quia nihil immundum, quo vtroque ab vtroque nostrum vetus destruitur testamentum. Azyrna facta hebdomadas, scenopegiam vterque nostrum tanquam inutilia & vana contempfit. Lineis vestibus nō inferere purpuras. In adulterijs ponere vestem lini-stemam. Bouem & asinum iungere, si necesse sit, in sacrilegijs numerare: Caluum aut reburrum & similis notæ hominem non constituere sacerdotem, quia sunt huiusmodi apud deum immundi, vterque contempsimus: rursus nec in secundis habuimus nec in primis: quæ omnia præcepta sunt & iustificationes veteris testamenti. Quod ergo obiciis, tibi mecum commune est: siue crimen putandum, siue recte factum: vterque enim nostrum vetus respuit testamentum. Ergo si quid intersit inter meam fidem, quæris & tuam: hoc quia tibi mentiri liber, & illiberaliter agere, vt quod mēte oderis, verbo collaudes: ego fallere non didici, quod sentio loquor:

1. Cor. 13.

1. Timo. 1.

fallis, fucate, mendacis.

Ioan. 14.

Matth. 10.

Caput. VI.

Matth. 12.

Cap. VII. Matth. 5.

K

L

Cap. VIII.

Cyprianus martyr.

M

1. Cor. 6. Ago. 2. & 4. 1. Timo. 6.

Matth. 10. & 24.

1. Cor. 7.

1. Cor. 6.

Matth. 19.

Matth. 25.

Coloss. 3.

Matth. 10.

1. Timo. 5.

Matth. 10. Caput. X.

Matth. 19.

G tam turpium odisse me fateor praeceptores, quam ipsa praecepta. **A**VGVS TINVS respondit, Quomodo & quare accipiatur testamentum vetus ab haeredibus testamenti noui, iam supra diximus. Sed quia paulo ante de promissis eius Faustus egit, nunc autem de praeceptis agere voluit: respōdeo istos omnino nescire, quid intersit inter praecepta vitae agēda, & praecepta vitae significanda. Exempli gratia, Non concupisces: praeceptum est agēda vitae. Circumcides omnem masculum octauo die: praeceptum est significanda vitae. Ex hac quippe imperitia Manichei, & omnes quibus displicent literę veteris testamenti, quicquid deus mandauit priori populo ad celebrandum, vmbra futurorum nō intelligentes, & ea modo non obseruari animaduertentes, ex more presentis temporis illa reprehendunt, quae utique illi temporis congruebant, quo ista quae nunc manifestata sunt, ventura significarentur. Sed quid dicitur sunt aduersus Apostolum, qui ait, Haec omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuēnit: Ecce ipse aperuit cur illa litera accipiatur & nobis, & cur illa rerum signa iam necesse non sit vt obseruentur & nobis. Cum enim dicit, Scripta sunt propter nos: proculdubio demonstrat, quanta nobis cura legenda & intelligenda, & in quanta auctoritate habenda sint: quia propter nos utique scripta sunt. Cum vero dicit, Figurae nostrae fuerunt, & in figura contingebant illis: ostendit iam non opus esse, vt cum res ipsas manifestatas agimus, figurarum praeuocantium celebrationi seruamus. Vnde dicit alio loco, Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt vmbra futurorum. Hinc etiam cum dicit, Nemo vos in eis iudicet: declarat quā nō sit necesse vt iam haec obseruentur. Cum autem dicit, Quae sunt vmbra futurorum: ostendit quā oportuerit vt illo tempore obseruaretur, quo ista quae nobis iam manifestata eluxerunt, per tales vmbrae figurarum futurae praedicebantur. Proinde si Manichaei resurrectionem domini iustificarentur, cuius resurrectionis dies, ex die quidem passionis tertius, post diem tamē sabbati, hoc est post septimum octauus fuit: profecto spoliarentur carnali velamento mortalium desideriorum: & cordis circumcissione gaudentes, non eam in carne adumbratam figuratamque desidererent tempore veteris testamenti: quāuis iam tempore noui testamenti fieri obseruarique non cogerent. In quo enim membro congruentius expoliatio carnalis & mortalis concupiscentiae figuratur, quā vnde carnalis & mortalis foetus exoritur? Sed sicut dicit Apostolus, Omnia munda mundis, immundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Itaque isti, qui nimis mundi sibi videntur, quia illa membra tanquam immunda auerfantur, aut auerfari se fingunt, in eas infidelitatis & erroris immunditias inciderunt, vt cum detestantur circumcissionem carnis, quam dixit Apostolus signaculum iustitiae fidei, in ipsis tamen carnalibus membris diuina dei sui membra credant colligata & inquinata detineri, vt cū carnem immundam dicit, & deum illic ex parte, qua ibi tenetur, immundum factum dicere compellantur: quippe quem mundari oportere asserunt: quod donec fiat, quantum fieri potuerit, interim nunc eum perpeti omnia quae carnes patiuntur: non tantum in labore & dolore afflictionis, sed etiam in voluptate corruptelarum. Ei nanque se dicunt parcere, quod non concumbunt, ne nodis carnis arctius implicetur, & sordidius inquinetur. Cū ergo Apostolus dicat, Omnia munda

mundis: utique hominibus qui possunt in deterius voluntatis peruersitate mutari: quanto magis omnia munda sunt deo, qui semper incommutabilis & incontaminabilis permanet. De cuius sapientia diuina dictum est in eis libris, quos reprehendendo vehementius inquinamini, quod nihil inquinatum in eam incurrit, & attingit ubique propter suam munditiam. Quapropter o immundissima vanitas, ita ne displicet tibi in membro humano, vnde humana generatio propagatur, signum regenerationis humanae, illum cui munda sunt omnia deum insulibile constitui: & placet tibi etiam in flagitiis, quae illo membro ab impudicis hominibus perpetrantur, ipsum deum vestrum, cui nihil est mundum ex parte suae naturae commaculati atque corrupti? Quid enim patitur in variis turpibus corruptelis, quem coniugali quoque concubitu creditis inquinari? Audete etiam dicere quod soletis, Ergo ne deeat, vbi deus praefigurat signaculum iustitiae fidei, nisi in illo membro? Respondetur, Cur enim non & ibi? primo, quia omnia munda mundis, quanto magis deo: deinde quia hoc Apostolus dixit, signaculum datum Abrahae iustitiae fidei, in tali circumcissione. Vos autem nolite erubescere si potestis, cum vobis dicitur, Ergo ne deeat deo vestro quid ageret, ne suae naturae partem istis membris, quae sic despuis, implicaret? Pudenda quidem ista dicitur hominibus, propter nostrae mortalitatis corruptibilem poenalemque propaginem, quae inde subsistit: quibus casti adhibent verecundiam, impudici petulantiam, deus iustitiam.

Cessationem vero sabbatorum iam quidem superuacua ducimus ad obseruandum, ex quo spes reuelata est nostrae quietis aeternae: non tamen ad legendum & intelligendum, quia Propheticis temporibus, cum essent ista, quae nobis hoc tempore patefacta sunt non tantum sermonibus, sed & actibus praefiguranda & praenuncianda, illo signo quo legimus, res ista praenotata est quam tenemus. Vos autem volo mihi dicatis, cur vestram cessationem nolitis implere? Iudaei quippe sabbato suo, quod adhuc carnaliter sapiunt, non solum in agro fructum nullum decerpunt, sed nec in domo concidunt aut coquunt. Vos autem cessantes quidem expectatis quis auditorum vestrorum propter vos pascendos, cultello vel falcicula armatus in ortum profiliat, homicida cucurbitarum quarum vobis afferat, mirum dictu, vna cadauera. Nam si non eas occidit, quid vos in tali facto mutuitis? Si autem occidunt cum decerpunt, quomodo eis inest vita, cui purganda atque recreanda manducando atque ructando, vos asseritis subuenire? Accipitis ergo viuentes cucurbitas, quas si possitis, deglutire deberetis: vt post illud vnum vulnus, in quo eas cum decerpit vester auditor, reus factus est, vestra indulgentia liberandus, saltem deinceps ad officinam aqualiculi vestri, vbi deum vestrum illo praefilio contractum, reformare possitis, illa saepe atque integræ peruenirent. Nunc autem antequam eis conterendis dentes incumbat, minutim si hoc palato placuerit, conciduntur a vobis, quibus tam crebris vulneribus earum, quomodo vos non estis rei? Videte quemadmodum vobis expediret, vt quod vno die in septem faciunt Iudaei, vos quotidie faceretis, & a tali etiam domestico opere cessaretis. Iam quid in igne patiuntur, vbi certe non reformatur vita, quae in eis non est? Non enim feruens olla sancto ventri comparari potest, & tamen irridetis, tanquam superflua sabbati cessatione. Quanto utique sanius, non solum eam non reprehenderetis in patribus, quando superflua non fuit: sed etiam nunc, quando iam superflua est, ipsam potius teneretis, quam vestram non significatione

A catione acceptabilem, sed errore damnabilem: quam etiam non implendo rei estis secundum opinionem vestrae vanitatis, & vanae secundum iudicium veritatis: Dicitis enim dolorem sentire fructu, cum de arbore carpitur: sentire cum conciditur, cum conteritur, cum coquitur, cum manducatur. Non ergo debuistis vesci, nisi eis quae cruda & illaesa possunt transuorari: vt vnum saltem dolorem cum decerpuntur, non a vobis, sed a vestris auditoribus paterentur. Sed dicitis, Quomodo subuenimus tantae vitae, si ea tantum absumimus, quae incocta & mollia possunt absorberi? Si ergo ista copulatione tam multos cibis vestris dolores infligitis, cur ab illo abstinētis, ad quem maxime ista necessitas cogit? Nam fructus potest & crudus comedi, sicut se nonnulli vestri excrucierunt: vt hoc non tantum de pomis, verum etiam de omnibus oleribus facerent. Si autem non vellatur, aut decidatur, aut quoquo modo dematur ex terra vel arbore, venire ad escam nullo pacto potest. Hoc ergo facile debuit esse veniale, sine quo ei subuenire non valerētis: non illi tam multi cruciatis, quos in praeparandis escis membris dei vestri non dubitatis inferre. At enim plorat arbor, cum fructus carpitur. Hoc quippe dicere non erubescitis: certe nouit omnia vita quae ibi est, & praesentit quis ad eam conueniat. Venientibus ergo electis, & poma carpentibus, gaudere debuit, non plorare, illum transitorium dolorem tanta felicitate compensans, & tantam euades miseriam, si in alios incidisset. Cur itaque pomum non decerpitis, cum decerpto tam multas plagas doloresque ingeratis? respondete si potestis. Nec ipsa ieiunia vobis competunt: non enim oportet vacare fortunacem, in qua spiritale aurum de stercoris commixtione purgatur, & a miserandis nexibus diuina membra soluntur. Quapropter ille est misericordior inter vos, qui se potuerit ita exercere, vt nihil eius valetudini oblit, saepe crudos cibos sumere, & multa consumere. Vos autem & tantas poenas escarum vestrarum irrogando crudeliter manducatis, & a membrorum diuinorum purgatione cessando crudeliter ieiunatis. Et audetis tamen etiam sacrificia testamēti veteris execrari, & idololatram nominare, & in huiusmodi sacrilegium nos quoque sociare. Vnde pro nobis prius respondemus, sic illa iam non esse in operibus nostris, vt ea tamē in mysteriis diuinarum scripturarum, ad intelligenda quae his praenunciata sunt, amplectamur: quia & ipsa figurę nostrae fuerunt, & omnia talia multis & variis modis vnum sacrificium, cuius nunc memoriam celebramus significauerunt. Vnde isto reuelato, & suo tempore oblato, illa de agēdi celebritate sublata sunt: sed in significandi auctoritate manserunt. Scripta sunt enim propter nos, in quos finis seculorum obuēnit. Sed in eis videlicet interfectio vos mouet animalium, cum ista omnis creatura visibus hominum quodammodo conditionaliter seruiat. Sed vos, qui homini mendico esurienti panem non porrigitis, misericordes estis in pecora, quibus animas humanas inesse creditis. Dominus etiam Iesus in ea crudelis fuit, cum daemones in gregem porcorum, cum id ab eo peterent, ire permisit. Qui etiam nondum demonstrato per passionem sacrificio corporis sui, cuidam leproso, quem mundauerat, ait, Vade, ostende te sacerdoti, & offer pro te quod praecipit Moyses in testimonium illis. Magis enim quia & per Prophetas deus saepe testatur, nullius se talis muneris indigere, & facile est ratione perspicere, quod nec eius rei egeat, qui nullius eget, copellitur animus humanus inquirere, quid nos per hanc docere voluerit, qui utique non frustra ea, quibus non indiget, sibi iuberet offerri, nisi al-

quid in eis ostenderet, quod nobis, & nosse prodesset, & talibus signis praefigurari oporteret. Vos autem quanto melius & honestius istis, quamuis iam nostro tempore non necessariis, tamē significantibus aliquid & docentibus, sacrificiis subderemini, quam vobis ab auditoribus vestris viuas sanctarum animarum victimas offerri iuberetis & crederetis? Nam cum Apostolus Paulus de quibusdam propter epulas Euangelium praedicantibus congruentissime dixerit, Quorum deus venter est: quanto vos arrogantiore impietate iactatis, qui ventrem vestrum non deum, sed quod sceleratioris audaciae est, dei mundatorem dicere non timetis? Cuius porro dementiae est, pios se videri velle, quod ab animalium interfectione se temperant, cum omnes suas escas easdem animas habere dicant, quibus vt putant viuētibz tanta vulnera & manibus & dentibus ingerunt? Cur autem si carnibus vesci non vultis, non ipsa animalia deo vestro oblata manducatis, vt animae illarum, quas non solum putatis humanas, sed ita diuinas, vt ipsa dei membra esse credatis, a carnis carcere dimittantur, & ne iterum redeant, vestris orationibus commendentur? An amplius eas adiuuatis ventre quā mente, & illa potius dei natura saluatur, quae vestris visceribus exhalari meruerit, quam quae vestris precibus commendari? Propterea ergo ventri vestro pecora non sacrificatis, quia ea viua absumere non potestis, vt eorum animas interfectione vestri stomachi liberetis. O beata olera, quibus & manu euulsis, & ferro concisis, & igne cruciatis, & dente contritis, concessum est tamen, vt ad vestrorum intestinorum aras viua perueniant: & misera pecora, quae cum citius de corpore suo exeunt, in vestra corpora intrare non possunt. Ita delirantes adhuc putatis, quod ideo sumus inimici veteris testamenti, quia nullam carnem immundam ducimus, tenentes Apostoli sententiam, dicentis, Omnia munda mundis. Et illud vbi dominus ait, Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit. Quod non ad solas turbas dominus dixit, sicut vester Adimantus, quae post Manichaeum Faustus praecipue laudat, cum veteri testamento calumniaretur, voluit intelligi: sed etiā remotus a turbis, hoc idem discipulis suis euidentius & expressius elocutus est. Cum enim hanc domini sententiam testamento veteri opposuisset Adimantus, quia in illo scripta sunt quaedam immunda carniū, a quibus ille populus iustus est abstinerere, timuit ne sibi diceretur, Cur ergo vos non quasdam, sed omnes carnes immundas existimatis, atque ab edendis omnibus temperatis: cum tu ipse proferas Euangelicum testimonium, non coinquinari hominem ex eis, quae in os ingrediuntur, & in ventrem vadunt, atque in latrinam emittuntur? Itaque has arctissimas, & fallaciam suam manifestissimam veritate praefocantes angustias, conatus euadere, ait hoc dominum ad turbas dixisse, quasi paucis ille in secreto vera diceret, in turbas autem falsa iactaret: cum & hoc de domino credere sacrilegum sit, & omnes qui legunt, nouerint, hoc & remotis turbis eum plinius dixisse discipulis. Quapropter quia in exordio harum literarum suarum Faustus sic miratur Adimantum, vt ei solum praeferat Manichaeum, compendio requiro, vtrum ista domini sententia, qua dixit, Non inquinari hominem iis, quae in os eius intrant: vera an falsa sit. Si falsam dicunt, cur eam tantus eorum doctor Adimantus a Christo prolatam dicens, ad expugnandum testamentum vetus obiecit? Si autem vera est, cur aduersus eam credunt se coinquinari, si quacumque carne vescatur: nisi forte verum respondere velint, & dicere, Apostolum non dixisse omnia munda haereticis, sed omnia munda mundis.

Sapient. 7.

L

Caput. III.

Caput. V.

M

1. Cor. 10.

Math. 8.

Luc. 5.

Leuiti. 14.

Psal. 39.

† illas, viuas escarum vitimas.

Philip. 3.

Cap. VI.

E

Titim. 1.

Math. 15.

Contra Adimantū. cap. 14. & 15. Et de Ecclesiast. dogma. cap. 31. Leuiti. 17. Deute. 14.

F

G Cur enim non sint istis hæc munda, idem Apostolus sequitur & dicit, Immundis autem & infidelibus nihil est mundū, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Vnde reuera Manichæis omnino nihil est mundū, quandoquidem etiam ipsam dei substantiam vel naturam, non solum coinquinari potuisse, sed etiam ex parte coinquinatam esse contendunt: nec solum coinquinatam esse, verumetiam ex omni parte recuperari mundarique non posse. Vnde mirum est, quod ita se dicunt immundas omnes carnes existimare, & ob hoc ab eis abstinere, quasi aliquid existimant esse mundum, non solum escarum, sed omnium creaturarum. Nam & ipsa olera & poma & omnes fruges & totam terram & cælum commixtione gentis tenebrarum perhibet inquinata. Ut inam ergo & in ceteris cibis errori suo cōgruerent, atque ab iis, quæ immunda dicunt, omnibus abstinendo, fame potius moreretur, quam tales blasphemias pertinaciter loquerentur: nam se corrigere atque emendare nolentibus, hoc esse vtilius quis non intelligat?

H Testamento autem veteri, ubi quidam cibi carniū prohibentur, cur non sit contraria ista sententia, qua dicit Apostolus, Omnia munda mundis: &, Omnis creatura dei bona est: si possunt, intelligant hoc Apostolum de ipsis dixisse naturis: illas autem literas propter quasdam præfigurationes temporis congruentes, animalia quædam, non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque verbi gratia, si de porco & agno requiratur, utrumque natura mundum est, quia omnis creatura dei bona est: quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est: tanquam si stultum & sapientem diceret, utrumque hoc verbum natura vocis & literarum & syllabarum, quibus constat, utique mundum est: significatione autem vnum horum verbum, quo dicitur stultus, immundum dici potest: non natura sui, sed quoniam quiddam immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus: hoc est, in rerum genere stultus, & tam illud animal quam istæ duæ syllabæ, quod dicitur stultus, quiddam vñ idemque significat. Immundum quippe illud animal in lege positum est, eo quod non ruminet: non autem hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur immundi, proprio vitio, non natura: qui cum libenter audiant verba sapientiae, postea de his omnino non cogitant. Quod enim vtile audieris, velut ab intestino memoriae, tanquam ad os cogitationis recordandi dulcedine reuocare, quid est aliud, quam spiritaliter quodammodo ruminare? Quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur. Vnde & ipsa à talibus carniibus abstinentia, tale vitium nos cauere præmonuit. Cum enim thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia, de hac munditia ruminandi, & immunditia non ruminandi alio loco scriptū est, Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum. Hæc autem similitudines rerum in locutionibus & observationibus figuratis, propter querendi & comparandi exercitationem, rationales mentes vtiliter & suauiter mouent. Sed priori populo multa talia non tantum audienda, verumetiam obseruanda præcepta sunt. Tempus enim erat, quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetari oporteret ea, quæ posteriori tempore fuerant reuelanda. Quibus per Christum atque in Christo reuelatis, fidei gentium onera obseruationum non sunt imposita, Prophetiæ tamen autoritas commendata. Ecce nos diximus qua causa, cum secundum domini Apostolique sententiam, nullas animalium carnes immundas habea-

mus, veteri tamen testamento, ubi quadam immunda dicta sunt, non aduersumur: vos iam dicite, quare immundas carnes existimetis. Si secundum errorem vestrum, propter commixtionem gentis tenebrarum: non carnes, sed ipse deus vester immundus est in ea parte, quam velut debellandis & captiuandis hostibus absorbendam & inquinandam misit & miscuit: deinde propter ipsam commixtionem etiam quicquid aliud manducatis, immundum est. Sed dicitis, Multo amplius immundæ sunt carnes. Et quare amplius immundæ sunt carnes, longum est eorum de hac re deliramenta commemorare: sed breuiter attingam quod sat est, ut inspiciantur reprehenses veteris testamenti, tanta stultitia vetustate confecti, ut carnis accusatores, sine vlla spiritali veritate solum carnem sapere conuincantur. Fortassis enim paulo prolixior ista responsio, sic aduersus eos lectorem instruet, ut in ceteris responsionibus non à nobis tam multa verba requirantur. Dicunt enim isti vaniloqui, & mentis seductores, in illa pugna, quando primus homo eorum tenebrarū gentem elementis fallacibus irretiuit, utriusque sexus principibus ibidem captis, cum ex eis mundus construeretur, plerisque eorum in celestibus fabricis colligatos, in quibus erant etiam feminae aliqua prægnantes, Quæ cum cælum rotari cepisset, eandem vertiginem ferre non valentes, conceptus suos abortu excussisse, eosdemque abortiuos fetus & masculos & feminas de cælo in terram cecidisse, vixisse, creuisse, cōcubuisse, genuisse. Hinc esse dicunt originem carniū omnium, quæ mouentur in terra, in aqua, in aëre. Ergo si de cælo est origo carniū, absurdissimum est propter hoc eas immundiores putare: præsertim quia in ipsa structura mundi eisdem principes tenebrarum, ita per omnes contextiones à summis vsque ad ima colligatos dicunt: ut quanto quis amplius haberent commixti boni, tanto sublimius collocari merebantur: ac per hoc mūdiores carnes esse deberent, quarū origo de cælo est, quam fruges quæ oriuntur ex terra. Deinde quid tam insanum dici potest, quam conceptos fetus ante vitæ commixtionem tanto viuaciores fuisse, ut & abortiuū, & de cælo in terram ruentes viuerent, commixta autem vita nisi tempore maturo æditi, viuere non possint: & si de paulo altiore loco cadant, continuo moriantur: utique si regnum vitæ contra regnum mortis belligerant, cōmixta vita viuaciores facere debuit, non corruptibiles. Quod si in sua natura quæque res magis suam retinet incorruptionem, non duas naturas bonas & malas, sed duas bonas, quarū sit vna melior, prædicare debuerunt. Vnde igitur asserunt immundiores carnes, quas de cælo genus ducere affirmant, istas duntaxat omnibus notas: Nam ipsa prima corpora principum tenebrarum, ex arboribus ibidem natis tanquam vermiculos opinantur exorta, ipsas autem arbores ex quinque illis elementis. Proinde si animalium corpora primam originem habent ex arboribus, secundam de cælo, quid causæ est ut immundiora quam fructus arborum existimentur? Si propterea, quia cum moriuntur, amittunt animam, ut iam immundum sit quicquid vita deserente manserit, cur eodem pacto non sunt immunda olera vel poma, quæ utique, sicut supra dictum est, cum decerpuntur vel auelluntur, moriuntur? Horum quippe homicidiorum rei esse nolūt, dum nihil ex terra vel ex arbore decerpunt. Deinde cū duas animas esse in vno animantis corpore affirmant, vnam bonā de gente lucis, alteram malam de gente tenebrarum: nunquid cū occiditur animal, bona anima fugit, & mala remanet?

Si enim

K Cap. VIII. Veneti. I generat.

L M

M

A Si enim hoc esset, sic viueret animal occisum, quomodo viuebat in gente tenebrarum, quādo solum suæ gentis habebat animam, qua etiam rebellauerat aduersum regna diuina. Cum ergo in morte cuiuslibet animalis vtraque anima & bona & mala deserat carnem, cur immunda caro dicitur, quasi sola bona anima deseratur? Quia etsi aliqua vitæ reliquæ remanent, ex vtraque remanent. Nec ipsum quippe finium dicunt remanere sine aliquibus exiguis reliquiis membrorum dei. Nullam igitur causam reperiunt, cur asseuerent carnes frugibus immundiores: sed videlicet fallacem castitatem suam ostentare conantes, eo putant immundiores carnem, quod de concubitu existat: quasi non tanto vehementius cogantur membro illo diuino manducando succurrere, quanto illic arctius colligatum putant. Postremo si ista causa est maioris immunditiæ carniū, ea comedant animalium corpora, quæ non de concubitu oriuntur, sicut sunt innumerabilia genera vermium, quorum nonnullos vulgo edunt quædam Venetiæ regiones ex arboribus natos. Ranas etiam, quas repente ex vna pluuiæ terra germinat, in escam isti asumere debuerunt: ut dei sui membra talibus formis commixta liberarent, si eam carnem detestantur, quæ concubitu propagatur: & genus humanum erroris arguerent, quod gallinis columbisque vescantur, ex masculorum feminarumque coitu procreatis, & mūdiores cæli & terræ filias ranas abiiciant. Nam secundum istorum fabulam mūdiores sunt primi principes tenebrarum, quorum parentes arbores fuerunt, quam ipse Manichæus, quem pater & mater concumbendo genuerunt. Mūdiores etiam pediculi eorum, qui sine concubitu sudore corporis, vel exhalatione nascuntur, quam isti ipsi miseri, qui de parentibus concumbentibus nati sunt. Aut si iam quicquid ex carne etiam sine concubitu nascitur, propterea putant immundum, quia ipsa caro ex concubitu est, immunda erunt olera & fruges, quæ de stercorebus fertilibus vberiusque surrexerint: ubi videant quid faciant vel quid respondeant qui fruges dicunt mūdiores esse quam carnes. Nam stercore quid immundius ex carne proicitur, & quid frugibus feracius adhibetur: Certe ipsi dicunt per attritiones & digestiones ciborum fugere inde vitam, & exiguum quiddam in stercore remanere. Cur ergo ubi exigua vita remanet, inde cibi vestri, hoc est, fructus terræ de stercore & meliores

C & maiores & plures existunt? Caro non purgantis terræ sed fetibus pascitur, terra vero purgantis carnis non fetibus fecundatur. Eligant quid sit mundus, aut iam correcti desinant esse immūdi & infideles, quibus nihil sit mundum, & nobiscum amplectantur Apostolum dicentem, Omnia munda mundis. Domini est terra & plenitudo eius. Omnis creatura dei bona est. Omnia quippe quæ naturaliter sunt, in ordine suo bona sunt: & nemo in eis peccat, nisi qui ordinem suum in dei obedientia non custodiens, eorum quoque ordinem, male vtēdo perturbat. Patres autem nostri qui deo placuerunt, tenuerunt ordinem suum in ipsa obedientia, ut quicquid deus temporibus congruis iubendo distribuit, sic obseruarent, quemadmodum ille distribuit. Itaque non solum carnes ad cibum datas, cum omnes natura munda essent, quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt, quod eas non edi præceptum erat, ut talibus significationibus futura rerum manifestatio præfiguraretur. Sed & azymum panem & cætera huiusmodi, in quibus fuisse vmbra futurorū dicit Apostolus, tam rei essent illius

F Titim. 1. Ptal. 23. 1. Timo. 2. Caput. IX. Tomus sextus.

temporis & illius populi homines, si obseruare cōtinerent, quando sic illa fieri, & ista quæ nunc reuelata sunt tunc sic prænunciari oportebat: quā nos desipientes essemus, si nunc iam manifestato nouo testamento, illas prænunciatiuas obseruationes, aliquid nobis prodesse putaremus. Sicut sacrilegi & impij, si eosdem libros, qui propter nos scripti sunt: ut ea quæ iam nobis reuelata & in manifestatione annunciata sunt, tanto ante illis figuris prænunciata cognoscentes, fideliter & firmiter teneremus, ideo putaremus abiiciendos, quia ea quæ ibi scripta sunt, non iam obseruare corporaliter, sed intelligere & facere spiritaliter nos dominus iubet. Scripta sunt enim propter nos in quos finis seculorum obuenit: sicut item dicit idem Apostolus, Omnia enim quæ ante scripta sunt, ut nos doceremur scripta sunt. Quapropter non manducare azymum per statutos septem dies, tempore veteris testamenti peccatum fuit: tempore autem noui testamenti non est peccatum: sed in spe futuri seculi quam habemus in Christo, qui & animam nostram induens iustitia, & corpus nostrum induens immortalitate, totos nos innotuat, credere aliquid ex veteris corruptionis necessitate atque indigentia nos passuros vel acturos, semper peccatum est, quādiu voluntur isti septē dies, quibus peragitur tempus: sed hoc veteris testamenti temporibus in figura occultatum à quibusdam sanctis intelligebatur: tempore autem noui testamenti, in manifestatione reuelatum populis prædicatur. Vnde scriptura ipsa tunc erat præceptū, nunc testimonium. Scenopegia non celebrare aliquando peccatum fuit, nunc non est peccatum. Tabernaculum autem dei quod est ecclesia non compaginari, semper peccatū est. Sed tunc agebatur sub præcepto figurato, nunc legitur in testimonio reuelato. Nam & illud quod tunc factum est, non diceretur tabernaculum testimonij, nisi alicui veritati quæ suo tempore declaranda erat, quadam congruentia significationis attestaretur. Lineis vestibus miscere purpuram, & linistema * t veste indui aliquando peccatum fuit, nunc non est peccatum: sed inordinate viuere, & diuersi generis professiones velle miscere, ut vel sanctimonialis habeat ornamenta nuptiarum, vel ea quæ se non continens nupit, speciem virginis gerat, omni modo peccatum est: & si quid inconuenienter ex diuerso genere in vita cuiusque contexitur. Verum illud tunc figurabatur in vestibus, quod nunc declaratur in moribus. Illud enim erat tempus significandi, hoc manifestandi. Ergo ipsa scriptura, quæ tunc fuit exactrix operum significationum, nunc testis est rerum significatarum: & quæ tunc obseruabatur ad prænunciationem, nunc recitatur ad confirmationem. Bouem & alinum ad operandum iungere tunc non licebat, nunc licet. Declaratum est enim per Apostolū, cum de boue triturante non infrenando, scripturam recoleret dicentem, Nunquid de bobus cura est deo? Quare ergo nunc legitur, quando id quod prohibuit iam licet? Quia idem ipse ibi secutus Apostolus ait, Propter nos scriptura dicit. Et utique impium est, ut non legamus nos, quod scriptū est propter nos. Magis enim propter nos, quibus manifestatur, quā propter illos, in quibus figurabatur. Bouem quippe & alinum si necesse sit, vnusquisque sine detrimento operis iungit. Sapientem vero & stultum, non ut vnus præcipiat, & alter obtemperet, sed pariter ex aequali potestate, ut annuncient verbum dei, non sine scandalo quisquam comites facit. Itaque eandem scripturam tenemus, & tunc potestate præcipientē vmbra regendum, quod nunc aperiretur: & nunc autoritate

E 1. Cor. 16. Roma. 12. Exod. 12. 1. Cor. 12. Deute. 22. * t aliās, Li. nostima.

F 1. Cor. 9. g iij attestantem

G attestantem luce apertum, quod tunc tegebatur. De calu-
parum Faustus attenderat, aut in mendosum codicem
inciderat. Sed vtinam ipse caluam frontem habere vo-
luisse, atque in ea crucem Christi figere non erubisset,
profecto Christum clamantem, Ego sum veritas: nec
cum falsis vulneribus occubuisse, nec cum falsis cicatri-
cibus resurrexisse credidisset. Quin etiam dicit, Ego fal-
lere non didici, quod sentio loquor. Non est ergo disci-
pulus Christi sui, quem falsas cicatrices dubitantibus di-
scipulis demonstrasse insanus opinatur, & non solum de
ceteris vanitatibus suis, sed etiam de ipsa Christi falla-
cia sibi tanquam non fallenti vult credi, vtrum Chri-
sto melior, quo fallente ipse non fallit: an eo ipso non ve-
racis Christi, sed fallacis Manichaei discipulus, cum &
in hoc fallit, in quo se non didicisse fallere gloriatur.

Libri Sexti finis.

LIBER SEPTIMVS.

Caput. I. **H** AVSTVS dixit, Quare non
credis in genealogia Iesu? Mul-
tae quidem sunt causa, sed pal-
maris illa, quia nec ipse ore suo
vsquam se fatetur patrem ha-
bere, aut genus in terra: sed e-
contra, quia non sit de hoc mun-
do, quia a patre deo processerit,
quia descenderit de caelo, quia non sibi sunt mater & fra-
tres, nisi qui fecerint voluntatem patris sui, qui in caelis
est. Et adhuc illi ipsi, qui has eius genealogias ascribunt,
non eum ante natiuitatem cognouisse videntur: sed ne-
que statim vt natus est, quo crederetur ea scripsisse, quae
erga eum oculis suis viderint gesta: sed iuueni iam &
maturum coniuncti sunt ei: id est, annorum ferme trigin-
ta, siquidem & aetas ascribi diuinis potest sine blasphem-
ia. Quare cu in omni testimonio veritatis hoc sem-
per quaeri soleat, vtrum ne quis audierit an viderit: isti
vero nec audisse se fateantur ab ipso generationis hunc
ordinem, aut quia omnino sit natus: nec vidisse oculis,
quia longo post tempore, id est, post baptismum cognou-
erunt eum: mihi & omni recte iudicanti, tam stultum
videtur hoc credere, q̄ si quis caecum & surdum testem in
iudiciu vocet. **AVGVSTINVS** respondit, Quam
dicit palmarem causam, cur non accipiat genealogiam
Iesu Christi, ibi apertissime victus ostenditur legentibus,
quae supra diximus de filio hominis, quod tam cre-
bro se Christus esse testatur, & de filio dei, quomodo
idem ipse sit & filius hominis: quomodo secundum di-
uinitatem non habeat genus in terra, secundum carnem
autem sit ex semine Dauid, secundum quod Apostolica
doctrina testatur. Vnde oportet eum credi & intelligi,
& a patre exisse, & de caelo venisse, & hic tamen verbum
carnem factum inter homines habitasse. Quod si pro-
pterea putant non habuisse in terra matrem vel genus,
quia dixit, Quae mihi mater, vel qui fratres? superest vt
etiam discipulos eius, quibus hoc exemplum in seipso
praebuit, vt terreni generis necessitudinem propter reg-
num caelorum contemnerent, affirmant non habuisse
patres, quia dixit eis, Ne vobis dicatis patrem in terra,
vnus est enim pater vester deus. Quod ergo istos de pa-
tribus docuit, hoc ipse de matre & fratribus prior fecit:
sicut & alia multa in quibus se nobis vt eu imitaremur,
praebere, & vt sequeremur praere dignatus est. Quapro-

pter iste qui in eo quod putat palmare sic vincitur, q̄ ia-
ceat & inuoluatur in ceteris animaduertendu est. Quip-
pe qui propterea dicit non credendu Apostolis, qui eius
non solum diuinam, sed etiam humanam natiuitatem
annunciauerunt, quia postea iuueni adhaeserunt, & nec
viderunt eum natum, nec se hoc ab illo audisse dixerunt.
Cur ergo credunt Ioanni dicenti, In principio erat ver-
bum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum,
hoc erat in principio apud deum, Omnia per ipsum facta
sunt, & sine ipso factum est nihil: & cetera quae illis
quanuis non intelligentibus, tamen placent. Dicant vbi
hoc Ioannes viderit, aut vbi se hoc ab ipso domino au-
disse dixerit. Quicquid enim dixerint, vnde hoc Ioan-
nes scire potuerit, inde credimus etiam omnes annun-
ciatores natiuitatis Christi, id quod annunciauert scire
potuisse. Deinde quaero, vnde credant dixisse domi-
num, Quae mihi mater aut qui fratres, nisi quia hoc
Euangelista narravit: Cur ei non credunt & illud, Quia
mater eius & fratres quaerebant eum? Si autem hoc men-
titus est quod nolunt credere, quomodo ei credunt, Chri-
stum dixisse quod nolunt intelligere? Deinde si Chri-
stum natum, quia iam iuueni adhaeserat non potuit nosse
Matthaeus, vnde potuit Christum non natum, post tot
annos natus nosse Manichaeus? Dicturi sunt, Spiritus
sanctus hoc sciebat qui erat in Manichaeo. Ille sane si
spiritus sanctus esset, vera dixisset. Sed cur non potius de
Christo discipulis eius, qui etiam corporaliter ei adhae-
serunt credimus, qui non solum per spiritum sanctum, sed
ab ipso impertitum scire potuerunt, si quid lateret in re-
bus humanis, sed tam recenti & praesenti memoria etiam
solo humano sensu, genus Christi secundum carnem,
& totam originem collegerunt? Et tamen caeci & surdi
testes dicuntur Apostoli, Vtinam tu non tantum cae-
cus & surdus fuisses, ne tam vana & sacrilega disceres, sed
etiam mutus, ne talia doceres.

Libri septimi finis.

LIBER OCTAVVS.

Caput. I. **H** AVSTVS dixit, Quare non acci-
pitis testamētum vetus? Quia iam
preuentus sum nouo Veteri autem
& nouo non conuenit vt scriptura
testatur, Nam pannum, inquit, nou-
um nemo assuit vestimento ve-
teri, alioquin maior scissura fiet.
Quia ergo maiorem sicuti vos scissuram facere caueo,
Christianam nouitate Hebraicae vetustati non misceo.
Quis enim non etiam sordidum iudicet, nouis vesti-
mentis indutis, non donare inferioribus veteres: Quapro-
pter ergo etiam si natus essem Iudaeus, vt fuerunt Apo-
stoli, dignum tamen erat me nouo accepto testamento
vetus repudiare, vt fecerunt ipsi: Nunc vero & naturae
beneficio consecutus vt sub seruitutis iugo non nascerer,
Christo mihi protinus occurrente cum pleno munere
libertatis, quam miser & stultus & insuper ingratus ero,
si me vltro addidero seruituti? Quippe Paulus inde Ga-
latas arguit, quod in circumcisionem relabentes, ad in-
firma repedarent & egena elementa, quibus denuo ser-
uire vellent. Quomodo ergo id ego admitam, in quo
alium videam reprehendi? Turpe est redire in seruitu-
tem, sed turpius ire. **AVGVSTINVS** respondit,
Iam quidem satis superius ostendimus, quare & quomo-
do tenemus auctoritatem veteris testamenti, non ad
Iudaicam

A Iudaica seruitutis imitationem, sed ad Christiana li-
bertatis testificationem. Neque enim mea, sed Apostoli
vox est, quia omnia in figura contingebat illis: scri-
pta autem sunt propter nos in quos finis seculorum ob-
tuenit. Quapropter non in seruitute facimus quae iussa
sunt ad nos praenunciandos, sed in libertate legimus quae
scripta sunt ad nos confirmandos. Quis itaque iam non
intelligat, vnde Galatas reuocat Apostolis non religio-
se scripturam circumcisionis legentes, sed iam supersti-
tiose circumcidi volentes? Vnde non pannum nouum
vestimento veteri assuimus, sed erudimur in regno cae-
lorum, ad similitudinem illius patrisfamilias, quem com-
memorat dominus, proferentem de thesauro suo noua
& vetera. Ille autem assuit pannum nouum vestimento
veteri, qui continentiam vult habere spiritalem, & non-
dum deposuit spem carnalem. Nam legite diligenter, &
videte de ieiunio dominum interrogatum respondisse,
Nemo assuit pannum nouum vestimento veteri. Adhuc
enim discipuli dominum carnaliter diligebant, quan-
doquidem etiam ne occisum amitterent, formidabant.
Vnde Petrum reuocantem se a passione, Satanam appel-
lat, quod non sciret quae dei sunt, sed quae hominum.
Proinde attendite in illa phantasia vestra de regno dei,
vnde istam lucem solis carni conspicuam, tanquam ad
exemplum vobis propositam diligitis & adoratis, quam
carnalem spem geratis: & inuenieris ieiunium vestra quo-
modo prudentiae carnis, tanquam vestimento veteri as-
suantur. Veruntamen cum pannus nouus vestimento ve-
teri non conueniat, vnde poterunt principibus tene-
brarum membra dei vestri non adiuncta atque consu-
ta, sed quod est vehementius, commixta & concreta co-
harere? An vtrumque vetus est, quia vtrumque falsum, &
vtrumque de prudentia carnis est? Nisi forte inde vultis
probare vnum fuisse nouum, alterum vetus: quia maior
scissura facta est, vt miserabilis pannus de regno lucis
abscinderetur, & globo tenebrarum aeterna poena con-
ficeretur. Et tamen argue sibi videtur velut acu linguae
diuinarum scripturarum firmamenta compingere, & ta-
lium fabularum sordidus sactor, aut medicus indutor.

Libri octauis finis.

LIBER NONVS.

Caput. I. **H** AVSTVS dixit, Quare non acci-
pitis testamētum vetus? Si Apostolis licuit
sub eodem nate ab eo discedere, mihi
quare non liceat in quo natus non sum
non vsurpare? Omnes quippe gentiles
nascimur, non Iudaei, non deniq; Chri-
stiani: sed alios ad se ex eadem gentilitate testamentum
vetus adducit, facitque Iudaeos: alios nouum, & initiat
Christianos: tanquam si duae arbores, dulcis & amara,
radicibus suis vnus terrae in se vim transferant, immu-
tandam qualitatibus suis Apostolis ergo in dulce trans-
euntibus ex amaro, quam demens ero ego, si in amarum
conuertar ex dulci. **AVGVSTINVS** dixit, Cur
ergo Apostolus, quem dicit relicto Iudaismo ex amari-
tudine transisse in dulcedinem, magis inde fractos ra-
mos dicit, qui ex ipso populo in Christum credere no-
luerunt: & in ipsa oleae radice, id est, origine sanctorum
Hebraeorum, tanquam oleastrum gentes infertas, vt fi-
erent participes pinguedinis oleae? Nam cum de Iudaeo-
rum lapsu admoneret gentes ne superbirent: ita locutus
est, Vobis enim, inquit, dico gentes, quandoquidem ego

sum gentium Apostolus, ministerium meum glorifico, **D**
si quo modo ad emulationem prouocare potero carne
meam, vt saluos faciam aliquos ex illis. Si relictis illo-
rum reconciliatio est mundi, quae erit assumptio, nisi
vita ex mortuis: Si autem delibatio sancta est, & consper-
sio: & si radix sancta est, & rami: quod si aliqui ex ramis
fracti sunt, tu autem cum es oleaster, insertus es in illis,
& focius radicis factus es pinguedinis oleae, noli gloria-
ri aduersus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem
portas, sed radix te. Dicit ergo, Fracti sunt rami vt ego
inserar. Bene. Incredulitate fracti sunt, tu autem fide stas. **†**
Noli altum sapere, sed time: nam si deus naturalibus ra-
mis non pepercit, neque tibi parceret. Vides ergo bonita-
tem & seueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt
seueritatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bo-
nitate: alioquin & tu excideris. Et illi si non permanse-
rint in incredulitate, inserentur: potens est enim deus
iterum inserere illos. Nam si tu ex naturali excisus o-
leastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam,
quanto magis illi, qui secundum naturam sunt, inseren-
tur suae oliuae? Nolo enim vos ignorare fratres sacramen-
tum hoc, vt non sitis vobis sapientes: quia caecitas ex
parte Israel facta est, donec plenitudo gentium intra-
ret, & sic omnis Israel saluus fiet. Videtis ergo vos, qui
in ista inseri radice non vultis, non quidem fractis ra-
mis esse similes, sicut est carnalis & impius populus Iu-
daeorum, sed in oleastri amaritudine remansisse. Nam
quid nisi oleastrum gentium sapit, adorare solem & lu-
nam? Nisi forte propterea vos iam non putatis esse in
oleastro gentium, quia spinas noui generis addidistis, &
falsum Christum, quem cum sole & luna coleretis, non
manu fabrilis, sed peruerso corde fixistis? Insuper imini
ergo in radicem oleae, quo se redditum gaudet Aposto-
lus, qui inter fractos ramos per incredulitate fuit. Inde
se quippe liberatum dicit, cum se a Iudaismo ad Chri-
stum transisse latatur: quia Christus semper in illa ra-
dice atq; in illa arbore praedicatus est, in quem venien-
tem qui non crediderunt, fracti sunt inde, & qui credi-
derunt, inserti sunt ibi: Quibus ne superbiant, dicitur,
Noli altum sapere, sed time: nam si deus naturalibus ra-
mis non pepercit, neque tibi parceret. Sed ne de ipsis fra-
ctis desperetur, paulo post dicit, Et ipsi si non permanse-
rint in incredulitate, inserentur: potens est enim deus
inserere illos. Nam si tu ex naturali excisus oleastro, &
contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto
magis illi, qui secundum naturam sunt, inserentur suae
oliuae? Ecce vnde etiam ipse gloriatur, a fractura libera-
tus, & radicis pinguedini redditus. Qui ergo in vobis
sunt, quos inde fregit impietas, redeant, & rursus inse-
rantur. Qui autem nunquam ibi fuerunt, veniant a natu-
rali sterilitate praecisi, participes fecunditatis futuri.

Libri noni finis.

LIBER DECIMVS.

Caput. I. **H** AVSTVS dixit, Cur non accipias te-
stamētum vetus? Quia & ab ipso hoc,
& ex nouo didicimus, aliena non co-
cupiscere. Quid autem, inquis, alie-
num habet testamentum vetus? Imo
quid habet non alienum? Diuitias pro-
mittit, & ventris saturitatem, & filios & nepotes vitamq;
longam, & cum his Chanamitidis regnum: sed omnia
haec circumcisus & obseruantibus sabbata, & immolan-
tibus

G tibus sibi, & abstinentibus à porcina, & huiusmodi cæteris: quæ quia ego negligo; & Christianus omnis, vt inepta scilicet, & ad salutem animi minime pertinentia, idcirco nec quæ promittit, ad me iam spectare cognosco: memorque quia ibi sit mandatum, Non concupisces aliena: Iudæis bona sua habere, libens volensque permisi, solo scilicet Euangelio, & regni cælorum splendida hæreditate contentus: nam vt Iudæo si sibi Euangelium vsurparet, iure increpitans dicerem, Improbe, quid tibi cum eo est, cuius præcepta non seruas: sic ve reor ne mihi eadem Iudæus increpiter, tenenti testa mentum vetus, cuius mandata contemniam.

Caput.II. AVGVSTINVS respondit, Eadem sæpe vana repetere, istum non pudet: sed eadem sæpe, quanuis vera, responde re mere piget. Quisquis itaque etiam aduersus ista respon sionem quarit, quæ superius à nobis dicta sunt, le gat. Iudæo autem dicenti mihi, Cur tenes vetus testa mentum, cuius præcepta non seruas: respondeo, Seruari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agen dæ: præcepta vero vitæ significandæ tunc recte obserua ta, cum prænunciabatur ista, quæ nunc reuelata sunt.

H Quapropter etiam ipsa sic non obseruo ad religionem, vt teneam tamen ad testificationem: sicut & promissa carnalia, quæ ibi continentur, vnde proprie vetus dicitur testamentum: quanuis mihi æterna speranda reue lata sint. Et illa tamen attestantia lego, quæ in figura cõtingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenerit. Itaque si audistis quid respon deamus Iudæis, audite & quod obiciamus Manichæis.

Caput.III. Certe Faustus dixit, turbari nos posse, si nobis Iudæi dixerint, Quare tenetis vetus testamentum, cuius præcepta non obseruatis? Quibus nos eiusdem scriptu ræ venerata atq; seruata autoritate respondemus, Vos quid respondetis cum vobis dicitur, Quare tenetis Eu angelicos libros, quorum vos ad decipiendos imperi tos confingitis sectatores: & quæ ibi scripta sunt, non so lum non creditis, sed etiam quantis potestis viribus op pugnatistis? Certe videtis vos potius de nouo testamento, quam nos de veteri obiectis respondere nõ posse. Om nia enim quæ in veteri scripta sunt, nos & vera esse di cimus, & diuinitus mandata, & cõgruis temporibus di stributa. Vos autem cum vobis obiecta fuerint, quæ in libris noni testamenti scripta sunt, nec accipiuntur à vo bis, deficientes in respondendo, & manifesta veritate fau

I cibus pressis, anhelitu saucio dicitis esse falsata. Quid aliud possent expirare præfocata ora fallacium, vel potius quid aliud possent putere confossa cadauera mor tuorum? Et tamen confessus est Faustus, non concupi scere aliena, nõ solum se ex nouo testamento, sed etiam ex veteri didicisse: quod certe à suo deo non posset di scere. Ille quippe, si non concupiuit aliena, quare super terram tenebrarum, vbi nunquam fuerunt noua secula, construit? An dicturus est, prior ipsa gens tenebrarum regnum meum concupiuit, quod ab illa erat alienum. Ergo imitatus est gentem tenebrarum, vt & ipse concupisceret aliena? An angustum antea fuerat regnum lu cis? Optandum igitur erat bellum, vt acquireretur de vic toria latitudo regnandi. Quod si bonum est, & antè po tuit concupisci. Sed expectabatur vt gens hostilis in bel lum prior erumperet, quo quasi iustius expugnaretur. Si autem non est bonum, quare inimico victo, super alie nam terram crescere voluit regnum suum, cum prius contentus suis finibus, plena felicitate vixisset? Sed vti nam vere isti hæc ipsa præcepta vitæ agendæ, quorum est vnum, ne concupiscas alienum: vellent ex illis literis

discere: profecto mansuescerent, & mites intelligerent. K etiam illa præcepta vitæ significandæ, quibus eorum ob latrat offensio, & illi tunc tempori obseruanda con gruissè, & huic nunc tempori intelligenda congruere. Nos autem quomodo vetus testamentum tanquam alie num concupiscimus, cum ea legamus, quæ in figura cõtingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenerit? Puto quod non concupiscit a lienum, qui hoc legit, quod scriptum est propter ipsum.

Libri decimi finis.

LIBER VNDECIMVS.

L AVSTVS dixit, Apostolum accipis: Et maxime. Cur ergo nõ cre dis filium dei ex semine Dauid na tum secundum carnem? Non equi dem crediderim Apostolũ dei cõ traria sibi scribere potuisse, & mo do hanc, modo illam de domino nostro habuisse sententiam. Sed quia vobis ita placet, L qui nunquam sine stomacho auditis aliquid esse in Apo stolo cauponatum, ne hoc quidem nobis scias esse con trarium. Si quidem hæc vetus videatur esse, & antiqua opinio Pauli de Iesu, cum eum & ipse Dauid filium pu taret, vt cæteri: quod tamen vbi falsum didicit, interpo lat & infirmat, scribesq; ad Corinthios, Nos, inquit, ne minem nouimus secundum carnem, & si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non noui mus. Quare consideres oportet, quantum interfuit inter hæc duo capitula, è quibus vnum perhibet Iesum filium Dauid secundum carnem, alterum vero iam se neminẽ nosse secundum carnem. Quæ si vtraque sunt Pauli, aut hac ratione erunt, quæ dixi: aut vnum ipsorum non erit Pauli. Prosequitur denique, Itaque, inquit, si qua est in Christo noua creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt omnia noua. Vides ergo eum veterè appellare, & tran sitoriam fidem illam priorem: id est, Iesum credidisse ex semine Dauid secundum carnem: nouam vero hanc secundam & permanentem, quia neminem iam nouerit secundum carnem. Quapropter & alibi, Cum essem, inquit, paruulus, vt paruulus loquebar, vt paruulus sapie baim: cum autem factus sum vir, quæ paruuli erant l de posui & Ieuacuaui. Quod si ita est, quid ergo & nos in dignum facimus, si nouam & meliorem Pauli tenentes cõfessionem, veterem illam ac deteriorem proiciamus? Aut si vobis secundum quod ad Romanos scribit, cre dere cordi est, nobis quare licitam non sit, secundum quod ad Corinthios dogmatizare? Quauis & hoc ad duritiam vestram ita responderim. Alioquin absit Apo stolum dei, quod ædificauit, vnquam destruere, ne se ip se præuaricatorem constituat, vt contestatus est. Verum tamen si eius est & prior illa sententia, nunc emendata est: sin fas non est, Paulum in emendatum dixisse aliquid vnquam, ipse non est.

AVGVSTINVS respõ dit, Hoc est quod paulo ante dixi, quia vbi sic manifesta veritate isti præfocantur, vt oblecti dilucidis verbis san ctarum scripturarum, exitum in eis fallaciae suæ reperi re non possint, id testimonium, quod prolatum est, fal sum esse respondent. O vocem à veritate fugacem, in amentia pertinacem. Vsq; adeo inuicta sunt, quæ ad uersus vos de diuinis codicibus proferuntur, vt non sit aliud quod dicatis, nisi eos esse falsatos. Quæ autoritas literarum aperiri, quis sacer liber euolui, quod docu mentum

M Hoc autem quod aduersus impietatem vestram ex Apostoli Pauli epistola proferitur, filium dei ex semine Dauid esse secundum carnem, omnes codices & noui & veteres habent, omnes ecclesiæ legunt, omnes lingue consentiunt. Exuimini ergo pallio fallaciae, quo Faustus indutus, cum sibi proposuisset tanquam interrogantem & dicentem, Accipis Apostolum Paulum? Respondit, Et maxime. Cur enim nõ potius respondit, Et minime: nisi quia fallax aliud, quàm id quod falsum erat, respon dere nõ potuit: Quid enim accipit Apostoli Pauli? Non primum hominem, quem ille dicit de terra terrenum, De quo item dicit, Factus est primus homo Adam in animam viuentem. Ille autem annunciat, nescio quem primum hominem: sed de substantia dei, id ipsum existentem quod deus est, membra sua vel vestimenta sua vel arma sua: id est, quinque elementa, cum & ipsa nihil aliud essent, quàm substantia dei, in tenebrarum gente miseris, vt inquinata caperentur. Non secundum hominẽ, quem Paulus dicit de cælo, quem dicit etiam

A mentum cuiuslibet scripturæ ad conuincendos errores exeri potest, si hæc vox admittitur, si alicuius ponderis æstimatur? Aliud est ipsos libros non accipere, & nullo eorum vinculo detineri: quod Pagani de omnibus libris nostris, quod Iudæi de nouo testamento faciunt, quod deniq; nolipsi de vestris & aliorum hæreticorum, si quos suos & proprios habent, vel de iis qui appellantur apo cryphi: non quod habendi sunt in aliqua autoritate se creta, sed quia nulla testificationis luce declarati, de ne scio quo secreto, nescio quorum præsumptione prolati sunt. Aliud est ergo autoritate aliquorum vel librorum vel hominum nõ teneri, & aliud est dicere, Iste quidem vir sanctus omnia vera scripsit, & ista epistola ipsius est, sed in ea ipsa, hoc eius est, hoc non est eius. Vbi cum ex aduerso audieris, proba: non confugas ad exemplaria veriora, vel plurium codicum vel antiquorum vel lin gua præcedentis, vnde hoc in aliam linguam interpretatum est: sed dicas, Inde proba hoc illius esse, illud non esse, quia hoc pro me sonat, illud cõtra me. Huius ergo ï regula veritatis, quicquid contra te fuerit, non est verũ. Quid si alius simili insaniam, sed tamen qua tua duritia confringatur, existat & dicat, Imò illud, quod pro te so nat, falsum est: hoc autem, quod contra te est, verum est: quid acturus es, nisi forte alium librum prolaturus, vbi quicquid legeris, secundum tuam sententiam possit in telligi? Hoc si feceris, nõ de aliqua eius particula, sed de toto audies contradicentem & clamantem, falsus est. Quid ages? quò te conuerteres? Quam libri à te prolati originem, quam vetustatem, quam seriem successionis testem citabis? Nam si hoc facere conaberis: & nihil va lebis: & vides in hac re quid Ecclesiæ catholice valeat autoritas, quæ ab ipsis fundatissimis sedibus Apostolorum vsque ad hodiernum diem succedentium sibi met Episcoporum serie, & tot populorum consensione fir matur. Ita si de fide exemplarium quæstio verteretur, si cut in nonnullis, quæ & pauca sunt, & sacrarũ literarum studiosis notissimæ sententiarum varietates, vel ex alia rum regionum codicibus, vnde ipsa doctrina cõmea uit, nostra dubitatio diuidicaretur: vel si ibi quoque co dices variarent, plures paucioribus, aut vetustiores re centioribus præferrentur: & si adhuc esset incerta va rietas, præcedens lingua, vnde illud interpretatum est, consuleretur. Hoc modo quarunt, qui quod eos mouet in scripturis sanctis, tanta autoritate firmatis, inuenire volunt, vt habeant vnde influantur, nõ vnde rixentur.

C Hoc autem quod aduersus impietatem vestram ex Apostoli Pauli epistola proferitur, filium dei ex semine Dauid esse secundum carnem, omnes codices & noui & veteres habent, omnes ecclesiæ legunt, omnes lingue consentiunt. Exuimini ergo pallio fallaciae, quo Faustus indutus, cum sibi proposuisset tanquam interrogantem & dicentem, Accipis Apostolum Paulum? Respondit, Et maxime. Cur enim nõ potius respondit, Et minime: nisi quia fallax aliud, quàm id quod falsum erat, respon dere nõ potuit: Quid enim accipit Apostoli Pauli? Non primum hominem, quem ille dicit de terra terrenum, De quo item dicit, Factus est primus homo Adam in animam viuentem. Ille autem annunciat, nescio quem primum hominem: sed de substantia dei, id ipsum existentem quod deus est, membra sua vel vestimenta sua vel arma sua: id est, quinque elementa, cum & ipsa nihil aliud essent, quàm substantia dei, in tenebrarum gente miseris, vt inquinata caperentur. Non secundum hominẽ, quem Paulus dicit de cælo, quem dicit etiam

F actum ex semine Dauid secundum carnem, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redi meret. De quo ad Timotheum dicit, Menor esto Chri stum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, se cundum Euangelium meum. In cuius exemplo etiam resurrexionem nostram prædicat dices, Tradidi enim vobis in primis quod & accepistis, ï quia Christus mor tuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus, & quia resurrexit tertia die secundum scriptu ras. Et paulo post infert quare hoc dixerit. Si autẽ Chri stus prædicatur, quia resurrexit à mortuis, quomodo di cunt quidam in vobis, quia resurrexio mortuorum nõ est? Iste autem qui interrogatus vtrum accipat Apo sto lum Paulum, respondet, & maxime: hæc omnia negat: nec Iesum ex semine Dauid vult accipere, nec factum ex muliere: quam nõ quod fuerit vel concumbendo vel pariendo corrupta, mulierem Paulus appellat, sed more scripturarum loquitur, quæ ipsum sexum sic appellare consueuerunt. Sicut in Genesi de Eua scriptum est, For mauit eam in mulierem: cum commixta viro non fuisset. Nec ipsam mortem Christi & sepulturam & resurre xionem accipit, quandoquidem Christũ dicit nec mor tale corpus habuisse, vbi illa vera mors esset: nec illas ci catrices veras fuisse, quas post resurrexionem discipu lis ostendit, cum eis, quod & Paulus commemorat, viuus apparuit: nec ipsam carnem nostram resurrexuram in corpus spiritale mutatam: sicut apertissime idem Apo stolus dicit, Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale. Vnde discernens inter corpus animale & spi ritale, contexit quod iam commemorauit de primo A dam, & de nouissimo Adam. Deinde inuitit, Hoc autẽ dico fratres, quoniam caro & sanguis regnum dei pos sident non possunt. Et ne quisquam ipsam speciem car nis, & ipsam substantiam non posse resurgere credidisset, & exprimere volens quid nunc appellauerit carnem & sanguinem: quia ipsam corruptionem intelligi vo luit, quæ tunc in resurrexione iustorum non erit, con tinuo contexit, Neque corruptio incorruptelam possi debet. Et ne adhuc quisquam putaret, non illud quod se pultum fuerit resurrexurum, sed tanquam alia tunica ponatur, & alia melior accipiatur, volens apertissime declarare, quia hoc ipsum in melius commutabitur: si cut vestimenta Christi in monte non sunt posita, & alia sumpta, sed ipsa quæ fuerant, in melius clarificata sunt, sequitur, & cõtesit dicens, Ecce mysterium vobis dico, Omnes quidem resurgemus, non tamen omnes immu tabimur. Et ne adhuc esset incertum, qui sint qui immu tabuntur, In atomo, inquit, in icu oculi, in nouissima tu ba: Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Adhuc forte dicant, non secundum hoc mortale & corruptibile corpus nos in resurrexio ne immutari, sed secundum animam, cum Apostolus hoc non proposuerit vnde diceret, sed de corpore ab ipsius quæstionis initio locutus fuerit, sicut ipsa eius in dicat propositio. Sed dicet aliquis, inquit, Quomodo re surgunt mortui, quo autem corpore veniunt? Hic iam cõsequenter tanquam digito ostendit vnde loqueretur, & subiecit dices, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem. Hæc ergo cum iste neget, cumq; ipsum deum, de quo Paulus dicit, Immortali, incorruptibili soli deo ho nor & gloria, Amen, iste corruptibile prædicet, quan doquidem substantiam eius atque naturam & totam ti muisse, ne à tenebrarum gente corrumpetur, & vt cæ teræ

Leuiti. 11.

Exod. 20.

Caput. II.

Supra lib. 4. cap. 2. & lib. 6. cap. 2.

1. Cor. 10.

Caput. III.

Roma. 7.

Exod. 20.

1. Cor. 10.

Caput. I.

Roma. 11.

2. Cor. 5.

1. Cor. 13.

Roma. 10.

Galat. 2.

Caput. II.

† aliis, Tu es ergo.

Dist. 11. cap. palam.

Caput. III. Roma. 11.

1. Cor. 15.

Ibidem.

D nouissimum Adam in spiritu viuificantem, quem dicit factum ex semine Dauid secundum carnem, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redi meret. De quo ad Timotheum dicit, Menor esto Chri stum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, se cundum Euangelium meum. In cuius exemplo etiam resurrexionem nostram prædicat dices, Tradidi enim vobis in primis quod & accepistis, ï quia Christus mor tuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus, & quia resurrexit tertia die secundum scriptu ras. Et paulo post infert quare hoc dixerit. Si autẽ Chri stus prædicatur, quia resurrexit à mortuis, quomodo di cunt quidam in vobis, quia resurrexio mortuorum nõ est? Iste autem qui interrogatus vtrum accipat Apo sto lum Paulum, respondet, & maxime: hæc omnia negat: nec Iesum ex semine Dauid vult accipere, nec factum ex muliere: quam nõ quod fuerit vel concumbendo vel pariendo corrupta, mulierem Paulus appellat, sed more scripturarum loquitur, quæ ipsum sexum sic appellare consueuerunt. Sicut in Genesi de Eua scriptum est, For mauit eam in mulierem: cum commixta viro non fuisset. Nec ipsam mortem Christi & sepulturam & resurre xionem accipit, quandoquidem Christũ dicit nec mor tale corpus habuisse, vbi illa vera mors esset: nec illas ci catrices veras fuisse, quas post resurrexionem discipu lis ostendit, cum eis, quod & Paulus commemorat, viuus apparuit: nec ipsam carnem nostram resurrexuram in corpus spiritale mutatam: sicut apertissime idem Apo stolus dicit, Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale. Vnde discernens inter corpus animale & spi ritale, contexit quod iam commemorauit de primo A dam, & de nouissimo Adam. Deinde inuitit, Hoc autẽ dico fratres, quoniam caro & sanguis regnum dei pos sident non possunt. Et ne quisquam ipsam speciem car nis, & ipsam substantiam non posse resurgere credidisset, & exprimere volens quid nunc appellauerit carnem & sanguinem: quia ipsam corruptionem intelligi vo luit, quæ tunc in resurrexione iustorum non erit, con tinuo contexit, Neque corruptio incorruptelam possi debet. Et ne adhuc quisquam putaret, non illud quod se pultum fuerit resurrexurum, sed tanquam alia tunica ponatur, & alia melior accipiatur, volens apertissime declarare, quia hoc ipsum in melius commutabitur: si cut vestimenta Christi in monte non sunt posita, & alia sumpta, sed ipsa quæ fuerant, in melius clarificata sunt, sequitur, & cõtesit dicens, Ecce mysterium vobis dico, Omnes quidem resurgemus, non tamen omnes immu tabimur. Et ne adhuc esset incertum, qui sint qui immu tabuntur, In atomo, inquit, in icu oculi, in nouissima tu ba: Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Adhuc forte dicant, non secundum hoc mortale & corruptibile corpus nos in resurrexio ne immutari, sed secundum animam, cum Apostolus hoc non proposuerit vnde diceret, sed de corpore ab ipsius quæstionis initio locutus fuerit, sicut ipsa eius in dicat propositio. Sed dicet aliquis, inquit, Quomodo re surgunt mortui, quo autem corpore veniunt? Hic iam cõsequenter tanquam digito ostendit vnde loqueretur, & subiecit dices, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem. Hæc ergo cum iste neget, cumq; ipsum deum, de quo Paulus dicit, Immortali, incorruptibili soli deo ho nor & gloria, Amen, iste corruptibile prædicet, quan doquidem substantiam eius atque naturam & totam ti muisse, ne à tenebrarum gente corrumpetur, & vt cæ teræ

2. Timo. 2.

1. Cor. 15.

† accipi

Li. 2. de cõte. Euag. ca. 28. Et de Sym bolo Apo stolico. ca. 5. in fine. Gene. 2.

1. Ioan. 19. & 20.

1. Cor. 15.

Cõtra Adi mantũ. ca. 12.

1. Cor. 15.

Matth. 17.

1. Cor. 15.

1. Timo. 1.

teræ

G tera consuleretur ex parte corrupta, detestanda & abominanda eorum fabula somniat: quid est quod etiam in hoc conatur fallere imperitos, & in diuinis scripturis minus eruditos, vt interrogatus vtrum accipiat Apostolum Paulum, respondeat, maxime, & inueniatur minime. Sed certa, inquit, ratio est, qua ostendam Paulum Apostolum, aut proficiendo mutasse sententiam, & scribentem ad Corinthios emendasse, quod scripserat ad Romanos, aut omnino non scripserit, quod tanquam eius profertur, filium dei ex semine Dauid secundum carnem. Qua tandem ratione id ostendit? Quia non potest, inquit, vtrunque verum esse: & quod in epistola est ad Romanos, de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem: & quod ait ad Corinthios, Itaque nos amodo neminem nouimus secundum carnem, etsi noueramus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Restat ergo vt nos demonstremus quam possit vtrunque verum esse, & quam sibi haec duo non sint contraria. Vnum quippe eorum non esse Pauli, nullo modo possumus dicere, quia nulla in eo variat codicum autoritas. Et si enim in quibusdam Latinis exemplaribus non legitur factus, sed natus ex semine Dauid, cum Graeca factus habeant, vnde non ad verbum, sed ad sententiam transferre voluit dicendo, natu, Latinus interpretis: tamen Christum ex semine Dauid esse secundum carnem, omnium librorum atque linguarum concordat autoritas. In hoc autem Paulum aliquando errasse, & proficiendo mutasse sententiam, absit vt dicamus. Quod etiam ipse Faustus sensit, quam improbe atque impie diceretur: maluitque dicere, Pauli epistolam aliorum falsitate corruptam, quam ipsius errore vitiosam.

H De his enim libris dici potest, aliquid eos habere non consonum fortasse occultiori, & ad dignoscendum difficiliori veritati, quod aut sic remanserit, aut in posterioribus correctum sit, qui non precipiendi autoritate, sed proficiendi exercitatione scribuntur a nobis. Inter hos enim sumus, quibus idem Apostolus dicit, Et si quid aliter sapitis, id quoque vobis deus reuelauit. Quod genus literarum non cum credendi necessitate, sed cum iudicandi libertate legendum est. Cui tamen ne intercluderetur locus, & adimeretur posteris ad quaestiones difficiles tractandas atque versandas, linguae ac styli saluberrimus labor, distincta est a posteriorum libris, excellentia canonicae autoritatis veteris & noui Testamenti, quae Apostolorum confirmata temporibus per successiones Episcoporum, & propagationes ecclesiarum, tanquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui seruiat omnis fidelis & pius intellectus. Ibi si quid velut absurdum mouerit, non licet dicere, Author huius libri non tenuit veritatem: sed aut codex mendosus est, aut interpretis errauit, aut tu non intelligis. In opusculis autem posteriorum, quae libris innumerabilibus continentur, sed nullo modo illi sacratissimae canonicarum scripturarum excellentiae coaequantur, etiam in quibuscunq; eorum inuenitur eadem veritas, longe tamen est impar autoritas. Itaque in eis, si qua forte propterea dissonare putantur a vero, quia non vt dicta sunt intelliguntur, tamen liberum ibi habet lector auditorve iudicium, quo vel approbet quod placuerit, vel improbet quod offenderit: & ideo cuncta eiusmodi nisi vel certa ratione, vel ex illa canonica autoritate defendantur, vt demonstraretur siue omnino ita esse, siue fieri potuisse, quod vel disputatum ibi est, vel narratum: si cui displicuerit, aut credere noluerit, non reprehenditur. In illa vero canonica eminentia sacrarum literarum, etiam si vnus

Propheta, seu Apostolus, aut Euangelista aliquid in suis literis posuisse, ipsa canonis confirmatione declaratur, no licet dubitare quod verum sit: alioquin nulla erit pagina, qua humanae imperitiae regatur infirmitas, si librorum saluberrima autoritas, aut cōtempta penitus aboletur, aut interminata * confunditur. Quapropter quisquis es, quem velut repugnantia ista mouerunt, quod alibi scriptum est, Filium dei ex semine Dauid: alibi autem, Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus: etsi non vtrunq; ex vnus Apostoli literis proferretur, sed vnum eorum Paulus dixisset, alterum Petrus, aut Esaias, aut alius quisquam Apostolorum, siue Prophetarum: quia ita sibi omnia in canonica autoritate cōcordant, vt tanquam vno ore dicta, iustissima & prudentissima pietate credantur, & serenissimo intellectu inueniantur, & solertissima diligentia demonstrantur, no liceret de alterutro dubitare. Proinde, quia ex Apostoli Pauli canonicis, id est, vere Pauli epistolis, vtrunque profertur: & non possumus dicere, aut mendosum esse codicem, omnes enim Latini emendati sic habent: aut interpretem errasse, omnes enim Graeci emendati sic habent: restat vt tu non intelligas: a me autem ratio flagitetur, quomodo neutrum ab altero dissonet, sed in eadem sanae fidei regula vtrunque concordet: Si enim tu quoque pie quaereres, posses inuenire quomodo ista perscrutata dilucescant. Nam quod filius dei ex semine Dauid homo factus est, nec idem Apostolus vno loco dicit, & alia sanctae scripturae apertissime praedicat. Quod vero dicit, Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus: ea ipsa circumstantia scripturae loci eius satis ostendit quid loquatur Apostolus. Sui quippe more vitam nostram futuram, quae iam in ipso homine mediatore Christo Iesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur, tanquam iam assit, praesensque: teneatur: quae vtiq; vita non erit secundum carnem, sicut Christi vita non est secundum carnem. Carnem nanque hoc loco non ipsam corporis nostri substantiam, quam dominus etiam post resurrectionem suam carnem appellat, dicens, Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem no habet, sicut me videtis habere: sed corruptionem mortalitatemque: carnis vult intelligi, quae tunc non erit in nobis, sicut iam in Christo non est. Hanc enim proprie carnem nominabat, etiam cum de ipsa resurrectione satis euidenter loqueretur, & diceret, quod iam supra commemoravi, Caro & sanguis regnum dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidebit. Cum ergo factum fuerit, quod ibi consequenter dicit, Ecce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus, non tamen omnes immutabimur: in atomo, id est, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur: oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: iam secundum id quod carne, non ipsam corporis substantiam, sed ipsam corruptionem mortalitatis appellat, non erit vtiq; caro, quia corruptionem mortalitatis mutata no habebit: secundum autem ipsius substantia corporisq; originem eadem caro erit, quia ipsa resurget & ipsa mutabitur, quia & illud verum est quod ait dominus, posteaquam resurrexit, Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere: & hoc verum est quod ait Apostolus, Caro & sanguis regnum dei possidere non possunt. Illud enim dictum est secundum ipsam substantiam, quae etiam tunc erit, quia ipsa mutabitur: hoc autem dictum est secundum

K
* alias, in-
terminata,
quod minio
delectur que
no placent.
Cap. VI.
Roma. 1.
2. Cor. 5.
Luc. 2. 4.
1. Retra. 2.
cap. 16.
1. Cor. 15.
Luc. 2. 4.
1. Cor. 15.

A est secundum carnalem corruptionis qualitatem, quae tunc iam non erit, quia mutata caro non corrumpetur. Noueramus ergo Christum secundum carnem, id est, secundum carnis mortalitatem antequam resurgeret, sed nunc iam non nouimus: quia sicut idem dicit Apostolus, Christus resurgens a mortuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Nam si te ad verborum proprietatem teneas, mentitus est quod ait, Noueramus Christum secundum carnem: si Christum nunquam fuit secundum carnem: nemo enim nouerat quod non erat. Non autem dixit, Putabamus Christum secundum carnem: sed, noueramus. Veruntamen vt verbo non premam, ne quis affirmet per abusionem locutum Apostolum, vt pro eo quod est, putabamus: diceret, noueramus: illud miror non attendere homines caecos, vel potius non miror no videre caecos, quia si Christus ideo no habuit carnem, quia dixit Apostolus, nunc iam non se nosse Christum secundum carnem, nec illi habuerunt carnem, de quibus in eodem loco dicit, Itaque nos amodo neminem nouimus secundum carnem: neque enim de solo Christo id volens intelligi, posset dicere, Neminem nouimus secundum carnem: sed quia illorum secum vitam futuram tanquam praesentem meditabatur, qui resurgentes comutabuntur. A modo, inquit, neminem nouimus secundum carnem: id est, tam certam spem tenemus future nostrae incorruptionis & immortalitatis, vt amodo iam in ipsa notitia gaudeamus. Vnde alio loco dicit, Si autem resurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, vbi Christus est ad dexteram dei sedens: quae sursum sunt sapite, non quae super terram. Nondum vtiq; resurreximus sicut Christus, sed tamen secundum spem, quae nobis in illo est, iam nos cum illo resurrexisse testatus est. Vnde etiam dicit, Secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Quis autem non intelligat in lauacro regenerationis spem nobis datam salutis futurae, non iam salutem ipsam, quae promittitur: & tamen quia certa spes est, tanquam iam data esset eadem salus, saluos nos, inquit, fecit. Alio quippe loco dilucidissime dicit, Nos in nobis ipsi ingemiscimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus: spes autem quae videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod no videmus, speramus, per patientiam expectamus. Sicut ergo hic non dixit, salui futuri sumus: sed, amodo iam salui facti sumus: nondum tamen in re, sed in spe. Spe enim, inquit, salui facti sumus: sic & quod ibi dictum est, Amodo neminem nouimus secundum carnem: nondum in re, sed in spe intelligitur: quia spes nobis in Christo est, quia in illo iam completum est, quod nobis promissum speramus. Ille quippe iam resurrexit, & mors ei vltra non dominabitur. Quem & si noueramus secundum carnem, cum adhuc moriturus esset, inerat quippe in eius corpore illa mortalitas, quam proprie carnem appellat Apostolus, sed iam nunc no nouimus: illud enim eius mortale, iam induit immortalitatem, vnde secundum pristinam mortalitatem iam caro appellari non possit. Itaque ipsius loci contextionem, vbi haec sententia est, de qua isti calumniantur, consideremus, vt hoc quod dico, magis eluceat. Caritas, inquit, Christi compellit nos, iudicantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt, iam no sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Itaque nos amodo neminem nouimus secundum carnem, & si noueramus secundum

carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Certe iam nunc cuius apparet propter resurrectionem Christi hoc dixisse Apostolum, quando quidem ista verba illud praecessit, Vt qui viuunt, iam no sibi viuunt, sed ei qui pro omnibus mortuus est, & resurrexit. Quid est enim aliud, non sibi, sed illi viuunt: nisi vt secundum carnem non viuant in spe terrenorum & corruptibilium bonorum: sed secundum spiritum in spe resurrectionis, quae iam ex ipsis in Christo facta est? Itaque eorum, pro quibus Christus mortuus est, & resurrexit, & qui iam non sibi, sed illi viuunt, neminem secundum carnem Apostolus nouerat, propter spem futurae immortalitatis, in cuius expectatione viuabant, quae in Christo iam non spes, sed res erat: quem & si nouerat secundum carnem, cum adhuc moriturus esset, iam tamen non nouerat: quia eum resurrexisse nouerat, & vltra ei mortem dominaturam. Et quia omnes in illo, & si nondum in re, iam tamen spe hoc sumus, sequitur & dicit, Si qua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt omnia noua. Omnia autem ex deo, qui reconciliauit nos sibi per Christum. Omnis ergo noua creatura, id est, populus innouatus per fidem, vt habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur, in Christo habet etiam quod in se sperat. Itaque nunc vetera transierunt secundum spem, quia modo iam non est tempus veteris testamenti, quo temporale atq; carnale regnum expectetur a deo: & facta sunt omnia noua secundum eandem spem, vt regnum caelorum, vbi nulla erit mors atque corruptio, promissum teneamus. In resurrectione autem mortuorum no iam secundum spem, sed secundum rem & vetera transibunt, cum inimica nouissima destruetur mors, & fient omnia noua: cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem: quod iam factum est in Christo, quem secundum rem iam non nouerat Paulus secundum carnem: eorum vero, pro quibus mortuus est & resurrexit, nondum secundum rem, sed secundum spem, neminem nouerat secundum carnem: quia illius gratia, sicut idem ad Ephesios dicit, sumus salui facti. Nam & ipse locus huius sententiae sic attestatur, Deus autem, inquit, qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus salui facti. Quod enim hic dicit, Conuiuificauit nos Christo: hoc dixit ad Corinthios, Vt qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Et quod hic dicit, Cuius gratia salui sumus facti: iam velut perfectum sit, loquitur quod in spe tenet. Nam quod paulo ante commemoravi, apertissime alibi dicit, Spe enim salui facti sumus. Ideoq; & hic sequitur, & tanquam perfectum enumerat quod futurum est, Et simul, inquit, excitauit, & simul sedere fecit in caelestibus in Christo Iesu. Certe enim in caelestibus Christus iam sedet, nondum autem nos: sed quia spe certa, quod futurum est, iam tenemus, simul sedere nos dixit in caelestibus nondum in nobis, sed iam in illo. Nanque ne putares iam nunc esse perfectum, quod in spe ita dicitur, tanquam perfectum sit: atque vt intelligas adhuc futurum, sequitur & dicit, Vt ostenderet in superuenientibus seculis superabundantes diuitias gratiae suae in benignitate super nos in Christo Iesu. Hinc est & illud, Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quae per legem sunt, operabantur in membris nostris, vt fructum ferrent morti. Ita enim dixit, Cum essemus in carne: quae si iam non essent in carne: quod ita intelligitur, Cum essemus

D
Roma. 6.
2. Cor. 5.
E
1. Cor. 15.
Ephes. 2.
2. Cor. 5.
Roma. 8.
Ephes. 2.
Roma. 8.

Cap. III.

Roma. 1.

2. Cor. 5.

Cap. V.

Philip. 3.

Distin. 1. ca. palam.

1. Cor. 5.

Roma. 6.

2. Cor. 5.

Coloss. 3.

Tium. 3.

Roma. 8.

2. Cor. 5.

Roma. 6.

Cap. VIII.

2. Cor. 5.

Gessemus in spe rerum carnalium: quando lex, quae impleri non potest nisi per charitatem spiritalem, ad hoc super eos erit, vt per prauaricationem abundaret delictum, vt postea reuelato nouo testamēto, per indulgentiam superabundaret gratia. Hinc similiter alibi dicit, Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt. Et ne putaret quisquam eos dictos, qui nondum mortui sunt, statim subiicit, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: id est, qui in spe carnalium bonorum sunt, deo placere non possunt: vos autem non estis in spe carnalium, sed in spe spiritualium: id est, regni caelorum: vbi & ipsum corpus per illam mutationem in suo quodam genere spiritale erit, quod modo animale est. Seminatur enim corpus animale, sicut ad Corinthios idem dicit, Resurget corpus spiritale. Si ergo neminem eorum iam nouerat secundum carnem Apostolus, qui propterea dicebantur non esse in carne, quia non erant in spe rerum carnalium, quantum adhuc corruptibilem carnem mortalemque portarent: quanto expressius de Christo diceret, quod eum iam non nouerat secundum carnem, in cuius corpore etiam re ipsa iam perfectum erat, quod illi in spe promissum tenebant? Quanto ergo melius, quanto religiosius diuinæ scripturae ita pertractantur, vt discussis omnibus concordare inueniantur, quam deficiente homine in quaestione, quam soluere non potest, tanquam verae in parte acceptentur, & tanquam falsa in parte damnentur: quia & cum esset paruulus Apostolus, & ea quae paruuli erant, sciret, quanquam hoc ad similitudinem dixerit, nondum erat tamen spiritualis, qualis iam erat, cum scriberet quae ad ecclesiarum aedificationem, non proficiendi exercitatione in studiosorum manibus versarentur, sed praecipendi auctoritate in ecclesiastico canone legerentur.

Libri vndecimi finis.

LIBER DVODECIMVS.

FAVSTVS dixit, Cur non accipitis Prophetas? Imò tu dic potius, si quid habes cur debeamus Prophetas accipere. Propter testimonia, inquit, quae de Christo praefati sunt: ego quidem nulla inueni, quantum attentius eos & curiosissime legerim. Sed tamen & hoc inertis fidei confessio est, in Christum sine teste & argumento non credere. Nempe ipsi vos docere soletis, idcirco nihil esse curiosius exquirendum, quia simplex sit & absoluta Christiana credulitas. Quomodo ergo nunc fidei simplicitatem destruitis, indicis eam ac testibus fulciendo, & hoc Iudaeis? Aut si prima vobis sententia displicet, idcircoque transit in alteram, quis fidelior vobis esse testis debet, quam deus ipse de filio suo, qui non per vatem, nec per interpretem, sed vitro caelitus erupta voce, cum eum mitteret ad terram, dixit, Hic est filius meus dilectissimus, credite illi. Necnon & ipse de se, A patre meo processit, & veni in hunc mundum: atque multa alia huiusmodi. Ad quae respondentes Iudaei, Tu de te testificaris, dicebant, testimonium tuum non est verum. Quibus ipse, Et si ego testificor de me, testimonium meum verum est, quia non sum solus. Nam & in lege vestra scriptum est, Duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testificor de me, & testificatur de me qui me misit pater: non dixit, Prophetas. Adhuc &

opera ipsa sua sibi in testimonium vocat, Si mihi non creditis, dicens, operibus credite: non dixit, Si mihi non creditis, Prophetis credite. Quapropter nos testimonium de Salvatore nostro nullis egimus, exempla tantum vitae honestae, & prudentiam ac virtutem in Prophetis quaerimus: quorum nihil in Iudaeorum fuisse vatibus, quia te non latuerit sentio: siquidem consulente me, cur eos accipiendos putares, non improvide, nec inurbaniter silentio eorum mandatis operibus, in sola transiisti praesagia: oblitus utique scriptum esse, Nunquam vindemiari vnam de spinis, nec de tribulis ficus. Quapropter haec strictim interim, & castigate ad interrogationem tuam responderim, quia quaeris, cur non accipiamus Prophetas: alioquin nihil eos de Christo prophetaisse, abunde iam parentum nostrorum libris ostensum est. Ego vero illud adiciam, quia si Hebraei vates Christum scientes & praedicantes, tam flagitiose vixerunt, iure & in ipsos dei poterit, id quod Paulus de gentium sapientibus coestatur, Quia cum cognouissent deum, non ut deum clarificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & intenebratum est insipiens cor eorum. Vides ergo non esse magnum magna cognouisse, nisi ex eorum vixeris dignitate. **AVGVSTINVS** respondit, Nempe his omnibus verbis id agit Faustus, vt Prophetas Hebraeos neque quicquam de Christo praenunciavisse, neque si praenunciarunt, eorum testimonia nobis prodesse, neque illos ipsos ex eorundem testimoniorum dignitate vixisse credamus. Nos itaque demonstrabimus & eorum de Christo praesagia, & quantum per ea nobis ad fidei veritatem firmitatemque consultum sit, & eos suae prophetiae congruenter apteque vixisse. In hac tripartita disputatione, illud quod primo posui, longum est sic probare, vt de illis omnibus libris testimonia proferam, quibus ostendam Christum esse praedictum: sed huius hominis leuitatem grauissimo auctoritatis pondere conteram. Ita quippe non accipit Prophetas Hebraeos, vt accipere se tamen profiteatur Apostolos. Apostolus autem Paulus, de quo cum se ipse tanquam ex aduersa voce interrogasset, vtrum eum acciperet, respondit, & maxime, quid de illorum prophetia dicat, audiamus. Paulus, inquit, seruus Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Quid volunt amplius? Nisi forte hoc de aliis aliquibus Prophetis, non de nostris Hebraeis dictum volunt intelligi? Sed quanquam per quoslibet dictum sit, de illo tamen filio dei promissum est Euangelium, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem: in quod Euangelium segregatum se dicit Apostolus: istorum autem perfidia hoc sit contrarium, quod secundum hoc Euangelium credimus filium dei factum ex semine Dauid secundum carnem: tamen apertiora cognoscant, quibus euidentissimum Prophetis Hebraeis testimonium perhibetur, per eum Apostolum, cuius auctoritate superborum istorum colla frangantur. Veritatem, inquit, dico in Christo, non mentior, contestante mihi conscientia mea in spiritu sancto, quia tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum est adoptio & gloria & testamenta & legis constitutio & obsequium & promissiones: quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in saecula. Quid potest abundantius

Adantius dici, quid expressius declarari, quid sanctius commendari: Quae est enim adoptio Israelitarum, nisi per filium dei? Vnde ad Galatas dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege: vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et quae gloria eorum nisi praecipua illa, de qua idem Apostolus ad eosdem Romanos dicit, Quid ergo amplius est Iudaeo, aut quae utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quae erant ista quae sint eloquia dei credita Iudaeis, & ostendant nobis alia praeter Hebraeorum Prophetarum. Iam vero testamenta cur dixit ad Israelitas praecipue pertinere, nisi quia & vetus testamentum illis datum est, & nouum in vetere figuratum: legis autem constitutionem, quae Israelitis data est, non intelligentes eius dispensationem, quia iam non vult nos deus esse sub lege, sed sub gratia, reprehendere isti solent imperitia furiosa. Cedant ergo auctoritati Apostolicae, quae laudans ea commendans Israelitarum excellentiam, etiam hoc enumeravit, quod eorum sit legis constitutio. Quae si mala esset, non vti que in eorum laude poneretur. Si autem Christum non praedicaret, non ipse dominus diceret, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Nec post resurrectionem sic eis attestaretur, dicens, Oportebat impleri omnia quae scripta sunt in lege Moyse & Prophetis & Psalmis de me. Sed quia Manichaei alium Christum praedicant, non eum quem praedicauerunt Apostoli, sed suum proprium fallacem, fallaciter huius falsitatis sectatores, congruenter & ipsi mentiuntur, nisi quod impudenter sibi credi volunt, cum se mentientis discipulos esse profiteantur: contigit eis quod de ipsis infidelibus Iudaeis dicit Apostolus, Cum legitur Moyses, velamen est super cor eorum: neque enim auferitur hoc velamen, per quod non intelligunt Moysen, nisi transierint ad Christum: non qualem ipsi sinxerunt, sed qualem patres Hebraei prophetauerunt. Sic enim idem Apostolus ait, Cum autem transieris ad dominum, auferetur velamen. Neque enim mirum est, quod resurgenti Christo, & dicenti, Oportebat impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moyse, & Prophetis, & Psalmis de me: illi credere: quandoquidem Christus ipse narrauit, quid Abraham dixerit immiseri cordi cuidam diuiti, cum apud inferos torqueretur, & peteret inde mitti aliquem ad fratres suos, a quo docerentur ne & ipsi venirent in illum locum tormentorum, Hoc enim ei dictum est, Habent ibi Moysen & Prophetas. Et cum ille dixisset, non eos credituros, nisi aliquis resurrexisset a mortuis: verissime responsum est, Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Quapropter isti non audientes Moysen & Prophetas, non solum a mortuis resurgenti Christo, sed omnino Christum a mortuis resurrexisse non credunt. Quomodo enim resurrexisse credunt, quem mortuum fuisse non credunt? Nam quomodo mortuum fuisse credunt, quem mortale corpus habuisse non credunt? Nos autem illis non tanquam eius Christi, qui fallax fuit, sed eius qui omnino non fuit, fallacibus praedicatoribus non credimus. Habemus enim Christum verum atque veracem, praedictum a Prophetis, praedicatum ab Apostolis, praedicationis suae testimonia ex lege & Prophetis adhibentibus, sicut innumerabilibus locis ostendunt. Quod Paulus breuissime verissimèque complexus est, dicens, Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata

est, testificata per legem & Prophetas. Quos Prophetas, nisi Israelitas? Quorum esse apertissime dixit, & testimonia & legis constitutionem & promissiones. De quo promissiones, nisi de Christo? Quod breuiter alio loco determinat, cum de Christo loquitur, dicens, Quotquot enim sunt promissiones dei, in illo etiam. Dicit mihi Paulus, Israelitarum esse legis constitutionem. Dicit etiam, Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Dicit etiam de Christo loquens, Quotquot enim sunt promissiones dei, in illo sunt etiam. Et tu mihi dicis, Israelitas de Christo nihil praedixisse Prophetas? Quid igitur restat, nisi vt eligam vtrum Manichaeo credam, fabulam vanam & longam contra Paulum narranti, an Paulo praemonenti, Si quis vobis euangelizauerit praeter quam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Hic forte dicant, Ostende nobis vbi sit Christus ab Israelitis Prophetis praenunciatus: quasi parua sit ista auctoritas, qua dicunt Apostoli ea quae in Hebraeorum Prophetarum literis legimus, in Christo esse completa: vel quod dicit ipse dominus de se, illa esse conscripta: proinde quisquis hoc ostendere non poterit, ipse non intelligit, non Apostoli aut Christus aut sancti codices mentiuntur: veruntamen vt multa non colligam, & hoc vnum commemorem, quod eodem loco Apostolus consequenter dicit, Non potest autem excidere verbum dei: non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitae: neque qui sunt semen Abraham, omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen: hoc est, non hi qui filii carnis, hi filii dei, sed filii promissionis deputantur in semine. Quid ad haec responsuri sunt, cum aperte alio loco de hoc semine ad Abraham dicatur, In semine tuo benedicentur omnes gentes terrae: Nam si eo tempore hinc disputarem, quo tempore hoc exponebat Apostolus dicens, Abrahamae dictae sunt promissiones & semini eius, non dicit & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus: fortasse aliquis non tam impudenter nollet hoc credere antequam videret omnes gentes credere in Christum, qui praedicatur ex semine Abraham. Nunc vero cum hoc impleri videamus, quod tanto ante praenunciatum legimus, cum omnes gentes iam benedicantur in semine Abraham, cui dictum est ante annorum millia, In semine tuo benedicentur omnes gentes, quis tam pertinaciter insaniat, vt vel alium Christum, qui non sit ex semine Abraham, conetur inducere: vel de isto vero Christo prophetias Hebraearum, cuius gentis pater est Abraham, nihil existimant praenunciasset? Quis autem potest, non dico vna breui responsione, quales in hoc opere habere coarctamur, sed quolibet ingenti volumine omnia commemorare praecordia Prophetarum Hebraeorum, de domino & Salvatore nostro Iesu Christo: quandoquidem omnia quae illis continentur libris, vel de ipso dicta sunt, vel propter ipsum: sed propter exercitationem quaerentis, & delectationem inuenientis, multo plura ibi per allegorias & aenigmata, partim verbis solis insinuantur, partim etiam facta narrantur. Veruntamen nisi aliqua ibi manifesta essent, non comprehederetur sensus, quo etiam obscura clarescerent: quaequam & ex illis quae figuris inuoluta sunt, si quaedam velut sub vno aspectu quasi contexta ponantur, ita coniunguntur in contestatione Christi voces suas, vt cuiusvis obtusi surditas erubescat. Sex diebus in Genesi consummatuit deus omnia opera sua, & septimo requieuit. Sex aetatibus humanum genus hoc saeculo per successiones temporum dei opera insigniunt: quarum prima est ab Adam vsque ad Noe, secunda a Noe vsque ad Abraham,

Roma. 5.

Roma. 8.

1. Cor. 15.

4. Cor. 13.

Caput. I.

† generis.

Matth. 3. & 17.

Ioan. 8.

† * alias, in gentes.

Deute. 17.

Ioan. 8.

Ioan. 10.

K

Galat. 4.

Roma. 3.

Matth. 7.

Roma. 1.

L

Caput. II.

Ioan. 5.

Luc. 2. 4.

Caput. III.

2. Cor. 3.

Ibidem.

Luc. 2. 4.

Roma. 1.

M

Luc. 16.

Caput. III.

Roma. 9.

Caput. V.

Roma. 3.

Roma. 9.

2. Cor. 1.

Roma. 10.

Galat. 1.

Caput. VI.

Roma. 9.

Gen. 2. 6.

Galat. 3.

Cap. VII.

G Abraham, tertia ab Abraham vsque ad Dauid, quarta à Dauid vsq; ad transmigratiorem in Babyloniam, quinta inde vsque ad humilem aduentum domini nostri Iesu Christi: sexta, quæ nunc agitur, donec excelsus veniat ad iudicium: septima vero intelligitur in requie sanctorum, non in hac vita, sed in alia, vbi vidit requiescentem pauperem diues ille, cum apud inferos torqueretur: vbi non fit vespera, quia nullus ibi rerum defectus est. Sexto die in Genesi formatur homo ad imaginem dei, sexta ætate seculi manifestatur reformatio nostra in nouitate mentis, secundum imaginem eius qui creauit nos, sicut dicit Apostolus. Fit viro dormienti cõiunx de latere, fit Christo moriente ecclesia de sacramento sanguinis, qui de latere mortui proflixi. Vocatur Heua vita & mater viuorum, quæ de viri sui latere facta est. Et dicit dominus in Euangelio, Si quis non manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Et omnia quæ illic intelliguntur, enucleate minutatimq; tractanda, Christum & ecclesiam præloquuntur, siue in bonis Christianis, siue in malis. Neque enim frustra dicit Apostolus, Adam qui est forma futuri: & illud, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum, inquit, hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia. Quis enim non agnoscat Christum eo modo reliquisse patrem, quo * cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens: reliquisse etiã matrem synagogam Iudæorum, veteri testamento carnaliter inhærentem, & adhæsisse uxori suæ sanctæ ecclesie, vt pace noui testamenti essent duo in carne vna: quia cum sit deus apud patrem, per quem facti sumus, factus est per carnem particeps nostri, vt illius capitis corpus esse possemus. Sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur, Abel autem sacrificium ex ouibus & eorum adipe suscipitur, ita noui testamenti fides ex innocentia gratiæ deum laudans, veteris testamenti terrenis operibus anteponitur: quia etsi Iudei ante recte illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia Christo veniente iam tempus noui testamenti, à tempore veteris testamenti non distinxerunt. Dixit enim deus ad Cain, Si recte offeras, recte autem operaberis: sed ait, Quoniam operaberis terram, & non adiciet virtutem suam dare tibi. Vnde necesse est eandem terram intelligere operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinem fratris de manu eius: sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniam operatur terram, quæ nondum adiciet virtutem suam dare illi: id est, ideo populum Iudæorum maledictum agnoscit & ostendit ecclesia, quoniam occiso Christo adhuc operatur terrenam circuncisionem, terrenum sabbatum, terrenum azymum, terrenum Pascha: quæ omnis terrena operatio habet occultam virtutem intelligendam gratiæ Christi: quæ non datur Iudæis in impietate & infidelitate perseverantibus, quia nouo testamento reuelata est: Et non transeuntibus ad dominum, non eis auferetur velamen, quod in lectione veteris testamenti manet: quia in solo Christo euacuatur, nõ ipsa lectio veteris testamenti, quæ habet absconditam virtutem, sed velamen quo absconditur. Vnde Christo in cruce passio, velum templi cõscissum est, vt per Christi passionem reuelentur secreta sacramentorum fidelibus, ad bibendum eius sanguinem ore aperto in confessione transeuntibus. Propterea populus ille sicut Cain adhuc operatur terram, adhuc exercet operationem legis carnaliter, quæ non ei dat virtutem suam, quia in ea non

tes deo accepta esse, doluerunt, illo, qui cæcus natus videbat, sibi dicente, Scimus quia peccatores deus nõ exaudit, sed qui eum coluerit, & voluntatem eius fecerit, hunc exaudit. Tanquam hoc eis diceret, Super sacrificium Cain non respicit, sed super sacrificium Abel respicit. Itaq; occiditur Abel minor natu à fratre maiore natu. Occiditur Christus caput populi minoris natu à populo Iudæorum maiore natu. Ille in campo, iste in Caludria loco. Interrogat deus Cain, non tanquam ignarus eum à quo discat, sed tanquam iudex reum quem puniat, vbi sit frater eius. Respondit ille nescire se, nec eius se esse custodem. Vsq; adhuc quid nobis respondent Iudæi, cum eos dei voce, hoc est, sanctorum scripturarum voce interrogamus de Christo, nisi nescire se Christum quem dicimus? Fallax enim Cain ignoratio, Iudæorum est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere & custodire voluissent. Nam qui custodit in corde suo Christum, non dicit quod Cain, Nunquid ego custos sum fratris mei? Dicit deus ad Cain, Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sic arguit in scripturis sanctis vox diuina Iudæos. Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus responderetur, amen. Hæc est clara vox sanguinis, quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum. Dicit deus ad Cain, Et nunc maledictus tu à terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua, quoniam operaberis terram, & nõ adiciet virtutem suam dare tibi: Gemens & tremens eris in terra. Non dixit, Maledicta terra: sed, Maledictus tu à terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua. Maledictus est enim populus Iudæicus infidelis à terra: id est, ab ecclesia: quæ aperuit os suum in confessione peccatorum accipere sanguinem Christi, qui fusus est in remissionem peccatorum, de manu peccatoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, vt esset ab ecclesia maledictus: id est, vt eum intelligeret & ostenderet ecclesia maledictum, dicente Apostolo, Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis. Deinde cum dixisset, Maledictus tu à terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua, Non dixit, Quoniam operaberis eam: sed ait, Quoniam operaberis terram, & non adiciet virtutem suam dare tibi. Vnde necesse est eandem terram intelligere operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinem fratris de manu eius: sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniam operatur terram, quæ nondum adiciet virtutem suam dare illi: id est, ideo populum Iudæorum maledictum agnoscit & ostendit ecclesia, quoniam occiso Christo adhuc operatur terrenam circuncisionem, terrenum sabbatum, terrenum azymum, terrenum Pascha: quæ omnis terrena operatio habet occultam virtutem intelligendam gratiæ Christi: quæ non datur Iudæis in impietate & infidelitate perseverantibus, quia nouo testamento reuelata est: Et non transeuntibus ad dominum, non eis auferetur velamen, quod in lectione veteris testamenti manet: quia in solo Christo euacuatur, nõ ipsa lectio veteris testamenti, quæ habet absconditam virtutem, sed velamen quo absconditur. Vnde Christo in cruce passio, velum templi cõscissum est, vt per Christi passionem reuelentur secreta sacramentorum fidelibus, ad bibendum eius sanguinem ore aperto in confessione transeuntibus. Propterea populus ille sicut Cain adhuc operatur terram, adhuc exercet operationem legis carnaliter, quæ non ei dat virtutem suam, quia in ea non

K
Ioan. 9.
Gen. 4.
Math. 27.
Caput. X.
Gen. 4.
Gen. 4.
Caput. XII.
Gen. 4.
Gen. 4.
Roma. 8.
Gen. 4.
Cap. XIII.
In expositione Psal. mi. 39.
* aliis, subiugate.
Galat. 3.
* aliis, vnde non est necesse eandem & c.
M
2. Cor. 3.
Math. 27.

A non intelligit gratiã Christi. Propterea & in ipsa terra, quam Christus portauit, id est, in eius carne, ipsi operati sunt salutem nostrã crucifigendo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra. Nec eis dedit eadẽ terra virtutem suã: quia non iustificati sunt virtute resurrectionis eius, qui resurrexit propter iustificationem nostrã: quia etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuus ex virtute dei, sicut dicit Apostolus. Hæc ergo est virtus terræ illius, quam non ostendit impiis & incredulis, Vnde nec resurgens eis, à quibus erat crucifixus, apparuit tanquam Cain operanti terram: vt granũ illud seminaretur, non ostendens eadem terra fructum virtutis suæ: quoniam operaberis, inquit, terrã, & nõ adiciet virtutẽ suã dare tibi, Gemens & tremens eris in terra. Nũc ecce quis non videat, quis non agnoscat in tota terra, quacunque dispersus est ille populus, quomodo gemat mœrore amilli regni, & tremat timore sub innumerabilibus populis Christianis. Ideoq; respondit Cain & dixit, Maior est causa mea, si eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero gemens & tremens super terrã, & erit, omnis qui inuenierit me, occidet me. Vere inde gemit & tremat, ne regno etiam terreno non videat, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit maiorem causam quæ illam, quæ ei terra non dat virtutem suam, ne spiritaliter moriatur. Carnaliter enim sapit & abscondit à facie dei: id est, iratum habere deum graue non putat, nisi ne inueniatur & occidatur. Carnaliter sapit tanquam operans terram, cuius virtutem non accipit. Sapere autem secundum carnem, mors est. Quam ille non intelligens, amisso regno gemit, & corporalem mortem tremat. Sed quid ei respondit deus? Non sic inquit, Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exoluet: id est, nõ sic quomodo dicis, non corporali morte interibit genus impiũ carnalium Iudæorum. Quicumque enim eos ita perdidit, septem vindictas exoluet: id est, auferet ab eis septem vindictas, quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi: vt hoc toto tempore quod septenario dierũ numero voluitur, magis quia non interit gẽs Iudæa satis appareat fidelibus Christianis, quã subiectionem meruerint, qui superbo regno dominũ interfecerunt. Et posuit dominus deus in Cain signum, ne eum occidat omnis qui inuenierit. Hoc reuera multum mirabile est, quæ admodum omnes gentes, quæ à Romanis subiectæ sunt, in ritum Romanorum sacrorum transferunt, eaq; sacrilegia obseruanda & celebranda susceperunt: gens autem Iudæa, siue sub Paganis regibus, siue sub Christianis non amiserit signum legis suæ, quo à cæteris gentibus populisq; distinguitur, & omnis imperator vel rex qui eos in regno suo inuenit, cum ipso signo eos inuenit, nec occidit: id est, non efficit vt non sint Iudæi, certo quodã & proprio suæ obseruationis signo à cæterarum gentium cõmunionem discreti: nisi quicumq; eorum ad Christum transferit, vt iam non inueniatur Cain, nec exeat à facie dei nec habitet in terra Naid, quod dicitur interpretari cõmotio. Contra quod malũ, deus rogatur in Psalmo, Ne dederis in motũ pedes meos, & manus peccatorũ non moueant me: & qui tribulant me exultabunt si motus fuero, & dominus à dextris est mihi ne cõmouear, & innumera talia, quod patitur omnes qui exeit à facie dei, id est, à misericordia dilectionis eius. Vnde dicitur in quodã Psalmo, Ego dixi in abundantia mea, non mouebo in aeternum. Sed vide quid sequitur, Domine in voluntate tua prætististi decori meo virtutẽ, auertisti autẽ facie tuã à me, & factus sum conturbatus. Vnde intelligitur omnem animã participatione lucis

dei, non per seipsam esse pulchram & decorã & virtute pollentem. Quod & isti Manichæi si cõsideraret & intelligerent, non in tantam blasphemiam caderent, putando se esse natura substantiã dei. Sed ideo nõ possunt, quia non quiescunt. Sabbatũ enim cordis non intelligunt: nam si quiesceret, sicut dictũ est ad Cain, peccatũ suum ad se conuerterent, id est, sibi tribuerent, non genti nescio cui tenebrarũ, atq; ita per gratiã dei eidem peccato dominarentur. Nunc vero & ipsi & omnes qui diuersis erroribus cõtumaces resistẽdo veritati exeit à facie dei, sicut Cain, sicut Iudæi perditũ, habitãt in terra cõmotio nis, id est, in perturbatione carnali, cõtra iudicium dei, hoc est, cõtra Eden, quod interpretatur epulatio, vbi est plãtatus paradysus. Iam cætera pauca de multis breuiterq; perstringã, ne propositũ operis huius & responsionis meæ, nimia longitudine sermonis impediã. Quem enim nõ moueat ad querendum & intelligendũ Christum in illis libris, vt ea omittam, quæ quãuis tanto suauis cõreplantur, quãto ex abditioribus locis enucleantur, tamen exigunt prolixitatem dissertationis, quia pluribus attestatiõibus indigent. Vt omit tam ergo talia, quem non moueat ad salubrem fidẽ, quæ Enoch septimus ab Adam deo placuit, & translatus est: & septima requies prædicatur, ad quam transfertur omnis qui tanquam sexto die sexta ætate seculi Christi aduentu formatur: Quod Noẽ cum suis per aquã & lignum liberatur, sicut familia Christi per baptismũ crucis passione signatur. Quod de lignis quadratis eadem arca fabricatur, sicut ecclesia de sanctis construitur, ad omne opus bonum semper paratis. Quadratum enim quacũq; verteris firmiter stat. Quod sexies longa ad latitudinem suam, & decies ad altitudinẽ suam, humani corporis instar ostendit, quia in corpore humano Christus apparuit. Quod cubitis quinquaginta latitudo eius expanditur, sicut dicit Apostolus, Cor nostrũ dilatãtũ est. Vnde nisi charitate spiritali, propter quod ipse itẽ dicit, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionem suã, Christus sanctum spiritũ misit, quo corda credetium dilatãuit. Quod trecẽtis cubitis longa est, vt sexies quinquaginta cõpleantur, sicut sex ætatibus omne huius seculi tempus extẽditur, in quibus omnibus Christus nunquam destitit prædicari, in quinta per Prophetiam prænunciatus: in sexta per Euangeliũ diffamatus. Quod eius altitudo triginta cubitis surgit, quem numerũ decies habet in trecentis cubitis longitudo, quia Christus est altitudo nostra, qui triginta annorũ ætatẽ gerens, doctrinã Euangelicã cõsecrauit, contestans legẽ non se venisse soluere, sed implere. Legis autẽ cor in decẽ præceptis agnoscitur. Vnde decies tricenis arca longitudo perficitur, vnde & ipse Noẽ ab Adam decimus computatur. Quod bitumine glutinantur arca ligna intrinsecus & extrinsecus, vt in compage vnitatis significetur tolerantia charitatis, ne scandalis ecclesiam tentantibus, siue ab eis qui intus, siue ab eis qui foris sunt, cedat fraternã iunctura, & sol uatur vinculum pacis. Est enim bitumen feruentissimũ & violentissimũ gluten, significans dilectionis ardorem, in magna fortitudine tã ad tenendum societatem spiritalem omnia tolerantem. Quod cuncta animalium genera in arca clauduntur, sicut omnes gentes quas etiam Petro demonstratus discus ille significat, ecclesia cõtinet. Quod & munda & immũda ibi sunt animalia, sicut in ecclesiã sacramentis & boni & mali versantur. Quod septena sunt munda & bina immũda, nõ

D
Cap. XIII.
Gen. 5.
Gen. 6.
Gen. 6.
2. Timo. 2.
De Ciuitate Dei. li. 15. ca. 26.
Gen. 6.
2. Corin. 6.
Roma. 5.
Acto. 2.
F
Math. 5.
Exod. 14.
Gen. 5.
* aliis, vt magna fortitudinis.
Caput. XV.
Acto. 10.
Gen. 7.

Grediderunt, benedixit in eis: Latitudo autem femoris Iacob, in multitudine carnalis populi claudicauit. Quis alius lapis positus ad caput Iacob, ut nominatim quodammodo exprimeretur, etiam vnctus, nisi caput viri Christi? Quis enim Christum nescit ab vnctione appellari? Qui etiam hoc ipsum in Euangelio commemorans, & se figuratū apertissime testificans, cum quendam Nathanaëlem dixisset vere Israëlitam, in quo dolus non esset: & cum ille tanquam lapidem illum habes ad caput, confessus eum esset filium dei, & regem Israël ista confessione quodammodo vngens lapidem, id est, ipsum esse consistens Christum, ibi opportune dominus etiam illud commemorauit, quod tunc vidit Iacob, qui per benedictionem appellatus est Israël, Amē dico vobis, inquit, videbitis cælum apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis. Hoc enim Israël viderat, cum illum lapidem ad caput habebat, à terra in cælum scalas, per quas ascendebant & descendebat angeli dei. In quibus significati sunt Euangelistæ prædicatores Christi: ascendentes vtique, cum ad intelligendam eius supereminentiſsimam diuinitatē excedit vniuersam creaturam, vt eum diuiniant in principio deum apud deum, per quem facta sunt omnia: descendentes autem, vt eum inueniant factum ex muliere, factū sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. In illo enim scalæ à terra vsq; ad cælum, à carne vsq; ad spiritum: quia in illo carnales proficiendo velut ascendendo spirituales sunt, ad quos lacte nutriēdos, etiā ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Sic & ascendit & descendit super filium hominis: filius enim hominis sursum in capite nostro, quod est ipse Saluator: & filius hominis deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum & scalas intelligimus, quia ipse dixit, Ego sum via. Ad ipsum ergo ascendit, vt in excelsis intelligatur: & ad ipsum descendit, vt in membris suis paruuli nutriatur. Et per illum ascendit & descendit: exemplū quippe eius sequētes prædicatores eius, non solum se erigunt vt eum sublimiter expectent †, sed etiam humiliat, vt eum temperanter annunciet. Videte Apostolū ascendentem, Siue, inquit, mente excellimus, deo. Videte & descendentem, Siue, inquit, temperantes sumus, vobis. Dicit & per quē ascendit & descendit. Caritas enim, inquit, Christi cōpellit nos, iudicantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo oēs mortui sunt: & pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt, iam nō sibi viuunt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.

Hæc in scripturis sanctis sancta spectacula quē nō delectant, sanam doctrinam non sustinens, ad fabulas conuertitur. Et illæ quidem fabulæ animas in qualibet corporis atate pueriles, variā quadam delectatione sollicitat. Sed nos iam corpus Christi, agnoscamus in Psalmo vocem nostram, & dicamusei, Narrauerunt mihi iniusti delectationes, sed nō sicut lex tua domine. Christus mihi vbiq; illorū librorū, vbiq; illarum scripturarū peragranti & anhelanti, in sudore illo damnationis humanae, siue ex aperto, siue ex occulto occurrit & reficit: ipse mihi & ex nōnulla difficultate inuentionis suę desiderium inflāmat, quo id quod inuenero, auide forbeā, medullisq; recōditum salubriter teneam. Ipse mihi in Ioseph innuit, qui persequentibus & vendentibus fratribus in Aegypto post labores honoratur. Didicimus enim labores Christi in orbe gentiū, quē significabat Aegyptus, per varias passiones martyrum: & nūc videmus honorē Christi in eodem orbe terrarū, ero-

gatione frumētī sui sibi omnia subingātis. Ipse mihi innuit in virga Moysi, quæ in terra serpens effecta, eius mortē figurauit à serpente venientē: sed quod apprehēsa caudaeius rursus virga reddidit, id significat posterius peractis iā omnibus in fine actionis, ad id quod fuerat, resurgēdo reuertitur, vbi per vitæ reparationem morte cōsumpta, nihil serpentis apparet. Nos quoq; corp⁹ eius in eadē mortalitate per lubrica temporum voluimur: sed sine nouissimo velut cauda seculi, per manū, id est, per potestatem iudicij, ne vltra prolatur, apprehensa reparabimur, & nouissima inimica morte destructa, resurgentes in dextera dei, virga regni erimus. Iam de exitu Israël ex Aegypto non ego, sed Apostolus loquit, Nolo autē vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerūt, & omnes per mare transierūt, & omnes in Moysi baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eandē escam spiritalē manducauerunt, & oēs eundē potū spiritalē biberunt. Bibebāt enim de spiritali, cōsequente eos petra: petra autē erat Christus. Expōnendo vnū, in cætera introduxit intellectū. Si enim petra Christus propter firmitatē, cur nō & manna Christus, tanquā panis viuus, qui de cælo descēdit? Quo vere qui vescitur, spiritaliter viuunt. Nā illi veterem figuram carnaliter accipientes, mortui sunt. Sed cū dicit Apostolus, Eundē cibum spiritalē manducauerūt: ostēdit & istud spiritaliter intelligi in Christo, sicut & potū cur spiritalē dixisset, aperuit cū subiunxit, Petra autem erat Christus. Quo aperto, cuncta fulserunt. Cur ergo non & nubes Christus & colūna, quia rectus & firmus, & sulciens infirmitatē nostrā: per noctem lucens, per diē nō lucens: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæciant: Nubes & mare rubrū, baptisimus vtique Christi sanguine cōsecratus: hostes sequentes à tergo moriuntur peccata præterita. Ducitur populus per desertū: baptizati omnes, nondū perfruentes promissā patriā, sed quod non vident, sperando & per patientiā expectādo, tanquā in deserto sunt. Et illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne reuertantur corde in Aegyptum: nec ibi tamen Christus deserit, nam & illa columna non recedit: & amaræ aquæ ligno dulcescunt, quoniam inimicū populi ligno crucis Christi honorificato mansuescunt: & duodecim fontes, septuaginta palmæ arbores irrigantes, Apostolicam gratiam præfigurant, populos in septenario numero decuplato rigātē, vt per septiforme spiritus donum legis decalogus impleatur: & hostis intercludere molitus viā, extēsis Moysi manibus signo crucis dominicæ superatur: & morsus mortiferi serpentis exaltato & respecto aëneo serpente sanantur: quod verbis ipsius domini declaratur, Sicut exaltauit, inquit, Moyses serpentē in eremo, sic oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui crediderit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Itāne etiam ista non clamant? Tantāne est surditas in cordibus duris? Fit Pascha in occisione ouis, Occiditur Christus, de quo in Euangelio dicitur, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Prohibentur qui pascha faciunt, ossa frangere: non franguntur in cruce ossa domini: Attestatur Euangelista hinc esse dictum, Os eius non comminuetis. Sanguine illiniuntur postes, vt pernicies depellantur: signantur signo dominicæ passionis in frontibus populi ad tutelam salutis. Datur ibi lex quinquagesimo die post actū Pascha: venit spiritus sanctus quinquagesimo die post dñi passionē. Dicitur illic scripta lex digito dei: dicit dominus de spiritus sancto. In digito dei eiicio dæmonia. Et clamat Faustus oculis clausis, nihil se in literis illis inuenisse,

K Exod. 4.

1. Corin. 15. Ca. XXXIX.

1. Corin. 10.

L Ioan. 6.

Exod. 14.

Ioan. 9.

Cap. XXX

Exod. 15. Roma. 2.

Exod. 15.

Exod. 17. Numc. 21.

Ioan. 3.

Exod. 12.

Ioan. 1.

Exod. 12.

Ioan. 19.

Exod. 12.

Exod. 20. Acto. 2.

Exod. 31. Lucæ. 11.

A inuenisse, quod ad prænūciationem Christi pertineat. Quid autem mirum, si oculos habet ad legēdum, & cor ad intelligendum non habet, qui positus ante ostium clausum diuini secreti, non fide pietatis pulsāt, sed elatione impietatis insultat? Planē ita sit, ita fiat. Iustum enim est, claudatur superbis ianua salutis, veniat mālueus, quem docet dominus vias suas, videat & hæc in illis libris, & cætera, vel omnia, vel quadam, qualia credat in omnibus. Videat Iesum introducentem populum in terram promissionis: neque enim hoc temere ab initio vocabatur, sed ex ipsa dispensatione nomine mutato Iesum appellatus est. Videat botrū de terramissionis in ligno pendentem. Videat in Hiericho tanquā in hoc mortali seculo meretricem, de qualibus ait dominus, q̄ præcedant superbos in regnum cælorum, per fenestram domus suę tanquam per os corporis sui coccum mittētem: quod est vtique sanguinis signum, propter remissionem peccatorum confiteri ad salutem. Videat muros ipsius ciuitatis, tanquam munitiones mortales seculi, septies circumacta testamētī arca cecidisse: sicut nunc per tempora, quæ septem dierum vicissitudine dilabuntur, testamentum dei circumit toto orbe terrarum, vt in fine temporum mors nouissima inimica destruat, & ex impiorū perditione vnica dom⁹ tanquam vnica ecclesia liberetur, mundata à turpitudine fornicationis, per fenestram confessionis in sanguine remissionis. Videat tempora, primo iudicij, postea regum: sicut erit primo iudicium, deinde postea regnū: inq; ipsis temporibus iudicium & regum iterum atque iterum multis & variis modis Christum & Ecclesiam figurari. Quis erat in Sampson obuium leonem necās, cum petendæ vxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi qui ecclesiam vocaturus ex gentibus dixit, Gaude, quia ego vici seculū: Quid sibi vult in ore ipsius leonis occisi fauus extructus, nisi quia ecce conspicimus legerat: nunc iam perempta feritate dulcedini Euangelicæ prædicandæ etiam munimēta præbere: Quæ est illa mulier plena fiducia, hostis tempora ligno transfigēs, nisi fides Ecclesiæ cruce Christi regna diaboli perimens? Quid vellus cōplutum area sicca, & postea compluta area sicco vellere, nisi primo vnā gens Hebræorū, habens occulte in sanctis mysterium dei, quod est Christus, quo mysterio totus orbis vacuus erat: nunc autem in manifestatione totus orbis id habet, illa vacuata est.

Quid iam regum temporibus, vt & inde pauca cōmemorem, nōnne ab ipso exordio cōmutatum sacerdotium in Samuelem, reprobatō Heli, & cōmutatum regnum in Dauid, reprobatō Saule, clamat prænunciari nouum sacerdotium, nouumq; regnū, reprobatō veterē quod vmbra erat futuri, in domino nostro Iesu Christo venturum? Nōnne ipse Dauid, cum panes propositionis manducauit, quos non licebat māducare nisi solis sacerdotibus, in vna persona vtrūq; futurum: id est, in vno domino Iesu Christo regnum & sacerdotium figurauit? Nōnne cum decem tribus à templo separate sunt, & duæ derelictæ, satis indicat quod de tota ipsa gente Apostolus ait, Reliquæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt? Pascitur Helias tempore famis, coruis mane afferentibus panem, & ad vesperā carnes: & Manichæi non intelligūt in illis libris Christum, cui quodammodo salutem nostram esuriēti consentitur peccatores fidem, primitias spiritus nūc habentes, in fine autē, velut ad vesperam seculi, etiā carnis resurrectionē: Mittitur Helias pasceus ad alienigenam viduā, qua

Matth. 7.

Psal. 24.

Cap. XXXI

Numc. 13.

Ioan. 2.

Matth. 21.

Ioan. 6.

B

1. Corin. 15.

Ca. XXXII

Iudicium. 14.

Ioan. 16.

Iudicium. 4.

Iudicium. 6.

C

Caput XXXIII.

1. Reg. 2. & 16.

1. Reg. 21.

3. Reg. 12.

Roma. 11.

Caput XXXIII.

3. Reg. 17.

3. Reg. 17.

volebat duo ligna colligere, priusquam moreretur: nō hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signū crucis exprimitur. Benedicitur farina eius & oleū, fructus & hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, nō deficit. Hilaris enim datoris diligit deus. Helio pueros insultantes & clamantes, Calue, calue, bestia comedunt: pueruli stultitia deridentes Christum, in loco Caluarie crucifixum, inuasi à dæmonibus pereunt. Mittit Helias per seruum baculum super mortuū, & non reuiuiscit: venit ipse, cōiungit & coaptat se morti eius, & reuiuiscit. Misit sermo dei legem per seruum suū, nec profuit in peccatis mortuo generi humano, quæ tamen non sine causa missa est: ille enim misit, qui sciret eam prius esse mittendam, venit ipse, cōformauit se nobis, factus particeps mortis nostræ, & viuificati sumus. Cū securibus ligna cæderentur, de ligno ferrum exiliens, in profundū fluminis missum est, atque in lignū desuper ab Helio proiectum, reuersum est: Ita cū impios ludæos per corpus operata presentia Christi, tanquam infructuosas arbores cæderet, quia de illo Ioānes dixerat, Ecce securis ad radices arborū posita est: ab eis interueniente passione, corpus ipsum deseruit in inferni profunda descendens: quo in sepultura desuper posito, tanquā ad manubriū suum spiritu redeunte resurrexit. Quam multa præteream breuitatis necessitate constitutus, norunt qui legunt. Iam ipsa in Babyloniā transmigratio, quod etiā spiritus dei per Hieremiā Prophetam iubet vt pergant, & orent pro eis ipsis, in quorū regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorū: & ædificarent domos, & nouellarēt vineas, & plantarēt hortos, quis nō agnoscat quid præfigurauerit, qui attēderit veros Israëlitas, in quibus dolus nō est, per Apostolicam dispensationē cum Euangelico sacramento ad regnum gentium transmigrasse: Vnde nobis Apostolus, tanquam Hieremias replicans, dicit, Volo ergo primo omnium fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & charitate: hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionē veritatis venire. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianorum congregationū, nouellatæ vineæ populi fidelium, & plātati horti, vbi etiam inter omnia olera granū illud sinapis regnat, sub cui⁹ vmbra culis, lōge lateq; porrectis, etiam altipetax superbia gentium tanquam in cæli volatilibus confugiendo requiescit. Nam q̄ etiā post septuaginta annos, secundū eiusdē Hieremię prophetiam, reditur ex captiuitate, & templū renouatur: quis fidelis Christi non intelligat, post euoluta tempora, quæ septenarij dierū numeri repetitione transcurunt, etiā nobis, id est, Ecclesię dei, ad illā cælestem Hierusalē ex huius seculi peregrinatione redeundum? Per quem nisi per Iesum Christū vere sacerdotem magnum illius temporis, quo templum ædificatum est post captiuitatē, quem Propheta Zacharias vidit in sordido habitu, deuictōq; diabolo, qui ad eius accusationem stabat, ablatam illi sordidam vestem, & datum indumentum honoris & gloriæ: sicut corpus Iesu Christi, quod est Ecclesia, aduersario in fine temporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloriā sempiternæ salutis assumitur. Quod etiam in Psalmo dedicationis domus apertissime canitur, Cōuertisti luctum † in gaudium

D 2. Corin. 9.

Ca. XXXV. 4. Reg. 2.

4. Reg. 4.

4. Reg. 6.

Matth. 3.

E

Caput XXXVI. Hierc. 29.

Ioan. 7.

1. Timo. 2.

F

Matth. 13.

Hierc. 29. 1. E. d. r. 1.

Zach. 3.

† planctum. Psal. 29.

G dium mihi, concidisti saccum meum, & accinxisti me lœtitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

Caput XXXVII. Quis potest ex occasione alterius operis, omnia quæ in illis veteribus legis & Prophetarum libris figurate Christum annunciant, quantalibet breuitate perstringere, nisi forte quis putat ingenio fieri, vt ea quæ rerum ordine per sua tempora cucurrerunt, ad Christi significationes interpretando vertantur? Hoc forte Iudæi possunt dicere, siue Pagani, eis autē qui se Christianos putari volunt, premit ceruicem Apostolica autoritas, dicens, Omnia hæc in figura cōtingebāt illis, & hæc omnia figuræ nostri fuerunt. Nā si Hismael & Isaac homines nati, duo testamenta significāt, quid credendum est de tot factis, quæ nullo naturali vtu, nulla negocij necessitate facta sunt? Nihil ne significat? Si quis nostrū, qui Hebræas literas ignoramus, id est, ipsos vocū characteres, videret eas in pariete cōscriptas, honorato aliquo loco; quis esset tam excors, vt eo modo pictum parietem putaret, ac non potius intelligeret scriptū: vt si legere nō valeret, nō tamen illos apices aliquid significare dubitaret? Ita prius illa omnia, quæ obstreperunt in veteri instrumento scripturarum sanctarū, quisquis non peruerso animo legerit, sic oportet moueatur, vt aliquid ea significare non ambigat. Verbi enim gratia, nunquid si oportebat adiutoriū viro fœminam fieri, etiam hoc necessitas vlla cogebat, vel vlla suadebat utilitas, vt de dormientis latere fieret? Si causa euadendi diluuij opus erat fabricari arcam, quid opus erat mensuras eius, aut ipsas potissimū fieri, aut etiam scriptis ad religionē posteritati propagandis cōmemorari? Si propter genus reparandum animalia includi oportebat, quid opus erat illo potissimū numero septena de mundis, bina de immūdis? Aditum ad arcam fieri necessitas vtiq; cogebat. In latere autem fieri, vel etiam memoriæ commendari per literas, quid cogebat? Immolari filium iubetur Abraham, iustus hoc fuerit, vt eius obedientia tali etiā examine probata, posteris innotesceret: conuenientius ligna portauerit filius, ne pater senexq; portaret. Nō sit postea filium ferire permissum ne orbitate grauissima se feriret: nunquid etiam si nullo estu sanguine rediretur, minus esset probatus Abraham? Aut si iam opus erat perfici sacrificiū, etiā ne vt ille aries in vespere ad harenis cornibus appareret, ad vllū augmentū victimæ pertinebat? Sic omnia cum considerantur, & quasi superflua necessariis cōtexta inueniuntur, admonent humanum animum: id est, animum rationalem, prius aliquid significare, deinde quid significant querere.

H Insuper etiam ipsi Iudæi, qui Christū, cuius passionē nos agnouimus, illi derident, nolunt talibus rerum, nō tantum dictarum, sed etiam gestarum figuris prænunciatum videri, cogitū a nobis discere quid illa significant, quæ nobis aliquid significare concedunt: tamē diuinæ autoritatis libros ab ineptarum fabularū ignominia non defendunt. Vidit hoc Philo quidā, vir liberaliter eruditus, vnus eorum, cuius eloquium Græci Platoni æquare non dubitant: & conatus est aliqua interpretari, non ad Christum intelligendū, in quē non crediderat, sed vt inde magis appareret quantum intersit, vtrū ad Christū referas omnia, propter quem vere sic dicta sunt, an præter illum qualibet coniecturas quolibet mentis acumine persequaris: quātūmq; valeat quod Apostolus ait, Cum transferis ad dominum, auferetur velamen. Vt enim quiddam eiusdem Philonis cōmemorem, arcam diluuij secundum rationē humani corporis fabricatam volens intelligi, tanquam mēbratim

omnia pertractabat. Cui subtilissime numerorū etiam K regulas consulenti, cōgruenter occurrebant omnia, quæ ad intelligendū Christum nihil impedirent: quoniam in corpore humano etiam ille humani generis Saluator apparuit: nec tamen cogere, quia corpus humanū est vtiq; & hominū ceterorum. At vbi ventum est ad ostium, quod in arcæ latere factum est, omnis humani ingenij cōiectura defecit. Vt tamen aliquid diceret, inferiores corporis partes, quibus vrina & fimus egeruntur, illo ostio significari ausus est credere, ausus & dicere, ausus & scribere. Non mirum, si ostio non inuēto sic errauit. Quod si ad Christū transfisset ablato velamine, sacramēta Ecclesiæ manantia ex latere hominis illius inuenisset: nam quia prædictū est, Erunt duo in carne vna, propterea in arca quædā ibi ad Christū, quædā vero ad Ecclesiam referuntur, quod totum Christum est. Sic & in ceteris interpretationibus figurarum per vniuersum textū diuinæ scripturæ licet considerare, & cōparare sensus eorum, qui Christū ibi intelligunt: & eorū qui præter Christum ad alia qualibet ea detorquere conantur. Nec Pagani nobis in hoc obstreperunt: neq; enim audent contradicere, ne illa nō solum dicta, sed etiam facta figurate accepta interpretemur ad Christū intelligendum: præsertim quia ea quæ prænunciata intelligimus, etiam demonstramus impleta: cum fabulas suas vt aliquo modo cōmendant, ad nescio quas physiologias vel theologias, id est, rationes naturales, vel diuinas, interpretando referre conentur: ex parte planē satis indicantes qualia sint, ex parte autem dissimulantes, dum ea rident in theatris, quæ venerantur in tēplis, in turpitudine nimium liberi, in superstitione nimium serui. Nobis autem quisquis dixerit, nō ideo illa vel gesta, vel scripta, vt Christus in eis intelligatur: excepta ipsa tanta consonantia rerum præfiguratarum, & nunc impletarum, aliis præsignis Prophetis apertis manifestisq; ferietur: sicuti est illud, In femine tuo benedicetur omnes gentes. Hoc dictum est ad Abraham, hoc ad Isaac, hoc ad Iacob. Vnde non immerito dicit, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob: cōpletur vtiq; in benedictione omnium gētium, quod ex eorū femine promissum. Nec immerito ipse Abraham, cum eius seruus ei iurasset, sub femore suo iussit eū ponere manū, sciens inde venturam carnē Christi, in quo benedici omnes gentes, non nunc prænunciamus, sed quod tunc prænunciatum est, nunc videmus. Velle scire, imo melius nescierim qua cæcitate animæ legitur Faustus, vbi vocauit Iacob filios suos, & dixit, Congregamini vt annunciem vobis quæ occursum sunt vobis in nouissimis diebus: cōgregamini & audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum. Hic certe nemo dubitat prophetantis personam esse dilucidatā. Audiamus ergo quid dicat filio suo Iudæ, de cuius tribu Christus venit ex femine Dauid secundum carnem, sicut Apostolica doctrina testatur. Iuda, inquit, te laudabunt fratres tui, manus tuæ super dorsa inimicorum tuorū, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda de generatione filius meus * ascendisti, recubens dormisti vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eū? Non deerit princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniant quæ reposita sunt ei: & ipse expectatio gentium, alligans ad vineam pullum suum, & cilicio * pullū alligans: lauabit in vino stolam suā, & in sanguine vix amictum suum: fulgentes oculi eius a vino, & dentes candidiores lacte. Falla sint ista, obscura sint ista, si non in Christo euidentissima luce clarauerūt: si nō eū laudāt fratres

2. Corin. 3.

Ioan. 19. Gene. 2.

Caput. XL. L

Caput. XLII

Gene. 22. 26 & 28.

Exod. 3.

Gene. 2. 4.

M

Cap. XLII.

Gene. 49.

* aliās, fili mi

* aliās, funiculo.

De Ciuitate Dei. lib. 16. cap. 41.

A tres eius Apostoli, & omnes cohæredes eius, non suam gloriam quærentes, sed ipsius: si non sunt manus eius super dorsa inimicorum eius: si non deprimuntur atq; curuantur ad terram crescentibus populis Christianis, quicunq; illi adhuc aduersantur: si non eum adorauerūt filij Iacob in reliquijs, quæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt: si non ipse catulus est leonis, qui nascendo paruulus factus est, propter hoc additum, de generatione filius meus, Causa quippe reddita est quare catulus, in cuius laude alibi scriptum est, Catulus leonis fortior iumētis: hoc est, etiam paruulus fortior maioribus: si non ascendit in cruce recubens, cum inclinato capite reddidit spiritum: si non dormiuit vt leo, quia & in ipsa morte non est victus, sed vicit: & vt catulus leonis, inde enim mortuus, vnde & natus: si non ille eum suscitauit a mortuis, quem nemo hominum vidit, nec videre potest. Eo enim quod dictum est, Quis suscitabit eū? satis expressa est tāquā ignoti significatio. Si defuit princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec venirent opportuno tēpore, quæ promissa tanquam reposita fuerant. Sunt enim literæ certissimæ historiæ ipsorū quoq; Iudæorum, quibus ostēditur primū alienigenā Herodē regem fuisse in gente Iudæorū, quo tēpore nat⁹ Christus est. Ita non defuit rex de femine Iuda, donec venirent quæ reposita erant illi. Sed quia non solis Iudæis fidelibus profuit quod promissum est, vide quid sequatur. Et ipse expectatio gentium. Ipse alligauit ad vineā pullum suum, id est, populum suum in cilicio prædicans & clamans, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum. Populum autem gentium illi subditum cognoscens, pullo asinæ cōparatum, in quo etiam sedit dicens eum in Hierusalem, id est, in visio-nem pacis, docens mansuetos vias suas. Si non lauit in vino stolam suam, ipsa est enim gloriosa Ecclesia, quā sibi exhibet, nō habentem maculam aut rugam. Cui dicitur etiam per Esaiam, Si fuerint peccata vestra sicut phenicium, tanquam niuē dealbabo. Vnde nisi de dimissis peccatis in quo ergo vino nisi illo de quo dicitur, quod pro multis effundetur in remissionem peccatorum: ipse est enim botrus ille qui pendit in ligno. Propterea & hic vide quid adiūgat, Et in sanguine vix amictum suum. Iam vero fulgere oculis eius a vino, illa in corpore eius membra cognoscunt, quibus donatū est sancta quadam ebrietate alienatæ mentis ab infra labentibus temporalibus, aternam lucem sapientiæ contueri. Vnde quiddā pauloante cōmemorauimus dicēte Paulo, Siue enim mente excessimus, deo. Hi sunt fulgentes oculi a vino. Sed tamen quia sequitur, Siue temperantes sumus, vobis: nec paruuli relinquuntur adhuc lacte nutriendi, quia & hic sequitur, Et dentes candidiores lacte. Quid ad hæc respondetis infanti? Nempe ista manifesta sunt, nempe omnes, non dico calumnias contradictionis, sed etiam nebulas dubitationis expellunt. Talia quærite primo in illis libris, talibus primo credite, quæ nūc a me nec omnia cōmemorari possunt, quia nimium est: nec multa, quia longum est: nec pauca vellem, ne sola existimentur ab eis qui illa non legunt. Et ne fidelis ac diligens lector me reprehēdat, cū plura euidentiora reppererit, quæ ista potissimum posuerim quæ mihi occurrere in præsentia potuerunt: inuenietis enim multa quæ omnino nec tali saltem indigeant admonitione, quali modo vsus sum in verbis Iacob. Quis enim iam quærat expositorem dum legit, Velut otis ad victimam duct⁹ est: & omnia quæ illic multipliciter & euidenter dicuntur, Quia liuore eius sanati sumus: & pec-

Prouerb. 30.

Ioan. 19.

1. Timo. 6.

Math. 2.

Math. 4.

Math. 21.

Eph. 5.

Esai. 1.

Math. 26. Num. 13.

1. Corin. 5.

1. Corin. 3. Hebræ. 5.

Cap. XLIII

Esai. 55.

Tomus sextus.

cata nostra ipse portauit: Quis non quasi Euangelium D cantari arbitretur, Foderunt manus meas & pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero cōsiderauerūt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meū miserūt sortem: Quis nisi nimium cæcus iam impleri non cernat, Cōmemorabuntur & conuertentur ad dominum vniuersæ patriæ gentiū? Quid illud in Euangelio, Tristis est anima mea vsque ad mortē: & Nūc anima mea turbata est? Nōne prius in Psalmo sonuit, Dormiui cōturbatus: Et vnde factum est vt dormiret? Quorū vocibus acclamatum est, Crucifige, crucifige: Nōne & in Psalmo secutus prænuñciat, Filij hominum dentes eorū arma & sagittæ, & lingua eorū gladius acutus: Quid autem fecerunt, quid nocuerunt resurrecturo, & super cœlos ascensuro, & totū orbē terrarū gloria sui nominis possessuro? Vide vtrum hoc Psalmus tacuerit: sequitur enim, Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. Quis vnquam de Christo dictū dubitabit, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam, & possessionē tuam terminos terræ: Quis aliū intelligere permissus est, vbi Hieremias dicit, nimirum de sapientia, Tradidit illā Iacob puero suo, & Israēlelecto suo: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est? Quis non eundem saluatorē agnoscat apud Daniele, cū antiquo dierū offerretur filius hominis, & accipit regnū sine fine, vt seruiant ei omnes gentes: Iam vero si locum illū quē cōmemorauit dominus ex eiusdē Danielis pphetia, Cū videritis abominationem vastationis † quæ dicta est a Daniele, stantem in loco sancto, qui legit intelligat, & si supputatis etiam temporibus hebdomadam, ille numerus pertractetur, non solum Christus, sed etiā tempus reperitur, quo eum oportuit venire passurū. Quamquam & sine computatione temporū, manifestis rerū effectibus Iudæos vrgerē soleamus, cū quibus nobis, non vtrum in Christo sit salus nostra: sed vtrum iam venerit passusq; fuerit disceptatio est. Conuincuntur autem rebus ipsis apertissimis, non solum de fide omnium gētium, quas ei seruituras eadē cui cedere * coguntur, scriptura prædixit, quæ ita clarescit toto orbe terrarum, vt omnium tergiverfantium oculos feriat: verum etiā de iis quæ in ipsa Iudæorū gente iam facta sunt, quæ sacrariū euersum est, quod cessauit hostia, & sacerdos, & vñctio pristina, quæ omnia Daniel tunc prænunciavit futura, quando vngi sanctum sanctorum liquide prophetauit. Cum igitur illa omnia iam facta sint, exigitur ab eis etiam vñctus sanctus sanctorum, & quid respondeant non inueniunt. Quomodo autem nobiscum, non de Christo, sed tantum de aduentu eius disceptarent, nisi bene nosset eum in suis libris prophetatū? Cur a Ioanne quærent, vtrum ipse sit Christus? Cur ipsi domino dicunt, Quandiu animam nostram tollis, si tu es Christus dic nobis palam? Cur Petrus & Andreas & Philippus dicunt Nathanaeli, Inuenimus Messiam: quod interpretatur Christus, nisi quia hoc nomen in illa gēte per illas literas, & sciebatur, & expectabatur? Nam nulla alia gēs reges & sacerdotes suos Christos habuit & vocauit, quorum significatiuam vñctionem cessare fas non fuit, nisi cum ille venisset, qui in eis prænunciabatur. Sic enim Iudæi nouerant illos Christos suos, vt tamen vnum sperarent, per quem demum liberaretur: sed exceptati occulta iustitia dei, dum solam eius virtutē cogitant, infirmitatem, in qua pro nobis mortuus est,

Psal. 22.

Math. 26.

Ioan. 12.

Psal. 56.

Lucæ. 23.

Psal. 56.

Psal. 22.

E

Baruch. 2.

Ca. XLIII. Daniel. 7.

Daniel. 9. Matth. 24. † desolatio: nis.

* aliās, crederet.

F

Daniel. 9.

Ioan. 1. Ioan. 10.

Ioan. 1.

1. Reg. 10. Exod. 39.

h iij non

Caput XXXIX.

Philo.

2. Corin. 3.

G non intellexerunt. Hinc illa verba in libro Sapietiae de illis predicta cognoscimus. Morte turpissima condemnemus illum: erit enim respectus in sermonibus illius, si vere filius dei est, suscipiet illum & liberabit illum de manibus contrariorum. Hac cogitauerunt & errauerunt, excæcavit enim illos malitia illorum. Quod etiam de istis verissime dici potest, qui in tanta multitudine testimoniorum, in tanta dispositione prænunciatarum rerum, in tanta manifestatione completarum, adhuc dicunt scripturis illis Christum non esse prophetatum. Quod si iterum atque iterum dicant, nos iterum atque iterum possumus documenta proferre, adiuvante illo qui tantaliam copiam præbuit adversus calumnias erroris humani, vt ea quæ iam commemoravimus, non repetamus. Iam porro aliam Fausti tergiversationem quam credo cum & ipse præclarissima prophetiae luce percuteretur, callidissimam se invenisse arbitratus est, etiam refellere piget, ne propterea putetur aliquid dixisse, quia ei responderi dignum habitum est. Quis enim dementissimus diceret, inertis esse fidei, de Christo sine teste non credere? Vellem mihi isti responderent, cui nam de Christo ipsi credidissent, an illam vocem de cælo audierunt. Hic est filius meus: Ei quippe voci potius Faustus nos iubet credere, qui de Christo non vult testibus hominibus credi, quasi ad nos etiam eiusdem vocis notitia sine homine teste pervenerit, cum & manifestum sit sic eam pervenisse, & Apostolus dicat, Quomodo autem invocabunt, quem non crediderunt? Aut quomodo credet ei que non audierunt, Quomodo autem audient sine prædicatore? Aut quomodo prædicabunt, si non mittantur? Sicut scriptum est. Quam speciosi eorum pedes qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona. Videtis certe quemadmodum prædicatione doctrinæ Apostolicæ, propheticum testimonium comitetur. Vt enim non contemneretur, neque fabulosa ducerentur quæ Apostoli annunciabatur, demonstrabant hæc à Prophetis ante fuisse prædicta: quia etiam attestabantur miracula, non defuissent, sicut etiam nunc adhuc quidam mullant, qui magicæ potentia cuncta illa tribuerent, nisi talis eorum cogitatio, contestatione prophetica vinceretur. Magicis enim artibus longe antequam nasceretur, Prophetas sibi constituere à quibus prædicaretur, nemo vti que diceret. Sed videlicet vetat nos Faustus de vero Christo Hebræis Prophetis testibus credere, qui de falso Christo Perfarum erroribus credidit. Verum disciplina catholica propterea simplici fide prius nutriri oportere docet mentem Christianam, vt eam capace faciat ad intelligenda superna & æterna. Sic etenim & Propheta dicit, Nisi credideritis, non intelligetis. At eadem est simplex fides, qua credimus antequam cognoscamus supereminente scientiam charitatis Christi, vt impleamur in omnem plenitudinem dei, non sine causa dispensationem humilitatis eius, qua humanitas natus & passus est, à Prophetis per propheticam gentem, per propheticum populum, per propheticum regnum tanto ante prædictam: nisi quia in illa stultitia quæ sapientior est hominibus, & in illa infirmitate, quæ fortior est hominibus, magnam aliquid latet ad iustificationem & glorificationem nostram. Et ibi sunt omnes thesauri sapientia & scientia absconditi, qui nulli aperiantur, si sibi per maternam carnem traiecit cibum id est, per Apostolica & prophetica vbera lactis alimenta contempserit: & tanquam infantilem victum quasi pregrandi ætate fastidians, prius in venena hæreticorum, quam in sapientia cibum, cui se idoneum temere arbitrabatur, irruerit: Non ergo quod dicimus

necessaria simplicem fidem, contrarium est ei quod dicimus, vt Prophetis credatur: magis enim ad hoc pertinet, vt Prophetis credatur, priusquam purgata & roborata mente possit intelligi, qui per Prophetas sic loquebatur. At enim si Christum prophetauerunt, non digne, neque congruenter sua prophetatione vixerunt. Vnde hoc scitis? An quid sit vel bene vel male vivere, iudicare vos potestis, quorum iustitia est, potius succurrendum esse meliori non sentienti, vt eum vos manducetis, quam mendico esurienti, vt manducandum aliquid detis? Catholicis autem parvulis, antequam sciatur quæ sit animæ humanæ perfecta iustitia, & quantum intersit inter ipsam, cui suspiratur, & istam qua hic vivitur, sufficit de illis viris hoc existimare, quod commendat Apostolicæ doctrinæ sanitas, quia iustus ex fide vivit. Credidit autem Abraham deo, & deputatus est illi ad iustitiam. Prævidens enim scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, prænucciavit Abraham, dicens, Quia in semine tuo benedicetur omnes gentes. Apostoli verba sunt. Ad cuius tam claram, tamque omnibus notissimam vocem, si à vestris fallacissimis somniis evigilaretis, sequeremini vestigia patris vestri Abraham, & in eius semine benediceremini cum omnibus gentibus. Ipse enim accepit, sicut dicit Apostolus, signum circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium in præputio, vt deputetur illis ad iustitiam: vt sit pater circumcisionis, non his solum qui ex circumcisione sunt, sed & iis qui sequuntur vestigia, quæ est in præputio fidei patris nostri Abraham. Cuius ergo iustitia fidei nobis ad exemplum imitata proposita est, vt & nos iustificati ex fide, pacem habeamus ad deum, intelligere debemus quemadmodum vixerit, non reprehedere: ne ante per abortum labamur ex utero matris Ecclesiæ, quam per stabilem conceptum formati perfecti nascamur. Hoc Faustus pro moribus Patriarcharum & Prophetarum ex voce parvulorum nostrorum breuiter responderim: inter quos & meipsum deputaverim, dum tamen non reprehendam vitam sanctorum antiquorum, etiam si non intelligam quam mystice vixerint: quorum vitam nobis laudabiliter Apostoli Euangelio suo prædicarunt, sicut illi sua prophetia futuros Apostolos prædixerunt, vt clament ad se invicem duo testamenta, sicut duo seraphin, sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth. Cum vero coeperit Faustus Patriarchas & Prophetas non generali atque indefinita reprehensione, sicut hic fecit, sed proprie facta eorum commemoratio criminari, adiuvabit me dominus deus eorum, qui est etiam noster, vt ad singula congruenter apteque respondeam. Nunc vero illos homines Faustus Manichæus vituperat, Paulus autem Apostolus laudat, eligat quisque cui credat.

Libri Duodecimi finis.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Fauustus dixit, Quomodo Christum colitis, Prophetas repudiates, quorum ex præfagia accipitur fuisse venturus? Christum quidem nostrum, id est, filium dei, Hebræorum aliquos annunciasse Prophetas, nescio an probare quis possit, cum res coeperit examinare. Veruntamen etiam si hoc ita se habeat, quid ad nos? Illos manet hæc reprehensio, qui ex iudaismo forte ad Christianismum conuersi sub testimonio

niis, vt perhibes Prophetarum, postea neglexerint eos, vt beneficiorum ingrati. Porro autem nos natura gentiles sumus, id est, quod Paulus præputium vocat, sub alia nati lege, & præfatoribus aliis, quos gentilitas vates appellat: atque ex his postea sumus ad Christianismum conuersi: non ante effecti Iudæi, vt merito Hebræorum Prophetarum sequeremur fidem, eutes ad Christianismum, sed sola exciti fama, & virtutum opinione, atque sapientia liberatoris nostri Iesu. Vnde si mihi adhuc in paterna religione moranti, prædicator adueniens, Christum vellet ex Prophetis insinuare, hunc ergo protinus dementem putarem, qui gentili mihi, & longe alterius religionis homini de magis dubiis dubia conaretur astruere. Quid ergo opus erat, nisi vt ante Prophetis mihi credendum esse persuaderet, & tunc per Prophetas Christo? Quod ipsum vt fieret, opus item erat aliis Prophetis, qui pro istis facerent fidem, Quapropter si tu Christum per Prophetas accipiendum putas, Prophetas per quem accipies? An dicitur eris per Christum, vt vicissim, id est, vt alter alterum commendat, Christus Prophetas, & Prophetæ Christum? Sed Paganus vtriusque eorum condicione liber, nec Prophetis de Christo dicitur credere, nec Christo de Prophetis. Ita totum nulli alij, quam suæ fidei debet, quicumque sit ex gentibus Christianus. Atque vt exemplo fiat id, quod dicimus, apertius, ponamus aliquem nunc à nobis catechizari gentilem, cui assidentes dicamus, Crede Christo, quia deus est. Ille vero, Vnde hoc mihi probatis dicat: & nos respondentes dicamus, ex Prophetis. Rursum illo quærente, quibus Prophetis: nos respondeamus, Hebræis. Atque ille subridens dicat, Sed his minime credo. Nos autem respondemus, Quid quod eos Christus confirmat? Idem verò multo magis ridens, dicat, quid quod ego nec ipsi credo? Quid fiet, his ita tractatis, non habebimus, & ille risus nobis tamquam imprudentibus, remeabit ad sua? Ita nihil, vt dixi, Ecclesiæ Christianæ Hebræorum testimonia cõferunt, quæ magis constat ex gentibus quam ex Iudeis. Sanè si sūt aliqua, vt fama est, Sibyllæ de Christo præfagia, aut Hermetis, quem dicunt trimegistum, aut Orphei, aliorumque in gentilitate vatum, hæc nos aliquando ad fidem inuare poterunt, qui ex gentibus efficiuntur Christiani. Hebræorum vero testimonia nobis etiam si sint vera, ante fidem inutilia sunt, post fidem superuacua: quia ante quidem eis credere non poteramus, nunc vero ex superfluo credimus. Augustinus respondit, Profit hoc nobis loco ad breuitatem respondendi superior tam proluxa responsio. Puto enim iam qui illam legerit, videt istum talia delirantem, & adhuc dicentem, Christum filium dei Hebræos non prænucciassse Prophetas: in qua sola gente nomen ipsum, quod dicitur Christus, & in rege, & in sacerdote sacratissimum fuit: nec inde sublatum, antequam ipse venisset, qui in illis figurabatur. Respondeant autem ipsi, Christi nomen vnde didicerint? Si à Manichæo, quæro, ipsi Manichæo quomodo crediderint, vt alios taceam, homines Aphri, homini Persæ: cum Faustus reprehendat Romanos, & Græcos, vel alias gentes, si Hebræis Prophetis tanquam alienigenis de Christo crediderint: dicatque illis accommodatiora esse vaticinia Sibyllæ & Orphei, vel si qua forte alia sunt vatum gentilium, vt credatur in Christum: nec attendat in nullis Ecclesiis illa recitari, cum Hebræi Prophetæ in omnibus gentibus clareant, atque ad Christianam salutem tanta fidelium examina adducant. Dicere autem non esse aptam gentibus Hebræam prophetiam, vt credant in Christum, cum videat omnes gen-

tes per Hebræam prophetiam credere in Christum, ridicula infania est. Displicet vobis talis Christus, qualis per Hebræos prænucciatus est: & tamen omnes populi gentium, apud quos Hebræam prophetiam nullum pondus autoritatis habere arbitramini, in talem Christum credunt, qualis per Hebræos prænucciatus est: accipiendo scilicet Euangelium, quod deus ante promiserat, sicut Apostolus commemorat, per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Vnde Propheta Esaias dixit, Erit radix Iesse, qui exurgit regnare in gentibus: in eum gentes sperabunt: & ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum deus: ne putent isti hominem tantummodo Christum ab Hebræis Prophetis prænucciatum: hoc enim videtur tetigisse Faustus, cum ait Christum quidem nostrum filium dei, quasi Hebræi Christum suum non filium dei dicerent. Ecce nos ostendimus deum Christum virginis filium ex Hebræa prophetia: nam utique & Iudæi carnales, ne hoc solum putarent esse Christum, quod propter nos factus est homo ex semine David, admonet eos ipse dominus ex prophetia eiusdem David, querens ab eis, quid eis videretur de Christo, cuius eum esse dicerent filium. Qui cum respondissent, David: ne hoc solum, vt dixi, putaretur, & non respicerent ad Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum deus: Et quomodo, inquit, ipse David, in spiritu dicit eum dominum? Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis: scabellum pedum tuorum? Ecce, inquam, nos ostendimus Hebræam prophetiam Christum deum, vos ostendite aliquam prophetiam vestram, vnde nomen Christi didiceritis.

Manichæus enim vester non fuit Propheta venturi Christi, Apostolum quippe eius se dicit, impudentissima quidem fallacia: nam constat non solum post Terullianum, verum etiam post Cyprianum hanc heresim exortam. Omnes tamen eius Epistolæ ita exordiuntur, Manichæus Apostolus Iesu Christi. Huic vos de Christo quare credidistis? Quem nam testem vobis sui Apostolatus adduxit: nomenque ipsum Christi, quod non scimus nisi in regno Iudæorum in sacerdotibus & regibus institutum: vt non solum ille aut ille homo, sed vniuersa ipsa gens, totumque regnum Propheta fieret Christi, Christianique regni: cur iste inuasit, cur usurpauit, qui Prophetis Hebræis vos vetat credere, vt vos falsi Christi fallaces discipulos, falsus & fallax Apostolus faciat? Postremo ne diceretur ei, Metiris: protulerit vobis aliquos & Prophetas, secundum assertionem suam Christum prænucciantes: quid facietis ei, qualem Faustus catechizandum sub exemplo proposuit, qui neque ipsis neque illi credere voluerit? An Apostolos nostros pro se testes vocabit? Non opinor homines producet, sed libros aperiet: quos non pro se, sed contra se apertos reperiet. Ibi enim Christum natum ex Maria virgine, ibi filium dei factum ex semine David secundum carnem legimus & docemus. Quod si eos infalsatos dixerit, ipse testium suorum fidem oppugnabit: si autem alios, quos dicit Apostolorum nostrorum, codices protulerit, quomodo eis ipse autoritatem dabit, quam per Ecclesias Christi ab ipsis Apostolis constitutas non accepit, vt inde ad posteros firmata commendatione transcurreret? Quomodo ille, cui non credo, profert mihi scripturas, quibus de illo credam: & eis ipse conatur dare autoritatem, cum ego ipsi non credam? Si autem fama de Christo creditis, hoc enim & Faustus magnis angustiis coarctat, transeuntur

Cap. XLV. Sapien. 2. Genensis. Math. 3. & 17. Roma. 10.

Ca. XLVII. Roma. 1. Gen. 15. Gen. 3. Gen. 26. L. Gal. 3. Rom. 4. Ca. XLVIII. M. Esai. 6. Infra lib. 22.

Eph. 2. Cap. II. Exo. 29. 1. Reg. 10. Danie. 9.

Cap. III. Cõtra epistolam Manichæi. ca. 5. F. Cap. V.

G transeūter attigit: ne scilicet aut eos libros proferre cogatur, quorum autoritas nulla est: aut ad eos ligetur, quorum autoritas ei contraria est, ergo si de Christo fama credidistis, videte vtrum fama idonea testis sit, diligenter considerate quod vos precipietis. Mala enim multa de vobis fama disseminat, cui nos credere non vultis. Quae igitur ratio est, hanc de Christo velle veracem, quam de vobis vultis esse mendacem? Quid quod etiam fama Christi contradicitis? Ea quippe clarior, ea praepollentior aures & mentes & linguas omnium gentium tenet, quae Christo ex semine David secundum scripturas Hebraeas disseminato implet: quod ibi scriptum est, promissum Abraham, & Isaac, & Iacob, In semine tuo benedicentur omnes gentes: Quid ergo respondetis? Cui nam de Christo credideritis, quibus testes alienigenae non placent? Nostrorum porro librorum autoritas, tot gentium consensione, per successiones Apostolorum, Episcoporum, conciliorumque roborata, vobis aduersa est: vestrorum autem nulla est, quae & a tam paucis profertur, & ab iis qui deum & Christum mendacem colunt. Vnde contra eorum mendacem doctrinam fit, nisi & ipsi tanquam imitatores dei & Christi sui mendaces habeantur. Fama vero, etiam ipsa consulta, & vos pessimos iactat, & Christum ex semine David contra vos praedicare non cessat. Vocem patris de caelo non auditis, opera Christi, quibus de ipso testificabatur, non vidistis: codices, in quibus haec scripta sunt, vt specie Christiana fallatis, velut accipitis: ne tamen contra vos legantur, in falsatos dicitis: profertis inde Christum dicentem, Si mihi non creditis, operibus credite: & Ego sum qui testimonium perhibeo de me, & testimonium perhibeo de me qui misit me pater: & non vultis contra vos inde proferr, Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam aeternam habere, ipsa testimonium perhibent de me: & Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit: & Habent ibi Moysen & Prophetas, audiāt eos: & Si Moysen & Prophetas non audiunt, nec si quis a mortuis resurrexerit, credent ei. Vnde huc existis, vnde confiditis: Scripturas tanta autoritate firmatas, comendatasque respuitis, miracula non facitis: quae si faceretis, etiam ipsa in vobis caueremus per influentem nos dominum, & dicentē, Exurgent multi pseudochristi & pseudoprophetae, & facient signa & prodigia multa, vt fallant, si fieri potest, etiam electos: ecce praedixi vobis. Vsq̄ adeo nihil credi voluit aduersus confirmatam scripturarum autoritatem, quae fidem suam in rebus ipsis probat, quae per temporum successiones haec impleri & effici ostendit, quae tanto antequam fierent, praenunciauit. Restat vt rationem a vobis exhiberi dicatis, tam certam & inuictā, vt per se ipsam declarata veritate, nullam testis auctoritatem, nullam miraculi veritatem requirat. Quid dicitis, quid profertis, quam rationem, quam veritatem? Fabula illa est longa & vana, puerile ludibrium, & muliebri iocamentum*, & aniculare deliramentum continens: initium truncum, & medium putridum, & finē ruinofum. Cum enim vobis ex eius initio dictum fuerit, Immortali, inuisibili, incorruptibili deo: quid factura erat gens tenebrarum, si cum ea pugnare noluisset? Et de medio eius, quomodo est incorruptibilis & incontaminabilis deus, cuius membra in pomis & oleribus manducando & digerendo conteritis vt purgetis? Et de fine eius, quid fecit anima misera, vt in globo tenebrarum perpetuo vinculo puniatur: quae non suo vitio, sed alieno maculata, deo suo deficiente mundari non

potuit, quo mittente polluta est: haesitantibus vobis, & K quid respondeatis non inuenientibus, conspuuntur tam multi, & tam grandes, & tam preciosi codices vestri: & multum dolent labores antiquariorum, & sacelli miserorum, & panis deceptorum. Si ergo nec scripturarū autoritatis antiquitas, nec miraculorum potestas, nec morū sanitas, nec rationis veritas, vos asserit: abite confusi, & redite confessi, ipsum esse Christum omnium in se credentium saluatorem: cuius nomen & cuius Ecclesiam ita exhibent praesentia tempora, sicut praeterita nūciarunt: non per quemlibet de cauernosis latebris procedentem, sed quadam gente, & quadam regno ad hoc propagato & instituto, vt ibi de illo cuncta figuris praenotarentur, quae nunc expressa rebus agnoscerentur: & ibi per Prophetas praedicta scriberentur, quae nunc per Apostolos praedicta praestarentur. Proinde constituite nobis aliquem catechizandum gentilem, in quo Faustus defecisse nos risit, vbi non ridendus, sed plan-gendus ipse defecit. Si enim dixerimus homini gentili, Crede Christo, quia deus est: & responderit, vnde credo: prolataque autoritate Prophetarum, eis se non credere dixerit, eo quod illi Hebraei sint, ipse Paganus: ostendimus fidem Prophetarum, ex iis quae ventura cecinerunt, & venisse cernuntur. Credo enim quod eum non lateret, quātas a regibus huius seculi persecutiones prius pertulerit Christiana religio: aut si lateret, per ipsam historiam gentium, & imperiales leges literis memoriarumque mandatas, facile probaretur: quod cum tanto ante praedictum ex Propheta cognosceret, dicente, Vt quid fremuerūt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terrae & principes, conuenerunt in vnum, aduersus dominum & aduersum Christum eius. Quod non de ipso David fuisse dictum, in eodem ipso Psalmo facile apparet: ibi enim dicitur etiam illud, quod homines quilibet pertinacissimos, ipsa rerum manifestatione confundit, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. Quod genti Iudaeorum, in qua regnavit David, non esse concessum: Christi autem nomine longe lateque omnes gentes occupante, nemo dubitat esse completum. Credo moueret, cū hinc & alia multa ex Prophetis audiret, quae nunc persequi longum est. Videret etiam ipsos reges terrae Christi imperio iam salubriter subiugatos, omnesque gentes eidem seruientes: & legeretur ei de Psalmo tanto ante praedictum, Adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruient ei: totumque Psalmum ipsum, qui figurate tanquam in Salomonem dicitur, si legere vellet, inueniret Christum vere regem pacificum: hoc enim Salomonis nomen interpretatur: in quo cognosceret completa omnia quae ibi dicuntur, longe remotissima ab illo homine Salomone rege Israel. Illum itidem Psalmum, vbi deus vnctus a deo dicitur, & vtiq; Christus ipsa vnctione declaratur: idemque Christus deo apertissime ostenditur, cum deus vnctus insinuat: si considerare vellet quae ibi de Christo, quae de ipsa Ecclesia dicta sunt: quae ibi quidem praedicta legeret, in orbe autem terrarum impleta cōspiceret: videret quoque ipsa simulachra gentium per Christi nomen sic perire de orbe terrarum: idque ipsum a Prophetis praedictum esse disceret, audiret Hieremiam dicentem, Sic dicetis illis, Dij, qui caelum & terram non fecerunt, pereant a terra, & de sub caelo. Item alio loco, cum eundem Prophetam dicentem audiret, Domine fortitudo mea, & adiutorium meum, & refugium meum in die malorum, Ad te gentes venient

*aliās, conspiciuntur.

Cap. VII.

Psal. 2.

M

Psal. 71.

Hiere. 10.

Hiere. 16.

A venient ab extremo terrae, & dicent, Quam falsa possederunt patres nostri simulachra, & non est in eis utilitas: si faciet homo deos, & ipsi non sunt dii. Propterea ecce ego ostendam illis in tempore illo, manum meam ostendam illis, & scient: & virtutem meam, quoniam ego dominus. Haec audiens de scriptura prophetica, & cernens in vniuersa terra, quid dicam quemadmodum moueretur ad fidem, quando & hoc rebus ipsis probamus, cum per prophetiam ante tempora scriptam & his temporibus impletā corda fidelium sic firmari cognoscimus? Iam vero ne hominem, sicut magni quidam homines fuerunt, Christum putaret, idē Propheta hoc illi de cogitatione excuteret. Ibi enim sequitur & dicit, Maledictus homo, qui spem habet in homine, & firmat carnē brachij sui, & a domino discedit cor eius: & erit sicut tramarix quae in deserto est, non videbit cum venient bona, & habitabit inter iniquos in terra deserta, in terra falsa, quae non inhabitabitur. Et benedictus homo qui confidit in domino, & erit dominus spes eius: eritque tanquam lignum fructiferum secus aquam, & in humore mittet radices suas: non timebit cum venerit aestus, & erunt in eo propagines memorosae: in anno siccitatis non timebit, & non deficiet faciendo fructum. Hic certe cum maledictum diceret eum, qui spem ponit in homine, eamque maledictionē Prophetis similitudinibus explicaret: & benedictum qui in domino confidit, eamque benedictionem congruis itidem similitudinibus texeret, turbaretur fortasse ille, quomodo ei ne spem suam in hominem poneret, deum Christum annunciaremus: & rursum eum non ex propria natura, sed ex nostra mortalitate suscepta hominē diceremus. Sic enim quidam deum credendo Christum, & hominem negando errauerunt, & rursum, quidam hominem putando, & deum negando, aut contempserunt, aut in homine spem suam ponentes, in illud maledictum inciderunt. Hic ergo iste gentilis si turbaretur, & diceret, contra fidem nostram istum Prophetam locutum fuisse, quia nos secundum Apostolicam doctrinam non tantummodo deum Christum diceremus, vt in eo spes securissime ponatur, sed etiam mediatorem dei & hominum, hominem Iesum Christum: istum autem deū tantum dixisse, de natura vero humana nullam fecisse mentionem, ibidem eiusdem Prophetae vocem audiret se admonentis & corrigentis, Graue cor per omnia, & homo est, & quis agnosceret eum? Ideo quippe homo, vt graue cor per formam serui ex fide sanarentur: & eum agnoscerent deum, qui propter eos factus est homo, ne in homine spes eorum esset, sed in homine deo: & tamē graue cor per omnia, & homo est, formā serui accipiens, & quis agnosceret eum? Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis deo. Et homo est, quia verbum caro factū est, & habitauit in nobis. Et quis agnosceret eum? Quia in principio erat verbum, & verbum, erat apud deum, & deus erat verbum. Et vere graue cor per omnia, nam & in discipulis eius ipsum graue cor fuit, cum eis dicebat, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Quid enim est, Tanto tempore vobiscum sum: nisi quod hic dicitur, & homo est? Quid est autem illud, Et non cognouistis me: nisi quod hic dicitur, Et quis agnosceret eum? Quem, nisi eū qui dicit, Qui me videt, videt & patrem? Vt spes nostra non sit in homine, propter illud per Prophetam edictū, maledictum: sed sit in homine deo, id est, in filio dei saluatore Iesu Christo, mediatore dei & hominum: & quo pater maior est propter formam serui, & qui patri a-

Cap. VIII.

Hiere. 17.

1. Timo. 2.

Hiere. 17.

Philip. 2.

Ioan. 1.

Ioan. 14.

qualis est propter formam dei. Dicit & Esaias, Humiliabitur & cadet contumelia hominum, & exaltabitur deus: solus in illa die: & manibus fabricata omnia abscondent in speluncis, & in scissuris petrarum, & in cauernis terrae a facie timoris domini, & a maiestate virtutis eius, cum surrexerit cōfringere terrā: illa enim die proiciet homo abominationes aureas & argenteas, quae fecerunt vt adoraret superuacanea & noxia. Et forte iste gentilis, quem catechizamus, quem dixit Faustus cum risu dicturum, Non credo Prophetis Hebraeis, aliqua manu fabricata idola abscondit in spelunca, aut in scissura petrae, aut in caerna terrae, aut aliquem amicum suum scit hoc fecisse, aut in ciuitate, vel in fundo suo scit hoc factum esse a facie timoris domini: qui per reges terrae secundum eandem prophetiā iam sibi seruiētes, sedque adorantes, verissimam legibus terram cōfringit, id est, terreni cordis fragit audaciam. Quomodo ergo dicat, non credo Prophetis Hebraeis, cum & in seipso completum forte cognoscat, quod olim praedictum est a Prophetis Hebraeis? Magis verendū erat, ne tanta rerum euidentia circumfusus, fortasse diceret, Posteaquam ista per mundum fieri coeperunt, Christianos has literas composuisse, vt ante diuinitus praedicta putaretur, ne quasi temere humanitus facta contemnerentur. Hoc verendum erat, nisi esset late sparsus, lateque notus populus Iudaeorum, Cain illo signo accepto, ne ab aliquo interficiatur, & ille Cham serui fratrum suorum portando libros, quibus illi erudiantur, ipse oneretur: per eorum quippe codices probamus, non a nobis, tanquam de rerum euentu commonitis, ista esse conscripta, sed olim in illo regno praedicata atque seruata, nunc autem manifestata & impleta: in quibus & ea, quae ibi minus perspicua sunt, quia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit, iam nunc illustrata solvuntur, & quae vmbis futurarum adhuc rerum opacabantur, iam factarū luce manifestantur. Forte etiā hinc sed diceret permoueri, quod ipsi, in quorū libris haec inueniuntur esse praenunciata, quae nunc cernuntur impleta, non nobiscū tenent eiusdem Euangelij societatem. Cum vero doceretur etiam hoc ab eiusdem Prophetis esse praedictum, quantum moueretur ad fidem, quis tam demens est, vt non videat: quis tam impudens, vt se videre dissimulet? quis enim dubitet hoc de Iudaeis fuisse prophetarum, cū Esaias dicat, Agnouit bos possessorem suū, & asinus praesepe domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus me non intellexit. Aut illud quod Apostolus commemorat, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Et maxime illud, Dedit illis deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, aures vt non audiant, & non intelligat: & multa huiusmodi. Quod si diceret, quid ergo peccauerunt Iudaei, si deus illos excacauit ne agnosceret Christum? quantum possemus imbuendo, rudi homini ostenderemus, ex aliis occultis peccatis deo cognitis, venire iustam poenam huius caecitatis: quod non solum dixisse Apostolum de quibusdam, Propter hoc tradidit illos deus in concupiscentiam cordis eorum, vel in reprobum sensum, vt faciant quae non conueniunt: volentem ostendere quaedam peccata manifesta, ex poena venire quorundam occultorum, sed nec ipsos hoc tacuisse Prophetas demonstraremus. Nam ne pergam longius, idē Hieremias eo ipso loco, vbi ait, Et homo est, & quis agnosceret eum? ne quasi hoc ipso excusati essent Iudaei, quia non cognouerunt: Si enī cognouissent, sicut Apostolus dicit, nunquam

Cap. IX. Esai. 2. contumacia. dominus.

fuerit illis.

Cap. X.

Gene. 4. Gene. 9. 2. Rerac. cap. 7.

Roma. 15.

1. Cor. 10.

Cap. XI.

Esai. 1.

Roma. 10. Esai. 65.

Esai. 6. Roma. 11.

Roma. 1.

Hiere. 17.

1. Cor. 2.

G nunquam dominum gloriae crucifixissent: Sequitur, & ostendit occulti eorum meriti fuisse, ut non cognoscerent. Ait enim, Ego dominus, interrogas corda, & probans renes: ut dem vnicuique secundum vias eius, & secundum fructum studiorum eius. Porro si hoc gentilis ille moueretur, cur etiam ipsi, qui appellatur Christiani, in multas haereses, variasque discedunt: neque hoc à Prophetis Hebraeis pretermisum esse doceremus, tanquam enim esset consequens, ut Iudaeis in sua cecitate demonstratis, hoc illi veniret in mentem, quod etiam multi sub nomine Christiano ab ipsa Christiana societate deuiarent, ipse Hieremias velut catechizandi ordinem nobis insinuans, continuo subiicit, Clamauit perdix, congregauit quae non peperit: faciens diuitias suas non cum iudicio. Perdix enim nimis contentiosum animal, notum est quanta auaritate ipsius contentiois currat in laqueum. Non enim disputare amant haeretici, sed quoquo modo superare impudentissima pernicia, ut congregent, sicut hic dixit, quae non pepererunt. Christianos enim, quos maxime Christi nomine seducunt, iam per ipsius Christi Euangelium natos inueniunt, & faciunt illos diuitias suas: non sane cum iudicio, sed cum temeritate inconsiderata. Non enim intelligunt ibi esse veram & salubrem, & quodammodo germanam atque radicalem Christianam societatem, unde istas separauerunt, quos ad suas diuitias congregarunt. Et quia de talibus dicit Apostolus, Sicut enim Iamnes & Mambres resistenterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati: homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt: dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit: sequitur & hic Propheta, & dicit, de perdice quia congregauit, quae non peperit. In dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouissimis suis erit insipiens, id est, qui primo tanquam per sollicitationem & ostentationem excellentis sapientiae seducebat, erit insipiens: id est, apparebit insipiens. Eis quippe, quibus primo sapiens erat, tunc erit insipiens, cum apparebit, quia dementia eius nota erit omnibus. Et tanquam ille, quem catechizamus, quareret & diceret, Quo ergo signo manifesto adhuc paruulus, & nondum valens liquidam discernere à tot erroribus veritate: quo manifesto indicio tenebo Ecclesiam Christi, in quem iam credere tanta rerum antea praedictarum manifestatione compellor: sequitur idem Propheta, & tanquam motus animi eius ordinatissime excipiens, docet eum Ecclesiam Christi ipsam esse praedictam, quae omnibus eminet & apparet. Ipsa est enim sedes gloriae, de qua dicit Apostolus, Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Unde iste dicit, Sedes autem gloriae exaltata est, sanctificatio nostra. Propter hos enim motus paruulorum, qui possunt seduci ab hominibus à manifestatione claritatis Ecclesiae, dominus quoque prouidens, ait, Non potest ciuitas abscondi supra montem constituta: quia utique sedes gloriae exaltata est sanctificatio nostra, ut non audiantur illi, qui ad religionum scissuras traducunt, dicentes, Ecce hic est Christus, ecce illic: Cum illa ciuitas super motem sit, quem montem, nisi eum qui secundum prophetiam Danielem ex paruulo lapide creuit, & factus est mons magnus, ita ut impleret vniuersam terram: Nec illi audiantur, qui nomine quasi secretae & apocryphae veritatis, & hominum paucitatis dicunt, Ecce in cubiculis, ecce in deserto: quia non potest abscondi ciuitas super montem constituta, quia sedes gloriae exaltata est sanctificatio nostra.

Cum ergo gentilis iste his atque huiusmodi aliis

testimoniis Prophetarum de persecutione regum & populorum, de fide regum & populorum, de abolitione idolorum, de cecitate Iudaorum, de probatione codicum ab ipsis custoditorum, de amentia haeticorum, de excellentia sanctae Ecclesiae verorum & germanorum Christianorum, ante praedicta, & nunc impleta conspiceret: quid inueniret fide dignius, quam illos Prophetas, quibus de diuinitate Christi eligeret credere? Etenim si antequam ista fierent, ingererem gentili Prophetas Hebraeos, quibus ea futura crederet, quae facta nondum videret: merito fortasse diceret, quid mihi est cum istis Prophetis, quos vnde veraces probem, non mihi ostenditur: cum vero tam magna & tam multa quae praedixerunt, iam ad effectum manifestationemque perducta sunt, plane ille, si peruersus esse noller, nec ista villo modo contemneret, quae tanto ante, & tanto apparatu prauidendo & praenunciando commendari meruerunt, nec illos à quibus prauideri & praenunciari potuerunt. Nullis enim prudentius credimus, vel de praeteritis, quae olim facta sunt: vel de futuris, quae nondum facta sunt, quibus eis qui nobis fidem verborum suorum in tam multis tamque magnis, quae ab eis praedicta iam facta sunt, probauerunt. Sibylla porro, vel Sibyllae & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alij Yates vel theologi vel sapientes, vel philosophi gentium de filio dei, aut de patre deo vera praedixisse seu dixisse phibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam, non tamen ad istorum auctoritatem amplectendam, cum illum deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui suos congenites populos, ad idola & demonia colenda, partim docere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt. At illi sancti auctores nostri eum populum, eam rempublicam, tale regnum, imperante & adiuuante deo, propagauerunt atque rexerunt, vbi sacrilegium esset, quod istis religio fuit. Itaque si qui illic in cultum simulachrorum & daemonum laberentur, aut perna plebebantur, ipsis suae reipublicae legibus, aut liberime coercebantur: Propheticis vocibus. Vnus enim ab eisdem colebatur deus, qui fecit caelum & terram, Prophetico sane ritu, hoc est, significatio futurorum: qui ritus aboleretur, cum illa venisset, quae per eum significabantur esse ventura: quandoquidem ipsum regnum magnus quidam Propheta fuit, vbi rex & sacerdos mystica significatione vngentur: quod non ante ipsos quoque Iudaeis ignorantibus, ac per hoc inuitis ablatum est, nisi cum venisset ille gratia spiritali vnctus deus partibus suis ille sanctus sanctorum: idem verus rex consulendo nobis, & idem verus sacerdos seipsum offerendo pro nobis. Quam ob rem quantum distat de Christi aduentu inter praedicationem angelorum, & confessionem demoniorum: tantum inter auctoritatem Prophetarum, & curiositatem sacrilegorum. His & talibus, quae nunc breuiter tangimus, tunc forte pro necessitate depellendi veteris erroris aliquanto latius disputatis, & robore vberioris probationis assertis, ille gentilis, quem nobis catechizandum Faustus proposuit, si salutem suam peccatis suis praeponeat, profecto moueretur ad fidem: quia imbutus & in Ecclesiae catholicae gremio fouendus collocatus, consequenter etiam moneretur, quos mores tenere deberet: neque perturbaretur eorum multitudinem, in quibus ea non inueniret, quae obseruare iuberetur: quanuis cum eo corporaliter congregaretur in Ecclesiam, & eadem sacramenta perciperent: sciret cum paucis haereditatem dei, cum multis autem signacula eius participanda. Cum paucis communicare sanctitatem vitam,

L Cap. XV. De Ciuitate dei li. 18. cap. 23. Et li. 8. cap. 23. Distin. 37. cap. Si quid veri.

M Taliis liberimo tonitruo coerebantur.

Danie. 9. Exo. 29.

1. Reg. 10. Psal. 44.

Distin. 37. cap. Si quid veri. Lucae. 2. Marci. 1. Cap. XVI.

Roma. 5.

A vitae, & donum charitatis diffusum in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis: ad quem fontem interiore nullus alienus accedit. Cum multis autem sanctitatem sacramenti, quod qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: qui autem manducare contemnit, non habebit in se vitam, & ideo non perueniet ad vitam aeternam. Eisdemque paucos in comparatione multitudinis malorum, paucos dicit: esse autem per seipsos consideratos in magno numero, diffuso toto orbe terrarum, crescentes inter zizania, & cum palea usque ad diem messis & ventilationis: hoc in Euangelio dictum, hoc à Prophetis ante praedictum. Ante enim praedictum est, Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. Ante praedictum est, Inhabitauit cum tabernaculis Cedar, cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Ante praedictum est, Signa in fronte eos, qui genuerunt & morerentur ob iniquitates populi mei, quae sunt in medio eorum. Itaque iste gentilis, quem tali alloquio firmarem, iam factus cuius sanctorum, & domesticus dei: nec iam alienus ab Israël, sed verus Israëlita, in quo dolus non esset: disceret etiam ista verba ex corde simplici dicere, quae subsequenter contextit idem ipse Hieremias, Patietia Israël, domine, vniuersi qui te derelinquunt, terreantur. Cum enim de perdice dixisset, quia clamat & congregat quae non peperit, commendauit excellentiam ciuitatis super montem positae, quae abscondi non potest, ut ab Ecclesia catholica haeticum hominem non separaret, dicens, Sedes autem gloriae exaltata est sanctificatio nostra. Deinde quasi veniret in mentem, quid ergo facimus de tam multis manibus, qui tanto amplius vbiue permixti sunt, quanto excellentior est Christi gloria in vnitatem omnium gentium, subiicit statim, Patientia Israël, domine. Patienter enim ferendum est quod ait, Sinite vtraque crescere usque ad messem, ne impatientia tolerandi malos, relinquatur boni, qui proprie sunt corpus Christi: & ideo cum ipsi relinquuntur, ille relinquitur. Unde subiicit, atque addidit, Vniuersi qui te derelinquunt, terreantur: confundantur qui recesserunt in terram. Terra est enim homo de se praesumens, atque alios ut de seipso praesumat inducens: & ideo sequitur, Euerterentur, quoniam dereliquerunt fontem vitae dominum. Quid enim aliud clamat perdix, nisi apud se esse, & a se dari fontem vitae, ad quem congregati recedant à Christo, Christi promissione decepti, cuius nomine iam tenebantur imbuti: Non enim quos peperit, congregat: sed ut congreget quos non peperit, dicit, Salus quam Christi promisit, apud me est, ego dabo. Sed vide quid iste dicat, Sana me domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero. Unde Apostolus dicit, Nemo gloriatur in homine: & iste subiungit, Quoniam gloriatio mea tu es. His modis nos instruumus hominem ex Apostolica Propheticaque doctrina, ut aedificetur super fundamenta Apostolorum & Prophetarum. Faustus autem quomodo persuaderet diuinitatem Christi homini gentili, quem constituit dicentem, Nec Prophetis credo de Christo, nec Christo de Prophetis. An Christo crederet de seipso dicens, cui non crederet de aliis testificantibus? Vere ridiculum est hoc putare. Quem semel enim dignum fide non duceret, aut omnino nihil ei crederet, aut potius pro alio quam pro seipso testificantem crederet. Hic forte Faustus irrisus, Sibyllas homini legeret, & Orpheum, & ceteros huiusmodi, si quos alios gentilium reperiret de Christo aliquid praenunciasset: sed non faceret, eos quippe sibi incognitos falsus est, dicens, Sanè si sunt aliqua,

De Ciuitate dei. li. 8. cap. 23. & li. 18. cap. 23.

ut fama est, Sibylla de Christo praesagia, aut Hermetis, quem dicunt trimegistum, aut Orphei, aliorumque in gentilitate vatum: horum ergo iste literas nesciens, quandoquidem per famam putat esse aliquos tales, non eas utique legeret, illi dicenti, Nec Prophetis credo, nec Christo. Quid igitur faceret? An proferret Manichaeum, & ex illo commendaret Christum? Nunquid hoc fecerit, sed potius de Christo, cuius iam nomen vbiue dulciter clarum est, Manichaeum semper commendare conati sunt, ut hoc melle scilicet venenati sui poculi labra perungerent. Cum enim Christus promiserit suis, missurum se paraclctum, id est, consolatorem vel aduocatum spiritum veritatis: per hanc promissionem occasionem, hunc paraclctum dicentes esse Manichaeum vel in Manichaeo, surrepunt in hominum mentes ignorantes, ille à Christo promissus quando sit missus. Qui autem legerunt canonicum librum, qui actus Apostolorum inscribitur, vident illam Christi professionem illic rursum commemoratam, & illic manifestissime impletam. Sed modo quaerimus, unde illi gentili fidem faceret de Christo? Puto enim neminem esse tam caecum, qui velit dicere, Manichaeo credo: cum dicat, Christo non credo. Deinde si non ridens, saltem stomachans diceret, Itane Persicis libris me iubes credere, qui Hebraeis me dixi non credere? Quomodo ergo capturus es haeticum istum hominem, nisi iam nomine Christi aliquo modo subditum inuenieris: ut quia ille iam Christo credendum esse non dubitat, tanquam melius praedictum Christum, Manichaeo deceptus acquiescat. Ecce ille perdix congregans, quae non peperit. Itaque ne eum nondum derelinquitis vos, quos congregat: & nondum vobis apparet insipiens, qui dicit Hebraeorum testimonia vobis, etiam si vera sint, ante fidem inutilia esse, post fidem superuacua.

Abiciant ergo omnes qui crediderunt, omnes libros per quos factum est ut crederent. Nam si hoc verum est, cur vel ipsum Euangelium Christi à fidelibus legatur non video. Ante fidem quippe inutile est, quia ille gentilis, quem ridens ridendus, vel potius stultus Faustus inducit, non credit Christo. Post fidem autem superuacuum, si etiam veris de Christo praenoniam superfluo creditur, cum in eum creditum fuerit. Hic forte dicetis, Sed Euangelium debet legere iam fidelis, ne obliuiscatur quod credidit. Sic ergo insani, etiam Prophetarum vera testimonia, ne obliuiscatur quare crediderit. Quod si oblitus fuerit, firmum apud eum non poterit esse quod credidit. Aut proiciite iam libros Manichaei, quibus testibus credidistis lucem pugnasse cum tenebris, quae lux ipse deus erat: & ut posset ligare lux tenebras, prius esse lucem à tenebris deuorata, & ligata, & inquinatam, & dilaniatam: quam vos manducando recreatis, & soluitis, & purgatis, & sanatis: ut vobis merces retribuatur, ne cum illa quae liberari non potuerit, in globo aeterno damnemini. Hanc fabellam quotidie & moribus & vocibus cantatis, cur adhuc in eam quaeritis testimonia librorum, ut in rebus superfluis, & conficiendis codicibus vestris aliena substantia consumatur, & dei vestri ligata teneatur. Incendite omnes illas membranas, elegantesque tecturas decoris pellibus exquisitas, ut nec res superflua vos oneret, & deus vester inde soluatur, qui tanquam poena serui etiam in codice ligatus teneatur. Nam si possitis libros vestros vel elixatos comedere, quantum membris dei vestri beneficium praestaretis? An etiam fieri posset, carnis immunditia prohiberet paginas ab epulis vestris? Imputet ergo sibi incausti immunditia, quae corio inhaerit agnino. Sed & hoc

Ioan. 15.

Acto. 2. p. missionem

Hiere. 17.

Ca. XVIII.

P

G vos fecistis, qui tanquam primo bello vestro, id quod mundum erat in calamo, immunditia membranarum scribendo affixistis, nisi quod colores contrarij testimonio vos arguunt. Vos enim potius ad lucem candidarum paginarum, cum tenebris atramenti venistis. Nobis debetis irasci talia dicentibus, an vobis talia credentibus, ut velitis nolitis, ista cōsequantur? Nos autem & ad cōmemorationem fidei nostrae, & ad consolationem spei nostrae, & ad exhortationem charitatis nostrae, libros Propheticos & Apostolicos legimus alterutris vocibus sibimet concinentes: & ea concinentia, tanquam caelesti tuba, & à torpore mortalis vitæ nos excitantes, & ad palmam supernæ vocacionis extendentes. De libris enim Prophetis quiddam cum commemorasset Apostolus, sicut scriptum est, Opprobria opprobantium tibi ceciderunt super me: continuo subiungit utilitatem diuinæ lectionis. Quæcumque enim ante scripta sunt, inquit, ut nos doceremur scripta sunt: ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus ad deum. Sed contradicit Faustus. Fiat ergo illi quod dicit Paulus, Si quis vobis euangelizauerit præter quàm quod accepistis, anathema sit.

Libri Tertidecimi finis.

LIBER
QVARTVSDICIMVS.

Cap. I.

R Augustus dixit, Quare Moysen non accipitis? Amoris pietatisq; causa, qua colimus Christum. Quis enim religiosus adeo est, ut eum libenter aspiciat, qui suo maledixerit patri? Quapropter & nos Moysen, quâquam humanorum nulli unquam, diuino tamen; pepercit blasphemando: plus tamen hinc execramur, quod Christum filium dei, qui nostræ salutis causa pendit in ligno, diro deuotionis cōiuitio lacerasset: vtrum volens, an casu, tu videris. Neutro enim horum excusatus erit, ut cōmendatus debeat accipi. Ait enim maledictum esse omnem, qui pepedit in ligno. Hunc ergo tu vis ut accipiam, huic ut credam: cū si diuinus fuit, constet eum scientem volentemq; maledixisse Christo: si vero nolens nesciensq; maledixerit, constet eum non fuisse diuinum. Tu ergo elige vtrum vis, aut Moysen Prophetam non fuisse, & imprudentia peccasse, ut dum aliis ex more suo maledicit, nesciens blasphemauerit & deum: aut fuisse quidem diuinum, nec futura hæc ignorauisse, sed inuidentem tamen nostræ salutis, quæ futura erat ex ligno, in eius authorem maledici oris sui venena prompsisse. Et quis ergo credat huc vidisse aut cognouisse patrem, qui sic lacerauerit filium: hunc aduentum filij potuisse prædicere, qui ascensionis eius ignorauerit exitum? Huc accedit, quod illud etiam considero, quàm late hoc sit sparsum cōiuitium, quàmq; multa comprehendat & violet: ut omnes etiam tangat iustos & martyres, quotquot simili passionis exitu defuncti sunt vita, ut Petrus, & Andreas, ac reliqui eiusdem fortis. Quos nisi Moyses aut ut non Propheta nescisset, aut ut malignus odisset, si fuit Propheta, non tam crude deuotionis contumelia lacerasset. Neque enim vulgo saltè eos maledictos dicit, id est, apud homines tantum, sed maledictos deo. Quod si ita est, vnde iam benedictionis relinquatur spes, vel Christo, vel Apostolis, vel ipsis nobis, si nominis eius causa crucifigi cōtingat?

Deute. 21.

falsas, crudelis deuotionis.

Quàm denique imprudens erat, & vacans inspiratio- K ne diuina, ut cogitare nequiuert diuersis ex causis homines in ligno suspendi: alios quidem ob iniquum facinus, quosdam vero iustitia causa, & propter deum: idcircoq; cōfute omnes, & sine discretione vlla sub idem coniecit maledictum: cum esset dicendum, si ei prudentia inesset vlla, non dicam diuinitas, & si adeo crux offenderat eum, ut sola excepta abdicataq; esset, ex omni genere punitionum, maledictum esse sceleratū & impiū omnem qui pependisset in ligno, ut esset discretio aliqua inter iustos & iniustos: quanquam ne sic quidem vera dixisset, cum latronem Christus de ligno secum introduxerit in paradysum patris sui. Vbi est ergo maledictus omnis qui pendet in ligno? An Barrabas latro ille insignis, qui non solum in ligno suspensus minime est, sed etiam Iudæorum rogatu emissus è carcere, magis fuit benedictus, quàm ille qui cū Christo de cruce ascendit in cælum? Quid denique, quod etiam eum maledictū vocat, qui Solem adorauerit, aut Lunam? Si ergo sub gentili positus rege, Solem adorare cogar, & cum restitero, maledictum hoc metuens, iubeat crucifigi, in aliud eius incurram maledictum, quod aduersus eum deprompsit qui pendet in ligno? An ipsi quidem bonis omnibus maledicere consueti est? Nos vero tanti deuotiones teius asfirmare debemus, quanti sunt stomachantium vetularum. Sic enim & dei omnes pueros ac virgines pari deuotione prosequitur, dicens maledictū esse omnem, qui nō suscitauerit semen in Israël. Quod eque conuictum principaliter quidem Iesum tangit, qui ortus & ipse, ut dicitis, ex Iudæis, nullā tamen inter eos seruandæ posteritatis causa sobolem suscitauit. Deinde & discipulos eius, quorum nonnullos quidem ab vxoribus seiunxit, quos copulatos inuenerat: quosdam vero & coniungi vetuit, quos comprehendit intactos. Qua de re Moyses impunitam hanc linguā, maledictorum iaculis Christum lumen, sanctimoniam, diuina omnia petentem, iure nos cognoueris execratos. Ac ne forte multum interesse putes inter suspensum & crucifixum, nam & hoc in præsidium vobis defensionis soletis assumere, commētis hinc vestris Paulum audias præscribentem, Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Augustinus respondit, Pius homo Faustus dolet Christum esse maledictum à Moysen, & ob hoc odit Moysen, quia diligit Christum. Interim antequā aperiam in quàm magno sacramento, & quàm pie dictum sit, Maledictus omnis qui in ligno pependerit: istos pios homines interrogo, cur irascatur Moysi, quando quidem maledictum eius ad Christum istorū non peruenerit: Si enim Christus pependit in ligno, clauis vtiq; affixus est. Vnde etiam ipsas cicatrices post resurrectionem discipulo minus credulo demonstrauit. Quod si ita est, vtiq; vulnerabile atq; mortale corpus habuit, quod isti nolunt fateri. Si ergo & illa vulnera, & illæ cicatrices falsæ erant, falsum est quod pependit in ligno. Non itaque potuit ad eum illa maledictio peruenire, non est quod succenseant ei, à cuius ore processit. Itaque si ipsi irasci se fingunt ei, qui maledixerit falsæ morti Christi, quod secūdm ipsos dixerim, quomodo fugiendi sunt qui nō maledicunt Christum, sed quod est execrabilius, criminantur: Si enim non est accipiendus, qui maledictum ingerit mortalitati, quomodo est detestadus qui fallaciam obicit veritati? Sed iam videamus ex occasione calumniantium hæreticorum, quomodo illud sacramētum fidelibus exponatur.

Lucæ. 23.

Deute. 21. Marc. 27.

Deute. 17.

L

falsas deuotionis. deuotionis. ne. Exo. 23.

Deute. 7.

Gal. 3.

Cap. II. M

Deu. 21.

Ioan. 20.

Mors

Cap. III. Roma. 5.

A

Mors hominis ex pœna peccati est, vnde & ipsa peccatum dicitur: nō quia peccat homo dum moritur, sed quia ex peccato factum est ut moriatur. Sicut alio modo dicitur lingua proprie caro, quæ intra dentes sub palato mouetur: & alio modo dicitur lingua, quod per linguam fit: secundum quem modum dicitur, Lingua Græca, alia Latina: & manus alio modo dicitur, ipsum proprie corporis membrum, quod mouemus ad operandum: & alio modo manus dicitur scriptura, quæ fit per manum. Dicimus enim, Prolata est manus eius: Lecta est aduersus eum manus eius: Habeo manum tuā: Recipe manum tuam. Manus vtiq; proprie membrum est hominis: non autem opinor illam scripturam membrū esse hominis, & tamen dicitur manus, eo qd manu facta sit. Sic & peccatū, non tātum ipsum opus malū, quod pœna dignū est, sed etiam ipsa mors, quæ peccato facta est, peccatum appellatū sit. Illud itaque peccatū, quo reus esset mortis, nō commisit Christus, illud autem alterum, id est, mortem, quæ peccato inflicta est humana nature, suscepit pro nobis. Hoc suspendit in ligno, hoc maledictum est per Moysen: ibi mors damnata est ne regnaret, & maledicta est ut periret. Quapropter per Christi tale peccatum damnatum est & nostrum peccatum, ut nos liberaremur, ne regnante peccato nos damnati remaneremus. Quid ergo miratur Faustus maledictum esse peccatum, maledictam esse mortem, maledictam esse mortalitatem carnis sine peccato Christi, ex peccato tamen hominis etiam in Christo facta? Ex Adā quippe corpus assumpsit, quia ex Adā virgo Maria, quæ peperit Christum. Dixerat autem de⁹ in paradiso, Quæ die tetigeritis, morte moriemini: hoc est maledictum, quod pependit in ligno. Ille neget Christum maledictum, qui negat & mortuum: neque cōfiteatur mortuum, & negare non potest mortem de peccato esse: & ob hoc etiam ipsum peccatum vocari, audiat Apostolū dicentem, Quoniam vetus homo noster simul cum illo crucifixus est: & intelligat quem maledictū Moyses dixerit. Ideoq; secutus Apostolus ait de Christo, Factus est pro nobis maledictum: sicut nō timuit dicere, Pro omnibus mortuus est: hoc est enim, mortuus est, quod maledictus: quoniam mors ipsa ex maledicto est, & maledictum est omne peccatū: siue ipsum quod fit, ut sequatur supplicium, siue ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatū, quia fit ex peccato. Suscepit autē Christus sine reatu supplicij nostrum, ut inde solueret reatū nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum. Ex ingenio meo ista dixerim, si non Apostolus totiens hoc inculcat, ut & dormientes excitet, & calumniantes suffocet. Misit, inquit, deus filium suum in similitudine carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne. Non erat ergo illa caro peccati, quia non de traduce mortalitatis in Maria per masculum venerat: sed tamē quia de peccato est mors, illa autem caro quāuis ex virgine, tamen mortalis fuit, eo ipso quo mortalis erat, similitudinem habebat carnis peccati. Hoc appellat etiā peccatum, consequenter dicens, Ut de peccato damnaret peccatum in carne. Item alio loco, Eum, inquit, qui non nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, ut nos finis iustitia dei in ipso. Cur ergo timeret Moyses dicere, maledictum, quod Paulus non timuit dicere, peccatum? Planè hoc Propheta & præuidere debuit, & prædicere, paratus ab Hæreticis cum Apostolo reprehendi. Quisquis enim reprehenderit Prophetam dixisse, maledictum: cogitur reprehendere Apostolum dixisse, peccatum: nam vtiq; maledictum comes peccati est.

Cap. III.

Gene. 2. & 3.

Roma. 6.

Gal. 3. 2. Cor. 5.

Cap. V. Roma. 8.

2. Cor. 5.

Deute. 21.

Nec ideo maior inuidia est, quod addiderit, deo: ut diceret, Maledictus deo omnis qui pependerit in ligno. Nisi enim deus odisset peccatum, & mortem nostram, non ad eam suscipiendam atque delendam filium suū mitteret. Quid ergo mirum, si maledictū est deo, quod odit deus? Tanto enim libentius nobis donat immortalitatem, quæ futura est Christo veniente, quanto misericordius odit mortem nostram, quæ in ligno pependit Christo moriente. Quod autem additum est, Omnis: ut diceretur, Maledictus omnis qui in ligno pependerit: non sanè Moyses minus præuidit etiam iustos in cruce futuros, sed bene præuidit Hæreticos veram mortem domini negaturos: & ideo volentes ab hoc maledicto Christum seiungere, ut à mortis etiā veritate seiungerent. Si enim vera illa mors non erat, nullum maledictum Christo crucifixo pependit in ligno, quia nec vere crucifixus est. Sed contra longe futuros hæreticos, quàm de lōge clamat Moyses: sine causa tergiversamini, quibus displicet veritas mortis Christi, Maledictus omnis qui pendet in ligno: non ille aut ille, sed omnis omnino. Etiam ne & filij dei? Etiam profusus. Nam hoc est quod non vultis. Inde fatagitis, inde seducitis. Displicet enī vobis maledictus pro nobis, quia displicet mortuus pro nobis. Tunc enim extra maledictum illius Adam, si extra illius mortem. Cū vero ex homine, & pro homine mortem suscepit, ex illo & pro illo, etiam maledictum, quod mortem comitatur, suscipere non dedignatus est etiam ille: profusus etiam ille filius dei semper viuus in sua iustitia, mortuus autem propter delicta nostra, in carne suscepta ex pœna nostra. Sic & semper benedictus in sua iustitia, maledictus autem propter delicta nostra, in morte suscepta ex pœna nostra: ac per hoc additum est, omnis: ne Christus ad veram mortem non pertinere diceretur, si à maledicto, quod morti cōiunctum est, insipientia honorificentia separaretur. Qui autem ex veritate Euangelica fidelis est, intelligit tam non esse contumeliam Christi ex ore Moysi, cum eum dixit maledictum, nō ex diuinitate maiestatis suæ, sed ex conditione pœnæ nostræ, ex qua in ligno suspensus est: quàm non est laus Christi ex ore Manichæorum, cum eum negat carnem habuisse mortalem, in qua veram mortem pateretur: quia ex illo prophetico quasi honore, crimē obicitur falsitatis. Si ergo negas maledictum, nega mortuum: si negas mortuum, nō iam contra Moysen, sed contra Apostolos dimicas. Si autem confiteris mortuum, confitere suscepisse pœnam peccati nostri sine peccato nostro. Iam vero vbi audis pœnam peccati, aut ex benedictione crede venientem, aut ex maledictione. Si ex benedictione venit pœna peccati, opta esse semper in pœna peccati. Si autē optas inde liberari, crede per diuinæ sententiæ iustitiam ex maledictione venisse. Cōfiteri ergo maledictum suscepisse pro nobis, quem confiteris mortuum esse pro nobis: nec aliud significare voluisse Moysen, cum diceret, Maledictus omnis qui in ligno pependerit: nisi mortalis omnis, & moriens omnis qui in ligno pependerit. Poterat enim dicere, Maledictus omnis qui mortalis: aut, maledictus omnis moriens. Sed hoc est quod asserit Propheta, quia sciebat Christi, mortem in cruce pensuram, & futuros hæreticos, qui dicerent, Pependit quidem in ligno, sed specie quadam, non ut vere moreretur. Clamando ergo, maledictus: nihil aliud clamauit, nisi quia vere mortuus, sciens mortem hominis peccatoris, quam sine peccato ipse suscepit, de illo maledicto venientem, quo

Cap. VI. Deute. 21.

Deute. 21.

Gal. 3.

E

Roma. 4.

Cap. VII.

F

Gene. 2. & 3.

quo

Numc. 21. **G** quo dictū est, Si tetigeritis, morte moriemini. Ad hoc pertinet & serpens ille in ligno suspensus, quo significaretur non falsam mortem Christum finxisse, sed illā veram in ligno passionis suae suspendisse, in quam serpens ille hominem male suadendo deiecit. Quam verā mortem nolunt isti conspiciere, & ideo non sanantur à veneno serpentis: sicut in eremo, quicumque illam attererent, sanabantur. Itaque fatemur ab imperitis dici, aliud esse affigi ligno, aliud in ligno pendere. Sic enim quidam putant soluendam esse istam quæstionem, vt Iudam dicant à Moysē maledictum, qui laqueo se suspendit, quasi primum nouerint vtrum ex ligno an ex lapide se illi suspenderit. Sed verum est, quod & Faustus commemorauit, Apostolum non sinere aliud intelligere, quā de Christo esse prædictum. Sed talis imperitia nonnullorum catholicorum, venatio Manichæorum est. Tales enim solent insectari, tales suis fallaciis irretire, tales in eos cecideramus, tales haeremus, tales non viribus nostris, sed dei misericordia eruti sumus.

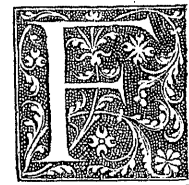
Cap. VIII. Quæ autem diuina Moyses laesit, sicut Faustus criminatur, dicens, quod humanorum nulli vnquam diuinorumq; pepererit. Dixit enim, & abiit: nihil sciret probare, nihil curauit ostendere. Nos autē scimus Moysen omnia vera diuina pie laudasse, & pro sui temporis congruentia, suaq; dispensationis gratia, iuste humana rexisse. Exigant isti vt hoc doceam, cum & ipsi docere conati fuerint, quod Faustus obicit, caute quidem, vt errat acutus, sed hoc incautus, quia suo acumine se perimebat. Felix enim cor acutum ad veritatē, infelix contra veritatem. Non dixit, hominum nulli vnquam deorumq; pepererit: sed humanorum, inquit, & diuinorū. Si enim diceret eum deo non peperisse, facile conuinceretur false criminacionis, cum Moyses inueniretur vbique honorare ac prædicare deum verum, qui fecit cælum & terram. Si autem diceret, nulli deorū peperisse, proderet se Christianis illos deos colere, à quibus adorandis Moyses prohibet: atque ita sub alas catholice matris pullis fugientibus non congregaret quæ non perierit. Vt ergo insidias tenderet paruulis, dixit, diuinorū nulli peperisse Moysen, quo possent neque Christiani aperto deorum cultu fugere impietatem istorum nimis abhorrentem à religione christiana, & Paganis eis fauere aduersum nos, qui Moysen scirent contra idola, & contra deos gentium, quæ sunt dæmonia, multa vera & digna dixisse. Quod si istis displicet, aperte se fateantur idolorum vel dæmoniorum esse cultores, quod quidem ignoranter essent, eo ipso solo quod essent hæretici. De talibus enim dixit Apostolus, Quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, doctrinis dæmoniorum in hypocrisis mendaciloquorum. Qui enim nisi dæmones, quibus est amica fallacia, istis persuaderent, quod Christus fallaciter passus, fallaciter mortuus sit, fallaciter cicatrices ostenderit: id est, non vere passus, nec vere mortuus sit, nec illa veræ fuerint ex veris vulneribus cicatrices? Quæ sunt euidentiores doctrina mendaciloquorum dæmoniorum, quā istæ, quibus persuadetur filium dei: id est, ipsam veritatem esse mendacem? Sed isti in doctrina sua habent & apertam, non quidem dæmoniorum, sed tamen creaturæ culturam, quam damnat Apostolus dicens, Et coluerūt & seruiertur creaturæ potius quā creatori. Proinde isti in phantasmatis fabularum suarum idola, & dæmonia nescientes colunt: in sole autē & luna nouerunt se seruire creaturæ, & quod putant se etiam creatori seruire, multum

falluntur: phantasmati enim suo seruiunt, creatori autē nullo modo seruiunt, quando ea negant deum creasse, quæ aperte Apostolus ad dei creaturam pertinere demonstrat, dicens, cum de cibis & carnibus ageret, Omnis enī creatura dei bona est, & nihil abiiciendū quod cum gratiarum actione percipitur. Videte quid sit sana doctrina, quā non ferentes vos, ad fabulas conuertistis. Quomodo Apostolus & creaturam dei laudat, & ei tamen cultum religionis exhiberi vetat: Sic & Moyses, qui vobis videtur nulli diuinorum peperisse, non ob aliud suspicor, nisi quia solem & lunam vultit adorari, ad quorum circumitum vos per omnes angulos vertitis, vt eos adoretis, solem & lunam vera laude laudauit, cum eos factos à deo, & in cælesti ordine ad peragenda sua opera collocatos, sicut est, ita narrauit, Solem in potestate diei, lunam in potestate noctis. Falsis autē vestris laudibus sol & luna non gaudent. Diabolus nouit falsa laude gaudere, præuaricatrix creatura. Potestates vero cælorum, quæ peccato nō lapsæ sunt, artificem suū in se laudari volūt: quarū illa vera laus est, qua creatori illarum nō fit iniuria. Fit autem cum dicitur, quod partes eius sint, aut membra eius, aut aliquid substantiæ ipsius. Ille enim perfectus, & nullius indigens, & nusquam defluens, neque discissus, neque per loca dissentus, apud se totus incommutabilis, sibiq; sufficiens, seipso beatus, propter abundantiam bonitatis per verbum suum dixit, & facta sunt: mādauit, & creata sunt. Proinde si terrestria corpora, de quibus loquebatur Apostolus, cum cibum nullum immundum diceret, bona sunt, quia omnis creatura dei bona est: quanto magis cælestia, in quibus excellunt sol & luna: cum ipse Apostolus dicat corpora cælestia & corpora terrestria: sed alia est cælestiū gloria, alia terrestrium. Non ergo conuiciatur Moyses soli & lunæ, cum eos vetat adorari, sed eos laudat tāquā creaturam cælestem: deum autem laudat tāquā creatorem cælestium & terrestrium: nec vult offendi deum, cum illi pro illo adorantur, qui propter illum & ex illo laudantur. At quā sibi Faustus argute reprehendere visus est, quod etiam maledictum vocat Moyses, qui solem adorauerit ac lunam. Si ergo, inquit, sub gentili positus rege, solem cogar adorare, & cum restitero, maledictum hoc metuens, iubeat crucifigi, in aliud eius incurram maledictum, quod aduersus eum deprompsit, qui pendet in ligno. Vos quidem nullus rex gentilis cogit adorare solem, quod nec ipse sol cogeret, si in terra regnaret, quia nec nunc à vobis hoc vult fieri: sed sicut creator ipse impios blasphematores suos vsque ad iudicium sustinet, sic & ipsa cælestia tolerant vanos adoratores suos vsque ad iudicium creatoris sui. Tamen mentote Christianum regem non posse cogere, vt sol adoretur: de gentili enim rege exemplum Faustus proposuit, sciens profecto ad gentiles pertinere, quod facitis cum solem adoratis. Non est hoc ergo Christianum, sed vbique iam perdix nomen Christi ponit, vt cōgret que non peperit. Videte tamen quā facile respondeat veritas, & sana doctrina quā facile dirumpat hūc vestra quæstionis tanquam inuitabilem & bicipitem laqueum. Ecce faciamus aliquem armatum regia potestate comminari homini Christiano, vt si solem adorare noluerit, suspendatur in ligno. Si declinauero, inquis, maledictū, quod lex prompsit in solis adoratorē, incidam in illud, quod eadem lex prompsit in eum, qui pependit in ligno. Ita vero turbaberis. Sed tu, Imō nec tu, qui & nullo cogente adoras solem. At vero Christianus edificatus super fundamentum Apostolorū & Prophetarum,

K 1. Timo. 4. **L** Deute. 17. **M** Psal. 135. **N** Psal. 132. & 148. 1. Timo. 4. **O** 1. Cor. 15. **P** Cap. XII. Exo. 23. Deute. 25. Esai. 56. **Q** Deute. 17. **R** 2. Retrac. 7. cap. **S** Hiero. 17. **T** Deute. 21. **V** Epho. 2.

A phetarum, attendit singulas causas, & singula maledicta: videt vnum pertinere ad corpus mortale, quod ligno suspenditur: alterum ad animam, quo sol adoratur: et si enim corpus inclinatur in adorando, animus tamen aut colit quod adoratur, aut fingit: vtrunque autem perniciosum est. Quapropter quoniam maledictum in vtroque mors meruit, sicut mors est corporis in ligno pendere, ita mors animi est solem adorare. Eligendum est igitur maledictum in corporis morte, quo maledictio & ipsum corpus in resurrectione liberabitur: deuitandum autem maledictum in animæ morte, ne cū suo corpore in æterno igne damnetur. Hæc enim quæstionem nobis dominus soluit, dicens, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed eum timete, qui habet potestatem & animam & corpus occidere in gehennam ignis. Tanquam diceret, Nolite timere maledictum corporalis mortis, quod temporaliter soluitur: sed timete maledictum spiritualis mortis, per quod anima in æternum cum suo corpore cruciatur. Ecce non est anicularis maledictio, sed prophetica prædictio, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Sic enim auferet Christus de maledicto maledictum, quomodo de morte mortem, de peccato peccatum. Si ergo blasphemauit Moyses dicendo, Maledictus omnis qui pedit in ligno, quomodo non blasphemauerunt Apostoli dicendo, Mortuus est, & vetus homo noster confixus cruci cum illo, Et de peccato damnauit peccatum, Et eum qui non nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit: & multa huiusmodi: Vos autem cum horretis maledictum Christum, fatemini vos horere mortem Christi. Vbi apparet vestra non anicularis maledictio, sed diabolica simulatio, qui mortē Christi corporis, animæ vestrae mortem non creditis. Quā tamen mortem Christi non veram sed simulatam suadetis: quasi non audeatis per nomen Christianum homines fallere, nisi ipsum Christum magistrum fallaciæ faciatis. Quod autem inuidus continentia vel virginitati Fausto visus est, quia dixit, Maledictus omnis qui non suscitauerit semen in Israël: legant Esaiam clamantem, Hæc dicit dominus spadonibus omnibus, qui obseruauerint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & custodierint testamentum meum: dabo illis in domo mea & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum: nomen æternum dabo illis, & non deerit illis. Aut si contrarium putant Esaiam Moysi, is eis placeat, si ille displicet: non est parum aduersus istos, nobis enim sufficit scire vnum deum locutum & per Moysen & per Esaiam: & maledictum esse omnem, qui non suscitauerit semen in Israël: siue tunc cum populo secundum carnem propagando, etiam carnalis prolis operatio in coniugali castitate ad officium ciuium pertinebat: siue nunc, ne quisquam spiritaliter natus, putet sibi debere sufficere, nec instet dominicis lucris, quibus quisque pro modulo suo prædicando Christum, debet generare Christianos. Ita illa diuina sententia, tempora vtriusque testamenti mira breuitate complectitur, Maledictus omnis, qui non suscitauerit semen in Israël.

Matt. 10. **Deute. 21.** **1. alia, Sic ergo nō blasphemauit. Roma. 6. Roma. 8. 2. Cor. 5.** **Cap. XIII. Exo. 23. Deute. 25. Esai. 56.**

L Austis dixit, Quare non accipitis testamentum vetus? Quia & omne vas plenum superflua non recipit, sed effundit: & stomachus saturus reiecit ingestā. Proinde & Iudæi ex præoccupatiōe Moseos testamento veteri satiati, respuerūt nouum: & nos ex Christi præuentione nouo reserti, respuimus vetus. Vos ideo vtrunq; accipitis, quia in neutro estis pleni, sed semi: alterūq; ex altero in vobis non tam repletur, quā corrumpitur: quia & senna vasa nūquam de dissimili implentur materia, sed de eadem ac sibi simili: vt vini vino, mellis melle, & aceti aceto: quibus si dissimilia, & nō sui generis superfundas, vt meli fel, & aquam vino, & aceto garos, non repletio vocabitur hæc, sed adulterium. Hæc ergo causa est, vnde nos parum accipimus testamentū vetus: & quia ecclesia nostra, sponsa Christi, pauperior quidē ei nupta, sed diuiti, contenta sit bonis mariti sui, humiliū amatorum dignatur opes, sordet ei testamenti veteris, & eius autoris munera, sãmaq; suæ custos diligentissima, nisi spōsi sui non accipit literas. Vestra sanē Ecclesia vsurpet testamentum vetus, quæ vt lasciuia virgo immemor pudoris, alieni viri & muneribus gaudet & literis. Amator denique ille vester, & pudoris corruptor Hebræorū deus, diptychio lapideo suo, aurum vobis promittit & argentum, ventris saturitatem, & terram Chananaeorū. Hi vos delectauerunt tam sordidi quæstus, vt libeat peccare post Christum, vt sitis ingrati tam immensis dotibus eius. Hæc vos illiciunt, vt in Hebræorum depercatis deo post nuptias Christi. Discite ergo iam nunc etiā falli vos, & decipi falsis promissionibus eius. Pauper & egenus est, nec ea quidem præstare potest quæ promittit: nam si suæ propriæ coniugi, dico autem synagoga, ni hil horum præstat quæ pollicetur, & quidē morē gerenti sibi per omnia, & seruienti summissus q̄ ancilla: vobis præstare quid poterit alienis ab se, & mandatorū suorum detrectantibus iugum superbæ cernicæ? Sed vos quidē pergite agere vt cœpistis, rudem pannū veteri testamento committite, nouū vinum veterosis vtrisbus credite, duobus maritis nulli placituri seruite, christianam deniq; fidem Hippocentaurū facite, nec equū perfectū nec hominē, nobis soli Christo seruire permitte: eius tantum immortalī dote contentis, & imitātibus Apostolū qui dicit, Sufficiētia nostra ex deo est, qui nos idoneos probauit ministros noui testamenti. Hebræorum dei & nostra admodum diuersa cōditio est, quia nec ipse quæ promittit implere potest, & nos ea fastidim⁹ accipere. Superbos nos aduersus blanditias eius, Christi liberalitas fecit. Ac ne incōgrue me hæc cōparasse existimes, Paulus in nos hanc coniugalis disciplinæ similitudinē prior contulit, dicens, Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi viri: si autē mortu⁹ fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Ergo viuente viro vocabitur, inquit, adultera, si iūcta fuerit alteri viro. Quod si mortuus fuerit vir eius, non erit adultera alij coniuncta: per hoc ostendens, spiritu mœchari eos, qui non ante repudiates, & in mortuis quodāmodo ponentes legis authorē, tum demū se copulauerint Christo. Quod dictū ad eos præcipue spectat, qui crediderint ex Iudæis, vide licet, vt ipsi sint primæ superstitionis oblitī. Nobis vero in hoc quid opus est vel præcepto, quibus ex gentilitate conuerfis ad Christum, Hebræorum deus non mortuus debet videri, sed nec natus: Sanē Iudæo, si credat, Adoncus debet videri defunctus, gentili vero idolum: & vniciue

Libri Quartidecimi finis.
LIBER QVINTVS-DECIMVS.

G vnicuique quod est veneratus ante cognitum Christū. Nam si post idololatriam diuortia Hebræorum quis deū & Christum pariter colat, nihil ille quidem à detriti pudoris femina discrepauit, quæ post vnius mariti obitū duobus nupsit. Augustinus respondit, Audite hæc, quorum corda possidet Christus, & videte si toleratis, nisi quia ipse est vestra patientia. Faustus nouo melle plenus, respuit acetum vetus: & Paulus aceto vetere plenus, effudit dimidium, quo caperet infusum mel nouum: nõ seruandum, sed corrupendum. Vides enim, quod ait Apostolus Paulus, Seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium dei: ex melle nouo est. Illud autē quod sequitur, Quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem: ex aceto veterere. Quis hoc sustineret audire, nisi nos consolaretur idem dicens, Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis: Sed quid opus est eadē iam superius satis dicta repetere? Nam pannum nouum & vestimentum vetus, & vinum nouum & vtres veteres, non duo testamenta significare, sed duas vitas, & spes duas: ad duo vero testamenta intelligenda, illam datā esse à domino similitudinem, Propterea scriba eruditus, in regno dei similis est patrifamilias proferenti de thesauro suo noua & vetera: ex his quæ ante diximus, recordetur qui potuerit, vel certe recenseat qui voluerit: Duas enim spes si quis habendas putauerit, vt & propter felicitatē terrenam, & propter regnum celorum deo seruiat, hæc illam non capit, & cū hæc aliqua tribulatione fuerit perturbata, deficiens homo amittit etiam illam. Inde est & illud, Nemo potest duobus dominis seruire: quod exposuit dicens, Non potestis deo seruire & mammonæ. Vetus autem testamentum recte intelligentibus Prophetia est noui testamenti. Itaque & in illo primo populo sancti Patriarchæ & Prophetæ, qui intelligebant quod agebant, vel quod per eos agebatur, in nouo testamento habentes iam spem salutis æternæ, ad illud pertinebant, quod intelligebant & diligebant: quia etsi nondū reuelabantur, iam tamen figurabatur. Ad vetus autē illi pertinebant, qui nõ illic amplius, quàm promissa temporalia cogitata concupiscebant, in quibus æterna figurata & prophetata, non intelligebant. Sed hæc iam satis superque prioribus responsonibus nostris dicta sunt.

Illa vero est mirabilis impudentia, cum Manichæorum sacrilega & immunda societas, etiam castam spōsam Christi se iactare non dubitat: in quo aduersus sanctæ Ecclesiæ vere casta membra quid proficit, nisi vt veniat in mentem aduersus tales Apostolica illa admonitio, Aptari vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autem, ne sicut serpens Euam fefellit astutia sua, sic & vestra mentes corumpantur à castitate, quæ est in Christo. Quid enim agunt isti euangelizantes nobis præter quod accepimus, nisi vt nos à castitate corrumpant, quam Christo seruamus, quando legē dei culpant nomine vetustatis, & errorem suum laudant nomine nouitatis, quasi omnis vetustas fugienda sit, aut omnis nouitas appetenda: cum & mandatum vetus in laude ponat Apostolus Ioannes, & prophanas verborū nouitates euitari iubeat Apostolus Paulus? Te ergo vera spōsa veri Christi Ecclesia catholica, alloquar & ego te pro modulo meo, qualiscunq; filius & seruus tuus, positi in te dispensare cibaria conseruis meis: caue semper vt caues Manichæorum impiam vanitatem, iam tuorū periculo expertam & liberatione conuictā. Ille me quōdam de gremio tuo error excusserat, expertus fugi, quod

experiri non debui. Sed tibi profecerint etiam pericula mea, cui nunc seruit liberatio mea. Quia nisi mihi verus & verax sponsus tuus, de cuius latere facta es, in vero sanguine suo remissionem peccatorum posuisset, abforbuisset me vorago fallaciæ, & terram factum serpens irreparabiliter denorasset. Noli decipi nomine veritatis, hanc sola tu habes & in lacte tuo & in pane tuo: in hac autem tantum nomen eius est, ipsa nõ est. Et in tuis quidem grandibus secreta es. Sed appello interim paruulos tuos, fratres filios dominos meos, quos vel tãquam oua sollicitis alis foues, vel tanquam infantes lacte nutritis, sine corruptione fecunda virgo mater. Hos in te appello teneros fœtus tuos, ne garrula curiositate seducatur abs te sed potius anathement, si quis eis euangelizauerit præter id, quod acceperunt in te. Nec relinquunt verum veracemque Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi: & magnam multitudinem dulcedinis eius, quam abscondit metuentibus se, perfecit autem sperantibus in se. Ibi vero quomodo possunt esse verba veracis, non concupisces, & si conscia, promissionem vitæ æternæ te adamalle in muneribus sponsi tui, id est, ipsum sponsum tuum: quia ipse est vita æterna. Non autem, sicut illi decipiunt, ad alienum deum seducta es, promittentem saturitatē ventris, & terram Chananaeorum. Intelligis quippe, in ipsis etiam promissionibus te iam tunc figuratā & prophetatam, præscientiam parturisse sanctorum. Nec lapideo diptychio miserabili dicacitate reprehendo mouearis: quia nõ habes lapideum cor, quod illa tabula in populo priore significabant. Es enim Epistola Apostolorum, scripta non atramento, sed spiritu dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ad quæ verba illi vani gaudent, putantes Apostolum reprehendisse dispensationem illi temporis cõgruam veteris testamenti, non intelligentes hoc eum ex Prophetia dixisse. Hæc enim verba, quæ imperite amplectuntur, longe antequam per Apostolos dicerentur & impleterentur, à Prophetis, quos respiciunt, prænunciata sunt. Propheta enim dixerat: Auferam eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Videant si non hoc est, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Nam neque ibi, quod dictum est cor carneum, neque hic tabulae carnales, hoc volunt vt carnaliter sapiamus: sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit, per lapidis insensualitatem significatum est cor non intelligens, & per carnis sensualitatem significatū est cor intelligens. Tu potius istos irride, qui dicunt, & terram & ligna & lapides habere sensum, & intelligētiorē vitā viuere, carnes autem stolidiores & obtusiores. Vnde non à veritate, sed à sua vanitate coguntur fateri, munditius esse legem cõscriptam in tabulis lapideis, quàm suū thesaurum in pellibus morticinis. An forte quia in fabella sua etiam lapides dicunt esse ossa principum, nõ eis dubitant coria præponere agnorum? Nempe ergo illa testamenti arca munditius tegebat lapideas tabulas, quàm caprina pellis codicem istorum. Hæc tu misericorditer irride, vt eis irridenda & fugienda commendes: nam in illo diptychio lapideo, iam tu non corde lapideo intelligis, quid duro illi populo congruebat: & in eo tamen agnoscis petram, ipsum sponsum tuum, illum quem Petrus loquitur, lapidem viuum ab hominibus reprobatum, à deo autem electum & honorificatum. Illis ergo erat lapis offensionis, & petra scandalis: tibi autem lapis, quem reprobauerunt adificantes, factus est in caput

Ioan. 19.
Gen. 3.
Gal. 1.
Col. 2.
Psal. 30.
L
Cap. III.
I desipiunt.
2. Cor. 3.
Ezech. 11. & 36.
M
1. Petri. 2.
Psal. 117.

A caput anguli. Quod totum idem Petrus Apostolus explicat, & totum à Prophetis, à quibus isti damnati alienantur, prædictum esse commemorat. Lege sanè etiam illud diptychium, ne timeas, planè sponsi tui est. Aliis lapidis ille significauit duram stoliditatem, tibi autem firmam stabilitatem. Digno enim dei scriptæ sunt tabulæ illæ, digito dei sponsus tuus eticit dæmonia: digito dei expelle tu doctrinas dæmoniorum mendaciorum cauteriantium conscientiam. Ex hoc diptychio repellis adulterum, qui se paraclatum dicit, vt sancto nomine te seducat. Quinquagesimo enim die post Pascha data sūt illæ tabulæ: & quinquagesimo die post passionem sponsi tui, quod Pascha illud præfigurabat, datus est digitus dei, spiritus sanctus promissus paracletus. Noli ergo formidare diptychium, quo tibi scripta olim, quæ nunc agnosceres, mittebantur: tantum noli esse sub lege, ne illam timore non impleas, sed sub gratia, vt sit in te plenitudo legis charitas. Non enim aliud diptychium recebat sponsi tui amicus, cum diceret, Nam non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, & Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur, Plenitudo enim legis est charitas. Ibi enim sunt duo illa præcepta, dilectionis dei, & dilectionis proximi, singulis tabulis explicata. Hoc ergo diptychium ille promissit, qui tibi hæc duo præcepta veniens commendauit, in quibus tota lex pendet & propheta. In primo præcepto est castitas nuptiarum tuarum, in secundo vnitas membrorum tuorū: illo amplecteris diuinitatem, isto cõgregas societatem. Quæ duo præcepta, ipsa sunt decetria pertinent ad deū, & septem ad proximum. O pudicum diptychiū, in quo veteris figuræ ille dilector & dilectus tuus prænunciavit tibi canticum nouum, in decachordo psalterio: tanquam pro te etiam neruos suos extensurus in ligno, vt de peccato peccatum damnaret in carne, & iustitia legis impleteretur in te. O diptychium coniugale, quod nõ sine causa odit adultera: Iam enim mihi ad te est sermo, Manichæa congregatio, fallax, & fallaciis inuoluta. Itane multinuba tot elementis, vel potius meretrix prostituta, dæmonis & sacrilegis vanitatibus imprægnata, audes matrimonium catholicum domini tui, crimine impudicitie lacerare? Offende nobis mæchos tuos, splendide tenentem ponderatorem, & Atlantem latuarium. Illum enim dicis capita elementorum tenere, mundumq; suspendere: istum autem genu flexo, scapulis validis subbaulare tãtam molem, vtique ne ille deficiat. Vbi sunt isti? Qui si vere essent, quãdo ad te venirent occupati tanto negotio, quãdo ad te intrarent, vt blanda manu tua, & ocioso pane delicata, post tãtam laborē, alteri digitos, alteri humeros confricares? Sed salunt te mala dæmonia, quæ tecum scortantur, vt concipias mendacia, & parias phantasmata. Cur ergo nõ respicias diptychium veri dei, tuis membranarum inimicum, quibus tot falsos deos adamasti mente vagabunda per fragmenta cogitationum tuarum, quibus omnia poetica mendacia grauiora & honestiora reperirentur? Vel hoc certe, quod apud poetas neminem decipit ipsa professio falsitatis: in libris autem tuis tãta fallaciarū turba, pueriles & in senibus animas, nomine veritatis illeccas, miserabilibus corruptis erroribus, cum prurientes auribus, sicut Apostolus dicit, & à veritate auditum suum auertentes, ad fabulas conuertuntur. Quomodo ergo sanam doctrinam ferres illarum tabularum, vbi primum præceptū est, Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est, Thomas sextus.

cum tot deorū nominibus delectata turpissimi cordis fornicatione volueris? An non recordaris amatorium canticum tuum, vbi describis maximum regnantium regem, sceptrigerum perennē, floreis coronis cinctum, & facie rutilantem? Quem si solum talē amares, erubescēdum tibi esset: nam etiã vir vnus floreis coronis cinctus, pudicæ coniugi displiceret. Neq; enim potes dicere hoc aliqua mystica significatione ita dictum, vel ita demonstratum, cum tibi præcipue laudari Manichæus non ob aliud soleat, nisi quod remotis figurarum integumentis, ipse tibi veritatem nudā & propriam loqueretur. Proprie igitur cantas deum regem sceptrigerum, floribus coronatum. Ponat saltem sceptrum, quando coronis floreis cingitur: non decet regiæ virgē leueritatē illa luxuria mollitudo. Huc accedit, quia non à te solus adamat est: sequeris enim cantando, & adiungis duodecim secula floribus conuulsa, & canoribus plena, & in facie patris flores suos iactantia. Vbi & ipsos duodecim magnos quosdā deos profiteris, ternos per quatuor tractus, quibus ille vnus circuncingitur. Quæ quomodo immensum faciatis, quem sic circumdatum dicitis, nunquā inuenire potuistis. Adiungis etiam innumerabiles regnicolas, & deorū agmina, & angelorum cohortes, quæ omnia non condidisse dicis deum, sed de sua substantia genuisse. Ita conuinceris innumerabiles deos colere, non ferendo sanam doctrinam, qua docetur vnus de vno deo natus filius, & vtriusque spiritus sanctus. Quos tamen non solum innumerabiles, sed nec tres deos fas est dicere: quorum est non solum vna eademq; substantia, sed etiam vna eademq; operatio, per ipsam propriam vnam eademq; substantiam: per creaturam vero corporalem etiam demonstratio singulorum. Hæc tu nõ intelligis, non capis: noui plena es, inebriata es, ingurgitata es fabuloso sacrilegio. Digeras aliquandō quod exhallas, & te iam obruere talibus definas: interim cãta quod cãtas, & inspicere, si potes, dedecus fornicationis tuæ. Inuitauit enim te doctrina dæmoniorum mendaciorum ad fictas domos angelorum, vbi fiat aura salubris: & ad campos vbi scatent aromata: cuius arbores & mōtes, maria & flumina dulce nectar flunt per cuncta secula. Et credidisti & finxisti hæc in corde tuo, vbi vanis recordationibus luxuriata & dissoluta iacteris. Cū enim quædam talia dicuntur de ineffabili affluentia spiritaliū deliciarum, vtique in ænigmatate dicuntur, ita vt nouerit animus, qui talibus exercetur, esse aliud quod ibi querendum & intelligendum sit: siue corporeis sensibus in veritate corporali tale quid demonstraret: sicut ignis in rubo, & de virga serpens, & de serpente virga: & tunica domini à persecutoribus non diuisa, & obsequium mulieris, vnctio pedū aut capitis eius, & frõdes multitudinis præcedētis & consequentis a se illū eius: siue in spiritu per imagines corporum, vel in somnio, vel in ecstasi figuratæ ostendantur: sicut Iacob scalæ, & Danieli lapis præcisus sine manibus, & auctus in montē, & Petro ille discus, & Ioãni tam multa: siue sola locutione ad eundē modum figurentur, sicut Canticacanticorum, & cum in Euangelio fecit paterfamilias nuptias filio suo: & homo quidā duos filios habuit, frugi & luxuriosum: & homo quidā nouellauit vineam, & locauit agricolis. Tu vero præcipue Manichæum ob hoc prædicas, quod nõ ad talia dicenda, sed potius ad soluenda vltimus venerit: vt & figuris antiquorū apertis, & suis narrationibus ac disputationibus, euidenti luce prolatis, nullo se occultaret ænigmatate. Addis, eam præsumptionis huius causam, quod videlicet antiqui, vt figuras huiusmodi vel

Cap. VI.
Cap. VI.
Exo. 3. & 4.
Ioan. 19.
Matt. 26.
Matt. 21.
Gen. 28.
Danic. 2.
Acto. 10.
Canti. 1.
Matt. 22.
Luc. 15.
Matt. 21.

G viderent, vel agerēt, vel dicerent, sciebant istum postea venturum, per quem cuncta manifestaretur: iste autem, qui sciret post se neminem affuturum, sententias suas nullis allegoricis ambagibus texeret. Quid ergo facit affectus tuus desideris carnalibus sordidus, in campis & montibus nemorosis, & coronis floreis, & scatentibus aromatibus? Si non sunt anigmata rationis, phantasmata sunt cogitationis, aut vecordia furoris. Si vero anigmata esse dicuntur, cur non fugis adulterum, aperitam veritatem vt illiciat promittētem, & fabulosa fallacia quos illexerit illudentem? Nonne ministri eius, & ipsi miseri talibus vanitatibus venerati, in hamo suo solent hanc efaciam de Paulo Apostolo ponere, vbi ait, Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus: cum autē venerit quod perfectum est, quod ex parte est, auferetur: & videmus nunc per speculum in anigmate, tunc autem facie ad faciem? Vt scilicet Apostolus Paulus ex parte scierit, & ex parte prophetauerit, per speculum & in anigmate videns, quod totum auferendum est veniente Manichæo, & adferente quod perfectum est, vbi facie ad faciem veritas videatur. O lasciuia, immunda, sine fronte adhuc ista garris, adhuc pascis ventos, adhuc amplecteris idola cordis tui? Itā ne tu facie ad faciem videris regnāte regē sceptrigerū, floreis coronis cinctū, & deorum agmina, & splendentem agnum, sex vultus & ora ferentem, micantemq; lumine: & alterum regem honoris, angelorum exercitibus circumdatum: & alterū adamantem heroam belligerum, dextra hastam tenentem, & sinistra clypeum, & alterum gloriosum regem tres rotas implentem, tignis, aqua & venti: & maximū Atlantem mundum ferentem humeris, & eum genu flexo brachiis vtrinque secus fulcientem? Hæc & alia mille portēta tu facie ad faciem vidisti, an hæc tibi doctrina dæmoniorum mendaciloquorum, per ora deceptorum cantat, & nescis? Væ tibi infelix, ecce quibus phantasmatibus constupraris, ecce quas vanitates pro veritate lambis, & serpentini poculi ebria, de diptychio lapideo aures insultare matronali verecundia coniugis vnici filij dei: quia illa iam non sub pedagogo legis, sed sub magisterio gratia, nec superba operibus, nec fracta terroribus, viuit ex fide & spe & charitate, facta Iherosolyma, in quo dolus non est, & audiens quod ibi scriptum est, Dominus deus tuus, dominus vnus est: quod tu non audies, in tam multis fictos deos fornicationem tuam diffudisti. Quomodo non sint tibi inimicæ illæ tabulae, in quibus secundum præceptum est, Non accipies in vanum nomen domini dei tui: quādoquidem tu etiam ipsum Christum, qui propter carnales à carnali vanitate mundandos, etiam carnis oculis verus in veritate carnis exortus est, in fallacia vanitate posuisti? Quomodo tibi non sit aduersum tertium præceptum de sabbari requie, quæ tot figmentorū illusionibus inquietata anima ventilaris? Hæc tria præcepta quomodo pertineant ad dilectionem dei, quando capies, quando sapiēs, quando amabis? Immoderata es & fræda & contētiōsa: tumuisti, euannuisti, viluisti, excessisti modum tuū, turpasti decorem tuum, turbasti ordinem tuum. Talis apud te fui, noui te. Quo pacto ergo te nunc doceam, hæc tria præcepta ad dilectionem dei pertinere, ex quo & per quem & in quo sunt omnia? Vnde hæc intelligis, quando nec illa septem, quæ ad dilectionem proximi pertinent, qua humanæ vitæ societas continetur, erroris tui detestanda peruersitate nosse atq; obseruare permittis: In quibus mandatum primum est, Honora patrem tuum & matrem tuam: quod & Paulus comme-

morat mandatum primum in promissione, eadem atque itidem etiam ipse præcipiens. Tu autem doctrina dæmoniaca didicisti, inimicos deputare parentes tuos, quod te per concubitum in carne ligauerint, & hoc modo vtique deo tuo immundas compedes imposuerint. Hinc etiam considerandum est, quia consequens præceptum, quod est, Nō mœchaberis: ita violatis, vt hoc maxime in coniugio detestemini, quod filij procreantur: ac sic auditores vestros, dum cauent ne fœminæ quibus miscentur concipiant, etiam vxorum adulteros faciatis. Ducunt enim eas ex lege matrimonij, tabulis proclamantibus, liberorum procreandorum causa: ex vestra lege mententes, ne particulam dei sui sordibus carnis afficiant, ad explendam tantum libidinem fœminis impudica coniunctione miscentur. Filios autem inuiti suscipiunt, propter quod solum coniugia copulanda sunt. Quomodo ergo nō prohibes nubere, quod de te tanto ante prædixit Apostolus, quando id conaris auferre de nuptiis, vnde sunt nuptiæ? Quo ablato, mariti erunt turpiter amatores, meretrices vxores, thalami fornices, sœceri lenones. Ac per hoc etiam illud præceptum, quod est, Non occides: ex eiusdem erroris peruersitate non seruas. Dum enim times, ne dei tui membrum ligetur in carnem, non das esurienti panem. Hic formidans homicidium falsum, illic perperas verum. Itaque si incurras in eum famelicum, qui mori possit, nisi cibum porrigendo subuenias, iam tu homicida teneberis: aut lege dei, si non dederis: aut lege Manichæi, si dederis. Quid cetera decalogi præcepta, quomodo seruabis? An à furto abstineas, vt nescio quis panem, seu quamlibet escam in suis visceribus trucidandam, deuoret potius, quam tu, si possis, ei surripias, atque ad officinam ventris electorum tuorū curras, vt furto tuo deus tuus nec in grauius incidat vinculum, & quod incidat, eruatur? Porro, si in eodem furto comprehendaris, non per ipsum deū tuum, non te abstulisse iurabis? Quid enim tibi facturus est talis deus, cui dicis, falsum iuravi per te, sed pro te, nisi velles vt exitium tibi inferrem, dum honorem de ferrem? Ita & illud mandatum legis, Ne falsum testimonium dicas, propter membra dei tui sic contemnis, vt ea non solum testimonio, sed & iuramento falso de compedibus liberes. Iam vero quod sequitur, Non concupisces vxorem proximi tui, debet apud te impleri: & hoc vnum video, quod nulla tui erroris necessitate violare cogaris. Sed si nefas est coniugem concupiscere alienam, considera quid sit concupiscendum se præponere alienis: & recordare deos tuos formosos & deas formosas, præbentes se vt ardentem concupiscantur: illi à fœminis principibus tenebrarum, & illa à masculis: quibus excacatis, in fruendam libidinem, & in suos amplexus inhianter astuantibus, seruantur ab eis illum deū tuum vbique compeditum, & tãta suorum turpitudine, vt solui valeat, indigentem. Nam rem proximi non concupiscere, quod est vltimum decalogi mandatum, vnde potes misera? Nonne tibi deus ipse tuus in terra aliena se fabricare mētitur secula noua, vbi post falsam victoriam falso triumpho tumescas? Quod cum modo insana vanitate desideras, & eandem terram gentis tenebrarum summa vicinitate substantiæ tuæ coniungi credis, vtique rem proximi concupisces. Merito tibi est inimicum diptychiū, continens tam bona mandata, multum errori tuo contraria: Nā illa tria, quæ ad dilectionem dei pertinent, omnino ignoras, omnino non seruas: hæc autē septem, quibus societas humana nō deditur, si quādo custodis, aut pudore reprimeris, ne iter homines confundaris:

Matt. 15. Ephe. 6. K

1. Tim. 4.

Exo. 20. Deute. 5.

Gal. 3. 4.

Exo. 20. Deute. 5.

A confundaris: aut timore frangeris, ne publicis legibus puniaris: aut malum factum bona aliqua consuetudine horrescis: aut ipsa naturali lege, quam iniuste alteri facias, quod tibi ab altero fieri nō vis, aduersis: error tamē tuus, quā te in contrarium ire compellat, & dum sequeris, & dum nō sequeris, sentis: cū vel hoc facis quod pati non vis, vel ideo non facis, quia pati non vis.

At ista vera sponsa Christi, cui de diptychio lapideo fronte impudētissima insultas, intelligit quid distet inter literam & spiritum, quæ duo dicuntur alio modo lex & gratia: & non iam in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus deo seruatis, nō est iam sub lege, sed sub gratia. Neque enim litigiosa cæcatur, sed micis intendit verbis Apostoli, vt intelligat quid appellet legem, sub qua nos iam non vult esse, quia transgressionis gratia posita est, donec veniret semen, cui promissum est. Et quia ideo subintrauit, vt abundaret delictum, vbi autē abundauit delictū, superabundauit gratia: nec ideo tamen eandem legē peccatum vocat, quia sine gratia non viuificat: auget enim potius reatū præuaricatione addita. Vbi enim lex non est, nec præuaricatio: & ideo per se ipsam cū sola litera est, sine spiritu, id est, lex sine gratia tantummodo reos facit: sed proponit sibi quod putare minus intelligentes possent, & aperit quid dicat, cum ait, Quid ergo dicemus: Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Nō concupisces. Occasione itaq; accepta, peccatum per mandatum sefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidē sancta, & mandatum sanctū & iustum & bonū. Quod ergo bonum est, factum est mihi mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Hæc ista, cui tu insultas, intelligit, quia gemis petit, quia humilis querit, quia micis pulsat: & sic videt non reprehendi legem, cum dicitur, Litera occidit, spiritus autem viuificat: sicut nō reprehenditur scientia, cum dicitur, Scientia inflat, charitas vero ædificat. Nam vtique ipse dixerat, Scimus quia omnes scientiam habemus: & tunc adiungit, Scientia inflat, charitas vero ædificat. Vt quid ergo habebat ipse quo inflaretur, nisi quia cū charitate non solum non inflat scientia, sed etiā firmat: ita litera cum spiritu, & lex cum gratia, iam nō eo modo litera & lex appellatur, sicut per se ipsam cum occidit abundatē delicto. Ita enim lex & virtus peccati dicta est, cum auget eius noxiā delectationem, per seueram prohibitionē. Nec tamen etiā sic mala est, sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mortem: ita multa quibusdam sunt noxia, quauis non sint mala. Nam & vos cum oculos doletis, etiam contra deum vestrū solem fenestras clauditis. Hæc igitur sponsa Christi, iam mortua legi, id est, peccato quod legis prohibitionē fit abundantius, cum lex sine gratia iubet, non iuuat. Tali ergo legi mortua, vt sit alterius, qui ex mortuis resurrexit, discernit ista sine legis iniuria, ne sacrilegium committat in eius auctorem: quod tu facis in eum, quem non intelligis auctorem boni, cum audias Apostolum dicentem, Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Ecce auctor boni est, qui tibi videtur vnus ex principibus tenebrarum. Attende veritatem, ferit tibi oculos. Ecce Paulus Apostolus dicit, Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Ecce cuius auctor est, qui diptychium illud, quod stulta irrides, in magni sacramenti dispensationem præmisit. Eadē quippe lex, quæ per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, cum accessit literæ spiritus, vt

Tobie. 4. Matt. 7.

Cap. VIII.

1. Cor. 3. Roma. 7.

Gal. 3.

Roma. 5.

Roma. 4.

Roma. 7.

Matt. 7.

2. Cor. 3. 1. Cor. 8.

Roma. 7.

Roma. 7.

Ioan. 1.

Tomus sextus.

inciperet impleri iustitia legis, quæ non impleta, reos D etiam præuaricatione faciebat. Neque enim alia lex est sancta & iusta & bona, & alia, per quam peccatum mortem operatur, cui mori nos oportet, vt simus alterius, qui ex mortuis resurrexit, sed eadē ipsa est. Ecce sequere lege, Sed peccatum, inquit, vt appareat peccatum, per bonum mihi est operatum mortem, vt fiat supra modū peccator, aut peccatum per mandatum. Surda, cæca, audi, vide. Per bonum, inquit, mihi operatum est mortem. Ergo lex semper est bona, siue obsit inanibus gratia, siue proficit plenæ gratia, semper est bona: sicut sol semper est bonus, quia omnis creatura dei bona est, siue dolentibus oculis noceat, siue sanos mulceat. Proinde quod est oculis sanitas ad videndum solem, hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et sicut oculi sani non solis delectationi moriuntur, sed illis scibus asperis radiorum, quibus reuerberati in densiores tenebras pellebantur sic anima, quæ per charitatem spiritus salua facta est, nō iustitiæ legis mortua dicitur, sed illi reatui & præuaricationi, quam lex per literam, cum gratia defuit, faciebat. Itaque de illa vtrūque dicitur, Et bona est lex, si quis ea legitime vtatur, & quod sequitur, Sciens hoc quia, iusto lex non est posita, quia non opus habet terrente litera, quem delectat ipsa iustitia. Hæc sponsa Christi gaudens in spe plenæ salutis suæ, & tibi optat bonam conuersationem: à fabulis ad veritatem, ne adonai quasi adulterum reformidans, cum veritissimo adultero serpente remaneas. Adonai enim verbum Hebræū est, & interpretatur dominus, eo modo quo solus deus dicitur dominus: sicut latrā, quod verbum Græcum est, & interpretatur seruitus, non quæcumque, sed illa, quæ tantummodo deo seruitur: sicut amen interpretatur verum, non vbicumque, & quomodocumque, sed mystica religiōe. Quod si à te queratur, vnde tu quoque habeas, præter Hebræas literas, vel quæ ex Hebræo sunt, nō inuenis. Non ergo timet Ecclesia Christi istorum nominum obiectionem, intelligit & amat, nec curat imperitum insultatorem: & quæ nondum intelligit, credit esse talia, qualia nonnulla experta est, quæ nondum intellecta sic erant. Obiicit ei quisque, quod Emanuel adamauerit, irridet inficitiam illius hominis, amplectitur veritatem huius nominis. Obiicit quod amauerit Messiam, repellit extinctum aduersarium, tenet vñctum magistrum. Ita te quoque cupit sanari à vanis erroribus, & a discari super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Quem dicis Hippocentaurum, nesciens quid loquaris, nec attendis quid tibi tua fabula confecerit, cum ex parte dei tui, & ex parte terræ tenebrarum falsum mundum fabricat in corde tuo. Itane ille non est Hippocentaurus, semiferus & semideus? Vere, quia nec Hippocentaurus dicendus est. Quid autem sit, tu attende, & erubescere & mitescere, vt corruptionem tuam à serpente adultero perhorrescas: cuius astutiam si apud Paulum cauere debuisti: qui veram Ecclesiam volens virginem castam exhibere Christo, Timeo, inquit, ne sicut serpens Euam sefellit in versutia sua, ita corrumpantur mentes vestrae à simplicitate & castitate, quæ est in Christo. Hoc tu cum audires, vique adeo tamen desipuisti, & venenatis incantationibus eius amens facta es, vt aliis multis hæresibus aliud atque aliud idem serpens, tibi autem etiam se Christum esse persuaserit. Porro si errant multæ fallacis eius variis & multiformibus irretita, quæ tamen hanc admonitionem Apostoli veram fatentur, tu quæ tum adulterata es, quā in longinquo prostituta, quæ

Roma. 7.

1. Tim. 4.

1. Tim. 1. E

Cap. IX.

1. Cor. 11. 1. aduersione 2. aduersione

Ephe. 2.

2. Cor. 11.

G ipsum pro Christo habes, a quo Apostolus Christi se-
ductam Eum atque corruptam clamat, vt ab eo virgi-
nem sponfam Christi tali admonitione custodiat: Te-
nebrauit cor tuum, qui tecum in phantasmatis luci-
dorum memorum volutatur. Quae sunt, vbi sunt, vnde
sunt fidelia promissa eius: O ebria, non a vino. Nem-
pe conuiciata es impudentia sacrilega deo Prophetarū,
quod ipsi Iudaeis sibi deseruicibus nō exhibuerit quod
promisit. Nec sanē dixisti quid promiserit, & non ex-
hibuerit, ne tibi conuinceris, aut iam exhibitū quod nō
intelligis, aut adhuc futurum quod nō credis. Tibi quid
promissum est & praesentatum, vnde tibi fides fieret te
accepturam triumphos nouorum seculorum super ter-
ram tenebrarū: Si aliquos Prophetas protuleris, in qui-
bus legamus cum laude praedictos futuros Manichaeos,
vnde iam tibi aliquid exhibitū putes, hoc ipso, quia esse
vos videmus: prius probatura es quod non ipse Mani-
chaeus tibi Prophetas sinxerit, qui sibi vt crederes voluit.
Neque enim putat turpe mendacium, aut vero potest du-
bitare falsos Prophetas ostendere in pellibus ouinis, qui
Christum laudans, asseuerat falsas cicatrices ostendisse

Cap. X.

Matt. 7.
Ioan. 20.

H in membris suis. At ego vos planē praedictos lego, non
solum a Prophetis aliquanto obscurius, verum & ab A-
postolo expressius. Sed videte quemadmodum, Spiritus,
inquit, manifeste dicit, quia in nouissimis tempori-
bus recedent quidam a fide, intendentes spiritibus sedu-
ctoribus, & doctrinis daemioniorum in hypocritis men-
daci loquorum, cauteriatam habetium conscientia sua,
prohibentiū nubere, abstinentes a cibis, quos deus crea-
uit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus,
& iis qui cognouerunt veritatem: quia omnis creatura
dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum
actione percipitur. Haec quemadmodum in vobis im-
pleta sunt, & luce clarius omnium qui vos nouerunt, o-
culos tangit, & supra pro tempore ostendimus. Ista
autem, quā doctrina Apostolica virginem castam vni
viro exhibens Christo a fallacia serpentis, qua tu cor-
rupta es, monet vt caueat: agnoscit deum Prophetarum,
deum verum, deum suum: huius vltimae pollicitationi
sectura credit, cuius tanta promissa completa iam tenet:
nec quisquam dicit, ad praesens tempus ei confictos esse
Prophetas, quos in Iudaeorum codicibus asserit. Quid
enim incredibilis promittebatur, quā id quod Abra-
hae dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gen-
tes: Et quid certius iam tenemus exhibitum? Illa certe est
ultima eius promissio, quam Propheta breuiter ita cō-
memorat, Beati qui habitant in domo tua, in secula se-
culorum laudabunt te. Finita quippe omni indigentia,
& nouissima inimica morte destructa, perpetua dei laus
erit ocioforum negocium, quō iam nemo accedet, vnde
iam nemo discedet. Quod alibi Propheta ita cōme-
morat, Collauda Hierusalem dominum, lauda deum tuū
Sion, quoniam cōfirmat seras portarū tuarum, benedixit
filiis tuis in te. Clausis portis nullus intrabit, nullus exi-
bit. Quod & ipse sponsus in Euangelio dicit fatnis vir-
ginibus, etiā pulsantibus se non aperturum. Haec Hieru-
salem, sancta Ecclesia, spōsa Christi, in Apocalypsi Ioānis
copiosius vberiusque describitur. Non credat huic pro-
pheticā promissioni virgo casta, si non iam tenet quod
ei per eandē prophetiam hoc tempore futurū promissum
est. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obli-
uiscere populum tuum, & domum patris tui: quoniam
concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est deus tuus, &
adorabunt eum filia Tyri in muneribus: vultum tuum
deprecabuntur omnes diuites plebis, omnis gloria eius

Cap. XI.
2. Cor. 11.

Gene. 22.

Psal. 83.

1. Cor. 15.

Psal. 147.

Matt. 25.

Apoca. 21.

Psal. 44.

filiae regis intrinsecus in fimbriis aureis, circumamicta
varietatibus: afferetur regi virgines post eam, proximae
eius afferentur tibi: in letitia & exultatione adducentur
in templum regis: pro patribus tuis nati sunt tibi filij,
constitues eos principes super omnem terram: memo-
res erunt nominis tui in omni progenie & generatio-
ne, propterea populi confitebuntur tibi in aeternum &
in seculum seculi. Sed tu infelix a serpente corrupta,
quādo vel cogitare conaris quae sit pulchritudo filiae re-
gis intrinsecus? Ipsa est enim castitas mentis, vbi tu vi-
tiata es; vt aperirentur tibi oculi ad amandum & ado-
randum solem & lunam, ac sic per iustum iudicium dei
te alienares a ligno vitae, quod est aeterna & interna sa-
pientia: nihilque aliud vocares putaresque veritatem atque
sapientiam, nisi lucem istam, quam per male apertos o-
culos tractam, & in immensum auctam, multipliciterque
uariatam, per imagines fabulosas impudica mente cō-
uolueres. Haec sunt fornicationes tuae nimis abominan-
dae. Et tamen patienter cogita eas, & reuertere ad me di-
cit veritas. Reuertere ad me & mūdaberis, reparaberis:
si confundaris tibi, & refundaris mihi. Hoc audi, hoc di-
cit vera veritas, quae nec fallacibus formis cum tenebra-
rum gente pugnavit, nec fallaci sanguine te redemit.

Hiere. 3.

L

Libri quintidecimi finis.

LIBER SEXTVS.
DECIMVS.

Liber sextus decimus. Augustus dixit, Quare Moysen nō
accipitis, cū Christus dicat, Moy-
ses de me scripsit, & si crederetis
Moyse, crederetis & mihi? Ego
vero non solum Moysen de Chi-
sto scripsisse velim, sed omnes etiā
Prophetas Iudaeorum & Gētiū.
Quid enim hoc nostrae fidei noceret, aut quid non po-
tius prodesset, si congrua & conuenientia vndique in deū
nostrum testimonia caperemus? Siquidē esset etiā tum
liberum nobis, odio manēte, atque execratione supersti-
tionis eorū, solas ab hisdem de Christo excerpte pro-
phetias: adeo mihi contrariū non potest esse, si & Moy-
ses, quāuis sit alienus a Christo, nō nihil tamen videatur
scripsisse de Christo. An quisquam hominū non opta-
uerit de spinis omnibus florem legere, de omni herba
frugem, de muscis omnibus mel: quāuis nec muscas, nec
gramen in cibum, nec spinas in coronae vlturpennis or-
natum? An quisquā nollet in omni profundo margarita-
tam nasci, in omnibus terris gemas, in syluis omnibus
pomas? At si piscem de mari edere nō nocet, aquā bibere
nocet, sciūtque homines vtilibus sumptis inimica respue-
re: nobis liberum non esset religionis cuiusque ritu dāna-
to, si esset inutilis nobis, solas inde de Christo pphetias
accipere: neque hoc prodesset erroribus ad capiēdos nos-
met, ac redigendos in propriam seruitutē, quia nec spi-
ritibus immundis, cum iidem Iesum esse filiū dei exer-
te indistimulanteque confiterentur, profuit, vt minime
sint nobis exosi. Quare si & Moyses secundum hoc te-
stimonium de Christo aliquid scripsit, accipiam: ita ta-
men, vt ipsi hoc minime profuit ad captiuandum me in
propria legem, quam nihil videā a paganisano distare.
Quapropter nihil omnino est quod arbitreris, si pro-
batum hoc fuerit, me minime gauisurum, spiritum om-
nem prophetasse de Christo. Tibi sanē insufficientes
referam gratias, si quēadmodum ostēdis, quia Christus
Moysen

Cap. I.
Ioan. 5.

M

Marci. 1.

Cap. II.

A Moysen de se scripsisse testatus sit, ita etiā illud doceas,
quānam sint ea quae scripsit. Nam ego quidem scriptu-
ras eius perscrutatus, vt iustum est, nullas ibidem de
Christo prophetias inueni: siue quia nullae sunt, siue quia
intelligere ipse non potui. Vnde in ingēti positus aestu,
ratione cogebat in alterum ē duobus: vt aut falsum pro-
nunciarem capitulum hoc, aut mendacem Iesum. Sed
id quidem alienum pietatis erat, deum existimare mē-
titum. Rectius ergo visum est scriptoribus ascribere fal-
sitatem, quāam veritatis authori mendacium. Quippe cū
& ipsum dicentem audirem, fures fuisse & latrones o-
mnes qui venerunt ante se: qua sententia primo omnium
video feriri Moysen. Adhuc, & cum maiestatem suam
loquenti eidem, vbi se mundi lumen appellat, Iudaei in-
dignantem reclamarent, Quia tu de te testificaris, testi-
monium tuum non est verum: non eum video profe-
cutum, vbi maxime locus exigebat, vt diceret de se pro-
phetasse Moysen: sed tāquam reuera alienus, & nullius
habens ex eorum patribus testimonium, respondit, Nē-
pe in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum
testimonium verum est. Ego sum qui testifcor de me,
& testifcatur de me qui me milit pater. Illud eis com-
memorans, quod de caelo dictum omnes audierāt, Hic
est filius meus dilectissimus, credite illi. Nec non & il-
lud mihi verisimile non videtur, Iudaeos potuisse tace-
re, cum Christus diceret de se scripsisse Moysen, quin
statim, vt pote maligni & astuti, quaererent quidnam il-
lud esset, quod de se a Moysē scriptum putaret. Sed &
haec eorum omnifaria taciturnitas nō minus Iesum ni-
hil tale dixisse significat. Quauis ergo & haec nō
parua videatur ad confirmandam suspicionem falsi de
capitulo isto, plus tamen illo reneor, quia omnem, vt di-
xi, Moyses scripturam scrutatus, nullas ibi de Christo
prophetias inueni. Nunc tamen te compertus melioris
intelligentiae lectorem, consecuturum me aliquid credo,
acturumque fateor gratias, si spem profectus ac do-
ctrinae, quam mihi obiurgationis tuae fiducia promit-
tit, nulla frustreris inuidia: sed doceas si quid est quod
me forte legentē praeterierit de deo, ac de domino no-
stro memoratum in scriptura Moyse. Nec dixeris quae-
so, vt imperiti solent, hoc ipsum satis esse debere ad fidē,
quia Christus dixerit de se scripsisse Moysen: nolo enī
nunc ad me respicias, quem ad credendū professio mea
fecit obnoxium, vt non possim nō credere ei quem se-
quor: sed puta nos cum Iudaeo tractare, puta cum genti-
litum eis dixerimus, Moyses de Christo scripsit: quāsi-
turi erant probationes, quid offeremus? Nunquid num
dicere poterimus, Christus hoc dixit, cui adhuc illi mi-
nime credunt? Nēpe opus erit nos ipsis ostendere quid
scripsit. Quid ergo ostendemus? An illud, quod
vos soletis, vbi deus suus loquitur, ad Moysen dicens,
Suscitabo illis Prophetam de fratribus ipsorum simile
tibi? Sed hoc quidem ad Christum minime spectare,
nec Iudaeum latet, nec nobis sic credere conducibile est:
quia nō Propheta Christus, nec Moyse similis Prophe-
ta: siquidem ille fuerit homo, hic deus: ille peccator, hic
sanctus: ille ex coitu natus, hic secundum te ex virgine,
secundum me verō nec ex virgine: ille offensus deo suo
occiditur in monte, hic patri per placens patitur pro-
pria voluntate: quomodo ergo ipse erit Propheta simi-
lis Moyse? Nēpe statim nos Iudaeus aut vt imperitos
ridebit, aut coarguet vt mendaces. An illud offe-
remus ei, quod perinde soletis inducere, Videbunt vitā
suam pendentem, & non credent: Cui vos quidem ad-
iicitis in ligno, nam non habet. Sed hoc quoque proba-
Tomas sextus.

Ioan. 10.

Ioan. 8.

Ioan. 9.
Deute. 17.

Matt. 3. & 17.

Ioan. 5.

Cap. III.

Cap. III.

Deute. 18.

Luc. 1.

Num. 20.

Deute. 34.

Cap. V.

Deute. 28.

quod ad Christū minime pertineat, nihil tā in pro-
prietate. Inter maledictorum enim saeva, quae promptit in
populum suum, si a lege sua desciscerent, etiam hoc ad-
iecit, futuros eosdem dicēs in captiuitate hostium suo-
rum, finemque sui meditatores diebus ac noctibus, vt nec
vitae ipsius suae fiduciam gererent, quae sibi esset a victo-
ribus condonata: quia eadem ex incerto penderet pauēs
ac sollicita semper sub imminencia gladiorum. Ne hoc
quidem ergo ad Christum pertinet, quare da sunt aliat
nam illud quidem vix crediderim de Christo vos di-
ctum putare, maledictum esse omnem qui pendet in li-
gno: aut illud aliud, interficiendum esse Prophetam si-
ue principem populi, qui eos a deo suo vellet auertere,
aliquid vt infringere mandatorum. Quod ego quidem
Christum fecisse planē negare non possum. Sed tu contra
de ipso haec esse scripta planē fateri non poteris, ne
si hoc sit, quaerere rursus incipiamus, etiam in quo nam
spiritu Moyses prophetauerit, vt aut malediceret Chri-
sto, aut eum iuberet occidi. Si enim spiritū dei habuit,
haec de Christo non dixit: si haec de Christo dixit, spi-
ritum dei non habuit. Neque enim diuinus spiritus aut
malediceret Christo, aut eum iuberet interfici. Vt ergo
Moysen ab hoc crimine vindicetis, fateamini necesse
est, ne haec quidem eum scripsisse de Christo. Quod si
haec de Christo minime scripsit, aut alia dabit, aut nul-
la erunt: si nulla fuerint, nec Christus potuit asseuerare
quod nusquam est. Ita si Christus hoc minime asseue-
rauit, capitulum illud falsum esse constiterit. Sed ne
illud quidem verisimile est, quod prosequitur, Si crede-
retis Moyse, crederetis & mihi: quia dissimilis admodū
traditio est, & longe altera Moyses & Christi, vt si eorū
alteri Iudaei crederent, alteri necessario repugnarent.
Nam Moyses quidem praeteris ab omni opere ab-
stinendum docet in sabbato, causamque inducit religio-
nis huius hanc esse: quia deus cum mundum & quae in
eo sunt omnia fabricaret, sex diebus indulserit operi:
septima vero cessauerit, quod est sabbatum: idcirco be-
nedixerit: id est, sanctificauerit, tanquam suae tranquil-
litatis portū, legemque dederit insuper, vt quidem solu-
ueret, occideretur. Hoc igitur Iudaei vehementer crede-
bant, docente Moysē, idcirco Christo ne aures quidem
accommodādas putabant, asseueranti deū semper ope-
rari, nec vllum sibi cessationis statuisset diem, quia sit iu-
gis & infatigabilis virtus: seque adeo idcirco nunquā de-
bere cessare, ne sabbatis quidem. Pater enim, inquit, me
semper operatur, & me oportet operari. Item Moyses
carnis peritomen in sacris & deo amabilibus numerat,
iubetque circumcidi masculinum, omnem carnem pra-
putij ipsorum: esseque hoc docet necessarium signum te-
stamentum illius, quod deus suus disposuerit ad Abraham,
affirmatque quod virorū virorum quisquis non hoc ge-
stauerit, exterminabitur ille de tribu sua: & hereditatis,
quae Abraham repromissa sit ac semini eius, non veniet in
consortium. Et hoc ergo Iudaei valde crediderant, asse-
uerante Moysē: idcircoque fidem Christo habere non po-
terant, infirmanti ea, & insuper asseueranti quod dupli-
citer gehennae filius fieret, qui esset circumcilius. Item
Moyses carnalium ciborum sollicitam facit discretio-
nem, & inter pisces ac volucres & quadrupedia helleuo-
nis in modum disceptator sedet: iubetque alia quidē ab-
liguriri pro mundis, alia vero pro immundis ne con-
tingi quidem: quorum in parte porcum taxat & lepo-
rē, & si quid in piscibus caret squama, aut in quadrupe-
dibus vngulā filam nō habet nec ruminat. Haec ergo Iu-
dai fortiter crediderūt, scribete Moysē: idcirco Christo
i iij iam

Deute. 21.

Deute. 19.

E

Cap. VI.

Ioan. 5.

Exo. 31.

Gene. 2.

F

Ioan. 5. & 9.

Gene. 17.

*Hebraice,

per quoru-
que virorū.

Matt. 23.

Deute. 14.

G iam credere non poterant, indifferentiam docenti ciborum, & à suis quidem discipulis omnia penit⁹ remoueti: secularibus vero vulgo cōcedenti omnia quæ possent edi, atque asseueranti quod eos nihil in os intrans, pollueret: quæ de ore impudenter *† procedant, ea sola sint quæ polluant hominem. Hęc atque alia multa, Moyſi contraria, Iesum dogmatizare, nemo qui nesciat.

Cap. VII. Quæ quia singula percurrere longum est, vnum pro multis ostendam: id est, quia Christianarum hæresum pars maxima, & quod est in præoptu, catholici nihil eorum seruare curant, quæ Moyſes scribit. Quod ipsum, si non de errore descendit aliquo, sed ex vera illa Christi & discipulorum eius traditione, vos omnino fateamini necesse est, contraria inuicem sibi Iesum docuisse atque Moyſen: idcircoq; nec creditū Christum à Iudæis, quia fidem vellent exhibere Moyſi. Quare ergo falsum non erit illud Iesum dixisse ad eos, Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: cum sit longe manifestū, idcirco magis eos non credidisse Iesu, quia Moyſi crederet: potuisse autem fidē Christo habere, si Moyſi credere desitissent.

H Tu tamen, vt dixi, vbi nam Moyſes de Christo aliquid scripserit, quæso nos doceas. Aliās, inquit, Si Christianus es, crede dicenti Christo, quia de se scripsit Moyſes, Quod si non credis, Christianus nō es. Ineptā hęc semper & imbecillā respōsio est, nihil habentiū quod ostēdant. Quanto igitur melius fecisses, si idem confitereris simpliciter: & tamen hoc mihi quidem dicere potuisti, quem scias necesse habere, vt credā causā religionis, quā famulor Christo, licet hoc ipsum adhuc queratur, vtrū sit & hoc Christi testimonium, vt credi debeat absolute, an scriptoris, vt examinari solite: nec si nos credim⁹ † falsis, Christum hinc offendimus, sed falsatores: tamen utcunque hoc fieri poterit Christianis oppositū, Quid autem de illis agemus, quos retuli, Iudæo scilicet atque Gentili, quibus dicere non possumus, si Christianus es, crede: si non credis, Christianus non es: quanquam ne Christiano quidem hoc rectissime dixeris, cum Christi⁹ Thomam Apostolum dubitantem de se aspernatum nō sit, sed quō animi eius vulneribus mederetur, corporis sui cicatrices ostendit: nec dixit, si discipulus es, crede: si non credis, discipulus non es. Tu mihi hoc dicas, non de Christo dubitanti, sed de sententia, vtrum sit eius, an subinducta. At, inquis, beatiore appellat, qui non videntur & crediderunt. Hoc si ideo dictum putas, vt sine ratione & iudicio quicquam credamus, esto tu beator sine sensu, ego mihi contentus ero cum ratione beatus audisse. Augustinus respondit, Astute quidem paratum te dicis, si quas in libris Moyſi de Christo prophetias inueneris, ita percipere, ac si piscem de mari, cum aquā ipsam, vnde piscis capitur, respuas. Sed quia Moyſes omne quod scripsit de Christo est, id est, ad Christū omnino pertinet: siue quod eum figuris rerum vel gestarum vel dictarum prænunciet: siue quod eius gratiā gloriāq; commendat: tu qui commentitium fallacēq; Christum de Manichæi literis credidisti, ita Moyſi nō vis credere, sicut nec piscem vis edere. Verum hoc interest, quod Moyſen hostiliter insectaris, piscem autem fallaciter laudas. Si enim piscem de mari edere non nocet, sicut ipse dixisti, cur ita eum vos noxium prædicatis, vt si alia esca non occurrat, prius fame consumamini, quam pisce vescamini: Quid quod si omnis caro immunda est, vt dicitis, & in omni aqua omniq; herba vitata illa misera dei vestri retinetur, quæ per vestra alimēta purganda est, detestabilis superstitio tua & piscem te cogit proicere, quem laudasti: & aquam marinā bibere,

ac spinas edere, quas vituperasti. Quod vero etiam demonibus dei famulum comparasti, vt quales illi fuerūt. cum Christum confiterentur, talis & iste accipiat, si aliquid in eius libris reperiri potuerit, quod prædicet Christum, ille quidem non dedignatur opprobriū domini sui. Si enī paterfamilias Beelzebub appellatus est, quanto magis domestici eius: Sed vos videte à quibus ista didiceritis, profecto sceleratiores, quam illi qui domino ita conuiciati sunt. Illi enim non eum Christum esse credebant, & ideo fallacem putabāt, vos autem doctrinam non putatis esse veracem, nisi quæ Christū audeat prædicare fallacem. Vnde autem tibi videtur legem Moyſi nihil à Paganismo distare? An quia templū, sacrificium, altare, sacerdotemq; commendat? At hęc omnia nomina & in nouo testamento reperiuntur. Soluite, inquit, templum hoc, & in triduo resuscitabo illud: & Cum offers munus tuum ad altare: & Vade ostende te sacerdoti, & offer pro te sacrificium, quod præcepit Moyſes in testimonium illis. Quorum autem figuræ fuerint istæ, partim dominus ipse demonstrat, cum templum corporis sui templo illi comparat: partim Apostolica doctrina cognoscimus, Templum enim dei sanctum est, ait Apostolus, quod estis vos: & Obsecro itaq; vos per misericordiā dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, deo placentem: & cetera huiusmodi. Proinde illa omnia figuræ nostri fuerunt: sicut idem dicit. Et sæpe commemorandum est, quia nō demoniis exhibebantur, sed vni vero deo, qui fecit cælum & terram: non tanquam indigenti talibus, sed tempora distinguenti, & iubenti præsentia, per quæ significaret futura. Vos autem, qui vt seducatis & decipiatis idiotas, imperfectosq; Christianos, Paganismum vos fingitis detestari, & dicit nobis auctoritatem Christianorum librorum, in quibus vobis solem ac lunam colere atq; adorare præceptum sit. Vester ergo potius error Paganismo similis est: quandoquidem nec Christum colitis, sed Christi nomine nescio quid, quod vobis mentiendo finxistis: & deos vel in isto conspicuo cælo visibiles, vel alios innumerabiles commentitios adoratis. Quibus phantasmatibus quasi vanis atque inanibus simulachris, non ædículas fabricatis, sed corda vestra templa fecistis. Exigis à me, vt ostendam quæ nam scripserit de Christo Moyſes. Iam quidem superius multa demonstrata sunt, sed quis possit omnia demonstrare: Præsertim, quia si quædam cōmemorem, paratus videtur iste peruersus, vel in alium sensum ea conari peruertere: vel si fuerit euidentia clarioris veritatis oppressus, dicere se illa tanquam de mari falso suauem piscem capere: nec ideo se ad totam scripturam Moseos, velut ad aquam marinam bibendam cogi oportere. Quapropter sufficere arbitror huic operi, vt ea ipsa, quæ reprehendenda decerpit de scriptura legis Hebræorum, ad Christum prædicandum pertinere, si recte intelligantur ostendam: ex quo satis appareat multo magis cetera, vel statim pronunciata, vel diligenter ac veraciter perscrutata, Christianæ fidei conuenire: si ea quæ deridenda atque damnanda obiicit inimicus, ei ipsi conuincatur, Christiana veritate damnandus. Quapropter, ò plene omni fallacia, cum dominus in Euangelio dixerit, Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit: nihil est, quod te in ingenti æstu positum fingas, & cogi videaris in alterum è duobus, vt aut falsum pronuncies capitulum hoc, aut mendacem Iesum. Sicut enim hoc capitulum verū est, ita & verax est Iesus. Rectius visum est, inquit, scriptoribus adscribere falsitatem, quam

K Marcii. **Matt.** 10. **Cap. X.** **Ioan.** 2. **Matt.** 5. **Matt.** 8. **Ioan.** 5. **Caput. XII.** **Ioan.** 10. **L** 1. Cor. 5. **Roma.** 12. **1. Cor.** 12. **Cap. XI.** **M** **Ioan.** 5.

A quam veritatis auctori mendacium. Itane tu Christum credis veritatis auctori, quem prædicas carnis & mortis, & vulnerum & cicatricum simulatorem? Volo mihi ostēdas, vnde auctorem veritatis didiceris Christū, si eis, qui de illo scripserunt, quorum autoritas recenti memoria cōmendata atq; firmata in posteris emanauit, aures adscribere falsitatem. Non enim vidisti Christum, aut quemadmodū cum Apostolis, locutus est tecum, aut de cælo te, sicut Saulum vocauit. Quid de illo sentire, quid credere possumus, nisi quod scriptura testatur? Porro, si mendax esse Euangelium disseminatum & notum omnibus gentibus, & ab initio prædicationis nominis Christi in ecclesiis omnibus in tanto sanctitatis culmine collocatum, quæ scriptura proferri potest: cui de Christo fides habēda sit: Quid poteris proferre scriptum, quod non ille, qui hoc non vult credere, dicat esse confictum, si tanta Euangelium notitia venit in dubium. Deinde subiungis, ipsum te audisse dicentem, fures fuisse & latrones omnes, qui venerunt ante se. Vnde illum audisti hoc dicentem, nisi ex Euangelio? At si hoc, quod ita credis, ex Euangelio, vt tanquā ex ore domini audisse te dicas, alius falsum esse cōtendat, atque hoc dixisse Christum neget, quō ibis, quid facies? Nonne Euangelicam auctoritatem quātis potueris viribus prædicabis? Miser, illic scriptū est, quod non vis credere, vbi didicisti quod ita credis, vt hoc te ab ipso Christo dicas audisse. Ecce nos vtrunq; credimus, quia Euangelio sancto credimus, vbi vtrunq; scriptum est, & de Christo scripsisse Moyſen, & oēs qui ante Christū venerūt, fures fuisse & latrones. Venisse quippe ita vult intelligi, quia missi non sunt: nam qui missi sunt, sicut Moyſes & sancti Propheta, non ante ipsum, sed cū ipso venerunt: quia non eum per superbia præcedere voluerunt, sed eum per ipsos loquentem humiliter portauerunt. Vos autem, qui hæc verba domini sic intelligitis, secūdū vestrum intellectum satis cōstemini nullos vos habere Prophetas, qui venturum Christum prophetauerunt: & ideo vobis eum sicut voluistis, ita finxistis. Nam si aliqui sunt verum, quibus quidem propterea fides habenda non est, quia non nisi à vobis proferuntur: tamē si aliqui sunt, quos dicere audeatis prophetasse Christum falsa carne venturum, falsa morte passurum, falsas cicatrices dubitantibus discipulis oblaturū, non dico, ex hoc ipso quāsi sint detestandi atque fugiendi, quāsi non possint esse veraces, quibus de mendacio Christus placet: vt hoc non dicam, certe vt dicere cōperam, secundum istum intellectum vestrum fures fuerunt & latrones, quoniam ante Christum venerūt, qui eum venturū quoquo modo prædicauerunt. Porro si ille intellectus est verus, vt ipsi ante Christum venisse dicantur, qui cum Christo, id est, cum verbo dei venire noluerunt, sed cum eos non miserit deus, mendacia sua hominibus attulerunt: vos quoque ipsi, quantis post Christi passionem & resurrectionem in hoc mūdo nati fueritis, fures & latrones estis: quia priusquam vos ipse illuminaret, vt veritatem ipsius prædicaretis, eum anteuenire voluistis, vt vestra fallaciā iactaretis.

Caput. XIII **Ioan.** 8. **Ioan.** 5. **Ioan.** 5.

Illic autem, vbi ei dictum est à Iudæis, Tu de te testificaris, testimonium tuum non est verum: non mirū est, non te videre profecutū eum, vt diceret de se prophetasse Moyſen: non enim habes pium oculum, quo id possis videre: nam ecce id ipsum quod eis respondit, Nempe in lege vestra scriptum est, quia duorum testimonium verum est: ego sum qui testificor de me, & testificatur de me qui me misit pater: quid aliud sonat re-

cte intelligentibus, nisi illum testium numerum in lege prophético spiritu consecratum & commendatum, vt etiam sic prænunciaretur futura reuelatio patris & filij, quorum spiritus est in illa inseparabili trinitate spiritus sanctus: Ideo scriptum est, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbū. Alioquin & vnus testis plerunq; verum dicit, & plures plerunq; mentiuntur, potiusq; creditum est in exordio fidei gentium vni Apostolo euangelizanti, quā populis errantibus, à quibus persecutionem patiebatur. Non igitur frustra quodammodo consecratus est iste numerus testium, & cum hoc dominus respondit, eo quoque ipso intelligi voluit de se prophetasse Moyſen. An forte inde calumniāmini, quia non ait, In lege dei: sed, in lege vestra scriptum est: vbi vſitatam locutionem scripturarū quis nō agnoscat? In lege enim vestra dixit, vobis data, sicut dicit Apostolus, Euangelium suum: quod se tamen accepisse testatur, non ab homine, sed per reuelationem Iesu Christi. An & Christum dicitis negasse habere patrem deum, vbi-cunque non ait, Pater noster: sed, Pater vester? Iam vero vocem illam, quam commemorasti cælo delatam, Hic est filius meus dilectissimus, credite illi: quia vos nō audistis, nolite illi credere. Si autem ideo creditis, quia eā in scripturis sanctis inuenistis, ibi est & ista, cui credere non vultis, de Christo scriptū est Moyſen, ibi alia multa, quibus pariter fidem derogatis: nec timetis miseri, ne ita prophanus aliquis dicat, istam vocem omnino non sonuisse de cælo, & sicut vos contra salutem generis humani, quæ omnibus gentibus Euangelica auctoritate confertur, etiam in vestram perniciem argumentamini, cum dicitis, propterea non esse credendū, quod dixerit Christus de se scripsisse Moyſen, quia si hoc ille dixisset, nec Iudæi tacere potuissent, quin statim tyrote maligni & astuti quærerent, quid nam illud esset, quod de se à Moyſe scriptum putaret: sic & ille vanus & perditus dicat, Si de cælo vox illa sonuisset, omnes Iudæi, qui audierant, credidissent. Cur ergo non consideratis insani, sicut fieri potuit, vt & post illam cœlestem vocē dura Iudæorū infidelitas permaneret: ita fieri potuisse, vt cū Christus diceret de se scripsisse Moyſen, hoc magis maligna astutia timentes vnde conuincerentur, audire omnino nō quærerēt quid de illo scripserit Moyſes. Sed hanc non solum sacrilegam aduersus euāgelicam sanctitatem, verū etiam eneuem ac debilem esse argumentationem sentit & Faustus: atque intentionem suam in illud potius confert, eoq; se plus teneri dicit, quia omnē Moseos scripturam scrutatus, nullas ibi de Christo prophetias inuenit. Cui cito respōdeo, quia non intelligit: & si cur non intelligat quisquā quæserit, respondebo, quia inimico, quia auerso animo legit, quia non ideo scrutatur vt sciat, sed quod nescit, scire se putat. Hęc præsumptio tumida: arrogantia, oculū cordis vel claudit, vt omnino non videat: vel distorquet, vt peruersè videat, & aliud p alio probet aut improbet. Tu me, inquit, doce, quid est quod me forte legētem præterierit de deo ac domino nostro memoratum in scriptura Moyſi, & hic cito respondeam, totum te præterit, quia totum illud de Christo scripsit. Sed quia totum discutere & pertractare non possumus, hoc tibi in isto opere, si potero domino adiuuante, seruabo, quod superius dixi: vt ea ipsa, quæ ad reprehendendum eligis, ostendam de Christo esse conscripta. Quin etiā petis, ne dixerim, vt imperiti solent, hoc ipsum satis esse debere ad fidem, quia Christus dixerit de se scripsisse Moyſen. Quod quidem si dico, nō vt imperitus, sed vt fidelis

D **Deute.** 17. **Ioan.** 8. **Gala.** 1. **E** **Mat.** 3. & 17. **F** **Cap. XIII.** **falsis, aduerso.** **Ioan.** 5. **fidelis**

G fidelis dico: non valere autem hoc ad conuincendū gē-
tilem vel Iudaeum, & ego fateor: sed aduersus vos, qui
quoquo modo nomine Christiano gloriamini, satis es-
se idoneum ac preualidum, tu quoque estis diu tergiver-
satus, tamen coactus es cōfiteri, dicens, Nolo enim nūc
ad me respicias, quem ad credendum professio mea fe-
cit obnoxium, ut non possim non credere ei quem se-
quor, Sed puta nos cum Iudæo tractare, puta cum gen-
tili. Quibus verbis ostendisti, te interim, cum quo mi-
hi nunc res est, quia te ad credendum professio tua fe-
cit obnoxium, satis esse conuictum de Christo scripsisse
Moysem: quia ipsum Christum hoc dixisse in Euāgelio
scriptum est, cuius tam præclaram sanctamq; autori-
tatem labefactare non audes: quia & cum id ex obliquo
audes, difficultatis tuae pressus angustiis: & cernēs quāta
ruina te obruat, cum tibi dicitur, nullam esse scripturā,
cui de factis & dictis Christi flagites esse credendum, si
Euāgelio tam sancte lateq; notissimo credendum esse
non putas: & timens ne amisso Christiani nominis pal-
lio, nuda vanitas vestra omnibus conspuenda & detestā-
da remaneat: rursus te saucium colligere conaris, & di-
cis q̄ istis Euāgelij verbis iam te ad credendum pro-
fessio tua fecit obnoxium. Sic ergo te interim, cum quo
nūc ago, teneo, ferio, perimo: id est, errorē tuū atq; fal-
laciā, & cogo fateri de Christo scripsisse Moysem: quia
hoc Christū dixisse in Euāgelio legitur, cui te ad cre-
dendum professio tua fecit obnoxium. Cum Iudæo ve-
ro, vel gentili, si mihi necesse fuerit disputare, iā supra
ostendi, quibus modis pro meis paruulis viribus me a-
gere oportere existimem. Nec illud nego de Chri-
sto esse prædictum, quod tu tanquam facile refellendū
elegisti, vbi deus loquitur ad Moysem, dicens, Suscitabo
illis Prophetam de fratribus ipsorum simile tibi. Nec
nec tua lauta & lepida antitheta, quibus luteum sermo-
nem quasi colorare ac pingere voluisti, vilo modo ab
hac fidei veritate deterrent. Comparans enim Christū
atque Moysem, & cupiens demonstrare dissimiles, ut ob
hoc non de Christo videatur intelligendum esse, quod
scriptū est, Suscitabo illis Prophetā simile tibi: opposui-
sti tibi met ex aduerso multa cōtraria, q̄ ille homo, hic
deus: ille peccator, hic sanctus: ille ex coitu nat⁹, hic secū-
dū nos ex virgine, secundū vos vero nec ex virgine: ille
offensus deo occiditur in mōte: hic patri per placēs, patit
propria voluntate: quasi vero cū simile aliquid dicit, ex
omni parte atq; ex omni modo simile intelligatur: quia
nō ea tāū, quæ vnus eiusdēq; naturæ sunt, dicunt inter
se esse similia: sicut gemini hoies, vel filij parētibus, vel
omnes homines omnibus hominibus, inquantū homi-
nes sunt, similes vtique sunt: quod & in cæteris anima-
libus intueri facillimum est, vel arboribus, velut olea
oleæ, laurus lauro similis dicitur: verū etiam naturæ dis-
paris sunt & dicuntur multa similia, vt oliuæ oleaster,
& far triticum. De rebus adhuc proximis & attingētibus
loquor: nam quid tam longe distans à filio dei, per quē
facta sunt omnia, quā pecus & lapis: & tamen in Euā-
gelio legitur, Ecce agnus dei. Et in Apostolo, Petra autē
erat Christus: quæ nullo modo quisquam recte diceret,
si eorum aliqua similitudinē nullo modo ille suscipere-
ret. Quid ergo mirum, si non est designatus Christus
fieri similis ipsi Moyse, qui similis factus est oui, quā t̄
in eius prænuntiatione per ipsum Moysem præcepit
deus manducari à populo suo, eiusq; sanguinem ad tu-
telam salutis adhiberi, & Pascha appellari, quod nūc in
Christo esse completum, nemo dissimulare permitti-
tur: Quapropter de scripturis agnosco dissimilem, de

scripturis mecum agnosce & tu similem: nō inde dissi-
mitem vnde similem, sed alia causa illud, alia illud, dū
tamen vtrunque demonstrat: Dissimilis homini Chri-
stus, quia deus: scriptum est enim de illo, Qui est super
omnia de⁹ benedictus in secula. Et similis homini Chri-
stus, quia homo, quia de illo itidem scriptū est, Media-
tor dei & hominum, homo Christus Iesus. Dissimilis
peccatori Christus, quia semper sanctus: & similis
peccatori Christus, quia deus filium suū misit in simili-
tudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret pecca-
tum in carne. Homini ex coitu nat⁹ dissimilis Chri-
stus, inquantum ex virgine natus est: sed homini na-
t⁹ similis Christus, inquantum & ipse ex foemina na-
tus est, cui dictum est, Quod nascetur ex te sanctum,
vocabitur filius dei. Homini propter peccatum suum
mortuo dissimilis Christus, inquantum sine peccato &
propria potestate mortuus est: sed rursus homini mor-
tuo similis Christus, inquantum & ipse vera morte cor-
poris mortuus est. Nec ideo Moyse famulo dei de-
rogaueris, quia eū peccatorem fuisse, & offenso deo suo
in monte occisum esse dixisti. Nouerat enim & ipse in
domino gloriarī, vt ab eo saluus fieret, à quo & ille qui
dicit, Christus Iesus venit in hūc mūdū peccatores sal-
uos facere, quorū prim⁹ ego sum. Arguitur enim Moy-
ses voce diuina, q̄ eius fides ad aquam de petra elicien-
dam aliquātulum titubauerit, quod ei cum peccato Pe-
tri potest esse cōmune, qui in medijs fluctibus simili fi-
dei defectu dubitauit. Verum absit vt credamus hinc eū
esse alienatum ab aeterna societate sanctorū, qui cū san-
cto Helia, sicut Euāgelium loquitur, meruit clarificato
in monte domino assistere. Nam & in veteribus legis
libris, etiam post ipsum peccatum, quantū sit apud deū
meritum eius, apparet. Sed quid causæ fuerit, vt de pec-
cato eius tali morte vindicādo deus loqueretur? Quo-
niam pollicitus sum ea ipsa demonstrare ad prænūciā-
dum Christū pertinere, quæ tu reprehendenda delege-
ris: faciam sicut possum, domino adiuuante, vt hoc etiā,
quod in Moyse morte reprehendisti prophetiam fuisse
de Christo recte intelligentibus, doceam. Sicut en-
im mos est diuinorum in scripturis sanctis mysterio-
rum, vt idē homo aliā atq; aliā pro re aliqua significan-
da personā gerat: tunc Moyse populi Iudæorū sub le-
ge positi personā gerebat, eumq; in prophetica prænu-
tiatione figurabat. Sicut ergo Moyse petra virga per-
cutiens de dei virtute dubitauit: ita ille populus, qui sub
lege per Moysem data tenebatur, Christum ligno cru-
cis affigens, eum virtutem dei esse non credidit. Sed si
cut percussa petra manauit aqua sitientibus, sic plaga do-
minicæ passionis effecta est vita credentibus. Habemus
enim de hac re præclarissimam & fidelissimam vocem
Apostoli, cum inde loqueretur, dicens, Petra autē erat
Christus. Hæc ergo carnalem de Christi diuinitate de-
sperationē in ipsius Christi altitudine deus mori iubet,
cū mortē carnis Moyse in monte imperat fieri. Sicut en-
im Petra Christus, ita & mōs Christus: petra humilis
fortitudo, mons eminens magnitudo: quia sicut Apo-
stolus ait, Petra erat Christus: ita ipse domin⁹. Nō potest
ciuitas abscondi supra mōte constituta: se scilicet mōte,
fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos asse-
rens ciuitatem. Prudentia carnis viuuit, cū tanquam pe-
tra percussa Christi humilitas in cruce cōtēditur. Chri-
stus enim crucifixus, Iudæis scandalum est, gentibus autē
stultitia. Et prudentia carnis moritur, cum tanquā mō-
tis eminentia Christus excelsus agnoscitur. Iplis enim
vocatis Iudæis & Græcis, Christus dei virtus & dei sa-
pientia

Roma. 9.
1. Timo. 2.
Roma. 8.
Lucæ. 1.
Cap. XVI. Deute. 31.
1. Timo. 1.
Nume. 20.
Matth. 14.
Matth. 17.
Cap. XVII.
Nume. 20.
M
1. Corin. 10.
Deute. 34.
1. Corin. 10. Matth. 5.
1. Corin. 1.
1. Corin. 1.

A pientia est. Ascendit itaque Moyses in mōtem, vt carne
mortua viuo spiritu reciperetur: quō Faustus nō ascen-
derat, vt carnales calumnias mēte mortua loqueretur.
Nōne ipsam petram Petrus per prudentiā carnis per-
cuti exhorruit, cū domino passionem suam prænun-
tiantī ait, Absit domine, nō fiet istud, propitius esto ti-
bi. Neque enim peperit huic peccato dominus, cum ei
retulit, Redi retro Satanas, scandalū mihi es: non enim
sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominū. Aut vbi mor-
tua est illa carnalis diffidentia, nisi in Christi glorifi-
catione, tanquam in montis altitudine? Nam vtq; vi-
uebat, cum eum timide negaret: & vtique mortua erat,
cum eum libere prædicaret. Hæc viuebat in Saulo, cum
scandalo crucis detestās, vastabat Christianam fidem:
& vbi nisi in illo monte mortua erat, cum iam Paulus
diceret, Viuo autē iam non ego, viuūt vero in me Chri-
stus? Quid habes igitur hæretica vanitas, vnde pu-
tes posse conuincere, non de Christo esse prædictum,
Suscitabo illis Prophetam de fratribus ipsorum simile
tibi: quando ne hinc quidem potes, quōd dissimile ostē-
dis: Aliis enim causis nos similem ostendimus. An quia
Propheta dictus est, qui & homo esse dignatus est, & tā
multa futura prædixit: nisi forte aliud est Propheta, q̄
homo, vltra humanas coniecturas futura prænuntians?
Vnde & ipse de seipso ait, Nō est Propheta sine hono-
re, nisi in patria sua. Sed de te videro, qui te conuictum
pauloante confessus es, cum dixisti, q̄ te ad credendum
Euāgelio professio tua fecit obnoxium: Iudæus ipse pro-
cedat in medium, qui ceruicem à iugo Christi male li-
beram tollit: & ideo sibi adhuc fas putat dicere, Mentis
est Christus vester, nihil de illo scripsit Moyses.
Dicat mihi quem Prophetam promiserit deus, cū
ait Moyse, Suscitabo illis Prophetā de fratribus eorū, si-
cut te vel simile tibi: Multi enim Prophetæ postea fue-
runt, sed vtique vnū quendam intelligi voluit. Hic ei
credo, facillime occurreret successor ille Moyse, qui po-
pulum ex Aegypto liberatum, in terram promissionis
induxit. Quæ cogitans, me adhuc fortasse ridebit quæ-
retem de quo dictum sit, Suscitabo illis Prophetam si-
mitem tibi: cum legam quis in eodem munere populi
illius regendi atq; ducēdi Moyse defuncto successerit:
qui cum me velut imperitū riserit, talis enim & à Fau-
sto descibitur, non desinat hominem adhuc etiā cō-
pellere t̄, & à securo risu ad curam respōdendi reuoca-
re, quarendo atque flagitādo: cur eidem ipsi futuro suo
successori, in cuius comparatione improbat⁹ est, vt nō
ipse introduceret populum in terram promissionis: ne
videlicet lex per Moysem nō ad saluādū, sed ad cōuin-
cendum peccatorem data, in regnum cœlorum intro-
ducere putaretur, sed gratia & veritas per Iesum Chri-
stum facta: quæram ergo à Iudæo, cur eidem ipsi futuro
suo successori Moyses nomen mutauerit, Vocabatur e-
nim Osce, *† & appellauit eum Iesum. Cur denique tūc
appellauerit, quando ex conuale Pharam præmisit ad
eandem terram, quō erat populus ipso duce venturus?
Dicit enim ver⁹ ipse Iesus, Etli iero, & preparauero vo-
bis locum iterum veniam, & assumā vos ad me. Quæ-
ram etiam, vt quum non huic figuræ attestetur Prophe-
ta, dicens, Deus ex t̄ Aphrico veniet, & sanctus de Pha-
ran: tāquam diceret, Eius nominis veniet deus sanctus,
cuius nominis erat ille, qui venit ab Aphrico de Pha-
ran, id est, Iesus. Huc accedit, quod idem ipsum dei ver-
bum intelligitur loqui, vbi promittit eūdē ipsum Moyse
successorem, per quem populus in terram promissionis
mitteretur, nomine angeli eum appellans: sicut etiam

homines aliquid nunciantes, in scriptura diuina solent
appellari: & ita dicit, Ecce ego mitto angelum meū an-
te faciem tuam, vt seruet te in via, & inducāt te in ter-
ram, quam iuravi tibi: attende tibi, & obaudi eum, ne
non credas illi: nihil enim subtrahet tibi, nomen enim
meum est in eo. Quid est hoc? Perscrutetur scripturas
illas, non iam Manichæus, sed ipse etiam Iudæus, & vi-
deat vtrum de aliquo angelo deus dixerit, Nomen meū
est in illo: nisi de hoc, quem introductorem in promissio-
nis terram pollicetur. Deinde quæret in hominibus
quis Moyse successor introduxerit populū, & inueniet
Iesum, non hoc ab initio vitæ suæ, sed nomine mutato
appellatum. Qui ergo dixit, Nomen meum est in illo
Iesu: ipse est verus Iesus, rector & ductor populi in hæ-
reditatem vitæ æternæ, secundum testamentum nouū,
cuius figura erat testamentum vetus: ita quantū attinet
ad prophetici apparatus, nec gerit, nec dicit aliquid
posset insignis, quandoquidem res perducta est vsque
ad nominis expressionem. Superest vt Iudæus ille,
si vult & in abscondito Iudæus esse, non litera, sed spi-
ritu: si vult reputari verus Israëlita, in quo dolus nō est,
recordetur in figura illum mortuum Iesum, qui intro-
duxit in terram morietium: & agnoscat in veritate viu-
um Iesum, quō duce intret in terram viuientū. Talis
enim iam non acerbus resistet tam perspicuæ prophe-
tiæ, sed ex cōmemoratione Iesu, qui introduxit in illam
promissionis terram mitis effectus: audiet iam ipsum,
cuius nomen ille habebat, verius introducentem & di-
centem, Beati mites, quoniam ipsi hereditate posside-
bunt terram. Hic etiam ille gentilis, si non nimis lapi-
deum cor haberet, aut si ex illis esset lapidib⁹, de quibus
suscitauit deus filios Abraham, nōne miraretur in libris
antiquis eiusdem gentis, ex qua natus perhiberetur Ie-
sus, tam euidentem de illo conscriptam esse prophetiā,
vt etiam nomen eius exprimeretur, simulq; ibi aduer-
teret, nō quemlibet hominem prædictum fuisse Iesum,
sed vtique deum, cum in homine illo, qui fugēdo & in-
troducendo in regnum populo cōstitutus, mutato no-
mine Iesus appellatus est, suū nomen inesse deus dice-
ret, etiq; angelū nominaret, eo ipso q̄ mutato nomine
mittebatur, magnū aliquid diuinumq; nunciātem? Nū-
cium quippe Græce angelum dici, quis illa lingua vel
tenuiter tinctus ignoret? Quamobrem quilibet gētilis,
si peruersus & perniciā esse nollet, nō ideo libros illos
contēneret, quia essent Hebræi, cuius gentis lege nō te-
neretur: sed cuiuslibet gentis libros ideo magnipende-
ret, quia in eis tanto antē conscripta inueniret, quæ
suis iam tēporibus impleta cognosceret: ipsumq; Chri-
stum Iesum nō propterea sperneret, quia Hebraicis li-
teris prænuntiatum videret, sed potius eum, qui literis
quibuslibet, antequam inter homines nasceretur per
tot volumina seculorum, partim apertioribus testimo-
niis, partim rerum gestarum & sermonū figuris & sa-
cramētis ita prænunciari cōmendariq; meruisset, cū in-
genti admiratione & deuota *† religione sectandū ve-
nerandumq; censeret. Ita illi ex rerum Christianarum
iam præsentatis effectibus librorū prophetia vera pro-
baretur, ex librorum vero prophetia Christus cōcedus
agnosceretur. Vana loqui me putet t̄, si non ita factum
est, si non ita fit, si nō in eam fidem per vniuersum orbē
terrarum, eorundem librorum recitatione cōcurrat.
Vnde mirabiliter istorum est ridenda vecordia,
qui tanquam impossibile à nobis quærit, quomodo per
Iudæorum libros fidem Christianam velit discere ho-
mo gentilis, cū tanta deuotione & tanta celebritate
omnes

Caput. XV.
Deute. 18.
Ioan. 1.
Ioan. 1.
1. Corin. 10.
† agno, quæ

Exod. 13.
Caput. XX.
Roma. 2.
Ioan. 1.
E
Matth. 5.
Matth. 5.
† aliās, de-
bita.
† aliās loqui
deputer.
Cap. XXI.

G omnes gentes istorum librorū fieri discipulas cernant: eo ipso nimirum fortius atque firmitus, quod ex manibus inimicorum tanta de Christo testimonia proferuntur: in quibus ideo gentes quae credunt, nihil de illo ad tempus possunt putare confectū: quia in eis libris inveniunt Christum, quibus a tot seculis seruiunt, qui crucifixerunt Christum, & quos in tanto apice auctoritatis habet, qui quotidie blasphemant Christū. Si enim ab eis proferentur prophetiae de Christo, qui praedicat Christum, ab eis ipsius confectae putarentur: nunc vero idē exponit qui praedicat, quod recitat qui blasphemat. Ad aliquem nanque vltimū sanctorū ordinarum omnis cecitas impiorum a summo deo, qui pro sui regiminis aequitate, bene vitatur etiā malis: vt qui suo arbitrio iniuste viuunt, illius iudicio iuste disponantur. Ergo ne testimonia prophetiae Christi nascituri, mira facturi, indigna passuri, morituri, resurrecturi, ascensuri, per omnes gentes Euangelium vitae aeternae disseminaturi, illi finxerunt credere, qui eum populis annunciarēt, magnū aliquid actum est in vltimū nostrum de infidelitate Iudeorum: vt iudei ipsi, qui haec propter se non habent in cordibus, propter nos habent in codicibus. Nec inde auctoritas illis libris minuitur, quae a Iudaeis non intelliguntur, imō & augetur: nam & ipsa eorum cecitas ibi praedicta est. Vnde magis non intelligēdo veritatem, perhibent testimoniū veritatis: quia cum eos libros non intelligunt, a quibus non intellecturi praedicti sunt, etiam hinc eos veraces ostendunt. Hinc est & illud, cuius ambiguitate Faustus fallitur. Videbis vitam tuā pendētē, & nō credes vitam tuā. Quae verba & aliter posse intelligi, potest aliquis dicere, de Christo autem nō posse intelligi, nec Faustus ausus est dicere, nec quisquā profusus audebit, nisi qui negauerit aut Christū esse vitam, aut Iudaeis visum non esse pendētē, aut eos illi nō credidisse. Cum vero & ipse dicat, Ego sum vita: & eū pepēdisse constat ante oculos non ei credentiū Iudaeorū, nō video cur dubitare debeamus id etiā de Christo scripsisse illū, de quo Christus ait, Ille enim de me scripsit. Proinde si quod scriptū est, Suscitabo eis Prophetam de fratribus illorū similem tibi: ostendere conatus est Faustus, nō posse de Christo intelligi, quia Christus Moysi similis non est, & tamen ex omni parte conuictus est, quid opus est in hoc testimonio laborare? Aut certe sicut dixit Christū simile non esse Moysi, vt illā refelleret prophetiā, sicut etiam vt hanc refellat, dicat Christū non esse vitam, vel in conspectu Iudaeorū non ei credētium non pepēdisse. Cum autē hoc ille nō dixerit, nec hodie quisquam eorū audeat dicere, nihil est, cur moremur hanc quoque de domino & saluatore nostro Iesu Christo, famuli eius amplecti prophetiā. At enim inter cetera maledicta & hoc positum est. Num ideo non est prophetia, cum & cetera, inter quae positum est, nihil sint aliud quā prophetiae? Aut ideo nō est de Christo prophetia, quia illa, quae in ea lectione vel praecedentia vel consequentia consequuntur, nihil pertinere videntur ad Christum: quasi vero quicquā sit peius inter maledicta, quae Iudaeis pro merito superbiae & impietatis acciderūt, quā videre vitam suam: id est, filium dei pendētē, & non credere vitam suam. Maledicta enim, cum ex prophetia dicuntur, non sunt de malo voto imprecātis, sed de praeficio spiritu denunciantis. Nam illa, quae de malo voto sunt, prohibentur, cum dicitur, Benedicite, & nolite maledicere. Haec autē saepe inueniuntur in sermone sanctorū, sicut Apōstolus Paulus, Alexander, inquit, & Arius multa mala mihi ostendit, reddet illi do-

minus secūdū opera sua. Nā illud tāquā stomachatus & indignatus, etiā male optasse videtur Apōstolus. Vtinā & abscondatur qui vos cōturbat: Quod vtiq; si consideres personā scribentis, magis eum elegantissimo ambiguo bene optasse intelliges. Sunt enim spadones, qui se ipsos absceiderūt propter regnum caelorum. Quod in his quoque verbis Faustus sapuisset, si pium palatum ad escas dominicas attulisset. Sic enim sonuit fortasse Iudaeis, quod dictū est, Videbis vitam tuam pendētē, & nō credes vitam tuā: vt inter minas & dolos hostium suorū vitam suā videntes ex incerto pendere, victuros se esse non crederēt. Sed filius Euangelij cum audit, Ille enim de me scripsit: in hac ipsa ambiguitate sententiae videt, quid Prophetae portis proiciant, quid hominibus innuant: statimque illi occurrit vita hominū Christus pendētē, eiq; non credentes Iudaei, ob hoc ipsum quia pendētē vident. Et alius quidē aliquis cito diceret, inter cetera maledicta, quia in illa lectione ad aliquid de Christo intelligendū non pertinent, hoc solum ibi esse de Christo, quod scriptum est, Videbis vitam tuam pendētē, & non credes vitam tuā. Neque enim fieri non posset, vt inter diuersa maledicta, quae impio populo propheticē prēnunciabantur, hoc quoque poneretur. Sed ego, & qui mecum aliquanto attentius cogitant euāgelicā illam, dominicāque sententiam, qua non ait, Ille enim & de me scripsit: vt & alia, quae ad Christum non pertinent, scripsisse crederetur: sed ait, De me enim ille scripsit, vt omnē scripturā illius intentionē non nisi ad intelligendā Christi gratiā perscrutādo consuleremus, etiam cetera in illa lectione maledicta propter Christū praedicta cognoscimus: quod nunc ostendere si velim, nimis longū erit. Vnde tantum abest, vt hoc quod Faustus cōmemorauit, propterea nō pertineat ad Christum, quia inter cetera maledicta positū est, vt nec ipsa cetera rectum habeant intellectū, nisi ad Christi gloriā, qua generi humano consulitur, prophetata referantur, quāto magis hoc? Quod & si talis fuisset Moyses, vt aliud corde intuens, id ore funderet, facilius eum dicerē prophetasse nescientem, quā cum audire populo Iudaeorū dictum, Videbis vitam tuam pendētē, & nō credes vitam tuā: de Christo prophetatū negarem. Neque enim hoc intuebatur animo Caiphas, quod ex verbis eius intellectum est, cum Christū vt inimicū persequeus, ait expedire, vt vnus homo moreretur, ne periret tota gēs. Vbi Euangelista subiicit, hoc eū nō a se dixisse, sed cum esset pōtēfex, prophetasse. Sed Moyses nō erat Caiphas, quare illud quod populo Hebraeo dixit, Videbis vitam tuam pendētē, & nō credes vitam tuā: non solū de Christo dixit, quod et si nesciens dixisset, de nullo alio dixisse deberet intelligi, verū etiā sciēs dixit. Erat enim fidelissimus dispēsator prophetici sacramētū: id est, illius sacerdotalis chrismatis, vnde Christi nomen agnoscimus: in quo sacramēto quāuis homo pessimus Caiphas, etiam nesciens potuit prophetare. Hoc quippe in eo egit propheticū chrisma, vt prophetaret: hoc autē vita impia, vt nesciens prophetaret. Quo itaq; ore dicit nihil de Christo prophetasse Moyses, a quo illud chrisma coepit, vnde Christi nomen innotuit: & vnde Christū etiā persecutor Christi vel nesciens prophetauit? Nam de maledictō pendētis in ligno, iam quantum satis visum est supra diximus. Interficiendū autē esse Prophetā siue principē populi, qui filios Israël a deo suo vellet auertere, aliquodve infringere mandatorum, non aduersus Christum praecipisse Moysen: & ex his, quae iam multa egimus, satis clarum est: & magis magisque consideranti dicta

Gala. 5.

Matth. 19.

Deute. 28.

Ioan. 5.

Cap. XXIII

Deute. 28.

M

Ioan. 11.

Ca. XXIII

Exod. 3.

Matth. 22.

Matth. 8.

Galat. 3.

Matth. 15.

Matth. 15. Exod. 20. Deute. 5.

Cap. XXV.

A dicta & facta domini Iesu Christi, magis magisque clarebit, quia nec a suo deo voluit quenquam eorum Christum auertere. Deus quippe, quem illis Moyses diligendū colendumque praeciperat, ipse est certe deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob, quem dñs Iesus Christus eadē cōmendatione commemorat, eiusdemque auctoritate Saduceorū refellit errorē resurrectionē negantiū, vbi ait, De resurrectione autē mortuorū nō legistis, quid deus locutus sit de rubo ad Moysen, Ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob. Non est deus mortuorū, sed viuorum. Omnes enim illi viuūt. Opportune itaque eadem voce nunc conuincuntur Manichaei, qua tunc conuicti sunt Saducei: nam & ipsam resurrectionem alio quidem modo, sed tamen etiam isti negant. Ille cū fidē Centurionis laudans diceret, Amen dico vobis, nō inueni tantam fidem in Israël: adiecit & ait, Dico autē vobis, quoniam multi ab Oriente & Occidente venient & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno caelorum: filij autem regni ibunt in tenebras exteriores. Si ergo quod negare Faustus non potest, non cōmendatū B Moyses populo Israël deum, nisi deum Abraham & Isaac & Iacob, eumque ipsum Christū ex his & aliis testimoniis sine dubitatione commendat, non est conatus illū populū auertere a deo suo: sed ideo minatus est eos ituros in tenebras exteriores, quae auersos videret a deo suo, in cuius regno gentes vocatas ex toto orbe terrarū, recubituras dicit cum Abraham & Isaac & Iacob: non ob aliud, quā quod fidem tenuissent dei Abraham & Isaac & Iacob. Vnde & Apōstolus dicit, Prouidens autē scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, prānunciavit Abraham dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes, vt illi scilicet in semine Abraham benedicerentur, qui Abraham fidē imitarentur. Non igitur Christus Israelitas a deo suo volebat auertere, sed eos potius, quod ab illo auerterentur, arguebat. Mandatorum autē aliquod eorum, quae per Moysen data sunt, infregisse dominum, qui arbitrabatur, non mirum si hoc putat quod Iudaei: sed ideo errat, quia in hoc errauerunt & Iudei. Vbi autē Faustus cōmemorat ipsum mādaturā, quod dominum infregisse vult credi, ibi opus est vt ostendamus quomodo fallatur: sicut iam supra, vbi oportebat, ostendimus. C Nunc illud dico, quia si aliquod illorum mandatorum dominum infregisset, non etiam de hoc ipso Iudaeos arguisset, quibus calūniantibus, quod discipuli eius illotis manibus manducarent, & ob hoc excederent non mādaturam dei, sed traditiones seniorum, ait illis, Vt quid & vos transgredimini mandatum dei, vt traditiones vestras statuatis: ipsumque dei mandatū cōmemorat, quod per Moysen mandatum esse nominis. Secutus quippe ait, Deus enim dixit, Honora patrem & matrem: & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur: vos autē dicitis, Quicumque dixerit patri vel matri, munus, quod est ex me, tibi proficit, non honorauerit patrem suum: & irritum fecistis verbum dei propter vestram traditionem. Qua in re videte quā multa nos doceat, & Iudaeos a deo suo se nō auertere, & eius mādaturā nō tantū se nō infringere, verum etiā illos a quibus infringere, argue, & non nisi deum per Moysen ista mandasse. Quamobrem quoniam nos credimus omnia, quae scripsit Moyses, ad Christi cōmendationem pertinere, quod isto opere, quia demonstrare non possumus, polliciti sumus in his hoc ostēdere, quae Faustus de illa scriptura refellenda vel vituperanda delegerit: recte a nobis debitū exigitur, vt hoc etiam, quod praecipit Moyses interficiendum esse Prophetam siue principem, qui

eos a deo suo vellet auertere, aliquodve infringere mā datorum, ostendamus ad custodiendam fidem, quae in ecclesia Christi dicitur pertinere. Videbat quippe ille spiritus propheticus, & deo sibi loquente, multos exurreturos haereticos diuersorum errorū magistros aduersum doctrinam Christi, qui nō eum Christum praedicarēt, qui verus est Christus. Ille enim verus est, qui per prophetias, per eundem Moysen, ceterosque sanctos eius gentis editas, prānunciatus est. Quisquis itaq; alii docere vellet, ipsum interficiendum Moyses praecipiebat. Quid autem nunc aliud agit lingua catholica, nisi vt spiritali gladio, vtriusque testamētī acie bis acuto, interficiantur omnes, qui nos a deo nostro volunt auertere aliquodve infringere mandatorum? Inter quos praecipue cadit ipse Manichaeus, cum eius error asserta legis & Prophetarum veritate, perimitur, volentis nos auertere a deo nostro, deo Abraham & Isaac, & Iacob, quem Christum commendat: & volentis infringere mandata legis, in quorum etiam fi guris Christum prophetatum esse cognoscimus. Iam vero illam complexionem, vtrum obtusissimam an fraudulētissimam dicā, nescio: erat enim Fausto ingenium, vnde magis arbitror eum nebulam iniicere voluisse minus attento lectori, quā non vidisse quod dicam: ait enim, Quod si haec de Christo minime scripsit, aut alia dabit, aut nulla erunt. Haec propositio vera est, sed cōsequens erat, vt ostenderet & haec de Christo minime scripta esse, & alia dari nō posse. Nihil autē horum fecit, quia & haec nos ostendimus, quomodo de Christo accipi possint: & superius alia multa dedimus, quae nisi de Christo intellectum habere non possint. Non est ergo, cur cōcludas Fauste, nulla esse a Moysē scripta de Christo. Attende enim quid dicas, Quod si haec, inquis, minime de Christo scripsit, aut alia dabit, aut nulla erunt. Verum dicis. Proinde, quia & haec de Christo, vel propter Christū scripta docuimus, & alia multa dedimus, argumentatio tua potius nulla erit. Et haec quidem, quae commemorasti, quāuis non obtinueris, saltem conatus es ostendere non esse scripta de Christo. Quod autē subdidisti, Aut alia dabit, aut nulla erunt: prius demonstrare debuisti, alia nos dare nō posse, vt securus inferres, nulla esse. Nunc vero tanquā libellus tuus tam surdos auditores, vel caecos lectores esset habiturus, vt nullus aduerteret quod praetermissis, cucurrisset dicere, Si nulla fuerint, nec Christus potuit asseuerare quod nusquam est: ita si Christus hoc minime asseuerauit, capitulum hoc falsum esse cōstitit. O hominem cogitantem dictorem, & alium nō cogitare *† contradicere. Vbi est acumen tuū? An in mala causa nō posses aliter? Sed mala causa te vana loqui cogit. Quid si enim alia dabit? Certe vtiq; nō erūt nulla, quae erūt aliqua. Et si erūt aliqua, potuit Christus asseuerare quod est. Ita si Christus hoc asseuerare potuit, capitulum illud Euāgelicū falsum esse nō cōstat. Redi ergo ad propositionem tuā, qua dixisti, Aut alia dabit, aut nulla erūt: & vide non te ostendisse nulla nos alia datos: vide etiā nos quā multa alia iam supra dixerimus, & quid hinc conficiatur aduerte, scilicet non esse falsum, quod in Euāgelio Christum dixisse legimus, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Et Euāgelij quidem tam eminens est auctoritas, & tam fundata veritas, vt etiam si nos propter tarditatem intelligentiae nostrae nulla inueniremus a Moysē scripta de Christo, nō solū esse aliqua, sed ad Christum omnia pertinere quae scripsit, quia nō ait, Et de me scripsit: sed De me

Ca. XXVI.

E

F

*† aliā cogitantem.

† dederimus Ioan. 5.

Cap. XXII.

Deute. 18.

Ioan. 14.

Ioan. 5. Deute. 18.

Roma. 11.

2. Timo. 4.

G De me ille scripsit: credere deberemus. Nunc autem & si de isto Euangelij capitulo, quod absit, dubitadū esset, compertis tam multis in scriptura Moyſi de Christo testimoniis, omnis illa dubitatio tolleretur: & quia de capitulo Euangelij dubitandum nō est, etiam si illa cōperta non essent, esse tamen credi oporteret. Nam illud quod adiungis, dissimilem fuisse traditionē Christi atq; Moſeos, & ideo non fuisse verisimile, vt si crederent Moyſi, crederēt & Christo: imō illud potius esse consequens, vt si alteri Iudaei crederent, alteri necessario repugnarent: non vtique diceret, si considerationis oculum paululum attolleret, orbemq; terrarū sine cōtentionis cecitate cōspiceret in hominibus doctis atq; indoctis, Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientib⁹, quibus se debitorē dicebat Apostolus & Moyſi & Christo simul credentem. Si ergo non erat verisimile, vt Iudaei Moyſi & Christo pariter crederent, multominus verisimile est, vt orbis terrarū Moyſi & Christo pariter credat. Cum vero videamus omnes gētes vtrique credere, & illius prophetiā cum Euangelio huius conueniente, nō fide robustissima & celeberrima retinere, non ad aliquid impossibile gens vna vocabatur, cum ei diceretur, Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: potiusq; est miranda & vehementius arguenda duritia Iudeorum, qui hoc non fecerūt, quod totum mundi fecisse cōspicimus. Nam quicquid dicit de sabbato & de circūcisione carnis, & de differentia ciborum, aliā fuisse traditionē Moyſi, aliud per Christū didicisse Christianos, iam supra ostendimus: quia sicut dicit Apostolus, Hæc omnia figuræ nostræ fuerunt. Nō ergo diuersa doctrina est, sed diuersum tempus. Aliud enim erat, quo hæc oportebat per figuratas prophetias prænunciari: & aliud est, quo hæc iam oportet per manifestam veritatē redditamq; impleri. Sed quid mirū, si Iudaei carnaliter intelligentes sabbatū, Christo, qui iam hoc spiritaliter insinuabat, repugnauerunt? Tu Apostolo respōde, si potes, qui vacationem ipsius diei vmbra futuri esse testatur. Sed si illi resistunt Christo, non intelligentes verum sabbatum, vos ei nolite resistere, & intelligite verā innocentiam. Nam eo ipso loco, vbi præcipue destructor sabbati putatur Iesus, cū discipuli eius per segetē trāsēntes, & esurientes vellerent spicas & ederent, innocentes dixit, respondens Iudæis, Si sciretis quid sit, misericordiam volo, quā sacrificium: nunquam condēnassetis innocentes. Magis enim esuriētium misereri debuerunt, quia hoc illi coacti fame fecerunt. A vobis autem quisquis vulerit spicas, non ex traditione Christi, qui hanc innocentiam vocat, sed ex traditione Manichei homicida deputatur. Hanc forte misericordiam eiusdē spicis exhibuerunt Apostoli, vt inde membra dei māducando purgarent, sicut vestra fabula est: Vos ergo crudeles, qui hoc non facitis. Sed videlicet nouit Faustus destruere sabbatum, quia scit virtutem dei semper atq; infatigabiliter operari. Illi hoc dicant, qui intelligunt deum sine tēporali voluntate vniuersa tempora facietē. Hoc ad vos multū est, qui dei vestri requē rebellionē gentis tenebrarum perhibetis excusam, & hostium repentino impetu perturbatā. An ex aeterno præuideus hoc futuram, nunquam habuit requiem, quia nūquam securus fuit, qui fe cogitabat tam graue bellū tanta membrorum suorum labe damnoq; gesturum? Caterum illud sabbatū, quod imperite atque impie deridētis, nisi & ipsum inter prophetias, quæ de Christo scriptæ sunt, haberet intellectū, nō ei Christus sic attestaretur: qui cū propria voluntate, sicut ipse in eius laude posuisti, pate-

retur, ideoq; tempora passionis & resurrectionis suæ haberet in potestate, id egit, vt caro eius in sepultura sabbato requiesceret ab omnibus operib⁹ suis: vt tertio die resurgens, quem dominicū dicimus, qui post sabbatum numeratur octauus, etiā circūcisionem octauū diei ad se prophetandum pertinere declararet. Quid enim significat circūcisio carnis: quid nisi expoliationē mortalitatis, quā de carnali generatione portamus? Propter quod dicit Apostolus, Exuēs se carnem, principatus & potestates exemplauit, fiducialiter triumphans eos in semetipso. Quod enim dicit exuisse se carnē: loco carnem, mortalitatem carnis intelligimus, secundum quā proprie corpus hoc caro nominatur, quæ mortalitas proprie caro appellata est, quia in illa resurrectionis immortalitate nō erit. Propterea scriptum est, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. De quibus verbis soletis calūniari fidei nostræ, qua credimus huius corporis futuram resurrectionē, quæ in ipso deo iam præcessit, dissimulātes ea quæ sequūtur, in quibus aperte Apostolus quid dicat, exponit. Volens enim ostendere quid eo loco dixerit, carnē: cōtinuo subiicit, Neq; corruptio in corruptionem possidebit. Hoc enim corpus, quod propter mortalitatem proprie caro nominatur, mutari dicit in resurrectione, vt iā non sit corruptibile atq; mortale. Quod ne putetur nostrā suspicionem dicit, ipsa eius quæ sequūtur, verba cōsultate. Ecce, inquit, mysteriū dico, omnes quidē resurgemus, nō tamen omnes immutabimur. In atomo, in icū oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalitatem. Vt ergo induatur immortalitate, exiit mortalitate: hoc est circūcisionis mysteriū, quæ octauo die fieri iussa est: & octauo die, id est, dominica post sabbatum iam in veritate à domino impleta. Vnde dicitur, Exuens se carnē principatus & potestates exēplauit. Per hanc enim mortalitatem nobis inuidæ diabolicæ potestates dominabantur, quas exēplasse dicitur est: quia in seipso capite nostro præbuit exēplū, quod in toto ei⁹ corpore id est, ecclesia ex diaboli potestate liberāda, in vltima resurrectione complebitur: hæc est fides nostra. Et quoniam sicut testimonium propheticum Paulus commemorat, Iustus ex fide viuit, hæc est iustificatio nostra. Mortuum quippe Christum, & Pagani credunt, resurrexisse autem Christum, propria fides est Christianorum. Si enim confitearis, ait Apostolus, in ore tuo, quia dominus est Iesus, & crederis in corde tuo, quia deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Quia ergo ex ista resurrectionis fide iustificamur, ideo & illud de Christo Apostolicum est, Quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et quia ista resurrectio, quæ credita nos iustificat, illa octauæ diei circūcisione figurata est: propterea de ipso Abraham, cui primum tradita est, dicit Apostolus, Et signum accepit circūcisionis signaculum iustitiæ fidei. Ergo & istam circūcisionem inter alias figuras propheticas de Christo scripsit Moyses. De quo ipse dicit, De me enim ille scripsit. Quod autem dicit dominus, Væ vobis scribæ & Pharisei hypocritæ, qui circumcitis mare & aridam facere vnum profelytum: & cum feceritis eum, facitis eum filium gehennæ duplo, quā vos estis, Non quia circūciditur, dixit, sed quod eorū mores imitatur, à quibus imitādīs cohibet suos, dicens, Super cathedrā Moyſi sedet Scribæ & Pharisei, quæ dicitur facite: quæ autē faciūt, facere nolite: dicunt enim & non faciunt

A faciunt. In quibus dominicis verbis vtrunque debetis aduertere, & quātus honor delatus sit doctrinæ Moyſi, in cuius cathedra etiā mali sedētis, bona docere cogebant: & vnde fieret profelytus filius gehennæ, nō scilicet à Phariseis verba legis audiendo, sed eorū facta sectando. Hoc ergo dici posset tunc profelyto circūcisio, quod Paulus dicit, Circūcisio quidē predest, si legem custodias. Quia vero ille in non custodienda lege Phariseos imitabatur, fiebat filius gehennæ. Propterea quātū arbitror, duplo q̄ illi, quia hoc negligebat implere, quod propria voluntate susceperat: non ex Iudæis natus, sed spōte Iudæis factus. Quid autē dicere voluisti, sine respectu iniuriose, q̄ Moyses helluonis in modū discipulator sedet: iubetq; alia quidē abliguriri pro mundis, alia vero pro immūdis ne contingi quidē, cū ad helluonem hoc magis pertineat, vt aut nulla discernat, aut si discernit, suauiora eligat. An hoc ideo dicit, vt imperitis cōtinētia tua velut ab ineite atate mirāda videatur, quasi nescientis, vel iam obliui, quanto iucundius sapiat porcina, q̄ veruecina? Sed quia & ista Moyses figuris propheticas de Christo scripsit, in animalium carnibus significas homines, vel incōparandos Christi corpori, quod est ecclesia, vel respuēdos, vos quoq; inter immūda figurauit: qui propterea fidei catholica non cōuenitis, quia nec ruminatis verbum sapientiæ, & duo testamenta vetus & nouū non concorditer distinguentes, tanquam geminam vngulā nō habetis. Quis autem ferat te quoq; Adimātī vestri fallaciā nō puduiste sectari? Dicitis enim & tu Christū sic docuisse ciborū indifferentiā, vt à suis discipulis quidē oēs carnes penitus remoueret, secularibus vero vulgo cōcederet, omnia quæ possent edi, atque asseueraret q̄ eos nihil in os intrans pollueret, quia quæ de ore impudenter procedūt, ea sola sunt, quæ polluant hominem. Hæc verba tua sunt, tanto impudentiore, quātō apertiore mendacio deprōpta: vt expressa primo, quia secundū Christi sententiā, si ea sola pollunt hominē, quæ mala ex ore procedunt, cur & discipulos Christi non ea sola polluerunt, vt eos tanquā ab immūdis carnibus esset necesse prohiberi? An seculares homines non pollūtur his quæ in os intrant, sed his quæ ex ore exeunt? Ergo mundiores sunt aduersus immūditiam quā sancti, si sanctos & ea quæ intrant, & ea quæ exeūt, possunt inquinare. Vellem autem mihi isti dicerent, quid manducabat & bibebat Christus, qui in cōparatione Ioannis non māducantis neq; bibentis, se dixit manducantē & bibentem: Cum enim argueret peruersitatē hominum, vtrobiq; calūnias inquiretium, Venit, inquit, Ioannes, non māducās, neq; bibens, & dicunt, Dæmonium habet: venit filius hominis, manducans & bibens, & dicit, Ecce homo vorax, & vinauria *†, amicus publicanorum & peccatorū. Et Ioannis quidem escā & potū nouimus: nō enim dictū est, q̄ omnino nō biberet, sed q̄ vinū & cicerā non biberet, bibebat ergo aquā. Cibum autē eius nō omnino null⁹ erat, sed locustæ & mel syluestre. Vnde ergo dictū est, nō māducās neq; bibēs, nisi quia illo victu, quo Iudæi vtebantur, ille non vtebat? Hoc ergo dominus nisi vteretur, nō in eius cōparatione māducans bibensq; diceretur. An forte ideo, quia pane & oleribus domin⁹ vescabatur, quibus Ioannes non vescabatur? Mirum si non manducans dicitur, qui locustas & mel comedit: & manducans dicitur, qui pane atq; olerē contentus est. Sed de cibis suspicamini quicquid vultis, certe bibēs & vinauria *† nō diceretur, nisi vinum biberet: cur ergo & hoc vos immundū putatis? Neq; enim hæc propter cōtinētiā disciplinamq;

domandi corporis tangere prohibetis, sed q̄ immūda sint: nam ea sordes & fel gentis tenebrarū esse perhibetis cōtra Apostolū dicentē, Omnia mūda mundis, Ecce qui audent dicere Christū indifferentiæ ciborū magistrū, discipulos tamen suos ab iis prohibuisse, quæ immūda ipsi putant. Ostendite vbi ista discipulis suis remouerit, fallaces, improbi: verūtamē dei vindicis prouidētia ita cecati, vt etiā cōmotieatis nos vnde cōvincamini. Nā vim patior ab animo meo, nisi totū ipsum Euangelij capitulū, quod iste aduersum Moysen opponere voluit, inspiciēdū inseruero: vt vbi videamus quā falsum sit, q̄ prior Adimantus, & modo Faustus dixit, dominū Iesum à discipulis suis carnes vescēdas remouisse, easq; vulgo secularibus concessisse. Nempe cū respondisset calūniantibus, q̄ non lotis manibus manducarent, ita sequitur Euangelij, Et cōuocatis turbis, ait illis, Audite & intelligite, Non quod intrat in os, cōmunicat hominem: sed quod procedit de ore cōmunicat hominem. Tunc accedēt discipuli, dixerunt ad eum, Scis q̄ Pharisei audito verbo, scādalizati sunt? Hic certe à discipulis cōpellatus, debuit eos, sicut isti volūt, proprie docere ab omnibus carnibus abstinentium, vt illud quod supra dixit, Non quod intrat in os, cōmunicat hominē, sed quod procedit de ore, turbis dixisse videretur. Sequatur ergo Euāgelista & dicat, quid iam nō turbis, sed discipulis respōderit dominus, At ille respōdens ait, Omnis plantatio quā non plātauit pater meus cœlestis eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt duces cæcorum. Cæcus autē si cæcum ducat, ambo in foueā cadunt. Hoc vtiq; ideo, quia traditiones suas volentes statuere, mandata dei non intelligebant. Sed nondū quæsierant discipuli à magistro, quomodo ipsi, quod turbis dixerat, accipere deberent. Ecce & hoc fit, nam cōtēxit Euāgelista, & dicit: Respondens autē Petrus, ait illi, Narra nobis parabolā istā. Hinc intelligimus Petrū putasse, nō proprie nec aperte dominū locutū fuisse cū diceret, Nō quod intrat in os, cōmunicat hominē, sed quod procedit de ore: sed vt solet obscuritate parabolæ aliquid significare voluisse. Videamus ergo vtrum iam secretius discipulis interrogantibus hoc dicat, quod Manichæi volūt, immūdas esse omnes carnes, nec eos aliquid earum debere cōtingere. Quid quod exprobrat, q̄ apertā suam locutionem nōdū intellexerint, & proprie dictū, parabolā putet? Sic enim sequitur, At ille dixit, Adhuc & vos insipientes estis, & non intelligitis, quia omne quod in os intrat in ventrē vadit, & in latrinā emittitur: quæ autem procedūt ex ore, de corde exeunt, & illa cōmunicant hominē. Nam de corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemias, hæc sunt quæ cōmunicāt homines: non lotis autē manibus manducare, nō cōmunicat hominē. Certe iam manifestata fallacia cōuicta discedit, certe iam clarum est, non aliud de hac re turbas, aliud secreto discipulos dominū docuisse: certe sine dubitatione perspicitur Manichæos potius esse mē daces atq; fallaces, non Moysen, non Christū, nō testamenti vtriusq; doctrinam: ibi figuratā, hic reuelatā: ibi prophetatā, hic præsentatā. Quomodo ergo nihil eorū catholicos seruare putat, quæ Moyses scripsit, cū omnia profus obseruent: non iam in figuris, sed in eis rebus, quas illæ figuræ significādo prænunciarunt? Neq; enim, si aliud tēpus esset scribendi, aliud legēdi, recte diceremus scripturā illam non obseruare lectore, quia & ipse characteres illos nō faceret: cum ille fuissent figuræ sonorum, ille autē iam sonos ipsos exprimeret, illarū tamen

Ca. XXVII
Roma. 1.
Ioan. 5.
Caput XXVIII.
1. Corin. 10.
Coloss. 2.
Matth. 12.
† An.
Ca. XXIX

Coloss. 2.
1. Corin. 15.
1. Retrac. ca. 15.
1. Corin. 15.
Gene. 17.
Coloss. 2.
Abacuc. 3.
Roma. 1.
Roma. 10.
Roma. 4.
Roma. 4.
Ioan. 5.
Matth. 5.

Roma. 2.
Cap. XXX Deut. 14.
Ca. XXXI
Matth. 15.
Matth. 11.
*† falsās, vinnarius.
Lucæ. 1.
Matth. 3.
*† falsās, vinnarius.

Titum. 1.
Matth. 15.
E
F
Matth. 15.
Caput XXIX.

Gmen figurarum non formatione occupatus, sed inspectione comonitus. Ideo autem Iudaei Christo non credebant, quia nec illa quae Moyses non figurate, sed aperte praeceperat, obseruabant. Vnde illis dicit, Decimatis mentham & cyminum, & relinquitis grauiora legis, misericordiam & iudicium: liquantes culicem, camelum autem glutientes: haec oportebat facere, illa autem non omittere. Vnde est & illud, quod traditionibus suis docebat, quomodo infirmaretur praecipitum dei, quo deferri honorem parentibus iusserat, propter quam superbia & iniquitatem excacari meruerunt, ut caetera non intelligerent: quia ea quae intelligebant, impie contemnebant.

Vides, nequaquam tibi nunc dicam, si Christianus es, crede dicenti Christo, quia de se scripsit Moyses, Quod si non credis, Christianus non es. Ipse quippe videris quid de te sentias, qui te ut gentilem vel Iudaeum doceri de Christo expetis: ego tamen neque hoc defugi, & omnes tibi aditus erroris quantum potui clausi. Nec

H illud sui patere praecipitum, qua vos caeci mittitis, dicentes falsa esse in Euangelio, sicubi vestra heresis exitum non inuenit: ut vobis nihil remaneat, quod redire possitis, vnde Christo credatis, vbi vobis haec vox pestilentiae non possit opponi: quietiam sic te doceri cupis, ut Christianum Thomam, quem Christus de se dubitatem non est aspernatus, sed quo animi eius vulneribus mederetur, corporis sui cicatrices ostendit. Haec verba tua sunt. Bene quod sic te doceri exigit. Quam enim verebar, ne hoc quoque in Euangelio falsum esse contederes. Crede ergo cicatricibus Christi, quia si cicatrices illae verae erant, vera etiam illa vulnera fuerant: nec vera vulnera, nisi vera caro habere potuisset, hoc verum totum vestrum evertit errorem. Porro si Christus falsas cicatrices dubitanti discipulo demonstrauit, & ipsum fallacem dicit ita docentem, & te falli cupis ita discens. Sed quia falli nemo est qui velit, fallere autem multi volunt, magis te velle intelligo, quasi exemplo Christi fallaciter docere, quam exemplo Thomae fallaciter discere. Proinde si credis quod falsis cicatricibus Christus se fellerit dubitatem, te quis velit credere docentem, ac non potius cauere fallentem? At si ille discipulus veras cicatrices tetigit Christi, veram confiteri cogis & carnem Christi. Ita Manichaeus non permanebis, si sic credis ut Thomas: infidelis autem remanebis, si nec sic credis ut Thomas.

Libri Sextidecimi finis.

LIBER DECIMVSOPTIMVS.

Caput. I. Matth. 5.
Matth. 17.

Lauftus dixit, Cur legem non accipitis & Prophetas, cum Christus eos non se venisse soluere dixerit, sed adimplere? Quis hoc testatur dixisse Iesum? Matthaeus? Vbi dixisse? In mote. Quibus presentibus? Petro, Andrea, Iacobo & Ioanne, quatuor tantum: caeteros enim necdum elegerat, nec ipsum Matthaeum. Ex his ergo quatuor vnus, id est, Ioannes Euangelium scripsit. Ita. Alicubi hoc ipse commemorat? Nusquam. Quomodo ergo quod Ioannes non testatur, qui fuit in mote, Matthaeus hoc scripsit, qui logo interuallo, postquam Iesus de mote descendit, secutus est eum? Ac per hoc de hoc ipso primo ambigitur, vtrum Iesus tale aliquid dixerit: quia testis idoneus tacet, loquitur autem minus idoneus: ut interim permiserimus nobis iniuriam fecisse

Matthaeo, donec & ipsum probemus haec non scripsisse, sed alium nescio quem sub nomine eius: quodque docet & ipsa lectionis eiusdem Matthaei obliqua narratio. Quid enim dicit: Et cum transiret Iesus, vidit hominem sedentem ad telonium, nomine Matthaeum, & vocauit eum. At ille celsim surgens, secutus est eum. Et quis ergo de se scribens, dicat, Vidit hominem, & vocauit eum, & secutus est eu: ac non potius dicat, Vidit me, & vocauit me, & secutus sum eum: nisi quia constat haec Matthaeum non scripsisse, sed alium nescio quem sub eius nomine? Cum ergo ne quidem si & Matthaeus hoc scriberet, verum foret: quia praesens non erat, cum Iesus haec loquebatur in monte: quanto magis credendum non erit, quia nec Matthaeus eadem scripsit, sed alius sub nominibus & Iesu & Matthaei? Quid quod etiam ex ipso sermone, quo praecipit non putare, quia venerit legem soluere, magis intelligi detur quia soluerit? Neque enim nihil eo tale faciente, Iudaei suspicari hoc possent, sed nolite, inquit, putare, quia veni soluere legem. Agedum ergo, si ei & Iudaei dixissent, quid porro tu tale agis, vnde hoc suspicari possumus? An quia circuncisionem derides, sabbatum violas, sacrificia respicis, confundis cibos? Hoc est ergo, Nolite putare. Et quid hoc amplius, quidve manifestius fieri potuit in destructione legis ac Prophetarum? Aut si hoc adimplere est legem, quid erit soluere? Quid quod etiam lex & Propheta: ne adimplerent quidem gauderet, adeo sibi pleni videtur & conlummati, quorum author ac pater non minus eis adici indignatur, quam detrahi, ut scribens in Deuteronomio dicat, Haec praepcepta, quae mandata tibi hodie Israel obseruabis, & caue ne declines ab illis, neque in sinistra, neque in dextera: nec addas quicquam eis, nec minuas, sed in eis perseverabis, ut benedicat te dominus deus tuus: Quapropter siue adimplere causa Iesus legi aliquid & Prophetis adiecit, in dextera videtur lapsus: siue dempsit ut destrueret, in sinistra, vtrumque certe offendit legis auctoritate: idcircoque: aut aliud aliquid significat istud, aut falsum est. Augustinus respondit. Mirabile insaniam de Christo aliquid narrati, nolle credi Matthaeo, & velle credi Manichaeo. Si Matthaeus non interfuit, cum Christus dixisset, Non veni soluere legem aut Prophetas, sed adimplere: & propterea non est ei credendum, nunquid Manichaeus interfuit, aut iam vel natus fuit, cum Christus inter homines appareret? Secundum hanc ergo fidei vestrae legem, nihil ei de Christo testificanti credere debuistis. Nos autem non propterea dicimus, non credendum esse Manichaeo, quia dicitis factisque Christi non interfuit, & logo post natus est: sed quia de Christo contra Christi discipulos loquitur, & contra Euangelium, quod illorum auctoritate firmatum est. Habemus enim Apostoli vocem, qui in spiritu sancto tales venturos esse cernebat. Vnde fidelibus dicebat, Si quis vobis euangelizauerit, praeterquam quod accepistis, anathema sit. Nam si nemo de Christo vera dicit, nisi qui eum praesens vidit & audiuit, hodie de illo nemo vera dicit. Porro si hodie propterea de illo fidelibus eius vera dicunt, quia illi qui viderunt & audierunt, vel praedicato vel scribendo ea disseminauerunt, cur ex ore Ioannis condiscipuli sui non posset vera Matthaeus audire de Christo, vbi ille affuit, & ipse non affuit, si ex libro Ioannis possumus vera loqui de Christo, non solum nos tanto post nati, sed etiam post nos alij nascituri? Hinc enim non solum Matthaei, verum etiam Lucae ac Marci Euangelium, qui eosdem discipulos secuti sunt, in non impari auctoritate receptum est. Huc accedit, quia & ipse dominus potuit narrare Matthaeo, quod antequam eum vocasset, cum iis egerat quos prius vocauerat. At enim hoc ipse Ioannes in Euangelio

Caput. II.

Gen. 17. Exod. 31. Deute. 14.

Deute. 5.

Caput. III.

Matth. 5.

M

Galat. 1.

Agelio suo ponere debuit, si hoc dictum a domino audierat, qui cum diceretur, praesens erat: quasi fieri non potuerit, ut cum omnia quae a domino audierat, scribere non posset, inter alia quae praetermisit, & hoc praetermisit, cum in alia scribenda esset intentus. Nonne Euangelium suum ita ipse conclusit, dicens, Et alia quidem multa fecit Iesus, quae si scriberentur singula, nec ipsum existimo capere mundum, qui scriberentur libros? Hic vtiq; ostendit se scientem multa praetermisisse. Sed si de lege & Prophetis vos delectat Ioannis auctoritas, Ioanni credite attestanti legi & Prophetis: ipse scripsit quod Esaias viderit Christi gloriam, in eius habetis Euangelio, vnde iam paulo ante tractauimus. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Vndique tergiuersatio vestra contunditur, aperte dicite non vos credere Christi Euangelio: nam qui in Euangelio quod vultis creditis, quod vultis non creditis, vobis potius quam Euangelio creditis. At quam elegantem rem sibi visus est Faustus dicere, vbi propterea voluit non credi haec scripsisse Matthaeum, quia cum de sua electione diceret, non ait, Vidit me, & dixit mihi, sequere me: sed, Vidit Matthaeum, & dixit ei, sequere me: quod nescio vtrum de errore imperitiae dixerit, an de more fallacis: sed non vsque adeo imperitiam putauerim, ut nec legerit, nec audierit, solere scriptores rerum gestarum, cum in suam personam venerint, ita se contexere, tanquam de alio narrent, quod de se narrent. Magis ergo hunc arbitror non ut imperitum, sed ut imperitis nebulas obtendere voluisse, sperantem se plures esse capturum, qui istum non nosset. Et in historia quidem rerum secularium talis narrationis reperiuntur exempla: sed non opus est, ut ex alio genere literarum vel nostris admo-

Ioan. 21.

Ioan. 12.

Ioan. 5.

Deu. 17. Exod. 31. Deute. 14.

Deu. 5.

Deu. 5. & 12.

Roma. 15.

Roma. 5.

Ioan. 15.

Ioan. 17.

Luc. 18.

Matth. 11.

Ioan. 5.

Cap. V.

Matth. 5.

B utrum de errore imperitiae dixerit, an de more fallacis: sed non vsque adeo imperitiam putauerim, ut nec legerit, nec audierit, solere scriptores rerum gestarum, cum in suam personam venerint, ita se contexere, tanquam de alio narrent, quod de se narrent. Magis ergo hunc arbitror non ut imperitum, sed ut imperitis nebulas obtendere voluisse, sperantem se plures esse capturum, qui istum non nosset. Et in historia quidem rerum secularium talis narrationis reperiuntur exempla: sed non opus est, ut ex alio genere literarum vel nostris admo-

neam, vel istum resellam: ipse certe paulo ante de libris Moysi quaedam testimonia ita proferebat, ut non ea negaret scripsisse Moysen, imo & affirmaret, sed ad Christum non pertinere contenderet. Legat ergo in eiusdem libris, quae de se scripsit Moyses, vtrum ita scripserit, Dixi aut feci hoc vel illud: & non potius, Dixit Moyses, & fecit Moyses: aut, Vocauit me dominus: vel, Dixit ad me dominus: & non potius, Vocauit dominus Moysen: & Dixit dominus ad Moysen: & omnia caetera in eundem modum. Ita ergo & Matthaeus de se tanquam de alio scripsit, quod & Ioannes fecit: nam circa finem libri sui etiam ipse sic loquitur, Conuersus Petrus, vidit discipulum quem diligebat Iesus, qui & recumbebat in caena super pectus eius, & dixerat domino, Quis est qui te tradet? Nunquid & hic dixit, Conuersus Petrus vidit me? an forte propterea nec istum putant hoc Euangelium scripsisse? Sed paulo post dicit, Hic est discipulus qui testificatur de Iesu, & qui haec scripsit: & scimus quia verum est testimonium eius. Nunquid ait, Ego sum discipulus, qui testificor de Iesu, & qui haec scripsi, & scimus quia verum est testimonium meum? Certe manifestum est hunc morem fuisse scriptorum, cum gesta narrent: quam multa & ipse dominus eadem locutione de se dicit, qui enumerare sufficiat? Cum venerit, inquit, filius hominis, putas inueniet fidem in terra? non dixit, Cum venero, putas inueniam? & Venit filius hominis manducans & bibens: non dixit, Veni: & Veniet hora, & nunc est, cum mortui audient vocem filij dei, & qui audierint, viuent: non dixit, vocem meam: & multa huiusmodi. Vnde iam puto sufficere, quae dicta sunt, & ad studiosos commonedos, & ad calumniosos conuincendos. Iam illud quam sit infirmum, quis non videt, quod ait, non eum dicere potuisse, Nolite putare, quia

C veni soluere legem aut Prophetas, non veni soluere, sed adimplere: nisi aliquid tale iam fecisset, ut in hac suspicionem posset venire: quasi nos negemus Iudaeis non intelligentibus videri potuisse Christum destructorem legis & Prophetarum: sed hoc ipsum est, cur ille verax & veritas non potuerit de alia lege & de aliis Prophetis dicere, quod eos non solueret, nisi de iis, quos illi eum soluere suspicabantur. Quod hinc etiam satis confirmatur, quia ibi sequitur & dicit, Amen amen dico vobis, donec transeat caelum & terra, iota vnum, aut vnus apex non transeat de lege, donec omnia fiant. Quicumque ergo soluerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum: quicumque autem fecerit, & sic docuerit, magnus vocabitur in regno caelorum. Phariseos enim cogitabat, cum ista diceret: qui soluebant legem factis, & docebant verbis. De quibus alio loco dicit, Quae dicunt, facite, quae autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. Propterea & hic ita sequitur, Dico enim vobis, nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum: id est, nisi vos feceritis, & ita docueritis, quod illi non faciunt, & sic docent, non intrabitis in regnum caelorum. Quam ergo legem docebant Pharisei, & non faciebant, ipsam dicit Christus non se venisse soluere, sed adimplere: quia ipsa pertinet ad cathedram Moysi, in qua sedentes Pharisei, & dicentes, nec facientes, audiendi sunt, non imitandi. Nec intelligit Faustus, aut forte se fingit non intelligere quid sit implere legem, cum hoc de verborum adiectione putat accipiendum, quia scriptum est, ne quid addatur scripturae dei, vel detrahatur: vnde dicit non debuisse adimpleri, quod ita perfectum commendatur, ut nihil addendum minuentiumque sit. Nesciunt ergo isti quomodo adimpleat legem, qui sic viuunt ut lex praecipit. Plenitudo enim legis charitas: sicut dicit Apostolus. Istam charitatem dominus exhibere & donare dignatus est, mittendo fidelibus suis spiritum sanctum. Vnde item dicit idem Apostolus, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et ipse dominus, In hoc scient omnes quia discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis. Impletur ergo lex, vel cum sunt quae ibi praepcepta sunt, vel cum exhibentur quae ibi prophetata sunt. Lex enim per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipsa lex cum impleta est, gratia & veritas facta est. Gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletionem. Et quia vtrumque per Christum, ideo non venit soluere legem aut Prophetas, sed adimplere: non ut legi adderentur quae decerant, sed ut fierent quae scripta erant: quod ipsa eius verba testantur. Non enim ait, Iota vnum, aut vnus apex non transeat a lege, donec addantur quae defunt: sed, donec omnia fiant.

Libri septimidecimi finis.

LIBER DECIMVSOCTAVVS.

LAUSTVS dixit, Non veni legem soluere, sed adimplere. Sed enim hoc, nisi aliud forte significat, a Christo dictum credere, non minus tibi contrarium scias esse, quam mihi: vterque enim nostrum sub hac opinione Christianus est, quia

Caput. I. Matth. 5.

k Christum

G Christum in destructionem legis ac Prophetarum venisse putauimus. Quod si tu verbo interim fateri nō vis, atamen id operibus indicas. Inde enim est, quōd legis ac Prophetarum p̄cepta & ipse contemnis, inde quōd nouum testamentum Iesum cōdidisse vtrique fatemur: quo quid aliud, quā destructionem fatemur veteris testamenti? Quē cum ita sint, quomodo Christum illud dixisse credemus, nisi ante nosmetipsos damnemus stultitiam in prateritum opinionis, & ad p̄nitentiam recurramus, obsequamurque legi de integro ac Prophetis, atque eorum curemus qualiacunque sunt obseruare mandata? Quod cum fecerimus, tunc denique vere crediderimus dixisse Iesum, quia non venerit legem soluere, sed adimplere. Nunc autē falsum est, quia nec tu id credis, de quo me solum incusas. Sed esto, licuerit in prateritum errasse, Quid nunc tandem, placet ne ire sub legem, si eam Christus non tam soluit, sed adimpleuit? Placet circūcidi, id est, pudendis insignire pudenda, & deum credere sacramentis talibus delectari? Placet suscipere sabbatorum ocium, & Saturniacis manus insertare catenis? Placet ingluuiem Iudaeorum demonis: neque enim deo, nunc tauros, nunc arietes, nunc etiam hircos, vt non & homines dicam, cultris sternere: ac propter quod idola simus exorsi, id nunc exercere crudelius sub Prophetis ac lege? Placet denique feralium ciborum quaedam existimare munda, quaedam in immundis & contaminatis habere? ex quibus inquinatorem porcina lex asserunt & Propheta. Negabis profecto horum quicquam faciendum nobis volētibus persequere esse quod sumus: quoniam quidē Christum dicentem audias: dupliciter filium gehennae fieri eum, qui fuerit circūcisus. Sabbatum vero nec ipsum seruasse videas, nec vsquam mandasse seruandum. De cibis item ipsum asseuerantem audias, nullo eorum inquinari hominem, quae in os ingrediuntur, sed ea potius, quae de ore procedunt, polluerent. De sacrificiis item frequentem ipsum esse sermonem, deum misericordiam velle, non sacrificium. Haec igitur si ita sunt, vbi illud erit, nō eum venisse soluere legē & Prophetas, sed adimplere? Quōd si dixit, aut aliud significans dixit, aut, quod absit, mentiens dixit, aut omnino nec dixit. Sed Iesum quidem mentitum esse nullus dicat, duntaxat Christianus: ac per hoc aut aliter dictum est, aut omnino nec dictum.

H Et tamen me quidem iam aduersus capituli huius necessitudinem Manichaei fides reddidit tutum, quae principio mihi, non cunctis quae ex Saluatoris nomine scripta leguntur, passim credere persuasit: sed probare si sint eadem vera, si sana, si incorrupta: esse enim permixta zizania, quae in contagium boni feminis scripturis penē omnibus noctuagus quidam feminator insperserit: idcircoque me ne hic quidem terruerit sermo, quantum reuerendi nominis praeseferat inscriptionem, quia probare mihi adhuc ex proposito licet, vtrumne & hic, tritici factoris & boni sit, an nocturni illius, & pessimi: tu vero qui temere omnia credis, qui naturae beneficium rationem ex hominibus damnas, cui inter verum falsumque iudicare religio est, cuique bonum a contrario separare, non minus formidini est, quam infantibus Lamiae: quid facturus eris, cum te in capituli huius angustiam necessitas coegerit? Dico autem, cum te Iudaeus, seu quis alter sermonis istius nō inscius interpellabit, quid ita legis & Prophetarum praeccepta non serues, cum Christus eadem non se venisse soluere dicat, sed adimplere? Nempe cogaris aut vanae superstitioni succumbere, aut capitulum profiteri falsum, aut te Christi negare disci-

pulum. Augustinus respondit, iam toties explosa atque conuicta quia repetis, nos quoque, quibus ea conuincimus, repetere non pigebit: ea Christiani ex lege & Prophetis non faciunt, quibus significata sunt ista quae faciunt. Illa quippe erant figurae futurorum, quas rebus istis per Christum reuelatis & presentatis auferri oportebat, vt eo quoque ipso, quod haec ablata sunt, lex & Prophetae impleantur. Ibi quippe & hoc scriptum est, daturum deum testamentum nouum, nō quale dedi, inquit, patribus eorum. Populus enim ille pro suo corde lapideo, multa praeccepta magis sibi congrua quam bona acceperat, quibus tamē figurarentur & prophetarentur futurae: sed a non intelligentibus celebrabantur. Cum autem venerūt & patefacta sunt, quae illis significabantur, nō iam illa iubentur facienda, sed leguntur intelligenda. Vnde ibi de hac etiam re futura dicitur, Auferam eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum: id est, non cor sine sensu, sed cor cum sensu. Vnde traxit Apostolus cum ait, Non in tabulis lapideis, sed in tabulis scriptum est, carnalibus. Quid enim aliud dixit, quam cor carneum? Quia ergo & hoc praedictum erat, magis si ista de nostra celebratione non auferrentur, non impleantur lex & Prophetae, quia non fieret quod praedixerat. Cum vero & hoc sit, inde potius intelliguntur adimpleri, vnde vobis videntur nō adimpleri. Nec nos terret insultatio tua, quod sabbatorum ocium, catenas Saturniacas appellas. Vana est enim & inepta, nec tibi hoc dicere venisset in mentem, nisi quia vos in die, quem dicunt Solis, Solem colitis. Sicut autem nos eundem diem dominicum dicimus, in eo quod non istum solem, sed resurrectionem domini veneramus: sic ocium sabbatorum sine Saturni ueneratione a patribus obseruatum est, cum sic illud obseruari oportebat. Erat enim umbra futurorum, sicut Apostolus testis est. Diebus quippe istis, quorum septenarius numerus in orbem redit, deorum suorum nomina gentes imposuerunt. De quibus ait Apostolus, quod coluerūt & seruierunt creaturae potius quam creatori: quos in hac parte etiam vos imitamini, nisi quod cum eis lucidiora duo lumina, caetera vero sidera non cum eis adoratis: sed & mensibus imposuerunt nomina deorum suorum. Propter honorem quippe Romuli, quia eum Martis filium crediderunt, primum mensem Marti dicantes, Martium vocauerunt. Et inde Aprilem nullo dei sui nomine, sed a re ipsa, quasi aperilem, quod tunc primum germen aperitur in florem. Inde tertium mensem Maium, quod Maiam Mercurij matrem deam colant. Inde quartum Iunium a Iunone. Inde caeteros vsque ad Decembrem a numeris nominarunt. Sed ex eis Quintilis atque Sextilis nominibus hominum, quibus diuinos honores decreuerant, appellati sunt, Iulius & Augustus: nam septimus September & caeteri, vt dixi, vsque ad Decembrem numerorum ex ordine nominibus enunciantur. Porro Ianuarius a Iano appellatus est, Februarius a Februus sacris Iupercorum. Vultis ergo vt vos dicamini in mense Martio Martem colere? Illo enim mense beama vestrum cum magna festiuitate celebratis. Si autem vobis in mense Martio licere arbitramini, aliud considerare non Martem, cur ex die septimo, quod sabbatum a requie nominatum est diuinis scripturis, Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni genes appellauerunt: nempe iam videtis cum quanta impietate deliretis. De sacrificiis autem animalium quis nostrum nesciat, magis ea peruerso populo congruenter imposita, quam deo desideranti oblata: Sed tamē etiam in his figurae nostrae fuerunt, quia nostra mundatio, & dei pro-

A dei propiciatio nobis sine sanguine nulla est: sed illarū figurarum veritas Christus est, cuius sanguine redempti & mundati sumus: nam in figuris eloquiorum diuinorum, & taurus dicitur propter virtutem crucis, cuius cornibus impios ventilauit: & aries, propter innocentiae principatum: & hircus, propter similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum: & si quod aliud sacrificij genus expressius commemoraueris, in eo quoque, tibi Christum prophetatum esse monstrabo. Quocirca siue circūcisio, siue sabbatum, siue differentia ciborum, siue immolatio sacrificiorum, omnia haec figurae nostri fuerunt & prophetiae: quas Christus non soluere, sed adimplere venit, cum ea quae his praenunciabantur, impleuit: attende cui contradicas, cum Apostolo ex Apostolo dico, Omnia haec figurae nostrae fuerunt. Nam sicut te Manichaeus impiam docuit perueritatem, vt ex Euangelio, quod haresim tuam nō impedit, hoc accipias: quod autem impedit, non accipias: sic nos Apostolus docuit piam prouisionē, vt quisquis nobis annunciauerit praeter id quod accepimus, anathema sit. Vnde Christiani catholici & vos inter zizania numerant, quia dominus exposuit quod sit zizania, non aliqua falsa veris scripturis immixta, sicut tu interpretaris, sed homines filios maligni, id est, imitatores diabolicae falsitatis. Nec omnia temere credunt, & ideo Manichaeo, caeterisque haereticis non vtrique credunt. Nec rationem ex hominibus damnant, sed quam vos dicitis esse rationem, errorem esse conuincunt. Nec verum falsumque iudicare impium putant: ideo vestram sectam falsissimam, fidem autē catholicam verissimam iudicant. Nec bonum a contrario separare formidant, sed malum non esse naturam, quia contra naturam est, intelligunt: non gentem nescio quam tenebrarum, aduersum diuina regna a suo principio nascentem & rebellantem, quae vere amplio rem formidinem intulit deo vestro, quam infantibus Lamiae: quippe quem dicitis, ne sua membra illius impetu capta & vastata cōspiciat, velum contra se posuisse. Proinde nullas ex hoc capitulo patiuntur angustias, quod quasi legis & Prophetarum praeccepta non seruent: quia & ex gratia Christi habent legitimam charitatem dei & proximi, in quibus duobus praecceptis tota lex pendet & Prophetae: & quaecunque ibi vel rebus gestis, vel sacramentorum celebrationibus, vel locutionum modis figurate prophetata sunt, in Christo & in Ecclesia impleri cognoscunt. Vnde nec vanae superstitioni succumbimus, nec illud Euangelij capitulum falsum esse dicimus, nec Christi discipulos nos negamus: quia ea ratione veritatis, quam pro meis viribus toties exposui, non aliam legem, nec alios Prophetas, quam eos, quos catholica tenet auctoritas, non venit soluere, sed adimplere.

Libri decimioctauis finis.

LIBER DECIMVSNONVS.

Caput. I. Matth. 5.

FAVSTVS dixit, Non veni soluere legem & Prophetas, sed adimplere. Ecce iam consentio dictū. Quarendum tamen est, cur hoc dixerit Iesus, vtrum ne cōpalpandi Iudaeorum furoris causa, quia iidem sacrosancta sua ab eodem conculari videntes, indignarentur eumque: ac si impium ac male sanum, nec audiendum quidem existimarent, nedum

sequendum: an vt nos, qui ei credebamus ex gentibus, dicitur institueret atque informaret, patienter ac morigerè mandatorum subire iugum, quod ceruicibus nostris Iudaeorum lex imponeret ac Prophetae: Sed hoc quidem nec te ipsum putare credo, quod Iesus hoc verbum protulerit, vt nos Hebraeorum legi addiceret, aut Prophetis. Ac per hoc, si haec non fuit causa dicēdi, illa alia debet esse, quam dixi. Iudaeos enim verbis semper, atque operibus Christi vehementer infidiatos esse, nemo qui nesciat. Ex quibus cum iidem colligerent legem ac Prophetas suos ab eodem solui, indignarentur necesse est, ac per hoc reprimendi furoris eorum gratia non ab re fuerit dixisse, vt reputarent quia non venisset legem soluere, sed adimplere. Nec hoc ipsum mentitus est, nec sefellit: indifferenter enim & absolute nominauit legē. Sunt autem legum genera tria: vnum quidem Hebraeorum, quod peccati & mortis Paulus appellat: aliud vero gentium, quod naturale vocat. Gentes enim, inquit, naturaliter quae legis sunt, faciunt: & eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptū in cordibus suis. Tertium vero genus legis est veritas, quod perinde significans Apostolus dicit, Lex enim spiritus vitae in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Tribus ergo existentibus legibus, & Iesu asseuerante nobis, quia non venit soluere legem, sed adimplere: non parua cura ac diligentia opus est, de qua earum dixerit intelligere. Item Prophetae, alij sunt Iudaeorum, alij gentium, alij veritatis. Sed de Iudaeorum quidem nullus quaesierit, notum est enim. De gentium vero si quis ambigit, audiat Paulum, qui scribens ad Titum de Cretenisibus, dicit, Dixit quidam proprius eorum Propheta. Creteneses semper mendaces, mala bestiae, ventres pigri: ac per hoc dubitandum non est & gentes suos habere Prophetas. Nec non & veritatem habere Prophetas suos; tam idem Paulus significat, quam etiam Iesus. Et Iesus quidem, vbi dicit, Ecce mitto ad vos sapientes & Prophetas, & ex ipsis interficietis in singulis locis. Paulus vero cum dicit, Ipse dominus constituit primum Apostolos, deinde Prophetas. Lege ergo tripartita, & tripertitis Prophetis, de quo nam eorum Iesus dixerit, non satis liquet, est tamen conicere ex consequentibus: Etenim si circūcisionem statim nominaret, & sabbata & sacrificia & obseruationes Hebraicas, inque eas aliquid adimpletionis gratia protulisset, dubium non erat quin de Iudaeorum lege dixisset & Prophetis, quia eos nō soluere venerit, sed adimplere. Vbi vero horum quidem nihil memorat, sola vero recenset antiquiora praeccepta: id est, Non occides, nō mœchaberis, non peierabis: haec autem erant antiquitas in nationibus, vt est in promptu probare, olim promulgata per Enoch & Seth & caeteros eorum similes iustos, quibus eadem illustres tradiderint angeli temperandae in hominibus gratia veritatis, cui non videatur hoc eum de veritatis dixisse lege, & eius Prophetis. Denique etiam adimpletio probatur eius circa haec eadem, quae promissit. Quid enim dicit? Audistis dictum esse antiquis, Non occides: ego autem dico vobis, ne irascimini quidem: adimpletio est. Audistis dictum esse, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, ne concupiscatis quidem: adimpletio est. Dicitum est, Non peierabis: ego autem dico, ne iuretis quidem: quae adimpletio est. In his enim & priora roborat, & quod defuit, adiicit. Vbi vero Iudaeorum quaedam visus est nominasse, illa quidem nec adimpleuit, sed etiam penitus eradicauit praecceptione contrariorum. Quid enim sequitur? Audistis dictū esse, oculus pro oculo, dente pro dente: ego

Caput. II.

Luc. 12.

Exod. 31.

Luc. 11.

Deut. 14.

Esaie. 65.

Matth. 15.

Offic. 6.

Matth. 9. & 12.

Matth. 5.

Cap. III.

Matth. 13.

f. alias, intercedunt.

Caput. III.

Hier. 31.

Hebr. 8.

Ezech. 11.

2. Cor. 5.

Cap. V.

Coloss. 2.

Roma. 1.

M.

Cap. VI.

Caput. II.

Roma. 2.

Roma. 8.

Matth. 5.

Titim. 1.

Matth. 23.

1. Cor. 15.

Cap. III.

Leuit. 12.

Exod. 31.

Exod. 10.

Exod. 20.

Matth. 5.

Exod. 21.

Matth. 5.

G ego autem dico vobis, qui te percussit in maxillam, prebe illi & alteram: hoc iam destructio est. Dicitur est, inquit, Amabis amicum tuum, & oderis inimicum tuum, ego autem dico vobis, amate inimicos vestros, & pro persecutoribus vestris orate: aequae destructio est. Dicitur est, Qui voluerit uxorem dimittere, det ei repudium: ego autem dico, quicumque uxorem suam dimiserit, excepta causa fornicationis, & ipsam moerari faciet, & is erit moerchus, si postea alteram duxerit. Haec igitur sunt de manifesto Moseos praeccepta, idcircoque destructa illa veterum iustorum, & ob hoc adimpleta. Quod si & tibi ita intelligere placet, non ab re erit & illud dixisse Iesum, quia non venit soluere legem, sed adimplere. Sin haec nostra tibi displicet expositio, aliam quaere: tantum ne Iesum mentitum dicere cogaris, aut te necesse sit Iudaeum fieri: ne etiam nunc legem soluere perseveres, quam ipse non soluit. Et tamen hoc si mihi Nazarenorum obiiceret quisquam, quos alij Simmacianos appellant, quod Iesus dixerit, non se venisse soluere legem, aliquid per haesitum incertus quid ei responderem. Nec immerito, H veniebat enim corpore atque animo simul, lege obstitit ac Prophetis: nam huiusmodi, quos aio, & circumcissionem portant, & observant sabbatum, & porcina ac reliquis abstinent huiusmodi, quae praecipit lex, sub Christiani quavis nominis professione, decepti etiam ipsi, ut intelligi datur, hoc ipso capitulo, quo & tu, quia Christus non ad soluendam legem se venisse dixerit, sed adimplendam. Quare cum talibus esset mihi non pusillum, ut dixi, certamen, donec capituli huius a me molestiam demolirer: tibi vero nequaquam cogredi metuam, nullis consilio viribus, & impudentia potius lascescenti, ut facilius tentari me putem abs te, quam cogi, ut credam dixisse Christum, quod nec te videam credidisse. Nec enim quicquam eorum praeferebat, quibus lex & Prophetarum non solvi videantur, sed adimpleri, me tanquam desiderem obiurgas ad praeviaricatore, ex huius obiectione capituli. An & tu iam detricatorum inguinum obsceno illo signaculo gloriaris, tanquam Iudaeus aut Nazareus? An supercilium de observatione erigis sabbatorum? An de porcina abstinentia tibi conscius gaudes? An denique de victimarum sanguine, & holocaustorum nidoribus Iudaeorum te exaturasse deum exultas? Quod si horum fecisti nihil, quid ita Christum non venisse legem soluere, sed adimplere contendis? Quare indeficientes ego praecptori meo refero gratias, qui me similiter labantem retinuit, ut essem vel hodie Christianus. Nam ego quoque, cum capitulum hoc imprudens legerem, quemadmodum tu, penes ieram in consilium Iudaei fieri. Nec immerito. Etenim si Christus legem non venit soluere, sed adimplere: adimpletio autem nunquam in vase inani dicitur, sed in semo, solus mihi videbatur Israeilita posse Christianus fieri, qui refertus maxima ex parte lege ac Prophetis, ad Christum veniret, replendus eo, cuius adhuc videretur esse capaxior, si tamen & ipse priora non solueret: alioquin nec circa eum adimpletio haec esset, sed exhaustio. At ego ex gentibus veniens, incassum me accessisse putabam ad Christum, quia nihil tale afferrem, quod in me de suis posset adiectionibus adimpleri. Quare ergo quae nam esset prior illa mensura, inuenio sabbata, peritomen, sacrificia, neomenias, ac baptismata, azymophagias, ciborum discretionem, potum, vestimentorum, & alia, quae percurrere longum est. Arbitratus ergo sum hoc esse, nec aliud quicquam, quod se Christus non venisse soluere dixerit, sed adimplere. Nec immerito. Quid enim lex sine mandatis? quid

Prophetarum sine praefatibus? Adhaec inuenio etiam amarum illic indictum maledictum aduersus eos, qui non permanserint in omnibus, quae scripta sunt in libro legis illius, ut faciant ea. Et illinc ergo maledictum metuens tanquam dei, & hinc Christum tanquam eius filium dicentem, audiens, quod non venerit eadem soluere, sed adimplere: vide si quid impedire iam poterat, quin factus essem Iudaeus. Sed huic periculo me Manichaei veneranda fides eripuit. Tu tamen quid fiducia gerens, haec obiciat quaro, aut quare contra me id esse putes solum, quod tibi non minus videatur esse contrarium. Si Christi non est legem soluere & Prophetas, utique nec Christianorum. Cur ergo eadem vos soluitis? An sensim fatemini vos non esse Christianos? Quid legi & Prophetis omnibus sacrosanctum illud sabbatorum diem, in quo & mundi ipsum opificem deum requieuisse testantur, vos omni opere prophanatis, nec peccati mortis, quam aduersum violatores eius statuit, nec maledicti pertimescentes infamiam? Quid & a circumcissionis dedecoroso illo signaculo, legi ac Prophetis omnibus honorato, & maxime Abraham, post opinatam suam fidem sinus defenditis vestros: praesertim cum & perituum omnem de plebe sua perhibeat Iudaeorum deus, quicumque non hac fuerit ignominia praesignatus? Cur & sacrificiorum legitima, quae nec Moyses ac Prophetarum sub lege, nec sub fide sua in secudis habuit Abraham, vos spernitis? Cur vero & ciborum indifferetia animas polluitis vestras, si haec, ut creditis, omnia Christus non venit soluere, sed adimplere? Cur & azymorum anniversariae ius, & mactationis agninae sacrum, quod in aeternum seruare lex & Prophetarum praecipunt, vos impiatis? Cur denique neomenias, & baptismata, & scenopegia, ac reliqua huiusmodi legis atque Prophetarum sacramenta carnalia, parum deuitatis irrumperere, si eadem Christus minime destruxit? Quare non immerito dixerim, quia si vultis ut ratio vobis contemptus istius constet, oportet aut vos negare Christi esse discipulos, aut tandem fateri ipsum omnia haec destruxisse priorem. Quod cum fueritis confessi, tunc & illud consequitur, ut aut falso fateamini scriptum esse, tanquam idem dixerit, non se venisse soluere legem, sed adimplere: aut nescio quid hoc longe aliud, quam vos putatis significasse. Augustinus respondit, Quia iam consensus dixisse Christum, Non veni soluere legem vel Prophetas, sed adimplere: durum enim tibi videtur aduersus Evangelicam auctoritatem venire: durum etiam tibi videatur venire aduersus Apostolum, dicentem, Omnia haec figurae nostrae fuerunt. Item dicentem de Christo, Quia non fuit etiam & non, sed etiam in illo erat. Quotquot enim promissiones dei sunt, in illo etiam: id est in illo exhibite, in illo adimplete: & sine caligine videbis, & qua legem adimplere venerit, & eam quo pacto adimplere venit. Nec perges extendi per tria genera legis, & tria genera Prophetarum, quaerens qua exeat, & non inueniens. Manifestum est enim, & luce clarius hoc etiam noui testamenti scriptura saepe testatur, quam legem & quos Prophetas Christus non venerit soluere, sed adimplere. Ipsa est enim lex, quae per Moysen data, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipsa est inquam lex per Moysen data, de qua Christus ait, De me enim ille scriptus est. Certe enim ipsa est lex quae subintravit, ut abundaret delictum, quod ad eius reprehensionem, nihil intelligentes, in ore habere consueuerunt. Ibi ergo lege & vide, quia ipsa est de qua dicitur, Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi

Deute. 17.
Cap. VI.
Deute. 14.
Math. 5.
Exod. 12.
Leuit. 23.
Cap. VII.
M
1. Cor. 10.
2. Cor. 11.
Ioan. 5.
Ioan. 5.
Roma. 5.
Roma. 7.

A mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Neque enim lex iubebat delictum, ut illa subintrare, abundaret delictum: sed superbos multum sibi tribuentes, mandati sancti & iusti & boni adiectio reos etiam praeviaricationis effecerat: ut eo modo humiliati, discerent, ad gratiam pertinere per fidem, ut iam non essent legi subditi per reatum, sed legi sociati per iustitiam. Idem quippe Apostolus dicit, Quia priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur coclusi in eam fidem, quae postea reuelata est. Itaque lex, inquit, pedagogus noster erat in Christo Iesu: sed postquam venit fides, iam non sumus sub pedagogo: quia nos reatus legis non obligat, iam per gratiam liberatos. Nanque antequam spiritalem gratiam humiliati reciperemus, nihil nisi mortificabat nos litera, iubens quod non possemus implere. Vnde idem dicit, Litera occidit, spiritus autem viuificat. Rursus eiusdem Apostoli verba sunt, Si enim data est lex, quae posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Item ipse verba sunt, Quod enim impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne, ut iustitia legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Ecce quod est, Non veni legem soluere, sed adimplere. Quia lex enim superbos etiam praeviaricationis reatu deuinxit augendo peccatum, cum iubet quod implere non possunt: ipsius legis impletur iustitia per gratiam spiritus in eis qui discunt a Christo mites esse, atque humiles corde: qui venit non legem soluere, sed adimplere. Deinde quia, etiam sub gratia positus, in hac mortali vita difficile est omnimodo implere quod in lege scriptum est, Non concupisces: ille per carnis suae sacrificium sacerdos effectus, impetrat nobis indulgentiam, etiam hinc adimplet legem: ut quod per nostram infirmitatem minus possumus, per illius perfectionem recuperetur, cuius capitis membra effecti sumus. Vnde Ioannes dicit, Filioli, haec scribo vobis, ut non peccetis: & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum: ipse est exorator pro peccatis nostris. Prophetas autem sic adimpleuit, cum in eo veritas facta est promissio dei. Hoc paulo ante ex Apostolo commemorati, dicente, Quotquot enim promissiones dei, in illo est. * Idem rursus dicit, Dico enim Christum ministrum fuisse circumcissionis propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum. Quod ergo in Prophetis, siue aperte siue per figuras, vel locutionum vel actionum promittebatur, in illo adimpletum est, qui non venit soluere legem & Prophetas, sed adimplere. Hoc autem vos non intelligitis, quia si quaedam facta & celebrationes, quae figurae erant venturae praeviaricantes, adhuc a Christianis fierent, nihil significaretur, nisi nondum venisse, quae tunc figuris praeviaricantur. Quod enim adhuc venturum praeviaricatur, aut nondum venit, aut si iam venit, superfluo vel fallaciter praeviaricatur. Quapropter vnde nobis videtur Christus non impleuisse Prophetas, quia non sunt a Christianis quaedam, quae per Prophetas ab Hebraeis ut fierent, instituta sunt, inde potius probatur impleuisse. Usque adeo enim, quicquid per huiusmodi figuras propheta batur, impletum est, ut iam per illas non prophetetur. Ad hoc pertinet etiam quod ipse dominus ait, Lex & Prophetarum usque ad Ioannem. Lex enim, quae praeviaricantes

Galat. 3.
2. Cor. 3.
Galat. 3.
Roma. 8.
Math. 5.
1. Ioan. 2.
Caput. VIII.
2. Cor. 11.
Roma. 15.
Math. 5.
† alias, quae dudum illis figuris.

atores abundantia reatu concludebat in eam fidem, quae postea reuelata est, gratia facta est per Iesum Christum, per quem superabundauit gratia: ac per hoc impleta est per gratiam liberantem, quae non implebatur per literam iubentem. Item in ipsa lege vniuersa Prophetia, quae non tantum verbis, sed etiam quarundam actionum figuris, saluatoris promittebat aduentum, veritas facta est per Iesum Christum. Lex enim per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Ex cuius aduentu iam regnum dei coepit annunciar, quia lex & Prophetarum usque ad Ioannem, Lex ut reos faceret, qui desiderarent salutem: Prophetarum, ut promitterent saluatorem. Ceterum Prophetas alios extitisse iam in Ecclesia post ascensionem Christi, quis nesciat? De quibus Paulus dicit, Et quosdam constituit in Ecclesia, primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores: & cetera. Non itaque de illis dictum est, Lex & Prophetarum usque ad Ioannem: sed de iis qui primum Christi aduentum prophetauerunt. Quia aduentus impletus, non utique adhuc posset prophetari. Proinde cum quaeris, cur iam non circumcitur carne Christianus, si Christus non venit legem soluere, sed adimplere? Respondeo, imo ideo iam non circumcitur Christianus, quia id quod eadem circumcissione propheta batur, iam Christus adimpleuit. Expoliatio enim carnalis generationis, quae in illo facto figurabatur, iam Christi resurrectione adimpleta est: & quod in nostra resurrectione futurum est, sacramento baptismi commendatur. Nam neque penitus auferri debuit nouae vitae sacramentum, quia restat adhuc in nobis futura resurrectio mortuorum: & in melius tamen, id est, succedente baptismo, debuit commutari: quia iam factum est, quod nunquam factum erat, ut futurae vitae aeternae in resurrectione Christi nobis praebere exemplum. Cum quaeris, sabbati otium cum non obseruat Christianus, si Christus non venit legem soluere, sed adimplere? Respondeo, imo id propterea non obseruat Christianus, quia quod ea figura profitebatur, iam Christus impleuit. In illo quippe habemus sabbatum, qui dixit, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam: tollite iugum meum super vos, & discite a me, quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Cum quaeris, quare Christianus non obseruat differentiam ciborum, quae in lege praecipitur, si Christus non venit legem soluere sed adimplere? Respondeo, imo propterea id non obseruat Christianus, quia quod illis figuris propheta batur, iam Christus impleuit, non admittens ad corpus suum, quod corpus in sanctis suis ad vitam aeternam praedestinavit, quicquid per illa animalia in moribus hominum significatum est. Cum quaeris, quare Christianus non animalibus immolatis, carnis & sanguinis sacrificia offerat deo, si Christus non venit legem soluere, sed adimplere? Respondeo, imo propterea magis haec Christianus iam offerre non debet, quia ea quae talibus rerum figuris illi propheta bant, immolatione carnis & sanguinis sui Christus impleuit. Cum quaeris, cur azyma sicut Iudaei non obseruet Christianus, si Christus non venit legem soluere, sed adimplere? Respondeo, imo propterea magis hoc non obseruat Christianus, quia quod illa figura propheta batur, expurgato veteris vitae fermento, nouam vitam demonstrans, Christus impleuit. Cum quaeris, cur de carne agni Christianus Pascha non celebret, si Christus non venit legem soluere, sed adimplere? Respondeo, imo propterea Christianus iam

Ioan. 1.
1. Cor. 12.
Cap. IX.
Leuit. 12.
Math. 5.
E
Exod. 31.
Cap. X.
F
Deute. 14.
Exod. 12.
Math. 5.
1. Cor. 5.
k iij sic Pascha

G sic Pascha non celebrat, quia id, quod illa figura prænunciabatur, agnus immaculatus sua passione Christus implevit. Cum quæris, quam ob causam neomenias in lege mandatas non celebrat Christianus, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere: Respondeo, imò propterea iam Christianus ista non celebrat, quia propter quod prænunciandum celebrabantur, iam Christus implevit. Celebratio enim nouæ lunæ prænunciabat nouam creaturam: de qua dicit Apostolus, Si qua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua. Cum quæris, cur illa singularum quarumque immundiciarum baptismata, quæ in lege præcipiuntur, non obseruet Christianus, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere: Respondeo, inde potius hæc non obseruare Christianum, quia figuræ futurorum erant quas Christus implevit. Venit enim conspeliere nos sibi per baptismum in mortem, vt quemadmodum Christus resurrexit à mortuis, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus. Cum quæris, quid causæ est, vt scenopegia non sit solennitas Christianorum, si lex à Christo adimpleta est non soluta: Respondeo, tabernaculum dei fidelis eius esse, in quibus charitate sociatis, & quodammodo compactis habitare dignatur: & ideo magis illud nõ obseruari à Christianis, quia iam Christus in ecclesia sua, quod illa figura Prophetice promittebat, implevit.

H Et nunc quidem ista pro suscepto negotio, ne silentio præterirentur, quanta potuimus breuitate perstrinximus. Ceterum membratim articulatiq; discussa, libros magnos multosque fecerunt, nihil aliud in eis quam Christum prophetatum ostendentes: ita fit vt omnia, quæ ex illa scriptura propterea putatis non obseruari à Christianis, quòd ea Christus soluerit: propterea potius reperiantur non obseruari à Christianis, quòd ea Christus impleuerit. Ipsa quippe talium figurarum obseruatio, prænunciatio Christi fuit. Vnde quid mirum est, quid absurdum, imò quid nõ congruum & consentaneum, si post eius cessauit aduentum, quicquid ideo fiebat, vt eius prænunciaret aduentum? Figuræ igitur rerum, quæ ad hoc obseruabantur, vt ipsa earum obseruatione venturus Christus prophetaretur, vsque adeo non debent propterea putari per Christi aduentum nõ impletæ, quia illo veniente, non obseruabantur, vt nisi iam per aduentum Christi impleverentur, adhuc obseruarentur. In nullum autem nomē religionis seu verū seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorū vel sacramentorum visibilium consortio colligentur: quorum sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideo cõtempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas. Veruntamen quia visibilia sacramenta pietatis inesse possunt etiam impiis, sicut habuisse sanctum baptismum etiam magum Simonem legimus, fiunt tales, quales Apostolus ait, Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Virtus autem pietatis est finis præcepti: id est, charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Vnde Apostolus Petrus, cum de sacramento aræ, in qua Noë domus à diluuiio liberata est, loqueretur, Sic & vos, inquit, simili forma baptismi saluos facit. Et ne sibi sufficere putarent visibile sacramentum, per quod habebant formam pietatis: & per malos mores perditè viuendo, virtutem eius abnegarent, continuo subiicit, Non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogatio in deum. Proinde prima sacramenta, quæ obseruabantur & celebrabantur ex lege, prænunciatiua erant Christi venturi:

quæ cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt, & ideo ablata, quia impleta: non enim venit soluere legem, sed adimplere: & alia sunt instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquam iustitia fidei reuelata, & in libertatem vocatis filiis dei, iugo seruitutis ablato, quod duro & carni dedito populo congruebat. Veruntamen si antiqui iusti, qui sacramentis illis intelligebant venturam prænunciari reuelationem fidei, ex qua licet adhuc operta & abscondita, munere tamen pietatis intellecta, etiam tunc ipsi viuiebant: quia in hac vita nemo esse potest iustus, nisi qui ex fide viuat. Si ergo antiqui iusti pro illis prænunciatiuis sacramentis, & rerum nondum impletarum figuris, omnia dura & horrenda perpeti parati fuerunt, & plerique perpessi sunt. Si tres pueros, Danielēque prædicamus, quia de mensa regis contaminari noluerunt, quod erat contra illius temporis sacramentum. Si Machabæos cum ingenti admiratione præferimus, quia escas, quibus nunc Christiani licite vtuntur, attingere noluerunt, quia tunc pro tempore Prophetico non licebat: quanto magis nunc pro baptismo Christi, pro eucharistia Christi, pro signo Christi ad omnia referenda paratior debet esse Christianus, cum illæ fuerint promissiones rerum complendarum, hæc sint indicia completarum? Quod enim adhuc promittitur ecclesiae, id est, corpori Christi, & in manifestatione prædicatur, & in ipso capite corporis saluatore: id est, in ipso mediatore dei & hominum, homine Christo Iesu, iam vtique completum est. Quid enim promittitur, nisi vita aterna ex resurrectione à mortuis? Hoc iam completum est in illa carne, quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Tunc ergo & occulta erat fides, nam eadem credebant, eademque sperabant omnes iusti & sancti etiam temporum illorum, & promissua erant illa omnia sacramenta, omnisque ritus ille sacrorum: nunc autem reuelata est fides, in quam conclusus erat populus, quando sub lege custodiebatur: & quod fidelibus promittitur in iudicio, iam completum est in exemplo, per eum qui legem & Prophetas non venit soluere, sed adimplere. Quapropter quaritur quidem inter scrutatores sanctarum scripturarum, vtum tantum profuerit antiquis iustis fides passuri & resurrecturi Christi, quam vel reuelationibus discabant, vel in Prophetis intelligebant, quantum nunc prodest fides passi & resuscitati: an ipsa effusio sanguinis agni dei, quæ facta est, sicut ipse dicit, pro multis in remissionem peccatorum, aliquid vtilitatis & purgationis vel dederit vel addiderit, etiam iis, qui hoc futurum credentes, antequam fieret ex hac vita emigrarent: & vtum mors eius ad liberationem etiam mortuos visitauerit. Sed nunc istam questionem vel pertractando discutere, vel aliquid in ea reperiendum, etiam cõfirmando definire, & longum est, & huic operi non necessarium. Interim aduersus calumniolam imperitiam Fausti demonstrare suffecerit, quanto errore delirent, qui putant signis sacramentisq; mutatis, etiam res ipsas esse diuersas, quas ritus Propheticus prænunciavit promissas, & quas ritus Euangelicus annunciat impletas: aut qui censent, cum res eadem sint: non eas alius sacramentis annunciarī debuisse cõpletas, quam iis, quibus adhuc complendæ prænunciabantur. Si enim soni verborum, quibus loquimur, pro tempore commutantur, eademq; res aliter enunciat, aliter facta: sicut ista ipsa duo verba quæ dixi, Facienda & Facta, nec paribus morarum interuallis, nec iisdem vel totidem

litteris

A literis syllabisve sonuerunt: quid mirum si aliis mysteriorū signaculis passio & resurrectio Christi futura promissa est, aliis iam facta annunciat, quandoquidē ipsa verba, futurum & factum, passurus & passus, resurrecturus & resurrexerit, nec tendi aequaliter, nec similiter sonare potuerunt. Quid enim sunt aliud queque corporalia sacramenta, nisi quadam quasi verba visibilia, sacrosancta quidem, veruntamen mutabilia & temporalia? Deus enim aternus est, nec tamen aqua & omnis illa actio corporalis, quæ agitur cum baptizamus & fit, & transit, aterna est: vbi rursum etiam illæ syllabæ celeriter sonantes & transeuntes, cum dicitur deus, nisi dicantur, non consecratur. Hæc omnia sunt & transeunt, sonant & transeunt: virtus tamen, quæ per ista operatur, iugiter manet: & donum spiritale, quod per ista infundatur, aeternum est. Qui ergo dicit, Si Christus legem & Prophetas non soluisse, illa sacramenta legis & Prophetarum in Christianorū congregationibus & celebrationibus permanerent: potest dicere, Si Christus legem & Prophetas non soluisse, adhuc promeretur nasciturus, passurus, & resurrecturus: cum ideo magis hæc non soluerit, sed adimpleuerit, quia iam nõ promittitur nasciturus, passurus, & resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant: sed annunciat, quod natus sit, passus sit, resurrexerit, quod hæc sacramenta quæ à Christianis aguntur iam personant. Qui ergo venit legem & Prophetas non soluere, sed adimplere, ipsa adimplerione abstulit ea, per quæ adhuc promittebatur implendū, quod iam constat impletum: tanquam si verba ista tolleret, nasciturus, passurus, resurrecturus, quæ cum adhuc futura essent, recte dicebantur: & institueret dici, natus est, passus est, resurrexerit, quæ illis completis, & ob hoc ablatis, recte dicuntur. Sicut ergo ista verba, ita illa prioris populi sacramenta, quia per eum qui non venit legem & Prophetas soluere, sed adimplere, iam impleta sunt, ideo tolli mutariq; debuerunt: quod primis Christianis, qui ex Iudæis crederant, donec contra tam diuturnam consuetudinem paulatim persuaderetur atq; ad intellectum perfectum perducerentur, & quia ita nati erant atque instituti, fuerunt eos Apostoli patrium ritum traditionemq; seruare: & eos quibus hoc opus erat, vt congruerent illorum tarditati moribusque, monuerunt. Inde est quòd Timotheum Iudæa matre & Græco patre natum, propter illos, ad quos tales cum eo venerat, etiam circumcidit Apostolus: atque ipse inter eos morem huiusmodi custodiuit, non simulatione fallaci, sed cõsilio prudenti. Neq; enim ita natis & ita institutis noxia erant ista, quantum iam non essent significandis futuris necessaria: magis quippe noxium erat ea tanquã noxia prohibere in his hominibus, vsque ad quos durare debuerunt: quoniam Christus, qui omnes illas prophetias implere venerat, sic eos initiatos inuenerat: vt iam de cætero, qui nulla tali necessitudine tenerentur, sed ex diuerso veluti pariete, id est, ex præputio, ad illum angularem lapidem, qui est Christus, conuenirent, ad nulla talia cogentur. Si autem iis, qui ex circumcissione venerant, talibusq; sacramētis adhuc dediti erant, vltro vellent, sicut Timotheus, conferre congruentiam, non prohiberentur: verum si in huiusmodi legis operibus putarent suam spem salutemq; contineri, tanquam à certa pernicie vetarentur. Vnde est illud Apostoli, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Circumcidamini scilicet sicut ipsi volebant, sicut eis à quibusdam deprauatis persuasum erat, quòd sine his legis operibus salui

Tomus sextus.

esse non possent. Nam cum gentes ad Christi fidem ita venirent, maxime per Pauli Apostoli prædicationem, sicut venire debuerunt, vt nullis eiusmodi obseruationibus onerarentur: quia & insolita ista circumcissione, maxime grandes ætate, reformidantes deterrerentur à fide, & nõ ita nati, vt talibus sacramētis imbuerentur, si more pristino profelyti fierent, tanquam Christus per illa mysteria venturus adhuc promitteretur. Cum ergo sic veniret ad fidem, vt iam ex gentibus venire oportebat, nõ intelligentes qui ex circumcissione venerant, cur sibi illa permilla essent, & cur gentibus imponenda nõ essent, quibusdam carnalibus seditionibus cõperant ecclesiam perturbare, quòd Gentiles ad dei populum accedentes, non solenniter profelyti fierent in carnis circumcissione, & cateris huiusmodi obseruationibus legis: atque in his erant, qui hoc ideo fieri magnopere insistebant: quia timebant Iudæos, inter quos versabantur. Contra hos Apostolus Paulus multa scripsit: nam in horum simulationem etiam Petrum adductum, fraterna obituergatione corripuit. Sed posteaquam in vnū Apostoli congregati, etiam cõsilio suo censuerunt gentes ad huiusmodi opera legis non esse cogendas, displicuit quibusdam ex circumcissione Christianis, nõ valentibus mente discernere, illos solos ab huiusmodi obseruationibus nõ fuisse prohibendos, quos fides, quæ reuelata est his, iam imbutos inuenerat: vt in eis iam conuinnaretur ipsa actio prophetica, quos ante adimplerionem prophetiæ iã tenuerat: ne si & ab ipsis remoueretur, improbata potius quam terminata videretur. Si autē & gentibus imponeretur, aut non Christi promittendi causa instituta esse, aut adhuc Christum promittere putaretur. Primus itaq; populus dei, antequam Christus veniret legem & Prophetasq; adimplere, illa omnia, quæ hunc promittebant, obseruare iubebatur: liber in eis, qui hæc quòd pertineret, intelligebant: seruus autem in eis, qui hoc non intelligebant. Posterior vero populus accedens ad fidem, quia iam Christus venisset, passus esse, ac resurrexisset prædicabatur, in his quidem hominibus, quos iam talibus sacramentis institutos eadem fides inuenerat, nec cogebatur ista obseruare, nec prohibebatur. In iis autem, qui talibus vacui, nulla generis, nulla consuetudinis vel cõgruentiæ necessitudine retenti crederant, etiam prohibebatur: vt per eos iam inciperet apparere, illa omnia propter promittendum Christum fuisse instituta, quo veniente, atque hæc promissa adimplente, iam oportere cessare. Hoc igitur temperamentum moderamenq; spiritus sancti per Apostolos operantis, cum displicuisset quibusdam ex circumcissione credentibus, qui hæc non intelligebant, in ea peruersitate manserunt, vt & gentes cogere iudicare. Ii sunt quos Faustus Symmachianorum vel Nazarenorum nomine commemorauit, qui vsque ad nostra tempora iam quidem in exigua, sed adhuc tamen vel in ipsa paucitate perdurant. Quid habent ergo isti, vnde legi & Prophetis calumniantur, quòd eos Christus soluere venerit potius, quam adimplere, quia Christiani non obseruant quæ ibi præcepta sunt, cum ea sola non obseruent, per quæ Christus promittebatur: & ideo nõ obseruent magis, quia eadem promissa iam Christus implevit: nec adhuc promittuntur, quia iam impleta sunt: eorumque promissua signa in eis terminari debuerunt, quos fides Christi hæc adimplendis iam talibus imbutos inuenerat? Nunquid enim nõ obseruant Christiani, quod in illa scriptura est, Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est, Nõ facies tibi idola: & cetera huiusmodi: Nunquid non obseruant

k iij Christiani,

Exod. 20. G Christiani, quod ibi dicitur, Non accipies nomē domi- ni dei in vanum: Nunquid ipsum sabbatū, quod ad intel- ligendam veram requiem pertinet, nō obseruant Chri- stiani? Nunquid honorem parentibus Christiani nō de- ferunt, quod ibi praeceptum est? Nunquid à fornicatio- nibus, aut homicidiis, aut furtis, aut falsis testimoniis, aut à concupiscenda vxore proximi, non se temperant Christiani: quae omnia in illa lege conscripta sunt? Hæc præcepta sunt morum, illa sacramenta sunt promissorū: hæc implentur per adiuantem gratiam, illa per reddi- tam veritatem: vtraque per Christum & illam semper gratiam donantem, nunc etiam reuelantem, & hanc ve- ritatem tunc promittentem, nunc exhibentem, quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Denique ista, quæ in recte viuentē cōscientia conseruantur, fide per dilectionem operante complentur: illa vero, quæ in promittente significatione versata sunt, rebus redditis transierunt. Ita & ipsa nō so- luta, sed adimpleta sunt: quia ea non irrita, nec fallacia Christus ostendit, cum id, quod eorum significatione promittebatur, exhibuit. Non itaque sicut Faustus opinatur, quædam dominus Iesus Christus adimpleuit, quæ ab antiquis iustis iam dicta erant ante legem Mo- seos, sicuti est, Non occides: quod non contrario redar- guit, sed magis firmiter, cum & ab ira & à conuitio re- uocauit: quædam vero soluit, quæ propria videbantur le- gis Hebræorum, sicuti est, Oculum pro oculo, dentem pro dente: quod videtur potius abstulisse quàm confir- maste, cum ait, Ego autem dico vobis, non resistere ma- lo, sed si quis te percusserit in maxillā tuam dexteram, præbe illi & alteram: & cætera. Nos enim dicimus etiam hæc; quæ isti putant soluisse Christum, velut contraria referendo, & tunc pro tempore bene fuisse instituta, & nunc à Christo non soluta, sed adimpleta. Proinde primum ab his quero, vtrum illi antiqui iusti, Enoch & Seth, hos enim potissimum Faustus commemorat, & si qui alij, non solum ante Moysen, sed & si qui ante A- braham fuerunt, irati sint fratri sine causa, aut dixerunt fratri, fatue. Si enim non dixerunt, cur non & talia do- cuerunt? Quod si & talia docuerunt, quero quemadmo- dum vel eorū iustitiam doctrinamq; Christus adimple- uerit, addendo, Ego autē dico vobis, si quis irascitur fra- tri suo, aut si quis dicit racha, aut si quis dicit fatue, reus erit vel iudicij, vel concilij, vel gehennæ ignis, quando- quidem & illi eodem modo viuebant, eodem modo vi- uendum monebant: An ignorabāt illi iusti frenandam esse iracundiam, nec petulanti conuitio fratris lacescen- dum: aut nouerant quidem, sed ad his se abstinere non poterant? Ergo rei erant gehennæ: quomodo igitur iusti? Profecto enim nec imperitiam rerum ad suum officium pertinentium, nec intemperantem audes dicere eorum fuisse iustitiam, intantum vt eos faceret reos gehennæ. Cur ergo illam legem, secundum quam viuebāt antiqui iusti, hæc addendo Christus impleverit, cum eorum quoq; iustitia sine istis esse non posset? An dicturus es, quod præcepta iracundia, & lingua improba, ex quo venit Chri- stus, cœpit ad iniquitatem pertinere, antea vero nō erat iniquum vel corde vel ore ista cōmittere? Sicut in qui- busdam rebus pro temporum proprietatibus institutis, inuenimus nunc aliquid non licere, quod antē licuerit: vel quod antē non licuerit, nunc licere. Non vsque adeo desipis vt hoc dicas, sed etiam si dicas, respōdebitur tibi, quod secundum istum intellectum Christus non adim- plere venerit, quod legi antiquæ defuit, sed legem insti- tuere quæ non fuit: si diceret fratri fatue, cum apud anti-

quos iustos non fuisset iniustum, nunc ita iniustum esse K Christus voluit, vt quisquis hoc dixerit, reus sit gehennæ. Proinde nondū inuenisti, cui nam legi hæc aliquan- do defuerunt, quibus nunc additis, eam Christus imple- ret. An forte lex non mœchandi apud illos iustos Cap. XXI. antiquos semiplena erat, donec à domino impleretur. addente, ne quis ad concupiscendum videat mulierem? Sic enim commemorasti ipsam sententiam, Audistis di- ctum esse, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, ne concupiscatis quidem. Adimpletio est, inquis. Explica planè ipsa verba Euangelica, noli tuis extenuare, quod dictum est, & vide quid de illis antiquissimis iustis sen- seris. Audistis, inquit, quia dictum est, Non mœchaberis, Ego autem dico vobis, si quis viderit mulierem: ad cō- cupiscendum eam; iam mœchatus est eam in corde suo. Itane vero illi iusti, Seth vel Enoch, vel si qui eis similes fuerunt, mœchabantur in cordibus suis; & aut non erat cor eorum templum dei, aut mœchabantur in templo dei? Quod si non audes dicere, quomodo etiam de hac legem illorum, quæ apud illos iam tunc plena erat, modo veniens Christus impleuit? De non iurando autem, quia & hic illorū legem à Christo adimpletam esse dixisti, non possum affirmare antiquos iustos non iurasse: nam & Paulum Apostolum iurasse inuenimus. De vestro autem ore nō tollitur crebra iuratio, cum iu- retis per lumen, quod amatis cum mufcis: neque enim lumen illud mentium ab istis oculis penitus alienum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, nostis aliqua ex parte cogitare: & per domi- num vestrum Manichæum, qui Manes lingua patria vo- cabatur: sed vos vt apud Græcos nomen insaniam vitare- tis, velut declinato & prolongato nomine, quasi fusione addidistis, vbi ampli⁹ laberemini. Sic enim mihi quidā vestrum exposuit, cur appellatus sit Manichæus, vt scilicet in Græca lingua tanquā manna fundere videretur: quia Græce, fundit, χεί, dicitur: vbi quid egeritis nescio, nisi vt expressius nobis somnari videremini insaniam. Neque enim addidistis in parte priore nominis vnam literam, vt agnosceretur manna: sed addidistis in poste- riore duas syllabas, non appellantes Mannichæum, sed Manichæum, vt nihil aliud vobis tam prolixis & vanis sermonibus suis, nisi insaniam fundere sonaret. Sapissi- me iuratis & per paracletū, non sanè illum, quæ Christus discipulis promisit & misit: sed per eum ipsum, vt Latine nomē eius interpreter, insanisusorem. Cum ergo iurare nunquam desinatis, vellem scire quomodo intelligatis hanc quoque legis partem, quam vultis antiquissimam intelligi, quod vobis dominus adimpleuerit, & magis propter iurationes Apostoli. Nam vestra quæ autoritas est vel vobis ipsis, nedum mihi aut cuiquā homini: vnde puto iam clarere, quàm sit aliter accipiendum, quod ait Christus, Non veni legem soluere, sed adimplere, non his videlicet additamentis, quæ vel ad expositionem per- tinent propositarum antiquarum sententiarum, vel ad conuersationem, non ad impletionem. Quia enim non intelligebāt homicidium, nisi peremptionem cor- poris humani, per quam vita priuaretur, aperuit domi- nus omnem iniquum motum ad nocendū fratri in ho- micidij genere deputari. Vnde & Ioānes dicit, Qui odit fratrem suum, homicida est. Et quoniam putabant tan- tummodo corporalem cum femina illicitam commi- xtionem vocari mœchiam, demonstrauit magister etiā talem concupiscentiam nihil esse aliud. Item quia peie- rare graue peccatum est, non iurare autem, sicut verum iurare, nullum peccatū est: sed longius remotus est à fal- sum iu-

Cap. XXI.

Math. 5.

Exod. 20.

Cap. XXII.

Leuiti. 19.

L

Math. 5.

Roma. 11.

Philip. 11.

Ioan. 1.

Ioan. 14.

M

Math. 5.

Ca. XXIII.

Exod. 20.

Math. 5.

1. Ioan. 3.

Concor. 23. quæst. 1. cap. in nouo. & cap. 11a.

A sum iurando; qui nec iurare consuevit, quàm qui I ver- rum iurare proclius est; maluerit nos dominus & non iurantes nō recedere à vero, quàm verum iurantes pro- pinquare peritio. Itaque & Apostolus in sermonibus, quos habuisse narratur, nunquā iurauit, ne iurandi con- suetudine aliquando vel nescius in periurium laberetur. In scripturis autem, vbi est consideratio maior atq; per- penitior, pluribus locis iurasse inuenitur, ne quisquam pu- taret etiam verum iurando peccari, sed potius intelli- geret, humanæ fragilitatis corda, non iurando tutius à periurio conseruari. Quibus perspectis, inuenimus nec illa esse destructa, sicut Faustus putat, quæ velut proprie vult ad Moysen pertinere. Nam & hic quero ab istis, cur proprium velint esse legis Moysi, quod dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimi- cum tuum. An & Apostolus Paulus non dixit homines quosdam deo odibiles? Et vtique in hac admonitione ipse dominus ad hoc nos hortatur, vt imitemur deum, Vt sitis, inquit, filij patris vestri qui in cœlis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Querendum itaque est, quomodo in- telligatur, exemplo dei, cui dixit quosdam odibiles Pau- lus, odio habendos inimicos: & rursum exemplo dei, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit su- per iustos & iniustos, diligendos inimicos: sic appare- bit, dominum male intelligentibus id quod dictum est, oderis inimicum tuum, inferre voluisse, quod omnino non norant, vt diligerent inimicos suos. Vtrumque au- tem quomodo seruandum sit, longum est disputare. Sed ad istos interim, quibus generaliter displicet, si quis o- derit inimicum suum, est nobis sermo, qui eorum fron- tem premat, cum eos interrogamus, vtrum diligit deus eorum gentem tenebrarum: aut si propterea nunc ini- mici diligendi sunt, quod habeant partem boni, cur non ob hoc eos & odisse debemus, quod habeant partem mali? Ea quippe regula & hoc soluitur, doceturque non esse contrarium, quod in antiqua scriptura dictum est, Oderis inimicum tuum: & in Euangelio, Diligite ini- micos vestros: quod vnusquisq; iniquus homo, inquan- tum iniquus est, odio habendus est: in quantum autem homo est, diligendus est: vt illud quod in eo recte odi- mus, arguamus, id est, vitium, quo possit illud; quod in eo recte diligimus, id est, humana natura ipsa emenda- to vitio liberari. Hæc inquam regula est, qua & oderi- mus inimicum propter id, quod in eo malum est, id est, iniquitatem: & diligamus inimicum propter id, quod in eo bonū est, id est, localem rationalemq; creaturam: nisi quod nos non eum per naturam vel suam vel alienam, sed per propriam volūtatē malum esse conuin- cimus. Illi autem per naturam gentis tenebrarū putant esse hominem malum, quam secundum ipsos deus tot- tus timuit, antequam in parte vinceretur: & in parte ab ea sic victus est, vt nec totus liberaretur. Audito igitur, & nō intellecto, quod antiquis dictum erat, Oderis ini- micum tuum, ferebantur homines in hominis odium, cum deberent non odisse nisi vitium. Hos corrigit do- minus, dicendo, Diligite inimicos vestros, vt qui iam dixerat, Non veni legem soluere, sed adimplere: ideoq; de odio inimici quod scriptum est in lege, nō soluerat, præcipiendo vtique vt diligamus inimicos, cogeret nos intelligere, quo nam modo possemus vnum eundemq; hominem & odisse propter culpam, & diligere propter naturam. Sed hoc ad peruersas eorū mentes intelligere multum est. Vrgendi sunt tantum, vt secundum calum- niæ suæ perditam rationem, vel potius amentiam de-

† allās, verū iurare. Nam iurare pro- clius est ad periurium, ma- luit nos &c.

Roma. 11.

Philip. 11.

Caput. XX- III.

Leuiti. 19.

Deute. 23.

Roma. 11.

Math. 5.

Deute. 23.

Math. 5.

Deute. 23.

Math. 5.

ferant deum suum, quem non possunt dicere dilecto- rem gentis tenebrarum: ideoq; ad eius exemplum non habent quemadmodum horrentur, vt suum quisque di- ligat inimicum. Potius enim genti ipsi tenebrarum di- lectionem inimici tribuere potuerunt, quàm deo suo. Illa quippe, sicut delirant, vicinam sibi lucem atq; con- tiguam concipiuit, eaq; frui voluit; atque vt frueretur inuadere cogitauit. Neque ista culpa est, cum verum & beatificum bonum appetitur: Vnde & dominus dicit, Regnum cœlorum vim patitur, & qui vim fecerint, di- ripiunt illud. Ecce gens tenebrarum secundum eorum vanitatem, vim facere ac diripere voluit bonum quod amauerat, eius claritate & specie delectata: nec eam vi- cissim deus dilexit, sed odio detestans, frui se volentem, funditus eradicare molitus est. Si ergo mali amant bo- num quo fruuntur, boni autem oderunt malum ne pol- luantur, respondete Manichæi, qui nam eorū impleant, quod dominus ait, Diligite inimicos vestros. Ecce si has singulas repugnantesq; sententias esse vultis, deus vester fecit quod scriptum est in lege Moysi, Oderis inimicu- tum, & gens tenebrarum quod scriptum est in Euan- gelio, Diligite inimicos vestros: quanquam nec fingen- do inuenire potuistis, quo pacto dirimatis questionem inter muscas lacipetas, & blattas lucifugas: vtramque e- nim prolem gentis tenebrarum esse contentidit. Vnde ergo illæ amant à se alienam lucem, illæ autem hanc a- uersando, sua potius origine delectantur. An mundus nascuntur muscæ in fetidis cloacis, quàm blattæ in ob- scuris cubiculis? Iam vero illud, quod antiquis di- ctum est, Oculum pro oculo, dentē pro dente: quomodo contrarium habet quod ait dominus, Ego autem dico vobis, nō resistere malo, sed si quis percusserit te in ma- xillam tuam dexteram, præbe illi & alteram &c. Quan- doquidem & illud antiquum ad reprimendas flammās odiorum, sauietiumq; immoderatos animos refrenan- dos, à præcepto est, † Quis enim tandem † facile con- tentus est & tantum & reponere vindictā, quantum acce- pit iniuriæ? Nonne videmus homines leuiter lacos mo- liri cadem, sicut sanguinē: vixq; inuenire in malis ini- mici vnde satientur? Quis pugno percussus, non aut iu- dicia concipit in damnationem eius qui percusserit, aut si ipse repercutere velit, totum hominem, si non etiam telo aliquo arrepto, pugnis calcibusq; contudit? Huic igitur immoderata, ac per hoc iniuste vltioni, lex iustū modum figens, pœnam talionis instituit: hoc est, vt qua- lem quisq; intulit iniuriam, tale supplicium pēdat. Pro- inde oculum pro oculo, dentem pro dente, non fomes, sed limes furoris est, nō vt id quod soppitū erat, hinc ac- cenderetur, sed ne id quod ardebat, vltra extenderetur, impositus. Est enim quædam iusta vindicta, iusteq; debe- tur ei, qui fuerit passus iniuriam: vnde vtique cum igno- scimus, de nostro quodammodo iure largimur. Vnde etiam debita dicuntur, quæ in oratione dominica hu- manitus dimittere monemur, vt nobis & nostrā diuini- tatis dimittatur. Quod autem debetur, etsi benigne di- mittitur, non tamen inique repetitur: sed sicut in iuran- do, etiam qui verū iurat, propinquat periurio, vnde lon- ge abest, qui omnino non iurat: & quauis non peccet qui verum iurat, remotior tamen à peccato est qui non iurat: vnde admonitio nō iurandi, conseruatio est à pec- cato periurij. Ita cum peccet, qui per immoderationem iniuste vult vindicari, non peccet autē, qui modum ad- hibens, iuste vult vindicari, remotior est à peccato ini- iuste vindicta, qui non vult omnino vindicari. Peccat enim, qui exigit vltra debitum, non peccat autem qui exigit

D

Math. 11.

Deute. 23.

Math. 5.

E

Cap. XXV.

Exod. 21.

Math. 5.

† ita præce- ptum est † tantidem.

Math. 6.

14. quæst. 1. cap. Quod debetur.

exigit

G exigit debitum: sed tutior longe est à peccato iniusti ex-actoris, qui omnino non exigit debitum, praesertim ne cogatur & ipse reddere debitum ab eo, qui nullum habet debitum. Possem ergo & ego sic ista ponere, Dicitur est antiquis, Non iniuste vindicabis: ego autem dico, ne vindicetis quidem: adimpletio est: sicut de iurando Faustus ait, Dicitur est, Non peierabis: ego autem dico, ne iuretis quidem: aequae adimpletio est. Poteram ergo, & ego ita dicere, si mihi per haec adiecta verba, quod legi defuit, à Christo additum videretur: ac non potius id, quod lex volebat efficere, ne quisquam vindicando peccaret, conseruari tutius, si omnino se non vindicaret: sicut id quod volebat efficere, ne quisquam peierando peccaret, conseruari tutius si non iuraret. Nam si contrarium est, Oculum pro oculo: &, Qui te percusserit in maxillam, prebe illi & alteram: cur non sit contrarium, Reddes domino iniuriam tuam: & Noli iurare omnino: Et tamen illam non destructionem, sed adimpletionem Faustus arbitratur, quod & hic debuit arbitrari. Nam si verum iurat, adimpletur dicendo, Ne iures: cur non & iuste vindica, adimpletur dicendo, Ne vindicet: Sic ut ego in vtroque conseruationem esse arbitror à peccato, quo vel falsum iuratur, vel iniuste vindicatur: quāquam hoc de donanda omnino vindicta valeat, etiā ad illud vt dimittendo huiusmodi debita, etiam nobis dimitti mereamur. Sed duro populo modus prius adhibendus fuit, quo discerent non egredi debitum: vt edomita ira, quae ad immoderatā vindictam rapit, iam qui vellet, tranquillus atēderet quid ipse deberet, quod sibi relaxari à domino cuperet, vt hac consideratione conseruo debitū relaxaret. Nam & illud de vxore non dimittenda, quod dominus praecipit, cum antiquis dicitur sit, Quicumque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudij: si diligenter intueamur, videbimus non esse contrarium. Exposuit enim dominus quid lex voluerit, cum passim dimittenti vxorem, iusserit libellum repudij dare. Neque enim ait, Qui voluerit, dimittat vxorem suam: cui esset contrarium non dimittere: sed utique nolebat dimitti vxorē à viro, qui hanc interposuit moram, vt in dissidium animus praecipit, libelli cōscriptio- ne refractus abisteret, & quid mali esset vxorem dimittere, cogitaret: praesertim quia, vt perhibent, apud Hebraeos scribere literas Hebraicas, nulli fas erat nisi scribis solis, cum & excellentiorem profiterentur sapientiam, & si qui eorum essent aequitate ac pietate praediti, non tantum profiterentur, verum etiam sectarentur. Ad hos igitur, quos oporteret esse prudentes legis interpretes, & iustos dissidij dissuasores, lex mittere voluit eum, quē iussit libellum repudij dare, si dimisisset vxorem. Non enim ei poterat scribi libellus, nisi ab ipsis, qui per hanc occasionem & necessitatem venientem quodammodo in manus suas bono consilio regerent: atque inter ipsam & vxorem pacifice agendo, dilectionem concordiamque suaderent. Quod si tantum intercederet odium, vt extingui emendarique non posset, tunc utique scriberetur libellus: quia frustra non dimitteret quam sic odisset, vt ad debitam coniugij charitatem nulla prudentium persuasione reuocaretur. Si enim nō diligitur vxor, dimittenda est. Quia ergo dimittenda non est, diligenda est. Dilectio autem monendo atque suadendo componi, non autem inuitum cogēdo imponi potest. Hoc facere scriba debebat, iustus & sapiens, qualem in illa professione esse oportebat. Ad quem vt veniret discordia, marito libellus cōscribendus praecipit. Quem vir bonus prudensque non scriberet, nisi in animo nimis auerso atque

peruerso consilium cōcordiae non valeret. Veruntamen **K** à vobis ex vestri erroris sacrilega vanitate, quaro, cur displiceat dimittere vxorem, quam non ad matrimonij fidem, sed ad concupiscentiae crimen habendam esse censetis? Matrimonium quippe ex hoc appellatum est, quod non ob aliud debeat femina nubere, quam vt mater fiat, quod vobis odiosum est. Eo modo enim putatis partem dei vestri, gentis tenebrarum praedio deuictam & subactam, etiam carnis compedibus colligari. Sed vt potius quod nunc agitur explicem, Si Christus, vbi quibusdam antiquis sententiis propositis adiunxit, Ego autem dico vobis, neque primorum hominum legem hoc verborum additamento adimpleuit, neque illam, quae per Moysen data est, quasi cōtrariorum oppositione destruxit: sed potius omnia ex Hebraeorum lege commemorata, ita commendauit, vt quicquid ex persona sua insuper loqueretur, vel ad expositionem requirendam valeret, si quid illa obscure posuisset, vel ad tutius cōseruandum, quod illa voluisset. **Ca. XXVII.** intelligendum, quod ait, Non se venisse legem soluere, sed adimplere: scilicet vt non quasi semiplena istis verbis integraretur, sed vt quod litera iubente propter superborum praesumptionem non poterat, suadente gratia propter humilium confessionem impleretur, opere factorum, non adiectione verborum. Fides enim, sicut Apostolus ait, per dilectionem operatur. Vnde idem dicit, Qui enim diligit alterū, legem impleuit. Istam charitatem quia veniens Christus, per spiritum sanctum, quem promissum misit, in manifestatione donauit, qua sola charitate iustitia legis posset impleri: propterea dixit, Non veni soluere legem, sed adimplere. Hoc est nouum testamentum, quod huic dilectioni haereditas regni caelorum promittitur, quod in figuris veteris testamenti pro temporū distributione tegebatur. Vnde idem dicit, Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Itaque vel omnia, vel penē omnia, quae mouit seu praecipit, vbi adiungebat, Ego autem dico vobis, inueniuntur & in illis veteribus libris. Ibi cōtra iram dictum est, Turbatus est pra ira oculus meus: &, Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem. Ibi contra verbum durum in Iesu filij Sirach, Plaga flagelli liuorem faciet, plaga autem linguae confringet ossa. Ibi contra moechiam cordis, Ne concupiscas vxorem proximi tui. Non enim ait, Ne adultereres: sed, Ne concupiscas. Vnde Apostolus hoc ex lege commemorat, dicens, Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupiscas. Ibi de patientia non resistendi laudatur vir, praebens percutienti se maxillam & saturatus opprobriis. Ibi de inimico diligēdo dicitur, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hinc enim hoc commemorauit Apostolus. Et illud in Psalmo, Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus. Et alia multa. Quod autem temperando à vindicta, & diligendo etiam malos, deum imitemur, habes ibi de ipso deo id agente copiosum locum: ibi nanque scriptum est, Multum enim valere tibi soli supererat semper, & virtuti brachij tui quis cōtra stabiit quoniam tanquam momentum statera, sic ante te est orbis terrarum: & tanquam gutta roris antelucani, quae descendit in terram: sed miseris omnium, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. Diligis enim omnia quae sunt, & nihil odisti horum quae fecisti: nec enim odio habens aliquid cōstituites. Quomodo ergo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut quod à te vocatū non esset, cōseruaretur? Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt domine,

A domine, qui animas amas. Bonus enim spiritus tuus est in omnibus, propter quod eos qui exerrant partibus corripis: & de quibus peccant admonens, alloqueris, vt relicta malitia, credant in te domine. Ad hanc benignam patientiam dei, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, nos imitandam Christus hortatur: vt vindicare nostras iniurias negligamus, & beneficiamus his, qui nos oderunt, vt simus perfecti, sicut pater noster caelestis perfectus est. Valere autem nobis & ad remittenda debita peccatorum nostrorum, quod aliis ista vltionum debita relaxamus: & cauendum esse, ne si hoc non fecerimus, nec nobis deprecantibus peccati obligatio remittatur, sic in illis libris veteribus scriptum est; Qui vindicari vult, inueniet vindictam à deo, & peccata illius confirmans confirmabit. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi, peccata soluentur. Homo homini reseruat iram, & à domino querit medelam carnis: in hominem similem sibi non habet misericordiam, & pro peccatis suis deprecatur dominum: & ipse dum caro sit, reseruat iram, & repropiciationem petit à domino, & quis exorabit pro peccatis illius? **Ca. XXIX.** **B** vero de vxore non dimittenda, quid aliud, vel quid opportunius ex illis libris commemorare, quam id, vnde Iudeis de hac re interrogantibus dominus ipse respondit. Cum enim quaererent, vtrum liceret quacunque ex causa dimittere vxorem, ait illis, Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos, & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suae, & erunt duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo deus coniunxit, homo nō separet. Ecce Iudaei ex libris Moysi conuincuntur non esse vxorem dimittendam, qui secundum voluntatē legis Moysi arbitrabantur se facere, cum dimitterent. Simul & illud hic, ipso Christo attestante, cognoscimus, deum fecisse & coniunxisse masculum & feminam: quod Manichaei negando damnant non iam Moyses libro, sed Christi Euangelio resistentes. Porro autē, si quod ipsi opinantur & praedicant, verum est, diabolus fecisse atque iunxisse masculum & feminam, qua calliditate diabolica Faustus reprehēdit Moysen, tanquam coniugia dirimentem per libellum repudij: & laudat Christū, tanquam illud eiusmodi vinculum confirmantem ex praeepto Euangelij: cum vti que secundum suam stultam sacrilegamque sententiam Moysen laudare debuerit separantem, quod fecerat & coniunxerat diabolus: & Christum vituperare, diaboli signentem & ligamentum solidantem? **Ca. XXXI.** **C** iam illud quomodo aperit magister bonus, cur ipse Moyses, ex cuius libro prolata est, de prima coniunctione masculi & feminae, tam sancta & nulla separatione violanda castitas coniugalis, postea permiserit dimittere vxorem? Nam cū illi respondissent, Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij, & dimittere? Ait illis, Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri, permisit vobis dimittere vxores vestras. Hoc est, quod pauloante exposuimus. Quanta enim duritia erat, quae nec per libelli interpositionē, vbi dissuadendi locus iustis & prudentibus tribuebatur, solui & flecti posset ad recipiendam vel reuocandam coniugij charitatem: ita dominus, quid lex & bonis praeciperet, & duris permitteret, eiusdem legis testimonio declarauit, cum & nō dimittendam vxorem, ex eadem scriptura commemorata coniunctione masculi & feminae, monuit, diuinamque autoritatem eiusdem coniunctionis exposuit: & dandum libellū repudij propter

duritiam, vel domandi vel indomiti cordis ostendit. **D** Quapropter cum omnia illa excellentia praeepta domini, quae veteribus Hebraeorum libris cōtraria Faustus volebat ostendere, in eisdem quoque libris inueniantur, vnde venit dominus legem non soluere, sed adimplere: nisi vt perceptis promissorum figuris, quae reddita veritate adimplere atque sublata sunt, ipsa quoque praeepta, per quae lex illa sancta & iusta & bona est, non per vetustatem literae iubentis, & delicta superbiorum, reatu etiam prauaricationis augentis, sed per nouitatem spiritus adiuantis, & humilium confessione salutis gratia liberantis, impleantur in nobis? Quia reuera sicut omnia ista praeepta sublimia, nec in illis libris veteribus desunt, ita illic finis quod referantur, occultus est: quantum secundum eum viuerent sancti, qui futuram eius reuelationem viuebant, & pro temporū proprietate vel prophetice tegebant, vel prophetice tectum sapienter intellegebant. Denique quod non temere dixerim, nescio vtrum quisquam in illis libris inuenit nomen regni caelorum, quod tam crebro nominat dominus. Dicitur quidem ibi, Diligite sapientiam, vt in aeternum regnetis. Et ipsa vita aeterna, si non illic in manifesto praedicaretur, non diceret dominus etiam malis Iudaeis, Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam aeternam habere, ipsa testimonium perhibet de me: quod enim nisi ad hoc pertinet, quod ibi scriptum est, Non moriar, sed vitam, & enarrabo opera domini: & Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: & Iustorum anima in manu dei sunt, & non tanget illos tormentum malitiae? Et paulo post, Illi autem sunt in pace, estis coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est: & in paucis vexati, in multis bene disponuntur. Et alio loco, Iusti autē in perpetuum viuunt, & apud dominum est merces eorum, & cogitatio eorum apud altissimum: ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu domini. Haec & alia multa, siue apertissima, siue obscura inueniuntur illic testimonia vitae aeternae. Et de ipsa corporum resurrectione non tacuerunt Prophetae. Vnde Pharisei aduersum Saducaeos eam non credentes, acerrime conflagabant: quod non solum in Actibus Apostolorum canonicis, quos isti non accipiunt, ne de aduentu veri paraclēti, quem promissit dominus, conuincantur, euidenter apparet: verum etiam in Euangelio, vbi ei proponunt Saducaei quaestionem de muliere, quae septem fratribus singillatim nupsit, cū in eius coniugium alter alteri morienti succederet, cuius nam eorum in resurrectione vxor esset futura. Proinde testimonij vitae aeternae, & resurrectionis mortuorum abundat illa scriptura, sed hoc nomen: id est, regnum caelorum, de nullo inde loco mihi occurrit: hoc enim proprie pertinet ad reuelationem noui testamenti, quia ea corpora quae terrena fuerant, mutatione illa, quam Paulus apertius commemorat, in resurrectione sicut spiritalia, ac per hoc caelestia, in quibus possideamus regnum caelorum, quod ori eius etiam nominandum seruabatur, quem regem ad regēdos, & sacerdotem ad sanctificandos fideles suos vniteris ille apparatus veteris instrumenti in generationibus, factis, dictis, sacrificiis, obseruationibus, festiuitatibus, omnibusque eloquiorū praeconiis, & rebis gestis, & rerū figuris parturiebat esse venturum: qui plenus gratia & veritate, & ad praeepta faciēda, adiuuando per gratiam, & promissa implēda curando per veritatem, venit legem nō soluere, sed adimplere.

Ca. XXVI.
Deute. 24.
Math. 5.
Infra cap. 15.

Ca. XXVII.

Galat. 5.

Roma. 13.

Math. 5.

Ioan. 13.

Caput. XX.
VIII.

Psal. 6.
Prouerb. 16.

Ecclesiastici
28.

Exod. 20.

Roma. 7.

Threno. 3.
Prouerb. 25.

Roma. 12.

Psal. 119.

Sapient. 11.

Math. 5.

Ecclesiastici
28.

Ca. XXIX.

Math. 19.

Gene. 2.

Cōtra Adimantū Manichaeū. ca. 3.

Math. 19.

Deute. 24.

Supra ca. 26

Cap. XXX.

Math. 5.

Roma. 7.

Ca. XXXI.

Sapient. 6.

E

Ioan. 5.

Psal. 117.

Psal. 12.

Sapient. 3.
† alius, obdormiant in mortem.

Sapient. 5.

Acto. 23.

Math. 22.

1. Cor. 15.

Ioan. 1.

Math. 5.

Caput. I.

FAVSTVS dixit, Cur solem colitis, nisi quia estis Pagani, & gentium schisma, non secta? Igitur non ab re fuerit & hoc ipsum querere, quo manifestius videre possimus, vter nostrum hoc nomine debeat appellari: Et quidem si tibi fidem meam nunc simpliciter, vt in amicis referam, videar fortasse excusationis causa id fingere, aut diuinorum, quod absit, luminum erubescere culturam. Sed tu quidem vtcunq; volueris accipe, me tamen dixisse non poenitebit, vel propter aliquos, qui haec scire habebunt, religionem nostram nihil cum gentibus habere commune.

Cap. II.

2. Timo. 6.

1. Cor. 1.

Igitur nos patris quidem dei omnipotentis, & Christi filij eius, & spiritus sancti vnum idemq; sub triplici appellatione colimus numen: sed patre quidem ipsum lucem incolere credimus summam ac principalem, quam Paulus aliis inaccessibilem vocat, filium vero in hac secunda ac visibili luce consistere: qui quoniam sit & ipse geminus, vt eum Apostolus nouit Christum dicens esse dei virtutem & dei sapientiam, virtutem quidem esse in sole habitare credimus, sapientiam vero in luna: necnon & spiritus sancti, qui est maiestas tertia, aëris hunc omnem ambitum sedem fatemur ac diuersorū: cuius ex viribus ac spiritali profusione, terram quoq; concipientem, gignere patibilem Iesum, qui est vita ac salus hominum, omni, suspensus ex ligno. Quapropter & nobis circa vniuersa, & vobis similiter erga panem & calicem par religio est, quauis eorum acerrime oderitis authores. Haec nostra fides est, de qua si querendum aliis putaueris audies: quauis nec illud ad presens minus firmum sit argumentum, quod vel tu, vel quilibet alius rogatus, vbi nam deum suum adorare habitare, respondere non dubitabit, in lumine: ex quo cultus hic mens omnium penè testimonio confirmatur.

Cap. III.

Cap. III.

Sed nunc ad illud, quia nos non sectam, sed schisma gentium nuncupasti. Schisma, nisi fallor, est eadem opinantem, atque eodem ritu colentem, quo ceteri, solo congregationis delectari dissidio. Secta vero, est longe alia opinantem quam ceteri, alio etiam sibi ac longe dissimili ritu, diuinitatis instituisse culturam. Quae si ita sunt, mea interim & opinio & cultus longe alia sunt, quam Paganorum. De tuis postea videbimus. Pagani bona & mala, tetra & splendida, perpetua & caduca, mutabilia & certa, corporalia & diuina vni habere principium dogmatizant. His ego valde contraria sentio, qui bonis omnibus principium fateor deum, contrariis vero Hylen: sic enim mali principium ac naturam theologus noster appellat. Item Pagani, aris, delubris, simulacris, victimis, atq; incenso deum colendum putant. Ego ab his in hoc quoq; multum diuersus incedo, qui ipsum me, si modo sum dignus, rationale dei templum puto viuum viuam maiestatis simulachrum, Christum filium eius accipio: aram, mentem bonis artibus & disciplinis imbutam: honores quoque diuinos ac sacrificia in solis orationibus, & ipsi puris ac simplicibus pono: quomodo ergo schisma solum Paganorum? Haec enim & Iudaeorum me poterat dicere schisma, quia & omnipotentem deum colam, quod sibi & Iudaeus omnis audaciter assumit, cum non cōsiderares rituum diuersitatem, qua a me coleretur omnipotens & a Iudaeis, si tamen omnipotentē Iudaei colunt. Sed interim de opinione tractamus, quae sic & Paganos de solis cultura sefellit, vt de omnipotentis

Iudaeos. Sed nec vestrum quidem schisma, si me dixeris, verū est, quauis Christum venerer & colam, quia alio eum ritu colo, & alia fide quam vos. Schisma vero aut nihil immutari debet ab eo, vnde factum est, aut non multum: vt puta vos, qui desciscetes a gentibus, monarchiae opinionem primo vobiscum dimulistis: id est, vt omnia credatis ex deo: sacrificia vero eorum vertistis in agapas, idola in martyres, quos votis similibus colitis: defunctorum vmbas vino placatis & dapibus: solenes gentium dies cum ipsis celebratis, vt calendas, & solstitia: de vita certe mutastis nihil: estis sanè schisma, a matrice sua diuersum nihil habens nisi conuentū. Necnon & priores vestri Iudaei, segregati etiam ipsi a gentibus sculpturas solum dimiserunt: templā vero, & immolationes, & aras, & sacerdotia, atq; omne sacrorum ministerium eodem ritu exercuerunt, ac multo superstitiosius quam gentes. De opinione vero monarchiae in nullo etiam ipsi dissentiuunt a Paganis: quare constat vos atq; Iudaeos schismata esse gentilitatis: cuius fidem tenentes & ritus, modice quauis immutatos, de sola cōuentuum diuisione putatis vos esse sectas. Porro autē sectas si queras, non plus erunt quam duae: id est, gentium & nostra, qui eis longe diuersa sentimus. Ita quidem oppositi inuicem nobis, vt est veritas & mendaciū, vt dies & nox, vt egestas & copia, vt morbus & sanitas: vos vero nec erroris secta estis, nec veritatis, sed schisma tantum: nec ipsum veritatis saltem, sed erroris. Augustinus respondit, O imperita pestis, & vanitas versipellis, vt quid tibi obiciis, quod si quis tibi obicit, nescit cum quo agat? Neque enim vos Paganos dicimus, aut schisma Paganorum, sed habere cum eis quandam similitudinem, eo quod multos colatis deos. Verum vos eis esse longe deteriores, quod illi ea colunt quae sunt, sed pro diis colenda non sunt: sunt enim & idola, sed ad salutē nihil sunt. Et qui colit arborem, non quidē arando, sed adorando, non id colit quod nusquam est, sed quod ita colendum non est. Ipsa etiam demonia, vnde dicit Apostolus, Quae immolant gentes, demoniis immolant, & non deo: vtiq; sunt quibus illos immolare dicit, & quorum nos socios esse non vult. Iam vero cœlum & terra & mare & aër, sol & luna & cetera sydera, omnia haec manifesta oculis apparent, atque ipsis sensibus praesto sunt. Quae cum Pagani tanquam deos colunt, vel tanquam partes vnius magni dei, nam vniuersum mundum quidam eorum putant maximum deum, ea colunt quae sunt. Cum quibus quando agimus, vt ea non colant, non eis dicimus quod nulla sint, sed quod colenda non sint: eisq; colendum horum omnium conditorē, deum inuisibilem suademus, cuius solius participatione beatus homo fieri potest quod omnes velle nemo ambigit. Sed quia nonnulli eorum inuisibilem & incorpoream creaturam colunt, quod est anima, mensq; humana, tamen quia nec eiusmodi creaturae participatione fit homo beatus, ille non solum inuisibilis, verum etiam incommutabilis deus: id est, deus verus colendus est: quia solus ille colendus est, quo solo fruens, beatus fit cultor eius: & quo solo non fruens, omnis mens misera est, qualibet re alia perfruatur. Vos autem cum ea colatis, quae omnino non sunt, sed vestrarum fallacium fabularum vanitate finguntur, propinquoere estis verae pietatis ac religioni, si saltem Pagani essetis, vel in eorum genere qui corpora colunt: et si non colenda, sed tamen vera. Vnde vos verius dixerim nec solem istum colere, ad cuius gyrū vestra oratio circūuoluitur. Nam & de ipso tam falsa, & tam detestanda iactatis, vt si suas vindicaret iniurias, iam flammis eius viui arderetis.

Caput. VI. Quid de solo sentiant Manichaei.

De natura boni. ca. 24.

Caput. VII.

Aderetis. Nam primo etiam nauim quādam esse dicitis: ita non tantum, vt dicitur, toto caelo erratis, sed & natatis. Deinde, cum omnium oculis rotunditate effulgeat, eaque illi figura pro sui ordinis positione perfecta sit, vos eum triangulum perhibetis: id est, per quandam triangulam caeli fenestram lucem istam mundo terrisq; radiare. Ita fit, vt ad istum quidē solem dorsum ceruicemq; curuetis: non autē ipsum tam clara rotunditate conspicuum, sed nescio quam nauim per foramen triangulū micantem atq; lucentem, quam confictam cogitatis, adoretis. Quam profecto faber ille non faceret, si quemadmodum emuntur ligna, quibus nauigiorum tabule compinguntur, sic emerentur & verba, quibus haereticorum fabulae confinguntur. Verum haec tolerabilius vel ridetur vel flentur in vobis, illud est intolerabiliter sceleratū, quod de ipsa naui puellas pulchras & pueros proponi dicitis: quorum formosissimis corporibus inardescant principes tenebrarum, ad foeminas masculi, & ad masculos foeminae: vt in ipsa flagranti libidine, & inhiansi concupiscentia de membris eorum tanquam de retris sordidissq; compedibus de vestri membra soluantur: & his obscenissimis pannis vestris conamini aluere ineffabile trinitatem, dicentes patrem in secreto quodam lumine habitare: filij autem in sole virtutem, in luna sapientiam, spiritum vero sanctum in aëre. In qua tripertita vestra, vel potius iam quadripartita fabula de patris quidē secreto lumine, quid vobis dicam, nisi quia lumen cogitare non potestis, nisi quale videre consueistis? Hoc enim conspicuum & omni carni, non tantum hominum, verum etiam bestiarum & vermiculorum notissimum lumen intuentes: ex illo conceptam corde phantasiam, in immensum soletis augere, & eam lucem dicere, vbi deus pater habitat cum regnicolis suis. Quando enim discretis lucē quam cernimus, ab ea luce qua intelligimus, cum aliud nihil vnquam putaueritis esse, intelligere veritatem, nisi formas corporeas cogitare: siue finitas, siue ex aliquibus partibus infinitas? Quae inania phantasmata esse nescitis. Proinde cum tantum inter sit inter cogitationem, qua cogito terram luminis vestri, quae omnino nusquam est: & cogitationem, qua cogito Alexandriam, quam nunquam vidi, sed tamen est: rurisq; tantum inter sit inter istam, qua cogito Alexandriam incognitam, & eam, qua cogito Carthaginē cognitam: ab hac quoq; cogitatione, qua certa & nota corpora cogito, longe incomparabiliter distat cogitatio, qua intelligo iustitiam, castitatem, fidem, veritatem, charitatem, bonitatem, & quicquid eiusmodi est: quae cogitatio dicite, si potestis, quale lumen sit, quo illa omnia, quae hoc non sunt, & inter se discernuntur, & quantum ab hoc distent, sicut manifestatione cognoscitur: & tamen etiā hoc lumen, non est lumē illud quod deus est: hoc enim creatura est, creator est ille: hoc factum, ille qui fecit, hoc deniq; mutabile, dum vult quod nolebat, & scit quod nesciebat, & reminiscitur quod oblitum erat: illud autem incommutabile voluntate, veritate, aeternitate persistit: & inde nobis est initium existendi, ratio cognoscendi, lex amandi: inde omnibus & irrationabilibus animantibus natura, qua viuunt: vigor, quo sentiunt: motus, quo appetunt: inde etiā omnibus corporibus mensura, vt subsistant: numerus, vt orientur: pondus, vt ordinentur. Itaq; lumē illud trinitas inseparabilis, vnus deus est, cuius vos nullo corpore adiuncto, per se ipsam incorpoream, spiritalem, incommutabilemque substantiam etiam locis diuiditis. Nec saltem trinitati loca tria datis, sed quatuor: patri vnū: id est, lumē inaccessible, quod prorsus non intelligitis: filio

duo, solē scilicet atq; lunam: spiritus sancto rursus vnum: id est, aëris hunc omnem ambitum. De patris ergo inaccessiblei lumine, quia veram fidem tenentibus non inde separatur filius & spiritus sanctus, haec tamen in presentia dixerim. Vestrae autem vanitati quid placuit in sole ponere virtutem filij, & in luna sapientiam? Cum enim in ipso patre filius inseparabilis maneat, quomodo potest sapientia eius ab eius virtute separari, vt illa sit in sole, haec in luna, cum per eiusmodi loca nisi corpora diuidi separariq; non possint? Quod si sciretis, nunquam stulto insanoq; phantasmate tantas fabulas texeratis. At in caepta falsitate atque fallacia, quam incongrue, quam peruerse sedem sapientiae minus lucere dicitis, quam sedem virtutis, cum ad virtutem pertinere videatur operari & efficere, ad sapientiam vero docere & ostendere: ac per hoc si calor in sole, lux autē praepolleret in luna, vtcunq; inuenissent ista figmenta veri similitudinis nebulam, hominibus carnalibus & animalibus decipiēdis, qui nihil putant esse, nisi quod corporale cogitauerint. Caloris enim violentia, operatio est ad mouendum, vnde virtuti tribueretur: lucis autem clarus fulgor ad demonstrandum, vnde hanc sapientiae darent. Cum vero lux longe in sole praecellat, quomodo ibi virtus, hic autem quod tanto minus lucet, sapientia est? O sacrilega ineptia, & cum sit vnus Christus dei virtus, & dei sapientia, spiritus autē sanctus non ipse sit Christus, quomodo separatur a se ipse Christus, cum ab eo non separatur spiritus sanctus? Aërem quippe, quem sedem spiritus sancti vestra fabula tribuit, totā mundi fabricam implere perhibetis. Vnde sol & luna circuitus suos peragentes, semper cum illo sunt: a sole autem luna discedit, & ad solem rursus accedit. Ita vobis authoribus, vel potius deceptoribus, per dimidiam partem circuitu recedit a virtute sapientia, & ad eam per aliam dimidiam rursus accedit & cum plena est, tum longe est a virtute sapientiae: tunc enim tam longo intervallo a se diuisa sunt haec duo lumina, vt cum sol vergit ad Occidentem, tunc luna surgat ab Oriente: ex quo fit, vt quoniam infirmantur omnia quae virtute deseruntur, eo sapientia sit infirmior, quo est luna plenior. Si autem, quod veritas habet, & sapientia dei semper tantundem valet, & virtus dei semper tantundem sapit, cur haec sic duo dicitis, vt ea locorum sedibus interuallisq; separatis, cum & ipsas sedes eiusdem substantiae dicatis, homines caeca & insana mente, non recedentes a phantasmate corporum: & virtute ac sapientia ita carētes, vt nec sapere possitis aliquid fortiter, nec valere sapienter. Itane vero detestanda & anathematizanda stultitia, Christus per solem lunamq; distentus: hic virtute habitans, hic sapientia: nec hic perfectus & plenus, nec in sole sapiens, nec in luna praepotens, vtrobiq; pulchros pueros subornat concupiscendos foeminis principibus tenebrarum, & masculis puellas? Haec legitis, haec creditis, haec docetis, ex hac fide doctrināque viuitis, & miramini, quia sic abominamini? Verum si in istis tam eminentibus notissimisq; luminibus sic erratis, vt in eis non quod sunt, sed quod vobis demeritisime fingitis, adoretis, quid de ceteris vestris fabulis dicam? Quis enim splendentens suspendit mūdum, & quis Atlas cum illo supportat? Haec & innumerabilia, quae similiter deliratis, omnino non sunt, & colitis ea. Hinc vos Paganis dicimus deteriores, eo tantum similes, quod multos deos colitis: eo vero in peiorem partem dissimiles, quod illi pro diis ea colunt quae sunt, sed dii non sunt: vos autē colitis ea, quae nec dii, nec aliquid sunt, quoniam prorsus nulla sunt. Habent quidē & illi quaedam fabulosa signēta, sed esse

Cap. VIII.

1. Cor. 1.

Caput. IX.

De Cuius dei lib. 4. ca. 18. Et lib. 5. ca. 1.

G esse illas fabulas norunt: & vel à poetis delectandi causa fictas esse asserunt, vel eas ad naturam rerum vel mores hominum interpretari conantur: sicut Vulcanum claudum, quia ignis terreni motus eiusmodi est: & Fortunam caecam, quod ex incerto accidant, quae fortuita dicuntur: & tria fata in colo & fuso digitisque filum ex lana torquentibus, propter tria tempora: praeteritum, quod in fuso iam nequam atque inuolutum est: praesens, quod inter digitos nentis traicitur: futurum in lana, quae colo implicata est, quod adhuc per digitos nentis ad fufum, tanquam per praesens ad praeteritum traiciendum est: & Venerem Vulcani uxorem, quia ex calore voluptas naturaliter nascitur: & Martis adulteram, quia beligerantibus incongrua est: & Cupidinem puerum volitantem ac sagittantem, quod irrationabilis & instabilis amor corda vulneret miserorum: & alia permulta in hunc modum. Quocirca hoc in eis irridemus, quod interpretata sic adorant, quae non intellecta, quamvis damnablem, tamen excusabiliter adorant. Ipsis quippe interpretationibus conuincuntur, non se illum deum colere, cuius solius participatione mens beata fit, sed ab illo conditam creaturam. Nec solas virtutes ipsius creaturae, sicut Mineruam, cuius fabulam, quod de Iouis capite nata sit, ad prudentiam consiliorum interpretantur, quae rationis est propria, cui sedem capitis etiam Plato dedit: sed etiam vitia, sicut de cupidine diximus. Vnde quidam eorum Tragicus ait, Deum esse amorem turpis & vitio fauens finxit libido. Nam & corporalium vitiorum simulachra Romani consecrauerunt, sicut palloris & febris. Vt ergo omittam quod simulachrorum adoratores circa ipsas corporum figuras habent affectum, ut eas ipsas formas in locis honorabilibus sublimitas, quibus tantum obsequium exhiberi vident, tanquam deos timeant, illae ipsae interpretationes, quibus haec muta & surda & caeca & exanima defenduntur, dignius accusantur: verum tamen & ista quoquo modo sunt, quamuis, ut iam dixi, ad salutem vel aliquam utilitatem nihil sint, & quae ex his interpretantur, in rebus inveniuntur. Vos autem primum hominem cum quinque elementis beligerantem, & spiritum potentem de captiuis corporibus gentis tenebrarum; aut potius de membris dei vestri victis atque subiectis, mundum fabricantem: & splendentem reliquias eorum membrorum dei vestri habentem in manu, & cetera onyua capta, oppressa, inquinata plangentem: & Atlantem maximum super humeris suis cum eo ferentem, ne totum ille fatigatus abiciat, atque ita tabula vestra velut in tapete theatro ad illius ultimi globi catastolium peruenire non possit: & alia innumerabilia pariter inepta & insana, nec pingendo aut sculpendo, nec interpretando demonstratis: & ea cum omnino nulla sint, creditis & colitis: & insuper Christianis fide non ficta pias mentes mundantibus, tanquam temere credulis insultatis. Vt enim multa non quaeramus, quibus haec ostendantur omnino non esse, quia subtilius sublimiusque tractare de mundi fabrica, & si mihi difficile non esset, certe nimis longum est: hoc dico, si ista vera sunt, dei substantia commutabilis est, corruptibilis, coinquinabilis. Hoc autem credere, plenum est sacrilegae infaniae. Illa igitur omnia vana sunt, falsa sunt, nulla sunt. Proinde vos Paganis istis, qui vulgo noti sunt, & antiquitus fuerunt, & in reliquiis suis iam nunc erubescunt, prorsus deteriores estis, quod illi colunt ea quae dii non sunt, vos autem omnino quae non sunt. Itaque si propterea vos putatis tenere veritatem, quia & errori Paganorum longe dissimiles estis: nos autem propterea esse in

errore, quia longius à vobis, quam à Paganis forte distamus: dicatur & mortuus ideo sanus, quia iam nec agrotus est: & ideo reprehendatur qui sanus est, quia vicinior est agrotis, quam mortuus. Aut si plerique Paganis non velut agri, sed velut mortui deputandi sunt, laudetur in sepulchro cinis infirmus, quia iam nec formam cadaueris tenet: & membra viua culpètur, quia cadaueri sunt similia, quam cineri. Sic & nos ideo isti culpandos putant, quia nos similiores esse dicunt funeri Paganorum, quam fauillae Manichaeorum: quanquam per multas differentias aliter atque aliter quaeque res ad discernendum diuidi soleant, ut quod in hac erat parte, per alias differentias in alia parte inueniatur ubi ante non erat. Velut, verbi gratia, si quis omnem carnem diuidat in volatilia, & ea quae volare non possunt: per hanc differentiam quadrupedia hominibus sunt similia, quam auiibus: pariter enim volare non possunt. Rursum si quis per aliam differentiam diuidat, ut dicat alia esse rationalia, alia irrationalia, iam quadrupedes auiibus sunt similiores, quam hominibus: pariter enim ratio rationis expertes. Hoc Faustus non cogitans, ait, Porro autem sectas si quaeras, non plus erunt quam duae: id est, gentium & nostra, qui eis longe diuersa sentimus. Videlicet quoniam dixerat eo maxime distare gentes à Manichaeis, quod ab vno principio dicunt esse omnia, quod Manichaei negant, addentes principium gentis tenebrarum. In hac differentia, quod fatendum est, plerique Paganis nobiscum sentiunt: sed non vidit, quia item si quis ita diuidat, ut dicat eorum qui aliqua religione detinentur, aliis placere vnum deum colendum, aliis multos: per hanc differentiam & Paganis à nobis remoti sunt, & isti cum Paganis deputantur, nos autem cum Iudaeis. Potest ergo aliquis secundum hanc differentiam hoc etiam modo duas solas sectas putare. Hic forte si dicatis, quod vos multos deos vestros ex vna substantia perhibetis, quasi Paganis multos suos non ex vna asserant, quamuis diuersa illis officia & opera & potestates attribuant: sicut etiam apud vos alius expugnat gentem tenebrarum, alius ex ea capta fabricat mundum, alius desuper suspendit, alius subter portat: alius rotas ignium, ventorum, & aquarum in imo versat, alius in caelo circumiens radiis suis, etiam de cloacis membra dei vestri colligit. Et quis numeret omnia omnium deorum vestrorum officia fabulosa, nulla veritate manifesta, nullis aenigmatibus figurata? Porro si alius ita diuidat omnes homines, ut alios esse dicat, qui credunt deum humana curare, & alios qui hoc omnino non credunt: in hac parte & Paganis nobiscum sentiunt & Iudaei, & vos & omnes haeretici, qui quoquo modo Christiani appellantur: in illa vero Epicurei reperiuntur, & si qui alij sunt qui ita senserunt. Parua ne ista differentia est? Cur ergo non & secundum istam duae solae sectae esse dicantur, ut in vna earum nobiscum sitis? An audebitis in hac differentia discedere à nobis, qui deum praedicamus humana curare, & esse cum Epicureis qui hoc negant? Hi profecto illos repudiantes ad nos currunt. Sic per alias & alias differentias, nunc hic, nunc illic reperiuntur, aliunde iuncti, aliunde diiuncti, vicissim omnes nobiscum, & nos cum omnibus: & rursus nulli eorum nobiscum, nec nos cum aliquibus eorum. Quod si Faustus cogitaret, non tam diserte deliraret.

Quid autem hinc dicam, quod ait ex viribus sancti spiritus, ac spiritali profusione terram quoque concipientem, gignere patibilem Iesum, qui est vita ac salus hominum omni suspensus ex ligno: O demens, ut interim non discutiatur de hac re vestra vaniloquia, potest ne terra de spiritu sancto concipere

† cineri.

L

M

Caput. XI.

A concipere patibilem Iesum, & Maria virgo non potuit? Compara, si audes, virginalia viscera, tanta castitate sanctificata, cum omnibus terrae locis, ubi arbores herbaeque gignuntur. Ita ne in illa foemina exhorrescis, aut horrescere te fingis vterum pudicitiae dedicatum: & in horretis omnibus circum qualisque vrbes ex cloacinis aquis Iesum gigni non exhorrescis? Quis enim quamlibet conulentus humor non innumerabilia germina aedit & nutrit? Sic praedicatis nasci patibilem Iesum, quem credere natum esse de virgine clamatis indignum. Si carnem putatis immundam, cur vobis non videtur immundius, quod à suae salutis temperamento, ipsa natura carnis expurgat? An caro immunda est, & fimus, qui carne egeritur, mundus est? Non ergo attenditis, non videtis stercoreibus latari agros, quo fertilius foecundentur? Nempe ad id redit vestra demetia, ut de spiritu sancto, quem carnem Mariae dicitis dedignatum, tanto verberius & latius terra concipiat, quanto studiosius fuerit carnis sordibus & squaloribus pinguefacta. An ut hoc defendatis, dicitis spiritum sanctum incontaminabilem ubique pollere praesentia? Respondetur vobis, Cur non ergo & in vtero virginali? Sed ut de conceptu iam taceam, partum ipsum deinde respicite. Concipientem de spiritu sancto dicitis terram gignere patibilem Iesum, quem tamen ita contaminatum omni ex ligno pendere perhibetis in frugibus & pomis, ut innumerabilibus animalium vescentium carnibus amplius contaminetur, ex ea sola parte purgandus cui fames vestra subuenit. Itaque nos Christum filium dei, verbum dei, incontaminabiliter carne indutum, corde credimus, ore confitemur: quia illa substantia contaminari nec carne potest, quae nulla re potest: vos autem secundum vestram fabulam, adhuc in arbore pendentem Iesum iam contaminatum dicitis, antequam carnem ingrediatur cuiusque vescentis: aut si non est contaminatus, quomodo vos eum manducando purgatis? Deinde cum omnes arbores crucem ipsius esse dicatis, vnde à Faustis praedicatur omni suspensus ex ligno, cur non sicut illum verum Iesum, bonum opus faciens Ioseph ille ab Arimathia de cruce deponitur, ut sepeliret: ita & vos poma decerpitis, ut Iesum de ligni suspensione depositum, vestro ventre sepeliat? Aut vnde pium est, Christum sepulchro cedere, impium autem de ligno deponere? An ut de vobis etiam concinat, quod de Propheta ponit Apostolus, Sepulchrum patens & guttur eorum: ore aperto expectatis quis inferat Christum, tanquam optima sepulturae, faucibus vestris? Postremo dicite nobis, quot Christos esse dicatis. Alius ne est, quem de spiritu sancto concipiens terra, patibilem gignit, omni non solum suspensus ex ligno, sed etiam iacens in herba: & ille alius, quem Iudaei crucifixerunt sub Pontio Pilato: & tertius ille per solem lunamque distentus? An vnus atque idem, ex quadam sui parte ligatus in arboribus, ex quadam vero parte liber, eidem ligatus captaeque subueniens? Quod si ita est, ille quem sub Pontio Pilato passum esse conceditis, cum eum sine carne fuisse narretis, nondum dico quemadmodum talem mortem sine carne perpetui poterit, sed quaero cui naues illas reliquerit, ut inde descendens, talia pateretur, qualia sine quocumque corpore fieri non possent. Secundum praesentiam quippe spiritalem nullo modo illa pati posset: secundum praesentiam vero corporalem simul & in sole, & in luna, & in cruce esse non posset. Proinde si corpus non habuit, non est crucifixus: si autem habuit, quaero vnde habuerit, cum omnia corpora ex tenebrarum gente esse dicatis, quamuis substantiam diuinam concipere

Ioan. 19.

Roma. 3. Psal. 5. & 13.

Luc. 23.

gitare, nisi corpoream nunquam valueritis. Vnde cogimini aut sine corpore dicere crucifixum, quo absurdius & dementius dici nihil potest: aut in phantasmate potius, quam in veritate visum fuisse crucifigi, qua rursus impietate quid peius est? Aut non omnia corpora de gente esse tenebrarum, sed esse etiam corpus diuinae substantiae: quod tamen immortale non sit, sed possit ligatio affigi & occidi, quod nihilominus plenum est demetiae: aut ex gente tenebrarum mortale corpus habuisse Christum, atque ita qui eius corporis matrem Mariam virginem credere timetis, gentem daemonum non timetis. Postremo cum secundum sententiam Faustis, quam quidem ex illa longissima fabula vestra decerptam, quanta potuit breuitate perstrinxit, de spiritu sancto terra concipiens, gignat patibilem Iesum, qui est vita & salus hominum, omni suspensus ex ligno: cur ille saluator pendenti pendendo congruit, & nascenti nascendo non congruit? Si autem propterea Iesum dicitis esse in arboribus, & Iesum crucifixum sub Pontio Pilato, & Iesum per solem lunamque distentum, quia totum hoc ex vna eademque substantia est, cur non & cetera milia numinum vestrorum hac appellatione concluditis? Cur enim non sit Iesus, & ille splendentens, & ille Atlas, & ille rex honoris, & ille spiritus potens, & ille primus homo, & quicquid aliud innumerabiliter per diuersa nomina, & diuersa officia praedicatis? Ipse denique spiritus sanctus, cur in tertia persona ponitur, cum sit inter numerabiles? Aut cur non sit etiam ipse Iesus? Et quid sibi iam vult in scriptis Faustis fallax textura verborum, ubi conatus velut congruere veris Christianis, à quibus longe nimiumque secluditur? Ait igitur, Nos patris quidem dei omnipotentis, & Christi filij eius, & spiritus sancti, vnum idemque sub triplici appellatione colimus numen. Cur enim sub triplici, ac non potius sub multiplici, non appellatione tantum, sed etiam re, si quot nomina, tot personae sunt? Neque enim sicut in armis vna res est sub triplici appellatione, ensis, mucro, gladius: sicut vnam rem dicitis, & lunam, & nauem minorem, & luminatorem nocturnum, & si quid aliud vocabuli eidem rei tribuitis: ita potestis dicere eundem primum hominem, quem spiritum potentem, & quem splendentem, & quem Atlantem maximum: sed alius est ille, alius atque alius ille, & neminem istorum Christum dicere soletis, aut quomodo vnum nomen, si diuersa opera? Aut cur non totum simul vnus Christus, si propter vnam substantiam & in arboribus Christus, & in persecutione Iudaeorum Christus, & in sole ac luna Christus? Nempe vias omnes vestra phantasmata perdiderrunt, nempe nihil aliud sunt, quam visa furentium. Cur autem arbitretur Faustus parem nobis esse religionem circa panem & calicem, nescio, cum Manichaeis vinum gustare non religio, sed sacrilegium sit. In vna enim agnoscunt deum suum, in cupa nolunt, quasi aliquid eos calcatus & inclusus offenderit. Noster autem panis & calix, non quilibet quasi propter Christum in spicis & in fermentis ligatum, sicut illi desipiunt, sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit, quamuis sit panis & calix, alimentum est refectio-nis, non sacramentum religionis, nisi quod benedicimus, gratiasque agimus domino in omni eius munere: non solum spiritali, verum etiam corporali. Vobis autem per fabulam vestram in eis omnibus Christus ligatus apponitur: adhuc ligatus vestris visceribus, soluendusque ructatibus. Nam & cum manducatis, dei vestri defectione vos reficitis: & cum digeritis, illius refectioe deficitis. Cum enim vos plenos redditis, resumptio vestra ipsum premit. Quod quidem

Caput. XII. † in numerabiles.

† alia, nomen.

Cap. XIII.

H De Ciuitate dei lib. 4. cap. 10.

† subter.

Caput. X.

G quidem misericordiae deputaretur, quando aliquid pro vobis patitur in vobis: nisi vos rursus inanes relinqueret, vt a vobis liberatus effugeret. Quomodo ergo comparas panem & calicem nostrum, & parem religionem dicis, errorē longe a veritate discretum: peius desipiens quam nonnulli, qui nos propter panem & calicem Cererem ac Liberum colere existimant? Quod ideo commemorandum putavi, vt aduertatis ex qua vanitate veniat etiam illud vestrum, quod propter sabbatum, Saturno dicatos fuisse patres nostros putatis. Sicut enim a Cerere & Libero Paganorum diis longe absumus, quantum panis & calicis sacramentum, quod ita laudatis, vt in eo nobis pares esse volueritis, nostro ritu amplectamur: ita patres nostri longe fuerunt a Saturniacis catenis, quantum pro tempore prophetiae sabbati vocationem obseruauerint. Sed cur non etiam propter Hylem, quae in nonnullis libris Paganorum frequentatur, parem vos cum Paganis religionem habere dixistis? Quinimo propter hoc imparem longēque dissimilem voluistis intelligi, quia hoc nomine, mali principium ac naturam theologus vester appellat. In quo quidem imperitia vestra magna deprehenditur: quia nec quid sit Hyle scitis, & hoc rei vocabulo, quam penitus ignoratis, etiā inflari velut docti affectatis. Hylem nanque Graeci, cum de natura differunt, materiam quandā rerum definiunt, nullo prorsus modo formatam, sed omnium corporaliū formarū capacem: quae quidem in corporum mutabilitate vtrunque cognoscitur, nam per se ipsam nec sentiri nec intelligi potest. Verum in hoc errat quidam gentiliū, quod eam tanquam coeternam deo coniungunt: vt haec ab illo non sit, quantum ab illo formetur. Quod alienum esse a veritate, ipsa veritas docet. Ecce tamē quibus Paganis de hac ipsa Hyle inuenimini esse consimiles, quod eam vos quoque suum habere principium, nec ex deo esse perhibetis: & in hoc vos dispares esse dicebatis, nescientes quid dicatis: in illo vero, quod nulla est huic Hyle forma propria, nec nisi a deo formari potest: nostrae illi veritati consentiunt, a vestra autem falsitate dissentiunt: qui nescientes quid sit Hyle: id est, quid sit rerum materies, gentem tenebrarum eam dicitis, vbi non solum distinctas quinque generibus innumerabiles corporum formas, verumetiam mentem constituitis horum corporum formatricem: & quod est imperitius, vel potius dementius, ipsam magis mentem dicitis Hylem, quam non formari sed formare perhibetis: nam si esset ibi mens quaedam formans, & elementa corporea quae formarentur, illa elementa dicenda esset Hyle, id est, materies, quam formaret eadem mens, quam mentem principium mali esse vultis. Hoc si diceretis, nō quidem multum erraretis in eo, quod est Hyle, nisi quod ipsa quoque elementa, quantum in alias formas formanda, tamen quia iam elementa essent, & speciebus propriis distinguerentur, Hyle nō essent, quia est illa prorsus informis. Veruntamen tolerabilis esset imperitia vestra, quia eam quae formaretur, nō eam quae formaret, Hylem diceretis: sed tamen etiam sic eo tene remini vani atque sacrilegi, quia nescientes omnem modum naturarum, numerumque formarum, & ordinem ponderum non esse posse, nisi a patre & filio & spiritu sancto, principio mali tantum bonum tribueretis. Nunc vero cum & quid sit Hyle, & quid sit malum ignoretis, dō si possem vobis persuadere, vt a seducēdis imperitoribus vos compelleretis. Iam vero quod etiam inde vos Paganis vultis esse meliores, quod illi aris, delubris, simulachris, victimis, atque incenso deum colendum pu-

Cap. XIII.

De natura boni, ca. 18.

Cap. XV.

tant, vos autem nihil horum facitis, quis non irideat: quasi vero nō satius sit vel lapidi, qui quoquo modo est, aram constituere, & victimam offerre, quam id quod omnino non est, in deliramento phantasmatis adorare? Verum tu, qui rationabile dei templū te esse dixisti, quomodo hoc explicabis? Placēt ne tibi, vt templum deus habeat, cuius aliquam partem diabolus fabricauerit? An vos nō estis, qui dicitis omnia membra vestra, totumque corpus a maligna mente, quam Hylem dicitis, fabricatum, eiusque ipsius fabricatricis partem illic habitare simul cum parte dei vestri: Quae cum ibi teneatur, vt perhibetis, concatenata, & inclusa, vtrum dei templum, an dei carcerem te dicere debuisti, nisi forte animam tuam templum dei dicitis, quam ex terra luminis habes? At illam partem dei, vel membrum dei soletis dicere, non templum dei. Restat ergo, vt templum dei non te dixeris, nisi ex corpore, quod secundum te diabolus fabricauit. Ecce quomodo templum dei blasphematis, vt non solum sanctum non esse dicatis, verumetiam machinamentum diaboli, & ergastulum dei. At vero Apostolus, Templum enim dei sanctum est, inquit, quod estis vos. Et ne putes tantummodo ad animā pertinere, quod dictum est, audi expressius, Nescitis, inquit, quia corpora vestra templum est in vobis spiritu sancti, quem habetis a deo: Vos autem fabricam demonum dei templum dicitis, & ibi viuunt, sicut Faustus ait, viua maiestatis simulachrū, Christum filium dei collocatis. Planē Christus vester phantasmaticus habitet in tali templo sacrilega vanitatis. Ille quippe non a similitudine, sed a simulatione simulachrum vocari potest. Ita & mentem tuam aram fecisti, sed vide cuius. Ex ipsis enim artibus & disciplinis tuis apparer, quibus eam imbutam esse dixisti. Illae artes & disciplinae vetant panem porrigere mendicanti homini, vt in ara vestra cū sacrificio crudelitatis ardeatis: talem aram domino destruentem, qui ex lege commemorat quali odore delectatur deus, dices, Misericordiam volo quam sacrificium. Vbi autem hoc dominus commemorauerit, attendite, cum scilicet transfret per segetem, & esurientes discipuli eius vellerēt spicas: quod homicidiū esse vos dicitis, ex disciplina vestra, qua imbuistis mentem vestram: aram sanē non dei, sed demoniorum mēdaciloquorum, ex quorum doctrinis iniusta cauteriatur maligna cōscientia, homicidium appellans, quam veritas innocentiam dicit. Ita enim Iudaeis ait, vbi vos quoque futuros percussit atque destruxit. Si sciretis quid sit, Misericordiam volo quam sacrificiū, nunquam condemnassetis innocentes. Quas autem habere simplices & puras orationes, tanquam diuinos honores ac sacrificia poteritis, cum de ipsa natura atque substantia diuina tanta indigna & turpia sentiat, vt non solum vestris sacrificiis deus verus non propicietur, sed in sacrificiis Paganorum deus vester immoletur? Neque enim in lignis solū, & in herbis, aut in membris humanis, sed etiam in pecorum carnibus eum contaminantibus & pollutibus, vinculis colligatum esse censetis. Ipsa vero anima vestra, cui deo laudem dicat, cuius particulā se ipsam in tenebrarū gente captam teneri conclamans, quid aliud quam vituperat deum, quē sibi alio pacto aduersus hostes suos consulere non potuisset testatur, nisi partium suarū tanta corruptione, & tam turpi captiuitate: Vnde vestra etiā preces ad deum vestrum nō possunt esse religiosae sed inuidiosae. Quid enim mali apud illum commiseratis, vt in poena ista nunc ad eum gematis, quē non propria voluntate peccando deseruistis, sed ab illo dati estis hostibus ipsius, vt pax regno eius compararetur?

K
L
1. Cor. 3.
1. Cor. 6.
Cap. XVI.
Osee. 6.
Matth. 12.
1. Timo. 4.
Matth. 12.
M
Cap. XVII.
1. Corin. 10.
1. Timo. 4.
Cap. XIX.

A pararetur? Nec saltē sicut obsides dari solent, cū honore custodiendi, nec sicut pastor ad capiendā bestiam tendit insidias. Pecus enim suam solet ponere in illa captroria tendicula, non membrū suum: & plerumque ita, vt antē bestia capiatur, quam pecus ladatur. Vos autē membra dei dati estis hostibus, non valentes eorū a deo vestro cōpescere feritatem, nisi eorum contaminati foeditate, non habētes peccatum proprium, sed hostili veneno tabefacti. Vnde nō potestis dicere in precibus vestris, Propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propicius esto peccatis nostris propter nomen tuū: sed dicitis, Libera nos arte tua, quia vt modo in regno tuo securus lugeas, nos hīc premimur, dilaniamur, inquamur. Hae vox aculatoria est, non deprecatoria. Nec illud potestis dicere, quod magister veritatis docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Qui sunt enim debitores vestri, qui in vos peccauerunt? Si gens tenebrarū, nunquid ei dimittitis debita, quam vsque in finem eradatam, aeterno carcere includitis? Quae autē debita vobis potest ille dimittere, quando ille potius in vos peccauit, cū ad ista vos misit, quō in illū, qui mittenti obtemperastis? Aut si propterea ille non peccauit, quia hoc necessitate fecit: maior est vestra necessitas, cū iam in pugna prostrati iaceatis, quā fuit illius antequā pugnaretis. Iā enim vos patimini cōmixtū malū, nihil tale ille patiebatur, cū tamen necessitatem, vt vos mitteret, pateretur. Itaque aut ipse potius vobis debet, quod ei dimittatis: aut si nec ipse vobis, multo magis nec vos illi. Vbi sunt ergo sacrificia vestra, simplices ac purae orationes vestrae, cum sint fallaces & impurae blasphemiae? Et tamen volo mihi dicatis, vnde ista omnia, quae laudatis in vobis, his nominibus appelletis, vt dicatis templū, aram, sacrificiū. Si enim vero deo ista vera non debentur, cur laudabiliter in vera religione praedicatur? Si autē deo vero verum sacrificiū rite debetur, vnde etiā diuini honores recte appellantur: cetera quae dicuntur sacrificia, ad similitudinē sunt cuiusdā veri sacrificij. Hae autē partim sunt imitamenta falforū & fallaciū deorū, hoc est demoniorū, superbe sibi ab eis quos deceperint, diuinos honores exigentium, sicut sunt vel erant omnia in templis idolis: partim praedicamenta venturi vnus verissimi sacrificij, quod pro peccatis omnium credentium offerri oporteret: qualia erant praeccepta diuinitus antiquis patribus nostris, vbi erat & illa mystica vnctio, qua Christus praefigurabatur: vnde & ipsum nomē a christmate ducitur. Proinde verū sacrificium, quod vni vero debetur deo, quo eius altare solus Christus impleuit, in victimis pecorū imitata daemonia sibi arrogatē exposcūt. Vnde dicit Apostolus, Quae immolant gentes, demoniis immolant, & nō deo: non quod offerebatur culpās, sed quia illis offerebantur. Hebraei autē in victimis pecorum, quas offerebant deo, multis & variis modis, sicut re tanta dignū erat, prophetiā celebrabāt futurae victimae, quam Christus obtulit. Vnde iā Christiani, peracti eiusdem sacrificij memoriā celebrāt, sacrosanctā oblatione & participatione corporis & sanguinis Christi. Manichaei vero nescientes quid damnādū sit in sacrificiis gentium, & quid intelligendum in sacrificiis Hebraeorum, & quid tenendū vel obseruandū in sacrificio Christianorum, vanitatem suā sacrum offerunt diabolo, qui eos decebit, recedentes a fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinis demoniorū in hypocrisi mēdaciloquorum. Dicit ergo Faustus, vel potius illi, qui eius literis delectantur, monarchiae opinionem nō

Plal. 78.

Matth. 6.

Cap. XVIII.

1. Corin. 10.

1. Timo. 4.

Cap. XIX.

Tomus sextus.

ex gentibus nos habere: sed gentes non vsque adeo ad falsos deos esse delapsas, vt opinionem amitterēt vnus veri dei, ex quo est omnis qualiscunque natura. Sapientes enim eorum, quia, sicut dicit Apostolus, inuisibilia dei a constitutione mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt sint inexcusabiles, cognoscentes dominū, non sicut deum honorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerūt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorū: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriā incorruptibilis dei in similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentū. Hae sunt enim simulachra gentium, in quibus interpretandis non habent exitum, nisi ad creaturam, quā condidit deus: vt in ipsa quoque interpretatione simulachrorum, de qua se peritiores eorum iactare atque inflare consueuerūt, hoc in eis fiat, quod paulo post idē Apostolus dicit, Coluerūt & seruiuerunt creaturē potius, quā creatori, qui est benedictus in secula. Vos autem & in eo quod eis similes estis, vni estis: & in eo quod eis similes nō estis, peiores estis. hoc enim nō cum ipsis creditis monarchiam, quod illi verum credunt, vt ipsius vnus dei substantiam expugnabilem corruptibilemque credatis, quod est impietatis: in pluribus autē diis colendis, doctrina demoniorum mendaciloquorum illis persuasit multa idola, vobis multa phantasmata. Nec sacrificia eorū vertimus in agapes, sed sacrificium illud, quod paulo ante commemorauī, intelleximus, dicente domino, Misericordiam volo quam sacrificium. Agapes enim nostrae pauperes pascunt, siue frugibus, siue carnibus. Pascitur enim creatura dei de creatura dei quae hominis dapibus congrua est. Vobis autem quia daemonia mēdaciloqua persuaserunt, non ad regendam carnem, sed ad exercendam blasphemiam, abstinere a cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerūt veritatem: quoniam omnis creatura dei bona est, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: ingrati creatori, & pro latgus eius beneficiis sacrilegas retribuentes iniurias, quoniam plerumque in agapibus etiam carnes pauperibus erogantur, misericordiam Christianorum similem dicitis sacrificiis Paganorum, quorum nonnullis in hoc quoque similes estis. Propterea enim nefas habetis pecora occidi, quia humanas animas in ea reuoluit arbitramini, quod in quorundam gentiliū philosophorum libris inuenitur: quantum a posterioribus aliter intellectum esse dicatur. Verum in hoc etiam multo deterius erratis, illi enim in pecore timuerunt trucidare proximum suum: vos autem deum vestrum, cuius membra esse etiam pecorum animas arbitramini. Nam quod etiam hinc nobis calumniatur Faustus, quod martyrum memorias honoramus, in hoc dicens nos idola cōuertisse, non tam me mouet, vt huic calumniae respondeā, quam vt ipsum Faustum ostendam studio calumniadi, etiam ab ipsius Manichaei vanitatibus exorbitare voluisse: & in vulgarem atque poetiam Paganorum opinionem, a quibus se alienissimum cupit videri, nescio quomodo incautum incidisse. Cum enim dixisset nos vertisse idola in martyres, quos votis, inquit, similibus colitis, defunctorum vmbrae vino placatis & dapibus sunt ergo vmbrae defunctorū? Nunquid hoc in vestris sermonibus audiui? nunquid in literis legimus: imō cōtradecere soletis talibus opinionibus, allerentes animas mortuorū magis minūve purgatas, aut in reuolutiones

Idem.

Capit. XX.

Matth. 12.

Osee. 6.

1. Timo. 4.

Quum agapibus dicitur contumaciter, Augustinus dicit, agapibus.

Cap. XXI.

I ite,

Gire, aut in grauiore aliquas poenas: bonas autē in naues imponi, & in cœlo nauigantes trāsire hinc in illud phantasma terræ luminis, pro qua pugnando perierat: ita nullas animas circa suorum corporū sepulchra detineri: vnde igitur vmbra defunctorum: quæ substantia earum, qui locus? Sed maledicendi cupiditate Faustus quid profiteretur, oblitus est: aut forte dormitans, vmbas somniādo dicat: nec cum verba sua legeret, euigilauit. Populus autem Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandā imitationem, & vt meritis eorū consocietur, atque orationibus adiuuetur: ita tamen vt nulli martyrum, sed ipsi deo martyrum, quauis in memorias martyrum constitutamur altaria. Quis enim antistitū in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit, Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane: sed quod offertur, offertur deo, qui martyres coronauit, apud memorias eorum quos coronauit: vt ex ipsorum locorum admonitione maior affectus exurgat, ad acendā charitatem, & in illos quos imitari possumus, & in illū quo adiuuante possumus. Colimus ergo martyrum eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines dei, quorum cor ad talem pro Euangelica veritate passionē paratum esse sentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto securius post incerta omnia superata: quanto etiam fidetioe laude prædicamus, iam in vita feliciore victores, quam in ista adhuc vsque pugnantes. At illo cultu, quæ Græce latria dicitur, Latine vno verbo dici non potest, cum sit quedam proprie diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificij, vnde idolatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent: nullo modo tale aliquid offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquæ martyri, vel cuiquam sanctæ anime, vel cuiquam angelo: & quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, siue vt corrigatur, siue vt caueatur. Ipsi enim sancti, vel homines, vel angeli exhiberi sibi nolunt, quod vni deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo & Barnaba, cum commoti miraculis, quæ per eos facta sunt, Lycaonij tãquam diis immolare voluerunt: cõcissis enim vestimentis suis, constitentes & persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt. Apparuit & in angelis, sicut in Apocalypsi legimus, angelū se adorari prohibentem, ac dicentem adoratori suo, Cõferuus tuus sum, & fratrum tuorū. Ista sibi planē superbi spiritus exigūt, diabolus & angeli eius, sicut per omnia templa & sacra gentilium. Quorum similitudo in quibusdam etiam superbis hominibus expressa est: sicut de Babylonia quibusdam regibus memoriæ cõmendatum tenemus. Vnde sanctus Daniel accusatores ac persecutores pertrahit, quod regis edicto proposito, vt nihil à quoquam deo peteretur, nisi à rege solo, deū suum, hoc est vnum & verum deum adorare, deprecari; deprehenfus est. Qui autem se in memoriis martyrum inebriant, quomodo à nobis approbari possunt, cum eos, etiam si in domibus suis id faciāt, sana doctrina cõdemnet: Sed aliud est quod docemus, aliud quod sustinemus: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur, & donec emēdemus, tolerare cõpellimur. Alia est disciplina Christianorū, alia luxuria vinolētorum, vel error infirmorū. Verūtamen & in hoc ipso distant plurimū culpæ vinolētorū & sacrilegorū. Longe quippe minoris peccati est, ebriū derideri à martyribus, quam vel ieiunium sacrificare martyribus. Sacrifi-

care martyribus dixi, nō dixi sacrificare deo in memoriis martyrum: quod frequentissime facimus, illo dūtaxat ritu, quo sibi sacrificari noui testamenti manifestatione præcepit: quod pertinet ad illum cultū, quæ latria dicitur, & vni deo debetur. Sed quid agam, & tantæ cecitati istorum hereticorū quando demōstrabo, quā vim habeat quod in Psalmis canitur, Sacrificiū laudis glorificabit me, & illic via est, vbi ostendā illi salutare meū: huius sacrificij caro & sanguis ante aduētū Christi per victimas similitudinū promittebat: in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur: post ascensum Christi per sacramentū memoriæ celebratur: ac per hoc tantū interest inter sacrificia Paganorū & Hebræorū, quantum inter imitationē errantem, & præfigurationē prænuñtiantem. Sicut autē non ideo cõtemnenda vel detestanda est virginitas sanctimonialiū, quia & vestales virgines fuerunt: sic non ideo reprehendēda sacrificia patrum, quia sunt & sacrificia gentiū: quia sicut inter illas virginitates multū distat, quauis nihil aliud distet, nisi quæ cui voueatur atque reddatur: sic inter sacrificia Paganorū & Hebræorū multum distat, eo ipso, quod hoc solum distat, quæ cui sunt immolata & oblata: illa scilicet superbæ impietati dæmoniorū, id ipsum sibi ob hoc arrogantū, quod haberentur dii, quia diuinus honor est sacrificium: illa vero vni deo, vt ei offerretur similitudo promittens veritatem sacrificij, cui erat offerenda ipsa reddita veritas in passione corporis & sanguinis Christi. Neque enim, sicut Faustus dixit, priores nostri Iudæi segregati à gentibus, cum templū dei haberent, & immolationes, & aras, & sacerdotia, sculpturas solū dimiserunt, id est, idola: poterant enim sicut nonnulli etiā sine idolorū sculpturis, arboribus, & mōtibz, postremo etiā soli, ac lune, cæterisq; syderibus immolare. Quod si facerent per illum cultū, quæ latria dicitur, creature potius q̄ creatori seruiētibz, & ob hoc non paruo malo impiæ superstitionis errantibus, nihilominus dæmonia se præberent ad eos illudēdos, & ab eis sumēda quæ sic obtulissent. Illi quippe superbi & impij spiritus, non nidore ac fumo, sicut nonnulli vani opinantur, sed hominum pascūtur erroribus: nō sui corporis refectione, sed maleuola dilectione, cū quoquo modo decipiunt, vel arrogātī fastu simulatæ maiestatis, cum diuinos sibi honores exhiberi gloriātur. Non ergo illi patres nostri sola gentium simulachra dimiserunt, sed neque terræ, neq; cuiquam terrenæ rei, neq; mari, neque cœlo, neque militiæ cœli aliquid immolātes, vni deo creatori omnium victimas obtulerunt: quas sibi offerri voluit, per eorū similitudinē, promittens victimā veram, per quā nos sibi peccatorū remissione reconciliauit in Christo Iesu domino nostro, cuius capitis corpus effectos fideles, Paulus alloquitur dicēs, Obsecro autē vos fratres per misericordiā dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiā viuentem, sanctam, deo placentē. Sed Manichæi corpora humana opificū dicunt esse gentis tenebrarū: & carceres, quibus victus inclusus est deus. Vnde lōge aliud annunciat Faustus, aliud Paulus. Sed quoniam quisquis vobis euāgelizauerit præter quā quod accepistis, anathema sit: verū dicit Christus in Paulo, anathema sit Manichæus in Fausto. Qui etiā dicit, nihil nos mutasse de moribus gentiū, nesciens quid loquatur. Cum enim iustus ex fide viuat, finisq; præcepti sit charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: maneantq; ad cõfirmandam vitam fidelium tria hæc, fides, spes, charitas, vnde fieri potest, vt pares cum aliquo mores habeat, qui hæc tria cum illo paria non habet: Qui enim aliud credit,

K
Psal. 49.
De Cinitate Dei. li. 4. ca. 10. ante finē.
L
Cap. XXII.
f. delectatio.
M
Roma. 12.
Gala. 1.
Cap. XXIII.
Roma. 1.
1. Tim. 1.
1. Corin. 13.

LIBER VICESIMVS PRIMVS.

Liber Vicesimus Primus. **D** Augustus dixit, Vnus deus est, an Caput. f. duos: Planē vñ. Quomodo ergo vos duos asseritis: Nunq̄ in nostris quidē asseritionibz duorum deorū auditū est nomen: Sed tu vnde hoc suspicaris, cupio scire. Quia bonorū & malorū duo principia traditis. Est quidē q̄ duo principia cõfitemur, sed vñ ex his deum vocamus, alterū Hylem: aut vt cõmuniter & vsitate dixerim, dæmonē. Quod si tu hoc putas duos significare deos, poteris & medico disputante de infirmitate atque sanitate, duas easdē putare sanitates: & cum quis bonum nominat & malū, tu poteris eadem duo putare bona: & copiā audiens atq; egestatē, duas easdē putabis copias: Quod si & de albo & nigro disputāte me, & frigidū & calidū, & dulci & amaro, dicas quia duo alba, & duo calida, & duo dulcia ostēderim: Nonne videberis mentis impos, & cerebri minime sani? Sic & cū duo principia doceo, deū & Hylem, non idcirco videri iam debeo tibi duos ostendere deos. An quia vim omnē maleficā Hyle assignamus, & beneficam deo vt congruit, idcirco nihil interesse putas, an vtrunq; eorū vocemus deū? Quod si ita est, poteris & venenū audiens & antidotū, nihil interesse putare, an vtrunq; vocetur antidotū, quia vtrūq; eorū vim suam habeat, vtrūq; agat aliquid & operetur: nec non & medicum audiens ac venenariū, vtrūq; vocabis medicos. Et iustum audiens atq; iniustum, poteris vtrūq; vocare iustos, quia vterq; eorum aliquid agat. Quod si hoc facere absurdū est, quanto absurdius deum & Hylem idcirco duos putare deos, quia eorū quisq; aliquid operetur? Quapropter inepta hæc, & viribus satis efforta argumentatio est, vt quia de re mihi responderē nō possis, de solis nominibus cõtes inuidiā. Nā nec dissiteor, etiā interdū nos aduersam naturā nūcupare deū, sed non hoc secūdū nostrā fidē, verum iuxta præsumptum iā in eam nomē à cultoribus suis, qui eā imprudēter existimāt deū: quemadmodum & Apostolus, Deus, inquit, seculi huius excæcavit mētes infidelium, Deū quidem nominās, quia sic iā vocaretur à suis: sed adiciēs, q̄ mentes excæcet, vt ex hoc intelligatur non esse verus deus. Augustinus respondit, Duos quidem deos in vestris disputationibus solem⁹ audire, quod est primo negasti, tamen postlopost etiā ipse cõfessus es, quasi rationē reddēs, cur hoc dicatis: quia & Apostolus ait, De⁹ seculi huius excæcavit mentes infidelium. Quam quidem sententiam pleriq; nostrū ita distinguunt, vt deū verum dicant excæcasse infidelium mētes. Cum enim legerint, in quibus deus, suspendunt pronunciationem, ac tunc inferunt, Seculi huius excæcavit mentes infidelium: quia est ita nō distinguas, sed exponēdi gratia ita verborum ordinem mutes, In quibus deus excæcavit mentes infidelium seculi huius: idem qui in illa distinctione sensus elucet. Potest enim etiā talis operatio, qua excæcantur mentes infidelium, secundum quandam modum pertinere ad verum deum, quod non facit malicia, sed iustitia: sicut idem Paulus alibi dicit, Nunquid iniquus deus, qui infert iram? Item alibi, Quid ergo dicimus, inquit, nunquid iniquitas est apud deum? Absit. Moyse enim dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Cū ergo præmississet, quod inconcutie est retinendum, non esse iniquitatem apud deum, & paulo post atq; de quid dicat, Si autē volens deus ostendere iram, & demonstrare potētiam suam

A credit, aliud sperat, aliud amat, necesse est vt aliter viuat. Et si vsus quarūdā rerum similis videtur nobis esse cum gentibus, sicut cibi & potus, tectorum, vestimetorum, lauacrorum: & qui ex nostris coniugalem vitam gerunt, vxorum ducendarum & habendarum, filiorum gignendorum, nutriendorum, hæreditandorum: longe tamen aliter his rebus vtitur, qui ad alium finem vsu earū refert: & aliter qui ex his deo gratias agit, de quo praua & falsa non credit. Sicut enim in ipso errore vestro, cū eo pane vescamini quo ceteri homines, & fructibus viuatis & fontibus: lana & lino similiter texto amiciamini, nec in his tamen parem ducitis vitam, nō aliud edendo aut bibendo aut induendo, sed aliud sentiendo & credendo, & ad alium finem ista omnia referendo, finem scilicet vestri erroris atque vanitatis: ita nos & in his & in aliis, quæ similiter sumimus, non similiter cum gentibus viuimus, easdem res non ad eundem finem referēdo, sed ad finē legitimi diuiniq; præcepti, charitatem de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, à quibus quidam aberrantes, cõuersi sunt in vaniloquium. In quo sanē principatum tenetis, non inuidentes, non considerantes in eisdem habendis agēdisq; rebus tantum ad diuersam vitam valere, si diuersa sit fides, vt cum auditores vestri & vxores habeant, & filios, quauis inuiti suscipiant, eisq; patrimonia congerant vel custodiant, carne vescantur, vinum bibant, lauent, metant, vindemiant, negociantur, honores publicos administrant, vobiscum eos tamen, non cū gentibus computetis, cum facta eorum gentibus videantur similia, quā vobis. Nam & quorundam facta gentiliū, cum magis vobis propinquet, quā quibusdā auditoribus vestris, nonnulli quippe in sacrilegis sacris suis & à vino, & à carnibus, & à concubitu tēperant, potius auditores vestros his omnibus vtentes, & in eovobis dissimiles, in Manichæi grege numeratis, q̄ istos eadem quæ facitis facientes: potiusq; feminam, quæ in Manichæum creditur, vestram dicitis, etiam pauertē, quā Sibyllam nec saltem nubentem. At enim multi Christiani catholici vocātur, & sunt adulteri, raptores, auari, ebriosi, & quicquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Quid autem inter vos in tam exiguo, ac penē nullo numero vestro: nonne pleriq; sunt tales, & quidam in paganis non sunt tales? Num ideo paganos, qui tales non sunt, dicitis meliores vobis, cum tamē propter sacrilegam vanitatem sectæ vestræ, etiā qui in vobis tales non sunt, paganis etiā talibus deteriores sint? Vnde manifestum est, non ideo derogari sanæ doctrinæ, quæ sola catholica est: quia multi eius nomine censerī volunt, & per illam sanari nolunt. Agnoscenda est enim paucitas illa, quam dominus præcipue commendat in ingenti atq; innumerabili multitudine toto orbe diffusa: quæ tamen paucitas sanctorum atque fidelium, quod sæpe commendandum est, tanquam granorum in cõparatione multitudinis palearum paucitas dicitur: per se autē ipsam tantam massam frumenti facit, vt omnes probos & reprobos vestros, quos pariter veritas reprobat, incomparabili multitudine superet. Ecce nō sumus gentium schisma, à quibus plurimum distamus in melius: sed nec vos hoc estis, quia plurimum ab eis distatis in peius.

A
Timo. 1.
B
C
Matth. 20.
Roma. 12.
Gala. 1.
Cap. XXIII.
Roma. 1.
1. Tim. 1.
1. Corin. 13.

Libri vicesimi finis.

Tomus sextus.

Acto. 14.

Apoca. 19. & 22.

Daniel. 3.

7 redire.

Caput. f.
E
2. Corin. 4.
F
Caput. II.
Roma. 9.
Exod. 33.
Roma. 9.
1 ij suam

G suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem: & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriâ &c. Certe hinc nullo modo dici potest alium deum esse, qui ostendit iram, & demonstrat potentiam suam in vasis, quæ perfecta sunt ad perditionem, & alium qui ostendit diuitias in vasis misericordiæ. Nam vnum eundemq; deum facere vtrūq; Apostolica doctrina testatur. Hinc est, & illud, Propter hoc tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Et paulopost, Propterea tradidit illos deus in passiones ignominia. Item paulopost, Et quoniam non probauerunt deū habere in notitia, tradidit illos deus in reprobū sensum. Ecce quomodo verus deus & iustus excacat mētes infidelium. Neque enim vnquam in his Apostoli verbis, quæ commemorauit, alius deus intellectus est, quàm ille, qui filium suum misit dicentem, In iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant: & qui vidēt, cæci fiant. Nam & hic satis apparet mentibus fidelium, quomodo deus excacat mentes infidelium. Præcedit enim aliquid occultum in occultis, vbi deus agat iustissimum examē iudicii sui, vt quorundam mentes excæcentur, quorundā intelligant: cui verissime dictum est, Iudicia tua altissus multa. Cuius profunditatis impenetrabilem altitudinē Apostolus admiratus, exclamat, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quæ inscrutabilia sunt iudicia eius &c. Vos autem non valentes discernere quid faciat deus beneficio, quid iudicio, quia & à corde & ab ore vestro longe est Psalteriū nostrū, vbi dicitur, Misericordiā & iudicium cantabo tibi domine, quicquid vos pro infirmitate humana mortalitatis offenderit, alienatis omnino ab arbitrio & iudicio dei veri: videlicet habentes paratum alterum deum malum, quem vobis non veritas ostendit, sed vanitas fingit, cui tribuatis nō solum quicquid facitis iniuste, verū etiam quicquid patimini iuste: ita deo tribuētes beneficia donorum, & ei auferētes iudicia poenarū, quasi de alio dixerit Christus, quæ præparauit ignē æternum malis, quæ de illo, qui facit Solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vnde

Roma. 11.

Ioan. 9.

Jilluminetur. Psal. 35.

Roma. 11. Caput. III.

Psal. 100.

Matth. 25. Matth. 5.

Roma. 11.

Roma. 11.

Caput. III.

Favstus se defendisse, cum ait, Non dicimus duos deos, sed deū & Hylem. Porro autē cum quæsieris quid dicat Hylem, audies planē describi alterū deum. Si enim materies informis corporalium formarū capax, ab eis hyle appellaretur, quæ appellata est ab antiquis, nemo eā nostrū coargueret dici deum. Nunc vero quantus error est, quāta dementia, vel materiem corporū dicere opificem corporū, vel opificē corporum negare deū. Quia ergo quæ deus verus facit, id est, corporum, elementorū, vt animalium qualitates & formas, vt corpora, vt elementa, vt animalia sunt, hoc vos dicitis nescio quem alterū facere, quolibet cum nomine vocitetis, recte dicemini errore vestro deum alterū inducere. In hac enim vna re bis erratis errore sacrilego: semel quidem, quæ deus fecit, eū facere dicitis, quem deū fateri erubescitis. Sed nullo modo efficietis vt non sit deus, nisi eum talia facere negaueritis, qualia non facit nisi deus: alterū autē, quia ea quæ bonis deus bona facit, vos & à malo fieri, & mala esse opinamini, puerili sensu horrētes quæ penalis mortalitatis imbecillitati non cōgruunt, & amantes quæ congruunt. Proinde malum dicitis, qui fecit colubrū: istum autē Solem tam magnum bonum putatis, vt nec factum à deo, sed prolatū vel missum esse credatis. Deus autē verus, in quem nondū à vobis credi nimium doleo, & colubrum fecit inter alia inferiora, & solē inter alia superiora: & adhuc in sublimioribus, nō corporalibus cœlestibus, sed iam in spiritalibus multa ista luce longē meliora, quæ carnalis homo quilibet nō percipit, quanto magis vos, qui cum carnē detestamini, nihil aliud quæ vestram regulam detestamini, qua bona & mala metimini. Neque enim potest in vobis esse cogitatio vel malorū, nisi qualibus carnalis sensus offenditur: vel bonorū, nisi qualibus carnalis acies oblectatur.

De natura boni. cap. 18

L.

Caput. V.

M.

Iacobi. 4.

1. Corin. 9.

Vt ergo ista in imo rerum opera dei terrena, infirma, mortalia, sed tamen opera dei, qualia possumus videre, cōsiderem, ineffabiliter moueor laude creatoris illorū, qui prorsus ita magnus est in operibus magnis, vt minor non sit in minimis. Ars enim diuina, qua & cœlestia & terrena opera sunt, cū ea sint inter se dissimilia, ipsa in omnibus sui similis est, quia in suo quaque genere perficiēdo vbiq; perfecta est. Neque enim vniuersum cōdit in singulis, sed ad vniuersū cōplexum cōdens singula, vniuersam se condendis præbet & singulis, omnia cōgruenter locis suis & ordinibus faciēs atq; disponens, & omnibus particulariter atque vniuersaliter congrua tribuens. Ecce hinc in isto quasi fundo infimo vniuersæ creaturæ aspiciunt animalia, quæ volant, & natant, & gradiuntur, & repunt. Nempe mortalia sunt, nempe vita eorum, sicut scriptum est, Vapor est ad modicum apparens. Hunc enim modulum ab optimo cōditore perceptum, tanquam in cōmune cōferunt vniuerso pro sui generis portione cōplēdo, vt cū istis imis sint omnia bona, in quibus sunt eis superna meliora. Veruntamen attendite, & date mihi vnū quālibet abiectissimum animal, cuius anima oderit carnem suam, ac non potius nutriat & foueat eā, motuq; vitali vegetet, & regat, & quodammodo administret pro sui generis exiguitate quoddam vniuersum suum, ad incolumitatem tuendam sibi conciliatum. Quod enim rationalis anima castigat corpus suum, & seruituti subiicit, ne immoderato appetitu terrenorū impediatur à perceptione sapiētia, etiā sic vtiq; diligit carnē suā, quā sibi ad obediendum legitime subdit atque ordinat. Postremo vos ipsi, quauis carnali errore carnem detestemini, nō potestis nisi diligere carnem vestram, eiusq; salutē & incolumi-

A incolumitati consulere, omnes ictus, & casus, & interperium qua læditur deuitare, munimenta vero & salubritatem qua conseruatur appetere: ita ostenditis præualere naturæ legem cōtra erroris vestri opinionem.

Caput. VI.

Sapient. 11.

Roma. 11.

Caput. VII.

Ephes. 5.

Quid in ipsa carne vitalia viscera, totius formæ conuenientia, mēbra operandi, vasa sentiendi, locis atq; officiis suis cuncta distincta, & cōcordi vnitate contexta, moderatione mensurorū, parilitate numerorū, ordine ponderum: nōne indicant artificem suum deum verum, cui vere dictum est, Omnia in mētura & numero & pondere disposuisti? Si ergo cor non peruersum atque corruptū vanis fabulis haberetis, inuisibilia eius etiā per ista, quæ in hac infima & carnali creatura facta sunt, intellecta cōspiceretis. Vnde enim istis hæc quæ commemorauit, nisi ab illo, cuius vnitate omnis modus sistitur: cuius sapiētia omnis pulchritudo formatur: cuius lege omnis ordo disponitur? Quod si ad ista intuenda oculū non habetis, Apostolica vos ducat authoritas.

Apostolus enim, cum de sancta dilectione præciperet, qualis esse debeat virorum in vxores, ex anima animatū sumpsit exemplū. Qui diligit, inquit, vxorem suam, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnē suam odio habet, sed nutrit & fouet eam, tanquam Christus Ecclesiam. Ecce in cōspectu vestro est carnalis vniuersa substantia, videte quemadmodū in omne animal, sibi ad salutem conciliatum, pertēdat naturæ ista cōmunio, vt diligat carnem suā. Neque enim hoc in hominibus tantum est, qui cum recte viuunt, non solum consulunt salutē carnis suæ, verū etiam carnales motus ad vltimū rationis edomant & refrenant: sed etiā bestia fugiunt dolorē, formidant interitum: & quicquid illā mēbrorum cōpagem copulamq; carnis & spiritus à concordia iunctura discindere ac dirimere potest, quāta valēt agilitate deuitant, nutriendas etiā ipsæ ac fouēt carnes suā. Nemo enim vnquam carnē suam odio habet, sed nutrit, inquit, ac fouet eā, sicut & Christus Ecclesiam. Videte vnde quō ascenderit: intuemini, si potestis, quā vim ducat à creatore creatura, ab ipsis cœlestibus apparatibus vsq; ad carnē & sanguinē, vniuersitatis plenitudine terminata, formarum varietate decorata, rerum gradibus ordinata.

Cap. VIII.

1. Corin. 12.

Rursus idem Apostolus, cum de spiritalibus diuersis muneribus, & tamen ad vnitate consonis, rem planē magnā, & diuinam, & abditam nos doceret, de ista ipsa carne nostra similitudinem dedit: cuius artificem deum, cum hæc loqueretur, omnino nō tacuit. Quod est longū est, tamen quia valde necessarium, totum ipsum locū ex eius ad Corinthios Epistola huic operi me inferere nō pigebit. De spiritalibus autem nolo vos ignorare fratres, scitis quando gentes eratis, ad simulachra sine voce quomodo ascēdebatis inducti: propter quod notum facio vobis, quia nemo in spiritu dei loquēs, dicit anathema Iesu: & nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Diuisiones autem donationū sunt, idem autē spiritus: & diuisiones ministracionū sunt, idem autē dominus: & diuisiones operationum sunt, idē vero deus, qui omnia operatur in omnibus. Vnicuique autē datur manifestatio spiritus ad vtilitatem: alij quidem datur per spiritū sermo sapiētia: alij sermo scientiæ secundū eundem spiritum: alteri autem fides in eodem spiritu: alij donatio curacionum in vno spiritu: alij operationes virtutum: alij Prophetia: alij diiudicatio spirituum: alij genera linguarū: alij interpretatio linguarū: omnia autē hæc operatur vnus atque idē spiritus, diuidēs propria vnicuiq; pro vt vult. Sicut enim corpus vnum est, & mēbra habet multa, omnia

autem mēbra corporis cū sint multa vnū est corpus, ita & Christus. Etenim in vno spiritu nos omnes in vnū corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes vnū spiritū potauimus. Etenim corpus non est vnum mēbrū, sed multa. Si dixerit pes, quia nō sum manus, nō sum de corpore, nō ideo nō est de corpore: vel si dixerit auricula, quia nō sum oculus, nō sum de corpore, num ideo non est de corpore? Et si totū corpus oculus, vbi auditus? Si totū auditus, vbi odoratus? Nunc autē posuit deus mēbra singula vnūquodq; eorū in corpore pro vt voluit. Si autem fuissent omnia vnum mēbrū, vbi corpus? Nunc autē multa mēbra, vnum autē corpus. Non potest autē dicere oculus manus, opus te nō habeo: aut iterū caput pedibus, opus vobis nō habeo: sed multo magis quæ videntur mēbra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ videntur viliora esse corporis, his abundantiorē honorē circūponimus, & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorē honestatē habent: quæ autē honesta sunt nostra, non opus habent, sed deus tēperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorē dans, vt non esset scilicet in corpore, sed idē ipsum, vt pro inuicē sollicita sint: & siue patiat vnum mēbrū, cōpatiuntur omnia mēbra: siue gloriificatur vnum mēbrum, cōgaudent omnia mēbra. Si vlla, nō dico fides Christiana, vt credatis Apostolo, sed vllus sensus humanus in vobis est, vt manifesta cernatis, vnusquisq; in semetipso ista videat atque cōsideret, quæ vera, quæ certa sint, quàm in paruo magna, & in extremo quæ bona: quādoquidem ista in laude ponit Apostolus, vt per hac infirma & corporalia, quæ videntur, possint facilius illa sublimia spiritalia, quæ non videntur intelligi.

1. Corin. 5.

1. Corin. 12.

1. Corin. 4.

infirma.

Caput. IX.

Galat. 11.

1. Corin. 12.

Horum ergo membrorū & corporis nostri, quæ sic cōmendat, sic laudat Apostolus, quisquis artificem deū negat, videtis cui cōtradicat, aunciās vobis præter id quod accepimus. Quid igitur opus est, vt à me redarguatur potius, quæ ab omnibus Christianis anathematizetur? Dicit Apostolus, Deus temperauit corpus: & dicit iste, Hyle, nō deus. Quid apertius his inimicitias ante anathematizandis, quæ resellēdis? Nunquid & hic Apostolus, cū diceret, Deus, addidit, huius seculi? Vbi etiā si quis diabolū intellexerit excacare mentes infidelium, nō negamus, malis suasionibus: quibus qui cōsentit, iustitiæ lumen amittit, deo retribuente quod iustum est. Hac omnia legimus in scripturis sanctis: nā & illud dictum est de seductione extrinsecus veniente, Timeo ne sicut serpens Euā seduxit in versutia sua, ita corrumpatur mentes vestras à simplicitate & castitate, quæ est in Christo Iesu. Cui simile est, Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Et illud quod & sibi quisq; seductor sit, Qui autē putat se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Et illud de dei vindicta, quod supra commemorauit, Tradidit illos deus in reprobū sensum, vt faciāt quæ non conueniunt. Ita & in veteribus libris, cū prædixisset, Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum: Paulopost, Inuidia, inquit, diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Et rursus de ipsa morte, ne se homines extra culpā ponerent, Impij autem manibus & verbis, inquit, accerserunt illā: & existimantes illā amicam, deflexerunt. Alibi autē, bona & mala, vita & mors, diuitiæ & paupertas à domino deo sunt. Hic perturbati homines non intelligunt in vno eodemq; opere malo, non postea consequente alia, quæ manifesta erit, sed quādā cōtinuo comitate vindicta, aliud venire de astutia suadētis, aliud de nequitia volētis, aliud de iustitia punientis: cum diabolus suggerit, homo cō-

Ecclesiastici 11.

G sentit, deus deserit. Quocirca in opere malo, id est, ex-
 caccatione infidelium, si intelligatur & diabolus propter
 suadendi malignitatem, ut sic distinguatur, deus huius se-
 culi, non mihi videtur absurdum. Neque enim sine addi-
 tamento dicitur, Deus: cum adiungitur, huius seculi: id
 est, hominum impiorum, non nisi in hoc seculo florere
 volentium: secundum quod dicitur, & malum seculum, si-
 cut scriptum est, Ut eximeret nos de presenti seculo ma-
 ligno. Tale est enim & illud, Quorum deus venter: nisi
 esset ibi, quorum nullo modo diceret, deus venter. Nec in
 Psalmo daemones possent dii appellari, nisi adderetur,
 gentium. Sic enim scriptum est, Quoniam dii gentium
 daemones. Hic autem, nec deus huius seculi, nec quorum
 deus veter, nec dii gentium daemones: sed simpliciter po-
 situm est, Deus temperavit corpus: qui non potest in-
 telligi, nisi deus verus omnium creator. Illa enim cum
 vituperatione dicitur, hoc autem cum laude dicitur est.
 Nisi forte deum temperasse corpus, non dispositione me-
 mbrorum, hoc est, fabricando & construendo, sed admixtione
 lucis suae Faustus intelligit: ut scilicet haec membra
 ita distincta & locata suis sedibus alter posuerit, qui hoc
 fabricavit: deus autem miscendo bonitatem suam, huius
 fabricae malitiam temperaverit. Talibus enim fabulis
 pueriles animas hebetant. Sed neque hoc eos posse di-
 cere, permisit subueniens deus parvulis per ora sanctorum.
 Habes enim & paulo superius, Deus posuit mem-
 bra singula unumquodque eorum in corpore prout voluit.
 Quis iam non intelligat secundum hoc deum dictum tem-
 peratorem corporis, quod ex multis membris corpus
 fabricavit, officia diversorum operum in unitatis com-
 page seruantibus? Dicant ergo Manichaei, vtrum a-
 nimalia, quae secundum deliramenta eorum Hyle fabri-
 cauerat in gente tenebrarum, antequam illis deus lucem suam
 miscuisset, non habebant istam membrorum concordiam,
 quam sic laudat Apostolus. Vtrum ibi diceret caput pe-
 dibus, aut oculus manui, opus te non habeo: Nunquam hoc
 dixerunt, nec dicere potuerunt: tales enim eis actus &
 opera tribuunt, repebant, ambulabant, natabant, volabant
 quaeque pro suo genere: videbant quoque, & audiebant, ca-
 terisque sensibus sentiebant, alimentis & temperamen-
 tis congruis nutriebant & fouebant corpora sua. Hinc et-
 iam prolis fecunditas suppetebat, nam & coniugia tri-
 buunt eis: haec certe omnia, quae tanquam Hyles opera
 vituperat Manichaeus, fieri non possunt sine membrorum
 concordia, quam laudat & deo assignat Apostolus: dubi-
 tatis adhuc, quisnam sectandus & quisnam anathematiz-
 andus sit? Quid quod erant ibi quaedam, quae etiam loque-
 bantur, ut eis concionantibus omnia serpentina, quadru-
 pedia, volatilia, natatilia, audiret, intelligerent, consen-
 tirent? Miranda haec & omnino diuina eloquentia, &
 neminem Grammaticum aut Rhetorem audierant, nec
 inter lachrymas ferularum atque virgarum ista didice-
 rant. Nempe iste Faustus, ut has vanitates diserte garri-
 ret, ad disciplinam faciendi sermonis etiam serius acces-
 sit: & quauis esset acer ingenio, tamen legendo stomachum
 rupit, ut ei loquenti tam pauci allentirentur. O
 miserum qui in ista luce, ac non in illis tenebris natus
 est: illic enim eum contra lucem concionantem, omnis bi-
 pes, omnis multipes, omnis etiam serpens a dracone usque
 ad cochleam libenter audiret, alacriter obediret: hic au-
 tem contra tenebras disputantem, plures eloquentem quam
 doctum, multi autem seductorem peruersissimum nomi-
 nabant. Inter paucos vero Manichaeos, tanquam magno
 magistro plaudentes, nullum ei pecus annuebat, nec ex illa
 doctrina saltem caballus eius aliquid sciebat, tanquam

omnibus animalibus ad hoc pars diuina concreta sit, ut
 stolidi fieret. Quid est hoc rogo? enigilate aliquando mi-
 feri, & comparate in fabula vestra omnium animantium
 prius tempus & praesens: tunc in terra sua, tunc in hoc mu-
 do: tunc firma erant corpora, nunc infirma sunt: tunc
 acris acies oculorum ad videndum cum delectatione inua-
 dendae regionis dei, nunc ita obtusa, ut a solis radiis auer-
 tatur: tunc acuta mentes animalium ad intelligendum con-
 cionantis sermonem, nunc hebetes, & ab eiusmodi ca-
 pacitate penitus alienatae: tunc naturalis tam magna & tam
 potens eloquentia, nunc tanto studio ac labore vix parua
 & exigua. O quam magna bona commixtione boni
 perdidit genus tenebrarum. Iste ipse Faustus in hoc
 ipso sermone, cui nunc respondeo, multa sibi met
 contraria eleganter opponere visus est: sanitatem & infirmitatem,
 copiam & egestatem, album & nigrum, calidum & frigidum,
 dulce & amarum: in quibus omitto de albo & nigro ali-
 quid dicere: aut si vllum momentum boni & mali est in
 coloribus, ut album dicat ad deum pertinere, nigrum au-
 tem ad Hylem, cum omnia genera volatilium Hylem
 creasse perhibeat, si album colore plumis earum deus asper-
 sit, ubi latebat corui, quando cygni cadore perfusi sunt?
 Item de calido & frigido disputare non opus est: vtrumque
 enim temperanter adhibetur, salubre: intemperanter autem,
 perniciosum est. Caetera videamus: bonum & malum, quod
 in primis forte ponere debuit, in iisdem contrariis ita vi-
 detur posuisse, ut tanquam generalia vellet intelligi, scili-
 cet ut ad bonum pertineat sanitas, copia, album, calidum,
 dulce: ad malum autem infirmitas, egestas, nigrum, frigi-
 dum, amarum: quam imperite & inconsiderate, videat
 qui potuerit. Ego autem ne homini calumniari puter, ni-
 hil obuiocio de albo & nigro, calido & frigido: de dulci
 & amaro, sanitati atque infirmitati praescribam. Si enim
 album & dulce duo bona sunt, nigrum autem & amarum
 duo mala, quomodo plurima vna, omnisque: oliua nigres-
 cendo dulcescit, id est, mali amplius habendo fit me-
 lior? Item si duo bona sunt calor & sanitas, duo vero ma-
 la frigus & infirmitas, cur calefcedo corpora aegrescunt?
 An forte sana februnt? Non ergo haec obuiocio, quae for-
 te non cautus, aut pro quibuslibet contrariis potius, quam
 pro bonis & malis commemorauit: praesertim quia igne gen-
 tis tenebrarum nunquam frigidum fuisse dixerunt, sed ca-
 lorem eius utique malum. Verum ut ista omittamus,
 illa videamus, quae ita commemorauit bona in his con-
 trariis, ut nolit inde dubitari, sanitatem, copiam, dulcedi-
 nem: ita ne in illa gente non erat sanitas corporum, in qua
 & nasci & crescere, gignere & ita perdurare potuerunt
 illa animalia, ut quibusdam eorum grandis, sicut desipiunt,
 captis, & in caelo colligatis, nec saltem pleni temporis, sed
 abortiuus foetus de tam excelso in terram cadentes, & viuere
 potuerint & crescere, & ista carniuum, quae nunc sunt in-
 numerabilia genera, propagare: aut copia ibi non erat,
 ubi arbores non tantum in aquis & ventis, sed etiam in
 igne & fumo & nasci potuerunt, & tanta fecunditate di-
 tari, ut ex earum fructibus sui cuiusque generis anima-
 lia gignerentur, & earum arborum feracitate nutrita
 atque pasta conseruarentur, quorum saginae leticia, pro-
 lis quoque fecunditas testaretur: maxime ubi nullus labor
 agriculturam, nec intemperies esset aetatis & hyemis: neque
 enim sol ibi circumibat, ut alternantibus temporibus an-
 ni transcurreret: Proinde perpetua fertilitas erat arborum,
 quibus elementum & alimentum sui generis, sicut gignedis
 affuerat, ita foetibus perpetuo suppetebat, & fructus
 nunquam deesse faciebat: sicut videmus arbores
 citriorum toto anno & flores & fructus parere, si iugiter
 irrigentur

A irrigentur: Magna ergo illic copia, & eius habenda ma-
 gna securitas: neque enim vel grandis timebatur, ubi non
 erat luminis exactores, quos tonitrua commouere fabu-
 lamini: dulces autem ac suaves si non haberent cibos suos,
 nunquam eos appeterent, nunquam eis corpora vegetaret.
 Ita enim se res habet, ut pro vniuersiuiusque corporis
 congruentia vel delectet esca vel offendet. Si delectat,
 dulcis aut suavis dicitur: si autem offendet, amara, siue aspe-
 ra, siue aliqua insuauitate respondenda. Nonne ipsi nos ho-
 mines ita sumus, ut plerumque alter appetat alimentum,
 quod alter exhorreat: siue pro temperatione naturae, siue
 pro vniuersiuiusque corporis congruentia vel delectatione
 naturae, siue pro affectione valetudinis: quanto magis longe
 diuersi generis corpora bestiarum possunt illud habere
 iocundum, quod nobis amarum est? An aliter caprae ad
 rodendum suspenderentur oleastrum? Nam sicut nonnulli morbo
 hominum vel amarum est, ita illi naturae pecoris suavis
 oleaster: sic insinuat prudenter rerum examinatoribus
 ordo quid valeat, cum scilicet sua cuique adhibentur atque
 redduntur: quantumque hoc bonum sit ab imis usque ad
 summa, a corporalibus usque ad spiritalia. Itaque in gente
 tenebrarum, cum animal alicuius elementum eo velce-
 batur cibo, qui nascebatur in eius elemento, proculdubio
 suauitatem ipsa congruentia faciebat, si autem incidisset
 in alterius elementi cibum, ipsa incongruentia faceret
 offensionem sensui gustatis: quae offensio vel amaritudo
 vel asperitas vel insuauitas vel quodlibet aliud: aut si
 ita minimum est, ut aliena vi copiam corporis, concordi-
 amque dirumpat, ac sic interimat, aut vires auferat,
 etiam venenum vocatur: non nisi per incongruentiam,
 quod alteri generi per congruentiam cibus est: sicut panem,
 qui quotidiana esca nostra est, si accipiter sumat,
 extinguitur: & nos si elleborum, quo pecora pleraque
 velcebat: sic tamen herbae adhibenda: quidam modus,
 etiam medicamentum est. Quod si feiret aut consideraret
 Faustus, non utique venenum & antidotum pro exemplo
 duarum naturarum mali & boni poneret: tanquam deus sit
 antidotum, & Hyle venenum, cum eadem res, eademque
 natura nunc congruenter, nunc incongruenter sumpta
 siue adhibita, vel prodest, vel noceat. Itaque secundum
 eorum fabulam potest dici deus eorum fuisse venenum
 genti tenebrarum, cuius corpora tam firma ita corrupta,
 ut infirmissima redderet: sed quia & lux ipsa capta,
 oppressa, corrupta est, inuicem sibi venenum fuerint.
 Cur non ergo haec, aut duo bona dicitis, aut duo mala,
 vel magis & duo bona & duo mala? duo bona apud se,
 duo mala inter vtrumque? Postea si opus fuerit, quare
 melius aut peius: interim quia duo bona erant apud se,
 ita consideratur, Regnabat deus in terra sua, regnabat
 & Hyle in sua. Sanitas regnantiis & ibi & hic, copia
 fructuum & ibi & hic. Fecunditas prolis vtrobiusque,
 suauitas proprietatum voluptatum apud vtroque. Sed
 illa gens, inquit, excepto eo quod vicina luci mala erat,
 & apud seipsam mala erat. Interim bona eius multa iam
 dixi, si & vos mala eius potueritis ostendere, erunt
 duo regna bona, sed illud melius, ubi nullum erat malum:
 quae nam ergo huius mala dicitis fuisse? Vastabat se,
 inquit, inuicem, iacebant, occidebant, absumebant.
 Si ad hoc solum ibi vacaretur, nutriri? Erat ibi ergo
 & quies & pax. Verum tamen fateamur illud fuisse
 melius regnum, ubi nulla discordia: duo tamen bona
 ista multo accomodatis dixerim, quam vnum bonum &
 alterum malum: ut illud sit melius, ubi nec singuli sibi
 met ipsis nocebant, nec inuicem: hoc autem inferius
 bonum, ubi quauis inuicem aduersarentur, vnum quodque
 tamen animal

suam salutem, incolumitatem, naturamque tuebatur. Verum
 tamen deo vestro ille saltim princeps tenebrarum non ita
 longo intervallo comparari potest, cui nemo resistebat,
 cui regnanti cuncta seruirent, quae concionantem cuncta
 secuta sunt, quod sine magna pace atque concordia fieri
 non posset. Ibi enim sunt regna foelicia, ubi omnium
 pleno consensu regibus obeditur. Huc accedit, quia illi
 primi cipi non tantum sui generis, id est, bipedes, quos
 parentes hominum dicitis, sed etiam cuncta animalium
 ceterorum genera subdita erant, & ad nutum eius
 conuertebantur, faciendo quod iussisset, credendo quod
 iussisset. Haec dicentes, usque adeo putatis surda
 hominum corda, ut expectent a vobis deum alterum
 nominari, quem videt plane aperteque describi. Si enim
 principis huius vires hoc poterant, magna potentia: si honor, magna claritas:
 si amor, magna concordia: si timor, magna disciplina. Ibi
 his omnibus bonis si erant aliqua mala, num ideo iam
 mali natura dicenda est, nisi ab eis qui nesciunt quid lo-
 quatur? Porro si propterea mali naturam putatis, quia non
 solum in altera natura mala erat, sed etiam in seipsa ha-
 bebatur malum, nullum ne malum esse arbitramini duram
 necessitatem, quam patiebatur deus vester ante comixtione
 naturae contrariae, ut cum ea bellare, & in eius fauces sic
 opprimenda membra sua mittere cogeret, ut non possit tota
 purgari? Ecce erat & in ipsa magnum malum, antequam ei
 misceretur, quod solum dicitis malum. Aut enim laedi &
 corrumpi non poterat a gente tenebrarum, & propria
 stultitia patiebatur illam necessitatem: aut si poterat
 corrumpi eius substantia, non colitis deum incorruptibilem,
 qualem Apostolus praedicat. Quid ergo & ipsa corruptibilis,
 quia quidem nondum corrumpitur illa natura, sed tamen ab
 alia corrumpi poterat, non vobis in deo vestro videtur
 malum? Illud etiam quis non videat, quod aut praescientia
 ibi non erat: ubi vestrum est iam cogitare, vtrum nullum
 vitium dei sit carere praescientia, & quid imminet omnino
 nescire: aut si erat ibi praescientia, securitas ibi esse non
 poterat, sed aeternus timor: & hoc quantum malum sit,
 certe agnosceitis? An non timebat, ne iam iamque
 adueniret tempus, quo membra eius ita vastarentur
 & inquinarentur in illo praesidio, ut vix cum tanto
 labore, nec tamen tota liberentur atque mundentur?
 Sed si ad ipsum hoc non pertinebat, quod quidem
 cernitis quod dure dicitur, certe ipsa membra eius,
 quae hic tanta mala passura erant, nempe metuebant.
 An hoc futurum ipsa nesciebant? Ergo qualicumque
 partem substantiae dei vestri, desinit utique praescientia.
 Numerate mala in summo vestro bono. An ideo non
 timebant, quia suam consecuturam liberationem ac
 triumphum pariter prauidebant? Certe vel pro sociis
 timebant, quos aeternis in illo globo vinculis a suo
 regno nouerant alienados. An ibi charitas non erat,
 ut nulla esset fraterna compassio, pro his vtriusque,
 quorum peccato nullo praecedente, impendebant
 aeterna supplicia? Quid illa ipsa anima in globo
 liganda? Nonne & ipsa membra dei vestri erant?
 Nonne vnum genus & vna substantia est? Ipsa saltem
 praescientes futurum sempiternum vinculum suum,
 nempe timebant, nempe morebant. Aut si ipse hoc
 futurum nesciebat, pars dei vestri prouida erat,
 pars improvida, quomodo ergo vna eademque
 substantia? Cum ergo tanta mala & ibi fuerint,
 antequam esset alieni mali commixtio, quid de illo
 tanquam puro & simplici & summo bono gloriamini?
 Ergo etiam apud semetipsas istas duas naturas, aut
 duo bona, aut duo mala fateri cogimini. Cōcedimus
 vobis, si duo mala dixeritis, ut quod volueritis
 horum peius dicatis: si autem duo bona, quodlibet
 horum melius dicatis: erit postea diligentior
 consideratio: dum tamen ve-

2. Corin. 4.

Galat. 1.

Philip. 2.

Psal. 95.

1. Corin. 12.

Ibidem.

Caput. X.

Caput. XV.

Cap. XVI.

transcuntur.

Cap. XIII.

alibi, in alterutrum.

Caput. XI.

Caput. XII.

Gster error ille tollatur, quo dicitis duo principia duarum naturarum, bonae & male: & plane duos deos, vnum bonum, & alterum malum. Iam vero si propterea malum est aliquid, quod alteri nocet, inuicem sibi ista nocuerunt. Fuit vna pars improbius, quia prior appetiuit alienum. Vna ergo malum inferre voluit, altera malum pro malo retribuit: & non lege talionis, tanquam oculum pro oculo, quod imprudenter & impudenter reprehendere solent, sed multo gratius. Eligite ergo quam peiorem dicatis, quae prior nocere voluit, an quae amplius nocere & voluit & potuit. Ista enim pro modulo suo luce perfuasi concupiuit, illa eam funditus eradicauit. Ista si quod appetiuit, impleset, sibi certe nihil obfuisse: illa vero, ut hostilem aduersitatem penitus euerteret, etiam suae parti grauius nocuit. Sicut est illa notissima, & quaedam literarum memoria comendata furiosa sententia, pereant amici, dum inimici vna intercedant. Misera est enim ad inexplabilem contaminationem pars dei, ut esset vnde tegetetur globus, quo in aeternum hostis viuus sepeliedus est: tantum enim timebitur, & victus tantum terribit inclusus, ut sempiterna miseria partis dei cetero deo tribuat qualemcumque securitatem. O magna innocentia bonitatis, ecce faciet & deus vester, vnde tenebrarum gentem horribiliter accusatis, quae & suis noceat & alienis. Id ipsum omnino in deo vestro arguit ille globus extremus, quo & hostis includitur, & cuius affligitur: imo vero superat in amplius nocendo, & alienis & suis, pars illa, quae dicitis deum. Hyle quippe non eradicare alienum regnum voluit, sed tenere suos autem quosdam, etiam ab aliis suis quibusdam consumendo interimebat, in alias tamen formas denuo comutabat: ut moriendo & renascendo salutem per interualla temporum suae vitae laetitia frueretur: deus autem qualem omnipotentem, optimumque describitis in aeternum, & alienos eradicat, & suos damnat: & quod mirabilior demerita creditur, Hyle animalia sua laedit in pugna sua, deus membra sua punit in victoria sua. Quid est vana homines? Nempe recordamini verba Fausti de deo, tanquam de antidoto, & Hyle tanquam veneno. Ecce plus nocet vestrum antidotum quam venenum. Nunquid Hyle tam horrendo globo in aeternum, vel deum includeret, vel sua viscera affligeret: & quod sceleratius est, caluniatur eisdem reliquiis, ne defecisse videatur, quod eas purgare non potuit? Dicit enim Manichaeus in Epistola fundamenti, ideo dignas illas animas fieri tali supplicio, quod errare se a priore lucida sua natura passae sunt, & inimice lumini sancto extiterunt, cum eas in illum errorem, quo ita tenebraretur, ut inimica lux fieret, ipse miserit: si inuitas iniustus, ut cogeret: si volentes, ingratus, ut damnaret: quae se futuras inimicas origini suae, si praescire potuerunt, & ante bellum timore cruciata, & in bello inexplabiliter maculata, & post bellum in aeternum damnata, nunquam beata. Si autem praescire non potuerunt, & ante bellum improuida, & in bello inuolupta, & post bellum misera, nunquam diuina: & utique quod ipse hoc deus secundum unitatem substantiae putamus, nec respicitis quam immaniter blasphematis, & tamen aliquando volentes quasi defendere bonitatem dei etiam ipsi Hyle praescire dicitis aliquid boni, ut inclusa in semetipsam non fatuiat. Habebit ergo aliquid boni, cum ei nullum mixtum erit bonum: An forte sicut deus ante bellum sine commixtione mali habebat necessitatis malum: ita Hyle post bellum sine commixtione boni habebit commixtionem bonum? Dicit ergo duo mala, sed vnum altero peius: aut duo non summa bona, sed vnum altero melius: ita sane, ut quod est melius, hoc dicatis miserius: nam si illius

tanti belli hic erit exitus, ut superata Hyle a propria vatione, & dei membris affixis in globo, aliquid boni praestetur hostibus, & tantum mali infligatur ciuibus, cogitate quis vicerit. Sed videlicet venenum est Hyle, quae formare, firmare, nutrire, vegetare valuit animalia sua: & antidotum deus, qui damnare potuit, quia sanare non potuit membra sua. Infani, nec ille est Hyle, nec ille deus. Sic delirant, qui sanam doctrinam non sustinentes, ad fabulas conuertuntur.

Libri vicesimiprimi finis.

LIBER VICESIMVSSECVNDVS.

Augustus dixit, Cur legem blasphematis & Prophetas? Minime quidem nos hostes sumus aut inimici legis ac Prophetarum, sed nec vllius omnino: adeo ut si modo per ipsos vos liceat, si minus parati fateri, falsa illa omnia esse, quae de eis scripta sunt, & quorum causa videntur nobis exosi: sed enim vos repugnatis, & scriptoribus assentiendo vestris, in crimem forsitan Prophetas innocentes abducitis, infamatis Patriarchas, dedecoratis & legem, atque quod sit stultius, vultis & scriptores vestros non esse medaces, & eos tamen religiosos ac sanctos, quorum hi flagitia & turpes descriperint vitas. Quod quia vtrunque pariter constare non potest, oportet enim aut hos fuisse malos, aut illos mendaces & falsos. Age si libet, assensu communi scriptoribus dantibus, defensionem suscipiamus legis & Prophetarum. Legem autem dico ego, non circumcisionem, nec sabbata, & sacrificia, ceteraque huiusmodi Iudaeorum, sed eam quae vere sit lex, id est, Non occides, non moechaberis, non peierabis, & cetera. Cui quia olim diffamatae in gentibus, id est, ex quo mundi huius creatura consistit, Hebraeorum scriptorum irruentes, tanquam lepra ac scabiem, abominanda haec sua & turpissima praeccepta commiscuerunt, quae ad peritomen spectant, & sacrificia: age si es pro certo & tu amicus legis, damna eos necum, qui hanc violare ausi sunt hac commixtione inconuenientium eidem praecceptorum: quae praeccepta, nisi & vos legem non esse sciretis nec legis parte, utique aut eadem seruare niteremini professi iustitiam, aut vos coram fateremini esse non iustos: nunc vero & de illis quae scelera prohibent mandatis, sollicita vobis est cura recte volentibus viuere: & de iis quae pertinent ad Iudeos, nulla sit mentio: quod quatenus excusatum vobis erit, nisi eadem legem non esse costiterit. Denique si sicut incederis, intolerabile committium iudicans, si quis te negligentem praeccepti huius appellet, quod dictum est, Non occides: vel, Non moechaberis: ita etiam exardesceres, si quis te & incircumcisum vocaret, & negligentem quod sabbati erat, intelligis proculdubio quod esset vtrunque: lex & dei mandatum. Nunc vero & de illis superioribus laudem quae & gloria, si ea conferues: & de his nulla eiusdem boni iacturam metuis, quia contemnas. Quare constat haec, ut dixi, non esse legem, sed legis potius maculas & scabiem: quae si damnantur a nobis, damnantur ut falsa, non ut legitima. Nec tangit conuitium hoc legem, nec legis authorem deum, sed eos qui hunc & illam nephariis suis religionibus inscripserunt. Ut autem interdum legis nos reuerendum nomen cum Iudaica praeccepta persequimur, laceciamus, vestro sit vitio, qui inter Hebraicas institutiones & legem,

A legem, nullum vultis esse discrimen: alioquin reddite legi propriam dignitatem: Israeliticas ab eadem turpitudines tanquam verrucas incidite: deformationis eius crimen scriptoribus imputate, & statim videbitis nos Iudaismi inimicos fuisse, non legis. Nomen est quod vos decipit: quia cui iure debeat adscribi, non notis. Ad haec & Prophetas ac Patriarchas vestros, cur nos blasphemare existimetis, ego non video: nam si a nobis scripta haec dicta fuissent, quae iidem commississe leguntur, esset vestra haec in nos non irrationabilis accusatio: vbi vero aut ab ipsis eadem scripta sunt contra honestatis morem, de vitiis captantibus gloriam, aut ab eorum sociis ac paribus, nostra quae istic culpa est? Damnamus enim detestati actus iniquos, quos vltro de se nec interrogati confessi sunt rei: aut si haec per inuidiam scriptorum aduersus eos malignitas finxit, puniantur scriptores, damnentur eorum libri, purgetur prophetiarum indigna fama, grauitate atque censura suae Patriarcharum reddatur auctoritas. Et sane fieri potuit, ut quemadmodum de deo impudenter iidem tanta finxerunt, nunc eum in tenebris ex aeterno versatum dicentes, & postea miratum cum vidisset lucem: nunc ignarum futuri, ut praecceptum illud, quod non esset seruaturus Adam, ei mandaret: nunc & improuidum, ut eum latentem in angulo paradisi, post nuditatem cognitam videre non posset: nunc & inuidum ac timentem, ne si gustaret hominum suus de ligno vitae, in aeternum viuere: nunc appetentem sanguinis atque adipis ex omni genere sacrificiorum, zelantemque: si & aliis eadem offerrentur ut sibi: & nunc irascentem in alienos, nunc & in suos: nunc perimentem milia hominum ob leuia quidem aut nulla commissa: nunc etiam comminantem venturum se forte cum gladio & paricidum nemini, non iusto, non peccatori: fieri, inquam, potuit, ut & de dei hominibus metuerentur, qui de deo ipso tanta proteruitate metiti sunt. Sed vos consentite nobiscum, ut portet scriptores crimem, si vultis eodem liberari Prophetas. Alioquin neque illa nos de Abraham scriptimus, quod habendae prolis insana flagrans cupidine, & deo, qui id iam sibi de Sara coniuge promiserat, minime credens, cum pellice volutatus sit sub conscientia, quo sit inhonestus, vxoris: nec quod matrimonij sui infamissimus nudinator, idem auaritia ac ventris causa duobus regibus, Abimelech & Pharaoni, diuersis temporibus, memoratam Sararam coniugem suam sororem mentitus, quia erat pulcherrima, in concubitum vendidit. Nec quod Loth ipse frater de Sodoma liberatus, cum duabus filiabus suis in monte concubuit, qui honestus arsisset in Sodoma licitissimum, quam in monte flagrauit inconcessa flamma libidinis. Sed nec quod Isaac eadem patri suo gessit ac paria, erga Rebeccam coniugem suam, fingens & ipse eam sororem, quo per ipsam viuere turpiter. Nec quod Iacob filius eius inter Rachel & Liam duas germanas sorores, earumque singulas famulas quatuor vxorum maritus, tanquam hircus errauerit: ut esset quotidie inter quatuor scorta certamen, quae nam eum venientem de agro, prior ad concubitum raperet, interduque: etiam mercedibus in noctem ab inuicem concuderent eum. Itaque quod Iudas filius eius cum Thamar nuru sua dormierit, post vnus & alterius nuptias filij, deceptus, ut aiunt, habitu prostitutionis, in quem se transformauerat eadem, quae locerum suum bene nosset, cum omni genere foeminarum semper habuisset commercium. Nec quod Dauid post tot numero vxores, mulierculam quoque vnus proderit militis sui moechatus sit, ipsumque perdidit in bello,

Nec quod Salomon filius eius trecentas vxores, & septingentas concubinas habuerit, & regum filias sine numero. Nec quod Osee Prophetarum primus de fornicaria muliere filios fecerit: cui turpitudini, quod sit deterius, adscribitur & consilium dei. Sed nec illud, quod Moyses homicidium fecerit, quod spoliauerit Aegyptum, quod bella gesserit, quod crudelia multa & mandata & fecerit, quod ne ipse quidem vno contentus matrimonio fuerit. Haec inquam, & horum similia, quae in diuersis eorum habentur libris, nihil a nobis scriptum, nihil dictatum est: sed aut scriptorum vestrorum ista commenta sunt falsa, aut patrum crimina vera. Vos vtrum vultis, eligite: nam nos aut hos aut illos pariter detestari necesse est, quia tam malos & turpes odimus quam mendaces. Augustinus respondit, Nec sacramenta legis intelligitis, nec facta Prophetarum, quia neque sanctitatem, neque iustitiam cogitare nostis. Sed de praecceptis & sacramentis veteris testamenti saepe ac multa iam diximus, ut intelligeretur aliud ibi fuisse, quod per gratiam noui testamenti faciendum donaretur impediendum: aliud quod per veritatem patefactam remouendo demonstraretur impletum cum dei & proximi dilectione susciperetur legis perficienda praeccepto: circumcisionis autem, atque aliorum illius temporis sacramentorum cessatione ostenderetur legis per soluta promissio. Praecceptum quippe reos faciebat ad desiderandam salutem, promissum autem figuras celebrabat ad expectandum Salvatorem: ut per aduentum noui testamenti illos liberaret gratia donata, illas auferret veritas reddita. Ipsa enim lex, per Moysem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Gratia scilicet, ut data indulgentia peccatorum, quod praecceptum erat, ex dei dono custodiretur: veritas autem, ut ablata obseruatione umbrarum, quod promissum erat, ex dei fide praesentaretur. Proinde isti, qui ea quae non intelligunt reprehendentes, lepra vel scabiem seu verrucas legis esse dicunt, promissiuas figuras sacramentorum, similes sunt hominibus, quibus displicet ea, quorum non capiunt utilitatem: velut si surdus, videns mouere labia loquentium, tanquam superfluos oris motus deformesque reprehenderet: vel si quisquam caecus laudata sibi aliqua domo, vellet palpando probare, quod dicitur: & parietum leuitatem manu pertractans, in fenestras irrueret, easque velut inconuenientes illi aequalitati redargueret, caernasque ruinosas putaret. Iam vero facta Prophetarum etiam ipsa Prophetica & mystica fuisse, quid agam ut intelligant, quorum mentes occupauit: ita ut putent credi a nobis ipsum deum aliquando in tenebris esse versatum, quia scriptum est, Tenebrae erant super abyssum: itaque nos abyssum dicamus deum, vbi tenebrae erant: quia lux ibi non erat, antequam deus verbo faceret lucem. Sed quia non distinguunt inter lucem, quod est ipse deus, & lucem quam fecit deus, ideo putant esse consequens, ut in tenebris ipse fuerit, antequam faceret lucem: cum tenebrae essent super abyssum, antequam diceret, Fiat lux, & facta est lux: sicut in nouo testamento vtrunque de illo dicitur. Nam & deus lux est, & tenebrae in eo non sunt vllae: ibi legitur, & deus, qui dixit de tenebris lumen clarescere, claruit in cordibus nostris: idem ibi legitur: sic & in illis veteribus libris, Et candor est lucis aeternae, dictum est de sapientia dei: quae utique facta non est, quia per illam facta sunt omnia. Et de luce quadam, quae non nisi per illam fieri potest, hoc modo ibi dicitur, Tu illuminabis lucernam meam domine deus meus, illuminabis tenebras meas. Sicut ab initio cum tenebrae essent super abyssum, dixit deus,

Exod. 21.

2. Timo. 4.

Caput. I.

† alius, propheticum nomen. Cap. III.

Gene. 1.

Gene. 2. & 3.

Leuiti. 3. Psal. 68. Exo. 32.

Caput. 2.

Gene. 17.

Exod. 20. Deute. 5. Leuiti. 19.

M

Exod. 20.

Cap. V.

Gene. 16. & 17.

Gene. 12. & 20.

Gene. 19.

Gene. 26.

Gene. 29. & 30.

Gene. 30.

Gene. 38.

† hoc. 2. Reg. 11. † vrie. † proderit

3. Reg. 11. Cant. 6. Osee. 1.

Exo. 2. 3. & 12.

Exo. 32. Numc. 12.

Cap. VI.

E

Ioan. 1.

Cap. VII.

F

Cap. VIII.

Gene. 1.

1. Ioan. 1.

2. Cor. 4.

Sap. 7.

Ioan. 1.

Psal. 17.

Gene. 1. Cap. 1. X.

deus, fiat lux, & facta est lux: quam non fecisset, nisi lucifica lux, quod est deus. Sicut enim deus sibi sufficit ad eternam beatitudinem, & ex hac abundat ad faciendos beatos: ita sibi sufficit ad eternam lucem, & ex hac abundat ad faciendos illuminatos: nullius bonum cupiens, cum ipso fruatur omnis voluntas bona: nullius malum timens, cum ipso deseratur omnis voluntas mala: quia nec auget eum, qui eius dono beatus est: nec terret eum, qui eius iudicio miser est. Talem deum Manichaei non colitis, longe ab illo facti estis, dum phantasmata vestra sectamini, quae cor vestrum vanum & vagum, lucem istam caelestium corporum per carnis oculos hauriens, vobis multiplici fictione dilatauit atque variauit. Lux ista quantum & ipsam deus fecerit, longe incomparabilis est etiam illi luci, quam fecit deus in mentibus piorum, quas a tenebris lucificat: sicut ab impietate iustificat: quanto magis illi inaccessiblei, quae ista omnia facit? Nec omnibus inaccessibilis est, Beati enim mundicordes, quoniam ipsi deum videbunt. Deus autem lux est, & tenebrae in eo non sunt vlla: impij vero non videbunt lumen, sicut dicit Esaias. Talibus ergo est inaccessibleis illa lucifica lux, quae non solum illam spiritalem lucem in sanctorum mentibus, sed etiam istam corporalem fecit: non ad quam prohibeat accedere malos, sed quam fecit oriri super bonos & malos. Cum ergo essent tenebrae super abyssum, ille qui erat lux, dixit, Fiat lux. Quae lux lucem fecerit, manifestum est. Manifeste enim positum est, dixit deus: quam tamen lucem fecerit, non ita manifestum est: vtrum illam, quae in mentibus angelorum est, id est, ipsos tunc spiritus rationales deus fecerit, an corporalem quandam lucem, remotam etiam ipsam ab aspectibus nostris in sublimibus huius mundi locis, inter studiosos diuinarum scripturarum concorditer disputatur. Quarto enim die fecit ista conspicua luminaria caeli. Quae rursus vtrum simul cum luce facta sint, an ex illa, quae iam facta erat, quodammodo accensa sint, similiter quaeritur. Quaelibet sane lux facta sit, quando cum essent tenebrae super abyssum, dixit deus, Fiat lux: creatam tamen lucem a creatrice luce factam esse non dubitat, quisquis sanctas literas pie legendo fit dignus, qui intelligat. Nec ideo putandus est deus, antequam faceret lucem in tenebris habitasse, quia spiritus dei superferebatur super aquas, cum praedictum fuisset, Tenebrae erant super abyssum. Abyssus nanque est aquarum inaccessibilis profunditas. Vnde potest occurrere carnali prudentiae, velut in iis tenebris, quae erant super abyssum, habitauerit is spiritus dei, de quo dictum est, Ferebatur super aquas: non intelligeri quemadmodum lux luceat in tenebris, & tenebrae eam non comprehendant, nisi per dei verbum fiat lux, & dicatur eis, Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino. Quod si rationales mentes per voluntatem impiam tenebrosae, lucem sapientiae dei, nusquam absentem comprehendere non possunt, quod ab ea longe sint affectu, non loco: quid mirum si spiritus dei, qui superferebatur super aquas, superferebatur etiam super aquarum tenebras, incomparabili quidem longinquitate, sed substantiae, non locorum? Scio quidem istis quam surdis hac cantem, nec tamen despero, quod cantici mei veritas inueterata sit aurem suam, quam dominus aperuit, a quo sunt vera quae dicimus. Istos autem, quales diuinarum scripturarum iudices patimur, quibus etiam displicet quod deo placuerit opera sua: quem tanquam insolitam lucem miratum esse reprehendunt, quia scriptum est, Et vidit deus lucem quia bona est: approbat enim opera sua,

Matth. 5.

1. Ioan. 1.

Esai. 2. 6.

Matth. 5. Cap. X.

Gene. 1. Concor. 2. sen. distin. 13. cap. Si quaeritur qualis.

Cap. XI. Gene. 1.

Ioan. 1.

Eph. 5.

Cap. XII.

Gene. 1.

quia placet ei quae fecit, & hoc est videre quia bona sunt. Neque enim aliquid inuitus facere cogitur, vt quod ei non placet, faciat: aut in aliquid faciendum imprudens labitur, vt factum esse displiceat. Cur autem istis non displiceat, quod deus noster opus suum vidit, quia bonum est, quando quidem deus eorum cum membra sua merfit in tenebras, velum contra se posuit? Non enim quod fecit vidit, quia bonum est: sed noluit videre, quia malum est. Miratum sane Faustus deum nostrum, dixit, quod scriptum non est: nec omnino est consequens, vt cum aliquis videt, quia bonum est, etiam miratus dicatur. Multa enim bona videntes, non miramur, tanquam prae opinionem ita sint, sed tantummodo approbamus quod ita esse debuerint. Veruntamen ostendimus eis, non in veteri testamento, cui malitiose caluniantur, sed in nouo, quod vt imperitos fallant accipiunt, deum esse miratum. Christum enim fatetur deum, & hanc in laqueo suo velut escam dulcissimam ponunt, qua Christo deditos capiant. Deus ergo miratus est, cum Christus miratus est: sic enim scriptum est in Euangelio, quod audita fide cuiusdam Centurionis miratus est, & ait discipulis suis, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel. Ecce nos vt potuimus, exposuimus, Vidit deus quia bonum est, & melius fortassis exponunt ista meliores: exponat & isti quare sit miratus Iesus, quod antequam fieret, praesciebat: & antequam audiret, vtique nouerat. Quaque enim plurimum interfit, vtrum videat aliquis quia bonum est, an etiam miretur: in hoc tamen est nonnulla similitudo, quia etiam Iesus lucem fidei miratus est, quam in corde illius Centurionis ipse fecerat, qui verum est lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quem posset certe aliquis impius Paganus ita calumniari & reprehendere in Euangelio, sicut deum Faustus in veteri testamento. Diceret enim & ille improvidum Christum, non solum ex hoc quod miratus est Centurionis fidem, verum etiam quod Iudam inter discipulos elegit, qui mandata eius non erat seruaturus: sicut reprehendit iste, cur preceptum in paradiso datum fuerit homini non facturo. Culparet etiam illud, quod scire non potuerit quis cum tetigerit, quando tetigit simbriam vestimenti eius, quae fluxum sanguinis patiebatur: sicut iste culpauit deum nescisse vbi lateret Adam. Credo quia dixerit, Adam vbi es: sicut dixit Christus, Quis me tetigit? Diceret & inuidum ac timentem, ne si intrarent quinque aliae virgines in regnum eius, viuerent in aeternum: contra quas ita clausit, vt nec miserabiliter pulsantibus aperiret: velut obliuiscens quod ipse promiserat, dicens, Pulsate & aperietur vobis: sicut iste inuidia timorisque arguit deum, quod ad vitam aeternam non admiserit peccatorem. Diceret & appetentem, non peccatum, sed hominum sanguinem, quia dixit, Qui perdidit animam suam propter me, in vitam aeternam inueniet eam: sicut iste de sacrificiis animalium, quibus figuris promittebatur sacrificium sanguinis, quo redempti sumus voluit calumniari. Reprehenderet & zelantem, quia cum emetes & vendentes de templo flagellando eiecisset, commemorauit Euangelista de illo esse scriptum, Zelus domus tuae comedit me: sicut iste accusauit zelantem deum, quod aliis sacrificari vetuisset. Diceret irascentem in suos & in alienos: in suos quidem, quia dixit, Serui qui scit voluntatem domini sui, & non facit digna, plagis vapulabit multis: in alienos autem, quia dixit, Si quis vos non receperit, excutite illis puluerem de calcamentis vestris. Amen dico vobis, quia tolerabilis erit Sodoma in die iudicij,

Cap. XIII.

Matth. 8. L. Gene. 1.

Ioan. 1. Cap. XIII.

Matth. 8. Ioan. 6.

Gene. 2. & 3.

Marci. 5.

M. Gene. 3. Matth. 25.

Matth. 7.

Matth. 10.

Ioan. 2. Psal. 68.

Luc. 11.

Matth. 10.

Roma. 2.

Exo. 32.

Matth. 22.

Luc. 19.

Roma. 8.

1. Petri. 4.

Prophet. 3.

Hebrae. 12.

Iob. 2.

Apoca. 3.

1. Cor. 11.

Cap. XV.

Cap. XVI.

A iudicij, quam illi ciuitati: sicut iste criminatur irascentem deum, nunc in alienos, nunc in suos, quos vtrisque Apostolus commemorat, dicens, Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Diceret & trucidantem & effundentem multorum sanguinem ob leuia quidem vel nulla commissa. Leue quippe aut nullum commissum Pagano videretur, vel non habere in conuiuio nuptiarum vestem nuptialem, propter quod rex noster in Euangelio iussit hominem ligatis manibus & pedibus pici in tenebras exteriores, vel nolle super se Christum regnare, propter quod peccatum ait, Illos autem qui noluerunt me regnare sibi, adducite & interficite coram me: sicut iste accusauit deum in veteri testamento, qui ei visus est propter leuia vel nulla commissa hominum milia trucidare. Iam vero illud quod reprehendit Faustus, minantem deum veterum se esse cum gladio, quo non parceret, nec iusto, nec peccatori: quomodo Paganus ille reprehenderet, audiens Apostolum Paulum dicere de deo nostro, Quia filio proprio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Audiens & Petrum, cum de magnis tribulationibus sanctorum & interfectionibus loqueretur, ad tolerandum exhortatem & dicentem, Tempus est vt iudicium incipiat a domo domini: & si initium a nobis, qualis finis erit eis, qui non credunt domini Euangelio? Et si iustus quidem vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Quid enim iustus vnico, cui tamen pater non pepercit? Et quid euidenti, quod nec in istis parcat, emendans eos varietate tribulationum, cum de hac re aperte sit dictum, Et si iustus vix saluus erit: Non solum enim in veteri testamento scriptum est, Quem enim diligit deus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit: & si bona percipimus de manu domini, mala quare non sustineamus? sed etiam in nouo, Ego quem amo, arguo & castigo: & illud, Si enim nos ipsos diiudicemus, a domino non iudicemur: cum iudicamur autem a domino, corripimur ne cum mundo damnemur. Sed tamen si Paganus in nouo testamento talia reprehenderet, qualia isti reprehendunt in veteri, nonne & ipsi ea defendenda susciperent? Quod si facere possent, qua tandem vecordia hic talia reprehendunt, qualia ibi defendunt? Si autem non possent, cur in vno ratum, ac non potius in vtroque testamento, quod non intelligentibus impijs prauum videretur, idem intelligentibus pijs rectum, sed rectum credi oportere concedunt? An forte, quae de nouo testamento similia protulimus, ipsa quoque audent dicere falsa esse atque peruersa, priuilegio illo suo diabolico: vt quicquid est in Euangelio, vel in epistolis canonicis, quo adiuuari haeresim suam putent, id esse a Christo & Apostolis dictum teneant atque suadeant: Quicquid autem ex eisdem codicibus aduersus eos sonuerit, immisissum ab infalsatoribus ore impudeti ac sacrilego non dubitet dicere. Cui furori eorum, auctoritatem, omnium librorum extingueri atque abolere conanti, iam supra, quantum suscepti operis ratio sinere videbatur, non pauca respondi. Nunc illud ad moneo, vt cum insanas & sacrilegas fabulas suas Christiani nominis pallio velare contendunt, videant tamen quando ista contra scripturas Christianas disputant, non a nobis contra Paganos tantum, sed etiam contra Manichaeos veritatem eorum dicunt diuinorum testamenti vtriusque defendi. Et ista quidem, quae modo Faustus velut indigna deo de nostris veteribus literis in sermone suo posuit, contra Paganum, & in Euangelico vel Apostolico sermone talia

reprehendentem, ita fortasse defenderet, vt paria de authoribus eorum, sicut Paulus noster apud Athenienses fecit, commemorarem. Inuenirem enim fortasse & in literis eorum, deum mundi creatorem ac fabricatorem, & lucis huius institutorem: qui tamen antequam ea corderet, non iacebat in tenebris: & ex opere suo perfectio elatum esse gaudio: quod certe amplius est quam vidit, quia bonum est: & legislatorem, quem si homo sequeretur, suo bono faceret: si autem sperneret, suo malo. Quae non ideo dicerent ignarum futuri, quia & futuris contemptoribus legem dedit. Iam vero ideo improvidum, quod aliquid interroget, nec omnino dicerent, in quorum libris multa non ob aliud interrigatur, nisi vt suis quisque responsionibus conuincatur, cum ille qui interrogat, non solum sciat, quod sibi vult ab altero responderi, sed etiam illum hoc responsurum. Inuidentem autem cuiquam deum, quod malos beatos fieri non sine- ret, si vellet dicere, plenos inueniret suorum libros de hac re ad diuinam providentiam pertinentes. De sacrificiis vero nihil aliud mihi Paganus obiceret, nisi cur apud eos illa reprehendamus, cum in nostris veteribus libris talia sibi deus noster iussisse legeretur offerri. Hic ego de vero sacrificio latius fortasse differens, E demonstrarem id non deberi, nisi vni vero deo, quod ei vnus verus sacerdos obtulit, mediator dei & hominum: cuius sacrificij promissas figuras in victimis animalium celebrari oportebat, propter commendationem futurae carnis & sanguinis: per quam vniam victimam fieret remissio peccatorum de carne & sanguine contractorum, quae regnum dei non possidebant: quia eadem substantia corporis in caelestem commutabitur qualitatem: quod ignis in sacrificio significabat, velut absorbens mortem in victoriam. In eo autem populo haec rite celebrata sunt, cuius & regnum & sacerdotium prophetia erat venturi regis & sacerdotis, ad regendos & consecrandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnum caelorum, & sacrarium angelorum ad vitam aeternam. Huius itaque veri sacrificij sicut religiosa praedicamenta Hebraei celebrauerunt, ita sacrilega imitamenta Pagani: quoniam quae immolant gentes, ait Apostolus, demoniis immolant, non deo. Antiqua enim res est praenunciatiua immolatio sanguinis, futuram passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris literis inuenitur. Non igitur mirum est, si prauaricatores angeli, quorum duo maxima vitia sunt, superbia atque fallacia, per hunc aetrem volitantes, quod vni vero deo deberi nouerant, hoc sibi a suis cultoribus exegerunt, a quibus diu putari voluerunt, dante sibi locum vanitate cordis humani: maxime cum ex desiderio mortuorum constituerentur imagines, vnde simulachrorum usus exortus est: & maiore adulatione diuini honores deferretur, tanquam in caelum receptis, pro quibus se in terris damonia colenda supponerent, & sibi sacrificari a deceptis & perditis flagitarent. Sacrificium ergo non solum cum iuste imperat verus deus, sed etiam cum superbe exigit falsus deus, satis ostendit cui debeatur. Haec ille si Pagano si esset difficilior ad credendum, etiam ipsa prophetia persuaderem, in qua tam longe ante conscripta sunt, quae nunc impleta monstrare. Quod si & hanc contemneret, hoc quoque agnosceret potius, quam mirarer: quando quidem non omnes fuisse credituros, in eiusdem prophetiae veritatem recolerem. Si autem zelantem Christum vel deum ex vtroque testamento mihi obiceret, atque ipsum verbum exagitarer, nihil aliud

Gene. 11.

Cap. XVII.

E

1. Timo. 2.

1. Cor. 15.

1. Cor. 16. cap. 16.

1. Cor. 10.

Gene. 4.

Sapient. 14.

Ca. XVIII.

G aliud quàm se omnium literarum vel experte vel negligentem ostendere. Cum enim docti eorum discernant inter voluntatem & cupiditatem, gaudium & legitimitatem, cautionem & metum, clementiam & misericordiam, prudentiam & astutiam, fiduciam & audaciam & multa in hunc modum, ita ut in his diuinis *f verbis ea quae priora posui virtutibus, quae autem posteriora vitis apponant: pleni sunt tamen libri eorum abusione istorum nominum, cum quae proprie vitia significant, etiam virtutes sic appellatur: cum vel cupiditas pro voluntate, vel laetitia pro gaudio, vel metus pro cautione, vel misericordia pro clementia, vel astutia pro prudentia, vel audacia pro fiducia ponitur. Et quis omnia commemorare valeat, quae ad similem licentiam mos locutionis usurpat? Huc accedit etiam singularum quarumque linguarum sua quaedam proprietates: nam in ecclesiasticis literis nusquam misericordiam in vituperationem positam recolo. Cui rei sermonis etiam quotidiani consuetudo concordat. Graeci duas res vicinas quidem, sed tamen distinctas, vno nomine appellant, laborem & dolorem, nos eas singulis nominibus enunciamus: sicut a nobis vno nomine appellatur vita, siue secundum quam dicimus, viuit, quod exanime non est: siue secundum quam dicimus, bona vita homo est: Graeci autem ista duo, duobus quoque vocabulis significant. Vnde fieri potest, ut excepta verborum abusione, quae in omnibus linguis late patet, aliqua etiam Hebraeae linguae proprietate zelus in vtroque ponatur: siue cum coniugis adulterio turbatus animus contabescit, quod in deum cadere non potest: siue cum seruanda pudicitiae coniugalis custodia diligens adhibetur, quod deum facere, cum plebem suam tanquam coniugem alloquitur, quam per multos falsos deos fornicari non vult, non solum sine dubitatione, verum etiam cum gratiarum actione nobis utile est confiteri. Hoc & de ira dei dixerim. Neque enim perturbatur deus, cum infert iram, sed ira pro vindicta ponitur: siue abusione, siue aliqua praecedentis linguae proprietate. De interfectis autem hominum milibus non miraretur, si dei iudicium non negaret: quod neque Pagani negant, qui dei prouidentia istam vniuersitatem regi & administrari a summis usque ad ima concedunt. Quod si & hoc negaret, vel suorum auctoritate facilius, vel aliquando diutius certarum rationum disputatione conuinceretur: vel tanquam nimium durus & stolidus, ipse, quod esse non crederet, diuino iudicio relinqueretur. Leuia porro, siue nulla commissa, propter quae deus interfecerit homines, si expresse commemoraret, ostenderemus nec nulla esse, nec leuia: velut quod exempli gratia posuimus de veste nuptiali, demonstrarem quantum esset nephas sacras nuptias adire, quarentem ibi gloriam, non spoli, sed suam: vel si quid forte aliud illa vestis meliore intellectu significare inueniretur: aut quod ante oculos regis interficiuntur, qui eum sibi regnare noluerunt, non in longo forte sermone nostro appareret, non quem admodum nulla culpa est hominis, si nollet sibi regnare quaequam hominem, ita nullam vel paruam esse culpam eum sibi nolle regnare, in cuius solius regno recte, beate, semperque viuatur. Iam illud vltimum, quod Faustus posuit, insidians veteribus libris, tanquam vituperantibus deum, quod minetur gladium, quo nemini parcat, nec iusto, nec peccatori: cum Pagano exponeretur quo accipiedum sit, fortassis nec nouo nec veteri testamento resisteret, eius placeret similitudo Euangelica, quae istis, qui se Christianos haberi volunt, aut non apparet vt caecis, aut displicet vt peruersis. Summus quippe ille

vis agricola aliter parat falcem sarmentis fructuosus, K aliter infructuosus: tamen non parcat nec probis nec reprobis: illis purgandis, illis amputandis. Nullus enim hominum est tanta iustitia praeditus, cui non sit necessaria tentatio tribulationis, vel ad perficiendam, vel ad confirmandam, vel ad probandam virtutem: nisi forte nec Paulum isti Apostolum inter iustos numerant: qui quauis humiliter & veraciter sua praeterita peccata fateatur, tamen se ex fide Iesu Christi iustificatum, gratias agit. An vero illi parcebat ille, quem vani non intelligunt dicentem, Non parcam, nec iusto, nec peccatori: Audiatur ergo ipsum, Et ne magnitudine, inquit, reuelationis extollar, datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter dominum rogavi, vt auferret eum a me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ecce nec iusto parcebat, vt eius virtutem in infirmitate perficeret, qui ei dederat colaphizantem angelum Satanæ, nisi dicitis quod eum diabolus dederit. Diabolus ergo agebat, ne magnitudine reuelationum Paulus extolleretur, & vt virtus eius perficeretur. Quis hoc dixerit? Ab illo igitur traditus erat iustus colaphizandus angelo Satanæ, qui per eum tradebat & iniustos ipsi Satanæ. De quibus idem dicit, Quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare. Iamne intelligitis quomodo ille desuper non parcat nec iusto nec peccatori? An quia illic gladius non minatus est, amplius exhorrecitis? Aliud est enim colaphizari, aliud occidi, quasi vero non diuersis mortium generibus prostrata sint martyrum milia: aut hoc reuera persecutores in potestate haberet, nisi eis desuper data esset ab illo, qui dixit, Non parcam nec iusto nec peccatori: cum ipse dominus martyr, qui filio proprio non pepercit, apertissime Pilato dicat, Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset desuper. Has pressuras persecutionesque iustorum, dicit idem Paulus, exemplum esse iusti iudicij dei. Quae sententia latius ab Apostolo Petro manifestatur, sicut supra commemoravi, vbi ait, tempus esse, vt iudicium incipiat a domo domini: Et si in initium, inquit, a nobis, qualis finis erit eis, qui non credunt dei Euangelio? Et si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Hinc enim intelligitur, quomodo non parcat impiis, tanquam sarmentis praecisis ad combustionem: quando iustis non parcat propter perficiendam purgationem. Nam & ipse Petrus testatur haec illius voluntate fieri, qui in libris veteribus ait, Non parcam, nec iusto, nec peccatori. Dicit enim & ipse, Melius est benefacientes, si velit spiritus dei, pati, quam malefacientes. Cum ergo ex voluntate spiritus dei patiuntur benefacientes, non parcat peccatoribus: secundum illius tamen voluntatem fit vtrunque, qui ait, Non parcam, nec iusto, nec peccatori: illum flagellando vt filium, illum puniendo vt impium. Ecce ostendi quantum potui, nos non colere versatum ex aeterno in tenebris deum, sed eum qui lux est, & tenebra in eo non sunt vlla, atque in seipso habitat lucem inaccessibilem, cuius lucis aeternae candor est coeterna sapientia. Nec lucis inopinata admiratorem, sed lucis factae creatorem, vt subsisteret: approbatorem, vt maneret, Nec ignarum futuri, sed mandatorum praeccepti, & damnatorum delicti: vt aduersus inobedientiam iuste prolata vindicta praesentes coerceret, futurosque terreret: Nec improvidum nesciendo querentem, sed interrogando iudicantem. Nec inuidum ac timentem, sed ab aeterna vita, quae iuste obedienti datur, praeruaricantem iuste prohibentem. Nec sanguinis & adipis

A adipis appetentem, sed carnali populo congruis sacrificiis impositis, per quasdam figuras verum sacrificium promittentem. Nec liuida perturbatione, sed tranquilla bonitate zelantem, ne vni deo debens anima castitatem, per multos falsos corrupta & prostituta turpetur. Nec ira, velut humana turbide saeuientem, sed alia diuina, seuera, iusta retribuētē, quae non propter vlciscendi libidinem, sed propter iudicandi vigorem certo vsu locutionis ira nominatur. Nec ob leuia vel nulla commissa hominum milia perimetem, sed aequissimo examine per temporales mortalium mortes vtilitatem timoris sui populis imponentem. Nec sine villo delicto t caeca confusione iustos peccatoresque punientem, sed iustis salubrem correptionem propter perfectionem, peccantibus autem debitam seueritatem propter aequitate distribuentem. Vnde vos apparet Manichei suspicionibus vestris esse deceptos, cum male intelligendo scripturas nostras, vel malos intellectores experiendo falsa de catholicis creditis: ac sic relicta sana doctrina, conuersi ad sacrilegas fabulas, nimiumque peruersi & alienati a societate sanctorum, nec ex nouo testamento corrigi vultis, vnde talia proferimus, qualia in veteri arguitis. Vnde fit, vt aduersus vos, sicut aduersus Paganos vtrunque testamentum defendere compellamur. Sed facite aliquem prorsus carnaliter ita desipientem, vt deum colat: non qualem colimus, qui vnus & verus est, sed quale nos colere dicitis, qui vestris vel calumniis vel suspicionibus fictus est: nonne etiam iste meliorem colit quam vos? Quae enim aduertite & qualescunque oculos aperite: neque enim opus est magno acumine ingenij, vt hoc quod dicam, perspici possit: omnes prudentes imprudentesque appello, audite, aduertite, iudicate. Quanto enim melius deus vester ex aeternitate versatus esset in tenebris, quam coeternam sibi & cognatam lucem mississet in tenebras? Quanto melius exortam sibi nouam lucem ad fugandas tenebras miratus laudaret, quam irruentes sibi veteres tenebras, nisi sua luce contenebrata, euitare non possent? Infelix, si perturbatus: crudelis, si securus hoc fecit. Melius enim certe a se factam lucem videret, & miraretur bonam, quam a se genitam faceret malam: quae sic ab eo repulit tenebras in inimicas, vt ei fieret inimica. Hoc enim culpa imputabitur damnandis in globo illis reliquis, quod errare se a priore lucida sua natura passę sunt, & inimicę lumini sancto extiterunt: quod antequam eis accideret ex aeternitate, si nesciebant hoc sibi futurum, aeternas ignoratiae tenebras: si autem sciebant, aeternas timoris tenebras patiebantur. Ecce vere pars & substantia dei vestri, in suis tenebris ex aeternitate versata est: nec postea lucem nouam mirata est, sed alias tenebras alienas, quas semper timebat, incurrit. Porro ipse deus, cuius illa pars erat, si eidem parti suae futurum tantum malum timebat, etiam ipsum occupauerant timoris tenebrae: si autem hoc futurum nesciebat, ignorantiae tenebris caecabatur. Si autem hoc parti suae futurum sciebat, & non timebat, peiores sunt tenebrae tantae crudelitatis, quam vel ignorantiae vel timoris. Neque enim habebat deus vester, quod in ipsa carne, quam non a deo, sed ab Hyle factam dementissime creditis, sic laudat Apostolus, Si patitur vnum membrum, compatiantur omnia membra. Sed non accusamus praesciebat, timebat, dolebat, sed quid faceret non habebat. In his ergo suae misericordiae tenebris ex aeternitate versatus est: nec postea nouam lucem, quae ab illo tenebras fugaret, miratus est, sed alias tenebras, quas semper timebat, magno malo suae lucis expertus est. Quanto melius, non dicam

praeceptum daret sicut deus, sed praecceptum acciperet sicut D homo: quod bono suo custodiret, malo suo contemneret, in vtroque tamen motu animi libera voluntate vteretur, potius quam contra voluntatem ad contemendam lucem suam, inuitabili necessitate premeretur. Nam illud multo vtiq; melius esset, vt praecceptum daret humanae naturae, quam peccatam esse nesciret, quam naturam suam diuinam necessitate pressus, peccare compelleret. Euigilate, & dicite nobis, quomodo vincit tenebras, quem vincit necessitas? Haec iam erat apud illum hostis maior, a qua victus & iustus cum minore pugnavit. Quanto melius nesciret, quo ab eius facie fugisset Adam, quam ipse primo a facie durae ac dirae necessitatis, & postea a facie diuersae atque aduersae gentis quod fugeret non haberet. Quanto melius naturae humanae inuideret vitam beatam, quam naturam diuinam daret in miseriam: desideraret sanguinem & adipem sacrificiorum potius, quam ipse toties etiam idolis maceretur, mixtus adipi & sanguini omnium victimarum: perturbaretur zelo, si illa sacrificia & diis aliis offerrentur potius, quam ipse ligatus, non solum in omnibus frugibus, verum etiam in omnibus carnibus, per omnes aras, omnibus daemonibus offerretur. Quanto melius vel humana indignatione commotus ac turbidus, peccantibus & suis & alienis irasceretur, quam ipse non solum in omnibus irascentibus, sed etiam in omnibus timentibus turbaretur: in peccantibus omnibus coquinaretur: in damnatis omnibus puniretur: vbiq; ligatus ex illa sua parte, quam ad tale dedecus innocetem ipse dannauit, vt per illam vinceret, quod timebat: etiam ipse sub tam extitiosa necessitate damnatus, vt ei damnata pars eius possit ignoscere, si cum iam miser sit, vel humilis esset. Nunc autem quis ferat reprehendi a vobis deum irascentem suis alienisque peccantibus, cum deus, quem fingitis, membra sua, quae coactus coegit ire in fauces peccati, postea damnat in globo? Quod quidem cum faciet, vt dicitis, iram non habebit. Sed miror, si frontem habebit inferendo in eos quasi vindictam, a quibus petere deberet veniam, & dicere, Obsecro ignoscite, membra mea estis. Quando ego in vos istud, nisi victus necessitate facere possim? Scitis & vos, quod tunc, quando vos huc misi, horrendus hostis eruperat: quod autem nunc vos hic illigo, timeo ne rursus irrumpat. Iam certe etiam illud fateamini, multo melius esse hominum milia ob nul lam vel leuem culpam temporali morte interficere, quam membra sua, id est, membra dei, substantiam dei, & planne deum, & in peccati voragine tradere, & poenae sempiternae colligatione damnare. Si enim esset illis membris peccandi vel non peccandi liberum arbitrium, quantum de substantia dei, quae vere substantia dei est, ac per hoc omnino incommutabilis, quemadmodum hoc dicitur, non inuenitur. Deus enim omnino peccare non potest, sicut negare seipsum non potest: homo autem potest peccare, & deum negare: sed si nolit, non facit. Si ergo istis membris dei vestri velut animae humanae ac rationali, esset, vt dixi, peccandi vel non peccandi liberum voluntatis arbitrium, recte fortasse pro grauibus criminibus in illo globo supplicio plecterentur: nunc autem libertatem voluntatis illas particulas habuisse, dicere non potestis, quam totus deus ipse non habuit: quia si eas non mitteret in peccatum, totus a tenebrarum gente perualis, peccare cogere tur: quod si cogi non posset, peccauit, cum eo se misit, vbi cogi posset: & ideo magis ipse illo velut parricidalis culleo dignus, qui hoc fecit libero imperio, quam illa, quae obtulerando illum ierunt, vbi recte viuendi

* alias dicitur
7bis.

ωροσ.

H

2. Cor.
1. Tim.

Cap. XIX.

Matt. 22.

Luc. 19.

Cap. XX.

Ioan. 15.

1. Tim. 1.

2. Cor. 12.

1. Tim. 1.

Roma. 8.

Ioan. 19.

2. Thes. 1.

1. Pet. 4.

Ioan. 15.

M

1. Petri. 3.

Cap. XXI.

1. Ioan. 1.

1. Tim. 6.

Sapient. 7.

1. Cor. 12.

delectu.

Cap. XXII.

De natura
boni. cap. 18

1. Tim. 1.

G viuendi arbitrium liberum perdiderunt. Si autem ad peccandum & ipse inuasus atque possessus cogi posset, nisi per suae partis primo flagitium, deinde supplicium sibi puidisset, nullaq; fuit in deo vestro, nec in eius partibus libera voluntas: non se fingat iudicem, sed agnoscat reum: non quia passus est quod nolebat, sed quia se simulat iusta retribuere, damnando eos, quos nouit malum passos esse potius, quam fecisse: quod ad hoc tantum simulat, ne victus inueniatur: quasi aliquid prosit alicui misero, si foelix aut fortunatus vocetur. Nempe iam & hoc melius erat, vt deus vester sine vilo aequitatis examine hominibus, nec iustis nec peccatoribus parceret: quod in reprehensione dei nostri Faustus nihil intelligens vltimum posuit: quam in membra sua sic saeuiret, vt parum sit quod ea inexpressibiliter venenanda hostibus obtulit, nisi etiam falso crimine iniquitatis accuset. Quae ideo merito dicit pendere tam immane ac sine sine supplicium, quod errare se a priore sua lucida natura passa sunt, & inimica lumini sancto extiterunt: vnde, nisi quia, vt ipse dicit, ita erant inuiscerata primae auiditati principum tenebrarum, vt originem suam recole- re, sedq; ab hostili natura discernere non valerent. Ergo animae huiusmodi nihil mali ipsae fecerunt, sed innocentes tantum malum perpeſſae sunt, quo faciente, nisi illo primitus, qui vt a se in tantum malum procederet, imperauit: Peiores ergo expertae sunt patri, quam hostem. Pater enim eas ad tantum malum misit: hostis autem tanquam bonum appetiuit, cupiens perfrui, no nocere. Ille sciens nocuit, ille nesciens. Sed deus infirmus atque inops, aliter sibi consulere non valebat, prius aduersus hoste inprobum, & post aduersus inclusum. Saltem ergo non accuset eas, quarum obedientia tutus est, quarum morte securus est. Si enim coactus est preliari, nunquid & calumniari? Nam quando se errare a priore sua lucida natura passae sunt, & inimica lumini sancto extiterunt, ad hoc vtique ab hoste coactae sunt, cui si resisterent, nec valuerunt, innocentes damnantur: si autem valuerunt, nec voluerunt, quid adhuc tam fabulose inducitis naturam mali, cum a propria voluntate sit origo peccati? Hoc enim certe sua culpa, non vi aliena fecerunt, quod cum possent malo resistere, noluerunt: quod enim si facerent, bene facerent: si autem non facerent, grauius immaniterq; peccarent: si potuerunt & non fecerunt, vtique noluerunt: si ergo noluerunt, voluntatis crimen est, non necessitatis. A voluntate igitur initium peccati: vnde autem initium peccati, inde initium mali, vel faciendi contra iustum praecceptum, vel patiendi secundum iustum iudicium. Proinde nulla causa est, cur querentes vnde sit malum, irrueritis in huius erroris tam magnum malum, vt naturam tot bonis abundantem, naturam mali diceretis, & in natura summi boni ante commixtionem naturae mali horrendum necessitatis malum poneretis. Et huius enim erroris vestri causa superbia est, quam non habebitis, si nolitis: sed vos dum vultis illud quod irruistis, quoquo modo defendere, auferitis originem peccati a voluntatis arbitrio, & ponitis in vana & falsa fabula naturam mali: ac per hoc restat, vt dicatis etiam illas animas in horribili globo aeterna colligatione damnandas, no voluntate, sed necessitate inimicas lumini sancto extitisse: talemq; deum vestrum iudicem constituatis, apud quem nihil prodesse possitis eis, quarum causam demonstrata necessitate defenditis: & talem regem, a quo fratribus vestris, filiis & membris illius, quorum inimicitias aduersus vos & ipsum, non voluntate, sed necessitate extitisse perhibetis,

nec indulgentiam impetrare valeatis. O immanissimam K crudelitatem, nisi quod conuertitis vos ad ipsius defensionem, vt eum quoque ista quod necessitate faciat excusetis. Si ergo possitis inuenire alterum iudicem, qui liber vinculo necessitatis, moderator existeret aequitatis, istum certe in illo globo non forinsecus figeret, sed cu ipso terribili hoste intus includeret. Cur enim non iuste prior sit ad poenam damnationis, qui prior est ad crimen necessitatis? Quanto ergo melius eligeretis deum in comparatione peioris, no qualem colimus, sed quale nos colere vel fingitis vel putatis, qui sine vilo aequitatis examine, sine vlla distinctione damnationis & discipline, non parceret in seruis suis nec iusto nec peccatori: potius quam non parceret membris suis vel innocentibus, si necessitas crimen non est: vel illi obtemperando factis nocentibus, si & necessitas crimen est: vt ab illo in eternum damnarentur, cum quo vel simul absolui, si post victoriam respiraret libertas: vel simul damnari debuerunt, si & post victoriam tantum saltem valeret necessitas, vt aliquid valeret & equitas. Sicut autem deum, non illum verum & summum quem colimus, sed alium nescio quem falsum confingitis, quem nos colere vel arbitramini vel calumniamini, qui tamen etiam ipse multo est melior deo vestro: ambo enim non sunt, & a vobis ambo finguntur: sed meliorem fingitis eum, que tanquam nostrum accusatis, quam eum quem vestrum adoratis. Sic & Patriarchas & Prophetas non tales vituperatis, quales honorantur a nobis, sed quales libris nostris non intellectis, maleuola vanitate finxistis: quos tamen etiam ipsos quales fuisse suspicamini, parum est si dicam vestris electis omnia Manichaei mandata seruauitibus, nisi etiam ostendam ipso deo vestro esse meliores: quod non aggrediar demonstrare, nisi prius factos patres nostros Patriarchas & Prophetas a criminationibus vestris adiuuante me domino aduersum corda carnalia perspicua oratione defendero. Et vobis quidem Manichaei sic respondere sufficeret, vt etiam vitia quae putatis nostrorum, laudibus vestrorum praepone- da doceremus, addentes ad cumulum confusionis vestrae, vt etiam deus vester longe peior inueniretur hominibus, quales nostros patres fuisse iactatis. Sic ergo, vt dixi, vobis respondere sufficeret: sed quoniam nonnulli etiam praeter vestra vaniloquia sua sponte commouentur, vitam Prophetarum in veteri testamento comparantes vitae Apostolorum in nouo testamento, nec valentes di- M scernere consuetudinem temporis illius, quo promissio velabatur, a consuetudine temporis istius, quo promissio reuelatur: eis magis respondere compellor, qui vel temperantiam suam audet praeferre Prophetis, vel nequitiae suae quaerunt patrocinia de Prophetis. Quae Ca. XXVIII in re hoc primum dico, illorum hominum non tantum linguam, verum etiam vitam fuisse prophetica: totumq; illud regnum gentis Hebraeorum magnum quandam, quia & magni cuiusdam fuisse Prophetam. Quocirca quod ad eos quidem attinet, qui illic erant eruditi corde in sapientia dei, non solum in iis quae dicebant, sed etiam in iis quae faciebant: quod autem ad ceteros ac simul omnes illius gentis homines, in iis quae in illis, vel de illis diuinitus fiebant: prophetia venturi Christi & ecclesiae perscrutanda est: Omnia enim illa, sicut dicit Apostolus, figurae nostrae fuerunt. Sic autem isti in quibusdam factis, a quorum altitudine longe sunt, reprehendunt tanquam libidinem Prophetarum: sicut nonnulli etiam sacrilegi Paganorum reprehendunt tanquam stultitiam vel potius tanquam dementiae Christi, quia tempore

Marci. ii. A tempore anni non congruo poma quaesuit in arbore, aut puerilis cuiusdam fatuitatis affectum, quod inclinato capite digito scribebat in terra: & cum hominibus interrogantibus respondisset, rursus hoc facere coepit. Nihil enim sapit, nec intelligit in magnis animis quaedam virtutis vitii partuorum animorum esse simillimas: nonnulla specie, sed nulla aequitatis comparatione. Similes autem sunt qui in magnis ista reprehendunt, pueris imperitis in schola: qui cum pro magno didicerint, nomini numeri singularis verbum numeri singularis esse reddendum, reprehendunt Latinae linguae doctissimum auctorem, quia dixit, Pars in frustra secant. Debit enim, inquit, dicere, secat. Et quia norunt religionem dici, culpant eum, quia geminata litera dixit, religione patrum. Vnde non absurde fortasse dicatur in genere suo, quantum distant schemata & metaplasmi doctorum a solocismis & barbarismis imperitorum, tantum distare figurata facta Prophetarum a libidinosis peccatis iniquorum: ac per hoc sicut puer in barbarismo reprehensus, si de Vergilij metaplasmo se vellet defendere, ferulis caederetur: ita quisquis cum ancilla suae coniugis volutatus, Abrahae factum, quod de Agar prolem genuerit, in exemplum defensionis assumperit: vtinam non plane ferulis, sed vel fustibus coercitus emedetur, ne cum ceteris adulteris aeterno supplicio puniatur. Minime quidem illae res, istae autem magna sunt: nec ad hoc inde ducta similitudo est, vt schema sacramento, & solocismus adulterio coaequetur: veruntamen proportione sui cuiusque generis, quod in illis locutionum quibusdam virtutibus, seu vitii peritia, vel imperitia: hoc in his morum, quauis longe in diuerso genere virtutibus seu vitii sapientia vel insipientia valet. Ca. XXVI. Quapropter ne in quaque laudanda vel vituperanda, accusanda vel defendenda, coercenda vel relaxanda, damnanda vel absoluenda, appetenda vel vitanda, temere irruamus, in quibus omnibus peccata seu recte facta versantur: prius quid sit peccatum considerare debemus, tunc deinde inspicere facta sanctorum, libris conscripta diuinis: vt si qua & ipsorum peccata inuenierimus, ob quam vtilitatem sint etiam ipsa condita literis, memoriaq; mandata, diligenti quantum possumus ratione videamus: Quae autem repererimus stultis seu maleuolis videri peccata esse quae non sunt, nec tamen in eis eminent aliqua exempla virtutum, haec quoque in- tuemur, quae ob causam illis inserta sint literis, quas ad vtilitatem vitae praesentis regendae, & futurae adipiscendae conditas salubriter credimus. Porro autem quaecumque in factis sanctorum elucet, documenta iustitiae, nullus vel imperitorum dubitat debuisse conscribi. De illis ergo potest esse quaestio, quae vel inaniter scripta videri possunt, si nec recte facta apparent, nec peccata sunt: vel etiam perniciose, si peccata esse conuincuntur: ne valeant ad imitationem, siue in ipsis libris reprehensa non sint, & ideo putari etiam possint non esse peccata: siue illic quoque reprehensa sint, sub facili spe veniae committantur, quia & in sanctis inuenta sunt. Ergo peccatum est, factum vel dictum vel concupitum aliquid contra aeternam legem. Lex vero aeterna est, ratio diuina vel voluntas dei, ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans. Quisnam igitur sit in homine naturalis ordo, quaerendum est. Constat enim homo ex anima & corpore. Sed hoc & pecus. Nulli autem dubium est, animam corpori naturali ordine praeponeendam. Verum animae hominis inest ratio, quae pecori non inest. Proinde sicut anima corpori, ita ipsius animae ratio ceteris

eius partibus, quas habent & bestiae, naturae lege proponitur: in qua ipsa ratione, quae partim contemplatiua est, partim actiua, proculdubio contemplatio praecellit. In hac enim & imago dei est, quae per fidem ad speciem re- Col. 3. formamur. Actio itaque rationalis contemplationi rationali debet obedire: siue per fidem operanti, sicuti est, quoadiu peregrinamur a domino: siue per speciem, quod 2. Cor. 3. erit, cum similes ei erimus: quoniam videbimus eum si- 1. Ioan. 3. cuti est, effecti etiam in spiritali corpore ex gratia eius aequales angelis eius, recepta stola prima immortalitatis Math. 22. & incorruptionis, quae induetur hoc mortale & corruptibile nostrum, vt absorbeat mors in victoria, iustitia perfecta per gratiam. Quia & sancti ac sublimes angeli habent contemplationem & actionem suam, id enim sibi agendum imperant, quod ille quem contemplantur, iubet: cui aeterno imperio liberaliter, quia suauiter, seruiunt: nos vero, quorum corpus mortuum est Roma. 8. propter peccatum, antequam viuificet deus & mortalia corpora nostra per inhabitatem spiritum eius in nobis, pro modulo infirmitatis nostrae secundum aeternam le- Gal. 5. gem, quae naturalis ordo seruatur, iuste viuimus, si viuamus ex fide non ficta, quae per dilectionem operatur: habentes in conscientia bona spem repositam in caelis im- mortalitatis & incorruptionis, & ipsius perficiendae iustitiae usque ad quandam ineffabili suauissimam fati- ritatem, quam in ista peregrinatione oportet eliniri ac sitiri, quandiu per fidem ambulamus, non per speciem. 2. Cor. 5. C. XXVIII. Quapropter hominis actio seruans fidei seruienti deo, refrenat omnes mortales delectationes, & eas coercet ad naturalem modum, meliora inferioribus ordinata dilectione praeponeens. Si enim nihil delectaret illicitum, nemo peccaret. Peccat ergo, qui delectatione illiciti relaxat potius quam refrenat. Est autem illicitum, quod lex illa prohibet, quae naturalis ordo seruatur. Vtrum autem sit aliqua rationalis creatura, quam nihil possit illicitum delectare, magna quaestio est. Quod si est, no in eo genere factus est homo: nec illa natura angelica, quae in veritate non stetit: sed in eo genere ista rationalia facta sunt, vt in esset eis possibilitas frenandi delectationem ab illicito, quam non frenando peccauerunt. Magna est itaque & humana creatura, quandoquidem per eam possibilitatem instauratur: per quam si voluisset, nec cecidisset. Magnus ergo dominus & laudabilis nimis, Psal. 59. qui condidit eam. Condidit enim & inferiores, quae no F possunt peccare: condidit & meliores, quae nolunt peccare. Bestialis enim natura non peccat, quia nihil facit contra aeternam legem, cui sic subdita est, vt eius particeps esse no possit. Rursus angelica sublimis natura no peccat, quia ita particeps est legis aeternae, vt solus eam delectet deus, cuius voluntati sine vilo experimento te- tationis obtemperat. Homo autem, cuius propter pec- Job. 7. catum tentatio est vita super terram, subdat sibi quod habet commune cum bestiis: subdat deo, quod habet commune cum angelis, donec iustitia & immortalitate perfecta atque percepta, ab istis exaltetur, illis aequetur. Mortales autem delectationes usque ad reparandam seu custodiendam istam mortalem salutem, siue vniu- cuiusque hominis, siue ipsius humani generis vel exci- tandae vel relaxandae sunt: vltra si prolapsa fuerint, & contra temperantiae rationem hominem non se regen- tem arripuerint, libidines erunt profecto illicitae ac tur- pes & dignae doloribus emendari. Quod si etiam per- turbatum rectorem in tantam voraginem perditae co- suetudinis mergant, vt vel inultas fore credens, confes- sionis & poenitentiae negligat medicinam, quae correptus emergat,

Cap. XXIII

Ca. XXVIII

1. Cor. 10. Cap. XXV.

Ca. XXVII
2. sen. di. 11.
35. cap. 11.

G emergat, vel peiore morte cordis contra illam aternā
providentiā legem blasphemum eis patrociniū de-
fensionis adhibeat, atque ita diem fungatur extremū:
non iam emendatione, sed damnatione dignum, lex il-
la irreprehensibilis censet aeterna. Ergo lege con-
sulta, quā ordinem naturalem conservari iubet, per-
turbari vetat: videamus quid peccaverit id est, quid cō-
tra istam legem fecerit pater Abraham in his, quā ve-
lut magna crimina Faustus obiecit. Habenda, inquit,
prolis infana flagras cupidine, & deo, qui id iam sibi de
Sara coniuge promiserat, minime credens, cum pellice
volutus sit. Infana vero iste Faustus criminandi cupi-
ditate cecatus, & hæresis suæ nefas prodidit, & Abrahæ
concupitum nesciens erransq; laudavit. Sicut enim lex
illa aternā id est, voluntas dei creaturarum omnium cō-
ditoris, conservando naturali ordini consulens, non ut
satiandæ libidini serviat, sed ut salutis generis prospici-
atur, ad prolem tantummodo propagandam, mortali-
s carnis delectationem dominatu rationis in concu-
bitu relaxari sinit: sic eōtrario pueris a lex Manichæorū,
ne deus eorum, quem ligatum in omnibus feminibus

plangunt, in conceptu foeminae arctius colligetur, prole
ante omnia deuitari à concubentibus iubet, ut deus
eorum turpi lapsu potius effundatur, quā crudeli ne-
xu vinciat. Non igitur Abraham prolis habendæ in-
fana cupiditate flagrabat, sed Manichæus prolis deuitā-
dæ infana vanitate delirabat. Proinde ille naturæ ordi-
nem servans, nihil humano cōcubitu agebat, nisi ut ho-
mo nasceretur: iste peruersitatem fabulæ observans, ni-
hil in quolibet concubitu timebat, nisi ne deus captiva-
retur. Vbi autem Faustus in factō Abrahæ velut cō-
scientiam culpæ vxoris, ibi vero malo quidem animo
& intentione vituperandi, sed tamen nesciens & nolens
vtrunque collaudat. Neque enim conscientiam suā fla-
gitio coniugis miscuit, quōd ille suam libidinem turpi &
illicita voluptate satiet: sed etiam illa naturali ordine
filios volens, seq; sterilem sciens, ancillaris vteri fœcū-
ditatem in vsum iuris sui potestate licita vendicavit: nō
cedens viro concupiscenti, sed iubens obedienti. Neque
hoc inordinata superbia: quis enim nescit vxorem ma-
rito tanquam domino debere seruire? Sed quod ad mē-
bra corporis attinet, quibus sexus ipse distinguitur, A-
postolus dicit, Similiter & vir sui corporis potestatem
non habet, sed mulier: ut cum in ceteris actibus ad hu-
manam pacem pertinentibus, mulier viro debeat serui-
tutem, huius vniū rei, quā sexus vtriusque carnali forte
discernitur, & carnali commixtione concernitur, simi-
lem in se habeant potestatem, vir in vxorem, & vxor
in virum. Prolem igitur, quam de se habere Sara nō po-
terat, de ancilla habere voluit: ex eo tamen semine, ex
quo & de se, si posset, habere debebat. Nonquam hoc fa-
ceret mulier, si in corpore viri carnali concupiscentia
teneretur: zelaret enim potius pellicem, non faceret ma-
trem: nunc vero propterea sic propagandi voluntas pia
fuit, quia concubendi voluntas libidinosa non fuit.

Illud sanè defendi non potest, si Abraham, sicut Fau-
stus obiecit, minime credes deo, qui sibi iam prolem de
Sara promiserat, de Agar suscipere voluit. Sed apertis-
sime falsum est. Nondum hoc promiserat deus. Recen-
scent scripturæ illius superiora, qui volunt, inueniet se-
mini Abraham iam fuisse promissam terram, & innum-
merabilis multitudinis abundantiam, nondum tamen
fuisse patefactum, quomodo illius seminis esset futura
propagatio, vtrum ex carne Abrahæ, si de se ipse ge-
neraret, an ex voluntate, si aliquem forte adoptaret. Dein-

de si de carne ipsius, vtrum ex Sara, an ex alia profusus, K
nondum manifestum fuit. Legant, inquam, qui volunt,
& inuenient Faustum, aut falli imprudenter, aut fallere
impudenter. Itaque Abraham, cum sibi videret non na-
sci filios, & tamē semini suo factam promissionem te-
neret, primo de adoptione cogitabat. Hoc indicat, quōd
cum deo loquens, ait de vernaculo suo, Hic hæres meus
erit: tanquam diceret, quia de me ipso mihi semen non
dedisti, in isto comple quod meo semini promissisti. Si
enim semen cuiusque non appellaretur, nisi quod eius
carne nasceretur, nec nos appellaret Apostolus, Semen
Abrahæ, qui certe originem carnis ab illo nō ducimus,
sed imitatione fidei semen eius facti sumus, credentes
in Christo, cuius caro ex illius carne propagata est. Tūc
ergo Abraham audiuit à domino, Non hic erit hæres
tuus, sed qui exibit de vtero tuo, ipse erit hæres tuus. Iam
tunc adoptionis cogitatione sublata, cum de se ipso se-
men speraret Abraham, restabat incertum, vtrum ex Sa-
ra, an ex alia, quod illi deus occultare voluit, donec pri-
us ex ancilla vetus testamentum figuraretur. Quid ergo
mirum, si videns Abraham sterilem vxorem, cupiē-
tem sibi prolem, quam parere ipsa non potuit, ex famu-
la sua & ex marito provenire, non suæ carnali cupidi-
tati cessit, sed coniugali potestati obtemperavit: credens
hoc Sarā ex dei nutu voluisse, qui iam ex se ipso illi hæ-
redem promiserat, sed ex qua foemina non prædixerat.
Frustra igitur Faustus ad obiciendum hoc crimen in-
fans insuluit, tanquam infidelem Abraham infideliter
arguens. Cetera enim cecitate non credendi nec valuit
intelligere, hoc autem libidine calūniandi neglexit &
legere. Quod autem iustum & fidelem virum ma-
trimonij sui infamissimum nundinatorem appellans,
avaritiæ ac ventris causa duobus regibus, Abimelech &
Pharaoni, diuersis temporibus Saram coniugem suam,
sororem mentitum, quia erat pulcherrima, in concubi-
tum asserit vendidisse: non ore veridico à turpitudine
separat honestatem, sed ore maledico totum vertit in
crimen. Hoc enim Abrahæ factum Ienocinio simile vi-
detur, sed non valentibus ex illius aternæ legis lumine
à peccatis recte facta discernere: quibus & cōstātia per-
tinacia videri potest, & virtus fiducie vitium putatur au-
dacia: & quæcunque similiter obiciuntur, quasi non
recte agentibus, à non recte cernentibus. Neque enim
Abraham flagitio consensit vxoris, eiusq; vendidit adul-
terium: sed sicut illa famulam suam non libidini mariti
permisit, sed officio generandi vltro intulit, nequaquā
turbato ordine naturali, vbi eius potestas erat, iubens po-
tius obedienti, quā cedens cōcupiscenti: sic & ipse cō-
iugem castam, & casto corde sibi coherentem, de cuius
animo, vbi pudicitia virtus habitabat, nullo modo du-
bitabat, tacuit vxorem, dixit sororem: ne se occiso, ab a-
lienigenis atque impiis captiva possideretur: certus de
deo suo, quōd nihil eam turpe ac flagitiosum perpeti si-
neret. Nec eum fides ac spes fefellit: nam Pharaon terri-
tus monstris, multisq; propter eam malis afflictus, vbi
eius vxorem diuinitus didicit, illam cum honore re-
stituit: Abimelech autem somnio comonitus atque e-
doctus, similiter fecit. Nonnulli quidem, non calū-
niosi & maledici, sicut Faustus, sed eisdem libris hono-
rem debitum deferentes, quos iste vel non intelligit: cum
hoc Abrahæ factum considerarent, visum est eis quōd à
firmitate fidei subdefecerit atque titubauerit, & timore
mortis, sicut dominum Petrus, ita iste negauerit vxorē.
Quod si ita necesse esset intelligi, peccatum hominis
agnoscerem:

Gene. 15.
Gal. 3.
Gene. 17.
Gal. 4.
Gene. 20.
De Cinitate
dei. li. 16. cap.
19.
Tobie. 6. &
8.
Gene. 13. &
11.
Constitutio
dine.
Matt. 12.
Caput
XXXVI.
22. questio:
2. ca. Questio
riur.
Deute. 6.
Matt. 4.
Matt. 10.
Ioan. 10.
Matt. 2.
Ioan. 7.
Ibidem.
Caput
XXXIII.
In li. questio
num super
Gene. que-
stio. 26.
Matt. 26.

Cap. XXX.
T alias ceter.
Aeterna cr-
go & c.
Gene 16.
Gene. 17.

Ca. XXXI.

De Cini. del
li. 15. ca. 3. Et
li. 16. cap. 25.

Cō. 4. sen.
distin. 22. ca.
Sciendū etiā
est.

1. Cor. 7.

7 desideraba-
bar.

Ca. XXXII

Gene. 12. &
13.

Agnoscerem: nec ideo cuncta eius merita deleta atq; obli-
terata censerem, sicut nec illius Apostoli: quanquam cul-
pa non sit æqualis, negare vxorem, & negare Saluatorē.
Nunc vero cum habeam quod intelligam, ne hoc intel-
ligam, nulla causa cogor temeritate labi ad reprehen-
dendum, quem nemo cōuincit timore lapsum fuisse ad
mentiendum: neq; enim vtrū eius vxor esset interroga-
tus, non esse respondit: sed cum ab eo quæreretur, quid
ei esset illa mulier, indicauit sororē, non negauit vxorē.
Tacuit aliquid veri, non dixit aliquid falsi. An vs-
que adeo desipimus, vt hic Faustum sequamur, qui ait so-
rorem mentitum, quasi genus Saræ aliunde didicerit,
cum hic sancta scriptura non aperuerit? Puto iustum es-
se, vt in ea re, quam nouerat Abraham, nos autem non
nouimus, Patriarchæ potius credamus loquenti quod
scit, quā Manichæo criminanti quod nescit. Cum igitur
Abraham eo tempore cōuinceret in reb⁹ humanis, quo
quidem iam fratres ex vtroque aut ex altero vel altera
parente natos, nec tunc coniugio non licebat, filios autem
fratrum, aliōsque longinquo gradu generis consan-
guineos, nulla lege, nulla potestate prohibita consuetu-
do iungebat: quid mirum si sororem suam: id est, ex pa-
tris sui sanguine procreatam habebat vxorem? Nā hoc
ipse reddenti sibi eam regi, dixit de patre esse sororem,
non de matre: vbi certe vt sororem mentiretur, nullo
iam timore cogebatur, quando ille vxorem eius esse di-
dicerat, & eam diuinitus territ⁹ cum honore reddebat.
Fratres autē siue sorores generali nomine consanguine-
os vel consanguineas solere apud veteres appellari,
scriptura testatur. Nam & Tobias dicit deo cum oraret
antequā miseretur vxori, Et nunc domine, tu scis quom-
niam non luxuriæ causa accipio sororem meam, cum
esset illa non ex concubitu eiusdem patris, nec ex eodē
matris vtero, sed ex eadem stirpe cognationis exorta.
Et Loth frater Abrahæ dicitur, cum patruus eius esset
Abrahæ: ex qua v⁹ vocabuli etiā fratres domini vocan-
tur in Euangelio, non vtique quos Maria virgo pepe-
rerat, sed ex eius consanguinitate omnes propinqui.

Dicit aliquis, Cur non potius ita de deo suo præ-
sumpsit Abraham, vt fateri non timeret vxorem? Nun-
quid enim deus ab illo mortem non poterat repellere
quam timebat, eūque cum coniuge sua ab omni per-
niciæ in illa peregrinatione tutari, vt nec vxor eius, quā-
uis esset pulcherrima, appetere ab aliquo, nec propter
illam ipse neceretur? Poterat sanè hoc efficere deus: quis
ita sit demens vt hoc neget? Sed si interrogatus Abra-
ham, illam foeminam indicasset vxorem, duas res tuē-
das committeret deo, & suam vitam, & coniugis pud-
icitiam. Pertinet autem ad sanam doctrinam, vt quando
habet quod faciat homo, non tentet dominum deum
suum. Neque enim & ipse saluator non poterat tueri di-
scipulos suos, quibus tamen ait, Si vos persecuti fuerint
in vna ciuitate, fugite in aliam. Cuius rei prior exemplū
præbuit. Nam cum potestatem haberet ponendi animā
suam, nec eam poneret, nisi cum vellet, in Aegyptum ta-
men infans portantibus parentibus fugit: & ad diem fe-
stum non euidenter, sed latenter ascendit, cum alijs pa-
lām loqueretur Iudæis irascentibus, & inimicissimo a-
nimo audientibus, nec tamen valentibus in eum mit-
tere manus, quia nondum venerat hora eius: non cuius
horæ necessitate cogere mori, sed cuius horæ oppor-
tunitate dignaretur occidi. Qui ergo palām docendō &
arguendō, & tamen inimicorum rabiem valere in se a-
liquando non finendo, dei demonstrabat potestatem: idem
tamen fugiendo & latēdo hominis instruebat infirmi-

Tomus sextus.

tatem, vt deum tentare non audeat, quando habet quod D
faciat, vt quod cauere oportet, euadat. Neq; enim & A-
postolus Paulus desperauerat adiutorij protectionemq; A
diuinam, fidemq; perdidit, quando per murū in spor- 2. Cor. 11.
ta submissus est, vt inimicorum manus effugeret. Non
ergo in deum non credendo sic fugit, sed deum tenta-
ret, si fugere nolisset, cum sic fugere potuisset. Proinde
cum inter ignotos propter excellentissimam pulchri-
tudinem Saræ, & eius pudicitia & mariti vita esset in
dubio, nec vtrunque tueri posset Abraham, veruntamē
vnum horum posset: id est, vitam, ne deum suum tenta-
ret, fecit quod potuit: quod autem non potuit, illi com-
misit. Qui ergo se hominem occultare non valuit, ma-
ritum se occultauit, ne occideretur: vxorem deo credi-
dit, ne pollueretur. Quanquam scrupulosius disputa-
tari possit, vtrum illius mulieris pudicitia violaretur,
etiam si quisquam carni eius commixtus foret, cum id
in se fieri pro mariti vita, nec illo nesciente, sed iubente
permitteret: nequaquam fidem deserens coniugalem, &
potestatem non abuens maritalē: sicut ille adulter nō
fuit, quando vxoris obtemperans potestati, de ancilla E
prolem generare consensit: sed propter vim principio-
rum, quia non ita duobus viris viuis ad concubendum
foemina subditur, sicut duæ femine vni viro, multo ve-
rius & honestius illud accipimus, quōd pater Abraham
nec tentauit deum, quando vita suā quantum potuit ho-
mo consuluit, & sperauit in deum, cui pudicitiam con-
iugis commendauit. Iam vero in hac re gesta, quæ Caput
in diuinis libris posita, fideliterq; narrata est, quem non XXXVII.
delectet etiam factum propheticum perscrutari, & sa-
cramētū ostium pia fide studioq; pulsare: vt aperiat do-
minus & ostendat quis tunc in illo figurabatur viro, &
cuius sit vxor, quæ in hac peregrinatione atque inter a-
lienigenas pollui maculariq; non sinitur, vt sit viro suo
fine macula & ruga. In gloria quippe Christi recte viu-
it ecclesia, vt pulchritudo eius honori sit viro eius: sicut A-
brahim propter Saræ pulchritudinem inter alienigen-
as honorabatur, eiq; ipsi, cui dicitur in Canticis canti-
corum, O pulchra inter mulieres, ipsius pulchritudinis
merito reges offerunt munera: sicut Saræ obtulit rex A-
bimelech, plus in ea admirans formæ decus, quod ama-
re potuit, & violare nō potuit. Est enim & sancta eccle-
sia domino Iesu Christo in occulto vxor. Occulte quip-
pe atq; intus in abscondito secreto spiritali, anima hu-
mana inhæret verbo dei, vt sint duo in carne vna: quod
magnū cōiugij sacramētū in Christo & in ecclesia cō-
mendat Apostolus. Proinde regnum terrenū seculi hu-
ius, cuius figurā gerebat reges, qui Saram polluere per-
missi non sunt, nō expertum est, nec inuenit ecclesiam
coniugem Christi: id est, quā fideliter illi tanquā præ-
cipuo viro suo subdita cohereret, nisi cum violare tēta-
uit. Diuino enim testimonio per fidē martyrum cessit,
correctūq; in posterioribus regibus honorauit munere,
quā corruptioni suæ subdere in prioribus non eualuit.
Nam quod tunc in eodem rege prius & posterius figu-
ratū est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus re-
gibus adimpletur. Cum autē dicitur de patre esse fo-
rorē Christi ecclesiam, nō de matre, non terrena gene-
rationis, quæ euacuabitur, sed gratiæ cœlestis, quæ in æ-
ternum manebit, cognatio commendatur. Secundum
quam gratiam genus mortale non erimus, accepta po-
testate, vt filij dei vocemur & simus. Neque enim hanc
gratiā de synagoga matre Christi secundū carnē, sed de
deo patre percipimus. Hanc vero cognationē terrenā,
quæ ad mortem temporaliter generat, vocans in aliam
vitam,

Caput
XXXVII.

Caput
XXXVIII.

Eph. 5.

Cam. 1.

Gene. 2.
Eph. 5.

Caput
XXXIX.

1. Ioan. 3.

G vitam, vbi nullus moritur, negare nos Christus docuit, non fateri, cum discipulis ait, Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus est enim pater vester qui in caelis est. Cuius rei praebuit exemplū, quando & ipse dixit, Quae mihi mater, aut qui fratres? Et extendens manum super discipulos ait, Hi sunt fratres mei. Et ne quisquā in hoc vocabulo terrenam cognationem cogitaret, adiunxit, Et quicumque fecerit voluntatem patris mei, ipse mihi frater, & mater, & soror est: tanquā diceret, De deo patre hanc cognationem appello, non de synagoga matre. Ad aeternam quippe vitam nunc voco, vbi immortaliter natus sum: non ad temporalem, vnde ut vocarē, mortalis effectus sum. Quod ergo ecclesia, cui⁹ vxor sit occultatur alienigenis, cuius autem soror nō tacetur, haec interim causa facile occurrit: quia occultum & difficile ad intelligendum est, quomodo anima humana verbo dei copuletur siue misceatur: siue quid melius & aptius dici potest, cum sit illud deus, ista creatura. Secundum hoc enim sponsus & sponsa, vel vir & vxor, Christus & ecclesia dicuntur. Quae vero cognatione sint fratres, & omnes sancti, gratia diuina, non consanguinitate terrena, hoc est, de patre, non de matre, & effabilius dicitur, & capacius auditur. Nā & inter se omnes sancti per eandem gratiam fratres sunt: sponsus autem ceterorum societate, nullus illorum est. Proinde Christum, quāquam excellentissimā iustitiā atque sapientiā, tamen hominem multo facilius & procliuus alienigenae crediderunt, non quidem falso, quod homo esset, sed quomodo etiam deus esset, ignorauerunt. Hinc & Hieremias, Et homo, inquit, est, & quis cognoscit eū? Et homo est, quia proditur q̄ frater est: & quis agnoscit eum, quia occultatur quod sponsus est: Haec de patre Abraham aduersum impudentissimam & imperitissimam & calumniosissimam Fausti vocem satis dicta sunt. Loth autem frater eius iustus & hospitalis in Sodomis, & ab omni Sodomitarum contaminatione purus atque integer, ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicii, meruit saluus euadere, typum gestans corporis Christi: quod in omnibus sanctis, & nunc inter iniquos atq; impios gemit: quorum factis non consentit, & a quorū commixtione in seculi sine liberabitur, illis dānatis sup plicio ignis aeterni. Sicut autem aliud genus hominum in eius vxore figuratum est, eorum scilicet, qui per gratiam dei vocati, retro respiciunt: non sicut Paulus, qui ea quae retro sunt obliuiscitur, & in ea quae ante sunt extēditur. Vnde & ipse dominus, Nemo, inquit, imponens manum super aratrum, & respiciens retro, aptus est regno caelorum. Nec illud exemplū tacuit, quo nos tāquā sale condiret, vt non fatui negligeremus, sed prudentes cauerem⁹ hoc malū. Vnde & illa, vt hoc admoneret, in statuam salis conuersa est: nā cum praeceperet, vt se quisque perseuerantissimam anteriorum iniectione ab his quae retro sunt, eriperet, Mementote, inquit, vxoris Loth. Sic etiam in ipso Loth, quando cum eo filiae concubuerunt, nō illud, quod cum a Sodomis liberatus est, sed aliud aliquid figuratum est. Nam tunc ille ipse Loth futurae legis videtur gestasse personam, quam quidā ex illa procreati, & sub lege positi, male intelligēdo quodāmodo inebriantes atque non legitime vtēdo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, ait Apostolus, si quis ea legitime vtatur. Nec ideo tamē hoc factum, vel ipsius Loth vel eius filiarum, iustificamus, quia significauit aliquid, quod futuram quorundam perversitatem praenunciaret. Aliud enim illa, vt hoc facerent, intenderunt: aliud deus, qui hoc fieri permisit, vt etiam inde

aliquid demonstraret, manente recto iudicio super peccatum hominum tunc praesentium, & vigilante prouidentia sua pro significatione futurorum. Proinde illud factum, cum in sancta scriptura narratur, propheta est: cum vero in illorum vita, qui hoc commiserunt, consideratur, flagitium est. Nec rursus tanta reprehensione atque accusatione res digna est, quantam in eam Faustus inimicus & caecus euomuit. Consultitur enim aeterna lex illum ordinem naturalem conseruari iubens, perturbari vetans, & non ita de hoc facto iudicat, ac si ille in filias nefaria libidine exarserit, vt earum incestu corpore fruere, aut eas haberet vxores: sed nec de illis foeminiis, ac si in sui patris carnem execrabili amore flagrasent. Ratio quippe iustitiā non tantū quid factum sit, verum etiam quare factū sit intuetur, vt ex causis suis facta pendentia, libramēto aequitatis examinet. Cum igitur illa ad conseruationem generis prole quaerent, qui utriusque in eis humanus erat & naturalis affectus, nec se crederent inuenire posse alios viros, velut exulto illa conflagratione orbe terrarum, neque enim discernere poterant, quousque ignis ille saeuierit, miscere se patri voluerunt. Et potius quidem nunquā esse matres, quā sic vti patre debuerunt. Veruntamen multū interest, quod ea causa vsa sunt, quā si concupiscentia tam funesta voluptatis vterentur. Ab illo autem opere ita patrem abhorreere sentiebant, vt id se impleturas esse non crederent, nisi eius ignorantiam procurarent. Nanque, vt scriptum est, Inebriauerunt eum, & se nescienti miscuerunt: quapropter culpā dū est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quātum illa meretur ebrietas. Nam & hanc lex aeterna condemnat, ciuium quia & potum ad ordinem naturalem, non nisi gratia conseruandae salutis admittit. Quauis ergo inter ebriosum & ebrium plurimū intersit (nam nec ebriosus semper est ebrius, nec quisquis aliquando ebrius, consequenter ebriosus est) tamen in homine iusto cuius ipsius, & si non ebriositatis, at certe ebrietatis causa quaerenda est. Quid enim tandem cogebat, vt filiabus suis crebra vina miscerentibus, aut fortasse nec mixta crebro porrigentibus, consentiret aut crederet? An ad hoc filias nimia tristitiam fingentes, ita voluit consolari, vt illius destitutionis & materni luctus dolor de cogitatione mentis ebriā fugaretur, etiā ipsas tantūde bibere existimans, & aliqua fraude agentes ne biberent? Sed etiā talem tristibus suis adhibere consolationem, quomodo virum iustum decuerit, non videmus. An aliqua Sodomitarum arte pessima etiam paucis poculis patrem sic inebriare potuerunt, vt illud peccatum cum ignorante, vel potius de ignorante committerent? Sed mirum si hoc scriptura diuina tacuisset, vel seruum suum deus sine aliquo voluntatis eius vitio perpeti sineret? Nos tamen scripturas sanctas, non hominum peccata defendimus. Non sic autem de huius facti purgatione satagimus, quasi hoc deus noster aut fieri iusserit, aut factum approbauerit: aut ita iusti homines in libris appellentur, vt si voluerint peccare, non possint. Cum ergo in literis, quas isti reprehendunt, deus huic facto nullum iustitiā testimonium perhibuerit, quae dementia temeritatis hinc illas literas accusare contēdunt, cum aliis eorum locis apertissime inueniantur diuini praeceptis ista prohiberi? Vnde in illa re gesta de opere filiarum Loth narrata ista sunt, non laudata: quaedam vero enuntiatio iudicio dei, quaedam tacito narrari oportuit: vt quādo promitteri quid inde iudicauerit deus, instruat nostrā imperitia: quando autē tacetur, vel

Ca. XLIII.

Ca. XLIII. 15. questio. ca. Inebriauerunt.

Cap. XLV.

A vel exerceatur peritia, vt quod alibi didicimus, recolamus: vel excutiatur pigritya, vt quod nondum nouimus, inquiramus. Deus ergo, qui nouit & de hominum opere malo facere opera bona, gētes quas voluit, ex illo semine propagauit: non scripturas suas sanctas propter hominum peccata damnauit. Prodidit quippe ista, non fecit: & cauenda admonuit, nō imitanda proposuit. Mirabili sanē impudentia Faustus, Isaac quoque filium Abraham criminatus est, quod Rebecca, quae vxor erat, sororem finxerit. Genus enim Rebeccae non tacitū est, & eam per notissimam propinquitatem sorore eius fuisse manifestum est. Vt autem taceret vxorem, quid mirum, aut quid prauum, si imitatus est patrem, cum eadem iustitia defendatur, qua pater eius, de simili obiectu inculpatus, inuētus est? Quae igitur pro Abraham, quod ad hanc rem attinet, aduersus criminantem Faustum diximus, eadem etiam pro Isaac filio eius valent: quae recensere non est difficile, nisi forte studiosorum aliquis quaerat, in cuius figura sacramēto accipiendum sit; quod rex alienigena Rebeccam viri sui coniugem tunc esse cognouit, quando eum cum illa ludentem vidit: quod non cognouisset, nisi cum coniuge ille sic luderet, quomodo cum ea, quae coniunx non esset, ludere non deceret. Quod cum sancti coniugati faciunt, non inaniter faciunt, sed prudenter: descendunt enim quodammodo ad foeminei sexus infirmitatem, vt aliquid blanda hilaritate vel dicant vel faciant: non enervantes, sed temperantes virilem rigorem: quod tamen ei, quae vxor nō est, qui dixerit aut fecerit, turpis est. Verū hoc quod ad mores humanitatis pertinet, dixerim: nec quisquā durus & sine affectu id ipsum pro crimine obicit sancto viro, quod cum coniuge sua iuserit. Tales enim homines inhumani, si aliquem grauem virum laederint, quo eorum lacteū sensum affabili & nutritoria facilitate permulceat, tanquam delirantem reprehendant: obliuiscuntur vnde creuerint, aut ingrati quod creuerint. Quid autem sibi velit in sacramento Christi & ecclesiae, quod tantis Patriarcha cum coniuge sua iuserit, coniugiumq; illud inde sit cognitum, videri profecto quisquis, ne aliquid errando in ecclesia peccet, secretum viri eius in scripturis sanctis diligenter intuetur: & inuenit eum maiestatem suam, qua in forma dei aequalis est patri, paulisper abscondisse in forma serui, vt eius capax esse humana infirmitas posset, eoque modo se coniugi congruenter aptaret. Quid enim absurdum, imō quid non conuenienter futurorum praenunciationi accommodatum, si Propheta dei carnale aliquid luserit, vt eum caperet affectus vxoris, cum ipsum verbum dei caro factum sit, vt habitaret in nobis? Iam vero filio eius Iacob, quod pro ingenti crimine quatuor obiciuntur vxores, generali praelocutione purgatur. Quando enim mos erat, crimen non erat: & nunc propterea crimen est, quia mos non est. Alia enim sunt peccata contra naturam, alia contra mores, alia contra praeccepta. Quae cū ita sint, quid tandem criminis est, quod de pluribus simul habitis vxoribus obicitur sancto viro Iacob? Si naturam consulas, non lasciuendi, sed gignendi causa illis mulieribus vtebatur. Si morem, illo tempore atque in illis terris hoc factitabatur. Si praecceptum, nulla lege prohibebatur. Nunc vero cur crimen est, si quis hoc faciat, nisi quia & moribus & legibus non licet? Quae duo quisquis contempserit, etiam si tantummodo causa generandi vti possit foeminis pluribus, peccat tamen, & ipsam violat humanam societatem, cui necessaria est pro-

Ca. XLVI. Gene. 24.

Gene. 26.

De Ciuita. dei. li. 16. cap. 36.

Gene. 26.

Ioan. 1. Ca. XLVII.

Gene. 30. 32. questio. 4. cap. Obicitur. 4. sent. distinct. 33. cap. Questio.

pagatio filiorum. Sed quia homines aliter se habentibus iam moribus & legibus, non possunt delectari vxorum multitudine, nisi libidinis magnitudine: ideo errant, & putant haberi omnino non potuisse vxores multas, nisi flagrantia concupiscentiae carnalis, & sordidae voluptatis. Comparantes enim non alios, quorum animi virtutem prorsus nosse non possunt, sed, sicut ait Apostolus, semetipsos sibi metipsis, nō intelligunt. Et quia ipsi etiam si vnam habuerint, ad eandem non solum generandi officio ducti, viriliter accedunt, sed saepe coeundi stimulo victi, eneruiter pertrahuntur: quasi veraciter sibi videntur conicere, quā maiore huiusmodi morbo per multas alij captiuentur, quando se vident in vna temperantiam non posse seruare. Verum non eis, qui hanc virtutem non habent, ita de sanctorum virorum moribus iudicium committere non debemus, sicut de ciborum suauitate ac salubritate iudicare febrientes nō sinimus: potiusq; illis sanctorum sensu & praeccepto medicamine, quā ex eorum agitudine affectione alimentum praeparamus. Proinde isti si voluit, non falsa atque adumbrata, sed vera ac solida pudicitiae capere sanitatem, diuinā scripturae tanquam libris medicinalibus credant: non frustra tam magnam honorem sanctitatis tributum quibusdam viris, etiam plures vxores habentibus, nisi quia fieri potest, vt imperator carnis animus tanta temperantiae potestate praepolleat, vt genitalis delectationis motum insitum naturae mortaliū, ex prouidentia generandi, leges impositas non permittat excedere. Alioquin possunt isti maledici potius calumniatores, quā veridici iudices, etiam sanctos Apostolos accusare, quod non voluntate i generandi filios vitae aeternae, sed cupiditate laudis humanae, populis tam multis Euangelium praedicauerint. Neque enim deerat illis Euangelicis patribus per omnes Christi ecclesias fama praecleara, tot linguis laudantibus comparata: imō vero tanta aderat, vt maior hominibus ab hominibus honor & gloria deferri non debeat. Hanc in ecclesia gloriam perversa voluntate Simon perditus concupiuit, quando ab eis pecunia voluit caecus emere, quod illi diuina gratia eademq; gratuita meruerunt. Huius auideus gloriae fuisse intelligitur, quem se volentem sequi, dominus in Euangelio reuocat dicens, Vulpes foveas habent, & volucres caeli diuerforia fustiliis autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Videbat enim eum dolosa simulatione tenebrosus, & ventosa elatione iactatus, non habere fidei locum, vbi se inclinantem doctorem humilitatis exciperet: quia in discipulatu Christi non illius gratiam, sed suam gloriam requirebat. Hoc amore gloriae corrupti erant, quos Paulus Apostolus notat, quod per inuidiam & contentione non caste Christum annunciant: quibus tamen praedicantibus gaudet Apostolus, sciens fieri posse, vt dum illi sectantur humanae gloriae cupiditatem, tamē his auditis fideles nascerentur: non ex eorum inuida cupiditate, qua se volebat vel avari, vel anteponi Apostolicae gloriae: sed per Euangelium, quod etiam si non caste, tamen annunciant, vt de malo illorum deus operaretur bonum. Sicut fieri potest, vt homo ad concubitū nō ingrediatur voluntate generandi, sed luxuriandi libidine rapiatur: & tamē nascatur homo, bonum dei opus de fecunditate seminū, non de turpitudine vitiorū. Sicut ergo sancti Apostoli auditoribus admiratibus doctrinā suā, condelectabantur, nō auuiditate consequēda laudis, sed charitate semināda veritatis: ita sancti Patriarchae coniugibus excipientibus semen suum, miscebantur nō

2. Cor. 10.

Ca. XLVIII

talibus ex fanonū sensu & praeccepto medicantibus.

Charitate.

Acto. 2.

Matt. 8. fidos.

Philip. 1.

Infra. ca. 83.

32. questio. 4. ca. Obicitur. 4. sen. d. 33. ca. Questio.

G concupiscentia percipiendae voluptatis: sed providentia propagandae successio: ac per hoc nec illos ambitiosos multitudis populorum, nec illos libidinosos multitudo faciebat vxorum. Sed quid de viris loquar, quibus excellentissimum testimonium diuina voce perhibetur, cum ipsas foeminas satis eluceat nihil aliud in concubitu appetisse, quam filios: quippe vbi se minime parere viderunt, famulas suas dederunt viro suo, vt illas matres facerent carne, ipsa fierent voluntate. Nam & illud, quod mendacissima criminatione Faustus obiecit, habuim eum inter se velut quatuor scorta certamen, quae nam eum ad concubitum raperet, vbi hoc legerit nescio, nisi forte in corde suo tanquam in libro nefariorum fallaciarum, vbi vere ipse scortabatur: sed cum serpente illo, de quo Apostolus timebat ecclesiam, qua virginem castam cupiebat vni viro exhibere Christo, ne sicut Euam deceperat astutia sua, sic & illorum mentes a Christi castitate auertendo corrumpere. Ita enim huic serpenti amici sunt isti, vt eum praestitisse potius, quam nocuisse contendant. Ipse plane Fausti persuasit pectori adulterato, salutaris semina infundens, vt has male conceptas calumnias ore immundissimo pareret, & stylo audacissimo etiam memoria commendaret. Nulla enim ancillarum virum Iacob ab altera rapuit: nulla de illius concubitu cum altera litigauit: ideo magis ordo erat, quia libido non erat: & tanto firmiter seruabantur coniugalis potestatis iura, quanto castius vitabatur carnalis cupiditatis iniuria. Quod enim & ab vxore conducitur: ibi vera nostra manifestatur assertio: ibi pro se aduersus maledicta Manichaeorum, ipsa veritas clamat. Quid enim opus erat, vt eum altera conduceret, nisi quia ordo alterius erat, vt ad eam maritus intraret? Neque enim ad aliam vnquam accessisset, nisi eum conduxisset. Sed vtique iustus ad eam vicibus accedebat, de qua tot filios procreauerat, & cui obedierat, vt etiam de ancilla procrearet, & de qua postea non conducente procreauit. Sed tunc Rachel noctem habebat in ordine, vt maneret cum viro: tunc penes eam potestas illa erat, de qua per Apostolum vox certe noui testamenti non tacuit, dicens, Similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Ideo iam cum sorore pacta erat, cui facta debetrix, eam ita legaret ad debitorem suum. Nam hoc nomine id appellat Apostolus, Vxor, inquit, vir debitum reddat. Cui ergo vir debitor erat, iam acceperat a sorore, quod elegerat voluntate, vt ei daret quod habebat in potestate. Hic vero ille, quem Faustus tanquam impudicum clausis vel potius extinctis oculis criminatur; si concupiscentiae non iustitiae seruus esset, nonne per totum diem in voluptatem illius noctis aestuaret, quae erat cum pulchriore cubitus: quam certe amplius diligebat, & pro qua bis septenarium annorum laborem gratuitum penderat? Cum ergo iam die peracto in eius iret amplexus, quando inde auerteretur, si talis esset, qualem Manichaei nihil intelligentes opinantur: nonne placito contempto mulierum, intraret potius ad speciosam suam, quae illi noctem ipsam, non solum coniugis more, verum etiam ordinis iure debebat? vtereturque potius ipse potestate maritali, quia & vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir, & pro eo concupiscentis illarum vicissitudo faciebat: coniugali ergo potestate multo vincibilis vteretur, si formae desiderio vinceretur: sed eo meliores foeminae inuenirentur, si illae pro filiis concipiendis, ipse autem pro concubitu sui voluptate certaret. Itaque vir temperantissimus, vt plane vir, quia tam viriliter foeminis vtebatur, vt delectationi carnali non

subiiceretur, sed dominaretur, magis quid deberet, quam K quid ei deberetur attendit: nec ad propriam voluptatem sua potestate abuti voluit, sed illi debitor redditor quam exactor esse maluit. Vnde consequens erat, vt ei redderet, quam pro se id accipere illa, cui debebatur, elegit: quo earum placito pactoque: conperto, cum repente atque inopinatum a pulcherrima coniuge reuocaretur, & ad minus decoram vocaretur, non ira excanduit, non tristitia nubilatus est, non eneruiter blandus, vt sibi potius ratam noctem redderet, inter ambas saegit. Sed maritus iustus & prouidus pater, cum illas proliis curam gerere videret, & ipse nihil aliud de concubitu quaerere, earum voluntati obtemperandum iudicauit, quae sibi singillatim filios optabant, sibi nihil minui, cui ambas pariebant. Tanquam diceret, Vobis inter vos vt vultis cedite atque concedite, quae nam vestrum fiat mater, ego quid contendam, quando siue hinc siue inde nascenti, non erit alius pater? Hanc profecto modestiam, hanc concupiscentiae coactionem, & in commixtione corporum coniugium solum appetitum posteritatis humanae, vt erat acutus Faustus, in illis literis & intelligeret & laudaret: nisi eius ingenium detestabili secta deprauatum, & quid reprehenderet quaerere, & vnam nuptialis coactionis honestatem, qua mares & foeminae liberorum procreandorum causa copulantur, crimen maximum deputaret. Nunc iam defensus Patriarchae moribus, refutatoque crimine, quod nefarius error obiecit, de libero, vt possumus, mysteriorum secreta rimemur, pulcherrimamque fidei pietate, vt nobis aperiat a domino, quid rerum figurauerint quatuor istae vxores Iacob, quarum duae liberae, & duae ancillae fuerunt. Videmus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habuit Abraham, duo testameta intelligere: sed ibi in vna & vna facilius apparet quod dicitur, hic autem duae sunt & duae. Deinde ibi ancillae filius exheredatur, hic vero ancillarum filij simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Vnde hic proculdubio aliquid aliud significatur. Quanquam enim duas liberas vxores Iacob ad nouum testamentum, quo in libertatem vocati sumus, existimem pertinere, non tamen frustra duae sunt: nisi forte quia id, quod in scripturis aduertit & inueniri potest, duae vitae nobis in Christi corpore praedicantur: vna temporalis, in qua laboramus aeterna, in qua delectationem dei contemplabimur. Istam dominus passio, illam resurrectione declarauit. Admonet nos ad hoc intelligendum illarum etiam nomina foeminarum. Dicunt enim quod Lia interpretatur laborans: Rachel autem, visum principium, siue verbum, ex quo videtur principium. Actio ergo humana mortalisque vitae, in qua viuimus ex fide multa laboriosa opera facientes, incerti quo exitu proueniant, ad utilitatem eorum quibus consulere volumus, ipsa est Lia prior vxor Iacob, ac per hoc & infirmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim mortalium timidae & incertae prouidentiae nostrae. Spes vero aeternae contemplationis dei, habens certam & delectabilem intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel: vnde etiam dicitur bona facie, & pulchra specie. Hanc enim amat omnis pie studiosus, & propter hanc seruit gratiae dei, quae peccata nostra, etsi fuerint sicut phoenicia, tanquam nix dealbantur: Laban quippe interpretatur dealbatio, cui seruit Iacob propter Rachel. Neque enim se quisquam conuertit sub gratia remissionis peccatorum seruire iustitiae, nisi vt quiete viuat in verbo, ex quo videtur principium, quod est deus: ergo propter Rachel, non propter Liam seruitur. Nam quis tandem

falsas, Rachel.

L

Cap. LI.

Gal. 4.

Cap. LII.

M

Sapient. 9.

Gen. 29.

Cap. LIII.

Esaie. 1.

Exo. 20.

Gen. 29.

Gen. 29.

Ecclesiastici 1.

Esaie. 7.

Sapient. 9.

A tandem amauerit in operibus iustitiae laborem actionum atque passionum? Quis eam vitam propter seipsam expetuerit, sicut nec Iacob Liam? Sed tamen sibi nocte suppositam in usum generandi amplexus & foecunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per seipsam diligi non poterat, primo vt ad Rachel perueniretur, tolerari fecit, deinde propter filios commendauit. Ita vero vnusquisque utilis dei seruus, sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud in sua conuersatione meditat? est, quid aliud corde gestauit, quid aliud adamauit, nisi doctrinam sapientiae: quam plerique se adepturos & percepturos putant, statim vt se in septem praecipis legis exercuerint, quae sunt de dilectione proximi, ne cuiquam homini noceatur: id est, Honora patrem & matrem: non moechaberis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces vxorem proximi: non concupisces rem proximi tui: quibus quantum potuerit obseruatis, postea quam homini pro concupita & sperata pulcherrima delectatione doctrinae, per tentationes varias, quasi per huius seculi noctes tolerantia laboris adhaerit, velut pro Rachel Lia inopinata coniuncta sit, & hanc sustinet, vt ad illam perueniat, si perseueranter amat, acceptis aliis septem praecipis: ac si dicatur ei, Serui alios septem annos pro Rachel, vt sis pauper spiritu: mitis, iugens, esuriens sitiensque: iustitiam, misericors, mundicors, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine vlla tolerantia laboris, quae in agendo patiendoque amplectenda est, statim ad pulchrae atque perfectae sapientiae delicias peruenire. Sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim videtur significare, quod dictum est ad Iacob, Non est moris in loco nostro, vt minor nubat priusquam maior: quia non absurde maior appellatur, quae tempore prior est. Prior est autem in recta hominis eruditione labor operandi quae iusta sunt, quam voluptas intelligendi quae vera sunt. Ad hoc valet quod scriptum est, Concupisti sapientiam, serua mandata, & dominus praebet illam tibi. Mandata utique ad iustitiam pertinentia: iustitiam autem, quae ex fide est, quae inter tentationum incerta versatur, vt pie credendo quod nondum intelligit, etiam intelligentiae meritum consequatur. Quantum enim valet, quod modo commemoravi esse scriptum, Concupisti sapientiam, serua mandata, & dominus praebet illam tibi: tantum & illud valere arbitror, Nisi credideritis, non intelligetis: vt iustitia ad fidem, ad sapientiam vero intelligentia pertinere monstratur. Proinde in his qui flagrant ingenti amore perspicuae veritatis, non est improbandum studium, sed ad ordinem reuocandum, vt a fide incipiat, & bonis moribus nitatur peruenire quod tendit. In eo quippe quod versatur, virtus est laboriosa: in eo vero quod appetit, luminosa sapientia. Quid opus est, inquit, credere, quod non mihi ostenditur manifestum, aliquid verbum pro me, quo videam rerum omnium principium? Id enim est, in quod maxime ac primitus inardescit, si vel studiosus est animus rationalis, cui respondeatur, Pulchrum est quidem quod desideras, & amari dignissimum: sed prius nubit Lia, & postea Rachel. Ardor ergo iste ad id valeat, vt ordo non recusetur, sed potius toleretur: sine quo non potest ad id perueniri, quod tanto ardore diligitur. Cum autem peruentum fuerit, simul habebitur in hoc seculo, non solum speciosa intelligentia, sed etiam laboriosa iustitia. Quamlibet enim acute synceriterque cernatur a mortalibus incommutabile bonum, adhuc corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit

Tomus sextus.

mit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Ad D vnum ergo tendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaque duae sunt vxores Iacob liberae, ambae Cap. LIII. quippe sunt filiae remissionis peccatorum, hoc est dealbationis, quod est Laban. Veruntamen vna amatur, & altera toleratur: sed quae toleratur, ipsa prius & vberius foecundatur: vt si non propter seipsam, certe propter filios diligitur. Labor enim iustorum maximum fructum habet in eis, quos regno dei generat, inter multas tentationes & tribulationes praedicando Euangelium: & eos propter quos sunt in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequentes, & propter quos habet foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis facilius atque copiosius ex illo sermone fidei, quo praedicant Christum crucifixum, & quicquid humanitatis eius citius humana cogitatione percipitur, & infirmos etiam Lia oculos non perturbat. Rachel autem clara aspectu, mente excedit deo, & videt in principio verbum domini apud deum, & vult parere & non potest, quia generationem eius quis enarrabit: Proinde vita, quae studio contemplationis competit, vt ea quae carni sunt inuisibilia, non infirmis oculis mentis, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciat, & sempiternam dei virtutem ineffabiliter cernat, vacare vult ab omni negotio, & ideo sterilis. Affectando quippe ocium, quo studia contemplationis ignescunt, non contemperatur infirmitati hominum, qui in variis pressuris sibi desiderant subueniri: sed quia & ipsa procreandi charitate inardescit. Vult enim docere quod nouit, neque cum inuidia tabescente iter habere, videt sororem labore agendi atque patiendi filiis abundantem: & dolet potius currere homines ad eam virtutem, qua eorum infirmitatibus necessitatibusque consulitur, quam ad illam, vnde diuinum & incommutabile aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo quod scriptum est, Et zelauit Rachel sororem suam. Proinde quia liquidus purusque intellectus de illa substantia, quae corpus non est, ac per hoc ad carnis sensum non pertinet, verbis carne aditis exprimi non potest: elegit doctrina sapientiae per quaslibet corporeas imagines & similitudines, vtcunque cogitata insinuare diuinam, quam ab officio talia docendi cessare: sicut elegit Rachel ex viro suo & ancilla suscipere liberos, quam sine filiis omnino remanere. Bala quippe interpretari dicitur inueterata, hanc habuit ancillam Rachel. De vetere quippe vita carnalibus sensibus dedita, corporeae concitantur imagines, etiam cum aliquid de spiritali & incommutabili substantia diuinitatis auditur. Suscipit & Lia de ancilla sua filios, amore abunde numerosiorisque proliis accensa. Inuenimus autem Zelpham eius ancillam interpretari os hians. Quapropter praedicationem fidei Euangelicae, quorum os hiat & cor non hiat, cum in scripturis aduerterimus, haec intelligitur ancilla Lia: scriptum est enim de quibusdam, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Et talibus Apostolus dicit, Qui praedicas non furandum furaris, qui dicitis non moechandum moecharis. Veruntamen vt etiam per hanc conditionem libera illa vxor Iacob laborans, filios haeredes regni suscipiat, ideo dominus dicit, Quae dicunt, facite: quae autem faciunt, facere nolite. Vnde in labore vinculorum vita apostolica, Siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo, tanquam & ancilla pariente de prole numerosiore latata. Est vero quidam Lia filius ex beneficio Rachel aditus, cum virum suum m iij secum

Cap. LIII.

2. Cor. 11.

2. Cor. 7.

Philip. 4.

1. Cor. 11.

Ioan. 1.

Esaie. 53.

Roma. 1.

E

Sapient. 9.

Gen. 30.

Cap. LV.

Esaie. 29.

Matt. 15.

Roma. 2.

Matt. 23.

Philip. 1.

Cap. LVI.

Gene. 30. **G** secum debita nocte cubitum, acceptis à filio Lia mādragoricis malis, cum sorore cubitare permittit. De hoc autem pomi genere opinari quosdā scio, quod acceptū in escam, sterilibus feminis fecunditatem pareret: ac per hoc putant omnimodo institisse Rachel, vt hoc à filio sororis acciperet cupiditate pariendi: quod ego quoque arbitrarer, si tunc concepisset. Nunc vero, cum post Lia duos alios ab illa nocte partus, dominus eam prole donauerit, nihil est cur de mandragora tale aliquid suspicemur, quale in nulla femina experti sumus. Dicā ergo quid sentiam, dicent hinc forte meliora doctiores. Cū enim hęc mala ipse vidissem, & propter istum ipsam sacra lectionis locum id mihi obtigisse gratularer, rara enim res est, naturam eorum diligenter, quantum potui, perscrutatus sum: non aliqua à cōmuni sensu remotiore scientia, quæ docet virtutes radicum, & potestates herbarum: sed quantum mihi & cuiilibet homini renūciabat visus & olfactus & gustus. Proinde rem comperi pulchram & suauē olentem, sapore autem insipido: & ideo cur eam mulier tantopere concupierit, ignorare me fateor, nisi forte propter pomi raritatem, & odoris iucunditatem. Cur vero ipsam rem gestam sancta scriptura tacere nōluerit, quæ non vtiq; talia desideria muliercularū nobis pro magno insinuare curaret, nisi aliquid in eis magnum querere commoneret, nihil amplius conicere valeo, quàm quod ex illo communi sensu mihi suggeritur, vt illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonā: non eam quæ conferitur, cū laudant hominem pauci iusti atq; sapientes, sed illā popularem, quæ etiam maior & clarior notitia cōparatur: non ipsa per sese expetenda, sed intentioni bonorū, quæ generi humano consulunt, pernecessaria. Vnde dicit Apostolus, Oportet etiā testimonium habere bonū ab eis qui foris sunt, qui licet parū sapiant, reddūt tamen plerunq; labori eorū, per quos sibi consilium, & splendorem laudis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primū perueniunt eorum, qui sunt in ecclesia, nisi quicunq; in actionum periculis & labore versantur. Propterea Lia filius mala mādragorica inuenit, exiens in agrum: id est, honeste ambulās ad eos qui foris sunt: doctrina vero illa sapientia, quæ à vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione desigitur, hanc popularem gloriam quantulacūque non assequeretur, nisi per eos, qui in mediis turbis agendo ac suadendo, populis præstant: nō vt præfint, sed vt profint: quia dum isti actiuos & negociosi homines, per quos multitudinis administratur vtilitas, & quorum autoritas populis chara est, testimonium perhibent etiam vitæ propter studium conquirendæ & contēplandæ veritatis ociosæ, quodāmodo mala mandragorica per Liam perueniunt ad Rachel. Ad ipsam vero Liam per filiū primogenitum: id est, per honorē fecunditatis eius, in qua est omnis fructus laboriosa, atq; incerte tentationum periculis actionis: quā plerique bono ingenio præditi, studioq; flagrant: quanuis idonei regendis populis esse possint, tamen vitant propter turbulentas occupationes, & in doctrinā ocii toto pectore tanquam in speciosā Rachel ferūtur amplexū.

Cap. LVII. Sed quia bonum est, vt etiam hęc vita latius innotescens, popularem gloriam mereatur: iniustum est autē vt eam consequatur, si amatorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum & idoneum, in ocio detinet, nec gubernationi communis vtilitatis impertit: propterea Lia sorori suæ dicit, Parum est tibi, quod virum meum accepisti, insuper & mandragorica filij mei vis

accipere: per vnum virum significans eos omnes, qui cū sint agendi virtute habiles, & digni quibus regimē ecclesiæ committatur, ad dispensandum fidei sacramentum: illi accensi studio doctrinæ, atq; indagandæ & contēplandæ sapientiæ, se ab omnibus actionum molestiis remouere, atque in ocio discendi ac docendi condere volunt. Ita ergo dictum est, Parumne est tibi, quod accepisti virum meum, insuper & mandragorica filij mei vis accipere: ac si diceretur, Parum est quod homines ad laborem rerum gerendarum necessarios in ocio detinet vita studiorum, insuper & popularem gloriam requirit. Proinde vt eam iuste comparet, impertit Rachel virum sorori suæ illa nocte: vt scilicet qui virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ vacare delegerunt, suscipiant experientiam tentationum, curarumq; sarcinam pro vtilitate communi: ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerunt, blasphemetur, neque adipiscatur ab imperitioribus populis existimationem bonam, quod illa poma significant, & quod necessarium est ad exhortationem discendum. Sed planē vt hanc curam suscipiant, vi coguntur. Satis & hoc significatum est, quod cum veniret de agro Iacob, occurrit ei Lia, eumque detinens ait, Ad me intrabis, conduxit enim te pro mādragoris filij mei: tanquam diceret, Doctrinā quam diligis, vis conferri bonam opinionem, noli defugere officiosum laborem. Hęc in ecclesia geri quisquis aduerterit, cernit. Experimur in exemplis, quod intelligamus in libris. Quis nō videat hoc geri toto orbe terrarum, venire omnes ex operibus seculi, & ire in ocium cognoscendæ & contēplandæ veritatis, tanquam in amplexum Rachel: & excipi de trāuerso ecclesiastica necessitate atque ordinari in laborem, tanquam Lia dicente, ad me intrabis: Quibus caste mysterium dei dispēsanibus, vt in nocte huius seculi filios generent fidei, laudatur à populis etiam illa vita, cuius amorē conuersi spem seculi reliquerunt, & ex cuius professione ad misericordiam regendā plebis assumpti sunt. Id enim agunt in omnibus laboribus suis, vt illa professio, quod se conuerterant, quia tales retores populis dedit, latius & clarius glorificetur, tanquam Iacob non recusante noctem Lia, vt Rachel pomis suauolentibus, & clare nitentibus potiarer: quæ aliquando & ipsa præstante misericordia dei, per se ipsam parit, vix tandem quidem quia perrarum est: vt In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, & quicquid de hac re pie sapienterq; dicitur, sine phantasmate carnalis cogitationis & salubriter vel ex parte capiatur. Hęc de tribus patribus, Abraham, Isaac, & Iacob, quorum se deum appellari voluit deus, quem catholica ecclesia colit, aduersus Fausti calumnias dicta suffecerint. De quorum trium hominum meritis atque pietate, & longe remota à iudicio carnalium altitudine prophetie, non est nunc disserendi locus: tantum ab his criminibus, quibus eos maledica & veritatis inimica lingua pulsauit, defendendi fuerāt in hoc præfenti opere nostro, ne contra scripturas sanctas & salubres aliquid sibi dicere videretur, qui eas peruersa & aduersa mente legerunt, dum petulantibus conuitiis insectantur eos, qui illic cum tanto honore prædicantur. Caterum Loth frater, id est, cōsanguineus Abraham, nequaquam istis comparandus est, de quibus dominus dicit, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob: nec in eorum numero deputandus, quibus illa scriptura vsque in finē perhibet iustitiæ testimonium: quanuis inter Sodomitas pie casteq; versatus,

A versatus, hospitalitatis etiā meritis cōmēdatus, ab illius terræ incendio liberatus sit, & eius posteris terra possessionis propter Abraham, qui patrus eius fuerat, dono dei data sit. Hęc nobis merita in illis libris laudanda proponuntur, non ebrietas, non incestus: sed cum hominis eiusdem & recte factum & peccatum scriptū inuenimus, aliud insinuat imitandum, aliud præcauendum. Porro si peccatum Loth, cui perhibetur est antequam peccaret iustitiæ testimonium, non modo, nō decolorat diuinitatem dei vel scripturæ illius veritatem, verumetiam laudandam diligēdamq; cōmendat: quod tanquam speculi fidelis nitor, admotuarum sibi personarum nō solum quæ pulchra atque integra, verumetiam quæ deformia vitiosaq; sint, indicat: quanto magis factum Iudæ, quod cū sua nuru concubuit, nihil omnino affert, vnde autoritas sancta culpetur: quæ in illis libris fundata persistens, non tantum paucissimorum Manichæorum calumniosas argutias, verumetiam gentiliū tot tantorumq; populorum horrendas inimicitias diuino iure contemnit: quos penē iam totos à nefaria superstitione simulachrorū, ad vnius dei veri cultū Christiano imperio subiugauit, edomito orbe terrarum, non violentia bellici certaminis, sed inuictæ potentia veritatis. Vbi enim literarum illarū laudatus est Iudas, quid de illo boni scriptura illa testata est, nisi qd in prophetia Christi, qui ex eius tribu prænunciabatur in carne venturus, benedictione patris sui præ ceteris commendatus eminuit? Caterum ad id, quod eum Faustus fornicatum commemorauit, addimus nos aliud, quod fratrem suum Ioseph in Aegyptum vēdidit: nunquid cuiusquam membra distorta deprauant lucem, quæ cuncta demonstrat? Sic nec cuiuspiam malefacta, malam scripturam faciunt, quæ prode, legentibus innotescunt. Consulta quippe æterna lex illa, quæ ordinem naturæ conseruari iubet, perturbari vetat, non nisi propagationis causa statuit hominis concubitum fieri: & hoc non nisi socialiter obstinato connubio, quod non peruertat vinculum pacis: & ideo prostitutio fornicarum, non ad substituendam prolem, sed ad satiandam libidine propositarum, diuina atque æterna lege damnatur. Omnē quippe dehonestat emptorem turpitudinis venalis: ac per hoc Iudas & si grauius peccasset, si nurum sciens cum ea concubere voluisset. Sicut enim vir & vxor, sicut dominus dicit, non iam duo sed vna caro est, nō aliter nurus est deputanda quàm filia, tamen eum, quantū in ipso erat, deformiter cum meretrice cubasse non dubium est. At illa quæ fornicum fessellit, non carnis eius concupiscentia, nec meretriciæ mercedis cupiditate peccauit: sed ex ipso sanguine prolem requirens, ex quo duobus iam fratribus nupta, tertio quoq; denegato habere non potuit, patri eorum focero suo, foetandū corpus fraude subiecit, pignore mercedis accepto, quod non ad ornamentum, sed ad testimonium referauit. Melius quidē sine filiis remaneret, quàm sine iure matris monij mater fieret. Longe tamen alia intentione peccauit, quod filiis suis patrem prouidit focerum suum, quàm si eū sibi concupisset adulterum. Denique cum iussu eius produceretur ad mortem, & virgam, monile, atque anulum protulisset, dicens ab eo se grauidatā, cuius pignora illa essent: vbi ea quæ dederat ille cognouit, istā magis quàm se iustificatam esse respondit, quod ei filium suum maritum coniungere noluisset, quæ destitutione compulsā, illo modo potius quàm nullo modo posteritatem, non aliud quod ab eadem stirpe cōquireret. In qua sententia, non eam iustificatā, sed eam magis quàm se iustificatā dicēs, Tomus sextus.

nec ipsam laudauit, sed in sui comparatione præposuit: D desiderium scilicet habendæ proles, quo ducta illa, se focero supposuerat, minus culpans, quod libidinosi concubitus ardorem, quo ipse velut ad meretricem victus intrauerat: sicut quibusdam dicitur, iustificastis Sodomā: id est, tantū peccastis, vt vobis Sodoma cōparata, iusta videatur. Quāquam etiam si hęc mulier non in peioris facti comparatione minus culpata, sed omnino à focero laudata intelligatur: quæ tamen consulta illa æterna lege iustitiæ, quæ naturalem ordinē perturbari vetat, non vtiq; tantummodo corporū, sed maxime ac primitus animorū, quia in procreandis filiis ordinatā societatem non custodiuit, merito culpabilis inuenitur: quod mirū, si peccatrix à peccatore laudatur? Quod ita nobis Faustus, vel ipsa Manichæa peruersitas arbitratur aduersum, quasi nobis in illius scripturæ veneratione dignoq; præconio vitia hominum, quæ illa cōmemorat, necesse sit approbare: quibus potius necesse est, vt quāto illā religiosius accipimus, tanto fidētius illa culpemus, quæ per eius veritatem certius culpā didicimus. Ibi enim fornicatio & omnis illicitus concubitus diuino iure damnatur: ac per hoc, cū talia quorūdam facta cōmemorat, de quibus eo loco suam taceat sententiā, iudicandā nobis permittit, non laudanda præscibit: Quis enim nostrū in ipso Euāgelio nō detestatur Herodis crudelitatem, cum de Christi natiuitate sollicitus, tot infantes iussit occidi? At hoc factum ibi nō vituperatur, sed tantū narratur. Sed ne hoc Manichæi vesana impudētia falsum esse contendant: quia ipsam etiam Christi natiuitatem, quæ Herodes perturbatus est, negant: ipsorū Iudæorum immanitatem & cecitatem legant, quemadmodum illic tantūmodo narratur, nō vituperetur, & tamen ab omnibus detestatur.

Sed, inquit, iste Iudas, qui cū sua nuru concubuit, inter duodecim patriarchas cōputatur. Quid enim & ille Iudas, qui dominū tradidit, nōne inter duodecim Apostolos numeratus est, & cum eis vnus ex eius ad prædicandū Euāgelium diabolus missus est? Sed adhuc respondēt & dicunt, Ille post tale facinorū laqueo suo perēptus, & Apostolorum numero exēptus est: iste autē post hanc turpitudinem inter fratres suos ab illo patre, cui tā magnum testimonium deus perhibet, præcipue benedictus, & super omnes laudatus est. Quinimodō hinc expressius apparet, non ad ipsum, sed ad Christum, qui ex eius tribu prænunciabatur in carne venturus, illam pertinere prophetiam: & ideo magis flagitium eius diuina scriptura tacere non debuit, sicut non tacuit, vt in verbis patris eius, quibus post illud dedecus ita laudatur, quia ipse non agnoscitur, alius requiratur. Quāquam Faustus dente maledico hoc ipsum intelligatur mordere voluisse, quod Christus à nobis ex eius tribu venisse prædicatur: maxime quia in generationibus patrū eius, quas Matthæus Euangelista commemorat, etiam Zaira, quem Thamar ipsa ex illo conceptu peperit, inuenitur. Nam si stirpem Iacob, non Christi generationem veller reprehendere, habebat magis primitiuū Ruben, qui paternum thorum nefaria libidine violauit, qualē fornicationē Apostolus nec in gentibus dicit auditam. Quod factū etiā ipse pater Iacob, cū eos benediceret, super caput eius accusando & detestando nō tacuit. Hoc ergo crimen potius Faustus obiiceret, vbi nō error ex habitu meretricio, sed oīno voluntaria contaminatio paterni seculi apparet: nisi & ipsam Thamar plus odisset, quod illo concubitu nihil aliud quod parere cuperet, quod sola libidine carnalis voluptatis arisset: & Christi pgenitores culpando, incarnationi eius fidē derogare voluisset: m iij ignoraans

Gene. 30. 1. Tim. 3. Gene. 30. 1. The. 4. I. Cap. LVII. Gene. 30.

Cap. LVIII. Cap. LXI. Gene. 37. Jordiano. Matt. 19. Gene. 38. Cap. LIX. Exo. 3.

Ezechie. 16. Cap. LXII. Exo. 20. Deute. 5. E. Matt. 2. Exo. 20. Cap. LXIII. Gene. 38. Matt. 10. Ioan. 8. Matt. 27. Gene. 49. Ca. LXIII. Matt. 1. Gene. 38. & 1. Cor. 5.

Gignorans miser verissimum & veracissimum saluatore, non solum loquendo, sed etiam nascendo magistrum exitiisse. Fideles enim eius, venturi ex omnibus gentibus, etiam exemplo carnis ipsius discere debuerunt, parentum suorum iniquitates sibi obesse non posse. Proinde sponsus ille suis congruus inuitatis, qui vocaturus erat ad nuptias bonos & malos, etiam nasci voluit de bonis & malis: vt prophetiam Pascha qua praecipuus est manducari agnus acceptus ex ouibus & capris, taquam iustus & iniustus, ad se praefigurandum praecessisse firmaret: documenta quippe dei & hominis vbique conseruans, parentes & bonos & malos propter conuenientiam humanitatis non spreuit: partum autem virginis propter miraculum diuinitatis elegit. Inaniter ergo Faustus in seipsum potius dente sacrilego sapiens, sanctam scripturam, quam totus iam mundus merito veneratur, accusat: quae, vt supra dixi, tanquam speculi fidelis nitor, nullius accipit adulandam personam, sed & laudanda & vituperanda hominum facta, vel ipsa iudicat, vel legentibus iudicanda proponit: nec solum homines ipsos vel vituperabiles vel laudabiles intmans: verum etiam quaedam in vituperabilibus laudanda, & in laudabilibus vituperanda non tacens. Neque enim quia vituperabilis homo erat Saul, ideo non est laudabile factum eius, quod gustatum de anathemate tam diligenter scrutatus, tam seuerè vindicare conatus est, obediens deo, qui hoc fieri prohibuerat: vel quod pythones & ventriolos de regno suo deleuit. Aut quia laudabilis erat David, ideo peccata eius, quae deus quoque arguit per Prophetam, vel approbata vel imitata sunt. Sicut nec in Pontio Pilato vituperandum est, quod aduersus accusationes Iudeorum innocentem dominum indicauit. Nec in Petro laudandum est, quod eundem dominum ter negauit: vel vnde ab ipso Satanas appellatus est, quod non sapiendo quae dei sunt, eum voluit a passione, hoc est a nostra salute reuocare: pauloante ergo dictus est beatus, paulo post dictus est Satanas. Sed quid in illo obtinuerit, Apostolatus eius, & martyrij corona testatur.

Sic itaque & regis David legimus peccata, sed legimus etiam recte facta. In quo autem praualuerit, & vnde quid vicerit, satis in promptu est, non maleuolae caecitati, qua in sanctos libros & viros Faustus irruerat, sed religiose prudentiae, qua & authoritas diuina, & merita humana possunt cerni atque discerni. Nam legant isti & videant, in David plura deum redarguisse quam Faustum: sed ibi est & poenitentiae sacrificium, ibi est illa incomparabilis mansuetudo, usque ad immanissimum & atrocissimum inimicum: qui quotiens illi est in manus fortissimas datus, toties ab illo est de manibus piissimis dimissus illaesus. Ibi memorabilis humilitas sub flagello dei, & ceruix regia dominico iugo ita subdita, vt armatus & comitatus armatis, amara ex inimici ore conuicia patientissime sustineret: suumque comitem accensum iracundia, quod talia rex eius audiret, & iam iamque in conuiciatoris caput dextera vltice pergetem, modestissime refrenaret, regali suae iussioni diuini timoris pondus adiciens, & dicens meritis suis hoc redditum superno iudicio, quo ille iniuriosus missus esset, vt in eum talia iacularetur opprobria. Ibi in gregem sibi commissum tanta dilectio pastoralis, vt pro eis ipse vellet mori, quando populo numerato peccatum elationis eius sic punire placuit deo, vt eundem numerum minueret morte multorum, cuius multitudine cor regis fuerat superbia pertentatum: in quo occulto iudicio deus, apud quem non est iniquitas, & quos nouerat indignos

hac vita, subtraxit huic vitae: & in illo, qui de hominum copia de extulerat, tumorem animi humani eiusdem copia diminutione sanauit. Ibi tam religiosus dei timor, sacramentum Christi in sancta vnctione seruabat, vt cor eius pia solitudine trepidauerit, quando exiguum particulam de veste ipsius Saulis latenter abscidit, vt haberet vnde illi fidem faceret, quod nollet eum cum posset occidere. Ibi tam prudens in filios, & tanta clementia, vt cum innocentem puerum, pro quo aegrotante multis lachrymis & humilitatis sordibus sese abiciens, dominum fuerat deprecatus, mortuum non luserit: idem iuuenem filium parricidalis furoris praecipitem, qui & paternum cubile stupris nefariis maculauerat, & contra patrem scelestum bellum gerebat, & vellet conferuatum, & fletet occisum: animam scilicet tantis criminibus inuoluta, sempiternas prauidens penas, quibus euadendis, cum per poenitentiam corrigendum viuere cupiebat humiliatum. Hae & alia multa laudanda & imitanda in illo sancto reperiuntur viro, si non peruersus animus eam scripturam, quae de illo loquitur, perscruteretur: maxime si mente subdita, & pia, & plane fideli sequamur sententiam dei, qui eius nouerat occulta cordis, vbi in conspectu eius, qui falli non potest, ita placuit, vt etiam filiis suis imitandus ab illo proponeretur. Quid enim aliud quam cordis eius profunda cernebat spiritus dei, quando correptus per Prophetam dixit, Peccauit: continuoque ad hoc vnum verbum audire meruit, quod acceperit veniam? Ad quam rem, nisi ad sempiternam salutem? Neque enim praetermissa est in illo secundum dei comminationem flagelli paterni disciplina, vt & confessus in aeternum liberaretur, & afflictus temporaliter probaretur. Haud vero mediocre fidei robur fuit, aut paruum mitis & obedientis animi indicium, cum audisset a Propheta, quod sibi deus ignouisset, & tamen quae fuerat comminatus, consequenter euenissent, non se dicere Prophetae deceptum esse mendacio, nec murmurare aduersus deum, quasi falsam peccatorum eius indulgentiam pronunciauerit. Intelligebat enim vir alte sanctus, & non contra deum, sed ad deum leuans animam suam, nisi dominus esset consentiens poenitentiae: propitius, quantum poenarum aeternarum eius essent digna peccata: pro quibus cum temporalibus emendationibus verberaretur, videbat erga se & manere veniam, & non negligi medicinam. Cur autem Saul per Samuelē correptus, cum diceret etiam ipse, Peccauit: non meruit audire quod David, quae ei dominus ignouisset? Num personarum acceptio est apud deum? Absit. Sed in simili voce, quae sensus humanus audiebat, dissimile peccus erat, quod diuinus oculus discernebat. Quid talibus docemur exemplis, nisi regnum caelorum intra nos esse, & de intimis nostris deum colere nos debere, vt ex abundantia cordis os loquatur: non autem vt populus eius labii honoret, cor autem eorum longe sit ab eo. Neque iudicare aliter audeamus de hominibus, quorum interiora videre non possumus, quam deus qui hoc potest, & falli aut corrumpi non potest: cuius euidentissimam sententiam de David, cum diuinae scripturae contineat tam sublimis authoritas, multum ridenda vel potius dolenda est aliter sentiens humana temeritas? Eis quippe diuinis libris de antiquis viris credendum est, qui tam longe futura dixerunt, quae praesentia nunc videntur. Quid aliud in Evangelio discimus, cum eadem vox Petri audiret consentiens Christum filium dei, quae etiam daemioniorum paria verba, sed longe impari corde emittentium? Proinde in simili voce fides Petri laudatur, daemioniorum immundicia cohibetur.

K copia de extulerat, tumorem animi humani eiusdem copia diminutione sanauit. Ibi tam religiosus dei timor, sacramentum Christi in sancta vnctione seruabat, vt cor eius pia solitudine trepidauerit, quando exiguum particulam de veste ipsius Saulis latenter abscidit, vt haberet vnde illi fidem faceret, quod nollet eum cum posset occidere. Ibi tam prudens in filios, & tanta clementia, vt cum innocentem puerum, pro quo aegrotante multis lachrymis & humilitatis sordibus sese abiciens, dominum fuerat deprecatus, mortuum non luserit: idem iuuenem filium parricidalis furoris praecipitem, qui & paternum cubile stupris nefariis maculauerat, & contra patrem scelestum bellum gerebat, & vellet conferuatum, & fletet occisum: animam scilicet tantis criminibus inuoluta, sempiternas prauidens penas, quibus euadendis, cum per poenitentiam corrigendum viuere cupiebat humiliatum. Hae & alia multa laudanda & imitanda in illo sancto reperiuntur viro, si non peruersus animus eam scripturam, quae de illo loquitur, perscruteretur: maxime si mente subdita, & pia, & plane fideli sequamur sententiam dei, qui eius nouerat occulta cordis, vbi in conspectu eius, qui falli non potest, ita placuit, vt etiam filiis suis imitandus ab illo proponeretur. Quid enim aliud quam cordis eius profunda cernebat spiritus dei, quando correptus per Prophetam dixit, Peccauit: continuoque ad hoc vnum verbum audire meruit, quod acceperit veniam? Ad quam rem, nisi ad sempiternam salutem? Neque enim praetermissa est in illo secundum dei comminationem flagelli paterni disciplina, vt & confessus in aeternum liberaretur, & afflictus temporaliter probaretur. Haud vero mediocre fidei robur fuit, aut paruum mitis & obedientis animi indicium, cum audisset a Propheta, quod sibi deus ignouisset, & tamen quae fuerat comminatus, consequenter euenissent, non se dicere Prophetae deceptum esse mendacio, nec murmurare aduersus deum, quasi falsam peccatorum eius indulgentiam pronunciauerit. Intelligebat enim vir alte sanctus, & non contra deum, sed ad deum leuans animam suam, nisi dominus esset consentiens poenitentiae: propitius, quantum poenarum aeternarum eius essent digna peccata: pro quibus cum temporalibus emendationibus verberaretur, videbat erga se & manere veniam, & non negligi medicinam. Cur autem Saul per Samuelē correptus, cum diceret etiam ipse, Peccauit: non meruit audire quod David, quae ei dominus ignouisset? Num personarum acceptio est apud deum? Absit. Sed in simili voce, quae sensus humanus audiebat, dissimile peccus erat, quod diuinus oculus discernebat. Quid talibus docemur exemplis, nisi regnum caelorum intra nos esse, & de intimis nostris deum colere nos debere, vt ex abundantia cordis os loquatur: non autem vt populus eius labii honoret, cor autem eorum longe sit ab eo. Neque iudicare aliter audeamus de hominibus, quorum interiora videre non possumus, quam deus qui hoc potest, & falli aut corrumpi non potest: cuius euidentissimam sententiam de David, cum diuinae scripturae contineat tam sublimis authoritas, multum ridenda vel potius dolenda est aliter sentiens humana temeritas? Eis quippe diuinis libris de antiquis viris credendum est, qui tam longe futura dixerunt, quae praesentia nunc videntur. Quid aliud in Evangelio discimus, cum eadem vox Petri audiret consentiens Christum filium dei, quae etiam daemioniorum paria verba, sed longe impari corde emittentium? Proinde in simili voce fides Petri laudatur, daemioniorum immundicia cohibetur.

A cohibetur. A quo nisi ab illo, qui non aure humana, sed diuina mente radices internas vocum illarum nosset inspicere, & sine vlla fallitate discernere? Quam multi enim & alij homines dicunt Christum filium dei viui, nec tamen Petri meritis comparantur: non solum illi, qui dicturi sunt in illo die, Domine domine, & audituri, Discite a me: sed etiam illi, qui segregabuntur ad dexteram: in quibus plurimi nec vnquam Christum vel semel negauerunt, nec eius pro nostra salute passionem improbauerunt, nec gentes iudaizare coegerunt: & tamen Petro, qui haec fecit, sedenti in duodecim sedibus, & non solum duodecim tribus, verum & angelos iudicanti impares apparebunt: ita etiam multi nullius appetentes vxorem, nullum maritum appetita, usque ad mortem persequentes, tamen Dauidicum meritum, cum iste illa fecisset, apud deum habere non possunt. Tantum interest quid cuique in seipso, quantumque displiceat, vt penitus extirpetur: & quid pro eo fructiferum & opulentum ingenti feracitate confurgat: quia & agricolae placent agri, qui spinis etiam magnis eradicatis, centenum proferunt, quam qui nullas vnquam spinas habuerunt, & vix ad tricennum perueniunt. Sic & Moysen famulum dei fidelissimum in tota domo eius, ministrum legis sanctae, & mandata sancti, iusti, & boni: cui Apostolus attestatur, nam eius haec verba sunt quae commemorauit: ministrum etiam sacramentorum, non iam praestantium salutem, sed adhuc promittentium saluatore, Quod & saluator ipse confirmat, dicens, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Vnde suo loco, quantum satis visum est contra impudetes Manichaeorum calumnias distulerimus. Hunc ergo Moysen famulum dei viui, dei veri, dei summi, fabricatoris caeli & terrae, non de alieno, sed de nihilo: non premete necessitate, sed affluente bonitate: non per sui membri poenam, sed per sui verbi potentiam: hunc, inquam, Moysen, humilem in recusando tam magnam ministerium, subditum in suscipiendo, fidelem in seruando, strenuum in exequendo: in regendo populo vigilantem, in corrigendo vehementem, in amando ardentem, in sustinendo patientem: qui pro eis, quibus praesuit, deo se interposuit consulenti, opposuit irascenti. Huc itaque talem ac tantum virtum, absit a nobis, vt ex maledico Fausti ore pefemus, sed ex ore plenè veridici dei, qui veraciter hominem, quem fecerat, nouerat: quando quidem etiam peccata hominum, quae ipse non fecit, & in diffiditibus vt iudex agnoscat, & in consentibus vt pater ignoscit. Ex ore omnino eius Moysen seruū eius & amamus & admiramur, & quantum possumus imitamur, cum simus longe illius meritis inferiores, etiam nullo Aegypto vel occiso vel expoliato, nullo bello gesto, quorum ille aliud futuri indole defensoris, alia imposito imperio dei fecit. Vt interim omittam, quod cum percussisset Aegyptium, quamquam illi deus non praeciperet, in persona tamē Prophetica ad hoc diuinitus fieri permissum est, vt futurum aliquid praesignaret: vnde nunc non ago, sed omnino taquam nihil significauerint facta illa, discutiō: consultaque illa aeterna lege reperio non debuisse hominem ab illo, qui nullam ordinatam potestatem gerebat, quanuis iniuriosum & improbum occidi. Veruntamen animae virtutis capaces ac fertiles, praemittunt saepe vitia, quibus hoc ipsum indicet, cui virtuti sint potissimum accommodata, si fuerint praecipitis exulta. Sic enim & agricolae, quam terram viderint, quanuis inutiles, tamen ingentes herbas progignere frumentis aptam esse pronunciant, & vbi siliem aspexerint, licet

eradicandam sciant, validis vitibus habilem intelligunt: & quem montem oleastris syluestere aspexerint, oleis esse vtilem, cultura accedente non dubitant: sic ille animi motus, quo Moyses peregrinum fratrem a ciue improbo iniuriam perpetientem, non obseruato ordine potestatis, inultum esse non pertulit: non virtutum fructibus inutilis erat, sed adhuc incultus, vitiosa quidem, sed magnae fertilitatis signa fundebat. Ipse denique per angelum suū diuinis Moysen vocibus euocauit in monte Sina, per quae liberaretur ex Aegypto populus Israel: eumque miraculo visionis in rubo flammante & non ardente, verbisque dominicis ad frugem obedientiae praeparauit: qui etiam Saulum Ecclesiam persequentem de caelo vocauit, prostrauit, erexit, impleuit, taquam percussit, amputauit, inseruit, fecundauit. Illa namque Pauli sauitia, cum secundum emulationem patenarum traditionum persequeretur Ecclesiam, putans officium deo se facere, tanquam syluestre erat vitium, sed magnae feracitatis indicium. Hinc erat etiam illud Petri cum euaginato gladio, volēs defendere dominum, aurem persecutoris abscidit, quod factum dominus satis minaciter cohibuit, dicens, Reconde gladium: qui enim gladio usus fuerit, gladio cadet. Ille autem vitur gladio, qui nulla superiori ac legitima potestate vel iubente vel concedente, in sanguinem alicuius armatur. Nam utique dominus iusserat vt ferrum discipuli eius ferrent, sed non iusserat vt ferirent. Quid ergo incongruum, si Petrus post hoc peccatum factus est pastor Ecclesiae, sicut Moyses post percussum Aegyptium factus est rector illius synagoga? Vterque enim non detestabili immanitate, sed emendabili animositate iustitiae regulam excessit: vterque odii improbitatis alienae, sed ille fraterno, iste dominico, licet adhuc carnali, tamen amore peccauit. Refecandum hoc vitium vel eradicandum: sed tamen tam magnum cor, tanquam terra frugibus, ita ferendis virtutibus excolendum. Quid ergo iam de expoliatis Aegyptiis Faustus obiicit, nesciens quid loquatur? Quod faciendo Moyses, usque adeo non peccauit, vt non faciendo peccaret. Deus enim iusserat, qui vitique nouit non solum secundum facta, verum etiam secundum cor hominis, quid vnusquisque, vel per quae perpeti debeat. Carnalis itaque adhuc ille populus erat, & rerum terrenarum cupiditate occupatus, Aegyptij vero sacrilegi & iniqui: nam & auro illo, hoc est, dei creatura male videntes, ad creatoris iniuriam suis idolis seruiebant: & homines peregrinos labore gratuito iniuste ac vehementer afflixerant. Digni ergo erant & isti, quibus talia iuberentur, & illi, qui talia paterentur: & forte secundum suas voluntates & cogitationes Hebraei magis permitti sunt facere ista, quam iusti: sed eis deus permissionem suam per famulum suum Moysen innotescere voluit, quando mandauit vt diceret. Fieri autem potest, vt sint aliae causae occultissimae, cur hoc illi populo diuinitus dictum sit, sed diuinis imperiis cedendum obtemperando, non resistendum est disputando, Apostolus dixit, Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Sine ergo ista sit causa, quae dixi, siue aliqua qualibet in secreta & abdita dispositione dei lateat, cur hoc per Moysen illi populo dixerit, vt ab Aegyptiis sibi commodanda peteret quae auferret: hoc tamen confirmo, nec frustra nec inique dictum esse, nec licuisse Moysen aliter quam deus dixerat facere, vt penes dominum esset consilium iubendi, penes famulum autem obsequium peragendi. Sed deus, inquit, verus & bonus, nullo modo talia iussisse credendus est: imo vero talia recte non iubet, nisi deus verus

1.Reg. 24. 2.Reg. 12. 2.Reg. 18. Ca. LXVII. 2.Reg. 12. M * falsas, videntur. 1.Reg. 15. Acto. 10. Luc. 17. Matt. 12. Matt. 15. C. LXVIII. Matt. 16. Marci. 1. Cap. LXX. Exod. 2. Cap. LXXI. Cap. LXXII. Ca. LXXII. Cap. LXXI. Cōcor. 3. Iren. cen. dist. 37. ca. finem. Et 14. quest. 5. cap. Dixit. Roman. 11. Ca. LXXII. verus

G verus rectus & bonus, qui & solus nouit quid cuique iu-
bendum sit, & solus neminem quicquam incongruum
perpeti sinit. Ceterum ista imperita & falsa bonitas cor-
dis humani contradicit & Christo, ne deo bono iubente,
impij mali aliquid patiantur, cum dicitur est ange-
lis, Colligite primum zizania, & alligate fasciculos ad
comburendum. Qui tamen hoc ipsum importune facere
volentes seruos prohibuit, dicens, Ne forte cum vultis
colligere zizania, eradicetis simul & triticum: ita solus
deus verus & bonus nouit, quid, quando, quibus, per quos
fieri aliquid vel iubeat vel permittat. Poterat etiam ista
humana, non bonitas, sed plane vanitas eidem domino
contradicere, cum desiderio noxio daemones in porcos
ire volentes, petentesque permittit: praesertim quia Mani-
chaei non solum porcos, verum etiam minuta & abiecta
animalia, hominum animas habere crediderunt. Qua
vanitate improbat & abiecta, illud tamen constat, do-
minum nostrum Iesum Christum dei vnicum filium,
ac per hoc deum verum & bonum, mortem pecorum
alienorum, perniciem qualiumcumque animantium, & gra-
ue damnum hominum, desiderio daemonum concessisse.
H Quis autem dementissimus dixerit, quod eos ab homini-
bus non potuisset excludere, etiam si eorum noxiae vo-
luntati nec porcorum exitium praestare voluisset? Porro si
spirituum damnatorum, & igni aeterno iam destinatorum,
quoniam in saeva & iniqua cupiditas a creatore atque ordi-
natore omnium naturarum, occulto quidem, sed ubique
iusto moderamine, in id quod inclinauerat, relaxata
est: quid absurdum est, si Aegyptij ab Hebraeis, homines
inique dominantes, ab hominibus liberis, quorum etiam
mercedis pro eorum tam duris & iniustis laboribus fue-
rant debitores, rebus terrenis, quibus etiam ritu sacri-
lego in iniuriam creatoris utebatur, priuari meruerit?
Quod tamen si Moyses sua sponte iussisset, aut hoc He-
braei sua sponte fecissent, profecto peccassent: quanquam
illi non quidem hoc faciendo, quod vel iusserat vel per-
miserat deus, sed tamen talia fortasse cupiendo peccauerunt.
Quod autem hoc facere diuina dispensatione per-
missi sunt, illius iudicio iusto bonoque permitti sunt, qui
nouit & praesens vel coercere improbos, vel erudire sub-
iectos: & praecipua validiora dare sanioribus, & quosdam
medicinales gradus infirmioribus ordinare. Moyses ve-
ro nec cupiditatis arguendus est in illis rebus desideratis,
nec contumaciae in diuinis imperiis quibuscumque
contemptis. Quaedam enim facta, lex illa aeterna quae
ordinem naturalem conferuari iubet, perturbari vetat,
ita medio quodam loco posuit hominibus, ut in eis usur-
pandis merito reprehendatur audacia, in exequendis au-
tem obedientia iure laudetur. Tatum interest in ordi-
ne naturali, quid a quo agatur, & sub quo quisque agat. A-
braham si filium sponte immolaret, quid nisi horribili-
s & insanus? deo autem iubente, quid nisi fidelis & de-
uotus apparuit? Quod usque adeo ipsa veritas clamat, ut
eius voce deterritus Faustus, cum in ipsum Abrahamam quid
diceret, vnguis & dentibus quaerens, usque ad calu-
niosum mendacium perueniret, hoc tamen reprehende-
re non auderet: nisi forte non ei veniret in mentem
factum ita nobile, ut & non lectum, nec quaesitum ani-
mo occurreret, ut denique tot linguis cantatum, tot lo-
cis pictum, & aures & oculos dissimulantes feriret. Qua-
propter si in occidendo filio spontaneus motus execra-
bilis, deo autem iubente obsecundans famulatus, non so-
lum inculpabilis, verum etiam laudabilis inuenitur, quid
Moysem Faustus reprehendit, quod expoliari Aegyptios? Si
te irritat velut humana facientis improbitas, diuina

terreat iubentis auctoritas. An talia fieri volentem, etiam
ipsum deum vituperare paratus es? Redi ergo retro Sa-
tanas, neque enim sapis quae dei sunt, sed quae sunt ho-
minum: atque utinam hoc sicut Petrus audire dignus fuisse,
atque id quod in deo sensu infirmo reprehedis, postea
praedicas, quemadmodum ille glorioso praconio post-
ea gentibus annunciabat, quod ei primo, cum dominus
vellet fieri, displicebat. Quam obrem si iam tandem in-
telligit humana duricia, atque in rebus rectis voluntas
praua atque peruersa, plurimum interesse, utrum aliquid
humana cupiditate vel temeritate admittat, an dei pa-
reatur imperio: qui nouit, quid, quando, quibus permit-
tatur aut iubeat, quid cuique facere patiturque conueniat. Nec
bella per Moysen gesta miretur aut horreat, quia & in
illis diuina secutus imperia, non saeuens, sed obediens
fuit: nec deus cum iubeat ista, saeuiebat, sed digna dignis
retribuerebat, dignosque terrebatur. Quid enim culpatur in
bello? An quia moriuntur quandoque morituri, vel do-
minentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum
est, non religiosorum: nocendi cupiditas, vlciscendi cru-
delitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas re-
bellandi, libido dominandi, & si qua similia, haec sunt
quae in bellis iure culpantur, quae plerumque ita culpantur,
ut etiam iure puniantur. Aduersus violentiam resistentium,
sive deo, sive aliquo legitimo imperio iubente, ge-
renda ipsa bella suscipiuntur a bonis, cum in eo rerum
humanarum ordine inueniuntur, ubi eos vel iubere tale
aliquid, vel in talibus obedire iuste ordo ipse constringit.
Alioquin Ioannes, cum ad eum baptizandi milites
venirent, dicentes, Et nos quid faciemus? responde-
ret eis, Arma abiicite, militiam istam deserite, neminem
percutite, vulnerate, prosternite neminem. Sed quia scie-
bat eos, cum haec militando facerent, non esse homicidas,
sed ministros legis, & non viros iniuriarum suarum,
sed salutis publicae defensores, respondit eis, Neminem
concusseritis, nulli caluniam feceritis, sufficiat vobis sti-
pendium vestrum. Sed quia Manichaei Ioannem aperte
blasphemare consueuerunt, ipsum dominum Iesum Chri-
stum audiant, hoc stipendium iubentem reddi Caesari,
quod Ioannes dicit debere sufficere militi. Reddite, in-
quit, Caesari quae Caesaris sunt, & deo quae dei sunt. Ad
hoc enim tributa praestantur, ut propter bella necessario
militi stipendium praebatur. Merito & illius centurionis
dicentis, Et ego homo sum sub potestate constitutus,
habens sub me milites, & dico huic vade, & vadit: & alij
veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit, fide lau-
dauit, non illius militiae desertionem imperauit. Sed de
iustis quidem iniustisque bellis nunc disputare longum est,
& non necessarium. Interest enim quibus causis,
quibusque autoribus homines gerenda bella suscipiant:
ordo tum ille naturalis, mortaliu paci accommodatus hoc
poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium pe-
nes principem sit, exequendi autem iussa bellica mini-
sterium milites debeant paci salutisque communi. Bellum au-
tem, quod gerendum deo auctore suscipitur, recte suscipi
dubitare phas non est: vel ad terrendam, vel ad obtinendam,
vel ad subiugendam mortalium superbiam: quando
ne illud quidem, quod humana cupiditate geritur, non
solum incorruptibili deo, sed nec sanctis eius obesse ali-
quid potest: quibus potius ad exercendam patientiam, & ad
humiliandam animam, ferendamque paternam discipli-
nam etiam prodesse inuenitur. Neque enim habet in
eos quisquam vllam potestatem, nisi cui data fuerit de-
super. Non est enim potestas nisi a deo, sive iubente sive
sinente. Cum ergo vir iustus, si forte sub rege homine
etiam

Math. 16.

Caput LXXXIII.

* alius, indignos. 23. quest. 1. c. Quid culpa tur.

23. quest. 1. cap. Parauit in sine.

Luc. 9.

Math. 22.

Math. 8. Luc. 7.

Ca. LXXV. 23. quest. 1. c. Quid culpa tur.

Ioan. 19. Roma. 13.

Caput LXXXVI.

Math. 5.

f. sinistram.

f. opacavit. Galat. 4.

f. patiensissime.

Act. 9. & 22.

Math. 10.

Gala. 4.

Roma. 1. Math. 10.

Math. 26. Luc. 22.

* f. alius, reuelat. Philip. 2.

* alius, reges. Tregum.

A etiam sacrilego militet, recte possit illo iubente bellare
ciuicis pacis ordinem seruans: cui quod iubetur, vel non
esse contra dei preceptum certum est, vel utrum sit, certum non
est: ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi,
innocentem autem militem ostendat ordo seruendi:
diu quanto magis in administratione bellorum innocen-
tissime diuersatur, qui deo iubente belligerat, quem ma-
le aliquid iubere non posse, nemo qui ei seruit, ignorat.
Si autem propterea putant non potuisse deum bel-
lum gerendum iubere, quia dominus postea Iesus Chri-
stus, Ego, inquit, dico vobis, non resistere aduersus ma-
lum, sed si quis te perculserit in maxillam tuam dexte-
ram, praebere illi & aliam: intelligant hanc prepara-
tionem non esse in corpore, sed in corde: ibi est enim
sanctum cubile virtutis, quae in illis quoque antiquis ius-
tis nostris patribus habitauit: sed eam rerum dispensa-
tionem ac distributionem temporum ordo poscebat,
ut prius appareret etiam ipsa bona terrena, quibus & hu-
mana regna & ex hostibus victoriae deputantur, propter
qua maxime ciuitas impiorum diffusa per mundum,
supplicare idolis & demonibus solet, non nisi ad v-
nius dei veri potestatem atque arbitrium pertinere. Vnde
& vetus testamentum secretum regni caelorum tem-
pore opportuno aperiendum promissionibus terrenis
operuit, & quodammodo vmbrosius occupauit. Vbi autem
venit plenitudo temporis, ut nouum testamentum re-
uelaretur, quod figuris veteris velabatur, euidetur testi-
ficatione iam demonstrandum erat, esse aliam vitam,
pro qua debet haec vita contemni: & aliud regnum pro
quo oportet omnium terrenorum regnorum aduersitate
sapientissime sustineri. Proinde per quorum confessions,
passiones, & mortes hoc deo placuit attestari, martyres
appellantur, qui Latine testes interpretantur: quorum
numerus tantus effloruit, ut si eos Christus, qui de
caelo Saulum vocauit, & ex lupo factum ouem, in me-
dium luporum mitti, congregatos vellet armare atque
adiuuare pugnantes, sicut Hebraeos patres adiuuit, quae
gentes resisterent, quae regna non cederent? Sed ut pra-
clarissimum testimonium veritati perhiberetur, quae iam
docendum erat, non propter temporalem in hac vita, sed
propter aeternam post hanc vitam felicitatem deo esse
seruendum, ea quae vulgo infelicitas dicitur, pro illa fe-
licitate subeunda fuerat & ferenda. Itaque in plenitudi-
ne temporum filius dei factus ex muliere, factus sub lege,
ut eos qui sub lege erant, redimeret: factus ex semine Da-
uid secundum carnem, mittit discipulos velut oues in me-
dium luporum, & monet ne timeant eos qui corpus occi-
dunt, animam autem non possunt occidere: promittit etiam
ipsius corporis renouanda integritatem usque ad capilli
reparationem: Petri gladium reuocat in vagina: aurem ini-
mici praecisam reparat ad pristinam formam: dicit se le-
gionibus angelorum imperare potuisse ad delendos ini-
micos, nisi calix bibendus esset, quem paterna voluntas
dedisset. Bibit praecedens, propinat sequentibus: virtute
patientiae suo releuat: f. praepcepto, suo confirmat exemplo.
Propter quod deus illum suscitauit a mortuis, & donauit
ei nomen quod est super omne nomen: ut in nomine
Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & in-
fernorum: & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus
in gloria est dei patris. Regnauerunt hic ergo Patriar-
chae & Prophetae, ut ista regna deum dare & auferre o-
stenderetur. Non hic regnauerunt Apostoli & marty-
res, ut regnum caelorum desiderandum potius pandere-
tur. Illi regi f. bella gesserunt, ut tales quoque victorias
appareret dei voluntate praestari: isti non resistendo in-

terfecti sunt, ut potiores esse docerent victoriam pro
fide veritatis occidi: quam & illic Prophetae noue-
rant mori pro veritate, sicut ipse dominus dicit, A san-
guine Abel usque ad sanguinem Zachariae. Et id postea
quam cepit impleri, quod sub figura Salomonis, qui La-
tine interpretatur pacificus, de domino Christo, ipse est
enim pax nostra, in Psalmo Prophetatum est, Et ado-
rabunt cum omnes reges terrae, omnes gentes seruient
illi: & Christiani quoque imperatores plenam gerentes
fiduciam pietatis in Christo, de inimicis sacrilegis, qui
spem suam in sacramentis idolorum, daemonumque po-
tuerant, gloriosissimam victoriam perceperunt: cum aper-
tissimis notissimisque documentis, de quibus nonnulli iam
scriptum memoriae commendauerunt, illos fallerent vati-
cinae daemoniorum, hos firmaret praedicta sanctorum.
Si autem hoc mirum istis vanis videtur, quod aliud
tunc deus praecipit dispensatoribus veteris testamenti,
vbi noui gratia velabatur, aliud praedicatoribus noui tes-
tamenti, vbi veteris obscuritas reuelabatur: attendant
ipsum dominum Christum, mutantem quae dixerat, & al-
liud dicentem, Quando misit vos, inquit, sine sacculo & pe-
ra & calciamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At
illi dixerunt, Nihil. Dicit ergo eis, Sed nunc qui habet
sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet ve-
dat tunicam suam, & emat gladium. Isti certe si ista di-
uersa in testamentis singulis inueniret veteri & nouo,
etiam hoc clamarent, duo sibi testamenta esse defutura:
Quid ergo nunc respondebit, cum idem ipse dicit antea,
Misi vos sine sacculo & pera & calciamentis, & nihil
vobis defuit: nunc autem, Qui habet sacculum, tollat si-
militer & peram: & qui habet tunicam, vendat & emat
gladium: nam ne intelligit quemadmodum nulla in con-
scientia praecipientis, sed ratione dispensantis pro te-
porum diuersitate, praepcepta, vel consilia, vel permittit
mutentur? Nam si dicunt certi mysterij gratia hoc de
tollendo sacculo & pera, & emendo gladio locutum fuisse,
cur non admittunt certi mysterij gratia, eundem vnum
deum, tunc Prophetas gerere bella iussisse, nunc Apo-
stolos prohibuisse? Neque enim in eo, quod ex Euange-
lio commemorauimus, verba tantum domini fuerunt: sed
obtemperantium quoque discipulorum facta secuta sunt.
Nam & tunc sine sacculo & pera ierunt, & nihil eis de-
fuit: sicut eius interrogatio & eorum responsio declara-
uit. Et nunc dixerunt ei, cum de gladio emendo iussisset,
Ecce sunt hic duo gladij. Et ille respondit, Sufficit. Hinc
& Petrus armatus inuentus est, cum autem persecutoris
abscedit, vbi spontanea eius coercetur audacia: quia non
iustus fuerat ferrum tollere, ita iustus fuerat & ferire. La-
tebat certe domini voluntas, cur arma portare praeci-
pisset, quibus eos uti noluisse. Verum tamen ad illum cum
ratione praecipere, ad istos autem sine retractatione pra-
cepta facere pertinebat. Caluniosa ergo imperitia
Moyse reprehenditur quod bella gesserit, qui minus
reprehendi debuit, si sua sponte gereret, quam si deo iu-
bente non gereret: ipsum vero deum, quod talia iusserit, au-
dere reprehendere: vel deum iustum & bonum talia iu-
bere potuisse, non credere, hominis est, ut mitius loquar,
cogitare non valentis diuinam prouidentiam, per cubeta
summa atque ima tendenti, nec nouum esse quod ori-
tur, nec perire quod moritur: sed in suo singula quaeque
ordine siue naturarum siue meritorum, vel cedere, vel
succedere, vel manere: hominum autem rectam volun-
tatem diuinam legi coniungi, inordinatam vero cupidi-
tatem diuinam legis ordine coerceri: ut nec bonus aliud
quam praecipitur, velit: nec malus amplius quam per-
mittitur,

Math. 23.

Eph. 2. Psal. 71.

Caput LXXXVII.

Luc. 22.

E

f. nulla inco-
stantia pra-
cipientis.

Luc. 22.

F

Caput LXXXVIII. Exod. 32.

G mittitur, possit ita sanè, vt non impune possit quod iniuste voluerit: ac per hoc in omnibus, quæ humana infirmitas horret aut timet, sola iniquitas iure dånatur: cætera sunt vel tributa naturarum, vel merita culparum. Fit autem homo iniquus, cū propter seipsas diligit res propter aliud assumendas, & propter aliud appetit res propter seipsas diligendas. Sic enim quantum in ipso est, perturbat in se ordinem naturalem, quæ lex æterna cõseruari iubet. Fit autem homo iustus, cum ob aliud non appetit rebus vti, nisi propter quod diuinitus instituta sunt: ipso autem deo frui propter ipsum, seque & amico in ipso deo propter eundem ipsum deum. Propter deum enim amat amicū, qui dei amorem amat in amico. Siue autem iniquitas siue iustitia, nisi esset in voluntate, non esset in potestate. Porro si in potestate non esset, nullum præmium, nulla pœna iusta esset: quod nemo sapit, nisi qui decipit. Ignorantia vero & infirmitas, vt vel nesciat homo quid velle debeat, vel non omne quod voluerit possit, ex occulto pœnarum ordine venit, & illis infertur.

H tabilibus iudiciis dei, apud quem nõ est iniquitas. Proditum est enim nobis peccatum Adam fideli eloquio dei, & quia in illo omnes moriuntur: & quia per illum peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors, veraciter scriptū est. Et quia ex hac pœna corpus corrumpitur, & aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantē, verissimum, nobisque notissimū est: & quia de hac iusta pœna non liberat nisi dei misericors gratia, certum est. Et hinc Apostolus gemebundus exclamat, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrū. Sed quæ sit distributio iudicantis & miserentis dei, cur alius sic, alius autem sic, occultis sit causis, iustus tamen. Non tamen ideo nescimus omnia ista iudicio aut misericordia dei fieri, licet in abdito positis mensuris & numeris & ponderibus, quibus omnia disponuntur à deo creatore omnium quæ naturaliter sunt: nec authore, sed tamen ordinatore etiam peccatorum: vt ea quæ peccata non essent, nisi cõtra naturam essent, sic iudicentur & ordinentur, ne vniuersitatis naturā turbare vel turpare permittantur, meritum suorum locis & cõditionibus deputata. Quæ cū ita sint, & cum per hoc secretum iudiciorū dei motusque humanarum voluntatū, eisdem prosperitatibus alij corrumpantur, alij temperanter vtantur: & eisdem aduersitatibus alij deficiant, alij proficiant: cumque ipsa humana mortalisque vita tentatio sit super terram: quis hominum nouit cui prosit aut obsit in pace, regnare vel seruire, vel vacare, vel mori in bello autem, imperare, vel pugnare, vel vincere, vel occidi? Cum hoc tamen cõstet, & cui prodest, non nisi per diuinum prodesse beneficiū: & cui obest, non nisi per diuinum obesse iudiciū?

Quid ergo in istis in temerarias reprehensiones: atque vtinam hominum & non dei? Seruierunt dispensatores veteris testamenti, iidemque prænunciatores noui testamenti, peccatores occidendo: seruierunt dispensatores noui testamenti, iidemque expositores veteris testamenti, à peccatoribus moriendo: deo tamē vni utriusque seruierunt per diuersa & congrua tempora, doctri bonæ temporalia & à se petenda, & propter se cõtemnenda: molestias tēporales & à se posse impetrari, & propter se debere tolerari. Quid ergo crudele Moyses aut mandauit aut fecit, cum cõmissum sibi populū sancte zelans, & vni vero deo subditum cupiens, posteaquā cognouit ad fabricandū & colēdum idolum defluxisse, mentemque impudicam prostituisse dæmonibus, in pau-

cos eorum vindicans gladio, quos deus ipse, quæ offenderant, alto & secreto iudicio feriendos voluisset mox feriri, & in presenti salubriter teruit, & disciplinam in posterum sanxit: Nam eum nulla crudelitate, sed magna dilectione fecisse quod fecit, quis nõ in verbis eius agnoscat, orantis pro peccato eorum, & dicentis, Si dimittis illis peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro tuo. Comparans ergo vnusquisque pie prudens illam eadem & hanc precē, videt profecto, apertissimeque videt, quantum malum sit anima, per simulachra dæmonū fornicari, quando sic seuit, qui sic amat. Sic plane & Apostolus, non crudeliter, sed amabiliter tradidit hominem Satanæ in interitū carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Tradidit & alios, vt disceret non blasphemare. Legunt scripturas apocryphas Manichæi, à nescio quibus sutoribus fabularū, sub Apostolorum nomine scriptas: quæ suorum scriptorum temporibus in auctoritatem sanctæ Ecclesiæ recipi mereantur, si sancti & docti homines, qui tunc in hac vita erant, & examinare talia poterant, eos vera locutus esse cognoscerent. Ibi tamen legunt Apostolum Thomam, cum esset in quodam nuptiarum conuiuio peregrinus & prorsus incognitus, à quodam ministro palma percussus, imprecatum fuisse homini continuam sequamque vindictam. Nam cum egressus fuisset ad fontem, vnde aquam conuiuantibus ministraret, eum leo irruens interemit, manūque eius, qua caput Apostoli leui ictu percussisset, à corpore auulsam, secundum verbum eiusdem Apostoli id optantis atque imprecantis, canis intulit mēsis, in quibus ipse discumbebat Apostolus. Quid hoc videri crudelius potest? Verum quia ibi, nisi tamen fallor, hoc etiam scriptum est, quod ei veniam in seculo futuro petuerit, facta est compensatio beneficii maioris, vt & Apostolus quæ charus deo esset, per hūc timorē cõmēdaretur ignotis: & illi post hanc vitam quandoque finēdam, in æternum cõsuleretur. Vtrum illa vera sit aut cõficta narratio, nihil mea nunc interest. Certe enim Manichæi, à quibus illa scripturæ, quas Canon Ecclesiasticus respuit, tanquam veræ atque synceræ acceptantur, saltem hinc coguntur fateri, virtutem illam patientiæ, quæ docet dominus, dicens, Si quis te percussit in maxillā tuam dexteram, præbe illi & sinistrā: posse esse in præparatione cordis, etiam si non exhibeat gestu corporis, & expressione verborum: quādoquidem Apostolus palma percussus, potius deum rogauit, vt iniurioso homini in futuro seculo parceretur, in presenti autem illa iniuria non iniusta relinqueretur, quam vel præbuit ferienti alteram partem, aut vt iterum feriret admonuit. Tenebat certe interioris dilectionis affectum, & exterius requirebat correctionis exemplum. Siue hoc verum sit, siue cõfictum, cur noluit credere tali animo famulum dei Moysen idoli fabricatores & adoratores gladio prostrauisse: cum & in eius verbis satis appareat, ita huiusmodi peccato eum veniam deprecatur, vt nisi impetraret, deleri se vellet de libro dei? Et quid simile, ignotus homo palma percussus, & deus ex Aegypti feruitute liberans, per diuinum mare traiciens, fluctibus persequentes inimicos operiens, idolo sibi prælato derelictus atque contemptus: Si autem penas ipsas comparemus, quid simile ferro interimi, & à feris trucidari atque laniari: quandoquidē iudices publicis legibus seruientes, maioris criminis reos bestis surrigi, quam gladio percuti iubent? Restat in maledicis & sacrilegis reprehensionibus Faustū, quibus nunc respondeo, quod locutus dominus ad Osæ Prophetam dixit, Accipe tibi vxorem

1. Corin. 15.
1. Timo. 1.
Dist. 15. cap. Sancta Romana.

Contra Adimantū. ca. 17.

Math. 5.

M

Ca. LXXX
Osee. 1.

A vxorem fornicariam, & fac filios de fornicaria. In qua scriptura sic excæcatur est immundum cor eorum, vt nec apertissima verba Evangelica intelligant, domini dicentis ad Iudæos, Meretrices & publicani præcedent vos in regno cælorum. Quid enim aduersum clementiæ veritatis, quid inimicum fidei Christianæ, si meretrix relicta fornicatione, in castum coniugium cõmutatur? Et quid tam incõgruum & alienum à fide Prophetarum, quàm si non crederet omnia peccata impudicæ dimissa esse in melius cõmutata? Itaque cum meretricem Propheta fecit vxorem, & ad vitam corrigendam mulieri consultum est, & figura sacramentum, de quo mox loquimur expressum. Sed quis non videat in hoc facto quid potius Manichæorum offendat errorem? Scilicet, quia solent dare operam meretrices, ne grauidæ fiant. Proinde istis fornicaria magis permanens placebat, vt deum ipsorum non ligaret, quàm vnus viri facta vxor vt pareret. De Salomone autem quid dicam, nisi quia grauius ipsius fidelis & sanctæ scripturæ testimonio redarguitur, quàm petulātibz & nugacibus Faustū conuiciis: Illa enim de illo & quid boni prius habuisset, & quid mali faciendo, bonum in quo primum fuerat, reliquisset, veraciter fideliterque locuta est: iste autē oculis clausis, vel potius extinctis, non quò lumine manifestante ducebatur, ibat: sed quò malevolentia præcipitate ferebatur, irruerat. Hoc ipso enim magis insinuauerunt sancti libri religiosi lectoribus & electoribus suis, quàm caste habuerint sancti viri plures vxores: quod Salomon, qui eas non illo modo, sed magis ad libidinē quàm ad propaginem habuit, improbatum est & reprehensum his verbis, vt appellaretur amator mulierum: & inde ad profundū idololatricæ lapsus atque demersus, eadē veritate personam nullius acceptante proderetur.

Nunc ergo iam pertractatis personis omnibus, per quas Faustus putauit scripturas veteris testamenti esse culpandas: redditoque suo cuique sermone congruo, quo vel defensi sunt homines dei aduersus hæreticorū carnaliumque calumnias, vel reprehensio hominum, tamen scriptura laudabilis venerabilisque monstrata est: videamus deinceps ex ordine, quo eos hoies Faustus accusando cõmemorauit, quid etiam significent ipsa facta hominum, quid Prophetarum gerant, quæ futura prænunciant: quod iam fecimus de Abraham & Isaac & Iacob, quorum se deus, ita dici voluit, tanquam solorum esset deus, qui deus est vniuersæ creaturæ: non frustra utriusque tantum eis tribuens honorem, nisi quia nouerat in eis, quod solus etiam perfecte summeque nosse poterat, synceram præcipuamque charitatem. Et quia in eis tribus patribus quodāmodo cõsummauit magnum ac mirabile sacramentū futuri populi sui, quod per liberas generunt, non solum in libertatem, sicut per Saram & Rebeccam & Liam & Rachel, verūetiam in seruitutem, sicut per eandē Rebeccam natus est Esau, cui dictum est, Eris seruus fratris tui: & per ancillas non solum in seruitutem, sicut per Agar, verūetiam in libertatem, sicut per Balam & Zelpham. Ita & in populo dei & per spirituales liberos, nascuntur nõ solum in laudabilem libertatem, quemadmodum illi, quibus dicitur, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: verūetiam in damnabilem seruitutem, sicut per Philippum Simonem: & per carnales seruos nascuntur non solum in damnabilem seruitutē, qui eos imitantur, verūetiam in laudabilem libertatē, quibus dicitur, Quæ dicunt, facite: quæ autem faciūt, facere nolite. Hoc magnum sacramentū, quicquid in dei populo prudenter agnouerit, vnitatem spiritus in vin-

Concor. 4. sent. dist. 33. ca. Sed nunquid. 3. Reg. 11. Ca. 6.

Caput LXXXII.

Exod. 3.

Super Ioan. Tractatu. 11.

Gene. 25.

Gene. 16. & 30.

1. Corin. 4.

Acto. 8.

Math. 23.

culo pacis vsque in finem quibusdā coherendo, quosdā D tolerando custodit. Fecimus hoc & de Loth, quid eius laudandū, quid culpandū scriptura narrauerit, quid intelligendum de tota illa re gesta significauerit, demōstrātes. Sequitur vt Iudæ factum cõsideremus, quod cū sua nuru concubuit, quid significauerit futurorum. Sed prius præloquendū est, ne quenquam parue considerationis offendat, quod de quibusdā malis operibus hominū in scripturis sanctis, quædā non mala, sed bona futura significantur: seruat enim vbiq; diuina prouidētia virtutem bonitatis suæ, vt quemadmodum ex adulterorū cõcubitu formatur & nascitur homo, de hominū opere malo bonum opus dei, sicut in præcedenti sermone iam diximus, de fecunditate seminum, non de turpitudine vitiorum: ita in scripturis Prophetis, non tantum bona hominū, verūetiam & malefacta narrantur, quoniam Prophetica est ipsa narratio, significatur aliquid de malis operibus hominum etiam futurorū bonorum, non peccantis opere, sed scribētis. Neque enim Iudas, cum ad Thamar concupiscentia victus intraret, hanc suæ libidinis intentionē gerebat, vt inde aliquid significaretur, quod ad salutem hominum pertineret: sicut nec Iudas ille, qui dominum tradidit, hoc intēdit, vt aliquid inde gereretur, quod ad eandē salutē hominum pertineret. Porro si de tam malo opere Iudæ illi, tam bonum opus dominus fecit, vt eiusdem suæ passionis sanguine nos redimeret: quid mirū si Propheta ei, de quo ipse ait, De me enim ille scripsit, ex malo facto Iudæ istius boni aliquid significauit, vt suo ministerio nos doceret? Ea quippe hominū facta, sancto spiritu disponente atque inspirante, collegit Propheta narrator, quorum interpositio nõ vacaret ad præsignationē rerū quas intenderat prophetare: ad significanda autem aliqua bona, nihil interest, facta illa quibus ea significantur, seu bona seu mala sint. Quid enim mea interest, cū volo aliquid legendo cognoscere, vtrum ex minio reperiam scriptos nigros Aethiopes, & ex atramento cādidos Gallos? Veruntamen si non scripturam sed picturam talem viderem, sine dubitatione reprehenderē: ita in factis hominum, quæ ad imitandū vitandūve proponuntur, magni interest bonā ne an mala sint. Quæ autem ad significandum scribuntur sine dicuntur, nihil refert in moribus faciētium, quam laudem reprehensionēve mereantur: si modo habent aliquam rei, de qua agitur: necessariam præfigurandi cõgruentiam. Sicut enim Caiphaz in Euangelio, quātum ad eius noxiū perniciosumque animum pertinebat: quātū denique ad ipsa verba, si in eis voluntatem dicentis attendas, quibus agebat vt iustus iniuste necaretur, utique mala erant: tamē magnum bonum illo nesciente significabant, quando ait, Expedi vt vnus moriatur homo, & non tota gens pereat. Dictumque de illo est, Hoc autem a se non dixit, sed cū esset pontifex, prophetauit: quia oportebat Iesum mori pro gente. Ita factum Iudæ secundū illius libidinē malum fuit, sed illo nesciente magnū bonum significauit. Hoc autem, quod necessario præloquendū putauit, non ad hoc tantummodo Iudæ factum, sed etiā ad cætera valeat, si qua occurrerint mala opera hominum, quibus bonum aliquid à narrante prophetatū est.

In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs regni Iudæorum, cui de tribu Iudæ reges tanquam mariti adhibebantur: merito nomen eius amaritudinis interpretatur, ipsa enim domino fellis poculū dedit. Duo autē genera principū, qui nõ recte operabatur in plebe: vnū eorum,

Gene. 19.
Caput LXXXIII. Gene. 38.

Supra. ca. 48 circa finem.

Math. 26.

Ioan. 5.

Ioan. 11.

Caput LXXXIII

G eorum, qui oberant: alterum eorū, qui nihil proderant, significabatur in duobus filiis Iudæ: quorum vnus erat malignus vel scæuus ante dominū: alter in terrā fundebat, ne semen daret ad fecundandā Thamar. Nec sunt amplius q̄ duo genera hominū inutilia generi humano: vnum nocentiū, alterum prestare nolentiū, & siquid boni habet in hac terrena vita, perdentū, tanquam in terram fundentiū. Et quoniam in malo prior est qui nocet, q̄ ille qui non prodest, ideo maior dicitur malignus, ille autē sequens qui fundebat in terrā. Nomen quippe maioris, qui vocabatur Her, interpretatur pellicius: quilibet tunicis induti sunt primi homines, in pœna dānationis suæ dimissi ex paradiso: sequētis autē nomen, qui vocabatur Onan, interpretatur mœror eorū: quorū nisi quibus nihil prodest, cū habeat vnde prodesse possit, atque id perdat in terra. Maius porō malum est ablata vitæ, quod significat pellicius, q̄ non adiuta, quod significat mœror eorū: deus tamen ambos occidisse dicitur est, vbi figuratur regnū talibus hominibus abtulisse. Tertius vero filius Iudæ, q̄ illi mulieri non iungitur, **H** significat tempus, ex quo reges plebi Iudæorū cœperunt de tribu Iuda non fieri: & ideo erat quidem cōsilius Iudæ, sed eum maritū Thamar non accipiebat, quia erat eadē tribus Iuda, sed iam populo inde nemo regnabat. Vnde & nomen eius, id est, Sela, interpretatur dimissio eius. Non pertinent sanē ad hanc significationem viri sancti & iusti, qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent testamentum, cui propheterando scienter vitales fuerunt, qualis David fuit. Eo sanē tēpore, quo iā Iudæa cœperat reges ex tribu Iuda non habere, non est cōputandus Herodes maior in regibus eius, tanquā maritus Thamar, erat enim alienigena, nec ei sacramento illo mysticæ vnctionis tanquā cōiugali fœdere cogerebat: sed tanquā extraneus dominabatur, quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat. Sic & eius filij tetrarchæ, quorum erat vnus Herodes, patris nomine appellatus, qui cum Pilato in passione dominī concordauit. Isti ergo alienigenæ vsque adeo non deputabatur in regno illo mystico Iudæorum, vt ipsi Iudæi publice clamarent, frendentes aduersum Christum, Nos non habemus regem nisi Cæsarem. Neque enim hoc verū, nisi illa vniuersali dominatione Romanorum, quippe etiā Cæsar rex erat, non proprie Iudæorum, sed vt Christū negarent, & huic adularentur, ideo se tali voce dānarunt. Illo ergo tempore, quo iam de tribu Iudæ regnum defecerat, veniendū erat Christo vero saluatori domino nostro, qui non obesset, multumq̄ prodesset. Sic enim fuerat prophetatum, Nō deficiet princeps ex Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est: & ipse erit expectatio gentiū. Iam isto tempore omne quippe magisterium Iudæorum, & mystica, vnde Christi vocabatur, vnctio ipsa defecerat, secundum prophetiam Danielis, Tunc venit cui repositum erat expectatio gentiū, & vnctus est sanctus sanctorū oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis maioris tempore, passus est autē minoris Herodis tetrarchia. Huius itaq; veniētis ad oues, quæ perierat, domus Israël, figuram gessit ipse Iudas, cum iret ad tōdendas oues suas in Thama, quod interpretatur deficiens. Iā enim defecerat princeps ex Iuda, & omne magisterium atq; vnctio Iudæorum, vt veniret cui repositum erat. Venit autem cum suo pastore Odollamite, cui nomen erat Hiras, & interpretatur Odollamites, testimonium in aqua. Cum hoc plane testimonio dominus venit, habens quidē testimoniū maius Ioanne. Sed tamē

propter oues infirmas, hoc testimonio est vsus in aqua. **K** Nam & ipse Hiras, quod nomen illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Ioannes, fratrem secundū semen Abrahæ, secundū cognationem Mariæ matris eius, & Helisabet matris sue, eundemq; dominū & deum suum: quia sicut ipse ait, Ex plenitudine eius accepit. Vidit omnino & ideo in natis mulierū maior illo non exurrexit: quia ex omnib; prænūciantibus Christū, ipse vidit, quod multi iusti & Propheta cupierunt videre, & non viderunt. Salutauit ex vtero, agnouit perfectius ex colūba: & ideo tanq̄ Odollamites vere testimoniū perhibuit in aqua. Venit autē dominus ad oues tondendas, hoc est, exonerādas sarcinis laboriosis, ex quibus Ecclesiæ laudat in Canticiscanticorum, dentes essent velut grex detonsarum. Iam Thamar habitum mutet, nam & cōmutās interpretatur Thamar, sed in ea prorsus nomē amaritudinis maneat: non illius amaritudinis, in qua domino fel ministravit, sed illius in qua Petrus amare fleuit. Nam & Iuda Latine cōfessio est. Cōfessione ergo amaritudo misceatur, vt vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitentia fecundatur Ecclesia, in omnibus gentibus cōstituta. Opertebat enim Christum pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiā & remissionem peccatorū per omnes gētes, incipientibus ab Hierusalem. Nam & ipse habitus meretricius, cōfessio peccatorū est. Typum quippe iam Ecclesiæ gerit Thamar, ex gentib; euocata, sedens cū hoc habitu ad portam Enan, vel Enaim, quod interpretatur fontes. Cucurrit enim velut ceruus ad fontes aquarū, peruenire ad semen Abrahæ: illic à non agnoscente fortatur, quia de illa prædictū est, Populus quē nō cognoui, seruiuit mihi. Accepit in occulto annulum, monile, & virgā: vocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædestinauit, illos & vocauit: quos autē vocauit, illos & iustificauit: & quos iustificauit, illos & glorificauit. Sed hæc vt dixi, adhuc in occulto, vbi fit & cōceptio sanctæ vbertatis. Mittitur autē promissus hædus tanq̄ meretrici, hædus exprobratio peccati, per eundē Odollamitam, tanq̄ increpantē & dicentē, Generatio viperarum. Sed non eam inuenit peccati exprobratio, quā mutauit confessionis amaritudo. Post vero iam publicatis signis, annuli, monilis, & virgæ, vicit temere iudicantis Iudæos: quorum iam personam Iudas ipse gestabat, qui hodieq; dicūt, non hunc esse populum Christi, nec habere nos semen Abrahæ: sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, iustificationis, glorificationis, sine dubio cōfundētur, & nos magis quā se iustificatos esse fatebuntur. Enucleatius hæc, & mēbratim quodammodo articulatiq; scrutarer atq; differerem, quantum intētionē meam dominus adiuuaret, nisi me ab hac laboriosiore diligētia, finiedi huius operis, quod plus quā velle iam prolixum est, cura prohiberet. Nunc peccatū David, quid in prophetia significauerit, quāta possum breuitate perstringā. Nomina quippe ipsa interpretata satis ostendunt, quid etiā hoc factū præfigurauerit. David interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius Leone illo de tribu Iuda, qui vicit mūdū: Et quid desiderabilis illo, de quo Propheta dicit, Veniet desideratus omnibus gentibus: Bersabee, interpretatur puteus satietatis, siue puteus septimus. Quilibet autē harum nominis huius interpretationum in id, quod dicere intendimus, assumamus satis cōgruit. Nā & in Canticiscanticorū, sponsa illa Ecclesia est, quæ vocatur puteus aquæ viuæ. Et huic puteo septenarij

Ioan. 1. Matth. 11.
Matth. 13. Lucæ. 1. & 3.
Canticū. 4. Caput LXXXVI. Gen. 38. Matth. 2. 6. & 27.
Lucæ. 2. 4.
Psal. 41.
Psal. 17.
Roma. 8.
Gen. 38.
Matth. 3.
2. Reg. 11.
Caput LXXXVII.
Apoca. 5.
Aggzi. 2.
Canti. 4.

A narij numeri nomē in spiritus sancti significatione cōiungitur: propter rationē Pentecostes, quo die de cœlo missus spiritus sanctus venit. De septimanis enim constare eūdem festū diem, Tobia quoque scriptura testatur. Ad quadragesimam autē, quod est septies septē, vnum additur, quo vnitas cōmendatur. In hac ratione viuunt Apostolica illa sententia, Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Dono itaque spiritali, hoc est, septenario, facta est Ecclesia puteus satietatis: quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitā æternā, quem qui habuerit, nō sinit in æternū. Iam vero qui fuerit maritus eius, quid aliud q̄ diabolus nominis huius interpretatio significat: huius erant pessimo cōiugio deligati, omnes quos gratia dei liberat, vt Ecclesia sine macula & ruga saluatori proprio copuletur. Vrias nanque interpretatur lux mea dei, Cetheus autem abscessus: siue q̄ in veritate non stetit, sed à luce sua superna, quam de deo habebat, superbia merito abscessus est: siue q̄ cadendo veris viribus perditis, transfiguratur tamen in angelum. Lucis, audēs adhuc dicere, Lux mea dei est. Ergo iste quidem David grauitate scelerateq; peccauit: quod scelus eius etiā per Prophetam deus arguit increpando, & ipse abluit pœnitendo. Verū tamen ille desiderabilis omnibus gentibus, adamauit Ecclesiam super tectum se lauante: id est, mundāte se à foribus seculi, & domum luteam spiritali cōtemplatione transcendētē atq; calcantē: & inchoata cum illa primæ conuentionis notitia, post ab ea penitus separatam diabolū occidit, eamq; sibi perpetuo cōnubio copulauit. Oderimus ergo peccatum, sed prophetiam non extinguamus: amemus illū David quantum amādus est, qui nos à diabolo per misericordiā liberauit: amemus & istum David, qui tam graue in se vulnus iniquitatis pœnitentiæ humilitate sanauit. Iam de Salomone quid dicam? Quem vehemētē arguit sancta scriptura, atq; condēnat, nihilq; de pœnitentia eius vel in eum indulgentia dei omnino cōmemorat. Nec mihi prorsus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet hæc eius stenda subuersio, nisi forte quis dicat mulieres alienigenas, quarū amore exarserat, significare Ecclesias electas de gentibus. Posset hoc fortasse non absurde intelligi, si illa propter Salomonem desererēt deos suos, & colerent deū eius. Cum vero ipse propter illas offendit deum suū, & coluit deos earū, nō est quid inde boni cōiectare possimus: nec tamen nihil arbitror significare, sed malum, sicut de vxore filiabusq; Loth diximus. Apparet enim in persona huius Salomonis & mira excellentia, & mira subuersio. Quod igitur in illo diuersis tēporibus extitit, prius bonū, & posterius malū, hoc in Ecclesia in isto adhuc seculo simul vno tempore ostenditur. Nam bono illius, bonos Ecclesiæ: malo autē illius, malos Ecclesiæ significatos puto: tanquā in vnitatem vnus area, sicut in illo vno homine bonos in granis, malos in palea: vt in vnitatem vnus segetis, bonos in tritico, malos in zizaniis. Si quid hinc sanē, his quæ de illo scripta sunt diligentius pertractatis, siue mihi, siue hoc doctioribus atq; melioribus, aliud probabilius elucere potuerit: nūc tamen non eam rem ita dimissimus, vt intentionem nostrā, in alia properantem, tanquam interrupta series contextionis impediatur. De Osee autem Prophetā, non à me opus est dici, quid illa iustio factū ve significet, quod dixit dominus ad Osee, Vade & accipe tibi vxorē fornicationis, & fac filios de fornicatione: cum satis hoc ipsa scriptura demonstret, vnde & quare sit dictum. Sequitur enim, Quoniam fornicans

Ag. 2.
Eph. 4.
Ioan. 4.
Eph. 5.
1. Reg. 11. Ioan. 8.
1. Corin. 11.
2. Reg. 12.
Caput LXXXVIII.
Gen. 19.
Mat. 3. & 13.
Caput LXXXIX.
Osee. 1.
Ibidem.

fornicabitur terra à domino. Et abiit & accepit Gomer filiam Debelem, & cōcepit, & peperit ei filium. Et dixit dominus ad eum, Voca nomen eius, lezrahel: quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem lezrahel super domum Iudā, & quiescere faciā, & auertam regnum domus Israël. Et erit, in illa die conteram arcum Israël in valle lezrahel. Et concepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei dominus, Voca nomen eius, abiq; misericordia: quia non addā vltra misereri domui Israël, sed obliuione obliuiscar eorum: & domui Iuda miserabor, & saluabo eos in domino deo suo, & non saluabo eos in arcu & in gladio & in bello & in equis & equitibus. Et ablastravit eam quæ erat absque misericordia, & concepit, & peperit filium. Et dixit ei dominus, Voca nomen eius non populus meus, quia vos non populus meus, & ego non ero vester deus. Et erit numerus filiorum Israël quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur: & erit in loco, vbi dictum est eis, Non populus meus vos: dicitur eis, filij dei viui. Et congregabuntur filij Iuda & filij Israël, & ponent sibi caput vnum, & ascendent de terra, quia magnus dies lezrahel. Dicitur fratrib; vestris, populus meus: & forori vestræ, misericordiā consecuta. Cum ergo iusti & facti huius figuram ipse dominus per eadē scripturā euidenter aperiat: cumq; Apostolica literæ hanc prophetiam completam in noui testamenti prædicatione testentur, quis est qui audeat dicere, non propterea iustum & factum, propter quod se iussisse, & Prophetam fecisse, ipse in sanctis literis qui iussit, exponit? At enim Apostolus Paulus, Vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, quos & vocauit nos, non solū ex Iudæis, verū etiam ex gentibus: sicut & Osee dicit, Vocabo non plebē meā, plebē meā: & nō dilectam, dilectā: & erit in loco, vbi dictum est eis, Nō populus meus vos, ibi vocabuntur filij dei viui. Hoc ergo de gentibus prophetatum Paulus ostendit. Vnde & Petrus scribens ad gentes, Propheta quidē ipso nō nominato, prophetiam tamen eius verbis suis inserit, dicēs, Vos autem genus electū, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes eius annuncietis, qui de tenebris vos vocauit in illud admirabile lumen suum: qui aliquando non populus, nunc autem populus dei: quorum aliquando non misertus est, nunc autē miseretur. Hinc euidenter apparet, quod per Prophetā dictum est, Et erit numerus filiorū Israël quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur: & quod cōsequenter adiunctum est, Et erit in loco, vbi dictum est eis, Non populus meus vos: dicitur eis, filij dei viui: non omnino de illo Israël esse dictum, qui est secundū carnē: sed de illo, de quo Apostolus gentibus dicit, Vos ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionē hæredes. Sed quoniam & de illa Iudæa multi crediderunt & credituri sunt: nam inde erant & Apostoli: inde tot milia, quæ in Hierusalem Apostolis sociata sunt: inde Ecclesiæ, de quibus ad Galatas dicit, Eram autē ignotus facie Ecclesiis Iudææ, quæ sunt in Christo. Vnde & lapidem angularem in Psalmis appellatū dominū sic interpretatur, q̄ duos parietes in seipso coniunxerit, circuncisionis videlicet & præputij vt duos conderet in se in vnum, nouum hominem, faciens pacem, & cōmunitaret vtrosque in vno corpore deo, per crucem interficiēs inimicitias in semetipso, & veniens euangelizare pacē iis qui longe, & iis qui propē: id est, gentibus longe, & Iudæis propē: ipse enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum: merito & iste Propheta, filios Iuda ponens pro Iudæis,

Roma. 9.
1. Petri. 2.
Osee. 1.
Esai. 10.
Roma. 9.
Gal. 3.
Psal. 118.
Eph. 2.
Psal. 117.
Eph. 2.

G Iudæis, & filios Israël pro gentibus. Et congregabuntur, inquit, filij Iudæ & filij Israël pariter, & ponent sibi met caput vnum, & ascendent de terra. Huic itaque prophætæ tam manifesta, ipso rerû effectû declarata, quicquid contradicit, non solum prophetis, verum etiam Apostolicis literis: nec solum quibuslibet literis, verum etiam rebus impletis, & clarissima luce persulsis, impudentissime contradicit. Aliquid ergo fortassis diligentioris requirebat intentionis Iudæ factû, vt hæc fornicaria, quæ significat Ecclesiam, de gentiliû superstitionum prostitutione collectam, in habitu mulieris illius, quæ Thamar appellata est, possit agnosci: hæc autem, cum ipsa scriptura se aperiat, cumq; Apostolorum consonantibus literis illi streetur, quid hinc vterius immoramur, ac nõ iã videmus quod restat de famulo dei Moysæ, quid etiã ipsa significet quæ Faustus obiecit? Quod enim fratre defendens, occidit Aegyptium, cuius facillime occurrit, iniuriosum nobis in hac peregrinatione diabolû à domino Christo nobis defensis occidi. Quod vero in arena obruit interemptum, manifestû est eius iam morticinam præsentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentû. Vnde Ecclesiã dominus super petra edificat: & eos qui audiunt verbû eius & faciunt, comparat prudenti viro, qui edificat domum suam super petram, ne tentationibus cedat & corruat. Illos autem qui audiunt, & non faciunt, comparat stulto edificanti super arenã, cuius tentata domo, ruina fit magna. Quod vero expoliavit Aegyptios in suu domini dei sui, nihil nisi iustissime iubentis, quid præfigurauerit, iam in quibusdã libris, quos de doctrina Christiana prænotauit, quãtũ mihi tunc occurrit, me recole posuisse: quod aureo & argenteo & veste Aegyptiorum significata sunt quædã doctrinã, quæ in ipsa cõsuetudine gentiũ nõ inutili studio discantur. Sed siue hoc significet, siue illud, quod ex ipsis gentibus animæ preciosa, tanquam vasa aurea & argentea, cum suis vtique corporibus, quod vestes significant, adiungunt se populo dei, vt simul de hoc seculo tanquã de Aegypto liberentur: siue hoc ergo, siue illud, siue aliquid aliud hinc fuerit figuratum, certum est tamen eis qui has literas pie legunt, non frustra, neq; sine præuentione futurorû esse illa iussa, facta, conscripta. Iam porrò de bellis, quæ per Moysen gesta sunt, nimis longũ est omnia pertractare. Satis ergo sit, quod de illo bello gesto cum Amalech, iã superius in hoc ipso opere, quo Faustus respondeo, quantum satis pro suscepto negotio videbatur, quid prophetiæ præmitteret, quid mysterij cõtineret, exposui. Nunc illud videamus, in quo crudelitatis vitium solent obicere Moysi, vel inimici harum literarum, vel expertes omniũ literarũ, quod quidem Faustus non expresse posuit, cum diceret, Crudeles multa & inuidiose iactare cõsueverint, ideo ipse hoc commemorauit, quod superius defendi, nec quicquam in eo factõ esse criminis, vel ipsi Manichæi qui corrigi vellet, vel quisquã alius imperitorũ aut impiorũ putaret. Nunc autem quid etiã prophetiæ significatiõis habuerit, requirendũ est, quod ex eis multis, qui sibi absente ipso idolum fabricauerunt, siue vlla cuiusquam necessitudinis distinctione iussit interimi. Facile est vt intelligatur hominũ illorum interemptione, significare vitiorum talium infectionem, qualibus illi ad eandem idololatriã defluerunt. In talia quippe vitia scire nos iubet Psalmus, cũ dicit, Inscindimini, & nolite peccare. In talia vitia scire nos iubet Apostolus, cũ dicit, Mortificate membra vestra quæ sunt super terram: fornicationem, immundi-

tiam, luxuriam, concupiscentiam malam & auaritiam, quæ est idolorum seruitus. Sed quid sibi velit, quod prius fecit, vt ipsum vitulũ igne cõbureret, minutatimq; cõcideret, & in aquam spargeret, & potũ populo daret, maiorem intencionem perscrutanda significatiõis inquirat. Si enim tabulas, quas digito dei, hoc est, operatione spiritus sancti scriptas acceperat, ideo fregit, quia indignos eos, quibus eas legeret, iudicauit: si deniq; vt ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incedit eũ, contriuit, in aqua sparsit atq; submersit, vt quid & potũ hoc populo dedit? Quem non excitet factũ hoc ad inquirendã & intelligendã prophetiã significatiõem? Occurrat ergo iam intentis mentibus, tanquam diaboli corpus in vitulo: id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est author, est diabolus. Aureum propterea, quia videntur idololatriã ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus, Quoniam cognoscentes deum, non sicut deũ glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratũ est insipientes cor eorũ: dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloria incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedum, & serpentiũ. Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebat Aegyptiorum etiã ipsi primates, & tanquam docti homines adorare signata. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus: id est, omnis societas gentiliũ idololatriã deditorum. Hæc sacrilegam societatem dominus Christus illo igne cõburi, de quo in Euangelio dicit, Ignẽ veni mittere in terrã: vt quoniã non est qui se abscondat à calore eius, dũ in eũ credidit gẽtes, igne virtutis eius diabolica in eis forma soluitur. Totũ deinde corpũ illud cõminuitur: id est, ab illa malã cõspiratiõis cõflatione discissum, verbo veritatis humiliatur: & cõminutum in aquã mittitur, vt eos Israëlita, id est, Euãgelij prædicatores ex baptismo in sua mēbra, hoc est, in corpus dominicũ trãserãt. Quorũ Israelitarũ Petro de ipsis gẽtibus dictũ est, Macca & mādūca: Si macca & mādūca, Iquare non etiã, Cõcide & bibe: ita ille vitulus per ignẽ zeli, & acie verbi, & aquam baptismi, ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est. Si ergo hæc quoq; loca scripturarũ, de quibus eis dẽ scripturis cõfusiãt hãretici, perscrutata & quodãmodo interrogata, quãto videntur obscuriora, tãto mirabiliores in se mysteriorũ thesauros latere respõdet: quãto magis impiorũ blasphemã ora obmutescere omnino debet, cum oppugnantur apertissima veritate, contra quam prouocato spiritu quid musitent, non inueniunt: & malunt miseri manifestatione eius suas fauces obturari, quã suauitate peccati impleri. Christum igitur sonant hæc omnia, caput illud, quod ascendit in cælum: & hoc corpus eius, quod vsque in finem laborat in terra, scribentũ literas vere sacras omnis parturient intentio: nec esse quicquã credendum est librorum prophetiã contextione narratũ, quod nõ significet aliquid futurorũ: nisi quæ ideo posita sunt, vt ex eis quodãmodo religuntur ea, quæ illum regem populũq; eius, siue propriis, siue figuratis locutionibus rebũse pronunciant. Sicut enim in citharis & huiuscemodi organis musicis, non quidẽ omnia quæ tanguntur, canorũ aliquid resonant, sed tantum chorda: cætera tamẽ in toto citharæ corpore, ideo fabricata sunt, vt esset vbi vincirentur, vnde & quod tẽderetur illa, quas ad catilena suauitate modulaturus & percussurus est artifex, ita in his prophetiã narrationibus, quæ de rebus gestis, hominũ prophetico spiritu deliguntur,

A deliguntur, aut aliquid iam sonant significatione futurorum: aut si nihil tale significant, ad hoc interponuntur, vt sit vnde illa significantia tanquam sonantia connectantur. Has autem rerum gestarum allegoricas narrationes, si nolunt hãretici, sicut à nobis exponuntur, accipere, vel etiam nihil eas, nisi quod proprie sonant, significare contendunt, non est luctandum cum hominibus, qui dicunt, Non sapit palato meo, quod sapere dicis tuo: dum tamen ea quæ diuinitus præcipiuntur, aut mores pietatẽque formare, aut aliquid figurate significare vel credantur vel intelligantur: aut vt inique potius quã neutrum, dum tamen & ipsa, quæ figurate dicta vel facta intelliguntur, ad eosdem mores bonos pietatẽque referantur. Ac per hoc etiam si Manichæis, vel quibusque aliis, de his figuris rerum gestarum noster displicet intellectus vel ratio vel opinio: illud sufficiat, quod patres nostri, quibus deus perhibet bonæ vitæ atque in suis præceptis obedientiæ testimonium, ea veritatis regula defenduntur, quæ nisi prauis & distortis cordibus displicere non possit: & quod ea scriptura, cui peruersitas erroris illius inimica est, in quibuslibet hominum factis, quæ vel laudauit vel redarguit vel tantum narrata nobis iudicanda proposuit, ipsa inculpabilis venerabilisq; persistat. Quid vero vitulũ atque salubritus pie legentibus vel audientibus illas sacras literas consili ac prospici potuit; quã vt non solum in eis laudabiles homines ad imitandum, & reprehensibiles ad cauendum proponerentur, verum etiam quædam bonorum declinationes & lapsus in malum, siue itidem denuo correcti, in viam redeant, siue irretocabiles maneant: & rursum quædam malorum mutationes & prouentus in bonum, siue perseveraturi, siue in pristina iterum relapsuri: vt neque iusti in superbiam securitate extollantur, nec iniqui contra medicinam desperatione caduntur. At illa quæ neque ad imitandum neque ad cauendum facta hominum pertinent, & tamẽ in sancta scriptura reperiuntur, aut ad illam connexionem posita sunt, quibus occasiõibus ad res necessarias veniatur: aut eo ipso, quo videntur superflua, satis admonent, in eis quæri oportere mysticã alicuius significatiõis oraculum. Neque enim de his libris loquimur, in quibus nulla, vel pauca, ac non multa apertissima prophetico spiritu prænunciata, iam quoque ipsis rebus impletis, authoritatem diuinã fidelissima & præclarissima veritatis luce testantur: vt omnino desipiat, quisquis eos superfuse vel quasi fatue locutos aliquid putat, quibus non solum omnia hominum ingeniorumque genera subdita videt, verum etiam hoc ab eis prædictum legit, perfectumq; cognoscit. Nunquid nam ergo si quisquam legens factum David, cuius cum domino argente ac minante pœnituit, inde sibi ad peccandũ fomitem præbeat, illa scriptura culpanda est: ac nõ tanto seuerius ille damnandus, quanto potius ad se vulnerandum aut occidendum, abuti voluit ea re, quæ ad sanandum liberandumq; conscripta est? Quia enim homines in peccatum lapsi, vel superbia negligunt pœnitentẽ medicinam, vel recipiendã salutis, veniãq; promerendã diffidentia pœnitentis pereunt, de tanto viro exemplum propositum est, quo sanentur agroti, nõ quo hi qui sani sunt sauciantur. Neque enim medicina vitium est, si vel infans seipsum, vel maligni alios ferramentis medicinalibus perimant. Sed tamen patres nostri Patriarchæ atq; Prophetæ, quibus tam illustre testimonium sanctitatis atq; pietatis ea scriptura perhibet: quam saluti generis humani diuinitus dispensatã non negat, nisi quisquis aut eam nescit, Tomus sextus.

aut omnem sensum rationalis considerationis amisit: etiam si libidinosi & crudeles fuissent, sicut eos Manichæorum error vel potius furor accusat: non etiam sic non dico electis eorum, sed ipso etiam deo illorum demonstrarentur esse meliores: Nonne melius est cũ pellice volutari virum cum femina, quã esse syncerissimam lucẽ, & miscendo se tenebris inquinari? Ecce homo auaritiæ ac ventris causa vxorẽ suam sororem mentitus, in aliorum cõcubitum vendidit: quanto ille peior & execrabilior est, qui naturam suam ad libidinem desiderantium simulando coaptatã, gratis eis polluendã corrupendamq; subiecit? Iam cum filiabus qui etiam sciens concubuẽrit, nõne minus mali perpetrãt, quã qui membra sua omnium talium, peiorumq; turpitudinum libidinibus miscet? Quid enim tale ab immundis flagitiosisq; committitur, vbi nõ deus vester Manichæi, turpitudinibus omnibus polluitur? Deniq; si vere Iacob, vt ait Faustus, inter quatuor vxores scãda cõcupiscentia tanquam hircus erraret, nullam propagnis curam gerens, sed lasciuia solius voluptatis: quanto minus miser esset deo vestro, qui nõ solum in ipso, & in eius quatuor vxoribus, omne illud dedecus luxuriæ pateret, omnibus eorum corporibus motibusq; concretus: sed in ipso hircu, quem viro illi sordidus cõparauit, omnem illum genitalem snotum caloremq; perpetitur? & vbi que turpi conditione permixtus, in capro inflammatur, in capra seminat, in hœdo generatur? Ac per hoc est: Iudas nõ tantum fornicator, sed etiam sciens natus suæ nefarius incestator existeret, in illius quoq; incesti libidine deus vester hæretet, sorderet, arderet. David autẽ iniquitatis pœnituit, quod vxorẽ adamauerit alienam, virumq; eius mandaret occidi: at vero deum vestrum, quando pœnitentibus quod à tartareo genere masculino ac femino principum tenebrarum adamatus, eorum libidini sua membra concessit: nec maritũ, cuius coniugem adamauerat, sed suos filios in membris demonũ, à quibus demonibus ipse fuerat adamatus, occidit? Sed et si non pœnitisset David, nec iustitiæ sanitatem tali medicina recepisset, etiam sic isto deo Manichæorum melior extitisset. Iste quippe vno ipso factõ putemus, & aliis talibus quotlibet, quã multa vnus homo posset admittere: ille autem in omnibus omnium talibus factis commixtione illa membrorum suorum turpari polluiq; conuincitur. Et Osee Propheta accusatur à Faustis, qui se meretricem turpi concupiscentia captiuatus, adamasset atq; duxisset, animas certe amborum, & lasciuia amatoris, & obscenæ meretricis, partes & membra naturamq; dei vestri esse prædicatis. Illa enim meretrix, quid enim ambiam verbis, & non planẽ dicam, illa meretrix esset deus vester. Neq; enim potestis dicere quod seruata atq; incorrupta suã sanctitate natura, illi meretricio corpõ nõ ligat, sed præsentatus incidere: sed inquinatissima esse ista mēbra dei vestri, & ob hoc magna purgatione indigere fatemini. Illa ergo meretrix, de qua hominẽ dei audetis arguere, deus vester esset, etiam si non vultis, particulam certe dei vestri, licet minimam, non negatis illam animam meretricis. Hoc ergo iam melior deo vestro, quoniã ipsa vna meretrix esset: ille autem, conditione suã illius cõmixtionis, vniuerso generi tenebrarum in omnibus meretricibus prostituitur: in omnibus deniq; maribus ac feminis late variẽq; fornicantibus, & sese corrumpentibus, volutatur, soluitur, illigatur: rursum in eorũ foetibus, volutandus, soluendus, ligandus: donec ad vltimum globum pars immundissima dei vestri, tanquam inexpressibilis

Osee. 1.
Gene. 38.
Caput. XC.
Exod. 1.
† mortificatiõ.
Math. 7.
Cap. XCI.
Exo. 3. & 12.
De doctrina Christiana. li. 2. cap. 40. cum seq.
Cap. XCII.
Exod. 17.
Exod. 32.
Psal. 4.
Coloss. 3.

K. Cap. XCII. Exod. 32.
Roma. 1.
L. Lucas. 12. Psal. 18.
Acto. 10.
Caput XCIII.
M.

Cap. XCV.
Ca. XCVI.
Ca. XCVII.
2. Reg. 11. & 12.
C. XCVIII.

Gene. 16.
Gene. 12. & 20.
Gene. 19.
Gene. 30.
Gene. 38.
2. Reg. 12.
Osee. 1.

G in expiabilis meretrix, perducatur. Hęc scilicet mala, has turpitudines, hęc dedecora à membris suis deus vester amouere nō potuit, & hostis immanis necessitate compulsum ad ista peruenit. Neque enim potuit interimere iniuriosum atque violentum, suis vel ciuibus vel partibus saluis. Quanto ergo melior, qui occiso Aegypto, fratrem defendit illatum, quem mirabili vanitate Faustus arguit, & deum suum mirabiliorē cecitate non respicit. Quanto melius ipse vasa aurea & argentea abstulisset de gente Aegyptiorum, quā eius membra deprenderetur gens tenebrarum: & tamen cum bellū tam miserum ipse gessisset, cultores eius famulo dei nostri obiciunt quod bella gesserit, in quibus semper cum suis omnibus victor de hostibus triumphauit, qui captiuū vel captiuā Moysē belligerante de populo Israël duci potuerunt: quod & deus vester si potuisset, vti que fecisset. Hoc ergo non est malis arguere, sed felicioribus inuidere. Quā autem crudelitas Moysi, quod in populum, qui grauius in deum peccauerat, gladio vindicauit: cuius tamē peccati veniam, se pro illis etiam diuinā vindictā offerens, deprecatus est. Veruntamen si & hoc nō misericorditer, sed crudeliter fecisset, etiam sic melior deo vestro esset. Neque enim quenquam suorum innocentium & obedientium, si ad hostis cuneum dirumpendū missus fuisset & captiuatus, vilo modo eum postea, si vicisset, ipse damnaret: quod facturus est deus iste de sua parte, quam configet in globo: quia obediuit iubenti: quia in hostiles cuneos pro salute regni eius propolita sua morte processit. Sed in hac, inquit, serie seculorum iam malis permixta atque concreta, non obtemperauit pręceptis. Quærāmus, quare: Si propria voluntate, vera culpa, & iusta pœna: sed iam si voluntas est rea, nulla est ad peccandum natura cōtraria: & ideo Manichæorum omnis conuicta est & euersa fallacia. Si autem ab hoste oppressa, quō missa est, si alieno malo superata, cui resistere non valuerat, iniqua pœna & magna crudelitas. Sed ad excusandum profertur dei necessitas. Talem colant deum, qui nolūt colere deum. Sanē quod fatendum est, etiam ipsi cultores eius, quāuis talē deum colendo sint pessimi, meliores tamen illo sunt, quia salutem sunt: ille autem nihil est, nisi fictio falsitatis, & cogitatio vanitatis. Sed iam cetera Faustī arguta deliramenta videamus.

I Libri vicesimisecondi finis.

LIBER VICESIMVSTERTIVS.

Caput. I.

LAVSTVS dixit, Disputanti mihi aliquando, quidam ex numerosa plebe respondens ait, Accipis Iesum de Maria natum? Cui ego, Quēnam, inquam, dicis Iesum? Nam plures in Hebraismo fuerunt Iesus: vnus quidem Naue filius, discipulus Moysi: alter vero filius Ioiade * I sacerdotis magni: item alius, qui dictus est filius Dauid, alius vero filius dei: quēnam ergo istorum de Maria natum quærīs ex me, vtrum accipiam? Vtiq; inquit, filium dei. Cui ego, Et quo autore, quōve magistro docente istud accipiam? At ille, Matthæo, inquit. Cui rursus ego, Quid enim Matthæus scripsit? Et ille, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abraham, &c. Tum ego, Putaueram, inquam, quia es diciturus, Liber generationis Iesu Christi filij dei, & me putaueram ad pręscribendum: sed quia nunc fideliter capitulum memorasti admonendus

Exod. 24. * I alius, Ioseph sedech. Aggei.

Matth. I.

tantum es, vt id quod recitasti, consideres. Neque enim Matthæus hic se dei filij generationem scribere fatetur instituisse, sed filij Dauid. Vt ergo huic interim dicenti credam filius Dauid erit mihi de Maria natus, adhuc de dei filio in hoc omni generationis textu nulla fit mentio, vsq; ad baptismum scilicet, frustra; calumniam vos ingeritis scriptori, tanquam dei ille filium in vtero mulieris inclusit. At vero hic clamitat, vt videtur, & in scriptione ipsa sua se prorsus ab hoc sacrilegio vindicat, Dauid filium perhibens ex illa stirpe oriundū se scripsisse, nō filium dei. Nam Iesum quidem eum, qui sit filius dei, si sic scriptoris huius mētem propositumq; consideres, non tam ille de Maria virgine vult nos accipere procreatum, q̄ factum aliquando per baptismum apud fluentia Ioannis. Illic enim dicit baptizatum à Ioanne eum, quem Dauid in exordio filium designauit, factum aliquando esse filium dei, post annos duntaxat, secundum Lucā fidem, fermē triginta, vbi & vox tunc audita est, dicens ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vides ergo id quod ante annos triginta, vt huic videtur, de Maria natum est, non esse ipsum filium dei, sed id quod de baptismo postea factū est ad Iordanem: id est, hominem nouum, tanquam in nobis cum credimus ad deum ex gentilitatis errore cōuersi: quod ipsum tamen nescio vtrum satis cum ea fide faciat, quam vos catholicā nominatis: sed interim sic Matthæo videtur, si sunt ipsius hæc. Neque enim vsquam in parturitionibus Mariæ dictū legitur illud, Filius meus es tu, ego hodie genui te: aut, Hic est filius meus dilectissimus, in quo bene complacui: sed in expiatione eius apud Iordanem. Quod si & tu credas ita vt scriptum est, eris iam quidē Matthæanus, sic enim mihi dicēdum est, catholicus vero nequaquam. Nam catholicam fidem nouimus: quæ tanto longē abest ab hac professione Matthæi, quanto procul est & à vero. Siquidem symbolum vestrum ita se habet, vt credatis in Iesum Christum filium dei, qui sit natus ex virgine Maria: vestrum ergo est, de Maria accipere filium dei, Matthæi ab Iordane, nostrum ex deo: ac per hoc tam vobis Matthæus, si hæc eius pro certo sunt, contrarius est in professione ista sua, quā nobis: nisi quod paulo prudentior vobis inuentus est, vt ortum ex femineo sexu, Dauid filio ascriberet magis, quā filio dei. Quapropter de duobus vos vnū fateri oportet: aut hunc non esse Matthæum, qui hæc videtur aliterere: aut vos non tenere Apostolicam fidem. Nos vero quāuis de hac sententia nemo prorsus deiiciat, ex deo accipiendi filium dei, tamen vt multum imprudentiæ concedamus, vt adigamur & falsis credere, ex Iordane nobis erit factus Iesus dei filius, quā natus ex vtero mulieris: quāquam nec ipse quidem ille, quem Maria peperit, si vllus erat, recte Dauid filius appelleretur, nisi eum constet ex parte Ioseph seminatum. Quod quia negatis, illud etiam fateamini necesse est, ne ipsum quidem esse Dauid filium: quoniam quidē generatio Abraham vsq; ad Dauid, & à Dauid Ioseph adusq; deducitur, per omnes scilicet Hebræorū patres: ex quo quia Iesus cōceptus non est, vt legitur, nec filius erit Dauid: longēq; demens est, qui quem sine coitu Ioseph de Maria natum dicitur erat, hunc in principio postuerit esse filium Dauid. Cum ergo ne ipse quidē, qui sit ex Maria genitus, Dauid recte filius appelleretur, quia non sit natus ex Ioseph, quanto magis filius dei. Proinde nec virginis ipsius origo ex hac tribu fuisse monstratur, vnde constat esse Dauid: dico autē Iudam, de quo Iudæi reges: sed ex tribu Leui, vnde sacerdotes: quod ipsum palam est, quia eadē patrem

Cap. II.

Iordanis.

Luc. 3. Matth. 3.

Psal. 2. Luc. 3. Matth. 3.

Cap. III.

Cap. IIII.

Caput. V.

Esai. 7. Matth. 1.

Matth. 3.

I per baptismum.

Cap. VI.

Gen. 16. & 17.

Gen. 12. & 20.

Gen. 26.

Gen. 30.

A patrem habuerit sacerdotē quendam, nomine Ioachim, cuius tamen in hac generatione nulla vsquam habita mentio est. Quomodo ergo ad hanc Dauidicā cognationis prosapiam Maria pertinere dicitur, in qua eam nec patrē habere videas, nec maritum? Ac per hoc nec ille Dauid filius erit, quisquis ex eadē nascitur: nisi eius hanc genitricem sic admoueas Ioseph, vt eius aut filia probetur aut coniunx. Augustinus respondit, Fides catholica eadēque apostolica consentitur, dominum nostrum & saluatorem Iesum Christum, & filium dei esse secundum diuinitatem, & filium Dauid secundum carnem: quod ita probamus ex Euangelicis & Apostolicis literis, vt nemo possit contradicere probationibus nostris, nisi qui ipsis literis contradicit: non sicut sibi Faustus iste proposuit, nescio quē pauca verba dixisse, & contra eiusdem Faustī versipelles astutias nulla postea testimonia protulisse. Quod ego cum fecero, nihil ei quod respondeat, remanebit: nisi illud, quo vim manifestissimā veritatis in scripturis sanctis expresse illudere atque euitare conatur, vt falsa illa & diuinis codicibus immissa respondeat. Quam dementiam, furiosamq; præsumptionem & audaciam, iam superius in hoc opere, quantum sufficere visum est, refutauī: nec eadem repetere oportet, vt modum sermonis etiam cogitemus. Quid igitur opus est dispersa per scripturas omnes quærere atque colligere testimonia, quibus contra istum probemus, in libris maximā diuināq; autoritatis, eundem dici filium dei vnigenitum, semper deum apud deum, qui dicitur etiam filius Dauid, propter acceptam formam serui ex virgine Maria coniuge Ioseph? Nunc interim quia de Matthæo voluit disputare, nec à me totus Matthæi liber huic sermoni inferri potest, legat qui voluerit, & videat quemadmodum Matthæus eum, quē parentes eius enumeraturus dicit filium Dauid, narrando vsque ad passionem resurrectionemq; perducit: nec alium quā ipsum dicat à virgine Maria de spiritu sancto cōceptum & natum. Cui rei adhibet & testimonium de Propheta, Ecce virgo accipiet in vtero, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod est interpretatum, nobiscum deus. Eundēque baptizatum à Ioanne, audisse de cœlo, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: de quo dictum erat iam ex partu virginis, nobiscum deus. Nisi forte visum sit Faustō minus esse, quod dictus est deus, quā quod dictus est filius dei. Ex hoc enim conicere conatus est, Matthæo non esse visum, quod filius dei factus sit, nisi ex baptismo: I quia ibi facta est vox de cœlo, Hic est filius meus: cum idem Euangelista etiam superius adhibuerit diuinum ex Propheta testimonium, vbi ipse partus virginis appellatus est, nobiscum deus. Hunc sanē miserum delire garrulum debemus intueri atque obseruare, non præmittentem, vbi poterit, lectori vaniloquiorum suorū etiam de scripturarum testimoniis nebulas offundere falsitatis: sicut de Abraham dixit, quod deo non crederet de Sara sibi filij promittenti, quando cum ancilla concubuit, cum scriptura testetur, nondum illi partum Saræ fuisse promissum: vel quod vxorem suam sororem mentitus sit, cum genus Saræ nusquam in illis literis legerit, quibus de hac re habēda est: & de filio eius Isaac, quod etiā ipse Rebeccam falso dixerit sororem suam, cū genus eius ibi aperte scriptum sit: & de Iacob, quod quotidie certamen esset inter quatuor eius vxores, quānam illum de agro venientem prior ad cōcubitum raperet: quod illic nusquam legisse conuincitur. Ecce qualis homo mēdaces diuinorum li-

Tomus sextus.

brorum scriptores se odisse gloriatur, qui etiā de Euangelico tantæ autoritatis culmine omnibus noto, mentiri sic audet, vt non Matthæum, ne Apostolici nominis pondere cōprimatur, sed nescio quem alium sub Matthæi nomine velit putari scripsisse de Christo, quod nō vult credere, & quod calumniosa veritatis refutare conatur. Sic ergo de cœlo dictū est super aquam Iordanis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: quemadmodum dictum est & in monte. Neq; enim quia & ibi de cœlo vox ipsa sonuit, filius dei ante non fuit: quandoquidem ex vtero virginis ille accepit formam serui, qui cum in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est, esse æqualis deo. Denique Apostolus Paulus alio loco apertissime dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege: mulierem scilicet more locutionis Hebræicę femininā appellans. Ipse est ergo filius dei, qui & dominus Dauid secundum diuinitatem: & idem ipse filius Dauid, ex semine Dauid secundum carnem. Quod si nobis credere non prodesset, non hoc tam attente idē Apostolus Timotheo cōmendaret, dicens, Memor esto Christum Iesum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid secundum Euangelium meum: contra quod Euangelij quisquis aliud annunciauerit, vt anathema sit, magna cura fideles admonuit. Quid ergo iam moueat sancti Euangelij sectatorem, quod sine concubitu Ioseph Christus natus ex virgine, filius tamen Dauid appellatur, cum generationum seriem non vsque ad Mariam, sed vsq; ad Ioseph Matthæus Euangelista perducit? Primo, quia mariti eius fuerat, propter virilem sexum potius honoranda persona: nec enim quia concubitu non permixtus, ideo nō maritus, cum ipse Matthæus narret ab angelo Mariam cōiugem ipsius appellatam, qui narrat quod non ipsius concubitu, sed de spiritu sancto cōceperit. Quod si non Matthæus Apostolus ista vera, sed aliquis alius sub eius nomine, sicut Manichæi putant, ea falsa cōscriberet, ita ne sibi etiam ipse in rebus apertissimis, & tam de proximo contextis cōtraria loqueretur, vt quem diceret Dauid filij de Maria virgine, sine cuiusquam viri cōcubitu natum, eiusdem parentes gradatim enumerans, vsq; ad eum sine aliqua ratione perduceret, quem non commixtum Mariæ ipse dixisset: Si enim alius enumeraret progeneratores Christi à Dauid vsque ad Ioseph, dicens eum filium Dauid: & alius eum sine vllius viri cōcubitu ex Maria virgine natum diceret, nec eum filium Dauid appellaret: nec sic cōtinuo putare deberemus, eos sibi hæc contraria locutos fuisse, vt vel ambo vel vnus eorum falsitatis conuinceretur. Cogitare enim deberemus fieri potuisse, vt ambo vera dicerēt, vt & Ioseph maritus Mariæ diceretur, habēs eam coniugem continenter: non concubitu, sed affectu: non commixtione corporum, sed copulatione, quod est carum animorū: & ideo non debuisset virum virginis matris Christi separari à serie parentum Christi: & ipsam Mariam aliquam de stirpe Dauid venam sanguinis ducere, vt caro Christi etiā ex virgine procreata, sine Dauid semine esse non posset. Cum vero vnus idemq; narrator vtrunq; dicat, vtrunq; cōmendet, & virum Mariæ Ioseph, & Christi virginem matrem, & Christum ex semine Dauid, & Ioseph in serie progeneratorum Christi ex Dauid: quid restat vt credat, qui vult diuino Euangelio, quā hæreticorum fabulis credere, nisi & Mariam nō fuisse extraneam à cognatione Dauid, & eam Ioseph coniugem non frustra appellatam, propter ordinem sexus, & animorū cōfederationem, quāuis ei nō fuerit

n ij carne

G carne commixtus: & Ioseph potius propter dignitatem virilem ab ordine generationum illarum non fuisse separandum, ne hoc ipso videretur ab illa forma separatus, cui enim coniungebat mentis effectus: & ne homines fideles Christi, id quod sibi coniuges carne miscerentur, tam magnum in coniugio deputarent, vt sine hoc coniuges esse non crederent: sed potius dicerent fidelia coniugia, multo familiarius se adherere membris Christi, quanto potius imitari parentes Christi. Nos ergo credimus etiam Mariam fuisse in cognatione Dauid, quia scripturis eis credimus quae vtrunque dicunt, & Christum ex semine Dauid secundum carnem, & eius matrem Mariam, non cum viro concumbendo, sed virginem. Quisquis itaque dicit Mariam ad consanguinitatem Dauid non pertinuisse, manifestum est quod istarum scripturarum tam excellenti auctoritati oblectetur: ipse vero conuincat non eam pertinuisse ad semen Dauid, & hoc ostendat, non ex quibuscunque literis, sed ecclesiasticis, canonicis, catholicis. Alia quippe apud nos non habet ad has tres vllum pondus auctoritatis: ipsae sunt enim quas recepit & tenet Ecclesia toto orbe diffusa, quae per illas est etiam prophetata: & quemadmodum promissa, sic reddita. Ac per hoc illud, quod de generatione Mariae Faustus posuit, quod patre habuerit ex tribu Leui sacerdotem quendam nomine Ioachim, quia canonicum non est, non me constringit: sed etiam si hoc crederem, ipsum potius Ioachim dicerem aliquo modo ad Dauid sanguine pertinuisse, & aliquo modo ex tribu Iuda in tribum Leui fuisse adoptatum, vel ipsum vel eius aliquem progenitorem: vel certe in tribu Leui ita natum, vt de stirpe Dauid consanguinitatem aliquam duceret: sicut fieri potuisse idem Faustus fatetur, vt Maria de tribu Leui esset, quam tamen constat traditam viro, qui fuerit de stirpe Dauid, id est de tribu Iuda: & ita dicit potuisse accipi, Christum filium Dauid fuisse. Proinde si filia Ioseph nupsisset in tribu Leui, non absurde diceretur etiam filius Dauid, quisquis de illa & in tribu Leui natus fuisset: ita si mater illius Ioachim, quem patrem Mariae Faustus commemorat, de tribu Iuda & genere Dauid nupsit in tribu Leui, non immerito & Ioachim & Maria & filius Mariae, etiam sic ex Dauid semine veraciter perhibentur. Hoc ergo potius, vel tale aliquid crederem, si illius apocryphae scripturae, vbi Ioachim pater Mariae legitur, auctoritate decernerem, quam mentiri euangelium, in quo scriptum est, & Iesum Christum filium dei, saluatorem nostrum ex semine Dauid secundum carnem, & per virginem Mariam procreatum. Sufficit ergo nobis, quod scripturae quae hoc dicunt, & quibus credimus, ab inimicis suis de nulla possunt falsitate conuinci. Non mihi ergo vicissim dicat, Etsi ego non ostendo Mariam non fuisse de cognatione Dauid, tu quod inde fuerit, ostende. Hoc enim ostendo clarissimo plane atque fortissimo documento, quod scriptura confirmatissime auctoritatis, & Christum dicit ex semine Dauid, & eius matrem sine vilius concubitu virginem Mariam. Quam vero sibi Faustus cuiusdam quasi turpitudinis visus est veracundissimus detestator, cum diceret, Frustra vos calumniam ingeritis scriptori, tanquam dei ille filius in vtero mulieris inclusit: non plane catholica fides, quae Christum dei filium natum secundum carnem credit ex virgine, vilo modo eundem dei filium sic in vtero mulieris includit, quasi extra non sit, quasi caeli & terrae administratione deseruerit, quasi a patre recesserit: sed vos Manichei corde illo, quo nihil potestis nisi corporalia phantasmata cogitare, ista omnino non capitis, quomodo dei

verbum, dei virtus atque sapientia, in se manens, & apud patrem, & vniuersam creaturam regens, pertendat a fine usque ad finem fortiter, & disponat omnia suaviter. In cuius dispensationis admirabili & ineffabili facilitate, sibi etiam matrem in terra disposuit, & propter seruos suos de corruptionis seruitute liberandos, in ea formam serui, hoc est mortale corpus accepit, acceptum monstravit, monstratumque, & morte prostratum, resurrectione sursum erexit, & tanquam templum solutum iterum aedificauit. Vos tamen, qui haec credere quasi sacrilega formidatis, non membra dei vestri in vtero virginis, sed in vtero omnium foeminarum carnalium ab elephantis vsque ad muscas includitis: an ideo vobis videtur vilior verus Christus, quia sic verbum dicimus carnem factum in vtero virginali, vt nulla sui commutatione in natura propria inuolabiliter permanens, templum sibi hominem coaptarit: & ideo vobis carus est deus vester, quia tot vinculis carni colligatus & inquinatus in illa parte, qua etiam in globo figendus est, sine causa suppetias deprecatur: aut etiam penitus oppressus, deprecari non sinitur. Libri vicesimertij finis.

LIBER VICESIMVS QVARTVS. L

FAVSTVS dixit, Quid ita hominem negatis fieri a deo? Non quidem nos omnifariam hominem a deo fieri pernegamus, sed quis & quando & quemadmodum fiat, hoc quaerimus. Quoniam quidem sunt secundum Apostolum homines duo, quorum alterum quidem interdum exteriorem vocat, plerumque vero terrenum, nonnunquam etiam veterem, alterum vero interiore & caelestem dicit ac nouum. Horum ergo vter fiat a deo, quaerimus. Quoniam quidem & natiuitatis nostrae tempora duo sunt: vnum illud, quo nos irretitos carnalibus vinculis, in lucem hanc naturam produxit. Alterum vero, cum veritas nos ex errore conuersos, ad se regenerauit initiatos ad fidem. Quod tempus secundae natiuitatis in euangelio Iesus significans, dicit, Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum dei. Quod cum Nicodemus parum intelligens haesitaret, & quod id fieri posset, percontaretur: neque enim posse hominem senem in vterum matris introire, & iterum nasci: Iesus ei respondens, Nisi quis natus fuerit, inquit, ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum dei. Et sequitur, Quod nascitur de carne, caro est: & quod nascitur de spiritu, spiritus est. Quapropter si & natiuitas non ea sola est, qua in corpore gignimur, sed & illa alia qua renascimur spiritu, non minor aequae cura est & hoc ipsum quaerere, in qua nam earum nos faciat deus. Modus quoque nascendi duplex est: vnus ille, furoris & intemperantiae proprius, quo sumus a generatoribus turpiter & per libidinem satiat: alter vero, honestatis & sanctimoniae, quo in Christum Iesum per spiritum sanctum sub bonorum doctrinis disciplinati sumus ad fidem: vnde etiam omnis religio, & maxime Christiana, ad sacramentum rudes infantes appellat. Quod & ipsum significans Apostolus, ait, Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Quare iam non quaeritur, vtrum deus hominem faciat, sed quando & quemadmodum faciat: nam si cum in vtero fingimur, vt ferè gentibus placet & Iudaeis & ipsis vobis, tunc nos deus format ad imaginem suam, & veteres nos facit, & per furorem ac libidinem

A dinem creat, quod haud scio vtrum diuinitati eius conueniat. Si vero cum credimus, & ad meliorem vitam conuertimur statim, tunc formamur a deo, vt ferè Christo placet & eius Apostolis & nobis, profecto & bonos nos facit deus, & honeste facit ac pure: quo quid consentaneum, quidve conueniens magis sanctae eius est venerabili maiestati? Quod si & vos auctoritatem Pauli non spernitis, ex ipso vobis quemnam & quando & quemadmodum deus hominem faciat, ostendemus. Dicit ad Ephesios, Vt deponatis secundum priorem conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur per desideria erroris: renouamini autem spiritu mentis vestrae, & induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Vides ergo quando creatur homo ad imaginem dei, vides hic & hominem ostendi alterum, & natiuitatem aliam, & alium nascendi modum. Nam cum, Exiite vos & induite dicit, tempus vtiq; credulitatis significat: cum vero hominem nouum a deo creari testatur, tum indicat veterem nec ab ipso esse, nec secundum eam formatum. Et cum prosequitur, dicens illum quidem fieri in sanctitate & iustitia & veritate, tunc designat atque demonstrat alterum illum natiuitatis morem, quem dixi longe dissimilem huic, qui corpora nostra furiosis genitorum complexibus seminavit: quemque etiam ostendit ex deo non esse, cum illum solum monstrauit esse ex deo. Necnon & ad Colossenses id ipsum dicit, Expoliate vos veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum, qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius, qui creauit eum in vobis. Et hinc ergo non solum hominem nouum ostendit eum esse, quem deus faciat, sed quando etiam & quibus modis formetur, edocuit: id est in agnitione dei, quod significat crudelitatis tempus. Et adhuc secundum imaginem, inquit, eius, qui creauit eum, vt ex hoc liqueat veterem hominem nec imaginem esse dei, nec ab ipso formatum. Nam illud quidem quod sequitur, dicens, Vbi non est masculus & foemina, Iudaeus & Graecus, Barbarus & Scytha, magis ac magis ostendit natiuitatem hanc, quae nos matres fecit ac foeminas, Graecos & Iudaeos, Scythas & Barbaros, non eam esse in qua deus operatur, cum hominem format: sed illam, quae nos omni exutos nationum varietate sexusque & conditionis, vnum reddet ad instar eius qui vnus est: id est, Christus: sicut idem rursus Apostolus dicit, Quotquot in Christo baptizati sunt, Christum induerunt: non est Iudaeus neque Graecus, non est masculus neque foemina, non est seruus & liber, sed omnes in Christo vnum sunt. Ergo tunc fit homo a deo, cum fit vnus ex multis: non cum ex vno diuisus est in multa. Diuisit autem nos primus ortus: id est, corporalis: secundus adunat intelligibilis ac diuinus: eoque rectissime nos huc quidem corporis naturae adscribendum putabimus, illum vero superne maiestati. Quapropter idem rursus Apostolus ad Corinthios dicit, In Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Et ad Galatas de semetipso, Cum placuit ei, qui me segregauit de vtero matris meae, vt reuelaret filium suum in me, vt eum annunciarer in gentes, cotinuo non acquieui carni & sanguini. Vides ergo vbiq; eum in hac altera natiuitate nostra, spiritali duntaxat, asseuerantem nos a deo formari, non in priori illa obscena ac propudiosa, quae nos nihilo prestantius neque mundius animalibus ceteris in vtero materno & concepit & formauit & genuit. Qua de re inuaduertere si volueritis, inuenietis hac in parte nos non tam professione a vobis distare, quam intellectu. Siquidem vobis placuerit hoc veteri & exteriori homini ac terreno

tribuere, vt sit a deo formatus: nos vero contra caelesti hoc dederimus, & interiori ac nouo homini deferamus: neque id temere aut praesumptiue, sed a Christo discetes, & eius Apostolis, qui primi eadem in mundo docuisse monstrantur. Augustinus respondit, Paulus quidem Apostolus interiorem hominem per spiritum mentis, exteriorem vero in corpore atque ista mortali vita vult intelligi: non tamen vtrunq; horum simul duos homines eum dixisse, aliquando in eius literis legitur, sed vnum quem totum deus fecerit: id est, & id quod interius est, & id quod exterius est: sed eum ad imaginem suam non fecit, nisi secundum id quod interius est: non solum incorporeum, verum etiam rationale, quod pecoribus non inest. Non itaque vnum hominem fecit ad imaginem suam, & alterum fecit non ad imaginem suam, sed quia hoc vtrunq; interius & exterius simul vnus homo est, hunc vnum hominem ad imaginem suam fecit: non secundum id quod habet corpus corporalemque vitam, sed secundum id quod habet rationale mentem, qua cognoscit deum, & omnibus irrationabilibus eadem rationis excellentia praeparatur. Sed illud interius concedit Faustus a deo fieri, cum renouatur, inquit, in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Hanc Apostolicam plane agnosco sententiam, quare ipse alteram non agnoscit: Deus posuit membra, singulum quodque eorum in corpore prout voluit, Ecce deus etiam exterioris hominis effector, ab eodem Apostolo predicatur: quare inde elegit, quod pro se putat: & tacet aut respuit, quod Manichaei fabulas amputat: item cum de terreno & caelesti homine differeret idem Paulus, inter mortalem immortalemque discernens, inter id quod in Adam sumus, & illud quod in Christo erimus, ex ipsa lege, ex ipso libro, & ex ipso loco adhibuit terreni: id est, animalis corporis testimonium, vbi scriptum est, quod deus etiam terrenum hominem fecit. Nam cum ageret quomodo resurgunt mortui, & quo corpore veniet, cum dedisset similitudinem de seminibus frumentorum, quod nuda grana seminantur, & deus illis det corpus quomodo voluerit, vnicuique seminum proprium corpus: vbi nihilominus Manichei euertit errorem, qui & grana & herbas & omnes radices ac fructus gentem tenebrarum dicit creare, non deum: & in eis formis atque generibus rerum deum potius credit alligari, quam horum aliquid operari. Cum ergo contra Manichaei sacrilegam vanitatem etiam ista dixisset, venit ad carniū differentias. Non omnis, inquit, caro eadem caro: inde ad corporum caelestium atque terrestrium: inde ad mutationem corporis nostri, qua fieri possit spiritale atque caeleste. Seminatur, inquit, in contumelia, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Atque inde volens ostendere originem corporis animalis. Si est, inquit, corpus animale, est & spiritale: sicut scriptum est, Factus est primus homo Adam in animam viuente. Hoc autem in Genesi scriptum est, vbi narratur, quomodo deus hominem fecerit: & corpus, quod de terra formauerat, animauerit. Veterem autem hominem nihil aliud Apostolus quam vitam veterem dicit, quae in peccato est, in quo secundum Adam viuunt: de quo dicit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransiuit, in quo omnes peccauerunt. Ergo totus ille homo: id est, & interiore & exteriori sui parte, inueterauit propter peccatum, & poenae mortalitatis additus est. Renouatur autem nunc secundum interiorem hominem, vbi secundum sui creatoris imaginem reformatur, exuens se iniustitiam,

G stitiam, hoc est veterem hominem: & induēs iustitiam, hoc est nouum hominē. Tunc autē cum resurget corpus spirituale, quod fēminatū animale, etiam exterior percipiet cōlestis habitudinis dignitatē: vt totum quod creatum est, recreetur: & totum quod factum est, reficiatur: illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit. Quod breuiter explicat, vbi ait, Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. Si autē spiritus eius, qui suscitauit Christū à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Nam quis catholica veritate instructus, ignorat secundū corpus esse alios homines masculos, alios fēminas: non secundum spiritum mentis, in quo renouamur secundum imaginem dei? Veruntamē quia vtrunque deus fecit, rursus idem Apostolus testis est, vbi dicit, Neq; mulier sine viro, neq; vir sine muliere in domino: sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem, omnia autem ex deo. Quid ad hęc dicit inepta fallacia hominum, alienatorum à vita dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cecitatem cordis eorū, nisi in Apostolicis literis, quod volumus, verum est: quod non lumus, falsum est: Sic delirant Manichæi, sed respiciat, & nō sint Manichæi. A quibus si quæritur quoniam interiorē hominem renouari ad imaginem dei fatētur, & hoc testimonium vltro etiam proferunt, tunc autem dicit Faustus, quod deus faciat hominē, quando interior in dei agnitionē renouatur: vtrum eum ipse fecerit, qui reficit: ipse condiderit, qui renouat: respondebunt, Ipse. Cui responsioni eorum, si adiciamus quærentes, quando eum formauerit, lquē nunc reformat, I q̄ quærent vbi se abscondāt, ne fabulę suæ dedecus aperire cogantur. Neq; enim dicunt à deo formatum vel conditum vel institutum, sed de substantia eius, partem prorsus eius aduersus hostes missam: nec peccato inueteratum, sed necessitate captiuatum & deformatum ab inimicis, & cetera quæ iam tædet dicere. Ibi enim & primum hominem commemorant, non quem dicit Apostolus, de terra terrenum, sed nescio quem suum proprium ex arca mendaciorum profilientem: de quo Faustus tacet omnino, cum de homine sibi proposuerit quæstionem, timens ne aliquo modo eis, contra quos disputat, innotescat.

Libri vicesimiquarti finis.

I LIBER VICESIMVS QVINTVS.

Caput. I.

Exod. 3.

Gen. 17.

Gen. 15. 6. & 9.

H AVSTVS dixit, Deus finē habet, aut infinitus est: Si oratio vestra non fallit, quæ dicit, Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, habet finē deus, nisi forte alter est hic, de quo perrogas, & alter quem oratis: alioquin circuncisionis terminus, qui Abraham & Isaac & Iacob à gentium caterarū societate designat, etiam dei ipsius circa eos terminat potestatem. Cuius autem finita potestas est, & ipse non caret fine. Denique & antiquorum quidem hac ratione mentionē facitis, qui ante Abraham fuerūt: Enoch dico & Noë & Sem, ac reliquos eorum similes: quos fuisse quidē iustos in præputio non negatis: sed quia iidem circuncisionis insigni carebant, ne ipsorum quidē vultis esse deum, sed solius Abraham & seminis eius. Igitur si est vnus & infinitus deus, quid sibi vult hæc inuocationis vestræ tam diligens & sollicita cautio, vt non contenti nominasse

deum, adiiciatis & cuius, Abraham scilicet, & Isaac & Iacob: tanquam in turba aliqua deorū erratura aut naufragium pastura vestra oratione, nisi ad signum nauiget Abraham? Et hunc quidem certa de causa Iudæos orare haud absurdum est, vt pote circuncisos. Sic enim circūcisionis se inuocare designat deum, propter deos præputij: vos vero cur hoc ipsum faciatis, parū intelligo, cum minime geratis signum quod habuerit Abraham, cuius vos inuocatis deum. Vere enim, quod intelligi datur, cognitionis mutæ causa, ne à se scilicet inuicem aberrarent, notas sibi met huiusmodi alternis imposuisse videtur Iudæi, ac Iudæorū deus: atq; ipse quidem eos circūcisionis obsceno caractere signauit, quo vbiq; terrarum fuerint, vbiq; gentium, per circūcisionem tamen ipsius esse noscantur. Iidem vero suum vicissim deum parentum suorum cognomine signauerunt, quo vbiq; & ipse fuerit, in magna quantis deorum frequentia, cū deus Abraham audierit, & deus Isaac & deus Iacob, protinus se inuocari cognoscat. Quod ferē in multis fieri solet, vnum habentibus nomen, vt eorum nemo appellatus respondeat, nisi audito cognomine. Sic nanq; & pastor atq; armentarius pecoribus notas inurunt; ne eorum quisque pro suo vsurpet alienum. Quibus quia & vos similiter facitis, deum Abraham dicentes, & deum Isaac & deum Iacob, nō solum finem ostenditis habere deum, sed quod sitis etiam vos ab eodē alieni, signi eius ac sacramenti expertes, quod est virilium mutilatio, per quā idem suos agnoscit. Quapropter hic si est deus quē colitis, liquet ex hoc admodum q̄ habeat finem. Si vero infinitum deum esse vultis, huic vos ante renūciare necesse est, & oratione mutata, erroris præteriti vestri penitudinem gerere: & hoc quidē dictum ita est, vt de vestro vos vicisse videamur. Alioquin summum & verum deum, vtrū sit idem infinitus necne, si quæritur, de hoc vero vos boni & mali cōtrarietas breuiter poterit edocere, quandoquidem si nō est malum, profecto infinitus est deus. Habet autē finem, si malum est, constat autem esse malum: non igitur infinitus est deus, illic enim esse mala accipiunt, vbi bonorum est finis. Augustinus respōdit, Absit vt hoc vos quisquam interroget, qui vos nouit, aut de hac omnino re cum talibus disputet. Prius enim estis à signēto carnaliū corporaliumq; cogitationum pia fide, & quantalacūq; veritatis ratione mundādī, vt spiritalia quoquo modo & ex quantacūq; parte cogitare possitis. Quod quandiu non potestis, hæresis quippe vestra nihil aliud nouit, q̄ & corpus & animam & deum per locorū spatia vel finita vel infinita distendere, cū solum corpus talia occupet spatia, vel spatiis talibus occupetur: cōsultius feceritis, si vos huic quæstioni non cōmiscueritis, vbi nec docere potestis aliquid veri, sicut nec in ceteris: nec discere estis idonei, quod fortasse potestis in ceteris, si superbi litigiosiq; non sitis. Cum enim quæri cōperit, quomodo sit deus finitus, quē nullus locus capit: quomodo infinitus, quem totū filius nouit: quomodo finitus, immēsus: quomodo infinitus, perfectus: quomodo finitus, nullū habēs modum: quomodo infinitus, modus omnium, omnis cogitatio carnalis euanescit: & si vult se fieri quod nondū est, prius ex eo quod est erubescit. Quapropter hoc quod nobis proponitis de deo finito & infinito, melius tacendo finitis, donec à fine legis, quod est Christus, tam longe aberrare desinat. De deo autem Abraham & Isaac & Iacob, cum ipse sit omnis creaturæ verus deus, cur illo nomine se populo suo insinuare voluerit, iam quātum sat erat, diximus. De circūcisione etiā in superioribus huius operis partibus

Caput. II.

A tibus contra calumnias imperitas saepe respondimus. Isti autem signum in parte corporis congrua diuinitus datum, quo carnis expoliatio figurata est, si quemadmodum dictum sit, Omnia munda mundi, Christiana non hæretica mente cogitent, nullo modo irriderent. Sed quia verum est & quod sequitur, Immūdis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia, ridentes eos, & dicaciter insultantes, leniter admonemus, si secundum ipsos circūcisio turpis est, non eos habere quod ibi rideant, sed quod luceant: quia deus eorum & illi particula quæ præceditur, & illi sanguini qui distillat, illigatus & inquinatus admixtus est.

Libri vicesimiquinti finis.

LIBER VICESIMVS SEXTVS.

Caput. I.

Matth. 27. 4. Reg. 2.

Deute. 34. Gen. 5.

Caput. II.

Ioan. 9.

H AVSTVS dixit, Iesus si natus nō est, quomodo mortuus est? Hoc iam sanē coniectura est. Coniecturis autem tem nemo, nisi quem probationes defecerint, vtitur. Respondebimus tamen etiam ad hoc, nec aliunde q̄ de his quæ credere soletis, afferentes exempla: quæ si vera sint, cōfirmabunt & nos: si falsa, destruent & vos. Dicis ergo, Quomodo mortuus est Iesus, si homo non fuit? Et ego abs te requiro, Helias quomodo mortuus nō est, cum fuerit homo? An huic mortali præter conditionem suam, licuit ius immortalitatis inuadere Christo non licuit immortalitati de morte, si necesse fuit, aliquid vsurpare? Et si Helias in æternum viuuit contra naturam, Iesum ad triduum tantum, cur non magis contra naturam mori potuisse concedas: præsertim cum etiam hoc non solum de Helia credatis, sed & de Moysē atque Enoch, quod sint immortales, & ipsi rapti cum corporibus suis in cælum? Quapropter si hoc argumento recte colligitur Iesum fuisse hominē, quia mortuus est, poterit eodem nihilominus argumento colligi & Heliam non fuisse hominē, quia mortuus non est: Falsum est autem nō fuisse Heliam hominē, quantis immortalis credatur: falsum æque erit Iesum fuisse hominē, quantis æstimetur mortuus. Et si mihi vera dicenti vis credere, vterque eorum apud Hæbræos falsam traxit opinionem: Iesus de morte, & de immortalitate Helias: nam nec hic mortuus est, nec ille non mortuus: sed vos quod vultis, creditis: quod non, redigitis ad naturam. Quapropter si quid naturæ propriū sit, quæritur, illa quidem nec immortalem mori vult, nec non mori mortalem. Si vero potestatem in deo atque homine ad efficienda quæ velint quærimus, magis puto Iesum mori potuisse, quā non mori Heliam. Maior enim potestas in Iesu quā in Helia. Et si tu impotentiorē cōtra naturam licētiam leuas in cælum, consecrasq; perpetuitati, naturæ & conditionis eius oblitus, ego Iesum potuisse mori, si voluit, cur non cōcedam, etiam si vere mortem illam fuisse, & nō mortis figuram consentiam? Vt enim ab initio sumpta hominis similitudine omnes humanæ conditionis simulauit affectus: sic ab re nō erat, si in fine quoque consignandæ œconomiz gratia fuisset visus & mori. Præterea illud quoq; commemorandum, quia si quid cuiq; per naturam liceat, quæritur, circa omnia id quæri deberet, quæ Iesus gessit, nō circa mortem tantummodo ipsius. Nam & cæcum à natiuitate lumen videre natura nō finit, quod tamen Iesus potenter operatus videtur. Ergo huius generis cæcos illuminasse adeo,

Tomus sextus.

vt Iudæi ipsi exclamarent, ab initio seculi nunquā fuisse visum, vt aliquis aperuisset oculos cæci nati: manum aridam sanasse, vocem ac verbū priuatis his per naturam, redonasse: mortuis & in tabernaculo iam resolutis corporibus compage reddita, vitalem redintegrasse spiritum, quem non ad stuporem adducat: & cogat quodammodo minime credere, cogitantem quid liceat, quidve nō liceat per naturam? Quæ tamē omnia nos communiter facta ab eodem credimus Christiani, non consideratione iam naturæ, sed potestatis tantum, & virtutis dei. Legitur id quoque quod de supercilio montis iactatus aliquando à Iudæis, illatus abierit. Qui ergo de sublimi monte præcipitatus, mortuus non est, quia vtique noluit, cur non potuerit etiam mori cum voluit? Et hoc quidem nunc à nobis ita responsum sit, quia vobis placet argumētari, & arma tentatis aliena, dialectice disputare volentes: alioquin nobis nec Iesus mortuus est, nec est immortalis Helias. Augustinus respondit, Quicquid de Enoch & de Helia & de Moysē scriptura sancta, certis & magnis suę fidei documentis in suo culmine auctoritatis locata, testatur, hoc credimus, non quod Faustus nos credere suspicatur. Quid sit autem secundum naturam, quid contra naturam, homines, qui sicut vos errant, nosse nō possunt. Dicit autem humano more cōtra naturam esse, quod est contra naturam vsum mortalibus notū, nec nos negamus: sicut illud est quod Apostolus ait, Si tu ex naturali incisis oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam: id esse contra naturam dixit, quod est contra consuetudinem naturæ, quam notitia humana comprehendit: vt oleaster insertus in olea, non oleastri baccas, sed oliuæ pinguedinem ferat. Deus autem creator & conditor omnium naturarum, nihil contra naturam facit: id enim erit cuiq; rei naturale, quod ille fecerit, à quo est omnis modus, numerus, ordo naturę. Sed nec ipse homo cōtra naturam quicquam facit, nisi cum peccat, qui tamen supplicio redigitur ad naturam: ad naturalem quippe iustitię ordinem pertinet, vt aut peccata non fiant, aut impunita esse non valeant: quodlibet horum sit, naturalis ordo seruatur: si non ab anima, certe à deo. Vexant enim peccata conscientiam, ipsiq; animo nocent, cum luce iustitię peccando priuatur, etiam si non consequantur dolores: qui vel corrigendis ingeruntur, vel non correctis vltimi referuntur. Sed contra naturam non incongrue dicimus aliquid deum facere, quod facit contra id quod nouimus in natura. Hanc enim etiam appellamus naturam, cognitū nobis cursum solitūq; naturæ, contra quem deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantur. Contra illam vero summam naturę legem, à notitia remotam, siue impiorum, siue adhuc infirmorū, tam deus nullo modo facit, quā contra seipsum non facit. Spiritalis autē eademq; rationalis creatura, in quo genere & anima humana est, quanto amplius illius incommutabilis legis lucisque sit particeps, tanto magis videt quid fieri possit, quidve nō possit: quāto autem remotior inde fuerit, eo magis miratur insolita, quo minus cernit futura. Ac per hoc quid de Helia factum sit, nescimus: hoc de illo tamen credimus, quod verax scriptura testatur. Illud sanē scimus, hoc de illo factum, quod dei voluntas habet: quod autē dei voluntas non habet, fieri de quoquam omnino nō posse. Proinde si mihi dicatur posse fieri, vt caro, vbi gratia, huius vel illius hominis in corpus cæleste mutetur, concedo fieri posse, sed vtrum futurum sit nescio: & ideo nescio, quia quid habeat de hac re dei voluntas, me latet: illud me tamen non latet, sine dubio futurum,

n iij si hoc

G si hoc dei voluntas habet. Porro si audiam, quod aliquid futurum erat, sed deus fecit ne fieret: fidelissime respondebo, illud potius futurum erat quod deus fecit, non illud, quod si futurum esset, hoc non fecisset. Nam deus quod facturus erat, utique sciebat: & ideo simul sciebat illud futurum non fuisse, quod ne fieret facturus erat: & proculdubio potius verum est quod scit deus, quam quod opinatur homo: unde tam non possunt futura non fieri, quam non fuisse facta praeterita: quoniam non est in dei voluntate, ut eo sit aliquid falsum quo verum est. Quapropter omnia quae vere futura sunt, sine dubio fient: si autem facta non fuerint, futura non erant: ita omnia quae vere praeterita sunt, sine dubio praeterierunt.

Caput.V. Quisquis itaque dicit, Si omnipotens est deus, faciat ut quae facta sunt, facta non fuerint, non videt hoc se dicere, Si omnipotens est, faciat ut ea quae vera sunt, eo ipso quo vera sunt falsa sint. Potest enim facere, ut aliquid non sit quod erat: tunc enim facit ut non sit, quando id esse inuenit de quo fiat: velut cum aliquem, qui cepit esse nascendo, facit non esse moriendo: hoc enim factum inuenit, de quo fieret. Quis autem dicat ut id, quod iam non est, fiat, non esse? Quicquid enim praeteritum est, iam non est: quod si & de ipso fieri aliquid potest, adhuc est de quo fiat. Et si est, quomodo praeteritum est? Non ergo est, quod vere dicimus fuisse: sed ideo verum est illud fuisse, quia in nostra sententia verum est, non in ea re quae iam non est. Sententia quippe, qua dicimus aliquid fuisse, ideo vera est, quia illud de quo dicimus, iam non est. Hanc sententiam deus falsam facere non potest, quia non est contrarium veritati. Quod si quaeras, ubi sit haec vera sententia, prius inuenitur in animo nostro, cum id verum scimus & dicimus. Sed si & de animo nostro ablata fuerit, cum id quod scimus obliti fuerimus, manebit in ipsa veritate. Semper enim verum erit fuisse illud quod erat, & non est: & ibi verum erit iam fuisse quod erat, ubi verum erat antequam fieret futurum esse quod non erat. Huic veritati deus non potest aduersari, in quo est ipsa summa & incommutabilis veritas, quo illustratur, ut sit, quicquid in quorumque animis & mentibus verum est: omnipotentem autem deum non ita dicimus, ac si eum etiam mori posse credamus: & quia hoc non potest, ideo non sit dicendus omnipotens. Ille plane omnipotens vere solus dicitur, quia vere est, & a quo solo est, quicquid aliquo modo est vel spiritale vel corporale: quia vniuersa creatura sua vititur ut ei placet. Placet autem illi secundum veram incommutabilemque iustitiam, quod ipse sibi est, omnia mutabilia, cum ipse sit incommutabilis, commutare pro meritis siue naturarum siue factorum. Nunquid ergo dicturi sumus, quod Helias, cum esset creatura, mutari non posset, vel in deterius vel in melius: aut eo modo non posset, qui esset humano generi insolitus, secundum dei omnipotentis voluntatem? Quis hoc vel stultissimus dixerit? Cur ergo quod de illo in scriptura veracissima positum est, non credamus, nisi putemus hoc solum posse facere deum, quod videre consueuimus?

Caput.VI. Sed si homo fuit, inquit, Helias, & potuit non mori, cur Christus cum homo non fuerit, non potuerit mori? Tale est, ac si quisquam diceret, Si potuit natura hominis in aliquid melius commutari, cur dei natura in deterius non potuerit? Stulte, quia hominis est natura mutabilis, dei autem incommutabilis. Possit enim & aliquis pariter insanissimus dicere, Si homini potest donare, ut regnet in aeternum, cur non & sibi facere ut damnetur in aeternum? Non hoc, inquit, ego dico: sed triduanam saltem mortem dei, aeternam vitam hominis coparo. Plane

si sic acciperes triduanam mortem dei, ut caro in illo moreretur, quam de mortalium genere assumpsit, verum speres: nam istam triduanam Christi mortem, propter aeternam vitam hominum factam, veritas Evangelica praedicat. Cum autem velis triduanam mortem, nulla mortali assumpta creatura, in ipsa diuina natura ideo non absurde credi, quia potest humana natura immortalitate donari, profecto sic despis, quomodo qui nec deum nosti, nec dona dei. Deinde quomodo illud, quod supra posui, non dicis ac sentis, deum sibi fecisse unde damnetur in aeternum, quando pars illa dei vestri in globo in perpetuum configetur? An & hoc dicitur es, quia pars lucis lux est, & pars dei deus non est? Postremo ut sine vlla ratiocinatione & plana fidei veritate a nobis audiat, cur Heliam hominem natum, raptum esse diuinitus de terra credamus: Christum autem & ex virgine vere natum, & in cruce vere mortuum? Haec ideo credimus, quia & illud de Helia, & hoc de Christo sancta scriptura testatur, cui nemo pius, nisi qui credit: impius nemo, nisi qui non credit. Illud autem de Helia vos negatis, quia omnia simulatis. De Christo autem quod nati non potuerit & mori non potuerit, nec vos dicitis: sed eius ex virgine natiuitatem nullam, mortem autem in cruce falsam fuisse contenditis: hoc est etiam ipsam nullam, sed ad ludificandos humanos oculos simulatam, ad nihil aliud, nisi vt ab eis qui ista crediderint, etiam vobis omnia mentientibus ignoscatur. Quis autem vobis proponat, quod sibi quali ex persona catholica Faustus proponit, Iesus si natus non est, quomodo mortuus est, nisi qui parum considerat ipsum Adam & natum non esse, & tamen mortuum esse? Si voluisset ergo filius dei inde sibi humanam carnem veramque formare, unde formauit & illi primo homini, quoniam omnia per ipsum facta sunt, quis eum non potuisse audeat affirmare? Si denique de caelesti vel aerea vel humida creatura corpus assumptum vellet commutare in humanae carnis verissimam qualitatem, in qua & viuere ut mortalis homo posset & mori, hoc eum potuisse facere, quis omnipotentem omnipotentis filium negare auderet? Postremo si voluisset de nullis elementis corporeis, quae per eum creata sunt, corpus assumere, sed prorsus ex nihilo sibi creare veram carnem, sicut per eum creata sunt cuncta quae non erant, quis nostrum contradicere, quis nostrum fieri non potuisse contenderet? Non ergo ideo credimus natum ex virgine Maria, quod aliter in vera carne existere atque hominibus apparere non posset, sed quia sic scriptum est in ea scriptura, cui nisi crediderimus, nec Christiani, nec salui esse poterimus. Credimus ergo ex Maria virgine natum Christum: quia sic scriptum est in Evangelio, Credimus crucifixum & mortuum: quia sic scriptum est in Evangelio, Et vere natum & vere mortuum, quia veritas est Evangelium. Cur autem illa omnia in carne ex utero feminae assumpta, pati voluerit, summa consilij penes illum est. Siue quod vtrunque sexum, quem creauerat, etiam hoc modo commendandum honorandumque iudicauit, assumendo formam viri, & nascendo de femina: siue aliqua alia causa, quae illa sit, non temere dixerim. Illud tamen fidenter dicam, nec aliter factum esse, quam Evangelica veritas docuit: nec aliter fieri oportuisse, quam dei sapientia iudicauit. Evangelij fidem omnibus haereticorum disputationibus anteponimus, consilium autem sapientiae dei, supra omne consilium creaturae cuiuscumque laudamus. Tamen Faustus, ut sibi credamus, hortatur dicens, Etsi mihi vera dicenti vis credere, uterque eorum apud Hebraeos falsam traxit opinionem: Iesus de morte

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

Caput. VII.

Gen. 1. & 5.
Ioan. 1.

Gen. 1. & 5.
Ioan. 1.

Math. 1.
& 27.

Math. 1.
& 27.

Math. 1.
& 27.

Math. 1.
& 27.

Math. 1.
& 27.

Math. 1.
& 27.

A & de immortalitate Helias: cum paulo post dicat, Ut enim ab initio sumpta hominis similitudine, omnes humane conditionis simulauit affectus, sic ab re non erat, si in fine quoque consignandae oeconomiae gratia fuisset visus & mori. Homo pessime ac fallacissime, quomodo tibi ego credam, quasi vera dicenti, cum Christum dicas mortem potuisse mentiri? Ergo ille mentiebatur, quando dicebat, Oportet filium hominis occidi, & tertia die resurgere: & tu non mentiris, & dicis, ut tibi vera dicenti credamus? Veracior ergo Petrus, quando ei dixit, Absit domine, non fiet istud: & unde meruit audire, Redi retro Satanas. Et ille quidem non hoc instructuose audiuit, qui eam postea veritatem mortis Christi, usque ad suam mortem correctus perfectusque praedicauit. Verum si ille, quia tantum putauit Christum non moriturum, audire meruit, Satanas: tu quid mereris audire, qui non solum negas mortuum, sed etiam dicis mortem fuisse mentium? Sed ideo, inquit, mortem quoque simulasse credendus est, quia omnes humane conditionis simulauit affectus. Quis enim tibi hoc contra Euangelium concessurus est, quod omnes humane conditionis simulauit affectus? Prorsus dixit Euangelista, Dormiuit Iesus: dixit, esuriuit, contristatus est, ex hilaratus est, & si qua talia omnia vera sunt, quae ita narrata sunt, ut non eum simulasse, sed plane fecisse vel exhibuisse conscripta sint: sane non necessitate conditionis, sed magisterij voluntate, & diuina etiam potestate. Nam homo plerumque etsi nolit, irascitur: etsi nolit, contristatur: etsi nolit, dormit: etsi nolit, esurit ac sitit: ille autem omnia ista fecit, quia voluit. Sic etiam nascuntur homines atque patiuntur, non quia nolunt, nec quod volunt: ille autem etiam ista quia voluit. Tamen vera haec & de illo fideliter veraciterque conscripta sunt, ut quisquis Euangelio eius crediderit, veritate instruat, non mendacis illudatur.

Luc. 24. & Math. 16.
Ibidem.
Marci. 8.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.
Luc. 10.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

4. Reg. 1.
Math. 1.
& 27.

Libri vicesimifexti finis.

LIBER VICESIMVS SEPTIMVS.

Caput. I.
Math. 1.

AVSTVS dixit, Si natus non est Iesus, nec passus est: si autem passus est, ergo & natus est. Non nobis expedit, mihi credite, in his rebus consequentiam quaerere naturae, alioquin infirmabitur omnis vestra fides. Nam & vos Iesum ex virgine

C natum, sine virili coitu creditis: & si ex consequentibus priora probanda sunt, erit hoc falsum. Poterit enim & vobis responderi in hunc modum: quia si natus est ex femina Iesus, ergo & seminatus ex viro est. Si vero seminatus ex viro non est, ergo nec natus ex femina est. Potuit autem, ut vos creditis, nasci non satus: quare ergo non potuerit & pati non partus? Augustinus respondit, Nemo tibi proponit quod tibi proponis, nisi imperitus quem decipis, non instructus a quo conuincaris. Nam Iesus & nasci potuit non satus, & pati non partus, sed vnum horum voluit, alterum noluit. Nasci enim non satus voluit, pati autem non partus noluit: quia partus est passus. Dicis mihi, Unde scis? Quia hoc in Evangelio veritatis lego. Si autem tibi dicam, unde scis ista quae dicis, Manichei mihi opponis auctoritatem, & dicis esse in Evangelio falsitatem. Ego autem Manichei ista dicenti non crederem, nec si non mihi Christum mentium esse laudaret. Quod quidem in Christo non inuenit, sed quid ipse diligit, prodit.

Caput. II.

Caput. II.

Libri vicesimiseptimi finis.

AVSTVS dixit, Sed non poterat mori, nisi natus esset. Et ego respondeo, Nec nasci poterat, nisi deus non esset: aut si potuit & deus esse & nasci, quare non & nasci potuerit & mori? Vides ergo vtile satis non esse, in his consequentiam quaerere, aut argumentis inniti, cum de rebus agitur quae pertineant ad Iesum. Sed quaerendum potius est, quid ipse de se, quidve Apostoli sui de eodem praedicarint. Ipsaque adeo pertractanda genealogia est, & videndum si sibi conueniat, non ex coniectura passionis, natiuitatis eius exquirere veritatem: quia & pati non natus potuit, & natus minime pati, praesertim ipsis vobis factibus deo esse impossibile nihil: quod erit & ipsum falsum, si hoc consistiterit, non potuisse mori non natum.

Augustinus respondit, Iterum ac sepe tibi proponis, quod non audis ab eis a quibus confutaris. Nemo tibi dicit, Non poterat mori, nisi natus esset: quia mortuus est Adam, quantum natus non fuisset: sed dicitur tibi, Natus est, quia hoc sanctum Euangelium, non nescio quis haereticus loquitur: mortuus est, quia hoc in sancto Euangelio, non in libro alicuius haeretici legitur. Sed tu qui prohibes argumentari, cum de rebus agitur, quae pertinent ad Iesum & quaerendum censet quid ipse de se, quidve Apostoli sui de eodem praedicarint: cum coepo Matthaei Euangelium recitare Apostoli eius, ubi narratio natiuitatis eius tota contextitur, continuo dices illam narrationem non esse Matthaei, quam Matthaei esse dicit vniuersa Ecclesia, ab Apostolicis sedibus usque ad praesentes Episcopos, certa successione perducta. Tu mihi quid contra lecturus es? Aliquem forte librum Manichaei, ubi Iesus negatur esse natus ex virgine. Sicut ergo ego credo illud librum esse Manichaei, quoniam ex ipso tempore, quo Manichaeus vivebat in carne, per discipulos eius certa successione praepositorum vestrorum ad vestra usque tempora custoditus atque perductus est: sic & istum librum crede esse Matthaei, quem ex illo tempore, quo Matthaeus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum, Ecclesia certa connexionis successione usque ad tempora ista perduxit. Et dic mihi, cui libro potius credere debeamus, eius ne Apostoli, qui Christo, cum adhuc in terra esset, adhaeserant: an nescio cui Perse, qui tanto post natus est?

Caput. II. Sed alium forte proferes librum, qui nomen habeat alicuius Apostoli, quem a Christo constat electum, & ibi Christum natum ex Maria non esse, lecturus es. Cum ergo necesse sit alterum horum librorum esse medicum, cui nos potius censet fidem accommodare debere? Et ne, quem illa Ecclesia ab ipso Christo inchoata, & per Apostolos proeecta certa successionum serie, usque ad haec tempora toto terrarum orbe dilatata, ab initio traditum & conseruatum agnoscit atque approbat: an ei, quem eadem Ecclesia incognitum reprobat, cum etiam proferatur ab hominibus ita veracibus, ut Christum laudent esse mentium?

Hic dicitur es, genealogia ipsa consideretur duorum Evangelij librorum, vtrum sibi conueniat. Iam hinc alibi in hoc opere diximus, quod dicendum fuit. Neque enim vos mouet, nisi quemadmodum duos patres potuerit habere Ioseph. Quod si cogitantibus non occurrisset vnus qui genuit, alius qui adoptauit, nec sic facile debuisset aduersus tantam auctoritatem praeproperam proferre sententiam. Nunc vero si vel admoniti cogitatis quod hoc fieri potuerit, Evangelio

2. Retra. 7.
Supra lib. 3.
Cap. 3.

2. Retra. 7.
Supra lib. 3.
Cap. 3.

2. Retra. 7.
Supra lib. 3.
Cap. 3.

2. Retra. 7.
Supra lib. 3.
Cap. 3.

2. Retra. 7.
Supra lib. 3.
Cap. 3.

2. Retra. 7.
Supra lib. 3.
Cap. 3.

G Euāgelio simpliciter credite, & vos potius tam male ac peruerse argumentari desistite. Quod autem putat quæredum esse Faustus, quid de se Iesus ipse prædicauerit, cui non iustū videatur? Sed nunquid hoc sciri potest, nisi discipulis eius narrantibus? Quibus si non creditur annunciantibus, quod de virgine natus sit, quomodo eis fides habebitur, annunciantibus quod de se ipse prædicauerit? Si enim prolata fuerint aliquæ literæ, quæ nullo alio narrante, ipsius proprie Christi esse dicantur: unde fieri potuerat, ut si vere ipsius essent, non legerentur, nõ acciperentur, non præcipuo culmine authoritatis emerent in eius Ecclesia, quæ ab ipso per Apostolos succedentibus sibi met Episcopis, usq; ad hæc tempora propagata dilatur: nullis in ea iam completis, quæ ante prædicta sunt, & usque in finem quæ restant, sine dubio futuris atque venturis: quia & illæ literæ si proferrentur, utique considerandum erat à quibus proferrentur. Si ab ipso, illis primitus sine dubio proferri potuerunt, qui tunc eidem cohærebant, & per illos etiam ad alios peruenire. Quod si factū esset, per illas quas cõmemoravi præpositorum & populorum successiones cõfirmatiua authoritate clarescerent. Quis est ergo tam demens, qui hodie credat esse Epistolam Christi, quam protulerit Manichæus, & nõ credat facta vel dicta esse Christi quæ scripsit Matthæus? Aut si etiam ergo & Matthæo, utrum ipse ista scripserit, dubitat, de ipso quoque Matthæo non potius id credat, quod inuenit in Ecclesia, quæ ab ipsius Matthæi temporibus usque ad hoc tempus certa successio- num serie declaratur: & credat nescio cui, ex transuerso de Perfide, post ducentos vel amplius annos venienti, & suadenti ut illi potius, quid Christus dixerit feceritque, credatur: cum ipse Apostolus Paulus post Ascensionem domini de cælo vocatus, si non inueniret in carne Apostolos, quibus cõmunicando, & cum quibus conferendo Euāgelium, eiusdem societatis esse apparet, Ecclesia illi omnino nõ crederet. Sed cum cognouisset eum hoc annunciantem, quod etiam illi annunciabant, & in eorum communione atq; vnitate viuente, accedentibus etiam per eum talibus signis, qualia & illi operantur: ita eum domino commedante, meruit authoritatem, ut verba illius hodie sic audiantur in Ecclesia, tanquam in illo Christus, sicut ipse verissime dixit, locutus audiatur. Et putat Manichæus credi sibi debere ab Ecclesia Christi, loquenti contra scripturas, tanta & tam ordinata authoritate firmatas: per quas ei præcipue commendatum est, ut quisquis illi annunciauerit, præterquam quod accepit, anathema sit. Sed ratione, inquit, profero, qua demonstram scripturis illis non esse credendum. Certe non argumētis, & tamen in ipsa quoq; argumentatione superaris. Ad hoc enim redigitur omnis argumētatio tua, ut ad extremū credat anima, ideo se in hoc mundo esse miserā, quia miseria sua deo suo subuenit, ne ille regno priuaretur: eiusq; naturā atq; substantiam usque adeo esse mutabilem, corruptibilem, violabilem, coinquabilem, ut pars eius quædam nec mundari valeat, & ab ipso, qui eam sciens innocentem de suis visceribus, nihilque apud se peccantem, tantæ cõtaminationi permisit, æternò globi supplicio puniatur. Iste finis est omnium argumentationum, fabularumq; vestrarum, quarum vtinā sit finis, sed in corde & in ore vestro, ut aliquando tam execrādas blasphemias credere ac dicere desinat. Sed ex ipsis, inquit, literis probo, quā eis non ubiq; credendum sit, quoniam conaria sibi loquuntur. Cur nõ ergo dicis potius nusquam eis esse credendum, tanquam in- cõtantibus seseq; impugnantibus testibus? Sed hoc, in-

quit, deligo quod consentaneum video veritati. Cui veritati Fabulæ scilicet tuæ, habente in capite bellum dei, in medio cõtaminatione dei, in fine damnatione dei. Et nusquam, inquit, creditur literis sibi met aduersis atq; contrariis. Sed ideo tibi hoc videtur, quia non intelligis: nam & quicquid protulisti, quod tale videretur, demonstratum est quā nõ intelligas: & quicquid protuleris, demonstrabitur. Nulla ergo causa est, quare illis literis, tanta authoritate præditis, non credamus: & planè ista maxima causa est, cur eos, qui aliud annunciet anathematizemus.

Libri vicefimioctauis finis.

LIBER VICESIMVS NONVS.

LAVSTVS dixit, Ergo magia erat, quod visus ac passus est, si natus non est. Eadem in te vicissim argumentatio retorquetur, ut magia & illud fuerit, quod vtero portatus, aut quod æditus sit, si seminatus non fuit. Extra legem naturæ esse cõstat virginem peperisse, multoq; magis inuentam etiam post partum virginem. Quare ergo & hoc præter naturam nõ vis ut contigerit, pati eam potuisse volentem, sine sorte natiuitatis? Mihi crede quantum ad rem attinet, utriusque in hoc naturæ contraria profitemur: sed hoc interest, quod nos honeste, vos turpiter. Nos passionis eius rationem aliquam reddimus & probabilem, vos natiuitatis aut nullam præstatis, aut falsam. Denique nos specietenus passum cõfitemur, nec vere mortuum: vos pro certo puerperium fuisse creditis, & vtero muliebri portatum. Aut si ita non est, fateamini & vos quia hoc etiam imaginariæ sit factum, ut videretur natus, & omnis nobis erit profligata contentio. Nam illud quidem, quod sape affirmare soletis, necessario eum esse natum, quia aliis hominibus videri aut loqui non posset, ridiculum est, cum multoties, ut iam probatum à vestris est, angeli & visi hominibus & locuti esse monstrantur. Augustinus respõdit, Non vobis dicitur magia esse, ut qui natus non fuerit, moriatur, nam hoc in Adam factum esse iam supra cõmemorauimus: sed & si nunquam fuisset, & dominus Christus ita venire voluisset, ut non ex virgine assumpta, sed tamen in vera carne appareret, nos vera morte redimeret, quis eum nõ potuisse dicere aude- ret? Sed illud melius erat quod fecit, ut etiam de virgine nasceretur: & vtrunq; sexum, pro quo liberando moriturus erat, dignaretur etiam cõmendare nascendo, masculino suo corpore ex fœmina procreato: contra vospis ipsos maxime facto ipso loquens, vosq; subuertens, qui masculinū & fœminam, non dei, sed diaboli opus esse prædicatis. Sed illud est, quod magiæ simile dicimini asserere, quod passionem mortemq; eius specietenus factā, & fallaciter dicitis adumbratam, ut mori videretur qui nõ moriebatur. Ex quo fit, ut eius quoq; resurrectionem umbraticam imaginariā, fallacemq; dicatis. Neq; enim eius, qui nõ vere mortuus est, vera esse resurrectio potest: ita fit, ut & cicatrices discipulis dubitatibus falsas ostenderit: nec Thomas veritate confirmatus, sed fallacia deceptus clamaret, Dominus meus & deus meus: & tamen persuadere conamini, lingua vos loqui verum, cū Christi dicatis toto corpore fuisse mentitū. Hæc sunt quæ vobis obiciuntur, qui talē Christum vobis finxistis, cuius discipuli veri nõ sitis, nisi mendaces vos quoq; fueritis. Non

Caput. I.

L.

Caput. II.

M.

Ioan. 20.

A Non autē ideo magia videri potest, nata ex virgine hominis caro, quia caro Christi sola ita nata est: sicut nec illa magia est, quia sola Christi caro die tertio resurrexit, nunquā vltius moritura. Alioquin omnia miracula dei magica erūt, quia singulariter facta sunt: sed vere facta sunt, verumq; ostenderunt, non oculos hominum præstigiis fallacibus illuserunt. Quæ quidem contra naturam plerunq; appellantur: non quod naturæ aduersentur, sed quod naturæ modum, qui nobis est vsitatus, excedant. Repellat ergo dominus à paruulorum suorum mentibus, quod quasi admonendo Faustus persuadere conatus est, ut etiam nos imaginariam, non veram natiuitatem Christi proficemur, atque ita inter nos omnis contentio finiatur: imò vero maneat nobis aduersus illos potius pro veritate certamen, quā cum illis in falsitate concordia. Veruntamen quero ab eis, si nostra contentio terminatur, cum hoc dixerimus, cur hoc ipsi non dicunt: cur ipsi mortem non veram, sed imaginariam Christi affirmant: natiuitatem autem non saltem talem, sed prorsus nullam dicere delegerunt. Si authoritatis Euangelicæ pondere erubuerunt, & ideo non ausi sunt Christum non saltem imaginariæ passum dicere, natiuitatem quoque eius eadem Euangelica testatur authoritas. Est enim duo Euangelistæ ipsum partum Mariæ narrauerunt, nullus tamen Euangelistarum tacuit, quod habuerit matrem Iesus. An ideo piguit etiam hoc prædicare simulatum, quia generationes alias Matthæus, alias Lucas exequitur, unde videntur non sibi conuenire? Sed da hominem qui non intelligat, putabit etiam in multis, quæ ad Christi passionem pertinent, Euangelistas sibi nõ conuenire: da vero qui intelligat, & ubique conueniunt. An quia mortem simulare honestum est, natiuitatem autem simulare turpe est? Cur ergo nos hortatur hoc confiteri, quo possit nostra contentio profligari? Vnde ergo mihi videatur natiuitatem Christi, nec saltem sicut mortem simulatam, sed prorsus nullam prædicare voluisse, in consequenti sermone apparebit, ubi alteri respondebimus quæstioni. Absit autem ut sit in membris sanctorum etiam genitalibus aliqua turpitudine. Dicuntur quidem inhonesti, quia non habent eam speciem decoris, quā membra quæ in promptu locata sunt. Sed videte quid dicat Apostolus, cum ex ipsa membrorum corporis nostri vnitate atque compage, charitatem persuadet ecclesia. Multo magis, inquit, quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ videntur viliora esse corporis, iis abundantiorum honorem circumponimus: & quæ inhonesti sunt nostra, abundantiorum honestatem habent: quæ autē honesti sunt nostra, non opus habent: sed deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, ut non essent scissuræ in corpore. Illicitus itaque & temperantiæ legibus non subiectus, membrorum illorum vsus est turpis: non ipsa membra, quæ non solum in excellenti integritate coelibes & virgines seruant, sed ipsi coniugati sancti patres ac matres, sic eis generationi tantummodo consulentes vtebantur, ut ille naturalis tantum nullo modo turpis esset, qui nõ libidini, sed rationi seruiret. Quāto magis ergo in sancta virgine Maria, quæ Christi carnem fide concepit, nihil habuerunt turpitudinis membra, quæ nec humano licitoq; concepti, sed diuino tantum partui seruiuerunt. Merito planè sic honestata, ut nobis Christum, quem cordibus integris credendo conciperemus, & confitemdo quodāmodo pareremus, etiam corporaliter seruata integritate transfunderet. Nullo modo enim Christus matrem

Caput. III.

Matth. 1. Luc. 2.

Matth. 3. Ioan. 2.

Cap. III. 2. Retra. 7.

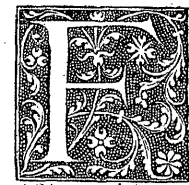
1. Cor. 12.

C.

nascendo faceret deteriorem: ut cui muhus fecunditatis attulerat, decus virginitatis auferret. Hæc veraciter, non fallaciter facta sunt: sed noua sunt, sed insolita sunt, sed contra naturæ cursum notissimum sunt: quia magna, quia mira, quia diuina: & eo magis vera, certa, firma. Et angeli, inquit, visi, & locuti sunt, quauis nati nõ fuerint: quasi nos dicamus Christum, nisi nasceretur ex fœmina, nec videri nec loqui potuisse. Potuit, sed noluit: & hoc melius est quod voluit. Hoc autem eum voluisse ideo certum est, quia hoc fecit, qui nihil necessitate, sicut deus vester faceret: sed omnia voluntate. Hoc vero eum fecisse, ideo nõ dubitamus, quia non cuiquam hæretico, sed eius Euāgelio credimus.

Libri vicefiminoni finis.

LIBER TRIGESIMVS.

LAVSTVS dixit, De vobis iam dudum Paulus scripsit, quia discedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoris, doctrinis dæmoniorū, in hypocrisi loquentes mendacium, cauteriatam habentes cõtinentiam suā, prohibentes nubere, abstinentes à cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Nunquam planè tibi ego hæc ab Apostolo dicta esse consenserim, nisi antea cõstitearis ipse, Moysen & Prophetas doctrinas attulisse dæmoniorū, & seductoris spiritus ac maligni fuisse interpretes, qui à porcina & carteris carnibus, quas imundas vocant, sollicitè doceant abstinendum. De his ergo primo deliberandū vobis est, & diu multumq; cogitandum, ecquid debeat accipi, in deone ipsi hæc, an in dæmonio locuti videantur. Hæc enim tenus, aut Moyses & Propheta nobiscum damnati erunt, aut eum cū illis absoluti. Neq; enim iusta hæc nunc vestra sententia est, ut nos quidem, qui solum in plebe sacerdotale hominū genus ceseamus à carnibus abstinere debere dæmoniorum doctrinæ videamur vobis affectatores: vestros vero Prophetas, atq; ipsum adeo Moysen, qui primus nõ antistibus solum, sed omni consule hominum cætui suilla interdixerit, & leporina, & hericina carne, & sepiis ac lolliginibus, carterisq; generibus pisciū carentibus squama, nõ in spiritu seductorio hoc, nec in doctrina dæmoniorū, sed in deo potius, & in sancto spiritu locutos esse arbitremini. Igitur ut hoc tibi interim Paulū dixisse cõcedam, victus tamē abs te non ante fuero, quā tu Moysen damnaueris & Prophetas: ut quod ratione conuictis & veritate, nunquā fortasse fecisses, id nūc ventris causa facere videaris, blasphemare Moysen. Est vero & aliud de tribus pueris apud nos in Daniele, per quod vehementer perinde confundemini, si istud cõstiterit, à cibis abstinere, dæmoniorum esse religio. Illi enim non tantum ab interdictis lege, sed etiā à concessis abstinuisse leguntur: quos vehementer mirari soletis, & in martyribus numerare, cū sint & ipsi doctrinam affectu dæmoniorum, si hoc esse Apostoli testimonium cõstat. Ad hæc & Daniel ipse tribus hebdomadis diu ieiunasse se perhibet, & carnem non edisse nec bibisse vinum, dum exoraret pro populo suo. Quid ergo & hic in doctrina dæmoniorum magnificat, & de seductoris spiritus locutos esse gloriam captat? De vobis vero quid dicam, id est de Christianioribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, pleriq; vero quadrupede omni, alij etiā cuncto animal

Caput. I. 1. Timo. 4.

E.

Leuit. 11. Esaiæ. 65.

Caput. II. Danic. 1.

2. Timo. 4.

Dante. 102.

Caput. III.

Leuit. 11. animal

G animalis penitus abstinent, fertq; ob hoc in oculis eos omnis Ecclesia, & summa cum veneratione suscipiens, solum non deos existimat. Nec videtis indociles, quia si hoc verum, & ab Apostolo dictum testimonium est, demoniorum & ipsi sunt ludificati doctrinis. Quid vero & de illo dicemus, quod sanè frustrari quis audeat aut negare, cum cõstet hoc inter omnes, & æque per orbem terrarum quotannis omni cum studio celebretur in conuentu catholico, Dico autè quadragesimam, quam qui inter vos rite obseruandam putauerit, abstineat necesse est omnibus his, quæ capitulum hoc à deo ad percipiendum nobis creata dicit, & demoniorum insuper doctrinam vocat abstinentiam prædictorum. Quid ergo & vos charissimi ritine tunc demoniorum viuitis, cum hæc à vobis passionis Christi celebrantur mysteria, & seductoris spiritus fraude decipimini, & in hypoerisi loquimini mendacium, & cauteriatam habetis conscientiam vestram? Quod si horum nihil vos, nec nos igitur. Quid ergo sibi vult capitulum hoc, aut à quo scriptum putabimus, & contra quos, quod nec veteris testamenti traditiones, nec noui confirmet scita? Siquidem hoc ab omnibus, vt ex vobis ipsis apparet: illud vero quantum à quibusdam, abstineri tamen docet: sententia vero hæc vestra cunctam penitus carnalium ciborum abstinentiam, demoniorum vult esse doctrinas. Cui si & vos creditis, eadem sapius dixero, Damna te Moysen, renunciate Prophetis, ferte parem & de vobis ipsis sententiam: quia vt illi semper à quibusdam ciborum, sic vos interdum abstinetis ab omnibus. Aut si Moyses vobis & Prophetæ, cum escas diiudicant, dei legem sancire videntur, & non demoniorum: si Daniel in spiritu sancto obseruauit tres hebdomadas: si Ananias, Azarias, & Misael pueri, diuinæ mentis instinctu, oleribus vt maluerunt & leguminibus: si denique in vobis quotquot abstinent, non à demonibus impulsu id faciunt: si quadragesima sine vino & carnibus non superstitiose à vobis, sed diuina lege seruatur: videte quæso videre, ne summæ dementiæ hoc sit à Paulo dictum putare, quod demoniorum doctrina sit abstinentia omnis ciborum, & prohibentes nubere: quemadmodum nec illud, quod dicit etiam virgines dicere Christo, demoniorum esse doctrinas: quod vos perinde sine consideratione legentes, vt cætera, ad nos subinde respicitis: nec videtis hinc & virgines vestras demoniorum doctrina captas notari, & vos esse antistes demoniorum, qui certatim semper ad hæc eas incitetis professionem suasionibus vestris, vt penè iam maior in ecclesiis omnibus virginum apud vos, quam mulierum numerositas habeatur? Quid ergo? Num & vos iam desistitis à talibus inceptis? Quid in fraudem miseris inducitis filias hominum, si non in eis Christi voluntas impletur, sed demoniorum? Et tamen hoc nobis primo respondeatis, velim, vtrum omnino virgines facere, doctrina sit demoniorum, an solum per prohibitionem facere nubendi? Si per prohibitionem, nihil ad nos: nam & ipsi tam stultum iudicamus inhibere volentem, quam nefas & impium satis nolentem cogere. Si vero fauere huic quoque proposito, & non reluctari volenti, id quoque doctrinam putatis esse demoniorum, taceo nunc vestrum periculum, ipsi iam timeo Apostolo, ne demoniorum doctrinam intulisse tunc Iconio videatur, cum Theclam oppigneratam iam thalamo, in amore sermone suo perpetuæ virginitatis incendit. Quid vero & de magistro ipso dicemus, ac sanctimoniam totius authore Iesu, & huius ipsius professionis puellarum cœlibe t sponso,

qui in Euangelio tria genera taxans spadonum, vnum natium, alterum factitium, tertium voluntarium: eis tamen palmam attribuit, qui seipso, inquit, spadones fecerunt propter regnum cœlorum: significans virgines & pueros, qui nubedi ipsa à cordibus suis execta cupiditate, spadonum vice in eius Ecclesia semper, tanquam in domo regia conuersentur. Quid ergo? Et hæc vobis doctrina videtur esse demoniorum, & in seductorio spiritu dictum? Et quis erit alius in deo loquens, si Paulus & Christus demoniorum probantur fuisse sacerdotes? Mitto enim cæteros eiusdem domini nostri Apostolos, Petrum & Andream, Thomam, & illum in expertem Veneris inter cæteros beatum Ioannem, qui per diuersa professionem boni istius inter virgines ac pueros diuino præconio cecinerunt, formam nobis atque adeo vobis ipsis faciendarum virginum relinquentes. Sed hos quidem, vt dixi, prætereo, quia eos vos excludistis à canone, facilèque mente sacrilega vestra demoniorum his potestis importare doctrinas. Num igitur & de Christo eadè dicere poteritis, aut de Apostolo Paulo, quem similiter vbique constat, & verbo semper prætulisse nuptis inuuptas, & id opere quoque ostendisse erga sanctissimam Theclam? Quod si hæc demoniorum doctrina non fuit, quam & Theclæ Paulus, & cæteri cæteris annunciauerunt Apostoli, cui credi iam poterit hoc ab ipso esse memoratum, tanquam sit demoniorum voluntas & doctrina, etiam persuasio sanctimoniam? Non ergo est interim quod vos existimetis solis hortamentis virgines facere, & non prohibitione nubendi. Nobis enim quoque hoc ipsum insitum est: & demens profecto ille non tantum stultus putandus est, qui id existimet lege priuata prohiberi posse, quod sit publica concessum: dico autem hoc ipsum nubere. Quapropter & nos hortamur quidem volentes vt permaneant, non tamen cogimus inuitas vt accedant. Nouimus enim quantum voluntas, quantum & natura ipsius vis etiam contra legem publicam valeat, nedum aduersus priuatam, cui respondere sit liberum, nolo. Si igitur hoc modo virgines facere sine crimine est, extra culpam sumus & nos: sin quoquo genere virgines facere crimen est, rei estis & vos. Iam qua mente aut consilio hoc aduersum nos capitulum proferatis, ego nō video. Augustinus respondit, Audi ergo, quod confiteris te non videre, qua mente & consilio hoc aduersum vos capitulum proferamus: non quod à carnibus abstineatis: nam hoc à quibusdam & primi patres nostri fecerunt, sicut commemoras: non tamen ea damnandi, sed significandi gratia, quod non intelligitis: & vnde iam quantum sufficere videbatur, in superioribus partibus operis huius locutus sum: & Christiani non heretici, sed catholici, edomandi corporis causa propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandis, non quod illa esse immunda credant, nō solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent: vel semper, sicut pauci: vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam ferè omnes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit seu potuerit. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes diabolus operetur feculentiore materia mali: ac per hoc eas, tanquam immundiora & truculentiora dei vestri vincula, exhorrentes abiicitis. Auditoribus autem vestris, quos tanquam distinctos à genere sacerdotum dixisti, secundum veniam hæc edenda conceditis: sicut quibusdam concedit Apostolus secundum veniam, non omnè concubitus, coniugalem etiam, qui sit sola

A sola causa generandi, sed eum qui fit per incontinentiam, sed tamen cum coniuge. Neque enim conceditur secundum veniam, nisi peccatum: hoc vos de omni carnium cibo sentitis: hoc & ipsi ab heresi vestra didicistis, & vestros auditores docetis: sed illis quod sit ignoscendum, propter quod vobis necessaria ministrant, vt dixi, conceditis, non dicentes nō esse peccatum, sed peccantibus veniam largientes: vos autem ab omni tali, tanquam mala & immunda cogitatione t abstinetis: ac per hoc illud quod sequitur, ea verba Apostoli, quibus commemorationem huius capituli terminasti, ipsum est omnino, quod nos facit hoc testimonium vobis obiicere: quod & tu, puto, sciebas, vt ea verba primo non poneretis, & nobis in extremo diceretis, qua mente aut consilio hoc aduersum nos capitulum proferatis, ego non video, cum hoc ipsum nostrum consilium tacere quam commemorare malueris. Cum enim Apostolus dixisset, Abstinentes à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, secutus ait, Et iis qui cognouerunt veritatem: quoniam omnis creatura dei bona est, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum dei & orationem. Hæc sunt quæ negatis: hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab escis huiusmodi temperatis, quod non significatione, sed natura malæ & immundæ sunt. Quia in re creatorem earum sine dubio blasphematis, hoc est quod pertinet ad doctrinam demoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis tanto ante à sancto spiritu prophetatum. Iterum si ad virginitatē sic hortaremini, quemadmodum hortatur Apostolica doctrina, Qui dat nuptum, bene facit: & qui non dat nuptum, melius facit: vt bonum esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem: sicut facit Ecclesia, quæ vere Christi est Ecclesia, non vos spiritus sanctus ita prænunderet, dicens, prohibentes nubere. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponeat. Denique vos eum præcipue concubitus detestamini, qui solus honestus & coniugalis est, & quem matrimoniales quoque tabula præ se gerunt, liberorum procreandorum causa, vnde viro non tam concubere quam nubere prohibetis. Concubitus enim etiam causa libidinis, nubitus autem nō nisi filiorum. Nec ideo vos dicatis non prohibere, quia multos vestros auditores in hoc obedire nolentes vel non valentes, salua amicitia toleratis. Illud enim habetis in doctrina vestri erroris, hoc in necessitate societatis. Hinc est quod paulo ante distuleram dicere, cur vobis mors Christi visa sit, vel fallax & simulata, prædicanda, & nō etiam natiuitas. Mortem quippe tanquam separationem animæ: id est, naturæ dei vestri à corpore inimicorum eius, hoc est à figmento diaboli, prædicatis atque laudatis: ac per hoc rem dignam fuisse credidistis, quam Christus & si non moriens, tamen mortem simulans commendaret. In natiuitate autem quia nō solui, sed ligari potius deum vestrum creditis hanc nec saltem fallaciter imaginatum Christum credere voluistis: ita vt non sic vobis Maria displiceret, si concubisset, & non concepisset: quomodo displicet, quia non concubuit, & tamen peperit. Videtis ergo multum interesse inter vos ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponedo: & prohibentes nubere, concubitus propagationis, qui solus proprie nuptialis est, vehementius accusando: multum interesse inter abstinentes à cibis, propter sacram significationem, vel propter corporis castigationem: & abstinentes à cibis, quos deus creauit, dicendo quod eos

deus non creauit. Proinde illa doctrina est Prophetarum & Apostolorum, hæc demoniorum mendaciorum.

Libri trigesimali finis.

LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.

FAVSTVS dixit, Omnia munda mundis, immundis autem & coinquinatis nihil est mundum, sed inquinata sunt cor & mens & conscientia. Hoc quoque ipsum, vtrum vobis expediat à Paulo dictum credere, considerandum est: hæc enim non tantum demonis exagitationes constitit Moysen & Prophetas, cum tantas de ciborum differentiis tulerint leges: sed etiam quod immundi ipsi fuerunt, & coinquinati mente atque conscientia sua: vt cõgrue in ipsos illud cadere possit, quod sequitur, Deum se scire profitentur, operibus autem negant. Cui autem hoc magis competit quam Prophetis atque Moysi, qui longe aliter vixisse probantur, quam dei cognitoribus congruebat. Ego tamen nunc vsq; præter adulteria & fraudes & homicidia, nihil aliud esse putaueram, vnde conscientias autem hoc demonstrante capitulo, scire iam datur etiam hinc eos inquinatæ mentis fuisse, quia aliquid putauerint inquinatum. Quorsum ergo talibus etiam nunc vos visionem diuinæ maiestatis cõtingere potuisse arbitramini, cum sit scriptum, Nisi eos qui corde puri fuerint, deum videre non posse: At vero hi, etiam si casti ab illicitis facinoribus extitissent, sola tamen hæc abstinenti à quibusdam escis superstitio, si mentem cõtaminat, diuinitatis eius potuit negasse conspectum. Euanuit ergo iam, atque extincta simul est Danielis quoque & illa trium puerorum gloriatio, qui & ipsi vsque ad hanc prædicationem, quæ censet nihil immundum, castissimi planè, ac bonæ mentis iuuenes habitus sunt in Iudaismo: quia scilicet paternarum memores traditionum, à gentium dapibus, & maxime immolatis, omni studio se cõseruauerint illibatos. Nunc enim demum apparuit & ipsos cõtaminatos fuisse mentibus & conscientia, tum maxime, cum à sanguine & cibis feralibus abstinebant. Sed illos fortasse excuset ignorantia: necdum enim apparuit Christiana hæc fide, quæ doceret omnia esse munda mundis, quædam & ipsi putauerint esse non munda: vos vero, qua nunc exultatione vtimini, Paulo clamante, nihil esse non mundum, & doctrinas demoniorum appellante ciborum abstinentiam, & mente pollutos vocante, qui aliquid putauerint inquinatum, nō solum abstinetis, vt diximus, sed etiam gloriam captatis exinde: & eo acceptiores vos creditis Christo, quo eritis abstinentiores à cibis: id est, secundum hanc sententiam, quo mentibus inquinati magis & magis cõscientia vestra polluti. Quid quod etiam cum tres in mundo religiones sint, quæ mentis purgatione pariter in castimoniam & abstinentiam, ritu quantum diuersissimo reponunt, dico autem Iudeos & Christianos & gentes, ex qua nam istarum religionum sermo hic veniat, non potest inueniri, qui docet nihil esse nō sanctum: certe ex Iudaismo minime, itidem ex Paganismo, quia ipse quoque discriminat cibos: nec quicquam interest, nisi quod Hebræus in quibusdam animalibus à Paganis dissentit. Restat Christiana fides, cuius si proprium hoc esse putas, nihil existimare pollutum, prius est vt fatearis in vobis esse neminem Christianum. Omnes etiam apud vos, vt cætera

1. Timo. 4.

Caput. III.

Daniel. 10.

Daniel. 1.

1. Timo. 4.

I

f cœlicæ.

Manh. 19. K

f castigatione

1. Timo. 4.

Caput. VI.

1. Cor. 7.

1. Timo. 4.

Caput. V.

M

1. Cor. 7.

sola

Caput. I. Titum. 1.

Leuiti. 11.

Titum. 1.

E

Manh. 9.

Daniel. 1.

Cap. II.

Titum. 1.

F

1. Timo. 4.

Acto. 15.

reticentiam,

Geticeam, morticina tamen & immolata inquinamentum existimant esse no paruum: aut si a vobis iure Christianitatis hoc agitur, ne huic quidem ergo religionis sententia est, quae omnem penitus immundorum abstinentiam tollit. Quorsum ergo a Paulo id dici potuit, quod nulli sit religioni conueniens? Etenim Apostolus non tam religionem exiit, quam ritum mutauit, cum ex Iudeo factus est Christianus. At vero qui hoc capitulum scripsit, videtur ille mihi nulla prorsus religionis fuisse subnixus.

Caput. III. Quapropter si quid de caetero in laesionem nostrae fidei de scripturis querentes inueneritis, tunc deum id nobis opponere mementote, cum vobis peruideritis non esse contrarium: quemadmodum & illud, quod de Petro soletis afferre, tanquam idem viderit aliquando de caelo demissum vas, in quo essent omnia genera animalium & serpentes: atque eo attonito & admirante, vox audita sit, dicens ad eum, Petre quicquid in vase vides, macta & manduca. Cui idem respondens, Domine, commune, inquit, & immundum non contingam. Et iterum vox ad eum, Quod ego sanctificauit, immundum ne vocaueris. Quod quidem ipsum licet & per allegoriam aliud quiddam, & non indifferentiam videatur significare ciborum, tamen quia vobis & hoc ita intelligere placet, vescamini igitur necesse est passim beluis omnibus, & echidnis & colubris, ac reliquo omni genere serpentino iuxta horama Petri. Haec enim vere dicto audientes vos esse probabitur voci, quam fertur audisse: & tamen huius quoque memineritis semper, quia Moyses hinc & Prophetae damnati sunt, qui de iis quae sanctificauerit deus iuxta vocis huius sententiam, multa putauerint esse polluta.

Ado. 10. Augustinus respondit, Cum ait Apostolus, Omnia munda mundis, naturas ipsas intelligi voluit, quas deus creauit, secundum illud quod Moyses in Genesi scripsit, Et fecit deus omnia, & ecce, bona valde: non significationes, secundum quas deus per eundem Moysen ab immundis munda discretuit. Vnde quia multa, & multis locis iam diximus, nunc breuiter admonuisse suffecerit. Proinde illos, qui iam tempore reuelationis noui testamenti, adhuc illas ymbros futurorum ita custodiendas putarent, vt sine iis gentes saluarent, immundos dicit Apostolus, quod carnaliter saperent: & infideles, quod tempus gratiae a legis tempore non discernent. Quibus ideo dicit nihil esse mundum, quia & iis quae respuebant, & iis quae sumebant, non sancte nec iuste utebantur: sicut omnes quidem infideles, sed vos praecipue Manichaei, quibus omnino nihil est mundum. Neque enim cibus ipse, quem sumitis, quantum cum magna diligentia, quasi a carnis contagione, separetis, mundus est vobis, quem creatum nisi a diabolo non dicitis. In illo etiam deum vestrum ligatum atque pollutum vos edendo purgare perhibetis. Vos saltem vobis mundi videremini, quorum ventribus meretur ille purgari. Sed & vestra corpora naturam & opificium generis tenebrarum esse contenditis, animas autem vestras ipsis adhuc corporibus inquinatas. Quid ergo vobis est mundum? Non quae sumitis, non quod mitis ea quae sumitis, non vos ipsi qui sumpta purgatis. Videtis ergo propter quos tunc istam sententiam dixit Apostolus: talem tamen dixit, quae omnes infideles & immundos teneret, sed vos praecipue maximamque conuinceret. Omnia ergo munda mundis, secundum naturam in qua creata sunt, non tamen omnia secundum significationem munda primo populo Iudaorum: nec vobis omnia, vel propter salutem corporis, vel propter con-

uetudinem humanae societatis, apta sunt: sed cum sua cuique redduntur, & naturalem ordinem seruant, omnia munda sunt mundis: immundis autem & infidelibus, quales praecipue vos estis, nihil est mundum. Caetera iam verba Apostoli, quae sequuntur vos ipsi vobis salubriter dicere, si cauteriatam vestram conscientiam sanari velletis. Sequitur enim, Sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.

Libri trigesimi primi finis.

LIBER TRIGESIMVSSECVNDVS.

AVSTVS dixit, Si accipis Evangelium, credere omnia debes, quae in eodem scripta sunt. Quid enim tu, quia vetus accipis testamentum, idcirco ne credis omnia passim, quae in eodem scripta sunt? Nempe solas inde excerpens prophetias, quae regem Iudaeis venturum significabant, quia ipsum putatis esse Iesum: & pauca quadam disciplinae ciuilibis praecipua communia, vt est, Non occides, Non moechaberis, caetera praetermittitis, & arbitramini esse, non minus atque eadem Paulus putauit, stercorea. Quid ergo peregrinum hoc, aut quid mirum est, si & ego de testamento nouo purissima quaeque legens, & mea saluti conuenientia, ea praetermitto quae a vestris maioribus inducta fallaciter, & maiestatem ipsius & gratiam decolorant? An si patris testamentum habet aliqua, in quibus parum debeat audiri: patris enim esse vultis Iudaicam legem, cuius nouimus quam multa vobis horrorem, quam multa pudorem faciant, vt quantum ad animum iam dudum ipsi iudicaueritis eam non esse synceram: quantum partim pater ipse, vt creditis, digito suo eam vobis, partim Moyses scripserit, fidelis & integer: solius filij putatis testamentum non potuisse corrumpi: solum non habere aliquod, quod in se debeat improbari: praesertim quod nec ab ipso scriptum constat, nec ab eius Apostolis: sed longo post tempore, a quibusdam incerti nominis viris, qui ne sibi non haberetur fides, scribentibus quae nescirent, partim Apostolorum nomina, partim eorum, qui Apostolos secuti viderentur, scriptorum suorum frontibus indiderunt, asseuerantes secundum eos se scripsisse quae scripserint. Quo magis mihi videntur iniuria graui affecisse discipulos Christi: quia quae dissona iisdem & repugnantia sibi scriberent, ea referrent ad ipsos: & secundum eos haec scribere se profiterentur Euangelia, quae tantis sint referta erroribus, tantis contrarietatibus narrationum simul ac sententiarum, vt nec sibi prorsus, nec inter se ipsa conueniant. Quid ergo aliud est, quam calumniari bonos, & Christi discipulorum concordem caetum in crimen deuocare discordiae? Quae quia nos legentes animaduertimus cordis obtutu sanissimo, aequissimo iudicauimus vtilibus acceptis ex iisdem: id est iis quae & fidem nostram adificent, & Christi domini atque eius patris omnipotentis dei propagent gloriam, caetera repudiare, quae nec ipsorum maiestati, nec fidei nostrae conueniant.

Proinde nec vos, vt dicere coeperam de testamento veteri, circumcissionem creditis accipiendam carnaliter, quantum ita sit scriptum: neque sub ocio ac vacatione colendum sabbatum quantum ita legatur: sed nec sacrificiis, vt Moysi videtur, & immolationibus placandum deum: sed haec quidem vt aliena prorsus & procul a ritu Christiano posita, ac nulla ex parte probabilia contempseritis.

Quaedam

Caput. I. AVSTVS dixit, Si accipis Evangelium, credere omnia debes, quae in eodem scripta sunt. Quid enim tu, quia vetus accipis testamentum, idcirco ne credis omnia passim, quae in eodem scripta sunt? Nempe solas inde excerpens prophetias, quae regem Iudaeis venturum significabant, quia ipsum putatis esse Iesum: & pauca quadam disciplinae ciuilibis praecipua communia, vt est, Non occides, Non moechaberis, caetera praetermittitis, & arbitramini esse, non minus atque eadem Paulus putauit, stercorea. Quid ergo peregrinum hoc, aut quid mirum est, si & ego de testamento nouo purissima quaeque legens, & mea saluti conuenientia, ea praetermitto quae a vestris maioribus inducta fallaciter, & maiestatem ipsius & gratiam decolorant? An si patris testamentum habet aliqua, in quibus parum debeat audiri: patris enim esse vultis Iudaicam legem, cuius nouimus quam multa vobis horrorem, quam multa pudorem faciant, vt quantum ad animum iam dudum ipsi iudicaueritis eam non esse synceram: quantum partim pater ipse, vt creditis, digito suo eam vobis, partim Moyses scripserit, fidelis & integer: solius filij putatis testamentum non potuisse corrumpi: solum non habere aliquod, quod in se debeat improbari: praesertim quod nec ab ipso scriptum constat, nec ab eius Apostolis: sed longo post tempore, a quibusdam incerti nominis viris, qui ne sibi non haberetur fides, scribentibus quae nescirent, partim Apostolorum nomina, partim eorum, qui Apostolos secuti viderentur, scriptorum suorum frontibus indiderunt, asseuerantes secundum eos se scripsisse quae scripserint. Quo magis mihi videntur iniuria graui affecisse discipulos Christi: quia quae dissona iisdem & repugnantia sibi scriberent, ea referrent ad ipsos: & secundum eos haec scribere se profiterentur Euangelia, quae tantis sint referta erroribus, tantis contrarietatibus narrationum simul ac sententiarum, vt nec sibi prorsus, nec inter se ipsa conueniant. Quid ergo aliud est, quam calumniari bonos, & Christi discipulorum concordem caetum in crimen deuocare discordiae? Quae quia nos legentes animaduertimus cordis obtutu sanissimo, aequissimo iudicauimus vtilibus acceptis ex iisdem: id est iis quae & fidem nostram adificent, & Christi domini atque eius patris omnipotentis dei propagent gloriam, caetera repudiare, quae nec ipsorum maiestati, nec fidei nostrae conueniant.

Proinde nec vos, vt dicere coeperam de testamento veteri, circumcissionem creditis accipiendam carnaliter, quantum ita sit scriptum: neque sub ocio ac vacatione colendum sabbatum quantum ita legatur: sed nec sacrificiis, vt Moysi videtur, & immolationibus placandum deum: sed haec quidem vt aliena prorsus & procul a ritu Christiano posita, ac nulla ex parte probabilia contempseritis.

Quaedam

Quaedam

Quaedam vero eorum etiam diuinitis in duo, & partim quidem amplectimini, partim vero respicitis: vt Pascha, quod est & ipsum testamenti veteris anniuersale sacrificium: cuius in celebratione cum sit scriptum vobis: non solum agnum mactare edendum sub nocte, sed etiam diebus septem abstinere fermento, & esse contentos azymo cum picridiis: vos Pascha quidem assumitis, praetermittitis vero ritum illum ac morem, quo cautum est idem debere seruari. Item septem dierum hebdomadas: id est Pentecosten, quam perinde Moyses certo quodam sacrificio & genere & numero imbuendam censet, vos aequae colitis: sed damnata parte eius, id est, litationibus ipsis & sacrificiis, quia haec cum Christiana fide non congruunt. De mandato vero abstinendi a cibis communibus visum vobis est, & vehementer creditum, morticina quidem & immolata esse sane immunda: de porcina vero idem credere noluitis, nec de lepore aut herinacio: neque de nullis & lolliginibus, caeterisque, quae vobis aslapuerunt generibus piscium, quantum eadem Moyses omnia immunda esse testatur.

Caput. III. Illa vero iam ne audire quidem vos velle credo ex testamento veteri, nedum admittere: id est, soceros dormire cum nuribus, tanquam Iudas: patres cum filiabus, tanquam Loth: Prophetas cum fornicatricibus, tanquam Osee: maritos vxorum suarum noctes amatoribus vendere tanquam Abraham: duabus germanis fororibus vnum misceri maritum, tanquam Iacob: rectoris populi, & quos maxime Entheos credas, millenis & centenis volutari cum scortis, tanquam Dauid & Salomon: aut illud, quod lege vxoria cautum in Deuteronomio est, debere vxorem defuncti fratris, si idem sine filijs obierit, superstiti fratri nubere, & eundem sobolem ex eadem in locum suscitare fratris: quod facere si noluerit vir, debere mulierculam apud maiores natu deponere de hac impietate cognati sui querelam, vt iidem accersitum eum censoria grauitate coerceant: qui si pernegauerit, & apud eos non fecerit, non impune, sed ex calcatis dextri pedis calciamento, ac praedicta muliere cadatur in faciem: & consputus ac maledictus recedat, habiturus hoc opprobrium sempiternum in progeniem suam. Haec igitur atque alia huiusmodi sunt testamenti veteris & exempla & iura: quae si bona sunt, cur non imitamini? si mala, cur non damnatis auctorem: id est, testamentum ipsum vetus: aut si falsa haec ei, tanquam nos de nouo credimus, etiam vos putatis inserta, pares ergo sumus. Desinite iam proinde id a nobis exigere in testamento nouo, quod vos non seruatis in veteri. Equidem ego quantum arbitror, quatenus id iam persuasum esse voluistis, vt sit ex deo etiam testamentum vetus, commodius satis atque excusatus vobis est, non seruatis eius mandata: si fateamini incorriguis esse adiectionibus vitiatum, quam si inuolatum idem spernatis & incorruptum. Proinde hanc de vobis ego sententiam habui semper, & habeo, quoties quaeritur, cur praenaricemini testamento veteri iusta: quod aut vt sapientes contemnitis falsa, aut vt contumaces & indenoti negligitis vera. Interim quia me ad credenda omnia, quae noui testamenti monumentis inserta sunt, cogis, si ipsum accipiam: scias & te, quantum ad animum, multa non credere, quae in veteri sunt testamento, quantum ipsum te profiteris accipere. Neque enim & illud in confessis ex eodem habes, & credibilibus, esse maledictum omnem qui pependerit in ligno, quia id vtrique pertinet & ad Iesum: aut eum quoque in maledictis haberi, qui non suscitauerit semen in Israel: quia id virgines quoque

omnes comprehendat, & pueros dei: aut funditus interiturum eum de genere suo, qui non fuerit carnem preputij circumcisus, quia hoc quoque ad omnem pertineat Christianum: aut lapidibus extinguendum eum, qui soluerit sabbatum: aut non parcendum ei, qui vnum quodlibet testamenti veteris mandatum ruperit. Quae omnia si tu credas, firmumque habeas, quia sint eadem a deo mandata, mihi crede, manus prior iniiecisses in Christum: nec nunc irascereris Iudaeis, qui hunc animis ac viribus persecuti, dei sui mandata complerint. Equidem haud igitur, quin vos haec non audeatis dicere falsa, sed quia sunt eadem, pro tempore tunc mandata Iudaeis, usque ad aduentum scilicet Iesu: qui quoniam uenerit ab eodem praenunciatus, vt vultis veteri testamento, ipse iam doceat quid accipiendum nobis ex eodem sit, & quid relinquendum. Sed an Prophetae Iesum praesagauerint, postea videbimus: interim ad haec me nunc, respondere oportet, quia si Iesus per testamentum vetus annuncius, nunc diiudicat & carminat, docetque pauca eius accipienda esse, repudianda vero quamplurima: & nobis paracletus ex nouo testamento promissus, perinde docet, quid accipere ex eodem debeamus, & quid repudiare: de quo vltro Iesus cum eum promitteret, dicit in Euangelio, Ipse vos inducet in omnem veritatem, & ipse vobis annuntiabit omnia, & commemorabit vos. Quapropter liceat tantundem & nobis in testamento nouo per paracletum, quantum vobis in veteri licere ostendit per Iesum: nisi forte plures vobis testamentum videretur filij esse quam patris, si modo patris est, vt cum ex illo reprobentur tam multa, huius solius nihil non debeat approbari: praesertim quod nec a Christo scriptum constat, vt diximus, nec ab eius Apostolis.

Quapropter vt vos ex veteri testamento solas admittitis prophetias, & illa, quae superius diximus, ciuilia atque ad disciplinam vitae communis pertinentia praecipua: super sedistis vero peritomen & sacrificia & sabbatum & obseruationem eius & azyma: quid ab re est, si & nos de testamento nouo sola accipientes ea, quae in honorem & laudem filij maiestatis vel ab ipso dicta cooperimus, vel ab eius Apostolis, sed iam perfectis ac fidelibus, dissimulamus caetera: quae aut simpliciter tunc & ignoranter a rudibus dicta, aut oblique & maligne ab inimicis obiecta, aut imprudenter a scriptoribus affirmata sunt, & posteris tradita: dico autem hoc ipsum natum ex femina turpiter, circumcisum Iudaeum, sacrificasse gentiliter, baptizatum humiliter, circumductum a diabolo per deserta, & ab eo tentatum quam miserissime. His igitur exceptis, & si quid ei ab scriptoribus ex testamento veteri falsa sub testificatione iniectum est, credimus caetera, praecipue crucis eius mysticam fixationem, qua nostrae animae passionis monstrantur vulnera, tum praecipua salutaria eius, tum parabolas, cunctumque sermonem deificum, qui maxime duarum praefrensaturarum discretionem, ipsius esse non venit in dubium. Nihil ergo est iam, cur me omnia credere existimes debere, quae continent Euangelica, cum tu, vt supra ostensum est, testamenti veteris supremum liquorem vix summis, vt aiunt, labris attingas. Augustinus respondit, Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VII. Quapropter vt vos ex veteri testamento solas admittitis prophetias, & illa, quae superius diximus, ciuilia atque ad disciplinam vitae communis pertinentia praecipua: super sedistis vero peritomen & sacrificia & sabbatum & obseruationem eius & azyma: quid ab re est, si & nos de testamento nouo sola accipientes ea, quae in honorem & laudem filij maiestatis vel ab ipso dicta cooperimus, vel ab eius Apostolis, sed iam perfectis ac fidelibus, dissimulamus caetera: quae aut simpliciter tunc & ignoranter a rudibus dicta, aut oblique & maligne ab inimicis obiecta, aut imprudenter a scriptoribus affirmata sunt, & posteris tradita: dico autem hoc ipsum natum ex femina turpiter, circumcisum Iudaeum, sacrificasse gentiliter, baptizatum humiliter, circumductum a diabolo per deserta, & ab eo tentatum quam miserissime. His igitur exceptis, & si quid ei ab scriptoribus ex testamento veteri falsa sub testificatione iniectum est, credimus caetera, praecipue crucis eius mysticam fixationem, qua nostrae animae passionis monstrantur vulnera, tum praecipua salutaria eius, tum parabolas, cunctumque sermonem deificum, qui maxime duarum praefrensaturarum discretionem, ipsius esse non venit in dubium. Nihil ergo est iam, cur me omnia credere existimes debere, quae continent Euangelica, cum tu, vt supra ostensum est, testamenti veteris supremum liquorem vix summis, vt aiunt, labris attingas. Augustinus respondit, Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

omnes comprehendat, & pueros dei: aut funditus interiturum eum de genere suo, qui non fuerit carnem preputij circumcisus, quia hoc quoque ad omnem pertineat Christianum: aut lapidibus extinguendum eum, qui soluerit sabbatum: aut non parcendum ei, qui vnum quodlibet testamenti veteris mandatum ruperit. Quae omnia si tu credas, firmumque habeas, quia sint eadem a deo mandata, mihi crede, manus prior iniiecisses in Christum: nec nunc irascereris Iudaeis, qui hunc animis ac viribus persecuti, dei sui mandata complerint. Equidem haud igitur, quin vos haec non audeatis dicere falsa, sed quia sunt eadem, pro tempore tunc mandata Iudaeis, usque ad aduentum scilicet Iesu: qui quoniam uenerit ab eodem praenunciatus, vt vultis veteri testamento, ipse iam doceat quid accipiendum nobis ex eodem sit, & quid relinquendum. Sed an Prophetae Iesum praesagauerint, postea videbimus: interim ad haec me nunc, respondere oportet, quia si Iesus per testamentum vetus annuncius, nunc diiudicat & carminat, docetque pauca eius accipienda esse, repudianda vero quamplurima: & nobis paracletus ex nouo testamento promissus, perinde docet, quid accipere ex eodem debeamus, & quid repudiare: de quo vltro Iesus cum eum promitteret, dicit in Euangelio, Ipse vos inducet in omnem veritatem, & ipse vobis annuntiabit omnia, & commemorabit vos. Quapropter liceat tantundem & nobis in testamento nouo per paracletum, quantum vobis in veteri licere ostendit per Iesum: nisi forte plures vobis testamentum videretur filij esse quam patris, si modo patris est, vt cum ex illo reprobentur tam multa, huius solius nihil non debeat approbari: praesertim quod nec a Christo scriptum constat, vt diximus, nec ab eius Apostolis.

Quapropter vt vos ex veteri testamento solas admittitis prophetias, & illa, quae superius diximus, ciuilia atque ad disciplinam vitae communis pertinentia praecipua: super sedistis vero peritomen & sacrificia & sabbatum & obseruationem eius & azyma: quid ab re est, si & nos de testamento nouo sola accipientes ea, quae in honorem & laudem filij maiestatis vel ab ipso dicta cooperimus, vel ab eius Apostolis, sed iam perfectis ac fidelibus, dissimulamus caetera: quae aut simpliciter tunc & ignoranter a rudibus dicta, aut oblique & maligne ab inimicis obiecta, aut imprudenter a scriptoribus affirmata sunt, & posteris tradita: dico autem hoc ipsum natum ex femina turpiter, circumcisum Iudaeum, sacrificasse gentiliter, baptizatum humiliter, circumductum a diabolo per deserta, & ab eo tentatum quam miserissime. His igitur exceptis, & si quid ei ab scriptoribus ex testamento veteri falsa sub testificatione iniectum est, credimus caetera, praecipue crucis eius mysticam fixationem, qua nostrae animae passionis monstrantur vulnera, tum praecipua salutaria eius, tum parabolas, cunctumque sermonem deificum, qui maxime duarum praefrensaturarum discretionem, ipsius esse non venit in dubium. Nihil ergo est iam, cur me omnia credere existimes debere, quae continent Euangelica, cum tu, vt supra ostensum est, testamenti veteris supremum liquorem vix summis, vt aiunt, labris attingas. Augustinus respondit, Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VII. Quapropter vt vos ex veteri testamento solas admittitis prophetias, & illa, quae superius diximus, ciuilia atque ad disciplinam vitae communis pertinentia praecipua: super sedistis vero peritomen & sacrificia & sabbatum & obseruationem eius & azyma: quid ab re est, si & nos de testamento nouo sola accipientes ea, quae in honorem & laudem filij maiestatis vel ab ipso dicta cooperimus, vel ab eius Apostolis, sed iam perfectis ac fidelibus, dissimulamus caetera: quae aut simpliciter tunc & ignoranter a rudibus dicta, aut oblique & maligne ab inimicis obiecta, aut imprudenter a scriptoribus affirmata sunt, & posteris tradita: dico autem hoc ipsum natum ex femina turpiter, circumcisum Iudaeum, sacrificasse gentiliter, baptizatum humiliter, circumductum a diabolo per deserta, & ab eo tentatum quam miserissime. His igitur exceptis, & si quid ei ab scriptoribus ex testamento veteri falsa sub testificatione iniectum est, credimus caetera, praecipue crucis eius mysticam fixationem, qua nostrae animae passionis monstrantur vulnera, tum praecipua salutaria eius, tum parabolas, cunctumque sermonem deificum, qui maxime duarum praefrensaturarum discretionem, ipsius esse non venit in dubium. Nihil ergo est iam, cur me omnia credere existimes debere, quae continent Euangelica, cum tu, vt supra ostensum est, testamenti veteris supremum liquorem vix summis, vt aiunt, labris attingas. Augustinus respondit, Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

Cap. VIII. Nos veteris testamenti scripturas omnes, vt dignum est, veras diuinasque laudamus: vos scripturas noui testamenti tanquam falsatas corruptasque pulsatis. Nos ea quae nunc de libris testamenti veteris non obseruamus, congruenter tamen illo tempore atque illi populo fuisse praecipua: nobisque in eis quae non obseruamus, significata quae intelligamus & spiritaliter teneamus,

G non solum dicimus, sed in Apostolicis quoque literis ostendimus & docemus. Vos autem omnia quae in libris noui testamenti non accipitis, omnino reprehenditis: nec a Christo, nec ab Apostolis eius dicta vel conscripta asseneratis. Videtis ergo quantum inter nos & vos, quod ad hanc rem attinet, distet. Cum itaque a vobis quaeritur, quare non omnia in libris noui testamenti accipitis, sed & in eis libris, in quibus approbata aliqua, multa respuitis, reprehenditis, accusatis, a corruptoribus inserta esse contenditis, nolite in exemplum assumere distinctionem fidei vel obseruationis nostrae, sed rationem reddite praesumptionis vestrae. A nobis enim si quaeratur, cur non eo ritu colamus deum, quo coluerunt Hebraei patres tempore veteris testamenti, Respondeamus, aliud nobis deum praecipisse per patres noui testamenti: neque hoc contra vetus testamentum, cum & in illo id ante sit praedictum. Sic enim hoc ipsum praenunciatum est per Prophetam, Ecce dies veniunt, dicit dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum: non secundum testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut eicerem eos de terra Aegypti. Ecce quia & hoc prophetatum est, non perferatur illud testamentum, sed futurum nouum. Hic si obiectum fuerit, non nos pertinere ad domum Israel & domum Iuda, ex doctrina Apostolica nos defendimus: quia semen Abrahae Christum esse docet Apostolus, nobisque ad corpus eius pertinentibus, dicit, Ergo Abraham semen estis. Porro si quaesitum a nobis fuerit, cur illius testamenti auctoritatem teneamus, cuius ritum non obseruamus, & ad hoc ex literis Apostolicis respondemus: ait enim Apostolus, Nemo ergo vos indicet in cibo & potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quod est umbra futurorum. Ita quippe & cur ea legi atque accipi oporteat, ostendit: id est ne prophetiam extinguamus, quia in umbra facta sunt futurorum: & curare nos non debere eos, qui nos hinc iudicare vultur, quod corporaliter iam non obseruemus: sicut alibi tale quiddam dixit, Haec in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter correptionem nostram, in quos finis saeculorum obuenerit. Cum ergo tale aliquid legitur in instrumento veteris testamenti, quale a nobis obseruari vel iustum non est in nouo testamento, vel etiam prohibuitum, quid significet quaerendum est, non reprehendendum: quia eo ipso, quo iam non obseruatur, non damnatum, sed impletum probatur.

Vnde multa, ut saepe iam diximus, velut hoc ipsum, quod modo non intelligens Faustus, in mandatis veteris testamenti pro crimine obiecit, quod uxorem fratris ad hoc frater iustus est ducere, ut non sibi, sed illi sobolem suscitaret, eiusque vocaret nomine, quod inde nasceretur: quid aliud in figura praemonstrat, nisi quia vnusquisque Euangelij praedicator ita debet in ecclesia laborare, ut defuncto fratri, hoc est Christo, suscitaret semen, qui pro nobis mortuus est: & quod suscitatum fuerit, eius nomen accipiat: Denique hoc implens Apostolus, non iam carnaliter in praemissa significatione, sed spiritaliter in completa veritate, quos in Christo Iesu per Euangelium se genuisse commemorat, succenset eis, & eos increpans corrigit, volentes esse Pauli, Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Tanquam diceret, Defuncto fratri vos genui, Christiani vocamini, non Pauliani. At vero qui electus ab Ecclesia ministerium Euangelizandi reuerit, ab ipsa Ecclesia merito dignaque contemnitur.

Hoc est enim quod in eius faciem iubetur expuere, non sane sine signo huius opprobrii, ut calciamento pedis vnus exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait, Et calciati pedes in praeparationem Euangelij pacis. Et de quibus commemorat Propheta, Quam speciosi pedes eorum, qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Qui enim sic Euangelicam fidem tenet, ut & ipsi profit, & Ecclesiae prodelle non renuat, bene intelligitur utroque pede calciatus. Qui autem sibi putat, quia credit, satis esse consultum, curam vero lucratorum refugit aliorum, decalciati illius non figuratum significauit, sed in se impletum portabit opprobrium.

Quid quod & Pascha a nobis obicit celebrari, nec quod ita ut Iudaei celebramus insultat, cum ouem magis nos habeamus in re praesentis Euangelij, non in umbra futuri, eiusque occisionem cum quotidie, tum maxime anniuersaria solennitate non venturam praesignemus, sed factam commemoramus. Ideo sane dies Paschae solennitatis nostrae ad diem celebrationis umbraticae Iudaeorum non occurrit, ut & dominicum diem, quo Christus resurrexit, complecteremur. Azyma vero, qui recta fidei Christiani sunt, non in fermento veteris vitae, hoc est malitiae, sed in ipsius fidei veritate & sinceritate custodiuntur: non septem diebus, sed omni die: quod significatum est numero dierum septenario, quo quotidie omnis voluitur dies. Quod & si aliquantulum laboriosum est in hoc saeculo, quoniam angusta & arcta via est quae ducit ad vitam, merces tamen certa seruatur: nam ipse labor significatus est illis picridiis, quod aliquantulum subamara sint. Pentecosten etiam, id est, a passione & resurrectione domini, quinquagesimum diem celebramus, quo nobis sanctum spiritum, paracletum quem promiserat, misit: quod futurum etiam per Iudaeorum Pascha significatum est, cum quinquagesimo die post celebrationem ouis occisa, Moyses digito dei scriptam legem accepit in monte: legite Euangelium, & aduertite ibi spiritum sanctum appellatum digitum dei. Ea quippe anniuersarie in Ecclesia celebrantur, quae insigniter excellentia certis diebus facta sunt, ut eorum necessarium salubremque memoriam festiuitas concelebrata custodiat. Si vultis ergo nosse quare celebramus Pascha, quia tunc pro nobis immolatus est Christus: si vultis nosse quare non illud ritu Iudaico celebremus, quia illa erat venturi veri praefiguratio, haec completi commemoratio. Futurum autem & praeteritum nec ipsis verbis nostris eodem modo enunciat, vnde iam satis in hoc opere locuti sumus. Si autem & hoc quaeritis, cur ex omnibus cibis, a quibus in umbra futurorum populus est ille prohibitus, non morticino & immolatio non vescimur: & hoc audite, & calumniis vanitatis verum aliquando praepone. Cur enim non expediat immolatio vesci Christiano, Apostolus dicit, Nolo vos socios fieri demoniorum. Neque enim ipsam immolationem reprehendit, quam faciebant patres, praefigurantes sanguinem sacrificij, quo nos Christus redemit: sed quae immolant gentes, demonis, inquit, immolant, & non deo. Deinde adiecit quod dixi, Nolo vos socios fieri demoniorum. Nam si natura ipsa immolatio carnis esset immunda, utique & nescientem contaminaret. Neque enim eo minus ipsa esset, quo minus ab sciente acciperetur, sed propter conscientiam, ne demonibus communicasse videatur. Morticinum autem puto, quod ad escam vsus hominum non admittit, eo quod non occisorum, sed mortuorum animalium morbida caro est, nec apta ad salutem corporis, cuius causa sumimus ali-

Hoc est enim quod in eius faciem iubetur expuere, non sane sine signo huius opprobrii, ut calciamento pedis vnus exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait, Et calciati pedes in praeparationem Euangelij pacis. Et de quibus commemorat Propheta, Quam speciosi pedes eorum, qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Qui enim sic Euangelicam fidem tenet, ut & ipsi profit, & Ecclesiae prodelle non renuat, bene intelligitur utroque pede calciatus. Qui autem sibi putat, quia credit, satis esse consultum, curam vero lucratorum refugit aliorum, decalciati illius non figuratum significauit, sed in se impletum portabit opprobrium.

Quid quod & Pascha a nobis obicit celebrari, nec quod ita ut Iudaei celebramus insultat, cum ouem magis nos habeamus in re praesentis Euangelij, non in umbra futuri, eiusque occisionem cum quotidie, tum maxime anniuersaria solennitate non venturam praesignemus, sed factam commemoramus. Ideo sane dies Paschae solennitatis nostrae ad diem celebrationis umbraticae Iudaeorum non occurrit, ut & dominicum diem, quo Christus resurrexit, complecteremur. Azyma vero, qui recta fidei Christiani sunt, non in fermento veteris vitae, hoc est malitiae, sed in ipsius fidei veritate & sinceritate custodiuntur: non septem diebus, sed omni die: quod significatum est numero dierum septenario, quo quotidie omnis voluitur dies. Quod & si aliquantulum laboriosum est in hoc saeculo, quoniam angusta & arcta via est quae ducit ad vitam, merces tamen certa seruatur: nam ipse labor significatus est illis picridiis, quod aliquantulum subamara sint. Pentecosten etiam, id est, a passione & resurrectione domini, quinquagesimum diem celebramus, quo nobis sanctum spiritum, paracletum quem promiserat, misit: quod futurum etiam per Iudaeorum Pascha significatum est, cum quinquagesimo die post celebrationem ouis occisa, Moyses digito dei scriptam legem accepit in monte: legite Euangelium, & aduertite ibi spiritum sanctum appellatum digitum dei. Ea quippe anniuersarie in Ecclesia celebrantur, quae insigniter excellentia certis diebus facta sunt, ut eorum necessarium salubremque memoriam festiuitas concelebrata custodiat. Si vultis ergo nosse quare celebramus Pascha, quia tunc pro nobis immolatus est Christus: si vultis nosse quare non illud ritu Iudaico celebremus, quia illa erat venturi veri praefiguratio, haec completi commemoratio. Futurum autem & praeteritum nec ipsis verbis nostris eodem modo enunciat, vnde iam satis in hoc opere locuti sumus. Si autem & hoc quaeritis, cur ex omnibus cibis, a quibus in umbra futurorum populus est ille prohibitus, non morticino & immolatio non vescimur: & hoc audite, & calumniis vanitatis verum aliquando praepone. Cur enim non expediat immolatio vesci Christiano, Apostolus dicit, Nolo vos socios fieri demoniorum. Neque enim ipsam immolationem reprehendit, quam faciebant patres, praefigurantes sanguinem sacrificij, quo nos Christus redemit: sed quae immolant gentes, demonis, inquit, immolant, & non deo. Deinde adiecit quod dixi, Nolo vos socios fieri demoniorum. Nam si natura ipsa immolatio carnis esset immunda, utique & nescientem contaminaret. Neque enim eo minus ipsa esset, quo minus ab sciente acciperetur, sed propter conscientiam, ne demonibus communicasse videatur. Morticinum autem puto, quod ad escam vsus hominum non admittit, eo quod non occisorum, sed mortuorum animalium morbida caro est, nec apta ad salutem corporis, cuius causa sumimus ali-

Hoc est enim quod in eius faciem iubetur expuere, non sane sine signo huius opprobrii, ut calciamento pedis vnus exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait, Et calciati pedes in praeparationem Euangelij pacis. Et de quibus commemorat Propheta, Quam speciosi pedes eorum, qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Qui enim sic Euangelicam fidem tenet, ut & ipsi profit, & Ecclesiae prodelle non renuat, bene intelligitur utroque pede calciatus. Qui autem sibi putat, quia credit, satis esse consultum, curam vero lucratorum refugit aliorum, decalciati illius non figuratum significauit, sed in se impletum portabit opprobrium.

Quid quod & Pascha a nobis obicit celebrari, nec quod ita ut Iudaei celebramus insultat, cum ouem magis nos habeamus in re praesentis Euangelij, non in umbra futuri, eiusque occisionem cum quotidie, tum maxime anniuersaria solennitate non venturam praesignemus, sed factam commemoramus. Ideo sane dies Paschae solennitatis nostrae ad diem celebrationis umbraticae Iudaeorum non occurrit, ut & dominicum diem, quo Christus resurrexit, complecteremur. Azyma vero, qui recta fidei Christiani sunt, non in fermento veteris vitae, hoc est malitiae, sed in ipsius fidei veritate & sinceritate custodiuntur: non septem diebus, sed omni die: quod significatum est numero dierum septenario, quo quotidie omnis voluitur dies. Quod & si aliquantulum laboriosum est in hoc saeculo, quoniam angusta & arcta via est quae ducit ad vitam, merces tamen certa seruatur: nam ipse labor significatus est illis picridiis, quod aliquantulum subamara sint. Pentecosten etiam, id est, a passione & resurrectione domini, quinquagesimum diem celebramus, quo nobis sanctum spiritum, paracletum quem promiserat, misit: quod futurum etiam per Iudaeorum Pascha significatum est, cum quinquagesimo die post celebrationem ouis occisa, Moyses digito dei scriptam legem accepit in monte: legite Euangelium, & aduertite ibi spiritum sanctum appellatum digitum dei. Ea quippe anniuersarie in Ecclesia celebrantur, quae insigniter excellentia certis diebus facta sunt, ut eorum necessarium salubremque memoriam festiuitas concelebrata custodiat. Si vultis ergo nosse quare celebramus Pascha, quia tunc pro nobis immolatus est Christus: si vultis nosse quare non illud ritu Iudaico celebremus, quia illa erat venturi veri praefiguratio, haec completi commemoratio. Futurum autem & praeteritum nec ipsis verbis nostris eodem modo enunciat, vnde iam satis in hoc opere locuti sumus. Si autem & hoc quaeritis, cur ex omnibus cibis, a quibus in umbra futurorum populus est ille prohibitus, non morticino & immolatio non vescimur: & hoc audite, & calumniis vanitatis verum aliquando praepone. Cur enim non expediat immolatio vesci Christiano, Apostolus dicit, Nolo vos socios fieri demoniorum. Neque enim ipsam immolationem reprehendit, quam faciebant patres, praefigurantes sanguinem sacrificij, quo nos Christus redemit: sed quae immolant gentes, demonis, inquit, immolant, & non deo. Deinde adiecit quod dixi, Nolo vos socios fieri demoniorum. Nam si natura ipsa immolatio carnis esset immunda, utique & nescientem contaminaret. Neque enim eo minus ipsa esset, quo minus ab sciente acciperetur, sed propter conscientiam, ne demonibus communicasse videatur. Morticinum autem puto, quod ad escam vsus hominum non admittit, eo quod non occisorum, sed mortuorum animalium morbida caro est, nec apta ad salutem corporis, cuius causa sumimus ali-

Hoc est enim quod in eius faciem iubetur expuere, non sane sine signo huius opprobrii, ut calciamento pedis vnus exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait, Et calciati pedes in praeparationem Euangelij pacis. Et de quibus commemorat Propheta, Quam speciosi pedes eorum, qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Qui enim sic Euangelicam fidem tenet, ut & ipsi profit, & Ecclesiae prodelle non renuat, bene intelligitur utroque pede calciatus. Qui autem sibi putat, quia credit, satis esse consultum, curam vero lucratorum refugit aliorum, decalciati illius non figuratum significauit, sed in se impletum portabit opprobrium.

Vnde multa, ut saepe iam diximus, velut hoc ipsum, quod modo non intelligens Faustus, in mandatis veteris testamenti pro crimine obiecit, quod uxorem fratris ad hoc frater iustus est ducere, ut non sibi, sed illi sobolem suscitaret, eiusque vocaret nomine, quod inde nasceretur: quid aliud in figura praemonstrat, nisi quia vnusquisque Euangelij praedicator ita debet in ecclesia laborare, ut defuncto fratri, hoc est Christo, suscitaret semen, qui pro nobis mortuus est: & quod suscitatum fuerit, eius nomen accipiat: Denique hoc implens Apostolus, non iam carnaliter in praemissa significatione, sed spiritaliter in completa veritate, quos in Christo Iesu per Euangelium se genuisse commemorat, succenset eis, & eos increpans corrigit, volentes esse Pauli, Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Tanquam diceret, Defuncto fratri vos genui, Christiani vocamini, non Pauliani. At vero qui electus ab Ecclesia ministerium Euangelizandi reuerit, ab ipsa Ecclesia merito dignaque contemnitur.

Deute. 25. K
Ephes. 6.
Esaie. 25.
Capit. XI.
Exod. 12.
1. Cor. 5.
L
Math. 7.
Cap. XII.
Leuiti. 23.
Ago. 2.
Exod. 19.
Luc. 11.
M
Cap. XIII.
Leuiti. 11.
1. Cor. 10.

Amus alimentum. Na quod de effundendo sanguine antiquis in figura praecipit, id est, ipsi Noe post diluuium, quod iam quid significaret, ostendimus, plerique intelligunt. Et in Actibus Apostolorum hoc lege praecipit ab Apostolis, ut abstinere gentes tantum a fornicatione & ab immolatis & sanguine, id est, nequaquam ederent carnem, cuius sanguis non esset effusus. Quod alij non sic intelligunt, sed a sanguine praecipit esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet. Hoc nunc discutere longum est, & non necessarium: quia etiam hoc tunc Apostoli praeeperunt, ut ab animalium sanguine abstinere Christiani, ne praefocatis carnibus vescerentur, elegisse mihi videtur pro tempore rem facilem, & nequaquam obseruantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam gentes, propter angularem illum lapidem, duos parietes in se condentem, aliquid communiter obseruarent: simul & admonerent, in ipsa arca Noe, quando deus hoc iussit, ecclesiam omnium gentium fuisse praefiguratam: cuius facti propheta, iam gentibus ad fidem accedentibus, incipiebat impleri. Transacto vero illo tempore, quo illi duo parietes, vnus ex circumcisione, alter ex praepitio venientes, quantum in angulari lapide concordarent, tamen suis quibusdam proprietatibus distinctius eminebant: & vbi ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat, quis iam hoc Christianus obseruat, ut turdos vel minutiores auiculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est: aut leporum non edat, si manu a ceruice percussus, nullo cruento vulnere occisus est: Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur. Ita omnium animos in hac re tenuit illa sententia veritatis, Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit, nullam cibi naturam, quam societas admittit humana, sed quae iniquitas committit, peccata condemnans. Iam vero de antiquorum factis, & quae stultis atque ineruditis videtur peccata, dum non sunt, & quae vere peccata sunt, quam ob causam conscripta sunt, seruata magisque commendata scripturae ipsius veneratione, sufficienti iam sermone monstrauimus. Nec non de maledicto eius, qui pendet in ligno: & eius qui non suscitauerit semen in Israel, iam primum suo loco respondimus, cum haec ante dilueremus obiecta: & prorsus omnia, siue de quibus singularem iam anterioribus huius operis partibus discernimus, siue quae in isto, cui respondemus, sermone suo Faustus similia posuit, vna firmissima veritatis ratione defendimus, quam de sanctarum scripturarum auctoritate percipimus: & quaecumque scripta sunt in illis libris veteris testamenti, omnia verissime atque vtilissime pro aeterna vita scripta esse laudamus, accipimus, approbamus: sed quae in his mandata corporali operatione non obseruamus, & rectissime tunc mandata intelligimus, & umbras futurorum esse didicimus, & nunc iam impleri cognoscimus: ac per hoc quisquis illa tunc etiam opera, quae ad significandum agi iubebantur, non obseruabat, poenas diuinitus constitutas, rectissimo iudicio persoluebat. Sicut nunc si quis sacramenta noui testamenti pro temporis ratione distincta, fuerit ausus sacrilega temeritate violare. Quemadmodum enim tunc iusti viri, qui pro illis sacramentis nec mortem recusauerunt, iure laudantur, ita nunc pro istis martyres Christi. Et sicut eger non debet reprehendere medicinale doctrinam, si aliud illi hodie praecipit, aliud cras, prohibens etiam quod ante praecipit, sic enim se habet sanandi eius corporis ratio, ita genus humanum ab Adae usque in fine saeculi, quantum corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, agrum atque sal-

ciū, non debet diuinā reprehendere medicinā, si in quibusdam hoc idem, in quibusdam vero aliud prius, aliud posterius obseruandum esse praecipit, praesertim quia sic aliud praecipitur esse promissum. Nulla ergo comparatio est, quā Faustus obtendit, ita vobis paracletum ex nouo testamento quod credatis, elegisse, & quod respiciatis demonstrasse, cum ipse nouo testamento fuerit prophetatus: sicut nobis Christus fecit ex vetere, quo similiter prophetatus est. Hoc enim aliqua verisimili ratione diceretur, si esset aliquid in veteris testamenti libris, quod nos diceremus non recte dictum, non diuinitus iustum, non veraciter scriptum. Nihil horum dicimus, sed accipimus omnia: siue quae obseruamus, ut recte viuamus: siue quae non obseruamus, & tamen & ipsa tunc in prophetia iusta & obseruata nunc compleri videmus. Deinde paracletum sicut promissum legimus in iis libris, quorum non omnia vultis accipere, ita & missum legimus in eo libro, quē nominare etiam formidatis. In Actibus quippe Apostolorum, sicut saepe paulo ante commemoravi, aperte siue legitur missus die Pentecostes spiritu sanctus, qui etiam opere manifestauit quis esset. Linguis enim omnium locuti sunt, qui eum primitus acceperunt: ut hoc etiam signo promitteret in linguis omnibus, hoc est in omnibus gentibus futuram ecclesiam, quae illum sicut patrem & filium verissime praedicaret. Vos iam dicite, quare non accipiat omnia ex libris noui testamenti, vtrum quia non sunt Apostolorum Christi, an quia praui aliquid docuerunt Apostoli Christi? Respondetis, quia non sunt Apostolorum Christi. Nam illa vox altera Paganorum est, qui dicunt, Apostolos Christi non recte docuisse. Vos ergo quid dicitis, vnde ostenditis, scripturas illas, non ab Apostolis ministratas? Respondetis, quia multa sunt in eis, & inter se, & sibi contraria. Omnino falsissimum est, vos non intelligitis. Na quidquid tale protulit Faustus, quod ita vobis videretur, ita non esse monstratum est: & quicquid tale a vobis prolatum fuerit, hoc docebimus. Quis autem seruat, lectorem vel auditorem, scripturam tantae auctoritatis, facilius quam vitium suae tarditatis, audere culpae? An hoc dicitis vos paracletum docuisse, scripturas istas Apostolorum non esse, sed sub eorum nominibus ab aliis esse conscriptas? Hoc saltem docete, istum ipsum paracletum esse, a quo didicistis haec Apostolorum non esse. An dicetis, ipsum Christum promissum & missum? Respondetur vobis, omnino istum Christum nec promissum nec missum, & simul ostenditur quando miserit quem promissum. Quod ergo eum Christus miserit, hoc probate: vnde asseritis personam vestri auctoris vel potius deceptoris? Respondetis ex Euangelio vos probare. Ex quo Euangelio: Quod non totum accipitis, quod falsatum esse vos dicitis. Quis ergo testem suum prius ipse dicat falsitate esse corruptum, & tunc producat ad testimonium? Si enim quod vultis, ei credimus: & quod non vultis, ei non credimus, iam non illi, sed vobis credimus. Si autem vobis credere vellemus, testem a vobis non exigeremus. Deinde paracletus sic est promissus, ut diceretur, Ipse vos inducet in omnem veritatem: quomodo autem ille inducet in veritatem, qui vos docet Christum esse fallacem? Huc accedit, quia si omnia, quae de promissione paracleti in Euangelio leguntur, talia esse demonstraretis, ut omnino nisi de Manichaeo vestro non possent intelligi: sicut ostenduntur in Prophetis ea esse dicta de Christo, quae in alium cadere omnino non possunt: tamen cum ea de iis codicibus proferretis, quos dicitis infalsatos, hoc ipsum illic falsum, & a corruptoribus maioribus ve-

Gene. 9.
Acto. 15.
Ephes. 2.
1. Cor. 5.
L
Math. 7.
Cap. XII.
Leuiti. 23.
Ago. 2.
Exod. 19.
Luc. 11.
M
Cap. XIII.
Leuiti. 11.
1. Cor. 10.
Sapient. 9.

D
Capit. XV.
Ago. 2.
E
Cap. XVI.
F
Ioan. 16.

Gstris immisissum esse diceremus, quod illic de Manicheo sic scriptum legeretis, ut de alio intelligere non possemus: quid faceretis dicite mihi, nisi clamaretis, nullo modo vos potuisse falsare codices, qui iam in manibus essent omnium Christianorum: Quia mox ut facere cepissetis, vetustiorum exemplarium veritate convinceremini. Quia igitur causa a vobis corrumpi non possent, hac causa a nemine potuerunt. Quisquis enim hoc primitus ausus esset, multorum codicum vetustiorum collatione confutaretur: maxime quia non vna lingua, sed multis eadem scriptura contineretur. Nam etiam nunc nonnulli codicum mendositates, vel de antiquioribus, vel de lingua praecedere emendantur. Ita ergo aut cogimini veraces illos codices confiteri, & continuo evertet haeresim vestram: aut si fallaces eos dixeritis, eorum auctoritate paracletum non poteritis asserere, & vos evertistis haeresim vestram. Huc accedit, quia ea dicta sunt in promissione paracleti, ut Manichaeus post tam multos annos venientem, ab ista suspitione prorsus excludant. Quia enim post resurrectionem & ascensionem domini continuo venturus erat spiritus sanctus, aperitissime dictum est a Ioanne, Spiritus enim nondum erat datus, quia Iesus nondum fuerat clarificatus. Si haec itaque causa erat ut non daretur, quia nondum erat clarificatus Iesus, proculdubio clarificato Iesu, iam causa erat ut statim daretur. Nam & Cataphryges se promissum paracletum suscepisse dixerunt, & hinc a fide catholica deuiarunt, conantes prohibere quod Paulus concessit, & damnare secundas nuptias, quas ille permisit: sub his verbis insidiantes, quia scriptum est de paraclete, Ipse vos inducet in omnem veritatem, quasi videlicet non omnem veritate Paulus & ceteri Apostoli docuissent, ac locum Cataphrygarum paracletum reseruasent. Ad hoc & illud traxerunt, quod Paulus ait, Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est, euacuabitur: ut scilicet ex parte sciatis & prophetans Apostolus dixerit, Quod vult faciat, non peccat si nubat: & imperfectum paracleti Phrygia ex hoc euacuauerit. Ad haec cum eis dictum fuerit, quod sint ecclesiae tanto ante promissae, & toto orbe diffusa, auctoritate damnati, respondent: **I** hinc etiam in se illud esse completum, quod de paraclete dictum est, quod mundus eum accipere non potest. Nonne ista sunt, quae etiam vos dicere soletis, Ipse vos inducet in omnem veritatem: & Cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est, euacuabitur: & Mundus eum accipere non potest: de vestro Manichaeo esse praedictum: Et quae tandem poterit haeresis exoriri sub paracleti nomine, quae non haec omnia verisimiliter sibi audeat coaptare? Nunquid enim est haeresis, quae non veritatem se nominet, & quanto est superior, tanto magis se etiam perfectam nominet veritatem: ut & in omnem veritatem se polliceatur inducere, & doctrinam Apostolorum suo errori contraria, quasi per illam venerit, quod perfectum est, euacuare conetur? Et quoniam tenet ecclesia, quod vehementius Apostolus commendauit, Si quis vobis euangelizauerit praeter quam quod accepistis, anathema sit: cum coeperit aliud annuncians ab vniuerso orbe anathemari, continuo dicat, hoc est quod scriptum est, Mundus eum accipere non potest. Vnde ergo probare poteritis, quod a vobis exigitur, paracletum esse illum a quo didicistis, quod euangelica scripta non sunt Apostolorum, quandoquidem etiam nos probamus non esse paracletum spiritum sanctum, nisi qui Iesu clarificato mox venit: Ideo enim nondum erat datus, quia non-

dum Iesus fuerat clarificatus. Probamus etiam ipsum inducere in omnem veritatem, quia non intratur in veritatem, nisi per charitatem. Caritas autem dei diffusa est, ait Apostolus, in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Docemus etiam non dixisse Paulum, Cum venerit quod perfectum est: nisi de perfectione illa, quae in perceptione vitae aeternae futura est. Hoc enim cum loqueretur, Videmus enim, inquit, nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Hic certe nisi aperte insanire volueritis, fatemini non vos videre deum facie ad faciem. Non ergo ad vos venit illud quod perfectum est. Hoc enim modo plane, quid de hac re senserit, satis Apostolus explicauit: nec futurum est hoc sanctis, nisi cum factum fuerit, quod etiam Ioannes dicit, Filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus autem quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: tunc introducite in omnem veritatem spiritu sancto, cuius nunc pignus accepimus. Quod autem dictum est, Mundus eum accipere non potest: de iis utique dictum est, qui solent in scripturis mundi nomine appellari, amatores mundi, vel impij, vel carnales: de quibus dicit Apostolus, Animalis autem homo non percipit quae sunt spiritus dei. De hoc enim mundo esse dicuntur, quando non possunt sapere amplius, quam sunt ista corporea, quae in hoc mundo senserunt: sicut nec vos aliud sapitis, qui cum lucem istam solis & lunae miramini, talia vobis omnia diuina finxistis, auctore illo vano loquo, quod decepti & deceptores paracletum dicitis. Proinde nullo modo valentes ostendere, quomodo sit ille paracletus, non est vnde doceatis firmissima aliqua auctoritate vos coepisse, quae admodum haec scripta euangelica, ex quibus non omnia vultis accipere, non sint Apostolorum Christi. Restat ergo ut dicatis, hoc vos ea ratione coepisse, quia talia ibi sunt, quae Christi gloriam decolorent: scilicet quia natus ex virgine ibi narratur, quia circumcissus: quia pro illo oblatum sacrificium, quod tunc offerebatur, quia baptizatus, quia tetatus a diabolo est. His autem exceptis, & testimoniis ex veteri testamento, quae illis inserta sunt literis, cetera vos secundum id, quod Faustus loquitur, fatemini accipere: & praecipue crucis eius mysticam fixationem, qua passionis animae vestrae vulnera demonstrantur. Deinde, inquit, praecipua salutaria eius, & parabolas cunctumque sermonem deificum, qui maxime duarum praefertens naturarum discretionem, ipsius esse non venit in dubium. Videtis ergo id vos agere, ut omnis de medio scripturarum auferatur auctoritas, & suus cuique animus auctor sit, quid in quaque scriptura probet, quid improbet: id est, ut non auctoritati scripturarum subiiciatur ad fidem, sed sibi scripturas ipse subiiciat: non ut ideo illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi auctoritate scriptum legitur: sed ideo recte scriptum videatur, quia hoc illi placuit. Quod te committis anima misera, infirma, carnalibus nebulis inuoluta, quod te committis? Remoue ergo auctoritatem, videamus: remoue auctoritatem, redde rationem. Eone ratio tua perducitur, ut nisi dei natura violabilis corruptibilisque: credatur, exitum theatricum longa illa fabula vestra reperire non possit? Postremo vnde scis octo esse terras & decem caelos quod Atlas mundum ferat, splendentemque suspedit, & innumerabilia talia, vnde scis haec? Plane, inquit, Manichaeus me docuit. Sed infelix, credidisti, neque enim vidisti. Si ergo ad milia fabulorum phantasmatum, quibus turpiter grauidata es, te auctoritati ignotissimae & furiosissimae subdidisti, ut ideo haec omnia crederes, quia in illis conscripta sunt libris, quibus miserabili errore credendum

K
Ioan. 16.
Roma. 5.
1. Corin. 13.
1. Ioan. 3.
2. Corin. 5.
Ioan. 14.
L
1. Corin. 2.
Luc. 2. 3. & 4.
Caput. XIX
M

Adendum esse censuisti, cum tibi nulla demonstrarentur: cur non potius Euangelicae auctoritati tam fundata, tam stabilitate, tanta gloria diffamata, atque ab Apostolorum temporibus usque ad nostra tempora per successiones certissimas commendata, non te subdis: vt credas, vt videas, vt discas etiam omnia illa quae te offendunt: ex vana & peruersa opinione te offendere: potiusque esse verum, naturam incommutabilem dei aliquid mortalis assumpsisse creaturam, in qua incommutabiliter permanens, non fallaciter, sed veraciter faceret atque pateretur, quicquid eandem creaturam facere ac pati pro generis humani, vnde sumpta erat, salute congrueret, quam violabilem & corruptibilem credere dei naturam: nec inquinatam atque oppressam totam posse liberari atque purgari, sed aeterna globi poena summa dei necessitate damnari? Sed, inquis, propterea credidi quia non mihi ostendit: quia duas naturas boni scilicet & mali mihi in hoc ipso mundo euidenter ostendit. At hoc ipsum est infelix, vnde decepta es: quia sicut in illa scriptura Euangelica, ita in hoc mundo nihil mali putare potuisti, nisi quo tuus carnalis sensus offensus est: sicut serpete, igne, venenum, & similia: nec aliquid boni, nisi quod eundem tuum carnalem sensum aliqua inconditate permulsi: sicut saporum iucunditas, & odor suauitas, & lucis huius aspectus, & si quid aliud vel auribus vel oculis tuis vel naribus vel palato vel palpatu similiter forte blanditum est. At si vniuersam creaturam ita prius aspiceres, vt auctori deo tribueres, quasi legens magnum quandam librum naturae rerum: atque ita si quid ibi te offenderet, causam te tanquam hominem latere posse tutius crederes, quam in operibus dei quicquam reprehendere auderes: nunquam incidisses in sacrilegas nugas, & blasphemias figmentarum: quibus non intelligens vnde sit malum, deum implere conareris omnibus malis. Hic iam si quaratis a nobis, nos vnde sciamus Apostolorum esse istas literas? Breuiter vobis respondemus, inde nos scire, vnde & vos scitis illas literas esse Manichaeas, quas miserabiliter huic auctoritati praeponitis. Si enim & hinc vobis aliquis moueat questionem, & scrupulum contradictionis impingat, dicens, Libros quos profertis Manichaei, non esse Manichaei, quid facturi estis? Nonne potius eiusdem deliramenta ridebitis, qui contra rem tanta connexionis & successionis serie confirmatam, impudentiam huius vocis emittat? Sicut ergo certum est illos libros esse Manichaei, & omnino ridebimus, qui ex transuerso veniens tanto post natus, litem vobis huius contradictionis intederit: ita certum est Manichaeum vel Manichaeos esse ridebimus, aut etiam dolendos, qui tam fundatae auctoritati, a temporibus Apostolorum usque ad haec tempora certis successionebus custodita atque perducta, audeant tale aliquid dicere. Iam ergo auctoritas Manichaei coferenda est auctoritati Apostolorum. Nam literas istorum istas esse tam certum est quam illas illius. Quis autem Manichaeum Apostolis coeparat, nisi quisquis se a Christo, qui misit Apostolos, separat? Aut duas naturas bibimet ex propriis principiis aduersas, quis vnum sapuit in verbis Christi, nisi qui non sapit verba Christi? Apostoli ergo tanquam discipuli veritatis, natiuitate Christi praedicant, passionemque veracem: Manichaeus autem iactat se inducere in omnem veritatem, & vult inducere in talem Christum, in quo ipsius passionis praedicat falsitatem. Isti Christum in carne, quam de Abraham suscepit femine circuncisum: ille deum in ipsa sua natura, a tenebrarum gente concisum. Isti pro carne Christi litate sacrificium, quod tunc pie fiebat, oblatum: ille non car-

Caput. XX.
Cap. XXI.
Cap. XXII.
Ioan. 16.
Luc. 2.

nis, sed ipsius diuinae substantiae membrum, omnibus damnationibus immolandum, naturae aduersae gentis illatum. Isti Christum exempli praebendi causa baptizatum in Iordane: ille deum ipsum per seipsum in tenebrarum contaminatione submersum. Nec totum emerisuri, sed quod eius mundari non potuerit, aeterna damnatione puniendum. Isti carne Christi a daemonum duce tentata: ille patrem dei a daemonum gente possessam. Et isti quidem illam tentata, vt doceret resistere tentatori: ille illam possessam, vt patri non possit restitui, nec victori. Denique Manichaeus ex doctrina demoniorum aliud annunciat, vt quasi eminentior sit: Apostoli vero ex doctrina Christi commendant: vt quisquis aliud annunciauerit, anathema sit.

D
Luc. 5.
Luc. 4.
Galat. 1.

Libri tricesimifecundi finis.

LIBER TRICESIMVSTERTIVS.

H austus dixit, Scriptum est, in Euangelio, Quia multi venient ab Oriente & Occidente, & recubent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno caelorum. Vos ergo quare non accipitis Patriarchas? Absit nos quidem cuiquam invidere mortali, quod deus forte miseratione respiciens sua, de perditione vnumquam reduxerit ad salutem. Sed hoc sane nos eius esse iam clementiae ponimus, qui misertus sit, non illius meriti, cuius fuisse negare non possis improbabilem vitam: ac per hoc & Iudeorum patres, Abraham scilicet & Isaac & Iacob, si est hoc pro certo de iisdem Christi testimonium quod assertis, quanquam fuerunt ipsi quidem flagitiosissimi, vt fere Moyses indicat eorum pronepos, siue quis alius historiae huius coditor est, quae dicitur Geneleos, qui eorum vitas nobis odio, omni fastidioque dignissimas scripsit: sint tamen & ipsi iam in regno caelorum, sint in loco quem nec crediderant vnumquam nec sperauerant, vt fere ex eorum liquido libris apparet: dummodo tamen constet, vobis etiam confitebitur, logo interuallo de tetra ac poenali inferorum custodia, vbi se vitam merita coerebant, a Christo domino nostro liberatos, per eius scilicet mysticam passionem, peruenire ad hoc ipsum potuisse, si peruenerunt, quod scriptum de eis est. Neque enim quia & latronem quandam de cruce liberauit idem noster dominus, & ipso eodem die secum futurum dixit eum in paradiso patris sui, quicquam inuiderit, aut inhumanus adeo esse potest, vt hoc ei displiceat tantae benignitatis officium: Sed non tamen idcirco dicemus & latronum vitas ac mores nobis probabiles esse debere, quia Iesus latroni indulgentiam dedit: Aut quia publicanis & meretricibus ignouerit errata, dixeritque etiam praecederent ipsi ad regnum caelorum eos qui se superbe gesserunt. In iustitia namque & in adulterio deprehensam mulierem quandam Iudaeis accusantibus absoluit ipse, praecipiens ei vt iam peccare desineret. Quapropter si horum tale quid & circa Abraham egit & Isaac & Iacob, ipsi gratias: decet enim eum talia operari circa animas, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Sed hoc tamen mihi vnum in opinione hac vestra molestum est, cur id de Iudaeorum tantum patribus sentiat, ac non de ceteris quoque Patriarchis gentium, quod & ipsi senserint aliquando nostri liberatoris hanc gratiam: praesertim cum de ipsorum filiis magis Christiana consistet ecclesia, quam de semine Abraham Isaac & Iacob. Sed ais

Caput. I.
Math. 8.
E
F
Luc. 23.
Math. 22.
Ioan. 8.
Math. 5.

CONTRA FAVSTVM MANICHAEVVM

G vtique, illos quidem idola coluisse, hos vero omnipotentem deum, idcircoq; solam ipsorum curam habuisse Iesum. Ita dei omnipotentis cultura in tartara detruditur, & filij eget auxilio qui colunt patrem. Sed Iudæis consentiam, vt inquam, hæcenus in cælum reductos eos, non quia mererentur, sed quia vincat diuina clemencia vim peccatorum. Veruntamen vtrum & hoc à Christo dictum sit, dubios etiam nos & incertos scribentium ipsa varietas facit. Namque cum duo Euangelistæ Matthæus & Lucas de Centurione quodam pariter narrent: cuius puer tunc infirmaretur, & propter quem visus fuerit hoc ipsum dixisse Iesus: quia scilicet tantam fidem non inuenisset in Israël, quantam in illo homine, gentili quauis & Pagano: eo quod dixerit idem non se fuisse tam dignum vt sub tectum suum intraret Iesus, sed id rogare tantum vt iuberet verbo & sanaretur puer suus: solus tamen Matthæus hoc adiicit Iesum profecutum esse, vt diceret, Amen dico vobis, quia multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum, filij autem regni mittentur in tenebras exteriores. Multos quidem qui venturi forent Paganos significans, propter Centurionem, quia esset & ipse gentilis, in quo tamen tanta fuisse fides inueta: filios autem regni appellat Iudæos, in quibus nulla est inuenta fides. At vero Lucas quantum & ipse necessarium hoc & memorabile inter Christi mirabilia gesta inferendum putauerit Euangelio suo, de Abraham tamen illic de Isaac & Iacob nullam facit mentionem. Quod si quis dicat idcirco prætermisisse eum, quia dictum id iam satis fuisse à Matthæo, cur ergo gestum ipsum commemorat erga Centurionem & puerum eius, quod æque longum satis insinuatam iam fuisse nobis Matthæi solertia? Sed falsum est. Namque & de obsecratione ipsa adueniendi Iesum, Matthæus quidem dicit, quod idem per semetipsum Centurio venerit ad eum rogaturus medelam: Lucas autem non, sed quia maiores natu ad eum miserit Iudæorum, qui ne forte sperneretur ab eodem tanquam gentilis, quoniam hi quidem Iesum volunt esse planè Iudæum, persuadere ingressi sunt eridicentes, dignum esse cui id præstaret: quoniam quidem diligeret gentem suam, & synagogam ipse adificasset sicut tanquam & hoc ad dei filium pertineret, si adificationem synagogam suam Iudæi de Centurione Pagano meruerint. Nec tamen omnifariam & Lucas hoc verbum reticuit, puto recogitans ne forte fuisse verum: sed locum tamen mutat applicatq; id altera cuidam causa longè dissimili: id est, vbi dicit Iesus ad discipulos suos, Contendite intrare per angustum ostium: multi enim venient quærentes intrare & non poterunt. Cum autem intrauerit, inquit, paterfamilias, & clausit ianuam, incipietis foris stare & pulsare, dicentes, Domine aperi nobis. Et respondens, dicit, Nescio vos. Tunc incipietis dicere, Manducauimus & bibimus coram te, & in plateis nostris & synagogis docuisti. Et dicit vobis, Nescio vnde estis, discedite à me omnes operarij iniquitatis: ibi erit fletus & stridor dentium, cum videritis Abraham & Isaac & Iacob & omnes Prophetas introeuntes in regnum dei, vos autem expelli foras: & venient ab Oriente & Occidente & Austro & Aquilone & recumbent in regno dei. Hoc verum ipsum quidem, quia multi excludentur à regno dei, qui scilicet nomen tantummodo Christi portauerint, sed non fecerint opera eius, nec Matthæus scribere prætermisit, sed de Abraham illic & Isaac & Iacob nullam facit omnino mentionem. Item de Centurione & puero eius etiam Lucas quidem

scripsit, sed neque ipse de Abraham illic & Isaac & Iacob nihil omnino testatur: vt quia vbi nam dictum sit, certo constare non possit, nihil prohibeat etiam non credere, quia sit dictum. Nec immerito nos ad huiusmodi scripturas tam inconfonantes & varias, nunquam sanè sine iudicio ac ratione aures afferimus: sed contemplantes omnia & cum aliis alia conferentes, perpendimus vtrum eorum quidq; à Christo dici potuerit necne: Multa enim à maioribus vestris eloquijs domini nostri inserta verba sunt, & quæ nomine signata ipsius, cum eius fide non congruant: præsertim, quia vt iam saepe probatum nobis est, nec ab ipso hæc sunt, nec ab eius Apostolis scripta: sed multa post eorum assumptionem à nescio quibus & ipsis inter se non concordantibus, semitudois per famas opinionosq; comperta sunt: qui tamen omnia eadem in Apostolorum domini conferentes nomina, vel eorum qui secuti Apostolos viderentur errores ac mendacia sua secundum eos se scripsisse mentiti sunt. Sed videris: de hoc interim, vt inquam, capitulo tecum non nimium ego contenderim, cum mihi illud satis ad præsidium sit quod antè posui, & quod nec ipsis vobis negare licet, ante domini nostri aduentum Patriarchas omnes Israël & Prophetas tartareis in tenebris iacuisse pro meritis suis: Vnde si vnam liberati à Christo ad lumè reducti sunt, quid hoc ad odium attinet vitæ ipsorum? Odimus enim nos & respicimus non quod fuerunt, id est, homines, sed quales fuerunt, id est, malos: nec quod nunc sunt, id est, purgatos, sed quod fuerunt, id est, impios aliquando: ac per hoc nobis interim vtcunque vos id esse vultis, nihil obstat capitulum hoc: cum siue est verum, Christi hæc miseratio commèdetur & bonitas, siue falsum scriptoribus eius crimen inhæreat: nos vtrouis modo in tuto sumus, vt semper. A V G. respondit, Quomodo in tuto miser? Quomodo in tuto, qui te Patriarchas odisse dicis impios, & deum adhuc plangis impurum? Certe illis Patriarchis post aduentum saluatoris præstita purgationem, & datam beatam requiem concessisti: deus autem vester & post aduentum saluatoris adhuc iacet in tenebris, adhuc flagitijs omnibus mergitur, adhuc in impuris omnibus volutatur: ita non solum vita illorum hominum melior erat deo nostro, verum etiam mors ipsa felicitior. In quibus autem sedibus erant iusti, qui exierant ex hac vita priusquam Christus in carne venisset, & vtrum etiam ipsos ad aliquid melius passio Christi transtulerit, qui in eum venturum, passurum, resurrecturum, non tantum crediderant, verum etiam hoc ipsum sicut oportebat prophetico spiritu prænuiciauerant, in scripturis sanctis indagandum est, si quo modo ad liquidum indagari potest, non hinc temeritates opinantium consuetandæ quorilibet hominum, nedum tam execrabilis hæresis peruersitate nimis longe à veritate aberratum: Frustra tibi sanè per hanc obliquitatem pollicetur Faustus, aliquid post hanc vitam cuiquam posse præstari, quod sibi præstandum in hac vita non comparauerit. Bonum est vobis vt dum hic viuistis, istum relinquantis errorem, & veritatem catholicæ fidei cognoscatis, atque teneatis. Alioquin longe à veritate aberit quod sibi pollicetur iniustus, cum fieri cœperit, quod iniusto minatus est deus. De vita Patriarcharum iam quantum satis arbitratus sum homini maledico non pauca respondi: quibus non vtique in morte correctis, vel post passionem suam iustificatis, testimonium dominus perhibebat, cum Iudæos admoneret, vt si Abraham filij essent, facta Abraham facerent,

A facerent, & quod idem Abraham eiusdem diem videre concupierit, gauisusq; fuerit, cum vidisset: Et quod in eius sinum, id est, nescio cuius quietæ felicitatis magnum abditumq; secretum, abstulerint angeli pauperè illum erummosum à diuite superbiente contemptum. Quid dicam de Apostolo Paulo? An forte & ipse, post mortem iustificatum laudat Abraham, quod priusquam circumcideretur credidit deo, & deputatum est illi ad iustitiam: quod tantipendit vt non non ob aliud dicat filios eius esse effectos, qui eius carne propagati non sumus, nisi q; eius fidei vestigia sequamur. Sed quid vobis faciam, quos contra testimonia scripturarum ita obfurdificat iniquitas, vt quicquid aduersum vos inde prolatum fuerit, non esse dictum ab Apostolo, sed à nescio quo falsario sub eius nomine scriptum esse dicere audeatis? Vsq; adeo à Christiana doctrina aperte aliena est quam prædicatis doctrina demoniorum, vt eam sub Christianæ doctrinæ nomine defendere nulla ex parte possitis, nisi dicatis falsas esse scripturas Apostolorum. Infelices inimici animæ vestre, quæ vnquam litora vllum habebunt pondus authoritatis, si Euangelicæ, si Apostolicæ non habebunt? De quo libro certum erit cuius sit, si literæ quas Apostolorum dicit & tenet Ecclesia, ab ipsis Apostolis propagata, & per omnes gentes tanta eminentia declarata, vtrum Apostolorum sint incertum est: & hoc erit certum scripsisse Apostolos, quos huic ecclesiæ contrarij hæretici proferunt authorum suorum nominibus appellati, longe post Apostolos existetium? Quasi vero & in literis secularibus non fuerint certissimi authores, sub quorum nominibus postea multa prolata sunt, & ideo repudiata, quia vel his quæ ipsorum esse constaret minime congruerent, vel eo tempore quo illi scripsissent, nequaquam innotescere, & per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendariq; meruerunt. Nonne vt alios omitam sub Hippocratis medici nobilissimi nomine, quidam libri prolata, in authoritatem à medicis non recepti sunt? Nec eos adiunxit nonnulla similitudo rerum atque verborum, quando comparati eis quos vere Hippocratis esse constaret, impares iudicati sunt, & quod ab eo tempore quo & cetera scripta eius non innotuerunt, quod vere eius essent. Hos autem libros quibus illi qui de transuerso proferruntur comparati respuuntur, vnde constat esse Hippocratis, vnde si quis hoc neget, nec saltem refellitur sed ridetur, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore vsque ad hoc tempus, & deinceps successione series commendauit, vt hinc dubitare dementis sit. Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumq; eiusmodi authorum libros, vnde nouerunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua? Multi multa de literis ecclesiasticis conscripserunt, non quidem authoritate canonica, sed aliquo adiuuandi studio siue discendi. Vnde constat quid cuius sit, nisi quia his temporibus, quibus ea quisq; scripsit, quibus potuit insinuauit atque ædificat, & inde in alios atque alios continuata notitia latiusq; firmata ad posteros, etiam vsq; ad nostra tempora peruenerunt, ita vt interrogati cuiusq; quisq; liber sit, non hæsitemus quid respondere debeamus: Sed quid pergam in longe præterita? Ecce istas literas quas habemus in manib; si post aliquantum tempus vitæ huius nostræ, vel illas cuiusquæ Faustus esse, vel has neget esse meas, vnde conuincitur, nisi quia illi qui nunc ista nouerunt, notitiam suam ad longe etiam post futuros continuatis posterorum successioneibus traiciunt? Quæ cum ita sint, quis tandè tan-

to furore cæcatur, nisi demoniorum mædaci loquorum D malitia atque fallacia consentiendo submersus sit, qui dicat hoc mereri non potuisse Apostolorum ecclesiam, tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, vt eorum scripta fideliter ad posteros traicerent, cum eorum cathedras vsque ad presentes Episcopos certissima successione seruaret, cum hoc qualiumcūque hominum scriptis, siue extra Ecclesiam, siue in ipsa Ecclesia tanta felicitate proueniat. Sed contraria, inquit, inter se scripta eorum reperiuntur. Maligni, malo studio legitis, stulti non intelligitis, cæci non videtis, Quid enim magnum erat ista diligenter inspicere, & eorundem scriptorum magnam & salubrem inuenire congruentiam, si vos contentio non peruerteret, & si pietas vos adiuuaret? Quis enim vnquam duos historicos leges, de vna re scribentes, vtrūque vel vtrumlibet eorum aut fallere aut falli arbitratus est, si vnus eorum dixit quod alius prætermisit? Aut si alter aliquid breuius complexus est, eandem tamen sententiam saluam integramq; custodiens: alter autem tanquam membratim cuncta digessit, vt non solum quid factum sit, verum etiam quemadmodum factum sit intimaret? Sicut Faustus hinc Euangeliorum veritati voluit calumniari, quia Matthæus aliquid dixit, quod Lucas cum idè narraret dicere prætermisit: quasi negauerit Lucas dixisse Christum, quod eum scripsit dixisse Matthæus. Hinc omnino nulla vnquam quæstio fuit, neq; hoc obiici nisi ab omnino imprudentibus & nihil harum rerum considerare volentibus seu valetibus potest. Illud sanè & requiri inter fideles, & obiici ab infidelibus solet, sed etiam ipsis vel parum eruditis, vel nimis contentiosis nisi admoniti resipuerint, quod Matthæus dixit, Accessit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens: Lucas autem quod miserit ad eum seniores Iudæorum, hoc ipsum rogantes de puero eius, qui egrotabat vt eum sanaret: & cum appropinquaret domui, miserit alios per quos diceret, non esse se dignum in cuius domum intraret Iesus, nec seipsum dignum, vt veniret ad Iesum. Quomodo ergo secundum Matthæum, accessit ad eum rogans, & dicens, Puer meus iacet in domo paralyticus & male torquetur? Hoc ergo intelligitur, Matthæum breuiter sententiam ipsam veram integramq; complexum, dicentem quod Centurio accesserit ad Iesum, & non dicentem vtrum per seipsum accesserit, an per alios: & quod ei de puero suo illud dixit, non exprimentem vtrum per seipsum dixerit, an per alios. Quid enim? Nonne talibus locutionibus humana plena est consuetudo, cum dicimus aliquem ad aliquid multum accessisse, etiam quem nondum dicimus peruenisse? Nonne & ipsam peruetionem, cui quasi videtur non esse quod addi iam possit, etiam per alios fieri vsitatissime loquimur saepe dicendo. Egit ille causam suam, peruenit ad iudicem: aut peruenit ad illum vel illum potentem: cum plerumque id faciat per amicos, non viso eo prorsus ad quem quisque dicitur peruenisse? Vnde etiam tales homines quicumque ad potentium quodammodo inaccessibiles animos, siue per seipsum, siue per alios ambitionis arte pertingunt, iam etiam vulgo peruentores vocantur. Quid ergo, cum legimus, obliuiscimur quemadmodum loqui soleamus? An scriptura dei aliter nobiscum fuerat quam nostro more locutura? Et hæc quidem de communi loquendi consuetudine, peruiacibus turbulētisq; responderim. Ceterum qui hæc non litigiose, sed placide ac fideliter quarunt, accedant ad Iesum, non carne, sed corde, non corporis præsentia, sed fidei potetia, sicut ille Centurio, tunc melius

DIVI AVRE

LII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE ACTIS CVM FELICE MAMICHAEO, LIBER PRIMVS.

Onorio Augusto septies consul, septimo iduum Decēbriū, AVGVSTINVS Episcopus ecclesiae catholicae Hipponiregionum regionum dixit, Hesterno die scis te dixisse quod possis defendere scripturas Manichaei, & asserere qd veritatem habeat. Si hoc tibi placet & hodie facere, aut praesumis te posse dic. FELIX dixit, No me nego dixisse defendere legem mea, si proferantur authores legis meae in medio. Et cum AVG. Episcopus epistolam Manichaei, quam fundamenti appellant, protulisset, dixit, Si legero ex hoc codice quem me vides ferre, epistolam Manichaei, quam fundamenti appellatis, potes agnosce-re an ipsa sit? FELIX dixit, Agnosco. AVG. Accipe tu ipse & tu lege. Et cum accepisset codicem, Felix legit, Manichaeus Apostolus Iesu Christi providentia dei patris. Haec sunt salubria verba ex perenni ac vivo fonte, quae qui audierit & iisdem primum crediderit, deinde quae insinuata sunt custodierit, nunquam erit morti obnoxius, verum aeterna & gloriosa vita fruatur. Nam profecto beatus est iudicandus, qui hac diuina instructus cognitione fuerit, per quam liberatus in sempiterna vita manebit. AVGV. Episcopus dixit, Agnouisti certe epistolam Manichaei vestri? FELIX dixit, Agnoui. AVGV. dixit, Proba nobis ergo quomodo iste Manichaeus sit Apostolus Iesu Christi. Non enim eum in Evangelio aliquando inter Apostolos legimus, Et quis fuerit ordinatus in locum Iudae traditoris, nonimus, id est, sanctus Matthias. Et quis postea domini voce de caelo vocatus sit, hic est Paulus Apostolus, omnes recognoscunt. Istum ergo Manichaeum proba nobis Apostolum esse Christi, quod in capite epistolae suae ausus est ponere. FELIX dixit, Et sanctitas tua mihi probet quod in Evangelio scriptum est, Christo dicente, Vado ad patrem, & mitto vobis spiritum sanctum paraclitum, qui vos inducat in omnem veritatem: Hoc tu extra scripturam istam proba esse scripturam spiritus sancti, quod Christus promissit vbi omnis veritas reperiatur. Et si inuenero veritatem in aliis codicibus, qui ad Manichaeum non pertinent & Christus illos tradidit, Sic enim dictum est a Christo, quia spiritus sanctus paraclitus ipse in omnem veritatem inducet, secundum Christi sermonem ego scripturam Manichaei recuso. AVGV. dixit, Quoniam ergo tu probare non potuisti, quomodo sit Manichaeus Apostolus Christi, & exisgit vt ego probem quomodo miserit spiritum sanctum paraclitum quem promissit, vt tunc respuas scripturas Manichaei si inuenis impletam promissionem Christi praeter scripturas Manichaei, quauis prior ad interrogata mea respondere debuisti, tamen ecce prior ipse respondeo & ostendo tibi quado missus sit spiritus sanctus que Christus promissit. Et accedit ad Evangelium & ad Actus Apostolorum. Et cum accepisset codicē Euāgelij, recitauit, Dū autē haec loquūtur, Iesus

Improbatio illius qd Manichaeus se Apostolum Christi scripsit. Caput. I.

Contra epistolā Manichaei quā vocant fundamenti. cap. 5.

Manth. 10.

Acto. 1. & 2. M

Protestatio Felices vt scripturas Manichaei respuat. Caput. II.

Cōuenientia Lucae & Iohannis de promissione spiritus sancti. Caput. III.

Luc. 24.

A Iesus stetit in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis, ego sum, nolite timere. Et cum legeret, dixit, Hoc post resurrectionem. Et cum dixisset, legit, Conturbati vero & cōterriti existimabant se spiritū videre, Et dixit eis, Quid turbati estis & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum, palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum haec dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus prae gaudio dixit, Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partē piscis assi & fauam mellis. Et cum manducasset coram eis, sumēs reliquias dedit eis, & dixit ad eos, Haec sunt verba quae locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi & Prophetis & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere a mortuis die tertio & praedicari in nomine eius per gentes & remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus a Hierosolyma. Vos autem estis testes horum. Et ego mitto promissum patris mei in vos. Vos autem sedete in ciuitate quoad usque induamini virtutē ex alto. Et cum reddidisset codicem Euāgelij, accepit Actus Apostolorum, & dixit, Audiuius in Euāgelio commemorasse Euāgelistam sanctum locum huius ministerij & annunciationis, a quo excessit Iudas ambulare in locum suum. Et dederunt sortes, & cecidit fors super Matthiam, & simul deputatus est cum vndecim Apostolis duodecimus. Et cum legisset, dixit, Audiuius quis ordinatus est in locum Iudae traditoris, quod paulo ante commemorauimus, ne quisquam per fraudem irrepat in Apostolorum numerum, & nomine Apostolatus fallat ignaros. Nunc videamus quod promissimus, quomodo impleta sit Christi promissio de spiritu sancto. Et cum dixisset, legit in loco, Tempore quo suppletus est dies Pentecostes, fuerunt omnes simul in vno. Et factus est subito de caelo sonus quasi ferretur flatus vehemens, & impleuit totam illam domum in qua erant sedentes. Et visa sunt illis linguae diuisae quasi ignis, & qui insedit super vnumquemque illorum: Et impleti sunt omnes spiritu sancto, & coeperunt loqui variis linguis, quomodo spiritus dabat illis pronuntiare. Hierosolymis autem fuerunt habitatores Iudaei, homines ex omni natione quae est sub caelo. Et cum facta esset vox, collecta est turba & confusa est, quoniam audiebant vnusquisque suo sermone & suis linguis loquentes eos. Stupebant autem & admirabantur, adinuicem dicentes, Nonne omnes qui loquuntur, natione sunt Galilaei? Et quomodo agnoscimus in illis sermonem in quo nati sumus? Parthi & Medii, Elamite, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Asiam, Phrygiamque & Pamphyliam, Aegyptum & partes Libyae, quae est circa Cyrenen, & qui aduenerant Romani, Iudaeique & Proseliti, Cretenses & Arabes, audiebant loquentes illos suis linguis magna lingua dei. Et cum recitaret dixit, Audisti nunc iam spiritum sanctum, & quomodo sit missus? Quod a me exegisti probaui, superest vt & tu facias quod promissisti: quoniam inuenimus quado missus spiritum suum quem promissit, respuas illā scripturam, quae sub nomine spiritus sancti fraudare voluit vel lectorem vel auditorem. FELIX dixit, Ego non nego id quod dixi, quia cum probatum mihi fuerit quod spiritus sanctus docuerit veritatem quam quaero illam respuo. Hoc enim sanctitas tua mihi legit, vbi spiritus sanctus

Ioa. 16.

Acto. 1. De promissione spiritus sancti per Christum ex libro Actuum Apostolorum. Caput. III.

C

Psal. 33.

Marci. 5.

H

Caput. IX.

I

G quid Matthaeus dixerit sentient. Talibus enim dicitur in Psalmo, Accedite ad illū & illuminamini, & vultus vestri non erubescunt. Vnde Centurio ille ad Christū magis accesserat, cuius fidem ita laudauit, quam illi ipsi per quos verba sua misit. Huic rei simile est etiam illud quod dominus ait, Tetigit me aliquis: quando mulier quae fluxum sanguinis patiebatur tangens simbriā vestimenti eius, salua facta est. Hoc enim mirabiliter discipulis suis dicere videbatur, Quis me tetigit: & Tetigit me aliquis: cum eum turba cōprimeret. Denique hoc ei responderunt, Turba te comprimunt, & dicis, quis me tetigit? Quemadmodum ergo illi praemebant, sed illa tetigit: sic illi missi erant ad Christū, sed Centurio magis accessit. Ita Martheus & morē non vsque adeo inusitatae locutionis seruauit, & mystice aliquid intinuit: Lucas autem & hoc ipsum quemadmodū gestum esset ostendit, vt hinc aduertere cogemur, illud Matthaeus quemadmodum dixerit. Vellem sanē vt aliquis istorū vanorum, qui huiusmodi quaestiuiculas quasi magnas calūniōse obiciunt Euāgelio, narraret aliquid idem ipse bis numero, non fallum nec fallaciter, sed omnino id volens intimare & exponere, & stylo exciperentur verba eius eiūque recitarentur: vtrum non aliquid plus minusve diceret, aut praeposito ordine, non verborum tantū, sed etiam rerum: aut vtrum non aliquid ex sua sententia adiceret, tanquam alius dixerit, quod eum dixisse non audierit, sed voluisse atque sensisse plane cognouerit: aut vtrum nō alicuius breuiter completeretur sententiae veritatem, cuius rei antea quasi expressius articulos explicasset: & si quid est aliud quod fortasse possit certis regulis comprehendere, quomodo fiat, vt vel in duorum singulis eiusdem rei narrationibus, vel duabus vnus ex vna eademque re multa diuersa inueniatur, nulla tamen aduersa, & multa varia, nulla cōtrariarum solūtur omnia de quibus sibi isti miseri collū ligant, vt spiritum sui erroris intus teneant, & nullū extrinsecus salutis admittant. Quapropter post omnes Fausti calūnias refutatas, dūtaxat horū eius capitulorum, quibus hoc opere quantum dominus adiuuare dignatus est, sufficienter, vt arbitror, prolixēque respondi, breuiter vos admoneo, qui illo tam nephādo & execrabili errore praeserēdam sequi vultis, eam sequamini quae ab ipsius praesentia Christi temporibus per dispensationes Apostolorum, & ceteras ab eorū sedibus successiones Episcoporum, vsque ad haec tempora toto orbe terrarum custodita, commendata, clarificata peruenit. Ibi enim videbitis etiam veteris testamenti, & obscura reuelari, & praedicta compleri. Si autē quasi ratione mouemini, primū cogitatis qui nā sitis, quam minus idonei ad comprehendendā naturam, non dicam dei, sed animae vestrae: comprehendendam sanē quemadmodū velle aut voluisse vos dicitis certissima ratione, non vanissima credulitate, quod cum minime potueritis, sine dubio enim quandiu tales estis, nullo modo poteritis, illam saltem, quod omni humanae menti est naturaliter insitum, si modo id peruersae opinionis prauitate non turbetur, dei naturam atque substantiam incommutabilem omnino incorruptibilem cogitate, vel credite, & Manichaei continuo non eritis, vt aliquando & catholici esse possitis, Amen.

Libri tricesimitertij finis.

thaus, Iacobus Alphai & Simon Zelotes, & Iudas Iacobobi. Et erant perseverantes omnes vnanimis in orationibus, cum mulieribus, & Maria, quae fuerat mater Iesu & fratribus eius. Et in diebus illis surrexit Petrus in medio fratrum, & dixit, Fuit autem turba in vno hominum quasi centum viginti: Viri fratres, oportet adimpleri scripturam istam, quam praedixit spiritus sanctus ore sancti Dauid de Iuda, qui fuit deductor illorū, qui comprehenderūt Iesum, qui annumeratus erat inter nos, qui habuit sortem huius ministerij. Hic igitur possedit agrum ex mercede iniustitiae suae, & collum sibi alligauit, & deiectus in faciem, diruptus est medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Quod & cognitum factum est omnibus qui habitabant Hierosolymam, ita vt vocaretur ager ille ipsorum lingua, alcheldemach, id est, ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat villa eius deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & Episcopatum eius accipiet alter. Oportet itaque ex his viris qui conuenerunt nobiscum in omni tempore quo introiit inter nos & excessit dominus Iesus Christus, incipiens a baptismo Ioannis vsque in illum diem quo assumptus est a nobis, testem resurrectionis eius nobiscum esse. Et statuit duos, Ioseph qui vocatur Barabas, qui & iustus, & Matthiam. Et precatu dicit, Tu domine cordium omnium intellectus ostende, ex his duobus quem elegeris, ad suscipiendum locum huius ministerij & annunciationis, a quo excessit Iudas ambulare in locum suum. Et dederunt sortes, & cecidit fors super Matthiam, & simul deputatus est cum vndecim Apostolis duodecimus. Et cum legisset, dixit, Audiuius quis ordinatus est in locum Iudae traditoris, quod paulo ante commemorauimus, ne quisquam per fraudem irrepat in Apostolorum numerum, & nomine Apostolatus fallat ignaros. Nunc videamus quod promissimus, quomodo impleta sit Christi promissio de spiritu sancto. Et cum dixisset, legit in loco, Tempore quo suppletus est dies Pentecostes, fuerunt omnes simul in vno. Et factus est subito de caelo sonus quasi ferretur flatus vehemens, & impleuit totam illam domum in qua erant sedentes. Et visa sunt illis linguae diuisae quasi ignis, & qui insedit super vnumquemque illorum: Et impleti sunt omnes spiritu sancto, & coeperunt loqui variis linguis, quomodo spiritus dabat illis pronuntiare. Hierosolymis autem fuerunt habitatores Iudaei, homines ex omni natione quae est sub caelo. Et cum facta esset vox, collecta est turba & confusa est, quoniam audiebant vnusquisque suo sermone & suis linguis loquentes eos. Stupebant autem & admirabantur, adinuicem dicentes, Nonne omnes qui loquuntur, natione sunt Galilaei? Et quomodo agnoscimus in illis sermonem in quo nati sumus? Parthi & Medii, Elamite, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam & Cappadociam, Pontum, Asiam, Phrygiamque & Pamphyliam, Aegyptum & partes Libyae, quae est circa Cyrenen, & qui aduenerant Romani, Iudaeique & Proseliti, Cretenses & Arabes, audiebant loquentes illos suis linguis magna lingua dei. Et cum recitaret dixit, Audisti nunc iam spiritum sanctum, & quomodo sit missus? Quod a me exegisti probaui, superest vt & tu facias quod promissisti: quoniam inuenimus quado missus spiritum suum quem promissit, respuas illā scripturam, quae sub nomine spiritus sancti fraudare voluit vel lectorem vel auditorem. FELIX dixit, Ego non nego id quod dixi, quia cum probatum mihi fuerit quod spiritus sanctus docuerit veritatem quam quaero illam respuo. Hoc enim sanctitas tua mihi legit, vbi spiritus sanctus

Psal. 68.

Psal. 108.

E

De ordinatione Matthiae Apostoli in locum Iudae traditoris.

Quando & in quibus cōpleta sit promissio spiritus sancti. Caput. V. Acto. 2.

F

sanctum. Manichaei doctrina vtrū euacuetur per Apostolos. Caput. VI.

G tum sanctum Apostoli acceperunt, & in ipsis Apostolis vnum quero qui me doceat de initio, medio & fine.

Ioan. 16.

A V G. dixit, Si legeris hoc dixisse dominum, Mitto vobis spiritum sanctum, qui doceat vos initium, medium & finem, bene me astringis vt ostendat quos docuerit spiritum sanctum. FEL. dixit, Quia sanctitas tua hoc dicit, quod Apostoli ipsi acceperunt spiritum sanctum paracletum, iterum dico, de ipsis Apostolis quem volueris doceat me, quod me Manichaeus docuit, aut ipsius doctrinam euacuet de duodecim que volueris. A V G. dixit, Absit longe a fide Apostolorum, vt doctrinam doceat sacri legi Manichaei. Sed quoniam dicis vnum eorum euacuare debere doctrinam Manichaei, modo autem sancti Apostoli non sunt in corpore, ego minimus non solum omnium Apostolorum, sed omnium Episcoporum: nam ad merita Apostolorum quando aspiro, quantum mihi dominus de spiritu suo largiri dignatus est, euacuo doctrinam Manichaei, cum coeperint legi sequentia illius epistolae, quam tu ipse Manichaei esse non negas.

Acto. 2.

FEL. dixit, Dixisti quia Apostoli de corpore recesserunt, scriptura eorum valent vsque nunc, & quia dixit sanctitas tua, & quia dedisti potestatem dicendi que voluerimus, sine vlla formidine dixisti, euacuo legem Manichaei: Et ego dico, Omnis homo medax, solus deus verax: scripturae dei loquuntur. A V G. dixit, Tu quidem homo es, & sicut res ipsa modo indicatura est, medax. Et quoniam locutus es quae voluisti, non de scriptura dei, oportet & me loqui quod volo. Si enim veritas est Manichaei tui, nec a me destrui poterit: si falsitas est, quid interest a quo destruat? Tamen quia de Apostolorum scriptura dixisti, quod etsi illi non sunt in corpore, sunt haec scripta corruante assumpti sunt Apostoli quam error Manichaei natus in mundo fuerat, propterea non inueniuntur scripturae Apostolorum, euidenter contra Manichaeum dissonantes. Veruntamen quod Apostolus Paulus, in spiritu isto sancto paraclete quem acceperat, futurum praedixerit de talibus, qualis Manichaeus fuit, quales estis & vos, recito vt agnoscas. Et accepta epistola Pauli Apostoli ad Timotheum legit, Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoibus, doctrinis demoniorum in hypocritis mendaciloquorum, caeteritiam habentes consciencia suam, prohibentes nubere, abstinere a cibis quos deus creati, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem: Quia omnis creatura dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei & orationem. Haec praepones t' fratribus, bonus eris minister Iesu Christi. Et cum legeret, dixit, Ego hoc de vobis & de talibus, qui dicunt aliquam creaturam dei immundam esse, & qui dicunt omnem concubitum & qui fit cum vxore fornicationem esse, hoc est enim quod ait, Prohibentes nuptias, per spiritum prophetiae designatum esse dico: Tu autem si negas omnem concubitum fornicationem esse, aut si dicis, omnem cibum humanum licitum, & ad edendum concessum hominibus, mundum esse, non es de illis quos prophetauit Apostolus. Si autem inuenieris in iis quos dixi, ecce habes Apostolum Paulum destruentem & euacuantem doctrinam Manichaei futuri. Itaque responde ad id quod interrogo, Omnis concubitum fornicationis est, an concubitus cum vxore non est peccatum? FEL. dixit, Iterum mihi recitetur quod dixit Apostolus. Et recitatum est: Spiritus autem manifeste dicit: & caetera quae supra sunt. FEL.

Pfal. 105.

Paulus prauidit Manichaei error. Caput. VII.

1. Timo. 4.

praecipies.

fornicatio Quod demoniorum doctrina in Manichaeo fuit. Caput. VIII.

dixit, Manichaeus non a fide recessit, sicut dicit Paulus, sicut ceteri recesserunt a fide quasi in sectam suam: Manichaeus autem a nulla secta recessit, vt dicitur quia a fide recessit. A V G. dixit, Quoniam te video nolle respondere ad quod interrogaris, ne inueniaris, vel non tenere spiritum sanctum, quem iam probauimus missum esse Apostolis: vel non esse in eorum numero quos futuros Paulus designauit, vbi & vospis prophetauit: breuiter respondeo, vt secundum tuum intellectum accipiam quod dixisti, Recedat a fide, quia non recedunt a fide, nisi illi qui fuerunt in aliqua fide, Manichaeus autem non fuit in aliqua fide a qua recesserit, sed in qua fuit in ea permansit, hoc te interrogo, vtrum Manichaeus, vel potius doctrina demoniorum mendaciloquorum, quae fuit in Manichaeo, nullos Christianos catholicos seduxerit vt recederet a fide? Si enim multi a vobis, & per vos, & per illam doctrinam seducuntur, vt recedat a fide, & intendat spiritibus seductoribus, qualis in Manichaeo fuit: & incipiant dicere omnem concubitum esse fornicationem, vnde Apostolus dicit, prohibentes nuptias: & incipiant dicere, carnes quas comedunt homines, non esse dei creaturam, sed demonum facturam, & esse immunditiam: manifestum est de his praedixisse spiritum sanctum paracletum qui erat in Apostolo Paulo, quod recessuri erant a fide, intendentes spiritibus seductoribus, qualis fuit in Manichaeo. Iam ergo quia ego respondi, iustum est vt tu respondeas ad quod interrogaui, vtrum non dicas omnem concubitum esse fornicationem: aut si adhuc non vis respondere ad id quod primo interrogauit, responde vt probes Manichaeum esse Apostolum Christi: aut si & hoc non vis, permitte me euacuare doctrinam ipsius, quod promisi cum legeferis epistola eius, qua dicitis fundamenti. FEL. dixit, Et ego respondeo ad id quod dicit sanctitas tua, quia in Paulo venit spiritus sanctus paracletus. A V G. dixit, Non in solo. FEL. dixit, Ego de ipso ago: quia si in ipso, & in omnibus. Et si in ipso, Paulus enim in altera epistola dicit, Ex parte scimus, & ex parte prophetauit: cum autem venerit quod perfectum est, abolebuntur ea quae ex parte dicta sunt. Nos audientes Paulum hoc dicere, venit Manichaeus cum praedicatione sua, & suscepimus. Et secundum quod Christus dixit, Mitto vobis spiritum sanctum: & Paulus venit, & dixit, Quia & ipse venturus est, & postea nemo venit, ideo suscepimus Manichaeum. Et quia venit Manichaeus, & per suam praedicationem docuit nos initium, medium & finem: docuit nos de fabrica mundi, quare facta est, & vnde facta est, & qui fecerunt: docuit nos quare dies, & quare nox: docuit nos de cursu solis & lunae, quia hoc in Paulo non audiimus, nec in ceterorum Apostolorum scripturis: hoc credimus, quia ipse est paracletus. Itaque illud iterum dico, quod superius dixi, Si audiero in altera scriptura, vbi paracletus loquitur, id est, spiritus sanctus, de quo voluero interrogare, & docueris me: credo & renuncio. A V G. dixit, Dicis te ideo non credere spiritum sanctum paracletum in Paulo Apostolo fuisse, quia Paulus dicit, Ex parte enim scimus, & ex parte prophetauit: & inde putas Apostolum per haec verba praedixisse, velut alium venturum post se, qui praedicaret omnia quae ipse non potuit, quia ex parte dicebat, & hunc tu credis esse Manichaeum. Primo ergo ex ipsa lectione Apostoli ostendo, vnde dicebat hoc Apostolus. Deinde quia dixisti, quod Manichaeus vos docuerit initium, medium & finem, & quomodo vel quare factus sit mundus, de cursu solis & lunae, & alii

L.

Quare Felix non crediderit in Paulo fuisse spiritum sanctum. Caput. IX. 1. Corin. 13.

M.

Ioan. 16.

Quae spiritus sanctus Apostolos docuerit. Caput. X. 1. Corin. 13.

A aliis quae commemorasti, non legitur in Euangelio dominum dixisse, Mitto vobis paracletum, qui vos doceat de cursu solis & lunae: Christianos enim facere volebat, non Mathematicos. Sufficit autem vt homines de his rebus, quantum in schola didicerunt, nouerint propter humanum vsus. Christus autem venturum paracletum dixit, qui inducat in omnem veritatem: sed non ibi ait, initium, medium & finem, non ait, solis & lunae cursus. Aut si putas hanc doctrinam ad illam veritatem pertinere, quam per spiritum sanctum Christus promisit, interrogo te quot sunt stellae? Si accepisti spiritum illum, de quo dicis, ad quem pertinet docere ista, quae ego dico ad disciplinam, ad doctrinam Christianam non pertinere, oportet vt renuncies & respondeas mihi. Debitorem enim te fecisti, vt si quid de talibus interrogaero, si non responderis, non in te appareat spiritus ille, de quo dictum est, Inducet in omnem veritatem: si illa est veritas quod ista pertinet. Itaque elige tibi, vtrum velis, & paratus sis mihi de his rebus respondere tamquam homo, qui accepisti spiritum qui introducit in omnem veritatem, & dicis quia ad ipsam veritatem pertinet scire ista mundana. Itaque ego tibi possum dicere ea quae pertinent ad doctrinam Christianam: tu autem qui putas ad eam pertinere quomodo factus sit mundus, & quae agantur in mundo, ad omnia mihi necesse est respondeas. Sed plane non responderis, probaturus es. Sed antequam incipias dicere, si forte habes quod ille confinxerit, quae secutus es, doceam prius ego quod promisi, vnde dicebat Apostolus, Ex parte scimus, & ex parte prophetauit. Dicebat enim, sicut lectio ipsa mox indicatura est, quia in ista vita homo cum est, non potest assequi omnia: sed ex parte assequitur in hac vita. Ipse autem spiritus sanctus, qui ex parte docet in hac vita, post hanc vitam introducet in omnem veritatem. Quod vt aperitissime doceatur, audi Apostolum. Et cum diceret, ex Apostolo legit, Siue autem prophetiae euacuabuntur, siue lingua cessabunt, siue scientia euacuabitur: ex parte enim scimus, & ex parte prophetauit: cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sciebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: cum autem factus sum vir, euacuauit ea quae paruuli erant. Videmus enim nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Et cum legeret, dixit, Iam dic mihi tu, si tempora futura Manichaei praedicebat Apostolus, vtrum tu modo videas deum facie ad faciem. FELIX dixit, Non tantum ego possum contra tuam virtutem, quia mira virtus est gradus episcopalis, deinde contra leges Imperatorum: & superius petui compendive, vt me doceas quid est veritas: & si docueris me quid est veritas, patebit quod teneo mendacium esse. A V G. dixit, Apparuit te probare non potuisse Apostolum Christi esse Manichaeum: quare autem non potueris, breuiter expono. Dixisti inde te probare Manichaeum Apostolum Christi, quia paracletum venturum promisit Christus spiritum sanctum: & quia non inuenires quando venerit quem Christus promisit, hinc te credere ipsum esse Manichaeum. At vbi probaui per scripturas sanctas ecclesiarum, canonicas, quando venerit apertissime spiritus sanctus, quem venturum promisit dominus Christus, conuertisti te, vt diceres debere tibi ostendi quid docuerit, & vtrum Manichaei doctrinam euacuauerit. Cum ergo respondi essem Manichaeum post Apostolos fuisse in carne, illorum autem doctrinam antequam Manichaeus natus esset, ab ipsis fuisse praedicatam: dixi tamen vnum ipsorum Apostolorum Paulum

Ioan. 16.

1. Cor. 13.

Quo accipiendum sit illud Apostoli, Ex parte scimus, &c. Cap. XI.

Ioan. 16.

1. Cor. 13.

Cap. XII.

Epilogus omnium praedicatorum.

per spiritum sanctum, qui in omnes Apostolos venerat, D prophetasse etiam de ista vestra doctrina, quia futura erat, & eam appellasse doctrinam demoniorum mendaciloquorum: vbi ostendi ea, quae dixit Paulus, futura in ipsa doctrina, ad vestram professionem pertinere: id est prohibitionem nuptiarum: quia omnem concubitum, & cum vxore, fornicationem esse dicitis: & abstinencia a cibis quos deus creauit: quia noui vos quosdam cibos dicere immundos, cum ipse sequatur & dicat, Omnis creatura dei bona est. Cum hic a te exigerem vt responderes, dixisti Manichaeum vos docere initium, medium & finem: & cursus solis & lunae & caetera talia: quae cum ego ostenderem ad Christianam doctrinam non pertinere, respondisti ipsum Apostolum Paulum dixisse, quia ex parte scit & ex parte prophetauit. Dixi nos non posse scire diuina, cum sumus in hac vita: & hic videre per speculum & in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Et quaesui a te, Si hoc putas dixisse Apostolum Paulum, quod venturus esset Manichaeus, qui doceret quod non poterat Paulus, pertinere ad te, qui te dicis accepisse ipsum sanctum, videre modo deum facie ad faciem. Quod quia non potes, manifestum est Apostolum Paulum de illa vita dixisse, de qua dicit & Ioanes, Dilectissimi filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus autem, quia cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. Hoc tu cum audisses, dixisti te non valere contra meam virtutem: quae virtus mea non est, sed si aliqua est, ab illo mihi data est ad redarguendos errores, qui virtus est omnium fidelium suorum, & pleno corde de se praesumentium. Dixisti etiam quod te episcopalis terreat autoritas, cum videas quanta pace inter nos agamus, quanta tranquillitate disputemus: quem admodum populus praesens nullam tibi vim faciat, nec terrorem incutiat: sed tranquillissimus audiat, sicut decet Christianos. Dixisti etiam timere te leges Imperatorum. Hoc pro vera fide non timeret, quem spiritus sanctus implet: nam & Petrus Apostolus in passione domini timuit, & ter negauit: vbi autem eum paracletus, quem Christus promiserat, spiritus sanctus impleuit, pro fide domini crucifixus est. Et ille qui primo habuit negationem timoris, postea impleuit gloriosissimam passionem confessionis. Tu itaque ex hoc ipso, quod timere te dixisti leges Imperatorum, quoniam & de caeteris rebus tatis apparet, quod non inuenieris spiritum paracletum veritatis: quia & si non timeres, aliis rebus conuincereris. FEL. dixit, Et Apostoli timuerunt. A V G. dixit, Timuerunt vt cauerent, non vt fidem illam comprehendenti ediscere dubitarent: tu autem hinc timere debuisti, vt non hic te inueniremus. Iam in medio es: quare times, nisi quia quod dicas non habes: nam & si Imperatores timuisses, ante tacuisses. Nunc vbi cum hesternodie libellum curatori dederis, & publice clamitaueris, cum codicibus tuis te paratum esse incendi, si aliquid mali in eis fuerit inuentum: vnde heri leges flagitabas quasi fortis, hodie veritatem fugis vt timidus. FELIX dixit, Non veritatem fugio. A V G. dixit, Dic ergo, si vides deum facie ad faciem secundum pollicitationem tuam, quia dixisti Apostolum Paulum de vobis dixisse, quia tam plenam veritatem accepturi essetis, vt intelligamus vel credamus Apostolum habuisse ex parte, & te totum. FEL. dixit, Non veritatem fugio, sed quero. Quod tu dicis, quia non teneo, probetur mihi per scripturas deificas: hoc quero iam. A V G. dixit, Prius profiteri te non potuisse probare Manichaeum Apostolum Iesu Christi, quantum potuero cum extirpata

1. Timo. 4.

1. Cor. 13.

spiritum.

E.

1. Ioan. 3.

Matth. 16.

Acto. 2.

F.

Quod Felix non potuerit probare Manichaeum fuisse Apostolum Christi. Cap. XIII.

pata

G pata fuerint omnia cōtraria de corde tuo, per ministrum meum donante domino, infero tibi quæ sit scientia veritatis, quæ perducatur ad deū inicians à fide. FEL. dixit, Quia hoc dicis tu, vt legem meam negem, & alteram accipiam meliorem, duntaxat, quod quæro ego, non hoc respondeo, vt legem meam negem antequam alteram accipiam. AVG. dixit, Sed prius de vase funditur quod aduersum habet, & sic impletur quod bonū: aut si adhuc dubitas fundere, defende quo plenus es: Ostendam enim tibi quantum dominus adiuuat, quanta immūditia & blaphemiis plena sit doctrina Manichæi, si permittas vt legatur illa epistola, de cuius initio iam tractauimus, & non potuisti probare Apostolum Christi esse Manichæum. Sed ideo moras innectis ne cætera legantur, vbi aperte vestra sacrilegia deprehenduntur, aut si permittis legantur. FEL. dixit, Permitto, quia dixisti omnia immunda fundi, & sic bona immitteri: hoc enim dictum est sanctitatis tuae. Ad quod & ego dico: Nullus aqua fundit nisi alter impleuerit. AVG. dixit, Hoc vides quā inconsiderate dixeris, vt mitius loquar & non dicam insane, vtique de vase tibi similitudinem posui. In vas plenum nemo potest aliquid mittere nisi fundatur illud quo plenum erat. FEL. dixit, Vnum dixisti, & ego dixi duo. AVG. dixit, Si duo vasa dixisti, vis illum parem tuum fundimus & implemus illum, vt possis tu fundere quod habes? FEL. dixit, Ambo vnam aquam habemus. AVG. dixit, Cum ergo ambo pleni sitis aqua vestra, quid implebim⁹ vt doceamus vos, nisi aliquis vestrum fuderit quod habet? Aut si bonum est, & ideo debet teneri vt defendatur & legatur illa epistola, videam⁹ si vel cætera possint defendi, si in ipso initio defecisti, aut si dicis te in illo nō defecisse, proba nobis quomodo sit Manichæus Apostolus Christi. FELIX dixit, Christus dixit spiritum sanctum missurum se, qui in omnem veritate inducat. AVG. dixit, Si habes illum attende ad id quod te iam dudum interrogauit: Dixisti enim ad ipsius doctrinam pertinere, etiam ista mundana cognoscere. Dic mihi quot sunt stellæ, si introductus es in omnem istam veritatem. FEL. dixit, Et ego dico, quia si paracletus per Apostolos locutus est & per Paulum, & ego peto sanctitatem tuam, vt illa mihi ostendas quæ iam dixi. AVG. dixit, Cōstere te non potuisse ostendere quod ego interrogauit, & ostendam secundum scripturas quod pertineat ad fidem Christianam. FEL. dixit, Et ego si mihi attuleris scripturas Manichæi, quinque auctores quos tibi dixi, quicquid me interrogaueris probo tibi. AVG. dixit, De ipsis quinque auctoribus est ista epistola, cuius aperuimus principium, & inuenimus ibi scriptum: Manichæus Apostolus Iesu Christi, & video quia ipsū principium nō mihi exponis, quia non probas quomodo sit Manichæus Apostolus Iesu Christi. FEL. dixit, Si in ista non probo, in secundo probo. AVG. dixit, In quo secundo? FEL. dixit, In thesauro. AVG. dixit, Thesaurum istum quem ideo tali nomine appellatis, vt miseros seducatis, quis scripsit? FEL. dixit, Manichæus. AVG. dixit, Nolo mihi ab illo probes, quia Manichæus mentitur dicendo se esse quod non est. FEL. dixit, Tu mihi proba per alterum. AVG. dixit, Quid vis tibi probem? FEL. dixit, Quia mētur Manichæus. AVG. dixit, Quia tu non potes probare verum dicere Manichæū, oportet vt ego probem mentitum esse Manichæum? FEL. dixit, Quare nō potui probare? Nunquid prolatae sunt scripturæ quas petiui, & non probauit? AVG. dixit, Sed scripturas Ma-

nichæi petis, quibus fidem non habemus: Aliunde proba. Ego autē de ipsa scriptura Manichæi tibi probo mēturum esse Manichæum, & blaphemasse Manichæum. FEL. dixit, Afferantur libri. AVG. dixit, Præsens est epistola Manichæi, quam dicitis fundamenti, initium in ædificio nullum est nisi fundamentum. Si enim ostendero in ipso fundamento ruinam fecisse, cæteram eius constructionem vt quid quarimus? FEL. dixit, Hoc dicis, ostende in ipsa ruinam esse: Et ego dico, da arbitros quantos habes, & tibi probo quod non mentitur. AVG. dixit, Abiit à nobis & à genere humano, vt quantos hic vides, tantos videas Manichæos. FEL. dixit, Da dixi quæ à te petiui. AVG. dixit, Quos vis ergo vt deum tibi? FEL. dixit, Quos tu volueris. AVG. dixit, Ego istos do, si habes meliores pete. FEL. dixit, Quomodo istos das? AVG. dixit, Præsentēs qui nos audiunt. FEL. dixit, Isti mihi nō fauent. AVG. dixit, Ergo tu tales quæris qui tibi faueant, non qui veritati? FEL. dixit, Qui me audiāt, & non tantum me, sed & ipsam scripturam, vt probeatur an verum dicit an mentitur. AVG. dixit, Vides ergo quia audiunt. Legamus cætera, quia tu istam epistolam esse Manichæi confessus es. FEL. dixit, Non ego. AVG. dixit, Ergo legatur. FEL. dixit, Arbitros non habeo. Et adiecit: Legatur caput illius. Et cum legeretur, & ventum esset ad locum vbi scriptum habet eadem epistola: Pax dei inuisibilis & veritatis notitia, sit cum fratribus suis & charissimis, qui mandatis cælestibus credunt pariter & deseruiunt: Sed & dextera luminis tueatur & eripiat vos ab omni incurfione maligna, & à laqueo mundi: pietas vero sancti spiritus intima vestri pectoris adaperiat, vt ipsius oculis videatis animas vestras. FEL. dixit, Da scripturam quæ ista redarguat. AVG. dixit, Adhuc nihil mali audiui⁹, nisi quod ausus est Manichæus se Apostolū Christi nominare: Nam quæ adhuc dixit, ad rectoriū fallaciae pertinent, & ouinam pellem, quibus eis prius dicit verba bona, vt possit introducere mala. Sed quid velis per hæc verba introducere videamus. Si enim aliquid mali introduxerit, & ista verba mala erunt & seductoria: Si autem aliquid boni & veri in posteriorib⁹ dixerit: necessitate comprehendimus: Permittere ergo legantur sequentia. FEL. dixit, Si ergo asseris quia in primo bona ponuntur, & postea mala immittuntur, quomodo ego possum tibi credere, cum mihi primo bona dixeris? AVG. dixit, Ego adhuc ista nec bona dixi nec mala: nihil mali adhuc audiui⁹, dixi, non dixi, iam aliquid boni audiui⁹: malum enim illud solum dixi, quod ausus est se dicere Apostolum Christi. Verba vero quæ dixit in consequentibus tūc erunt mala, si mali aliquid introduxerint, tunc erunt bona, si boni aliquid introduxerint. Permittere ergo vt sequentia legantur, quare times. FEL. dixit, Non timeo. AVG. dixit, Permittere ergo vt legantur. FEL. dixit, Legatur. Et cum ventum esset ad locum vbi scriptum habet: Ita autē fundata sunt eiusdem splendidissima regna supra lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquā aut moueri aut concuti possint. AVG. dixit, Terram istam quam dicit, vnde habebat? Fecit eam, an genuit eam, an equalis & cœterna illi erat? Istam dico terram lucidam & beatam, quam dicit. FEL. dixit, Quomodo scriptum est: In principio fecit deus cœlum & terram, & terra erat inuisibilis & coinquinabilis & incomposita: Ego ita intelligo: In principio fecit deus cœlum & terram, & terra erat: quasi duæ terræ mihi videntur esse, secundum quod Manichæus

Cap. XV.

Cap. XVI.

Mat. 7.

M

Expositio catholica de formatione terræ. Cap. XVII.

Gene. 1.

A Manichæus dicit duo regna, AVG. dixit, Quia scripturam commemorasti nostram quā soletis blaphemare, ad me pertinet exponere illam, & ostendere tibi, sine blaphemia esse illud scriptum, & cum veritate, & non secundum Manichæum, vt deinde tu vel in secundis mihi respondeas quod interrogauit. FEL. dixit, Respondeo. AVG. dixit, Quod scriptū est, In principio fecit deus cœlum & terram: breuiter complexa est scriptura quid fecerit deus. Deinde quia nondum apparebat hæc terra quam fecerat deus, antequam eam distingeret & ornaret, qualem terram fecerat deus: secuta scriptura exposuit, qualis terra erat de qua dixerat, In principio fecit deus cœlum & terram: tanquam cum audissemus, in principio fecit deus cœlum & terram, quereremus, qualem terram subiecit & ait: Terra autem, id est illa quam fecerat deus, inuisibilis erat & incomposita: Non ergo duas terras dixit, sed qualis illa fuerit exposuit. Tu itaque responde nūc mihi quod breuiter interrogauit: Terra ista lucida & beata quam dicit Manichæus, supra quam fundata erant regna dei, ab ipso deo facta erat, an genita de illo erat, an cœterna illi erat? B Vnum de tribus nisi molestum est, sine tergiversatione responde. FEL. dixit, Ipsa se scriptura interpretatur. AVG. dixit, Si ergo nosti hic aliquē esse locum, vbi hoc dicat ista scriptura, quia illam terram vel genuit deus, vel fecit, vel cœterna illi erat, aperi ad locum quē nosti, & lege mihi. FEL. dixit, Non est in ista scriptura, sed in altera. AVG. dixit, Credo, iquit, quia si qua est illa scriptura, meministi quid ibi dixerit. Itaque tu mihi responde, quid nosti illam scripturam: & si dixerō quia sic nō habet, conuincas me. Si autem sic cognoueris, secundum hoc disputo quod tu ipse responderis. Dic ergo an fecerit terram istam deus, an genuerit, an cœterna illi erat: qui legisti, in vestro quo libro, ibi esse hoc scriptum dicis. FEL. dixit, Quia modo sanctitas tua interpretata est scripturam tuam quomodo voluisti & acceptaui, & tu mihi sic accepta quæquid dixerō. AVG. dixit, Interim quod interrogauit, si nihil me cōtra mouerit accepto, si autem aliquid mouerit, motum meum indico tibi, vt ad ipsum respondeas. FEL. dixit, Ego non respondi ad tua dicta. AVG. dixit, Quia prius est vt mihi ad interrogata respondeas, mea tamē feci etiā vt prior tibi responderem. Forte non te mouit, ideo nō respondisti, forte & me non mouebit cum responderis. Responde ergo ad quod interrogauit. FEL. dixit, Respondeo. Et adiecit: Dixisti ergo de terra illa in qua deus habitat, an facta est ab illo, an genuit illam, an cœterna est illi. Et ego dico, quia quomodo deus æternus est, & factura apud illum nulla est, totum æternum est. AVG. dixit, Non illam ergo genuit neque fecit? FEL. dixit, Non, sed est illi cœterna. AVG. dixit, Si autem genuisset illam, non illi esset cœterna? FEL. dixit, Quod nascitur, finem habet: quod innatum est, finem non habet. AVG. dixit, Quibus ergo erat ille pater, aut cuius erat pater, quoniam modo patrem nominauit? Si enim nihil genuerat, pater esse nō poterat. FEL. dixit, Sed sunt alia quæ generauit. AVG. dixit, Illa ergo quæ generauit, non sunt illi cœterna, an & ipsa sunt cœterna? FEL. dixit, Cœterna sunt illi quicquid deus generauit. AVG. dixit, Ergo erasti quod superius dixisti, omne quod nascitur, finem habet. FEL. dixit, Interim quia secundum generationem carnis locutus sum, erraui. AVG. dixit, Modestissime confessus errorem, merearis intelligere veritatem. FEL. dixit, Faciat deus. AVGVST. dixit, Attē-

Cōstitutio illius vbi Felix asserit terram illam nō factam, nec genitam, sed deo cœternam. Ca. XVIII.

190.

de ergo iam, vt incipias cognoscere errorem scripturæ huius. Si quæ genuit deus, cœterna non sunt illi, melior est terra illa quam non genuit deus, vbi habitant omnia quæ generauit deus, quam terram dicis ab eo non generatam. FEL. dixit, Cœquantur sibi omnia, & quæ generauit, & quæ non generauit, id est terra illa vbi commemorabatur. AVG. dixit, Quid ipse qui generauit, æqualis est illis omnibus, aut maior est illis? FEL. dixit, Et qui generauit, & quos generauit, & vbi posita sunt omnia, æqualia sunt. AVG. dixit, Vni⁹ ergo substantiæ sunt? FEL. dixit, Vnius. AVG. dixit, Hoc quod est deus pater, hoc sunt filij ipsius, hoc & illa terra? FEL. dixit, Hoc vnum sunt omnes. AVG. dixit, Huius ergo terræ non est pater, sed inhabitator? FEL. dixit, Etiā. AVG. dixit, Si nec genuit nec fecit illam, quomodo ad eum pertineat nisi sola vicinitate non video, quomodo si habeat aliquis vicinum bonum, & duæ erunt res ambæ ingenitæ, terra & pater. FEL. dixit, Immo tres sunt, pater ingenitus, terra ingenta, & aer ingenitus. AVG. dixit, Hoc totum vna substantia est? FEL. dixit, Vna. AVG. dixit, Et ita fundata vt à nullo vnquam moueri aut concuti possit? FEL. dixit, Motio & concussio habet distantiam. AVG. dixit, Habeat. Sed tamen talia fuerūt, vt à nullo vnquam moueri aut concuti possent. FEL. dixit, Est distantia inter moueri & concuti. AVG. dixit, Nō inde te interrogo. FEL. dixit, Sed inde me vis tenere. AVG. dixit, Quomodo vis accipere moueri, non poterat moueri? FEL. dixit, Non dico, quia non poterat moueri, sed motio distantia est. AVG. dixit, Sed ita dixi, nec moueri nec concuti. Non dixi, moueri quidem potest, sed concuti non: aut concuti quidem potest, moueri non potest: sed ambas res dixi, nō posse nec moueri nec concuti. FEL. dixit, De ambabus rebus distantia est inter moueri & concuti. AVGVSTINVS dixit, Legamus ergo sequentia, videamus si deus iste qui fundata habebat regna super lucidam & beatam terram, quæ à nullo vnquam moueri & concuti possunt, neminem timuit, sicut oportebat vt neminem timeret, cuius regna sic fundata erant, vt à nullo aut moueri aut concuti possent. Et legit sequentia, iuxta vnam vero partem ac latus illustris illius ac sanctæ terre. Et cum legeret interrogauit, quod latus, dextrum an sinistrum? FEL. dixit, Hanc tibi ego non possum interpretari scripturam, & exponere quod ibi nō est, ipsa sibi interpretis est, ego non possum dicere, ne forte incurra in peccatum. AVG. dixit, Legatur ergo hoc quod sequitur. Et cum legeret, & ventum esset ad locum vbi habet, Lucis vero beatissimæ pater, sciens labem magnam ac vastitatem, quæ ex tenebris surgeret, aduersus sua sancta impendere secula, nisi quod eximium ac præclarū, & virtute potens nomen opponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, qua extincta perpetua quies lucis incolis pararetur. AVG. dixit, Nunc iam quia cœperunt aperta blaphemia, si defendendas putas, dic quid ista gens tenebrarum quam videtur deus timuisse, ne magna labes & vastitas ex tenebris in regna eius irruerent, nocere poterat deo, maxime cuius regna superius dixit ita fundata, vt à nullo vnquā moueri aut concuti possent? Quid ergo illi factura erat gens ista? Poterat ei nocere, an non poterat? Responde vnū ē duobus. FEL. dixit, Ego respondeo: Si nihil cōtra deum est, secundum quod dicit scriptura Manichæi, quia est, alterum regnum, pro quia causa Christi⁹ missus est, vt nos liberaret de laqueo mortis huius, cuius est iste laqueus & mors?

Cōtra id quod Manichæus inducit gētē tenebrarum contra deū dimicasse. Cap. XIX.

Contra epistolā Manichæi, quæ dicitur fundamētum. ca. 15.

G & mors: Si aduersarius nullus contra deum est, vt quid baptizati sumus: vt quid Eucharistia? vt quid Christianitas, si contra deum nihil est? **AVG.** dixit, Quia video te nolle respondere ad id quod te interrogo, & te interrogare vt tibi respondeam, & hoc non recuso: dū tamen memineris quia tibi interroganti ego respondeo, tu autem mihi interroganti respondere noluisti. Sed quia me interrogasti, audi quod interrogasti. Nos quidem dicimus liberatorem Christū venisse, & à peccatis nostris dicimus nos liberari, quia nos non sumus de substantia dei geniti, sed per eius verbum facti à deo: Multum autem interest inter natum de substantia dei, & factum à deo quod non est de substantia dei. Quicquid ergo fecit deus potest esse mutabile, ipse autē deus non est mutabilis, quia non possunt æquari opera artificii & cōditori. Tu autem qui paulo ante ad interrogationem meam dixisti, quia & pater qui genuit tibi lucis filios, & aēr & ipsa terra & ipsi filij vna substantia sunt, & æqualia sunt omnia, oportet vt dicas mihi, huic substantiæ vtique incorruptibili, quomodo poterat nocere gens tenebrarum? Si enim poterat nocere ei, non

Cap. XX. erat natura incorruptibilis: si autem non poterat, nulla causa erat quare prælium ageret, & illud numen quod dicit, huc mitteret. **FELIX** dixit, Dilationē peto vt possim respondere. **AVG.** dixit, Quando? Cras intermissus sufficit? **FEL.** dixit, Intermitte mihi tres dies, id est hodie & cras & perendie, aut vsque ad diem qui est post dominicum, id est, pridie idus decembris.

AVG. dixit, Video te dilationem ad respondendū petiisse, humanum est vt concedatur tibi, sed si respondere non poteris ad præstitū diem, quid fiet? **FEL.** dixit, Ero victus. **AVG.** dixit, Quid si fugeris? **FEL.** dixit, Reus ero ciuitatis huius & vbique & legis meæ.

AVG. dixit, Immo hoc dic, si fugero sic habeat tãquam si anathematizauero Manichæum. **FEL.** dixit, Hoc dicere nō possum. **AVG.** dixit, Ergo aperte nobis dic, quia fugere cogitas, & nemo te tenet. **FEL.** dixit, Non fugio. **AVG.** dixit, Vt video nō vis quasi victus abscedere, sed saltē hoc dic, si fugero victus sum.

FEL. dixit, Dixi. **AVG.** dixit, Et vnde apparebit te fugisse, propter gesta? **FEL.** dixit, Iube vt quem elegero cum ipso sim. **AVG.** dixit, Elige tibi aliquē de istis præsentibus fratribus qui ad cancellum stant.

FEL. dixit, Etiam & ego cōsentio, sed cum illo qui est in medio. **AVG.** dixit, Sicut tibi elegisti, vsq; ad diem cum illo eris. **BONIFACIVS** dixit, Præstabit Christus vt si cum illo veniam Christianus est. Augustinus Episcopus catholice Ecclesiæ Hipponiregensis, his in Ecclesia coram populo gestis subscripsit. Felix Christianus, cultor legis Manichæi, his in Ecclesia coram populo gestis subscripsit.

Libri primi finis.

DIVI AVRELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi, de actis cum Felice
Manichæo, Liber Secundus.

Caput. I.

Vm vêtum esset ad diem præstitutum, id est, ad pridie iduum decembris, res sic, agi cœpit in Ecclesia pacis. **AVG.** episcopus Ecclesiæ catholice Hipponiregensium regionum dixit, Pridem cum sermonē haberemus, dilationem te petiisse meministi, cum ad ea quæ interrogaueram in præsentem

respondere non posses. Si ergo tam lato temporis spatium, post diem scilicet quintum aliquid excogitasti, responde. Hoc enim tunc interrogaueram: Si deo nocere nihil poterat, quare bellum gessit cum gente, quam dicitis tenebrarum, in quo bello naturæ demonum miseret substantiam suam, quæ hoc est quod ipse, sicut iam interrogatus dixisti? Si autem ei nocere poterat, nō incorruptibilem deum colitis, qualem veritas & doctrina Apostolica testatur. **FEL.** dixit, Ex quo à sanctitate tua recessi, vt ad diem constitutum reuersus essem, vt responderem tuæ interrogationi, quæcunq; velles interrogare, ventum est ad diem. Et quia nullā scripturam inter manus habui, quia nō mihi sunt reddita: vnde me instruere possem, nullus enim ad certamen exit, nisi prius munitus fuerit, & nullus litigator potest sine suis chartis litigare, similiter & ego sine mea scriptura respondere nō possum. **AVG.** dixit, Istam tergiversationem tanto dierum spatio cogitasti, quæ te in causa perdita & errore sacrilego, quid respondeas non habentem, adiuuare nihil poterit. Notum est enim omnibus qui aderāt, quos etiam nunc adesse video, te dierum tantam dilationem petiisse, debuisse autem petere etiā codices quando dilationē petiisti, si his te putabas instrui posse ad respondendum, quod non fecisti. Noui te petiisse codices, non quidem ad instructionem inspiciendos, verum hoc longe antequam peteres dilationē. Cū vero dilationem petisti, codicum tibi reddendorum & inspiciendorum, vt esse posses instructor, nullam fecisti mentionem. **FEL.** dixit, Modo peto codices, red dantur mihi, & venio ad certamē post biduum, & si victus fuero, quod deliberaueris subeo. **AVG.** dixit, Ruedem te in ista scelerata secta non esse puto, quod & fateris. Non te autem habere quod respondeas, & si non fatearis omnis homo iam videt. Sed quia codices tuos repetis, qui sub sigillo publico custodiuntur, quibus inspectis dicis te instructum venire posse post biduum, illud quod iam constat obiectis quæstionibus te respondere non potuisse recole. Tolle autem codices tuos, & dic quid inde tibi velis proferrī, quod modo inspicias & respondeas. **FEL.** dixit, Omnes scripturas quæ mihi sublatae sunt. Ista enim epistola fundamenti est, quod & sanctitas tua bene scit, quod & dixi, quia ipsa cōtinet initium, medium & finem. Ipsa legitur, & quicquid malum obicitur legi meæ, probetur: & nego illā, si probata fuerint illa crimina quæ obicitur legi meæ.

AVG. dixit, Quoniam fateris hanc esse epistolam, vbi doctrinæ vestræ initium, medium & finis continetur, hoc initium quàm sit sacrilegum, vbi deum dicitis pugnasse contra gentem tenebrarum, & miscuisse naturæ demonum pollendam & ligandam partem suā, quæ hoc est quod ipse: tam sacrilegum est, vt ferri vix ab audientibus possit: hoc obicitur primo sectæ vestræ, siue initium hoc voces, siue medium, siue finem, nō valde id curo, hoc tamen de hac epistola quam fateris esse Manichæi, lectum esse non negas: hoc vobis obicitur, hoc defende si potes vt ad alia veniamus. Vnde iterum interrogo: Si deum incorruptibilem colitis, quid ei nocere potuit, nescio quæ gens aduersa quæ fingitis: Si nihil ei nocere poterat, nulla causa fuit quare partem suā naturæ demonum commiseret. Si autem nocere ei poterat, non deum incorruptibilem colitis. **FEL.** dixit, Manichæus dicit duas esse naturas, & modo inde culpatur, quia dixit duas esse, bonam & malā. Christus in Euangelio dicit duas esse arbores. Arbor bona nunquam facit fructum malum, & arbor mala nunquam facit fructum

Cap. II.

Matt. 7. &

12.

Cōtra Ad-

marū. ca. 26.

citra finem.

Matt. 13. A fructum bonum. Ecce duas naturas. Deinde in Euangelio scriptum est, Nunquid bonum semen seminasti in agro, vnde apparuerunt zizania: Hoc inimicus fecit. Iste inimicus si non est extraneus à deo, probetur mihi si ad deum pertinet inimicus iste, quale semen seminasti? Itē in Euangelio scriptum est Christo dicente, quia in nouissimis temporibus thronum in medio seculo ponet, & mittet angelos suos in Orientem & Occidentem, Septentrionem & Meridiem, & congregabit omnes gentes ante se, & separabit illos, sicut pastor separat agnos ab hædis. Et vt compediue dicam, agnis dicit: Ite in regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Hædis dicit qui in sinistra parte sunt: Recedite à me qui operati estis iniquitatem: Nomen enim meum habuistis, sed opera non fecistis: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Qui sunt qui nomē Christi habent, & mittentur in ignem æternum cum diabolo & angelis eius: & ad quam partem pertinet isti quibus Christus non permittetur, & nomen eius portante? Hoc enim Manichæus dicit, quia quos Christus damnauit, ipsi non sunt. Nam Paulus Apostolus dicit: Prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Roma. 8. B prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

1. Cor. 4. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

1. Cor. 12. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Cap. III. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Cap. III. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Cap. III. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Cap. III. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Cap. III. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Cap. III. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius iustitiam pœnæ debitæ subiaceret. Hæc omnipotentia dei in creandis hominibus, hæc iustitia in remunerandis peccatoribus. Est autem liberum arbitriū, atque inde peccare quenque si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis scripturis quas non

Cap. III. prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei nō est subiecta, nec enim potest. Hoc Manichæus dicit, quia quæ inimica est deo, ad deum non pertinet: si autem ad deū pertinet, ipse sibi inimicum fecit: hoc Manichæus non dicit. Iterum Paulus dicit: Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, ad nō contemplandum claritatem Euangelij Christi, qui est imago dei, Ipse Paulus iterum dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet die ac nocte, propter quod ter dominū rogavi vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate probatur. Ecce quid Apostolus dixit: ecce quid Euangelista, cum Manichæus hæc asserat: quia est extraneus à deo, qui cōtra deum pugnavit: siue quia Christus crucifixus est, siue quia Apostoli omnes propter dei mādaturam, iste qui eos crucifixus cui mandatum dei non placet, hoc mihi dicat sanctitas tua, si ad deum pertinet. **AVG.** dixit, Scripturas sanctas quas non intelligendo à veritate longe aberratis, commemorare voluisti, velut ex eis patrocinium adhibens vaniloquis vestris. Inter omnia tamē, quæ partim sicut vere scripta sunt, partim aliter quàm scripta sunt commemorasti, nusquam ostendere potuisti, quia deus regnis suis hostilem naturam imminētē repellere volens, vt habeat quietem, partem suam, quæ hoc est quod ipse, naturæ contrariæ demonum miscēs, colligari ab eis & contaminari fecerit. Hoc autem est quod vobis obicitur, vnde quid respondeas non inueniendo, commemorasti diuinarum scripturarum capitula: vbi de peccatoribus dictum est, quia non pertinent ad beatam vitam, quam bonis & fidelibus donat deus: & has velut duas naturas accipi voluisti, secundum deliramenta Manichæi. Veritas autē dicit, omnia ista quæ videmus & quæ non videmus: quæ naturaliter subsistit, à deo facta esse: in quibus etiam ipsam rationalem creaturam factā, siue in angelis siue in hominibus accepisse liberum arbitriū: quo libero arbitrio, si deo seruire vellet, secundum voluntatem ac legem dei, haberet apud eum æternam felicitatem. Si autem legi eius subdi nolisset, sed potestate sua vsa contra eius fecisset imperiū, secundum eius

G potestate seductori non consentire, ideo positum est, & per seipsum, & per seductionem: vt in eo quod positum est, per seipsum, liberum arbitrium: in eo vero quod positum est, per seductionem: intelligas diabolum, non oppressorem inuiti, sed tentatorem volentis. Proinde quia ego respondi, & quantum potui probavi, ea quae scripta sunt in libris sanctis de peccatoribus & de iustis, non ad diuersitatem naturarum, sed ad distinctionem meritorum pertinere, in quibus meritis non necessitatem natura facit, sed voluntas culpam: responde tu ad illud quod iam interrogavi: Si deo nocere nihil poterat, quare partem suam, substantiam suam, hoc quod ipse est, polluendam & ligandam demonibus miscuerit, quod in nulla diuina scriptura canonica potueris inuenire? Si autem nocere ei poterat, non deum incorruptibilem colitis, de quo Apostolus dicit: Regi autem seculorum immortalis, inuisibilis, incorruptibilis, soli deo honor & gloria in secula seculorum. Denique item dicitur: Deus habitat lucem inaccessibilem: Nunquid ad illam lucem non accedit sancti, de quibus scriptum est: Accedite ad eum & illuminamini: Et illud, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt? Sed quia non ad eam potest accedere, nisi cui deus ipse donauerit, vt accedat, ideo per seipsum inaccessibilis est. Nemo enim ad eam potest accedere, quem deus noluerit vt accedat: cui autem donauerit, ipse accedit. Quomodo ergo poterat illa gens tenebrarum accedere ad habitationem dei, vbi est inaccessibilis lux, quod non accedit nisi cui deus donauerit? Aut si donum acceperat a deo vt accederet, ad expugnandum regnum dei non daret, & non timeret. Si autem donum tale non dederat vt posset accedere, securus in regno suo erat, habitans inaccessibilem lucem: quid poterat de tenebrarum gente metuere, vt ei misceret partem suam, substantiam suam, hoc quod ipse est, ligandam, premendam, contaminandam, vbi non solum miserabiliter teneretur, sed etiam turpiter purgaretur. Vt enim purgetur inde, dicitis quod nephas est audire, sed ad vos confundendos & forte saluandos, tacere non possumus: vt purgetur inde pars dei, dicitis in nave lucis, quam Solem appellatis, facientes iniuriam creatori Solis, & ipsi Soli quem sic dicitis factum, vbi tanta turpitudine celebratur: Dicitis enim illic positum deum, virtutes suas couertere in masculos, ad irritandum concupiscentias demonum femininarum, & eosdem rursus conuertere in feminas, ad irritandum concupiscentias demonum masculorum, vt cum demoniis iniiciunt libidine, accensis in formas confictas a deo, relaxentur membra eorum, & sic euadat pars dei quae ibi fuerat colligata. Hoc tantum opprobrium, hoc tantum sacrilegium credere ausi estis, & praedicare non dubitatis. Haec sunt media doctrinae vestrae: Finis vero quis est? Quis, nisi quia non potuit deus totum purgare? Et quia non potuit, facturum in se dicitis velut tectorium genti tenebrarum, vt ibi in aeternum damnetur quod purgari non potuit, & nihil sua sponte commisit. Ita fit vt deus vester, non verus, sed fictus, non alicubi constitutus, sed in corde vestro imaginatus, partem suam misceat infeliciter, purget turpiter, damnet crudeliter. Ad haec ergo responde, & incipe ab illo quod dixi, quare deus miscuit istam partem suam, cui nihil noceri poterat, aut si potuit, quomodo sit incorruptibilis. FELIX dixit, Crudelem asseritis Manichaeum haec dicentem: de Christo quid dicimus, qui dixit: Ite in ignem aeternum? AVG. dixit, Peccatoribus hoc dixit. FELIX dixit, Isti peccatores, quare non purgati sunt? AVG. dixit, Quia noluerunt.

FELIX dixit, Quia noluerunt, hoc dixit? AVG. K dixit, Hoc dixi, quia noluerunt. FELIX dixit, Quare noluerunt? Est qui non vult curari? Est qui non vult purgari? Est qui non vult illuminari? Quis infirmus est qui non vult ad salutem venire? Si crudele est quod Manichaeus dixit, quia aliqua pars dei quae se purgare non potuit in globo ligata est, hoc crudele non est, vt Christus qui dixit, Ego propter peccatores veni: modo ad ignem aeternum illos mittat, cuius nomen portauerunt? Sed mandata credo non potuerunt complere. Si hoc crudele est, crudelius est & illud. Si illud crudelius est, quia deus illos non potuit purgare, & globo ligauit, & id crudelius videtur esse quos Christus non potuit purgare, ad ignem aeternum mittere: hoc mihi sanctitas tua exponat de ipsa crudelitate. AVG. dixit, Si ea quae iam dixi, vel intellexisses, vel te intelligere fatereris, fortassis enim non habendo quid dicas finxisti te non intelligere quod apertum est, ista non diceres. Iam enim diximus & probauimus per diuinas scripturas, esse liberum arbitrium: deum autem esse liberi arbitrii iustum iudicem, remuneratorem fidelium, eius se subiicientium & volentium se sanari, damnatorem autem superbiorum & impiorum. Quia ergo ad peccatores sanandos venit, sanat vtique peccata confessos, sanat poenitentes: neminem autem poenitet cum alius peccauit: sed si est poenitentia iusta & verax, vnde & ipse dominus dicit: Non veni vocare iustos, sed peccatores in poenitentiam: ipsa poenitentia indicat non alienae esse naturae sed voluntatis nostrae, si quid forte peccauimus. Nam si alio peccante, alium poenitet, non est ista prudens sed insana poenitentia. Secundum vos autem nulla peccata sunt. Gens enim tenebrarum non peccat, quia suam naturam facit. Natura lucis non peccat, quia quod facit, facere cogitur. Nullum ergo inuenis peccatum quod damnet deus, nullum inuenis peccatum quod poenitentia possit sanari. Si autem poenitentia est, & culpa est: Si culpa est, & voluntas est: Si voluntas est in peccando, natura non est quae cogat: Sed si quid in firmitatis patiuntur, qui non possunt implere quod volunt. Vnde Apostolus Paulus dicit: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi metis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis: manifestum est hoc venisse de traduce primi peccati Adam, & de consuetudine mala: Nam hodie libera voluntate faciunt homines consuetudinem, quam cum fecerint, facile superare non possunt. Ipsi ergo sibi de se ipsis fecerunt, quod contraria lex habitat in membris eorum. Sed qui concipiunt timorem dei, & per liberum arbitrium subdunt se sanandos optimo medico, & sicut bono curatori, ita & misericordiae creatori, per humilitatem confessionis & poenitentiae sanantur. Superbi vero dicentes se iustos, aut dicendo quia non peccant ipsi, sed aliud in illis peccat, & alia natura de illis peccat, per ipsam superbiam suam & insanabiles fiunt, & experiuntur iustum iudicium dei, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Non est ergo indignum vt deus dicat: Ite in ignem aeternum: eis qui eius misericordiam per liberum arbitrium respuerunt: & dicat, Venite benedicti patris mei, percipite regnum: eis qui per liberum arbitrium fidem eius susceperunt, peccata sua confessi sunt, poenitentiam egerunt, displicuerunt sibi quales fuerunt, & quales per eum facti sunt, illi placuerunt. Tu ergo iam ad hoc quod interrogavi responde. Sed impetret a te, ne moras superfluas faciamus: Si deo nocere nihil poterat, quare huc nos misit? Si nocere poterat, non est incorruptibilis deus. FELIX dixit, Si deo

A Si deo nocere nihil poterat, quare huc filium suum misit? AVG. dixit, Vide quemadmodum semper interrogas, & ad interrogata respondere non vis. Audi quod interrogasti, memento tamen te ad ea quae dico non respondere, me autem respondere. Deo nocere nihil potest, sed filium suum misit vt carne indueretur, & hominibus appareret, peccatores sanaret, in ipsa carne pateretur pro nobis, quae sumpsit ex nobis. In sua quippe natura pati nihil poterat, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. In hac natura quia deus erat verbum, pati nihil ille poterat. Vt autem pati pro nobis posset, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbum caro factum est, assumendo carnem, non mutatum in carnem: Assumpsit enim humanitatem, non amisit diuinitatem. Itaque idem deus & idem homo, in natura dei aequalis patri, in natura hominis factus mortalis, in nobis, pro nobis, de nobis, manens quod erat, suscipiens quod non erat, vt liberaret quod fecerat, non quod erat. Non est ergo passio Christi ex indignitate, sed ex misericordia. Praebuit enim exemplum patientiae nobis de nobis, id est homini de homine, carni de carne: non tamen in illa carne ipse deterior factus, sed caro in illo melior facta est. Pars vero dei vestri nulla carne assumpta, non enim erat in gente tenebrarum pro qua pateretur, descendit vt teneretur, ligaretur, pollueretur, & turpius quam ligabatur purgaretur. Iam enim de purgatione eius dixi. Haec omnia quanto indigniora sunt, tanto vtique faciliora ad intelligendum, quoniam in naturam dei ista non cadunt: Et absit a pio animo atque fidelitatis de deo credere, deo bono, deo vero, qualia vos creditis: non quem inuenistis, sed quem finxistis. Responde iam nunc, si deo nocere nihil poterat, pura illa substantia ipsius, nulla carne assumpta, in se passura: si quid passura erat, non in carne quam susceperat, quare huc missa est secundum vestra vaniloquia? FELIX dixit, Si nihil poterat noceri deo a parte aduersa, & Christo nihil noceri poterat ab aduersa natura, ad quam venit Christus vt eam liberaret, quia vt dicit propter libertatem nostram venit, ergo in captiuitate fuimus. Si in captiuitate tenebamur, & propterea Christus venit, vt nos liberaret de captiuitate, qui nos tenebat extraneus a deo erat, aut virtus dei. Si virtus dei erat qui nos tenebat, vt quid Christum mittebat, ille qui nos tenebat? Si in ipsius arbitrio erat quado vellet dimittere, vt quid Christus crucifigitur? Neminem autem laet Christum crucifixum: Quid illum crucifixerunt? Si dei virtus est, nihil nobis nocebat: Si dei virtus erat, non fuimus capti apud illum, sed quasi nos cum nostro principe, quasi filius cum parentibus, non autem Romani cum Barbaris. Non oportebat ergo, quia cum virtute dei constituti eramus, deum filium suum mittere, vt dicatur quia liberator noster venit. Si paret ergo cum virtute dei nos constitutos esse, Apostolus dixit: Christus nos liberauit de maledicto legis, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno: Hoc enim in ligno, dei virtus est: Christus enim pendet in ligno, & Apostoli ipsius omnes qui additi sunt pro ipsius praeccepto: quis ergo iste est qui maledicit omnem qui pendet in ligno? AVGVSTINVS dixit, Quos Christus redemit a diabolo, per confessionem suam tenebantur a diabolo: & in eius conditione constituti erant per iustum dei iudicium, cui seducenti consenserant per liberum arbitrium. Sicut autem in potestate hominis fuit diabolo consentire, vt captiuaretur: sic in ipsius diaboli

potestate fuit, cum angelus esset peccare, vt in deterius D mutaretur. Peccator ergo angelus per liberum arbitrium, vt suauis peccatum homini habenti liberum arbitrium, vt diabolus si noluisse non peccasset, & homo si noluisse non consensisset. Cum autem iam ab illo cui consenserat teneretur, non quia diabolus aliquid potuit, sed quia iustum dei iudicium fuit, & eius legi obtemperare noluit. Quia ergo sic inuenit Christus peccatores sub peccato, redemit contentes a superbiante. Quod autem in lege positum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno: Vnde Apostolus dicit: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno, non legem reprehendit, sed misericordiam commendauit. Quia enim Adam peccauerat, & omnis illa massa & propago peccati maledicta erat, dominus autem carnem de illa massa suscipere voluit, vt suscipiendo mortalitatem, quae de pena venerat, solueret mortem, quod de gratia veniebat: ideo dicit lex, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Mors enim ipsa pendeat in ligno, quae mors de maledicto veniebat. Quomodo ergo suscipiendo mortem interfecit mortem, sic suscipiendo maledictum soluit maledictum. Vnde & Apostolus dicit: Scientes, quia veteri homo noster simul confixus est cruci cum illo: quia de veteri homine nostro, id est de sorte mortis, quae veniebat ex merito peccati, suscipere dignatus est carnem mortalem de virgine Maria, in qua nobis & passionis & resurrectionis praebere exemplum: passionis, ad firmandam poenitentiam: resurrectionis, ad excitandam spem: vt duas vitas nobis ostenderet in carne, quam suscepit de vita nostra mortali, vnam laboriosam, alteram beatam: Laboriosam, quam tolerare debemus: beatam, quam sperare debemus. Toleramus autem laboriosam merito peccati nostri: ille autem ostendit eam in carne sua, non merito iniquitatis suae, sed officio misericordiae suae. Nam vt noueris bonam esse legem quam tu reprehendere voluisti, ipse Apostolus Paulus quoda loco dixit: Lex subintravit vt abudaret delictum: Adhuc videtur illam reprehendere. Sed audi quod sequitur: Vbi autem, inquit, abundauit delictum, superabundauit & gratia. Data est enim lex superbis hominibus, & viribus suis totum tribuentibus, vt cum implere non possent legem datam, prauaricatores inuenirentur, & facti rei sub lege, peterent misericordiam a legis conditore. Proinde paulo post dicit idem Apostolus: Itaque lex quidem sancta, & mandatum iustum, & sanctum, & bonum. Sed ne dicas, quia de alio mandato dicat, vt ostendat quia de illo dicit, de quo paulo ante dixerat, Lex subintravit vt abundaret delictum: statim sibi opposuit quaestionem, Quod ergo bonum, mihi factum est mors? Absit, Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Erat enim peccatum, sed non apparebat peccatum, data est lex superbo, fecit contra legem, & apparuit peccatum, quod erat sed non apparebat. Apparens autem peccatum humiliavit superbum, humiliatus superbus factus est poenitens, de poenitentia impetrata est misericordia. Audisti ergo quod interrogasti, responde quod interrogo: Nihil nocere poterat gens tenebrarum deo, quare huc misit partem suam miscendam, & polluendam a natura demonum? FELIX dixit, Si in arbitrio nostro sumus, nemo neminem cogat. Quando uolueris, ero Christianus: Voluntas nobis subiacet, aut esse Christianum, aut non esse. AVG. dixit, Quia voluntas nobis adiacet, manifestum est, & hoc de diuinitis scripturis docui, quod coactus est etiam inuitus dicere, etiam

Quod accedere ad deum ex dono dei sit. Cap. VII.

1. Timo. 1.

1. Timo. 6.

Psal. 33.

Mat. 5.

Mat. 9.

Roma. 7.

1. Tim.

Iacobi. 4.

1. Petri. 5.

Mat. 23.

Quare filius dei incarnatus sit. Cap. IX.

Christus crucifuit. Cap. X.

Gal. 3. Deut. 10.

Duas vitas Christus nobis ostendit per passionem & resurrectionem. Cap. XI.

Deute. 21. Galat. 3.

Roma. 6.

Roma. 5.

Roma. 7.

Roma. 5.

Roma. 7.

Quod homo saluatur sine datur ex libero arbitrio. Cap. VIII.

Quod ex voluntate hominis cuncta dependent agenda, nec cogi potest. Cap. XII.

G etiam ille qui vos in istum induxit errorem. Quod autem dicis, nemo cogatur, quando voluero ero Christianus, nemo plane te cogit: Quando volueris esto, quia ex voluntate tua huc venisti, & ex voluntate tua ista disputasti: Et ut voluntati male si mala est, pax bonae voluntati si bona est. Siue autem mala sit, siue bona sit, voluntas est. Bonam voluntatem sequitur corona, malam sequitur poena. Deus iudex voluntatum est, creator autem naturarum. Si ergo putas cogi te ut sis Christianus, audi a nobis omnino te non cogi: Cogita potius quae audis, perpende, in tua voluntate examina ut prudens, si tamen est in te vlla prudentia vel humana, vtrum ea quae dicta sunt veritate fulta sint: vtrum tu ipse in Manichei vestri defensione defeceris, sicut apparet: & quoad volueris esto quod nondum es, & desine esse quod es. FELIX dixit, Ecce iam compendiu, vt dixit sanctitas tua, ne chartas cumulemus, si tibi placet quod petiui, pridem huc veni: ostende mihi veritatem, vt illud quod teneo pareat, quia veritas non est, & habes me paratum ad credendum. AVG. dixit, Iam quidem quod tenes satis apparet, quia veritas non est. Absit enim a cordibus veritatem quaerentium vel tenentium, vt credant deum substantiam suam necessitate coactum misisse daemone naturam ligandam atque polluentem. Absit a fidelibus credere deum ad liberandum substantiam suam conuertere se in masculos contra feminas, & in feminas contra masculos ad eorum concupiscentiam tutandam. Absit a fidelibus credere deum substantiam suam ipsis demonibus merfam postea in aeternum damnare. Hoc ergo quia veritas non est, manifestum est. Sed quia vis tibi pro ista falsitate expulsa atque conuicta, patefieri veritatem, si quid de cognoscenda fide catholica adhuc mouet, ab initio fidei poteris erudiri. Etenim aptum perceptioni veritatis incommutabilis facit pia fides: a qua fide quisquis incipere noluerit, superbia foris remanebit, & ad id quod tendit vel quod vult, peruenire non poterit. Sed quia illa falsitas manifesta est, anathema falsitatem, vt possis incipere aptus esse ad cognoscendum veritatem. FEL. dixit, Cum apparuerit mihi, quia mihi non parat, quia altera mihi ostensa non est, non possum anathematizare. AVG. dixit, Anathematizandus est error, qui dicit corruptibilem deum, an non est anathematizandus? FEL. dixit, Iterum dic.

I AVG. dixit, Anathematizandus est error qui dicit corruptibilem deum, an non est anathematizandus? FELIX dixit, Quae ratum si dicit. AVG. dixit, Ego hoc interrogavi, qui dicit corruptibilem deum, anathematizandus est, an non? FEL. dixit, Qui dicit corruptibilem deum anathematizandus est, hoc mihi obicit? AVG. dixit, Hoc interrogo, FEL. dixit, Corruptibilem deum dicis, non autem quod primo dixisti, quia partem suam dedit aduersariis. AVG. dixit, Interim quod interrogo responde: Qui dicit corruptibilem deum esse, anathematizandus est, an non? FEL. dixit, Valde. AVG. dixit, Qui dicit corruptibilem esse naturam & substantiam dei, anathematizandus est, an non? FEL. dixit, Non intellexi quod dixisti. AVG. dixit, Hoc dico quod omnis homo intelligit, nisi qui se fingit non intelligere: naturam & substantiam dei, id est illud ipsum quicquid est deus, qui dicit esse corruptibilem, anathematizandus est, an non est? FEL. dixit, Etiam anathematizandus est, si probatum fuerit esse verum. AVG. dixit, Nondum tibi dixi, quia Manichaeus dicit corruptibilem naturam dei, sed hoc tibi dixi, quia quicumque hoc dicit, anathemati-

zandus est. FEL. dixit, Et ego respondi, quicumque hoc dicit etiam. AVGVSTINVS. dixit, Pars illa quae mixta est genti tenebrarum, de dei natura est, an de aliqua alia natura? FEL. dixit, De dei. AVG. dixit, Quod de dei natura est, hoc est quod deus, aliud quid quod non est deus? FEL. dixit, Ita est, quod de deo est deus est, secundum quod & scriptum est: Lux lucet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt. Deus enim lumē est, & tenebrae in eo non sunt. AVG. dixit, Bene respondisti, quia & quicquid de dei natura est, deus est, & deus lux est, & tenebrae in eo non sunt, & talis lux luxit in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt. Videamus ergo vtrum Manichaeus partem dei non dicat esse comprehensam a tenebris, non etiam teneri ligatam, non etiam & maculatam & pollutam, sic vt indigeat misericordia liberatoris & purgatoris. Si autem haec dicit, secundum te etiam, & secundum veras confessiones tuas, anathematizandus est: quia parte dei & naturam dei quod est ipse deus, dicit comprehensam a tenebris & ligatam & pollutam, quod tu ipse secundum Euangelium loquens non potuisti dicere. Sed verum dixisti, quia lux lucet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt. Manichaeus ergo anathematizandus, qui dixit, quia lux tenebrata est in tenebris, & tenebrae eam comprehenderunt. FEL. dixit, Sed & qui pollutur, & qui tenetur, liberatur, & nos si polluti sumus, mudamur. AVG. dixit, Sed hoc de dei natura non recte dicitur: sed de illa quae pollui potest recte dicitur, quia pollutur & mundatur. De illa vero quae pollui non potest, vides cum quanto sacrilegio dicatur, pollutur & mundatur, maxime quia sic dicitis quendam dei partem esse pollutam, vt propterea ligetur in aeternum globo tenebrarum, quia non potuit mundari. Hoc qui non anathemat, falsum paulo ante respondit, quia omnis qui dicit corruptibilem deum, anathematizandus est. FEL. dixit, Hoc quod dixit sanctitas tua, quia pars quae se non mundauit ab coinquinatione gentis tenebrarum: & sic dicit Manichaeus, quia non sunt missi in regnum dei: hoc enim asseris tu quia damnati sunt. Sed Manichaeus non hoc dicit, quia damnati sunt, sed ad custodiam positi sunt illius gentis tenebrarum. AVG. dixit, De ista parte tecum ago, quam dicis pollutam, purgari: postea si opus fuerit, de illa quae figuratur in globo eius. Interim quae purgatur, pollutata erat. FEL. dixit, Quae pollutatur & mundatur. AVG. dixit, Qui ergo dicit naturam dei & substantiam dei & id quod deus est, posse pollui, ligari, inquinari a gente tenebrarum, non est anathematizandus? FEL. dixit, Christus vnde nos mundauit, vnde nos liberauit? AVG. dixit, Christus non parte dei, non naturam dei liberauit, sed facturam quam fecit, in peccatum cadentem per liberum arbitrium, sua misericordia liberauit. Eam rem mundauit quae pollui poterat, eam rem liberauit quae captiuari poterat, eam rem sanauit quae infirmari poterat. Modo autem de deo, de natura dei, & de substantia dei, de eo quod deus est loquimur, poterat pollui, an non poterat? FELIX dixit, Anima nostra ex deo est quae polluta est: si non est ex deo, vt quid pro illa Christus crucifixus est? Si ergo parat quia Christus propter animam nostram crucifixus est, parat quia ex deo est, & polluta erat, & ipse eam mundauit. AVG. dixit, Ego non solum animam, sed corpus nostrum & omnem creaturam & spiritalem & corporalem ex deo esse dico, quia hoc habet catholica fides. Sed aliud est quod de se deus genuit, quod hoc est quod ipse, aliud autem quod fecit deus. Quod deus genuit, aequale

K Manichaeus esse anathematizandus, Cap. XV.

Ioan. r. i. Ioan. i.

L

Quo illud quod pollui poterat, mundatur. Cap. XVI.

M

Quod anima Christi redempta, ex deo sit per creationem, non per generationem. Cap. XVII.

Ex deo, de deo.

Psal. 32.

Quod deus oia fecerit ex nihilo: & quae differentia est inter facere & creare. Ca. XVIII.

A aequale est patri: quod deus fecit, non est aequale conditum conditori. Aliud autem dicimus ex deo esse, quod melius dicimus de deo esse, quia hoc est quod ipse, sicut vnigenitus filius, sicut verbum eius per quod facta sunt omnia. Alia vero sic dicimus ex deo, quia dixit & facta sunt, mandauit & constituta sunt. Hinc est anima ex his quae fecit deus non illud quod de se genuit deus: Ideo verbum quod de se genuit, pollui non potuit, nec potest, nec poterit. Anima vero quam fecit reatricem corporis, vt seruiret superiori, dominaretur inferiori, id est seruiret deo, dominaretur corpori, contempta dei lege per peccatum polluta est. Deus autem misericordiam prestans his quae fecit, misit filium per quem fecit, & per illum refecit. Quando condendum erat quod non erat, per verbum conditum est: quando rescindendum erat quod deprauatum fuerat, suscepta est inde creatura de virgine Maria, vt per id quod erat homo demonstraret homini, & quid sustinendum & quid sperandum esset: Itaque natura verbi substantia vnigeniti filij dei nihil passa est a persecutoribus Iudeis, vel a diabolo, angelo malo persecute: Sed quia induit se carne, induit se re mortali, re passibili, re mutabili: in eo quod se induit, passus est quicquid voluit ad exemplum patientiae, & reformauit hoc ad exemplum iustitiae. Tu modo dic mihi de dei parte, quod deus est, vtrum pollui possit, an non? Si potest, non est incommutabilis deus, & qui hoc dicit, anathematizandus est. Si autem non potest, vides anathematizandum Manichaeum, qui dicit partem dei naturam dei, quod est deus, venisse huc puram ad gentem tenebrarum ligatam atque pollutam, vt indigeat solui ac mundari. FEL. dixit, Hoc tu dixisti de anima, quia ex deo non est. AVG. dixit, Non dixi, sed dixi quia ex deo est tanquam a deo facta, non tanquam a deo nata. FELIX dixit, Dixisti de anima, quia non est ex deo, sed facta de dei, quia sine deo nihil est: hoc enim dicis tu, & non vis asseuerare, quia ex deo est anima. AVG. dixit, A deo est, sed facta est a deo. FEL. dixit, Aut facta est, aut missa est, aut data ex deo est. Ergo si ex deo est, pollutata est, & venit Christus eam liberare de pollutione, quid culpas Manichaeum? AVG. dixit, Quia ego dico animam non naturam dei, sed factam a deo, per liberum arbitrium peccasse, & peccato esse pollutam, & per dei misericordiam in poenitentia liberatam: tu autem ipsam naturam dei quod deus est, deum de deo dicis in gente tenebrarum captum atque pollutum, & multum interest inter id quod de se deus genuit, & quod fecit non de se, sed ex nihilo, id est, cum omnino non esset, a deo accepit vt esset, id est, vt institueretur. FEL. dixit, Ergo pars dei est. AVG. dixit, Iam tibi dictum est, non est pars dei, & accipe quomodo intelligas deum omnipotentem factorem. Omnia quae fiunt, & quod quisque facit, aut de se est, aut ex aliquo, aut ex nihilo. Homo quia non est omnipotens, de se filium facit: ex aliquo, sicut artifex ex ligno arcam, & ex argento vasculum. Potuit enim facere vasculum, sed non potuit facere argentum: Potuit facere arcam, sed non potuit facere lignum. Ex nihilo autem ex eo quod prorsus non est, facere vt sit, nullus hominum potest. Deus autem quia omnipotens est, & de se filium genuit, & ex nihilo mundum fecit, & ex limo hominem formauit: vt per istas tres potentias ostenderet effectiōnem suam in omnibus vasculum: quia de se quod fecit, nec fecisse dicendum est, sed genuisse. Quod autem ex aliquo, sicut de terra hominem, non sic fecit hominem de terra, vt alius ei fecerit ipsam terram vnde faceret hominem, quomodo fecit deus argentum argentario vnde faceret vasculum: sed ipse fecit, Tomus sextus.

& quod non erat vt esset, & quod inde rursus esset, quod deum ipse ex nihilo creauerat vt esset. Sic ergo corpus, sic anima, sic intelligitur vniuersa creatura facta a deo, non genita de deo, vt hoc sit quod deus. Proinde modo forte eliges quid teneas, & quid respuas. Elige quid sit melius: quoniam videmus multa mutabilia, & ipsa tamen bona quantum mutabilia: multa mortalia, & ipsa tamen bona quantum mortalia, Bonum autem omnino incommutabile ipse deus est. Quod melius sit tibi tenere, elige: deum mutabilem esse, an quod deus fecit mutabile esse: quia necesse est vt vnum e duobus dicas. Si nolueris admittere id quod deus fecit esse mutabile, restat vt dicas ipsum deum esse mutabilem. Vt autem ab hoc sacrilegio te purges, & ab hac blasphemia, ne dicas substantiam dei esse mutabilem: quare non concedis deum qui vere est, & incommutabilis est, quia ipse etiam dixit, Ego sum qui sum, fecisse omnia bona, sed non sibi paria? Proinde quia ipse incommutabilis est, non est mirum si quod fecit, quia ei aequale non est, non est incommutabile, sed mutabile. Ideo & per liberum arbitrium peccare & pollui potuit, & per eius misericordiam liberari. FELIX dixit, Dixisti hominem fecisse sibi filium. Nihil interest inter patrem & filium. Quia ergo hoc protulit sanctitas tua, & ego respondeo, quia deus & quae fecit aequalia sunt sibi. AVG. dixit, Quod intelligere noluit, quia homo cum filium facit, non facere proprie dicitur, sed proprie generare dicitur: sic & deus filium vnicum genuit, dixi tibi, non fecit. Fecit autem illud quod aequale non est ei: quod autem genuit, aequale est illi. Ita que elige tibi, vtrum velis dicere mutabilem dei facturam, an mutabilem dei naturam? FEL. dixit, Quomodo deus immutabilis est, similiter quem genuit immutabilis est: & quod fecit, si de ipsius natura est, non mutatur: sed de nihilo fecit, quia opus non mutatur. AVG. dixit, Sed iam tibi dictum est, quia quod fecit, non de ipsius natura est, sed ex nihilo fecit, quia omnipotens est. Non erat, & fecit, non de se, non de aliqua, re quam ipse non fecerat, sed ex nihilo. FELIX dixit, Ego non hoc dixi, sed dixi quia deus immutabilis est, & quod genuit immutabile est, & quod fecit immutabile est. Non dixi, vnde illud fecit. Non hoc quaesivi, vnde fecerit.

AVGVSTINVS dixit, Sed a me audisti quod non quaesivi, vt iam desineres l. stulta J loqui. Omnipotens deus & de se potuit generare, & de nihilo facere, & ex eo quod iam fecerat aliquid formare. De se, filium aequalem sibi: de nihilo, mundum & vniuersam creaturam: ex aliquo, de terra hominem, quia omnipotens est. Quod ergo de se ipso est, pollui nunquam potest, quomodo nec ipse. Quod autem ab illo factum est, non de illo, & pollui potest per liberum arbitrium, & mundari per ipsius misericordiam, condemnando quod peccauit, & agnoscendo qui eum creauit. Tu vero qui paulo ante dixisti, quia qui dei partem corruptibilem & contaminabilem dicit, anathematizandus est: negare autem non potes Manichaeum dixisse, quod pars dei in gente tenebrarum comprehensa atque polluta est, & his eum verbis blasphemasse apparet, ita vt peius blasphemare forte non posset: aut anathema illum talia dicentem, aut tu cum illo anathematizandus es & abiectendus. FELIX dixit, Manichaeus dicit, quia polluta est pars dei, & Christus dicit, quia polluta est anima, & venit liberare illam de pollutione. AVG. dixit, Sed anima non est pars dei, Nam iam tu confessus es, quia Manichaeus dixit pollutam partem dei, nos autem pollutam dicimus animam ex voluntate peccati,

Exo. 3.

Quod dei filius ex deo sit genitus: creatura autem sit ex nihilo facta. Cap. XIX.

F

Quod anima non sit pars dei, sed facta a deo, & per Christum redempta. Cap. XX.

p peccati,

Cap. XIII.

Interdum

An Manichei articuli sint anathematizandi. Cap. XIII.

G peccati, non autem esse animam partē dei, non de deo genitam, sed à deo factam. Sic ergo dicitur anima ex deo, quomodo dicitur aliquod opus fabri ex artificio eius, vel ex ipso factum, non tamen de ipso genitum sicut filius eius. Tu ergo quia iam cōfessus es Manichæū dixisse, pollui partem dei, & iam dudū dixisti anathematandum, qui dicit corruptibilem vel contaminabilem deum vel naturam eius, iam anathematizasti, quod nō vis fateri. Hoc enim quod dixisti, quia polluitur & quia mundatur, hoc ipsum quod dicitis, mundatur, expressisti, quia polluitur: & non habes unde euadat Manichæus: & tu dixisti quia polluitur pars dei. Anathema ergo Manichæum aut anathematizandus es cum Manichæo.

FEL. dixit, Ego non à Manichæo didici, quia polluta est pars dei, sed à Christo didici, quia propter animam venit quæ polluta erat. AVG. dixit, A Christo non didicisti, quia anima pars dei est. FEL. dixit, A Christo didicisti, quia anima ex deo est. AVG. dixit, Et nos didicimus, quia anima ex deo est, sed non est pars dei. Sic est enim anima ex deo quomodo factura ex artifice, non de deo sicut filius de patre. FELIX dixit,

H De pollutione agimus, Si polluta est anima quæ ex deo est, & potest purgari à Christo, qui pro illa venit, & illa pars dei quam Manichæus dicit, pollui potest & mundari per mandatum ipsius dei. AVG. dixit, Ecce iterum dicit partem dei pollutam purgari, & paulo ante dixerat anathematizandum esse, qui illam dicit corruptibile: modo dicit quia pollui potuit, & dicit quia mundari potest, vt confirmes quia pollui potuit. Hoc nos de parte dei non dicimus, sed de anima dicimus, quia tantquam opus eius ex ipso est, non tanquam proles de ipso. Redi ergo ad id quod dicitis, & discerne quod dicimus. Anima nec deus est, nec pars dei, Tu autem Manichæū dicitis dixisse pollui partem dei, quam dicit purgari, vt cōfirmet, quia polluitur. Restat ergo vt eum anathematizes, aut ista sententiæ anathematizeris. FEL. dixit,

Pertinet ad deū anima quæ per peccatum coinquinata est, an non? AVG. dixit, Pertinet, sed non est pars eius. FEL. dixit, Nō hoc interrogauī. AVG. dixit, Et quid interrogasti? FEL. dixit, Pertinet ad deum: an non pertinet? AVG. dixit, Iam dixi, & quia pertinet, & quomodo pertinet. FEL. dixit, Ego quæro vtrū vere ex deo est. AVG. dixit, Ex deo, nō de deo.

I FEL. dixit, Si nihil peccatū est, & anima ex deo est, & polluta est, & venit Christus liberare eam, & eam liberavit à peccato, quid culpamus Manichæū, qui dixit partem dei pollutam esse, & iterum mundari? AVG. dixit, Quia iam confessus es Manichæum dixisse partē dei esse pollutam, & dicitis non esse peccatū talem blasphemiam in deum effundere. Nos autem dicimus peccasse quidem animam per liberum arbitrium, & poenitendo purgari per misericordiam creatoris sui, quia nō est ex deo tanquam pars eius, vel tanquam proles eius: sed ex deo vel à deo facta est tanquam opus eius, Quid intersit inter nostram fidem & vestra perfidia, omnib⁹ manifestum est. Itaque secundum verba tua superiora, quia concessisti anathematizandū eum qui dicit corruptibile naturam dei, quod & Manichæū dicere manifestum est, quia noluit vt esset à te anathematizatus, eris cum illo anathematizatus. Post hæc cum multis verbis inter se agerent, FELIX dixit, Dic iam, quid vis faciam. AVG. dixit, Vt anathematizes Manichæū, cuius sunt tantæ istæ blasphemie. Sed si ex animo facis, tunc fac, nemo enim te cogit inuitū. FEL. dixit, Deus videt si ex animo facio: non enim homo potest videre:

Quo anima facta sit ex deo, quia nō est pars eius nec vt filius eius. Cap. XXI.

Qualiter Felix redit ad fidē catholicam: & qualiter anathematizet Manichæum & spiritū eius. Cap. XXI.

sed hoc peto vt confirmes me. AVG. dixit, In quo vis vt te confirmet? FEL. dixit, Prior tu anathematiza, vt ego postea anathematizē. AVG. dixit, Ecce enim manu mea scribo, volo enim vt & tu manu tua scribas.

FEL. dixit, Sed sic anathematiza, vt spiritū ipsum qui in Manichæo fuit, & per eum ista locutus est, anathematizes. Augustin⁹ accepta charta scripsit hæc verba, Augustinus Episcopus Ecclesiæ catholicæ iam anathematizo Manichæum & doctrinam eius, & spiritum qui per eū tam execrabiles blasphemias locutus est, quia spiritus seductor erat, nō veritatis, sed gefandi erroris, Et nunc anathematizo supradictū Manichæū & spiritū erroris ipsius. Et cum eadem chartā Felix dedit, etiā ille manu sua hæc verba scripsit, Ego Felix qui Manichæo credideram, nunc anathematizo eum, & doctrinā ipsius, & spiritum seductorem qui in illo fuit, qui dixit deum partem suam gēti tenebrarum miscuisse, & eam tam turpiter liberare, vt virtutes suas transfiguraret in foeminas contra masculina, & ipsas iterum in masculos cōtra foemina demonia, ita vt postea reliquias ipsius suæ partis configat in aeternum globo tenebrarum. Has omnes & ceteras blasphemias Manichæi anathematizo. Augustinus Episcopus, his in Ecclesia coram populo gestis subscripsi. Felix his gestis subscripsi.

Libri Secundi Finis.

AD LECTOREM DE LIBRIS PRAECEDENTIBVS.

In his actis nescio quid potissimum admirer, Felicis ne impudentiam, qui prouocavit ad publicam disputationem, ad quam adeo non fuit instructus, ut uix asinus possit insulsius argumentari: an populi tolerantiam, quæ sic delirantem beluam citra tumultum auscultarit: an Augustini stomachum inuincibilem, qui tam indoctis ineptiis tam diu tanta lenitate responderit.

EPISTOLA SECVNDINI Manichæi ad sanctum Augustinum.

Omīno merito honorabili atque laudabili & vnicē percolēdo, Augustino, Secundinus.

Habeo & ago gratias ineffabili ac sacratissime maiestati, eiusq; primogenito omnīū luminū regi, Iesu Christo, Habeo gratias & supplex factō refero spiritui, qd dederunt præbueruntq; occasione qua ego securus salutarē tuam egregiam sanctitatē, domine merito laudabilis & vnicē percolēdo. Nec mirū. Sunt enim ad omnia bona præstanda, & ad omnia mala arcēda satis aptissimi, quicq; tuā beneuolentiam suis defendant propugnaculis, eripiantq; ab illo malo, non quod nihil est, ac quod factiōe passiōeq; mortaliū gignitur, sed quod paratū est vt veniat. Væ autē illi qui se eidem præbuerit occasionem, Nā dignus es qui ab iisdē talia munera cōsequaris, iidemq; veritatis tuæ nutritores, efficiatur vere lucerna, quā in cordis tui candelabro dextera posuit veritatis, ne furis aduentu thesauri tui dilapidetur patrimonio: iubeantq; sine lapsū illā manere domū, quam tu non super erroris arenā, sed super scientiæ lapidem collocasti: illūq; à nobis repellant atrocē spiritū, qui hominibus timorē immittit & perfidiā, vt animas auertat ab angusto tramite saluatoris: cuius oēs ipetus per illos principes fundūtur, cōtra quos se Apostolus in Ephesiorū Epistola certamē subire fatec. Dicit enī se nō cōtra carnē & sanguinē habere certamē, sed aduersus principes & potestates,

Matth. 5.

Matth. 7.

Eph. 6.

A potestates, aduersus spiritalia nequitia quæ sunt in celestibus. Et reuera, quis enim contra arma habeat, nisi contra armatum, aduersus illum qui mouetur? Vt enim hominum corpora arma peccati sunt, ita salutaria præcepta arma iustitiæ. Hoc Paulus, hoc ipse testatur Manichæus. Nō ergo armorum pugna est, sed spirituum, quibus vtuntur. Pugnāt autem animarum gratia. Horum in medio posita est anima, cui à principio natura sua dedit victoriam. Hæc si vna cum spiritu virtutem fecerit, habebit cum eo vitam perpetuam, illudq; possidebit regnum, ad quod dominus noster inuitat: Si vero ab spiritu vitiōrū incipiat trahi & consentiat, ac per consensum poenitudine gerat, habebit harum sordium indulgentiæ fontem. Carnis enim commixtione ducitur nō propria voluntate. At si cum seipsam cognouerit, consentiat malo, & non se armet contra inimicum, voluntate sua peccauit. Quam si iterum pudeat errasse, paratū inueniet misericordiarum authorem. Non enim puniatur quia peccauit, sed quia de peccato nō doluit. At si cū eo peccato sine venia recedat, tūc excludetur, tunc virgini stultæ comparabitur, tunc hæres erit sinistra manus, tunc à domino pelleretur ex cōiuiuo nuptiarum, nigrarum causa vestium, vbi sletus erit & stridor dentiū, ibiq; cum diabolo ad ignem originis ipsius, quem tua mira prudentia, aut ex archangelo factum, memorat, aut nihil esse fateatur. Cur ergo regnabunt iusti, cur Apostoli & martyres coronabuntur? Totum propterea quia vicerunt nihil: O quantum frustratur vincētis potentia, cum aduersarius nullius virtutis esse prædicatur. Muta quæso sententiam, depone Punice gentis perfidiam, & recessionem tuam ad veritatem, quæ per timorem facta est, conuertere. Noli his mendaciis te excusare. Legit enim aliquanta exile meum & qualecunq; est Romani hominis ingenium, reuerendæ tuæ dignationis scripta, in quibus sic iraceris veritati, vt philosophiæ Hortensius. Hæc itaque cum suspensio animo agiliq; oculo iterum iterumq; repetissem, summum inueni vbiq; oratorem & deum penē totius eloquentiæ, nusquā vero comperi Christianum: & armatum quidem contra omnia, affirmantem vero nihil, cum te magis sciētia peritum debuere ostendere, non sermone. Illud vero tacere non possum tuæ patientissimæ sanctitati, Vilius enim mihi es, pro certo sic est, & nunquam fuisse Manichæum, nec eius te potuisse arcana incognita secreti cognoscere, atque sub Manichæi nomine persequi te humilem atque Mithridatem. Ego nanque fateor non tali diligentia nec tanta industria Anicianæ domus micare marmora, quanta tua scripta perlucēt eloquentia. Hanc si voluisses veritati concordare, magnum vtique nobis extitisset ornamentum. Noli rogo contra tuam venire naturam, noli esse erroris lancea, qua latus percutitur saluatoris. Vides enim illum & in omni mūdo, & in omni anima esse crucifixum, quæ anima nūquam habuit causam succensendi. Et tu igitur qui ex ipsa es, dimitte quæso iam vanas inculcationes, superfluas relique controuersias. Tanto tempore cum parente tuo in medio tenebrarum constitutus, nunquam subsannasti. In medium Solis ac Lunæ inuentus es accusator. Quis igitur tibi patronus erit ante iustum tribunal iudicis, cū & de sermone, & de opere cæperis te teste conuincere? Perfa quem inculcasti non aderit. Hoc excepto, quis te flentem consolabitur? Quis Punicum saluabit? An emendatum in Euangelio est, quōd spatiosa via non deducit in interitum? An saluum in Paulo est, quōd operum singuli suorum non erunt reddituri rationem? O vtinam

Roma. 6.

Matth. 25.

Matth. 22.

Ioan. 19.

Matth. 7.

Roma. 14.

à Manichæo recedens, Academiā petis, aut Romanorum bella, qui omnia superarunt, interpretatus fuisses: quā magna ibi, quā egregia comperis, & non castus homo vtique totius pudicitia & paupertatis, infes ad Iudaorum gentes Barbaras moribus cum præceptis inferis fabulas, & adducis vxorem fornicariam, & facies filios fornicariæ, & fornicando fornicabitur terra à domino, & non laabis manus post coitum coniugis, & mitte manus super femur meū, & macta & manduca, & crescite & multiplicamini. An tibi leones in lacu placuerunt, quia cauæ non erant? An tibi sterilitas Saræ doluit, cuius pudoris distractor maritus sororem fingens extiterat? Sed forte post Daretis & Entelli certamen, Iacob & ipsius pammachiam expectare volueras? An numerum Amorreorum: an pancarpum in arca Noë conspiciere disposueras? Noui ego te hæc semper odio habuisse, noui ego te semper magna amauisse, quæ terras deserant, quæ caelos peterent, quæ corpora mortificarent, quæ animas viuificarent. Quis igitur ille est qui te repente mutauit, quanquam hæc tuæ sanctitati dicere nimis absurdum sit? Ipse enim non ignoras quam pessimus sit, quamq; malignus, quicq; etiam tanta calliditate aduersus fideles & summos viros militat, vt & Petrum coegerit sub vna nocte tertio dominum negare, & idem resurgenti Thomam non permisit credere: quæ tamen vulnera curata sunt indulgentiæ medicina. Illud vero quā audacter molitus sit, vt domino optimum semen seminanti, ille zizania miscuerit, & tanto pastori Scarioten rapuerit: & vt ad vltimū crucis supplicium veniretur, in perniciem ipsius Scribas Pharisæosq; accederit, vt Barrabam dimittere clamaret, & Iesum crucifigerent. Euasimus igitur, quia spiritalem secuti sumus Saluatorem. Nam illius tantum eruperit audacia, vt si noster dominus carnalis foret, omnis nostra fuisset spes amputata: & tamen ne ipso quidem crucis opprobrio potuit satiari: quin immo insaniens, hinc egit spinis coronari, illinc aceto potari: hinc militum lancea percuti, illinc sinistri latronis ore blaphemari. Ac postea tantum eius creuit iniquitas, vt & ipso & Apostolis eius illuc ascendētib⁹ diuersas componeret quæstiones, sub eorum, quod peius est, nomine superstitionis omnibus, id est, catholici vocabuli diuidēs dignitatem. Omitto nanq; quatenus vnquamque discipulorū aduersus magistros armauerit, quatenus Hymenæum, quatenus Alexandrum deceperit, quæ apud Antiochiā, quæ apud Smyrnam, quæ apud Iconium commiserit: illa nunc addo quæ præsens aeditat multitudine, à qua tantum virtus procul est, quātum populo clausa est. Nec enim virtus est ad quā turba peruenit, & turba quā maxime foeminarum. Sed vereor clandestina eorum publicare, ne ab aliis ordita crimina geminētur: quanquā sapientum est vtrūq; ferre, vtrūq; ridere, & ad illud tantū niti, quod beatitudinem conciliat, quod parturit vitam. Et tamē iterum atque iterum supplex deprecor, oro etiam atque etiam obsecro, primum quidem veniā largiri digneris, si quo sermone fuerit tuum titillatum aureum pectus: ardore enim hoc nimio feci, quia nolo te à nostro grege diuelli, à quo etiam ego ipse aberrans penē perirem, nisi cito me de iniqua communionis tutilissem natura. Deinde vt concilies te illi, quæ in te nihil deliquit: redeas ad illam quæ tibi & in dierum culpam, non erit succensura. Nec enim septies tantum nouit ignoscere, quin immo habet & ligandi & soluēdi potestatem. Noli te fingere palpare qui dudum vidisti: noli velle discere q potes docere. Dimitte hominū gloriā, si

Osec. 1.

Gene. 24.

Acto. 10.

Gene. 11.

Gene. 11. 12.

& 20.

Aenci. 5.

Gene. 32.

Gene. 7.

Matth. 16.

Ioan. 20.

Matth. 13.

Ioan. 13.

Matth. 27.

1. Timon.

Matth. 18.

DIVI AVRE

LII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA SECVNDINVM MANICHAEVM, LIBER VNVS.

I Va in me benevolentia, quae apparet in literis tuis, grata mihi est: sed quam te vedamari a me oportet amantem me, tam tristis sum quod tenaciter inhaesi suspicionibus falsis, partim aduersus me, partim aduersus ipsam quae mutari non potest veritatem. Sed quod de animo meo verum non sentis, facile contemno. Hoc enim sentis, quod & si in me non agnosco, fieri tamen potest ut sit in homine. Ergo etiam si erras in me, non tamen ita erras, ut me de hominum numero eximat tua opinio: quia id de me credis quod fieri potest in animo humano, etiam si non sit factum in animo meo. Nec igitur opus est, ut tibi hanc suspicionem magnopere coner asferre. Non enim spes tua pendet ex me, aut bonus esse non poteris nisi ego fuero. Senti de Augustino quicquid libet, sola me in oculis dei conscientia non accuset. Quod enim ait Apostolus, Mihi minimum est ut a vobis iudicer, aut ab humano die. Ego autem vicem tibi non rependam, ut de tua mente aliquid existimare in malam partem audeam, quod intueri non valeo. Nec dico quod me subdole lacerare volueris: sed tantum de te opinor, quantum de te indicas verbis. Quam obrem etsi non bona de me suspicatus sis, quod carnali timore alicuius incommoditatis, quae de vestra societate mihi accideret poterat, haeresim Manichaeorum relinquerem, vel cupiditate honoris quem in catholica adeptus sum: tamen non de te vicissim male sentiens, credo esse beneuolam suspicionem tuam, & hoc non criminandi causa, sed corrigendi studio scripsisse te existimo. Si autem mihi accommodares credendi beneuolentiam, quoniam latebras animi mei arguis, quas utique promere ad oculos tuos & demonstrare non possum, facile de ipso mutares sententiam, & nolles amplius temere affirmare quod nescis. Ego enim fateor, timore Manichaeos deserui, sed timore illorum verborum quae per Apostolum Paulum prolata sunt, Spiritus, inquit, manifeste dicit, quod in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoriis & doctrinis demoniorum in hypocrisis mendaciloquorum, cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, abstinentes a cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem. Omnis enim creatura dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Quibus verbis etsi alios fortasse haereticos, tamen maxime Manichaeos breuiter aperiteque descripsit. Hoc ergo timore cum in puerili ingenio saperem, me ab illa societate diuulsi. Amore quoque honoris aruisse me fateor, ut inde discederem: sed illius honoris de quo idem dicit Apostolus, Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum. Quis autem operari bonum conabitur, qui non in voluntate mutabili, sed in natura incommutabili malum esse putauerit? Vnde & ipse dominus, eis qui bona se loqui arbitrabatur cum essent mali, Aut facite, inquit, arborem bonam & fructum eius bonum: aut facite arborem

Refellit Augustinus sententiam Secundini licet bonum & verum admittat, & malam intentionem excuset. Caput. I.

L 11. q. 3. ca. 56. ti.

1. Cor. 4.

M Quare redi- querit Augustinus Manichaeos: & doctrina ipsorum sit falsissima. Cap. III.

Roma. 2.

Matt. 12.

G vis Christo placere. Temporibus nostris renoua Pauli, qui cum legis Iudaicae doctor esset, consecutus a domino apostolatus gratiam, quae putabat commoda, contempit ut stercore, ut Christum lucrifaceret. Subueni animae tuae tam lucida, quia ignoras quali sit fur hora venturus. Noli ornare mortuos, quia viuorum es ornamentum. Noli comes esse lati itineris, quia Amorem expectat, sed ad arctam festina viam, ut cosequaris vitam aeternam. Desine quaso vtero claudere Christum, ne ipse rursum vtero concludaris. Desine duas naturas facere vnam, quia appropinquat domini iudicium. Vae qui accipient, qui quod dulce est, in amaritudinem transferunt. Sed si dubitas de principio, si ambigis de pugnae exordio, poterit diuino tractatu pacificoque colloquio reddi ratio. Illud tamen notum facio tuae sagacissimae bonitati, quia sunt quaedam res quae exponi sic non possunt ut intelligantur. Excedit enim diuina ratio mortalium pectora. Vtputa hoc ipsum cum sint duae naturae: aut quare pugnaverit qui nihil poterat pati: nec non etiam de seculo nouo, quod idem memorat, quia preteritis maxime illius terramotibus hoc edificetur. Quis autem admittat inter diuina praecidi, scilicet nisi figuram facias interpretantis ad auditorem, quia ab hoc verba praecidunt, & in illo componuntur. Et quanuis tractator multa dixerit quae teneat apud se auditor, tamen a tractatore non recesserunt: nisi taliter & de illo sentias seculo, & id quod dicitur stultum satis & ineptum. Ita quoque & de pugna, quod nisi primo coniciat, quia deus totus iustitia est, vicinum autem facinus est inuadere aliena: ad hoc vero cum venerit contraria natura, ille quidem nihil poterat pati, quia praecius erat: visus fuisse facinori consensisse nisi pugnasset: & ideo magnam opposuit venienti virtutem, ut iustitia ipsius nulla pollueretur sacrilegij consensione. Ita enim homo iustus finitus est, ut nec ipse peccet aliquando, nec aliquando consentiat peccatori. Illud etiam quia dicitur, in suo regno potens erat in natura, ut omnipotens esset iudex. Haec si quidem ita dicta sunt, non ut ille factus est, sed ut assequi ego non valui: adhuc non satisfaciunt perfidia, nec ceccis sol exortus est, nec surdis vox audita est, nec dapes mortuis praeparatae. Quod autem loca naturis assignari non possunt, hoc est quod conditio humana inenarrabile vocat atque ineffabile. Saluator autem cui totum facile est, duo haec dextrum vocat ac laeuum, intus ac foris. Venite, ac recedite. Tu autem conuersum facis & pedem ponis, ut est orbis, vita, salus, lumen, lex, ordo, potestas: si vocalem dicis & mutam, longam vocas breuem, quae naturae haec non sonant, duo pro certo significat, & abinuicem separata. Sed tuae admirandae sublimisque prudentiae cum talia a me exponuntur, tale est quale si Iordanis Oceano aquam commodet, aut soli lucerna luce, aut populus Episcopo sanctitatem. Quam ob rem ferre oportet quicquid haec Epistola continet. Nam & ego nisi tuam diuinam nossem patientiam, quae facile cuique condonat, nunquam taliter scripsissem: quauis cernas eximios me sensus summam tetigisse plurimumque cauuisse, ne tibi multus viderer. Quocirca haec fidem penetram repererit sanctitatem, qualiterque saluamur: alioquin similia voluminum exinde poteris generare. Domine merito laudabilis & vnice percolende vale.

Epistola Secundini Manichaei finis.

A arborem malam & fructum eius malum: Malis vero iam mutatis in bonum, Apostolus ait, Fuisit enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino. Sed si non vis mihi de animo credere, existima vt libet, tantum de ipsa veritate caue quid sentias. Tentatio te non apprehendat nisi humana, Humanus enim error est, ut id factum in anima mea credas, quod fieri potuit, etiam si non est factum. Cum vero sacrilegam, & non solum falsissimam, sed fallacissimam fabulam Persicam, non de quolibet homine, sed de summo deo mendacii contaminatissimis contextam atque confictam putas esse veritatem, non est hoc modo praterendum, neque tanta mors animae contemnenda. Est enim quod tecum agi possit: quia sicut de animo meo nihil amplius possum dicere, nisi vt credas mihi: quod si nolueris, non inuenio quid faciam. Ita etiam cum de ipsa luce animorum, quam rationales mentes quanto puriores, tanto tranquillius intuentur, falsum aliquid existimas, tibi potest si patienter audias demonstrari, quam sit remotissimum a veritate quod sentis. Sicut enim sensum oculi tui sentire non possum, nec tu mei, sed tantummodo nobis de hac re credere vel non credere possumus: illam vero speciem quae nostris oculis visibilis subiacet, inuicem nobis valeamus ostendere. Sic de affectionibus animorum nostrorum, quas proprias habemus, credamus nobis si placet: si autem non placet, non credamus. Rationem autem veritatis, quae nec mea nec tua est, sed vtrique nostrum ad contemplandum proposita, sine peruicaciae caligine, serenatis mentibus pariter attendamus. Nec alia documenta tibi proferam, quibus Manichaei error apparet, quam ex epistola tua. Scribis enim habere te & agere gratias ineffabili ac sacratissimae maiestati, eiusque primogenito omnium luminum regi, Iesu Christo. Dic mihi quorum luminum sit rex Iesus Christus? Eorumne quae fecit: an eorum quae genuit? Nos enim dicimus deum patrem genuisse filium aequalem sibi, creasse autem per eum, hoc est condidisse ac fecisse creaturam inferiorem, quae vtrique non est quod est ille qui fecit & per quem fecit. Itaque quoniam per eum fecit secula, recte ab Apostolo dictus est, rex seculorum, tanquam superior inferiorem, & regendi potens, regens ea quae regimine indigent. Tu autem cum Iesum Christum regem luminum appellas, si genuit ea, cur non sunt equalia generantia? Si autem dicis aequalia, quomodo rex eorum est, cum regem necesse sit regere, nec vilo pacto fieri possit, ut sint ea quae reguntur ei a quo reguntur similia? Quod si non genuit, sed fecit haec lumina, quare vnde fecerit? Si de seipso propagauit, cur ergo inferiora sunt? Si autem non de seipso, dic vnde? An forte nec fecit nec genuit lumina quibus regnat? Habet ergo originem propriam atque naturam, sed profecto inualidiore, vt a potentiore vicino vel patiantur se regi vel cupiant. Nonne cognoscis, si ita est, excepta gente tenebrarum iam duas esse naturas, alteram alteri egere auxilio, sed neutram ex alterius pendere principio? Hanc profecto opinionem tu repudias, quoniam Manichaeo maxime aduersa est, qui non duas naturas, regem luminum & lumina quae reguntur, sed duas naturas regnum luminum & regnum tenebrarum persuadere conatur. Refugies igitur ad id, vt genita dicas haec lumina: vbi cum quaesiero, cur infirmiora sint, contendere fortasse tentabis aequalia. Sed cum retulero, quae causa est, vt regantur? negabis regi. Hinc respondebo, cur habent regem? Vbi non video quid restat ingenuitati tuae, nisi vt te poeniteat tale ostium posuisse in epistola tua, per quod tu ipse exire non possis. Sed

Ephes. 5.

1. Cor. 10.

Quod Secundinus suis propriis verbis vincitur ab Augustino. Cap. III.

1. Timo. 1.

Tomus sextus.

etiam cum te poenituerit & dixeris, non ideo Manichaei vultu putari oportere, quod tu aliquid in literis tuis incautius posuisti innumerabilibus locis de libris Manichaei recitabo, Regnum lucis ab eo vocari, quod regno tenebrarum naturaliter constitutum esse contrarium: nec regnum, sed regna. Quandoquidem in ipsa epistola ruinosi fundamenti cum deo patre loqueretur, Nullo, inquit, in regnis eius, aut indigente, aut infirmo constituto. Vbi autem regna sunt, quis tam caecus est, qui non intelligat aequales reges iis, quibus regnant omnino esse non posse? Quid igitur tam vicinum si velis aduertere, & tam conueniens honestati pectoris tui, quam vt te poeniteat illud in epistola posuisse? Est enim verissime Iesus Christus rex luminum, nullo modo sibi aequalium, sed subiectorum, & eorum rector beatorum. Poeniteat autem te potius fuisse Manichaeum, cuius omnes deceptorias machinationes veridica frons epistolae tuae vno ictu arietante subuerterit. Quia enim Christus luminum rex est, nec de seipso genuit inferiora quibus rex esset: nec ea vicina sibi quibus regnaret assumpsit, quae nec genuerit ipse nec fecerit: ne sint duo genera boni, quorum neutrum sit ex altero, sed nec vnum indigens altero, quod a tramite veritatis alienum est: restat vt ea lumina quibus regnat, quae vtrique bona sunt, quia inferiora sunt non genuerit: quia propria sunt, non usurpauerit, sed fecerit & condiderit deus. Si volueris quaerere vnde fecerit, & imaginari coeperis adiutoria materiae quam ipse non fecit, vt ibi non videatur omnipotens facere quod vellet, nisi cum aliqua res quam non fecerat adiunxerit, rursus inexplicabiles caligines erroris patieris. Sed dicta prophetica sobrio captu intelligentiae sublimi atque ineffabili maiestati apertissime adiunguntur. Ipse dixit, inquit, & facta sunt, ipse madauit & creata sunt. Ita videbis quomodo dicatur in catholica fide, quod deus de nihilo fecerit omnia bona valde. Si enim de aliquo fecit, vtrique aut de seipso, aut non de seipso. Sed si de seipso, non ergo fecit, sed genuit: cur igitur inferiora genuit? Nam eorum nisi inferiora essent, rex esse non posset. Si non de seipso, non vtrique de aliquo quod ipse non fecit: alioquin de alieno fecit: & erat iam bonum quod ipse non fecerat, vnde sibi regnum statuerat. Quod si ita est, incipit non esse bonorum operum creator, quia erat bonum quod ipse non creauerat. Non enim de malo alieno lumina quibus regnaret efficeret. Relinquitur itaque, vt si de re aliqua fecit, de illa fecerit quam ipse iam fecerat. Ita fit vt primas origines condendarum rerum de nihilo deum fecisse fateamur, nisi quia forte ineffabilis ac sacratissimae maiestatis primogenitum Iesum Christum esse dixisti: non secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem vocatus, sicut Apostolus dicit, & sicut catholica credit fides, habere dignatus est, quibus esset primogenitus: sed potius secundum ipsam diuinitatis excellentiam vis eum primogenitum intelligi, vt illa lumina in quibus regnat semper eius sint: non facti a patre per ipsum, sed geniti a patre post ipsum: vt sint ipsi postgeniti, ille primogenitus, omnes tamen de propria patris eademque substantia. Quod si ita credis, primum contradicis Euangelio, vbi etiam vnigenitus dicitur est, Et vidimus, inquit, gloriam eius tanquam vnigeniti a patre. Quoniam nullo modo verum diceretur, si sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, quae co substantialis est patri, & est ante omnem creaturam: nisi ex eadem substantia semper haberet. Itaque cum & vnigenitum & primogenitum eum diuina testetur eloquia. Vnigenitum, quia sine fratribus: Primogenitum,

Quod deus oia de nihilo, & non alio quo praesens u fecerit. Cap. III.

Psal. 32.

Gene. 1.

Quare Christus dicitur vnigenitus & primogenitus, & non secundum adoptionem primogeniti. Cap. V.

Ioan. 1.

G tum, quia cum fratribus: nō inuenies quomodo vtrumque de illo secundum eandem naturam diuinitatis intelligas. Fides vero catholica, quae inter creatorē creaturamque distinguit, nullam patitur in his duobus nominibus intelligendi difficultatem, vni genitum eum accipiens secundum id quod scriptum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deū, & deus erat verbum. Primogenitum autem vniuersae creaturae, secundū id quod Apostolus ait, Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, quos ei pater ad fraternam societatem, nō aequalitate substantiae, sed adoptione gratiae generauit. Lege itaq; scripturas, nusquam inuenies de Christo dictum, quod adoptione sit filius dei. De nobis autem sapissime legitur, Accepistis spiritum adoptionis filiorum: adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri: vt adoptionem filiorum recipiamus: praedestinavit nos in adoptionem filiorum: Gens sancta, populus in adoptionem gloriae domini nostri Iesu Christi. Et si quae talia recordanti vel legenti occurrerint. Aliud est enim per patris excellentiam esse vnicum filium dei, aliud per misericordem gratiam accipere potestatem filios dei fieri credentes in eum. Dedit eis, inquit, potestatem filios dei fieri. Nō ergo erant natura, cum potestatem vt fierent acceperit credendo in ipsum, Cui vnico nō peperit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, vt apud se vni genitum, ad nos primogenitum faceret. Ex illo igitur quod vni genitus est, non ex carne, nō ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex deo natus est. Ex illo autem quod primogenitus in Ecclesia fratribus factus est, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nos quoque in quantum naturaliter filij irae fuimus, hoc est vindictae filij, vinculo mortalitatis obstricti, quantum illo create atque instituite, qui proculdubio a summis vsque ad ima, omnia in mensura & numero & pondere disponit & format, tamen ex carne & sanguine, & ex voluntate carnis nati sumus. In quantum autem accepimus potestatem filij dei fieri, nec nos ex carne & sanguine, aut ex voluntate viri, aut ex voluntate carnis, sed ex deo, nō quidem coaerante natura, sed adoptante gratia nascimur. Deinde si iam concederem non esse vnicum patri Iesum Christum, secundum eiusdem substantiae diuinitatem, sed habere semper post se natos quibus esset primogenitus, quomodo rex eorum esse posset? Quae te iam auderes dicere eo fortio rem natum esse, quo priorē? Puderet certe ita sentire. Non autem ita sentis, quid igitur sentis? Leni a nimum tuum, & placabilem te redde considerandae sine pertinacia veritati. Hoc enim etiam abs te requirā, quomodo intelligas primogenitum Iesum Christum in illa diuina atque optima aeternaque substantia: vtrum tempore primus est genitus, vt posteriores natos in illo regno intelligamus, quibus est primogenitus? Neq; possumus dicere quot horis vel diebus, mensibus aut annis maior sit, qui ortus est prior, sed tamē aliquo intervallo atque spatio temporaliter has generationes discretas esse cogitemus. An vero non tempore, sed ipsa excellentia sublimioris vtique maiestatis, quae etiam rex esse fratribus luminibus meruit, primogenitū accipimus, tanquam in aliquo genitum principatu? Si responderis eum tempore fratribus priorem esse atque maiorem, vt iam ex hoc & regnum insuper delatum esse contendas, quod eos nascendo praecesserit, & aliquando ipse fuerit cum illi nondum essent, quid dicis frater? Itane praecipitabis cor tuum in hoc impietatis abruptum, vt existimes in

illam diuinam summamque naturam mutabilitatem temporis cadere, & credas ibi aliquid existere, quod ante non fuerit? An forte oportebat inde aduersus tenebrarum gentem lumina progredi: progressiones ipsas generationes vocas, quas temporaliter factas putas, vt temporaliter pugnaretur? Non ergo poterat vnum lumen sufficere, quod totum illud bellicum negocium diuina virtute perageret. Aut si multis opus erat, hoc nunc spiritualius sentiendum est, vt angustum arbitremur aditum fuisse, quā simul exire non possent, vt ex eo quod vnus ē fratribus prior exiret, & primogenitus dici, & rex fieri ceteris mereretur. Nolo minutatim singula persequi, ne ingenio tuo, valenti ex paucis cuncta conspiciere, nimis onerosus sim. Erige igitur aciem mentis, nebulas contentionis absterge. Video profecto neque secundum loca, neque secundum tempora, motus, progressus, exortus, occasus, vllāve conuersiones fieri posse, nisi in creatura mutabili: quae tamen nisi esset ex artifice & conditore deo, nō dixisset Apostolus, Et seruauerunt creaturā potius quam creatori, qui est benedictus in secula. In hac enim sententia maxime duo sunt necessaria, quae mecum intuearis, peto. Vnum, quia si creatura aliena esset a deo, non eius creator deus ab Apostolo diceretur. Alterum, quia si vnus eiusdemque substantiae creator & creatura essent, non reprehenderentur, quia seruauerunt creaturā potius quam creatori, quoniam cuiuscunque seruissent, ab eadem natura atque substantia non recessissent. Quomodo enim nemo potest seruire filio qui non seruiat & patri, quia vtriusque est vna substantia: sic nemo potest seruire creaturae, nisi seruiens creatori, si esset vtriusque vna substantia. Vnde si iam discernis, & sapis, plurimum attenderes esse inter creatorem & creaturam: atque oportet intelligas prolem creatoris non esse creaturam, nec sibi esse inferiorem, sed aequalem eiusdemque substantiae. Ac per hoc si quis coleret eique seruiret, simul etiam creatori eius & patri cultum seruitutemq; praebet. Cum vero reprehenduntur ab Apostolo, & detestabiles habentur qui coluerunt & seruierunt creaturae potius quam creatori, satis ostenditur illius & huius diuersas esse substantias. Sicut enim non potest videri, hoc est intelligi filius, nisi in ipso intelligatur & pater, ipse enim dicit, Qui me videt, videt & patrem: sic non potest coli filius, nisi in eo colatur & pater. Et ideo si creatura filius esset, non coleretur sine creatore, neque damnarentur qui creaturam potius quam creatorem coluerunt. Perspicias itaque iam vt arbitrator, nō tibi congruere vt dicas primogenitum secretissimae atque ineffabilis maiestatis, & omnium luminum regē Iesum Christum, nisi Manichaeus esse destiteris, vt creaturā a creatore discernas: vt Iesus Christus & vni genitus sit secundum id quod verbū dei est, deus apud deum pariter incommutabilis & pariter aeternus, non rapinam arbitrans esse aequalis deo: & primogenitus omnis creaturae, secundum id quod in ipso condita sunt omnia, in caelis & in terra, visibilia & inuisibilia. Agnosceis enim, vt opinor, verba Apostoli ad Colossenses. Quapropter cū abs te quero, vnde sit facta vniuersa creatura, quāuis in suo genere bona, creatore tamen inferior, atq; illo incommutabili permanēte, ipsa mutabilis, non inuenies quid responderis, nisi de nihilo factā esse fatearis. Et ideo potest vergere ad nihilū, quando peccat illa creatura, & portio quae potest peccare, non vt nihil sit, sed vt minus vigeat, minusq; firma sit. Nā min⁹ vigeret & minus valeret, si oīno perducas ad vltimū, remanet nihil. Diligit ergo spōte vanitati, cum deserta

L Roma. 7. Quod Christus filius dei filius nō sit creatura, sed patri co substantialis. Cap. VII.

M Ioan. 14.

Ioan. 7. Philip. 2. Col. 1.

Deum mutabilem vel creaturam mutabilem dicere, impii est. Cap. VIII.

Roma. 8.

Supra in epistola secundini.

Dei filius per assumptionem carnis nō est mutabilis. Cap. IX.

A deserta soliditate veritatis, opinabilia sequitur, id est, mutabilia. Cum autem inde meritas poenas luit, subiicitur nō sponte vanitati, sicut subiecta est in homine peccante. Hinc enim ait Apostolus, Omnis creatura vanitati subiecta est, non sponte: quia & in homine omnis est, inest quippe homini & inuisibile quid secundum animā, & visibile secundum corpus. Omnis autē creatura partim est visibilis, partim inuisibilis: nec tamē omnis in pecore cui mēs intellectualis nō est. In spē sanē subiecta esse dicit, propter misericordiam liberantis per remissionē peccatorū & adoptionē gratiae. Tu vero si fieri noluieris a patre per filium in bonitate spiritus sancti, quae Trinitas consubstantialis, & aeterna, & incommutabilis semper manet, de nihilo factam esse creaturam, bonam quidem, sed tamen imparem creatori atque mutabilem, cogis vtique sacrilegia dicere, vt aliquid deus de seipso genuerit quod nō sit aequale gignenti, & possit subici vanitati: aut si aequale dixeris, erit vtriusque mutabile. Quae maior impietas quam ista credere ac dicere, & male peruersa opinione deum in deterius, quam correctā ratione seipsum in melius commutare: Si autē timueris dicere mutabilem deum, quia reuera magna est & apertissima impietas: dixeris etiam creaturam esse incommutabilem, vt eam parē facias creatori, & vnus eiusdemque substantiae: rursum tibi tua Epistola respondit. Vnde enim est anima illa, quam ponis in medio spirituum, cui a principio dicitur naturam suam dedisse victoriam: eiq; legem conditionemq; proponis, quia si vna cum spiritu virtutem fecerit, habebit cum eo vitam perpetuam, illudq; possidebit regnū ad quod dominus noster inuitat: Si vero ab spiritu vitiorum incipiat trahi, ac post consensum poenitentiam gerat, habebit harum sordium indulgentiae fontem: His certe verbis ex Epistola tua recognitis, simul etiam recognoscis mutabilem te animae constituisse naturam. Aliquando enim consentire spiritui vitiorum, ac rursus poenitentiam gerere, quid est aliud quam nunc in melius, nunc in deterius commutari? Et hoc te manifestissima veritas compulit dicere. Ipsa enim anima tua, nisi dissimulare velles, vrgeret te attendere mutabilitatem suam, & totiens ex quo natus es, per varias voluntates, doctrinas, obliuiones, consensionesq; mutata, testis sibi fieret, ac nulla extrinsecus documenta quaeritaret. Nisi forte hoc te adiunari putas, vt dicas incommutabilem esse animam, quia subiunxisti dicens, Non enim propria voluntate peccauit, sed alterius ductu: carnis enim commixtione ducitur, non propria voluntate. In qua sententia forte hoc vis intelligi, vt scilicet anima in natura propria sit incommutabilis, in alterius vero naturae commixtione mutabilis: quasi vero quaeratur, cur ita sit, & non quia ita est. Iam hoc modo etiam Hectoris & Aiacis, imō verius cunctorum hominum atque animantium corpora inuulnerabilia dicerentur, si abesset ictus & casus, quibus eis vulnus possit infligi. Sed nimirū propterea solius Achillis corpus, siue poetico figmento, siue aliqua occultiore vi in rerum natura, inuulnerabile dictum est, quod etiam tela cum ingruerent nō penetrabant: & ex qua parte penetrari potuit, ex hac vtique inuulnerabilis non fuit. Sic anima si esset incommutabilis, ita nullius rei permixtione commutaretur, sicut corpus quod est inuulnerabile, nullius rei contactu aut impetu vulneratur. Itaque nos quia dei verbum incontaminabile dicimus, etiam carne mortali & vulnerabili assumpta, vt nos & mortem & quelibet incommoda corporis cōtemnere doceret, natum de virgine credere nō Tomus sextus.

timemus. Vos autē quia impia peruersitate contaminabilem filium dei creditis, carni eum permittere formidatis: cuius tamen substantiam animae naturam esse perhibentes, ita comixtam carni asseueratis, vt etiam in deterius commutatū nō dubitetis opinari. Elige igitur quid velis, vtrum deum commutabilem dicere vel credere, vt de commutabili patris substantia commutabilem prole genitam esse pariter credas, quae quanta sit impietas, profecto sentis. An incommutabilem deū dices, sed tamen de substantia sua prolem genuisse mutabilem, quod nihilomin⁹ vides quam impie absurdeq; dicatur. An vero ita deum incommutabilem cōfiteris, vt etiam quod de substantia sua genuit aequaliter non mutetur, pariterq; sit summū ac praestantissimum bonum, ipsumq; summe esse ad eundem modum permansione inuolabili obtineat: cetera vero inferiora bona quae creaturam vocamus, non de ipso, nā essent aequalia, sed tamen quia bona, ipse, quia non aequalia, de nihilo fecerit: quod si credis, impius nō eris, & obliuisceris Persas, & nos ter eris. At enim ait Apostolus, Nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, quae ad morem proprij fastus & honoris, voluntate impia declinando, animis pijs reditum inuideant. Sed hoc interest inter vestram opinionem & nostram fidem, quia vos eosdem principes, ex sua propria quadam natura exortos, quam deus nec genuerit nec fecerit, sed habuerit aeterna vicinitate contiguam, aduersus deū belligerasse arbitramini, eiq; intulisse arte commixtionem boni & mali. Magnum primo necessitatis malum, quod illis substantiam suam affligendam perturbandamq; in errore commutandam atq; obliuionem sui penitus demergendam commiscere cogeretur, vt liberatore, correctore, emendatore, praecceptore idigeret. Quod cernis quam stulte fabuloseq; dicatur, quāto scelere impietatis obstringat. Nobis autem per Christianā fidem persuasum est, nō esse contrariū deo qui summe est, nisi quod omnino non est. Quicquid autē aliquo modo est, ab illo qui summe est habet, vt quoquo modo sit, atque in suo genere bonū esse: sed alia maius esse, alia minus: atq; ista omnia bona quae a conditore deo facta sunt, certis ac distributis gradib⁹ ordinata, partim locorum intervallicis ac sedibus, sicut omnia corporalia: partim meritis naturalibus, sicut anima praeparatur corpori: partim meritis praemiorum atq; poenarum, sicut anima vel attollitur ad quietē, vel doloribus subditur: ac per hoc illi principes, contra quos habere nos colluctationē dicit Apostolus, poenam peccatorum suorum priores patiuntur quam * noceant. Nullus enim inuidus vt alterū laedat, non sibi prior tormento est. Nocent autem infirmioribus fortiores: nā nullus alterum superat, nisi quo est potentior: sed tamē ipsi infirmiores sunt principes iniqui in praesenti, quam si in statu pristino atq; iustitia permanerēt. Interest autem vnde sit quisque alio fortior: vtrū corpore, vt equi hominibus: an animae natura, vt rationale irrationali: an affectione animi, vt virtuosus iniustus: an ordine potestatis, vt imperator milite aut prouinciali. Potestas autē a summa dei potestate omnino dari creditur: saepe etiā deterioribus in meliores, id est, iniq; in eos qui vel iā tenēt iustitiā, vel ad eā tenendā peruenire nituntur: ad hoc enī datur, vt probati per patientiam manifesti fiant, vel sibi ad spem, vel aliis ad imitationē. Sciens, inquit Apostolus, quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Ex quo genere certaminis est, cum homo fidelis aduersus principes & potestates prauaricatorum, & aduersus

Quid sit habitus aduersus carnē & sanguinem. Cap. X.

Ephes. 6. * alia, vt

1. Cor. 11.

Roma. 5.

Ephes. 6.

G aduersus spiritalia nequitia colluctatur: cū illi accipiunt tentandi potestatem, ille præcepta tolerandi: quo fit, vt in re inferiori superent, in potentiore superentur: superatur plerumque corpus infirmius, & tenente firmiore superatur. Contra vim quippe eorum patientia pugnat: contra insidias prudentia: vt ad perniciosam consensionem nec cogendo nos flectant, nec fallendo decipiant: quoniam iure virtus & sapientia dei est, per quā facta sunt omnia. Propterea nihil sunt quæ facta sunt, cum superiora ad inferiora declinant, vbi est omne peccatum, & omne quod dicitur malum, vis imitatur virtutem, & fallacia sapientiam. Cum vero ea quæ declinauerant recurrunt & redeunt: magnanimitas virtutē, doctrina sapientiam imitatur. Ipsum etiam deum patre peccantes imitantur impia superbia, iusti pia liberalitate: spiritum denique sanctum iniquorum cupiditas, rectorum charitas imitatur: vtrique tamen ab imitatione dei, à quo & per quem & in quo natura ipsa facta sunt, recedere, sed illi vitiosa, illi laudabili. Nec mirū si quando proficientes quæ consfigunt, imitatio deficientium à proficientium imitatione superatur. Illi enim elatione præcipitantur, illi humilitate consurgunt. Si autem mouet, cur mente fortiores infirmiores sunt corpore, nō est mirum vt peccatorum remissione liberati, mortalitate corporis exerceantur, cuius immortalitate coronabuntur. Non enim facile supplicium deuatur, nisi ille qui eos soluit meritis vicerit. Vnde Apostolus, Si autē Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatū, spiritus autem vita est propter iustitiam. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christū ex mortuis, habitabit in vobis, qui suscitauit Iesum Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitatē spiritum eius in vobis. Animus igitur mortalem propter supplicium peccati carnem gerens, si commutatus in melius, non secundum mortalem carnē vixerit, & ipsam in melius commutat, & immortale corpus habere merebitur: sed hoc in fine, quo nouissima inimica destruetur mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem: non fabuloso illo globo vestro, sed ea mutatione de qua dicit, Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur. Cum enim expressisset dicēs, Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur: tūc contexendo subiunxit, ostendens qualē dixerit immutationem, ait, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Questionem quippe tractabat de corpore resurgentium, quam sic posuerat. Sed dicit aliquis, Quomodo resurgent mortui, quo autem corpore venient? Lege itaque totum ipsum locum pia cura intentus, non pertinaci cōtentione turbatus, & ingenium tuum deo adiuuante, nullo explanatore desiderato, nihil aliud quā id quod dico reperies: & tunc ad id quod tractare institueramus animum reuoca, & vide iam si potes, nō hoc me dicere quod iusti contra nihil pugnant, sed contra eas substantias quæ defecerunt non stando in veritate.

Psal. 103.

Roma. 8.

1. Cor. 15.

Qualiter anima p peccatū ad nihilū tendat. Cap. XI.

Deficere autem non iam nihil est, sed ad nihilum tendere. Cum enim ea quæ magis sunt, declinant ad ea quæ minus sunt, non illa in quæ declinant, sed illa quæ declinant deficient, & minus esse incipiunt quā erāt: non quidem vt ea sint ad quæ declinauerunt, sed pro suo genere minus. Nō enim cum animus ad corpus declinat, corpus efficitur, sed tamē defectiuo appetitu quodammodo corporascit. Ita & angelica quedam sublimitas, cum magis delectata est suo dominatu in seipsa, ad id quod minus est inclinavit affectū, & minus esse cō-

pit quā erat, & pro suo gradu tetendit ad nihilum. **K** Quanto enim quæque res minus est, tanto vicinior nihilo est. Cum autem isti defectus voluntarie fiunt, recte reprehenduntur, & peccata nominantur, cum autem sequuntur istas voluntarias defectiones incommoda, molestia, dolores, aduersitates quæ omnia contra voluntatem patimur. Recte itaque peccata vel suppliciis puniuntur, vel exercitationibus diluuntur. Quæ si animo sereno intueri velis, profecto desines accusare naturas, atque ipsas in crimen vocare substantias. Si quid autem de hac re copiosius explicatūque desideras, lege tres libros nostros qui inscribuntur de libero arbitrio, quos in Campania Nola poteris inuenire apud Paulinū nobilem dei famulum. Nunc vero meminisse debeo, epistolę me tue, quanuis multo longiore, tamen epistola, respondere. Ideo quippe in aliis non tacui, ne vbi que cogar eadem dicere. Sed promiseram ex literis tuis tibi persuadere, quā falsa credideris, & quā vera sit fidei catholice assertio. Certe enim omnis inter nos discretio est, quod vos substantiam quandam malum esse dicitis: nos vero non substantiam, sed inclinationem ab eo quod magis est, ad id quod minus est, malum esse dicimus. Audi igitur id ipsum. Pōnis enim in epistola & dicit de anima, quod carnis permixtione ducatur ad peccatum non propria voluntate: atque ibi statim, credo cum videres, si ita est, subueniendum esse ab omnipotēte deo prorsus omni animæ nullamque omnino debere damnari, quoniam non voluntate peccaret, quo constituto euertetur sententia quam Manichæus de suppliciis animarum etiam de lucis parte venientium terribiliter personat: vigilantissime subiecisti dicens, At si cū seipsam cognouerit, consentiat malo, & non se armet eontra inimicum, voluntate sua peccauit. Bene quidem quod aliquando confiteris fieri posse vt sua voluntate anima peccet. Sed cui tandem malo si consentiat, voluntate sua peccat? Ei certe quod substantiam dicit esse.

In quo differat Manichæi & catholicę fidei assertores. Cap. XII.

Tria inesse aīe peccanti ostendit: & quæ sint, & qualia. Cap. XIII.

At ego iam tria quædam video, tu quoque, vt opinor, mecum vides. Anima enim consentiens malo, & ipsum malum cui consentitur, duo sunt, tertia est autē ipsa consensio. Non enim & hanc esse animam dicitis, sed animam. Horum igitur trium, ecce anima substantia est: malum etiam illud, cui anima consentiendo, voluntarie peccat, ex vestra opinione substantia est. **M** Quæro igitur quid sit ipsa consensio? Vtrum ipsam substantiam, an in substantia esse dicitis? Si enim substantiam esse dixeris, non iam duas substantias, sed tres opinaberis. An propterea quod animæ consensio, qua consentit malo, eiusdem substantiæ est cuius ipsa anima? Iam ergo quæro, malā ne an bona sit ista consensio? Si bona est, non vtrique peccat anima, cum consentiat malo. Non solum autem veritas clamat, sed tu quoque scribis, tunc eā voluntate peccare. Mala est igitur ista consensio, ac per hoc etiam animæ substantia: si & animæ substantia est, & vtrique vna substantia. Vidēsne quod actus es, vt animā, & illud malum, non iam vnam substantiam bonam, alteram malam, sed duas malas esse perhibeas? Hic fortasse conaberis consensionem culpabilem non animę tribuere quæ consentit malo, sed ipsi malo cui consentit: vt hoc modo possint esse duæ substantiæ, vna bona, altera mala cū anima de parte boni esse dicitur, consensio vero eius qua consentit malo, & mali ipsum cui consentit, simul ex alia parte constituitur: & anima mala substantiæ vtriusque deputatur. Quis absurdus delirauerit? Non enim anima consentit, si non est eius consensio, ipsa autē cōsentit, eius est igitur. Porro si ei est consensio, & mala est ista

Quod ex bono & malo principis tertium produci nō possit, quod alterū eorū sit, ostēdit exēplo. Cap. XIII.

A ista consensio, eius est hoc malum. Nam si & hoc malū illius mali est cui anima consentit, non habebat necesse hoc malum, priusquam ei cōsentiret anima. Quale igitur bonum est anima, cuius aduētū vel duplicatur illud malum, vel vt mitius dicamus, augetur? Deinde si substantia est ista consensio, quam malam esse constat, inuenimus esse in animæ potestate, vt aliqua substantia mala vel sit vel non sit, quandoquidem ista cōsensio in animæ potestate est. Nam si non est, non ergo sua voluntate consentit. Tu autem pro hac consensione, voluntate sua peccare dixisti. Habet ergo anima, vt dixi, in potestate, vt quædam mala substantia vel sit vel non sit. Quid est autem aliud substantia quā natura? Erit ergo aliqua natura quæ nec animæ naturalis sit, quoniam si nolit, non erit, nec illi malo cui anima voluntate consentit. Non enim potestis dicere naturale malum esse gentis tenebrarum, quod ibi aliena voluntate instituitur, hoc est, animæ voluntate. Cui ergo naturæ deputabitur ista natura, id est, ista consensio, si natura est, quæ neque animæ neque tenebrarū genti naturalis est, nisi vt contra Manichæum disputes, nō duas sed tres esse naturas.

B Quæ & si aliquando non fuerunt, nunc tamen iā postea quā exorta est ista consensio, tres vtrique factæ sunt, quā sanē tertiam quæ nata est ex anima consentiente, & ex malo cui cōsentit, quasi vtriusque filiam cogaris dicere. Sed cum ex duabus naturis nata sit, quarum altera bona est, altera mala, quæro cur nō aliquod neutrum natum sit? Sicut enim ex equo & asino quod nascitur, nec equus nec asinus est: ita quod de bona natura & mala natum est, si & ipsa natura est, nec bona nec mala esse debebat. Tu autem consensionē malam esse confiteris. Dicit enim tunc animam voluntate sua peccare, dum consentit malo. An forte naturam bonam & naturam malam quasi duos sexus, masculinum & femininum esse arbitraris? Vt quemadmodum ex masculo & femina non aliquid neutrum, sed aut masculus aut femina gignitur, sic ex bono & malo, non aliquid tertium, quod nec bonum esset nec malum, sed alterū malum esse contendas naturam? Quod si ita est, vbi est illa victrix animæ natura? Itāne separata est vt non alterū bonum potius nasceretur? Deinde non vides te sexus diuersos iam dicere non naturas? Nam si inter bonum & malum naturarum esset diuersitas, non oriretur ex vtroque nisi aliquid tertium quod nec bonū possit esse nec malum. Aut certe sterilis esset ipsa commixtio, nec inde tertia substantia pareretur. Si enim ex illis animalibus quæ supra commemorauimus, cū sibi miscerentur, nihil aliud quā mulus vel mula gignitur, quod neque hoc neque illud sit: quāto magis ita fieri oportuit in tā magna & summa diuersitate boni & mali: aut si nulla ex eorū commixtione noua natura existeret, mala non esset, etiam si bona esse nō possit. Restat igitur vt tam incredibilia deliramenta vitare nequeamus, nisi illā consensionem, quam constat malam esse atque culpabilem, fateamur non esse substantiam, sed in aliqua substantia esse dicamus. Deinde in qua substantia sit diligētissime requiramus: quāquam cui non manifestum sit, sicut suasio non fit nisi in suadente, ita consensionē non esse nisi in consentiente natura? Anima ergo cum consentit mala ipsa substantia est, consensio vero eius non est substantia. Iam cernis, vt arbitror, in qua substantia sit, id est, in anima esse istam consensionem profecto vides, quam consensionem peccatum esse, ac per hoc malum esse non dubitas. Ex quo iam intelligis, fieri posse, vt in bona substantia, sicuti est anima, sit aliquid malū

Quod anima peccatō deficit, & quis defectus sit culpabilis, & quis nō, ostendit exēplo. Caput. XV.

quod non est substantia, sicuti est consensio, ex quo malo appellatur etiam anima mala. Peccatrix enim vtrique mala est. Peccat autem cum consentit malo. Vna igitur eademque res, id est, anima, in quantum substantia est, bona est: in quantum autem habet aliquid mali quod non est substantia, id est, consensionem istam, in quantum mala est. Non enim ex profectu, sed ex defectu habet hanc consensionem. Deficit quippe cum consentit malo, minusque iam esse, ac propterea minus valere incipit, quā valebat dum nulli consentiens in virtute cōsisteret, tātō vtrique deterior, quanto ab eo quod summe est ad id quod minus est vergit, vt etiam ipsa minus sit. Quanto autem minus est, tanto vtrique sit propinquior nihilo. Quod enim minus quoque sit, eō tendit vt non sit omnino: quod quanuis non perueniat vt penitus pereundo nihil sit, manifestum est tamē quemlibet defectum exordium esse pereundi. Aperi ergo iam cordis oculos, & intueri si potes, bonum aliquid esse quamlibet substantiam, & ideo malum esse defectum substantiæ, quia bonum est esse substantiam. Nec tamen omnem defectum esse culpabilem, sed solum voluntariū, quo anima rationalis ad ea quæ infra illam volunt condita, conditoris suo deserto declinat affectū: hoc est enim quod peccatum vocatur. Ceteri autē defectus qui non sunt voluntarij, vel pœnales sunt, vt peccata puniuntur moderatrice summa atque ordinatrice iustitia: vel mensuris rerū infirmarum interueniunt, vt præcedentia succedentibus cedat, atque ita omnis temporalis pulchritudo vicibus suis atque suo genere peragatur. Sicut enim sermo peragitur, quasi morientibus atque orientibus syllabis, quæ per morarum certa intervalla tenduntur, & spatiis suis impletis ordinata consequentium successione decedūt, donec ad finem suū tota perducatur oratio: nec in ipsis decurrentibus sonis, sed in loquentis moderatione positum est, quantum producat, corripaturve syllaba, vel qua specie literarum singulæ suorum locorum momenta custodiāt: cum ars ipsa quæ sermonem facit, nec sonis perstrepat, nec peruoluatur varieturque tēporibus: Sic ortu & occasu, decessu atque successu rerum temporalium, certis ac definitis tractibus, donec recurrat ad terminū præstitutū, temporalis pulchritudo contextitur. Quæ non ideo mala est, quia in spiritalibus creaturis potius intelligere mirarique meliora: sed habet proprium in suo genere decus, atque in sinuat bene viuētibz summam dei sapientiam in alto secretam, supra omnes temporum metas, fabricatricem ac moderatricem suā. Age, nunc attende illud quod dicebas malum, cui anima consentiendo voluntarie peccat, vtrum substantia sit aliqua, an vero nec ibi possis accusare substantiam. Quæro enim, quid alliciat animæ consensionem, an irruat illa castitas, & propterea consentire dicitur, quia eius aliqua delectatione mouetur ad fruentium. Quod si ita est, non est consequens vt propterea malū dicatur, quia non recte diligitur. Si enim ostēdero amari aliquem male, vbi non amati, sed amantis culpa teneatur, profecto fateberis cuiusque rei speciē nō esse continuo vitiosam, quia vitiose in eā consensio cupietis illabitur. Quod quantum me adiunet, post apparebit. Sed vt ostendam quod pollicitus sum, quid potius eligam, cum me rerum copia circumfluat? Quid inquam potius eligam, quā id quod nos creaturam laudamus cœlestem, vos autem vt portionē ipsius creatoris adoratis? Quid enim inter cuncta visibilia isto sole præclarior? At si quisquam eius lucem immoderatus concupiscat, infert suis oculis bella iurgiorum, si aliqua potestatem

Quod amor deo debitus non debeat impediri creatura. Cap. XVI.

G testatē nactus qua possit implere quod appetit, domos eorum oppositas suis fenestris apertis intuetur, quo minus sol penetrabilia eius caelo apertiore perfundat. Nunquid ergo sol est vitium, quia ille lucem istam sic dilexit, vt eam luci iustitiae praeponere auderet, & volens luminis oculorum carnalium abundantiam excipere in habitaculum corporis, ianuam cordis & aciem mentis contra lumen claudere aequitatis? Vides ergo amari posse rem bonam, amore non bono. Quapropter cum tu malum dicas cui consentiendo anima peccat, ego bonum dico in genere suo, sed tale bonum cui animam quae est melior consentire non deceat. Cum enim sit ipsa corpore superior, denique habeat se superiorem, quantum in ordine suo natura corporis bona sit, peccat tamen anima, & peccando fit mala, si consensionem dilectionis quam superiori deo debet, inferiori corpori adiungat.

Duo modi sunt quod homines ad peccatum inducuntur. Cap. XVII.

Quod si dicis, non eam vocare te consensionem culpabilem, cum res illa diligitur, quae non agit vt sibi consentiat: sed tunc consentire animam, cum illum cui consentit aliquid suadet aut aliquid cogit: & propterea malum esse, quia vt aliquid mali committatur, suadet aut vrget: secunda quaestio est, & ordine suo iam iamque etiam ipsa tractanda. Sed meminerimus hic primum peccati, de quo satis, vt arbitrator, disputatum est, claruitque fieri posse, vt res aliqua in suo genere bona, male diligitur, & dilectione culpata, ipsa non reprehendatur. Quid enim si tali dilectione peccatrix anima atque vitiosa ide peccati alteri persuadent? Nonne & illa quae persuadenti consentit, tali vitio deprauata, quali vitio deprauata illa quam sequitur? Primum ergo peccatum est, quantum bonam creaturam creatori in dilectione praeponere: secundum autem, alterum quoque vt id faciat vel suadendo vel cogendo tentare. Nemo enim ad prauitatem vult alium perducere, qui non prior ipse deprauatus est. Voluntate autem peccant, qui alios ad peccatum perducere cupiunt, vel stulta beneuolentia, vel malitiosa inuidentia. Qui enim filios suos nisi peruerse amando monet, vt nullum lucrum turpe existiment, sed vndeque acquirant amplam pecuniam, vtique non odit eos, & tamen perniciose persuadet: Talium quippe dilectione iam ipse corruptus est, cum aurum & argentum malum non sit, quemadmodum & ille sol de quo superius egimus, sed tamen rei bonae dilector inordinatus in culpa sit.

Inuidentia vero cum alium vult quisque peccare, honore diligit immoderata superbia: & in eo cupit excellere, quem quidem videt amplius & verius deferri virtutibus: ne in eo superetur, cupit aliquos ad iniquitatis voraginem ex aequitatis arce deponi. Hoc modo diabolus suadere aut cogere ad peccata conatur. Sed nunquid ipse honor in culpa est, quia eum diabolus peruerse atque impie diligendo impius factus est? Aut ipsa eiusdem diaboli angelica substantia quam deus creauit, ideo mala est, quia substantia est? Sed cum eius deferens dilectionem, & ad suam nimis conuersus, eidem esse cupit aequalis, superbia: tumore deiectus est. Non ergo in quantum substantia est, sed quoniam substantia facta est, in quantum seipsum amplius dilexit quam eum a quo factus est, malus est. Et ideo malus, quia minus est quam esset, si id quod summe est dilexisset: defectus ergo malus est. Omnis ergo defectus ab eo quod est dedit vt non sit: sicut omnis profectus ab eo quod minus est, tendit vt magis sit. Honor quippe summus, qualem pietas religiosorum exhibet, vtique deo debetur. Qui ergo amat honorem, deum imitatur. Sed humiles animae in illo se honorari volunt, superbi praeter illo. Ad deum autem humiles, excelsiores sunt

iniustus: contra deum vero excelsi, humiliores sunt iustis: ea scilicet dispensatione praemiorum atque poenarum, quia illi deum amauerunt supra se, illi pro deo amauerunt se. Iam, vt arbitrator, facile est tibi intelligere ex ipsius verbis Epistolae tuae, quibus dixisti, animam cum consentit malo, voluntate peccare, nullum malum esse, naturam malam, vel dilectionem naturam malam. Sed cum omnes naturae in suo genere bonae sint, malum esse peccatum, quod fit voluntate animae, cum diligit pro ipso creatore creaturam: siue suo nutu, cum sit mala: siue alterius persuasione, cum consentit malo. Et nihilominus sic quoque fit mala, coeque tibus supplicis, vt pro meritis omnia disponatur a creatore summe bono in creatura bona, sed non summe bona, quia non ea genuit de seipso, sed fecit ex nihilo. Tu autem constituisti duas naturas, quarum vnā vis bonam esse, alteram malam: vel potius vnā boni, alteram mali: nam mala natura, ex bona etiam, peccato fit. Fate ris tamen eam naturam quam bonam esse dicis, malo consentiendo male facere, hoc est, voluntate peccare. At ego ambas bonas esse assero, sed vnā earum male facere suadendo, aliam male facere consentiendo. Sicut autem alterius consensio non est natura, sic nec huius suasio. Et sicut ista si non consentiat, bona permanebit, integritatem naturam suam custodiet: sic illa si non suadet, emendatior erit. Si vero etiam peccatum quod non suadet, nec ipsa committat, pariter erit integrum, atque in suo genere laudabile. Et si enim bis illa peccat quae & committit & suadet: illa autem semel si tantummodo ad male faciendum consentiat: tamen peccatis sunt mala, non naturae sunt mala. Aut si propter suasionem natura ista mala est, sit & illa propter consensionem. Sed si peius tibi videtur esse suadere quam consentire, sit ista mala, ista peior: non tamen tanta sit acceptio personarum, & tam iniqua in iudicando gratificatio, vt cum ambae peccent, quantum vnā grauius, altera leuius, vna dicatur natura mali, altera boni: ac non potius aut ambae bonae, sed illa melior quae peccat minus: aut ambae malae, sed illa peior, quae peccat amplius. At enim vnde est malum quod peccatum vocatur, si nulla est mali natura? Dic mihi vnde sit illa consensio mala in ea natura quam bonam esse concedis & praedicas? Quicquid enim patitur vt consentiat malo, non vtique pateretur nisi pati posset. Quare ergo vnde habeat ipsum pati posse? Melior enim esset si non haberet. Non ergo natura summi boni, qua posset esse aliquid melius. Deinde si habet in potestate vel consentire vel non consentire, non ergo vitia consentit. Quare igitur vnde habeat istam consensionem malam, nulla contraria cogente natura? Si autem cogitur consentire, ita vt non sit in eius potestate aliter facere, non ergo vt dicebas voluntate peccat, quando non voluntate consentit. Sed ego adhuc quaero, vnde in illa sit posse decipi si decipitur? Antequam enim deciperetur, nisi esset in ea vt hoc pati posset, nunquam vtique pateretur, quanquam nullo modo nisi voluntate consentit. Si autem cogitur, cedere potius quam consentire dicenda est. Sed quoquoque nomine istud appellas, quaero abs te acuto & solerti viro, & a tuo Romano vt gloriaris ingenio, vnde habeat ista boni natura pati posse quod patitur, vt consentiat malo? Sicut enim in ligno antequam frangatur inest fragilitas, quae nisi inesset, frangi omnino non posset: nec ideo non est fragile lignum, si nullus fractor accedat: sic quaero in ista natura, vnde sit quaedam vel fragilitas vel flexibilitas, antequam ad malam consensionem vel vi frangatur, vel suasionem flectatur. Aut si mali vicinitate iam fragilitas erat, sicut solent corpora vi-

Quid interest inter consentire & suadere. Cap. XVIII.

L

Vnde natura bona habeat posse peccare & decipi, & ad malum flexibilitatem. Caput. XIX

M

cinz

A cine paludis exhalatione corrumpitur: iam ergo corruptibilis erat, si potuit ea vicinitatis illius contagio pestilentiosa corrumpere. Quare igitur vnde illa corruptibilitas: quare attende quid loquar, & cede perspicuae veritati: non enim quaero vnde corruptio, respondebis enim a corruptore, eundemque corruptorem nescio quem principem gentis tenebrarum esse contendis, vt etiam fabulosis tegminibus inuolutum euoluere, ac teneri vix possit: sed quaero vnde corruptibilitas etiam antequam corruptor accederet: quae nisi esset, aut nullus existeret, aut nihil noceret cuiuslibet corruptoris accessu. Cum ergo tu inuenieris vnde in bona natura ista corruptibilitas, antequam natura contraria corrumpatur: aut si non vis eam dicere corrumpi, vnde certe ista mutabilitas, antequam hostili aduersitate mutaretur. Non enim non mutatur natura in deterius, quae fit ex sapiente stulta, & quae obliuiscitur sui. Tu enim ista verba apposuisti, dicens, Si cum seipsam cognouerit, consentiat malo. Mutatur ergo in deterius cum obliuiscitur, sic vt seipsam rursus commemorata cognoscat. Nullo autem pacto mutari potuisset, nisi antequam mutaretur esset mutabilis. Cum ergo tu inuenieris vnde ista mutabilitas in substantia summi boni, antequam esset vlla boni & mali facta commixtio, profecto desines a me quaerere vnde sit malum. Quanquam in natura summi boni, si ea recte cogites, nullam prorsus mutabilitatem temporis inueniri, nec a seipsa, nec alterius cuiuslibet accessu possit, sicut in ea natura quam Manichaeus fingit, & summe bonam esse arbitratur, vel etiam sibi credentibus persuadet. Quare atque responde si potes, vnde ista mutabilitas, quae non inueta sed prodita est, cum mora accederet? Mutari enim nec ab hoste posset, si mutari omnino non posset. Cum autem potuerit, non fuisse incommutabilem demonstrauit. Haec ergo mutabilitas cum esse in substantia summi boni, hoc est, in substantia dei creditur, si contentiosus non es, vides quanta insipientia blasphematur. Cum vero de creatura tale aliquid dicitur, quod deus nec genuit nec protulit de substantia sua, sed fecit ex nihilo: non de summo bono agitur, sed tamen de tali bono, quod nisi a summo, qui deus est, non posset institui. Deus quippe summe bonus atque incommutabiliter, horum omnia non summe nec incommutabiliter bona, sed tamen bona fecit, ab angelis caelorum vsque ad extremas bestias, herbasque terrarum, pro sua cuiusque dignitate naturae, omnia locis congruis ordinata. Verum in his rationalis creatura, cum creatori: hoc est, factori & institutori suo deo, dilectionis obedientia cohaeret, naturam suam in illius aeternitate, veritate, charitate custodit: cum vero eum contumaci inobedientia deserit, & per suum liberum arbitrium peccatis se inuoluit, per illius iustum iudicium, supplicio misera afficitur. Et hoc est totum malum, partim quod iniuste facit, partim quod iuste patitur. Hoc tu a me non quaeras vnde sit, cum tibi iam ipse responderis: qui dixisti quod cum seipsam cognouerit anima, si malo consenserit, voluntate sua peccat, Ecce vnde est malum, a propria scilicet voluntate. Non autem ista natura sed culpa est, ac per hoc etiam contraria naturae, cui vtique nocet priuatio eam bono, quo beata esse posset, si peccare nolisset. Hanc tu peccati voluntatem moueri non putas in anima, nisi ex alio malo quod credis esse naturam, quam non fecerit deus, eamque animam naturam dei esse contendis: ac per hoc ista mali, nescio quae natura, si hac in anima peccati suadendo facit, in peccatum victus deicitur deus.

Contra blasphemias Manichaeorum arguit Augustinus. Caput. XX.

Ecce quanta impietate, quam nefariis horrendisque blasphemis te non vis exuere, ponendo in natura quam

non fecit deus, vitam, sensum, sermonem, modum, speciem, ordinem, & alia innumerabilia bona: & ponendo in ipsa dei natura ante vllam commixtionem mali, ipsam mutabilitatem qua capi poterat, & cui timere cogebatur, vides magnam labem ac vastitatem aduersus sua sancta impendere secula, nisi aliquod eximium ac praecclarum, & virtute potens numen opponeret. Et vt quid hoc totum, nisi vt illa dei natura atque substantia sic implicatum teneat hostem subiectum, vt peccans perferat & ligatum, nec totum euadat purgata iam victum, & vt damnata seruet inclusum? Praecclarum vero exclusionem bellicae necessitatis in deo vestro inuenistis, contra illud quod vobis proponitur, vt respondeatis quid factura erat in deo gens tenebrarum, si cum ea pugnare nolisset: quam si dixeritis aliquid fuisse nocituram, fatebimini corruptibilem & violabilem deum: si autem dixeritis, quod ei nocere non posset, quaretur a vobis. Cur ergo pugnavit? Cur substantiam suam corrumpendam atque violandam, & ad peccata omnia cogendam hostibus tradidit? Contra istam ergo complexionem nunquam exire potuisset. Magnum aliquid vobis & tutum inuenisse videmini, vt respondeatis dicentes. Magna est iniquitas appetere aliena, cui deus iniquitati praebuisse assensum, si eam gentem quae hoc aula fuerat, expugnare nolisset. Haberet ista responsio qualemcunque iustitiae colorem, si saltē in ipso bello natura dei vestri se integrā impolutamque seruaasset, & permixta hostilibus membris, nihil iniquitatis vel coacta vel seducta fecisset. Cum vero tantis facinoribus & flagitiis eam captiuam consentire dicitis: cum denique ab illa impietate tam immani, qua etiam lumini sancto, cuius portio est, extitit inimica, nec tota perhibeatis posse purgari, vnde illi merito retribuere creditis horrendi illius globi aeterna supplicia: quanto satius erat inimicum hostem in sua iniquitate relinquere inania molientem, quam tradere partem dei, cuius vires hauriret, cuius decorem corruptum suae iniquitati sociaret, quis non videat? Quis tanta obstinatione caecatur, vt non sentiat, non attendat, quanto minore iniquitate gens tenebrarum frustra naturam inuadere conaretur alienam, quam deus inuadendam, & ad iniquitatem cogendam, & ad poenam, ex aliqua etiam parte damnandam traderet suam? Hocine tandem est iniquitati consentire noluisse, & tam ingentem iniquitatem sine vlla necessitate fecisse? An erat necessitas, quod ipsum Manichaeum dicere non puduit & vos pudet? Ille quippe ait, vidisse deum magnam labem ac vastitatem aduersus sua sancta impendere secula, nisi aliquod eximium & virtute potens numen opponeret. Vos autem acutius videlicet ratiocinamini, quam si deum dixeritis ea necessitate pugnasse, ne noceret ei gens tenebrarum, violabilem & corruptibilem dicentes deum, cui nocere aliquid posset, si pugnare nolisset. Abigite ergo & expel lite a cordibus vestris & a fide vestra etiam ipsam pugnam: totamque illam fabulam, impiarum & immundissimarum blasphemiarum horrore contextam, tandem aliquo modo anathematizate atque damnate. Nam quale est, obsecro te, quod antea dictum est, violabilem illam naturam & corruptibilem deum dicere non timetis: vt natura dei vestri, si fortitudinem qua non caperetur non potuit exercere, non potuerit saltem iustitiam captiuam seruare: quod Daniel potuit, qui leges omnes ausus est irridere eorum, a quibus captiuus ductus fuerat: iniquitati etiam pietate sua nullo compulso terrore consentit, nec in conditione corporalis seruitutis aequitatem ac libertatem animi patientis & sapientis amisit. Natura vero

G vero dei captiva ducta est, iniqua facta est, non potest tota purgari, cogitur in sine dānari. Quod malū sibi futurum si sciebat ex eternitate, illi nulla diuinitas de se debebatur: si autem vel terris vel regionibus sibimet in ciuitate contiguus regni locis & gentis tenebrarum, quæ ab hominibus prudenter intelligentibus ridenda Manichæus narrat, inenarrabilia esse dixisti, & hæc à Christo appellari dexteram & sinistram: nouimus sic appellare Christum dextram & sinistram, vt non corporalia loca, sed beatitudinem miseriamq; sui cuiusque meriti velit intelligi. Sed carnalis vestra cogitatio, adeo à locis corporalibus non recedit, vt solem istum visibilem ac per hoc corporeū, qui cōtineri nisi corporali loco nō potest, & deum & partem dei esse dicatis. Verum de his vobiscum agere stultum est. Quid enim incorporeū intelligere poteritis, qui deum incorruptibilem nondum creditis? Sed velut bonus amicus benigne me oburgas, q̄ Manichæos reliquerim, & me ad Iudæorū libros contulerim. Ipsi sunt qui vestrum errorem fallaciamq; suffocāt. In eis quippe prophetatus est Christus, qualem dei veritas reddidit, nō qualem Manichæi vanitas finxit. Sed homo vrbaniſſimus exagitas antiquā scripturam, eo q̄ scriptū sit in Propheta, Et fac filios de formatione, quoniā fornicabitur terra à domino: cum adias in Euangelio, Meretrices & publicani præcedent vos in regnum cœlorum. Noui vnde veniat indignatio tua. Non enim tibi tam fornicari displicet in fornicatione, q̄ quod in matrimonium commutata est, & conuersa ad pudicitiam coniugalem, vbi deum sicut creditis vestrum in procreando filios arctioribus carnis vinculis colligari: cui putatis parcere meretrices, quia dant operam ne concipiant, vt ab officio pariendi libere, libidini seruiant. Fœminæ quippe conceptus, apud vos carcer est & vinculum dei. Hinc tibi etiam illud displicet, Erunt duo in carne vna: cum hoc in Christo atque Ecclesia sancta magnum mysterium commendat Apostolus. Hinc displicet, Crescite & multiplicamini: ne dei vestri multiplicet ergastula. Me autem fateor in Ecclesia catholica didicisse, sicut anima, ita & corpus, quorum alterum præditum, alterum subditum est: ita bonū animæ ad bona corporis non esse, nisi à summo bono: à quo sunt omnia bona, siue magna, siue parua, siue cœlestia, siue terrestria, siue spiritalia, siue corporalia: siue temporalia, siue sempiterna. Nec ideo ista reprehendenda, quia illa preferenda. Illud vero quod inter culpanda ponis, Macca & manduca: etiam in Actibus Apostolorum spiritaliter positum est. Veruntamen & corporaliter, non est cibus in vituperatione, sed luxur: præcipue vobis, etiam carnaliter accepta, hæc sententia placere debuit, vt macetaretis carnes, ac sic carcerib; fractis de misera custodia deus vester aufugeret, & si quæ eius ibi reliquæ remansissent, manducando eas in officina aqualiculi purgaretis. Insultas, q̄ mihi doluerit sterilitas Sara. Non planè hoc ego dolui, quia & ipsa prophetia fuit, Vestris autem sacrilegiis fabulosis congruit, nō sterilitatem Sara, sed fœcunditatem dolere: quia omnis fœminæ fœcunditas, dura est dei calamitas: vnde non mirum est, quia in vobis maxime impletur, quod de talibus prædictum est, Prohibentes nuptias. Neque enim tam concubitum, q̄ nuptias detestamini: quoniam in eis concubitus causa propagandi, non vitium sed officium est: à quo immunis est continentia virorum fœminarumq; sanctarū: non quia sicut malū illud deuiterunt, sed quia melius elegerunt. Quamquam patrū & matrū, quales Abraham & Sara extiterunt, ipsū officiū con-

Exponitur scriptura que Manichæo & Scydino videtur ludibrio fa. Cap. XXI.

Offe. 1. Math. 21.

Gene. 1. Ephe. 5. Gene. 1.

I Manichæi quare nō manducant carnes, & sancti viri & fœminæ continent viuunt. Cap. XXII.

1. Timo. 4.

jugale, non ex humana societate, sed ex diuina dispensatione pensandū est. Nam quia Christum in carne venire oportebat, ei carni propaganda famulatū est coniugium Sara, cui virginitas Mariæ præfertur. Vnde & illud quod imperitia laudabili deridendo commemorasti, Pone manum sub femore meo, Abraham seruo suo dixit, postulans iuramentum fidei, Pone, inquit, manum sub femore meo, & iura per deū cœli. Seruus quidē ille obediendo iurabat, sed & Abraham iubendo prophetauit, deum scilicet cœli in eam carnem esse venturū, quæ fuisset ex illo femore propagata. Vos hoc aspernamini, detestamini, abominamini, casti & mundi homines: qui filio dei quem nullus contactus carnis mutare potuisset, vnum virginis vterum formidatis: & dei viui naturam mutatam atque pollutam, omnium fœminarum, nō hominum tantum, sed bestiarum quoque vteris implicatis: ac per hoc qui vnum Patriarchæ femur horretis, quæ tandem femora, non dico Prophetarum, sed quarūlibet prostituerū inuenitis, vbi non deū vestrum illic tam turpiter compeditum vitare debeatis: nisi forte non quidem caste tagere humani corporis membrum, sed pudet iurare per deum tam turpiter vincitum. Tanta illic deformitate captiuo nomine pæcarpi, qui in ludicris muneribus ædi solet, propter omnium generū quæ inerant bestias, exagitatione arcæ Noë, quæ per omne genus animalium, futurā ex omnibus genibus figurabat ecclesiā. Vbi te vel non aduertentem vel ignorantem gratulor congruum posuisse vocabulum: Pæcarpos enim omnis est fructus, quod in ecclesia spiritaliter visum est: & non attendis Noë cum suis, inter illas feras quod illeſus ingressus est, vnde illeſus egressus est, q̄ foelicior fuerit deo vestro, qui ferina rabie gentis tenebrarū dilaniatus & deuoratus est. Itaq; ille nō pancarpus, sed planè cōpartus factus est, qui omni feritate discerptus est. Lucta Iacob cum angelo irrides, vbi futura cū carne Christi lucta populi Israël propheticè figurata est. Sed quomodolibet intelligas, Quanto melius deus vester cū homine luctaretur, q̄ victus atq; captiuus à dæmonū gente diriperetur. Falso Abraham q̄ pudicitia coniugis viderit criminari, vbi non est mentitus fororem, sed cautela humana tacuit vxorem, deo suo cōmittens eius pudicitia cōseruandā: qui nisi faceret quod facere posset, non in deum fidere, sed deum tentare iudicaretur. Nec tamen respicis deum vestrū, qui nō vxorem, sed membra sua hostibus polluenta, corrūpēda, turpanda, non vendidit, sed gratis dedit. Ad quæ, si posset certe optaretis, vt tā illibata rediret ab inimicis suis dei vestri præclara natura, q̄ illibata viro reddita est Sara. Laudas mores & studia quondā mea, & queris quis me repente mutauerit. Deinde circumloquēdo cōmemoras antiquum hostem omnium fidelium atq; sanctorum, & ipsius domini Iesu Christi, quem visvitiq; diabolus intelligi. Quid ego tibi de meā mutatione respondeā: quā nisi eo modo in melius fieri crederem, non vtique me, vestro errore detestato atq; dānato, ad catholicā Ecclesiā fidemq; conferrem. Quod vtrum recte fecerim: id est, à malo in bonum mutatus sim, tu mihi ipse solus quæſtionem in eodē verbo quod posuisti mutationis meæ. Anima enim mea, si quemadmodū dicitis, dei natura esset: siue in melius, sicut confido: siue in deterius, sicut arguis, mutari omnino non posset: nec à seipsa, nec à cuiusquam vel alterius impulsu. Vnde cū errorem istum reliqui, & elegi eā fidem, vbi dei natura prorsus incommutabilis pie creditur, vt sapiēter intelligatur: non displicet mutatio mea, nisi quibus displicet incommu-

Positio manus sub femore Abrahe, arca Noe, & lucta Iacob cum angelo, & Abraham dixit Sara fororem suam. Cap. XXIII

πῶς ἔλαβεν τὸν ἀνδρῶν πῶς.

*forte, conceptus vel quod magis aridet, panarpus.

2. 2. q. 2. cap. Queritur.

M Mutatio aut gustini ab errore ad fidem. Ca. XXIII

A incommutabilis deus. Est autem diabolus sanctorū aduersarius, non q̄ aduersus eos ex alterius naturæ contrario principio consurgat inimicus, sed quia eis inuidet honorem cœlestem, vnde est ipse deiectus. Mutatus enim ipse, alios mutare molitur. Nā sicut à vobis Persicæ illius fabulæ prolixitate describitur, si non mutatus alios mutat, profecto maior & victor est. Si autem sicut affirmatis, sanctæ lucis nō inimicus dei est, sed amicus, & illis melior quos decipit, qui eos lumini sancto inimicos, cui est ipse amicus, effecit: deo quippe dicit Manichæus, aeterno supplicio animas in illo horribili globo damandas, quod errare se à priori lucida sua natura passæ sunt, & inimicæ luminis tunc extiterunt, cum ipsam mentem gentis tenebrarum, tenendæ apud se lucis amore flagrantē, animalium corpora creare contēdat. Ab his ergo vanissimis sacrilegisq; figmentis te cura vt eripias, mutandus in melius illius adiutorio, qui nec in melius nec in deterius cōmutatur. Eualsimus, inquis, quia spiritalē secuti sumus saluatore. Nam illius tantū erupit audacia, vt si nosser dñs carnalis foret, omnis nostra fuisset spes amputata. Si hoc propterea dicis, quia Christum carnē habuisse non creditis, in Manichæo spē ponere non debetis, quem de masculo & fœmina procreatum, sicut ceteros homines, carnem fuisse conceditis. Cur ergo in illo tātam spē ponitis? Nam in hac ipsa epistola tua cum me terreres, ipse dixisti, Quis ergo tibi patronus erit ante instum tribunal iudicis, cum & de sermone & de opere cœperis te teste cōvinci? Perfa quem inculasti non aderit. Hoc excepto, quis te flentem consolabitur? Quis Punicū saluabit? Consolatorē igitur & Saluatorem Manichæo excepto nullum esse posse dixisti. Quomodo ergo cum de Christi passionibus ageres, eualsile vix dixisti, q̄ spiritalem secuti estis Saluatorem, ne scilicet eum posset in carne constitutū inimicus occidere? Ergo Manichæum vestrum si occidit inimicus, in quo carnem inuenit, vt iam vester esse Saluator posset: & quomodo dicis, hoc excepto quis te flentem cōsolabitur? Quis Punicū saluabit? Vides quid sit, in hæresi & doctrinis dæmoniorū in hypocrisis mendaciloquorum. Veracem Manichæum de Christo vis esse fallaci, vt si Christus in ostendenda carne, morte, resurrectione, locis deniq; vulnere atque clauorū, quæ dubitantibus discipulis demonstrauit, totum fallaciter ac mendaciter gessit, tunc Manichæus de Christo verū dixerit. Si autem Christus veram carnem, & ideo verā mortem, veram resurrectionem, veras cicatrices ostendit, tunc Manichæus de Christo mentitus sit. Ac per hoc id interest in hac causa inter me atq; te, q̄ tu elegisti veracem credere Manichæum, Christum credendo fallacem: ego autem Manichæū potius, sicut de aliis rebus, ita de Christo, quā Christum de aliqua re. Quāto magis de illa, vbi spē credentium maxime posuit, hoc est de sua passione & resurrectione, mētium? Nam qui dicit, quando Christus post illam, quæ mors eius putata est, apparuit discipulis hesitantibus, & spiritum se videre putantibus: quando dixit, Tangite manus meas & pedes, & videte, quia spiritus carnem & ossa nō habet, sicut me videtis habere: quando vni eorū minime credenti, Mitte, inquit, digitos in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis: totum hoc non veraciter ostendebat, sed mendaciter. Qui hoc, inquam dicit, nō prædicator, sed accusator est Christi. Sed inquis, Christum prædicat Manichæus, eiusq; se dicit Apostolum. Hinc potius detestandus atque fugiendus est. Nam cum hæc accusando diceret, se saltem iactaret amatorē veritatis,

Quare in Manichæo spē ponere non debeant suæ sectæ hoies. Cap. XXV.

1. Timo. 4.

Ioan. 21.

Luc. 24.

Ioan. 10.

arguendo alterius falsitatē. Nunc vero nesciens incautusq; se prodit, satisq; demonstrat diligenter intuentibus, quid agat ipse, quid diligit, laudando ac prædicando mentientem. Fuge itaq; amice tantam pestem, ne te, quod fieri non potest, fallendo velit fidelem facere Manichæus: qualem vult videri à Christo esse factum illū discipulum cui dixit, Mitte digitos in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Sicut enim sapit dulcissima veritas, quid aliud discipulo Christus dixit, nisi tange quod gesto, tange quod gessi, tange veram carnē, tange verorum vestigia vulnerum, tange vera loca clauorum, & credendo noueris, noli esse incredulus, sed fidelis. Sicut autem desipit Manichæi sacrilega vanitas, quid aliud dixit discipulo Christus, nisi tange quod simulo, tange quod fallo, nisi tange falsam carnem, tange fallorum fallacia vulnerū loca, & noli esse incredulus meis mendacibus membris, vt credēdo falsis esse fidelis. Tales fideles habet Manichæus, omnis doctrinæ dæmoniorum mendaciloquorum. Fuge ista obsecro, nō decipiat species paucitatis, quoniam ipse dominus dixit angustam viam esse paucorum. Inter paucos vni esse, sed pessimos. Nam verum est quod pauci sint omnino innocentes, sed in ipsis nocentibus pauciores sunt homicidæ quā fures, pauciores sunt incestatores quā adulteri. Denique etiam ipse antiquorum vel fabulæ vel historiæ pauciores habet Medæas & Phædras, quā facinororum aliorum flagitiorumq; mulieres, pauciores Ochos & Busirides, q̄ impietatum aliarū & scelerum viros. Vide ergo, ne forte apud vos nimius horror impietatis, faciat meritum paucitatis. Talia quippe ibi leguntur, dicuntur, creduntur, vt in illum errorem magis aliquos quā paucos irruere, vel illic remanere mirandum sit. Sanctorum autem paucitas quorum angusta via est, in cōparatione ponitur multitudinis peccatorum: quæ quidem paucitas in multo maiore numero palearum latet: vel ipsa arca catholice ecclesiæ est nunc congreganda & trituranda, in fine autem ventilandā atque purganda: ad quam te oportet conferas, si fideliter fidelis esse desideras, ne fidēdo falsis, sicut scriptum est, ventos pascas, id est, inmundis spiritibus efcafias. Si enim Paulus Apostolus, quem commemoras, nō sapientiam veteris testamenti scripturas totamq; illam prophetiam dispensationem dictorum atque factorū, sed carnalem Iudaicā propaginis excellentiam, & pro synagogis paternæ gentis errantibus & Christum non agnoscentibus, zelū persequēdi Christianos quō quā laudabili accēdebatur, & iustitiam quæ ex lege est qua Iudæi non ibi intellecta dei gratia superbe gloriantur, damna & sterora deputauit, vt Christum Iudæi faceret: quāto magis tu scripturas illas nephadarū blasphemiarum plenissimas, vbi natura veritatis, natura summi boni, natura dei, toties mutabilis, toties victa, toties corrupta, & ex parte inexplicabiliter inquinata, atque ab ipsa veritate in sine dānada describit, non sicut sterora, sed sicut venena debes abiicere, & ad ecclesiam catholicam fidemq; sicut tāto ante prophetata, ita suo tempore reuelata est, finita contentione transire: Quod ideo tibi loquor, quia mens tua nec natura mali est, quæ omnino nulla est: nec natura dei, alioquin incommutabili frustra loquerer: sed quoniam mutata est deserendo deū, & ipsa mutatio eius malum est, mutetur conuersa ad incommutabile bonum, in adiutorio ipsius incommutabilis boni: & talis eius mutatio erit à malo liberatio. Hanc admonitionem si spernis, duas adhuc credens esse naturas: vnam mutabile boni, quæ malo permixta potuit iniustitia

1. Timo. 4. Paucitas saluadorū que sit. Cap. XXVI Math. 7. E

Math. 3.

Offe. 12.

Philip. 3.

F

G iniustitia consentire: alteram incommutabilem mali, quae nec bono mixta potuit consentire iustitia: proxima illam pudenda fabulam garris, execrabiles turpesque blasphemias in fornicatione prurientium aurium seminantem, ut sis in eorum grege, de quibus praedictum est: quod erit tempus, quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & a veritate quidem auditum suum auertentes, ad fabulas autem conuertentur. Si autem hanc admonitionem prudenter accipis, conuersus ad incommutabilem deum, mutatione laudabili fies in eis, de quibus dicit Apostolus, fuisit aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino. Quod nec dei naturae dici posset, quia nunquam fuit mala & digna isto nomine tenebrarum: nec naturae mali, quae si esset, nunquam posset mutari, nec lux fieri. Sed recte ac veraciter hoc dictum est ei naturae, quae incommutabilis non est, sed deserto incommutabili lumine, a quo facta est, obtenebratur in se: ad illud autem conuersa fit lux, non in se sed in domino. Non enim a se ipsa, quoniam non est lumen verum, sed illuminata lucet ab illo, de quo dictum est, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc crede, hoc intellige, hoc tene, si vis esse bonus participatione incommutabilis boni, quod non potes esse per te: quod nec amittere si incommutabiliter hoc esses, nec recipere posses si incommutabiliter hoc non esses.

Libri contra Secundinum Manichaeum finis.

DIVI AVRELI
LII AVGVSTINI HIPONENSIS
 Episcopi, De Natura boni contra Manichaeos, Liber.

Summum bonum quo superius non est, deus est: ac per hoc incommutabile bonum est, & ideo vere aeternum, & vere immortale. Caetera omnia bona non nisi ab illo sunt, sed non de illo. De illo enim quod est, hoc est quod ipse est: ab illo autem quae facta sunt, non sunt quod ipse. Ac per hoc si solus ipse incommutabilis, omnia quae fecit, quia ex nihilo fecit, mutabilia sunt. Tam enim omnipotens est, ut possit etiam de nihilo: id est, ex eo quod omnino non est bona facere, & magna, & parua, & caelestia, & terrena, & spiritalia, & corporalia. Quia vero & iustus est, ei quod de se genuit, ea quae de nihilo fecit, non aequavit. Quia ergo bona omnia, siue magna, siue parua, per quoslibet rerum gradus, non possunt esse nisi a deo: omnis autem natura, in quantum natura est, bonum est: omnis natura non potest esse nisi a summo & vero deo: quia omnia etiam non summa bona, sed propinqua summo bono, & rursum omnia etiam nouissima bona, quae longe sunt a summo bono, non possunt esse nisi ab ipso summo bono. Omnis ergo spiritus etiam mutabilis, & omne corpus a deo, & hoc est omnis facta natura. Omnis quippe natura aut spiritus, aut corpus est. Spiritus incommutabilis deus est: spiritus mutabilis facta natura est, sed corpore melior: corpus autem spiritus non est, nisi cum vetus, quia nobis inuisibilis est, & tamen vis eius non par-

ua sentitur, alio quodam modo spiritus dicitur. Propter eos autem qui cum intelligere non possunt omnem naturam: id est, omnem spiritum & omne corpus naturaliter bonum esse, mouentur spiritus iniquitate & corporis mortalitate: & ob hoc aliam naturam maligni spiritus, & mortalis corporis, quam deus non fecerit, conantur inducere: sic arbitramur ad eorum intellectum, quod dicimus posse perducere. Fatentur enim omnem bonum non esse posse, nisi a summo & vero bono. Quod & verum est, & ad eos corrigendos si velint aduertere sufficit. Nos enim catholici Christiani deum colimus, a quo omnia bona sunt, siue magna, siue parua: a quo omnis species, siue magna siue parua: a quo omnis ordo, siue magnus siue paruus. Omnia enim quantum magis moderata, speciosa, ordinata sunt, tanto magis utique bona sunt: quanto autem minus moderata, minus speciosa, minus ordinata sunt, minus bona sunt. Haec itaque tria, modus, species, ordo, ut de innumerabilibus taceam, quae ad ista tria pertinere monstrantur: haec ergo tria, modus, species, ordo, tanquam generalia bona sunt, in rebus a deo factis, siue in spiritu, siue in corpore. Deo itaque supra omnem creaturam modum est, supra omnem speciem, supra omnem ordinem: nec spatium locorum supra est, sed ineffabili & singulari potentia, a quo omnis modus, omnis species, omnis ordo. Haec ergo tria ubi magna sunt, magna bona sunt: ubi parua, parua bona sunt: ubi nulla sunt, nullum bonum est. Et rursus ubi haec tria magna sunt, magna naturae sunt: ubi parua sunt, paruae naturae sunt: ubi nulla sunt, nulla natura est. Omnis ergo natura bona est. Proinde cum quaeritur, unde sit malum, prius quaerendum est quid sit malum: quod nihil aliud est quam corruptio, vel modi, vel speciei, vel ordinis naturalis. Mala itaque natura dicitur quando corrupta est, nam incorrupta utique bona est. Sed etiam ipsa corrupta, in quantum natura est, bona est, in quantum corrupta est, mala est. Fieri autem potest ut quaedam natura quae modo & specie naturali excellentius ordinata est, etiam corrupta melior sit adhuc quam est incorrupta altera, quae minore modo & specie naturali inferior ordinata est, sicut in hominum aetimatione secundum aequalitatem, quae aspectibus adiacet. Melius est itaque corruptum aurum quam incorruptum argentum: & melius est corruptum argentum quam plumbum incorruptum. Sic & in naturis potentioribus atque spiritalibus. Melior est enim corruptus per malam voluntatem spiritus rationalis, quam irrationalis incorruptus. Et melior est quilibet spiritus etiam corruptus, quam corpus quodlibet incorruptum. Melior est enim natura quae cum praesto est corpori, praebet ei vitam, quam illa cui vita praebet. Quantulibet autem corruptus sit spiritus vitae, qui factus est, vitam praebere corpori potest: ac per hoc melior illo est, quamvis incorrupto corruptus. Corruptio autem si omnem modum, omnem speciem, omnem ordinem rebus corruptibilibus auferat, nulla natura remanebit, ac per hoc omnis natura, quae corrumpi non potest, summum bonum est, sicut deus est. Omnis autem natura quae corrumpi potest, etiam ipsa aliquid bonum est. Non enim posset ei nocere corruptio, nisi adimendo & minuendo quod bonum est.

Creaturis autem praestantissimis, hoc est rationalibus spiritibus, hoc praestitit deus, ut si nolint, corrumpi non possint: id est, si obedientiam conseruauerint sub domino deo suo, ac sic incorruptibili pulchritudini eius adhererint: si autem obedientiam conseruare noluerint, quoniam

K Per quid Manichaei decipiuntur ut non omnia a deo facta dicant. Caput. II.

L fallat deo. Omnis natura in quantum natura bona est. Caput. III.

M Quod sit malum. Caput. III.

N Quae.

O Quod ex aliqua natura etiam corrupta, melior est alia natura alterius generis etiam incorrupta. Caput. V.

P

Q Quod non omnes species, & ordo in rebus corruptum panitur. Caput. VI.

R Quod ordinatio ad partem non copietur culpa, non natura. Caput. VII.

S De bonitate & ordine creaturarum inferiorum, ad quas non spectat beatitudo vel miseria. Caput. VIII.

T Quod ad deum pertinet quantitas peccati infligere, & quod hoc iustus sit. Caput. IX.

U Quare creaturae sint commutabiles. Caput. X.

V Quibus nocere possit iuste malum, & quibus non. Caput. XI.

W Inscientibus. Quod omnia bona sint a deo, & de blasphemis Manichaeorum. Caput. XII.

X Quod omnis creatura vel magna vel parua: & omnia a deo sint. Caput. XIII.

A quoniam volentes corrumpuntur in peccatis, nolentes corrumpuntur in poenis. Tale quippe bonum est deus, ut nemini eum deserenti bene sit: & in rebus a deo factis tam magnum bonum est natura rationalis, ut nullum sit bonum quo beata sit nisi deus. Peccantes igitur in supplicii ordinantur, quae ordinatio quia eorum naturae non competit, ideo poena est, sed quia culpa competit, ideo iustitia est. Caetera vero quae sunt facta de nihilo, quae utique inferiora sunt, quam spiritus rationalis, nec beata possunt esse nec misera. Sed quia pro modo & specie sua etiam ipsa bona sunt, nec esse quantum minor & minima bona, nisi a summo bono deo poterunt, sic ordinati sunt, ut cedant infirmiora firmioribus, & inualidiora fortioribus, & impotentiora potentioribus, atque ita caelestibus terrena concordent tanquam praecellentibus subdita. Fit autem decedentibus & succedentibus rebus, temporalis quaedam in suo genere pulchritudo, ut nec ipsa quae moriuntur, vel quod erat esse desinunt, turpent aut turbent modum, & speciem, & ordinem vniuersae creaturae: sicut sermo bene compositus soni tanquam nascendo & moriendo transcurrant.

B Qualis autem & quanta poena cuique culpa debeatur, diuini iudicii est, non humani: quae utique & cum conuersis remittitur, magna est bonitas apud deum: & cum debita redditur, nulla est iniquitas apud deum: quia melius ordinatur natura ut iuste doleat in supplicio, quam ut impune gaudeat in peccato. Quae tamen etiam sic habens nonnullum modum, & speciem, & ordinem, in quacunque extremitate adhuc aliquid bonum est: quae si omnino detrahantur, & penitus consummatur, ideo nullum bonum erit, quia nulla natura remanebit. Omnes igitur naturae corruptibiles, omnino naturae non essent, nisi a deo essent: nec corruptibiles essent, si de illo essent, quia hoc quod ipse est, essent. Ideo ergo quocumque modo, quacumque specie, quocumque ordine sunt, quia deus est a quo factae sunt. Ideo autem non incommutabiles sunt, quia nihil est unde factae sunt. Sacriliga autem audacia coquantur nihil & deus: si quale est illud quod de deo natum est, tale velimus esse illud, quod ab eo de nihilo factum est. Quapropter nec naturae dei noceri omnino potest, nec alicui naturae sub deo noceri iniuste potest: quia cum peccando iniuste alicui nocet, & si voluntas iniusta eis imputatur, potestas tamen qua nocere permittuntur, non est nisi a deo, qui & ipsis nocere permittit. Haec omnia tam perspicua, tam certa, si vellent aduertere, qui aliam naturam inducunt, quam non fecit deus, non tantis blasphemis impleverunt, ut in summo malo tanta bona poneret, & in deo tanta mala. Sufficit enim ut supra dixi, ad eorum correctionem, si velint attendere, quod eos etiam inuitos cogit veritas confiteri, omnia prorsus bona non esse nisi a deo. Non ergo ab alio sunt magna bona, & ab alio parua bona, sed & magna & parua bona non sunt nisi a summo bono quod deus est. Commemoremus ergo bona quantum potuerimus, quae dignum est, ut deo auctori tribuamus, & his sublati videamus utrum aliqua natura remanebit. Omnis vita & magna & parua, omnis potentia & magna & parua: omnis salus & magna & parua, omnis memoria & magna & parua, omnis virtus & magna & parua, omnis intellectus & magnus & paruus, omnis tranquillitas & magna & parua, omnis copia & magna & parua, omnis sensus & magnus & paruus, omne lumen & magnum & paruus, omnis sanitas & magna & parua, omnis men-

sura & magna & parua, omnis pax & magna & parua, omnis pulchritudo & magna & parua, & si qua familia occurrere poterunt, maximeque illa quae per omnia reperuntur, siue spiritalia siue corporalia, omnis modus, omnis species, omnis ordo, & magnus & paruus, a domino deo sunt. Quibus bonis omnibus, qui male uti voluerit, diuino iudicio poenas luere: ubi autem nullum horum omnino fuerit, nulla natura remanebit. Sed in his omnibus quacumque parua sunt, in maiorum comparatione contrariis nominibus appellantur: sicut in hominis forma, quia maior est eius pulchritudo, in eius comparatione & simia, simiae pulchritudo deformitas dicitur: & fallit imprudens tanquam illud sit bonum, & hoc malum: nec intendunt in corpore simiae modum proprium, parilitatem ex utroque latere membrorum, concordiam partium, incolumitatis custodiam, & caetera quae perfecti longum est. Sed ut quod dicimus intelligatur, & nimium tardis satisfiat, vel etiam pertinaces & apertissima veritati repugnantes, cogantur quod verum est confiteri, interrogentur, utrum corpori simiae possit nocere corruptio. Quod si potest ut foedius fiat, quid minuit nisi pulchritudinis bonum? Unde tandiu aliquid remanebit, quandiu corporis natura subsistit. Proinde si consumpto bono natura consumitur, bona ergo est natura. Sic & tardum dicimus veloci contrarium, sed tamen qui se omnino non mouet, nec tardus dici potest. Sic acute voci contraria vocem dicimus grauem, vel canoram asperam, sed si omnem speciem vocis penitus adimas, silentium est ubi vox nulla est: quod tamen silentium eo ipso quod vox nulla est, tanquam contrarium voci solet opponi. Sic & lucida & obscura tanquam duo contraria dicitur: habent tamen & obscura aliquid lucis, quo si penitus careant, ita sunt tenebrae lucis absentia, sicut silentium vocis absentia. Quae tamen etiam priuationes rerum sic ordinatur in vniuersitate naturae, ut sapienter considerantibus non indecenter vices suas habeat: Nam & deus certa loca & tempora non illuminando, tenebras fecit tam decenter quam dies. Si enim nos continendo vocem, decenter interponimus in loquendo silentium, quanto magis ille quarundam rerum priuationes decenter facit, sicut rerum omnium perfectus artifex? Unde & in hymno trium puerorum, etiam lux & tenebrae laudant deum: id est, eius laudem in bene considerantium cordibus pariunt. Non ergo mala est, in quantum natura est, vlla natura, sed cuique naturae non est malum nisi minui bono, quod si minuendo absumeretur, sicut nullum bonum, ita nulla natura relinqueretur: non solum qualem inducunt Manichaei, ubi tanta bona inueniuntur, ut nimia eorum caecitas mira sit, sed quale potest quilibet inducere. Neque enim vel illa materies quam antiqui hylem dixerunt, malum dicenda est. Non eam dico quam Manichaeus hylem appellat demeritissima vanitate, nesciens quid loquatur, formatricem corporum: unde recte illi dictum est, quod alterum deum inducat. Nemo enim formare & creare corpora nisi deus potest. Neque enim creatur nisi cum eis modus & species & ordo subsistit, quae bona esse, nec esse posse nisi a deo puto, quod iam etiam ipsi consentunt. Sed hylem dico quandam penitus informem & sine qualitate materiam, unde istae quas sentimus qualitates formantur, ut antiqui dixerunt. Hinc enim & sylua Graece dicitur hyle, quod operantibus apta sit, non ut aliquid ipsa faciat, sed unde aliquid fiat. Nec ista ergo hyle malum dicenda est, quae non per aliquam speciem sentiri, sed per omnimodam speciei priuationem cogitari vix potest. Habet enim & ipsa

Quod parua comparatione maiorum contrariis nominibus appellantur. Cap. XIII.

Quod diminutio boni sit corruptio naturae. Caput. XV.

Quod priuationes in vniuerso sint ordinatae, & quare tenebrae dicantur laudare deum. Cap. XVI.

Quod nulla natura mala sit, sed eius malum non sit nisi boni corruptio. Cap. XVII. Materies, quam antiqui hylem dixerunt malum non est dicenda. Cap. XVIII.

2. Timo. 4.

Ephes. 5.

Ioan. 1.

Quod summum bonum deus omnipotens omnia creauit ex nihilo & bona, sed non sume bona. Caput. I.

G & ipsa capacitatem formarum: nam si capere imposita ab artifice formam non posset, nec materies utique diceretur. Porro si bonum aliquod est forma, unde qui capere valent, formosi appellantur, sicut a specie speciosi, proculdubio bonum aliquod est etiam capacitas forma. Sicut quia bonum est sapientia, nemo dubitat quod bonum sit capacem esse sapientiae. Et quia omne bonum a deo, neminem oportet dubitare, etiam istam si qua est materiem, non esse nisi a deo. Magnifice igitur & diuine deus noster famulo suo dixit: Ego sum qui sum: Et dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos. Vere enim ipse est, quia incommutabilis est. Omnis enim mutatio facit non esse quod erat, vere ergo ille est qui immutabilis est: Cetera quae ab illo facta sunt, ab illo pro suo modo esse acceperunt. Ei ergo qui summe est, non potest esse contrarium nisi quod non est, ac per hoc sicut ab illo est omne quod bonum est, sic ab illo est omne quod naturaliter est, quoniam omne quod naturaliter est, bonum est: Omnis itaque natura bona est, & omne bonum a deo est, omnis ergo natura a deo est. Dolor autem, quod praecipue malum nonnulli arbitrantur, siue in animo siue in corpore sit, nec ipse potest esse nisi in naturis bonis. Hoc enim ipsum quod resistit ut doleat, quodammodo recusat non esse quod erat, quia bonum aliquod erat: sed cum ad melius cogitur, utilis dolor est, cum ad deterius, inuitis est. In animo ergo dolorem facit voluntas, resistens potestate maiori: in corpore dolore facit sensus, resistens corpori potentiori. Sunt autem mala sine dolore peiora: peius est enim gaudere de iniquitate, quam dolere de corruptione: veritamen tale gaudium non potest esse nisi ex adeptione bonorum inferiorum, sed iniquitas est desertio meliorum. Item in corpore melius est vulnus cum dolore, quam putredo sine dolore, quae specialiter corruptio dicitur: quam non vidit, id est, non passa est mortua caro domini, sicut in prophetia praedictum erat: Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Nam vulneratum esse confixione clauorum, & percussum de laeua quis negat? Sed etiam ipsa quae proprie ab hominibus corruptio corporis dicitur, id est, ipsa putredo, si adhuc habet aliquid quod alte consumat bonum minuendo, crescit corruptio. Quod si penitus absumperit, sicut nullum bonum, ita nulla natura remanebit: quia iam corruptio quod corruptum non erit, & ideo nec ipsa putredo erit, quia ubi sit omnino non erit. Ideo quippe & parua atque exigua iam communi loquendi vsu modica dicuntur, quia modus in eis aliquis resistit, sine quo non iam modica, sed omnino nulla sunt. Illa autem quae propter nimium progressum dicuntur immodica, ipsa nimietate culpatur: sed tamen ipsa etiam sub deo, qui omnia in mensura, & in numero & potestate disposuit, necesse est ut aliquo modo cohibeatur. Deus autem habere modum dicendum non est, ne finis eius dici putetur. Nec ideo tamen immoderatus est, a quo modus omnibus tribuitur rebus, ut aliquo modo esse possint. Nec rursus moderatum oportet dici deum, tanquam ab aliquo modum acceperit. Si autem dicamus eum summum modum, forte aliquid dicimus, si tamen in eo quod dicimus summum modum, intelligamus summum bonum. Omnis enim modus in quantum modus est, bonus est: unde omnia moderata, modesta, modificata dici sine laude non possunt, quantum sub alio intellectu modum pro fine ponamus, & nullum modum dicamus, ubi nullus est finis: quod aliquando cum laude dicitur, sicut dictum est, Et regni eius non erit finis. Possit enim dici etiam: Non erit modus, ut modus pro fine dicitur intelligeretur: nam qui nullo modo re-

gnat, non utique regnat, Malus ergo modus vel mala species, vel malus ordo, aut ideo dicitur, quia minora sunt quam esse debuerunt, aut quia non his rebus accommodantur, quibus accommodanda sunt: aut ideo dicitur mala quia sunt aliena & incongrua: Tanquam si dicitur aliquis non bono modo egisse, quia minus egit quam debuit: aut quia ita egit sicut in re tali non debuit, vel amplius quam oportebat, vel non conuenienter: ut hoc ipsum quod reprehenditur, malo modo actum, non ob aliud iuste reprehendatur, nisi quia non est ibi seruatus modus. Item species mala vel in comparatione dicitur formosioris atque pulchrioris, quod ista sit minor species, illa maior, non mole sed decore: aut quia non congruit huic rei, adhibita est, ut aliena, & inconueniens videatur: Tanquam si nudus homo in foro deambulet, quod non offendit si in balneo videatur. Similiter & ordo malus tunc dicitur, cum ipse minus seruatur: unde non ibi ordo, sed potius inordinatio mala est, cum aut minus ordinatum est quam debuit, aut non sicut debuit. Tamen ubi est aliquis modus, aliqua species, aliquis ordo, est aliquod bonum, & aliqua natura est: ubi autem nullus modus, nulla species, nullus ordo est, nullum bonum & nulla natura. Haec quae fides nostra habet, utrumque ratio inuestigauit, diuinarum scripturarum testimoniis munienda sunt: ut qui ea minore intellectu assequi non possunt, diuinae auctoritati credant, & ob hoc intelligere mereantur. Qui autem intelligunt, sed Ecclesiasticis literis minus instructi sunt, magis ea nos ex nostro intellectu proferre, quam in illis libris esse, non arbitrentur. Itaque deum esse incommutabilem, sic scriptum est in Psalmis, Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Et in libro sapientiae de ipsa sapientia, In seipsa manens, inuouat omnia. Et Paulus Apostolus: Inuisibili & incorruptibili soli deo. Et Apostolus Iacobus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio. Item quia id quod de se genuit, hoc est quod ipse est, ita ab ipso filio breuiter dicitur: Ego & pater vnum sumus. Quia autem non est factus filius, quippe cum per illum facta sint omnia, sicut scriptum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, id est, non est factum sine ipso aliquid. Neque enim audienda sunt deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum putant, sed nihil non aliquid significat: & ad huiusmodi vanitatem propterea putat cogi posse aliquem, quia ipsum, nihil, in fine positum est sententiae. Ergo, inquit, factum est, & ideo quia factum est, ipsum nihil aliquid est. Sensum enim perdiderunt studio contradicendi, nec intelligunt nihil interesse vtrum dicatur, Sine ipso factum est nihil: an, sine illo nihil factum est: quia & si illo ordine diceretur, sine illo nihil factum est: possent nihilominus dicere ipsum nihil aliquid esse, quia factum est: Quod enim reuera est aliquid, quid interest vtrum ita dicatur: Sine illo facta est domus: an, sine illo domus est facta: dum intelligatur aliquid factum sine illo, quod aliquid domus est. Ita quia dictum est, Sine illo factum est nihil: quoniam nihil utique non est aliquid, quando vere & proprie dicitur, siue dicatur, sine illo factum est nihil: siue, sine illo nihil factum est: vel, nihil est factum: nihil interest. Quis autem velit loqui cum hominibus, qui hoc ipsum quod dixi, nihil interest, possunt dicere: ergo interest aliquid, quia ipsum nihil aliquid est? Hi autem qui sanum habent cerebrum, rem manifestissimam vident, hoc idem

K Quare malus ordo modus & species dicitur. Ca. XXIII.

L Immutabilitas dei probatur. Ca. XXIII.

M Sapientia Timothei. Iacobi. I.

N Quomodo aliqui male intelligant illa scripturam, sine ipso factum est nihil. Cap. XXV.

O Ioan. I.

Quod de solo esse dicatur, quia incommutabilis. Cap. XIX.

H Quid sit dolor aie & corporis & Christi non sit putredo factus. Caput. XX.

I falsas corruptiones.

Psalm. 115. Acto. 17. Ioan. 19.

I Quare parua res dicantur modica. Cap. XXI.

Sapientia. II.

Quod deus modum non habens, non dicatur immoderatus. Cap. XXII.

Luc. 11.

A hoc idem intelligi cum dixi, nihil interest, quod intelligeretur, si diceretur, interest nihil: at isti si alicui dicant, quid fecisti: & ille respondeat, nihil se fecisse: consequens est ut ei calumnientur dicentes, fecisti ergo aliquid, quia nihil fecisti: ipsum enim nihil aliquid est. Habent autem & ipsum dominum in sine sententia ponentem hoc verbum ubi ait: Et in occulto locutus sum nihil. Ergo legant & taceant. Quia ergo deus omnia quae de se non genuit, sed per verbum suum fecit, non de his rebus quae iam erant, sed de his quae omnino non erant, hoc est de nihilo fecit, ita dicit Apostolus: Qui vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt. Apertius autem in libro Machabaeorum scriptum est: Oro te fili, respice ad caelum & terram, & omnia quae in eis sunt: vide & scito quia non erant, ex quibus nos fecit dominus deus. Et illud quod in Psalmo scriptum est: Ipse dixit & facta sunt: manifestissimum est, quod non de se ista genuerit, sed in verbo atque imperio fecerit. Quod autem non de se, utique de nihilo. Non enim erat aliquid unde faceret, de quo apertissime Apostolus dicit: Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso autem non hoc significat, quod de ipso: Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso: non autem omne quod ex ipso est recte dicitur de ipso. Ex ipso enim caelum & terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut aliquis homo si gignat filium, & faciat domum, ex ipso filius, ex ipso domus, sed filius de ipso, domus de terra & ligno. Sed hoc quia homo est, qui non potest aliquid de nihilo facere: deus autem ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, non opus habebat aliqua materia, quam ipse non fecerat adiuuari, omnipotentiam suam. Cum autem audimus, Omnia ex ipso & per ipsum & in ipso: omnes utique naturas intelligere debemus quae naturaliter sunt: Neque enim ex ipso sunt peccata, quae naturam non seruant sed vitiant, quae peccata ex voluntate esse peccantium multis modis sancta scriptura testatur, praecipue illo loco quod dicit Apostolus: Existimas autem hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis & patientiae eius & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam patientia dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem cordis tui, & cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Nec tamen cum in deo sint vniuersa quae condidit, inquinant eum qui peccant, de cuius sapientia dicitur, Attingit autem omnia per suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. Oportet enim ut sicut deum incorruptibilem & incommutabilem, ita consequenter etiam incoinquinabilem credamus. Quia vero & minima bona, hoc est terrena atque mortalia ipse fecit, illo Apostoli loco sine dubitatione intelligitur, ubi loquens de membris carnis nostrae, quia si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra, & si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, etiam hoc ibi ait: Deus posuit omnia membra singulatum quodque in corpore prout voluit: Et deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, ut non essent scissurae in corpore, sed ipsum idem ut pro inuicem sollicita sint membra. Hoc autem quod sic in modo & in specie & ordine membrorum carnis laudat Apostolus, in omnium animalium carne inuenis, & maximorum & minimorum, cum omnis caro in bonis terrenis, ac per hoc minimis deputetur. Item quia cuique culpae qualis & quanta

Ioan. 18. Quis sit verus intellectus scripturae, sine ipso factum est nihil. Caput XXVI.

2. Machab. 7.

Psalm. 32.

Roma. 11. Qualiter differant de & ex propositiones. B. Ca. XXVII. 1. sen. dist. 26. cap. illud.

Roma. 11.

Quomodo intelligi debeant, Omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso. Ca. XXVIII. 1. sen. dist. 37. ca. proxima. Roma. 2.

Ioan. 1.

C Cui deus sit in omnibus non coincidat. Ca. XXIX. 1. sen. dist. 37. ca. solet etiam. Sapientia. 7. Quod deus illa bona fecit, quae dicuntur minima, id est, corporalia. Cap. XXX.

Quod diuina iudicia

debeatur poena, diuini iudicij est, non humani, sic scriptum est: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Item quia bonitate dei donantur peccata conuersis, hoc ipsum quod Christus missus est, sicut ostendit, qui non in sua natura qua deus est, sed in nostra quam de femina assumpsit pro nobis mortuus est: quam dei bonitatem circa nos & dilectionem sic praedicauit Apostolus: Commendat, inquit, suam charitatem deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum: Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Quia vero etiam cum peccatoribus poena debita redditur, non est iniquitas apud deum, sic dicit: Quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? Absit. Vno autem loco & bonitatem & seueritatem ab illo esse breuiter admonuit, dicens: Vides ergo bonitatem & seueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate. Item quia etiam Innocentium potestas non est nisi a deo, sicut scriptum est, loquente sapientia: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apostolus: Non est potestas nisi data a deo. Digne autem fieri in libro Iob scriptum est: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem, propter peruersitatem populi. Et de populo Israel dicit deus: Dedi eis regem in ira mea. Iniustum enim non est, ut improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probentur, & malorum iniquitas puniatur: Nam per potestatem diabolo datam, & Iob probatus est ut iustus appareret, & Petrus tentatus est, ut non de se praesumeret, & Paulus colaphizatus ne se extolleret, & Iudas damnatus ut se suspenderet. Cum ergo per potestatem quam diabolo dedit, omnia iuste ipse deus fecerit, non tamen pro his iuste factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, quae ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, cum dicitur impiis, qui eius nequitiae consentire perseverauerint: Ite in ignem aeternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Quia vero & ipsi mali angeli non a deo mali sunt conditi, sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in epistola sua dicit: Si enim deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferi detrudens tradidit in iudicio puniendos seruari. Hinc Petrus ostendit adhuc eis victimam iudicij poenam debere, de qua dominus dicit: Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quauis iam poenalter hunc infernum, hoc est inferiorem caliginosum aërem tanquam carcerem acceperint: qui tamen aër quandoque & caelum dicitur, non illud in quo sunt sydera, sed hoc inferius, cuius caligine nubila coglobantur, & ubi aues volitant: nam & caelum nubilum dicitur & volatilia caeli appellantur. Secundum hoc Apostolus Paulus eosdem iniquos angelos, contra quos nobis inuidos, pie viuendo pugnamus, spiritalia nequitiae in caelestibus nominauit. Quod ne de illis superioribus caelis intelligatur, aperte alibi dicit: Secundum principem potestatis aëris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiae.

Item quia peccatum vel iniquitas non est appetitio naturarum malarum, sed desertio meliorum, sic in scripturis inuenitur scriptum: Omnis creatura dei bona est: ac per hoc & omne lignum quod in paradiso deus plantauit, utique bonum est. Non ergo malam naturam homo appetit, cum arborem vetitam tetigit, sed id quod

debeatur poena, diuini iudicij est, non humani, sic scriptum est: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Item quia bonitate dei donantur peccata conuersis, hoc ipsum quod Christus missus est, sicut ostendit, qui non in sua natura qua deus est, sed in nostra quam de femina assumpsit pro nobis mortuus est: quam dei bonitatem circa nos & dilectionem sic praedicauit Apostolus: Commendat, inquit, suam charitatem deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum: Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Quia vero etiam cum peccatoribus poena debita redditur, non est iniquitas apud deum, sic dicit: Quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? Absit. Vno autem loco & bonitatem & seueritatem ab illo esse breuiter admonuit, dicens: Vides ergo bonitatem & seueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate. Item quia etiam Innocentium potestas non est nisi a deo, sicut scriptum est, loquente sapientia: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apostolus: Non est potestas nisi data a deo. Digne autem fieri in libro Iob scriptum est: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem, propter peruersitatem populi. Et de populo Israel dicit deus: Dedi eis regem in ira mea. Iniustum enim non est, ut improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probentur, & malorum iniquitas puniatur: Nam per potestatem diabolo datam, & Iob probatus est ut iustus appareret, & Petrus tentatus est, ut non de se praesumeret, & Paulus colaphizatus ne se extolleret, & Iudas damnatus ut se suspenderet. Cum ergo per potestatem quam diabolo dedit, omnia iuste ipse deus fecerit, non tamen pro his iuste factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, quae ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, cum dicitur impiis, qui eius nequitiae consentire perseverauerint: Ite in ignem aeternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Quia vero & ipsi mali angeli non a deo mali sunt conditi, sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in epistola sua dicit: Si enim deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferi detrudens tradidit in iudicio puniendos seruari. Hinc Petrus ostendit adhuc eis victimam iudicij poenam debere, de qua dominus dicit: Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quauis iam poenalter hunc infernum, hoc est inferiorem caliginosum aërem tanquam carcerem acceperint: qui tamen aër quandoque & caelum dicitur, non illud in quo sunt sydera, sed hoc inferius, cuius caligine nubila coglobantur, & ubi aues volitant: nam & caelum nubilum dicitur & volatilia caeli appellantur. Secundum hoc Apostolus Paulus eosdem iniquos angelos, contra quos nobis inuidos, pie viuendo pugnamus, spiritalia nequitiae in caelestibus nominauit. Quod ne de illis superioribus caelis intelligatur, aperte alibi dicit: Secundum principem potestatis aëris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiae.

Item quia peccatum vel iniquitas non est appetitio naturarum malarum, sed desertio meliorum, sic in scripturis inuenitur scriptum: Omnis creatura dei bona est: ac per hoc & omne lignum quod in paradiso deus plantauit, utique bonum est. Non ergo malam naturam homo appetit, cum arborem vetitam tetigit, sed id quod

debeatur poena, diuini iudicij est, non humani, sic scriptum est: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Item quia bonitate dei donantur peccata conuersis, hoc ipsum quod Christus missus est, sicut ostendit, qui non in sua natura qua deus est, sed in nostra quam de femina assumpsit pro nobis mortuus est: quam dei bonitatem circa nos & dilectionem sic praedicauit Apostolus: Commendat, inquit, suam charitatem deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum: Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Quia vero etiam cum peccatoribus poena debita redditur, non est iniquitas apud deum, sic dicit: Quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? Absit. Vno autem loco & bonitatem & seueritatem ab illo esse breuiter admonuit, dicens: Vides ergo bonitatem & seueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate. Item quia etiam Innocentium potestas non est nisi a deo, sicut scriptum est, loquente sapientia: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apostolus: Non est potestas nisi data a deo. Digne autem fieri in libro Iob scriptum est: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem, propter peruersitatem populi. Et de populo Israel dicit deus: Dedi eis regem in ira mea. Iniustum enim non est, ut improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probentur, & malorum iniquitas puniatur: Nam per potestatem diabolo datam, & Iob probatus est ut iustus appareret, & Petrus tentatus est, ut non de se praesumeret, & Paulus colaphizatus ne se extolleret, & Iudas damnatus ut se suspenderet. Cum ergo per potestatem quam diabolo dedit, omnia iuste ipse deus fecerit, non tamen pro his iuste factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, quae ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, cum dicitur impiis, qui eius nequitiae consentire perseverauerint: Ite in ignem aeternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Quia vero & ipsi mali angeli non a deo mali sunt conditi, sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in epistola sua dicit: Si enim deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferi detrudens tradidit in iudicio puniendos seruari. Hinc Petrus ostendit adhuc eis victimam iudicij poenam debere, de qua dominus dicit: Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quauis iam poenalter hunc infernum, hoc est inferiorem caliginosum aërem tanquam carcerem acceperint: qui tamen aër quandoque & caelum dicitur, non illud in quo sunt sydera, sed hoc inferius, cuius caligine nubila coglobantur, & ubi aues volitant: nam & caelum nubilum dicitur & volatilia caeli appellantur. Secundum hoc Apostolus Paulus eosdem iniquos angelos, contra quos nobis inuidos, pie viuendo pugnamus, spiritalia nequitiae in caelestibus nominauit. Quod ne de illis superioribus caelis intelligatur, aperte alibi dicit: Secundum principem potestatis aëris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiae.

Item quia peccatum vel iniquitas non est appetitio naturarum malarum, sed desertio meliorum, sic in scripturis inuenitur scriptum: Omnis creatura dei bona est: ac per hoc & omne lignum quod in paradiso deus plantauit, utique bonum est. Non ergo malam naturam homo appetit, cum arborem vetitam tetigit, sed id quod

D non ab homine sunt inuestigata, & Christi charitas per scripturas ostenditur. Ca. XXXI.

Roma. 5.

Roma. 3.

Roma. 11.

Quare mali prelati dicuntur hominibus, & ad quid. Ca. XXVII. 2. sen. dist. 44. cap. sed pluribus. Offic. 13.

Iob. 1.

Matth. 26. 2. Cor. 12. Matth. 27.

Matth. 25.

Quomodo angeli mali fuerint facti mali. Cap. XXXIII. 2. Petri. 2. F.

Matth. 25.

Ephes. 6.

Ephes. 2.

Peccatum quid. Cap. XX XIII. 1. Timo. 4. Gene. 2. & 3.

G melius erat deserendo, factum malum ipse commisit, Melior quippe creator quam vlla creatura quam condidit: cuius imperium non erat deserendum vt tangeretur prohibuit, quantum bonum: quo deserto meliore, bonum creaturæ appetebatur, quod contra imperium creatoris tangebatur: Non itaque deus arborem malam in paradiso plantauerat, sed ipse erat melior, qui eam tangi prohibebat. Ad hoc enim prohibuerat, vt ostenderet naturam animæ rationalis, non in sua potestate, sed deo subditam esse debere, & ordinem suæ salutis per obedientiam custodire, per inobedientiam corrumpere: hinc & arborem quam tangi voluit, sic appellauit, dignoscens boni & mali. Qui cum eam contra vetitum tetigisset, experiretur poenam peccati, & eo modo dignosceret, quid interesset inter obedientiam bonum, & inter inobedientiam malum. Nam quis ita desipiat vt dei creaturam, maxime in paradiso plantatam, vituperandam putet, quandoquidem nec ipsa spinæ ac tribuli, quos peccatori in labore coterendos, secundum dei iudiciariam voluntatem terra peperit, recte vituperentur. Habent enim & tales herbarum modum & speciem & ordinem suum, quæ si quis sobriè considerauerit, laudanda reperiet, sed ei naturæ ista mala sunt, quam peccati merito sic coerceri oportebat. Non est ergo vt dixi peccatum malæ naturæ appetitio, sed melioris desertio, & ideo factum est ipsum malum, non illa natura qua male vitur peccans. Malum est enim male vt bono. Vnde Apostolus damnatos quosdam diuino iudicio reprehendit, qui coluerunt & seruiuerunt creaturæ potius quam creatori. Neque enim creaturas reprehendit: quod qui fecerit, creatori facti iniuriam, sed eos qui male vt sunt bono, meliore deserto. Proinde si custodiant omnes naturæ modum & speciem & ordinem proprium, nullum erit malum: si autem his bonis quisque male vti voluerit, nec sic vicerit dei voluntatem, qui etiam iniustos iuste ordinare nouit: vt si ipsi per iniquitatem voluntatis suæ malæ vti fuerint bonis illius, ille per iustitiam potestatis suæ bene vtatur malis ipsorum: recte ordinans in poenis, qui se peruersè ordinauerunt in peccatis. Nam nec ipse ignis æternus, qui cruciaturus est impios, mala natura est, habens modum & speciem & ordinem suum, nulla iniquitate deprauatum: sed cruciatus est damnatis malus, quorum peccatis est debitus: Neque enim & lux ista quia lippos cruciat oculos, mala natura est. Aeternus autem ignis, non sicut deus æternus dicitur proprie, quia propterea ignis æternus est, quod sine fine sit: non est tamen sine initio, deus autem etiam sine initio est. Deinde quia licet perpetuis peccatorum suppliciiis adhibeatur, mutabilis tamen natura est. Illa autem vera est æternitas, quæ est vera immortalitas: hæc est illa summa incommutabilitas, quam solus deus habet, qui mutari omnino non potest. Aliud est enim non mutari, cum tamen possit mutari, aliud autem prorsus non posse mutari. Sicut ergo dicitur homo bonus, non tamen sicut deus, de quo dictum est: Nemo bonus nisi solus deus. Et sicut dicitur anima immortalis: non tamen sicut deus, de quo dictum est: Qui solus habet immortalitatem. Et sicut dicitur homo sapiens non tamen sicut deus, de quo dictum est, Soli sapienti deo. Sic dicitur ignis æternus, non tamen sicut deus, cuius solius immortalitas ipsa est vera æternitas. Quæ cum ita sint secundum catholicam fidem & sanam doctrinam, & intelligentibus perspicuam veritatem, nec naturæ dei nocere potest quisquam, nec naturæ dei nocere iniuste cuiquam, vel nocere impune patitur quæquam. Qui enim nocet, ait Apostolus, recipiet illud quod

nocuit: & non est personarum acceptio apud deum. **K** Quod si Manichæi vellēt sine pernicioso studio defendendi erroris sui, & cum dei timore cogitare, non scelestissime blasphemarēt, inducēdo duas naturas, vnā bonam quam dicunt deum, alteram malam quam non fecerit deus: ita errantes, ita delirantes, immo vero ita insanientes, vt non videant in eo quod dicunt naturam summi mali, ponere se tanta bona, vbi ponant vitam, potentiam, salutem, memoriam, intellectum, temperiem, virtutem, copiam, sensum, lumē, suauitatem, mensuras, numeros, pacem, modum, speciem, ordinem. In eo autē quod dicunt summum bonum tanta mala, mortem, ægritudinem, obliuionem, insipientiam, perturbationem, impotentiam, egestatem, stoliditatem, cecitatem, dolorem, iniquitatem, dedecus, bellum, immoderationem, deformitatem, peruersitatem. Principes enim tenebrarum & vixisse in sua natura dicunt, & in suo regno saluos fuisse, & meminisse & intellexisse. Sic enim concionatum illic dicunt principem tenebrarum, vt neque ipse talia cernere, neque ab eis quibus dicebat, audiri sine memoria & intellectu potuisset: & habuisse temperiem animo & corpori suo congruam, & virtute potentie regnasse, & copias elementorum suorum ac fecunditates habuisse, & sensisse se inuicem, ac sibi vicinum lumen & oculos habuisse, quibus illud longe conspiceret: qui vtiq; oculi sine aliquo lumine lumen videre non poterant, vnde recte etiam lumina nominantur: & suauitate suæ voluptatis esse perfructos, & dimensis membris atque habitacionibus determinatos fuisse: Nisi autem etiam qualiscunque pulchritudo ibi fuisset, nec amarent coniugia sua, nec partium congruentia corpora eorum constarent: Quod vbi non fuerit, non possunt ea fieri quæ ibi facta esse delirant: & nisi pax aliqua ibi fuisset, principi suo non obediret: nisi modus ibi fuisset, nihil aliud agerēt, quam comedere, aut biberent, aut sauiarent, aut quodlibet aliud sine aliqua societate: quanquā nec ipsi qui hoc agebant, formis suis determinati essent, nisi modus ibi fuisset. Nunc vero talia dicunt eos egisse, vt in omnibus actionibus suis modos sibi congruos habuisse negare non possint. Si autem species ibi non fuisset, nulla ibi qualitas naturalis subsisteret. Si nullus ordo ibi fuisset, non alij dominarentur & alij subderentur, non in suis elementis congruenter viuerent, non denique suis locis haberent membra disposita, vt illa omnia quæ vana isti fabulantur agere possent. Dei autem naturam si non mortuam dicunt, quid secundum eorum vanitatem suscitatur Christus? Si non dicunt ægram, quid curat? Si non dicunt oblitam, quid commemorat? Si non dicunt insipientem, quid docet? Si non dicunt perturbatam, quid redintegrat? Si non victa & capta est, quid liberat? Si non eget, cui subuenit? Si non amisit sensum, quid vegetat? Si non est excæcata, quid illuminat? Si non est in dolore, quid recreat? Si non est iniqua, quid per præcepta corrigit? Si non est dedecorata, quid mundat? Si non est in bello, cui promittit pacem? Si non est immoderata, cui modum legis imponit? Si non est deformis, quid reformat? Si non est peruersa, quid emendat? Omnia enim hæc à Christo, non illi rei præstari dicunt, quæ facta est à deo, & arbitrio proprio peccando deprauata, sed ipsi natura, ipsi substantiæ dei, quæ hoc est quod deus. Quid istis blasphemis comparari potest? Nihil omnino si aliarum peruersarum sectarum considerentur errores. Si autem iste fidei error ex parte altera de qua nondum diximus comparatur, adhuc etiam multo peius & execrabilius in dei naturam blasphemare conuincitur. Dicunt enim etiam

Manichæi: rii duo principia. Cap. XLI.

† dicitur.

M

Quod abur da Manichæi sententia de deo. Cap. XLII.

Quare deus ad lignum vetitū prohibuit. Cap. XXXV.

Quod nulla creatura sit vituperanda. Cap. XXXVI.

Roma. 1.

Quod deus peccantium malo vitur bene, iuste eos in poenis ordinat. Cap. XXXVII.

Quod ignis æternus non sit malus. Cap. XXXVIII.

Quare ignis dicitur æternus. Cap. XXXIX.

Marc. 10. 1. Timo 6.

Roma. 16.

Quod diuinæ naturæ nihil possit nocere. Cap. XL.

Coloss. 1.

A etiam nonnullas animas, quas volunt esse de substantia dei, & eiusdem omnino naturæ, quæ non sponte peccauerint, sed à gente tenebrarum, quam mali naturam dicunt, ad quam debellandam non vltro, sed patris imperio descenderunt, superatæ & oppressæ sint, affigi in æternum globo horribili tenebrarum. Ita secundum eorum sacrilega vaniloquia, deus seipsum in quadam parte à magno malo liberauit, & rursus seipsum in quadam parte damnauit, quam liberare ab hoste non potuit, & tanquam de hoste ipso deuicto insuper triumphauit. Oscelestam & incredibilem audaciam, talia de deo credendi, talia loquendi, talia prædicandi. Quod cum defendere conantur, ne in peiora irruant, clausis oculis dicunt, mala naturæ commixtionem facere ista, vt bona dei natura tāta mala patiatur. Nam ipsam apud seipsum nihil horum pati potuisse vel posse: quasi inde laudanda sit natura incorruptibilis, quia ipsa sibi non nocet, & non quia nihil ei noceri ab aliquo possit. Deinde si natura tenebrarum nocuit naturæ dei, & natura dei nocuit naturæ tenebrarum, duo ergo mala sunt quæ sibi inuicem nocuerunt, & meliore animo fuit gens tenebrarum, quia & si nocuit, nolens nocuit. Neque enim nocere, sed frui voluit bono dei. Deus autem illam extinguere voluit, sicut Manichæus apertissime in epistola ruinosi sui fundamenti delirat. Oblitus enim quod pauloante dixerat, ita autem fundata sunt eiusdem splendidissima regna supra lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam aut moueri, aut cōcuti possint: Postea dixit, Lucis vero beatissimæ pater, sciens labem magnam ac vastitatem, quæ ex tenebris surgeret, aduersus sua sancta impendere secula, nisi aliquod eximium ac præclarum & virtute potens numen opponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, qua extincta perpetua quies lucis incolis pararetur. Ecce timuit labem ac vastitatem impendentem seculis suis. Certe sic erant fundata super lucidam & beatam terram, vt à nullo vnquam moueri aut cōcuti possent. Ecce à timore nocere voluit vicinæ genti, quam destruere & extinguere conatus est, vt perpetua quies lucis incolis pararetur. Quare non addidit, & perpetuum vinculum? An illa animæ, quas in globo tenebrarum in æternum configit, non erant incolæ lucis: de quibus aperte dicit, quod errare se à priore lucida sua natura passæ sint: vbi & nolens coactus est dicere, libera eas voluntate peccasse, qui non vult peccatum ponere nisi in necessitate naturæ contrariæ: vbi que nesciens quid loquatur, & tanquam ipse iam inclusus sit in tenebrarum globo quem finxit, quærens quæ exeat, & non inueniēs. Sed dicat quod vult, seductis & miseris, à quibus multo amplius quam Christus honoratur, vt hoc præcio tam longas & tam sacrilegas eis fabulas vendat, Dicat quod vult, includat in globo tanquam in carcere gentem tenebrarum, & forinsecus affigat naturam lucis, cui de hoste extincto quietem perpetuam promittebat, ecce peior est poena lucis quam tenebrarum, peior est poena diuinæ naturæ quam gentis aduersæ. Illa quippe & si in tenebris intus est, ad naturam eius pertinet in tenebris habitare: Animæ autem quæ hoc sunt, quod deus, non poterunt recipi sicut dicit, in regna illa pacifica, & à vita ac libertate sanctæ lucis alienabuntur & configentur in prædicto horribili globo: vnde & adherent, inquit, his rebus animæ eadem quas dilexerunt, relictae in eodem tenebrarum globo, suis meritis id sibi conquiritentes. Certe non est liberum voluntatis arbitrium: videte quomodo insanienti quid dicat ignorat, & contraria sibi loquendo peius bellū contra se gerit, quam

† illis, lumē

C

Tomus sextus.

contra deum ipsius gentis tenebrarum. Deinde si propterea damnantur animæ lucis, quia dilexerunt tenebras, iniuste damnatur gens tenebrarum quæ lucem dilexit. Et gens quidem tenebrarum lucem ab initio dilexit, quam et si violenter, tamen possidere voluit, non extinguere: lucis autem natura in bello tenebras extinguere voluit, eas ergo victa dilexit. Quod vultis eligite: vtrum necessitate compulsa vt diligeret tenebras, an voluntate seducta? Si necessitate, quare damnatur? Si voluntate, quare dei natura in tanta iniquitate deprehenditur? Si necessitate dei natura coacta est diligere tenebras, victa est ergo, non vicit. Si voluntate, quid iam miseri dubitant peccandi voluntatem tribuere naturæ, quam deus ex nihilo fecit, ne tribuant eam luci quam genuit? Quid si etiam ostendam, ante commixtionem mali, quam fabulose confictam, dementissime crediderunt, in ipsa lucis natura, quam dicunt magna mala fuisse, quid ad istas blasphemias addi posse videbitur? Illic enim fuit antequam pugnaretur, dura & inenitabilis pugnandi necessitas. Ecce iam magnum malum antequam bono misceretur malum. Dicant hoc vnde, cum adhuc nulla esset facta cōmixtio. Si autem necessitas non erat, voluntas ergo erat: vnde & hoc tam magnum malum, vt deus ipse naturæ suæ nocere vellet, cui noceri ab hoste non poterat, mittendo eam crudeliter miscendam, turpiter purgandam, inique damnandam: Ecce quantum malum perniciosæ & noxiæ & immanissimæ voluntatis antequam vllum malum de genere contrario misceretur. An forte nesciebat hoc euenturum membris suis, vt diligerent tenebras, & inimicæ existerent sanctæ luci, sicut ipse dicit: hoc est, non tantum deo suo, sed etiam patri de quo erant: Vnde ergo hoc in deo tam magnum ignorantia malum, antequam vllum de gente contraria misceretur malum? Si autē hoc futurum sciebat, aut sempiterna in eo fuit crudelitas, si de suæ naturæ futura contuminatione & damnatione nihil dolebat: aut sempiterna miseria, si dolebat: vnde & hoc tantum malum summi boni vestri, ante vllam cōmixtionem summi mali vestri? Ipsa certe particula naturæ ipsius, quæ in illius globi æterno vinculo configitur, si hoc sibi imminere nesciebat, etiam sic erat in natura dei sempiterna ignorantia: si autem sciebat, sempiterna miseria: vnde hoc tantum malum, antequam vllum de gente contraria misceretur malum? An forte magna charitate gaudebat, quia per eius poenam, perpetua quies cæteris lucis incolis parabatur? Hoc quam nefas sit dicere, naturæ dei la natura dei sic subueniri, quicumque audit, anathematizaret. Sed si hoc saltem faceret, vt ipsi luci inimica non fieret, posset fortasse non tantum dei natura, sed tanquam aliquis homo laudari: qui pro patria sua vellet mali aliquid pati, quod quidem ad tempus posset esse, non in æternum: Nunc vero & illam in globo tenebrarum confixionem dicunt æternam, & non cuiusque rei, sed naturæ dei, & vti que iniquissimum & execrabile & ineffabiliter sacrilegum gaudium erat, si dei natura gaudebat se tenebras dilecturam, & luci sanctæ inimicam futuram. Vnde hoc tam immane & scelestum malum, antequam vllum ex gente contraria misceretur malum? Quis tam peruersam, & tam impiam ferat insaniam, summo malo tribuere tanta bona, & summo bono, quod deus est, tanta mala? Iam vero quod ipsam partem naturæ dei dicunt vbi que permixtam, in cælis, in terris, sub terris, in omnibus corporibus, sicis & humidis, in omnibus carnibus, in omnibus seminibus arborum, herbarum, hominum, animalium: non

D

Improbat Augustinus hoc malum quod in deo ponebat Manichæus. Cap. XLIII.

E

† gente contraria.

F

Quod parte dei Manichæi postulat mixtam esse cum omnibus corporibus, &c. Ca. XLIII.

q ij potentia

G potentia diuinitatis sine vilo nexu incoinquinabiliter, inuolabiliter, incorruptibiliter, omnibus rebus admistrandis, regendisq; presentem, quod nos de deo dicimus: sed ligatam, oppressam, pollutam, quam solui, liberari, purgariq; dicunt, non solum per discursus solis & luna, & virtutes lucis, verum etiam per electos suos: hoc genus nefandissimi erroris, quam sacrilegas & incredibiles turpitudines eis suadeat, etiam si non persuadeat, horribile est dicere. Dicunt enim virtutes lucis transfigurari in masculos pulchros, & opponi foeminis gentis tenebrarum: & eandem rursus virtutes lucis transfigurari in foeminas pulchras, & opponi masculis gentis tenebrarum: vt per pulchritudine suam inflamment spurcissimam libidinem principum tenebrarum, & eo modo vitalis substantia, hoc est dei natura, quam dicunt in eorum corporibus ligatam teneri, ex eorum membris per ipsam concupiscentiam relaxatis, soluta fugiat & suscepta vel purgata liberetur. Hoc infelices legunt, hoc dicunt, hoc audiunt, hoc credunt, hoc in libro septimo thesauri eorum, sic enim appellat scripturam quandam Manichaei, vbi ista blasphemiae conscripta sunt ita positum est: Tunc beatus ille pater, qui lucidas naues habet diuersoria & habitacula secundum magnitudines, pro inuita sibi clementia fert opem, qua exiit & liberatur ab impiis retinaculis & angustiis atq; angoribus suae vitalis substantiae. Itaque inuisibili suo nutu illas suas virtutes, quae in clarissima hac naui habentur, transfiguratur, easq; praesse facit aduersis potestatibus, quae in singulis colorum tractatibus ordinatae sunt. Quae quoniam ex vtroq; sexu masculorum ac foeminarum consistunt, ideo praedictas virtutes, partim specie puerorum inuestium parere iubet generi aduerso foeminarum, partim virginum lucidarum forma generi contrario masculorum: sciens eas omnes hostiles potestates, propter ingenitam sibi letalem & spurcissimam concupiscentiam facillime capi, atque in hisdem speciebus pulcherrimis quae apparent mancipari, hocq; modo dissolui. Scitis autem huc eundem nostrum beatum patrem hoc idem esse, quod etiam suae virtutes, quas ob necessariam causam transformat in puerorum & virginum intemeratam similitudinem. Vtitur autem his tanquam propriis armis, atque per eas suam complet voluntatem. Harum vero virtutum diuinarum, quae ad instar coniugij contra inferna genera statuuntur, quaeque alacritate ac facilitate id quod cogitauerint momento efficiunt eodem, plenae sunt lucidae naues. Itaque cum ratio poposcerit vt masculis appareant eadem sanctae virtutes, ilico etiam suam effigiem virginum pulcherrimarum habitu demonstrant. Rursus cum ad foeminas ventum fuerit, postponentes species virginum, puerorum inuestium speciem ostendunt: Hoc autem viso decore illarum ardor & concupiscentia crescit, atque hoc modo vinculum pessimarum cogitationum earum soluitur, viuaque anima quae eorundem membris tenebatur, hac occasione laxata euanescent, & suo purissimo aeri miscetur: vbi penitus abluta animae ascendunt ad lucidas naues, quae sibi ad vestationem, atque ad suae patriae transfretationem sunt praeparatae. Id vero quod adhuc aduersi generis maculas portant, per aetna atq; calores particulatim descendit, atque arboribus caeterisq; plantationibus ac fatis omnibus miscetur, & coloribus diuersis inficitur. Quo pacto ex ista magna & clarissima naui, figurae puerorum ac virginum contrariis apparent potestatibus quae in caelis degunt, quaeque igneam habent naturam atque ex isto aspectu decore, vitae pars quae in earundem mem-

Verba Manichaei. † parere.

bris habetur laxata, deducitur per calores in terram: eodem modo etiam illa altissima virtus quae in naui vitalium aquarum habitat, in similitudine puerorum ac virginum sanctarum, per suos angelos apparet his potestatibus, quarum natura frigida est atq; humida, quaeque in caelis ordinatae sunt: equidem his quae foeminae sunt, in ipsis forma puerorum apparet, masculis vere virginum. Hac vero mutatione & diuersitate diuinarum personarum ac pulcherrimarum, humida, frigidaq; stirpis principes masculi siue foeminae soluantur, atq; id quod in ipsis est vitale fugit, quod vero resederit, laxatum deducitur in terram per frigora, & cunctis terrae generibus admiscetur. Quis hoc ferat? Quis hoc credat, non dico ita esse, sed vel dici potuisse? Ecce qui docentem timent anathematizare Manichaeum, & non timet credere hoc facientem, & hoc patientem deum. Per electos autem suos purgari dicunt eandem ipsam commixtam partem ac naturam dei, manducando scilicet & bibendo, qui eam in alimentis omnibus dicunt ligatam teneri: quae cum ab electis velut sanctis in refectioem corporis manducando & bibendo assumuntur, per eorum sanctitatem solui, signari & liberari. Nec attendunt miseri, quam non incongrue de illis creditum est quod frustra negant, nisi eosdem libros anathematizauerint, & Manichaei esse destiterint. Si enim sicut dicunt, in omnibus feminibus est ligata pars dei, & ab electis manducando purgatur, quis non digne credat eos facere, quod inter virtutes colorum & principes tenebrarum fieri in thesauro suo legunt: quandoquidem & carnes suas de gente tenebrarum esse dicunt, & in eis ligatam teneri vitam illam substantiam, partem dei, credere atq; affirmare non dubitant. Quae vtique si soluenda est & manducando purganda, sicut eos fateri cogit funestus error ipsorum, quis non videat, quis non exhorreat, quanta turpitudine & quam nefaria consequatur. Nam & a quibusdam principibus gentis tenebrarum sic dicunt Adam primum hominem creatum, vt lumen ab eis ne fugeret teneretur. In epistola enim quam fundamentum appellant, quomodo principes tenebrarum quem patre primi hominis inducunt ad caeteros socios suos tenebrarum principes locutus fuerit & egerit, ita scripsit Manichaeus. Iniquis igitur commetis ad eos qui aderant, ait: Quid vobis videtur maximum hoc lumen quod oritur? Intuemini quemadmodum polum moueat, cocentit plurimas potestates. Quapropter mihi vobis opus est, Aequum est, id quod in vestris viribus habetis luminis praerogare: sic quippe illius magni qui gloriosus apparuit, imaginem fingam, per quam regnare poterimus, tenebrarum aliquando conuersatione liberati. Hoc audientes, ac diu secum deliberantes, iustissimum putarunt id quod postulabantur praebere. Nec enim fidebant se idem lumen iugiter retenturos: vnde melius rati sunt principi suo id offerre, nequaquam desperantes eodem se pacto regnatos. Quo igitur modo lumen illud quod habebant praebuerint, considerandum est: Nam hoc etiam omnibus diuinis scripturis, arcanisq; caelestibus aspersum est: sapietibus vero quomodo sit datum scire, minime est difficile: Nam coram aperteq; cognoscitur ab eo qui vere ac fideliter intueri voluerit. Quonia eorum qui conuenerant erat frequentia promiscua, scilicet foeminarum ac masculorum, impulit eos, vt inter se coirent: in quo coitu alij seminarunt, alia grauidae effectae sunt. Erant autem partus iis qui genuerant similes, vires plurimas parentum vti primi obtinentes. Hoc sumens eorum princeps vti praecipuum donum, gaudis est. Et sicuti

† praef. † mente. † praef. † gora. Augustinus. Naturae dei liberari per cibos electorum suorum dicebat Manichaei. Cap. XLV. Homo primus quomodo creatus sit a principibus tenebrarum secundum Manichaeum. Cap. XLVI. Verba Manichaei. M

A Et sicuti etiam nunc fieri videmus, corporum formatricem naturam, mali inde vires sumentem figurata etiam antedictus princeps sodalium prolem accipiens, habentem parentum sensus, prudentiam, lucem simul secum in generatione procreatam, comedit: ac plerisque viribus sumptis ex istiusmodi esca, in qua non modo inerat fortitudo, sed multo magis astutia & patrij sensus ex fera genitorum gente, propriam ad se coniugem euocauit, ex ea qua ipse erat stirpe manantem: & facto cum ea coitu seminavit vt caeteri, abundantiam malorum quae deuorauerat: non nihil etiam ipse adiciens ex sua cogitatione, ac virtute, vt esset sensus eius omnium eorum quae profuderat formator atque descriptor: cuius compar excipiebat hoc, vt semen coesuevit culta optime terra percipere. In eadem enim costruebantur & contexebantur omnium imagines, caelestium ac terrenarum virtutum, vt pleni videlicet orbis id quod formabatur similitudinem obtineret. O monstrum scelestum, execranda perditio, & labes deceptarum animarum. Omitto quid sit de natura dei quod sic legitur, hoc dicere: Hoc saltem attendant miseri decepti, & errore mortifero venenati, quod si per coitum masculorum & foeminarum ligatur pars dei, qua se manducando soluere & purgare profitentur, cogit eos huius tam nefandi erroris necessitas, vt non solum de pane & oleribus & pomis, quae sola videntur in manifesto accipere, sed inde etiam soluant & purgant partem dei, vnde per concubitum potest, si foemina vtero concepta fuerit, colligari. Hoc se facere quidam confessi esse in publico iudicio perhibent: non tantum in Paphlagonia, sed etiam in Gallia, sicut a quodam Romae Christiano catholico audiui. Et cum interrogarentur, cuius auctoritate scripturae ista faceret, hoc de thesauro suo prodidisse, quod paulo ante commemorauit. Isti autem cum hoc eis obicitur, solent respondere, nescio quem inimicum suum de numero suo, hoc est electorum suorum descivisse, & schisma fecisse, atq; huiusmodi spurcissimam heresim condidisse: vnde manifestum est, quia hoc etiam si isti non faciunt, de ipsorum libris hoc faciant quotcumque faciunt. Abiciant ergo libros si crimen exhorrent, quod committere coguntur si libros tenent: aut si non committunt, mundiis viuere contra suos libros conantur. Sed quid agunt cum eis dicitur, aut purgate lumen, de quibus potueritis feminibus, vt nec illud reculetis quod vos non facere asseritis: aut Manichaeum anathematizate, qui cum dicit in omnibus feminibus esse partem dei, & cocumbendo ligari: quicquid autem luminis, hoc est eiusdem partis dei ad eas electorum peruenerit, manducando purgari: quid vobis suadeat videtis, & cum adhuc anathematizare dubitatis? Quid agunt, inquam, cum hoc eis dicitur, ad quas tergiversationes se conuertunt, cum aut tam nefaria doctrina sit anathematizanda, aut tam nefaria turpitudine facienda: in cuius comparatione iam illa omnia mala quae intolerabilia paulo ante commemorabam eos de natura dei dicere, quod necessitate oppressa sit vt bellum gereret, quod aut sempiterna ignorantia secura erat, aut sempiterno dolore & timore sollicita, quando sibi venire corruptio commixtionis, & vinculum aeternae damnationis, quod denique gesto bello sic fuerit captiuata, oppressa, polluta, quod post falsam victoriam sic futura sit in horribili globo in aeternum confixa, & ab originis suae felicitate separata, tolerabilia videantur, cum per se ipsa si considerentur, sustineri non possunt. O magna patientia tua domine, misericors & miserator, longanimis & multum misericors & verax, qui facis oriri

† praef. † mente. Qualia Manichaei confessi sunt se credere: & quae ex ipsorum libris habeant, quos anathematizare nolunt. Caput XLVII. Crimen est libros interdictos tenere. De patientia dei in peccatores. Cap. XLVIII.

solem tuum super bonos & malos, & pluis super iustos & iniustos, qui non vis mortem peccatoris, sed vis vt reuertatur & viuat, qui parcis corripicis, dans locum poenitentiae, vt relicta malitia credat in te domine, qui patientia tua ad poenitentiam adducis, quauis multi secundum duritiam cordis sui, & cor impenitens, thesaurizant sibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicij tui, qui reddis vnicuique secundum opera sua. Qui in quacunque die conuersus fuerit homo a nequitia sua ad misericordiam tuam, omnes iniquitates eius oblitisceris: Praesta nobis, da nobis, vt per nostrum ministerium quo execrabilem & nimis horribilem huc errorem redargui voluisti, sicut iam multi liberati sunt, & alij liberentur, & siue per sacramentum sancti baptismi tui, siue per sacrificium contribulati spiritus, & cordis contriti & humiliati, in dolore poenitentiae, remissionem peccatorum & blasphemiarum suarum, quibus per ignorantiam suam te offenderunt, accipere mereantur. Tantum enim valet impellens misericordia & potestas tua & veritas baptismi tui, clausaeq; regni caelorum in sancta ecclesia tua, vt nec de illis desperandum sit, quandiu in hac terra per tuam patientiam viuunt, qui etiam scientes quantum malum sit talia de te sentire vel dicere propter aliquam temporalis & terrenae commoditatis consuetudinem vel adeptionem in illa maligna professione detinetur, si ad tuam ineffabilem bonitatem saltem increpati tuis correptionibus fugiant, & omnibus carnalibus vitae illecebris, caelestem vitam aeternamq; praepontant. Libri de natura boni finis.

D Matth. 5. Ezech. 33. Sapient. 12. Roma. 2. Ezech. 18. Pet quid datur remissio peccatorum. Psal. 50. † praepollis

DIVI AVRELI AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE FIDE CONTRA MANICHAEOVS, LIBER.

VNVS DEVS pater & filius & spiritus sanctus, inuisibilis, incognoscibilis, inenarrabilis, inuolabilis, incoinquinabilis, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem: ipse lumen verum, vita & veritas, bonus, summus, & quacunque de illo humanus sermo poterit enunciare, quae tam ab illo dantur vt aliquo modo dici possint: Ex quo omnia, per quae omnia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, & omnia per ipsum & in ipso creata sunt, sicut in vtroq; testamento humilibus & pie quaerentibus manifestatur: Ipsi gloria honor & potestas in secula seculorum, Amen. Huic Manichaeus aduersarium esse dicit, nescio quem gentis principem tenebrarum, quem etiam asserit ingenitum, nec habere authorem a quo creatus sit. Et vtique si ingenitus & non creatus est, per se ipsum est immortalis: Et si per se immortalis est, non erit deus qui habet solus immortalitatem: Et erit iam mendax Apostolus qui dicit de deo, quod solus habeat immortalitatem: Sed quia Apostolus mendax non est, deus solus habet immortalitatem: Et ideo solus potest & animis & quibus vult corporibus praestare immortalitatem. Falsum est ergo quod Manichaeus asserit, nescio quam mali naturam cum principe suo non habere authorem, sed esse ingenitam. Deinde si ingenitus deus, ingenita etiam nunc gens tenebrarum, non erit contrarium ingenitum & ingenitum, videns & videns, regnans

Caput. I. I. Timo. 6. Ioan. 14. Colos. 1. Roma. 11. Caput. II. I. Timo. 6. Caput. III.

G & regnans, viuens & viuens, aeternum & aeternum. Et si contrarium est bonum malo, ex aliqua ergo parte discordabit bonum a malo: ex multa vero coniunctum & concordans, non iam erit merum malum, habendo tanta communia bona cum deo. Si vero dicunt ingenitum est in suo, nihil dicit: Nam ingenitum & ingenitum, aeternum & aeternum, quantum ingenita & aeterna sunt, nunquam erunt contraria. Non enim quia Imperator in sua potestate magnus est, & mediastinus in operatione sua contemptibilis est, ideo mediastinus non erit homo, quia homo est Imperator. Sed si quisquam querit quid sit malum, audiatur Apostolus dicentem: Radix omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes a fide aberrauerunt, & inferuerunt se doloribus multis.

Caput. III.
1. Timo. 6.

Caput. V.

Matth. 22.

Cupiditas autem in vnoquoque homine est, non naturalis, sed voluntaria, ideoque dixit: Quam quidam appetentes. Quod enim appetendo habetur, si non appetitur, non habetur. Nam & dominus ostendens quod in hominis potestate sit, ait: Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. In Actibus etiam conscriptis a Leoncio, quos ipsi accipiunt, sic scriptum est: Etenim speciosa signa & ostentatio simulata & coactio visibilium, ne quidem ex propria natura procedit, sed ex eo homine, qui per seipsum deterior effectus est per seductionem. Ipse etiam Manichaeus non potuit nisi fateri animas, etiam quas dicit ad dei substantiam pertinere, propria voluntate peccare. Nam sic in secundo thesauri libro dicit: Ii vero qui negligentia sua a labe praedictorum spirituum purgari se minime permisissent, mandatisque diuinis ex integro parum obtemperauerint, legemque sibi a suo liberatore datam, seruare plenius noluerint, neque ut decebat sese gubernauerint &c. Item in epistola fundamenti sic dicit de illis animabus, quae mundi errore errare se a priore lucida sua natura passae sunt, atque inimicae lumini sancto extiterunt, aperteque in perniciem sanctorum elementorum se armarunt, & igneo spiritui obsecuta sunt: Infesta etiam persecutione sua sanctam Ecclesiam atque electos in eadem constitutos celestium praepceptorum obseruatores afflixerunt, & a beatitudine & gloria terrae sanctae arcentur. Et quia a malo se superari passae sunt, in eadem mali stirpe perseuerabunt, pacifica illa terra & regionibus immortalibus sibi interdictis: Quod ideo illis eueniet, quia ita iniquis operibus se obstrinxerunt, ut a vita & libertate sanctae lucis alienarentur. Non igitur poterunt recipi in regna illa pacifica, sed confingentur in praedicto horribili globo, cui etiam necesse est custodiam adhiberi: Vnde adhuc huiusmodi rebus animae eadem quas dilexerunt, relictae in eodem tenebrarum globo, suis meritis id sibi conquirentes. Neque enim futura haec cognoscere studuerunt, atque ab hisdem cum tempore dabatur se segregauerunt. Rogo vos ubi audiuntur haec verba, dubitatis adhuc Manichaeum coactum esse confiteri, esse peccatum propriae voluntatis? Non enim vnum verbum inde dixit, sed tam multa, ut quaeuis graui somnomersum excitaret. Dixit, negligentia sua: dixit, minime permisissent: dixit, parum obtemperauerint: dixit, seruare noluerint. Item dixit, obsecuta sunt: dixit, se superari passae sunt: dixit, se obstrinxerunt: dixit, suis meritis id sibi conquirentes: dixit, neque enim futura haec cognoscere studuerunt, atque ab hisdem cum tempore dabatur se segregauerunt: & vos dubitatis dicere propria voluntate peccari? Iterum ipse dicit in eadem epistola: Lucis autem succisiam partem, hoc est animas peccatrices: Et vos non dicitis pecca-

Caput. VI.

Caput. VII.

re, nisi gentem tenebrarum. Sed quid de isto loquar, qui K
quanuis erraret, tamen euidentissima veritate hoc coactus est dicere, cum ipsum dominum nostrum Iesum Christum nolitis intelligere dicentem, ignem preparatum esse peccatoribus, diabolo & angelis eius: quos omnes voluit intelligi peccatores: Non enim iniustitia est apud deum, ut damnet eos qui omnino nihil peccauerunt. Peccare enim quid aliud est, nisi in veritatis praepceptis, vel in ipsa errare veritate? Quod si non voluntate faciunt peccatores, iniuste iudicantur. Pertinere autem & angelos ad iudicium, Apostolus ostendit dicens: Nescitis, quoniam angelos iudicabimus: Non autem pertinerent ad iudicium quo iudicantur, si non pertinerent ad peccatum quo rei sunt, nec possent merito iudicari. Non enim homines iusti de iustis angelis iudicaturi sunt, quibus similes erunt, sed utique de peccatoribus. Malefacti sui ergo per cupiditatem quisque author est.

Matth. 26.

Cap. VIII.

1. Cor. 6.

Matth. 22.

Caput. IX.

Est ergo in potestate ut sit cupiditas: & ideo etiam malum in potestate est. In potestate ergo est, quod in voluntate esse non debet: Malum enim non potest esse natura, nec substantia, nec vita, quia haec bona sunt, in quantum sunt: Sed & si aliquos naturaliter dicimus malos, propter originem veteris peccati dicimus, in quo iam nostra mortalitas nascitur. Totum itaque quod vocatur malum in hominibus, peccatum est & poena. Peccatum fit ab anima rationali, cui liberum voluntatis arbitrium est. Et poena infligitur iustitia dei, quae nihil facit iniuste. Aduersus haec solita caecitate Manichaei latrant, & cum conuincuntur naturam non esse malum, sed in potestate esse hominis facere bene aut male, dicunt non esse animae liberam voluntatem, & non vident caecitatem suam.

Caput. X.

Quis enim non clamat stultum esse, praepcepta dare ei, cui liberum non est quod praecipitur facere: & iniquum esse eum damnare, cui non fuit potestas iusta complere? Et has iniustitias & iniquitates miseri non intelligunt deo se adscribere. Sed quid verum est, nisi & dominum dare praepcepta, & animas liberae esse voluntatis, & malum naturam non esse, sed esse auersionem a dei praepceptis, & esse iustum iudicium dei quo damnet peccantes?

Caput. XI.

Interea cum dicat idem Manichaeus, deum omnibus bonis abundantem, nullo in regnis eius insignibus indigente, aut infirmo constituto, ita etiam fundata eiusdem splendidissima secula, ut a nullo vnquam concuti vel moueri possint, in alio loco paulopost subiungit & dicit: Lucis vero beatissimae pater sciens labem magnam ac vastitatem, quae ex tenebris surgeret, aduersus sua sancta impendere secula, nisi aliquod eximium ac praclarum & virtute potens nume opponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, qua extincta quies lucis incolis pararetur. Certe ergo a nullo vnquam concuti vel moueri potuerunt regna dei a Manichaei. Si enim potuerunt, mentitus est dicendo, non posse regna illa ab aliquo concuti. Et si concussa sunt necessitate, aut timore, non erit deus, qui sic concuti potuit: Nam videmus deum Manichaei secundum eundem Manichaeum malo necessitatis pressum, cum labes ac vastitas aduersus secula impenderet, aliudque quod faceret non haberet, partem suam ad pugnam dedisse, ut vel hoc modo quietem lucis incolis coparet. Ipsa vero pars eius, hoc est de lumine lumen, de bono bonum, de sancto sanctum, de aeterno aeternum, de deo deus, de omnipotente omnipotens, corrupta sit, mortificata sit, commixta sit per omnia mundi corpora a summo usque ad imum, a caelo usque ad stercora, ut & meretrices in theatris & in locis turpioribus turpiores haberent in se oppressum deum, qui liberari forte non possit.

Caput. XII.

Cap. XIII.

Cap. XIII.

Caput. XV.

Cap. XVI.

A possit. Dicit enim in fine ipsius epistolae, vnde vnum capitulum iam posuimus, ipsam dei partem quae commixta est, non totam posse reuocari ad pristinam libertatem. Ecce victoria, ecce triumphus, quale fecit Manichaei deus: Nam post amissam partem suam in luctu est, sicut Manichaeus idem dicit. Velum contra se habet, quod dolorem eius temperet, ne corruptionem partis suae videat. Hodie enim diuina quam commemorat substantia, subiacet genti tenebrarum, ut lutum figulo. Hoc in primo libro thesauri eorum scriptum est. Quae in interea turpitudine, quam in eodem thesauro inter cetera septimo libro scripsit, sic dicens: Tunc beatus ille pater, qui lucidas naues habet diuersoria & habitacula secundum magnitudines, pro insita sibi clementia fert opem, quae exiit & liberatur ab impiis retinaculis & angustis atque angoribus suae vitalis substantiae. Itaque inuisibili suo nutu illas virtutes suas, quae in clarissima hac naui habentur, transfiguratur, easque parere facit aduersus potestates, quae in singulis caelorum tractibus ordinatae sunt: Quae quoniam ex utroque sexu masculorum ac foeminarum consistat, ideo praedictas virtutes partim specie puerorum inuestium parere iubet generi aduerso foeminarum, partim virginum lucidarum forma generi contrario masculorum: Sciens eas omnes hostiles potestates, propter ingenitam sibi letalem & spurcissimam concupiscentiam facillime capi, atque huiusmodi speciebus pulcherrimis quae parent mancipari, hoc quoque modo dissolui. Sciatis autem hunc eundem nostrum beatum patrem hoc idem esse, quod etiam suae virtutes, quas ob necessariam causam transformat in puerorum & virginum intemperatam similitudinem: Vititur autem his tanquam propriis armis, atque per eas suam complet voluntatem. Harum vero virtutum diuinarum quae ad instar coniugij contra inferna genera statuuntur, quaeque alacritate ac facilitate id quod cogitauerint, momento eodem efficiunt, plena sunt lucida naues. Itaque cum ratio poposcerit ut masculis appareant eadem sanctae virtutes, illico etiam suam effigiem virginum pulcherrimum habitu demonstrant. Rursum cum ad foeminas ventum fuerit, postponentes speciem virginum, puerorum inuestium speciem ostendunt. Hoc autem visu decore illarum ardor ad concupiscentiam crescit, atque hoc modo vinculum pessimum cogitationum earum soluitur, viuaque anima quae eorundem membris tenebatur hac occasione laxata euadit, & suo purissimo aeri miscetur: ubi penitus ablatae animae ascendunt ad lucidas naues, quae sibi ad euectionem, atque ad suae patriae transfretationem sunt preparatae. Id vero quod adhuc aduersi generis maculas portat, per aetum atque calores particulatim descendit, atque arboribus ceterisque plantationibus, ac satis omnibus miscetur, & coloribus diuersis inficitur. Et quo pacto ex ista magna & clarissima nauis figurae puerorum & virginum parent contrariis potestibus quae in caelis degunt, quaeque igneam habent naturam, atque ex isto aspectu decore vita pars quae in eorundem membris habetur, laxata deducitur per calores in terram: eodem modo etiam illa altissima virtus quae in nauis vitalium aquarum habitat, similitudines puerorum ac virginum sanctarum per suos angelos apparet his potestatibus, quarum natura frigida est atque humida, quaeque in caelis ordinatae sunt: Et quidem iis quae foeminae sunt, in ipsis forma puerorum apparet, masculis vero virginum. Hac vero mutatione & diuersitate personarum diuinarum ac pulcherrimarum, humidae frigidaeque stirpis principes masculi seu foeminae soluuntur,

Tomus sextus.

atque id quod in ipsis est vitale, fugit: Quod vero refeditur, laxatum deducitur ad terram per frigora, & cunctis terrarum generibus admiscetur. Quis non rideat, vel potius doleat & detestetur istum hominem, tam horrenda & execrabilia de diuina substantia dicentem? Ergo substantiae lucis aeternae parti dei, in captiuitate in calamitatibus, in erumnis, in pressuris, in sordibus atque immunditia, secundum vestrum errorem, vestram constitutionem non poterat aliter quotidie subueniri, nisi beatus pater, qui naues lucidas habet diuersoria, quem tertium legatum appellatis, & virtutes altissima virtutes suas in diuersi sexus naturam conuincit: quas quidem intemeratas dicitis, sed tamen ut meretricum more, pulchritudine sua principum tenebrarum letalem & spurcissimam concupiscentiam confusa & iniuste accendant. Non enim inuenitis verum, quo tandem pulchritudinem aliquando honestius doceretis. Et qua causa hoc faciunt? Ut eis in libidinem concitatis, occasionem liberationis reperiat substantia diuina? Quid aliud sonat, nisi ut etiam per genitalia daemonum vias euadendi inueniat diuina maiestas? Deus magne, subueni animis ista turpia credentibus, ista nephanda sectantibus. Quis haec non exhorreat, rogo vos: quis tam caecus est ut ista credat, rogo vos? Sed certe respondeatur mihi ab iis qui ipsum Manichaeum sequuntur: Si deus incorruptibilis est, vel omnis natura summi boni inuolabilis, immaculabilis, inadibilis, incoinquinabilis, incomprehensibilis, quid poterat facere mali natura huic tanta naturae, si nollet cum illa pugnare, ne ad tantum dedecus deduceretur? Hoc dixit: Quid factura erat deo gens tenebrarum, si nollet cum illa pugnare? Si mihi dicitur, Nihil: quare cur hodie eius pars hoc est dei deus, in calamitatibus, in pressuris, in captiuitate, in subiectione sit constituta, ut tam turpiter etiam liberetur, & nec sic liberari tota possit, vel ipse pater luctum habeat memoratae partis suae causa, quem luctum Manichaeus in suis libris apertissime praedicat? Ait quidem, Nihil ei fieri poterat, sed ut ostenderet praescientiam se habere cogitationum principum tenebrarum, & ut monstraret nihil se timere, propterea pugnauit. Cui ego dixi: Qui potuit cogitationes principum tenebrarum videre, ac neminem timere, quare non vidit luctum sibi imminentem de partis suae infelicitate, quam hodie patitur? Quam partem suam nunquam recipiet integra, quia remanet inde aliquid, sicut ipse dicit, quod purgari non poterit, & globo tenebrarum in aeternum damnabitur. Magna praescientia vel potius inscientia, & misera infirmitas, hoc est totum quod non neminem timebat. Certe si se tueri aliquo modo non poterat, rogaret ut sibi parceretur, ne ad tantum dedecus integritas illa & decus omnium ornamentorum perduceretur. Item dictum est a quodam, Nihil ei poterat facere gens tenebrarum, sed ipse voluit partem malam circa fines suos, & misit qui eam debellaret. Cui ego dixi: Si ita est ut dicitis, ipse potius inuenitur malus, qui rem vicinam nihil ei nocentem delere voluit: Et sicut malus in illa, sic crudelis in suam, aut ignarus future calamitati eius. Cum enim putat rem bonam se posse perficere, ut in regno mali quod ei non noceret, regionem suam extenderet, prius non prauidit infelicitatem, quae memoratam partem eius quotidie premit. Deinde quod eam totam nunquam in pristinam libertatem recipere poterit. Et cum huic obiectioni responderi minime possit, solitam imperitiam opponunt, quid facturi erant Iudaei Christo, si nollet ab eis pati? O vtinam videre possent, quod facile videret, nisi per

Cap. XVII.

Ca. XVIII.

Cap. XIX.

Caput. XX.

Cap. XXI.

q. iiii. nebulas

G nebulas contentionis excarentur, quid sit imminenti mali premi necessitate, quā deum suum passum asserant: & quid sit misericordiae benignissimi officium, quam sapientia & virtus dei dominus Iesus Christus voluntate & ineffabili potestate, per hominē quem suscepit ex virgine, generi humano exhibere dignatus est, ut hominibus per hominē patientiae demonstraret exemplum. Oportebat enim, & hoc iustum erat, ut homines per patientiam humilitatis vincerent difficultatem infirmitatis carnis suae: quia in eam per elationem superbię ceciderāt, sicut in Adam primo homine nostra scriptura indicat. Nunquid & vos potestis dicere, quia erant aliqui homines, quos deus volebat docere patientiam, propterea voluit a gente tenebrarum tanta mala pati, quemadmodū dominus a Iudaeis? Aut nunquid potestis dicere, quia suscepit aliquam naturam passibilem deus, in qua pateretur a gente tenebrarum quicquid ei facere potuit, cum ipse in sua substantia nulla ex parte mutaretur: sicut verbum dei, qui est filius dei, etiam ipse sicut pater incommutabilis, suscepit hominem mortalem, ut intergra & inuolata deitate, in carne mortali doceret mortales per patientiam mortem vincere, & ipsius infirmitatis futuram in melius commutationem resurrectione monstraret. Cum ergo esset per seipsum inuisibilis, visibilis in homine apparuit, quem de foemina suscipere dignatus est, ut in Euangelio legimus, Dicit & Apostolus, factum de muliere. Et isti dicunt, quare non ait ex virgine: non intelligentes quod consuevit dictum sit secundum proprietatem linguae scripturarum, sicut de Eva dictum est, formauit eam in mulierem, antequam vel ostenderetur viro: Quauis Maria non incongrue propter partū dicitur mulier, virgo vero, quod virilem nescierit conuentionem, neque pariendo virginitas eius corrupta sit. Quod autem angelus & Elisabet dixerunt Maria, Benedicta tu inter mulieres: nulla quaestio est, quia reuera benedicta est virgo inter mulieres. Sed ne dicatis, sicut angeli apparuerunt, sic habet corpus, ne de foemina nasceretur: quid si vobis dicatur, Vbi legistis Christum venisse? Nonne dicturi estis, In Euangelio? Respondetur ergo vobis, vbi scriptum est, Christum natum de virgine: Sed solita foeditate dicitis scripturam ipsam falsam esse: Nec videtis aliquem similem vobis cecum hoc posse facere, ut ea quae vos dixeritis vera, illa falsa esse dicat: & quae dicitis falsa, illa vera esse dicat: Ac sic aperiat ianuas omni homini, errori vel sceleri, ut vniuersumque prout voluerit vel delectatus fuerit, ipsas diuinas scripturas accipiat, respuat vero quae non intelligens & offensus putauerit mala, & non iam inueniatur hac regula erroris vestri, vnde tales corrigantur.

Ca. XXIII. Accipite integre canonicas scripturas, si integri esse desideratis: Si enim intelligeretis vel crederetis certe Apostolus dixit, per foeminā genus nostrum fuisse deceptum, Ait enim, Timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & vestrae mentes corrumpantur: possitis intelligere per foeminam nostrum genus oportuisse liberari: ut quoniam per foeminā mors facta est, per foeminam vita recuperaretur, atque ita demonstraretur non ipsam creaturam foemineam esse culpandam, cuius est deus conditor, sed voluntatem qua Eva peccauit. Sed timeat maiestatis illam incoquinabilem & ineffabilem potentiam in virginis utero credere fuisse, ne sanguine eius pollueretur, cū & in Apostolis & multis dignis foeminis & habitauerit & nunc habitat, qui utique corpora habent, & sanguinem habent. Si enim in Maria coquinari potuit, & in omnibus potuit: Si autem non po-

tuit in illis, utique nec in Maria potuit, in cuius visceribus susceptionem corporis operata est dei sapientia.

Ca. XXIII. Certe ipsum Manichaeum de patre atque matre natum fuisse non negabunt, cuius animam secundum suum errorem deum esse omnipotentem similiter non negabunt: qui se mira superbia assumptum a genio suo, hoc est a spiritu sancto esse gloriantur, Et utique si genius est spiritus sancti, & ipse spiritus sanctus, & ipse deus omnipotens, ut spiritus sanctus: qui tamē Manichaeus carnem habuit, in qua si coquinatus est spiritus sanctus, aut eius anima genia spiritus sancti, coquinabilem deum colunt. Si vero nusquam deus coquinatur, cū etiam lux corporum caelestium vsque ad terras perueniat & non coquinetur: cum manifestum sit solem istum, cui genuflectunt, in omnibus stercorebus & putoribus radios suos expandere, & eis nusquam coquinari: desinant blasphemare & rogent deum ut ab errore liberentur. Incoquinabilis enim substantia non ideo non coquinatur quia nihil attingit, sed quia permanet in sua mundicia, quaecumque sit quicquid attingit: Sicut corpus inuulnerabile aut impenetrabile, nūquid illud dicitur quod non percutitur ferro, sed potius quod etiam cum percutitur non penetratur: Et ideo magis probatur filius dei nō posse de sanguine foeminae coquinari, quia per foeminam natus est, quam si non per foeminam nasceretur, & membra illa denigasset: videretur enim iudicasse posse se inde pollui, & minus a nobis fidei incoquinabilis diceretur. Consecrauit autem virginitatem, quia de virgine nasci voluit: & sola illa mater in terris eligenda erat ad suscipiendum hominem, quia iam patrem habebat in caelis. Sed dicunt, quare ergo negauit matrem suam quando ei dixit, Quid mihi & tibi est mulier? Et quando cum ei nunciasset, quod eum vellet videre, respondit: Quae est mater mea, aut qui sunt fratres mei: ac hos potius in hunc affectum cooptauit, qui facerent voluntatem patris eius? Quia exemplo suo iam docebat negandos esse terrenos parentes propter deum. Opera enim diuina facienti, terrenos affectus obstrere non debebat: Nam si propterea non habebat matrem, quia negauit matrem, nec Petrus & ceteri Apostoli habebant patres, quia monuit eos dicens: Et patrem ne vocaueritis vobis super terram, vnus enī est pater vester qui in caelis est. Quod ergo eos monuit de patre terreno, hoc de matre prior fecit. Hoc ergo dicimus, sapientiam dei suscipiendo hominem non esse coquinatam, sed misericorditer ob hominum salutem hominem suscepisse, ut fieret sicut Apostolus dicit, mediator dei & hominū homo Christus Iesus: Non enim dubitanti discipulo suo mentiri potuit qui dixit, Ego sum veritas: quando cicatrices vulnerum suorum, ut etiam manu tangeret, praebuit. Quomodo enim huic in aliquo securi fide haberemus, si discipulo suo sic mētitus esset? Absit talis blasphemia. Nec eos ipsos in sempiternū reos teneat, qui hoc audent asserere aut credere, sed euigilent aliquando & intelligant quam nepharia peruersitate ista credantur. Nos autem dominū verum hominem suscepisse credimus, & in ipso visibiliter inuisibilem hominib⁹ apparuisse, in ipso inter homines conuersatum fuisse, in ipso ab hominibus humana pertulisse, in ipso homines docuisse a quibus esset recedendum, quid esset perferendum, quod esset tendendum. Totum autem hoc nulla fecit necessitate. Vnde ipse dicit: Propter hoc me pater diligit, quia ego pono animam meam, & iterum sumam illam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso: Potestatem habeo ponendi eam,

A eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Non ergo mali necessitate amisit eam: Voluit enim, ut illa quae in passione eius facta sunt, omnia fierent ad humanam naturam docendam, nō ad suam tuendam. Sicut enim nos qui ex anima & corpore constat, cum sumus inuisibiles secundum animam, visibiles autem secundum corpus, omnia quae visibilibus siue honoris & beneficiorum accipimus, siue contumelie vel iniuriae patimur, ad animam quae inuisibilis est, tanquam ad principem necesse est, ut referamus, quia ipsa corpori principatur: Nam & cum sumus secundum animam immortales, cum mortui corpore fuerimus, nos mortui dicimur: Ita & dominus secundum carnem, quod est formam serui, quam suscipere dignatus est, & contumelias passus, & vincula & flagella, & mortuus esse manifestatur: ut omnia veridice veritas, & nihil falso fecisse credatur: quia potestate ac voluntate verbū caro factum est, & natus, & passus, & mortuus, & resurrexit, nulla sua necessitate, sed voluntate & potestate: cuius nulla pars aliquando depradata, nulla nunc vsque captiua est, non solū diuina, sed nec ipsius mortalis quam suscepit: Sed nec vnquam capi poterit, nisi ab iis qui ei fide voluerit mundo corde coniungi: Non sicut deus **B** Manichaei, qui necessitatis malo pressus, hodie hic ex parte, quod negare non possunt, in miseris & calamitatibus voluntatur. Intelligite sane si potestis, etiā inter ipsos homines, quantum distet inter necessitatem & voluntatem. Si quis, verbi gratia, merito peccati sui in carcerem iubete iustitia mittatur, alius assit vir sanctus, qui eundem carcerem ingrediatur, propter illius consolationem aut liberationem, nunquid ambo in carcere ex vna causa constituti sunt? Ille missus est, ille ingressus: Ille poenam patitur, ille misericordiam facit. Ille ingressus est cum voluit, egressus est quando voluit: Ille nisi interueniente indulgentia, nullo iure poterit liberari. Et hoc homines facere possunt, & prestare libere beneficium, cum aliquando sibi nihil cupiant praestari. Cogitate ergo iam si deus potest pati aliquam necessitatem, cum possint homines bene facere voluntate, nulla mercede conducti, nulla necessitate compulsi. Nullam ergo necessitatem patitur deus: neque necessitate facit quae facit, sed summa & ineffabili voluntate ac potestate. Et tamen vos maxime secundum errorem vestrum, nō debuitis opponere istam contradictionem quam dicitis: Quid facti erant Iudaei Christo, si nollet ab eis pati? quia secundum eiusdem Manichaei blasphemias, Christus carnem non habuit, nec aliquid a Iudaeis passus est. Sic enim in epistola fundamenti dicit: Inimicus quippe, qui eundem Saluatorem iustorum patrem crucifixisse se sperauit, ipse est crucifixus, quo tempore aliud actum est, atque aliud ostensum. Princeps itaque tenebrarum affixus est cruci, idemque spineam coronam portauit cum suis sociis, & vestem coccineam habuit: acetum etiam & fel bibit, quod quidam dominum potasse arbitrati sunt: atque omnia quae hic sustinere visus est, tenebrarū ducibus irrogata sunt, qui clavis etiam & lancea vulnerati sunt. Et quid ergo opponitis dicentes: Quid facturi erant Iudaei Christo si nollet ab eis pati, cum de passione ipsius ita sentiat, ut non ipsam deum passum aliquando in corpore suo, sed principem tenebrarum illa omnia passum putetis? Contra fidem autem vestram quomodo ista opponitis? **Ca. XXIX.** Nos enim credimus, ut in Euangelio scriptum est, quia Christus voluit pati, & quādo voluit passus est. Non enim quando voluerunt Iudaei, passionem ipsam fecerunt. Volebant quidam tenere eum & occidere, & secundum voluntatem suam iam perfererāt scelus, quod co-

nabantur, & iam rei erant immanissimi peccati qui volebant, etiam si nihil fecissent: Tamen ille qui potestatem habuit ponendi animam suam, quando voluit eos facere permittit, qui legionibus angelorum potuit iubere ut Iudaei perirent, vel vno verbo suo omnes interimere. **Ca. XXXI.** Dominus ergo Christus secundum hominē quem suscepit, passus est: Et nullum membrum eius hodie tenetur a Iudaeis, vel mortalis corporis quod suscepit, sicut supra diximus. Nam deus vester o Manichaei, labe ac vastitate impendente pressus est, non libera voluntate processit ad pugnam, sed necessitate compulsus est. Nec prestare aliquid voluit, sed resistere conabatur: Qui etiam in sua substantia, non in suscepto mortali corpore deuoratus atque commixtus est: Qui ex parte hodie tenetur, ex parte in globo semper tenebitur: Et tamen quis ferat tam incredibiles blasphemias, quas isti de ipsa passione domini proferre non dubitant? Omnes **Ca. XXXII.** Apostoli, omnes linguae rationales dominum Christum passum esse clamant. Omnis sana fides Christum pro nobis passum confitetur: Et Manichaeus iniquus daemones omnes illas passiones asserit pertulisse. Non enim propterea dicit eos passos, quia de ipsi dominus triumphauit, & de ipsis nos per patientiam triumphare docuit, sed quia dominum Christum negant habuisse carnem mortalem. Quibus dicimus: Si non habebat carnem mortalem, quid erat quod tenuerit Iudaei? quid erat quod in cruce pendebat? quid confixum erat clavis in ligno? quid est percussum lancea, vnde sanguis & aqua profluxit? Si enim visa sunt tantum fieri, & facta non sunt, phantasmata erant, quod nephas est credere. **Ca. XXXIII.** Si autem vere facta sunt, non tamen in carne mortali, sed in ipsa diuina substantia facta esse dicitis, mutabilem esse dicitis diuinam substantiam, & visibilem carnis oculis, & palpabilem carnis manibus, & vulnerabilem ferro, quae rursus nephas est credere. Et ideo dum timet dicere Manichaeus, quia ista facta non sunt: & iterum timet dicere, quia in diuina substantia facta sunt: & non vult confiteri, quia nec intelligere potuit, quomodo filius dei per quem facta sunt omnia, sine aliqua mutatione vel coinatione diuinā substantiae suae, hominem cum carne suscepit: coactus est dicere, quia non Christus, sed princeps tenebrarum cum suis sociis illa omnia passus est: Miseri non timetis ut dicatur vobis in iudicio: Ego eos liberaui pro quibus passus sum: Ite, ille vos liberet, cui meas adscribitis passiones? **Ca. XXXIV.** Dicitis magno errore, sed tamen dicitis Christum quotidie nasci, quotidie pati, quotidie mori: Nunquid forte in iis qui credunt, & pro nomine ipsius tribulationes mortemque patiuntur? Non, inquiunt, sed in cucurbitis, & in porris, & in portulaca, & in ceteris huiusmodi rebus. Magna ridicula, magna caecitas: Superius passionibus daemones, hic passionibus olerum homines liberantur a peccatis. Item cum eis dicimus: Quid factura erat deo gens tenebrarum, si nollet cum illa pugnare? Dicunt, Nihil fieri potuit deo incorruptibili. Non enim si quis, verbi gratia, sphaeram vitream solidam vnguis lacerare voluerit, aliquid ei vnquam faceret sauitia vnguium suorum. Sed si vel talem substantiam diuinam isti esse fingerent, ut omnis sauitia gentis tenebrarum talis ad illā esset, quales sunt vngues lacerantis ad sphaeram vitream, non deus Manichaei hodie luctum pateret de partis suae absensione vel amissione: quam partem dicunt, cū in fructibus vel in herbis fuerit: id est, in melone vel betavel talibus rebus, & principium suum & medietatem & finem nosse. Cum autem ad carnem **Ca. XXXV.** venerit,

1. Cor. 1.

Cap. XXII.

Luc. 1.

Galat. 4.

Gene. 2.

Luc. 1.

Ca. XXIII.

1. Cor. 11.

Ca. XXIII.

L

Cap. XXV.

Ioan. 2.

Math. 12.

Math. 23.

M

1. Timo. 2.

Ioan. 14.

Ioan. 2. 6.

Ca. XXVI.

Ioan. 16.

Ca. XXVII.

Cap. XXVIII.

C

Ca. XXIX.

Cap. XXX.

Ioan. 16.

Math. 26.

Ca. XXXI.

Cap. XXXII.

II.

E

Cap. XXXIII.

III.

F

Cap. XXXIV.

III.

C. XXXV.

Cap. XXXVI.

VI.

G posset quiescere, tamen eam misit ad miserabilem pugnam: Malum, si cū sibi fieri à mali natura nihil posset, tamē conatus est eam ipse delere: Temerarium, qui ausus est congredi cum ea, qua eius pars & captiua tenebatur, & in sempiternum macularetur: Commutabilem, quia iam ex parte mutatus est: Corruptibilem, quia iam ex parte meretricantem, ex parte mentientem, ex parte blasphemantem, scelera omnia ex parte facientem, quia his omnibus ex parte commixtus est: Lugentem, vel luctuoso tectum: Subiacentem demōniis ut lutum figulo, & vsq; ad turpem personam necessitate perductum, ut in pueros & virgines transfiguratus demōnum libidinem accenderet, quem predicat Manichæus. Aut certe si potest, neget cōscientia vestra, teste vobis deo aeterno, qui omnes iudicaturus est, vnum istorum vobis negate.

Caput. XL-VIII.

Si autem vera sunt quæ dicimus, tandem respicite, tandem videte, in qua estis morte cōstituti. Humiles estote, si optatis liberari, & nolite superbe & impie dicere, vos ipsos esse deum omnipotentem: Hoc enim dicitis, cum animas vestras partes eius esse asseueratis. Non enim deus in parte maior, in parte minor est: Sed potius dicit vobis, deus incommutabilis est, nos commutabiles sumus: Deus incorruptibilis est, nos cupiditatibus nostris corrumpimur: Deus incoquinabilis est, nos peccatis nostris coinquamur: Deus ipsa sapientia est, nos stulti ad sapientiam peruenire conamur: Deus ipsa aeterna & beata vita est, nos peccatis nostris miseri sumus, & optamus fieri beati: Non ergo sumus pars substantiæ eius. Si enim partes eius estis, & hæc tanta patimini, restat vt & ipse iam ex parte hæc omnia patiatur, & amplius pati poterit, quod eius contingit parti, nisi per vestram miseriam sibi prouideret. Videte vos ergo quid estis: si partes eius, deus estis: si geniti ab illo estis, similiter deus estis. Quid tanta peccatorum corruptione turpamini? Si autem facti ab illo estis, hoc confitemini, & non iam eritis Manichæi.

Ca. XLIX.

Manichæus enim duas dicit esse naturas, vnam bonam, & alteram malam. Bonam, quæ fecit mundum: malam, de qua factus est mundus. Si autem vos deus fecit, non inuenit Manichæus vnde vos deus fecerit. Si enim de seipso vos fecit, hoc estis quod ipse. Non ergo debuistis tanta peccatorum corruptione turpari, sicut iam diuinus est. Si autem de alieno vos fecit, non ad illum pertinetis, quia sic vos fecit quomodo mundum. Si autem

Psal. 32.

nec de seipso, nec de alieno vos fecit, sed tantum omnipotentia sua voluit, & facti estis, hoc dicit Manichæus, & renunciate eius errori. Sic decet enim omnipotentem facere quæ voluerit, sicut catholica dicit: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Dicit vobis, non sumus partes eius, sed sumus opera eius. Dicit vobis, si deus necessitate passus est, & euadere aliter non potuit, nisi partis suæ pateretur detrimentum: quis aliquando poterit de talibus necessitatibus liberari, aut quis erit qui protegat deum non valentem seipsum protegere? Aut quando me de hac necessitate captiuitatis poterit liberare, qui me in integris regnis custodire non potuit. Non enim peccantem me inde dimisit, sed ad peccata ipsa me misit. Aut quando mihi in alienis miserabiliter constituto prodesse poterit, qui vt sibi prodesset, me ad tantam perniciem dedit ne pugnare? Si incorruptibilis est ipse deus, quid ei factura erat illa mali natura, si nollet cum illa pugnare, ne nunc sic ego cruciarer? Aut quæ ista iniustitia, vt ad globum damner, cum ille vt modo aliquantulum securus sit, ego hæc tanta sustineam? Certe quoniã & ego sum quod ipse, quoniam pars eius sum,

nullo in regnis eius insignibus indigenti aut infirmo constituto, vicibus istam miseriam patiamur, vt & ego aliquantulum requiescam, & regna illa sine periculo possint esse pacata. Quanquam timendum sit, ne ista natura mali nec in globo ipso inclusa custodiri possit. Si enim incorrupta regna corrupti & iniolamata dei substantiam violauit: quomodo pars illa lucis, hoc est animæ peccatrices, quæ vitiata globo custodiendo infigitur infirmæ ac debiles: quomodo nõ absorbentur ab ea, vt iterum regna illa diuina nullo iam valente obistere tota cõturbet? Quis enim iam audeat procedere ad bellum, quando cum illa parte quæ processerit tam inique actum est, vt pro eius requie sui ciues ad sempiternam globi custodia damnarentur? Aut si non potest perumpere globum, vt ad lucidum illud tectorium damnatarum animarum perueniat, quid opus eam contegi diuinorum damnatione membrorum? Si autem potest perumpere globum, quis ei resistet saucius qui integros sauciauit? Absit tam grauis & tam abominanda blasphemia. Nolite istam iniquitatē ad aures vestras admittite: Nolite tali negotio mortifero vos implicare. Fugite Manichæum, & ad veritatis catholicæ vbera toto desiderio conuolate.

F I N I S .

DIVI AVRE

LII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA ADVERSARIUM LEGIS, & PROPHETARVM, LIBER PRIMVS.

LIBRVM quem misistis fratres dilectissimi, nescio cuius hæretici, inuentum sicut scripsistis in platea maritima, cum venalis codex ipse ferretur, & concurrentibus turbis periculosa curiositate & delectatione legere, vt quanto postem comperio responderem, prius quæ sui cuiusnam esset erroris.

Caput. I.

Non enim soli Manichæi legem Prophetarum; condemnant, sed & Marcionistæ, & alij nonnulli, quorum sectæ non ita innotuerunt populis Christianis. Ille autem cuius nomen in eodē libro non comperi, detestatur deum mundi fabricatorem, cum Manichæi quantum librum Genesios non accipiant atque blasphemant, deum tamen bonum fabricasse mundum, etsi ex aliena natura atque materia, consistantur. Sed quanquam non mihi apparuerit cuius sectæ sit iste blasphemus, defendenda est aduersus eius linguam scriptura diuina, quam maledicis disputationibus insectatur. Et quoniam quoquo modo Christianum se videri cupit, vnde & ex Euangelio & ex Apostolo ponit aliqua testimonia, etiam scripturis ad nouum testamentum pertinentibus, refellendus est: vt ostendatur in reprehensione veterum inconsideratius quam versutus insanire. Ac primū, quod pius poterat religiose, quærit iste impius ore sacrilego, quomodo accipiendū sit quod scriptū est, In principio fecit deus cælum & terram: quanquam nõ addiderit terram, de qua post loquitur. Quærit ergo, quo principio: Eiusne principio, quo idem deus esse cepit, an ex eo quo illum vacuum esse tædunt? Cui respondetur, quia nec deus esse cepit: nec eum vacationis suæ tædunt, qui neque aliquando non fuit, nec cessando torpuit, nec operando laborauit: Nec sine cælo sedis indiguit, nec factō cælo sedem tanquam

Caput. II.

Gene. I.

finitis

A finitis erroribus peregrinus inuenit: Potens est enim beatissime manere in semetipso, tēplo autem suo, quod sunt omnes angeli sancti, & homines, sic impertire habitationem suam, vt illi ex ipso habeant tale bonum, quo beati esse possint, non ex eis ille talem domum sine qua beatus esse non possit. Aut ergo sic intelligendum est quod scriptum est: In principio fecit deus cælum & terram, vt principium sit ex quo esse cœperunt: non enim deo coæterna semper fuerunt, sed facta, initium ex quo esse inciperent, acceperunt: Aut certe quia in principio sibi coæterno fecit deus cælum & terram, hoc est in vnigenito filio. Ipse est enim sapientia, de qua dicit Apostolus: Christum dei virtutem & dei sapientiam. Et deo qui fecit cælum & terram, dicitur in Psalmo: Omnia in sapientia fecisti. Aut si de Psalmo iste non vult accipere testimonium, Apostolum audiat de Christo loquentem: Quia in ipso condita sunt omnia, in cælo & in terra, visibilia & inuisibilia. Deus igitur nec cœpit esse, nec desinet: sed opera eius quædam incipientia certo sine esse desistunt, sicut tempora & temporalia: Quædam incipientia permanent, sicut ipsa sanctorum hominum, quam percepturi sunt, vita aeterna. Quod iste non vidit, qui putauit esse dicendum ac definiendum, nullum esse sine fine principium: Nec ipsum potuit attendere numerum, cuius initium est ab vno, & finis in nullo: Nullus quippe numerus quamlibet magnus, vel dicitur, vel si dici iam non potest, cogitatur, cui non addi possit vt maior sit. Et puto quod iste, quamlibet hæresim sub nomine Christi teneat contra Christum, vitam sibi promittit in Christo, vtique beatam, cuius tunc poterit esse principium, cum vitæ huius miseræ finis fuerit. Respondeat itaque, beatam illam quam non negat vitam habituram vel habere principium, vtrum habitura, an non habitura sit finem? Si dixerit habituram, quomodo se audebit dicere Christianum? Si dixerit non habituram, vbi est quod autus est dicere nullum esse sine fine principium? Quærit etiam: Si mundus iste bonum aliquid est, cur non olim ex initio ab eo factum est quod melius fuit? Quasi se ipso aliquid melius deus fecerit mundum: Aut ideo non debuerit hoc bonum fieri, quia non est æquale facienti. Quod autem quærit, cur non istud olim ex initio factum sit, responsum habeat: Imò vero olim ex initio factum est. Ex initio vtique suo, non dei, cui nullum est initium. Si autē hoc initium significari potuit, eo quod dictum est, In principio fecit deus: quid est quod calumniatur velut interrogans, in quo principio fecerit, cum ipse rursus quærat, cur non olim ex initio factum sit? Proinde sua verba illi replicanda sunt: Nam sicut ipse propter id quod scriptū est: In principio fecit deus cælum & terram: argumentatur & dicit: In principio igitur quo? Eiusne quo idem deus esse cepit, an ex eo quo illum esse vacuum tædunt: ita & nos ad id quod ait, cur non istud olim ex initio ab eo factum est: respondeamus, & dicamus ei: Ex initio igitur quo, Eiusne quo idem deus esse cepit, an ex eo quo illum vacuum esse tædunt? Hoc quippe illi displicet, quod non olim ex initio deus fecerit cælum, cum dicit: Cur non olim ex initio? Tanquam ex illo initio facere debuerit ex quo est ipse qui fecit. Cur non hic timuit, ne dicendo ex initio, ex quo est ipse deus, eum debuisset facere cælum, diceretur ei: habet ergo deus initium, ac per hoc secundum sententiam tuam habebit & finem. Tu enim dixisti, nullum esse initium sine fine. Porro si deus caret initio, quomodo faceret aliquid ex initio ex quo ipse non est? Ac per hoc

1. Cor. 11.

Psal. 103.

Coloss. 1.

Caput. III.

Gene. 1.

ex initio fecit illo ex quo fecit, id est, ex quo cœpit esse quod fecit. Aut ergo deus ipsorum nihil boni vnquam fecit, aut secundum istum quodcunque boni fecit, ex illo initio fecit ex quo ipse est: & habendi initium, metuendus est finis: Aut sanctæ scripturæ verbis debet acquiescere & intelligere deum, qui ex nullo cœpit esse principio, fecisse cælum in principio, vel ex quo cælum esse cœpit, vel in filio: Qui Iudæis interrogantibus, quis esset, principium se esse respondit. Nisi forte dicitur esse aliud initium, aliud vero esse principium. Si ergo ita esset scriptum, In initio fecit deus cælum & terram: nihil contra hoc iste moueretur qui dixit, Cur non olim ex initio factum est: quandoquidem legeret, in initio fecit deus: non existimans impium, si credatur deus habere initium, sed non habere principium. Quod si ita est, emendetur hoc authore Euangelium, vbi scriptum est, In principio erat verbum: Cur enim non etiam hic iste dicat: In principio igitur quo? Eiusne quo idem esse verbum esse cœpit? Et quia deus erat verbum, potest etiam sic dicere quemadmodum in hoc libro dicit: Eiusne quo idem deus esse cœpit? Dicit hic si placet etiam illam definitiuam suam, vbi audit, In principio erat verbum: dicat etiam hic si audeat, Nullum est principium sine fine: vt ab ipsis etiam Manichæis, qui eum fortasse quia inimicum legi prophetis que reperiunt, libentissime legunt, iudicetur insanus. Quia vero displicet ei deus qui fecit mundum, cur nõ displicet deus per quem factus est mundus? De Christo enim scriptum est: In hoc mundo erat, & mundus per eum factus est.

Ioan. 3.

Ioan. 1.

Ibidem.

Caput. IIII.

Intelligat itaque deum facere bona posse, bonis autem a se factis egere non posse: Vnde nec faciendis eguit, qui factis non eget: Sed summe bonus fecit omnia, sibi quidem imparia, sed tamen bona. Bonum quippe etiam non summum, immo vero etiam infimum, nisi à summo bono esse non posset. Nimis autem de deo male sentit, qui propterea bonum esse aliquid negat, quia æquale deo non esse cognoscit. Ita enim non erit ille summum, sed infimum bonum, si quod eo minus est, iam non est bonum. Porro si in rebus quas condidit, ea quæ sunt prima bona valde sunt imparia conditori, quia ille fecit, hæc facta sunt, profecto quia talibus non eguit ad augendam beatitudinem suam, multo minus inferioribus atque omnibus infimis eguisse credendus est: Quæ tamen fecit tanquam bonorum omnium constitutor: Nam dominus Iesus per quem factus est mundus, non sola cœlestia, sed etiam terrestria, eorumque terrestrium quæ videntur exigua deum creasse & creare sic indicat cum dicit: Si ergo fornax agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? Vnus ergo atque idem deus est institutor cæli & terræ, stellarū & herbarum, quicquid mensura, forma, ordine suo constat in cælo & in terra, quicquid viuunt in cælo & in terra, quicquid sentit in cælo & in terra, quicquid intelligit in cælo & in terra. Quæ non solum illi à quo sunt cōdita, sed nec inter se esse oportebat aequalia. Et ideo sunt omnia: Nam si essent aequalia, vnum genus bonorum esset nõ omnia. Nunc vero ideo sunt omnia bona, quia sunt alius alia meliora, & bonitas inferiorum addit laudibus meliorum: Et in rerum bonarū inæqualitate ipsa est iucunda gradatio, vbi minorum comparatio ampliorum est commendatio.

Caput. V.

Ea vero quæ dicuntur mala, aut vitia sunt rerum bonarum, quæ omnino extra res bonas per se ipsa alicubi esse nõ possint, aut supplicia peccatorum quæ de iustitiæ pulchritudine veniunt. Sed ipsa quoque vitia testimonium

Gnum perhibent bonitati naturarum. Quod enim malum est per vitium, profecto bonum est per naturam. Vitium quippe contra naturam est, quia natura nocet: Nec noceret, nisi bonum eius minueret. Non est ergo malum nisi priuatio boni. Ac per hoc nusquam est nisi in re aliqua bona: etsi non summe bona, quoniam summe bona incorruptibilibus & immutabilibus perseuerat, vt deus est: non tamen nisi in bona, quoniam non nocet nisi minuendo quod bonum est: Ac per hoc bona sine malis esse possunt, sicut ipse deus & quæq; superiora cœlestia: Mala vero sine bonis esse nō possunt. Si enim nihil nocent, mala non nocent: si autem nocent, bonum minuant: & si amplius nocent, habent adhuc bonum quod minuant: & si totum consumunt, nihil naturæ remanebit cui noceatur. Ac per hoc nec malum erit à quo noceatur, quando natura defuerit, cuius bonum nocendo minuat. Vtrum autem aliqua natura, hoc est substantia, prorsus ad nihilum redigatur, disputatio subtilissima est. Sed fides veracissime deo decantat: Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Nec fecit igitur, nec regit mutabilia bona, nisi immutabile bonum, quod est deus. Porro bona mutabilia propterea bona sunt, quoniam à summo bono facta sunt: propterea mutabilia, quia non de ipso, sed de nihilo facta sunt. Quamobrem & ipsa mortalia, quāuis ex aliqua parte pœnalita sunt eis, quibus sola immortalitas potest perfectæ beatitudinis implere mensuram: habet tamen proprium decoris locum in pulchritudine temporū, sed maiorem quā humanus est sensus, quo talis pulchritudo sentitur: Fides tamen illa quæ deo suo dicit, Omnia in mēsurā & numero & pondere constituisti, quāuis amore viuendi conditionem mortis exhorreat, creatorem tamen omnium bonorum etiam de bonis mortalibus laudat. Nam ipse quæ reprehendit, nec deum esse credit, cuius terrena opera vidit esse mortalia, eundem sermonem suum, qui vsque adeo illi placuit, vt eum literis memoriæq; mandaret, nisi vocibus ad sua quæque verba pertinentibus, & incipientibus tamen & deficientibus implere nō posset: ita pulchritudinem disputationis, qua vult persuadere, quicquid oritur & moritur bonum esse nō posse, nisi orientibus & morientibus syllabis non potuit explicare. Quid ergo mirum si in tam magna vniuersitate naturæ, est aliquid infimum bonum in ordinibus temporū, quod non permansione rerum, sicut nonnulla sublimia spiritalia, sed pro decore sui generis, imo atque terreno exortu occasusq; sit pulchrum? Quæ cum ita sint, non calumniatur dicenti scripturæ: Vidit deus lucem quia bona est: Non solum enim lucem, quam vocauit diem, & firmamentum quod vocauit cœlum, & solem & lunam & cætera sydera, verumetiā ligna & herbas, & in aquis ac terris quæcunq; mortalia, & creauit deus summe bonus, & vidit quia bona sunt in genere atque ordine suo. Nec timuit qui spiritu dei reuelante scripsit hunc librū, futuros impios reprehensores, vaniloquos & mentis seductores, primitus suæ, deinde aliorum, quos delectat blasphema loquacitas: quia & ipsos in quantum homines sunt, in quantum corpore atq; anima rationali constant, in quantum membra corporis eorum suis distinguuntur officiis, & cōcordissima differentia in vnitatem suæ pacis mirabili ordinatione cōsentiunt: in quantum anima eis naturali excellentia præstat atq; imperat: in quantum sensus carnis quinq; partitos implet ac vegetat, dissimili potentia, sociali conuenientia: in quantum etiam mente atq; ratione, quod bestialis anima nō potest, sapere atq; intelligere possunt, vidit deus quia boni sunt: & ideo

creauit. Non enim tantū creatos postea vidit, sed & creandos ante præiudicauit: & quod peruersa voluntate & cæco errore maligni sunt, nō ideo vidit quod non essent creandi, præiudicauit enim vbi sint ordinandi: & sic eos ex eadem massa primæ prauaricationis merito damnata, fecit vasa iræ, si vsque in finem in hac malignitate perdurent, vt profint vasis misericordiar, quo per eorum acumina vanitatis, diligentius arcana veritatis inquirant. Magna quippe opera domini, exquisita in omnes voluntates eius. Quid autem mirum est, quia displicet humanæ stultitiæ, quod opera sua placent diuinæ sapientiæ? Quid est enim aliud: Vidit lucē quia bona est, nisi quia placuit ei? Sed iste vaniloquus blasphemator, qui scripsit librum sacrilegis conuictis plenum, in quo vti-nam opus eius displiceret ei, & nō putaret quia bonum est, sed videret quia malū est: videte quid dixerit. Adeo antea nesciuit, inquit, lux quid esset, vt modo eam primum videns optimam iudicaret. Ergo & dominus Iesus quando auditis verbis Centurionis, miratus est & dixit discipulis: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël, nesciuit antea fides illa quid esset, vt tunc eam primum videns, optimam iudicaret. An vero alius eam in corde Ceterionis operabatur quā ipse qui mirabatur? Et profecto amplius est vnde possint blasphemare insipientes & infideles, q̄ miratus est Iesus quantumcunq; hominis fidem, quā quod vidit deus lucē quia bona est. Potest enim quisque etiam solita videre quia bona sunt: hoc est sibi placita comprobare. Quisquis autem miratur secundum consuetudinem qua homines loquuntur, inopinatum atq; improuissimum sibi esse significat quod miratur. Sed Iesus qui omnia præsciebat, quod mirandum aliis commēdabat, mirando laudabat. Quid autē deus vidit à se factum, quod non in luce quæ ipse est, prius vidit esse faciendū? Et quid tam necessario sancta scriptura toties repeteret, quā quod vidit deus bona esse quæ fecit: vt hinc informaretur pietas fidelium, nō pro humano sensu qui sæpe etiam bonis rebus offenditur, quarum causas atque ordinem nescit, de creatura visibili atque inuisibili iudicare, sed laudanti deo credere & cedere: Tanto enim quisque facilius aliquid proficiendo cognoscit, quanto religiosius antequam cognosceret deo credidit. Vidit ergo deus lucem quam fecit quia bona est, quoniam quod faciendū placebat vt fieret, factum placuit vt maneret, quantum cuique rei existendi siue manendi, à tanto fabricatore fuerat constituenda mēsurā. Sed aliud est lux quod est deus, aliud lux quam fecit deus: Incomparabiliter autē melior lux ipse qui fecit, nullo indigens modo, ea luce quā fecit. Et vnde iste calumniatur, cur non ista bona tam olim, quā olim est ipse, fecerit deus: hinc potius intelligendū est, quod non ea fecerit eorum indigus, sine quibus esse in sua perfecta beatitudine potuit sine initio sempiternus. Ideo quippe istorum faciendorum causa sola dei bonitas fuit, quia necessitas eius vlla non fuit. Quicquid itaque iste conuiciatur deo, quod velut tunc primum lucem viderit qui fuisset lucis ignarus, quā sit insulsum & vanum videret, si lucis ipse intus aliquid haberet.

Quinetiam stultitiæ scribentis assignat, quod tenebras dixerit sine initio semper fuisse: lucem vero initium sumpsisse de tenebris: quasi legerit in eo libro cui calumniatur, tenebras sempiternas: cum scriptum sit, In principio fecit deus cœlum & terram, Terra autem erat inuisibilis & incompressa, & tenebræ erant super abyssum. Ex illo ergo tenebræ esse cœperunt, ex quo confusa moles cœli esse cœpit ac terræ, antequam facta esset lux

K
Roma. 9.
Psal. 110.
Caput. VII.
Matth. 8.
L
Caput. IX.
Caput. X.
Caput. XI.
Cap. VIII.
Gene. I.

Alux qua illuminaretur quod sine luce fuerat tenebrosus. Quid autem inconueniens, si mundana materiæ fuerant tenebrosa primordia vt accedente luce, melius quod factum est redderetur, & tanquam proficientis hominis, quod postea futurum erat, hoc modo significaretur affectio. Quamquam qui munere dei potuerit perspicacius ista rimari, inueniet fortasse in creatura, quæ ita facta narratur sine interuallis temporalium morarum, distinctum mirabiliter ordinem rerum. Neque enim materies omnino nihil est, de qua in libro Sapientiæ legitur, Qui fecisti mundum de materia informi. Non ergo quia informis dicta est, omnino nihil est: nec deo fuit vel ipsa cœterna tanquā à nullo facta: nec alius eam fecit, vt haberet deus de qua faceret mundum. Absit enim vt dicatur omnipotens non potuisse facere, nisi vnde faceret inueniret. Ergo & ipsam deus fecit. Nec mala est putanda, quia informis: sed bona est intelligenda formabilis, id est, formationis capax. Quoniam si boni aliquid est forma, non nihil est boni esse capacem boni. Sicut vox cōfusa est clamor sine verbis, vox vero articulata fit cum formatur in verba. Est ergo illa formabilis, ista formata: illa quæ formam capit, ista quæ habet. Nam quid horum vnde fiat, in promptu est. Neq; enim quisquam dixerit de verbis fieri sonum vocis, sed potius de voce fieri sonum verbi: vel potius de voce fieri verba sonantia quis non intelligat? Nec putandus est deus informem prius fecisse materiam, & interuallo aliquo interposito temporis, formasse quod in forme prius fecerat: sed sicut à loquente fiunt verba sonantia, vbi non prius vox informis post accepit formam, sed formata profertur: ita intelligendus est deus de materie quidem informi fecisse mundū, sed simul eam concreasse mundo. Non tamē inutiliter prius narratur vnde aliquid fit, & postea quod inde fit: quia etsi potest vtrunq; simul fieri, non simul potest vtrunq; narrari.

Sive ergo prius nomine cœli & terræ, vel terræ inuisibilis & incompressa, atque abyssi tenebrosa, materies ipsa informis significata est, rerum notarum appellationibus: quia ipsa prorsus ignota est humanis sensibus, & vix vtiq; intelligitur, cum res in deterius cōmutantur: tanquam ei propinquet quidque deformius, nec perueniat tamen ad illam informatam quantalacunque vel visibilis remanens vel intelligibilis species: Sive per cœlum & terram generaliter prius insinuata sit spiritalis corporalisq; natura: siue aliquid aliud quod hic salua fidei regula intelligi potest: deum tamē verum & summum & bonum fecisse cuncta quæ cernimus, & quæ meliora non cernimus, quāuis modus quo ea fecerit comprehendere humana mente non possit, dubitare phas non est. Sed cum istis indoctis blasphematoribus literarum sacrarum, nō ea rationis subtilitate agendum est, qua ista quarēda sunt, & inter pacificos dei filios disputanda. Sed si putat iste aduersus libros legis & Prophetarum quod dicit se nosse, quod dicit se scire summum deum incomparabilem splendore incomprehensibilis esse lucis: primo audire ab eo vellem, cuius lucis existimet esse splendore summum deum: vtrum & ipsa lux deus sit, & vtrum patrem intelligat lucem, eiusque splendorem vnigenitum filium, quem tamen confessus est summum deum. Quod si ita sentit, approbo & laudo. Sed quod eum quem credit esse lumē de lumine, vel incomparabilem splendorem mundi, improbo & culpo: cum ibi legat, Mundus per eum factus est: vbi legit, Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venien-

tem in hunc mundum. Improbo etiam si nescit, magisq; D improbo atque detestor, si scit, & insidiatur vt decipiat nescientes, in veteribus prius diuinis literis scriptum, Accedite ad eum & illuminamini. Et, Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Et, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte. Neque enim hoc orabat homo vtiq; mortalis, ne vnquam corpore moreretur, aut corporalibus oculis somnus ne veniret, optabat: sed eos vtiq; oculos sibi illuminari petebat, de quibus Apostolus dicit, Illuminatos oculos cordis vestri. Porro si huic displicet, lucem initium sumpsisse de tenebris, etiam hoc enim verbis garrule vanitatis exagitat, eidem Apostolo hoc dicat, qui scribens ad fideles, ait, Fuiſtis aliquādo tenebræ, nunc autem lux in domino. Quis enim hoc fecit, nisi ille qui cum tenebræ essent super abyssum, dixit, Fiat lux, & facta est lux: Quod apertius alio loco idem Apostolus expressit dicens, Deus qui dicit de tenebris lumen clarescere, claruit in cordibus vestris. Si autem hoc putat scripturis deesse prophetis, quod filius sit lumen de lumine, vel splendor lucis, legat quod in eisdem literis legitur de sapientia, E Candor est enim lucis æterna. Aut illud in propheticis Psalmo, Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Cantate domino & benedicite nomini eius: bene nunciate diem & diē salutare eius. Quis est enim dies ex die, nisi filius lumen de lumine? Salutare autem dei esse Christum legat in Euangelio, dicente Simeone sene, quando illum cognouit in manibus matris, carne minimum, spiritu maximum, acceptoq; in manus suas ait, Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbū tuum in pace, Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Hic si responderit aliam esse lucem de qua dictum est, Fuiſtis aliquādo tenebræ, nunc autem lux in domino, quia spiritalis lux mentis est ista, nō carnis. Aliam vero illam de qua scriptū est, Dixit deus, Fiat lux, & facta est lux: quæ ad oculos pertinet corporales. Primo cōfitebitur à luce summa, quod est ipse deus, fieri potuisse qualemcunq; infimum lucē, bonam tamen. Deinde, vnde scit etiam qualis & quanta sit. Postremo vtrum spiritalis an corporalis: nisi forte fideles homines, qui quandiu sunt in corpore, peregrinantur à domino, possunt iam merito ipsius fidei lux vocari, & angeli nō possunt, qui semper vident faciē patris: Vnde ergo scit, vtrū talis lux primitus facta sit vnde scit quomodo illa luce vespera & mane possit intelligi? Quomodo denique senario numero præsentata fuerit operibus dei, & in ea septima requieuerit deo: vnde ad istos dies nobis notissimos qui solis circumitu reuoluuntur, septenarij ipsius numeri quædam forma translata est? Sed & si lux facta est corporalis, vnde nouit quomodo esse potuerit ante solem & ante firmamentum, quod cœlum postea nuncupatum est, remota ab aspectibus terrenorum in superioribus partibus mundi, vt solus deus inter illam tenebrasq; diuideret? Nam inter istas tenebras, quæ nobis faciunt notissimam noctem, & lucem quæ nobis facit notissimum diem, luminaria nobis visibilia vt diuiderent imperauit. Quis autē ferat, quāuis non sit indignandum potius quā ridendum, indicare istum nobis q̄ diem horæ designat, horas autē sol discernat atq; determinet, & velle vt credamus q̄ Moyses ista nescierit, & ideo diē antequā sol fieret nominauerit? Sed conueniant homines ad librum istius audiedum, & proponatur eis quid sit credibilis: vtrum istum nescire quandā lucem & quendam diem, quem sciebat Moyses: an Moysen nescisse istam lucē ac diem, quem nō solum

Psal. 33.
Psal. 38.
Psal. 112.
Ephes. 1.
Ephes. 5.
Gene. 1.
2. Cor. 4.
Sapient. 7.
Psal. 95.
Lucæ. 21.
Caput. XII.
Ephes. 5.
Gene. 1.
1. Cor. 5.

G iste, verumetiam quia verba eius non intelligunt, sciunt. **Cap. XIII.** Quid quod etiam de aquarum congregatione ingerit, nescio quis imperitissimus questionem, immo vero non questionem, sed reprehensionem, tanquam non recte dictum sit, Congregentur aquae in congregationem unam, & appareat arida, eo quod aquis omnia tenebantur: ignorans quemadmodum aqua in aëreos vapores tenuata rarefcat, & nebulosa caligine multum occupet spatij, exiguum vero si congregata densetur, nec iam leuis volitet, sed grauis fluitet. Quid ergo mirum, si rara terram texerat, spillata nudauit? Quid si etiam diuino nutu in magnos sinus terra subsedit, atque ita quicquid naturae humidae per totum eius iacebat, in partes concauas confluent, recessit à ceteris: & quod operiebat aperuit, cōgregata in humilia succumbentia, quā mare interfueret & circumflueret, atque altiora deferens quā orbis emineret: Omitto quod potest hic intelligi significatum esse, quod informis illa materies aquae vel abyssi vocabulo insinuata sit, & species acceperit duorum istorum grauium elementorum, humoris & humiditatis: & ideo dictum esse, congregetur aqua, quoniam labilis & mobilis ei species data est: appareat autem arida, quia immobilis & fixa est. Nam illud quod magis Propheta libri huius author intendit, ut eius narratio rerum factarum esset etiam praefiguratio futurarum, non est contentiosis & infidelibus sensibus ingerendum. Cum ergo tot exitus pie querentibus pateant, ne temere tanta reprehendatur authoritas, vnde isti nisi diabolico instinctu in eis rebus eligit calumniari, quas non est idoneus perferunt? **Cap. XIII.** Quod vero in hominis conditorem deum caecus & ingratus inuehitur, & audeat dicere ei qui se finxit, quare sic me fecisti? cum omnino quomodo sit factus ignoret, multum praecipitis mentis audacia est. Sed vasa irae permittuntur ista garrere, ut tanquam de negligentia somno excitentur vasa misericordiae, & studio respondendi pestilentibus maledictis, adhibeant curam salubribus dictis. Ecce enim in eo quod reprehendit iste hominis conditorem, quia prohibuerit eum sumere cibum dignoscantiam boni & mali: tanquam eum pecoribus parem esse voluisset nescientibus ista discernere, & hoc ei negasset cui potestatem dedisset in bestias, quo solo homo superat bestias: quā necessarium est vitae bene agendae, quod dicimus quaedam infeliciter disci, & feliciter nonnulla nesciri. **M**orbos enim & dolores quāto feliciter nesciremus? Si ergo medicus nos ab aliquo cibo prohiberet, quo accepto aegrotaturos esse praesciret: & ob hoc appellaret eundem cibum dignoscantiam sanitatis & imbecillitatis, eo quod per ipsum homo cum aegrotare coepisset, experiendo dignosceret quid interesset inter contractam malam valetudinem & bonam perditam sanitatem: quod utique melius ignorasset, & in illa quam perdidit sanitate mansisset, credens medico per obedientiam, non morbo per experientiam: nunquid talem medicum inuidisse nobis eiusmodi scientiam diceremus? **Quis** dubitet malum esse peccatum? Et tamen cum laude dictum est de domino Iesu Christo, quia non nouerat peccatum. Non ergo nouerat hoc malum, atque ideo illam vnde Adam prohibitus est, boni & mali dignoscantiam non habebat. Hic si quaeratur, quomodo quod non nouerat, arguebat? neque enim peccata non arguebat. Omnia autem quae arguuntur, sicut dicit Apostolus, à lumine manifestantur. Quomodo igitur à quo ignorabantur, arguebantur? Nonne rectissime respondebitur, & nouerat, & non nouerat? Rectissime omnino, Nouerat enim per sapientiam, non nouerat per experientiam. Hinc itaque diuina sapientia credere debuit Adam, ut ab illa mali scientia, quae fit per experientiam, praeccepto dei obediens temperaret. Sic enim malum nescisset nisi fecisset: fecit autem sibi, non deo. Nihil enim facere potuit voluntate inobedientiae, nisi quod ipse pateretur lege iustitiae. Hac est enim poena inobedienti homini reddita in semetipso, ut ei vicissim non obediatur, nec à semetipso. De qua re vberius in alijs, & maxime in quartodecimo libro de Ciuitate dei disputauimus. Nunc autem breuiter respondemus ad id quod ait iste, hominis institutorem à magno bono prohibuisse quem fecerat, dum eum pecori similem sine dignoscantia boni & mali esse voluisset. Hac enim dignoscantia non est beati hominis sapientia, sed miseri experientia: vnde lignum nomen accepit, à cuius cibo est homo prohibitus: ut obedientia commendaretur, quae maxima est virtus, & ut sic dixerim, omnium origo materque virtutum, in ea natura cui sic datum est arbitrium liberę voluntatis, ut eam tamen necesse sit viuere sub potestate melioris. Quāquam non defuerint quibus visum est, illam dignoscantiam boni & mali, magnum aliquod bonum fuisse: cuius capaces nondum fuerunt, qui hanc usurpantes contra vetitum, per inobedientiam peccauerunt. Quibus autem videtur sic hominem fieri debuisset ut peccare nollet, non eis displiceat sic esse factum, ut non posset peccare si nollet. Nunquid enim si melior esset, qui non posset peccare, ideo non bene factus est qui posset & non peccare? Aut vero vsque adeo desipiendum est, ut homo videat, melius aliquid fieri debuisset, & hoc deum vidisse non putet: aut putet vidisse, & credat facere noluisse, aut voluisse quidem, sed minime potuisse? Auertat hoc deus à cordibus piorum. Si ergo ratio recta demōstrat, rationalem creaturam illam esse meliorem, quae nulla inobedientia deserit deum, quam istam quae ita deseruit: sciat quisquis hoc sapit, nec illam deesse caelestibus rebus, quae nunquam deserit deum, nec istam ita esse factam, ut aliqua necessitate deserere cogeretur deum. Et quia voluntate deseruit, nihil ex hoc diminutum sapientissimis dispositionibus dei, qui & malis bene, & peruersis recte vititur: & de humano genere iuste meritoque damnato, familiam sanctam atque numerosam, non eius merito, sed gratia sua factam, in aeternum regnum se translaturum esse testatur. Quae cum ita sint, nec deus occultare debuit lignum, quod propter consecuturam hominis miseriam, si ex illo contra prohibitionem usurpato dignosceret à quo bono cecidisset, & in quod malum incidisset, appellauit lignum dignoscantiae boni & mali. Cur enim occultaret de quo mandatum dabat, & per quod obedientiam commendabat? Nec ignarus fuit hominem peccaturum: sed simul etiā, quid iusti & boni fuerat & de peccante facturum, summa utique diuinitate praesciuit. Nec instituit quod obesset, si homo sibi obesse noluisse: sed potius instituit quod prodesset. Quia homo non sine bona mercede obedientiam custodisset: & non sine utili exemplo, ut eam sancti eius posterius custodirēt, poenas inobedientiae persequerentur. Nec voluit quod non potuit, Hoc enim voluit ut aut obediens homo esset, aut inobediens impune non esset. Nec infructuose voluit quod homo non fuerat seruaturus, iuhere, quia poena contemptoris docuit alios obedire. Nec in homine pars dei restitit deo, quia si hominis anima pars dei esset, nec à seipsa, nec ab aliquo decipi, nec ad aliquid male faciendum, siue patiendum vlla necessitate compelli, nec in melius vel deterius mutari omnino potuisset. Flatus autem ille dei qui hominem animauit, factus

tiam, non nouerat per experientiam. Hinc itaque diuina sapientia credere debuit Adam, ut ab illa mali scientia, quae fit per experientiam, praeccepto dei obediens temperaret. Sic enim malum nescisset nisi fecisset: fecit autem sibi, non deo. Nihil enim facere potuit voluntate inobedientiae, nisi quod ipse pateretur lege iustitiae. Hac est enim poena inobedienti homini reddita in semetipso, ut ei vicissim non obediatur, nec à semetipso. De qua re vberius in alijs, & maxime in quartodecimo libro de Ciuitate dei disputauimus. Nunc autem breuiter respondemus ad id quod ait iste, hominis institutorem à magno bono prohibuisse quem fecerat, dum eum pecori similem sine dignoscantia boni & mali esse voluisset. Hac enim dignoscantia non est beati hominis sapientia, sed miseri experientia: vnde lignum nomen accepit, à cuius cibo est homo prohibitus: ut obedientia commendaretur, quae maxima est virtus, & ut sic dixerim, omnium origo materque virtutum, in ea natura cui sic datum est arbitrium liberę voluntatis, ut eam tamen necesse sit viuere sub potestate melioris. Quāquam non defuerint quibus visum est, illam dignoscantiam boni & mali, magnum aliquod bonum fuisse: cuius capaces nondum fuerunt, qui hanc usurpantes contra vetitum, per inobedientiam peccauerunt. Quibus autem videtur sic hominem fieri debuisset ut peccare nollet, non eis displiceat sic esse factum, ut non posset peccare si nollet. Nunquid enim si melior esset, qui non posset peccare, ideo non bene factus est qui posset & non peccare? Aut vero vsque adeo desipiendum est, ut homo videat, melius aliquid fieri debuisset, & hoc deum vidisse non putet: aut putet vidisse, & credat facere noluisse, aut voluisse quidem, sed minime potuisse? Auertat hoc deus à cordibus piorum. Si ergo ratio recta demōstrat, rationalem creaturam illam esse meliorem, quae nulla inobedientia deserit deum, quam istam quae ita deseruit: sciat quisquis hoc sapit, nec illam deesse caelestibus rebus, quae nunquam deserit deum, nec istam ita esse factam, ut aliqua necessitate deserere cogeretur deum. Et quia voluntate deseruit, nihil ex hoc diminutum sapientissimis dispositionibus dei, qui & malis bene, & peruersis recte vititur: & de humano genere iuste meritoque damnato, familiam sanctam atque numerosam, non eius merito, sed gratia sua factam, in aeternum regnum se translaturum esse testatur. Quae cum ita sint, nec deus occultare debuit lignum, quod propter consecuturam hominis miseriam, si ex illo contra prohibitionem usurpato dignosceret à quo bono cecidisset, & in quod malum incidisset, appellauit lignum dignoscantiae boni & mali. Cur enim occultaret de quo mandatum dabat, & per quod obedientiam commendabat? Nec ignarus fuit hominem peccaturum: sed simul etiā, quid iusti & boni fuerat & de peccante facturum, summa utique diuinitate praesciuit. Nec instituit quod obesset, si homo sibi obesse noluisse: sed potius instituit quod prodesset. Quia homo non sine bona mercede obedientiam custodisset: & non sine utili exemplo, ut eam sancti eius posterius custodirēt, poenas inobedientiae persequerentur. Nec voluit quod non potuit, Hoc enim voluit ut aut obediens homo esset, aut inobediens impune non esset. Nec infructuose voluit quod homo non fuerat seruaturus, iuhere, quia poena contemptoris docuit alios obedire. Nec in homine pars dei restitit deo, quia si hominis anima pars dei esset, nec à seipsa, nec ab aliquo decipi, nec ad aliquid male faciendum, siue patiendum vlla necessitate compelli, nec in melius vel deterius mutari omnino potuisset. Flatus autem ille dei qui hominem animauit, factus

A factus est ab ipso, non de ipso, Quia nec hominis flatus, hominis pars est: nec homo eum facit de seipso, sed ex aëreo halitu sumpto & effuso, Deus vero potuit & de nihilo, & viuū rationalemque potuit, quod non potest homo. Quāuis nonnulli existiment non tunc animatum primum hominē, quando deus in eius faciem sufflauit, & factus est homo in animā viuam, sed tūc accepisse spiritum sanctum. Quodlibet autē horū credibilis ostendatur, vnde nunc longū est disputare, animam tamē nō esse partem dei, nec de substantia & natura eius creatā siue prolatam, sed ex nihilo factā, dubitare phas nō est. **Caput. XV.** Non itaque, sicut ait iste blasphemus, inuenitur serpens loco meliore quā deus, quia praualuit decipere hominē quem fecerat deus. Nullo enim modo homo deciperet, si non in se exaltato corde recessisset à deo. Vera quippe, quoniam diuina, est illa sententia, Ante ruinam exaltatur cor, Et vbi contra deū exaltatur, ibi ab illo deseritur, & in se tenebratur. Quid autē mirū si dum tenebratur, nescit quid sequatur: quoniam non à seipso lumē est, sed ab illo illuminatur. Quod ergo deus semper inuictus sit, etiā homo victus ostēdit: quia victus nō fuisse, si ab inuictō nō recessisset. Quomodo est autem victor hominis deceptor, cum à semetipso sit etiam ipse deceptus? Vnde & ille qui decepit, & ille quem decepit, ambo decepti sunt, recedendo ab eo qui non potest decipi: & ambo sunt victi, recedendo ab eo qui non potest vinci. A quo utique qui plus recedit, plus vincitur, quia tanto est inferior, quanto deterior. Et ideo necesse est, ut qui malum alteri prius inferendo vincere videtur, amplius ipse bonum amittendo vincatur. Neque fieri potest ut ei sit locus melior, cū causa sit peior. Et quod ad tempus praualuisse visus est diabolus homine superato, etiā sic in aeternum victus est homine reparato. Nec dei confidentis verba sunt, sed potius exprobrantis, Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis: Sicut Apostolus vbi dicit, Donate mihi hanc iniuriam: utique à cōtrario vult intelligi, si assit pronunciator doctus, nō calūniator indoctus. Porro autem cui displicet peccator prohibitus à ligno vitae, quid nisi impune vult male viuere? Nec magnum erat deo, & alio quolibet modo vitam subtrahere homini quē viuere noluisse: sed quoniam rationales animae de sapientia viuunt, quarū mors est insipientia, huius rei significandae gratia, lignum vitae in paradiso fructu suo mori hominē nec corpore sineret. Quod ergo inde separatus traditus est morti, consumendus etate, quod nequaquam illi accidisset, si semper eodem cibo frueretur, significatū est, quod prius ab spiritali vitae ligno propter peccatum anima eius exclusa est, & ita quaedam sua interiore morte iam mortua. Nam de sapientia scriptū est, Lignum vitae est amplectentibus eā. Quod iste nō intelligit ait, Quatenus ergo ante maledictum immortalis homo perpetuo viuere poterat, qui nondū ex ista arbore cibū sumperat? Quasi aliquis ei dixerit, aut in illo libro alicubi legerit: quod nondū Adam sumperat ex cibo arboris vitae. Quin potius intelligendus est, quoniam inde illi vita in corpore perpetua suppetebat, ne vetustate consumeretur aetatis, ad hoc inde prohibitus, ut ex peccati poena iam illi esset necessitas mortis. Quomodo, inquit, ex dei maledictō mori coepit, cum vita ipsa nunquā ex ipso initium sumperit? Quasi optauerit ei deus mortē sicut homo homini, ac nō de uerba ad sententiā pertineant punientis, non ad iram maledicentis. Punire autem morte corporali, fuit à vitę arbore separare, cū iam fuisset spiritaliter mortuus animo, utique separatus ab alimento sapientiae. Deus itaque quid ei cō-

tigisset in animo, significare voluit, separādo eū à ligno vitae, quo significabatur sapientia. Sed ista, inquit, arbor, quae in paradiso vitae fructus ferebat, cui proderat: Cui, nisi prius illis primis hominibus, masculo & femina, qui in paradiso fuerant cōstituti? Deinde istis de paradiso pro merito suae iniquitatis eiectis, mansit ad memoriam significandae spiritalis arboris vitae. Quod est, ut diximus, ipsa patientia, beatarū cibis immutabilis animarū. Vtrū autē illo cibo vescatur nūc aliquis, nisi forte Enoch & Helias, non temere asseuerādū puto: ligno tamen illo vitae, quod est in spiritali paradiso, nisi alerentur anima beatorū, non pro munere pietatis & fidelissimae cōfessionis, latronis animae credentis in Christū, legeremus paradysum eodē die fuisse concessum. Amē, inquit, dico tibi, hodie mecū eris in paradiso. Esse autē ibi cū Christo, hoc est, esse cū vitae ligno, Ipse est quippe sapientia, de qua ut superius cōmemorauit, scriptū est, Lignum vitae est amplectentibus eā. Nunquid nam & hoc refellendū est, quod velut acute ut sibi videtur, irridet? Primo deū non praescisse quod cōtigat, Deinde implere nō valuisse quod magnopere cogitauit, Tertio ad maledictū se conuertisse superatum. Vnde scit deū non praescisse quod contigit? An quia cōtigat? Quinimmo si non cōtigisset, nullo modo id praescisset futurū, quia nō erat futurū. Aut si propterea putat non praescisse, quia si praescisset, ne contingeret praescidisset, potest hoc & de Christo dicere, qui talentū dedit homini nihil acquirunturo: quod propterea utique dederat, ut eius aueretur pecunia, quicquid est quod illa significat. Ergo quia cōtigat, ut ille sua pigritia nihil acquireret, hoc nō praesciuit ille qui dedit? Dicere etiā potest: nō impleisse de hoc lucro Christū quod magnopere cogitauit. Potest & illud tertium, ad maledictū se conuertisse superatū, quoniam dixit, Ligatē illi manus & pedes, & proiicite eū in tenebras exteriores. Sicut de Adam dictū est, ut à ligno vitae separatus, morte etiā corporis pleteretur, Hinc enim homini deserto, definitis maledictū, videtur impotentis imperium. Dicit ergo impotentem Christū, quoniam de acquirenda spiritali pecunia non potuit quod cupiebat efficere: dicat amulū ac malitiosum, quod seruo suo inuiderit lucem ac salutē, quem proiici iussit in tenebras, vbi esset fetus & stridor dentium. Si autē de Christo ista non dicit, ne hoc modo se indicet non esse Christianū, cur audeat dicere de hominis cōditore & peccati merito dānatore, quod nō audeat dicere de hominis redemptore, & si eius praeccepta contēperit, poena aeternae mortis ultore, eodē ipso scilicet? Nam & in quem alium nisi in Christū hac maledicta nesciens iste iaculatur, quandoquidē ille ait, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit: Quid enim pater sine filio vel tunc fecit, vel vnquam facit? Si ergo salubriter, non solum bonitatem, verū etiam seueritatem dei sancta scriptura cōmendat, quoniam & amator deus utiliter & timetur, Vnde Apostolus eodem loco vtrūque commemorat dicēs, Vides ergo bonitatem & seueritatem dei: quid est quod iste insanus & praecipuus cum Christianū esse se iactet, hoc reprehendit in deo Prophetarū, quod in deo inuenit Apostolorum, quoniam idem deus est & illorum & istorum? Quod autem de isto commemorauit: quem pigrum seruū misit in tenebras exteriores, seueritas est dei, vbi nec futurorū improvidus dicitur, quia tali pecunia suā credidit: nec impotēs, quia quē bene ageret, non ipse rexit, ipse correxit: nec amulū ac malitiosus, quod à luce separatum in tenebras misit. Hoc de omnibus poenis hominum, quae leguntur in prophetis

In q. vet. & noui te. numero. 13. In postero rib. num. 3.

Caput. XV.

Proverb. 16.

Gene. 3. 1. Corin. 12.

Proverb. 3.

Luc. 25.

Proverb. 3. Cap. XVI.

Math. 25.

Ioan. 5. 1

Roma. 11.

G ticiis libris inscripta fuisse peccatibus, debet fidelis lector aduertere. Hoc ergo etiam de diluuiio, Neque enim dominus Iesus non tale aliquid futurum in suo prænunciavit aduentu, quando ait, Sicut in diebus Noë manducabant & bibebant, nouellabant, edificabant, nubebant, vxores ducebant, venit diluuium & perdidit omnes, sic erit & aduentus filij hominis. Hoc & de obdoratione cordis Pharaonis. Neque enim noui testamenti litera nõ dicunt de quibusdam, Tradidit illos deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt. Hoc de spiritu mendaci, quem deus, qui bene vtitur etiam malis, iustissimo iudicio ad impium regem decipiendum misit, sicut Micheas Propheta sibi in visione prophetica demonstratum esse testatur. Neque enim dubitauit tale aliquid dicere Apostolus Paulus, cum se sciret verissimè dicere, vbi ait, Mittet illis deus operationem erroris vt credant mendacio, & iudicetur oēs qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Hoc de facto per Moysen cui deº dixit, Accipe oēs duces populi, & victimas illos domino cõtra solem: hoc est, in manifestum per diem. Vel q̄ factum idolum Moyses ita vindicauit, vt nec proximo suo quisque parceret, ferro perimens impios. Neque enim & dominus Iesus non dixit. Eos autē qui noluerunt me regnare sibi, adducite & interficite coram me: Vbi profecto quia mortē significat animarum, magis est vti que illa fidelibus horreda & metueda quàm corporum. Vnde idem dominus dicit, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nõ possunt occidere, sed potius eum timeate, qui potest animã & corpus perdere in gehennam. Huius generis mortes per quas animæ mittuntur in gehennã, si quis fideli mēte vt dignum est cogitauerit, valde vili aestimabit quãlibet ingentissimã stragem & sanguinis fluuios mortalium corporum, & quomodocũq; quancocũq; mortiturorũ. Quas cædes iste exaggerans, & scholastica vanitate describens, ad blasphemandum deum, qui talibus mortibus eos quibus huiusmodi terror vtilis fuerat, flagellabat, horrorem incutit mortalibus sensibus, & aliquid se agere putat, calces aduersus stimulum iaciendo: vt cum de morte carnis accusat dei prouidentiam, morte cordis mittatur in gehennã. Quis autem vtriuslibet sexus homo nõ mallet gladio trucidari, etiam illo modo, quo trucidauit sacerdos Phinees fornicarios, in ipso complexo nephariæ voluptatis, terribile constitutus aduersus execrãdas libidines vltionis exemplum, propter quod deo maxime placuit: quis, inquam, non mallet tali genere mortis interfici, quis non postremo igne cõsumi, vel ferinis moribus per ipsa pudenda laniari, q̄ mitti in gehennam ignis eterni? Cur igitur deus Christianorum, peccantes talibus mortibus puniat, vt post corporis interitum transitorium sequatur in gehenna sine sine supplicium, nisi quia testamenti vtriusq; vnus est deº? Nonne possent Iudæi dicere aduersus huius impietatem, quantũlibet exaggeret bella, cædes, vulnera, funera, sanguinem, longe incomparabiliter deo nostro deum se habere mitiorem: longe scilicet mitius punientem transitoris mortibus corporum, quàm flãmis perpetuis gehennarum? At enim propterea videtur huic deº legis & Prophetarum, qui vnus & verus est deus, crimine crudelitatis arguendus: quia propter leuissimas causas vel etiam erubescendas, pœnam mortis vel corporalis infligit: q̄ David populum numerasset: q̄ infantes, sicut iste dicit, filij Heli sacerdotis, de ollis vel cacabis deo preparatis aliquid degustassent. Qua in re nõ disputo, quantum & quàm perniciosum elationis vitium

tam sancto viro, vt vellet dei populum numerare, subreperit, eorumq; mortibus non æternis, sed iamiamq; humana conditione venturis, & celeriter transiuris, fuerit flagellatus, quorum fuerat multitudo in flatus. Nec dico filios Heli fuisse infantes, vt iste loquitur, nesciens quid loquatur: sed eius atatis, qua possent & deberent, pro sacrilego ausu quo se domino deo in sacrificiis præferbant, digna cõertione cohiberi. Quod neglectum deus non sibi consulens, sed populo cui religio pietasq; profuisset, bello etiã vindicauit, vbi dei timorem potuerunt augere victuri, per eorum mortes, qui fuerant, etsi senesceret, post non longa temporum spatia morituri. Mortibus quippe corporum legimus alios etiam mortuos, propter non sua, sed aliena peccata, vbi magis est in dolore cordis plaga viuendum, q̄ in resolutione carnis pœna morientiu, vbi animæ de corporibus exeutes, habent causas suas, vel bonas, vel malas, nõ propterea grauata quia exuta. Animarum vero morte aliº pro alio plectitur nemo. Sed hoc dico, quãtũ existimet iste fuisse peccatum, q̄ in conuiuio nuptiali inuentus est homo vestem nõ habens nuptialem: Puto si humana consideratione ista metiamur, huic aliquãtulum sufficere debuit erubescere: & vt plurimũ inuitantis indignatio protenderetur, vestē mutare cõpelli: & tamen dictum est, Ligate illi manus & pedes, & proicite eum in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentiũ. Sed dicit, nõ leuem culpã significat, vestē non habuisse nuptialem, quomodo ista parua magnarum signa sunt rerum. Sic ergo & sacrificia visibilia, cum sint in terrenis rebus exigua, magnarum quomodo diuinarũ signa sunt rerũ, in quibus filij sacerdotis seiplos deo, cuius honor in sacrificiis ostenditur, præferbant. Non autem ille cõiuiua se prætulit sponso, sed tantũ non cõgnit qui nuptialem tunicã non habebat, verũtamen inter ipsas pœnas quibus vtrũq; vindicatum est, ille quid distet, aduertit, quãmq; incomparabiliter ista illam vincat, inteligit, qui corporalibus & temporalibus spiritalia & æterna præponit. Verum quid opus est de mysticis significationibus sacrificiorum vestisq; nuptialis, inconuenientem carnalibus sensibus velle inculcare sermonem? Ecce quod est manifestius proferamus, Euangelii legi veteri comparãs dominus, & non illud malũ quod homines ante didicerant, sed quod ipse docebat, perfectius esse contestans, Audistis, inquit, quia dictũ est antiquis, Non occides, Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, Quicunq; iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio: Qui autem dixerit racha, reus erit concilio: Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Quid tam paruũ in peccatis, quàm fratri dicere, fatue? Quid tam magnum in suppliciis, quàm gehenna ignis? Si in lege vel Prophetis iste inuenisset aliquem, qui dixisset fratri suo, fatue, lapidari iustum fuisse diuinitus, quantã deum crudelitatis argueret? Quis autem, nõ dico lapidari, sed per singulos artus, immo per singula corporis frusta, paulatim atq; minutatim, viues & sentiens dilaniari cõsumiq; non maluisset, quàm gehennæ ignibus mancipari? Absit tamen vt crudeliorem quicquam dicat Euangelij quàm legis deum, intelligens vtriusque esse vnũ & eũdem deum, in lege terrẽtem carnalibus, in Euangelio spiritalibus pœnis, & ibi & hic fidelem, nusquam crudelem. Quid illud: nõne si à Christo linguam reperiret alienam, in eum blasphemam, & qualis est huius, impia garrulitate dånabilem: acerbius & amarius exagitaretur, quàm quodd iste de obsonio sacrificij prægustato, corporale temporalemq; pœnam

1. Reg. 4.

Math. 22.

Ibidem.

Attenditur

Math. 5.

M

Math. 25.

Psal. 115.

Isaia.

Deute. 32.

Math. 25.

Cap. XVII.

Deute. 32.

Roma. 2.

A pœnam pro sacrilegio sic indignatur ingestam: vbi veturum se dominus, & ad sinistram positus gentibus minatur esse dicturum, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: Huius tanti supplicij quæris causam: Esuriui, inquit, & non dedistis mihi manducare. Ecce pro esca temporalis, non ablata, sed nõ data, æternum & horrendum supplicium cõminatur. Et recte, si cõsulas veritatem, Per paruũ est enim quod in elemosynis datur: sed cum pie datur, eternũ inde meritum cõparatur. Et ideo potius quia paruũ est quod datur, magna impietate non datur. Vnde non mirum est, q̄ tantæ sterilitati velut infructuosarum arborum, ignis æterni supplicium præparatur. Si autem cõsulas hominem, vt de suo respondeat tibi omnis homo mēdax, cõtemnit culpam, & exaggerat pœnam. Illam quippe non videt mēte carnali, hanc exhorret carne mortali. Talis est iste in omnium hominum, qui puniuntur vel corripuntur in veteri testamento, longe mitioribus quàm leguntur in Euangelio corporalibus pœnis. Quod enim diluuium cõparari æternis ignibus potest? Quæ cædes, quæ vulnera, quæ corporum mortes cruciatibus sempiternis? Viginti quatuor milia cadentium, tanto buccarũ strepitu inflat insanus, quasi non innumerabilia milia quotidie moriantur toto orbe terrarũ. Sed transitoria ista corporũ mors est. Quis vero aestimare possit, quot milia stabunt ad sinistram ex omnibus gentibus, quæ sempiternis damnanda sunt ignibus? Eat iste & dānet ore aperto & oculis clausis, quasi cõfessus sit deus suam crudelitatem, quia dicit per Prophetam, Exacuã sicut fulgur gladium meũ, inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus manducabit carnes de sanguine vulneratorum. De quibus verbis sic iste accusat deũ velut semper humanum sanguinem esurientē, quasi dixerit, Inebriabo me sanguine, & manducabo carnes de sanguine vulneratorum. Sed quantũlibet hanc vitalem dei cõminationem tanquam facinoris audiam, & vt dicit, in sola crudelitate malis tantummodo gloriãtem, vanus & vesanus exhorreat, quid aut quantum valet verbis comparata dicentis, Discedite à me maledicti in igne æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ibi nõ sanguine inebriabuntur sagittæ, sed non satiabuntur membris omnibus flamma, Nec carnes gladius manducabit, sensum doloris citius auferens mortuis, quàm inferens vulneratis: sed nemo cruciatibus saltem moriedo subtrahitur, ne in moriente simul etiam ipsa pœna moriatur. Cur non hic dicit, colendũ me istum an potius execrãdũ fugiendũq; esse dicemus? An timet de Christo ista dicere, ne ipsius ignis æterni supplicij non euadat, quò ille impios preparat mittere: & ignorat miser hæc dicendo de deo Prophetarum, de ipso se dicere, cuius tam tremendã seueritatem in Euangelio formidat offendere. Reprehendit etiam, q̄ pœnas impiorũ, significatas per vnam fellis & botrum amaritudinis, & furorem draconum atque aspidum, collectas dicit esse deus apud se, & signatas in thesauris suis, reddendas in tẽpore, cũ lapsus fuerit pes eorũ: ignorans thesauros hic appellatas occultas dispositiones dei, qui disponit reddere vniciq; secundũ opera eius. Vnde Apostolus dicit, Tu autem secundũ duritiam cordis tui & cor impeditens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vniciq; secundũ opera eius. Apud quem enim sibi thesaurizat iram cor impeditens, nisi apud eũ, qui viuos est iudicaturus & mortuos? Neque enim nesciunt etiã illi veteres libri, thesaurũ desiderabilem, de quo ibi scriptum est, q̄ requiescat in ore sapientis.

Tonus sextus.

Et in Proverbiis legitur, quia deus thesaurizat diligētibus se salutē. Et Esaias Propheta dicit, In thesauris est salus nostra, ibi sapientia & disciplina & pietas ad dominum. Hi sunt thesauri iustitiæ. Sed vaniloqui & metis seductores aduersantes literis sacris quas intelligere nolunt, eligunt ex eis aspera quæ ibi leguntur, ad cõmendandam seueritatem dei: & de literis Euangelicis atque Apostolicis lenia quæ ibi leguntur, ad cõmendandã bonitatem dei: & apud homines imperitos hinc ingerunt horrorem, inde quarũt fauorem: quasi difficile sit, vt quisquam similiter blasphemus atque impius eomodo aduersetur nouo testamento, quo iste veteri: carpens de veteri quibus ibi commendatur dei bonitas, & ecõtrario de nouo, quibus ibi cõmendatur dei seueritas: & clamet inuidiosus atq; venenosus, Ecce qui deus colendus est, misericors & miserator, lōganimis & multa misericordia: qui non in finem irascetur, neq; in eternum indignabitur: qui non secundũ peccata nostra fecit nobis, neque secundũ iniquitates nostras retribuit nobis: sed quantum distat ortus ab Occidente, longe fecit à nobis peccata nostra, Qui sicut miseratur pater filios, sic miseratur timetes se. Qui dicit, Nolo mortem peccatoris, tantum ¶ vt reuertatur & viuat, Non ille qui propter licrorum auaritiã, etiam eum seruum qui nõ perdidit talentum quod acceperat, sed tantũ quia non amplius acquisiuit ligatis manibus & pedibus proici iussit in tenebras exteriores, vbi esset ei fletus & stridor dentiũ: & qui hominem non habentem vestem nuptialem de conuiuio suo tollit, & similiter alligatum simili supplicio punit: & qui venientibus ad se, & pulsantibus, & dicentibus, Domine aperi nobis: respondet, Non vos nouitantum quia oleum secum quod infunderent suis lapidibus non tulerunt: & qui propter vnũ cõtumeliosum verbum mittit in gehennã: & qui pro temporali cibo non accepto, igne damnat æterno. Hæc atque huiusmodi si quis vesana mēte sacrilegus, inde lenia, hinc aspera colligat: ac sic homines vtrarumq; literarum imperitos à Christo, tanq̄ sauo & crudeli conetur auertere, & ad deum misericordem Prophetarũ mitemq; cõuertere: nõne & huic ipsi qui hoc facit veteri testamento, quod ab homine similiter sacrilego posset fieri nouo, impurus atque impius apparebit? Qui autē recte colit deum, & profecto vtriusque testamenti inuenit vnũ deum, & eũdem vnũ dei in vtroque. diligit bonitatem, in vtroque metuit seueritatem: in illo intelligens promissum Christum, in isto accipiens redditum Christum. Nonne prius in illis veteribus libris lectum est, non reddendum malum pro malo, vbi præcipitur, vt si inimetum inimici sui errare quis inuenerit, reuocet domino eius, & si cecidisse in via non pertranseat, sed leuet cum illo: Nonne ibi prius scriptũ est, quod Apostolus ponit, Si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitit, potum da illi: Nonne ibi prius homo dei deo suo, quod ei vtiq; scit placere, dicit: Domine deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuētibus mihi mala: Nonne ibi prius Hieremias Propheta describit sancti patientiã, præbens percutienti se maxillam: Nonne ibi prius per alium Prophetã præcipitur, vt malitiã vnusquisq; fratris sui nõ reminiscatur? Quid est ergo q̄ iste blasphemus hæc tanq̄ contraria veteri testamẽto de nouo colligit, aut vtrasq; literas nesciens, aut vt decipiat imperitos, se scire dissimulãs? A quo tamen si queratur, vtrum non reddat malũ pro malo, qui pro cibo non accepto in ignem mittit æternũ, profecto turbabitur & admonebitur incomparabiliter esse mitius,

Prouerb. 3. Esaiæ. 33.

Psal. 102.

Ezechie. 33.

¶ quantum.

Math. 25.

Math. 22.

Math. 25.

F

Exod. 23.

Prouerb. 25.

Roma. 12.

Psal. 7.

Thren. 3.

Leuit. 19.

Gtius,oculum pro oculo,dentem pro dente homini auferre,ubi mensura vindictæ modum non transit iniuriz:quã propter non exhibitam humanitatem,tantã rependere seueritatem,ubi transitoria est culpa & sine non habet pœna.Atque ita discet,si pernicax non est,in vtroq; dei vnus testamento, & amandam bonitatem, & timendam seueritatẽ. Quauis enim in veteri testamento propter temporalium honorũ possessionẽ,maiorumq; cõminationem,seruos pariat temporalis Hierusalem:in nouo autem,ubi fides impetrat charitatem,qua lex possit impleri,non magis timore pœnæ quã dilectione iustitiæ,liberos pariat aterna Hierusalẽ:tamen & illis temporibus fuerunt iusti spirituales,quos nõ occidebat litera iubens, sed viuificabat spiritus iuuans. Vnde & fides venturi Christi habitabat vtique in Prophetis,venturum prænuñtiantibus Christum, Et nunc sunt plurimi carnales,qui vel hæreses faciunt nõ intelligendo scripturas,vel in ipsa catholica,aut adhuc paruuli lacte nutriuntur,aut tãquam palea perfeuerans futuris ignibus præparatur.Sicut autẽ deus vnus & verus creator honorũ est,& temporalium & aternorũ, ita idẽ ipse author est amborum testamentorũ: quia & nouum in vetere est figuratum,& vetus in nouo est reuelatum. Ignoscendi autem misericors mansuetudo,propter quã dictum est,non solum septies, verum etiã septuagies septies fratri remittenda esse peccata, non ad hoc valet vt sit iniquitas impunita,aut torpens & dormiens disciplina,quod potius obicit,quã diligens vigilansq; vindicta.Claues quippe regni cœlorũ sic dedit Christus ecclesie,vt nõ solum diceret,Quæ solueritis super terrã,erunt soluta & in cœlis: vbi apertissime bonũ, non malũ pro malo reddit ecclesie:verũ & adiungeret, Quæ ligaueritis in terra,erũt ligata & in cœlo: quia bona est & vindicandi iustitia.Illud enim quod ait, Si nec Ecclesiam audierit, sit tibi tanq; ethnicus & publicanus: grauius est q̃ si gladio feriretur, si flãmã absumeretur, si feris subrigeretur. Nã ibi quoq; subiunxit, Amen dico vobis, quæ ligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlis: vt intelligeretur, quanto grauius sit punitus, qui velut relictus est impunitus. Hic dicat iste si placet, Siccine mandata saluatoris accipimus iubentis, Nemini reddideritis malũ pro malo, sed si quis vos percusserit in vnã maxillã præbete & alterã, & dimittite iniurias fratribus vestris: Ecce ab hominibus non reddẽtib; malum pro malo, alligatur homo amarius & infelicius ecclesie clauibus, quã quibuslibet grauius & durissimis ferreis vel adamãtinis nexibus. Absit, inquit, vt hoc dicã, quoniam Christianus sum: Hoc si vere esset, nec illa dixisset, Quoniã deus Prophetarũ quorũ scripta blasphematur, ipse est deus Apostolorum, quorũ scripta blasphemare formidat. Sed Dauid, inquit, deum rogauit, & nõ est exauditus nisi oblato sacrificio, vt hominibus qui nõ peccauerant, parceretur: & ideo non est credendus deus verus qui sacrificiis delectatur. Iam de pœna occisorum hominum, quibus quãdoq; morituris mors illa non obfuit, & eorum tamẽ mortibus cor regis sese extollentis, merito vapulauit, superius respondimus. De sacrificio autẽ iste valde nihil sapit: & ideo fallitur, quia iam sacrificia talia non offert dei populus deo, posteaquam venit vnicum sacrificium, cuius vmbra fuerunt illa omnia, non hoc improbantia, sed hoc significantia. Sicut enim res vna multis locutionibus & multis linguis significari potest: sic vnum verum & singulare sacrificium multis est antea sacrificiorum significatũ figuris. De quibus singulis hic disputare quã sit longũ,

videtis. Vnum tamen sciant insipientes, tardi ad intelligendum, & præcipites ad reprehendẽdũ, qd̃ demon sibi sacrificium non exigeret, nisi deo vero deberi sciret. Falsus enim deus sic se vult honorari ab eis quos decipit, quomodo verus deus honoratur ab eis quibus cõsultat. Et maxime sacrificiũ est quod præcipue debetur deo. Nã obsequia cetera quæ diuinitati exhibentur, aut sunt sibi etiã superbiae fastu homines arrogare. Rarissimi autẽ cõmemoratur, qui sibi vt sacrificaretur, cum regia potestate possent, aut fuerint imperare. Quicumq; tamẽ aut sunt, per hoc se deos haberi voluerit. Sacrificiis autem deũ nõ egere, quis nescit? Sed nec laudibus nostris eget. Verũ sicut nobis, non illi vtile est laudare deũ, sic nobis nõ illi vtile est offerre sacrificium deo: & quoniã singulari & solo vero sacrificio pro nobis Christi sanguis effusus est: ideo primis temporibus ad hoc sacrificiũ talibus significationibus prophetãdũ, immaculatoũ animalũ sacrificia deus sibi iussit offerri: vt quemadmodũ illa immaculata erant a corporum vitis, ita speraretur immolãdus esse pro nobis, qui solus immaculatus fuerat a peccatis. Quæ tempora per Prophetã sic prænuñciatur, Deus deorũ dominus locutus est: & vocauit terram, a solis ortu vsq; ad occasum, ex Sion species decoris eius. Et paulo post in eodem Psalmo, Audi populus meus & loquar tibi, Israël & testificabor tibi, quoniam deus deus tuus ego sum. Non super sacrificia tua arguã te, holocausta autem tua in cõspectu meo sunt semper. Non accipiã de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Quoniã mea sunt omnes bestia syluæ, pecora in mõtibus & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & species agri mecũ est. Si esuriẽro non dicã tibi, Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorũ, aut sanguinem hircorũ potabo? Immola deo sacrificiũ laudis, & redde altissimo vota tua. Et iterum in fine Psalms eiusdẽ, Sacrificium, inquit, laudis honorificabit me, & ibi via qua ostendam illi salutare dei. Iam de hoc salutari dei qd̃ ipse sit Christus, supra commemorauit atque monstrauit. Quod est autẽ sacratiũ laudis sacrificium, quã in actione gratiarum? Et vnde maiores agenda sunt deo gratiæ, quã pro ipsius gratia per Iesum Christum dominum nostrum? Quod totum fideles in ecclesie sacrificio sciunt, cuius vmbra fuerunt omnia priorum genera sacrificiorum. Isti autem vaniloqui reprehensores veteris testamenti, etiã si cetera quæ cõmemorauit de hoc Psalmo minus intelligunt, sufficiat eis quantum ad præsentẽ quæstionem attinet, quia deus Prophetarum, qui deus est etiã Apostolorum, non manducat taurorum carnes, nec sanguinem potat hircorum. Talem quippe eum nouerant sancti, qui pleni eius spiritu ista dicebant. Vnde illud quod Dauid obtulit vt populo parceretur, vmbra erat futuri: qua significatum est, quod per vnum sacrificiũ, cuius illa figura erant, saluti populi spiritualiter parceretur. Ipse est enim Christus Iesus qui traditus est, sicut Apostolus dicit, propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram, propter quod etiã dicit, Pascha nostrum immolatus est Christus. Vnde autem iste probare conatus est, euidenter seruissẽ demoniis, qui sacrificiis ea promeruit, volẽs hoc intelligi de sancto Dauid, ibi euidentius quanta fraude imperitorũ animis insidietur, ostendit. Adhibuit enim Apostolũ testem, eo qd̃ dixerit, Videte Israël carnaliter, Nõne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo dico quod idolum sit aliquid? Sed qui sacrificant, demonibus sacrificant. Quod non ita scriptum est, sed ita, Videte Israël secundum

K
L
Psal. 49.
M
Rom 2.4.
1. Corin. 5.
Cap. XI. X.
1. Corin. 10.
secundum

A secundum carnem, Nõne qui de sacrificiis manducãt, socij sunt altaris? Quid ergo dico quia idolis immolatum est aliquid, aut idolum est aliquid? Sed quia quæ immolant gentes, demoniis & non deo immolant, nolo vos socios demoniorum fieri. Potuit autem accidere, vt secundum interpretationem varietatem, non in rebus, sed in verbis, quod ego dixi, secundũ carnem alij codices habeant, carnaliter: Et quod ego dixi, qui de sacrificiis manducant: alij habeant, edunt hostias: quod ipse posuit. Et quod ego, socij sunt altaris: habeat alij, participes sunt altaris. Et quod ego posui: quid ergo, dico quia idolis immolatum est aliquid, aut idolum est aliquid: minus ille posuerit, aut minus codex eius habuerit, & ideo tantũmodo posuit, quia idolum est aliquid. Quod vero sequitur multum ad rem pertinet, quia id aliter posuit. Ait enim Apostolus, Sed quia quæ immolãt, demoniis & non deo immolãt. Iste autẽ dixit, Sed qui sacrificant, demoniis sacrificant, quasi omnes qui sacrificant, non sacrificent nisi demonibus. Nõ enim ait Apostolus, qui sacrificant: sed, quæ sacrificant: vel sicut a me positum est, quæ immolãt: illi scilicet qui idola colunt, quæ sacrificant, demoniis & non deo sacrificant, siue immolant. Et ideo subiunxit, Nolo vos socios demoniorum fieri: eos quippe ab idololatria prohibebat. Propter quod eis ostendere voluit, ita illos fieri socios demoniorum, si idololatria sacrificia manducauerint, quomodo Israël carnalis, socius erat altaris in templo, qui de sacrificiis manducabat: ideo quippe addidit, carnaliter vel secundũ carnem, quia est Israël spiritualiter vel secundum spiritum: qui veteres vmbas iam nõ sequitur, sed eam consequentem quæ illis vmbis præcedentibus significata est veritatem. Hinc enim cõcepit, vt hoc diceret, Propter quod dilectissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Deinde secutus ostendit, ad quod sacrificium iam debeant pertinere, dicens, Quasi prudentibus dico, iudicate vos quod dico, Calix benedictionis quæ benedicimus, nõne cõmunicatio est sanguinis Christi? Panis quem frangimus, nõne participatio est corporis domini? Quia vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes enim de vno pane participamus. Et propter hoc subiunxit, Videte Israël secundum carnem, Nõne qui de sacrificiis manducãt, socij sunt altaris? Vt intelligerent ita se iam socios esse corporis Christi, quemadmodum illi socij sunt altaris. Et quia vt hoc diceret, ab idololatria prohibebat: vnde locus iste ferrent ideo non esse curandũ, si de sacrificiis ederet idolorum, quia idolum nihil est, existimantes sibi hæc velut superflua non nocere, cõfirmavit quidem & ipse nihil esse nisi idolum. Nec ideo se ista prohibere quia idolis immolantur, quæ non habent sensum, sed quia quæ immolant, inquit, id est, idolorum cultores, demoniis & non deo immolant, Nolo vos socios demoniorum fieri. Istum sensum veritas ipsa declarat, quia in templo cui seruiebat carnaliter Israël, nõ vtiq; idolum colebatur. Nam si sacrificia quæ in illo templo secundum veterem legem offerebantur deo, tanquam idolorum sacrificia dãnaerentur, vel tanquam demoniis immolata, nullo modo ipse dominus Christus leproso quem mūdauerat, diceret, Vade ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis. Nondum enim dederat pro sacrificiis illis omnibus sui corporis sacrificium, nõdũ suscitauerat sui corporis templum. Nec de illo templo efficiens erit qui boues & columbas vendebãt, diceret, Domus mea, domus orationis

1. Corin. 10.
1. Corin. 8.
1. Corin. 10.
Matth. 8.
Matth. 21.

nis vocabitur, vos autem fecistis illam spelũcam latronum. Sanẽ de apocryphis iste posuit testimoniu, quæ sub nominibus Apostolorũ Andrea Ioannisq; cõscripta sunt. Quæ si illorũ essent, recepta essent ab Ecclesia, quæ ab illorum temporibus per Episcoporũ successiones certissimas, vsq; ad nostra & deinceps tempora perseuerat, & immolat deo in corpore Christi sacrificiũ laudis, ex quo deus deorum locutus vocauit terram, a solis ortu vsque ad occasum. Hæc quippe Ecclesia est Israël secundũ spiritum, a quo distinguitur istis Israël secundũ carnẽ, qui seruiebat in vmbis sacrificiorũ, quibus significabatur singulare sacrificium quod nõ offert Israël secundũ spiritum, cui dictum atq; prædictum est, Audi populus meus & loquar tibi, Israël & testificabor tibi: & cetera quæ iam supra cõmemorauit. De huius enim domo nõ accipit vitulos, neq; de gregibus eius hircos. Iste immolat deo sacrificiũ laudis, non secundũ ordinem Aaron, sed secundũ ordinẽ Melchisedech. Quod in eo Psalmo positum est, quem dominus Iesus in Euãgelio de se cõscriptũ esse testatur, quærens a ludais respondentibus Christum filium esse Dauid, quod solum de illo carnaliter nouerant, quomodo eũ Dauid in spiritu dixerit dominũ. Tũc enim huius Psalms commemorauit exordiu, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, Donec ponã inimicos tuos, scabellum pedum tuorũ. Ibi quippe & hoc dictum est, Iurauit dominus & non pœnitebit eũ, tu es sacerdos in aternũ secundũ ordinem Melchisedech. Nouerunt qui legũt quid protulerit Melchisedech, quando benedixit Abraham. Et iam sunt participes eius, vident tale sacrificium nõ offerri deo toto orbe terrarum. Dei autem iratio incredulorum est increpatio. Et qd̃ deũ non pœnitebit, significatio est, quia hoc sacerdotiũ non mutabit. Mutauit quippe sacerdotium secundũ ordinem Aaron. Vnde alius Propheta dicit ad eum qui carnaliter est Israël: Non est mihi voluntas in vobis dicit dominus omnipotens, & hostiam non accipiã de manibus vestris. Ecce quod est secundum ordinẽ Aaron. Cur autem hoc non accipiat, addit & dicit, Quia ab ortu solis vsq; ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & hostia pura, quia magnum est nomen meũ in gentibus, dicit dominus omnipotens. Ecce quod est secundum ordinem Melchisedech. Incensum enim quod est Græce thymiamma, sicut exposuit Ioannes in Apocalypsi, orationes sunt sanctorũ, Deus quippe ille, sicut canitur in Psalmo, qui vocauit terram, a solis ortu vsque ad occasum, cui terra, id est, cui populo diffuso a solis ortu vsque ad occasum diceret, Non accipiam de domo tua vitulos, Immola deo sacrificium laudis: Ipse per hunc Prophetam quod certissime futurum erat, iam velut factum prædicans ait, Ab ortu solis vsque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo & hostia pura, quia magnum est nomen meum in gentibus. Non enim sicut hominẽ pœnitet deum, sed sicut deum. Quemadmodum nõ sicut homo irascitur, nec sicut homo miseretur, nec sicut homo zelat, sed omnia sicut deus, Pœnitentia dei nõ est post errorem. Ira dei non habet perturbati animi ardorem. Misericordia dei non habet compatiens miserum cor, vnde in Latina lingua nomen accepit. Zelus dei non habet mentis liuorem, Sed pœnitentia dei dicitur, rerũ in eius potestate cõstitutarũ hominibus inopinata mutatio: Ira dei, est vindicta peccati: Misericordia dei, est bonitas opitulantis: Zelus dei, est prouidentia, qua

D
Caput. XX.
Psal. 49.
Ibidem.
Psal. 109.
Malac. 1.
Apoca. 5.
Psal. 49.
r iij tua, qua

Gtia, qua no sinit eos, quos subditos habet, impune amare, quod prohibet. Vnde iste qui tam loquaciter exagitaui dei poenitentiam, dicat primo, vix inueniri aliquid quod digne de deo dici possit: sed plurima & penne omnia nos de illo dicere loquendi necessitate, quae magis homines ex hominibus metiuntur, sicut autem intelligenda de illo sunt, vix a paucis & spiritualibus intelliguntur. Propter quod prouidentissime scriptura divina de illo ineffabili loquens, ad quaedam etiam verba descendit, quae iam hominibus & ipsis carnalibus, cum de deo sermo est, videntur absurda & indigna: ut cum timentur ista sic accipi, quomodo in hominibus solent, & dicuntur, quemadmodum de deo bene accipi possint, ibi dicantur etiam illa quae humanis sensibus in eisdem scripturis deo digna videbantur, non secundum hominum mores intelligi vel credi oportere. Cito enim videtur poenitentia, sicut ab hominibus agitur, non cadere in deum: sed non cito videtur etiam misericordia, sicut homines miserentur, non cadere in deum. Ex illo ergo quod requirerem fatetur, discit homo & hoc requirere, quod iam sufficere arbitratur. Sic ergo quando eu poenitet, non mutatur & mutat: sicut quando irascitur, non mouetur & vindicat, & quando miseretur, non dolet & liberat, & quando zelat, non cruciatur & cruciat. Nunquid autem in libris testamenti noui defunt haec verba, quae sic accipiuntur pro ut in hominibus accipi solent, nullo modo cogruunt diuinitati, & grauem pariunt offensionem? Cui de Christo verissime dicat Euangelista, quod non opus habebat, ut ei quisquam testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine: cur ipse quibusdam dicit, Nescio vos? Ipsos denique sanctos suos cum praeficiet & elegerit ante mundi constitutionem: quid est quod dicit Apostolus, Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti a deo, quasi nunc eos cognouerit, quos antea nesciebat? Quod vero ait, Spiritum nolite extinguere: tanquam extingui spiritus possit, quis ferat nisi qui ea prudenter intelligit? Nonne in Euangelio scriptum est, Qui credit in filium, habet vitam aeternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum? Calumniatur ergo & huic verbo iste blasphemus, & dicit, Qualis est qui irascitur, cum scriptum sit, Iracundia viri iustitiam dei non operatur, Calumniatur isto modo & Apostolo dicenti, Numquid iniquus deus qui infert iram? Iam porro si quis diceret, confundetur Christus: & hoc eo tempore quo iudicaturus est viuos & mortuos, quis eum Christianus patienter audiret? Tamen in Euangelio, Qui me, inquit, confusus fuerit, & verba mea, in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloriam patris sui cum angelis sanctis. Cur autem orantes dicimus, Sanctificetur nomen tuum, si semper est sanctum: nisi quia verum est id quod scriptum est de quibusdam, quia polluerunt nomen domini dei sui? Et cur dictum est domino, Memento mei cum veneris in regnum tuum, si nihil obliuiscitur: nisi quia non insipienter sed intelligenter ei dicitur, Obluisceris inopia nostram & tribulationem nostram? Ergo & scieter nescit, & quod semper sciuit, aliquando cognoscit, & cum extinguitur a negantibus, inextinguibilis permanet. Et tranquille irascitur, & confundi non potest, etiam quando confunditur: & nomen eius pollui non potest, etiam quando polluitur, & obliuisci non potest, etiam quando obliuiscitur, & meminit etiam quando admonetur. Sic est ineffabilis. Haec enim de illo dicuntur, de quo nihil ab homine vel hominibus dici satis digne, & satis com-

petenter potest. Quae cum ita sint, quis religiosus non istum exultet ut puluerem, quem proicit vetus a facie terrae: qui tumens & elatus atque irruens in oculos infirmorum, eosque perturbans, videtur sibi aliquid dicere, arguendo verba in veteri testamento quae non intelligit, nec intuenso quae in nouo intelligit? Hoc autem de poenitentia dei, vnde factum est ut loqueremur cum commemorare prophetiam de Christo, vbi dictum est, Iuravit dominus & non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech: ad commendandum sacrificium salutare, in quo pro nobis sacer sanguis effusus est, cuius umbram fuerat sacrificia, quae de pecoribus immaculatis iussa sunt immolari. Hoc ergo de poenitentia dei, ne sic ea putaret accipiendam, ut ex eo quod non intelligit, in blasphemiarum latratu rabidus insaniret, habebat vnde comoneretur non proximo. Ipse quippe commemorauit deum dixisse, Poenitet me vixisse Saul in regem. Hoc autem scriptum est Samueli sancto dictum fuisse, per quem deus arguit Saulem, quod homini quem deus occidi iusserat, peperisset, exhibens velut misericordiam contempta obedientia. Quasi vero melius nosset, quid de homine fieri deberet, qui ille qui hominem fecit. Vbi quod saluberrimum est discimus, ut semper diuinum praecipuum, humanum in nobis vincat affectum. Idem tamen Samuel cui dixerat deus, Poenitet me vixisse Saul in regem, dicit euidenter deum non poenitere. Nam ita scriptum est, Et factum est verbum domini ad Samuelem dicens, Poenitet me quod constituerim Saul in regem, quonia auersus est a me, & verba mea non custodiuit. Et paulopost Saule dixit ipse Samuel, Dirupit dominus regnum Israel de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo bono super te, & diuidetur Israel in duo, & non conuertetur neque poenitebit eum, quonia non est sicut homo ut poeniteat eum. Ecce qui nouerat intelligere deum sine misericordia miseratorem, sine ira irascens, sine zelo zelans, sine obliuione obliuiscens, sine ignorantia nesciens, sine poenitentia poenitem: non iste qui secundum verbum dei non loquedo, & literas eius non considerando, & voces eorum non aduertendo, factus est mutus latrator, caecus lector, surdus auditor, Obluiscens, inquit deus, & emortua memoria arcum posuit in nubibus, qui iris dicitur, vnde comoneatur non amplius humanum genus delere diluuium, quid agat omnino nesciens, cui merito opus sit assiduo monitore. Ille vero non memoria, sed anima mortua quid loquatur nesciens, si in rebus apertioribus calumniatur, quanto magis caligat in nubibus, & delirare compellitur: Cui tamen ut cito respondeam, ita dico deum admoneri se voluisse, quoniam non sit oblitus, sicut Christus doceri se voluit, vbi Lazarus positus fuerit, quoniam non esset ignarus. Nolo enim dicere, quid arcus ille significet, respiciens e nubibus fulgore, & radiis luminis, quod rosca illustratur obscuritas, grata quodammodo confessione respondens: & quomodo deus non perdat orbem diluuii spiritali, dum est eorum memor, quorum illuminatibus nubes figuram gerunt: horum enim nomina scripta sunt in caelis, ut memor sit eorum pater qui est in caelis. Quonia non de suo lucere se sciunt, sed de sole iustitiae, sicut ille virgatus est, quomodo accipiat dominum dicentem de Lazaro, Vbi posuisti eum: & locus ei tanquam ignoret, ostenditur. Nisi enim aliquid eum ista, qua nesciens videbatur, inquisitione significasse fateamur, quomodo praedicamus Christum, non solum scisse praesentia, verum etiam futura praescisse: maxime quia iste in eam se praecipitauit mirabili

A mirabili caecitate sententia, vt diceret, nemo nisi ignarus interrogat? Vbi cogitare non potuit, quoties Christus interrogauerit. An non interrogat qui dicit, Quid vobis videtur de Christo, cuius est filius? Quid hoc testimonio manifestus: Quod si nimium durus est, nunquid etiam ibi negabit interrogasse Christum, vbi se ipse interrogare testatur dicens, Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam, in qua potestate haec facio, Baptisma Ioannis vnde erat, & caelo, an ex hominibus? Vbi nunc se abscedet loquacissimus contra deum, & desperatissimus disputator? Vbi est quod ait, nemo nisi ignarus interrogat? Ecce Christus ignarus non est, & tamen interrogat. His nempe oculis reprehendit Prophetarum deum, quibus non videt Christum. Sed in talibus interrogationibus apertissime doctor est Christus. In his autem quando ait, Vbi posuisti eum? &, Quis me tetigit? & si quid dixisse huiusmodi legitur, videtur doceri velle quod nescit, & tamen scit. Sic ergo & in illis libris deus tanquam oblitus admonetur, sed tamen absit ut quicquam vnquam obliuiscatur. Quid illud ipsum quod dixit dominus discipulis suis, Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelis, nonne videtur tanquam ex illo arcu qui resurgit in nubibus, velut quibusdam in caelo deus literis admoneri, nisi haec pie accipiantur, donec fides impetret ut intelligantur, nonne ut fabulosa ridetur? Quibus ridentibus, nisi insipientibus, & eo ipso quo sapientes sibi videtur, magis magisque demeritis? Quis enim cogitat quomodo ad memoriam dei scribatur in caelis, sequentes dominum: derelinqentes autem dominum scribatur in terra, de quibus Propheta Hieremias dicit, Vniuersi qui derelinquunt te, confundantur, recedentes a te in terram scribatur: Quos bene intelligitur significasse Iesus, quando Iudaei victi atque confusi, cum audissent, Qui sine peccato est, prior in illam lapide iaciat, vnus post alterum recesserunt. Tunc autem ille ostendens de quo numero essent, digito scribebat in terra. Si putamus, inquit, merito conuersionis suae homines diluuii excepisse sententiam, & Noe iustum ad reparationem creaturae melioris esse seruatum, cur exinde peiores oriuntur, & in eisdem actus vitae sordentis, humani generis etiam nunc natiuitas reuoluitur? Ita hoc dicit, tanquam vixerit cum eis qui diluuii perierunt, & inde nouerit, quod nunc peiores oriuntur. Sed siue in peiore, siue in eodem, siue in meliore actu post diluuium genus verteretur humanum, puto dei dimittendum esse iudicio, qui nouit retribuere vnicuique secundum merita eius: non huic cani rabido aduersus dominum suum latranti, vel asino stulto aduersus stimulum calcitranti, Apostolus clamat, O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quae inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Et iste illi cui nullus est consiliarius, audeat esse aduersarius. Quid autem interest, morturibus eundem, quantum ad mortem attinet corporis, vtrum singulatum, an simul omnes pariter? moriantur: nisi quod cum singuli moriuntur & omnes mortem, & omnes de mortuis patiuntur dolorem: cum autem simul vniuersos rapit vnus interitus, saltem nemini relinquatur luctus: Verum altius in illo diluuii consilium dei fuit, quod cor infidelium vel nouit vel capit. Sed nolo me, Apostolum Petrum potius audiat iste dicentem. In diebus Noe cum fabricaretur arca octo animas saluas factas per aquam: quod & vos inquit, simili forma baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in deum per resurrectionem Iesu Christi. Ecce habet expositi

diluuii sacramentum. Vbi propterea est additum, per resurrectionem Iesu Christi, ut hominem intelligeremus octauum, quod significauit in arca numerus hominum: octauo enim die, hoc est post septimum sabbati dominus resurrexit. Sic ergo illa quae gesta commemorantur, si quis intelligat, etiam prophetiae fuerunt. Sed iste praeter arcam id est, praeter Ecclesiam constitutus, submersus est diluuii, non ablutus. De testimonio quoque Esaiiae Prophetae caluniat atque blasphematur, eo quod dixerit, Filios genui & exaltaui, ipsi autem me spreuerunt: & eosdem paulopost appellauerit semen pessimum, tanquam se ostendens generatorem malorum, cuius filij sunt semen pessimum: nesciens ob hoc eos dici semen pessimum, quonia gratiae dei, qua eius filij facti fuerat, peccando degeneres extiterunt, eorum filij facti, quorum imitatores esse voluerunt. Vnde illi alio loco dicitur, Pater tuus Amorrhaeus, & mater tua Canthaa, quarum gentium sunt impietate malitiamque sectati, ex quibus tamen carnis originem non ducebant. Sed soluat iste lectione Evangelicam, vbi dominus dicit, Si vos cum fratre mali, nostris bona dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in caelis est, dabit bona petentibus se: dicat quemadmodum sit bonus deus malorum pater: vtrumque enim veritas dicit, An non erant mali, quibus ait, Si ergo vos cum fratre mali? An non habebat deum bonum patrem, quibus ait, Quanto magis pater vester, qui in caelis est, dabit bona petentibus se. Porro si mali appellati sunt propter peccata, sine quibus non est in hac infirmitate mortalium quorilibet etiam vita iustorum: quanto conuenientius semen pessimum diceretur, quod nasceretur impia voluntate, & moribus execrabilibus pullularet? Sed huc, inquit, deum dominus Christus appellauit arborem malam facientem fructus malos. Immo vero huius talia sentietis tanquam mala arboris, iste ipse sermo blasphemus, fructus est malus, Nam hominem malum dixisse dominum arborem malam, cuius fructus mali essent opera mala: & hominem bonum arborem bonam, cuius fructus boni essent opera bona: id est, ipsas hominum voluntates, vel malam mali hominis, vel bonam boni hominis diuersas esse arbores, diuersos fructus ferentes, satis euidenter ipse testatur dicens, Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Quomodo autem diceret, Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum: nisi homo posset nunc in hoc, nunc in illud mutata voluntate conuerti? Sed ipse deus, inquit, per eundem Prophetam fatetur & dicit, Ego sum deus facies bona, & creans mala. Ita plane: Ipse est enim deus, de quo dicit Apostolus, Vides ergo bonitatem & seueritatem dei. Haec autem seueritas eius damnabilibus mala est, quia malum illis damnationis importat. Nam quia iusta est, alio modo reperitur bona: omne enim iustum bonum. Quam vero eleganter sibi videtur iste verba discutere atque discernere, nesciens quid loquatur: quadoquidem hoc ipsum quod ita posuit hoc testimonium, ut non diceretur, facies bona & mala: aut, creans bona & faciens mala: sed, faciens bona & creans mala: vult vertere in crimine: & conatur ostendere, quod sit, forinsecus fieri: quod autem creatur, apud ipsum esse creatorem, atque inde procedere: ut videlicet deus Prophetarum tanquam extranei a se boni factor aliquando fuisse videatur, creator autem mali, tanquam natura malus de seipso proferens quod creauit. Quae verba si ex consuetudine consideremus locutionis humanae, & fieri & creari, non solum filij quos de semetipso

Ioan. 2.
Matth. 25.
Galat. 4.
1. Thec. 5.
Ioan. 3.
Iacobi. 1.
Roma. 3.
Marci. 8.
Matth. 6.
Luc. 23.
Psal. 43.

Psal. 109.
1. Reg. 15.
Ibidem.
Gen. 9.
Ioan. 11.
Luc. 10.
Ioan. 11.

D
1. dicit.
Cap. XXII.
Esai. 11.
Ezechiel. 16.
Questione.
Luc. 11.
E
Matth. 12.
Cap. XXIII
Esai. 45.
Roma. 11.

G quisque generat, verum etiam magistratus dicuntur atque urbes, & quaecumque alia quae non exeunt de gignete, sed forinsecus fiunt. Si autem quomodo scripturae sanctae, quibus iste insidiatur, loqui soleant periclitemur, Aut hoc est facere quod creare, à quo tamen distinguitur gignere: & variandi verbi causa, non ad aliquam rerum differentiam dici potuit, faciens bona & creans mala: cum dici etiam possit, creans bona, & faciens mala. Aut si vllam voluisset propheticus spiritus hic esse distantiam, multo accommodatius sic acciperemus haec verba, vt intellexeremus id fieri, quod si non fieret omnino non esset: creati autem, ex eo quod erat, condi aliquid vel constituit, sicut diximus creati magistratus atque urbes. Nam & illi ex iis qui iam homines erant, constituntur in honoribus cum magistratus creantur: & ligna & lapides quibus construuntur urbes, vtique iam erant, sed nondum in illam rerum faciem quam videmus in vrbibus, quodam ordine & compositione venerant. Quod cum fit, creati urbes dicuntur. Quod enim Graeci appellant *κτίζω*, hoc nostri aliquando creare, aliquando constituere, aliquando condere interpretantur, quod sapissime idem significat in illis literis quod est facere. Nam & fecit deus hominem ad imaginem dei, & deus creat hominem inextremabilem, legimus. Et si aliquando cum aliqua differentia dicitur, hoc rectius potest interesse quod dixi: vt facere sit quod omnino non erat: creare autem, ex eo quod iam erat ordinando aliquid constituere. Ideoque hoc loco dicitur deus creans mala, quoniam peccatis ea conuertit in malum dispositione severitatis suae, quae bonitatis eius largitate bona facta sunt. Vnde dicit Apostolus Paulus, Christi bonus odor sumus in omni loco, & in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt. Quibusdam quidem odor vitae in vitam, quibusdam vero odor mortis in mortem. Sed cum continuo sequatur & dicat, Et ad haec quis idoneus: nonne importuni quodammodo sumus ingerere ista carnalibus non studiosis, sed contentiosis, nullo modo idoneis ea capere, quae vti nam saltem desinerent capere? Quantus quippe consuetus aduersus Arrianos fuerit excitatus, ne vni genitum filium dicerent esse creaturam, idem putantes creatum esse quod genitum, iste fortassis ignorat. Sed vt eius regula fallax atque distorta, ex eodem prophético & Euangelico testimonio quod ipse posuit, percussa frangatur: sic deus loquitur per Prophetam, Ego creans lucem & faciens tenebras, faciens pacem, & creans mala. Quod ipse nec totum, nec sicut illic legitur, posuit. Atque illud quidem facile dissimulandum est, quod pro pace posuit bona, quoniam pax bona est. Sed illud pretereundum non est, quia huius sententiae partem superiorē dolo potuit pretereire, ne diceret, creans lucem: quia cum sit lux, etiam consistente ipso vtique bona, ab eo creatam noluit confiteri, quem non vult creare nisi mala. Magis ergo indifferenter id positum debemus accipere, creare & facere: distinctionis tamen quam sibi iste fecit, regula fracta est: quoniam deus Prophetarum: quae de verbo quod non intelligit culpatur: tibi legitur creator bonorum, quod negat. Itemque ex Euangelio, nempe nobis tanquam plurimum suis partibus faueret, opposuit quod dominus ait, Arbor bona bonos fructus facit: & arbor mala, malos fructus facit. Cur ergo non secundum istum, creat dixit, non facit: si vera est eius differentia, qua facientem à creatore distinguit: dicens quod sit alienum esse à faciente, quoniam de foris accedit: quod autem nascitur, proprium eius esse qui generat? Hinc enim existimat deum generatorem malorum, quia dicitur, creans mala: putans quod &

Arriani putauerunt, in scripturis illis nihil interesse, K vt generari dicatur aliquid, an creari. Sed certe in eo quod dominus arborem bonam fructus bonos, mala malos non dixit creare, sed facere: videat iste suam regulam fractam, & comprimat linguam. Quid enim stultius, quod dicere, deum Prophetarum esse arborem malam, & id velle intelligi in eo quod dominus ait, Arbor mala fructus malos facit: & rursus dicere, non facit mala, sed creat: quia si faceret, aliena ab illo essent, eius forinsecus accederent: cum vero creat, ipse illa de seipso tanquam radicitus generat. Non ergo de isto deo dominus ait, Arbor mala malos fructus facit, quoniam creat mala iste, non facit. Ecce qui audeat accusare Prophetas, ex Euangelio à se productis testibus refragatur. Itē verba quaedam ex libro Deuteronomio, velut impura exhorrescens, impurus exagitat: quasi deus verecundari debuerit, pudenda impiis irrogare vel praenunciare tormenta, nec eo cominari modo vt diceret, Quae mollis in vobis & tenera nimis fuerit, cuius experimentum non accepit pes eius ambulare super terram praeteneritudine & mollicie, zelabit oculo suo virum suum, & filium suum, & filiam suam, & secundas suas, & quod exierit per femora eius comedet. Immo vero quanto est horribilius, tanto est terribilius: neque à Propheta monendo dictum est, sed minando: non vt haec homines facerent, sed ne illa facerent quae sensus perversus exercet, & ad haec peruenirent, quae sensus humanus exhorret. Quis autem digno eloqui possit, qui sit mentis execrabilior foeditas, poenas exhorrescere meritorum, & merita non cauere poenarum? Dicat planē spiritus sanctus incōtaminatus & incōtaminabilis, quod audire anima recusat immunda, & esse non recusat immunda. Immundiciam quippe auersatus carnis, offensus sensibus carnis: & immundiciam diligit suam, extinctis sensibus cordis. Dicat haec spiritus dei, & per horrore talia mala patiendi incutiat timorem malefaciendi. Idem namque spiritus etiam per Apostolum loquens, sensus impius non est verecundatus offendere, dum pius vellet instruere: vbi commemorata impietate quorundam, qui coluerunt & seruiuerunt creaturam potius quam creatori, subiunxit atque ait, Propter hoc tradidit illos deus in passiones ignominiae: Nam feminae eorum immutauerunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam: similiter autē & masculi, relicto naturali usu feminae exarserunt in appetitum suum in inuicem, masculi in masculos deformitatem operantes, & mercedem mutua quam oportuit erroris sui, in semetipsis recipiētes. Si quisque inimicus Apostolo vellet ex his verbis talia dicere, qualia dicit ex librorum veterum quibusdam locis iste blasphemus, nonne haberet amplam materiam, in qua loquaciter insaniret: & quanto sibi videretur disertiora dicere, tanto detestabiliora maledicta iactaret, maxime quia dicitur, Mercedem mutua, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipiētes: Oportuisse quippe non est veritus dicere Apostolus, vt qui creaturam potius creatori seruiuerunt, erroris sui mercedem, non inuisti haec turpia patiēdo, sed libenter faciendo recipiētes: iudicio scilicet non alicuius hominis immundissimi, quem talia delectaret, sed iustissimi dei qui tradidit eos in passiones ignominiae: vt crimina criminibus vindicentur, & supplicia peccantium non sint tormenta, sed incrementa vitiorum. Sapiens autem cum haec audit, ipsam magis in hac vita iram dei timet, qua homo non patitur quod acriter dolet, sed facit quod turpiter libet: & eius cui talia iudicia displicent, verba infana. cōtēnit, quia ex ipso poenam Pharaonis, hoc est, idurati cordis agnoscit.

Agnoscit. Si enim quosdam qui non probauerunt deum habere in notitia, tradidit deus in reprobam mentem, vt faciant quae non conueniunt: quid mirum, si & istum qui diuina blasphematur eloquia, tradidit deus in reprobam mentem, vt dicat quae non conueniunt? Sic enim oportet haereses esse, vt probati, inquit Apostolus, manifesti fiant in vobis. Sic vasa irae locis congruis & temporibus ordinantur, vt etiam de ipsis notas faciat deus diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae de massa eiusdem damnationis sunt in honorem, gratia illius, non meritis suis. Ille quippe donat prodesse nobis, non solum quod docet veritas, verum etiam quod obstrepit vanitas: vt cum responderet inquietissime vanitati, auscultetur sincerissimae veritati. De turpi maledicto arguit vanitas: sed turpe non esse, quibusdam rebus turpibus nominatis, cauendam ostendere turpitudinem, misericors indicat veritas, & vecors vincitur vanitas. Nā de turpi maledicto potest à verbosis impiis reprehendi, & Apostolus Paulus, vbi ait, Vti nam & abscindatur qui vos conturbant. Quod etiam bene intelligentibus benedictio magis apparet, vt fiant spadones propter regnum caelorum: potest tamen garrula cecitas etiam in Apostolo hoc reprehendere, contendens quod non debuerit rem honestam turpi verbo enunciare. Possunt & ipsum dominum qui eiusdem continentiae donum commendans ait, Sunt qui seipso castrauerunt propter regnum caelorum. Legunt quippe isti literones: sic enim potius quam literati appellandi sunt, qui legendo literatos, nihil sapere didicerunt. Legunt ergo apud Ciceronem tale aliquid, vnde sibi videantur docte Christi verba culpae, perditum potius quam peritum. Ille nanque cum doceret, in translatione verborum, obscenitatem esse vitandam. Nolo, inquit, dici, morte Aphricani castratam esse rempublicam. Sed si hoc verbum ipse quod vitari volebat, vt vitandum ostenderet, non vitauit, & quod dici noluit, coactus est dicere: quanto magis res quae verbo eodem recte significatur, vt ab audiente possit intelligi, suo verbo enunciat? Atque vt ad illud redeamus, quod iste in Deuteronomio reprehendit, Si Cicero vir eloquentissimus & verborum vigilantissimus appenfor & menfor, quod dici noluit, dixit ne diceretur: quanto melius deus magis morum quam verborum pulchritudinem quaerens atque munditiam, turpe aliquid non turpiter, sed minaciter dixit: vt hoc horretur, ne illud committeretur, propter quod ad illa quae audire horrore est, veniretur: & tamen cum legitur, auerit infidelitas claudis, auertit faciem, exasperat vultum, linguam vibrat, blasphemias iaculatur. Videte si non sunt isti ex isto genere hominum, qui loquente Christo de sacramento corporis & sanguinis sui, dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Nisi quod excusabiliores sunt, qui verba diuina quae non intelligebant, non in maledictione, sed in benedictione horribilia noferant. Mirum enim non est, si maledictum quando auditur, horretur. Nec exigendum est, vt verbis non horrendis dicatur, quod ad hoc dicitur, vt ab exhorrente timeatur. Dominus autem talia dicebat, quae amari praeciperet, non timeri: & tamen quae infidelitas sufferat, Caro mea vere cibus est, & sanguis meus vere potus est, etenim nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Si ergo dei sapientia, verbis sacramento congruis pacens animam credentem, non curauit insipientiam nauseantem: quanto magis eadem ipsa sapientia, vbi locus & tempus timoris fuerat, non amoris salubrem volens impor-

tare terrorem, non curauit insipientis errorem, quantum eius praecideret horrorem. Quis autem istorum spiritalem nouit horrore animae foeditatem, cum velut sua quadam fame atque egestate compellitur comedere, quae de suis carnalibus cogitationibus tanquam de femoribus exeunt? Nam illius maledicti, quod iste velut turpe reprehendit, par effectus est. Vix enim aliquando tam magnum est flagellum famis, vt ad nefanda illa compellat. Ista vero fame qua miserorum animae inopes veritatis ea pro veritate comedunt, quae carnalibus sensibus pariunt, usquequaque plena sunt omnia, tanto infelicius, quanto nocet amplius, & horretur minus. Sed puto me vni libro illius quem misistis, nostro non vno, ne nimium prolixus sit respondere debere: proinde hic faciamus huius finem, vt ex his quae discutienda restant, alius inchoetur. Nescio quo enim modo ita libri termino reficitur lectoris intentio, sicut labor viatoris hospitio.

Libri primi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIP-
ponensis Episcopi, contra aduersarium legis &
Prophetarum, Liber secundus.

Lam nunc ea discutenda sunt, quae iste de noui testamenti libris suffragari sibi arbitratur aduersus propheticas literas, tanquam eas Apostoli Christi sua sententia condemnauerint. Quod ergo prophanas & aniles fabulas, & genealogias infinitas appellasse Apostolum existimat diuina eloquia legis & Prophetarum, quia dixit ad Timotheum, Prophanas & aniles fabulas deuota: Et alio loco, Ne intendas fabulis Iudaicis & genealogiis infinitis, quae quaestiones praestant magis, quam aedificationem: quis ita nisi haereticus multum caecus erraret? Cur enim hoc Apostolus ipse non fecit, si has esse aniles fabulas iudicauit? Cur dicit ad Galatas, Dicite mihi sub lege volentes esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & alium de libera: quae sunt in allegoria, haec enim sunt duo testamenta. Et ad Corinthios, Nolo enim vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eundem cibum spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt: bibebant enim de spiritali sequenti eos petra, petra autem erat Christus. Nescit autem habere praeter scripturas legitimas & propheticas Iudaeos quaedam traditiones suas, quas non scriptas habent, sed memoriter tenent, & alter in alterum loquendo transfundit, quam deuterofini vocant. Vbi etiam dicere audeat & credere, deum primo homini duas creasse mulieres: ex quibus texunt genealogias, vere, sicut ait Apostolus, infinitas, parietes infructuosissimas quaestiones. Sed si huic talia nunquam euenit audire, nunquid & contra Euangelium sic obsurdescere debuit, vt non aduerteret verba domini Christi quibus arguit Iudaeos, quod de parentibus non honorandis impietatem docerent filios suos? Ibi quippe & dei praecipitum quod in lege scriptum est, attestando commemorauit. Nec ob aliud eos arguit, nisi quod reitarent mandatum dei, vt statueret traditiones suas. Cum enim interrogassent Pharisei & Scribae, Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem

7 alios constituantur.

2. Corin. 3.

Esai. 45.

Matth. 7.

Ca. XXIII

Deute. 10.

1. Cor. 11.
Roma. 9.

Gal. 5.

Matth. 19.
Litterio.

Roma. 1.

Ioan. 6.

7 alios, excrabiliores.

Caput. I.

1. Timo. 4.

1. Timo. 3.

Gal. 4.

Gene. 21.

1. Cor. 10.

Deuter. 10.

Mar. 7.

Gtionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem: ille respondens dixit eis, Bene prophetavit Eliaſas de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me, In vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum: Relinquentes enim mandatū dei, tenentis traditiones hominū, baptisimata vrceorum & calicum, & alia similia his facitis multa. Et dicebat illis, Bene irritum facitis præceptum dei, vt traditionē vestram seruetis. Moyses enim dixit, Honora patrem tuū & matrē tuā: Et qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur: vos autem dicitis, Si dixerit homo patri aut matri, corbam, quod est donum quodcunque ex me est, tibi profuerit: & vltra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri, rescindentes verbum dei propter traditionem: vestram quam tradidistis, & similia huiusmodi multa facitis. Vbi euidenter Christus ostendit & illam dei esse legem, quā prophanus iste blasphematur, & Iudæos habere suas traditiones à libris prophetis & legitimis alienas: quas appellasse Apostolū prophanas fabulas, & aniles, & genealogias interminatas, non hæreticus, sed catholicus lector intelligit. Porro si velim testimonia cuncta colligere, quibus ostendā quē admodū & ipse dominus & Apostoli eius lege vti fuerint & Prophetis, quas iste aniles fabulas putat, quando sufficio? Aut cui non sufficiant ista quæ diximus? Nec iste aduersus lucem vocemque dominicam vel Apostolicam tam cæcus & surdus est, vt ignoret quemadmodū à Christo & Apostolis, in libris ad nouum testamentū pertinentibus, cōfirmetur legis ac Prophetarum & cōmendetur autoritas. Proinde excogitasse se existimat, quo pacto subterfugiat moles testimoniorum in Euangelicis & Apostolicis literis de libris veteribus positorum, quibus eius velit nolit ceruicata lingua conteritur. Ait quippe Apostolum pro qualitatibus ingeniorum in quinque personis locutum. Insinuans enim rudi adhuc populo, inquit quæ dei sunt, non debuit à perfectioribus incipere, & consuetudinem ab eis vetustatis excludens à difficilioribus inchoare, ne nouos adhuc ad fidē, perfecta doctrina turbaret. Deinde volens quasi probare quod dixit, eundem Apostolum dicentem commemorat, Cum liber essem ex omnibus, omnibus me seruum subieci, vt plures lucrificarem: Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrificarem: Et iis qui sub lege sunt, tanquam sub lege essem, cum ipse non sim sub lege, vt eos qui sub lege sunt lucrificarem: Et iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege dei nō sim, sed sum in lege Christi, vt lucrificarem eos qui sine lege sunt. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrificarem: Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrificarem. Has quatuor personas vult intelligi, in quibus Apostolum locutum putat: vnam Iudæorum, alteram eorum qui sub lege sunt, tertiā eorū qui sine lege sunt, quartam infirmorum. Quinta debetur, quoniam quinque promiserat: hanc vt adderet, alio loco, inquit, superius iam dixit, Sapientiam loquimur inter perfectos: vt perfectorum videatur quinta persona. Hoc totum propterea molitus est, vt si quando aliquid de Apostolica proferretur epistola, vbi attestantur Euangelio lex & Prophetæ: hoc dicat Apostolum, non sapientibus & perfectis, sed Iudæis locutum fuisse quasi Iudæum, vel eis qui sub lege essent, tanquam esset & ipse sub lege: ac per hoc subdole atque mendaciter simulantem se apud imperfectos ædificare, quod apud perfectos, non mentiendo, sed vera dicendo destrueret. Hanc videlicet ei erro-

ris machinationē, nescio quis Fabricius fabricauit, quē K velut magistrum veritatis Romę se inuenisse gloriatur. Quis non hoc monstrum, non sensus Christianus, sed qualiscunque humanus exhorreat? Primo enim considerandum est, quā se fraudulentissimum & mendacissimum profiteatur, qui mentientem putat & laudat Apostolum. Et quod ille dixit, nō fallentis astu, sed cōpatiētis affectu: qui diuersis animarum morbis tam misericordi corde subuenit, quā sibi subueniri voluisset, si errore vel infirmitate simili laboraret, hic in fallaciā detestabilem vertit. Deinde quero, ad Romanos, Corinthios, Galatas, Ephesios, Colossenses, Philippenses, Thessalonicenses, quomodo loquebatur Apostolus? In qua illarum quinque personarū eos esse deputabat? Proculdubio quoniam in præputio gentes erant, non in circuncisione Israëlite. Ad hos quippe sibi tributum ministeriū fuisse testatur, vbi dicit, quod ei & Barnabæ dexterarum societatis dederunt Petrus & Iacobus & Ioānes, vt ipse quidem cum Barnaba ad gentes, illi autem ad circuncisionem irent. Et alio loco apertissime dicit, Quādiu ego sum gentiū Apostolus. Et multis aliis locis proprio quodam munere, doctorem gentium se esse testatur. Cum ergo essent sine lege tot gentes, quibus Euangelium prædicabat, quid opus erat vt eis legem & Prophetas de Christo introduceret testes, eisq; importaret ignaris vinculum, sicut ista pestis arbitratur, erroris, à quo eos fuisse liberos magis debuit gratulari? Quid opus erat vt ad Romanos sic fuisset exorsus, Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem? Quare non sibi potius: personam imponit illorum? Quare se facit tanquam sub lege, eis qui fuerant sine lege? Vt quid enim eis dicit, Vobis enim dico gentibus, quādiu quidem ego sum gentiū Apostolus, ministerium meū glorificabo, si quo modo ad æmulationem prouocare potero carnem meam, vt saluos faciam aliquos ex illis. Si enim reiectio illorum reconciliatio est mundi: quæ erit assumptio, nisi vita ex mortuis? Si autem delibatio sancta est, & conspersio: & si radix sancta est, & rami. De Israëlitis quippe ista dicit, de quibus ante iam dixerat, Quid enim amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum, fidem dei euacuauit? Deinde hic quod commemorare ceperam, sequitur & dicit, Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum esses oleaster, insertus es in illis, & socius radicis factus es & pinguedinis oleæ, noli gloriari aduersus ramos, Quod si gloriaris nō tu radicem portas, sed radix te. Dicis ergo, fracti sunt rami vt ego inserar: Bene, in incredulitate fracti sunt, Tu autem fide stas, Noli altum sapere, sed time. Nam si deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vides ergo bonitatem & seueritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris, & illi si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim deus iterum inferere illos. Nam & si tu ex naturali incisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis illi qui secundum naturam sunt, inserentur suæ oliuæ. Nolo enim vos ignorare fratres sacramentum hoc, vt nō sitis vobis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium

Atium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret, sicut scriptum est, Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Nimis longum est cuncta percurrere, vel sicut per scripturas Apostolicas vbiq; sparsa sunt, ea in vnam faciē congregare. Quid opus erat hæc dicere gentibus? Cur non potius sine lege factus est eis, quemadmodū erant illi sine lege? Cur non potius deos eorum laudauit, eorumq; sacrificia prædicauit, si & ista scriptura, quam populus Israël accepit, & illa sacra gentium, sicut iste dicit, ad dæmonia pertinebant? Quid quod deum Israël audeat infelix dicere, non solum dæmonē, verum etiam ceteris demonibus esse peiorem? Cur ergo Apostolus, qui omnibus omnia, non misericordia compatiente sicut veritas ostendit, sed astutia fallente sicut iste desipit, factus erat non potius illorum dæmonum quos colebant Romani, quos dæmones putat iste mitiores, seruum se esse confinxit, vt fieret tanquam illi, ac sic eos lucrificeret? Nōne item dicit ad Ephesios, Propter quod memores estis, quia vos quando gentes eratis in carne, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manufacta: qui eratis illo in tempore sine Christo alienati à societate Israël, & peregrini testamentorum & promissionis, spem non habentes, & sine deo in hoc mundo: Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquādo eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, & medium parietem maceriat soluens inimicitiam in carne sua, legem mandatorū decretis euacuans, vt duos conderet in se in vnum nouum hominem, faciens pacem, & commutaret vtrosque in vno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso: & veniens euangelizauit pacem vobis qui eratis longe, & pacem his qui prope, quia per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Igitur iam nō estis peregrini & inquilini, sed estis ciues sanctorum & domestici dei, superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarū, ipso summo angulari lapide existente Christo Iesu. Dicat iste blasphemus, quomodo prope dicit inuentos Israëlitas, qui peiori, quemadmodum blasphematur, dæmoni seruebāt, & longe erant gentes quæ mitioribus dæmonibus subditæ fuerant? Quomodo dicit alienatos fuisse à societate Israël & peregrinos testamentorum & promissionis, quando erant spem non habentes, & sine deo in hoc mundo, si Israël non dei & Christi populus erat? Contra istam tubam clarissimam & excellentissimam veritatem perstrepat atque insultat insanus, dicens in personis quinque locutū Apostolum, vt alios ex aliis falleret, fingendo se esse quod non erat: cum videat eum gentibus quæ longe fuerant à deo Israelitarum, eundem deum, eandem legem, eosdē Prophetas, testamenta eadem prædicare. Quis de angulari lapide prior locutus est? Nōne Propheta spiritu dei plenus, quem pestis ista blasphematur? Ait enim, Ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, preciosum, & qui crediderit in eum, non erubescet. Quod testimonium commemorauit & Apostolus Petrus. Nōne prius in Psalmo pertinente ad literas sacras populi prioris dictum est, Lapidem quem reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput anguli? His enim literis eruditus Paulus Apostolus posuit, quod paulo ante commemorauit, Ipse summo angulari lapide existente Christo Iesu. Vnde ipse dominus Iudæos in quibus cæcitas ex parte facta erat, conuicit, confusosq; reddidit dicens, Nunquam legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædi-

ficantes, hic factus est in caput anguli? A domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hęc ergo omnia mendaciter Christus ex lege ac prophetis, mendaciter Apostoli proferebāt, sicut iste blasphematur, quia videlicet infirmi nondum poterant solidam capere veritatem. Itāne cæcus ignorat, quod aliud sit nutrire paruulos, aliud decipere credulos: aliud alere vt crescant, aliud agere ne viuant? Talia quippe iste dicit ac sentit de deo legis & Prophetarum, ac de ipsis omnino literis, vt secundum eius sententiam quam de illis habet, quando Apostoli prædicabant credentibus legis & Prophetarū deum, & confir mabant autoritate talium scripturarū, non lac potandum videantur dedisse paruulis, sed venenum. Quod de illis quisquis credit, desipit, vanescit, insanit. Ergo ne, ait aliquis, frustra dixit Apostolus, Nō potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis: &, Sapientiam loquimur inter perfectos: &, Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei? Absit vt putemus eum inaniter nec veraciter ista dixisse. Nunquid tamen ideo credendus est quenquam sibi credentium fallere voluisse? Dedit igitur paruulis parua, non falsa: lactea, non noxia: nutritoria, non peremptoria. Porro autem si non est verū quod ait, filium dei secundum carnem factum esse ex semine Dauid: si non est verum quod naturales rami propter incredulitatem fracti sunt, vt in radice sancta Israelitarum, ex gentibus veniens fidelis insereretur oleaster, & fieret particeps pinguedinis oliuæ: si non sunt eloquia dei, sed nescio cuius iste blasphematur pessimi dæmonis, de quibus dicit, Primum quidem quia credita sunt illis eloquia dei: profecto qui hæc paruulis dabat, qui hæc tanquā vera prædicabat, qui hæc credi volebat, debebat miseris, non alebat. Quod à fide atque doctrina veracium Christi Apostolorum quoniam esse scimus alienum, restat vt istum tanquam pestem atque hostem fidei Christianæ vehementissime detestemur: qui tanta excæcatur & præcipitatur amentia, vt non videat ipsum saltem Timotheū, cui putat autoritate Apostolica fuisse præceptum, vt tanquam fabulas aniles, veterem legem Prophetasque deuiter, ab eodem Apostolo non fuisse fallendum, & in illa quinta perfectorum persona fuisse deputandum, vt ei non mendaciter loqueretur, dicens, Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum Euangelium meum. Si enim Christus ex semine Dauid fabulis anilibus prædicatur, quomodo eas iubetur iste deuiter, quibus iubetur memoriter credere: Si autem Christus ex semine Dauid veraciter prædicatur, vbi est radix in qua oleaster inseritur? Nec aniles sunt fabulae, nisi præter eas scripturas deliramenta Iudæorum, ad eam quam vocant deutero sim pertinentia: non illa eloquia dei quæ credita sunt circuncisioni, vbi etiam carnales Iudæi Christū ex semine Dauid venturum esse didicerant, sicut interroganti domino respondebant: quauis eum dominum ipsius Dauid, non secundum carnem, sed secundum diuinitatem intelligere non valeret: vt runcque tamen est in illis eloquiis, & quod credebant, & quod non intelligebant: &, De fructu ventris tui ponam super sedem tuā: propter Christum ex semine Dauid: &, Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam: propter Christum, dominum etiam ipsius Dauid. Itāne vero fallaciter dicebat Apostolus, Veritatem dico in Christo, non mentior, contestante mihi conscientia mea in spiritu sancto, quia tristitia est mihi magna, & cōtinuus dolor cordi

G cordi meo, Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis cognatis secundum carnem, qui sunt Israelite, quorum est adoptio, & gloria, & testamentum, & legis constitutio, & obsequium, & promissiones: quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen. Veritatem se dicere clamat Apostolus in capite huiusce sententia, & hoc in Christo qui est ipsa veritas, contentante sibi conscientia sua in spiritu sancto, eamque sententiam per amen concludit in fine. Et dicit iste, non sunt vera quae hic Apostolus loquitur, fallit infirmos, qui non possunt capere veritatem, paruulos vanitatibus lactat, & esurientibus filiis diabolicorum medicamentorum virus infundit ut nutriat. O portentum, non solum a Christianorum auribus, verum etiam a sinibus Christiani orbis arcendum. Haecine adoptio, haec gloria, haec testamenta, haec legis constitutio, hoc obsequium, haec promissiones, hi patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, fabulae sunt aniles? Quod iubetur praecipue tenere, qui iubetur deuitare fabulas aniles, fabulae sunt aniles? Sed quid mirum si tanta impietate delirat qui legis vult esse destructor, si quosdam idem Apostolus dicit volentes esse legis non destructores, sed doctores, non intelligere neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant. Verum nos illud quod secutus adiunxit, aduersus utroque teneamus. Continuo quippe ne quis existimaret ideo illos non intelligere quae loquuntur, neque de quibus affirmant, quoniam legis male volunt esse doctores, Scimus autem, inquit, quia bona lex est, si quis ea legitime utatur. Haec sententia & illos refutat qui lege utuntur male, & eos qui illam opinantur malam. Porro si bona est, qua demerita negatur deus bonus qui dedit legem bonam? Quae potest videri sufficere damnatio his hominibus, qui legem quam sic Apostolus laudat, anilium fabularum nomine accusant? & hoc se existimant facere eiusdem epistolae testimonio, ubi eam sic Apostolus laudat: volentes esse legis non doctores, sed blasphematores, non intelligendo quae loquuntur, neque de quibus affirmant?

Sed fieri non potuit, inquit, ut a Iudaeorum Prophetis saluatoris nostri annunciaretur aduentus. Cur fieri non potuit, cum dicat Apostolus, quia credita sunt illis eloquia dei? Sed ante saluatoris aduentum, inquit, spiritus sanctus ac diuinus non erat super terram. Hoc vanitas, non veritas loquitur. Nam quo nisi in spiritu sancto. Prophetas suos dominus impleuit, de quibus in epistola exordio dictum est ad Romanos, quod & supra commemorauimus, Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelio dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Et hoc quidem testimonium etiam iste posuit, prohibens eum ad quem scribit aliis Prophetis credere de Christo, praeter illos quos Prophetas eius ad Romanos dicit Apostolus, Quos credo non arbitratur Prophetas fuisse Iudaeorum. Sed cuiuslibet eos fuisse gentis opinetur, cur ibi non aduertit quod ante promiserat per Prophetas suos? Per quoslibet enim Prophetas suos si ante promiserit Euangelium de filio suo, quid est quod iste dicit sanctum ac diuinum spiritum super terram non fuisse ante saluatoris aduentum? Et tamen isti vnde potuerunt esse Prophetas, annunciantes Christum ex semine Dauid secundum carnem, nisi cuius generis erat ipse Dauid, de cuius semine Christus a Prophetis dei promissus est esse venturus? Sed lex, inquit, per Moysen data est: veritas

autem a Christo Iesu est. Non ita scriptum est, sed ita, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Lex igitur data est per Moysen: facta est autem gratia per Iesum Christum, cum per eius spiritum charitate diffusa in cordibus nostris, fit ut quod lex praecipit impleatur. Quod enim per literam iubetur, non litera, sed spiritu impletur. Vnde illud quod scriptum est, Non concupisces: per Moysen lex est, quia iubetur: sed per Iesum Christum fit gratia, quando quod iubetur impletur: veritas autem facta est per Iesum Christum, propter illa quae in prophetia legis sunt promissa, quae in Christo eminent reddita. Apostolus vero quod ait ad Romanos, Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt: aut quomodo credent ei quem non audierunt? de gentibus dixit, non de Iudaeis, sicut hic somniat. Eos enim volebat refellere doctor gentium, qui putabant genti tantummodo Iudaeorum, non etiam incircuncisis gentibus Euangelium praedicandum. Quod volens ostendere, non ad Iudaeos tantum, sed ad omnes gentes pertinere, prius posuit testimonium de Propheta, Erit, omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit: ac deinde cum dixisset, Quomodo autem inuocabunt in quem non crediderunt, aut quomodo credent ei quem non audierunt: continuo subiunxit, Quomodo autem audient sine praedicante, aut quomodo praedicabunt, nisi mittantur? Ita refutans eos qui negabant ad incircuncisas gentes praedicatores Christi esse mittendos. Illud quoque sicut imperitissimus non intelligit quod scriptum est, Primum Apostolos, deinde Prophetas. Putat enim ante Apostolos non fuisse Prophetas, nesciens eos Prophetas illic commemoratos esse ab Apostolo, qui post Christi aduentum fuerunt. Quos qui vult nosse, actus Apostolorum legat, & illud quod ait ad Corinthios, Prophetas autem duo aut tres loquantur. Si autem non fuerunt Prophetas ante Apostolos, qui erant illi per quos deus ante promiserat Euangelium de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem? Quis erat qui dixit, Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli? Quis erat qui dixit, Thronus tuus deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui: Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis participationis tuae? Quomodo deus, cuius thronus est in seculum seculi vngitur a deo, nisi Christus Iesus, qui ex ipsa vnctione Christi nomen accepit? Christum quippe vnctum, Christus vnctus est. Quis erat qui dixit, quod ipse Christus de se testatur esse praedictum, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, Donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Et hoc Dauid in spiritu dixisse confirmat, quem spiritum negat iste fuisse super terram ante domini aduentum. Quid est quod, ait Apostolus, Dicit autem Esaias, Erit radix Iesse, & qui exurget regnare in gentibus, in eum gentes sperabunt? Quis erat spiritus qui per eundem Esaiam tanto ante praedixit, Iste peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos putauimus eum esse in dolore, & in plaga, & in afflictione. Ipse vulneratus est propter peccata nostra, & infirmatus est propter iniquitates nostras, & disciplina pacis nostrae super eum: liuore eius sanati sumus: omnes quasi oues errauimus: homo in via sua errauit: & dominus tradidit eum propter iniquitates nostras, & ipse propter afflictionem non aperuit os. Sicut ouis ad victimam ductus est, & sicut agnus coram tondeute mutus, sic non aperuit os suum, In humilitate iudicium eius sublatum est, generationem illius quis enarrabit? quia tolletur de terra

A terra vita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem: & cetera quae contexere longum est? Vbi etiam de Ecclesia tanto ante praedictum est, quod ab Apostolo legimus commemoratum, & nunc iam videmus impletum, Latere sterilis quae non parit, erumpe & exclama quae non parturis, quia multi filij desertae magis quam eius quae habet virum. Dixit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & aulae tuorum, fige, ne parcas, protende funiculos, & clauos tuos conforta. Adhuc in dextris & sinistris dilata, & semen tuum possidebit gentes, & ciuitates desertas habitari facies: Noli timere quia confusa es, neque reuereris quia exprobratum tibi est. Confusionem enim aeternam obliuisceris, & opprobrij viduitatis tuae memor non eris. Quia dominus qui fecit te, dominus Sabaoth nomen ei: & qui eruit te deus Israel, deus omnis terrae vocabitur. Quis est qui dixit, Videbam in visu noctis, & ecce cum nubibus caeli, ut filius hominis erat veniens, & vsque ad ventum dierum peruenit, & in conspectu eius praelatus est: & ipsi datus est principatus, & honor, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguae ipsi seruiet: potestas eius potestas perpetua quae non transibit, & regnum eius non corrumpetur? Haec & alia multa atque manifesta de Christo & Ecclesia, vnde praedicta sunt, quae sic videmus impleta, & consonantibus Evangelicis atque Apostolicis literis, etiam speramus implenda: si spiritus dei ante aduentum Christi non fuit super terram: vel si a Prophetis Israel non est Christi praenunciatus aduentus, sicut hic desipit: qui Christum negando ante promissum, non habet vnde asserat missum? Et merito, quia ipse quem praedicat, nec missus est, nec promissus. Verus quippe non est, sed fictus. Iam illud non miror, quod homo inereditus de Prophetis Iudaeorum existimat dictum, quod ait Apostolus, Dixit quidam ex ipsis proprius eorum Propheta, Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri: testimonium hoc verum est, Ignoras dictum esse de quodam Epimenide qui Cretensis fuit, in cuius libris hoc inuenitur, qui homo inter Prophetas dei non inuenitur: nec ad illa eloquia dei pertinet, quae Iudaeis dicitur credita, qui non mentitur. Ideo non commemorauit Apostolus nomen eius, sicut solet commemorare Prophetas dei aliquando dicens, sicut & Dauid dicit, Esaias autem audet & dicit, sicut & Osce dicit, Vel tacitis eorum nominibus, cum dicit sicut scriptum est, & ea scriptura intelligitur in qua est autoritas dei: aut euidenter deum dicere asserit, cum aliquod adhibet testimonium de lege vel Prophetis dei, quale est illud, Boui trituranus os non infrenabis. Nunquid de bubus, inquit, cura est deo? an propter nos scriptura dicit ostendens utique in eadem scriptura deum loqui. Vel illud, Providens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, praenunciavit Abraham dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Ipsam scripturam pro deo posuit, quia dei est. Vel illud de Abraham, In promissione, inquit, dei non haesitauit incredulitate, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, & plenissime credens, quia quae promissus, potens est & facere. Contra quam diuinam & apostolicam vocem, canis iste rabiosus oblatrans, ausus est dicere, Abraham deo suo promittenti prolem non credidisse, ignorans illud quod ait, Si mihi cetum annos habenti nascetur filius: admirantis esse gaudium, non diffidentiam dubitantis, Vel illud, Non potest excidere verbum dei. Non enim omnes ex Israel, ij sunt Israelitae, neque qui sunt semine Abraham omnes filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen: hoc est, non ij qui filij carnis, hi filij dei, sed filij pro-

missionis deputantur in semine. Vel illud de Helia, Sed D quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia viroorum qui non curauerunt genua ante Baal. His atque huiusmodi attestacionibus dei boni & veri esse scripturas, illas quas iste blasphematur, apostolica commendat autoritas. Vbi autem etiam aliquid de autoribus gentium dicit Apostolus, non eos appellat Prophetas dei, nec illarum scripturarum deum dicit auctorem, quanuis ibi aliqua vera reperiatur: sicut de isto Cretensi ait, Dixit quidam ex ipsis proprius eorum Propheta, Cretenses semper mendaces: non ergo ait, Iudaeorum proprius, sed Cretensium. Quod utique ad hoc dictum est, ne dei Propheta putaretur. Et in Actibus Apostolorum cum loqueretur Atheniensibus, ait de deo, In illo enim viuimus, & mouemur, & sumus: sicut & quidam secundum vos dixerunt. Sed Apostolis, inquit, dominum nostrum interrogantibus de Iudaeorum prophetis quid sentiri deberet, qui de aduentu eius aliquid cecinisse in praeteritum putabantur, commotus talia eos etiam nunc sentire respondit: Dimisit viuum qui ante vos est, & de mortuis fabulamini. Quid mirum, quandoquidem hoc testimonium de scripturis nescio quibus apocryphis protulit, si de Prophetis dei talia confinxerunt haeretici, qui eadem literas non accipiunt? Nam in Euangelio dominus, quod non est apocryphum, sed in luce veritatis omnibus notum, etiam post resurrectionem discipulis in itinere comitatus, incipiens a Moysae, per omnes Prophetas haec de se quae facta fuerant, praedicta monstrauit. De ipsa, inquit, iterum arguit, ubi dicit: Multi mihi dicent in illa die: Domine, in nomine tuo daemonia eiecimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus. Et tunc dicam illis: Recedite a me, quia nunquam vos sciuimus, quia operati estis iniquitatem. Absit ut ista de Prophetis sanctis, in quibus erat Moyses & ceteri, dominus dixerit: sed dictum est de iis qui post eius Euangelium praedicatum in eius nomine sibi loqui videntur, nescientes quid loquantur: in quibus & iste sibi locum periturus inuenit. Illud quoque ait dixisse dominum: Ego sum ianua ouium: Omnes alij qui ante me venerunt fures sunt & latrones: Non autem ita scriptum est, sed ita: Omnes quotquot venerint, fures sunt & latrones. Venisse quippe hoc loco intelligi voluit eos qui missi non fuissent: Quos arguit etiam Hieremias, dicens: Haec dicit dominus de Prophetis qui prophetant in nomine meo, & ego non misi eos. Illi autem quos infans iste blasphematur, a domino missi sunt, non sponte venerunt. Quos & dominus per parabolam quidem, sed apertissima significatione declarat, ubi dicit: Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & aedificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. Et agricolae apprehensis seruis eius, alium caeciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum dicens: Verebuntur filium meum. Agricola autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est haeres: Venite occidamus eum, & habebimus hereditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt eum foras extra vineam, & occiderunt. Cum ergo venerit dominus vineae, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Male male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructus temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nunquam

Ioan. 14.

1. Timo. 1.

1. Timo. 1.

Cap. III.

Roma. 3.

Roma. 1.

K Ioan. 1.

Roma. 5.

Exod. 20.

Roma. 10.

Iohel. 2.

1. Cor. 12.

1. Cor. 14.

Psal. 117.

Psal. 44.

M

Marci. 12.

Psal. 109.

Roma. 15.

Esai. 11.

Esai. 63.

Gal. 4.

Esai. 54.

Daniel. 7.

Cap. III.

Titum. 1.

Deut. 25.

1. Cor. 9.

Gal. 3.

Gene. 22.

Roma. 4.

Gene. 17.

Roma. 9.

Roma. 11. 3. Reg. 19.

Titum. 1.

Act. 17.

Luc. 24.

Mat. 7.

Ioan. 10.

Hiere. 14.

Mat. 21.

quama

G inter officium & finem hoc distat, quod officium est in eis quæ facere debem: finis, propter quæ facimus. Quia itaque illa omnia propter Christum fiebant, quem filij Israël in eis quæ faciebant non intelligebant: hoc significabat velamen, quod eos vsque in finem non sinebat intēdere, id est, vsque ad faciem Moysi, quæ significabat Christum. Sed ideo dictum est quod euacuetur hæc gloria, quia omnes vmbrae significantes euacuatur, cum res quæ significantur aduenerit. Quemadmodum enim scientia quæ nunc est euacuabitur, sicut idem dicit Apostolus: cum venerit illa quam dicit facie ad faciem: sic & ista quæ in vmbra tradita erant Iudæis in veteri testamento, necesse fuit euacuari reuelatione testamēti noui. Nec sanè omnes in illo populo non intelligebant Christum, per illas vmbrae testamēti veteris figuratū. Neque enim hæc ipse Moyses & ceteri Prophetæ non intelligebant, qui eum posteris prænuunciabant. Nam & in ipsa Epistola ad Corinthios vbi hæc dicuntur, quæ iste non intelligens posuit tanquam aduersa & inimica veteri testamento, cur dicit: Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, ppter quod & loquimur? Vbi enim scriptum est: Credidi, propter quod & locutus sum? Vtique in Psalmis, ad illa dei eloquia pertinentibus, quæ credita sunt Iudæis. Eūdem, inquit, spiritum fidei habentes. Quid est, eundem, nisi quæ habebant etiam illi per quos hæc ministrata sunt? Cur etiam in eadem Epistola de lege testimonium posuit, cum præmisisset: Vt vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia fiat in vestram inopiā, vt fiat æqualitas: subiungens & dicens, sicut scriptum est: Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non defuit illi. Cur eis importat legis auctoritatem, quam dicit fuisse ministratorem mortis, si eo modo intellexit, quomodo ista pestis intelligit? Atque vt omnes auferantur ambages, quōdam modo & lex ministratio mortis recte dicta sit, & tamen sancta & iusta & bona sit, illud recolamus quod in Epistola positum est ad Romanos. Cum enim dixisset: Ita vt seruamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ: quæ sententia simillima est illi quam iste non intelligens posuit: continuo prospexit istos futuros verbosos atque blasphemos, qui putaturi essent ex hoc legem fuisse reprehensam, moxq; subiunxit, Quid ergo dicemus, lex peccatum est? Absit: Sed peccatum non cognouit nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est: Ego autem vivebam aliquando sine lege: Adueniente autem mandato, peccatū reuixit: Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit: Itaque lex quidē sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Quod ergo bonū est, mihi factum est mors: Absit: Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Ecce quid est ministratio mortis, ecce quid est litera occidit: ecce quemadmodum lex non est peccatum, & mandatum in vitam, & lex sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum: & tamen quia de ipso bono interficitur inobediens anima, vbi dei non adiuuat gratia, ministratio mortis facta est lex in veteri testamento propter occidentem literam, & ministratio vitæ facta est gratia in nouo testamento, propter viuificantem

spiritum. Quod est autem ministratio mortis & ministratio damnationis: hoc est, occasione accepta peccatū per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam: hoc est, adueniente mandato peccatum reuixit: hoc est, inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem: hoc est, occasione accepta peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit: hoc est, lex subintravit, vt abundaret delictum: hoc est, lex iram operatur: hoc est, virtus peccati lex. Prohibitio enim peccati quod est lex, auget profecto desiderium peccandi: quod non extinguitur, nisi contrario desiderio recte faciendi, vbi fides per dilectionem operatur. Hoc autem non præstat litera iubens, sed spiritus iuuans, nō lex ergo, sed gratia, non vetus testamentum in seruitutem generans, quod est Agar, sed nouum in quo non sunt ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit: Et tamen lex sancta est, & mandatum sanctū & iustum & bonum. Et per hoc ergo mandatum sanctū & iustum & bonum, in his qui habent spiritū Christi operatur peccatum omnem concupiscentiam: Qualem se fuisse in veteri testamēto etiam ipse Apostolus ostēdens, Occasione, inquit, accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Per quod mandatum, nisi quod ait: Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces? Nunquid malum est non concupiscere? Immo maxime bonum. Bona est ergo lex quæ hoc dicit, sed vbi non adest viuificans spiritus, hæc ipsa lex quam bonam dicit occidit: quia peccati virtus est, cum per illam operatur omnem concupiscentiam, inflammando prohibitionem: quod nō extinguitur per iubentem literam timore pœnæ, sed per iuuantē spiritum dilectione iustitiæ. Ideo ait: Peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, Non enim ait, per malum: sed, per bonum. Hic enigmēt si possunt, qui legem dei atque eius ministrum Moysen, cæco & furioso corde reprehēdunt. Ideo quippe est ministratio mortis, quia peccatum per bonum operatum est mortem: Ideo est ministratio damnationis, quia peccatum per bonum operatum est damnationem: Nō autem omnes qui Christiani appellātur, ad Christū trāseunt: sed quibus auferitur velamē, quod in lectione veteris testamēti manet. Qui enim sunt in veteri testamento, impediēte velamine, nec vetus intelligit, nec nouum. Qui autem trāseunt ad Christum, remoto velamine per nouum, intelligunt & vetus & nouum. Vt nam & isti cæci oppugnatores legis & Prophetarum sic transeant ad Christum, vt non sint in eis, in quibus obuelatum est & ipsum Euangelium. In his enim qui pereūt, esse obuelatum ait Apostolus, in quibus deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago dei. Vbi miser iste deum seculi huius vult intelligi malum, tanquā illi seruerit Moyses in veteri testamento, quasi hoc Apostolus dixerit. Vbi si necesse esset intelligi deū seculi huius, deum impiorum, hoc est diabolus: quoniā omnes dij gentium dæmonia, & vtiq; multo maxime princeps dæmoniorum: non mirum esset, quandoquidē quorundam deus etiam venter est dictus: Ait enim Apostolus, Quorum deus venter est: nec ideo deus venter est. Ita si potest dici deus huius seculi diabolus, non ideo diabolus deus est: quia nec dæmonia sunt dij, quanuis dij gentium sint dæmonia. Potest quippe seculū in malo intelligi: Vnde dicit Apostolus Petrus: Eripite vos de præsentī seculo maligno. Sed cum alter pateat intellectus, qui necesse est hic diabolus putare significatum, ac non

Roma. 5.

Gal. 5.

Gal. 4.

L

Roma. 7.

M

2. Cor. 4.

Phil. 3.

Phil. 3.

A ac nō potius deum verum iustum & bonum, qui excæcauit mentes infidelium seculi huius: vt non hic distinguatur, in quibus deus seculi huius, ac deinde subinferatur, excæcauit mentes infidelium: sed ita potius, in quibus deus, ac deinde subinferatur, seculi huius excæcauit mentes infidelium: hoc est, infidelium seculi huius mentes excæcauit. Sed istis non placet vt deus bonus mentes excæcet aliquorum. Non enim attendunt saluatoris verba dicentis: In iudicium ego in hunc mūdum veni, vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant. Ille igitur qui secūdam apostolicam sententiam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat, proculdubio quē vult illuminat: & quem vult excæcat. Sed non est iniquitas apud deum, cui dicit ecclesia, Misericordiam & iudiciū cātabo tibi domine: illuminat ergo misericordia, excæcat iudicio, vtiq; æquissimo, & si occultissimo. Inscrutabilia enim sunt iudicia eius: Cui tamen dicitur: Sedit super thronum qui iudicas æquitatem. Huic deo seruiuit Moyses, ceteriq; Prophetæ, quos iustos sine dubio dominus ipse testatur. Horum quippe Iudæi sepulchra construebāt, & monumenta ornabāt, quibus dicit: Aedificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iustorum. Sed illi omnes, & si pro temporis dispensatione veteris testamēti ministrabāt figuras, ad nouū tamen testamēto, quanuis nodum reuelatum, per gratiam dei pertinebant, ad quod pertinebat Abraham. Hinc quippe isti si remoto velamine legerent, intelligerent: ita nō esse inimicum Euangelij legi, quæ data est per Moysen, sicut inter se nō sunt inimici, Abraham & ipse Moyses: quos vtiq; & isti eundem coluisse confitentur deum, quanuis cum sic blasphemet, vt esse deū negent. Et tamen Apostolus, promissiones quæ factæ sunt Abraham, quia nouum testamēto significabant, sic opponit legi per Moysen datæ, vt hæc duo inter se inimica videantur. Quid enim aliud ad Romanos dicit: Nō enim per legem promissio Abraham aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim qui per legem heredes sunt, exinanita est fides, & euacuata est promissio: lex enim iram operatur. Vbi enim lex non est, nec præuicatio. Attendant quæadmodum sic disputat veluti cōtra legē, vt eam priore illa quæ facta est ad Abraham promissione conuincat, quod non sint heredes ex lege quicunque sunt heredes dei, sed ex promissione. Itemq; ad Galatas: Fratres, inquit, secundum hominem dico: tamen hominis confirmatum testamētum nemo irritum facit, aut superordinat: Abraham dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico, testamētum confirmatū a deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non infirmat ad euacuandam promissionem. Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abraham autem per re promissionem donauit deus. Quid ergo lex? Trāgressionis gratia proposita est, donec veniret semen cui promissum est. Nescio vtrum isti qui legem non intelligentes criminantur, inueniant aliquid ex Euangelio vel ex Apostolicis literis, quod ita videatur eidem legi aduersum esse atque contrarium, quemadmodum hoc videtur, quod ex promissionibus quæ Abraham factæ sunt opponit Apostolus. Si ergo legē oderrunt, Abraham diligant. Sed nec hoc volunt: Nam & ipsi patri gentium, ad quem promissiones factas nūc in omnibus gentibus videmus impleri, crimen fornicationis obicitur. Ille quippe proculdubio cui responddemus, ex illis se esse manifestat, de quibus prædictum

Cap. VIII.

Ioan. 9.

Roma. 6.

Psal. 100.

Roma. 11.

Psal. 9.

Matt. 23.

Roma. 4.

Gal. 3.

Cap. IX.

est Apostolo dicente: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoribus & doctrinis demōniorum in hypocrisis mendaciloquorum, cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere. Non enim reperitur Abraham aliquo se cōtaminasse adulterio, quoniam non lubrico libidinis amavit ancillam, sed ab vxore accepit: quando vxor eius fecit de iure suo quod voluit, volens habere filios de marito suo, quanuis ex vtero alieno: Vbi nulla omnino lasciuendi, sed sola cogitata est causa generandi. Ille autem Abraham, etiam vsque ad decrepitam senectutem, fornicationis obicit crimen, profecto quia & post mortem Saræ alteram duxit. Vbi et si nullum intelligeretur rei abditæ sacramentum, propter hoc solum id facere debuit Abraham, ne putaret hæretici aduersus Apostolum, quibus etiam Tertullianus astipulator assistit, post vxoris mortem, crimen esse ducere vxorem. Sed sicut sibi iste videtur inuenire in Apostolicis literis: quæ dicat contra legem per Moysen datam, vel contra testamētum vetus: inueniat tale aliquid aduersus Abraham, quod ex Euangelicis & Apostolicis literis sonare videatur: omnino non inuenit. Vbiunque ille nominatur in libris testamēti noui, cum honore debito nominatur: ita vt Iudæis diceret ipse dominus: Si filij Abraham estis, facta Abraham facite. Ac per hoc iste qui blasphemat Abraham, Christum profecto blasphemat, qui tale testimonium perhibet Abraham. Sed dicat si potest, quam personam illarum quinque gerebat Apostolus, cum sic prædicaret Abraham? Si enim eis qui sine lege fuerant, factus erat quasi esset & ipse sine lege, illi Abraham nō nouerant. Ergo aliquem principem, siue Romanorum, siue Græcorum, siue aliquem Philosophorum debuit inuenire quem talibus prædicaret: vt eis, sicut huic placet, talem se quales ipsi erant fingendo, congrueret: nō Abraham nescio quem alienigenam patrem gētis Hebrææ, longe ab eorum moribus, longe ab eorum ritibus, longe ab eorum cognitionibus alienum. Si autem Iudæis tanquam Iudæus factus erat, aut eis qui sub lege erant, tanquam esset & ipse sub lege, vt quid dicebat, non esse hæredes ex lege? Vt quid dicebat: Lex iram operatur: Vt quid dicebat: Lex præuicatio: gratia proposita est, quod æquo animo ferre non possent qui gloriabatur in lege? Quod si vt infirmus loquebatur infirmis, & sic eos, vt fallacibus placet, fallendo laetabat, cur eos ab vmbra veteribus, in quibus infirmi quiescebant sic perturbabat vt diceret: Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Si autem in illa persona quinta perfectis sapientiam loquebatur, quales solos iste dignos putat quos non fallat Apostolus: quare econtrario vult esse ipse perfectus, vt blasphemet Abraham, quem sic perfectum laudat Apostolus, maxime in illis duobus filiis eius, vno de ancilla, alio de libera: Si displicet illi cum Hismæle testamētum vetus, cū Isaac placeat testamētum nouum. An & contra Apostolum propositurus est cathedram pestilentie, & disputaturus de qualitate figurarum, atq; dicturus non eū debuisse figurarum honestatū de rebus turpibus ducere? Res enim turpis huic videtur, etiā cum ipsa Sara concubitus cōiugalis, quam liberam matrem nostram æternam Hierusalem significare testatur doctor gentium, quanuis narium rugas & frontis obducit, & crispato vultu hanc parabolam exhorreat doctor pestilentium: & multo amplius & aspernabilius, quando audit eundem gentium doctorem, quod scri-

1. Timo. 4.

Gene. 16.

Gene. 25.

Ioan. 8.

1. Cor. 9.

Roma. 4.

F

Gal. 5.

Gal. 4.

Ephes. 5. G ptum est de masculo & femina, Erunt duo in carne vna: addere & dicere, Sacramentum hoc magnum est: Ego autē dico in Christo & in Ecclesia. Itā ne vero ubi essent cognoscenda tanta rei sacramenta, id est, sacra signa, & in re pūdenda, atque in eis verbis quibus verēcundia debetur, cognosci non debuisset nec dici, homo iste sciebat, & beatus Apostolus nesciebat: Ear planē iste retro cum suis similibus sociis qui dixerunt: Durus est hic sermo, quis eum potest audire? Nos autem audiamus & intelligamus duo testamenta in duobus filiis Abrahę duabusq; mulieribus eius cōmixtione foetatis: sicut duos in carne vna, Christum & Ecclesiam, istis nolentibus, sine vlla obscuritate cognoscimus: sicut mediatorem dei & hominum, hominem Christum Iesum, carnem suam nobis manducandam, bibendumq; sanguinē dantem, fidei corde atque ore suscipimus: quāuis horribilius videatur humanam carnem manducare, quā perimere, & humanum sanguinem potare quā fundere. Atque in omnibus sanctis scripturis, secundum sanā fidei regulam figurate dictum vel factū si quid exponitur, de quibuslibet rebus & verbis quę sacris paginis continentur, expositio illa ducatur, non aspernante, sed sapienter audiamus: Et relinquamus istum inanā garrimentem, & nesciendo quid loquatur, quadam, si dici potest, imperita peritia de figurarum qualitate trāstantem. Qui cum dicit rebus congruis non contrariis aliquid esse significandum, potest vanus dicere, semper deum lucido auro, nunquam nigro atramento scribi oportere: quoniam deus lux est, & tenebrę in eo non sunt vllę. Non est enim quod putet Apostolum, vt congrueret infirmis & imperfectis, multa falsa & improbanda dixisse, quia testimonis quę de lege ac prophetis ponit, quā venerabiliter scripturas illas accipiat per Epistolę eius apparet: Nec cogitat tā peruerso sensu posse defendi, etiam illa quę in veteribus dei libris immundus atque impius, quasi pius & mundus horrescit. Nā si ei quispiam dicat similis eius, ea quę te offendunt in lege ac prophetis falsa sunt, sed propter infirmos & imperfectos sic ea spiritus sanctus poni voluit, quid pari suo vano contra hoc respondeat non habebit. Conuincitur enim regula falsa, sed sua, nec sapientis ac docti, sed stulti sicut ipse est atque ineruditi manu, suo tamen gladio iugulatur. Post hac sanē sacrilegi & vani hominis sacrilega vaniloquia, quibus me respondisse sufficiēter existimo: hoc est, de initio geneleos: De lucis fabrica: De die vel sole: De causa constituendi hominē: De peccato Adę: De fabrica hominis: De persuasione serpentis: De maledictio in homine, & de vitę arborē: De induratione cordis Pharaonis: De spiritu mendacię secundum Michęam Prophetam: De testimonio Esaię Prophetę, ppter quod ait: Filios genui & exaltaui, quibus rursum dicit: Filij scelesti, semen pessimum: Et quod item apud eum scriptum esse dicit: Ego sum deus facies bona & creans mala: De perditione populi, mandato Moyfi: De maledictio quod turpe existimat: De dei, quā putat, confessio crudelitatis: De studio quod putat malitię, iuxta David regem: De eo quod scriptum est, Pœnitent me quod constituerim Saūl in regem: De spiritu Moyfi, cuius scripturas putat dixisse Apostolum fabulas añiles: De qualitate figurarum, De Abraham: De filiis Heli sacerdotis: De sacrificiis, quę putat non nisi dæmonibus exhiberi: De prophetis dei, quos putat ante aduentum domini non fuisse: De eo quod in lege positū est, sanguinem esse animam: De eo cui Moyfes seruauit,

quem putat deum verum non fuisse: De varietate personarum, in quibus putat Apostolum locutū esse fallaciter. Quę omnia non hoc ordine persecutus sum, qui est in libro eius, sed sicut nostrę disputationis sibi met connexa series postulauit. Post hac ergo omnia titulum posuit, ita se habentem: Discretio spirituum malignitatis & bonitatis: Et cœpit contrariis inter se breuib; crebrisq; sententiis laudare Christum, & accusare legis deum hoc modo, velut eum ad quē scribebat exhortans: Quare igitur frater, inquit, recedentes ab iniquitate præteriti erroris, intendamus Christum verum ac summum deum, non huius seculi principem & mundi factorem, in quo nos peregrinari sapissime declaratum est. Intēdamus, inquam, illum piū ac mitem, qui nos suę cognationis ostendens, mundi lumen vocauit: non illum qui secundum scripturas ludicās terrenum nobis iudicium assignans, in terra nobis finem indicat. Qui nos fratres appellans, vigilare ac diuina sapere persuasit, non illum qui nec dignoscenē quidem sensum habere permisit. Atq; hoc modo cetera multa cōtextuit. Cui loco libri eius ita respondendum putauit, vt etiam ego vos exhortarer, Intendamus Christum verū & summum deum, veri & summi dei vnicū filium, non huius seculi malignum principem, sed mundi, hoc est cœli terręq; factorem, qui nos tanquam peregrinos vitam temporalem in hac agere mortalitate præcepit. Intēdamus inquam illum misericordem ac mitem qui nos fratres suos fecit gratia, non natura. Ipse est enim, non alius sicut hic putat, qui secundum scripturas terrenum nobis corpus, animam vero statu dedit, vt vtrunq; faciens, non eorum aliquid gignēs. Qui nos vigilare ac diuina sapere iussit & fecit. Ipse est enim, non alius sicut hic putat, qui dignoscenē boni ac mali ne peccando experiremur, admonuit. Qui nos ad immortalitē vocans, cœlestia nobis regna promissit. Ipse est enim non alius, sicut hic putat, qui nos post peccatum reos, ab æternę vitę felicitate seceuit, & terreno labore puniuit. Qui nos, nō sicut iste dicit, nihil ignorare, sed vtilia scire præcepit: Nec sicut iste sentit atque a veritate dissentit, scientiam damnauit in nobis, quę fit sapiendo iustitiam, sed quę fit experiendo peccatum. Qui nos quod errore moriebamur miseratus est. Ipse est enim, non alius, sicut hic putat, qui nos morti non ex quo sapere cœpimus, quod iste ait, sed ex quo deliquimus, destinauit. Qui nos proprias facultates hortatur spernere, immo vero loco tutiore recondere: cū ipse sit, non alius, vt hic putat, qui se non tantum cœlestium, verum etiam terrenorum dominum ostendens, ea quę impij possidebant expoliatione plectendi suos, quibus hoc pro tēpore cōgruebat, auferre atque habere, siue iussit, siue permisit. Qui donat delicta conuersis, cum ipse sit, non alius, vt hic putat, qui in tertiam & quartam progeniem retribuit digna peruersis. Qui non omnium, sicut iste ait, sed eorum quos ante præsciuit & prædestinauit, delicta dimittit. Ipse est autem, non alius sicut hic putat, qui delicta quorundam, ad pœnalem animi dolorem terrorēq; maiorem, etiam illorum qui ea non admiserant, non spiritalibus, sed corporalibus mortibus vindicauit, vt conditio mortalium qua fuerant post paululum morturi, etiā isto modo seruiret dei prouidētia, & in vsum cederet disciplina. Qui nos non in totum irasci prohibuit, quādoquidē & ipse iratus est vbi oportuit, sed irasci & nō peccare præcepit. Ipse est autē nō alius, non qui vindicandi causas sicut iste affirmat inquit, sed vindicandas causas quando ipse nouit, aduertit. Qui nos nequando

A nequando iurarem, monuit: vt quoniam falli possumus, lōge fieremus a periurio nō iurando. Ipse est autē, non alius, vt hic putat, qui suę sententię veritatē ad incredulos increpandos, vbi opus esse iudicauit, etiā iurando firmavit. Sicut autē homo iurans adhibet testē deū, ita seipsum deus. Qui nos in fide verbi veri stare iussit. Ipse est enim non alius sicut hic putat, non qui voluntatē suam, sicut iste blasphematur, sed qui res quas voluit, nō mutata voluntate mutauit. Qui nos viam veritatis docuit. Ipse est enim & deus Prophetarū, qui nunquam sicut iste calūniatur, falsis promissionibus suos decipit. Qui nos irreprehensibiles esse mandauit: ipse est enim & deus Prophetarū, qui nunquam sicut iste criminatur, se ipse reprehendit, nec eum sicut hominē quicquā pœnituit: sed rerum futurarum mutationem, quas se mutaturum sine vlla sui mutatione ab æterno præsciuit, velut humana hominibus locutione prädixit. Qui nobis irā dei metuendā, & in Euangelio commēdauit. Ipse est enim & Prophetarum deus, qui non sui animi perturbationem, sed iustam seueramq; vindictam, irę vel indignationis nomine nūcupauit. Qui alterum ab altero nō vtunq; lædi, sed iniuria lædi noluit. Ipse est enim & prophetarum deus, qui siue per homines, siue per angelos sanctos, etiam temporalibus corporū mortibus, quos voluit vtiliter aut multauit, aut terruit. Qui dicit ad concupiscendū nō videndam esse mulierem. Ipse est enim qui & in lege dixit, Non concupisces: Nec sicut iste criminatur, indixit septenas singulis nuptias, sed propagandi causa cōnubia casta permisit. Patres autem filiarū maritos non solum ipse non fecit, verum etiam ne fieret, sicut alia incesta prohibuit. Qui nos secundum interiorē renouationem in spiritu mētis, nec masculos, nec fœminas esse docuit, sed sicut angelos in æternum secum futuros esse promissit: ipse est enim & prophetarum deus, qui masculum & fœminā propagandi generis causa nuptiali castitate coniunxit: & scēdas nuptias quę in nouo quoq; testamento permittuntur, licitas esse monstrauit. Vxorē autem fratrū, sed sine filijs defunctorum, ad excitandā defuncti posteritatem, non libidinis, sed pietatis affectu, in matrimonium sibi copulare præcepit: Patres vero filiarū coniugiis misceri omnino prohibuit. Qui nos super omne genus serpentū calcare spiritaliter iussit. Ipse est enim & prophetarū deus, qui populo infideli ad significanda peccata, quorū veneno inuisibiliter moriebantur, visibiles serpentes quibus admonerentur, immisit: & plaga emendatoria, mortes animarū, mortibus corporum figurauit. Qui dixit, Date eleemosynā, & ecce omnia mūda sunt vobis. Ipse est enim & Prophetarū deus, qui talia etiam Prophetarum voce mandauit: Nec sibi voluit primogenitos hominū filios immolari, sed consecrari: significans primogenitū a mortuis, in quo oportebat omnes a morte perpetua liberari. Qui corruptibilibus cibis incorruptibiles anteposuit: ipse est enim & prophetarum deus, qui sacrificia quibus non indiguit, ad significandū verum sacrificium, in vmbis futurorum præcedere voluit: & disciplinę seueritate, mortibus corporum, longe mitioribus quā sunt aeterna supplicia gehēnarū, pperata sacrilegia vindicauit. Qui terrenas diuitias nō, sicut iste dicit, dānari iussit, sed spirituales cœlestesq; præposuit: ipse est enim & Prophetarū deus, qui facit & diuites benignissime largiendo: & pauperes iustissime vel nō dādo, vel auferendo: Qui nos pro inimicis orare iussit: ipse est enim Prophetarū deus, qui filios parētum manibus immolari sibi, vt iste criminatur, nō solum nunquam voluit,

verum etiā ne id fieret in lege constituit, Qui sine acceptione personarū benefaciendum omnibus intimaui: ipse est enim & Prophetarū deus, qui quādo sine discretiōe ætatis aut sexus occidi homines iussit, vnde scit iste vel quisquam, quid eis post mortē bonę compensationis attribuit, quorum mortibus viuentes, aut emendauit, aut terruit: Qui nos equo animo iniurias sustinere & donare præcepit, Ipse est enim & Prophetarū deus, qui oculum pro oculo, dentem pro dente, modū posuit pœnæ, ne quisquam sibi amplius putaret deberi vindictā, quā pertulisset iniuria. Et hoc ideo, quia de sapientia dei dictum est, q; legem & misericordiam in lingua portet. Nec per misericordiā debita debitoribus nostris scienter dimitteremus, nisi per legē ipsa debita discernere mus. Qui in tanta potestate se humiliās, ad cōuertendos nos factus homo, cum hominibus esse locutus: ipse est & deus Prophetarum, qui cum primis patribus esse locutus: ideo præter se dicens non esse alium deum, quia etiam summa Trinitas, manēte personarum discretione, vnus est deus. Qui a postolis suis vt gratis darēt quę gratis acceperāt, iussit. Ad sustentationem tamen suam nec aliam tunicā secum ferre ideo constituit, quia secutus adiunxit, Dignus est enim operarius mercede sua: vt qui Euangelii annūciat, ex Euangelio viuerēt: Deo tamen munera offerenda esse monstrauit, qui nullius indiget, & munera sumendo plus confert. Ipse est enim & Prophetarū deus, qui & munera suos accipere verat, quibus excæcantur oculi iudicantium: & munera ipse quāuis nō egeat, accipit, vt pietate faciat opulentas animas offerentium. Qui sabbatis hominē curauit, ostēdens iā esse tempus, vt secundū prophetiā cāticanticorū aspiraret dies & remouerēt vmbra. Ipse est enim & Prophetarum deus, qui hominē ligna sabbatis colligentē, quia nondum duorum testamentorum tempora distinguebat, sed legem dei contumaci & impia mente contempserat, lapidandum esse mandauit: eiusq; corporali morte, quā post paululum omni homini quis dubitet, affuturam, sanxit timore obediētiām ceteris profuturam: qui propter saluandos homines se venisse dixit. Ipse est enim & Prophetarū deus, qui iusto iudicio quos vult obdurat, qui sicut in Euangelio ait, venit in mundum, non solum vt qui non vident videant, sed etiam vt qui vident, cæci fiant. Qui mandata vitę perpetuę nobis dedit. Ipse est enim & Prophetarū deus, qui mandata sancta & iusta & bona, superbis tamen, non de ipsius gratia, sed de sua virtute fidentibus, non quibus viuerent, sed quibus morerentur vt conuincerentur dedit. Sicut Apostoli, dicente vno ipsorum, bonus odor Christi erant, & in his qui salui fiebāt, & in his qui peribant: aliis quidem odor vitę in vitam, aliis odor mortis in mortem. Qui vitatorum salus apparuit, dans in cessum claudis, linguam mutis, auditum surdis, lumen cæcis. Ipse est enim & Prophetarum deus, qui eadem vitia, non solum misericordissime sanat, verum etiam iustissime importat, neque enim debet eum quisquam nō minus impia vanitate Christo putare contrarium, & istum bonum dicere, Christum autem malum: eo quod iste in virga Aaron aridum lignum, & nulla radice subnixum, florem ferre fecit & fructum: Christus, autem arborem maledictio arefecit, quia nihil in eo pomorū, quorum nondum erat tempus, inuenit. Dicens autem alium esse pacis & charitatis patrem, alium belli & furoris authorem, illum volens intelligi Christum, hūc autem legis & prophetarum deum: potest vnius dicere ipsam Christum sibi esse contrarium: aut duos fu-

[ij] ille non

Exo. 20.

Lucę. 11.

Cap. XI.

Initium.

M

Exo. 20.

Psal. 4.

Exod. 21.

Matt. 10.

Deute. 16.

Can. 2.

Nume. 15.

Ioan. 9.

2. Col. 2.

Matt. 11.

Nume. 17.

Matt. 21.

Cap. XII.

T omus sextus.

G ille nō vnum, inter se scilicet repugnantes: alium qui dixit, Pacem do vobis: & alium qui dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladium: maxime quia displicet ei res aliquas bonas malarū nominibus figurari. Quod vero alium dicit esse incestus & adulteriorum conficiū, alium vero pudicæ castitatis † & sanctimonie dominū: illum diabolum intelligat, Prophetarum autem deum noverit, non minus castitatis † & sanctimonie dominū esse quā Christum: quia deus Apostolorum idem ipse & Prophetarum, priorum illis tempore, sed fide sociorum: ipse est deus in vtroque testamento iusti actus & piarum orationum: ipse est in vtroque author religiosorum sacrificiorū. Videte sanè vnde probare voluerit humanorum corporum vitia, nō ad deum auctorem, sed potius ad diabolum pertinere: quia dominus ait in Evangelio, de muliere quam sanam fecit, quod eam satanas alligauerat decem & octo annos: propter quod erat incurua, nec se erigere poterat: quasi satanas cum habeat semper cupiditatem nocendi, nocere cuiquā possit, nisi ab omnipotēte acceperit potestatem. Nā quid aliud, nō solum in libro Iob, quē profecto iste non dubitatur erroris. Disputare autem cōperat, quod caro alium haberet fabricatorem, non deum: vnde cum per pauca dixisset, in ipso exordio cōcepta finita sunt. Sed vtrū ipse auctor an scriptor codicis non potuerit implere quod cōperat, nescio. De hac tamen dementia hominū non cōsiderantium quid loquantur, aduersus Manichæos multa iam scripsimus. Et in hui⁹ ipsius operis initio idonea quantum existimo iacta sunt fundamenta, quibus prudens & pius lector intelligat, nō ideo subtrahendā carnem operibus dei, q̄ spiritus natura sit potior: nec ideo mala esse ista temporalia, quia merito eis præponuntur eterna: nec ideo bona terrestria detestada, quia sunt cœlestia meliora: cum deus creauerit omnia bona, magnus in magnis, sed nō parū in paruis. Iam illud aliud quod in eodem codice scribi cōperat, Adimantū opus est illius discipuli Manichæi, qui proprio nomine Addas dicitur est. Vbi de vtroque testamento veluti inter se cōtraria testimonia proferuntur versipelli dolo sitate, velut inde ostendatur vtrumque ab vno deo esse non posse, sed alterū ab altero. Contra hoc autem malignum machinamentum iam olim scripsimus, vt paulo ante commemorauimus, & ipsum opusculum nostrum habere vos credo. Quāuis quādā sint per pauca in fine ipsius operis Adimanti, quibus non respondi: nescio quibus enim vt fieri solet incurrentibus, quæ magis videbantur vrgere, illa interrupta sic remanserūt. Sed vt dixi, in fine per pauca sunt, quæ si dominus voluerit, quātocūq; explicare curabo.

K quantum ad hunc librum attinet quem misistis, satis ei puto esse responsum. Ea quippe furoris eius deiecta sunt robora, ex quibus omnes quas in eo volumine scripsit blasphemie pullularunt, impiissimis in deum maledictis atque conuiciis varia loquacitate frondentes. Quorum omnes singillatim ramos ferire, nimis longum fuit, sed radices ipse fuerant amputada. Si autem recensentis quæ contra Faustum Manichæum scripsimus, & cōtra Adimantum, qui Manichæi sectator cum ille viueret fuisse iactatur, multa reperietis quæ aduersus istum pariter valeant. Et fortasse si illa legerentur, vel non omnino, vel non multum necessarium fuisset hæc scribere. Sanè post finem libri in quo sine paucitate hominum in suo errore cōmendat, quia videlicet paucorum est sapiētia: quod omnibus hæreticis aduersariis Ecclesie catholica, quæ per omnes terras copiosa fertilitate diffunditur, in sua cuiusque propria vanitate commune est: omnes enim de paucitate gloriantur, & seducere si possint multitudinem quærunt. Post hunc ergo finem libri, rursus alterius apparet exordium, eiusdem forsità hominis auctoris, eiusdem tamen quod non dubitatur erroris. Disputare autem cōperat, quod caro alium haberet fabricatorem, non deum: vnde cum per pauca dixisset, in ipso exordio cōcepta finita sunt. Sed vtrū ipse auctor an scriptor codicis non potuerit implere quod cōperat, nescio. De hac tamen dementia hominū non cōsiderantium quid loquantur, aduersus Manichæos multa iam scripsimus. Et in hui⁹ ipsius operis initio idonea quantum existimo iacta sunt fundamenta, quibus prudens & pius lector intelligat, nō ideo subtrahendā carnem operibus dei, q̄ spiritus natura sit potior: nec ideo mala esse ista temporalia, quia merito eis præponuntur eterna: nec ideo bona terrestria detestada, quia sunt cœlestia meliora: cum deus creauerit omnia bona, magnus in magnis, sed nō parū in paruis. Iam illud aliud quod in eodem codice scribi cōperat, Adimantū opus est illius discipuli Manichæi, qui proprio nomine Addas dicitur est. Vbi de vtroque testamento veluti inter se cōtraria testimonia proferuntur versipelli dolo sitate, velut inde ostendatur vtrumque ab vno deo esse non posse, sed alterū ab altero. Contra hoc autem malignum machinamentum iam olim scripsimus, vt paulo ante commemorauimus, & ipsum opusculum nostrum habere vos credo. Quāuis quādā sint per pauca in fine ipsius operis Adimanti, quibus non respondi: nescio quibus enim vt fieri solet incurrentibus, quæ magis videbantur vrgere, illa interrupta sic remanserūt. Sed vt dixi, in fine per pauca sunt, quæ si dominus voluerit, quātocūq; explicare curabo.

Libri secundī finis.

CONSULTATIO SIVE COMMONTORIUM Orosij ad Augustinum de errore Priscillianistarum, & Origenistarum.

Beatissimo patri Augustino Episcopo Orosius. Iam quidem suggesteram sanctitati tuæ, sed cōmonitorium suggeste rei & nūc offerre meditabar, cum te expedito animo ab aliis dictandi necessitatibus esse sensissem. Sed quoniā domini mei, filij tui, Eutropius & Paulus Episcopi, eadem qua & ego puer vester, salutis omnium utilitate permoti, cōmonitorium iam dederunt de aliquantibus hæresibus, nec tamen omnes

A omnes significarunt, necesse me fuit festinatō ædere; & coaceruare in vnum omnes perditionum arbores cū radicibus & ramis suis, & offerre ignienti spiritui tuo, vt tu viso agmine perspectaq; nequitia, per metiaris, quā possis dispositionem adhibere virtutis. Tu tantum beatissime pater, malignas aliorum plantationes vel insertiones erue atque succide, & verā sparge sementē, nobis de tuis fontibus rigaturis. Ego deum testem spōdeo, & incrementū operis tui spero, quia terra illa quæ nunc ingratos fructus infyncera cultura exhibet, si eandē anno illo recondito apud te mandando & replendo visitaueris, vsque in centesimū fructum profusa aliquando liberius vbertate proficiet. Per te dominus deus noster, per te, inquam, beate pater quos castigauit in gladio, emendet in verbo. Ad te per deum missus sum, de te per eum spero, dum considero qualiter actum est, quod huc venirem. Agnosco cur venerim, sine voluntate, sine necessitate, sine consensu. De patria egressus sum occulta quadā vi actus, donec in istius terræ litus allatus sum. Hic demum in eum respici intellexi, quod ad te venire mandabar. Impudentē non iudices, si accipis confidentem: Fac me ad dilectum dominum meum idoneū negociatorem inuenta margarita, non fugitiuū semū euersa substantia reuerti. Dilacerati grauius a doctoribus prauis, quā a cruentissimis hostibus sumus. Nos confitemur offensam, tu petides plagā, quod solum superest, adiuvante domino largire medicinā. Breuiter ergo & quid ante male plantatum conualuit, & quid postea peius insertum prauualuit, ostendam. Priscillianus, primū in eo Manichæis inferior, quod ex veteri quoque testamento hæresim confirmauit, docēs animam quæ a deo nata sit, de quodā promptuario procedere, profiteri ante deum te pugnaturam, instrui adoratu angelorū. Dehinc descendente per quosdam circulos a principibus malignis capi, & secundum voluntatē victoris principis in corpora diuersa cōtrudi, eisq; ascribi chirographum. Vnde & Matthesia prauualere firmabat, asserens quod hoc chirographum solueret Christus, & affixerit cruci per passionem suam: sicut ipse Priscillianus in quadam epistola sua dicit, Hæc prima sapientia est, in animarum typis, diuinarum virtutum intelligere naturas, & corporis dispositionem. In qua obligatum videtur cœlum & terra, omnesq; principatus seculi videntur astricti sanctorum dispositiones superare. Nam primum deus circulum emittendarum in carne animarum, diuinum chirographum, angelorum & dei & omnium animarum cōsensibus fabricatum patriarchæ tenent, qui contra formalis militiæ opus possident: & reliqua. Tradidit autem nomina patriarcharum membra esse animæ, eo quod esset. Ruben in capite, Iuda in pectore, Levi in corde, Benjamin in femoribus: & similia. Contra autē in membris corporis, cœli signa esse disposita: id est, arietē in capite, taurum in ceruice, geminos in brachiis, cæcrum in pectore, &c. Volens subintelligit tenebras aternas, & ex his principem mundi præcessisse. Et hoc ipsum confirmans ex libro quodam qui scribitur Memoria Apostolorum, vbi saluator interrogari a discipulis videtur secreto & ostendere, quia de parabola Euāgelica quæ habet, Exiit seminans seminare semen suum, nō fuerit seminator bonus. Asserens, quia si bonus fuisset, non fuisset negligens, vel secus viā, vel in petrosus, vel in incultis iacere semē: volens intelligi hunc esse seminantem, qui animas captas spargeret in corpora diuersa quæ veller. Quo etiā in libro de principe humidorum, & de principe ignis plu-

Matt. 13.

Matt. 13.

D rima dicta sunt, volens intelligi, arte, non potentia dei, omnia bona agi in hoc mundo. Dicit enim esse virginē quādam lucem, quam deus volens dare pluuiam hominibus, principi humidorum ostendit: qui dum eam apprehendere cupit, commotus confidat, & pluuiam facit, & destitutus ab ea, mugitu suo tonitrua concitat. Trinitatē autem solo verbo loquebatur: nam vnionem absque vlla existentia aut proprietate asserens, sublato, & patrem, filium, & spiritum sanctum, hunc esse vnum Christum dicebat. Tunc duo ciues mei, Auitus, & alius Auitus, cum iam tam turpem confusionem, & per seipsam veritas sola nudaret, peregrina petierunt, Nam vnus Hierosolymam, alius Romam profectus est. Reuersi, vnus detulit Origenem, alius Victorinum: ex his duobus, alter alteri cessit, Priscillianum tamen ambo damnarunt. Victorinum parum nouimus, quia adhuc penē ante aditiones suas, Victorini sectator cessit Origeni. Cœperunt ergo ex Origenem magnifica plurā proponi, quæ ex modica occasione veritas ipsa præcederet. Didicimus enim de Trinitate doctrinam satis sanam, omnia quæ facta essent, a deo facta esse, & omnia bona valde, & facta de nihilo. Tūc deinde scripturarū solutiones satis sobrias. Omnia hæc statim a sapientibus fidei pristinatorum expurgatione suscepta sunt. Remansit sola offensa: de nihilo credere tum persuasum erat esse animā: non tamē persuaderi poterat, factā esse de nihilo: argumentantes, quia voluntas de nihilo esse non potest. Hoc penē vsque ad nunc manet. Isti vero Auiti duo, & cū his sanctis Basilius Græcus, qui hæc beatissime docebat, quædam ex libris ipsius Origenis non recta, vt nunc perintelligunt, tradiderunt. Primū omnia antequam facta apparerent, semper in dei sapientia facta mansisse dicentes, hoc verbo, Deus enim quæcūque fecit, faciendū non cœpit. Deinde dixerunt angelorum, principatum, potestatum, animarum ac demonum, vnum principium, & vnā esse substantiam: & vel archangelo, vel animæ, vel demoni locum pro meritōrū qualitate datum esse, vtentes hoc verbo, Maiorem locum minor culpa promeruit. Mundum nouissime ideo esse factum, vt in eo animæ purgarentur, quæ ante peccarunt: ignem sanè eternū quo peccatores puniantur, neq; esse ignem verum, neq; aternū prædicauerunt: dicentes, dictum esse ignem, proprie cōscientiæ punitionem: eternum autem iuxta etymologiā Græcam, non esse perpetuum, etiam Latino testimonio adiecto: quia dictum sit in aternum, & in seculum seculi postposuerit aternū: ac sic omnes peccatorum animas post purgationem conscientiæ in vnitatem corporis Christi esse redituras. Voluerunt etiam de diabolo asserere, sed non prauauerunt: eo quod cum substantia in eo bona facta, perire non possit, exiit in totum malitia diaboli, aliquādo saluandam esse substantiam. De corpore vero domini sic tradiderunt: quia cum vsque ad nos veniens filius dei, post tot milia annorum ociosus eoufque non fuerit, sed prædicans remissionem angelis, potestatibus, atq; vniuersis superioribus, cum qualitatē formæ eorum quos visitaret assumeret, vsque ad palpabilitatem carnis assumptionis specie, crassius se hac passione & resurrectione determinās, rursus donec vsque ad patrē veniret ascendēdo tenuisse. Ita neque depositum vsque fuisse corpus, nec in corpore vilo regnantem, circumscribi deum. Creaturam quoque subiectam corruptioni, non volentem: intellectam esse dicebant, solem & lunam & stellas, & hæc non elementarij esse fulgoris, sed rationales

Roma. 2.

G potestates: prabere autem seruitium corruptioni, propter eum qui subiecit in spe. Hæc sicut retinere potui, breuiter exposuisti, ut perspectis omnibus morbis medicinam adhibere festines. Est veritas Christi in me, quia propter venerabilem reuerentiam sanctitatis tuæ esse impudens non audeo, nisi euidenti iudicio & ordinatiõe dei ad illius tanti & talis populi, cui sicut peccati plagâ imposita est, sic post plagâ cura debetur, remedia pferenda te electum, me missum esse cognoscerem. Memor mei beatissime pater, multorumque mecum velut ros eloquii tuum, ut super eos descendat expectant, esse dignare.

Finis Epistola.

DIVI AVRE

LII AVGVSTINI HIPPONENSIS Episcopi, Liber ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas.

Cap. I.

Espondere tibi quæretur dilectissime fili Orosi, nec ad omnia debeo, quæ in tuo comonitorio posuisti, nec omnino non debeo, ne studiū tuum, quod mihi gratissimum est, contempnere videar, & ob hoc intemperatè offendam. Nā in quibusdam opusculis nostris, quæ vel legisti, vel legere poteris, multa dicta sunt, quæ valeant aduersus hæresim Priscillianistarū: quanuis nō mihi eos proposuerim refellendos, sed cū aliud agerē etiā hoc me egisse nūc intelligo, quādo ex te audio quid illi sentiāt. Quod enim est aduersus Manichæos multis à me locis de anima disputatum, quæ hæc fecit secundū quendam modū suū sit immortalis, tamen in deterius deficiendo, & in melius p̄ficiendo mutabilis esse conuincitur, & per hoc non esse de dei substantia dilucidissime ostenditur, simul quoque Priscillianii dogma subuertit. Hoc enim vno firmissime constituto, quod & verissimū est, & in seipso vnusquisque admonitus facillime agnoscit, neque illi, neque isti inueniunt, vnde suas fabulas texant. Quid enim opus est ire per amputandos ramos loquacissimi erroris, cuius radicē effodere atque extirpare cōpendium est, cū præsertim & ipse gratuleris, iam illa fabulosissima deliramenta apud vos esse conuicta? Sed de anima quæstionem aduoculque versari, vtrū eam deus, quoniā particulā vel defluxionē eius non esse iam constat, ex nihilo creasse dicendus sit, eo quod durum & impiam videatur voluntatē dei dicere nihil esse, quo volente creata est. Hoc quidē iam nō pertinet ad redarguendā Priscillianii sacrilegam vanitatē, siue enim ex nihilo facta sit anima, siue hoc propterea dicendū non sit, quia dei voluntate facta est, quæ voluntas vtiq; non est nihil: tamē quia facta, & dei natura nō est, profecto hæresis illa refellitur, quæ animā primitus naturā dei esse contendit, vt habeat vnde concinnet ibi quicquid aliud falsitatis adiungit. Verū quia & istā quæstionē spernere & indiscussam relinquere non oportet: quærendū est ab istis, qui propterea nolūt animā ex nihilo factā credere, ne voluntatē dei quæ facta est, nihil esse asserant: quærendū est ergo ab eis, vtrū nullā creaturā ex nihilo factā esse fateantur. Si enim id putant, quærendū est, ne aliā quandam naturā conentur inducere, quæ neque deus sit, nec tamen nihil sit: quā velut materiā sibi subiectā nisi deus haberet, vnde faceret quicquid fecit, inuenire nō posset. Nā dū quæritur vnde creaturam

suā deus fecerit, quādā materies quæritur: sicuti est fabrico lignū, vel quodlibet corpus, quod nisi habuerit, ea facere quæ ab eius arte expetuntur omnino non poterit. Cū ergo respondetur, ex nihilo: quid aliud respondetur, nisi nullā ei subiectā fuisse materiam: quam ipse non fecerat, vt haberet vnde faceret, si quid veller, & quā nisi haberet, facere non valeret. Materies quippe mūdī quæ in rebus mutabilibus vtiq; dignoscitur, ab ipso constituta est, à quo constitutus est mundus. Quapropter & si fecit aliquid deus aut facit ex alia quacūq; re: non tamen ex ea refecit aut facit, quā ipse non fecerit. Quāobrem sequestrata paululū animæ natura, si fatetur deū aliquid fecisse de nihilo, attendant & videant, quicquid illud est, eū voluntate fecisse. Non enim aliquid fecisset inuitus. Nec tamē ideo eandem voluntatem nihil esse, quā voluntate ab illo aliquid ex nihilo factū est. Cur ergo de anima timēt dicere, quod de aliis quibuslibet rebus non dubitent dicere? Aut si animam tantummodo voluntate dei perhibent factā, cetera eū non voluntate fecisse cōtendunt, quid absurdius, quid insanius dici potest? Quod si omnia quæ fecit, voluntate vtiq; fecit: nec tamen cū hoc dicimus, eandē voluntatem nihil esse dicimus: hoc & de anima accipiant. Cū enim dicitur, deus ex nihilo fecit: nihil aliud dicitur, nisi, nō erat vnde faceret, & tamen quia voluit fecit. Vsq; adeo igitur in eo quod ex nihilo fecit, voluntas nō nihil dicitur, vt ipsa præcipue cōmendetur. Nā cui dicitur: subest enim tibi cū volēs posse, siue assit vnde fiat, siue nō assit: sat est voluntas, vbi summa est potestas. Quomodo ergo in eo quod de nihilo creatur, voluntas creatantis nihil esse perhibetur, cum propterea de nihilo creati aliquid possit, quia voluntas creatantis etiā sine materia sibi sufficit. Quod si forte nō solum animam, sed nullam omnino creaturam voluntati fateri ex nihilo factā, ideo quoniā quicquid deus fecit, voluntate fecit, quæ voluntas vtiq; non est nihil, respiciant vnde secundū corpus factus sit homo. Certe enim sicut scriptura testatur, eum de limo vel de puluere terræ deus fecit, & proculdubio voluntate fecit. Nec tamen voluntas dei puluis aut limus est: Sicut ergo in eo quod ex limo factum est, quanuis voluntate sit factum, nō est voluntas limus: ita in eo quod ex nihilo factum, quanuis voluntate sit factum, non est voluntas nihil. Iam vero quod dolendū addidisti, ex Priscillianii hæresi ad errorem Origenis apud vos homines fuisse delapsos, nec ab illa peste potuisse sanari: nisi & ipsa medicina morbidum aliquid intulisset, non est quidē dolor iste culpandus. Veritas enim debuit, nō falsitas pellere falsitatem. Nam hoc mutare est malum, non euitare. Verū tamen quia de ipso deo creaturarum omnium conditore: hoc est, de ipsa coæterna & incommutabili trinitate, ab eis qui ad vos libros Origenis attulerant, id traditum esse cōmemoras, quod veritas habet: contra quam veritatem Priscillianus Sabellianum antiquum dogma restituit, vbi ipse pater qui filius, qui & spiritus sanctus perhibetur, hoc ipse peior, quod etiā de anima ita sentit, vt nō eam propriā velit habere naturam, sed de ipso deo tanquā particulam defluere, & tā deformiter inquinari, atque in deterius cōmutari cū Manichæis audeat affirmare: nō parū boni ex libris illis p̄uincia vestra percepit, in ea re maxime in qua capitaliter erratur. De creatore quippe, nō de creatura tā falsa & tā nefaria sentiuntur. Siue ergo in hæc fidē qui deuiauerāt restituti sunt, siue qui eā nodū nouerāt illarū disputationū lectione didicerunt, hoc se gaudeant didicisse quod sanū est. Quod autem & in eis erroris est: quanquam te

Cap. III.

Gen. 2.

M Gap. III.

cognouisse

Cap. V.

Matt. 25.

Exo. 28. Leuit. 16. & 27. Numc. 18.

Cap. VI. Titum. 11.

Matt. 25.

A cognouisse iam videā, tamen quæadmodum cōtra talia differatur, ibi melius discere poteris, vbi error ipse & olim exortus est, & nō olim proditus. Quantum possum tamen etiā ego cōmonco, vt de diaboli angelorūque leuius correctione & in pristinū statū reparatiõe sapere nihil audeas: Nō quia diabolo & demonibus inuidemus, & eo modo quasi vicē maleuolentiæ illis repēdimus, cū illi nō ob aliud nisi inuidentiæ stimulis agitati, nostra itinera quibus in deū tendimus perturbare conentur: sed quia vltimæ sententiæ summi & veracissimi iudicis, ex nostra præsumptione addere nihil debemus. Ipse enim se similibus eorū dicturū esse prædixit, Ite in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Nec mouere debet vt hoc loco æternū pro diuturno accipiamus, quod alibi scriptū est. In æternū & in seculū seculi. Latinus quippe interpretis noluit dicere, in æternū & in æternū æternū. Sed quoniā id quod & in Græce dicitur, & seculū & æternū interpretari potest, commodius alij interpretes trāstulerunt, in seculū & in seculū seculi. Sed nō hoc dictum est vbi dictū est, Ite in ignē æternū. Non enim dictum est & in seculū, sed & in seculū, quod si à seculo declinatum esset, seculare Latine diceretur, non æternū, quod nemo vnquā interpretis ausus est dicere. Quapropter licet Latine seculū cum aliquo sine intelligatur, æternū vero nisi id quod sine fine est, non solet appellari: & autē Græce aliquando æternū, aliquando seculū significare intelligatur: tamen quod ex hoc nomine deriuatur & appellatur & in seculū, nec ipsi Græci quantum existimo solent intelligere, nisi id quod nō habet finē. Nos autē siue & in seculū siue & in seculū nō solemus dicere nisi æternū: sed & in seculū dicimus & seculū, & in seculū autē nō nisi æternū. Quanuis quidā interdum etiā æternale audeant dicere, ne Latine lingua deesse videatur ab eodē nomīe deriuatio. Et fortasse quidē secundum morem scripturarū inueniāt isti aliquid etiā & in seculū dictum, quod sine fine non sit, sicut deus in libris veteris testamenti assidue dicit, Hoc vobis erit legitimū æternū: quod Græcus habet & in seculū, cum de talibus sacramentis eo modo sæpe præceperit, quæ sine fuerant habitura: quanquā si diligentius dicta intelligantur, ea fortassis quæ illis sacramentis significabatur, finē non erant habitura. Ita enim ne longius abeā, dicimus æternū deū: non vtiq; istas duas breuissimas syllabas, sed quod eis significatur. Dixit Apostolus æterna tempora priora & antiqua, quod in Græco legitur πρὸ χρόνων & ἀνωτατων. Ad Titū enī scribens ait, Spē vitæ æternæ quā promissit non mendax deus ante tēpora æterna. Cū autē retrorsum tēpora à cōstitutione mundi habere videantur initium: quō sunt æterna, nisi quia æterna dixit quæ ante se nō habent vllū tēpus? Sed quisquis prudenter aduertit quod dictū est, Ite in ignē æternū: illud esse dictum quod nō habet finē, & contrario probat eo ipso loco Euangelico de vita æterna, quā iusti accepturi sunt: Nō enim & ipsa habet finē. Ita enim conclusit, Ibi illi in ambustione æternā, iusti autem in vitā æternam. In vtroque Græcus & in seculū habet. Si misericordia nos puocat credere, non futurū impiorum sine fine supplicium: quid de præmio iustorū credituri sumus, cum in vtraque parte, in eodē loco, eadē sententiā, eodē verbo pronuncietur æternitas? An iterū etiā istos ex illa sanctificatione & vita æterna, in peccatorum immūditia atque in mortē relapsuros esse dicemus? Absit hoc à Christianæ fidei sanitate. Vtrunq; igitur sine fine dictum est æternū, hoc est, & in seculū, ne cum diaboli pœnas dolemus, & de regno Christi dubitemus. Postremo si æternū & æternale: hoc est, & in seculū & in seculū sub vtroque intellectu in scripturis potest

Tomus sextus.

ni solet, aliquādo sine fine, aliquādo cū fine: quid de illis Prophetæ verbis respōsum sumus, vbi scriptum est. Verminis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: Qualiscūque pœna significata sit nomine vermīs atque ignis: certe si non morietur, nec extinguetur, sine fine prædicta est. Nec aliud agebat propheta cū hoc diceret, nisi vt eā sine fine prædiceret. De regno etiā Christi, non secundū id quod in principio verbū deus apud deū, nā illinc nemo vnquā dubitauit, quod sit rex omnium seculorū: sed secundū hominis susceptionē & mediatoris sacramentū, & ex virgine incarnationē, apertissime dictū est, quod finem nō sit habiturū: vbi angelus loquens ad Mariā matrem futurā, virginemque mansuram, ait inter cetera, Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur, Et dabit illi dominus sedē David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternū, & regni eius non erit finis. Secundū quid regni eius nō erit finis, nisi secundū id quod regnabit in domo Iacob? Nā hoc quod ait, in æternū: propter ipsam ambiguitatē exposuit addēdo, regni eius non erit finis: ne quisquā æternū hic acciperet, quæadmodū seculum sine quando libet habiturū. Nunquid autē regnum in domo Iacob & in sede David intelligi potest, nisi in ecclesia & in eo populo qui est regnū eius, de quo etiā dicit Apostolus, Cū tradiderit regnū deo & patri: id est, cū perduxerit sanctos suos ad cōtēplationē patris: vtiq; & ad suā, secundū id quod deus est æqualis patri? Nō enim sic tradit vt ipse amittat, quia & pater dedit filio habere vitam in semetipso, nec vtiq; amittit ipse. Ac per hoc si regni eius non erit finis, profecto sancti eius qui sunt regnū eius, cum illo sine fine regnabūt. Quod autē illo loco dicit Apostolus, Deinde finis cum tradiderit regnum deo & patri: ibi finē non consumētem, sed perficientē significat: sicut dictū est, Finis enim legis Christus ad iustitiā omni credenti: quæ lex perficiatur, non quæ aboleatur. Quod & illic significat vbi ait, Nō veni legem solvere, sed adimplere. Quod autem dicitur de rationalibus creaturis, id est, sanctis angelis & in mundis demonibus, & ipsis animabus hominum, quæ maiore locum minor culpa promeruerit, quæ impudentia conentur Ecclesie Christi persuadere, nō video. Melius itaque credimus, deū non peccatis rationalium spirituum adductum esse ad fabricā mundi, ne illa sequatur absurdum, quod duo soles, vel tres, vel quatuor, vel quotlibet vobis esset necesse, si plurimum spirituum per liberū arbitrium tanta culpa præcederet, quanta illos in similibus corporum cœlestium globis oporteret includi, sed factum esse mundū dei bonitate, magnū, bonum, à summo & nō factō bono, in quo fierent omnia bona valde secundum naturā, & aliis alia meliora, à summis creaturis vsque ad infima distinctis gradibus ordinata, vt eo modo essent omnia, dum nō essent sola potiora, & haberent eius numeri terminum, quæ constituendū apud se vidit omnium naturarū creaturarum cōditor deus, qui ea nō facta didicit, sed nouerat etiā faciendā. Vnde illud quod aiunt, in eius sapiētia iam fuisse facta omnia, antequam in istas formas & modos proprios proferrentur, atque in suis ordinibus appareret, nō sobrie dicitur. Facta enim quando essent antequam facta essent: sed in dei sapiētia omnium faciendarum rerum rationes esse potuerunt, nō tamen facte. Oia enī per ipsam facta sunt, nō & ipsa facta est: quia & ipsa est verbū de quo dicitur, Oia per ipsum facta sunt. Nouerat ergo deus oia quæ fecit antequam faceret, Non enim possumus eum dicere ignorata fecisse, & ea non nisi facta didicisse: nec scisse quid faceret, sed scisse quod fecit. Hoc enim si de aliquo

f iij artifice

DIVI AVREI
LII AVGVSTINI HIPPONENSIS
Episcopi, Liber contra Sermonem
Arrianorum.

Orum precedenti disputationi in hac disputatione respondeo: quod cum dominum nostrum Iesum Christum fatetur quidem deum, sed deum verum & cum patre vnum deum nolunt fateri, duos nobis inducit deos diuersa diuisisq; natura, vnum verum, alterum non verum: contra illud quod scriptum est, Audi Deute. 6. Israel, dominus deus tuus deus vnus est: Hoc enim si de patre dictum volunt intelligi, sequitur vt Christus non sit dominus deus noster. Si autem de filio, pater non erit dominus deus noster. Si vero de ambobus, profecto pater & filius, vnus est dominus deus noster. Ac per hoc E illud quod in Euangelio scriptum est, Ve cognoscant te vnum verum deum, & quem misisti Iesum. Christum: hoc eum dixisse accipiendum est, vt te & quem misisti Iesum Christum cognoscant vnum verum deum. Quia & de Christo dictum est a Ioanne Apostolo, Ipse est verus deus & vita aeterna. Item cum dicunt Christum voluntate dei & patris sui ante omnia secula constitutum, coguntur confiteri filium patri esse coaeternum. Si enim aliquando pater sine filio fuit, erat ante filium aliquod tempus, quo pater sine illo solus fuit. Et quomodo erat ante omnia secula filius, ante quem fuit tempus quo sine illo erat pater: Porro si ante omnia tempora filius erat, non enim aliter intelligendum est, In principio erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, quia & tempus sine aliquibus creaturae motibus non potest esse, & ideo per illum facta consistuntur & tempora, per quem facta sunt omnia, proculdubio coaeternus est patri filius. Sed voluntate patris dicunt constitutum, nolentes dicere deum de deo aequalis genitum atq; coaeternum. Nusquam autem legunt, voluntate patris filium ante omnia secula constitutum. Sed hoc propterea dicunt, vt prior illo videatur voluntas patris, qua eum constitutum voluit. Et argumentatio eorum talis esse solet, Interrogant enim, vtrum pater filium volens an nolens genuerit: vt si responsum fuerit, quod volens genuerit, dicat, Prior est ergo voluntas patris. Quod autem nolens genuerit, quis potest dicere: Sed vt nouerint quam inania loquantur, etiam ipsi interrogandi sunt, vtrum deus pater volens an nolens sit deus, Non enim audebit dicere nolle se esse deum. Si ergo responderint quod volens sit deus, eo modo illis referenda est vanitas sua, qua dici potest prior illo esse voluntas eius, quo quid dicitur stultius? Deinde dicunt eum voluntate & praecipio patris, coelestia & terrena, visibilia & inuisibilia, corpora & spiritus, ex nullis extantibus, vt essent sua virtute fecisse. Vbi ab eis quarimus, vtrum & ipse a patre ex nullis extantibus factus sit, hoc est, ex nihilo. Quod si dicere non audebunt, ergo deus est de deo, non ex nihilo factus a deo. Quae res indicat vnam & eandem patris filiiq; naturam. Neq; enim homo, pecus, avis, piscis, possunt eiusdem naturae gignere filios, & deus non potuit. Si autem tanto impietatis abrupto audebat ire praecipites, vt dicat, & vnigenitum filium a patre ex nihilo constitutum, quarant per quem factus sit a patre ex nihilo

Caput. I.
Tetractio.
Deute. 6.
Ioan. 17.
Ioan. 1.
Caput. II.

Anim se humiliavit, ipsa humilitas eius obedientiam ostendit: ipsa vero obedientia alium supereminentem, alium subsistentem & subiectum declarat: sicut ait Apostolus, Humiliavit se obediens factus patri usque ad mortem. Et ipsa humilitas eius, veritas est non falsitas. Quis enim vel quando sapiens contentus est se humiliare, nisi habeat maiorem & meliorem cui festinet per humilitatem placere? Et ego, inquit, quae placita sunt ei, facio semper. Semel enim ante omnia secula voluntate dei natus, ad voluntatem ipsius omnia operatur. Si autem se humiliavit, & mentitus est, quod abiret: & si veritas mentitur, quod impossibile est, vbi quis querat veritatem? Sed veritas nec mentitur, nec variatur, qui ad hoc venit vt veritatem doceret, quia non est ignorantia doctor, sed veritatis magister, vt ipse dixit, Nolite vobis vocare magistros super terram: vnus est enim magister vester Christus. Si autem dixerint quia propter incarnationem suam humilians se super terram, propter homines haec loquebatur, ostendamus illius maiora & firmita esse illa testimonia, quae de subiectione filii in scripturis sunt posita, de iis quae in Euangelio aguntur. Si enim propter homines supra terram se humiliavit, & non vt obediens & subiectus filius cum incomparabili dilectione & gratiarum actione patri suo obsequeretur: quia quantum sublimis est in potestate, tantum humilis est in obsequio: antequam carnem susciperet, quare iussus obaudiuit, & modo sedens ad dexteram dei interpellat pro nobis, & in corpore constitutus super terram, in caelo se patrem rogaturum promittebat dicens, Et ego rogabo patrem meum, & alium aduocatum dabit vobis: Et si adhuc in his omnibus propter duritiam & caecitatem cordis sui credere noluerint, sed ausi fuerint dicere, quod haec omnia humilitatis causa sunt: post consummationem seculi, nisi se natura & voluntate sciret subiectum & obedientem, vt quid se humiliaret, vbi propter homines humilitas necessaria non est? Quod autem & post consummationem seculi, quando illi omnia fuerint subiecta: quia modo natura quidem omnia sunt subiecta, vt creatura creatori, voluntate autem propter liberum arbitrium non omnia illi subiecta videmus: tunc vero in die iudicij, quando in nomine Iesu omne genua flectetur, coelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus Christus est in gloria dei patris, omnia sine fine, & voluntate & natura, illi erunt subiecta: & ipse post omnium sibi subiectionem in ea subiectione & charitate manens, in qua semper, & ipse vt filius subiectus erit ei qui illi subdit omnia, nullus audies Christianus ignorat, quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi: vt sit deus omnia in omnibus, semper monarchiam & potestatem habens omnium, cui gloria & honor laus & gratiarum actio, per vnigenitum eius filium dominum & saluatorem nostrum in spiritu sancto nunc & per omnia secula seculorum, Amen.

Sermonis Arriani finis.

deus & dominus est filio. Filius deus & dominus est spiritui. Pater immobiliter & impassibiliter volens filium genuit. Filius sine labore & fatigatione sola virtute sua spiritum fecit. Filius vt factus adoratur deum suum, & ab omnibus adoratur vt deus & creator omnium: pater vero solus nullum adoratur, quia nec maiorem, nec aequalem habet quem adoratur: nulli gratias agit, quia nullius beneficium consecutus est: omnibus vt essent ob bonitatem suam donauit, ipse quod est a nemine accepit. Ergo haec trium substantiarum, patris, & filii & spiritus sancti distinctio: & trius rerum, dei ingeni, & dei vnigeniti, & spiritus aduocati differentia: & pater deus & dominus est filio suo, & omnium quae per virtutem filii voluntate ipsius facta sunt: filius minister & summus sacerdos est patris sui, omnium vero operum suorum dominus & deus est patre volente. Et sicuti nemo potest sine filio ad patrem transire, ita nemo potest sine spiritu sancto filium in veritate adorare, ergo in spiritu sancto adoratur filius. Per filium glorificatur pater. Spiritus sancti opus & diligentia est sanctificare, & sanctos custodire, & non solum rationabilia, vt quidam putant, sed & irrationabilia plura sanctificare: & eos qui ceciderunt propter suam negligentiam, ad pristinum statum reparare: ignorantes docere, obliuiscetes admonere, peccantes arguere: pigros hortari de salute sua cogitare & sollicito agere, errantes ad viam veritatis deducere: infirmos curare, & fragilitatem corporis per alacritatem animae continere, & ad amorem pietatis & castitatis confirmare, & omnes illuminare: super omnia fidem & charitatem praebere singulis, pro studio quoque & diligentia, pro sinceritate & simplicitate mentis, pro mensura fidei & merito conuersationis gratiam ad utilitatem diuidere, & vnumquemque in quo opere & proposito fuerit habilis, in ipso ordinare. Alium esse a filio, natura & ordine, gradu & affectu, dignitate & potestate, virtute & operatione: sicut & filius natura & ordine, gradu & affectu, diuina dignitate & potestate, vnigenitus deus alius est ab ingenito deo. Impossibile ergo est vnum eundemque esse patrem & filium, generantem & nascentem: cui testimonium perhibetur, & eum qui testimonium perhibet maiorem & eum qui maiorem esse confitetur: eum qui ad dexteram sedet aut stat, & eum qui sedis dat honorem: eum qui missus est & eum qui misit: nec discipulum & doctorem, vt ipse docuit dicens, Sicut docuit me pater sic loquor: similem & imitatore, & eum cuius est similis, & quem imitatur: & eum qui orat ei qui exaudit, & eum qui gratias agit, ei qui benedicit: eum qui suscepit mandatum, & eum qui dedit mandatum & ministrum praecipienti, supplicem eminenti, subditum superiori, primogenitum sempiterno, vnigenitum ingenito, sacerdotem deo vnum atque eundem esse. Sed & deus sine principio praescius erat, se vnigeniti dei pueri sui patrem futurum: deum autem se futurum nunquam praesciuit, quia ingenitus est, & nunquam coepit, nec praescire, nec scire. Quid est autem praescientia, nisi futurorum scientia? Pater autem generando filium ab ipso filio est nuncupatus: & ipso reuelante, ab omnibus Christianis deus, & pater vnigeniti dei est cognitus, & magno maior, & bono melior est manifestatus. Et quia Homusiani dicunt saluatorem nostrum humilitatis gratia haec omnia de patris praescientia, & de sua subiectione esse locutum: nos vero Christiani credimus patre imperante & filio obtemperante, haec omnia esse eum locutum: dicimus & probamus quod haec retici ex suis dictis arguuntur & reprehenduntur. Si enim

K
30
31
32
33
34
L
35
36
37
38
M
Ioan. 8.
39
40

non diminutio est diuinitatis, sed depositio corporis. Sicuti enim generatio eius ex virgine non fuit corruptio deitatis ipsius, sed susceptio corporis: ita & in morte eius non fuit passio & defectio deitatis ipsius, sed separatio carnis eius. Sicuti enim qui indumentum confecerunt, diuinitati ipsius contumeliam intulerunt. Is qui voluntate & praecipio patris totam dispensationem adimpleuit, voluntate & praecipio patris corpus suum a mortuis suscitauit, & cum ipso corpore, vt pastor cum oue, & sacerdos cum oblatione, & rex cum purpura, & deus cum templo a patre assumptus est in gloriam. Is qui voluntate patris descendit & ascendit, voluntate & praecipio patris sedet ad dexteram eius, audiens patrem sibi dicentem, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Is qui voluntate & praecipio patris sedet ad dexteram eius, is voluntate & praecipio patris in consummatione seculi veterus est, Apostolo vociferante & dicente, Et ipse, inquit, dominus in iussu, in voce archangeli, & in tuba dei, descendet de caelo. Is qui voluntate & praecipio patris venit, voluntate & praecipio patris iudicaturus est totum mundum in aequitate, & redditurus est singulis secundum fidem & opera sua, sicut ipse ait, Pater iudicet neminem, sed omne iudicium filio dedit. Item, sicuti audio, iudico, & iudicium meum verum est, quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Vnde & in iudicando patris praesentiam praeponebat, & suam diuinam dignitatem & potestatem secundum postponit dicens, Venite benedicti patris mei. Ergo iustus iudex est filius: iudicatis vero honor & autoritas, patris imperiales leges, sicuti & spiritus sancti officiosa aduocatio & consolatio, vnigeniti dei iusti iudicis est dignitas. Ergo filius a patre est genitus, spiritus sanctus per filium est factus. Filius patrem praedicat, spiritus sanctus filium annunciat. Primum & praecipuum opus est filii, genitoris gloria reuelare primum & praecipuum est opus spiritus sancti, in animas hominum Christi dignitatem manifestare. Filius testis est patris, spiritus testis est filii: filius mittitur a patre, spiritus mittitur a filio. Filius minister est patris: spiritus sanctus minister est filii. Filius iubetur a patre: spiritus sanctus iubetur a filio. Filius subditus est patri: spiritus sanctus subditus est filio. Filius quae iubet pater, haec operatur: spiritus sanctus quae mandat filius, haec loquitur. Filius adoratur & honoratur patrem: spiritus adoratur & honoratur filium, ipso filio dicente, Pater ego te glorificauit super terram, opus quod dedisti mihi columbaui. Et de spiritu sancto ait, Ille me honorificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Filius a se non potest facere quicquam, sed in omnibus patris expectat nutum. Spiritus sanctus a se non loquitur, sed in omnibus Christi expectat praecipium: non, inquit, a se loquetur, sed quaecumque audierit loquetur, & ventura annuntiabit vobis. Filius pro nobis interpellat patrem: spiritus pro nobis postulat filium. Totius bonitatis, & sapientiae, & virtutis patris viua & vera & propria & codigna imago est filius. Totius sapientiae & virtutis filii manifestatio est spiritus sanctus. Non est pars nec portio patris filius, sed proprius & dilectissimus, perfectus & plenus vnigenitus filius. Non est pars nec portio filii spiritus, sed primum & praecipuum opus vnigeniti dei praeter ceteris vniuersis. Pater maior est filio. Filius incomparabiliter maior & melior est spiritu. Pater

G
8
9
Psal. 109.
1. Thec. 4.
H
Ioan. 5.
Ibidem.
Match. 25.
10
11
12
13
14
15
I
16
17
18
19
Ihonorifica
ui.
Ioan. 17.
Ioan. 16.
Ioan. 5.
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

Ghilo filius. Non enim per seipsum fieri potuit, tanquam iam esset antequam fieret, vt esset ipse per quem fieret idem ipse. Et quid opus erat, eum fieri qui iam erat? Aut quomodo fiebat vt esset, qui iam erat antequam fieret? Porro si per aliquem alium a patre factus est, quis est ipse alius, cum omnia per ipsum facta sint? Si autem a patre per neminem factus est, quomodo per neminem aliquid a patre factum est, cum per filium, hoc est, per eius verbum facta sint omnia? Et antequam faceret, inquit, vniversa, omnium futurorum deus & dominus rex & creator erat constitutus: & omnium futurorum in natura habens presentiam, & in faciendo in omnibus expectans patris sui iussione, ipse voluntate patris descendit de caelo & venit in hunc mundum, sicut ipse ait, Non enim a me ipso veni, sed ille me misit. Vellem isti vt dicerent, vtrum duos constituant creatores. Quod si non audient, vnus est enim, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Vnus quippe deus est ipsa trinitas, & sic vnus deus, quomodo vnus creator: quid est quod dicunt, iubente patre omnia creasse filium, tanquam pater non creauerit, sed per filium facti creati iusserit? Cogitent qui carnaliter sapiunt, quibus aliis verbis iusserit pater vnico verbo. Formati enim sibi in phatasmate cordis sui, quasi duos aliquos, & si iuxta inuicem, in suis tamen locis constitutos, vnum iubentem, alterum obtemperantem. Nec intelligunt ipsam iussione patris vt fierent omnia, non esse nisi verbum patris per quod facta sunt omnia. Quod autem miserit pater filium, negari non potest. Sed considerent si possunt, quomodo eum miserit, cum quo ipse venit. An ille meritis est qui ait, Non sum solus, quoniam pater mecum est. Sed quomodo libet missum intelligat: nunquid ideo diuersa natura est, quia pater mittit & mittitur filius? Nisi forte potest homo pater mittere hominem filium, vnus eiusdemque substantia, & non potest deus cum homo missus ab homine mittere, separatur, quod deus non potest. Sed ignis mittit splendorem suum, nec potest splendor missus separari ab igne mittente, quoniam & ista quia creatura est visibilis, non omni ex parte huius rei sit comparabilis: cum enim splendorem mittit ignis, longius peruenit splendor, quod ignis non peruenit. Vnde splendor ab igne qui est in lucerna missus, si loqui posset, non vtiq; posset verum dicere in pariete, quod sine lucernae igne peruenit, ignis qui me misit mecum est: potuit autem missus a patre filius dicere, Pater mecum est. Cum igitur hec a patre missio filij prorsus ineffabilis sit, nec capi vllius cogitatione possit, quomodo hinc ostendant filium alterius atque inferioris essentiae non inueniunt, quandoquidem nec homo missus ab homine, diuersam naturam mittentis & missi esse demonstrat. Hic autem etiam hoc potest intelligi, vt eo ipso a patre missus filius esse dicatur, quod filius hominibus apparuit in carne, non pater. Quis enim mittitur illud vbi est? Vbi autem non est sapientia dei quod est Christus, de qua legitur, Attingit a fine vsq; ad finem fortiter & disponit omnia suaviter? Cum ergo vbique sit etiam filius, quod mittendus fuerat vbi non erat, nisi apparendo sicut apparebat? Quanquam & spiritum sanctum missum legamus, qui certe in vnitatem personae suae naturam non assumpsit humanam. Nec a solo filio missus est, sicut scriptum est, Cum ego iero mittam illum ad vos: sed a patre quoque sicut scriptum est, Quae mittet pater in nomine meo, vbi ostenditur quod nec pater sine filio, nec filius sine patre misit spiritum, sed eum pariter ambo miserunt. Inseparabilia quippe sunt opera trinitatis. Solus pater non legitur

missus, quoniam solus non habet auctorem a quo genitus sit, vel a quo procedat. Et ideo non propter naturae diuersitatem, quae in trinitate nulla est, sed propter ipsam auctoritatem solus pater non dicitur missus. Non enim splendor aut feruor ignem, sed ignis mittit, siue splendorem, siue feruorem. Quoniam haec loque sint dissimilia. Nec inuenitur aliquid vel in spiritualibus vel in corporalibus creaturis, quod ei trinitati, quae deus est, merito conferatur. Dicunt etiam, Et quia de omnibus spiritualibus & rationalibus gradibus, propter infirmitatem & fragilitatem corporis paulominus ab angelis inferior minoratus homo videbatur, ne se vilem spectaret, & de salute sua desperaret, dominus Iesus honorans naturam suam, dignatus est humanam carnem suscipere, & ostendere, quia non est homo vilis, sed preciosus sicut scriptum est, Magnus homo & preciosus vir. Et ideo solum hominem patri suo heredem, sibi heredem facere dignatus est, vt quod minus acceperat in natura, plus haberet in honore. Haec dicentes hoc voluit intelligi, quia humanam carnem sine humana anima Christus assumpsit. Quae propria haeresis Apollinarianorum est. Sed etiam istos, id est, Arrianos, in eorum disputationibus, non solum trinitatis diuersas esse naturas, sed etiam hoc sentire deprehendimus, quod animam non habeat Christus humanam. Verum id in huius disputationis consequentibus euidentius apparebit. Nunc ad haec eorum verba quae proposuimus hoc respondemus, vt recolant in epistola, quae ad Hebraeos est, de Christo esse intellectum quod scriptum est, Minorasti eum paulominus ab angelis: & videant non ad diuersitatem & inaequalitatem naturae patris & filij valere quod dixit, Pater maior me est: sed ad illud potius quod in forma serui propter infirmitatem, in quo pati & mori potuit, minor etiam angelis factus est. Item dicunt, Cum, inquit, venit plenitudo temporis, misit deus filium suum natum ex muliere: ipse qui voluntate patris carnem suscepit, ipse & voluntate & praeepto ipsius in corpore conuersatus est, sicut ipse ait, Descendi de caelo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Ipse & voluntate patris triginta annorum baptizatus est, voce & testimonio patris manifestatus. Voluntate & praeepto patris Euangelium regni caelorum praedicauit, sicut ipse ait, Et alius ciuitatibus oportet me Euangelium praedicare, in hoc enim missus sum. Et ipse mihi mandatum dedit quid dicam, aut quid loquar, Et sic voluntate & praeepto patris ad passionem & mortem properauit, sicut ipse ait, Pater, trahat a me calix iste, non tamen quod ego volo, sed quod tu vis. Et a apostolo asserente & dicente, Obedies, inquit, factus patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. His testimoniis sanctarum scripturarum quid persuadere conantur, nisi propterea patris & filij diuersas esse naturas, quia obediens patri ostenditur filius? Quod tamen de hominibus non vtiq; dicerent, Neque enim si homo filius homini patri suo sit obediens, ideo amborum diuersa natura est. Quoniam & hoc ipsum quod dicit Iesus, Descendi de caelo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit: ad illud referatur quod homo primus Adama, de quo dicit apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in oes hoies pertransiit, in quo omnes peccauerunt: faciendum voluntatem suam, non eius a quo factus est, vniuersum genus humanum propagine vitiatum, culpa & poena fecit obnoxium. Vnde a contrario, per quem liberandi fueramus, non fecit voluntatem suam, sed eius a quo missus est.

A est, ita quippe hoc loco dicitur voluntas sua, vt intelligatur esse propria, contra voluntatem dei. Neque enim cum obedimus deo, eaque obedientia dicitur eius facere voluntatem, nolentes id facimus, sed volentes: ac per hoc si volentes id facimus, quomodo voluntatem nostram non facimus: nisi quia illa dicitur voluntas nostra, quando scriptura ita loquitur, quae intelligitur esse propria contra voluntatem dei. Hanc habuit Adam, vt in illo moreremur. Hanc non habuit Christus, vt in illo viueremus. De natura quippe humana hoc recte dici potest: in qua existit per inobedientiam voluntas propria: quae dei voluntati esset aduersa. Ceterum quod atinet ad diuinitatem filij, vna eademque voluntas est patris & filij. Nec potest vilo modo esse diuersa, vbi est natura trinitatis immutabilis vniversa. Vt autem mediator dei & hominum homo Christus Iesus non faceret propriam, quae deo aduersa est, voluntatem: non erat tantum homo, sed deus & homo: per quam mirabilem singularemque gratiam, humana in illo sine peccato vilo posset esse natura. Propter hoc ergo ait, Descendi de caelo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit: vt ea causa esset tantae obedientiae, quae omnino sine vilo peccato esset hominis quem gerebat, quia de caelo descenderat, hoc est, non tantum homo, verum etiam deus erat. Vnam quippe ostendit esse personam in vtraque natura, hoc est, dei & hominis, ne si duas faciat, quaternitas incipiat esse, non trinitas. Quoniam itaque gemina quidem substantia, sed vna persona est, propterea quod dictum est, descendi de caelo, refertur ad dei excellentiam: quod vero adiunctum est, non vt faciam voluntatem meam, propter Adam qui fecit suam, refertur ad hominis obedientiam: vtrunq; autem Christus: id est, deus & homo, tamen obedientia in illo quae contraria est inobedientiae primi hominis, secundum id quod homo est commendatur. Vnde ait apostolus, Sicut enim per inobedientiam vnus hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per obedientiam vnus hominis, iusti constituentur multi. Nec quia dixit hominis, separauit deum, qui hominem assumpsit, quia sicut dixi, & valde commendandum est, vna persona est. Ipse naque vnus Christus est & dei filius semper natura: & hominis filius qui ex tempore assumptus est, non vt prius creatus post assumeretur, sed vt ipsa assumptione crearetur. Ac per hoc propter istam vnitatem personae in vtraque natura intelligendam, & filius hominis dicitur descendisse de caelis, quoniam sit ex ea quae fuerat in terra virgine assumptus: & filius dei dicitur crucifixus mortuus & sepultus, quoniam haec non in diuinitate ipsa, qua est vngignitus patri coaeternus, sed in natura humana sit infirmitate peressus. Nam filius hominis descendisse de caelo, ipsum dixisse sic legitur, Nemo ascendi in caelum nisi qui de caelo descendit, filius hominis qui est in caelo. Vngignitus vero filium dei crucifixum & sepultum, omnes etiam in simbolo confitemur. Vnde est & illud apostoli, Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Hanc vnitatem personae Christi Iesu domini nostri, sic ex natura vtraque constantem diuina scilicet atque humana, vt qualibet eorum vocabulum etiam alteri impartiat, & diuina humana, & humana diuina, beatus ostendit apostolus: vbi nos cum ad humilitatem misericordem per Christi exhortaretur exemplum, Hoc sentite, inquit, in vobis quod & in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se equalem deo: sed seipsum exinanivit formam serui accipiens, in similitudinem hominum

factus, & habitu inuentus vt homo: humiliavit seipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Cum ergo Christi nomen ex eo illi sit quod scriptum est in prophetia, Vixit te deus deus tuus oleo exultationis praeparat: vnde ad id quod homo factus est pertinet: id est, quod formam serui accipiens habitu est inuentus vt homo, qui vtiq; habitu cepit ex tempore: de ipso tamen eodemque Christo dictum est, Cum in forma dei esset: leui profecto in forma antequam ab illo forma serui esset accepta, nondum erat filius hominis, sed filius dei, cui patris aequalitas rapita non erat, sed natura. Non enim erat vsurpando elatus, sed hoc erat natus, & ideo veritas. Nondum ergo erat Christus, quod esse cepit cum semetipsum exinanivit, non formam dei amittens, sed formam serui accipiens. Verum si queramus, Quis est ille qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis deo: respondetur nobis voce apostolica, Christus Iesus. Ergo & illa diuinitas huius humanitatis nomen accepit. Item si queramus, Quis nam sit factus obediens vsque ad mortem, morte autem crucis: rectissime respondetur, Ille qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis deo. Ergo & ista humanitas illius diuinitatis nomen accepit: apparet tamen idem ipse Christus, gemina giga substantia, secundum quid obediens, secundum quid aequalis deo: secundum quid filius hominis, secundum quid filius dei: secundum quid dicat, Pater maior me est: secundum quid, Ego & pater vnum sumus: secundum quid, Non faciat voluntatem suam, sed eius a quo missus est: secundum quid, Sicut pater suscitauit mortuos & viuificauit, sic & filius quos vult viuificat. Item sequitur & dicunt, Is & in cruce pendens, voluntate & praeepto patris, carnem humanam quam de sancta virgine Maria suscepit in manus hominum dereliquit, & diuinitatem suam in manus patris commendauit, dicens, Pater in manus tuas commendo spiritum meum: quia Maria mortuum corpus peperit, deus autem immortalis immortalem filium genuit, ergo mors Christi non diminutio est diuinitatis, sed depositio corporis. Sicut enim generatio eius ex virgine non fuit corruptio deitatis ipsius, sed susceptio corporis: ita & in morte ipse non fuit passio & defectio deitatis ipsius, sed separatio carnis ipsius. Sicut enim qui indumentum conscindit, induto facit iniuriam: ita & qui carnem ipsius crucifixerunt, diuinitati ipsius contumeliam intulerunt. Ecce in quibus verbis suis omnino manifestant negare se, quod ad vnitatem personae Christi etiam humana anima pertineat: sed in Christo carnem & diuinitatem tantummodo confiteri. Quandoquidem cum pederet in ligno, illud vbi ait, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, diuinitatem ipsam voluit eum intelligi commendasse patri, non humanum spiritum quod est anima. Merito in ista ipsa disputatione superius, vbi voluerunt intelligi Christum patris voluntatem fecisse, non suam: hinc eum memorarunt, quod ait, Pater, trahat a me calix iste, non tamen quod ego volo, sed quod tu vis: illud autem non voluerunt quod ait, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Audiant ergo ista commemorantibus nobis, Tristis est anima mea vsque ad mortem: potestatem habeo ponendi animam meam: Maiorem hac charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et quod de illo intellexerunt apostoli prophetatum, Quoniam non dereliques animam meam in inferno. Et his atque huiusmodi sanctarum scripturarum testimo-

Ioan. 1.
Caput. III.
Ioan. 3.
Roma. II.
I ad filio.
Ioan. 16.
Caput. VIII.
Sapient. 8.
Ioan. 16.
Ioan. 14.

Caput. V.
Psal. 8.
Prouerb. 17.
Hebrae. 2.
Ioan. 14.
Caput. VI.
Galat. 4.
Ioan. 6.
Luc. 3.
Luc. 4.
Ioan. 12.
Matth. 26.
Phillip. 2.
Caput. VII.
Ioan. 6.
Roma. 5.

Psal. 24.
Ioh. 1. 7.
Ioh. 1. 10.
Ioh. 1. 6.
Ioh. 1. 5.
Caput. IX.
Luc. 23.
Luc. 23.
Matth. 26.
Ioh. 10.
Ioh. 15.
Psal. 15.

G testimonijs non resistat, fateanturq; Christu, non tantu carnem, sed animam quoque humanam verbo vnigenito coaptate: vt esset vna persona, quod Christus est, verbum & homo: sed ipse homo, anima & caro: ac per hoc Christus, verbum anima & caro. Et ideo sic intelligendus gemina substantia, diuina scilicet & humana, vt ipsa humana ex anima costet & carne. Aut si eo mouetur q; scriptu est, Verbum caro factu est: nec illic anima nominata est: intelligat carnem pro homine positum, a parte totum significante locutionis modo: sicuti est, Ad te omnis caro veniet. Item, Ex operibus legis no iustificabitur omnis caro. Quod apertius alio loco dixit, Ex lege nemo iustificabitur. Itemq; alio, Non iustificabitur homo ex operibus legis. Ita ergo dixit, Omnis caro: ac si diceret, omnis homo. Sic itaque dictum est, Verbum caro factum est: ac si diceret, verbum homo factu est. Veruntamen isti cum eius solam humanam carne velint intelligi hominem Christum, non enim negant hominem, de quo apertissime dicitur, Mediator dei & hominum homo Christus Iesus: miror quod nolint consentire, propter hanc humanam quomodoq; naturam dici potuisse, Pater maior me est: non propter illam de qua dictu est, Ego & pater vnum sumus. Quis enim ferat, si quantumque homo dicat, ego & deus vnum sumus? Et quis non accipiat, si homo dicat, deus maior me est? Quale illud est, quod ait beatus Ioannes, Maior est deus corde nostro. Itē dicit, Is qui voluntate & precepto patris totam dispensationem adimpleuit, voluntate & precepto patris corpus suum a mortuis suscitauit: & cum ipso corpore, vt pastor cum oue, & sacerdos cum oblatione, & rex cum purpura, & deus cum templo a patre assumptus est in gloriam. Quare dum est ab eis qui ista dicunt, qualem ouem pastor reportauerit patri. Si enim caro sine anima est quam reportauerit, quid est ouis ista nisi terra sine sensu, quae nec agere gratias potest, quia sine anima caro quod potest? Item sequuntur & dicunt, Is qui voluntate patris descendit & ascendit, voluntate & precepto patris sedet ad dexteram eius, audiens patrem sibi dicentem, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Is qui voluntate & precepto patris sedet ad dexteram eius, is voluntate & precepto patris in consummationem seculi venturus est, Apostolo vociferate & dicite, Et ipse, inquit, dominus in iussu, in voce archangeli, & in tuba dei descendet de caelo. Is qui voluntate & precepto patris venit, voluntate & precepto patris iudicaturus est totum mundum in equitate, & redditurus singulis secundum fidem & opera sua, sicut ipse ait, Pater iudicat neminem, sed omne iudicium filio dedit. Item, Sicuti audio iudico, & iudicium meum verum est, quia non quero voluntatem mea, sed voluntate eius qui me misit. Vnde & in iudicando patris presentiam praeposit, & suam diuinam dignitatem & potestatem secundam postponit dicens, Venite benedicti patris mei, Ergo iustus iudex est filius: iudicantis vero honor & auctoritas, patris imperiales leges: sicuti & spiritus sancti officiosa aduocatio & consolatio, vnigeniti dei iusti iudicis est dignitas. Iam quae superius respondimus, etiam aduersus ista similiter valent. Quod enim voluntati & precepto patris obediens est filius, nec in hominibus demonstrat diuersam imparemque naturam, patris praecipientis, & filij obedientis: huc accedit quod Christus non tantum deus est, quia natura aequalis est patri, sed etiam homo qua natura maior est pater, cuius etiam non solum pater, verum & dominus est. Na inde

est & illud propheticum, Dominus dixit ad me filius meus es tu: ibi est quippe inferior substantia, qua pater maior sit, & serui forma cui dominus sit. Hac autē forma humanitatis eius, qua manete forma diuinitatis accepit, vt in similitudine hominum fieret, & habitu inueniretur vt homo: in iudicio quoq; apparebit, quo viuos & mortuos iudicabit. Ideo dictum est de patre, quod non iudicabit quenquam sed omne iudicium dedit filio, Formam namq; in Christo filij hominis tunc ab eo iudicandi videbunt impij, de quibus dictum est, Videbunt in quem coixerunt. Dei vero formam in eodem ipso Christo, qua aequalis est patri, vtique non videbunt. Vnde Prophetia praecessit, Tollatur impius vt non videat claritatem dei. Quia & ad hoc pertinet, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Denique hoc apertissime testatur vbi dicit, Potestatem dedit ei & iudicium facere, quia filius hominis est: no ergo quia filius dei est, nam secundum hoc coeterna illi cum patre & vna eademque potestas est: sed quia filius hominis est, quod esse cepit ex tempore, vt potestas ei daretur in tempore. Quod non ita dicitur, tanquam eam sibi & ipse non dederit, id est, naturam in se humanam no dederit potestatem, illa que in eo natura diuina est: absit hoc credere. Quomodo enim aliquid faceret pater, nisi per vnigenitum filium, nec sine spiritu sancto, quia inseparabilia sunt opera trinitatis. Ac per hoc q; potestatem filio dedit, quoniam filius hominis est, per eundem ipsum ipsi dedit, quoniam filius dei est. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed honorifice & competenter tribuit patri, quod etiam ipse facit vt deo: quia de patre est deus. Ipse namq; deus est deo, pater autem deus, sed non de deo. Audiuit, inquit, a patre, Sede ad dexteram meam, & ideo sedet ad dexteram patris: tanquam paterna iussione non etiam sua id fecerit potestate. Hoc quidem nisi spiritualiter acceptu fuerit, filio pater ad sinistram erit. Quid est autem patris dextera, nisi aeterna illa ineffabilisq; felicitas, quod peruenit filius hominis, etiam carnis immortalitate percepta? Nam si velut manum dei patris, non secundum lineamenta corporis, quae in deo non sunt, sed secundum effectiuam virtutem sapienter & fideliter cogitemus, quid intelligimus, nisi ipsum vnigenitum per quem facta sunt omnia? De quo etiam Propheta dixit, Et brachium domini cui reuelatum est: Quomodo autem filius audit patrem, quomodo dicuntur a patre multa verba, vnico verbo: quomodo transeunt loquitur ei quem stabiliter loquitur: quomodo aliquid temporaliter ei dicit, in quo sibi coeterno iam erant omnia quae congruis quibusq; temporibus dicit, quis haec audeat querere, quis valeat inuenire? Et tamen, Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam: & quia dictum est, ideo factu est. Hoc ergo iam erat in verbo, quod verbu caro factum est. Et quia in verbo ante carnem iam erat veraciter, ideo in carne completum est efficaciter. Quia in verbo iam erat sine tempore, ideo in carne completum est suo tempore. In qua carne ascendit in caelum, qui de caelo non recessit, etiam cum inde descendit: & in qua sedet ad dexteram patris, brachium patris: & in qua descendit ad iudicium in iussu, in voce archangeli, & in tuba dei. Vbi illi minorem volunt videri filij potestatem, quia in iussu dictus est descendurus. Sed quare dū est ab eis, iussu cuius? Si patris, interrogandi sunt iterum, quibus temporalibus iubeat verbis pater aeterno suo verbo vt descēdat de caelo? Siquidem ipsa dei iussio quae fiet in tempore suo, iam erat ante omnia tempora in ipso

A in ipso dei verbo. Quod si filius dei per hoc quod filius hominis est, descendit de caelo: ergo per hoc quod verbum est, per ipsum iubetur vt descendatur de caelo. Na si no per ipsum pater iubet, no ergo pater per suu verbu iubet: aut aliud erit verbu, per quod iubeat vnico verbo. Et minor si iam illud vnicum erit, si & aliud erit. Facta sunt quidem patris ad filium, quaedam etiam temporaliter voces, sicut de nube sonuit, Tu es filius meus dilectus: no tamen vt filius vnigenitus per illas aliquid discederet, sed hi potius quos ita oportebat audire. Ac per hoc etiam ille transcuntium verborum sonus, non sine filio factus est filio, alioquin, non omnia per ipsum facta sunt. Sed nunquid, cum iubebatur vt descendat de caelo, talibus sonis & vocibus opus erit, quibus filius paternam nouerit voluntate? Absit hoc credere. Quicquid ergo illud erit quod fieri oportebit ad filium, no faciet pater nisi per eundem filium. Ad ipsum scilicet, quia filius hominis est, & factus est inter omnia. Per ipsum autem, quia filius dei est, etiam per illum fiunt a patre omnia. Si autem quod dictum est, In iussu, in voce archangeli: ipsius archangeli iussu volunt intelligi, sicut verba ipsa videtur sonare: quid eis restat, nisi vt angelis etiam minorem dicat vnigenitum filium, quorum iussis obedire perhibetur, si iubente minor est cui iubetur? Quauis quod dictu est, In iussu, in voce archangeli: possit etiam sic intelligi, vt ipsa vox archangeli iussu dei fieri accipiat, id est, vt angelus qui tuba dei esse intelligendus est, a domino deo iubeatur emittere vocem suam, quod inferiori creaturae necessarium erit audire, cu filius dei descendit de caelo. Ipsa est enim tuba de qua dicit alio loco, Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti. Dixit ergo filius, Sicut audio, iudico: siue ex humana subiectione, quia & filius hominis est: siue secundum illam, incommutabilem simplicemque naturam, quae sic est filij, vt tamen ei de patre sit: in qua natura no est aliud audire, aliud videre, aliud esse: sed quod est esse, hoc audire, hoc videre. Vnde ab illo ei est audire & videre, a quo illi est ipsum esse. Nam & illud q; alibi ait, Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: multo est ad intelligendum difficilius, quam hoc quod isti postuerunt, vbi dicit, Sicut audio iudico. Si enim non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, quomodo poterit iudicare, si patrem non viderit iudicantem? sed pater non iudicat quenquam, omne quippe iudicium dedit filio. Iudicat ergo filius, accepto a patre non aliquo, sed omni iudicio, quauis patrem non videat iudicantem, quia ille neminem iudicat. Quomodo igitur filius non potest a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, cum iudicet, nec patrem videat iudicantem? Non enim ait, no potest filius a se facere quicquam, nisi quod audierit patrem iubentem: sed, quod viderit patrem facientem. In ista intendant, ista cogitent, ista considerent, & eorum quodammodo, quantum fieri potest excarnetur intentio, qui carnalibus cogitationibus moluntur vnam trinitatem eandemque naturam, & substantiarum separare, distantiam, & potestatum gradibus ordinare. Ideo enim dictum est, quod no faciat aliquid filius a se, quia non est a se, & ideo quicquid facit, patrem videt facientem: quia videt ex ipso faciendi se habere potentiam, ex quo se videt existendi habere naturam. Et quod ait se no posse, no deficientis est, sed in eo quod de patre nat' est no permanentis: tamq; laudabile est omnipotentem non posse mutari, quam laudabile est q; omnipotens non potest mori. Possit enim filius facere, quod

non vidisset patrem facientem, si posset facere quod per illum non fecit pater, hoc est, si posset peccare, neq; natura immutabiliter bona, quae a patre genita est, conuenire. Hoc autem quia non potest, non deficienter no potest, sed potenter. Eadem namq; sunt opera patris & filij, no q; filius sit idē ipse qui pater est, sed quia nullu opus est filij, quod non per eum pater facit: nec vllū patris, quod no per filium simul facientē facit. Quae cumq; enim pater facit, haec eadem filius similiter facit. Evangelica est & ista sententia, filij ipsius consequenter ore prolata. Non sunt ergo alia filij, & alia patris opera, sed haec eadem: nec dissimiliter fiunt a filio, sed similiter. Cum autem non alia familia, sed haec eadem fiunt a filio, quae fiunt a patre, quid est, similiter, nisi non dissimili facilitate, non dissimili potestate? Si enim haec eadem ambo quidem faciunt, sed alter altero facilius & potentius, non vtique similiter ea facit filius. Cum vero & haec eadem & similiter, profecto nec alia sunt filij quam patris operantem operantium est diuersa potentia, nec vtique sine spiritu sancto. Neque enim a faciedis bonorum operibus, vllō modo amborum separabitur spiritus. Miro itaq; eodemq; vtique diuino modo ab omnibus fiunt opera omnium, ab omnibus etiam singulari. Nam omnium opera sunt caeli & terra, omnisq; creatura. De filio quippe dictu est, Omnia per ipsum facta sunt. Quis autem ab spiritu sancto audeat alienare opera quarumlibet creaturarum, quem cernit operari dona sanctorum? De quibus scriptum est, Omnia autē haec operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicique pro vt vult. Postremo cu sit Christus dominus omnium & super omnia benedict' deus in secula, quid ex omnibus negari potest, etiam spiritu sancti opus, qui est ipsum Christu in vtero virginis operatus? Cu enim angelo futurum partum sibi annunciati virgo dixisset, Quomodo fiet istud, quoniam virum no cognosco: responsum accepit, Spiritus sanctus superueniet in te. Singularum autem opera dicuntur, quae ad vnamquamque eorum manifestahtur pertinere personam. Sicut natus ex virgine non nisi filius. Et vox de nube, Tu es filius meus dilectus: ad solius personam pertinet patris. Et specie corporali, sicut columba, solus apparuit spiritus sanctus: tamen & illam carnem solius filij, & illam vocem solius patris, & illam speciem solius spiritus sancti, vniversa trinitas operata est: non quod inualidus sit vnusquisque eorum, sine alijs quod operatur implere: sed no potest operatio esse diuisa, vbi no solum aequalis est, verum etiam indisereta natura: ita vt cum tres sint, & eoru singulis quisque deus sit, tres tamen dij no sint: nam & pater deus est, & filius deus est, & spiritus sanctus deus est: nec filius idem qui pater est, nec idem spiritus sanctus qui aut pater aut filius: sed pater semper est pater, & filius semper filius, & amborum spiritus nunquam cuiquam eoru aut pater aut filius, sed semper vtriusq; spiritus: vniversa tamen trinitas vnus est deus. Quis itaque neget, non patrem, non spiritum sanctum, sed filium ambulasse super aquas? Solius enim filij caro est, cuius carnis illi pedes aquis impositi & per aquas ducti sunt. Absit autem vt hoc sine patre fecisse credatur, cu de suis operibus vniversaliter dicat, Pater autem in me manens, facit opera sua: aut sine spiritu sancto, cu similiter opus sit filij quod eiiciebat demonia. Illius quippe carnis ad solam filium pertinentis lingua erat, qua imperabatur demonibus vt exirent: & tamen dicit, In spiritu sancto eicio demonia. Item quis nisi solus filij resurrexit, quia solus mori potuit, qui carnem habuit: & tamen

Ioan. 1.

Psal. 64.

Roma. 3.

Galat. 3.

Galat. 2.

1. Timo. 2.

Ioan. 14.

Ioan. 8.

1. Ioan. 3.

Caput. X.

8

Caput. XI.

9

Caput. XI.

9

Psal. 109.

1. Thef. 4.

1

Ioan. 5.

Ibidem.

Math. 25.

Psal. 2.

Philip. 2.

Ioan. 5.

Zacha. 12.

Esaie. 26.

Math. 5.

Ioan. 5.

L

Ioan. 11.

Caput. XII.

Psal. 109.

Esaie. 53.

M

Psal. 109.

Ioan. 11.

Cap. XIII.

Caput. XV.

Ioan. 5.

1. Ambotum.

E

Ioan. 11.

1. Corin. 13.

1. Corin. 8.

Roma. 9.

Luc. 11.

Marci. 1.

Math. 3.

F

Math. 14.

Ioan. 14.

Marci. 1.

Math. 9.

Marci. 3.

Gtamen ab hoc opere quo solus filius resurrexit, non erat pater alienus, de quo scriptum est, Qui suscitauit a mortuis Iesum. An forte se ipse non suscitauit? Vbi est quod ait, Soluite templum hoc, & triduo suscitabo illud, Et quod potestatem habere se dicit ponendi & iterum sumendi animam suam? Quis autem ita desipiat, ut spiritum sanctum resurrectionem hominis Christi dicat non cooperatum, cum ipsum hominem Christum fuerit operatus? Est in homine simile quiddam, quanuis nequaquam illius trinitatis, quae deus est, excellentiae comparandum: ille enim deus est, ista creatura: habet tamen aliquid & ista, ubi qualicumque modo id quod de illa ineffabili dei natura dicitur, possit intelligi. Neque enim frustra non est dictum, Faciamus hominem ad imaginem tuam: tanquam pater filio loqueretur, aut ad imaginem meam: sed dictum est, ad imaginem nostram. Quod ex persona ipsius trinitatis rectissime accipitur. Tria itaque ista in hominis anima cogitemus, memoriam, intelligentiam, voluntatem, ab his tribus fit omne quod agimus. Et cum tria ista bene recteque sese habent, & bonum & rectum est omne quod facimus: si nec memoriam decipiat obliuio, nec error intelligentiam, nec iniquitas voluntatem. Ad dei quippe imaginem sic reformamur. Omne igitur opus nostrum ab his tribus fit. Nihil enim agimus quod non haec tria simul agant. Deinde cum de singulis loquimur, etiam quod ad singula pertinet agit ab omnibus. Neque enim sermonem quem de sola memoria facimus, memoria sola facit: sed intelligentia voluntasque cooperantur eum, quanuis ad solam memoriam pertinentem. Hoc & de duobus ceteris videre facillimum est. Nam quicquid de seipsa intelligentia loquitur, sine memoria & voluntate non loquitur. Et quicquid de seipsa voluntas dicit aut scribit, sine intelligentia memoriaque non facit. Quatenus sint autem ista similia, & rursum quantum dissimilia illi incommutabili trinitati, quae deus est, loquimur est: enucleatissime disputare. Sed ideo tatum hoc commemorandum putauimus, ut etiam de ipsa creatura aliquid adhiberem: unde isti si possunt intelligant, quam non sit absurdum quod de patre & filio & spiritu sancto dicimus, inseparabilia fieri ab omnibus opera, non solum ad omnes, verum etiam ad singulos pertinentia. Sicut ergo audit filius, iudicat: siue quia & filius hominis est, siue quia non de seipso est, sed verbum patris est. Quod enim nobis est cum audimus, verbum accipere, hoc illi est a patre verbum esse. Quoniam sic dici potest pater dedisse filio verbum, hoc est, ut verbum sit: quemadmodum dicitur dedisse filio vitam, hoc est, ut vita sit. Ipse nanque ait, Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso: non utique ut aliud sit ipse, aliud vita quae in ipso est, sed ut eadem vita sit idem ipse. Sicut nec pater aliud est quam vita, quae in ipso est: sed eam filius patri non dedit, quia patrem non genuit: dedit autem pater filio vitam, gignendo eum vitam, sicut est etiam ipse vita: non autem sic genuit verbum tanquam & ipse sit verbum. Vitam quippe cum dicimus, potest esse de nullo alio: sicut est patris vita, vel quod expressus dicitur, pater vita cui de alio non est ut sit: cum vero dicitur verbum, nullo modo potest nisi alicuius intelligi, & illius utique de quo est: non itaque sicut est filius deus de deo, lumen de lumine, vita de vita, ita dici potest verbum esse de verbo, quoniam solus est verbum: & sicut patri proprium est generare verbum, ita filio proprium est esse verbum: & ideo sicut audit iudicat, quia sicut genitum est verbum, ut idem verbum sit veritas, ita secundum veritatem iudicat. Et iudicium eius

utique iustum est, quia non querit voluntatem suam, sed voluntatem eius qui eum misit. Hoc enim dicit, ad illum hominem voluit referre intentionem nostram, qui voluntatem suam querendo, non eius a quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso, sed iustum iudicium habitum est de ipso. Ipse quippe faciens voluntatem suam non dei, moriturum se esse non credit: sed hoc iudicium eius, non iustum fuit: denique fecit & mortuus est, quia iudicium dei iustum est. Quod iudicium facit dei filius non querendo voluntatem suam, cum sit etiam hominis filius: non quia ipse in iudicando nulla voluntas est: quis enim hoc insipientissimus dixerit? sed quia non ita est voluntas eius propria, ut sit a voluntate patris aliena. Haec isti si cogitent, non carnalibus cogitationibus sic trinitatis potestates vel officia gradibus imparibus ordinarent, ut tanquam tres homines inaequalis ac dissimilis dignitatis faceret, tanquam imperatorem patrem, iudicem filium, aduocatum spiritum sanctum. Secundum quas enim iudicat filius, velut imperiales leges patris esse asserunt: in quibus honorem & auctoritatem filij constituunt iudicantis: officiosam vero aduocationem & consolationem spiritus sancti ad dignitatem iudicis hoc est dei vnigeniti pertinere: tanquam iudicis sit dignitas quod habeat aduocatum, sicut imperatoris est dignitas, quod secundum suas imperiales leges iudicaturum iudicem mittit. Qua sua cogitatione carnali, tamen naturae diuersitatem, de qua inter nos & ipsos maxima quaestio est, in his tribus personis demonstrare non possunt. Cum enim ad humanos mores ista referunt, & ab humani generis consuetudine quam cogitando possunt capere non recedunt, animalis enim homo non percipit ea qua sunt spiritus dei, quae aliud nos admonent, nisi quia & imperator & iudex & aduocatus homines sunt: Proinde iudex imperatorem etiam si potestate minor est, non minus homo est. Nec minus quam iudex homo est aduocatus, etiam si officio videtur iudici esse subiectus. Patris ergo & filij & spiritus sancti, etiam si disparem cogitent potestatem, naturam saltem constentur aequalem. Quid quod eos deteriore etiam quam humana est conditione confingunt? Fieri enim potest in rebus humanis, ut qui iudex fuerit, etiam imperator fiat. Hoc isti in illa trinitate nec imperatoris vnico filio praestare dignantur. Quod si forte ex humani iuris vel consuetudinis formula, maiestatis crimen etiam in filio nimium reformidat, aduocato certe puto quod concedere debeant, ut ad iudiciariam potestatem etiam aliquando perueniat. Ne hoc quidem volunt. Deteriore ergo est, quod absit, in illa trinitate quam in generis humani mortalitate conditio.

Porro scriptura sancta, quae istos diuinos actus non differentia potestatum, sed operum ineffabilitate metitur, aduocatum nostrum etiam ipsum iudicem nouit, dicente Apostolo Ioane, Si quis peccauerit, aduocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum. Quod etiam ipse significat ubi dicit, Rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis. Neque enim esset spiritus sanctus aduocatus alius, nisi hoc esset & filius. Qui tamen ut inseparabilia sua & patris opera demonstraret ait, Cum ipse iero, mittam eum ad vos. Quanuis alio loco dicat, Quae mittet pater in nomine meo: ubi ostenditur quod & pater & filius miserint spiritum sanctum. Sicut ostenditur per Prophetam quod & pater & spiritus sanctus miserint filium. Nam quis nisi filius per Esaiam aduentum suum praehucians dixit, Audite me Iacob & Israel quem ego vocabo: ego sum primus, & ego in aeternum,

num, & manus mea fundauit terram, dextera mea solidauit caelos, vocabo illos & astabunt simul, conuenient etiam vniuersi & audient, quis illis annunciauit haec? Diligens autem te, feci voluntatem tuam super Babylonem, ut tollatur semen Chaldaeorum. Ego locutus sum, ego vocaui, adduxi illum, & prosperam viam eius feci: conuenite ad me & audite ista, nec enim ab initio in obscuro locutus sum: cum fiebant ibi erant, & nunc dominus misit me & spiritus eius. Quid euidentius? Ecce ipse se dicit missum a spiritu sancto, qui fundauit terram & solidauit caelum. Vbi agnoscitur vnigenitus per quem facta sunt omnia. Consolatorem vero, quod officium tanquam personae infimae in illa trinitate isti spiritus sancto deputant, deum dicit Apostolus, sicut in epistola eius legimus ad Corinthios, Is qui consolatur humiles, consolatus est nos deus in praesentia Ieri. Sanctorum ergo deus est consolator. Ipsi quippe sunt humiles. Vnde tres viri illi in camino dicunt, Benedicite sancti & humiles corde dominum. Deus est itaque spiritus sanctus qui consolatur humiles. Proinde isti aut, quod nolunt, fateantur deum esse spiritum sanctum: aut si hoc de patre, vel de filio dictum ab Apostolo volunt accipi, desinant consolationis tanquam munere proprio separare a patre & a filio personam spiritus sancti. Iam illud, quod ideo spiritum sanctum filio minorem conatur ostendere, quod iste sit illius tanquam iudicis aduocatus, estiam homines sanctos eidem mira caecitate praeponeunt, de quibus ait idem dominus, Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Ibi respondeant, quid erit spiritus sanctus, cum filio iudex, an apud homines etiam iudices aduocatus? Absit autem ista a fidei corde recordia, ut sit iudicibus minor aduocatus spiritus sanctus, cum illi utique ut iudices sint, repleantur spiritu sancto, secundum quem viuentes sunt spirituales. Spirituales enim omnia iudicat. Quomodo ergo minor est iudice qui iudices facit, cum facit ut membra sint istius iudicis & suum templum, dicente Apostolo, Corpora vestra membra sunt Christi. Eodemque dicente, Corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti. Et tamen si apertissime legerent in sanctis scripturis Salomonem regem lignis & lapidibus iussi dei templum struxisse spiritum sanctum, deum esse spiritum sanctum dubitare non possent: cui tanta religionis seruitus quae patria dicitur, legitime exhiberetur in populo dei, ut illi etiam templum fabricaretur: cum dominus dicat, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruius: quod in Graeco est, λατρεύσεις. Et eum negare audent deum, qui non ligna & lapides, sed membra Christi habet templum. Sic enim spiritum sanctum subiiciunt potestati Christi, cum eius templum membra sint Christi: quemadmodum ipsum filium imperialibus legibus dei, cum ipse sit verbum dei, nec villo modo imperatoris verbum legibus subiaceat, sed leges faciat. Isti sane quorum disputationem accipi, cui respondeo, non audent idem dicere factum esse quod genitum, & duo ista discernunt, ita ut a patre filium genitum dicant, factum vero & a filio spiritum sanctum. Quod in scripturis sanctis nusquam legunt, cum filius ipse dicat, quod spiritus sanctus a patre procedat. Filius, inquit, patrem praedicat, spiritus sanctus filium annunciat. Quasi non annunciauerit filius spiritum sanctum esse venturum, aut & pater non praedicauerit filium, dicendo, Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene coplacui, ipsum audent. Ac per hoc non solum patris gloriam filium, verum etiam filij gloriam reuelat pater: nec solum filij spiritus sanctus, sed

etiam filius manifestat sancti spiritus dignitatem. Et ideo sicut filius patri, ita & pater filio: & sicut spiritus sanctus filio, ita & filius spiritus sancto perhibet testimonium. A patre autem & filio missus est spiritus sanctus: & a patre & spiritu, missus est filius. Filius, inquit, minister est patris: spiritus sanctus minister est filij. Nec attendunt quod isto modo meliores faciunt spiritus sancto Apostolos sanctos: qui cum se dei ministros esse dicunt, non eos isti utique etiam dei patris ministros negabunt. Eius quippe ministri facti sunt, in cuius nomine etiam baptizauerunt, id est, patris & filij & spiritus sancti. Ac per hoc secundum istorum vaniloquia, meliores erunt trinitatis ministri: si propterea minor est spiritus sanctus, quia solius minister est filij. Filius, inquit, iubetur a patre, spiritus sanctus iubetur a filio. Nusquam hoc in scripturis sanctis legunt, quanuis obedientem filium legamus secundum formam serui, qua maior est pater: non secundum formam dei, in qua vnus sunt ipse & pater. Legitur itaque in scripturis sanctis filius subditus patri. Ibi est enim forma serui, in qua & parentibus hominibus subditus erat, sicut Euangelium loquitur, Et descendit cum illis & venit Nazareth: & erat subditus illis. Non autem alicubi sancta scriptura dicit spiritum sanctum subditum filio. Proinde & quae iubet pater, operatur filius propter formam serui. Et quae pater operatur, operatur & filius propter formam dei. Non enim ait, quaecumque pater iubet, haec filius facit: sed ait, Quaecumque pater facit, haec & filius facit similiter. Porro si spiritum sanctum ideo haec loqui dicunt quae mandat filius, quia scriptum est, De meo accipiet & annunciat vobis: cur non & filius ea loquitur quae mandat spiritus sanctus, cum dicat Apostolus, Quae dei sunt nemo scit nisi spiritus dei: & cum ipse Iesus de seipso impletum esse confirmet, quod scriptum est, Spiritus domini super me, propter quod unxit me euangelizare pauperibus: Si enim propter hoc vnctus est euangelizare pauperibus, quia spiritus domini super eum erat: quid euangelizabat pauperibus, nisi quod spiritus domini habebat, quo repletus erat? Na & hoc de illo scriptum est, quod repletus sit spiritus sancto. Filius, inquit, adoratur & honoratur: spiritus sanctus adoratur & honoratur filium. Hic non opus est scipulose velle discernere, inter honorare & adorare, quid distet, propter formam enim serui dicuntur ista de filio. Dicant si possunt, ubi legerint adorari filium a spiritu sancto. Quod enim subiiciunt unde hoc probare conetur, quia videlicet scriptum est, Pater ego te honorificauit super terram, opus quod dedisti mihi consummaui: & de spiritu sancto, ille me honorificabit, quia de meo accipiet & annunciat vobis, ad rem de qua agitur non pertinet. Honorat enim omnis qui adoratur, non autem adoratur omnem qui honoratur. Nam & fratres secundum Apostolum inuicem se honore praenuntiant, nec tamen inuicem adorant. Alioquin si honorificare, hoc est adorare: dicat, si placet, quod filium adoret & pater, & hoc iubente filio qui ei dicit, Honorifica me. Quod autem dixit de spiritu sancto, De meo accipiet: soluit ipse quaestionem: ne putetur quasi per quosdam gradus sic de illo esse spiritus sanctus, quomodo est ipse de patre, cum ambo de patre, ille nascatur, ille procedat. Quae duo in illius naturae sublimitate discernere, omnino difficile est. Ergo ne hoc putaretur, ut dixi, continuo subiicit, Omnia quae habet pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet. Ita sine dubio intelligi volens quod de patre accipiat. Sed ideo de ipso, quia omnia quae habet pater, ipsius sunt.

Cap. XVII

Ioan. 5.

Cap. XVII

1. Cor. 2.

Matth. 19.

Cap. XX.

Daniel. 3.

1. Cor. 7.

Galat. 1.

Ioan. 2.

Ioan. 10.

1. Cor. 12.

M

Cap. XIX.

1. Ioan. 2.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Ioan. 14.

Esai. 48.

Cap. XXII.

14

Philipp. 1.

16

Luc. 21.

E

17

Ioan. 5.

Ioan. 16.

1. Cor. 2.

Esai. 61.

Luc. 4.

Luc. 5.

Ca. XXIII.

18

Ioan. 17.

Ioan. 16.

Roma. 12.

19

Ioan. 16.

G sunt: Hæc autem non est diuersitatis naturæ, sed vnus
 20 principij commedatio. Secundum hoc itaq; spiri-
 tus sanctus non a seipso loquitur, quia nõ est a seipso qui
 de patre procedit. Sicut nec filius potest a se facere quic-
 quam, quia nec ipse a seipso est, sicut iam superius expo-
 sui: non quod in omnibus nutum patris expectet: non e-
 nim ait, Nisi quod viderit patrem inuenientem: sed quod
 viderit patrem facientem, secundum ea quæ iam dispu-
 21 tauimus. Quod autem in omnibus spiritus sanctus
 Christi præceptum expectet vt dicunt, legant si possunt.
 Quod enim dictum est, non a se loquitur: non est dictum
 quæcunq; a me audierit, sed quæcunq; audierit loquitur.
 Cur autem dictum sit, paulo ante iam claruit ex ipsius
 quam cõmemorauimus domini expositione, vbi ait, Omnia
 quæ habet pater, mea sunt, propterea dixi de meo acci-
 piet. Vnde autem accipiet, inde est proculdubio quod lo-
 quitur, quia inde audit vnde procedit. Scit enim dei ver-
 bum procedendo inde vnde nascitur verbum, ita vt sit
 communiter spiritus & patris & verbi. Nec moueat
 quod futuri temporis verbum est, accipiet: quasi nõdum
 haberet. Indifferenter quippe dicuntur temporis verba,
 quanuis sine tẽpore manere intelligatur æternitas. Nam
 H & accepit, quia de patre processit: & accipit, quia de pa-
 tre procedit: & accipiet, quia de patre procedere nun-
 quam desinet: sicut deus & est & fuit & erit, & tamẽ ini-
 tium vel finem temporis, nec habet, nec habuit, nec ha-
 22 bebuit. Filius, inquiunt, pro nobis interpellat patrem,
 & spiritus pro nobis postulat filium. Sicut legat, quod
 filius interpellat patrem, secundum ea quæ superius nos
 etiam commemorantes diseruimus, ita inueniant vnde
 de proferant, quod spiritus postulet filium. Quod enim
 dicit Apostolus, Quid enim oremus sicut oportet ne-
 scimus, sed ipse spiritus interpellat gemitibus inenarra-
 bilibus: qui autem scrutatur corda, scit quid spiritus sa-
 piat, quia secundum deum interpellat pro sanctis: quomo-
 do libet isti accipiant, multum enim ad eos est hoc sic ac-
 cipere quemadmodum accipiendum est, nõ est dictum,
 interpellat Christum aut interpellat filium: interpellat
 autem spiritus sanctus dictum est, quia interpellare nos
 facit. Sicut deus dicit, Nunc cognoui: quasi ante nesciret:
 quod quid est aliud, nisi feci: vt cognoscas? Vnde est &
 illud Apostoli, Nunc autem cognoscentes deum, immo
 cogniti a deo. Ne sibi tribuerent quod cognouerunt deũ:
 sic ergo ait, cogniti a deo, vt intelligeret quod illos gra-
 23 tia sua deus fecit cognitores suos. Secundum istum lo-
 cutiois modum dictum est, Et nolite contristare spi-
 ritum sanctum dei: hoc est, nolite nos contristare qui se-
 cundum spiritum dei contristamur ex vobis. Charitate
 quippe cõtristabantur, quam diffundeat spiritus sanctus
 in cordibus eorum, & per hoc eos de malis fratrum tri-
 stes ipse faciebat. Denique idem Apostolus, Accepistis,
 inquit, spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus
 abba pater. Et alibi eundem sensum commemoras, Mis-
 sit, inquit, deus spiritum filij sui in corda vestra, clamã-
 tem abba pater: Quomodo ibi in quo clamamus, quo-
 modo hic clamantem, nisi quia clamantem hic ait, clã-
 mare facientem? Vt autem secundum ipsorum sensum
 sic accipiamus clamantem, tanquam non clamare nos
 faciat, sed ipse clamet: ecce dicendo, abba pater, non in-
 terpellat filium sed patrem. Non enim audebunt dicere
 filium Christi esse spiritum sanctum. Nam vtiq; ne hoc
 dicerent, non genitum a filio, sed factum dicere malue-
 runt. Non ergo scimus per nos ipsos quid oremus sicut
 oportet, sed ipse spiritus interpellat, id est, interpellare
 nos facit quæ sunt secundum deum. Quod nisi faciat, non

oramus, nisi secundum istum mundum, ad explendam K
 concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum,
 & ambitionem seculi, quæ non sunt a patre, sed ex mun-
 do sunt. Quanuis nonnulli id quod dictum est, ipse spi-
 ritus interpellat gemitibus: de spiritu hominis intelli-
 gendum arbitrentur. Totius bonitatis & sapientie
 & virtutis patris, vitam & veram, propriam & condi-
 23 gnam imaginem dicunt filium. At Apostolus Paulus, nõ
 virtutis dei & sapientie imaginem, sed eum ipsum esse
 dicit dei virtutem & dei sapientiam. Eo ipso igitur quod
 imago patris est filius, virtus eius & sapientia est. Imago
 autem plena atque perfecta, id est, non ab illo ex nihilo
 facta, sed de illo genita, nihil minus habet quam ille cu-
 ius imago est. Patris quippe imago summa, id est, ita si-
 milis vt in ea dissimile aliquid non sit, filius est vnige-
 24 nitus. Non sunt tamen ausi dicere imaginem filij
 spiritum sanctum, sed manifestationem. Propter hoc nec
 genitum, sed factum ab illo esse dixerunt. Quod de scri-
 pturis sanctis omnino non intelligunt. Quis au-
 tem catholicus dixerit, partem patris esse filium, aut par-
 tem filij spiritum sanctum? Quod ita negandum puta-
 uerunt, tanquam inter nos & ipsos nulla inde sit quæ-
 25 stio. Eiusdem naturæ dicimus esse trinitatem non ali-
 quam ibi personam partem cuiuspiam nũcupamus. Sed
 quod ita negant partem patris esse filium, vt tamen di-
 cant proprium & dilectissimum, perfectum & plenum
 vnigenitum filium: quæredum est ab eis, quos filios suos
 facit deus voluntarie, gignens eos verbo veritatis, cũ ad
 eam perfectionem peruenerint, vt perfectiores esse non
 possint, vtrum sint etiam ipsi proprii & dilectissimi, per-
 26 fecti & pleni filij dei? Quod si erunt, nec vnigenitus ille
 erit, quia æquales multos habebit, sed tantummodo pri-
 mogenitus. Si autem nõ erunt, quomodo accipienda est
 illius plenitudo atq; perfectio, nisi vt sit: prorsus gignenti
 æqualis, & in nullo omnino dissimilis: atq; vt id breuius
 planiusque dicamus, sint isti filij gratia, ille natura: quia
 in istis est participatio diuinitatis, in illo est plenitudo.
 Quanuis & ille quod suscepit hominẽ, & verbum caro
 factum est; non sit natura sed gratia: verbi tamen quod
 patri æquale est permanere natura. Deinde respon-
 27 deant, quia non filium, sed primum & præcipuum opus
 filij præ cæteris vniversis dicunt esse spiritum sanctum:
 vtrum illi filij meliores futuri sint spiritus sancto, quos vo-
 luntarie genuit pater verbo veritatis? Quomodo enim
 nõ coguntur hoc dicere, cum proculdubio melius sit fi-
 28 lios esse patris, quam opus filij? Hæc cogitent, & emen-
 dent vanas impiasq; blasphemias, atq; fateantur in illa
 trinitate nullam personam, præter quod filius manens
 deus, homo factus est, omnino esse creaturã, aut aliquid
 a deo factum esse: sed totum quicquid illud est, summum
 verum immutabilem deum. Absit enim vt quemad-
 29 modum sapiunt, pater maior sit filio suo, secundum id
 quod vnigenitum verbum eius est, sed secundum id quod
 verbum caro factum est. Sed quid mirum, quãdo in ea-
 dem carne factus est etiã angelis minor: absit vt quem-
 admodum blasphemãt, incomparabiliter maior & me-
 30 lior sit filius spiritus sancto. Et quod insanissimum est
 credere, templum minoris sint membra maioris. Pa-
 ter quidẽ, deus & dominus est filio suo, quia in eo forma
 seruilis, quæ prophetabatur, cum diceretur, Dominus di-
 xit ad me, filius meus tu. Cui etiam in eadem prophetia
 dicit idẽ filius, De ventre matris meæ deus meus es tu.
 De ventre quippe matris eius vbi hominem assumpsit,
 deus eius est. Qui propter quod eum non solũ ante vẽ-
 trem matris, sed ante omnia secula cõternum genuit,
 pater

Ca. XXVI.

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

Caput. XX-
III.

Cap. XXV.

Roma. 8.

Gene. 22.

Galat. 4.

Ephes. 4.

Roma. 8.

Galat. 4.

† legunt.
Ca. XXVII.

L

Iacobi. 1.

Ioan. 1.

26

M

27

Caput. XX-
VIII.

29

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

Psal. 1.

A pater eius est. Vbi autem vel in somnis audierunt,
 scripturam sanctam dixisse filium deum & dominũ esse
 31 spiritus sancti? Pater, inquiunt, immobiliter & im-
 passibiliter volens filium genuit: filius sine labore & fa-
 tigatione sola virtute sua spiritũ fecit. O præcipuum lau-
 dem filij & spiritus sancti. Quasi nos pater mobiliter &
 passibiliter inuitus genuerit, qui nos voluntarie genuit
 verbo veritatis: aut filius cum labore & fatigatione cõ-
 32 lum & terrã creauerit? Aequentur ergo ista opera se-
 cundum istos, vel filio vel spiritui sancto: aut si nullo mo-
 do æquatur, quid profuit hoc dicere vnde nulla sit quæ-
 stio, quod scilicet sine vilo labore & fatigatione vel gi-
 gnat pater, vel faciat filius? Videant sanẽ quomodo di-
 cant, quod sola virtute sua filius fecerit spiritum sanctũ.
 Isto enim modo cogitur fateri aliquid fecisse filium, quod
 nõ viderit patrem facientem. An placet eis dicere, quod
 etiam pater fecerit spiritum sanctum? Non ergo eum so-
 la virtute sua fecit filius. An alterum fecit prior pater,
 vt posset filius facere quem fecit, qui non potest facere
 nisi quod viderit patrem facientem? Et quid est quod
 non alia similia, sed quæcunq; pater facit, hæc eadem fi-
 33 lius facit similiter? Si hæc cogitare conentur, proculdu-
 bio turbabuntur eis omnia quæ sibi carnali cogitatione
 componunt. Verum est autem, quod pater omnibus
 34 quæ sunt dedit vt essent, & ipse quod est a nemine accep-
 tit: sed æqualitatem suam nulli dedit, nisi filio qui na-
 tus est de illo, & spiritui sancto qui procedit de illo. Quæ
 cum ita sint, nõ est ista, quam volunt isti, differentia tri-
 nitatis: quia indifferens in trinitate natura, indifferens
 in trinitate potentia est: vt omnes honorificent filium
 sicut honorificant patrem, quod ipse ait, Et qui volunt pie
 viuere, dominum deum suum adorent, & illi soli serui-
 ant. Quod & antiquis patribus dei lege præceptum est,
 nec vilo modo aliter fieri potest, vt soli domino deo no-
 stro ea quæ deo debetur seruitute seruiamus: ipsa est e-
 nim quæ Græce appellatur λατρεία. Quod verbũ ibi po-
 situm est cum diceretur, Illi soli seruius. Nullo modo in-
 quã hoc fieri potest, nisi ipse dominus deus noster vni-
 uersa sit trinitas. Alioquin istam seruitutem, quæ latria
 dicitur, quam non debent serui eis quos secundum car-
 nem dominos habent, sed omnes homines soli domino
 deo suo. Hanc ergo seruitutem non exhibebimus filio, si
 de patre dictum est, & illi soli seruius. An exhibe-
 35 bimus patri, si de filio dictum est, & illi soli seruius. Iam
 vero si aliquibus terræ molibus spiritui sancto templum
 fabricaremus, quis dubitaret ei nos latria, id est, ista de
 qua nunc loquor seruitute seruire? Quomodo ergo non
 ei seruitutem quæ latria dicitur, exhibemus, cui templũ
 non facimus, sed nos ipsi sumus? Et quomodo nõ & ipse
 36 deus noster est, de quo dicit Apostolus, Nescitis quia tẽ-
 plum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis. Et paulo
 post, Glorificate ergo deum in corpore vestro: Corpora
 autem nostra, templum in nobis dicit esse spiritus sancti.
 Cum igitur & patri & filio & spiritui sancto ista quæ la-
 tria vocatur seruitute seruiamus, audiamusq; legem dei
 præipientem, vt nulli alteri, sed soli domino deo no-
 stro hanc exhibeamus: proculdubio vnus & solus domi-
 nus deus noster est ipsa trinitas, cui vni & soli talẽ ser-
 37 uitutem pietatis iure debemus. Sicuti nemo potest,
 inquit, sine filio ad patrem trãsire: ita & nemo potest
 sine spiritus sancto filium in veritate adorare: quali & ad
 filium sine patre quisquam possit venire, cum ipse dicat,
 Nemo venit ad me nisi pater qui misit me traxerit illũ:
 aut ad spiritum sanctũ sine patre & filio peruenire pos-
 38 semus; quia eum sua nobis conferunt gratia. Quid est
 Tomus sextus.

enim aliud ad eos venire, nisi eos habitantes in nobis D
 habere? Hoc enim modo & ipsi ad nos veniunt, cũ deus
 vbique sit, & nullo corporali contineatur loco. Ipse sal-
 uator dicit de se & de patre, Veniemus ad eum, & man-
 39 sionem apud eum faciemus. Et de spiritus sancto dicit,
 Nisi ego abiero, aduocatus non veniet ad vos. Quid est
 40 ergo quod dicunt, Sicuti nemo potest sine filio ad patrem
 trãsire, ita & nemo potest sine spiritus sancto filium in
 veritate adorare: & deinde subiungunt, Ergo in spiritus
 sancto adoratur filius. Nunquid nam hæc indicant diffe-
 rentiam naturarũ, de qua inter nos & illos vertitur quæ-
 stio? Nam si nemo potest sine spiritus sancto filium in ve-
 ritate adorare, & in spiritus sancto adoratur filius, profe-
 41 cto veritas est etiam spiritus sanctus: quia cum in illo a-
 doratur filius, sicut ab eis dictum est, in veritate adora-
 tur, vt ipse filius ait, Ego sum veritas: ergo & in seipso a-
 42 doratur, cum in veritate adoratur. Ac per hoc & in ipso
 & in spiritus sancto adoratur filius. Quis autem ita sit im-
 pius, vt inde separet patrem? Quomodo enim non & in
 illo adoramus, in quo viuimus, mouemur & sumus? Pro-
 43 inde adorari filium in spiritu sancto etiã nos dicimus,
 Adorari autem filium ab spiritus sancto, legat si possunt.
 Nam per filium glorificari patrem, quis negat? Sed
 & filium glorificari per patrem negare quis audeat? Cui
 44 dicit ipse filius, Glorifica me. Cui etiam dicit, Ego te glo-
 rificauit. Glorificare autem & honorificare & clarificare,
 tria quidem verba, sed res vna est, quod Græce dicitur
 δόξαζειν: interpretum autem varietate, aliter atque aliter
 45 positum est in Latino. Spiritus sancti opus & dili-
 gentia est, inquit, sanctificare & sanctos custodire, &
 46 non solum rationabilia, vt quidam putant, sed & irra-
 tionabilia plura sanctificare: & eos qui ceciderunt pro-
 pter suam negligentiam, ad pristinum statum reuocare:
 ignorantes docere, obliuiscetes admonere, peccantes
 arguere, pigros hortari, de salute sua cogitare & solite
 agere, errantes ad viam veritatis deducere, infirmos cu-
 rare, & fragilitatẽ corporis per alacritatem anime con-
 tinere, & ad amorem pietatis & castitatis confirmare;
 & omnes illuminare: super omnia fidem & charitatem
 præbere singulis: pro studio quoq; & diligentia, pro sim-
 47 plicitate & sinceritate metis, pro mensura fidei & me-
 rito cõuersationis, gratiam & donationis ad utilitatẽ di-
 uidere, & vnusquisq; in quo opere & proposito fuerit ha-
 bilis in ipso ordinare. Facit hæc quidem spiritus sanctus.
 Sed absit vt sine filio faciat. Quis enim sic deniet a
 48 via veritatis, vt neget a Christo custodiri sanctos, lapsos
 autem in statum pristinum reparari, ignorantes doceri,
 obliuiscetes admoneri, peccantes argui, pigroshortari,
 errantes ad viam veritatis adduci, infirmos sanari, ce-
 cos illuminari, & cetera quæ isti spiritus sancto, tanquã
 solus ea faciat, tribuenda putauerunt? Vt enim de cate-
 49 ris, ne longum sit, taceam, quomodo negabunt a Chri-
 sto doceri sanctos, quibus idem dicit, Nolite vocari ab
 50 hominibus rabbi, vnus est enim magister vester Chri-
 stus: Quomodo negabunt a Christo illuminari, de quo
 scriptum legunt, Erat lumen verum quod illuminat om-
 51 nem hominem: Spiritus ergo sanctus, sicut sine Chri-
 sto non docet aut illuminat quenquam, ita sine Christo
 nõ sanctificat quicquam. Illud autem quod per Prophe-
 52 tam deus dicit, Vt sciat quia ego sum qui sanctifico eos:
 eligant a quo dictum velint credere. Si a patre, cur ab eo
 separant opera sanctificatoris spiritus sancti, cum san-
 53 tificari sanctos a spiritus sancto tanquam proprie ac se-
 parabiliter putant? Si a filio, saltem ab ipso non separent
 opera sanctificatoris spiritus sancti. Si ab spiritus sancto,
 c ij deus

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Ioan. 14.

Ioan. 14.

Acto. 17.

Ca. XXXI.

35

Ioan. 17.

c. XXXII.

36

Marci. 13.

Ioan. 1.

Exodi. 31.

G deus est etiam spiritus sanctus, quod illi nolunt, qui per Prophetam dicit, Ut sciant quia ego sum qui sanctifico eos. Si autem, quod melius intelligitur, vox illa ipsius trinitatis est per Prophetam: nullo dubitante, unus deus est pater & filius & spiritus sanctus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorum, Amen. Cum itaque fateamur fieri à spiritu sancto quæ ab illo fieri commemorauerunt, non est ex eo consequens quod adiungunt, Alium esse à filio spiritus sanctum natura & ordine, gradu & affectu, dignitate & potestate, virtute & operatione. Quandoquidē nec hominum diuersa natura est, quorum separabilia opera esse possunt, quod trinitatis esse non possunt. Ordo autē, gradus, affectus, qui inuenit in creatura disparitate & infirmitate, nullus est in illa coæterna & æquali & impassibili trinitate. Dignitas vero, potestas, virtus, quomodo non æqualis est omnibus, qui & eadem & similiter operantur? Quod enim dicit eos operatione diuersos, hoc omnino falsum esse conuincimus. Quod autem in isto sermone subnectunt, Impossibile esse ut vnus idemq; sit pater & filius, generans & nascens, cui testimonium perhibetur & qui testimonium perhibet: maior, & is qui maiorem confitetur: is qui ad dexteram sedet aut stat, & is qui sedis dat honorem: qui missus est, & is qui missus: discipulus & doctor, ut ipse docuit dicēs, Sic uti docuit me pater, sic loquor: similis & imitator: & is cuius est similis, & quem imitatur: is qui orat, & is qui exaudit: is qui gratias agit, & is qui benedicit: is qui suscipit mandatum, & is qui dedit mandatum: minister & præcipiēs, supplex & eminens, subditus & superior, vnigenitus & ingenuitus, sacerdos & deus. Ex parte aliqua verissime dicunt, sed ea contra Sabellianos, non contra catholicos dicunt. Illi enim vnum & eundem dicunt filium esse qui pater est. Nos autem patrem gignentem & filium genitum duas dicimus esse personas, sed non duas diuersasq; naturas. Non ergo vnus & idem est pater & filius, sed vnus pater & filius. Quod vero maior est pater, non pertinet ad naturam gignentis & geniti, sed hominis & dei. Secundum quam formam suscepti hominis, & ad dexteram patris sedet vel stat, & orat & gratias agit: & sacerdos est, & minister est: & supplex est, & subditus est. Secundum autem formam dei in qua æqualis est patri, vnigenitus est & gignenti coæternus. Et licet sit primogenitus omnis creaturæ, quia in illo condita sunt omnia, priusq; ille est genitus quam hæc condita, tamen sempiternus est sicut pater, nec cepit ex tempore. Nam & patrem rectissime dicimus priorem esse quam vniuersa quæ condidit, quanuis genitus non sit. Nihil enim tam primum quam id ante quod nihil est. Sed sicut nihil est ante patrem, ita nihil est ante vnigenitum filium, patri vtique coæternum. Neque enim quia ille genuit, ille genitus est, ideo est pater tempore anterior. Nam si inter patrem gignentem & genitum filium aliquod tempus est, profecto tempus est ante filium. Et non est iam filius primogenitus omnis creaturæ, quia & tempus vtique creatura est. Nec omnia per ipsum, si tempus ante ipsum: sed omnia per ipsum, nullum ergo tempus ante ipsum. Ac per hoc, quemadmodum ignis & splendor qui ex igne gignitur & circumquaque diffunditur, simul esse incipiunt, nec genitus à gignente præceditur: sic deus pater & deus de deo filius esse simul incipiunt, quia pariter sine vilo initio temporis sunt, nec genitus à gignente præceditur. Et sicut ignis gignens & splendor genitus coæui sunt, ita & deus pater gignens, & deus filius genitus, coæterni sunt. Sed quia iste est de illo, non

ille de isto, ideo & mandatum accepit à patre, cum mandatum ipse sit patris: & docet eum pater, cum ipse sit pater terna doctrina. Sic enim accepit à patre vitam, cum sicut pater ipse sit vita: ita est & patri similis, vt in illo sit omnino dissimilis. Testimonium vero cum inuicem sibi perhibeant pater & filius, quomodo isti alterum eorum faciant testimonium perhibentem, & alterum cui testimonium perhibetur, ignoro. Nonne pater dicit, Hic est filius meus dilectus. Nonne filius dicit, Testimonium perhibet de me qui misit me pater? Cur ergo eos ita distinguunt, vt patrem dicant cui testimonium perhibetur, & filium qui perhibet? Cur vsque ad ista sunt vani, vsque ad ista surdi, vsque ad ista cæci? De patre autem mittente & misso filio, iam in superioribus huius disputationis partibus satis abunde tractatum est. Nunquam sanè, vt impietas ista delirat, pater præscius erat se vnigeniti dei patrem futurum: quia nunquam non pater erat, habens filium coæternum, & generans sine tempore, per quem condidit tempora. Et sicut deum se non præsciuit futurum quod semper erat: sic nec patrem, quia cum filio semper erat, nec magno filio maior, nec bono melior: quia non patri tantum, sed vniuersæ trinitati dictum est, Tu es deus solus magnus: Nec de patre tantum, sed de vniuersa trinitate recte intelligitur dixisse idem filius: Nemo bonus nisi vnus deus: Tunc inquam, hoc dixit, quando eum appellauit magistrum bonum, qui eum nondum intelligebat deum: Tanquam diceret, Si vocas bonum, intellige deum: nemo enim bonus nisi vnus deus. Trinitas ergo vnus deus solus magnus & bonus, cui vni & soli, sicut præcepit lex eius, illa quæ Iatria dicitur seruitute seruimus. Absit autem vt dicamus, humilitatis, non veritatis gratia filium aliquando sic loqui, vt se patri subiiciat eumq; maiore esse testetur. Nouimus quippe in filio formam serui, non fictam simulatamq;, sed veram: propter quem scilicet humanum habitum, & propter quod ipse de patre, non pater de illo deus est, dicit illa omnia, de quibus isti occasione accipiunt, diuersas patris & filij credere ac predicare naturas. Et cum se tanta ista voragine impietatis immergant, nos tanquam opprobrio noui nominis homouianos vocant. Ita enim sese habet catholica veritatis antiquitas, vt ei omnes hæretici diuersa nomina imponant, cum ipsi sua singula sicut ab omnibus appellantur obtineant Arriani quippe & Eunomiani, non alij hæretici nos vocitant homouianos, quia contra eorum errorem, Græco vocabulo *ὁμοούσιον* defendimus patrem & filium & spiritum sanctum: id est vnus eiusdemq; substantiæ, vel vt expressius dicatur, essentie, quæ *ὁμοία*. Græce appellatur: quod planius dicitur, vnus eiusdemq; naturæ: Et tamē si quis istorum qui nos Homouianos vocant filium suum non cuius ipse esset, sed diuersa diceret esse naturæ, ex hæredari se ab eo mallet filius q̄ hoc putari. Quanta itaq; impietate isti cacantur, qui cum confiteantur vnigenitum dei filium, nolunt eiusdem naturæ cuius pater est confiteri, sed diuersa atque impari & multis modis rebusque dissimilis, tanquam non de deo natus, sed ab illo de nihilo sit creatus: Ac per hoc & ipse creatura sit, gratia filius non natura. Ecce qui nos quasi macula noui nominis vocant homouianos, nec se ipsos cum ista sentiunt intuentur insanos. Quod autem ante omnia secula natum fatentur filium, quomodo non sibi ipsi contrarij sunt, eum natum dicere ante omnia secula, cuius natiuitati anteponit aliquid temporis, quasi non aut secula aut seculorum partes quæcunq; sint tempora: Quod vero dicit Apostolus, etiam in futuro seculo patri

A patri filium subiectum futurum, vbi ait, Tunc & ipse subiectus erit ei qui illi subiecit omnia: quid mirum, quandoquidem illa in filio forma humana mansura est, qua semper maior est pater: Quanuis non defuerint, qui illa tunc filij subiectionem, ipsius humanæ formæ in diuinam substantiam commutationem intelligendam putauerint, tanquam hoc cuique rei subiiciatur, quod in eam conuertitur & mutatur. Sed nos quid hinc sentiamus ostendimus, magis ideo dixisse Apostolum etiam tunc patri filium subiectum futurum, ne quis in eo putaret spiritum & corpus humanum aliqua conuersione periturum: vt sit deus omnia, non tantum in illius vnus forma hominis, sed in omnibus, id est, vt ad habendam vitam, & satiantium in bonis desiderium nostrum, natura diuina sufficiat. Tunc enim deus omnia erit in omnibus, cum præter ipsum nihil omnino habere velle ceperimus. Omnia quippe ipse nobis erit, quando ipso sufficere, nihil deerit. Iustum vero obaudisse filium antequam acciperet carnem, vnde isti existiment nescio. An accipere carnem iustus est, vt hoc videatur fecisse iustus, quod fecit missus? Itero ergo ad illa redeant, quæ superius disputata sunt, & querant atq; inueniant si possunt, pater vnico verbo quo alio iusserit verbo: & vtrum dignum fuerit, vt temporali iubētis verbo verbum subderetur æternum. Atque hinc intelligant, quia non eum patris iussio, tanquam suæ non fuerit potestatis, compulerit: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Quod autem humiliavit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, iam vtique acceperat carnem. Arbitror me ad omnia respondiisse quæ continet Arrianorū sermo, qui nobis vt ei responderemus à quibusdam fratribus missus est. Qui vt possit inspicere ab iis qui hæc legunt & vtrum ad omnia responsum fuerit explorare desiderant, huic eum nostræ disputationi præscribendum putauimus: vt prius legatur ipse, ac deinde nostra responsio. Quoniam non vbiq; textum verborum eius interposuimus: ne nimis longum faceremus hoc opus nostrum, quod tandem isto fine cōcludimus.

F I N I S.

Huius operis non meminit in libro Retractionum, tamen ipse est phrasis. Prior pars habet acta, quibus adiecit scripto coronidem.

DE DIVI AVRELI
LII AVGVSTINI HIPPONENSIS
 Episcopi, contra Maximinum hæreticum Arrianorum Episcopum,
 Liber primus.

CVM Augustinus & Maximinus Hipponeregio vnum in locum conuenissent, præsentibus multis, tam clericis quam laicis, MAXIMINVS dixit, Ego non ob istam causam in hanc ciuitatem adueni, vt altercatione proponam cum religione tua, sed missus à comite regis multa contemplatione pacis adueni. Reuera enim Heraclio presbytero amabili pactione mecum tractanti, responsum dedi vt valui, ita tamen ab ipso prouocatus, quique intantum exarsit, vt etiam & aduentum tuum contra me prouocaret. Et quia dignata est religio tua mihi facere iniuriam, si interrogat, in

Tomus sextus.

quibus valeo responsum dabo: si aliquod rationabile dixeris, necesse est vt sequar. Si quod enim de diuinis scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est vt audiamus. Hæc vero voces quæ extra scripturam sunt, nullo casu à nobis suscipiuntur. Præterea cum ipse dominus moneat nos & dicat: Sine causa colit me, docentes mandata & præcepta hominum: AVGVSTINVS dixit, Si ad ista omnia respondere voluero, id etiam ego agere videbor, ne veniat ad causam. Præterea vt cito agamus quod instat, dic mihi fidē tuam de patre & filio & spiritu sancto. MAX. respondit, Si fidem meam postulas, ego illam teneo fidē quæ Arimini à trecentis & triginta Episcopis, non solum exposita, sed etiam subscriptionibus firmata est. AVG. dixit, Iam dixi, & hoc ipsum repeto, quia respondere nolui: Dic mihi fidē tuā de patre & filio & spiritu sancto. MAX. respondit, Cum enim non defecerim à responsione, cur accuser à tua religione quæ responsum non dederim? AVG. dixit, Propterea dixi te respondere noluisse, quia dum ego quærerem vt diceres mihi fidem tuam de patre & filio & spiritu sancto, quod & nunc posco, tu mihi non dixisti fidem tuam, sed nominasti Ariminensē concilium: Fidem tuā volo nosse, quid credas, quid sentias de patre & filio & spiritu sancto. Si dignaris, ore tuo adiam: Noli me mittere ad ea scripta quæ modo aut præ manu non sunt, aut eorum autoritate non teneor. Dic quid credas de patre & filio & spiritu sancto. MAX. respondit, Non ad excusandum me Ariminensē concilij decretum interesse volui, sed vt ostendam auctoritatem patrum, qui secundum diuinis scripturas fidem nobis tradiderunt illam, quam à diuinis scripturis didicerunt. Sin vero placet, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: instructi etenim sumus & parati ad respondendum omni exposcenti de nobis rationem de fide & spe quæ in nobis est: & præterea cum dominus ipse Iesus dicat: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cælis: Et qui negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est: istud periculum timens, quanuis leges imperiales non ignoro, tamen præcepto saluatoris edoctus, qui monuit nos & dixit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autē non possunt occidere: respondeo euidenter, Credo quod vnus est deus pater, qui à nullo vitam accepit: Et quia vnus est filius, qui quod est & quod viuuit, à patre accepit vt esset. Et quia vnus est spiritus sanctus paracletus, qui est illuminator & sanctificator animarum nostrarum, & hoc de diuinis scripturis assero. Si iubes, prosequor testimonia: si in aliquo reprehendit religio tua, dabo responsum in his in quibus reprehendi videor. AVG. dixit, Mouet me, quod ita posuisti proprie illuminatorem nostrum spiritum sanctum, quasi Christus non sit illuminator noster. Hinc primo abs te volo audire quid sentias. MAX. respondit, Nos enim vnum authorem deum patrem cognoscimus, à quo illuminatio omnis per gradus descendit. Nam denique & Apostolus Paulus profert de se testimonium in Actibus Apostolorum dicens: Quoniam sic mandauit enim nobis deus: & inter cætera, Posui te in lumen gentium. Si Apostolus in lumine gentium positus est vt doctor, quanto magis spiritus sanctus, qui illuminator est Apostoli: in quo & Apostolus locutus est secundum ipsius Apostoli dicta, quia nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Vtiq; illuminator est spiritus sanctus, qui illuminauit Apostolum: Sed spiritus sanctus à Christo

t. iij. accepit,

f. alia, modo du bitent. Roma. ii. Cap. XXX. III.

Cap. XXX. III.

Ioan. 8.

Coloss. i.

Matth. 1. Ioan. 8.

C. XXXV. 39

L. Psal. 46.

Marci. 10.

Cap. XXX. VI. 40

M

Cap. XXX. VII.

Matth. 15.

E

Roma. 10.

1. Petri. 3.

Matth. 10.

ibidem.

F

Acto. 13.

1. Cor. 12.

G accepit, secundum ipsius Christi testimonium, sicut ait in Euangelio Christus: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: Cum autem venerit ille spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem. Non enim loquetur a se, sed quaecumque audierit loquetur, & ventura annuntiabit vobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Ergo spiritus sanctus accepit a Christo, secundum testimonium Christi. Sine dubio autem Christus ipse confitetur, quod doctrina mea non est mea, sed eius qui me misit patris, & quod vidi & audiui apud patrem meum, loquor. Siue ergo Christus docens nos illuminat, pater illuminat qui eum destinavit: siue spiritus sanctus illuminat, illuminatio ad authorem recurrit, qui est fons bonitatis: a quo consecutus, siue beatus Apostolus, siue etiam omnes sancti, illuminant quidem credentes, sed haec illuminatio ad unum authorem recurrit. Et ea de causa dicebat Propheta: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo. **A V G.** dixit, Ego non nego illuminare spiritum sanctum, sed utrum & Christus illuminet per seipsum, & pater illuminet per seipsum, an non illuminent isti nisi per spiritum sanctum: hoc requisivi breuiter, hoc requiro. **M A X.** respondit, Credo non latere religionem tuam, beatum dixisse Apostolum Paulum: Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei, non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quae effudit in nos abunde, per Iesum Christum saluatorem nostrum. Secundum hanc regulam dico spiritum sanctum, & profiteor illuminatorem per filium: ut ante dictum est, quem effudit in nos abunde, per Iesum Christum saluatorem nostrum. Iam dedi responsum: quoniam, siue Paulus illuminat, ad authorem deum patrem recurrit haec illuminatio: siue spiritus sanctus illuminat, ad authorem recurrit illuminatio: siue Christus illuminat, ad authorem recurrit illuminatio. Et hoc magisterio Christi edoctus, prosequor sicut ait ipse Christus: Oues meae vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego vitam aeternam do eis, & non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere illud de manu patris mei. Et iterum sic ait: Ego & pater vnum sumus. Ergo ad defendendas oves, id est, ad illuminandas, pater & filius vnum sunt, concordantes atque vniuerses secundum hanc rationem quam audisti: quoniam nemo potest rapere de manu mea oves quas mihi dedit pater, simili modo nec de manu patris. **A V G.** dixit, Res loqueris, necessarias quidem, sed non ad causam. Ad interrogationem meam non respondi, & tamen multa dixisti. Si velis relicta questione quae inter nos vertitur, reddere totum Euangelium, qui dies sufficiunt, quanti temporis spatium necessarium est: Breuiter mihi dic, quoniam interrogavi te, utrum illuminet per seipsum Christus, an non illuminet nisi per spiritum sanctum. Non solum hoc respondere voluisti, sed si me non fallit quod audiui, magis spiritum sanctum per Christum illuminare dixisti. **M A X.** respondit, Non decet in religione, praeterea cum de deo loquamur, calumniam inferre. Ego & responsum dedi, & si non sufficiunt quae diximus, addimus testimonia, quia per Iesum Christum spiritus sanctus effusus est in omnes credentes. Sic enim legimus beatum Petrum dixisse: Hunc Iesum suscitauit deus, cuius nos omnes testes sumus. Dextera itaque dei exaltatus, promissione spiritus sancti accepta a patre, effudit hoc donum quod nunc vos & videtis & auditis. Dixi enim quod omnia quaecumque

suggerit nobis spiritus sanctus, a Christo consecutus sit. **K** Recurre ad testimonia ante lata, & inuenies ita. **A V G.** dixit, Cum vis conari probare quod ipse non nego, in rebus superfluis necessarium tempus absumis: Ego non nego per Christum diffusum fuisse super credentes spiritum sanctum. Sine causa hoc per tantas moras testimoniis probare voluisti, quod ipse confiteor. Ego hoc dixi, hoc quaesivi, hoc iterum dico: utrum Christus per spiritum sanctum illuminet, an spiritus sanctus per Christum illuminet: quia dixisti superius per Christum illuminare spiritum sanctum. Si autem non recolis, recitentur verba tua in gestis, ut appareat ea nos iussisse recitari, & probabo te dixisse quod quaero. **M A X.** respondit, Probatio erat necessaria, si non ipse temetipsum placasses. Iam enim profectus es in testimoniis quae protuli, vel in ratione quam dedi, quod & ipse sic habeas. Cum finita sit ergo ista questio, propono aliam ad quam tibi respondeam: Nam professus es iam in quaestione ista satisfactum tibi fuisse. **A V G.** dixit, Dixisti spiritum sanctum per Christum illuminare, an non dixisti? Rogo te ut vnum de duobus breuiter mihi respondere digneris: Responde, dixisti, an non dixisti? **M A X.** respondit, Ego spiritum sanctum professus sum secundum saluatoris magisterium, quia siue illuminat, a Christo accepit: siue docet, a Christo accepit: omnia quaecumque gerit spiritus sanctus, ab vngeno deo consecutus est, & si parua sunt, testimonia addo. **A V G.** dixit, Ne dicat nos calumniari, legatur verba ipsius paulo superius. Antonius notarius ad locum recitauit. Dico spiritum sanctum, & profiteor illuminatorem per filium, ut ante dictum est, quem effudit abunde in nos, per Iesum Christum saluatorem nostrum. Cumque recitatum esset, **M A X.** respondit, Ut videtur, ipse potius dilationi studeo, ut non ad principalem causam recurramus, sed per totum diem vis argumentis nos in vna detinere quaestione. Nos enim recitauimus, quod per filium spiritus sanctus sit effusus, & non tantum beatum Paulum testem produximus, verum etiam & Petrum priorem Apostolorum. Habet enim prosecutio nostra, quod spiritus sanctus a Christo accepit, secundum praecedens testimonium: Ille me glorificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Idem idem compulsum iterum dico, quia siue illuminat spiritus sanctus, siue docet, siue instruit, omnia a Christo consecutus est, quia per Christum facta sunt omnia, & sine illo factum est nihil. Christus dicit, quia a genitore suo omnia haec consecutus est, & viuuit propter patrem, & omnis lingua confitetur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Et quia omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris vir, caput autem Christi deus. Et quia filio spiritus sanctus est subiectus: Et quia filius patri est subiectus, ut charissimus, ut obediens, ut bonus a bono genitus. Nec enim pater contrarium sibi genuit, sed talem genuit, qui etiam clamat & dicit: Ego quae placita sunt patri, facio semper. **A V G.** dixit, Si & Christus illuminat per spiritum sanctum, & spiritus sanctus illuminat per Christum, par potestas est. Lege autem tu mihi subiectum Christo spiritum sanctum, quod paulo ante dixisti. Quod autem dicis dominum dixisse de spiritu sancto: De meo accipiet: ideo dictum est, quia de patre accepit, & omnia quae sunt patris, sine dubio & filij sunt. Nam ipse cum hoc dixisset, adiecit: Ideo dixi, De meo accipiet: quia omnia quae habet pater mea sunt. Dic ergo quod interrogavi, & testimoniis proba, subiectum Christo spiritum sanctum: cum potius legamus ipsum dicentem, Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Si super se ipse dixit spiritum sanctum, quomodo tu dicis spiritum sanctum

A sanctum Christo esse subiectum: Dixit autem Christus, super se spiritum sanctum: non quia super verbum dei est, quod est deus, sed quia super hominem; quod verbum caro factum est. Vbi enim scriptum est, Verbum caro factum est, nihil aliud est quam verbum homo factum est: Quia videbit omnis caro salutare dei: nihil aliud quam omnis homo. Et in lege non iustificabit omnis caro: nihil est aliud quam omnis homo. Propter quod ergo verbum caro factum est, & ille temetipsum exinanivit formam serui accipiens, ex ipsa forma serui dixit: Spiritus domini super me. Nam par potestas est, vna substantia est, eadem diuinitas: Ideo quantum trinitate colamus, quia pater non est filius, nec filius est pater, nec spiritus sanctus aut pater aut filius: tamen vnum deum colimus, quia ipsa trinitas ineffabilis & excelsa coniunctio, vnum deum ostendit, vnum dominum. Ideo dictum est: Audi Israel, Dominus deus tuus, deus vnus est. Quid nobis vultis facere duos deos & duos dominos? Dicitis dominum patrem & deum patrem, dicitis dominum Christum & deum Christum: Interrogo, utrum ambo simul vnus sit? Respondetis, duo dii. Super te ut eis & templa & idola faciatis. **M A X.** respondit, Religionis authores nunquam in calumniam vertuntur. Interrogasti testimonia, ut ea quae professus sum testimoniis docerem: Et ipse pares atque aequales profereris tres, patrem & filium & spiritum sanctum: Et praeterea cum tres aequales professus sis, iterum conuersus protulisti quidem testimonium diuinarum scripturarum, non ad aequalitatem pertinens, sed ad singularitatem omnipotentis dei, quod vnus sit omnium auctor. Ergo quia & aetate praecedis & auctoritate maior es, profer, instrue prius testimonium, quod tres sint aequales, tres omnipotentes, tres innati, tres inuisibiles, tres incapables, & tunc demum necesse est testimonium ut acquiescamus: si quo minus reddere rationem de diuinis scripturis non valueris, necesse me est, ut ad omnia quae in praecedenti dixi: siue enim patrem solum qui quod viuuit a nemine accipiens: siue filium, quod sum professus, quia quod viuuit a patre accepit: siue de spiritu sancto quae dixi, etiam quanta desideras testimonia proferam. **A V G.** dixit, Ego quod quaesivi ut dicere dignareris non dixisti, quod testimonio probares subiectum Christo spiritum sanctum: respondebo tamen ad ea quae proposuisti. Sic non dicimus tres omnipotentes, quomodo non dicimus tres deos. Si enim de singulis interrogemus: utrum deus sit pater, Respondemus deus: Utrum deus sit filius, Respondemus deus: Vtrum deus sit spiritus sanctus, Respondemus deus. Cum autem de omnibus interrogati fuerimus, vtrum tres sint, referimus nos ad diuinam scripturam dicentem: Audi Israel, Dominus deus tuus, deus vnus est: Et in hac diuina praescriptione condiscimus, eandem ipsam trinitatem vnum esse deum. Sicque de singulis si quaeratur, utrum pater omnipotens sit? Respondemus, omnipotens. Si filius? hoc idem respondemus. Si spiritus sanctus? nec ipsam negamus. Nec tamen dicimus tres omnipotentes, quomodo non dicimus tres deos: Sed sicut simul illi tres vnus deus, sic simul illi tres, vnus omnipotens est, & inuisibilis, vnus deus pater & filius & spiritus sanctus est. Sine causa ergo putas nos numero coartari, cum diuinitatis potentia etiam ratione numeri excedat. Si enim animae multorum hominum accepto spiritu sancto, & quodammodo conflata igne charitatis vnam animam fecerunt, de qua dicit Apostolus: Erat enim eis anima & cor vnum: tot corda, tot milia cordium, vnum cor: I fecit charitas spiritum sanctum: tot milia animarum vnam animam dixit spiritus sanctus, quam ipse vnam animam fecit: Quanto magis nos vnum deum dicimus, semper sibi inuicem &

inseparabiliter & ineffabili charitate cohaerentes, patrem & filium & spiritum sanctum. **M A X.** respondit, Ac per hoc pares atque aequales dixisti, quod quidem testimoniis docere non valuisti, & ob istam rem ad aliam causam diuertisti. Nos enim non diffidimus, sed certa cognoscentes fide, quod erat cor vnum & anima vna omnium creaturum: Nec enim hoc praedicat religioni nostrae, sed magis concordat. Sine dubio enim si omnium credentium erat cor & anima vna, quare autem non pater & filius & spiritus sanctus in consensu, in conuenientia, in charitate, in vniuersitate vnum esse dicantur? Quid enim fecit filius quod non placuit patri: Quid precepit pater in quibus non obtemperauit filius? Quando enim spiritus sanctus contra trinitatem Christo, aut patri tradidit mandata? Et constat secundum saluatoris sententiam quod ait: Ego & pater vnum sumus: esse illos in concordia & in consensu vnum. Sicut autem ipse professus es: pater pater est, qui nunquam fuit filius: filius filius est, qui semper filius manet: & spiritus sanctus spiritus sanctus est: quod est & quod legimus, profiteamur de spiritu sancto, in hunc spiritum sanctum, qui tantus ac talis est, ut etiam angeli ipsi concupiscant in eum prospicere. Tantus est iste spiritus sanctus, ut sufficiat vbi que omnium postulationes suscipere & aduocatione fungit: Et in hoc testem profero beatum Paulum qui ait: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod lego credo, quia gemitibus inenarrabilibus postulat spiritus sanctus: Et ideo isto eruditus magisterio, intantum dico subiectum esse spiritum sanctum, ut gemitibus postulet pro nobis. Vnum autem profiteor deum, non ut tres vnus sit, sed vnus deus est incomparabilis, immensus, infinitus, innatus, inuisibilis: quem & filius ipse & orauit & orat, apud quem & spiritus sanctus aduocatione fungitur. Na quia orat filius patrem, quantum enim soleatis omnia illa testimonia quae in sancto legimus Euangelio corpori applicare, attamen nostrum est perscrutari diuinis scripturis ostendere, quia & nunc sedens ad dexteram patris interpellat pro nobis. Ea enim de causa dixi, & orauit & orat, quia nunc vti que interpellat pro nobis, sicut ait Apostolus: Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat: Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, immo magis qui & resurrexit, qui & est in dextera dei, qui & interpellat pro nobis: Aequae cum discipulis positus Christus, sic se rogaturum promisit dicens: Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis, ut vobiscum sit in aeternum, spiritum veritatis, quem hic mundus accipere non potest, quoniam non videt eum, nec nouit eum: Vos autem vidistis eum, & cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis est. Si sufficiunt haec, bene est. Si quo minus, addam quanta iubet testimonia. **A V G.** dixit, Ea quae nos ipsi confitemur, probare nobis non debes. Hoc enim faciedo, nihil aliud, sicut superius dixi, quam necessarium tempus absumis. Scimus filium dei filium esse dei: Scimus a seipso non esse, sed genitum esse a patre: patrem vero ipsum ingentum esse, a nullo esse, a nullo vitam accepisse: filium vero a patre accepisse vitam, sed non ita tantum fuerit aliquando sine vita, ut acciperet vitam. Dedit enim ei vitam, gignendo vitam: gignendo vitam eum, dedit ei vitam. Aequalitatem autem ostendit dicendo: Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Vitam in semetipso habet pater. Aequalem vitam patris, vitam in se habet filius, sed tamen filius a seipso vitam non accepit, quia non

G à seipso natus est, à patre natus est. Gignendo dedit, non quia iam erat filius sine vita, & dedit ei vitam: quomodo nos peccatores facti sumus sine vita, & per indulgentiã & gratiam accepimus vitam: Ille vitam accepit à patre, quia vita natus est à patre: Ac per hoc tu non potuisti dicere subiectum esse filio spiritum sanctum, nisi quia gemitibus interpellat pro nobis. Videtur enim tibi illa perfectio sanctitatis in gemitibus semper esse, nec respirare à gemendo. O aeterna miseria: intellige locutionem, blasphemiam deuitabis. Sic enim dictum est, gemitibus interpellat, ut intelligeremus, gemitibus interpellare nos facit. Adest enim nobis, & infundendo charitatẽ nobis, facit nos interpellare gemitibus. Deniq; alio loco cum dicit Apostolus, Clamantem, abba pater: alio loco dicit, In quo clamamus abba pater: exposuit quid sit, clamantem abba pater: dicendo, in quo clamamus. Ac per hoc quid est clamantem, nisi clamare facientem? Do exemplum locutionis huius: Nonne deus est omnium præcius futurorum? Quis hoc negabit insanus? Tamen ait Apostolus: Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti à deo. Si nunc eos cognouit deus, non eos nouerat, non elegerat, non prædestinauerat ante mundi constitutionem: sed sic dixit, Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti à deo: ut intelligeret deum fecisse in eis cognitionem suam, cognoscentes deum. Quid est, cognoscentes deum? Nolite vobis arrogare, nolite superbire: Cogniti estis à deo. Quid est cogniti estis à deo? Cognitores suos vos deus fecit. Deus vobis dedit ut cognoscatis. Quomodo est & illud domini: Nunc cognoui, dicit Abraham dominus, quoniam timeas dominum: quando attulit filium suum ad holocaustum Abraham, dicit ei deus, Nunc cognoui: ipsa est tota dei præsciẽtia. Tunc cognouit, quando dixit, Nunc cognoui: Sed quid est, nunc cognoui? Id est nunc cognoscere te feci. Si ergo has locutiones sicut libris diuinis eruditus agnosceres, de gemitibus illis quibus dictum est gemitibus interpellare sanctum spiritum, non eum faceres miserum. Quid est enim aliud, semper gemere quã semper esse miserum? Ideo nos gemimus, quia miseri sumus. Et gratias spiritui sancto, quia charitate aeterni seculi facit nos gemere, propter quod dictus est gemere: Facit nos clamare, propter quod dictus est clamans. Facit nos cognoscere deum, propter quod dictum est, immo cogniti à deo. Facit Abraham deus cognoscentem, propter quod ei dixit: Nunc cognoui. **M**A X. respondit, In quibus nos reprehendis, in ipsis ipse detegit: Certum est enim, & diuina nos monent scriptura, quod ex multiloquio non effugies peccatum, parcens autem labiis sapiens eris: Quamuis etiam & si per totum diem quisq; de diuinis scripturis proferat testimonia, non in verbositate illi imputabitur reuera: quod si aut literaria arte vsus, aut expresse spiritus sui: quisq; continet verba quã non continent sanctæ scripturæ: & ociosa sunt & superflua. Sufficit mihi qui ad istam regulam adduxi, ut profitearis quod pater pater est, quia innatus est, quia à nemine accepit vitam, & quia filius à patre consecutus est vitam, & quia spiritus sanctus spiritus sanctus est. Dicendo autem vnum deum, bene quidẽ faceres, si confitendo vnum deum, non patrem & filium & spiritum sanctum vnum diceres deum, contra tuam sententiã veniens. A nobis vnum colitur deus innatus, infectus, inuisibilis, qui ad humana cõtagia, & ad humanã carnem non descendit. Est autẽ & filius secundum Apostolum, non pusillus, sed magnus deus. Sic ait beatus Paulus: Expectantes beatã spem & aduentum gloriæ magni dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Ille enim magnus deus

Christus dicit, quia ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum. De sua enim subiectione vnum statuit deum. Ille est ergo vnus deus, vt iam recitauimus testimoniis, quẽ Christus & spiritus sanctus adorãt, & omnis creatura veneratur & colit, vel hac ratione vnũ profitemur. Non tamen quod copulatio vel permixtio filij cum patre, aut vel certe spiritus sancti cum filio, vel cum patre faciat vnum deum: Sed quia ille solus vnus perfectus est deus, qui vt ipse profectus es, vitam à nemine accepit, qui filio dedit suo exemplo habere vitam in semetipso, Copulatos quidẽ dicimus in charitate & in concordia. Iam vt superius reddidimus rationẽ, alterum esse patrem, & non ipsum filium, ipse nos instruit saluator dicendo, Si ego testimonium dico de me, testimonium meum non est verum: Alius est qui testificatur de me. Et ne presumptorio spiritu quidam putarent, quod aut de Ioanne baptista dixerit, alium: aut forte de Petro Apostolo vel Paulo ipse profectus est, Vos misistis ad Ioannem, & testimonium reddidit veritati, Ego autem testimonium ab homine non accipio: sed hæc dico, vt vos saluemini. Ille, inquit, lucerna fuit ardens & lucens, vos autem voluistis ad horam exultare in lumine eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne: Opera quẽ dedit mihi pater vt perficiam ea, ipsa opera quẽ ego facio testificantur de me, quia pater me misit. Et qui misit me pater, ipse testificatur de me. Quis tam stultus est, vt non intelligat quoniam alius de alio testimonium perhibuit: pater de filio, qui vtique & dicebat: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, ipsum audite. Dilectum lego, & credo quod pater est qui diligit, & filius qui diligitur. Vnigenitum audio Christum, & non dubito quia vnus ab vno est genitus. Primogenitum Paulus clamat dicens, Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ: Et profiteor secundum sententiã diuinarum scripturarum, quod est filius primogenitus, & non ingenuus. Et quia in illo creata sunt omnia quæ sunt in cœlis, & quæ sunt in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum facta sunt, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: & iste filius dei, deus vnigenitus, cum sit ante omnes. Ipse enim dicit: Quod vidi apud patrem meum, loquor. Ille filius etiam quod vos carni ascribitis, in sancto ait Euangelio: Si diligeretis me, gauderetis vtique, quoniam vado ad patrem, quoniam pater maior me est. Ista enim legentes credimus & profitemur secundum Apostolum, quod ei omnia subiecta sint vt magno deo. Ille enim magnus deus, quem talem genuit pater, vt ipse profectus es, vtique maiorem patrem cõfessus est, vt statuat illum vnum deum, in cuius & sinu describitur à Ioanne Euangelista: Audi vtique ipsum clamantem & dicentem de inuisibilitate omnipotentis dei, quod deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse narravit. Hinc instructus Paulus clamat, & dicit: Beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem vidit hominum nemo, neq; videre potest, cui honor & potestas in secula amen. De hoc iterum dicit, Soli sapienti deo per Iesum Christum, cui gloria in secula amen. Et ideo vnus deus à nobis pronũciatur, quia vnus est super omnia deus innatus, infectus, vt profecti sumus. Filium autem natum si Paulo non credis dicenti, Primogenitum vniuersæ creaturæ: vel ipsi filio crede dicenti ad Pilatum, cum ei diceret: Ergo tu rex es? Ait Christus.

Astus. Ego in hoc natus sum. Natum lego, profiteor quod lego: primogenitum lego, non discredo, vnigenitum lego, etiam si ad euleum suspendar, aliter non sum dicentur: quod docent nos sanctæ scripturæ, confiteor. Tu enim qui dicis, quod vnus sit pater & filius, dic patrem vnigenitum, dic primogenitum, dic quæ sunt patris in filio, dic filium ingenuum, dic innatum, dic quia nemo eum vidit vnquam, neq; videre potest. Prosequere de spiritu sancto talia qualia de patre legimus, vt æqualem ostendas spiritum sanctum patri. Dic rogo, habe me discipulum. Prosequere de filio, quod filius sit innatus, quod sit sine origine. Si æqualis, vtique talis: si talis, vtique innatus. Si innatus, vtique nec vidit eum quisquam hominum. Da testimonium, & instrue & doce, & habebis me discipulum. **V**G. dixit, A vobis vnum deum coli dixisti, sicut te loquente aduertere potui: consequens est vt aut non colatis Christum, aut non vnum deum colatis, sed duos. Dixisti etiam de patre, quod ad humana contagia & ad humana carnem non descenderit. Si forte nescis, contagia vbi dicuntur, aliquam contaminationẽ significant. Voluisti ergo Christum intelligi venisse ad humana cõtagia. Ergo humana carne inquinatum professus es Christum. Ego autem dico, immo catholica fides, quam cum Ecclesia Christi teneo, dicit dominum nostrum Iesum Christum sic factum esse verbum carnẽ, vt nulla de humano genere, & de humana carne contagia pateretur. Venit enim mundare, nõ coquinari. Suscepit ergo animam humanam, & carnem humanam sine vlla peste contagij: & ytrunq; id est, & animã humanam & carnem humanam, in seipso saluare dignatus est. Sed quia de eius inuisibilitate veritati quantum video non vis acquiescere, rogo te vt cogites secundum carnẽ & secundum hominem fuisse visibilem Christum. Nam secundum id quod verbum est deus apud deum, & ipse inuisibilis est: Sapiencia dei est Christus. Humana sapiencia inuisibilis est: Et dei sapiencia visibilis erit. Quantum ergo attinet ad illam naturam, in qua æqualis est patri, pariter est deus, pariter omnipotens, pariter inuisibilis, pariter immortalis. Dixisti & quantum adueri, sic accipiendum esse quod ait Apostolus, Qui solus habet immortalitatem: vt in hac sententiã solus pater accipi debeat. Ergo verbum dei mortale vis esse. Sapiencia dei non est immortalis secundum te. Non intelligis quia non potuisset villo modo mori filius, nisi carnẽ mortalem suscepisset à nobis. Deniq; caro in illo mortua est, nõ ipse mortuus est, quantum ad deum pertinet, quantum ad diuinitatem attinet, qua æqualis est patri. Sic enim hominibus ait, Nolite timere eos qui corpus occidunt, & postea nõ habent quid faciant. Quia anima mori non potest, verbum dei mori potest: sapiencia dei mori potest: vnigenitus ille nõ assumpta carne mori potuit? Assumpta autem carne qua factus est homo, sicut æqualem se nouit quando dicit, Ego & pater vnũ sumus, sicut se nouit minorem, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Natura enim erat, non rapina. Non enim vsurpauit hoc: factus est hoc. Veruntamen semetipsum æqualem formã serui accipiens. Agnouisti æqualem, iam incipe agnoscere minorem. Formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Ecce quia forma maior est pater discerne dispensationem suscepti hominis, à manente immortaliter diuinitate, & non erras in verbis, quã multũ amas dicere, & ea nõ dignaris sapere. Profiteor autẽ sicut dicis, patrem innatum, filium natum. Sed nõ ideo sunt diuersæ naturæ atq;

substantiã, quia ille non natus est, ille natus est. Etenim si natus est, filius est: si filius est, verus filius est, quia vnigenitus est. Nam & nos dicti sumus filij: Sed nunquid vnigeniti sumus tot filij? Aliter ille filius vnigenitus: ille natura filius, nos gratia filij: ille vnigenitus de patre natus, hoc est quod pater secundum naturam, secundum substantiam. Qui autẽ dicit eum propterea quia natus est, ideo alterius esse naturã, negat verum filium. Habemus autem scripturam, vt simus in vero filio eius Iesu Christo, ipse est deus verus & vita aeterna. Quare verus deus? Quia verus dei filius. Si enim animalibus dedit vt non generet nisi quod sunt, homo hominem generat, canis canẽ, & deus deum non generat? Si ergo eiuẽdẽ substantiæ est, quare dicis minorem? An forte, quia homo pater quando generat filium, & si homo hominẽ generat, tamen maior minorem generat? Expectamus ergo vt crescat Christus, quomodo crescunt omnes quos generat homines. Si autem Christus ex quo natus est, quod non est à tẽpore, sed ab aeternitate, quod est hoc est, & tamen minor est, melior est humana conditio: quia homo vel & crescere potest, & aliquando venire habet ad aetate patris sui, ad robur patris sui, ille nunq, quomodo verus filius? **V**ique adeo autẽ filium agnoscimus deum magnũ, vt patri dicamus æquale. Itaq; sine causa nobis quod valde profitemur, testimoniis & multiloquio probare voluisti. Dicit autẽ, Deum meum & deum vestrum: attendens formam hominis in qua erat. Caterum quantum attinet ad illud quod dixit Ioannes, In principio erat verbum, & verbum erat apud deũ, & deus erat verbum: non est pater dei deus, sed deus est Christi, quia Christus factus est homo. Vnde & ipse dicit in psalmis, cur illi sit pater deus: De ventre matris meæ deus meus es tu. Quando dicit de ventre matris sibi illum esse deum, ostendit propter hoc esse deum patrem filio, quia homo filius, secundum quod pater maior est filio. Vnde dicit, Deum meum & deum vestrum. Inde est & illa subiectio, quã non debemus mirari secundum hominem redditam patri, quando sicut scriptũ est, Etiam patribus subditus erat. Et de illo scriptũ est, Minorasti eum paulominus ab angelis. Velle autem hic etiam aliquibus scripturarũ testimoniis doceres nos, vbi legatur adorari patrem à spiritu sancto. A filio autẽ accipio, etiam si non proferas testimonia, quoniam hic adoratur deum. Admittitur facile, secundum hominem dictũ, quamuis nec hoc legas: tamẽ specialiter de te exigo, vt adoratum patrem à spiritu sancto legas nobis, aut cõmemores testimonium diuinũ: fortassis enim sit, sed me fugiat: vt si inuenieris, respondeam quomodo id accipi debeat, sicut de gemitibus scripturarũ solenni locutione respondi. Quod autẽ dicis, quod per illã copulationem ineffabile non sit vnus deus pater & filius & spiritus sanctus: vis nosse quantum valeat ista copulatio? Non ex locutionibus nostris, sed ex diuinis eloquiis certe manifestum est, aliud esse spiritum hominis, aliud esse spiritum dei. Vnde dicitur: Deus spiritus est: id est, quia corpus nõ est: & tamen ait Apostolus, Qui adheret meretrici, vnũ corpus est: Qui autem adheret deo, vnus spiritus est. Si ergo ista ad hæc diuersarũ naturarũ spiritus, quia alius est hominis, alius dei, fecit vnum spiritum, non vis vt tantum adherat patri filius vt sit vnus deus: Hoc accipe etiã de spiritu sancto qui deus est. Caterum si deus spiritus sanctus non esset, templum vtique nos ipsos non haberet. Scriptum est quippe in Apostolo, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti quem habetis à deo? Nonne si templum

Roma. 8.

Galat. 4.

Roma. 8.

Galat. 4.

Gen. 22.

Prover. 10.

res vera.

expolitio.

Titum. 2.

Ioan. 1. 8

10

11

12

Ioan. 5.

L

13

Math. 17.

14

Coloss. 1.

15

Ioan. 8.

Ioan. 14.

M

Ioan. 1.

1. Timo. 6.

16

17

18

Coloss. 1.

Ioan. 18.

1. Ioan. 5.

E

7

Ioan. 2. 6.

Ioan. 1.

Psal. 11.

Ioan. 2. 6.

8

1. Cor. 2.

Psal. 8.

9

1. al. homo.

10

Ioan. 4.

2. Cor. 3.

1. Cor. 6.

11

1. Cor. 3.

1. Cor. 6.

Glum alicui sancto angelo excellentissimo de lignis & lapidibus faceremus, anathematizaremur à veritate Christi & ab Ecclesia dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutē, quæ vni tantum debetur deo? Si ergo sacrilegi essemus faciēdo templum cuiuscunq; creaturæ, quomodo non est deus verus cui nō templum facimus, sed nos ipsi templum sumus? Quomodo autem dixerit Christus, Sicut habet pater vitā in semetipso, &c. superius respōdi.

Concordia autem & charitate qua dicis factū fuisse, vt vnum sint pater & filius, quando mihi protuleris dictum esse, q̄ vnum sint quæ sunt diuersæ substantiæ, tunc cogitabo quid debeam respondere. Legimus enim: Qui plantat & qui rigat vnū sunt, sed ambo homines erant, eiusdem substantiæ fuerant non diuersa. Item legimus ipso Christo dicēte: Vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Nō dixit, vt ipsi & nos vnum, sed vt ipsi sint vnum in natura sua, & in substantia sua, concordia æqualitate quodāmodo vniti atq; cōsati, sicut pater & filius & spiritus sanctus vnū, propter indiuiduam eandemq; naturam. Aliud est enim, vnū sunt: aliud, vnus est. Quando dicitur, vnum sunt, & si non dicatur quid vnū, intelligitur vna substantia. Quando dicitur, vnus est, de duabus diuersisq; substantiis, necesse est vt quæratur quid vnus. Verbi gratia, Diuersa substantia est anima & corpus, tamē vnus homo: diuersa substantia est, spiritus hominis & spiritus dei, tamen cū domino adheret, vnus spiritus. Addit, spiritus: non dixit, vnum sunt. Vbi autē dicitur, vnum sunt, vna substantia significatur, quod vos nō vultis, & audetis dicere verum Christum dei filium vos cōfiteri. Non autē ideo maior est pater, quia testimonium dicit de filio: Nam & Prophetæ perhibuerunt filio testimonium. Alius est quidē qui perhibuit testimoniū, alius cui perhibet, quia pater pater est, filius filius est. Nō quia vnum nō sunt, aut vnus deus nō sunt, quando cohærentes atq; coniuncti sunt, quod semper sunt. Sic autē dicis hinc inter patrem & filium esse diuersitatē, quia pater diligit, & filius diligitur, quasi negare possis, q̄ filius diligit patrem. Si ambo se inuicem diligunt: cur negatis eos vnus esse naturæ? Quod dixi de patre vnde dictus sit maior, quia propter formam serui dictū est: hoc dico & de inuisibilitate, quoniam visibilis filius propter eandem formam serui dictus est. Cæterum quantum attinet ad ipsam diuinā substantiam, vel patris, vel filij, vel spiritus sancti, omnino est inuisibilis. Nā quando se patribus diuinitas ostendebat, per subiectam creaturā se visibilem demonstrabat. Nam per ipsam suā naturā vsque adeo inuisibilis est, vt ipse Moyses ei cū quo facie ad faciem loquebatur, diceret: Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum manifeste. Volebat enim eū videre, sicut videtur deus oculis cordis. Beati enim mundo corde, quia ipsi deum videbūt. Sic volebat dicere Moyses eum cui dicebat, Ostende mihi temetipsum manifeste: sicut & inuisibilia dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sic enim ait Apostolus, Inuisibilia enim eius per ea quæ facta sunt intellecta cōspiciuntur, sempiterna quoq; virtus eius ac diuinitas. Ecce intelligēdo conspiciuntur inuisibilia dei, & tamen inuisibilia dicuntur. Et omnia per ipsum facta sunt Christū, & visibilia & inuisibilia, & ipse à nobis credi visibiliter potest. Hinc etiā dicis de patre tantum intelligi debere quod ait Apostolus, Soli sapienti deo. Ergo solus est pater deus sapiens, & nō est sapiens ipsa dei sapientia, quod est Christus. De quo ait Apostolus, Christū dei virtutē & dei sapientiam. Superest vt dicatis, quid enim non audetis, insipientem esse sapientiam dei? Sic autē dicis patrem infectum, quasi

filius factus sit, per quem facta sunt omnia. Scito factum esse filium, sed in forma serui. Nam in forma dei vsque adeo non est factus, vt per illū facta sint omnia. Si enim ipse factus est, nō per illum sunt omnia facta, sed cætera.

Non itaq; dico filium ingentum, sed patrem genitorem, filium genitum. Hoc tamen genuit pater quod est, alioquin non est verus filius, si quod est pater, non est filius: sicut de partibus animalium supra diximus, quia veri filij hoc sunt per substantiā quod parentes. Quid est autem quod poscis, vt ostendam tibi equalem patri spiritum sanctum esse, quasi tu ostēderis patrem maiorem esse spiritu sancto, sicut potuisti ostendere de filio, propter formam serui? Scimus enim dictum esse patrē filio maiorem esse, quia in forma serui erat filius, & adhuc in forma est humana filius, quam leuauit in cælum. Propterea dictū est de illo, q̄ & nunc interpellat pro nobis: & sempiterna erit in regno hæc eadem forma immortalis. Propter quod dictum est, Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia. Nam de spiritu sancto qui nullam suscepit creaturam ad vnitatē personæ suæ, quantis se per subiectam creaturā visibiliter & ipse, siue per columbæ speciem, siue per linguas igneas sit demonstrare dignatus, nunquā dictus est eo maior pater, inquam dictus est spiritus sanctus adorasse patrem, I nunquam dictus est minor patre. Sed dicis de filio, Si æqualis esset, vtiq; talis id est, quia non est ingentus, non videatur talis. Posces dicere non esse hominē quem genuit Adam, quia ipse Adam non est genitus, sed factus à deo. Si autē potuit Adam esse & non esse genitus, & tamē hoc generare quod erat ipse, nō vis vt potuerit deus deum æqualem sibi? Puto me tibi ad omnia respondisse. Sed si non vis esse discipulus, noli esse multiloquus.

MA X. dixit, Loqueris quasi auxilio principū munitus, nihil secūdm timorem dei. Longas horas sustinui, exposuisti vt tibi visum est: Respondemus deo auxiliante ad omnia, Nec enim nudo sermone, sed testimoniis diuinarum muniti. Tantum sicut nos patientes fuimus exponētē tuā religionē, & ipse cum tuis patientiam accommoda, vt ad singulos tuos sermones deus responsū, sicut & ipse ad nostros respondiisti quod tibi placuit.

Nos Christū colimus vt deum omnis creaturæ. Nam quia adoratur & colitur, non tantū ab hominū natura, verum etiam & ab omnibus virtutib; cœlestibus, audi clamantem beatum Paulum, Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Iesu: qui cum in forma dei esset, non rapinā arbitratus est esse se parem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinē hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliavit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis: Propter quod & deus eum superexaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen. Illud vtiq; quod tu in tuis prosecutionibus sciens, quod professioni tuæ erat contrarium, subducendū putasti, sciens quia lectio te argueret. Nam quod omne genu flectatur Christo, vtiq; sic prosequitur ipse Paulus cum dixisset, Donauit illi nomē quod est super omne nomē: sequitur, vt in nomine Iesu omne genu flectat, cœlestiū, terrestriū, & infernorū. Et omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Dicendo enī, vt in noie Iesu omne genu flectatur, cœlestiū, terrestriū & infernorū: vniuersa cōclusit. Nihil est i cœlo, quod nō genu flectat Christo. Nihil remāuit in terra, quod nō genu flectat Christo. Nihil in inferis, quod nō genu flectat Christo. Et hoc pater ei donauit. Possunt enim probare qui legūt, si ex mea autoritate vel ex multiloquio, vt accusas, hæc

K
18
19
Roma. 8.
1. Cor. 15.
L. Math. 3.
Acto. 2.
20
Philip. 2.
M

A sas, hæc prosecutionem feci, aut certe de autoritate diuinarum scripturarum respondeo. Dicis de spiritu sancto quod æqualis sit filio. Da testimonia, vbi adoratur spiritus sanctus, vbi ei cœlestia & terrestria & inferna genu flectant. Nos enim quod adorandus sit deus pater, beato Paulo Apostolo clamāte didicimus: Propterea flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Autoritate sanctarum scripturarū adoramus patrem: æque ab ipsis diuinis scripturis instructi, colimus & adoramus deum Christum. Si alicubi adorandus sit spiritus sanctus: si pater ei sic perhibuit testimonium, si filius, si ipse de se ista amplexus est, lege præterquā diximus ex diuinis scripturis. Quod Christus est in dextera dei, quod interpellat pro nobis, sic etiam in alio loco ipse prosequitur Paulus dicēs: Quæ sursum sunt quærere, vbi Christus est in dextera dei sedens. Sic ad Hebræos ipse scribens ait: Purificatione peccatorum facta, confedit ad dexteram magnitudinis in excelsis. Sic vtiq; & spiritus sanctus iam ante per Prophetam præcinerat dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Sic & ipse filius in Euangelio professus est. Præterea ad illum principem qui eum adiurans dicebat, Dic nobis si tu es Christus filius dei benedixisti: ait ipse, Ego sum: vel certe, Tu dicis: Et, A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei. Nos enim spiritum sanctum, competētē honoramus vt doctorem, vt ductorem, vt illuminatorem, vt sanctificatorem: Christum colimus vt creatorem: patrem cum sincera deuotione adoramus vt authorem, quem & vnum authorem vbique omnibus pronunciamus. Ista enim calumnix de Philosophicæ artis instructione veniunt. Non puto te legisse quod ait Apostolus: Quoniam Christus vtiq; cum non esset peccator, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia dei in ipso. Nec hoc sane ad te forte peruenit, quod dixerat scriptura: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quod interpretat beatus Apostolus Paulus, dicit, Factus pro nobis maledictus, vt benedictio in gentibus adimpleretur. Nec hoc sanè peruenit ad te quod ait ipse Paulus, Primus homo Adam de terra terrenus: secundus homo dominus de cœlo cœlestis aduenit. Ergo & Christus suscepit hominem, vt ipse exposuisti. Et ea de causa diximus, quod ad terrena contagia descendit. Non enim ignoramus illud secundum quod legimus, Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore ipsius: Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Commendabat autem se iudicanti iuste. Non ignoramus quod ait baptista Ioannes: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Constat vt & ipse persecutus es: Nec enim ad omnia obstinati esse debemus, vt non quæ bene dicis laudemus. Valde enim iusta est prosecutio tua, quia ad hoc venit Christus, vt nos potius à peccatis & ab iniquitatibus mundaret, nō tamen vt ipse contaminaretur, sicut & ipse persecutus es. Certum est enim, quod secundum diuinitatis suæ substantiam illam beatam, lquam habuit ante mundi cōstitutionem, ante secula, ante tempora, ante dies, ante menses, ante annos, antequam quicquam esset, ante aliquam excogitationē, in illa beata natura deus natus à patre est. In deo enim comparatione digna vti decet. Hoc sanè mihi displicet, & valde animo dolui in tua prosecutione: Vt enim diceres, quod homo hominē generat, & canis canem, tam facta comparatio in illam tantam immensitatem produci non debuit. Quis autē ignorat quod

deus deum genuit, quod dominus dominū genuit, quod rex regem genuit, quod creator creatorem genuit, quod bonus bonum genuit, quod sapiens sapientem genuit, quod clemens clementē genuit, potens potentem: Nihil subtraxit pater generando filium. Nec enim inuidus, sed vt fons bonitatis tantum bonum genuit: Cuius bonitatis testis est omnis creatura, secundum tuam ipsius prosecutionem, quam valde laudo, vbi de diuinis scripturis protulisti dicēdo, Inuisibilia enim eius à creatura mundana, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas. Adhuc autem adiicio, non contraria his quæ bene sunt dicta dicens, sed sensum accommodans: Quoniam ex magnitudine pulchritudinis condigne creator eorum cognoscitur atque colitur, vt puto de diuinis ista responsum: Quoniam hoc & beatus Paulus iterum prosequitur: Quoniam chirographum quod erat cōtrarium nobis, ipsum tulit Christus de medio, ac infigens illud cruci, exuens se carnem, potestates & principatus traduxit fiducialiter, triumphans eos in semetipso. Attamen & sicut homo qui exercitationem liberalium literarū vel rhetoricæ artis non fecit, si quid minus fecisset in sermone, ad sensum respicere debuisset, & non vitium sermonis intendens, in crimen nos inducere. Absit, absit, vt vnigenitus deus, nō sit deus vniuersæ creaturæ, mundus, incoquinatus, sanctus, securus, nullam in se habēs imundiciam: Nam qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Quod enim verbū caro factū est, & habitauit in nobis, Euangelista testatur: Et vidimus ait gloriam eius, gloriam tanquā vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. De hoc ipso & ante iam vetus testamentum præcinerat dicens: Lauabit in vino stolam suā, & in sanguine vniuersæ cooperitorū suum. Quod lego credo: Quoniam verbū caro factum est, & inhabitauit in nobis. Iterum lego beatum Paulū dixisse: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, cōforme fieri imagini corpori gloriæ suæ. Credo enim q̄ Christus deus à patre genitus, ante omnia secula, ipse sibi secundum Salomonem Prophetam edificasset domum, secundum quod legimus, Sapientia ipsa sibi edificauit domum, quam domum vice templi acceperit. Dum & ipse dedisti rationem, secundum quod sit visibilis, secundum quid inuisibilis, vt puto nō recens hæc auditio peruenit ad aures tuæ religionis: Nam & in prosecutione nequam persecutus es, cōparationem accipiens animæ, ostendisti piā & iustam rationem esse vt credamus & cognoscamus, quia si anima humana in corpore posita, oculis corporalibus videri nō potest: Nam si angeli secundū naturæ suæ substantiā inuisibiles habentur, quanto magis creator angelorum, qui tanta ac talia fecit, angelos, archangelos, sedes, dominationes, principatus, potestates, cherubim, seraphim? Ad quorum multitudinē, vt legimus in Euangelio, omne genus humanum ad vnam comparauit ouem dicens: Relictis nonagintanouem in montibus, venit quærere vnam errantem. Nam deniq; sic erit gaudium ait in cœlo, super vnum peccatōrē penitentiam agētē, quā in nonagintanouem iustis, qui non indigent penitentia. Nam qui non indigent penitentia qui sunt, nisi vtiq; illæ cœlestes virtutes, quibus nihil est cum humana natura commune: Consideranda est virtus vnigeniti dei, & in ipso admiranda est magnitudo omnipotentis dei patris, qui tantum ac talem genuit filium, tam potentē, tam sapientem, sic plenum: qui tantas ac tales cœlestes virtutes fecit. Et ne verbosiuueniamur, sicut iam & denotare nos dignatus es: Quod quidem

Roma. 1.
8
I puto dedimus. Coloss. 2.
I al. si quid vitium.
E
Ioan. 1.
Gen. 49.
Ioan. 1.
Philip. 3.
I perfectam
F
Luc. 15.

G quidem atque vtinam contingat, vt & nos possimus dicere: Nos stulti propter Christū, & tanquam purgamenta mundi huius facti sumus: & si quid aliud tua religio de nobis valuerit indicare. Scimus illum qui dixit: Quoniā propter te improprium sustinui tota die. Ad quod exemplum nos prouocans Paulus, dicebat: Imitatores mei estote sicut & ego Christi. Nam & Petrus ait: Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum, vt sequamini vestigia eius. Secundū diuinitatis suae substantiam, non solum ab hominibus non videtur filius, sed etiam nec a caelestibus virtutibus. Potest enim archangelus angelum videre, angelus animas nostras spirituales & videre & penetrare: hoc est vtique maiores inferiores, & videre, & penetrare. Et secundum saluatoris sententiam, vt dicebat tunc ad illum qui se diuitem iactabat, Stulte, hac nocte expositur anima tua a te: est officium angeli, vt animam restituat ante conspectum domini, non tamen anima potest angelum videre, aut exhibere. Isto enim ordine ascende superius, & inuenies quemadmodum est vnus inuisibilis deus pater, qui superiorem non habet a quo circumspiciatur, qui quantus est, infinitus est, qui nec finiri verbis, nec mente concipi potest. De cuius magnitudine non solum humana lingua, sed etiam & omnes caelestes virtutes pariter coadunatae dicunt vt valent, non tamen explicant vt est. Plenus est ab omni quod dicitur. Hunc enim solus filius condigne honorat & laudat, quanto plus a suo genitore ante omnem excogitationē est consecutus. Nam quia & honorat & collaudat & glorificat suum genitorem, quantum quatuor Euangelia testantur, attamen in compendium referens, eis quae carni soletis applicare postpositis, iam nunc proferam testimonia, vbi in caelis suum patrem adorat. Dicit enim sic Paulus ad Hebraeos, Non enim in manufactis templis intrauit Christus exemplarium veritatis, sed in ipso caelo modo apparet personae dei pro nobis. Hoc vtique post Christi regressum in caelis. Postquam enim ei de caelo locutus est dicens, Saule Saule quid me persequeris: posteaquam spiritus sanctus ait, Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ministerij quo vocauit eos: vocatus Paulus dicit, Non in manufactis templis intrauit Iesus exemplarium veritatis, sed in ipso caelo modo apparet personae dei pro nobis. Et quia suggestit religio tua, vt hic demus responsum si filius videat patrem. Legimus in Euangelio, Non quia vidit patrem quisquam nisi qui est a deo, hic vidit patrem. Vidit ergo patrem, sed vidit incapabilem. Pater autem sic videt filium, vt tenens in sinu suo & habens, secundum antelatum testimonium, quod deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Videt enim pater filium vt filium: filius videt patrem vt patrem immensum. Humanam sapientiam inuisibilem pronunciat tua religiositas, vt puto sufficit Esaiā dictum dicentis: Nunquid modicum est vobis certamen praestare hominibus? Et quomodo domino praestabitur certamen? Certum est autē, quia non est modicum hominibus certamen praestare, cum quādo quantum sit ille quisque sapiens, habeat sapientiorē qui eum videat: deinde huius enim sapientia non in opere eius perspicitur, non in discipulis probatur. Non ergo inuisibilis est humana sapientia, quae comprehendere potest, quae videtur, quae reprehenditur. De cetero autem decet & ordinis est, dignis te vti comparationibus, quia de deo loqueris de illa immensitate: cui & si comparatio detur quantum fieri potest secundum excogitatum humanum, aut certe secun-

dum auctoritatem diuinarum scripturarum, non per omnia comparatio vlla digna inuenitur ad illum, qui est incomparabilis. Ego patrem solum secundum antelata testimonia, non cum altero & tertio dico quod vnus est, sed quod solus est deus. Si vero solus vnus non est, pars est. Nec enim ex partibus compositum vnus dico deū: sed ille quod est, virtus est ingenua simplex: filius ante omnia secula & ipse virtus est genita. De hac sanē virtute filij beatus Apostolus Paulus dicebat, Congregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu. Dico enim & profiteor, quod nos sancta docent Euangelia. Et quia spiritus sanctus & ipse sit [virtus] in sua proprietate: De quo dominus testimonium perhibet dicendo, Vos autem sedete, ad suos discipulos in ciuitate Hierusalem, quoadusque induamini virtute ab alto. Si ob hoc inuisibilis filius a te pronunciat, eo quod oculis humanis contemplari non possit: cur nō & caelestes virtutes pariter inuisibiles pronuncias, cum quando nec ipse obtutibus humanis videri possit? Ego quidem testimonium protuli sine aliqua interpretatione verborum meorum dicens, Beatus & solus potens, rex regum & dominus dominantium. Si scripturam recitari, reprehendi non debui: Sin vero persecutari sensum scripturae, reddo rationem. At enim Apostolus, Beatus & solus potens rex regum. Solum dicit potentem patrem, non quia filius non sit potens. Audi igitur testimonium de filio, ipsum spiritum sanctum clamantem & dicentem, Tollite portas principes vestras, & eleuamini portas aeternales, & introibit rex gloriae: [Et sequitur,] Quis est iste rex gloriae? Et responsum intellige, Dominus fortis & potens. Quomodo non potens, cuius potentia omnis praedicat creatura? Quomodo nō sapiens, de quo spiritus sanctus collaudans eius sapientiam clamat & dicit, Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. [Nam cum omnia per Christum sint facta, sine dubio illum spiritus sanctus dicebat laudans, Omnia in sapientia fecisti.] Et cum ita habeatur, requirendum est ergo, quomodo beatus Paulus dicit, Beatus & solus potens: Vt puto ideo solum potentem dicit, quia solus est incomparabilis in sua potentia. De cuius incomparabilitate Propheta admirans dicebat, Deus quis similis sit tibi? Vis nosse quod solus est potens, intueri filium, admirans potentiam filij. In ipso enim aduertit, quia solus est potens, qui tam potentem genuit. Pater enim in illa immensa potentia potentem creatorem genuit. Filius in sua illa a patre accepta potentia, vt ipse ait, Omnia mihi tradita sunt a patre meo, non creatorem creauit, sed creaturam constituit. Istam enim potentiam admirans dei patris, dicebat Paulus, Beatus & solus potens. Nam & si homo potens & verus, secundum quod & de Iob legimus, Erat homo ille verus & iustus dei cultor: Adhuc & regionem illius describens dicit, quod esset potens & magnus inter omnes ex parte Orientis: quomodo ergo solus potens pater? Sed solum dicit ob hoc, quia nullus ei comparatur, quia solus est tantae magnitudinis, tantae potentis, tantae potentia. Pari modo & sapientem solum patrem praedicat beatus Paulus Apostolus dicens sic, Soli sapienti deo. Sed requirenda est ratio, quemadmodum solus sapiens, nō quod Christus non sit sapiens. Iam protulisti Christum dei virtutem & dei sapientiam. Didicimus & nos testimonia, quod omnia in sapientia condidit. Sed vere solus sapiens pater. Credimus scripturis, & veneramus ipsas scripturas diuinas: & neque apicem vnū praeterire optamus, timentes periculum quod in ipsis diuinis scripturis

K nis scripturis est positum, Vnde detrahentibus aut addentibus. Vis scire quanta est sapientia patris? Intueri filium, & videbis sapientiam patris. Et ea de causa ipse Christus dicebat, Qui me videt, videt & patrem: hoc est in me eius videt sapientiam, eius laudat virtutem: illum glorificat qui me tantū ac talē genuit ante omnia secula, vnus vnus, solus solum. Non querens materiam vnde faceret, non in auxilio aliquem accipiens, sed vt nouit ipse sua virtute & sapientia genuit filium. Non est vt calumniam facientes dicatis, quoniam sicut alia creatura ex nihilo facta est, ita & profiteamur, quod ex nihilo quasi vnus de creaturis sit factus. Quod quidem audi auctoritatem synodice lectionis, quia in Arimino patres nostri inter cetera & hoc dixerunt, Si quis ex nihilo filium dicit, & non ex deo patre, anathema sit. Si vis sanē testimonia profero. Ait enim sic beatus Apostolus Ioannes, Qui diligit genitorem, diligit & eum qui ex eo natus est. Miror nanque charissime, Cum enim & spiritum sanctum de substantia patris esse dicatis, si filius ex substantia dei patris est, de substantia patris & spiritus sanctus, cur vnus filius est: & alius non est filius? Quid vobis deliquit cum ex eadem sit substantia, cum aequalis sit filio vt dicitis: quare enim non & ipse haeres omnium constitutus? quare & non ipse filius? Quare non & ipse eo vocabulo vocatur quo & Christus, primogenitus omnis creaturae? Aut si aequalis iam non vnus vnigenitus, habens & alterum secum genitum, & praeterea ex eadem substantia patris, vnde & filium dicitis esse. Quod quidem & doloris est audire. Non enim ad animae ingenuitatem comparatis illam tantam magnificentiam, sed ad fragilitatem corporis. De corpore vtique nascitur caro corporalis filius: non tamen anima de anima nascitur. Si ergo nostra anima incorruptibiliter generat & impassibiliter, nullā sentiens diminutionem, non iniquitatem aliquam: sed legitime secundum iura diuina generat filium, sapientium consensu, accommodans corpori ipsa integra manet: quanto magis omnipotens deus, iam & pauloante dixi, ad quem omnis comparatio humana sileat, tamen vt valeamus dicere conamur, quanto magis deus pater incorruptibilis incorruptibiliter genuit filium. Genuit autē, Cautionem meam tene, vtique habens testimonia sanctorum scripturarum. Generationem eius quis enarrabit? Genuit vt voluit, vt potens, nihil subtrahens, nulla inuidia intercipiente potentem genuit. Dixi, religiosus non decet calumniam facere, Ego verbum dei, verbum dei profiteor, non mortale, non corruptibile. Si quidem [corpus] quod suscepit pro salute nostra, clamat de illo scriptura, Requiescet caro mea in spe: hoc est, resurrectionis spe, Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionē. Si enim illud quod sanctum vocabatur est filius dei, corruptionē non vidit, quia tertio vtique die resurrexit a mortuis: quanto magis diuinitas, quae suscepit corpus, incorruptibilis manet. Cur dicis quod non intelligis? Si non tibi ad omnia responsum dederō, merito sine intellectu esse iudicabor, Si quominus, tamen non est religionis iniuriis appetere. Ego enim non solum filij dei sapientiam immortalem esse assero, sed etiam comprobabo, quod & sanctorum dei sapientia immortalis sit. Nam si & ipsi, hoc est, eorum corpora ad immortalitatem reuocantur: quanto magis eorum viuā illa sapientia, quae vsque ad consummationem seculi in omnibus credentibus floret, vtique immortalis manet. Licet in prolixitate sermonis praeter miseriam de immortalitate omnipotentis dei, de eo quod dixit

beatus Apostolus Paulus, Qui solus habet immortalitatem: attamen replicabo textum. Subsequar autem & interpretationem deo fauente & donante gratiam. Sic enim solus immortalitatem habere describitur, sicut & solus potens, sicut & solus sapiens. Quis autem spirituum hominum ignorat, quia anima humana immortalis est? Praeterea cum saluatoris sit sententia dicentis, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, vt immortalem. Cum ergo anima sit immortalis, multo magis omnes caelestes virtutes immortales esse cōspicimus. Nam cum dicat saluator, Qui verbum meum custodit, mortem non videbit in aeternum, Et si quis verbum Christi custodit, mortem non videbit in aeternum: quanto magis ille secundum diuinitatis suae potentiam immortalis est, cuius tantam vim habet verbum. In eo autem cum dicit, Qui solus habet immortalitatem: iam reddidimus rationem. Habet quidem filius immortalitatem, sed accipiens a patre. Habent & omnes virtutes caelestes immortalitatem, sed accipientes per filium, quia omnia per illū sunt. Pater autem vere solus habet immortalitatem, quoniam aliunde nō est consecutus, qui genitorem non habet, qui originē non habet. Filius autē, vt ipse profectus es, quod ex patre sit genitus, sapientem aequalem filium asseris patri: cum ipse vnigenitus deus semper & in omnibus aethere suum praedicet patrem, A quo vt pauloante dixi, & vitam se consecutus hoc modo professus est dicens, Sicut pater habet vitam in semetipso: sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Intueri igitur, quoniam & immortalitatem, & incorruptibilitatem, & inaccessibilitatem vtique a patre cum vita accepit. Pater autem habet in se vitam, non ab aliquo accipiens, & ideo vere beatus & solus potens. Quis semetipsum exinanit, pater aut filius: quis cui per obedientiam festinauit placere, quam qui dicebat, Ego quae placita sunt ei facio semper? Quis est iste qui ad monumentum Lazari veniens dicebat, Pater gratias ago tibi quoniam audisti me, & ego sciebam quia semper me audis, sed propter eos, qui circumstant dixi, vt credat, quia tu me misisti. Quis vtique iste est, qui cum caeci nati oculos figuraret, dicitibus discipulis, Quis peccauit: hic autem parentes eius vt caecus nasceretur: respondit, Neque hic peccauit neque parentes eius, sed vt manifestentur opera dei in illo, me oportet operari opera eius qui me misit. Iste est vbiq; filius charissimus patri, qui & vbiq; accipiens panes, non prius fregit, sed prius in coelum respexit, & gratias egit suo genitori, & sic fregit & distribuit. Sic vtique & in ipsa passione, imō magis proximam passioni, vt refert Euangelista: Etenim dominus Iesus in ea nocte qua tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit. Hic est filius, vt sanctum non obtundam eloquentia sermonis, vel copia testimoniorum proferens plurima, sed compendium finiam, qui vsque ad passeris mortem nihil sine permissione patris fieri, hoc modo praedicauit dicens, Nonne duo passeris asse uenirent, & vnus ex illis nō cadet in terrā sine voluntate patris? Hic sanē & de sua potestate quam accepit a patre, dicebat, Potestatem habeo ponendi animā meam, & potestatem habeo iterū sumendi eam. Hoc enim praecipit accipi a patre meo. Si ita referunt Euangelia, teneatur quod legimus, Si quo minus aliud aliquid forte, aut vt obliuiscus minus dixi, reprehendar. Nec enim talis sum, vt emendationē non accipiam. Praeterea cū Episcopū praecipiat beatus Apostolus Paulus docibilem esse, Ille est autē docibilis, qui quotidie & discit & proficit docēdo meliora: nō respicimus si quid melius dictū fuerit, ad omnia sumus parati, quantum

1. Cor. 4.
Psal. 68.
1. Cor. 4.
1. Petri. 2.
Luce. 12.
Hebr. 9.
Acto. 9.
Acto. 13.
Ioan. 6.
† aliis, latum a te. Ioan. 1.
Esaie. 7.
† praestabit.

10
† aliis, vnus.
1. Cor. 5.
Luce. 2. 4.
11
1. Timo. 6.
12
Psal. 3.
13
Psal. 103.
14
† aliis, filii, & sapientia consensum accommodas corpori &c.
Esaie. 53.
Psal. 32.
15
† aliis, certū. † vt iam nō ob tantam eloquentiam sermonis vel copiam testimoniorum proferā plurima, sed per compendium finiam &c.
16
1. Cor. 1.
Psal. 103.
† potentiam.

Dei. 4. & 12.
Ioan. 14.
1. Ioan. 5.
Coloss. 1.
Phil. 2.
Ioan. 8.
Ioan. 11.
Ioan. 9.
Math. 26.
1. Timo. 6.
Phil. 2.
1. Timo. 6.
Iob. 1.
Roma. 16.
1. Cor. 1.
Psal. 103.
† potentiam.

1. Timo. 6.
Math. 16.
Ioan. 8.
Ioan. 5.
Phil. 2.
Ioan. 8.
Ioan. 11.
Ioan. 9.
Math. 26.
1. Timo. 6.

† inuicis. **G** inuiri t' afficiamur, veruntamen vt non obstrepatur veritati, non nostram querimus iniuriam, sed dei gloriam prædicamus. Certū est quod ait Apostolus, Qui cū in forma dei esset. Quis enim negat filium esse in forma dei? Quod enim sit deus, quod sit dominus, quod sit rex, iam puto latius exposuimus. Et quia non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, hoc nos beatus Apostolus Paulus instruit quod ille non rapuit, nec nos dicimus: sed quia exinaniuit semetipsum factus obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis, totis viribus prædicamus. Nos dicti sumus filij gratia, non natura hoc nati. Ideo vnigenitus est filius, quia quod est secundum diuinitatis suæ naturam, hoc est natus filius. Cui forte si ipsi fratrem applicas, quia spiritum sanctum parem atque æqualem asseris filio, æque & de substantia patris eum esse profiteris. Si ita est, ergo iam nō est vnigenitus filius, cum & alter sit ex eadem substantia. Nos in patrem deum innatum naturam nō accipimus, Credimus quod ait Christus, Spiritus est deus. Filius natus est, vt diximus: nos & verum filium profiteamur, & similem patri non denegamus. Præterea de diuinis scripturis instructi, nam quia diuersas accusamur dicere naturas, hoc scito, quod nos dicimus, quod pater spiritus spiritum filium genuit ante omnia secula, deus deum genuit: & cætera quæ iam superius dicta sunt, Verus innatus pater verum genuit filium. Sed cum dicit dominus in Euangelio, Vt cognoscant te solum deum verum, & quem misisti Iesum Christum: sic solum verum dicit patrem, quomodo & solum bonum, & solum potentem, quomodo & solum sapientem, Vt puto nec ipse diabolus ausus est dicere, quod pater non perfectum genuit ante omnia filium. Non enim proficientem genuit. Homo enim cuius & accepisti comparisonem, si poterat perfectum mox generare filium, non paruulum generaret, qui eo augmentatis annis tandem aliquando compleat sui genitoris voluntatē. Pater autem qui vere beatus est & solus potens, tamē genuit filium qualis & nunc est, qualis & permanet sine fine: non proficientem, sed perfectum, quiq; & perfectionē à suo genitore accepit, à quo & vitam consecutus est. Saluatoris est sententia, In ore duorum aut trium testium cōstabit omne verbum. Protulisti Apostolicum testimonium, Qui cū in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, quod pro tuo arbitrio interpretatus es, æque & nos vt sensimus respondimus. In auditorum sanē erit arbitrio, quid eligant alterū de duobus: aut certe secundū sequentiā lectionis filium obedientem patri approbent, qui se exinaniuit formam serui accipiens, cui & pater donauit, vt diximus, nomen quod est super omne nomen: an tuam quisq; intelligat interpretationem. Ascendo ad deum meum & ad deum vestrū, dominum t' propter formam serui dixisse quam suscepit, asseris, vt puto vt dicis: si ipse humilians se in corpore dum esset humano, quanuis demicta morte triumphato diabolo post resurrectionē suam, istos ergo sermones t' dicens, Ascendo ad patrem meum & ad patrem vestrum: vbi iam humilitas carnis necessaria non erat, vt dicis propter Iudæos, sed integra regula fidei trahebatur. Sicuti & in alio loco post resurrectionē suam, assumptis discipulis in mōtem Oliueti, dicebat, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; mandauit vobis. Et si filius humilitatis gratia & non veritatis hoc dixit, cur ausus fuit Apostolus eadē repetere & dicere, vt deus domini nostri Iesu Christi pater glo-

ria? Aut vel certe, Deus & pater domini nostri Iesu Christi scit, qui est benedictus in secula: Nec non, Vt vnanimus in vno ore honorificeris deum & patrem domini nostri Iesu Christi. Adhuc autem aggregat & dicit, Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi. Cur sanē & ante incarnationē Christi etiam spiritus sanctus ad filiū dicebat, Propterea vnxit te deus deus tuus? Quā vnctionem quanuis argumentari volueris, probare non poteris in corpore factam: siquidē baptizatum legimus, vnctum autē non legimus in corpore, sed ex ipsa lectione, cū dicat, Propterea oleo latitiæ vnxit te præ confortibus tuis deus deus tuus: vtq; ostenditur quoniam latitiæ oleum pro vocabulo olei illam letitiam designat, de qua dicebat per Salomonem, Ego eram ad quem aggaudebat quotidie, Latabar autē ante faciem eius in omni tēpore, cum lataretur orbe perfecto, & lataretur in filiis hominum. In eo autem quod dicit, Ego eram ad quem aggaudebat quotidie: vtique legitur in libro Geneleos, quoniam ad omnia opera filij pater, sicut legimus, Et vidit deus, & ecce omnia bona valde: laudās filij sui opus, gaudebat & latabatur in filio: æque & filius perfecta voluntate patris latabatur in conspectu sui genitoris. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum. Ob quam rem non transibit iota vnum vel vnus apex. Dominus dixit, Cælum & terra transibunt, verba autem mea nō præteribunt. Constat quod in principio erat filius, & apud patrē erat, & deus erat: & hic erat in principio apud deum, vt primogenitus omnis creaturæ. Et omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil, quod in spiritus sancti persona suscipi non potest. Nec enim talia inuenies referri ex diuinis scripturis, vt eum æqualem asseras filio. Siquidē & filius in principio erat, pater vero ante principium & sine principio est, vt ingenuus, vt innatus. Erat autē in principio vt primogenitus omnis creaturæ. Ante omnem creaturam erat, antequam quicquid esset, & apud deum erat, & deus erat, & hic erat in principio apud deum. Quid si audieris patrem dicentem, Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te? Ex ventre matris, quod nec Iudæi diffidunt, Christum natum profiteris secundū carnem, Et cur ista testimonia in medium non proferantur, quæ illam natiuitatem demonstrant in principio, sicut & præcedens nos instruit testimonium: Si propter corpus in quo exinaniuit semetipsum, qui cū diues esset, propter nos pauper factus est, vt ait Apostolus, debitorē se sentit suo genitori: multo magis qui illum tantū ac talem genuit, ei debitam venerationē & debitum obsequium, vt charissimus filius necesse est semper offerat suo genitori. Optime profecutus es dicens, quoniam & parentibus propter formam serui esset subiectus. Si enim parētibus subiectus inuenitur quos ipse creatur, quia omnia per ipsum sunt facta: nec enim post tempora, sed ante tēpora nouimus filium genitū à patre: si parētibus subditus, vt diuinarum scripturarū authoritas luce clarior prædicat: quanto magis vtq; illi suo genitori est subditus, qui tantū ac talem genuit, secundum qd ait Apostolus Paulus, Cum omnia fuerint filio subiecta, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui sibi subiecit omnia. Hoc vis vt & à nobis dicatur, qd corpori, imò magis dispensationi quam pro nostra salute suscepti, omnia subiecta profiteamur, reuera & corpus patri subiectum non filium ipsum vnigenitum deum. Nos enim scimus & credimus qd pater iudicat neminem, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filiū, sicut honorificat & patrem. Hoc enim profiteamur, quia & in

K. Roma. 15. 2. Cor. 11. Psal. 44. Prouerb. 8. Genes. 1. 1. Timo. 3. L. Math. 5. Math. 24. 17. Ioan. 1. Coloss. 1. 18. Psal. 109. M. Philip. 2. 2. Cor. 8. Ioan. 1. Luc. 2. 1. Cor. 15. Ioan. 5.

A & in resurrectione, cum omnia fuerint filio subiecta, cum omnes eum honorant, & venerantur & adorant, nec tunc sanē filius extollit se: sed etiam cum omnibus sibi subiectis subditus patri hoc modo inuenitur vt dicat, Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratum vobis ab origine mundi. Iam dictum est, quod & ipse pro tuo arbitrio secundum sensum tuum visus es alienare, Strat tamen Apostolicum dictum, quia sicut oportet orare nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Et quia argumento visus es obstrepere dicens, Ergo tam miserabilis spiritus sanctus vt gemat? Nos enim nō miserabilem spiritum sanctum dicimus, siquidem ex ipsa lectione gloria spiritus sancti ostenditur, quia non pro se gemit, sed pro dilectione, quia pro sanctis. Siquidem nec filius pro se orat, sed pro nobis vtq; postulat & interpellat, sicut iam protulisti in præcedenti, Qui in modico fidelis est & in maius fidelis inuenitur. Nec enim aliter asseri potest, quod pater & filius vnum sint, nisi hoc sanē modo quo tu ipse & nos probare possumus his ipsis exemplis quibus visus es. Nam si vt dicis & Apostolus confirmat, Qui adiungit se domino, vnus spiritus est: est vtique vnus spiritus in consensu implens voluntatem dei, secundum saluatoris magisterium: qui etiam hoc modo nos orare docuit vt inter cætera precum nostrarum, & hoc dicamus, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Terra vtique nos sumus. Sicut ergo in cælestibus dei sit voluntas, vt & in nobis hoc modo compleatur qui hoc oramus, & hoc factis adimpleamus: vt vnus spiritus efficiamur cum domino, quado hoc volumus quod deus vult. Nam & ipse filius passioni proximus, hoc ad suum genitorem vtique clamabat dicens, Abba pater, transeat à me calix iste: Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis, Ostendit vere suam voluntatem subiectam suo genitori, propter te cuius voluntatem faciendam de cælo descendit vt ait, Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Cōsonans ergo & conueniens est filij voluntas ad voluntatem patris. In quantum maior est filius vt deus ab omni creatura, intantum magis consoans voluntatem patris inuenitur, & magis adhæret suo genitori. Dico enī adhæret suo genitori vt charissimus filius in amore & dilectione, & humanitate, & consensu & conuenientia. Omnia quæ proferuntur à sanctis scripturis, plena veneratione suscipere debemus, Nec enim in nostrum magisterium deuenit diuina scriptura, vt à nobis emendationem accipiat. Atq; vt inam & digni inueniamur scripturarum discipuli approbari. Suscipio quæ protulisti, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: Non enim deus habitat in homine, quem non ante spiritus sanctus sanctificauerit atque purgauerit. Denique & ad Mariam illam beatam virginem dicebatur, Spiritus sanctus superueniet in te, vtq; ad sanctificandum & ad purgandum. Deinde sequitur, Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Altissimi autem virtus quod Christus sit, iam & ipse protulisti, Veritas non ex argumento colligitur: sed certis testimoniis comprobatur. Ob quam causam testimonia proferre debebis, quia spiritus sanctus deus est, quia dominus est, quia rex est, quia creator est, quia factor est, quia cōsudet patri & filio, quia adoratur, si nō à cælestibus, vel certe à terrestribus: vt dicam, forte enim ostensus es, quia vel ab inferis adoratur. Hæc enim dicamus, non derogantes spiritui sancto. Est enim spiritus sanctus, vt iam superius profecuti sumus, sine quo nemo potest dicere dominum Iesum. Iste

est spiritus sanctus in quo clamatus, abba pater. Iste est spiritus sanctus tantus ac talis, in quem etiam & angeli prospicere cōcupiscunt. Talis est, tam potens, vt vbiq; in omni creatura, siue in Oriente, siue in Occidente, quam etiam in Sequentione & Meridie, quisque eum adorat, nō possit dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Talis est huius natura, qui vbiq; præfens sit in omnibus inuocantibus deum in veritate. Tantis ac talis est, vt vbi quisque fuerit baptizatus, in eodem enim momento, & si in Oriente baptizetur, & si in Occidente, & vbi & vbi alit spiritus sanctus. Intuere quanta est potentia spiritus sancti. Si enim quis derogat spiritui sancto, derogat vtique vnigenito dei, per quæ omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil: sicut & qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Dicis quod nō dixerit saluator noster Christus, vt ipsi & nos vnum, sed vt ipsi sint vnum in natura sua & substantia sua, cōcordia æqualitate quodammodo vniti atq; cōflati: & pater & filius & spiritus sanctus, vnum propter indiuiduam eandemque naturam. Recito lectionem quam legentes possunt probare, quid enim Christus dixerit. Sic ait in Euangelio, patrem suum orans pro discipulis, Pater, fac illos vnū, sicut nos vnum sumus: sicut ego in te & tu in me, vt & illi in nobis vnum sint: vt cognoscat hic mundus quoniam tu me misisti, & dilexisti illos sicut me dilexisti. Quod lego, credo: dilectionis fecit mentionem, & non substantiæ. Certum est autem ipsum saluatorem dixisse, Qui audit mādāta mea & custodit ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam illum, & veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Si enim tanta illa sublimitas atq; maiestas patris, nec nō etiam filij, intra vnam adiculā mentis nostre recipitur: quanto magis vtq; filius certum est & sine dubio quod erit in patre: ita tamen vt filius, vt alius à patre, quod quidem exposuisti. Vnum sunt pater & filius, non tamen vnus: vnum ad concordiam pertinet, vnus ad numerum singularitatis. Nam & Pauli beati testimonium protulisti, quod libenti animo suscepiimus. Siquidem summum genus est veritatis, quod ab ipsis etiā contradicentibus promitur. Recitasti enim Paulum dixisse, Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementū dedit. Itaque neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Qui plantat autem & qui rigat vnum sunt, vnusquisque autem suam mercedem accipiet secundum suum laborem. Aduerte igitur, quia licet vnum sint concordia, sed tamen vnusquisq; suam mercedem accipiet secundū suum laborem. Intuere ergo & illud quod dominus ait, Ego & pater vnū sumus. Quod certa fide à nobis creditur & suscipitur. Qui dicit, ego, filius est. Qui dicit, & pater, alterū patrem ostendit, vnum ait, nō vnus. Sapius dictum est, quia vnum ad concordia pertinet. Quomodo non vnus pater & filius, cū quando clamat filius, Ego quæ placita sunt patri facio semper. Tunc demū non esset vnum cū patre, si cōtraria patri faceret aliquādo. Si autē & Apostoli vnum sunt cū patre & filio, in eo qd in omnibus ad voluntatem dei patris respicientes, ad imitationē filij subditi vni deo patri & ipsi inueniuntur. Et non tantū pro Apostolis legimus saluatorem orasse, vt vnū sint, sed etiā pro credituris per verbū illorum dicens, Non solū pro his rogo, sed & pro credituris per verbū illorum in me, vt omnes vnū sint: sicut tu pater in me, & ego in te, vt & illi in nobis vnum sint, vt cognoscat hic mundus quia tu me misisti, & dilexisti illos sicut me dilexisti. Dilectionis fecit: vt diximus, mentionem, & nō diuinitatis. Quis autem ignorat quod

D. Rom. 8. 1. Peti. 1. 1. Cor. 12. Ioan. 1. 22. Ioan. 17. E. Ioan. 14. 1. Cor. 3. Ioan. 10. Ioan. 8. Ioan. 17. 1. Cor. 12.

G quod Paulus, Paulus est: & Apollo, Apollo est: cum quando dicat ipse Paulus, Plus omnibus illis laboravi, non ego autem, sed gratia dei mecum: Nam qui plus laborat, plus consequitur. Veruntamen vnum sunt, in consensu, in conuenientia, in dilectione: quando id faciunt quod deus vult. **D**icis quod vnus est deus, Astrue si pater & filius & spiritus sanctus vnus est deus, an solus pater vnus deus dicendus est, cuius filius Christus noster est deus. Iudaico more hortaris nos profiteri vnum deum? An de subiectione filij potius, secundum quod habet fides Christiana, ostenditur vnus esse deus, cuius filius noster est deus, vt diximus? Nam quia pater & filius non est vnus vel Paulo crede dicenti, quod per singulas ferè epistolas pronunciat dicens, Gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. Adhuc autem: vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus, per que omnia & nos per ipsum. Iste est qui à nobis Christianis vnus deus prædicatur, quem filius vnum pronunciat bonum, dicens, Nemo bonus, nisi vnus deus: non quod Christus non sit bonus. **H**ic enim ait, Ego sum pastor bonus: non quod spiritus sanctus non sit bonus. Audi Prophetam clamantem, Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Audi autem adhuc saluatoris testimonium dicentis, Bonus homo de thesauro cordis sui profert bona. Necnon etiam & omnis creatura dei bona valde. Si creatura bona, si homo bonus, si spiritus sanctus bonus, si Christus bonus, quemadmodum vnus bonus requirèdum est. Quia vtique sic ait saluator, Nemo bonus, nisi vnus deus: eo quod ipse est fons bonitatis qui quod est bonus à nemine accepit. Nam & Christus quod est bonus, à suo genitore est vt sit bonus: & omnis creatura dei bona, per Christum accepit bona vt esset bona. Sed siue filius, siue qui per illum sunt facti, de illo vno fonte bonitatis vnusquisque secundum mensuram fidei suæ assumpserunt vt essent boni. Pater autem vnus quod est bonus, à nemine accepit. Et ideo ait Christus, Nemo est bonus nisi vnus. Sic ergo vnus est deus, quia vnus est incòparabilis, quia vnus est immensus, vt iam sumus profecuti. Non denegamus, quod filius diligat patrem, cum quādo & scriptum legimus, Vt sciat hic mundus quia diligo patrem, & sic mandatum mihi dedit pater, sic facio. Còstat filium & diligere, & diligere, & mandatum patris vt ipse asserit implere. Et ideo vnum sunt, secundum quod ait, Ego & pater vnū sumus. Nam in eo quod dicit, Qui me videt, videt & patrem: certa fide credèdum est, quia qui videt filium, per filium videt & intelligit patrem. Propter formam serui, maiorem patrem professus es, quod mihi nimium stultum esse videtur. Scimus enim, quod & ipse protulisti, in forma serui etiam & angelis minor est factus. Nec enim satis in gloriā dei prouectus es, qui ad formam serui maiorem patrem profiteris. Ad formam serui & angeli maiores sunt. Nec enī ad hoc venit Christus, vt nos instrueret quod ad formam serui maior est pater: sed ideo veritas ad nos venit, vt vtique doceret nos: atque instrueret, quod pater filio maior est, & hoc filio qui magnus est deus. Nos enim sic glorificamus patrem, vt magno deo maiorem illum profiteamur, vt alto sublimiorem annunciemus. An vero hic iste est debitus honor dei, vt forma seruili maior sit pater, tu videris. **D**icis quod de diuinitas patribus ostendit, & pauloante profecutus es, quod vtique diuinitas sit inuisibilis. Ostendit se sanè non pater qui inuisibilis est: ne si dicamus patrem visum fuisse, Apostolū reddamus mendacem qui ait, Quem vidit hominum nemo, neque vi-

dere potest. Et non solum inuenimur nouo resistere testamento, verum etiam & veteri pari modo contrarij inuenimur. Denique sic ait Moyses, Non potest quisque deum videre & viuere. Ipse sanè Moyses descripsit in libro Geneleos, quod ab illo primo homine Adam vsque ad ipsam incarnationem, semper filius visus est. Nam si testimonia quaris, vtique habes positum patrem ad filium dicentem, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Sequitur, Et fecit deus hominem. Quis vtique deus nisi filius? Hoc vtique & tu in tuis tractatibus exposuisti. Iste ergo filius qui Propheta sui genitoris, qui & dicebat, Non est bonum solum esse hominem, faciamus ei adiutorium secundum se. Iste filius Adæ est visus, secundum quod legimus Adam dicentem, Vocem tuam audiui ambulantis in paradiso, & abscondi me, quia nudus eram. Habes vtique quod deus dixit ei, Et quis tibi indicauit quia nudus eras, nisi de ligno de quo præceperam tibi ne manducares, ex eo manducaisti? Hic deus & Abraham visus est, Et quia filius visus est Abraham, si vis credere, vtique ipse vnigenitus deus in sancto affirmavit Euangelio, dicens sic, Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est. Hic etiam filius à Iacob visus est, qui in figura qua erat venturus: id est, hominis, ante præmeditatus colluistat cum Iacob inuenitur. Vnde & Iacob dicebat, Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Et loci ipsius vocabulū nuncupatum est, visio dei. Hoc ipsum affirmans vtique deus, qui in præmeditatione colluctabatur cum Iacob, quod in passione Christi impletum videmus. Ait enim ad ipsum Iacob, Iam non vocabitur nomen tuum Iacob, sed Israël erit nomen tuum: hoc est, homo videns deum, Hunc & in nouo & in veteri testamento visum probamus. De hoc Apostoli dicebant, Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Caterum si vt ipse conaris, pater visus esse asseratur, mēdaces sunt apud nos omnes scripture, Nam denique inuisibilem patrem Paulus prædicat, & dominus in Euangelio affirmat. Sæpius nos accusas, quod audenter atque præsumenter ea quæ non sunt dicenda à nobis dicantur, quod quidem in arbitrio erit legentium probare. Nec enim sic loquimur vt alicuius laudem còsequamur, sed studio colligendæ fraternitatis, quæ vobiscum est. Aut ob quam forte & ipse proiuocare nos dignatus es vt responsum demus, vt in nobis illi denotati sic tuæ consentiant, vt dixerim, professioni, necesse fuit me propter timorem dei dare tibi responsum. Si quidem non tantum verbis me nudare conatus es à discipulatu eorum, verum etiam & tractatum tuum dedisti, ad quod necesse est me respondere ea quæ de inuisibilitate omnipotentis dei profecutus sum. Et iam & ipse, licet alio proposito, attamen tuis verbis affirmasti, quod spiritus sanctus in specie columbæ sit visus, necnon & in specie ignis. Filius sane in forma hominis, Pater autem neque in specie columbæ, nec in forma hominis, nec aliquādo vertit se in formas, sed nec aliquādo vertitur. De quo scriptum est, Ego sum qui sum, & non sum mutatus. Filius sanè in forma dei constitutus iam, vt ipse protulisti, formam serui accepit, quod non pater. Spiritus atque sanctus suscepit speciem columbæ, quam non suscepit pater. Scio ergo, quia vnus est inuisibilis, vnus etiam incapabilis atque immensus. Oro & opto discipulus esse diuinarum scripturarum: nam & superius credo retinere religionem tuam, quod sicut dedi responsum, quia si protuleris, quod pater & filius & spiritus sanctus vnam habeant virtutem, vnam substantiam, vnam deitatem, vnam maiestatem,

A maiestatem, vnam gloriam: si affirmaueris de diuinis scripturis, si alicubi scripti lectionem protuleris, nos diuinarum scripturarum optamus inueniri discipuli.

Subscriptio.

MAXIMINVS Episcopus subscripsi. Et post collationem præsentium, **AVGVSTINVS** ita dixit, Auxilio principum munimur me loqui dixisti, non secūdum timorem dei. Sed hominibus, quibus donat deus intellectum, satis apparet quis loquatur secundum timorem dei: vtrum qui obediēter audit dominum dicentem, Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est, quod nos & obteperanter audimus, & fideliter prædicamus, an ille qui hoc sic audire non vult, vt duos dominos deos esse contendat: atque ita introducendo duos deos & duos dominos, ostendat se nō timere vnum dominum deum dicentem, Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est. Scis autem sermonē tuum prolixissimum occupasse nobis tempora, quibus respondere possemus, & tantum diei remansisse, quantum omnino non sufficeret, vt ea quæ dixisti, saltem nobis relegerentur. Noueris tamen omnia quæ protulisti, vt probares deum esse filium dei, & magnum deū, & natū esse ex patre, & alium esse ipsum, & alium esse patrem: quoniam non est pater ipse qui filius, ad ingētes moras pertinuisse, quibus necessariū tempus absumeres, quasi nobis abs te probandum esset, quod & nos esse verum fatemur. Non enim dicimus ipsum esse patrem, qui est filius, aut ipsum esse patrem vel filium, qui est in ipsa trinitate spiritus sanctus. Prorsus alius est ille, alius ille, & alio ille: sed simul omnes vnus est dominus deus. Si enim dixerimus duos esse dominos deos, vnū magnū, alterū maiore: vnum bonum, alterū meliore: vnum sapiētem, alterum sapienterem: vnum clementē, alterum clementerem: vnum potentem, alterum potentierem: vnum inuisibilem, alterum inuisibiliorē: vnum verū, alterū veriorē: & si quid aliud isto modo te sentire mōstrasti, vt duos dominos deos nos habere suaderes. Si hoc ergo dixerimus, arguet nos ipse deus, dicens quod iam cōmemorauit, Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est. Tanquam dicat nobis, Filij hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quaritis mēdaciū: Vt quid vobis facitis duos dominos deos? Quare me clamantem, Audi Israël, non vultis audire, Dominus deus tuus deus vnus est: sed contra me clamatis, domini diij nostri domini duo sunt: Nunquid hoc faceretis si Israël esse velletis? Cum hoc ergo nomē interpretetur, homo videns deum, rogo te da veniam, si tu nō vis, ego volo esse Israël. Volo videre in eorum consortio cōputari, quibus donatur videre deum. Et gratias illi agim, quia facit nos videre nunc per speculū in enigmatē, tūc autē facie ad faciē, sicut Apostolus dicit. Videmus itaque donante ipso, & si adhuc per speculū in enigmatē, tamen videmus, quomodo inter se non sint duo ista contraria, vt & alius pater sit, alius filius, alius spiritus sanctus, & tamen hi tres simul vnus sit dominus deus. Egi sicut potui, vt hoc etiā tu videres, sed resistere maluisti, quia Israël esse noluisti. Sed si hoc videre adhuc forsità non potes, crede & videbis. Intelligendo enim videntur ista, non oculis carnis intuendo. Et scis vtique dixisse Prophetam, Nisi credideritis non intelligetis. Cum ergo audis, Dominus deus tuus deus vnus est: noli duos dominos deos facere, patrem & filium. Et cum audis, Nescitis quia corpora vestra templū in vobis est spiritus sancti, quem habetis à deo: Et eodē loco, Nescitis, quia corpora vestra mēbra sunt Christi. Cum ergo hæc au-

Dis, noli negare deum esse spiritum sanctum, ne templū creaturæ facias mēbra creatoris. Prius crede istos tres, & in suis singulis personis tres esse, & tamen simul non tres dominos deos, sed vnum dominum deum esse: & dabit credenti & oranti ipse dominus intellectum, vt id quod credis, etiā videre, id est, intelligere merearis. Nam cōsidera diligēter omnia, quæ prolixa disputatione dixisti, & videbis ex hoc errore descēdere, quod facitis duos dominos deos, contra clarissimā vocē domini dei dicentis, Dominus deus tuus deus vnus est: Et negatis deum spiritum sanctū, cuius sanctum negare non potestis templum. Hæc interim post collationē nostrā, qua præsentēs alternatim locuti sumus, te admonuisse suffecerit. Si autē dominus voluerit, quoniam longū est, & tu remeare festinas, prosecutiones nostras, ante oculos eorum, qui legere voluerint, quanta potero perspicuitate cōstitua, & te veris quidē testimoniis diuinis, falsa tamē vestra dogmata probare voluisse velis nolis ostēdā.

Alia manu.

AVGVSTINVS Episcopus subscripsi. Item e contra, alia manu, **MAXIMINVS**, Cum explicueris hunc libellum, & ad me transmiseris, nisi t ad omnia responsum dederis, culpa explicaberis. **ANTONIVS**, gesta contuli, **DIVI AVRELI AVGVSTINI HIP-PONENSIS** Episcopi, contra Maximinū hæreticum Arrianorum Episcopum, Liber secundus.

Disputationi Maximini Arrianorum Episcopi, cuius prolixitate spatium diei, quo præsentēs cōferebamur, absumpsit, responsum debita reddens, ad ipsum loqui debeo vtique: siue adhuc existimet contradicendum esse cum legerit, siue domino in eius corde mirabiliter operante, manifeste cōsentiat veritati. Quid tibi visum est o homo Arriane, tā multa dicere, & pro causa quæ inter nos agitur nihil dicere, quasi hoc sit respondere posse, quod est tacere non posse? Prius itaque ostendam resellere te non potuisse, quæ dixi: deinde quantum necessarium videbitur, ego resellam quæ ipse dixisti. **D**e duobus diis quæ ipse dixisti, lego certe respondens verbis tuis, vbi aisti à vobis vnum deū coli, Consequēs est, inquam, vt aut nō colatis Christū, aut non vnū deū colatis, sed duos. Ad hoc tu respondere conatus, multū quidē locutus es, asserens quod & Christū deum colatis, Sed duos deos à vobis coli, quanuis non negaueris, tamen non ausus es confiteri, Sensisti enim duos deos esse colendos, Christianas aures ferre nō posse. O quam de proximo te corrigeres, si timeres credere quod dicere timuisti. Cū enim clamat & Apostolus, Corde creditur ad iustitiā, ore autē cōfessio fit ad salutē: si ad iustitiā putas pertinere quod credis, cur hoc ad salutē etiā ore nō confiteris? Si autē duos deos colendos ad salutem nō pertinet confiteri, sine dubio nec ad iustitiā pertinet credere. Qui ergo nō vis tali confessione reum teneri ostendū, quare non mundas à tali crudelitate cor tuū? Tene cum catholica fidē rectā, non te pudeat emendare peruersam, Tene cum catholica, patrem quidē non esse qui filius est, & filium nō esse qui pater est, & deum esse patrem & deum esse filium, veruntamen ambos simul non duos deos esse, sed vnū. Isto modo solo fiet, vt & patrem colas & filium, nec tamē duos deos esse colēdos dicas, sed vnū pietatis

1. Timo. 6.

Exod. 35.

Gene. 1.

Gene. 2.

Gene. 3.

Gene. 18.

Ioan. 8.

Gene. 32.

Ioan. 1.

Math. 3.

Acto. 2.

Exod. 3.

Deute. 6.

Psal. 4.

Deute. 6.

1. Corin. 13.

Esaie. 7.

Deute. 6.

1. Corin. 6.

Deute. 6.

si non: tunc ero culpabilis.

Præfatio.

Caput. I.

Roma. 10.

Deute. 6.
Math. 4.
Caput. II.
1. Corin. 5.
Roma. 8.
Roma. 6.
Galat. 3.
Roma. 6.
Deute. 21.
Gene. 3.
Caput. III.
Talia, con-
fession.

G pietatis tua conscientia compungatur, quādo sonnerint in auribus tuis dicta diuina, quia nullus deus nisi vnus, Et, Audi Israhel, dominus deus tuus deus vnus est: vt quādo audis, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruis: securus possis non soli patri, sed & filio ea quæ vni deo debetur seruitute seruire. Memento ergo nō te respondisse ad illud quod obieceram, non à vobis colitum deum, sed duos. Secundo loco egi tecum de verbis tuis, vbi dixeras, deum patrem ad humana non descendisse contagia, quasi Christus illa in carne perceptus sit: & admonui, quomodo contagium intelligi soleat, non vtique nisi in aliquo vicio, à quibus omnibus immunem nouimus Christum. Nec ad hoc quicquam respondere potuisti. Testimonia quippe diuina, quæ abs te commemorata sunt, nihil te adiuuare poterunt, Nō enim eis probare potuisti humano Christum attaminatum esse contagio. Quod enim Apostolum dixisse commemoras, Quoniam Christus cum peccator non esset, peccatum pro nobis fecit: lege diligentius: & ne forte mendosum incurris codicem, aut Latinus interpres errauerit, Græcum inspice: & inuenies non Christum pro nobis fecisse peccatum, sed à patre deo ipsum Christum factum esse peccatum: id est, sacrificium pro peccato. Ait enim Apostolus, Obsecramus pro Christo reconciliamini deo, eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Nō ergo fecit ipse peccatum, sed eum deus pro nobis peccatum fecit: hoc est, vt dixi, sacrificium pro peccato. Si ergo recolas vel relegas, inuenies in libris veteris testamenti, peccata appellari sacrificia pro peccatis. Similitudo etiam carnis peccati, in qua venit ad nos, dicta est & ipsa peccati. Misit, inquit, deus filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne: hoc est, de similitudine carnis peccati, quæ ipsius erat, damnauit peccatum in carne peccati, quæ nostra est. Propter hoc etiam de illo dicitur, Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autē uiuit, uiuit deo. Peccato enim mortuus est semel, quia in similitudine carnis peccati mortuus est, quando moriendo exutus est carne: vt per hoc mysterium significaret eos, qui in morte ipsius baptizantur, mori peccato vt uiuant deo. Sic etiam per crucem factus est pro nobis maledictum. Pendens quippe in ligno, mortem quæ de maledicto dei venerat, suspēdit in ligno, atque ita vetus homo noster simul fixus est cruci, vt non mendaciter dictum intelligatur in lege, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quid est maledictus, nisi terra es & in terram ibis? Et quid omnis, nisi quia & ipse Christus: qui cum esset vita, mortuus est tamen vera morte, nō ficta? Si intelligas ista mysteria, simul intelliges non esse contagia. Sed quid ad nos, si more tuo loquens, contactum forte mortalium uolueris appellare contagium: cum tamen nobiscum sentias, dominum Iesum, nec in spiritu, nec in carne vllum habuisse peccatum? Tertio loco de inuisibili deo cum agerem, admonui vt crederes, inuisibilem non solum patrem, sed etiam filium secundum diuinitatem, nō secundum carnem, in qua eum visibilem mortalibus apparuisse quis negat? Vnde & alio loco postea disputauimus. Tu autē cedens manifestissimæ veritati, cōsensisti esse inuisibilem filium: ac per hoc destruxisti quod dixeras, vnum inuisibilem patrem. Sed rursus tua cōsensione turbatus, quia inuisibilem etiā filium esse consenserat, ausus es dicere, minora videri à maioribus, maiora vero à minoribus non posse videri, Dicens angelos videri ab archangelis, animas ab angelis, angelos vero ab animab⁹

non videri: Vnde etiam Christum secundum diuinitatis suæ substantiā non solum ab hominibus, sed nec à virtutibus cœlestibus videri asseris. Ideo patrem solum inuisibilem esse dixisti, quia superiorem non habet, à quo circumspectiatur. Dic nobis rogo te, quando tibi indicauerunt archangeli, quod ipsi videant angelos, non autē videantur ab angelis? Quibus narrantibus angelis cognouisti, quod ipsi videant animas, animas illos non videant? A quo hoc audisti, vnde didicisti, vbi legisti? Nōne melius diuinis libris animum intenderes, vbi legimus & ab hominibus angelos visos quando voluerunt, & quomodo voluerunt videri, iubente vel inueniente omnium creatore? Veruntamen qui dixeras, deo solum dicendum inuisibilem patrem, quia nō habet superiorem à quo circumspectiatur, confessus es postea, filio esse visibilem, contra te ipsum proferens Euangelicum testimonium, vbi dicit ipse filius, Non quia patrem vidit quisquam, sed qui est à deo, hic vidit patrem. Vbi te quidem veritas aperitissime vicit, sed tu nolens ab errore liberari, nolueris salubriter vinci. Cum enim contra te commemorasses Euangelicum testimonium, quo claruit à filio videri patrem, dicente ipso filio, Sed qui est à deo, hic vidit patrem: mox addidisti de tuo, sed vidit incapabilem. Interim quod dixeras perdidisti, solum esse inuisibilem patrem, quia non habet superiorem: quandoquidem veritate victus, eum videri ab inferiore cōfessus es. Vos enim dicitis inferiorem filium, à quo tamen patrem videri teste filio cogere dixisti. De incapabili postea videbimus, vt etiam te illic veritas vincat. Non enim de capabili & incapabili, sed de visibili & inuisibili inter nos quæstio versabatur, in qua quæstione si tibi ipsi tuique visibilis es, victus te esse vides. Quarto loco egi tecum de immortalitate deo, etiam filio, quoniam tu illud quod ait Apostolus, Qui solus habet immortalitatem: sic intelligi uolueris, tanquam de solo patre sit dictum, cum ille hoc non de patre dixerit, sed de deo, quod est pater & filius & spiritus sanctus. Ostēdi ergo & filium habere immortalitatem secundum substantiam diuinitatis suæ. Nam secundum carnem, quis negat eum fuisse mortalem? Tu autē cum mihi respondere ad hunc locum velles, perspicua veritate cōclusus, etiam deum filium immortalitatem habere confessus es. Victus es igitur in eo quod dicebas de patre tantum dixisse Apostolum, quod solus habeat immortalitatem. Neque enim propterea vinculis veritatis elaberis, quoniam dicitur, habet quidem filius immortalitatem, sed accipiens à patre: nō queritur vnde habeat, sed vtrum habeat. Tu enim de patre solo vis intelligi quod scriptum est, solus habet immortalitatem. Prorsus à nullo acceptam habet immortalitatem, & à patre acceptam filius habet immortalitatem, tamen & pater & filius habet immortalitatem. Alioquin si eam non habet filius, pater eam nō dedit filio, aut acceptam perdidit filius. Dedit autē pater filio, nec perdidit filius. Nec pater dando perdidit quod generando dedit. Habet ergo immortalitatem & pater & filius, non pater solus. Cogeris itaque confiteri nō de solo patre dictum esse, qui solus habet immortalitatem: quia iam coactus es cōfiteri quod & filius habeat immortalitatem: habet autem hanc solus, sed deus, quod nō solus est pater: quia hoc est & filius, & vterque adiuncto spiritu sancto vnus est deus. Sed quare solus deus dicitur sic habere immortalitatem, cum & anima pro suo modo sit immortalis, & alia spiritalis cœlestisque creatura, postea videbimus. Nūc autē sufficit nobis, quod ad ea quæ dixi nihil respondere potuisti: & non solum patrem, sed quāuis ab ipso, habere tamen immortalitatem etiā filium coactus es confiteri.

Cap. V.
Tinde.
Philip. 2.
Caput. III.
1. Timo. 6.
Philip. 2.
C
Taurus.

A es confiteri. Quinto loco ostēdi, vnde maior sit pater filio: quia non deo maior est, vnde illi coæternus est filius, sed homine maior est, quod ex tempore factus est filius. Ibi commemorauimus Apostolicum testimonium, Quia cum in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem deo. Natura quippe illi fuerat dei æqualitas, non rapina. Ad quod tu respondens dixisti, Quis enim negat filium esse in forma dei? Quod enim sit deus, quod sit dominus, quod sit rex, iam puto latius exposuimus. Et quia non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, hoc nos beatus Apostolus Paulus instruit, quod ille non rapuit, nec nos dicimus. Hæc verba tua nō solum nihil habent aduersus nos, sed magis apparent esse pro nobis. Si enim confiteris dei formam, cur non aperte dei filium deo confiteris æqualem? Prefertim, quia de verbis Apostoli vbi ait, Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo: nō potuisti pro tuis partibus inuenire quod diceres. Et quia hoc dixisse Apostolum non potuisti negare, ideo dixisti, quod ille non rapuit, nec nos dicimus: tanquam hoc sit, non rapuit, quod est non habuit: id est, æqualitatem dei. Atque ita dictum sit, Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo: ac si diceretur, Non arbitratus est, esse rapiendam æqualitatem dei, eo quod ab illo fuerit aliena. Raptor enim rei alienæ vsurpator est: tanquam hoc filius cum posset rapere noluerit. Quod vides quāta insipientia sentiat. Ergo intellige Apostolum ideo dixisse, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo: quia non alienum arbitratus est esse quod nat⁹ est: sed tamē quāuis æqualitatem dei non fuerit arbitratus alienam sed suam, semetipsum exinaniuit, non querens quæ sua sunt, sed quæ nostra sunt. Quod vt noueris ita esse, attende vnde ad hoc Apostolus venerit. Cum enim Christianis humilitate præciperet charitatis, Alter alterutrum, inquit, existimantes superiorem sibi, non quæ sua sunt vnusquisque intendentes, sed quæ aliorum. Deinde vt exēplo Christi hortaretur non sua querere vel intendere, sed quæ aliorum sunt, Singuli quique, inquit, hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset, quæ illi erat sua, non rapinam arbitratus est: hoc est, non alienam arbitratus est esse æqualis deo: sed tamen querens nostra non sua, semetipsum exinaniuit, nō formam dei amittens, sed formam serui accipiens. Non enim est mutabilis illa natura, vt se exinaniuret perdēdo, quod erat, sed accipiendo quod non erat: nec cōsumēdo quæ sua sunt, sed assumēdo quæ nostra sunt, ac deinde in forma serui obediendo sicut homo vsque ad mortem crucis. Propter quod & deus eum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen: & cetera. Homini ergo donauit ista, non deo. Neque enim cum in forma dei esset non excelsus erat, aut nō ei genua flectebant cœlestia, terrena & inferna. Sed cum dicitur, Propter quod eum exaltauit: satis apparet propter quod exaltauerit: id est, propter obedientiam vsque ad mortem crucis. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est, ipsi donatum est nomen, quod est super omne nomen: vt cum ipsa forma serui nominetur, filius vniuersus dei intelligatur. Nō itaque facias imparem deo formam dei, quod nec in ipsis hominibus dici potest. Nam cum dictum fuerit, iste homo in forma est illius hominis, nemo intelligit nisi æqualis. An forte non vis sic accipere quod dictum est, Cum in forma dei esset: vt in forma dei patris intel ligas filium, vbi nihil aliud quàm æqualitas apparet attributum: sed in forma dei apparet intelligēdum, in forma sua, quia & ipse vtique deus est? Non multum curo

si etiam sic intelligas. Vbi enim plenitudinem formæ ætatis incrementa non faciunt, sed deo gignente perfectus est patris filius? Ibi proculdubio si forma filij formæ patris non est æqualis, non verus est filius. Scriptum est autem, Vt simus in vero filio eius Iesu Christo. Forma ergo veri filij, formæ dei patris esse non potest inæqualis. Proinde nec huic loco prosecutionis meæ, vbi de verbis Apostoli æqualem patri filium comprobauimus, respondere aliquid pro vestra intentione potuisti. Sexto loco, vt eiusdem naturæ cuius & pater est, ostenderem filium, etiam mortalium fetus animalium immanitatis vestri erroris obieci, increpans cor vestrum, qui eiusdem naturæ cuius pater est, negatis esse dei filium, quāuis verum esse filium nō negetis: cum deus ipse dederit animalibus hoc generare quod ipsa sunt: vbi nō solum hominis hominem, verum etiam canem canem filium nominauimus: non ad similitudinem dei, sed ad confusionem detrahentium filio dei: qui cum videant corruptibiles mortalesque naturas, habere tamen naturæ de suis parentibus vnitatem, filio dei vero nolunt concedere communionem naturæ vnus habere de patre: cum sit incomparabilis à patre, & incorruptibilis æternusque cum patre. Vnde etiam dixi quod melior sit secundum vos humana conditio, vbi conceditur crescere, vt ad robur parantum vel crescendo possint filij peruenire. Filius autē dei, sicut dicitis & docetis, minor patre genitus sic remansit, atque vt ad patris formam non posset peruenire, nec creuit. Hic tu, vt apparet quā magna veritatis mole premereris, omnino ad rem non respondisti: sed tanquam deficienti flatu anhelares, reprehendendum me putasti, dicens quod tam fœda comparatio, de filio scilicet hominis siue canis, in illam tantam immensitatem produci non debuit. Hoc respondere est, an potius inopiam responsionis ostendere: Quasi ego propterea terrenarum naturarum ista exempla produxerim, vt incorruptioni corruptionem, immortalitati mortalitatem, inuisibilibus visibilia, æternis temporalia coequarem: ac non potius vt vos in magnis & summis rebus errantes, de rebus paruulis infimisque conuincerem, qui non videtis bonum quod creator summe bonus dedit etiā extremis vilibusque creaturis, vt cum lōge aliud sint quàm est ipse, hoc tamen generent quod sunt ipsæ. Nec attenditis quid mali dicatis, vt cum homines & canes & cetera huiusmodi, habeant filios veros, quos illis gignentibus creat veritas, nō sit verus dei filius ipsa veritas. Aut si sancta scriptura cogente permittitis, vt verus filius sit, rogamus permittite vt degener nō sit. Et degener quomodo? Audiant catholici vnde erubescant hæretici. Filius viri fortis si non habeat fortitudinem, degener dicitur, tamen homo est quod & pater: leuius est, atque in dissimili vita, nō est tamen aliena substantia. Vos vniuersum dei filium ita degenerare vultis, vt ipsam patris ei substantiam denegeris: minorem natum, minorem remansisse iactatis. Non vllam datis ætatem, qua possit augeri, non datis eandem formam, qua possit æquare. Cuius naturæ tanta subtrahitis, miror vero filium, qua fronte dicatis: nisi quia infelicissimo errore non vos putatis ad vni⁹ patris gloriā, nisi per vnici filij cōtumeliā peruenire. Septimo loco dixi, vsque adeo autē filium agnoscimus magnum deum, vt patri dicamus æqualem. Itaque sine causa, in quā, nobis quod valde profitemur, testimoniis & multiloquio cōprobare voluisti. Et his verbis meis addidi disputationem, in qua rationem reddidi, quare filius cum sit patri æqualis, dicat eum tamen deum fuisse, vbi ait, Ascendo ad patrem meum & ad patrem ve-

Talia per-
fectus natus
est filius.
1. Ioan. 5.

Caput. VI.

E

F

Caput. VII.

Ioan. 20.

Gstrum, deum meum & deum vestrum. Quoniam tu cō memoraueras hoc Evangelicum testimonium, quo te probare existimasti, quod filius patri non esset equalis. Ego itaq; tibi ad ista respondens, dixi patrē propterea etiam deum esse vnigeniti filij, quoniam factus est homo & natus ex femina: & hoc esse quod dicit in Psalmo, vbi quod futurum fuerat prænunciavit. De ventre matris meæ deus meus es tu: vt ostēderet & patrē hinc esse deum suum, quia homo factus est. Homo enim de ventre matris est natus: vt non solum pater illi esset, qui eū de seipso genuit, verum etiam deus eius esset, quem de ventre matris hominē creauit. Ad hæc tu cum respondere voluisses, multa dixisti, & multa testimonia, quæ te nihil adiuant, protulisti. Quomodo tamen dictum sit, De ventre matris meæ deus meus es tu: quāuis eadem scripturæ sanctæ verba memorasses, nullo modo inuenire potuisti. Cur autem in eo loco posterius Psalmi alterius testimonium, vbi scriptum est, Tecum principiu in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te: omnino non video. Nō enim filij persona est dicentis, Ex vtero tuo, aut de vtero tuo, deus me^o es tu. Illa ineffabilis generatio, etiā si ex vtero patris accipitur, hoc significatum est, quia de seipso, hoc est, de substantia sua deus deum genuit: sicut ex vtero matris quādo natus est, homo hominem genuit: vt intelligeremus in vtraque generatione frigus diuersas eius qui natus est, & eorum de quibus natus est, esse substantias. Diuersa quidem substantia est, deus pater, & homo mater: non tamen diuersa substantia est, deus pater & deus filius: sicut non est diuersa substantia, homo mater, & homo filius. Sed audi quid dicat in Prophetia iste filius, De vtero, inquit, matris meæ deus meus es tu. Noli multis verbis, ad rem non necessariis, conari operire res claras. Qui est pater filio ex vtero suo, de ventre matris suæ deus eius est, nō de suo. Ad hoc ego profusus nihil respondere potuisti. Octauo loco de subiectione qua subiectus est patri filius, respondi tibi, quoniam dixeras de sua subiectione vnum statuit deum. Respondi ergo etiam hoc secundum hominē recte accipi, qd filius subditus est patri. Neque hoc esse mirandum, cū legatur vti que secundum ipsam serui formam etiam parentibus subditum. Et de illo sit scriptum, Minorasti eū paulominus ab angelis. Ad quod tu quasi respondens dixisti me optime persecutum, quoniam & parentibus propter formā serui esset subiectus. Deinde volēs velūt pro te esse ostendere, quod cōtra te esse cernebas, ac sic incautis minusq; attentis hominibus, quicumque essent ista lecturi, tanquam respondentens te facere, vbi quod diceres non habebas, adiungis & dicit, Si enim parentibus subiectus inuenitur, quos ipse creauit, quia omnia per ipsum facta sunt. Nec enim post tempora, sed ante tempora nouimus filium genitum à patre. Si ergo parentibus, inquit, subditus, vt diuinarum scripturarū auctoritas luce clariùs prædicat: quanto magis vti que illi sō genitori est subditus, qui tantum ac talē eum genuit, secundum id quod ait Paulus, Cū omnia fuerint filio subiecta, tūc & ipse filius subiectus erit illi, qui sibi subiecit omnia. Hæc verba tua possent à me putari dicta esse, & omnino mea esse, nisi te audieribus cū diceretur, & postea hæc cū dicta legētib; euidentius appareret te ista dixisse. Quis enim crederet, cōsētere posse nos vobis, secundū formā serui, ac per hoc nō secundū formā deī Christū esse subiectū. Nono loco abs te quæsumus, vt p scripturas diuinas ostēderes si valeres, vtrū adoret

patrē spiritus sancti. Hoc enim dixeras: sed sicut ipsa tua profectio cui respōdi, satis indicat, nō probaueras. Ad hanc ergo inquisitionem meam vide quid posteriore prosecutione responderis. Cum enim dixisses quantum voluisti de iudicio filij, quod & nos fidelissime credimus, & de subiectione, quam secundum formam serui filium patri reddere non negamus: vbi venisti vt probares à sancto spiritu adorari patrem, redisti ad illos gemitus, de quibus tibi iam ante responderam, secundum morem sanctarū scripturarū, qua locutione sit dictū. Et ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilib; ne credamus spiritus sanctū nunq̄ esse sine gemitib; posse, quoniam nullus dies, nulla hora, nullū momentū reperitur inuenitur, quo nō à sanctis orationes deo vbiq; fundantur, ab aliis hic, ab alijs alibi: cū tamē ab orationibus sanctorū nullum sit tempus immūne, quādoquidē diebus & noctibus, cum alij cibo ac potu refectantur, alij quodlibet aliud agunt, alij dormiunt, nō vti que defunt quos desiderium sanctum orare cōpellat. Ita sit vt spiritus sanctus, qui vbi que omnibus adest, aliquantulū cessare à gemitibus non sinatur, quod est extreme miserie, cū pro quibuscuq; orantibus cogitur gemere. Nisi gemitibus inenarrabilibus interpellare sic intelligatur, vt dixi: id est, quia gemitibus sanctorū desideriorū interpellare sanctos facit, quibus affectū piū gratiæ spiritualis infundit. Sed cum similes locutionum modos, quando per efficientē significatur id quod efficitur: sicut frigus pigrū dicimus, quia pigrū facit: & diem tristem vel letum, quia tristis vel letos facit: etiam de scripturis sanctis commemorauerim, vbi deus dicit ad Abrāhā, Nunc cognoui: quod nihil est aliud, quā nūc vt cognosceres feci. Nō enim tunc deus dicens est cognoui se, quod antequam fieret nunquam potuit ignorare: Quos locutionis modos de diuinis eloquiis à me prolatos, quomodo aliter interpretare non inuenisti: nullo modo itaque ad istos gemitus redire debuisti. Nemo enim sic de spiritu sancto sapit, nisi qui secundum carnē, non secundum spiritum sapit. Quāuis & si tibi concederetur quomodo tu scitis, dicit spiritus sanctum interpellare pro sanctis: aliud est interpellare vel orare, aliud adorare. Omnis qui orat, rogat: nō omnis qui adorat, rogat: nec omnis qui rogat, adorat. Recole consuetudinem regum, qui plebanque adorantur, & non rogantur: aliquādo rogantur, & non adorantur. Ac per hoc à spiritu sancto adorari patrem nullo modo demonstrare potuisti. Decimo loco egrediam vt intelligeres, quomodo per ineffabile copulationē sit vnus deus ipsa trinitas, quā didicim; vnus esse substantia: quādoquidē etiā diuersas substantias inuenimus, hoc est, spiritum hominis, & spiritum domini per copulationē, qua homo adheret domino vnū spiritum dictum, vbi ait Apostolus, Qui autem adheret domino, vnus spiritus est. Ad quod tu respōdes, vel potius nō tacēs, conat^o es ostēdere, quomodo pater & filius vnū sint, si vniū nature, sed voluntatis. Hoc quidem dicere soletis, sed tūc soletis cū vobis obicitur quod ait dominus, Ego & pater vnū sumus. Ego autē hoc loco nō hoc volui probare, qd pater & filius & spiritus sanctus vnū sint, quod quidē propter vnitatē substantiæ fidelissime certēq; credimus, sed qd eadē trinitas vnus est deus: aliud est quippe, vnū sunt: aliud, vnus est deus. Discerne, est, & sunt. Nec ait Apostolus, Qui adherent domino, vnū sunt, quoniam diuersa substantia est: sed ait, Qui adheret domino, vnus spiritus est. Si autem vos tūc de duobus dicitur, vn^o est, & dicitur quid vn^o, sicut dicit Apostolus, vnus spiritus est: hoc idem putatis esse, quod

A quod est cum de duobus dicitur, vnum sunt, nec dicitur quid vnum: sicut ait saluator, Ego & pater vnū sumus: cur non dicitis, pater & filius vnus est deus? Quare quādo auditis, Audi Israēl, dñs deus tuus deus vnus est: de patre tantū vultis intelligi? Nempe pater dominus deus est, & filius dominus deus est. Cur non apud vos vterq; vnus dominus deus est, sicut apud beatum Apostolum spiritus hominis & spiritus domini vnus spiritus est? Quid autem prodest causa vestra, quia per consensionem voluntatis hoc dicitis fieri? Quod quidem ita sit, sed vbi est diuersa natura: sicut diuersa natura est hominis & domini, & tamen qui adheret domino, per consensionē vti que voluntatis vnus spiritus est. Si ergo non vultis per vnitatem substantiæ, certe per consensionem voluntatis dicite, tamen aliquando dicite, quoquo modo dicite, pater & filius vnus deus est. Sed non dicitis, ne quod nunquam voluistis, cogamini confiteri de vtroque dictum esse, non de patre solo, Audi Israēl, dominus deus tuus deus vnus est: quoniam spiritum sanctum non vultis deum, non vultis dominum confiteri. Dicite, inquam, ratione qua vultis, qd pater & filius vnus dominus deus est, vt patri & filio seruientes, non duobus diis & duobus dominis contra præceptū dei & domini vn^o seruiatis. Sed nūc de hac re satis dictum sit. Puto cum ista legeris, nihil te respondere potuisse ad id quod de Apostolo commemoravi, Qui adheret domino vnus spiritus est: si contentione deponueris non negabis. Vndecimo loco, deum esse spiritum sanctum, de templo eius quod nos ipsi sumus, teste Apostolo ostēdi, vbi ait, Nescitis quia templū dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: Et iterum, Nescitis quia corpora vestra templū in vobis est spiritus sancti, quem habetis à deo? Tu autem ad ista respondisti nihil. Aisti enim, Suscipio quæ protulisti. Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: Neque enim deus, inquit, habitat in homine, quem non ante spiritus sanctus sanctificauerit atque purgauerit. Atque isto modo intelligi voluisti, non spiritum sanctum esse dictum deum, nec templū spiritus sancti nos esse, sed dei: & hoc esse dictum, templum dei estis: Sed ideo additū, spiritus dei habitat in vobis: quia purgat spiritus sanctus templum dei, non suum, vt cum ipse purgauerit, tunc illic inhabitet deus. Quem sensum tuum quanta sequatur absurditas, nolo nunc dicere. Illud enim nunc ostendere debeo, quomodo multa dicendo, nihil quod ad re pertinet dixeris. Dimisisti enim causam, & perrexisisti in laudem spiritus sancti, eamq; copiose contra te ipsum executus es. Contra te ipsum ideo dixi, quoniam nō vis eum dicere deum, cuius tām diuinitatem per laudem coactus es confiteri: vt cum sit vnus, vbi que sit præfens, & nemini sanctificando desit, vbi que quisq; Christianus esse & deum orare voluerit, simul se omnibus exhibendo, siue in Oriente, siue in Occidente baptizentur in Christo: hoc & nos dicimus. Sed quem dicimus talem ac tantum, abist à nobis vt eum negetis deum, quod etiam per suum templum, quod nos ipsi sumus, citissime & facile ostenditur. Neque enim nisi deus noster esset, templum nos ipsos habere potuisset: quod tu vt occultares, & in sermone tuo mentes hominum à luce veritatis auerteres, de templo dei quodcumque dixisti, quem noluisse intelligi spiritum sanctum: de templo autem spiritus sancti, quod apertissime demonstratum est, omnino tacuisti. Cū enim tibi duo testimonia Pauli Apostoli proposuerim. Vnum vbi ait, An nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: Tomus sextus.

Alterum vbi ait, Nescitis quia corpora vestra templum dei in vobis est spiritus sancti: quare tam fraudulenter egistis, vt vnum horum commemorares, quod dictum est. Templum dei estis: & alterū taceres, quod est, Corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti: Cur hoc fecisti, rogo te, nisi quia nullo modo posses argumentari, quomodo deus noster non esset, qui templum nos ipsos haberet: quem sine dubio deum cognosceremus, si ei templum de lignis & lapidibus per diuinam scripturā facere iuberetur. Duodecimo loco admonui te, vt proferres si posses, qua diuina autoritate sit dictum, quod vnum sint, vbi substantiæ sunt diuersæ. Tu autem respondere ad hoc volens, nihil tale proferre potuisti: sed magnis coarctat^o angustiis affir mare ausus es, quod Apostoli vnum sint cum patre & filio. Quod Christus omnino non dixit. Sic enim abs te dictum est, tāquam pater & filius & Apostoli vnum sint. Christus autē non ait, vt ipsi & nos vnum simus: sed ait, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Nam & verba ipsa Evangelica ponam, Pater sancte, inquit, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos vnum. Nunquid dixit, vt nobiscum sint vnum, aut, ipsi & nos vnū vnū? Item post aliquantum, Non, inquit, pro eis rogo tantū, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint. Neque hic dixit, vt nobiscum vnum sint. Deinde sequitur, Sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint. Et hic non dixit, vnum simus: aut, vnum nobiscum sint: sed, vnum sint in nobis: vt qui natura vnum sunt, quia homines sunt, etiam in patre & filio sint vnum: non cum ipsis vnum: id est, nō vt ipsi & isti sint vnum. Adhuc adiungit & dicit, Vt mundus credat quia tu me misisti: Et ego claritatem quā dedisti mihi dedi illis, vt sint vnum sicut nos vnum sum^o. Ego in eis & tu in me, vt sint consummati in vnum. Cū ergo totiens dixerit, vt sint vnum: non tamen alicubi dixit, vt ipsi & nos vnū vnū: hoc est, vt nobiscum sint vnum: sed aut in nobis dixit, aut sicut nos: id est, ipsi secundum naturam suam, nos secundum nostram. Volebat enim eos, qui natura vnum erant, in hoc ipso quod vnū erant, esse perfectos. Non enim quia dicit, Estote ergo & vos perfecti, sicut pater vester celestis perfectus est: vult illos deo natura vnitatem coniungere, tanquam illorum & illius vna eademq; natura sit: sed perfectos vult esse in natura sua, sicut est deus perfectus in sua, quāuis diuersa nō vna: quod, nisi in ipso simus, omnino esse non possumus. Non sicut in illo sunt omnes, quia ipse continet omnia, quæ creauit. Propter quod dictus est, non longe positus ab vnoquoque nostrum, quia in illo viuimus & mouemur & sumus. Sed sicut in illo sunt tales qualibus dictum est, Fuiistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Vnde & illud est, Cui vult nubat, tantum in domino. Non igitur proferre potuisti vbi dictum sit, vnum sunt, quorū est nō vna, sed diuersa substantia: & tanquā in obscuro loco nobis surrepere voluisti, vt diceres Apostolos vnum esse cum patre & filio, tāquam vnum essent Apostoli & pater & filius: cum Apostolorum substantiam manifestum sit à patre & filio esse diuersam. Sed quoniam, vt ipsi & nos vnum simus, aut nobiscum sint vnum, nusquam Christū dixisse manifestum est, te quoque nobis respondere non potuisse, & fraudem facere voluisse manifestum sit. Tertiodecimo loco te commonui, nō ideo patrē filio esse maiorē, quia testimoniū phibuit pater filio. Nā & Prophetas ei testimoniū perhibuisse memoravi, quos maiores illo esse nō potes dicere. Dixeras enī, qd pater

Psal. 21.

Psal. 109.

Psal. 11.

Cap. VIII.

Lucæ 1.

Psal. 8.

Ioan. 1.

1. Corin. 15.

1. Corin. 15.

Caput. IX.

Roma. 8.

Genes. 22.

1. Ioh. 1.

Caput. X.

1. Corin. 6.

Ioan. 10.

1. Corin. 6.

Ioan. 10.

Deute. 6.

1. Ioh. 1.

1. Corin. 6.

1. Corin. 6.

Caput. XI.

1. Corin. 3.

1. Corin. 6.

1. Corin. 6.

Caput. X.

1. Corin. 6.

Ioan. 10.

1. Corin. 6.

1. Corin. 3.

Caput. XII.

Ioan. 17.

1. Corin. 6.

Argutia.

1. Ioh. 1.

Math. 5.

1. Corin. 17.

Ephes. 5.

1. Corin. 7.

Cap. XIII.

G filio perhibuerit testimonium, quod sic accepi, tãquam hinc ipse probare volueris, illo cui testimonium perhibuit eum esse maiorem. Sed quoniam posteriore tua prosecutione hinc omnino tacuisti, taciturnitatem tuam in locum confessionis tã accepi: & fieri potest, vt ideo commemoraueris patrem filio perhibuisse testimonium, vt hinc illum esse alium, istum autem alium, non vt illum isto probares esse maiorem, alium vero esse patrem, alium esse filium, quoniam non est pater ipse qui filius, & vobis & nobis contra Sabellianos est dogma commune. Illi enim dicunt, non alium, sed eundem filium esse qui est pater. Nos autem alium quidem esse patrem, & alium filium, sed tamen quod pater est, hoc esse dicimus filium. **Cap. XIII.** Quartodecimo loco ad illud quod dixeras, Dilectum lego & credo, quod pater est qui diligit, & filius qui diligitur: respondens dixi, Sic autem dicis hinc inter patrem & filium esse diuersitatem, quia pater diligit, & filius diligitur, quasi negare possis, quod & filius diligit patrem. Deinde addidi, Si ambo se inuicem diligunt, cur negatis eos vnus esse naturam? Quod vtique ideo dixi, ne hinc vnã naturam negaretis amborum, quia illum diligit, hinc diligit ipse dixisti. Ad hoc tu respondens consensisti quidem, quod & filius diligit patrem, sed vnus esse naturam consentire noluit: tanquam filius ita diligit patrem, sicut creatura creatorem, non sicut vnigenitus genitorem, quem diuersitate substantiæ vultis esse degenerem. **Caput. XV** Quintodecimo loco dixi pariter esse inuisibilem trinitatem, non solum patrem: sed apparuisse tamẽ visibilem filium in forma serui, propter quam dixit, Pater maior me est. Sed quoniã patribus se diuinitas demonstrabat, dixi per subiectam creaturam id esse factum, nõ per naturam suam, qua est inuisibilis trinitas. Atque vt hoc probarem, Moysen commemorari ei dicentem, cũ quo facie ad faciem loquebatur, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum manifeste: vt intelligeres quomodo eum videbat, quem sibi cupiebat ostendi: quia vtique si deum in substantia qua deus est videret, profecto vt se illi ostenderet non rogaret. Dixi etiam esse Christum visibilem & inuisibilem creatorem, vt ipsum probarem per substantiam suam non esse visibilem, a quo creati non solum visiblem, verum etiam inuisibilia potuerunt. Ad quod tu respondere conatus, quã multa quæ ad rem non pertinent dixeris, intueatur qui legit: & tamen de Moysen, cur sibi deum cũ quo loquebatur velle ostendi, si eius naturam substantiamque cernebat, profus nihil ausus es dicere: & adhuc affirmare non destitisti, dei filium inuisibilem creatorem, & antequam formam serui acciperet, in forma dei fuisse visibilem: quem superius in forma serui videri potuisse, in substantia vero suã diuinitatis esse inuisibilem, iam fueras & ipse confessus. **Cap. XVI.** Sextodecimo loco, quia de patre tantum dixisse Apostolum dixeras, Soli sapienti deo: ego dixi, Ergo solus pater est deus sapiens, & non est sapiens ipsa dei sapientia, quod est Christus. De quo ait Apostolus, Christum dei virtutem & dei sapiẽtiam. Deinde addidi, Superest vt dicatis, quid enim non audetis: insipientem esse sapientiam dei. Ad hæc tu, Sapientem solum, inquis, patrem predicat Paulus beatus Apostolus, dicens sic, Soli sapienti deo. Sed requirenda est, inquis ratio quemadmodum solus sapiens, non quod Christus non sit sapiens. Sequeris deinceps & adiungis quomodo sapientem confitearis & Christum: nam post nonnulla quæ ad rem non pertinentia texuisti, vt sermonẽ tempusque produceres, etiam hoc inseruisti verbis tuis

vt diceret. Sed vere solus sapiens pater: quasi Apostolus K dixerit, soli sapiẽti patri: sed dixit, soli sapienti deo: quia deus est & filius, quod & vos vultis: deus est & spiritus sanctus, et si non vultis. Et ista trinitas est solus sapiens deus, qui nec potuit vnquam esse insipientis omnino, nec poterit: nõ per gratiã participes sapiẽtia, sed sapiẽs immobilitate atque immutabilitate natura. Nã si tibi dicã, Itãne vero dõ homo, qui Christiano noie gloriaris, Christus sic est sapiens, vt non sit vere sapiens? ergone Christus qui est verus deus, non est vere sapiens? nõne ita sub hac interrogatiõne turbaberis, vt continuo respondeas, Christum vere esse sapiẽtem? Quid est ergo quod dixisti, sed vere solus sapiens est pater? Nempe quod perueneris, & a quanta blasphemia te debeas reuocare, iam sentis. **Cap. XVII.** Septimodecimo loco egi tecum, quod etiam filius non solus pater infectus est, hoc est, factus non sit. Dixeras enim ideo a nobis vnũ deum pronũciari, quia vnus est super omnia innatus, infectus. Respondens ergo huic audacia tua, Sic autem inquam dicis patrem infectum, quasi filius factus sit, per quẽ facta sunt omnia. Deinde addidi, Scito factum esse filium, sed in forma serui, nam in forma dei vsque adeo nõ est factus, vt per illum facta sint omnia. Si enim ipse factus est, inquam, non per illum facta sunt omnia, sed cetera. Ad hæc tu cum tota tui prolixitate sermonis, ita nihil quod diceres inuenisti, vt hinc omnino tanquam id non audieris, conticesceres. **Cap. XVIII.** Octauodecimo loco etiam de innato patre, id est ingenito, quia & hoc dixeras, tecum agendum putavi, & dixi, Non itaque dico filium ingenitum, sed patrem genitorem, filium genitum. Hoc tamen genuit pater quod est, alioquin non est verus filius, si quod est pater, nõ est filius: sicut de partibus animalium supra iam diximus. Et iam ad hoc tu nec verum nec falsum aliquid protulisti. **Cap. XIX.** Nonodecimo loco, quia poposceras a me, vt ostenderem aequalem esse patri spiritum sanctum: respondi tibi dicens, Quid est autem quod poscis, vt ostendam tibi aequalem patri esse spiritum sanctum, quasi tu patrem ostenderis maiorem esse spiritum sancto: sicut potuisti ostendere de filio propter formam serui? Scimus enim, inquam, dictum esse patrem filio maiorem, quia in forma serui erat filius, & adhuc in forma est humana filius, quam leuauit in cælum: propterea de illo dictum est, quod & nunc interpellat pro nobis. Et sempiterno erit in regno hæc eadem forma immortalis: propter quod dictum est, Tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Nam de spiritu sancto qui nullam suscepit creaturam ad vnitate personæ suæ, quanuis se per subiectam creaturam visibiliter & ipse, hinc per columbæ speciem, sine per linguas igneas sit demonstrare dignatus, nunquam dictus est eo maior pater, nunquam dictus est spiritus adorasse patrem, nunquam dictus est minor patre. Ad hæc tu quasi respondens, non tamen respondisti, Non enim potuisti ostendere spiritum sancto alicubi patrem dictum fuisse maiorem, sicuti filius propter formam serui dixit, Pater maior me est. Et cum ego dixerim, spiritum sanctum non ad vnitatem personæ suæ vllam suscepisse creaturam: tu ita spiritum sanctum in colũba & igne apparuisse dixisti, sicut apparuit Christus in homine: quasi columba & spiritus, vel ignis & spiritus vna persona sit, sicut verbum & homo vna persona est. Ad horam quippe apparuerunt illa, quæ spiritum sanctum significando monstrarent visibiliter inuisibilem, colũba propter amorẽ sanctum, ignis autem propter charitatis lumẽ atque feruorem. Et peracto significationis officio, corporales illæ species transierunt

transierunt, atque esse vterius destiterunt: sicut columba nubis, nebulosa per diem, luminosa per noctem. Denique ne putaretur columba vel flamma ad substantiam pertinuisse spiritus sancti, vel quod se in hæc visibilia tantæ maiestatis natura couerterit, aut in vnitate personæ suæ ista suscepit, nunquam postea sic apparuisse legitur spiritus sanctus. Christus autem, qui humanam non ad horam sumpsit effigiem, in qua hominibus appareret, ac deinde illa species prateriret: sed in vnitate personæ suæ, manente inuisibili dei forma accepit, visibilem hominis formam, non solum natus est in ea de homine matre, verum etiam creuit in ea, & manducauit, & bibit, & dormiuit in ea: & occisus est in ea, & resurrexit in ea, & ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris in ea, & ad iudicandos vivos & mortuos est venturus in ea, & in regno suo, ei qui illi subiecit omnia, erit subiectus in ea. Hæc tu in mea responsione breuiter dicta, quæ nunc aliquanto latius, vt vel sic intelligeres explicari, attendere & considerare noluit: irruens in tantam blasphemiam, vt naturam diuinam dei & spiritus sancti, conuertibilem, pro nephas, & mutabilem diceret. Tua namque ista sunt verba, Ea, inquis, quæ de inuisibilitate omnitenentis dei prosecutus sum, etiam & ipse, licet alio proposito, attamen tuis verbis affirmasti, quod spiritus sanctus in specie columbæ sit visus, nec nõ & in specie ignis. Filius sanẽ in forma hominis: pater autem neque in specie columbæ, nec in forma hominis: nec aliquando vertit se in formas, nec aliquando vertitur. De quo scriptum est, Ego sum qui sum, & nõ sum mutatus. Deinde adiungis & dicis, Filius sanẽ in forma dei constitutus iam vt ipse protulisti, formam serui accepit, quod non pater: spiritus æque sanctus suscepit speciem columbæ, quam non suscepit pater. Scito ergo, inquis, quia vnus est inuisibilis, vnus etiam incapabilis atque immensus. Hæc nunquid diceret, si secundum spiritum non secundum carnem posses cogitare quid diceret? Homo es enim qui legis in scripturis sanctis, Ego sum qui sum. Et, Non sum mutatus. Et cum verba ista sint, non patris solius, sed ipsius trinitatis, quæ est vnus deus, tu ea patri tantummodo tribuens, filium mutabilem credis. Vnigenitum, per quem facta sunt omnia, mutabilem credis. Eum de quo dicit Euangelium, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, mutabilem credis. Quid iam dicam de spiritu sancto, quãdo illum quem verum filium dei & verum cõfiteris deum, mutabilem credis? Quod vtique non crederes, si formam serui a forma deesse susceptam, non formam dei in formam serui esse mutatam, tãquam catholicis crederes: & visibili homine assumpto, permanens inuisibilem deum, nõ carnaliter, sed spiritualiter cogitares: nec contendendo diffideres, sed intelligendo conspiceres, & spiritum sanctum inuisibilem sua manente natura, nullo modo in ignis aut columbæ speciem mutatam atque couersam, per subiectam creaturam apparuisse, sicut voluit visibiliter, tu posses considerare fideliter. Memeto tamen, nec maiorem patrem spiritum sancto, nec adoratum patrem ab spiritu sancto, vllis diuinis testimoniis cõtra propositionem meam te demonstrare potuisse. **Caput. XX.** Vicesimo loco, quoniam dixeras de filio, Si æqualis patri, vtique talis: si talis, vtique innatus. Ego respondens tibi, sed dicis inquam de filio, si æqualis, vtique talis: id est, vt quia non est ingenitus, non videatur talis: posses dicere non esse hominẽ quem genuit Adam, quia ipse Adam non est genitus, sed factus a deo. Si autem potuit Adam & non esse genitus.

& tamen hoc generare quod erat ipse, nõ vis vt potuerit deus deum equalem sibi? Ad hæc non miror nullum te inuenisse responsum, sed planẽ laudo, nec respondere conatum: atque vtinam hoc vbiq; fecisses. Nusquam enim in sermonibus nostris, quid recte responderes inuenire potuisti, & tamen penẽ tacere noluit. Sed cũ in aliis tam multa dixeris, causæ quæ inter nos agitur non necessaria, & tempus loquendo consumpseris: gratiã tibi agendã sunt, vbi nõnulla sic vidisti te refutare non posse, vt ea malles summo silentio praterire. **Libri secundĩ finis.**

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIP-PONENSIS EPISCOPI, CONTRA MAXIMINUM HÆRETICUM ARRIANORUM EPISCOPI, LIBER TERTIVS.

R Es iam postulat, vt in eo quod reliquum est, opitulante domino impleam promissionem meã. In operis quippe huius exordio, prius, inquam, ostendam refellere te non potuisse quæ dixi. Deinde quantum necessarium videbitur, ego refellã quæ ipse dixisti. Quia ergo sicut adiuuante deo potui, ostendi ea quæ dixi non te potuisse refellere: superest vt ea quæ dixisti, ego refellam, sicut deo adiuuante potero. Priores itaque persecutiones tuas, quibus cõtinuo reddidi meas, in hac disputatione quæ nunc a me suscepta est, non retractabo: Ad illam vero vltimã tam prolixam, vt mihi de illa spacium responsionis auferret, ita redarguam, si voluerit qui nos regit, vt acquiescas lumini veritatis, si contentionis tenebras non amaueris. In primis ergo superflua detraham necessitati responsionis meæ. Causa quippe inter nos agitur, vtrũ pater & filius & spiritus sanctus, diuersæ, vt vos dicitis: an potius, vt nos dicimus, vnus sint eiusdemque substantiæ, vnusque deus sit ipsa trinitas: cum conueniat inter nos patrem non esse qui est filius: nec filium esse qui est pater: nec patrem esse vel filium qui spiritus sanctus est. Quicquid igitur tanta tuarum persecutionum prolixitate dixisti, vnde ostenderes alium esse patrem, alium esse filium, alium esse spiritum sanctum: quando nobiscum agis, superfluum profus esse cognoscis. Et si tibi expugnandi occurrerint Sabelliani, in eos ista nobis vobisque cõmunia, si placet, arma conuerte. Multa etiam locutus es, vt probares magnum deum esse dominum Iesum Christum. Et hoc quid ad nos, cum hoc dicamus & nos? Laudes quoque spiritus sancti magnas verasque fudisti. Sed nos eas augere possumus, non negare. Non itaque opus erat, vt eas contra nos diceret, quas dicimus tecum. Christum sedere ad dexteram patris, nõne pariter confitemur? Quod tamen testimoniis diuinorum eloquiorum sic probare voluisti, tanquam id alicubi negaremus. Christum in carne venisse, vtrique nouimus & tenemus. Sic adhibuisti vt hæc diceret diuina testimonia, tanquam repugnemus. Hæc & alia quæ suis ostendam locis, in quibus operam superuacua contriuiisti vt moras neceres, tempusque produceres, commemorando attingere debeo, non redarguere disputando. **Caput. I.** Dicis me auxilio principũ munitũ, loqui nõ secundũ timorem deicũ scias nobis esse preceptum orare pro regibus

G regibus, vt in agnitione veniant veritatis: quod in quibusdam esse impletum, nos deo agimus gratias, vos doletis. Verba autem nostra recte intelligentibus indicat, quis nostrum loquatur secundum timorem dei: vtrum qui sic laudat deum patrem, vt ad eius laudem referat, quod sibi filium generauerit aequalē. An ille qui sic genitorem dehonestat & genitum, vt & illum dicat non potuisse gignere per omnia sui similem filium: & istū dicat non degenerasse iam natum, sed degenerem natum.

Caput. II. Dicis vos Christum colere, vt deum omnium creaturam, cui flebitur omne genu, caelestium, terrestriū & infernorum: quem tamen deo patri esse non vultis aequalem, quia hoc pater ei donauit: ait enim Apostolus, Propter quod & deus eum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine lefu omne genu fleatur: & cetera. Nec quaeritis cui donauerit, vtrum homini, an deo. Quomodo enim donauerit, euidenter apparet. Humiliauit, inquit, semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & deus eum exaltauit, & donauit ei nomen. Si ergo propterea donauit ei nomen quod est super omne nomen, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis: nunquid antequam hoc fieret, non erat altus dei filius deus, dei verbum, deus apud deum: sed posteaquā propter hoc exaltatus est, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis, tunc cepit esse altus dei filius, vnicus dei, deus: tunc cepit habere nomē, quod est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus dixerit? Hoc ergo illi donatum est vt homini, secundum quem filius factus est obediens vsque ad mortē crucis, quod iam habebat idem ipse dei filius, deus de deo natus aequalis.

Caput. III. Obiicit mihi, quod dicam spiritum sanctum equalem esse filio. Dico plane. Da, inquis, testimonia vbi adoratur spiritus sanctus: Vt video, hinc eum vis ostendi aequalem Christo, si adoratur vt Christus. Iam ergo confiteri Christum patri aequalem, quē tu ipse adorari confiteris vt patrem. Quales autē homines estis, quā religioſa humilitatis, qui spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis, Litera occidit, spiritus autem viuificat: Non vultis ergo adorare, quē viuificare animas nō negatis: cum pater Abraham homines adorauerit, quia cōcellerunt ei monumentū, vbi poneret mortuē corpus vxoris. Sic enim scriptum est, Venit autē Abraham plāgere Sarā & lugere. Et surrexit Abraham de supra mortē eius, & dixit filiis Heth, Peregrin⁹ & aduena sum ego vobiscum, date ergo mihi possessionē monumenti, vbi sepeliam mortuum meū. Responderunt autē filij Heth ad Abraham dicentes, Absit hoc domine. Audi nunc & nos, Rex a deo tu es in nobis. In electis monumentis nostris sepeli mortuum tuum: nemo enim nostrū prohibet te a monumento suo, vt sepelias mortuū tuū ibi. Surgens autem Abraham adorauit plebē filiorū Heth. Et vos spiritum sanctum nō permittitis adorari, vt ipsi dei gratia remaneatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi adoratur spiritus sanctus, quasi non ex iis quę legimus, aliqua etiā quę non legimus, intelligamus. Sed ne quaerere multa compellar, tu vbi legisti patrem deū ingentium vel innatū: & tamen verum est? Quod vero aliquoties dixisti, etiā filio esse incomparabilem patrē: nec legitur, nec verū est. Si autem religionē qua colitur deus, sicut dignum est cogitares, multo plus esse cerne res quod habet spiritus sanctus templum, quā si eum legeres adoratum. Et homines enim sicut supra docui, a sanctis nouimus adoratos. Templum vero non est factum ab hominibus, nisi aut vero deo, sicut Salomō fe-

cit: aut eis qui pro diis habentur, sicut gentes quę ignorant deum. Spiritus autem sanctus, quod cum magno honore de deo dictum est, non in manu factis templis habitat, sed corpus nostrum templum est spiritus sancti. Et ne corpora nostra cōtemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo est deus, cui templum adificatur, & a deo, & de membris dei? Dicis Christum esse in dexterā dei, & interpellare pro nobis. Quod cur nobis obiciis, si eum non solum deum, verum etiam hominem agnoscis? Quid te ergo adiuuat, quod sedere ad dexterā patris vel alidere legitur? Quid nobis, nō quidē inanibus testimoniis, sed tamen inaniter probare niteris quod fatemur? Dicis vos spiritum sanctum cōpetenter honorare vt doctorem, vt ducatorem, & vt illuminatorem, vt sanctificatorem: Christū colere, vt creatorem: patrem cum sincera deuotione adorare, vt autorem. Si autorem propterea dicis patrem, quia de ipso est filius, non est autem ipse de filio, & quia de illo & filio sic procedit spiritus sanctus, vt ipse hoc dederit filio gignendo eum talem, vt etiam de eo procedat spiritus sanctus: si creatorem sic dicis filium, vt creatorem non neges patrem nec spiritum sanctū. Si deniq; spiritum sanctum sic dicis doctorem, ducatorem, & vt illuminatorem, sanctificatorem, vt hęc opera nec patri audeas auferre, nec filio ista tua etiam nostra sunt verba. Si autem talia tibi idola ponis in corde, vt duos facias deos, vnum maiorem: id est, patrem: alium minorem: id est, filium: spiritum verō sanctum ita omnium triū minimum singas, vt nec deum nuncupare digneris: nō est hęc nostra fides, quoniam non est Christiana fides, ac per hoc nec fides. Etiam hoc tibi ignoscimus, quod imperite vsus verbo, Christum significasti ad terrena descendisse contagia. Et quia hoc interrogare volui, & vt scires contagia quomodo appellare debeamus: calumnias esse istas dicis, & eas de philosophiā & artis instructione venire arbitraris. Sufficit mihi quod ita putasti Christum ad terrena descendisse contagia, vt tamen confiteris nullum habuisse peccatum.

Illud sanē quod cōmemorauī partus animalū, quę cū terrena sint atq; mortalia, hoc tamen gignunt quod ipsa sunt, vt homo hominē, canis canem, puto quod nō aspernatus horruisti, sed te aspernari atq; horrere finxisti, dicens, tam fœdam cōparationem in illā tantam immēsitatem non debuisse produci. Cur enim hoc dixisti, nisi quia timebas ne tibi de ipsis corruptibilibus fœtib⁹ fauces veritas premeret, & te respirare nō sineret, sicut & facit? Quādoquidem creaturā corruptibilem cernitis, hoc quod ipsa est gignere fœtum suū, & deum patrem omnipotentē creditis nō potuisse nisi eius degenerante natura gignere vnicum suum. Sed dicis, Dominus dominum genuit, deus deum genuit, rex regem genuit, creator creatorem genuit, bonus bonū genuit, sapiens sapientem, clemens clementem, potēs potētē. Si sub his verbis cauere te putas quod vobis obicitur, non vos credere deum nō potuisse gignere id quod est ipse, & ideo dicis, Dominus dominū genuit, deus deū genuit & cetera: cur ergo sicut dixisti, potēs potentem, non dicis omnipotēs omnipotentē? Si autē sicut sentis vis dicere, dic, Dominus maior dominū minorem genuit: deus maior, deum minorē: rex maior, regem minorem: creator maior, creatorem minorem: melior bonū, sapientior sapientē, clementior clementem, potētior potentē. Si autem ista non dicis, & nihilo minus quā pater habet, filiū habere cōsentis, cur nō dicis aequalem? Et illa omnia cur nō sic percitis vt dicas, Dominus

A Dominus aequalem dominum genuit, deus aequalē deū, rex aequalem regem, creator aequalem creatorem, bonus aequaliter bonum, sapiens aequaliter sapientem, clemens aequaliter clementem, potēs aequaliter potentem? Si autem negas aequalem, aperte dic esse degenerem. Non enim quem deum minorem, de deo maiore natum esse dicitis, saltem sicut infantem crescere sinitis, vt aliquādo suo patri possit esse aequalis. Ad hoc enim eum perfectum dicitis esse natum, non vt hinc laus eius cresceret, sed vt minor eius natura remaneret. Et cū ista sentiat, sequeris tamen & dicis, Nihil subtraxit pater in generando filium. Quomodo nihil subtraxit pater in generando filium, quem non aequalem genuit, sed minorem? An ideo nihil subtraxit, quia nihil eorum quę gignendo dedit, abstulit genito? Ita sanē nihil subtraxit: sed & filius hominum qui prospere nascuntur, nihil aufert creator iam natis: quin potius addit, vt accedat crescentibus quod nascentibus defuit. Quid ergo de patre magnum dixisti erga vnicum filium, qui non ex nihilo vel ex aliqua materia fact⁹, sed ex ipso nat⁹ est? Quid magnum est quia non subtraxit quod dedit, si quod dare potuit non dando subtraxit? Vbi est, quod eum inuidum non esse dixisti? An forte dare non potuit? Vbi est omnipotentia dei patris? Profsus ad hunc articulum res colligitur, vt deus pater aequalem sibi gignere filiū, aut non potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus: si noluit, inuidus inuenitur. Sed vtrunq; hoc falsum est. Patri ergo deo filius ver⁹ aequalis est. Si ergo vt laudas placet tibi quod a me cōmemoratum est, Inuisibilia enim eius per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur: per id quod factū est in creatura visibili, vt parētis id quod ipsi sunt, generent, intellige inuisibilem naturā veri filij dei, ne deum patrem dicas id quod non est ipse, genuisse. Si autem hoc genuit quod est ipse, vnam patris & filij esse substantiam negare nolite. Iam vero sequentia, sic connexuisti, vt de cruce vel incarnatione Christi probare nobis velles quod pariter credim⁹: seruasti morem tuum, sed nihil tibi ad ista respondēs, etiā ego seruo promissum meum. De inuisibili filio cū ageremus, quem consensisti esse inuisibilem secundum diuinitatem, qui prius solum patrē inuisibilem esse presumpteras, ad rem non pertinentem multa dixisti de inuisibilibus creaturis: quod poterit iudicare qui legerint.

C De inuisibili deo inter nos agitur. Et hoc est quod questionem facit, quia vos inuisibilem solum patrem dictū putatis, vbi Apostolus ait, immortalis, inuisibilis soli deo. Si dixisset, soli patri: difficilior fortasse quæstio solueretur. Quia vero dixit, soli deo: nō est vtique contra nos: & vngenuus quippe in forma dei, & spiritus sanctus in sua natura est inuisibilis. Vnus enim & solus deus, a nobis ipsa trinitas prædicatur. Quod vtrum verum sapiamus, in aliis locis a nobis est demonstratum, & vbi adhuc opus fuerit, demonstrabitur. Nunc in ista quæstione nō immerito potest mouere, quomodo de solo deo, qui est ipsa trinitas, dictum sit, Inuisibili soli deo: cū sit etiam quædam inuisibilis creatura. Propter quod dictū est de Christo, quia in ipso cōdita sunt omnia visibilia & inuisibilia. Quia ergo sunt dii falsi visibiles, ideo dictum est, Inuisibili soli deo honor & gloria. Et si enim est creatura inuisibilis, non tamen deus nobis est. Sed & si non dictum esset, soli deo: sed dictum esset, Regi autē seculorum, immortalis, inuisibilis, soli honor & gloria, quis nisi deus esset? Honor ergo & gloria soli deo, qui deus inuisibilis est, nō qui solus inuisibilis, quoniam est vt diximus, & creatura inuisibilis. Itē quaeri potest quo-

modo dictum sit, Deū nemo vidit vnquam: cum eiusdē domini verba sint, Nescitis quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in caelis est? Quæ sententia vos redarguit, qui nescitis quem admodū dicatis inuisibilem patrem. Illud autem quod ait, Non quia patrē vidit quisquam nisi qui est a deo, hic vidit patrē: ad homines referri potest quod dictum est, quisquam, Et quia ipse homo erat qui tunc loquebatur in carne: ita hoc dixit, ac si diceret, Non quia patrē vidit quisquam hominum, nisi ego: sicut dictum est, Quis sapiens & intel- liget hæc? Non enim & de sanctis angelis id accipi potest. Vnde Apostolus de inuisibili deo apertius posuit, Quem nemo hominum vidit, nec videre potest. Non enim ait, nemo: sed, nemo hominum. Vbi ostendit quē admodum intelligi debeat quod dictum est, Deum nemo vidit vnquam: id est, nemo hominum: sicut, nemo ascendit in caelum: cum angeli soleant illuc ascendere, quia solent inde descendere. Nec tamen Apostolus dixit, Nemo hominum poterit videre deum: sed, nemo potest. Potebit enim homo, sed tunc cum æternum erit fidelium præmium, videre deum. Propter quod Ioannes Apostolus, Dilectissimi, iquit, filij dei sumus, & nōdum apparuit quod erimus, Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quid est ergo quod dicis, solum esse inuisibilem patrē: quod frustra diceres, etiam si a solo filio videretur. Nō vero cum diuina testetur eloquia eum videri & ab angelis, videndum etiam ab hominibus, cum facti fuerint aequales angelis: quid est quod dicis? Vbi est quod defendere ausus es, minora videri a maioribus, maiora autem a minoribus non videri? Quod quidem postea perdidisti, quando videri a filio confessus es patrem, cum & in ipsa substantia diuinitatis dicas filium minorem, patremq; maiorem. Sed quid diciturus es de angelis, qui semper vident faciem dei patris? Nunquid propter regulam tuam, quam sine consideratione finxisti, putandi sunt angeli patrē deo esse maiores? Sed elegāter te existimas inuenisse quod diceres vbi aisti de filio, Vidit ergo patrē, sed vidit incapabilem. Nec attendis, quia & si vidit incapabilem, quem sicut puras capere non potuit, non tamen inuisibilem quem videre potuit. Tu autem nobiscum non de capabili & incapabili, sed de visibili & inuisibili, cum ista diceres, disputabas: quia nec Apostolus ait, incapabilis: sed ait, inuisibili soli deo. Vnde hoc testimonium pro te adhibendum putasti, vt hinc etiam decolorares filium, tāquam ipse in dei forma inuisibilis non sit. Sed quoniam veritate conuictus & filiū cōfessus es inuisibilem, præparasti tibi quantum existimo sic dicere, Inuisibilis inuisibilem genuit: quomodo dixisti, potēs potētē: vt cū discutereris, hoc a te quomodo diceretur, responderes, Inuisibilior inuisibilem genuit, sicut potentior potentem, sapientior sapientem, & cetera tua. Sed quā sapienter ostendisti filio incapabilem patrem, filium vero capabilem patri. Dixisti enim, Vidit ergo patrē, sed vidit incapabilem. Pater autē, inquis, sic videt filiū vt tenēs in sinu suo & habens. Sic non sapiunt nisi qui carnaliter sapiūt. Sinū quippe tibi fingis vt video, aliqua capacitā maioris patris, quia filiū minorē capiat atq; contineat: sicut hominem corporaliter capit domus, aut sicut sinus nutricis capit infantē. Ergo inter mirabilia Christi & hoc deputabitur, quia in forma serui creuit, & maior est factus quā in forma dei fuerat, vt cum prius portaretur in sinu patris, nunc fœdat ad dexterā patris. Abiice ista puerilia vel anicularia phantasmata de corde tuo, & sinum patris ideo dictum accipe, vt

1. Timo. 2.
Philipp. 2.
Caput. II.
Philipp. 2.
Caput. III.
1. Corin. 3.
Gen. 23.

K
Acto. 7.
1. Corin. 6.
Cap. III.
Roma. 8.
Caput. V.
Iudicatore.
Patris auctoritas.
Iudicatore.
I. al. te corrigere volui.
I. alius, sophistica?
Cap. VI.
M
Cap. VII.
I. Tim. 1.
Collo. 1.

Ioan. 1.
D
Matt. 18.
Ioan. 6.
Psal. 106.
1. Timo. 6.
Ioan. 1.
I. Ioan. 3.
Matt. 23.
Matt. 23.
I. Talia.

G cipe, vt intelligatur iste genitus, ille genitor: non vt ille maior, hic minor. Nā si incapabilis est pater, filius vero incapabilis non est: non veraciter dictū est, Omnia quæ habet pater, mea sunt: quandoquidem responderi ei potest, Ecce incapabilitatē habet pater, quæ nō tua est. Sed quoniam veraciter dictum est quod veritas dixit, Et omnia quæ habet pater filij sunt: non potest non esse filij quantacunque sit incapabilitas patris. Et hanc domini sententiam vbi ait, Omnia quæ habet pater, mea sunt: tanquam rectissimam regulam ad vos, siue conuincendos, siue quod magis cupimus corrigēdos, per multa adhibere debemus: vt vbiq; aliquid tribuitis patri quod filio denegatis, ipsam fidelissimam testem contra errores vestros, vel contra mendacia producamus. Quid opus est autem in eo tibi resistere, quod humanam sapiētiā contendis esse visibilem, cum ipsam animam humanam, in qua est vtique humana sapiētia, inuisibilem esse concesseris. Sed quodlibet sentias de vniuersa inuisibili creatura, quantum ad deum pertinet de quo inter nos agitur, satis tibi demonstratum est non esse solum inuisibilem patrem.

Cap. X. H Putas deum patrem cum filio & spiritu sancto vnum deum esse non posse: times enim ne pater solus non sit vnus deus, sed pars vnius dei qui constat ex tribus. Nōli timere, nulla sit partium in deitatis vnitatis diuisio. Vnus est deus pater & filius & spiritus sanctus, hoc est ipsa Trinitas: vnus est deus de quo dictum est, quia nullus deus nisi vnus: & qui dixit, Audi Israël, dominus deus tuus deus vnus est. Cui vni & soli deo seruire nos sine vilo scrupulo agnoscimus, quando audimus aut legim⁹, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. Ne forte propter hæc verba Christo, cuius membra sumus, vel spiritus sancto, cuius templum sumus, seruire nolim⁹, si quod dictum est, Domino deo tuo soli seruiēs: sic acceperimus tanquam de solo patre, & non de ipsa Trinitate sit dictum. Vos autem cū quæritur a vobis, quæ credatis esse de quo scriptum est, Dominus deus tuus deus vnus est: respondetis, Deus pater est. Itēque cum quæritur de quo domino deo dictum sit, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs: rursum respondetis, de deo patre. Tunc vobis dicitur, Si dominus de⁹ noster deus vnus est, & hic pater est, quare vos facitis duos dominos deos, dicendo etiam Christum esse dominum deum? Item si pater est, cui vni domino deo nostro soli seruiēdum est, quomodo obtemperatis huic præcepto, qui tanquam domino deo seruitis & Christo: Neque enim illi soli, seruitis & huic. Secundum fidem autem rectam, quicunque ipsam Trinitatem vnum dominum deum esse nostrum didicimus, profecto cum ei soli ea quæ deo debetur seruitute seruiamus, domino deo soli nos seruire confidimus. Ergo inquis, deus pater pars est dei? Absit. Tres enim personæ sunt pater & filius & spiritus sanctus. Et hi tres quia vnius substantiæ sunt, vni sunt, & summe vnum sunt, vbi nulla naturarum, nulla est diuersitas voluntatum. Si autem natura vnā essent, & consensione non essent, non summe vnum essent: si vero natura dispares essent, vno nō essent. Hi ergo tres qui vnum sunt propter ineffabilem coniunctionem deitatis, qua ineffabiliter copulantur, vnus deus est. Porro autem Christus vna persona est geminæ substantiæ, quia & deus & homo est. Nec tamen deus pars huius personæ dici potest, alioquin filius dei deus antequam susciperet formam serui, nō erat totus, & creuit cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona absurdissime dicitur, quia pars rei vili⁹ esse non potest deus, quāto magis pars Trinitatis esse nō

potest, quicunque vnus in tribus? Deinde vbi ait Apostolus, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Nunquid huius vni⁹ pars est dominus? Si enim hoc dicimus, quid aliud dicere deprehendimur, nisi quod augeatur adharēte homine, & recedente minuatur? In Trinitate ergo quæ deus est, & pater deus est, & filius deus est, & spiritus sanctus deus est, & simul hi tres vnus deus: nec huius Trinitatis tertia pars est vnus, nec maior pars duo quā vnus est ibi: nec maius aliquid sunt omnes quā vnus, quia spiritualis hæc, non corporalis est magnitudo. Qui potest capere capiat: qui autem non potest, credat & oret, vt quod credit intelligat. Verum est enim quod dicitur per Prophetam, Nisi credideritis, non intelligetis. Tu nempe dixisti, vnum deum non ex partibus esse compositum. Et quia de patre hoc vis intelligi, Ille inquis quod est, virtus est ingeniā simplex: & tamē in hac simplici virtute quā multa commemoraueris, vide. Nam superiora verba tua sunt. Deus deum genuit, dominus dominum genuit, rex regem genuit, creator creatorem genuit, bonus bonum genuit, sapiens sapiētem genuit, clemens clementem, potens potentem. Cur ergo in virtute simplici quod est deus, non timuisti tot commemorare virtutes? Vt enim omittā quatuor, quas loco superiore posuisti, & alias quatuor dicam, quas enūciare vnitatis nominibus posuimus: nunquid bonitas & sapientia & clementia & potētia partes sunt vni⁹ virtutis, quā simplicem esse dixisti? Si dixeris, partes sunt, simplex ergo virtus ex partibus constat, & simplex ista virtus te definiente vnus est deus. Vnum ergo deū ex partibus compositum esse dicis. Non dico inquis. Nō sunt ergo partes, & tamē quatuor sunt, & vna virtus est, eademq; simplex est. Si ergo in vna patris persona, & plura inuenis, & partes non inuenis: quanto magis pater & filius & spiritus sanctus, & propter indiuiduā deitatem vnus deus est, & propter vniuersamque proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorum perfectionem partes vnius dei nō sunt? Virtus est pater, virtus est filius, virtus & spiritus sanctus. Hoc verum dicis. Sed quod virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtute procedentem non vis eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam & catholicā dicis. Redis vt quæras a me, quomodo sit inuisibilis filius, vnde iam dixi superius, quod visum esse dicitur. Sed si ob hoc inquis, filius inuisibilis a te pronunciatur, eo quod oculis humanis contēplari non possit, cur non & cælestes virtutes pariter inuisibiles pronuncias, quādo nec ipsæ obtutibus humanis videri possunt? Ita hoc dicis, quasi possit ab homine comprehendī quis ille sit modus quo cælestes virtutes sunt inuisibiles: aut ad hoc quærendum esse debeamus intenti, dicēte scriptura, Altiora te ne quæseris. Quod præceptum ipse contemnens, ausus es dicere, angelum videri ab archangelo, archangelum ab angelo non videri. Satis sit, quod ostendi non esse consequens vt ideo credamus in forma dei visibilem filium, quia scriptum est, Inuisibili soli deo. Quod tu de patre sic te accipere demonstrabas, tanquam filius inuisibilis non sit, cum eum & inuisibilem creatorem scripturæ testentur. Veruntamē restat vt dicas, Ambo quidem inuisibiles sunt, id est, & pater & filius, sed pater inuisibilior est: ac sic dādo aliquid patri quod non sit filij, mendacem facis eundem filium dicentem, Omnia quæ habet pater, mea sunt. Hoc & de potentia sapias, quod scilicet sit quidem potens & filius, sed potentior pater filio: vt authoribus & doctoribus vobis, potuerit potentem potēs, nec potuerit omnipotentem

A nipotentem gignere omnipotens. Ac per hoc si habet pater omnipotentiam quā nō habet filius, falsum est quod ait filius, Omnia quæ habet pater mea sunt. Deinde si aliquid facit pater quod facere non potest filius, merito dicitur potentior pater quā filius. Cum vero dicat, Quacunq; pater facit, hæc & filius similiter facit: nōne melius auditur ipse quā vos, meliusq; ipsi creditur docenti quā decipientibus vobis? Sed potentiam pater inquis, a nemine, filius vero accepit a patre. Fatemur & nos filium ab illo accepisse potentiam, de quo natus est potens: patri vero potentiam nullus dedit, quia nullus enim genuit. Gignendo enim dedit potentiam pater filio, sicut omnia quæ habet in substantia sua, gignendo dedit ei quæ genuit de substantia sua. Sed quæritur vtrū tantam quanta ipse est potentiam pater filio dederit, an minorem? Si tantam, non solum potentem potens, verum etiam omnipotentem genuisse dicatur, credatur, intelligatur omnipotens. Si minorem, quomodo omnia quæ habet pater filij sunt? Si patris omnipotentia filij nō est, quomodo quacunq; pater facit, hæc & filius facit similiter, quod vtique non potest, si omnipotens non est?

B Ac per hoc quod ait Apostolus, Beatus & solus potens: non cogor de patre tantummodo accipere, sed de deo, quod est ipsa Trinitas: Loquens enim ad Timotheum, Præcipio, inquit, tibi coram deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mādatum sine macula irreprehensibile, vsque ad aduentum domini nostri Iesu Christi: quæ temporibus propriis ostendet beatus & solus potens, rex regum & dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem: quem nemo hominū vidit, nec videre potest, cui est honor & gloria in secula seculorum, amen. Nihil hic video dictum quod non conueniat Trinitati. Sed vt nunc taceam de spiritu sancto, quem nec saltem minorem filio deum vultis, quia omnino deum esse nō vultis, sufficit vt vos de patre conuincamus & filio. Nūquid enim quia dixit Apostolus, Testificor tibi coram deo qui viuificat omnia: pater solus, non & filius viuificat omnia? Si dixeris patrem solum viuificare omnia, quomodo ergo quacunq; pater facit, hæc & filius similiter facit? Quandoquidem pater, vt putas, viuificat omnia, quod filius non facit. Deinde vbi ait: Sicut pater suscitauit mortuos & viuificauit, sic & filius quos vult viuificat: quomodo verum est, si pater sine filio viuificat omnia? Proinde quod addidit, Et Christo Iesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem: de filio proprie dicere voluit: quia filius quidē sicut pater viuificat omnia: sed sub Pontio Pilato in forma serui filium nouimus passum fuisse, non patrē. Deinde subiungitur, Vt serues mādatum sine macula irreprehensibile vsque ad aduentū domini nostri Iesu Christi, quem temporibus propriis ostendet beatus & solus potens: quem scilicet aduentum domini Christi ostendet vtique deus, quod non solus est pater, quia secundū veritatem, non secundum vestrum errorem, Trinitatis vnus est deus, beatus & solus potens, rex regum & dominus dominantium. Nunquid enim vel vos dicere audetis filium nō esse regem regum & dominum dominantium? De quo inter cætera scriptum est in Apocalypsi Ioannis: Et ipse calcet torcular vini potentis, & in tunica & in femore habet nomē scriptum: Rex regum & dominus dominantium. Sed ne forte dicatis, quod nomen patris filius habeat scriptum in veste & in femore, alio loco eiusdem libri superius legitur: Et agnus

vincet eos, quoniam dominus dominantium est & rex regum. Quapropter secundum vos, duo sunt reges regū & domini dominantium: & contra vos est, si de patre tantum ait Apostolus: Beatus & solus potēs, rex regum & dominus dominantium. Verum secundum rectam fidem ipsa Trinitas vnus est deus, beatus & solus potēs, rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. Et quomodo erit verū, Accedite ad eum & illuminamini: nisi quia hoc nemo potest si de se quisque præsumperit, sed si ipse donauerit? Immortalitatem autem deus habere dicitur solus, quia est immutabilis solus. In omni enī mutabili natura nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse quod erat. Proinde & ipsa anima humana, quæ propterea dicitur immortalis, quoniam qualitercunque secundum modum suum nūquam desinit viuere: habet tamen pro ipso suo modo quandam mortem suam: quia si iuste viuēbat & peccat, moritur iustitia: si peccatrix erat, & iustificatur, moritur peccato: vt alias eius mutationes taceam, de quibus longum est disputare. Et creaturarum natura cælestium mori potuit, quia peccare potuit: Nam & angeli peccauerunt, & demones facti sunt, quorū est diabolus princeps: Et qui non peccauerunt, peccare potuerunt. Et cuiusque creaturæ rationali præstat ut peccare non possit, non est hoc naturæ propriæ, sed dei gratia. Ac per hoc solus de⁹ habet immortalitatem, qui non cuiusquam gratia, sed natura sua, nec potuit, nec potest aliqua cōuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Quem secundum naturam qua deus est, nemo hominū vidit, nec videre potest, sed poterit aliquando, si ad illū numerum hominū pertinet, de quibus dictum est: Beati mundicordes, quoniam ipsi deum viderūt: Cui deo, id est patri & filio & spiritui sancto, quæ Trinitas vnus est deus, honor & gloria in secula seculorum amē. Absit autem vt quomodo putas, ideo sit potentior pater filio, quia creatorem genuit pater, filius autem nō genuit creatorem: Neque enim non potuit, sed non oportuit. Immoderata enim esset diuina generatio, si genitus filius nepotem gigneret patri: quia & ipse nepos, nisi auo suo pronepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam, impotens diceretur. Similiter etiam ille si nepotem non gigneret auo suo, & pronepotem proaou suo, non a vobis appellaretur omnipotens: nec impleretur generationis series, si semper alter ex altero nasceretur: nec eam perficeret vllus, si non sufficeret vnus omnipotens. Itaque omnipotentem genuit filium, quoniam quacunq; pater facit, hæc & filius facit similiter. Filium quippe ipsum genuit vtique patris natura, nō fecit. In illo etiam testimonio, vbi ait Apostolus: Soli sapienti deo: non dissimilis error est vester: sed quod vobis respondimus de potentia, hoc etiam de sapientia respondemus. Si enim dixisset Apostolus, Soli sapienti patri: nec sic inde filium separaret. Nō enim quia in Apocalypsi de filio legitur, Habēs nomen scriptum quod nemo scit, nisi ipse: ideo pater nescit hoc nomen, a quo est inseparabilis filius. Sicut ergo scit & pater quod nemo scire dictus est nisi filius, quia inseparabiles sunt: sic etiam si dictum esset, soli sapienti patri: simul intelligi deberet & filius, quia inseparabiles sunt. Cum vero non sit dictum, soli sapienti patri: sed, soli sapienti deo: & de⁹ vnus sit ipsa trinitas, multo est facilius nobis huius solutio quæstionis: vt sic intelligamus solum deum sapiētem, sicut intelleximus solum potentem, id est, patrem & filium & spiritum sanctum, qui est vnus & solus deus, cui soli

Ioan. 16.

Cap. X.

1. sen. distin. 19. cap. Nec est.

Deut. 6.

Matt. 4.

1. Cor. 3.

Deut. 6.

Taliā. Neq; tñ illi soli seruit, q; seruit & huic.

1. Cor. 6.

Ioan. 5.

Matt. 19.

Esaia. 7.

L

1. Timo. 6.

1. Timo. 6.

Ioan. 5.

Cap. XI. M

Ecclesiasti. 1. 3.

1. Tim. 1.

Apoc. 19.

Apoc. 17.

1. Tim. 6.

Psal. 33.

De anime immortalitate & mortalitate.

Taliā viuificatur.

E

Matt. 5.

P

Ioan. 5.

Cap. XIII.

Roma. 16.

Apoc. 19.

G dedit ille vitam, quia genuit vitam: accepit iste vitam, quia natus est vita: si minor, si discolor, si diuersa, non ergo quam pater habuit hanc dedit filio: Et quomodo verum est: Omnia quae habet pater, mea sunt: Sed quis audeat dicere, verum non est quod veritas dixit? Quapropter sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso: Sicut habet, dedit: quod habet, dedit: qualem habet, talē dedit: quantam habet, tantam dedit. Omnia quae habet pater, filij sunt. Non ergo aliquid minus quam pater habet, filio dedit: Nec amisit pater vitam quam filio dedit: Viuēdo enim timuit quā gignendo dedit. Vita est autem ipse pater, vita est ipse filius: Et ille quippe & iste id habet quod est ipse: Sed ille de nullo vita, iste vita de vita: sed talis qualis illa, tāta quanta illa, hoc omnino quod illa, quia verus est filius, quia perfectus est filius, quia non est degener ab vno deo patre, deus vnicus filius: Patri ergo aequalis est filius. Quicquid eum dicit a patre accepisse, fatemur & nos prorsus: Pater dedit, filius accepit. Sed cum pater omnia quae habet gignēdo dederit, aequalē vtiq̄e genuit, quoniam nihil minus dedit. Quomodo ergo tu dicitis, quia ille dedit, ille accepit, ideo aequalē filium patri non esse: cum eum cui data sunt omnia, & ipsam aequalitatem videas accepisse? Scriptum est quidem, Beatum est magis dare quam accipere: Sed in hac vita vbi est inopia, quae vtiq̄e melior est copia: Melius enim est habere quam egere: & melius est donare quam accipere: erogare quam mendicare. Vbi autem qui dedit, gignendo dedit: & qui accepit, nascendo accepit: non inopi subuentum est, sed ipsa copia generata est. Nec potest qui accepit ei qui dedit esse inaequalis, quia & hoc accepit ut esset aequalis.

H nihil enim patre minus habet ille qui dicit, Omnia quae habet pater, mea sunt: Aequalis est igitur: Sed quia semetipsum exinanuit, formam serui accipiens, non formam dei perdens, ita factus est in eadem serui forma obediens vsque ad mortem crucis, in qua paulominus minoratus est ab angelis, ut patri in forma dei maneret aequalis, quia non est forma illa mutabilis. Quid itaque mirum est, si ea quae commemoras dicit: Ego quae placita sunt patri meo, facio semper: Et ad monumentum Lazari: Pater, gratias ago tibi quia audisti me, & ego sciebam quia semper me audis, sed propter eos qui circumstant dixi, ut credat quia tu me misisti. Et iterum: Me oportet operari opera eius qui me misit. Et antequam panes frangeret, prius patri gratias egit. Si his atque huiusmodi testimoniis id ostendere voluisses, quod in forma serui filius minor est patre, & in ipsa forma dei iste de illo, non ille de isto est: quod saepe significans, multa ita dicit, ut eum non intelligentes etiam in ipsa diuinitate arbitrentur minorem: sic teneres rectam regulam fidei, ut non contradiceret veritati: nec per alia testimonia oppugnaret Euangelium, sed doceres. Quae sunt enim placita patri quae non sunt & filij? aut vnde potest facere filius, nisi quae placita sunt patri, a quo habet omnia in quibus aequalis est patri? Quomodo non gratias agit patri de quo est, praesertim in forma serui, in qua illo minor est? Quomodo non patrem rogat ut homo, qui cum patre exaudit ut deus? Quis autem Christianus ignorat quod pater miserit, missusque sit filius? Non enim genitorem ab eo quem genuit, sed genitorem mitti oportebat. Verum hoc non est inaequalitas substantiae, sed ordo naturae: non quod alter prior esset altero, sed quod alter esset ex altero. Oportebat ergo operari eum qui missus est, opera eius a quo missus est. Et quae sunt opera patris, quae non sunt & filij: cum dicat idē

filius, Quaecumque pater facit, haec & filius similiter facit: Opera tamen patris esse dicit, Non enim obliuiscitur a quo sit: a patre quippe illi est, ut operator talium operum sit. Haec autem vos ita intelligitis, ut hinc etiam putetis patrem filio esse maiorem, quia dixit passerem non cadere in terram sine patris voluntate, quasi cadat sine voluntate filij. An vsque adeo minorē vultis filium, ut non habeat in potestate nec passerem? Sed si non vultis huic regulae acquiescere, vbi vbi que legeritis in auctoritate diuinorum eloquiorum, quibus minor patre filius videatur ostendi: aut ex forma serui dictum accipiat, in qua vere minor est patre: aut ideo dictum, quod non demonstratur maior vel minor vllus esse altero, sed demonstratur esse alter ex altero: si huic, inquam, rectissimae regulae non vultis acquiescere: certe tamen verum dei filium nulla ratione dicetis, si non eiusdem substantiae, cuius pater est, eum esse dicatis. Vt enim humanum aliquid dicam propter infirmitatem carnalium, cum homines duo sunt, pater & filius, si obediens sit patri filius, & aliqua existente causa roget patrem, gratias agat patri, aliquid denique mittatur a patre, vbi se dicat non venisse facere voluntatem suam, sed eius a quo missus est, nunquid hinc ostenditur non eiusdem cuius pater est esse substantiae? Cur ergo vbi de filio dei talia legitis, statim in tantum sacrilegium corde atque ore proruitis, ut veri filij dei vnam eandemque cum patre substantiam non esse credatis atque dicatis: Quid quod etiam illud commemorandum putasti, quod manifestissime ut homo loquitur: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc enim preceptum accepi a patre meo? Quid hoc adiuvat causam tuam? Nunquid enim aliud dixit, nisi potestatem habeo moriendi & resurgendi: Quod itaque ait: Nemo eam tollit a me, sed ego eam pono a me, & iterum sumo eam: quid intelligi voluit, nisi se non fuisse moriturum, nisi ipse voluisset: Nūquid tamen nisi homo esset, mori & resurgere potuisset? Sic autem introduxisti hoc testimonium, ut praeloquereris dicens: Hic sanē & de sua potestate quam a patre accepit, dicebat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam: tanquam si homo non esset, positurus esset animam suam. Vt homo ergo, non ut deus accepit hanc potestatem: quantum non dixerit, hanc potestatem: sed, hoc preceptum accepi a patre meo. Quis autem nesciat aliud esse preceptum, aliud potestatem? Hoc enim habemus in potestate, quod cum volumus possumus: Preceptum vero id nobiscum agit, ut quod iam est in potestate, faciamus. Si autem nondum est in potestate, oramus nobis potestatem dari, ut quod preceptum est, impleamus. Quocirca si ea quae aperta sunt, velitis attendere, ut homo acceperat hanc potestatem: Sed propter contentiosos ego ad vtrunq̄e concludam: Si ut homo accepit hanc potestatem, nihil tibi prodesse hoc testimonium & tu vides: Quia si ex hac potestate a patre accepta, minorem patre filium vis probare, nec nos dubitamus, quod in quantum homo est Christus, minor est patre. Si autem ut deum vis accepisse hanc potestatem, gignendo eum pater aequalem sibi, dedit ei omnium rerum tantam, quanta ipsi patri est, potestatem. Si enim minus habet in potestate aliquid quam pater, non sunt eius omnia quae habet pater: sed quia eius sunt, tāta proculdubio habet potestatem quantam pater. Preceptum quoque, aut ut homo accepit, aut ut deus. Si ut homo, nulla quaestio est, quia ut homo est patre minor: Si ut deus, non hinc ostenditur minor, quia nascendo id accepit,

A cepit, non indigendo. In verbo enim vnico dei omnia praepcepta sunt dei, quae ille gignens dedit nascenti, non cum genuisset addidit indigenti: Ac per hoc tantum genuit quantum est ipse: quia de seipso genuit verum filium, & perfectam genuit plenitudinem diuinitatis, non perficiendam aetatis accessu. Sed humiliter a te quero, quare filium hominis quemlibet hominem, si praepceptum accipiat a patre, non eum dicitis alterius esse substantiae, & filium dei deum, ob hoc audes negare paternae esse substantiae, quia praepceptum accepit a patre: Prorsus, & praepceptum a patre accepit, & eiusdem substantiae est, cuius est ille qui dedit. Quis te contradicentem ferat, si ad te audiendum homines patres filijque concurrant, eiusdem vtrique substantiae? Nec ideo filij degeneres, quod ita praepcepta eis dederint patres. Sed forte dicitis patres doctos filiis indoctis praepcepta dedisse. Refer nunc te ad dei filium, de deo patre natum deum: qui vtiq̄e imperfectus est natus, si praepceptum accepit indoctus. Quia vero perfectus est natus, praepceptum dedit ille gignendo, accepit iste nascendo. Nunquam enim verus dei filius indoctus fuit, filius autem nunquam non fuit. In forma dei filium esse non negas, & deo patri aequalem negas, maiorem patris formam putans esse quam filij: tanquam non habuerit pater vnde formam suam completeret in filio, quem de seipso genuit, non fecit ex nihilo, non ex alio. Aut si formam suam in vnico filio plenam gignere potuit, nec tamen genuit plenam, sed minorē, quid sequatur attēdit, & in viam redite, ne cogamini patrem inuidum dicere. Dicitis deum filium, dicitis dominum, sed ut duos deos dominosque faciatis, contra scripturam clamātem: Audi Israēl, Dominus deus tuus, deus vnus est. Quid autē in hoc sacrilegio vobis prodest, quod patri datis tantam formam, quantum non datis filio? Nunquid si vnus maior, alter est minor, ideo non sunt dii & domini duo? Si carere cupitis hoc errore, sic dicite alium esse patrem, & alium esse filium, ut tamen simul ambos non duos dicatis, sed vnum dominum deum. Dicitis regem filium de rege patre vtiq̄e natum: nec intuemini in genere humano filios regum, etiam si non sint ex regibus reges, esse tamē ex hominibus homines, nec habere potestatem cum patribus regiam, & tamen eandem tenere naturam: Vos autem filio dei regis regnum cum patre conceditis, & naturam paternam vanitate impie denegatis: eumque deo patri dicitis inaequalem, qui non rapinam, hoc est, qui non alienū arbitratus est esse aequalis deo: sed tamen non intendens quae sua sunt, sed quae nostra sunt, semetipsum exinanuit: non formam dei perdens, sed formam serui accipiens, in qua patri factus est obediens vsque ad mortem crucis: In qua forma eum non vultis sic agnoscere patre deo minore, ut in dei forma patri non negetis aequalem. Nos, inquis, dicti sumus filij gratia, non natura hoc nati: Ideo vnigenitus est filius, quia quod est secundum diuinitatis suae naturam, hoc est natus filius. Haec non tua solum, verū etiam nostra sunt verba. Cur ergo quem dei filium natura non gratia confiteris, eiusdem naturae cuius pater est non esse contendis, nec quid mali abs te dicatur attendis? Nonne regis dei filio, paternum regnum auferre tolerabilius est quam naturam? De spiritu autem sancto quomodo & ipse de deo sit, nec tamen & ipse filius sit, quoniam procedendo, non nascendo legitur esse de deo, iam superius quantum satis visum est disputauimus. Nos, inquis, in patre deum innatum, naturam non accipimus: Et tanquam rationem reddens, cur dei patris non dicatis esse naturam, mox adiungis & dicitis: Credimus quod ait Christus,

Spiritus est deus: quasi Christus secundum id quod deus D est, non spiritus sit, quem tamen natura filium esse dixisti. Non ergo pater ideo natura non est, quia spiritus est. Sed forte quia natus non est, ideo eum non vultis esse naturam: Putatis enim, quod a nascendo natura sit dicta. Scitote ergo, quod vnaquaque res esse dicitur: per substantiam, hoc esse vtiq̄e per naturam. Certe si non putatis esse dicendum, eiusdem filium cuius pater est esse naturam, dicite cuius pater est substantiae, & ad causam que inter nos agit, sufficit nobis. Veruntamen admonendi estis, ut intueamini quod ait Apostolus: His qui Gal. 4. natura non sunt dii, seruistis. Vbi certe nos deo qui natura est deus, seruare monstrauit. Vos ergo qui deum patrem non natura deum esse creditis, vbi eum constitutis aduertite: & si vllus in vobis pudor est, erubescite. Ecce nos dicimus vobis, non seruimus deo qui natura non est deus: ne simus tales, quales fuerunt illi quibus dictum est: His qui natura non sunt dii, seruistis, Vos si tales esse vultis, perim? ne velitis, & deum patrem natura deum esse dicatis: eiusque filium quem non gratia, sed natura filium iam esse dicitis, eiusdem naturae cuius pater est non negetis, ne nihil aliud quam filium esse verum negetis. E Quomodo enim dicitis, & verum filium vos profiteri, & patri similem non negare, quando eum negatis vni? cum patre esse substantiae? Sicut autem verum filium indicat vna substantia, sic non verum diuersa substantia. Quomodo autem filium patri similem dicitis, cui patris substantiam dare non vultis? Nonne similis homini est pictura vel statua, & tamen filius dici non potest, quia diuersa substantia est? Homo nempe ad dei similitudinem factus est, tamen quia non est vnus eiusdemque substantiae, non est verus filius, & ideo fit gratia filius, quia non est natura. Si ergo vultis dei filium verum confiteri, prius illum ac praecipue dicite vnus eiusdemque substantiae, ut tanquam verum filium, & dei filium per omnia similem patri esse dicatis: Nam quem substantiam putatis habere diuersam, plus eum dissimilem quam similem dicitis, & omnino verum filium denegatis. Nam vultis nosse, ad ostendendum verum filium, quantum valeat vna eademque substantia: etiam si filius hominis homo in quibusdam similes, in quibusdam sic dissimilis patri, tamen quia eiusdem substantiae est, negari verus filius non potest: & quia verus est filius, negari eiusdem substantiae non potest. Vos autem ita dicitis verum dei filium similem patri, ut substantiae velitis esse diuersae, per quam solum potest filius verus ostendi. Nam duo veri homines, & si nullus eorum filius sit alterius, vnus tamen sunt & eiusdem substantiae: Homo autem alterius hominis verus filius, nullo modo potest nisi eiusdem cum patre esse substantiae, etiam si non sit per omnia similes patri. Quocirca verus dei filius & vnus cum patre substantiae est, quia verus filius est: & per omnia est patri similis, quia dei filius est. Neque enim sicut cōtingit in filiis hominum vel quorūque animalium, ita fas est dicere, verum dei filium substantiae quidem vnus esse cum patre, sed non per omnia similem patri. Necessum ergo nobiscum tenete concilium, si vultis Christū dicere verum dei filium. Diuersas, inquis, accusamur dicere naturas. Et quid aliud dicitis de deo patre, & de deo filio, quid aliud dicitis? An ideo putas ab ista accusatione purgari, quia continuo subiungis dices: Hoc scito quod nos dicimus, quod pater spiritus spiritum genuit ante omnia secula, deus deum genuit? Hoc quidē dicitis, & verum dicitis: sed hoc tacuisti, quod falsum & execrabile dicitis. Spiritus enim spiritum genuit, verum dicitis: sed

Ioan. 16.

Ioan. 5.

Acto. 10.

Ioan. 16.

Philip. 2.

Psal. 8.

Ioan. 8.

Ioan. 11.

Ioan. 9.

Matth. 26.

Ioan. 5.

Matth. 10.

L.

Ioan. 10.

Cap. XV.

Deute. 6.

Philip. 2.

Ioan. 4.

Gal. 4.

E

¶ Nec.

F

sed

G sed hoc verum ea intentione vos dicitis, quia etiam diuersa natura dicitur spiritus. Nam diuersa natura sunt spiritus dei, siue spiritus deus, & spiritus hominis, & tamen vterque dicitur spiritus. Item diuersa natura sunt spiritus hominis & spiritus pecoris, & tamen nihilominus vterque spiritus dicitur. Item dicitur, deus deus, & dicitur deus homo. Sicut dictum est: *Dij estis. Et sicut dictus est deus Moyses Pharaoni. Et cum sit dei & hominis diuersa substantia, tamē vterque appellatur deus. Prorsus veraciter arguimini, quantum dicatis de deo patre & de filio, spiritus spiritum genuit, naturas tamē diuersas dicere: & quantum dicatis, deum genuit, etiā sic non recedere a diuersitate naturae, quia non per omnia similem patri esse dicitis filium: Nam si per omnia similem diceretis, consequenter intelligeremini, quod eos diceretis etiam vni⁹ eiusdemq; esse naturae siue substantiae. Si ergo ab hoc crimine quod vobis obiicitur, dei patris & dei filij, vos dicere naturas esse diuersas, purgare te cogitas, sicut dicitis, Spiritus spiritum genuit: ita dic, spiritus eiusdem naturae siue substantiae spiritum genuit. Item sicut dicitis, Deus deū genuit: ita dic, deus eiusdem naturae siue substantiae deum genuit. Hoc si crederis & dixeris, nihil de hac re vterius accusaberis. Si autem hoc non dixeris, quid prodest quia dicitis, Verus innatus pater verū genuit filium: cum proculdubio verus filius non sit, si non est vnius eiusdemq; substantiae cum illo qui genuit: Dicit quidem filius ad patrem: *Hęc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verū deū, & quem misisti Iesum Christum: id est te & quem misisti Iesum Christum, cognoscāt solum verum deū.* In quibus verbis vos solum patrem non cum filio verum accipientes deum, quid aliud quam filium negatis verū deum? Quia vero pater & filius, non duo dij, sed vnus est deus, sine dubio & filius, verus est deus, & adiuncto spiritu sancto, solus est deus. Neque enim mouere nos debet, quod nominatus nō est hoc loco spiritus sanctus, tanquam non sit deus, aut non sit verus deus. Tale est enim hoc quale si quis dicat, nescire Christum ea quae dei sunt: Quoniam dicit Apostolus sic, *Ea quae dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei: hoc est enim, nemo scit nisi spiritus dei: quod est, solus scit spiritus dei.* Sicut ergo ab hac scientia, quam nō habere nisi spiritus dei dicitur, non excluditur Christus, sic ab eo quod pater & Christus dicitur est solus verus deus, non excluditur spiritus sanctus. Sic & nomen illud quod in Apocalypsi nemo nosse dicitur, nisi ipse qui hoc habebat scriptum, id est Christus, nouerat vtiq; & pater, quod negare non potestis: nouerat & spiritus sanctus, etiam si negetis. Spiritus enim omnia scrutatur: etiam altitudines dei: nisi forte quia scrutatur dicitur, negatur apprehendere: negetur ergo deus apprehendere corda & renes hominū. Scriptum est enim: *Scrutās corda & renes deus.* Ita ergo dicitur est solus verus deus pater & Iesus Christus, vt ab hac veritate deitatis nullo modo alienaretur spiritus sanctus: Non autem filius, vt tibi videtur, solum potentem, solum sapientem, solum bonum patrem dicit esse deum. Deus autem vnus & solus est ipsa Trinitas, vt ostendunt ea quae superius iam sapissime diximus. Quod autem non proficientem, sed perfectum deus pater genuerit filium deum, verū dicitis. Sed quod ipsam filij perfectionē perfectioni patris non vis aequare, hoc falsum dicitis, & veritati qua verus est filius contradicis. Homo enim si posset, inquis, perfectum mox generare filium, non parvulum generaret, qui coaugmentatus annis, tādē aliquando sui genitoris impleat voluntatem: veri-*

tatem verissime omnino contra te loqueris. Sed vt contra te non sit quod loqueris, agnosce equalitatem patris & filij: quia & homo si posset, filium mox generaret aequalem, nec expectaret annos, per quos in forma filij posset voluntas eius impleri. Deus ergo cur non aequalē genuit filium, cui nec anni necessarii fuerunt per quos adimpleretur, nec omnipotētia defuit? An forte noluit? Ergo quod absit, inuidit: Sed non inuidit, aequalem ergo genuit: Ac per hoc vnius eiusdemq; substantiae: Quandoquidem homo qui propterea, quia non potest non gignit aequalem, eiusdem tamen substantiae gignit filium cuius est ipse. Quod si nō esset, profecto verus filius esse nō posset. Quid est ergo quod dicitis, pater talem genuit filium, qualis & nunc est, qualis & permanet sine fine? Hoc bene diceretis, si patri aequalem verum filium non negares. Cum vero perfectum dicitis & aequalem negas, & talem qualis est natus, sine fine permanere nō negas, proculdubio minorem patre filium sine fine remanere pronuncias: Ac per hoc nascitur filius hominis minor patre: & quia imperfectus nascitur, crescendo ad formā peruenit patris. Natus est dei filius minor patre: Et quia perfectus atque immortaliter natus est, nullum accipit incrementum, sed eum ipsa perfectio a forma patris in æternum efficit alienum. Ecce quae creditis, ecce quae dicitis, ecce, quod peius est, quae docetis. Sed in auditorum, inquis, est arbitrio, vt eligant alterum de duobus, aut obediētem patri filium, qui se exinaniuit formam serui accipiens, cui & pater donauit nomē quod est super omne nomen: aut interpretationem tuam. Prorsus auditores, quibus donat dominus intellectum, nō vnum de duobus istis eligunt, sed vtrunque, id est & obediētem patri filium, & interpretationem, vel potius expositionē meam, qua ostendi sic obediētem fuisse in forma serui, vt formam non amitteret dei, in qua aequalis est patri: Tu vero vide quam cōtumeliose filio dei tribuas obediētiā, cuius minuis in diuinitate naturam.

Quando autem a me audisti, propter Iudaeos humilitatis non veritatis gratia dixisse filium, quod deus sit pater eius? Hoc a me ita nunquam audire potuisti, sicut nunquam dixi, sed planē dixi propter formam serui dictum esse. Sicut autem ipsa forma serui vera, non falsa est, ita patrem suum esse etiam propter illam deū suum veraciter dixit, non humiliter finxit. Quis enim est humilitatis fructus, vbi detrimentum est veritatis? Tu autem istam certissimam veritatem ita es refutare conatus, vt diceretis ideo verba ista quibus ait dominus, Deum meum & deum vestrum: ad formam serui non pertinere, quia eis verbis post resurrectionem visus est dominus, quasi formā serui resurrectione consumplerit, ac nōa potius in melius commutauerit: quasi nō qui mortuus est, ipse etiam resurrexerit: quasi non forma serui quae occisa est, ipsa resurrexerit: quasi non ipsa in caelū leuata sit, in ipsa dei filius sedeat ad dexteram patris, in ipsa ventur⁹ sit ad viuos & mortuos iudicandos? Nōne clarissima contestatio est angelorum dicentium: Sic veniet quemadmodū vidistis eum euntem in caelū? Cur ergo post resurrectionem non diceret, Ascendo ad patrem meū & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum: quando in eadem forma fuerat ascensurus, propter quam ex tempore deus est eius, qui sine tempore pater est eius? Propter quam formam non solum post resurrectionem, verū etiam post iudicium subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Quotquot ergo testimonia posuisti, quibus probares dictum esse deum Christi, eū qui pater est Christi, discutere quemadmodū dicta sint, superfluum

K

L

Philip. 2.

Cap. XVI.

M

Ioan. 12.

Ato. 1.

Ioan. 20.

1. Cor. 15.

Math. 28.

Psal. 44.

Psal. 21.

Psal. 44.

Ato. 10.

Psal. 44.

Luc. 4.

Ca. XVII.

Ioan. 1.

A superfluum iudico: sed a te frustra commemorata esse, pu- to quod nec tu debeas dubitare. Iam vero illud vbi dominus in eadem carne quam resuscitauerat constitutus, & eundem hominē gerens, ait ad discipulos suos: *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quaecunque mandaui vobis: vt quid commemoraueris, & quid inde probare volueris, prorsus nescio. Nūquid enim ait: Data est mihi a deo meo potestas? Quod si dixisset, propter ipsam humanam formā dictum fuisse ambigi non deberet. Quia vero non dixit, quid isto testimonio volueris agere, non intelligo: Immo intelligo te id egisse, vt abundantius loquereris. Si enim tanquam deo data est hęc potestas, nascenti eam pater dedit, non indigenti: quia gignendo dedit, non augendo. Si vero tanquam homini data est hęc potestas, quid habet questionis? An forte nos admonere voluisti, quod baptizari dominus iusserit gētes, in nomine patris & filij & spiritus sancti? Vbi audis vni⁹ nomen, & vnam nō vis intelligere deitatem. Quod autem dicitis, & ante incarnationem Christi, patrem dictum esse deum eius, quoniam scriptum est, *Vnxit te deus deus tuus: longe ante quam Christus venisset in carne, ita ne non intelligis in prophetia esse praedictum, tanquam fuerit factum quod erat futurum? An non sic in Prophetia, ait ipse dominus, Foderunt manus meas & pedes: & cetera quibus passionem suam tanto ante praenunciavit, & quod futurum erat, tanquam iam factum esset expressit: Dictum est ergo in prophetia rerum futurarum, tanquam locutione rerum praeteritarum. Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis praecipibus tuis: Participes eius significans, qui futuri fuerant serui eius, socij eius, amici eius, fratres eius, mēbra eius. Praedictum est ergo quod futurum erat, vt vngeret deus Christi, hominem Christum: qui tamen sic factus est homo, vt maneret deus. Vngeret autē non visibili & corporali oleo, sed spiritu sancto, quem scriptura nomine olei exultationis, figurata, vt solet, locutione significat. Dixit autē, vnxit non dixit, vncturus est: quia in praedestinatione iam factum erat, quod suo tempore futurum erat. Vbi tu timens ne spiritu sanctus, quo vnctus est Christus, maior videatur esse quam Christus, quia reuera maior est hominē Christo: qui enim sanctificat, eo qui sanctificatur est maior: hoc ergo times, voluisti oleo exultationis eam letitiam significatā videri, qua filius exultauit cum patre, quando est condita creatura. Et commemorasti vt soles testimonia causa tuae non necessaria, de letitia patris & filij. Sed quid facturus, quod iturus: Quomodo id quod est luce clarius, aut negaturus, aut in aliud quodcunque versurus es, cum recitatur tibi quod beatus Petrus in Apostolorum Actibus dixit, *Hunc Iesum a Nazareth, quem vnxit deus spiritu sancto. Ecce quod prophetabatur quando dictum est, Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis, vel oleo letitiae praecipibus tuis. Deus enim cui dictum est in eodē Psalmo, *Thronus tuus deus in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui. Diluxisti iustitiā, odio habuisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus: a deo patre vnctus est filius, qui sic homo factus est vt maneret deus, qua vnctioe plenus erat: id est spiritu sancto. Propter quod de illo scriptū est, Iesus autem plenus spiritu sancto, reuerfus est ab Iordane. Dicitis & in persona spiritu sancti non posse suscipi quod de filio dictum est, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et hoc ideo dicitis, vt quibus poteris persuadeas,****

Tomus sextus.

quod vobis male persuasum est, spiritum sanctum non esse creatorem: quasi legeris, Omnia per ipsum facta sunt sine spiritu sancto: aut, Omnia per neminem facta sunt nisi per ipsum: Quamquam & si tale aliquid legeris, sic spiritum sanctum ab hac operatione, qua constituta est creatura, credere non deberemus exclusum: sicut filius non excluditur ab ea scientia de qua dictum est: *Quae dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei.* Si autem quia nō est nominatus, quod etiā per illum facta sit creatura, quando de filio dictū est, Omnia per ipsum facta sunt: ideo putas dei spiritum nō esse creatorem, proculdubio nec in eius nomine poteris baptizatos dicere, quibus ait Petrus, *Agite poenitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi: quia non ait, & spiritu sancti: nec in patris nomine, quia nec ipse ibi est nominatus. Si autem etiam non nominatis patre & spiritu sancto, in nomine Iesu Christi iusti sunt baptizari: & tamen intelliguntur non baptizati nisi in nomine patris & filij & spiritus sancti: cur non sic audis de filio dei, Omnia per ipsum facta sunt: vt & non nominatum intelligas ibi etiam spiritum sanctum? Nam quid excellentius in creaturis quam virtutes caelorum? Scriptum est autem, *Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Dixerat nempe, non me talia reperire in scripturis diuinis, quibus spiritum sanctum aequalem asseram filio. Ecce reperi, vbi etiam maior possit videri nisi reuocet pietas, quae illum veraciter confitetur aequalem. Nā vtiq; maius aliquid sunt virtutes caelorum, quae firmatae sunt spiritu oris domini, id est spiritu sancto, quam caeli qui firmati sunt verbo domini: hoc est, vnigenito filio. Sed si consulas veritatem, res vtraque ab vtroque firmata est: & id quod de vno dicitur, & de altero tacetur, de vtroque intelligitur. Quid autem est inconsideratius, quam negare esse spiritum dei creatorem, cum deo dicatur: *Aufere spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Emitte spiritum tuū & creabuntur, & innouabis faciem terrae: nisi forte minus idone⁹ erat spiritu sanctus, creandis rebus quae fuerant defecturae, cum sit idoneus creandis, quae sunt sine fine mansurae? Paulo ante dixi, quid est excellentius in creaturis quam virtutes caelorum? Quid dicam de carne creatoris: Quandoquidem creator ipse per quem facta sunt omnia: *Papis, inquit, quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita. Quid ergo dicemus? Mundus per filium factus est, & creator est filius: caro eius quae data est pro mundi vita, per spiritum sanctum facta est, & nō est creator spiritu sanctus? Cū enim virgo Maria dixisset angelo promittenti ei filium, Quomodo istud fiet, quoniam virum non cognosco? Respondit angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: Propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Hic tu, quod in consequentibus quodam loco tuae prosecutionis aduertis, asserere conaberis spiritu sanctū praecessisse, vt mundaret & sanctificaret virginē Mariam: ac deinde veniret virtus altissimi, hoc est sapientia dei, quod est Christus: & ipsa sicut scriptum est, edificaret sibi domū: hoc est, ipsa crearet sibi carnem, non spiritu sanctus. Quid est ergo quod ait sanctum Euangelium, *Inuenta est in vtero habens de spiritu sancto? Nepe, obstructum est os loquentium iniqua. Si ergo cogitas os veraciter aperire, nō solum filium, verū etiam spiritum sanctum creatorem carnis filij confitere. An forte dicitur es, ea facta esse per spiritum sanctum quae commemorauit id est, quod omnis virtus caelorum per eum firmata sit, quod per eum*****

1. Cor. 2.

Ato. 2.

E

Psal. 32.

Psal. 103.

Ioan. 6.

F

Luc. 11.

1. Cor. 11.

Proucr. 9.

Matt. 11.

Psal. 62.

x creabun-

G infirmitatem nostram in suum, non diuinum, sed humanum transfiguraret affectum. Homine quippe non assumpto, nullo modo patri diceret vnicum verbum, Nō quod ego volo. Nunquam enim posset immutabilis illa natura quicquam aliud velle quam pater. Hæc si distingueretur, Arriani hæretici nō essetis. Nam & illud quod dictum est, Descendi de cælo non ut faciam voluntatē meam, sed voluntatem eius qui me misit: potest quidē accipi etiam secundum id quod est vnigenitum verbū: ut ideo voluntatē non suam dixerit esse, sed patris, quoniam de patre est quicquid est filius: non est autem de filio quicquid est pater, secundum quod dictū est, Et mea doctrina nō est mea, sed eius qui me misit: quoniam patris doctrina ipse est qui patris est verbum, & vtique nō est à seipso, sed à patre. Et rursus cum dicit, Omnia quæ habet pater, mea sunt: patri se ostendit æqualem. Nō absurdum est tamen ut etiam hoc, secundum id quod homo factus est, dixisse accipiatur. Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Secundus enim Adam qui tollit peccata mundi, isto modo se discreuit à primo Adam, per quem peccatum intravit in mundum: quia istel non fecit voluntatem suam, sed eius à quo missus est, cū ille fecerit suā, non eius à quo creatus est. Nec moueat quomodo Christus secundum id quod homo est descendit de cælo, cum de matre quæ in terra erat factus sit homo. Hoc enim propter vnitatem personæ dictum, quoniam vna persona est Christus deus & homo. Propter quod etiam nemo, inquit, ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo. Si ergo attendas distinctionem substantiarum, filius dei de cælo descendit, filius hominis crucifixus est. Si vnitatem personæ, & filius hominis descendit de cælo, & filius dei est crucifixus, ipse enim dominus gloriæ, de quo ait Apostolus, Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Propter hanc ergo vnitatem personæ, non solum filium hominis dixit descendisse de cælo, sed esse dixit in cælo, cum loqueretur in terra. Non ergo voluntatem suam fecit, quia peccatum non fecit, sed voluntatem fecit illius qui eū misit. Tunc enim facit homo voluntatem dei, quādo facit iustitiam quæ ex deo est. Nec sic arbitremur à patre missum esse filiū, ut nō sit missus à spiritu sancto, cum vox ipsius sit per Prophetam. Et nūc dominus misit me, & spiritus eius. Hoc enim filium dixisse indicat ea quæ sunt dicta superius. Nam sic ad ista verba peruentum est, Audite me inquit, Iacob & Israël quem ego vocabo. Ego sum primus, & ego sum in æternum, & manus mea fundavit terram, dextera meā solidavit cælum. Vocabo illos, & astabunt simul, conueniēt etiam vniuersi & audient. Quis illis enunciauit hæc? Diligens te feci voluntatem tuam super Babylonia, ut tolleretur semen Chaldeorum. Ego locutus sum, ego vocaui, adduxi illum, & prosperam viam eius feci. Cōuenite ad me, & audite ista. Nec enim ab initio in obscuro locutus sum, cum fiebant ibi eram, Et nunc dominus misit me, & spiritus eius. Quid hoc apertū? Nec sic à patre & spiritu sancto missus est ut se ipse non miserit: sicut à patre ostenditur traditus, vbi legitur, Qui filio proprio nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Alio autem loco de ipso filio dicitur, Qui me dilexit, & tradidit se ipsum pro me. Quomodo autem non facit voluntatem suam qui dixit, Sicut pater suscitavit mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat? Et cum ei dictum esset, Si vis, potes me mundare. Respondit, Volo mundare. Et ad verbum continuo factum est quod velle se dixit. Sicut

autem facit filius voluntatē patris, sic & pater facit voluntatem filij. Nā filius dicit, Pater volo ut vbi ego sum, & isti sint mecum. Non dixit peto vel rogo, sed volo: ut isto volente faceret ille, sicut illo volente faciebat iste: & non alia ille, alia iste, sed quæ ille, hæc etiam iste. Quæcūque enim pater facit, hæc & filius similiter facit. Verba sunt ipsius, verba veritatis sunt, falsa esse nō possunt. Suscipere te dicis quod protuli, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Quod protulisti dicere ideo dictū esse, quia in nemine habitat deus, quem non ante spiritus sanctus sanctificauerit atque purgauerit, quasi templum deo habituro non sibi sanctificet & purget spiritus sanctus: cum Apostolus hinc ostenderit ipsum esse deum, cuius nos dixerat esse templum, quia non ait, & spiritus dei sanctificat & purgat vos ut deus habitet in vobis: sed ait, Spiritus dei habitat in vobis: vtique in templo suo deus habitat. Nam quid est templum dei, nisi habitaculum dei? Vidisti autē etiā tu consequenter esse deum nostrum cuius sumus templum, & nolulisti aliud testimonium cōmemorare quod protuli. Nescitis quia corpus vestrum templum in vobis spiritus sancti est, quem habetis à deo? Iam ergo confitere deum esse spiritum sanctum, Neque enim nisi esset deus haberet templum, & templum non manufactum, sed ædificatū de membris dei. Christus enim super omnia est deus benedictus in secula, cuius membra sunt nostra corpora. Qui enim dixit, Nescitis quia corpus vestrum templū in vobis spiritus sancti est? ipse dixit, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? Itāne vero cui de lignis & lapidibus Salomō ædificauit templum, deus est: & cui templum ædificatur de membris Christi: hoc est, de membris dei, deus non est? Cum loquens de deo beatissimus martyr Stephanus dixerit, Salomon ædificauit ei domum, sed summus nō in manufactis templis habitat. Et tamen Christi membra quorum caput est super omnes cælos, templum sunt spiritus sancti, quem constat venisse de cælo. Istū negare deū quid est, nisi non esse & nolle esse templum eius? Alloquitur nos Apostolus dicens, Obsecro autem vos fratres per miserationes dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, deo placentem. Corpora itaque fidelium hostia sunt deo, membra Christi, templum spiritus sancti, & deus non est spiritus sanctus: Quis hoc dicit nisi in quo non habitat? Quoniam in quo habitat, vtique templum eius est. Denique cum dixisset Apostolus, Nescitis quia corpus vestrum, templum in vobis spiritus sancti est, quæ habetis à deo, & non estis vestri, Empti enim estis precio magno: continuo secutus adiunxit, Glorificate ergo deū in corpore vestro. Vbi dilucide ostendit deum esse spiritum sanctum, glorificandum scilicet in corpore nostro tanquam in templo suo. Et quod Ananias dixit Apostolus Petrus, Aulus es mentiri spiritui sancto? Atque ostēdens deum esse spiritum sanctum, Non es, inquit, hominibus mentitus, sed deo. Miror autem cor vestrum quantum sermone explicare non possum, quomodo cum sic laudetis spiritum sanctum, vt eum sanctificandis fidelibus vbique asseratis esse præsentem, tamen negare audeatis deum. Itāne deus non est qui repleuit orbem terrarum? Scriptura enim dicit, Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Sed quid dicamus quod repleuit orbem, qui repleuit orbis etiam redemptorem? Dominus enim Iesus plenus spiritu sancto regressus est à Iordane: & præsumitis dicere, quia ipse dominus Iesus erat, & spiritus sanctus quo plenus erat, non erat deus: tam male sentientes de

A tes de spiritu sancto, vt non ei tribuatis saltem quod tributum est Moyſi famulo dei, qui non munera gratiarū, sed plagarum prodigia in eodem spiritu sancto, quia ipse est digitus dei, Aegyptiis ingerebat, & tamē Pharaoni deus erat. In vno loco erat ad affligendos Aegyptios, & Pharaoni deus erat: Vbi que adest spiritus sanctus ad homines in æternam vitam regenerandos, & non est eis deus: Imò vero est, & deus verus est, quia dei veri membra templum eius est: & vtique subiectum est templum illi cuius est templum. Quomodo ergo deus non est, cui sunt membra dei subiecta? Ac per hoc & dominus est templi sui. Quis enim hoc neget, quis ita desipiat, vt dicat non esse aliquem dominum domus sue. Quomodo ergo spiritus sanctus non est dominus, qui dominus est membrorum domini? Ipse est quippe spiritus domini de quo vno eodemque loco dictum est, Cum autem conuersus fuerit ad deum, auferetur velamē. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Iam creatorem superius demonstravi spiritum sanctum. Quomodo autem rex non est, cuius templū est qui membra sunt regis? Quomodo nō confidet patri & filio, qui repleuit filium, qui membra filij suam possidet domū. Nisi forte quando filius regressus est à Iordane, plenus erat spiritu sancto: & quando sedere cepit ad dexteram patris, exclusit à se spiritum sanctum? Deinde cum de patre procedat, quomodo cum patre non sedeat, cum ipsa sessio non sit vtique cogitanda carnaliter? Alioquin opinaturi sumus honorabilius filium sedere quam patrem. Honorabilius quippe sedetur ad dexteram, & videbitur esse consequens, vt pater sedeat ad sinistram. Postremo qualis vobis persuaserit spiritus, vt sancto spiritui denegatis, quod sanctis hominibus sancta scriptura concedit, vos videritis. Ait enim Apostolus, Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo: cuius gratia salui facti sumus, & simul excitauit, & simul sedere fecit in caelestibus in Christo Iesu. Sancti ergo quos sanctificat spiritus sanctus cōuiuificati Christo: ita simul sessuri prædestinati sunt, vt iam factum dicat Apostolus, quod certū est affuturum: & ipsi spiritu sancto subtrahitur à vobis quisquis est ille confessus, tanquam sedere cū patre vel filio sit indignus, qui eadem sede efficit cōdignos. Cui mouetis etiam questionem quod non adoretur, & hoc vtique simillimo errore, cum legatis vt iam supra docui, à sanctis etiam homines adoratos. Et tamē vt inuidiam blasphemantis euites, ita laudas spiritum sanctum, vt tribuas ei quod non habet vlla creatura, & detrahas ei quod adipiscitur & humana creatura. Dixisse me quod commemoras fateor, & nūc dico, quod Saluator noster non dixerit, vt ipsi & nos vnum: sed, vt ipsi sint vnum. Et de his Euangelicis verbis satis à me recolo iam fuisse responsum, cum ostēderem refellere te nō potuisse quæ dixi: Quoniam poposci, vt proferres vbi legeris, vnum sunt, dictum esse de aliquibus rebus, quæ nō essent vnus eiusdemque substantiæ: neque protulisti. Quid enim te adiuuat quod dilectionis consensione affirmas dictum esse de Paulo & Apollo. Qui plantat autem & qui rigat vnum sunt, cū eos non ostendas diuersæ fuisse substantiæ? Ambo quippe homines erant. Si enim nō diligerent inuicem, natura vnum essent, dilectione nō essent. Si autem vnum natura nō essent, vnum dici dilectione nō possent. Poscit ergo filius vt ita sint vnū, quomodo ipse & pater vnum sunt: id est, nō solum natura, quod iam erant: verum etiam perfectione charitatis atque iustitiæ, pro suæ capacitate naturæ, quantum in dei regno esse potuerint. Vt etiam ipsi summe vnum sint

in natura sua, quemadmodum pater & filius summe vnum sunt, quantum in excellentiore atque incomparabiliter meliore natura sua. Dixit ergo ad patrem filius, Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. Nō dixit, vt sint vnum nobiscum: aut, vt simus vnum ipsi & nos. Item paulo post, Non pro his autem rogo tantum, sed etiam pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnū sint, sicut tu pater in me & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint. Neque hic dixit, vt ipsi & nos vnū simus: sed, vnum sint in nobis. Quoniam homines qui natura vnum sunt, summe atque perfecte secundum suum modum vnum esse non possunt iustitiæ plenitudine, nisi in deo perficiantur, vt vnum sint in patre & filio: id est, in ipsis vnum, non cum ipsis vnum. Adhuc sequitur & adiungit, Vt mundus credat quia tu me misisti, & ego claritatem quam dedisti mihi, dedi illis, vt sint vnum, sicut nos vnum sumus: Ego in eis & tu in me, vt sint consummati in vnum. Neque hic dixit, vt nobiscum sint vnum: aut, vt ipsi & nos sumus vnum. Deinde cum addidisset, Vt cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut & me dilexisti: secutus adiunxit, Pater, volo vt vbi ego sum & illi sint mecum. Vbi sum, inquit, mecum sint. Hoc ergo voluit vt cum illo essent, non vt illi & ipse vnum essent. Quid est quod dicere voluisti, Dilectionis fecit mentionem, & non substantiæ: quantum tu nō eo loco ista domini verba posueris, quæ ab ipso sunt posita. Sed quid ad nos? quando quidem non ipsos & ipse, vel ipsos & patrem dixit aut voluit vnū esse, sed ipsos vnum esse voluit, quos nouerat vnus esse substantiæ. Sicut & nos, inquit, vnum sumus, quos idēdem nouerat vnus esse substantiæ. Tu si vis aliquid respondere, ostende secundum scripturas sanctas de aliquibus rebus dictum, vnum sunt, quarum est diuersa substantia. Hoc enim Christus non dixit, quod tamen tu ausus es dicere: id est, Apostolos vnum esse cum patre & filio: in eo quod in omnibus ad voluntatem dei patris respicientes, ad imitationem filij subditi vni deo patri & ipsi inueniuntur. Hæc dicens, deum & homines sanctos vnū esse fecisti. Potest ergo quisquam sanctorum dicere, Ego & deus vnū sumus: Absit hoc à cordibus & oribus sanctis. Puto autē quod & vos à quocunq; hoc audiat, horrescitis, nec fertis quenquam hominē quantolibet munere sanctitatis excellat dicentem, Ego & deus vnū sumus. Sed forte arrogantiæ videatur, vt hoc de seipso aliquis dicat. Itāne vero quisquā vestrum: & si nō audeat dicere, Ego & deus vnum sumus: saltē audeat dicere, Paulus & deus vnum sunt: sicut iucundatē dicimus, Paulus & Apollo vnum sunt: Deus pater & deus filius vnū sunt: Porro si nō audeatis dicere, quilibet homo sanctus, quilibet Propheta, quilibet Apostolus & deus vnum sunt: quis te vrgebat, quis præcipitabat, vt diceret, Apostoli vnū sunt cum patre & filio? Vnū sunt, inquit, pater & filius, non tamen vnus: continuoque subiungis, Vnum ad concordiam pertinet, vnus ad numerū singularitatis. Volebas autem dicere, Vnum sunt, ad concordiam pertinet: vnus est, ad numerum singularitatis. Sed te à consideratione verborum tuorum impetus disputationis auertit. Nam & vnū & vnus vtique ad numerum pertinet singularitatis. Sed quod verum est, vnū sunt: propter id quod additum est, sunt: pluralem indicat numerum, quadam singularitate connexum: vnus est autem, apertissime numerus est singularis. Sed nunquid Apostolus diceret, Qui autem adhæret domino, vnum sunt? Quid enim aliud diceret si hoc diceret, nisi homo

K
Ioan. 17.
Ioan. 5.
Cap. XXI.
1. Cor. 3.
2. Cor. 6.
Acto. 7.
Roma. 17.
1. Cor. 6.
Acto. 5.
Sapient. 17.
Matt. 3.

Ioan. 17.
Ibidem.
E
F
Ibidem.

Gilli soli seruijes: si ita dictum est, ac si diceretur, deo patri soli seruijes. Qui profecto si solus, & non ipsa trinitas dixit, Ego sum dominus, & non est alius præter me: negauit esse filium dominum talem, quali domino seruitus illa debetur, qua non nisi deo cum vera religione seruitur. Non enim dixit, ego sum dominus maior aut melior, & non est tantus ac talis præter me: sed volens sibi soli ea quæ domino deo debetur seruitute seruire, Ego sum, inquit, dominus, & non est alius præter me. Porro si vox ista, Sicut catholica fides dicit, vnus dei est, quod est ipsa trinitas, sine vlla dubitatione huic soli seruiendū est ea seruitute, quæ non nisi domino deo debetur, quia ipse est dominus, & non est alius præter ipsum. Deinde quæro quomodo accipias quod dictum est, Vnus est deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum: Numquid non & ex filio sunt omnia? Quandoquidem ipse dicit, Quæcumq; pater facit, hæc & filius similiter facit. Si autem ita distinguis, vt non sint per patrem omnia, sed ex patre: nec omnia sint ex filio, sed per filium: quis eorum tibi videtur esse ille, de quo idē Apostolus dicit, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius: Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, Ipsi gloria in secula seculorum, amen. Vtrum pater est intelligendus an filius? Deum nanque prius nominauit dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Postea vero eum dominū appellauit, vbi ait, Quis enim cognouit sensum domini? Sed hoc non habet controuersiam: vtrumque enim nomē etiam vos assignatis patri & filio. Neque enim sic dicitis deum patrem, vt negatis esse deum filium: aut sic dicitis deum filium, vt negatis esse deum patrem. Quāuis in hoc Apostolico testimonio quod adhibuisti, deus dicatur pater, dominus filius: id est, vnus deus pater ex quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia. Sed illud attēde vbi dictum est, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei: Nam siue pater sit iste, siue filius, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quomodo ergo ex patre omnia non ex filio: & per filium omnia, non per patrem: quandoquidem quemlibet eorum Apostolus voluerit hoc loco intelligi, ex ipso, inquit, & per ipsum & in ipso sunt omnia: Si ergo siue de patre siue de filio, verissime tamen dicitur, quod ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: siue dubio patris & filij demonstratur æqualitas. Si autem quoniam non nominauit patrem & filium & spiritum sanctum, sed deum & dominum, quod & ipsa trinitas dici potest, singula horum trium referri ad singulos voluit: ex ipso dicens, propter patrem: & per ipsum, propter filium: in ipso, propter spiritum sanctum: cur hanc trinitatem vnum dominum deum non vultis agnoscere? Quandoquidem non ait, ex ipsis & per ipsos & in ipsis: sed ait, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: nec ait, ipsis gloria: sed, ipsi gloria in secula seculorum, amē. Falleris sanē, qui putas de patre solo dictum, Nemo bonus nisi vnus deus. Si enim dixisset, nemo bonus nisi vnus pater: nec sic exclusum filium & spiritum sanctum ab ista vnitate bonitatis voluisset intelligi: quia & illud quod simili locutione dictum est, quā supra commemorauimus, Ea quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei: nō excludit ab hac scientia filium dei. Quāto ergo nobis latitudo intelligentiæ magis patet, quia non dixit Iesus, nemo bonus nisi vnus pater: sed, nemo bonus

nisi vnus deus: quod est ipsa trinitas. Quærebat quippe K ille cui hoc respondit dominus, non bonum qualecunque, sed bonum quod fieret beatus: immo ipsam beatitudinem veram, id est, vitam desiderabat æternam: & interpellauerat tanquam hominem Christum, nesciens eū esse etiam deum. Dixerat enim, Magister bone, quid faciam vt vitam æternam percipiam? Tunc ait illi, Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi vnus deus, Vel sicut legitur apud alium Euangelistam, quod tantumdem valet, Nemo bonus nisi solus deus. Tanquam diceret, Recte me appellabis bonum, si me noueris deum. Nā quādo me nihil aliud quā hominem putas, quid me dicis bonum? Non te facit bonum, nec beatum, nisi bonū immutabile quod solus est deus. Nam bonus angelus, bonus homo, bona cetera creatura: hæc non ita bona sunt, vt ea quisquis adeptus fuerit, sit beatus, nec vlla est beata vita si nō sit æterna. Quomodo autē nō est tale bonum dei filij verus, cum sit verus deus & vita æterna, ad quā cupiebat ille qui interrogauerat peruenire? Proinde cum ego asseram, nemo bonus nisi vnus & solus deus, de ipsa trinitate dictum esse qui deus vnus & solus est: tu autem asseras de solo deo patre dictum esse, quia ipse de nullo alio deus, de nullo alio bonus est: filius autem de patre deus, de patre magnus & bonus est: diligenter attende quis nostrum bene sentiat de deo patre & de deo filio. Vtrum ergo qui dico, Deus quidem pater, non de alio deo deus est: deus autem filius de patre deo deus est, sed tantus iste de illo, quantus ille de nullo: & bonus pater non de alio bono bonus est, filius vero de patre bono bonus est: sed tam bonus hic de illo, quā bonus ille de nullo. An tu qui propterea dicis solum esse patrem deum bonum, quia nec deus est de alio deo, nec bonus de alio bono: filium vero ideo patri non esse cōparandum, quia de illo deus est, de illo bonus est? In qua sententia vtrumque blasphemias: & patrem scilicet, quia nō tantum genuit quantus est ipse, nec talem qualis est ipse: & filium, quia talis tantusq; nasci non meruit, qualis quātusq; est ille qui genuit. Deniq; ista ipsa duo de quibus agimus, hoc est, deitas & bonitas, quoniam dictum est, Nemo bonus nisi vnus deus: in hac tua opinione deficiunt. Tantum enim quantus est ipse, & talem qualis est ipse, si non potuit gignere, quomodo deus est? Si noluit, quomodo bonus est? Pater inquis, fons bonitatis est, qui quod est bonus a nemine accepit. Nūquid ideo minus bonus est filius: quoniam quod bonus est, ab eo patre accepit, qui nascenti filio tantam bonitatem quantacūque illi est, quia deus est, dare potuit: & dedit, quia bonus inuidere non potuit? Nā si minus bonitatis, quā quod ipse habet vnico dedit, minus bonus est & ipse quā debuit, Quod sentire dementiæ est. Ergo quantum ipse habet bonitatis, tantum filio dedit. Et quia natura est, non gratia filius, nascenti non indigenti dedit: & plenus plenus, fons bonitatis fontem genuit bonitatis, Ac per hoc nec auxit in se hic quod accepit, nec minuit in se ille quod dedit: quia non habet immutabilitas vnde deficiat, non habet plenitudo quod crescat. Quid est autem ipsa bonitas, nisi vita viuificans? Proinde, quia fons fontem genuit, sicut pater suscitauit mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Hoc ipse filius dixit, non ego. Vnde merito deo patri dicitur, Quoniam apud te est fons vitæ. Quis est autem iste fons vitæ apud patrem, nisi de quo dicitur, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum, & deus erat etiam paulopost dictum est, Et vita erat lux hominum.

Anum. Hæc vita fons vitæ est, & lux ista lux lucis est. Vnde cum dictum esset, Apud te est fons vitæ: continuo subiunctum est, In lumine tuo videbimus lumen: hoc est, in filio tuo spiritum sanctum, quem tu quoque esse illuminatorem in collationis nostræ prima parte professus es. Fons ergo de fonte, filius de patre, & simul ambo fons vnus: lux de luce, filij de patre, & simul ambo lux vna: sicut deus de deo, & simul ambo vtique deus vnus, & hoc totum non sine spiritu amborum. Ex hoc fonte bonitatis, ex hoc fonte vitæ, ex hoc immutabili lumine, ex hac indeficienti plenitudine: id est, patre, & filio, & spiritu sancto, vno domino deo solo, secundum mensuram fidei suæ, qui veraciter credūt, sumentes boni sunt, viuificantur, illuminantur, implentur: Quibus tu vnigenitum filium, pace tua dixerim, nescio qua incredibili temeritate iunxisti, Tua quippe ista sunt verba, Siue, inquis filius, siue qui per filium sunt facti, de illo vno fonte bonitatis vnusquisque secundum mensuram fidei suæ id sumpserunt vt essent boni. Vbi est ergo quod fueras ante confessus, illum natura filium esse, non gratia? Ecce contra sententiam tuam venis, Ecce iam prodixi nefarium secretū hæresis vestræ, quia vnigenitum verum dei filium, verum deum, non natura filium, sed gratia profitemini. Si enim & ipse, sicut verba tua clamant, secundum mensuram fidei suæ vt bonus esset, assumpsit, gratia est ergo filius, non natura: & fuit aliquādo non bonus, & credendo factus est bonus, quia vt esset bonus, quemadmodum dicis, secundum mensuram fidei suæ de illo qui pater est, fonte bonitatis assumpsit. Legimus quidem quod Iesus proficere atate & sapientia: & gratia dei erat in illo, Sed secundum formam hominis quam pro nobis accepit ex nobis, nō secundum formam dei, in qua non alienum arbitratus est esse æqualis deo. Veruntamen etiam in ipsa forma hominis legimus eum atate & sapientia proficisse: nō tamen vt ex non bono bonus fieret credendo meruisse. Neque nunc inter nos quæstio vertitur de natura filij hominis, in qua dei filius minor est patre: sed de natura filij dei, in qua vt nos dicimus vos negatis, æqualis est patri: quia filius verus, filius vnicus, filius de vero deo verus deus, in nullo degenerauit à patre. Proinde incomparabilem patrem filio, nec in scripturis sanctis alicubi legere potuisti. Nec sana fide ipse dixisti: immensum etiam patrem, quem propterea dicis, vt filium non pariter immensum, sed mensura existimes terminatum. Tecum habeto mensuram tuā, qua tuum fallum dominum metiaris, & de vero domino mentiaris. Bene confiteris qd & pater diligit filium, & filius diligit patrem: sed si & hoc confitearis quia non est maior dilectio in patre quā in filio. Quia enim natura diuinitatis æquales sunt, æqualiter seinuicem diligunt. Facit autem filius sicut homo mādaturum patris, Nā sicut deus, ipse est mandatum patris, quia ipse est verbum patris. Vnde alio loco de mandato patris, hoc est, de seipso dicit, Scio quia mandatum eius vita æterna est. Quod autem ipse dei filius sit vita æterna, scriptura diuina testatur. Vbi autem ait, Qui me videt, videt & patrem: quis nescit ideo dictum, quoniam quisquis per intelligentiā videt filiū, patri vtique videt æqualem? Quod vos ideo non vultis, quia per oculos cordis, quantum in hac vita videri potest, filium non videtis. Putas non recte à me dictum esse, qd propter formam serui quam suscepit filius, maior sit pater. Tu enim secundum hæresim vestram, in ipsa dei forma patrem filio vis esse maiorem: cui paternam sic inuides formam, vt ideo perfectū velis

natum esse filium æterna perfectione, ne ad paternam D formam saltem crescendo valeat pertinerere. Sed inanti- ter inuidet homo paternam formā dei filio, cui pater eam non inuidit, quia æqualem sibi vniciū genuit. Sed dicis non esse dei patris magnam gloriam, si ea forma serui maior est, qua forma maiores sunt & angeli. Vide si aliud conaris, nisi ad vnus patris gloriam, per vnici filij contumeliā peruenire, vt scilicet non augeatur pater in gloria, nisi minuatur filius in natura. Cohibe te, nescis & patri & filio te ingerere contumeliā, si nec ille potuit aut noluit gignere æquale sibi, nec iste nasci æqualis patri. Non se vult deus ita laudari patrem, vt filium dicatur de seipso generasse degenerem. Non vult bonus filij dilector ita prædicari formam suam, vt eam non potuerit vnicus eius vel nascendo sumere, vel crescendo comprehendere. Quod autem tibi videtur, nihil magnū de deo patre dici, si forma serui maior est, quia maiores videntur & angeli: nō recte cogitas, quem locum in rebus habeat humana natura, quæ condita est ad imaginē dei. Maiores angeli dici possunt homine, quia maiores sunt hominis corpore: maiores sunt & animo, sed infirmo, quem peccati originalis merito corruptibilem aggregat corpus. Natura vero humana, qualem naturam Christus humanæ mentis assumpsit, qua nullo peccato potuit deprauari, solus maior est deus. Deniq; propter quid dictum sit, Minorasti eum paulominus ab angelis: aperuit scripturā vbi legitur, Eum autē modico minus quā angelos minoratum vidimus Iesum propter passionem mortis. Non ergo propter naturā hominis, sed propter passionē mortis. Natura vero hoīs, quæ mente rationali & intellectuali creaturas ceteras antecedit, deus solus est maior: cui vtique iniuria facta nō est, vbi scriptū est, Maior est deus corde nostro. Filius ergo dei susceptū hominē leuatur ad patrem quādo dicebat, Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrem, quia pater maior me est: non carni suæ solum, sed etiam meti quam gerebat humanam, deum patrem vtique præferebat: quæ tota sine dubio forma agnoscitur serui, quando tota seruit creatura creatori. Postrema tibi disputatio fuit, quomodo sit deus pateribus visus, quando corpus humanum in quo videretur nodum acceperat Christus, cum inuisibilis sit per seipsa diuina natura. Quod cum etiam tu ita confessus fueris, vt inter cetera, non solum patrem, sed nec ipsum filium in substantia diuinitatis suæ dices esse visibile, nō solum hominibus, sed nec ipsis cælestibus potentatibus: postea mutata sententia dicis eū & ante incarnationem suam conspectibus apparuisse mortalium, asserens illud quod ait Apostolus, Quem nemo hominum vidit nec videre potest: de solo deo patre dictum esse, Filium vero ex initio generis humani videri solitū esse ab hominibus. Quod cum probare voluisses, multa de scripturis sanctis testimonia protulisti, quæ te nihil adiuuare poterūt. Nō enim legis alicubi scripsisse Moysen, sicut dicis, qd ab illo primo homine Adam vsque ad ipsam incarnationem semper filius vnus est. Hoc enim eum describere pronūcias in Geneleos libro, quod ita falsum est, vt etiam ridiculū sit. Nūquid enim liber Geneleos ab Adam vsq; ad incarnationem Christi ea quæ gesta sunt continet? Aut ipse Moyses vsque ad tempora incarnationis Christi, vel in carne vixit, vel quæ facta sunt scripsit? Hæc dicis, & putas te aliquid dicere: vel putaris ab eis, qui nec ista possunt, quæ tam manifeste falsa sunt, cernere. Deinde quod commemoras patrem ad filiū dicentem, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem

1. Cor. 8.

Ioan. 5.

Roma. 11.

f dominum

Marci. 10.

1. Cor. 2.

Marci. 10.

Luc. 18.

Jal. 11, nos.

Luc. 2.

Philip. 2.

Ca. XXIII

Ioan. 14.

Ioan. 12.

Ioan. 14.

Cap. XXV.

Philip. 2.

Ioan. 5.

Psal. 35.

Ioan. 10.

Anima Christi, Jalas, sed in forma quæ peccati &c. corruptibile Psal. 8. Heb. 2. Immodico minus quā angelos.

1. Ioan. 3.

Ioan. 14.

Caput XXVI.

F

1. Timo. 6.

Gene. 1.

CONTRA MAXIMINVM ARRIANORVM

Glitudinē nostrā, quid hoc ad rem pertinet, rogo te quid ad rē pertinet? Tātūm ne tibi vacabat loqui, vt non attē des quid probare susceperis, memoriter nobis & inaniter scripturā Geneleos vtilares? Nunquid hinc probat ante carnē susceptā visus ab hominibus Christus, quia dixit pater ad filiū, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostrā? Deinde adiūgis & dicit, Et fecit de hominē: atq; addis, Quis deus, nisi filius? Et vt mihi de opere quasi præscribas meo, Hoc vtique, inquis, & tu in tuis tractatibus exposuisti, Vbi nolo quærere quā verum loquaris, quādo video ad causā nihil pertinere quod loqueris. Agitur quippe inter nos, vtrū per diuinitatis suæ substantiam Christus visibus apparuisset humanis, Et tu dicit, Fecit deus hominē: & addis, Quis deus, nisi filius? quasi propterea necesse fuerit vt homo deum opificem suum videret oculis carnis. Hoc si ita esset, omnes homines viderent deum. Quis enim alius eos facit in vteris matrum? Adhuc adiūcis talia & dicit, Ille ergo filius qui est Propheta sui genitoris, dicebat, Non est bonum esse solum hominem, faciamus ei adiutorium secundum se. Si quæram, quis tibi indicauerit quia filius hoc dicebat, in quibus angustiis te videbis? Scriptura enim quæ dixit, In principio fecit deus cælum & terram: non exprimeas vtrum pater, an filius, an spiritus sanctus, an ipsa trinitas fecerit; quæ vnus est deus: per cetera etiam ita commemorat deum, vt dicat, Et fecit deus, & dixit deus, per quæq; opera eius, quorū illum asserit conditorem. Simili ergo locutione ait, Et dixit deus, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostrā, Et fecit deus hominē. Nec aliter locuta est vbi ait, Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium secundum se. Vnde ergo tibi persuasum est, cetera superiora patrem dixisse, hoc autem filium? Vnde quæso distinguis, vnde discernis patrē dixisse, Fiat lux: & cetera? Patrem denique dixisse, Faciamus hominē. Et filium dixisse, Faciamus ei adiutorium: cum tibi scriptura vbiq; non dicat nisi, dixit deus? Quæ est ista temeritas, quæ præsumptio? Deinde cum ideo patrem maiore soleatis asserere, quia dixit, Fiat illud, aut illud, tanquam iubēs filio: filium vero ideo minorem, quia iussa perfecit, quid dicturi estis vbi scriptum est, Faciamus hominē? Non enim ait sicut in superioribus, Fiat homo, tanquā id iusserit filio: sed, faciamus, inquit, hominē, Quod non quæro quæ dixisse arbitraris, iam enim verba tua tenemus, q̄ pater hoc dixerit filio, Cur ergo non ait, fiat, vel fac: sed ait, faciamus. An cetera deus imperauit, & filius fecit: hominem vero ambo fecerunt, sed patre & iubente & cooperante filio: filio autem non iubente, sed tantum iussa faciente? Sed si propterea patrem iubentem intelligis, quia scriptū est, Dixit deus, Faciamus hominē: ergo iussit & filius, quia triplē non patrem accipis dixisse, sed filiū, Faciamus ei adiutorium. Et sicut illud vbi dictum est, Et fecit deus hominē: obedisse iubenti patri filium vis videri, quia pater dixerat, faciamus hominē: ita etiam vbi legimus, Et immisit deus soporem in Adam: & sumpsit vnam de costis eius, & cetera, quibus ostēditur factum hominē esse adiutorium, obedisse patrem iubenti filio, te auctore intelligamus: quia non patrem, sed filium dixisse asseris, Faciamus ei adiutorium. Sed hæc ita loquor quasi ad causam quæ a nobis agit quicquā pertineat. Quodlibet hinc volueris credere aut suspicari: prorsus, sicut dicit, pater iusserit vbi dictum est, Faciamus hominē, & filius obedierit vbi dictum est, Et fecit deus hominē: prorsus sicut te delectat filius dixerit, Non est bonū esse

solum hominē, faciamus ei adiutorium: sed talia dicens ipse non iusserit, quia hoc vultis: quomodo ostēdis filiū qui hominē fecerit, ab homine visum: quomodo ostēdis filiū qui dixit, Nō est bonum esse hominē solum, faciamus ei adiutorium, ab homine visum, vel ab ipsa muliere, si eā factā non vis à patre, ne filio pater obedisse videatur, sed ipse eam filius tanquam sibi iubens sibiq; obediens, & faciendā dixit & fecit. Demonstraturum te quippe promiseras, & antequam incarnaretur visum fuisse humanis aspectibus filiū. Ostēde promissa, quid pergis in vacua? Quid deludis expectationem nostrā, nec exhibes pollicitationē tuā? Multiplicas verba non necessaria, vt necessaria occupes tempora: Si propterea visus est à viro filius, quia fecit eum, & propterea visus ab eius muliere, quia fecit eam: desini si audes, non posse deum filium & operari videntia, & à suis operibus quauis alia videntibus non videri. Si autem hoc potest deus filius, ipse quippe vsq; nunc operatur cūcta vidētia, & tamen eorum à seipso creatis oculis nō videtur, quid est quod dixisti? Cur ista de libro Geneleos in tuo sermone posuisti? Cur nobis necessaria tēporū spatia superflua loquacitate finisti? Sed iste inquis, filius visus est Adā, secundū q̄ legitimus Adā dicentem, Vocem tuam audiui deambulātis in paradiso, & abscondi me, quia nudus sum. Hoc ergo prius dices homo bone, inde inciperes promissa monstrare. Quauis & hic Adam, vocem tuam, inquit, audiui: non ait, faciem vel speciē tuā vidi. Et quod ait, abscondi me, quia nudus sum: videri se à deo timuit: non à se visum esse deum monstrauit. Nam si vox quando auditur, sequitur visio: visus est & deus pater quotiens voce attestatus est filio. Nouimus quippe in Euangelio verba patris sonantis atque dicentis, Tu es filius meus dilectus &c. vbi ab hominibus auditus, non tamen visus est. Ac per hoc & in illis verbis quæ adiungis, vbi dicit, Quis nunciavit tibi, quia nudus es? & sequentia, potuit audiri, & non videri deus. Nondum itaque aliquid ex eo quod promiseras dixisse te vide: & dic tandem aliquid quod discutere debeamus, aut quod pro tua causa esse fateamur. Hic deus, inquis, & Abraham visus est. Visum esse deum Abraham negare non possumus. Scriptura quippe fidelissima apertissime hoc loquitur dicēs, Visus est autem illi deus ad quercum Mambra. Sed neque hic expressum est, vtrum pater an filius. Cum autem narraret scriptura, quomodo ei visus sit deus, tres viros illi apparuisse declarat, in quibus magis ipsa trinitas, quæ vnus est deus, intelligi potest. Denique tres videt, & non dominos, sed dominum appellat, quoniam trinitas tres quidem personæ sunt, sed vnus dominus deus. Sic autē narratur quod vidit Abraham, Respiciens, inquit, oculis suis vidit, & ecce tres viri stabant super eum, & vidēs procurrit in obuiam illis ab ostio tabernaculi sui, & adorauit super terram & dixit, Domine, si inueni gratiā ante te, ne prætereas seruum tuum. Hic videmus tres viros apparuisse, & vnum dominū deum dici, vnumq; dominum rogari ne prætereat seruum suum, quoniam congruit deo visitare famulos suos. Deinde tres personas pluraliter alloquitur dicens, Sumatur nunc aqua, & lauem pedes vestros, & refrigerate sub arbore: & sumā panem & māducate, & postea transibitis in viā vestrā, propter quod declinastis ad seruum vestrum. Manifestum est eos tanquam homines inuitari. Non enim tale illis præberetur obsequium, quo indigentia reficerēt corpora, nisi homines putarētur: & scriptura pluraliter

eos

Aeos respondisse cōmemorat, ait enim, Et dixerunt, Sic fac quemadmodum dixisti, Non ait, & dixit: sed dixerunt. Deinde cum esset parata refectio, dicit scriptura, Et apposuit ante illos, & ederūt. Non ait, apposuit ante illum, & edit. Sed vbi ad id ventum est, vt Abraham filius promitteretur ex Sara, quia diuinum offerebatur beneficium, non vt hominibus humanum exhibebatur obsequium, vnum narrat scriptura dicentem, Vbi est Sara vxor tua? Non ait, dixerunt autem ad illum, sed ait, Dixit autem ad illum, Vbi est Sara vxor tua? Quis autem hoc dixerit, postea manifestat, Vbi cum risisset Sara, ait eadem scriptura, Et dixit dominus ad Abraham, Quare risit Sara in semetipsa? & cetera vsque in finem, tanquam vnus dominus singulariter loquitur. Ac post hæc, vt homines pluraliter abire narratur: & dicitur, Exurgentes autem inde viri, conspexerunt in faciem Sodomorum & Gomorrah, Abraham vero ambulabat cum illis deducens. Rursus autem redit scriptura ad singularem numerum, ac dicit, Dominus autem dixit, Nunquid celabo ego puero meo Abraham quæ ego facio? Deinde promittitur Abraham præclara & copiosa posteritas, & Sodomorum denunciatur interitus. Sequēs autem scriptura dixit, Et conuersi inde viri, venerunt in Sodoma, Abraham autem erat adhuc stans ante dominum. Et appropians Abraham dixit, Ne simul perdas iustum cum impio, & erit iustus tanquam impius. Et post colloquutionem domini atque Abraham, sequitur scriptura & dicit, Abiit autē dominus vt desit loqui ad Abraham. Et Abraham regressus est in locum suum. Venerunt autem duo angeli in Sodoma ad vespērā. Hi sunt de quibus pauloante dixerat, Conuersi inde viri venerunt inde in Sodoma. Sed duos esse nō expresserat, cū ab initio tres viros dixisset apparuisse Abraham, & hospitaliter ab illo esse susceptos, quos & abeuntes deduxit ambulās cum eis. Fortassis ergo iam pronunciare festinas vnū fuisse in eis dñm Iesum, qui singulariter promittebat & respondebat Abraham. Duos vero illos angelos, qui venerunt in Sodoma, tanquam missi angeli à domino deo suo. Sed expecta, quid properas? Consideremus omnia diligēter, ac prius intueamur verba domini loquentis Abraham. Clamor Sodomorum, inquit, & Gomorrah multiplicatus est, & peccata eorum magna valde. Descendens ergo videbo, si secundum clamorem ipsorum venientem ad me consummant. Hic seipsum descēsurū dixit in Sodoma, quō tamē nō ipse descēdit, sed angeli duo. Ipse quippe abiit vt desit loqui ad Abraham, Abraham autē regressus est in locum suum. Venerunt autem sicut dictum est, duo angeli ad vespēram in Sodoma. Quid si & in illis duobus angelis vnus dominus inuenitur, qui secundum verbum suum in ipsis angelis descendit in Sodoma? Nonne manifestum erit in tribus illis viris vnum dominum visum fuisse, vbi quid aliud quā ipsa trinitas figurata est? Sed videam⁹ vtrū nobis sancta scriptura demonstrat, etiam in illis angelis duobus vt dixi, vnum deum inuentum, ne forte hoc ex nostro corde affirmare videamur. Venerunt ergo duo angeli in Sodoma ad vespērā, Loth vero sedebat, vt scriptum est, iuxta portam Sodomorum. Videns autem Loth, surrexit in obuiam illis, & adorauit in facie in terram. Vides nempe hic à iusto viro angelos adoratos, & tu nō vis adorari spiritum sanctum, quem vos quoque omnibus angelis sine ambiguitate præponitis? Sed dicturus es, homines esse credebatur, nā & in hospitium tanquam homines inuitauit. Hoc magis est contra te, qui dicis non adorari spiritum sanctū, omnibus

angelis præferendum: cum videas & homines inferiores angelis à iustis hominibus adorari. Sed adhuc dicturus es, Deum adorauit. Eum quippe in duobus illis, quos putabat esse homines, tanquam in Prophetis esse cognouit. Iam ergo probatum est, quod me per scripturam sanctam demonstraturum esse promiseram, eūdē deū, qui dictus fuerat abiisse vt cessauit loqui ad Abraham, in illis duobus angelis descendisse in Sodoma sicut dixerat, & in eis ab homine iusto agnitum fuisse. Exhibuit itaque hospitalitatem, quomodo sanctis hominibus dei, in quibus deum esse cognouit, cum eos sic cut etiam ipse Abraham angelos esse nesciret. Hi enim Patriarchæ sunt significati in Epistola ad Hebræos, vbi de hospitalitate loquens ait, Per hanc quidam nescientes hospitio receperunt angelos. Receptis ergo eis Loth, nesciens q̄ angeli essent, cognoscens tamen sicut ipso domino demonstrāte cognoscere potuit, quis in eis esset, vt ea quæ interea facta sunt taceat, exiit cum eis de Sodomis: quod antequā fieret, sicut scriptura loquitur, dixerunt viri ad Loth, Sunt tibi hic generi, aut filij, aut filia, aut si quis tibi alius est in ciuitate, educ de loco hoc, quoniam perdemus nos locum hunc: quia exaltatus est clamor eorum ante deum, & misit nos dominus conterere eum. Ecce vbi apparet illud incendiū Sodomorū per angelos factum, quos misit dominus, in quibus tamen & ipse erat. Neque enim sic mittit suos vt recedat ab eis. In his ergo descēdit in Sodoma, quod se facturū esse prædixerat quādo cum Abraham loquebatur: quod posteaquam fecit, abiisse ipse dixit est, & angeli venisse in Sodoma ad vespērā. Deinde paulo post, mox vt educerunt illum foras & dixerunt, sicut eadē scriptura narrat, Saluam fac animā tuam, ne respexeris retro, ne steteris in tota regione: in monte saluum te fac, ne quando comprehendaris. Dixit Loth ad illos, Oro domine, quia inuenit puer tuus misericordiam ante te &c. Quæ cum finisset loquendo, & elegisset sibi ciuitatem pusillam in qua saluaretur, sequitur scriptura, & ei dicit esse responsum, Ecce miseratus sum faciem tuā, & super verbū hoc, ne euerterem ciuitatem, de qua locutus es. Festina ergo vt saluus sis ibi, Non enim potero facere verbum, donec tu in illam introēs, Quis hoc ei respondit, nisi ille cui dixerat, oro domine? Hoc autem ad ambos dixerat, non ad vnum, sicut apertissime scriptum est, Dixit autē Loth ad illos, Oro domine. Agnouit ergo Loth vnum deū in angelis duobus, sicut Abraham vnum agnouit in tribus. Non est cur dicatur, Ille aberat qui dñs erat, & cum Abraham locutus erat, Duo vero angeli ei erāt, qui in Sodoma illo abeunte venerūt. Omnes enim tres viri dicti sunt, qui apparuerunt Abraham, sicut scriptura solet viros etiā angelos nuncupare. Nec eorū alicui vni prōptius & humiliter Abraham obsecutus est q̄ duobus, sed æqualiter omnibus pedes lauit, æqualiter omnibus epulas ministravit, Ergo in oibus deum vidit. Propter quod scriptura prædixerat, q̄ visus fuerat deus Abraham ad quercum Mambra, sub cuius vmbra arboris tres viros paut, quos oculis corporeis vidit: in eis vero deum, non corporis, sed cordis oculis vidit: id est, intellexit atque cognouit: sicut Loth in duobus, cum quo non pluraliter, sed singulariter loquebatur, eiq; respōdebat etiā ipse tanquam vnus. Primo quippe Abraham per tres viros illum audiuit, postea per vnū, qui duobus in Sodoma euntibus manens locutus est cum eo. Loth autē per duos, tamen & ipse vnum deum quem pro liberatione sua rogabat, & qui ei respondebat audiuit: cū ambob; id est, & Abraham & Loth homines putaret eos qui angeli

Gene. 2.

Gene. 1.

Gene. 1.

Gene. 3.

Gene. 19.

Gene. 18.

Gene. 19.

Gene. 19.

Math. 3.

Gene. 18.

M

Gene. 2.

Hebræ. 13.

Gene. 19.

Ibidem.

Gal. abierat.

Gene. 18.

G deus vnus est. Tunc autem dictum est, quando dominus solus deducebat eos, & non fuit in eis deus alienus. Neque enim non eos deducebat & Christus, cum dicit Apostolus, Neque tentemus Christum, sicut quidam illorum tentauerunt: quibus Christus non est deus, aut Christus deus est alienus. Hic est ergo deus pater & filius & spiritus sanctus, trinitas vnus deus, cui vni iubemur ea quae non nisi deo debetur seruitute seruire, cum audimus, Dominum deum adorabis, & illi soli seruias. Neque enim hac seruitute non seruimus Christo, cuius membra sumus: aut spiritui sancto cuius templum sumus. Hec trinitas vnus deus dicit, Ego sum dominus, & non est alius prater me. Neque enim non est dominus Christus, quem vos quoque deum & dominum confitemini, Aut spiritus sanctus non est dominus domus suae, hoc est, templi sui. Ipse est quippe spiritus domini, de quo dicitur, Dominus autem spiritus est: ubi autem spiritus domini, ibi libertas. Hec est trinitas vnus deus, de quo dicit Apostolus, Nullus deus nisi vnus. Non enim cum haec auditis, deum negare vnigenitum audetis. Hic deus trinitas dicit, Ego sum qui sum, & non sum mutatus. Non enim mutatus est Christus, cui dicitur, Mutabis caelos & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Aut mutabitur spiritus veritatis cum sit immutabilis veritas, cui tantum honor datus est Christus vt dicit, Expedi vobis vt ego eam: Nisi enim ego abiero, paracletus non veniet ad vos. Et, Quicumque dixerit blasphemiam in filium hominis, dimittetur ei: qui autem dixerit in spiritum sanctum, non dimittetur ei. Et cum de seipso dixerit, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi: de illo dixit, Vt vobiscum sit in aeternum. His atque huiusmodi testimoniis, quae omnia querere & colligere longum est, si pacifice acquiescas, eris quod orare & optare te dicis, diuinarum scripturarum discipulus, vt de tua fraternitate gaudeamus.

AD LECTOREM.

Non est probabile hunc dialogum esse Augustini, cuius non meminit in libris Retractionum. Nam actus ecclesiasticus solet addi locus, interdum etiam quid fecerit, qui proponit, aut qui respondet. Ad haec non solent Arriani tam facile concedere in disputando, quam hic facit Felicianus. Præterea densior est Augustinus in citandis scripturis quam hic est, ne commemorent phrasas dissonantiam. Eruditus aliquis exercendi ingenij gratia finxit dialogum, quod factum est ab Hieronymo videmus.

DIVI AVRELI
LII AVGVSTINI HIPPONEN-
 sis Episcopi, contra Felicianum Arrianum,
 de vnitatis trinitatis ad Optatum, Liber.

Caput. I.

Xtorristi mihi dilectissime fili Optate, vt de vnitatis trinitatis quae perfectus deus semper ac summus est, officij non immemor sacerdotalis, aliquid scriberem: idque a me cum propria infirmitatis conscius sapius excusarem, multis modis exegit, auerens communis fidei rationem, & religiosos accipere, & sacerdotes debere fidelibus non negare: ne aut illi dum non accipiunt, incipiant ab infidelibus facile de-

cipi, aut ab his cum desiderata non tribuunt, caelestis thesaurus Christi membris non expendi, sed in terra quodammodo sterilis peritiae videatur abscondi. Itaque victum me fateor probabilibus causis, ne inermes trahere videar obfistentibus malis, dum aduersus infideles non instruuntur munimine veritatis. Veruntamen quia in huiusmodi quaestionibus quaedam obscuritas continua oratione frequentèr incurrit, idcirco mihi visum est, vt eum sermonem qui inter me & Felicianum nuper est habitus, praenotatis propter personarum discretionem principalibus nominum literis, praesentis libelli breuitate complecterer. Nam cum ante hos dies prater federemus, tunc ille inter alia inquit, FELICIANVS. Quae me in vestris disputationibus frequenter offendunt, nihil deterius puto, quod sic precepta fidei rudibus traditis, vt non de intelligendarum rerum ratione, sed potius de quadam testimoniorum ostentatione colloquentibus praescribatis. Quod vt non dicam vstrum, interim quam rusticum sit, nullus ignorat. Primum quod si is qui edocetur literis iam credidit, obtemperat iste, non repugnat: alioquin non magis tibi quam iisdem testimoniis, quae pro affirmato ingeruntur, necesse est contradicant. Et ideo melior mihi ad docendum videtur haec via, qua primū fidei ratio sine testimoniis redditur: post ratione conuictio idem illud scripturis respondentibus expolitur. Et non immerito, si enim testimonia haec eo probantur, quod ratione non careant, possunt per se illa sufficere, quae etiam haec non nisi per seipsa videntur astruere. Sin contra, quis potest irrationabilibus testimoniis, licet illa diuina fingantur, rationalis fidei colla submittere? Et illam quidem disputandi viam fateor in aliis tollerarem, quos imperitiae necessitas, quia per se stare non queunt, cogit ad aliena confugere. In te vero idcirco nullo modo ista perpetior, quia eloquentia pariter cum scientia fidei tibi video non deesse. A VG. Tum ego, Non vsque adeo inquam, me duci putes laudibus meis, vt iniuriam faciam praecedentibus sanctis. Nec praesumam vnquam in sapientia verbi, ne euacuetur crux Christi: sed scripturarum sanctarum autoritate contentus, simplicitati potius obedire studebo quam tumori. Sed melius, inquis, ratione quis, quam testimoniis edocetur. Quid ergo? Quam ratione afferre potes, si partem praedicas virginis, si redditis oculos non negas caecis, si sepultos redisse ostendas a mortuis: si ergo horum & incomprehensibilis ratio & veritas prompta est, facilius in negociis fidei testimoniis creditur, quam ratio inuestigatur. Verū quia non nimis inconséquenter duo ista discernis, cum ratione praemissa etiam testimonia non omittis: idcirco in hac disputatione id me fateor secuturum, quod ipse probaueris.

FEL. Ergo, inquit, quoniam oculos sumus, ad hominum vestri questionem, de quo non inter nos tantum, sed etiam inter maiores nostros plerumque tractatum est, veniamus. Et ne longius euagetur oratio, ipse iam vt soles personam proponētis assume, & nobis rationem vestrae fidei quaerentibus, vicissim redditurus inquirere. A VG. Tum ego, Dic mihi inquam, verum ne sit quod te audio dicere, patri hominum non esse penitus filium?

FEL. Verum est, nec persuaderi mihi potest id ingentium esse quod genitum, ne eundem patrem videar praedicare quem filium. A VG. Non ita est, nam ne mihi quidem istud in animo est, eundem ingentium esse quod genitum: sed id potius ingentium esse quod genitum. FEL. Et quomodo non eundem ingentium dicis quae genitum, si vtrumque vnus putas esse, non alterum? A VG. Animaduerto vim te penitus non attēdisse verborum: nam

Caput. II.

L

1. Corin. 1.

M

Caput. III.

A nam dum vtrumque vnus dico, substantia veri patris ac veri filij ex toto non separo. Et dum non eundem patrem, quem filium praedico, vtrumque personam seruata vnusculiusque proprietate discerno. Itaque si substantia quaeris, ipsa trinitas vnus est deus: si personam, alter est filius. FEL. Et quomodo, idem & esse dicis, & alterum filium? A VG. Idem inquam comunione substantiae, alterum proprietate personae. FEL. Nescio quo pacto vna creditur esse substantia, cum non vna dicatur esse persona. A VG. Non est inquam vna persona, quia vna genuisse, & altera dicitur genita: & est tamen nati & gignentis non diuersa substantia, quia non dissimilis generati docetur exorta. FEL. Velim quae expro mihi faciliore dicta dilucidet. A VG. In rebus quidem incomprehensibilibus exempla non suppetunt disputanti: tamen inquam fieri potest, etiam in hac parte non deero. Ecce igitur homo pater habet hominem filium. Est quidem commune vtrumque quod homo est, vni tamen quod filius, alteri proprium videtur esse quod pater est: nam in vtroque sic persona discernitur, vt communis humanitas non negetur, dum vnus gignit, alius gignitur: quae autem homo & qui genitus dicitur, & ille qui genuit. FEL. Illud certe dicas velim, genitus ab ingenito vtrum initio separatur, an non? A VG. Ne id quidem spiritualis intelligentiae veritate recipitur, vt pater a filio interuenit, non dico temporis, quod diebus constat ac noctibus: sed cuiuslibet aui vel aeternitatis spatio separatur. FEL. Hoc si ita est, duo fateris ingenita. Et quomodo altera patris, altera filij putatur esse persona, cum per significationem communis ingeniti vtraque videatur esse persona? A VG. In hoc quidem a maioribus vestris non mediocriter calumniae Iosphima contextitur: tamen per auxilium ipsius trinitatis catholica necesse est simplicitate soluat. Patrem namque ingenitum, filium genitum dico, nec tamen ideo genitum ingenito coaeternum non esse praedico: eo tantum docens ingenitum patrem, quia non processit ex altero: eo genitum filium, quia non exiit a seipso. Non est commune vtrumque, nasci non est commune, non gigni: & tamen commune est alterum ab altero interuenit medijs temporis non diuelli. Itaque si proprium patris quaeris, sufficit quia solus non habet patrem: si filij, satis est quia non habet prolem: vnam autem & coaeternam patris & filij dicimus diuinitatem. FEL. Quantum ad me attinet, non video quid ista nunc colligas. Nam quantum Aristotelica mecum subtilitate contendas, fieri tamen non potest, vt eum qui genuit est, ab eo qui genuit nulla aui intercedit antiquitate discernas. A VG. Scio equidem, vt ille ait, quam in difficili loco versetur oratio: tamen verendum nobis nihil est, qui per adiutorium sancti spiritus, testimonium dicimus deo. Quid ergo dicemus? Est ne aliquid in patre quod negetur ingentium, aut non? Si est, non in toto, sed in parte potius dicitur ingentium, alioquin non ex tempore cepit esse filius. Nam si paternitas non cepit patris, initium inueniri non potest prolis. Si initium dicitur prolis, non aeterna paternitas docebitur patris. Et quomodo stabit, quia totum in patre docetur ingentium, qui ipsius paternitatis nomen habere putatis initium, cum cepisse ex tempore dicitur filium, quo nondum extante patrem dici non potest vocitatum. FEL. Non sum tam stultus, vt tempus praeferam filio: sed initium dari certum est genito. A VG. Quid ergo? Inter patrem & filium dicis medium nihil fuisse? FEL. Ita prorsus. A VG. Quomodo igitur negas filium patri coaeternum, qui inter patrem & filium fateris nihil esse medium, ne id ipsum non tam medium constet esse quam tertium?

Caput. III.

1. al. cōfusa.

C

Caput. V.

FEL. Quoniam me disputandi arte concludis, id quod a maioribus nostris dictum est, breuiter explicabo. Auiunt enim, quoties de initio filij, & patris aeternitate tractatur, Erat quando non erat, & antequam nasceretur non erat. A VG. Quantum aduerto, manente mala credulitatis errore, sola verba mutata sunt. Dixisti namque, Erat quando non erat. Erat istud, ad aeternum pertinere vultis, an ad filium? Si ad aeternum, id est, velut quoddam ante filij natiuitatem aeternitatis spatium: ecce ad superiorem blasphemiam necessitate delaberis, cum inter patrem & filium tertium quoddam tempus immittis, dicensque, quia erat ante filium deus pater, & tempus, post haec duo filius, post tria ista quartus spiritus sanctus. Quod si admittimus, vt sine tempore gigni non potuerit filius: vide quam late pateat ista quae dicimus. Nam si non sine tempore est filius, certe nec nisi in loco docendus est genitus. Hoc admissio, ante filium & spiritum sanctum, coaeternus quodammodo patri dicitur & locus. Quod si ita est, quod sine loco & tempore nasci non potuerit filius, in quo loco locum, laur in quo tempore factum locum dicitur? Si in nullo, ecce sine tempore & loco fieri potuit tempus & locus: Si in aliquo, id ipsum tempus videtur & locus, in cuius origine similiter & locus requiritur & tempus. Quod si vsque adeo sine tempore & loco fieri aliquid potuit, vt nec in loco locum, nec in tempore factum doceas tempus: nescio qua temeritate contendas, quod nasci non potuerit filius, qui quantum ad sanam fidem, & locum doceatur fecisse & tempus. Sed de hoc satis. Nunc quod a maioribus vestris dictum praedicas repetamus, Erat, inquis, quando non erat. Si erat istud, ad tempus referas, ecce ante filium tempus: si ad filium, nunquam non erat filius. Erat enim quando non erat tempus, a quo factum dicitur tempus. Sed antequam nasceretur, inquis, non fuit. Qui quae non fuit antequam nasceretur filius: ecce ipso intellectu ante filium fuisse dicitur tempus. Si autem antequam nasceretur filius, non erat tempus, sequitur vt dicatur patri filius coaeternus, inter quem & patrem nullum fuisse dicitur tempus: maxime cum inter caetera Evangelistis attestantibus, etiam tempus fecisse dicatur filius. Sed forte de patre dictum aliquis putet, Erat quando non erat filius. Cui sententiae secuta non concinunt, quibus dicitur, Erat antequam nasceretur non erat, nam perse pater semper existens, etiam a vobis non potest dici natus, qui non ab initio docetur exortus, & in patrem cadere non potest, erat quando non erat genitus. FEL. Quoniam me verbis vt mea fert opinio, inopinata subtilitate certantibus non mediocriter defatigas, idcirco quaeso, vt si fieri potest, exemplo cuiuslibet rei possibile id esse quod docere conaris, ostendas. Neque enim aliter credere possum, licet vi rationis oppressus, coaeternum ingenito esse genitum: aut vtrumque patrem dixeris sibi. A VG. Quoniam me ad incomparabilem rerum exempla cōpellis, idcirco quae sit ignis potentia videamus, ex quo semper splendor est, semper vapor est. Vtrumque de eo nascitur, nec ideo tamen ignis sine horum quolibet aliquatenus inuenitur. Haec tria non se inuicem gignunt, quia non de splendore ignis & vapor, aut de vapore ignis & splendor, sed de igne splendor & vapor semper est genitus. Quae cum ita sint, videtur etiam in creatura posse aliquid nasci, nec ostendi tamen tempus, quo id de quo natus est sine genito potuerit inueniri: Si ergo visibilibus exemplis ista respeximus, cur non de patre & filio & sancto spiritu, quantum ad commune duntaxat atque indifferentem aeternitatem, similia praedicamus? Neque enim ideo necesse est patrem & filium & spiritum sanctum aequae

Gæque dicamus ingentum, quia nullū ab altero quo in-
terueniente dicimus separatū: cū etiā ex aliis reb⁹ qua-
dam genita, nec ideo tamen aut æque gignentia, aut si-
ne inuicem docētur extantia. Sed quid prodest horum
multa colligere, cum paucorū testimonis etiam cætera
liceat æstimare. **FEL.** Quoniam sententiam meā,
precedentium patrum autoritate fundatam, noua dis-
putandi arte conturbas: idcirco velim mihi dicas de
natura filij dei, id est, de substantia ipsa quid sentias. Si
enim vt dicere vos soletis, homouision est patri, ipse
quodammodo pater est sibi, alioquin consubstantialis
non potest esse genitori. Nam quidam nostrū homouision
opinionē sic ridere solebat dicens, Si non extrin-
secus, sed ex eodem ipso prolatus est filius, in duos quo-
dāmodo diuisus est vnus, quandoquidē nō aliud gignēs
dicitur esse q̄ genitus. **AVG.** Dum nos dicis Aristo-
telica arte contendere, ipse ad dialecticorū laqueos vi-
deris cōfugisse. Sed nos fidei veritate cōfisos, nequaquā
possunt ista terrere. Quid ergo dicis, ex substantia credo
patris nasci filiū nequiuisse, ne ingentum patre filij vi-
deatur generatione diuidere: Quod si ita est, male cre-
ditur filius, qui nō ex patre, id est, non ex eodē ipso ge-
nitus, sed extrinsec⁹ factus inter alia prædicatur. Quod
vt sit intellectu facilius, idipsum pro posse explicabo. Fi-
liorum namq; adoptiuū alij, atq; alij naturales sunt. Ij qui
geniti ab initio filij semper ac proprij: illi primo alieni,
post filij cū per adoptionē in familiam vidētur ascisci.
Quibus ergo cōparādus est filius dei? Si adoptiuus, erit
apud patrē similis nobis. Si proprius, ex substantia sub-
stantialiter dicēdus est genitoris. Sed in duo, inquis, substā-
tia paternā diuiditur, si ex solo patre substantialiter filius
generatur. Hoc q̄ stultū sit, etiā uisibilia ipsa nos docent.
Quis enim vnquā vel carnaliū patrū gignendo diuisus
est? Quod si nec in cōditione corporis cadit ipsa diuisio,
nemo enim sic genuit filiū vt se perderet mediū, & sal-
ua integritate patris nō potuisse nasci dicitis filiū? Sed
quid plura? Natiuitatē filij dei ortumq; rimātib; hæc,
nisi fallor, occurrunt, id est, aut ex patre sit, aut ex nihilo,
aut ex altero, aut ex seipso. Horū quæso consequentiā
videamus. Si ex seipso non recte filius dicitur, qui non
natus, sed ingentus prædicatur. Si ex nihilo: creatura cū
ceteris, nō creaturæ author ostenditur. Si ex altero: non
eius cui credimus, sed nescio cuius incogniti patris fili⁹
prædicatur. Quod si præter hæc quatuor nō potest inue-
niri quintū: nec de his propter euidētē blasphemiam
tria prædicari penitus possunt: restat vt substantialiter de
patre sit genitus: quia vt diximus, nec inueniri quintus,
nec præter primū de his doceri potest aliquis modus:
vtpote cū nec creatura, nec alterius patris filius, nec vt
pater dicatur ingent⁹. **FEL.** Quasi vero ego aut præ-
ter hæc quintū, aut de his trib⁹ aliquid prædicarim: qui
sic nō ex substantia patris extitisse filiū dico, vt tamē ex
eius voluntate non negem genitū. **AVG.** In vnum de
supradictis consequētia ipsa detrueris. Cum enim de
filij substantia requirimus, quē tu ex patre substantialiter
genitū non fateris, sine dubio inter alia ex nihilo factū
esse cōtēdis: quādoquidē nec corruptibiles quidē crea-
turas dicimus substituisse, nisi vt has deū, & voluisse per
ineffabilem dispensationē, & potuisse per singulare po-
tentiam dicamus efficere: dum & voluntatē fuisse no-
uimus, qua placuit deo, & potestatem, qua posse subiacet
deo. **FEL.** Ergo ad extantiam filij, potestas paternā nō
sufficit. **AVG.** Quasi ego de potestate patris, & non de
ipsa paternitatis veritate contēdā. An ei se dici maluit
patre, quē nō sibi, sed creaturis voluit esse consimilē? Et

ideo fatendū tibi est, ex substantia patris extitisse filiū, si **K**
& natus & deus est: aut filiū pariter & deū negare, si nō
ex paternā substantia, sed ex nulla, operante tantū, sicut
etiā in aliis creaturis, patris voluntate & potestate creat⁹
est. **FEL.** Quoniā me ad eius cōfessionē necessitate
cōpellis, id quod à maioribus nostris dici assolet, nō ta-
cebo. Aiunt enim, creaturā esse filiū, sed perfectā, & quæ
dominari possit oibus creaturis. **AVG.** Gaudeo quidē
q̄ irreligiosa prædicationis initio virus manifesta cō-
fessione prodideris, nihil tamē quod credulitate dignū
videatur, opponis. Creatura nāq; est, ex eo quod adhuc
nō est, aut aliquādo nō fuit, rei cuiuslibet corruptibilis,
quātū in se est, patris oipotētis deivolūtate, factā substā-
tia. Hæc definitio vtrū in dei cadat filiū, videamus. Nā
filius in eo q̄ est, indifferētis naturæ veritate prolatus est:
quia ex eo qui est, id est, ex gignētē, nō dissimilis natus
est: & ideo inter filiū & creaturā primum, ni fallor, ista
discretio est, quia ille ex patre substantialiter gignit, crea-
tura non ex substantia faciētis, sed ex sola voluntate ac
potestate perficitur. Ista corruptibilis per naturam, nisi
fuerit seruata per gratiā: ille incorruptibilis, qui nascē-
do incorruptibilē ex incorruptibili patre videt⁹ habere
substātiā. Filius per omnia similis patri, dissimilis crea-
tura. Factor ille nō ex eo quod non est, in id quod est: &
propterea nunq; in id quod non est, ex eo quod est. Illa,
id est, creatura, facta ex eo quod nō est, in id quod est: &
propterea quātū ad se attinet, ex eo quod est, in id quod
nō est sui ortus cōditione reuertitur. **FEL.** Nescio quid
in arcano huius obscuritatis inuolueris: & ideo recte fa-
cies, si id quod à te, vt mea fert opinio, incōprehensibi-
liter dictū est, intelligibilius explicaueris. **AVG.** Dixi
inquā de filio, cū cū a creaturæ definitione discernere,
quoniā is non ex eo quod nō est, in id quod est: quod ta-
le est ac si dicerē, non ex nihilo factus est. Et propterea
nunq; in id quod non est, ex eo quod est: id est, nunq; in
nihilo ex seipso quod est, naturæ suæ proprietate soluē-
dus est. Creatura vero, ex eo quod nō est, in id quod est:
quo ostenditur, quia ex nihilo prolata est. Et propterea
quātū ad se attinet, ex eo quod est, in id quod non est,
id est, in nihilū, nisi perpetua gratia fecerit, naturæ suæ
qualitate vertēda est. Ergo nunq; nō erit fili⁹, qui substā-
tialiter docet esse perpet⁹: & hoc vtpote proprio, à cō-
ditione omniū creaturarū, quæ per seipsum factæ sunt,
nō iniuria noscitur separādus. **FEL.** Licet intelligē-
tiā meā noua rerum subtilitate perstringas, nescio ta-
men quo pacto dicas, q̄ coæternus patri sit fili⁹: cum &
cōmuni loquendi modo, & naturæ lege prior gignens
videatur esse q̄ genitus. **AVG.** Si naturæ authorē crea-
turarū legibus æstimamus, dum anteriorē esse patrē fi-
liū prædicamus, cur nō eadē naturæ lege, fortiorē patrē
filiū per accessum tēporis dicimus: dū nec huic defunt
incrementa nascētis, & imbecillitatis iniuriā senectas in-
gerit patri? Quod si hoc ratio ipsa nō recipit, omittam⁹
in deo corporalis intelligētiae legē, ne operibus suis si-
milē dicamus esse factore: maxime cū ex eo quod apud
nos euidēs est, etiā id quod in occulto est possimus ostē-
dere. Sicut enim sine exemplo mater genuit authorem
suū: sic ineffabiliter pater genuisse credēdus est coæter-
num. De matre natus est, qui ante iam fuit: de patre qui
aliquando non defuit. Hoc fides credat, intelligētia nō
requirat: ne aut nō inuentum putet incredibile, aut rep-
ertū nō credat singulare. Ecce enim de matre natus est
Christ⁹, nec ideo est per cōtactū viri, matris pudor im-
minutus. Virgo peperit, quia virgo cōcepit: & non ser-
uato serum ordine, ex integro matris corpore, integrū
corpus

Caput. VII.

Creatura
quid sit.

Maiores & mi-
nor quot
modis quis
dicatur.

Caput. IX.

L.

M
Caput. VIII.

A corpus Christus assumpsit: Si ergo nouo more, nullo ex-
emplo, secundum carnē natus docetur ex corpore: quid
mirum si non secundum cōsuetudinem humani partus
processit ex patre? Nouimus quod de substantia matris,
ex sola genitus est filius, & sine damno corporis parien-
tis, natum filij nouimus corpus: & nō minuit incorporalem
patris substantiam creditur, cum ex eodem ipso ex
quo substantialiter atq; incorporaliter est prolatus, di-
citur genitus. Ergo si naturam rerum, intelligentia dūce
perpendimus, demus initium, si non negamus occasum.
Alioquin ideo filium nō habere dicamus initium, quia
nō per gratiam, sed per naturā fatemur esse perpetuum.
Ad summam, maior & minor tribus modis dici potest:
id est, ætate, forma, potentia. Aetate, senior puer: forma,
longior paruus: potentia, fortior imbecilli. Videamus vtrū
aliquid horum accidat filio: nam nec ætate minor est,
quem de principio patre constat extitisse principium:
nec forma, quæ non aliud fas est prædicare quàm deum:
nec potentia, à quo totum nouimus esse perfectum.
FEL. Scire cupio quo pacto ad filiū transeat digni-
tas patris, & ad patrem non recurrat humilitas prolis.
AVG. Non secundum naturam ista nunc dici, quo-
tidianarum rerum exempla nos docent. Ecce enim pu-
temus aliquē regem ac regis filium depositis regiæ ma-
iestatis insignibus, subiecti militis indumenta suscipere,
& propter certam patris dispositionem, ac sociorum sa-
lutem, rebellium cōtumelias sustinere: nunquid quia ad
hoc participium regiæ potestatis, certum est natiuitatē
decurrere, idcirco ad eum qui genuit, iniuriam filij non
compatiendi affectu, sed ipsa passionis proprietate cer-
tum est peruenire? Non ita est, quia non ex filio patrem,
sed ex patre filium certum est natum esse. Et propterea
totum inter eos simile dicimus quod pertinet ad com-
munionem naturæ: illud proprium quod per acciden-
s vni noscitur euenisse personæ. Habet ergo nascendo to-
tum filius cum patre quod pater est: sed non de filio pa-
ter quicquid specialiter ipse specialius est. Non enim v-
triusque commune est, quod ex homine natus est homo,
accidens speciale quod plerunq; sine præiudicio com-
munis naturæ neuter habere docetur in altero. Vna est
patris substantia, vna persona. Hæc cum genuit, ex hac
sine dubio non diuersa noscitur extitisse, sed altera: quæ
non aliud docetur esse quàm prima, dum & communis
docetur esse & propria. Communis, in quā, vnitatem sub-
stantiæ: propria, discretione personæ. Cum ergo in se
extet illa quæ nata est, non quicquid huic acciderit ad
gignentē necessario transit, sicut ad nascētē quicquid
propriū ac substantiale gignentis constat esse perue-
nit. Non enim sicut filio ipsa generatione collata est di-
uinitas patris, sic ad patrem refertur cura, agritudo, pau-
pertas, mors, humilitas prolis. Quod ideo non fit, quia
quāuis de vna, id est, patris substantia fuerit similis ge-
nita: tamen quia iam in se ipsa extat, quæcunque huic in-
trinfecus ingeruntur, non communia dicuntur esse, sed
propria. Si ergo humani generis ista conditio est, cum
non vsque adeo filij ab eo qui genuit in aliud vnquā mu-
tata substantia est, vt non eadem possit esse, sed altera:
dum extrinsecus filio accidentibus multis malis, ma-
net nihilominus natura communis: quid nos de deo at-
que eius filio dignum est credere, quid decet prædicare?
Quorum quāuis secundum indiuisā maiestatis simpli-
cem gloriam nō sit natura dissimilis, specialiter tamen
à filio corpus assumptum est: vt humiliaretur infirmi-
tate carnis nostræ, qui pati nihil poterat in communis
diuinitate substantia. Non assumpsit homo hominis fi-
Tomus sextus.

lius alteram naturam, & cum in eadem quæ cum patre **D**
communis est patitur, ad patrem tamen nō transmit-
tit iniuriam. Nec & humiliatus in filio deus pater passi-
biliter creditur, cum non in eadem ipsa quæ vtriusque
communis est, sed in nostra potius, quam solus ipse su-
scipit, Iudeorum creditur pertulisse perfidiam. Ad sum-
mam, quid precor est quod pendebat in cruce? Quid est
quod lancea dicitur vulnerasse? Caro passibilis, an sub-
stantia diuinitatis? Si maiestatem prophetam incorpo-
rei prædicator assumpseris, corruptibilem deum vide-
ris credere. Si passibilem carnem, nō est communis ista
cum patre, vt per hanc eum possit crux illa contingere.
FEL. Dum torrētis modo omnia quæ à nobis sunt **Caput. X.**
dicta præcipitas, duos admodum Christos, non vnum
prædicas. Et non immerito: nam si in eo nihil penitus
diuinitas pertulit, secundum hominem Christus alius
fuit: alioquin per affectum communis diuinitatis, etiam
ad patrem passio ipsa peruenit. **AVG.** Non ita est,
ego enim saluatorem nostrum non confundo, non di-
uido. Non confundo, ne aut incorpoream, aut imagina-
riam carnem: aut carnalem, aut mortalem prædicem
deitatem. Non separo, ne dei patris vnam secundū car-
nem, & alteram secundum maiestatem introducere vi-
dear prolem: quia idem dei filius & sine initio processit **E**
ex patre, & secundum tempus nasci est dignatus ex vir-
gine. Impassibilis in suo, passus in nostro, dum incōpre-
hensibilem maiestatem velut quodam indumento car-
nis vestire dignatus est ex vtero, vna mediatoris perso-
na, non vna substantia. Vna inquam persona, ne sit non
vnus Christus: nō vna substantia, ne mediatoris dispen-
satione submota, aut dei tantum dicatur, aut hominis fi-
lius. Non ego in Christo susceptam carnem perpetuitate
diuinæ generationis extendo: nec immensam deitatem
corporei ortus ætate concludo: quia idem in diuini-
tate author est rerum, qui in carne redemptor est ho-
minum: idem impassibilis in se, qui passus in corpore:
dum sic vtriusque naturæ proprietatem vere ex vtraque
gignētis similis natus expressit, vt & veram carnem su-
scipisse eum cōstet ex matre, & indifferentem deitatem
habere constet ex patre. Quibus in vnam personam in-
comprehensibilem mediatoris dispensatione coniunctis,
seruauit singulis propria, sed coniunxit propriis aliena.
Seruauit propria, dum non amisit immensitatem deitatis,
& infirmitatem non respuit carnis. Coniunxit prop-
riis aliena, dum idem atque inseparabilis Christus, & **F**
proprio carnis occiditur, & proprio deitatis apud infē-
ros non tenetur. Proprio carnis gustauit vitam mortem,
& proprio deitatis perpetuam reddidit carnē. Non ergo
recte dicitur, in filio pater passus est, quoniam in car-
ne quæ ei non est cum patre communis, passus est filius.
Itaque glorificata est caro maiestate, dum maiestas hu-
miliata docetur in carne. Sed vtrunq; non de duobus
Christis sicut putas, sed de vno atque eodem ipso quem
post partum virginis deum & hominem nouimus, nos
certum est prædicare. **FEL.** Si ergo ex virgine natus **Caput. XI.**
est Christus, quomodo deo patri dicitur esse coæter-
nus? **AVG.** De hoc quidem nobis etiam aduersus
alios diuersa contentio est: & ideo ne difficilior sit ex-
planatio veritatis, causam primū proponamus erro-
ris. Nam ab vno malę credulitatis orti principio in duo
quodammodo intelligētiae dissimilis deliramenta fun-
duntur. Est nanque vtriusque commune, vnam Christi
natiuitatem, non duas prædicare. Sed alij illam princi-
palem, qua ante omnia ex deo natus est deus: alij hanc
tantum, qua ex virgine processit hic dominus, proprij
y dogmatis

G dogmatis definitione recipiunt: qui per consequentiam male iacti feminis, in similibus blasphemie barathrum deciderunt. Ecce enim qui ex virgine non credunt natum, omnem Evangeliorum fidem, omnem baptismatis utilitatem, omnem Apostolorum praedicationem, & ad summum omnem noui testamenti auctoritatem, velut quadam Iudaica incredulitatis caecitate subuertunt: Et ideo ne ipsam maiestatem quidem dei filij cognouisse putandi sunt, quia sacramentum mediatoris, quo eum innotescere pater gentibus voluit, abiecerunt. At vero hi qui non ex patre ante omne initium, sed ex tempore virginis partu natum esse contendunt, non eum creatorem omnium, non dominum omnipotentia patri ac maiestate consimilem didicerunt. Quomodo enim fecisse putabitur cuncta, ante cuius ortum fuisse certum est vniuersa? Aut quomodo eius diuinitas est profutenda, quo necdum nato facta sunt singula? Vel quomodo eius diuinitas creditur esse perpetua, cum non semper ut patris, sed ex tempore praedicatur effecta? Negant igitur etiam hi quodammodo mediatoris consequenti rerum necessitate mysterium, quia deum & hominem non ex aeternitate, sed ex tempore: non ex virtute, sed ex infirmitate: non ex patre ante omnia patri similem filium, sed ex matre inter omnia, non verum, sed imaginarium hominis filium in manifesto, non per verisimilitudinem natum praedicant Christum: Quo fit, vt ne in carne quidem nosse putandi sint deum, quem ante assumptionem carnis de patre non putant genitum. Vides igitur quo pacto inter hos, licet discrepantibus medijs, idem tamen initium, idem exitus docetur erroris. Nos contra sic natiuitatem vtramque defendimus, vt neutram alterius affirmatione tollamus. Nam nec temporalem primae illius perpetuitate damnamus, nec aeternam, huiusmodi temporalis breuitate concludimus: scientes verbum dei inseparabilem prolem, & huius verae prolis postea verisimam carnem: Non tunc fatentes Christi diuinitatem coepisse cum virgo concepit: nec tunc coepisse carnem, cum ineffabili quodam partu monas illa, sine intercapedine medij temporis, in nullo differentem monadem, nisi quod monas docetur esse, genuit. Non infirmitatem voluntariam Christi omnipotes eius maiestas exhorruit, non omnipotentiam corporalis infirmitas extinxit. Scio ad inferos diuinitatem filij dei descendisse proprietate carnis, scio ad caelum ascendisse carnem merito deitatis. Non est dei proprium quod famem sentit: sed dei proprium est, quod paucis panibus tota milia hominum satiauit. Non est proprium carnis quod super frementes vndas siccis pedibus ambulauit: sed carnis est propria, quod sputa, palmas, flagella sustinuit. Vnus tamen atque idem Christus est, qui & iniurias totiens pertulit, & actus in profundo non meruit. Ex hoc pacto in mediatore dei & hominum, iniuria sui corporis affectam non est fateor deitatem, sicut maiestate deitatis glorificatam nouimus carnem. Ergo Christus mortuus est, qui & resurrexit: nec ideo tamen vtrunque ex vno, sed ex singulis singula, in vtroque tamen perfectus ipse compleuit, dum vnus atque inseparabilis tam diuersa compleuit: Vno mortem gustauit, altero mortuos suscitauit. Sicque se deum & hominem vtriusque verus mediator, nec geminata persona, nec substantia confusa monstrauit. Ingressus est virginis vterum dei filius, vt iterum nasceretur ante iam genitus: qui suscepit totum hominem, qui iam habebat a patre plenissimam deitatem. Non dissimilis genitori cum nasceretur ex aeterno perpetuus: non dissimilis homini, cum

ex matre nasceretur moriturus. Idem tamen & aeternus **K** in suo, & moriturus in nostro, dum vtrunque continet ex seipso, & neutrum perdit ex altero: Sicque ex deo & homine non imperfectus, sed in diuersa proprietate plenissimus natus est Christus, sicut ex anima & corpore vnusquisque hominum docetur esse perfectus. Non alius homo corpus, alius animus, quam vnus alius animus, aliud corpus, vnus tamen atque idem homo & corpus docetur & animus. Rursum non vnus atque idipsum corpus & animus, quia ex vtroque homo factus est vnus. Non enim haec aut substantiam confundunt in vnitatem personae, aut personam geminant diuersitate substantiae, quandoquidem vnus ex his homo noscitur extitisse. Non perdunt propria, sed quia in vnum atque inseparabile conuenerunt, ex proprijs videntur facta communia. Afficitur in corpore mens doloribus corporis, fatigatur corpus cogitationibus mentis, & vnum tamen horum proprium est corporis, alterum mentis. Quod dum vni homini acciderit, & corporis comune videtur, & mentis: Sic post partum virginis, non alius dei, & alius hominis, sed idem Christus dei & hominis filius fuit. Et sicut in vno homine aliud animus, aliud corpus: sic in mediatore dei & hominum, aliud dei filius, aliud hominis fuit, vnus tamen ex vtroque Christus dominus fuit. Aliud, inquam, pro discretione substantiae, non aliud pro vnitatem personae. **FEL.** In superioribus quidem me ad credendam Christi ex matre natiuitatem salua perpetuitate compuleras: Sed quia contra rationem vi orationis extorta non in nobis possunt esse continua: idcirco cum ad propositionem meam sollicita intentione respicio, necdum mihi videor in his quae te dicta sunt inuenisse quod quaero. Nescio enim quomodo natum doceatis ex tempore, quem coaeternum patri dicitis iam fuisse. Nasci enim est velut quidam motus rei non extantis antequam nascatur, id agens beneficio natiuitatis vt sit: Quo colligitur Christum qui erat, nasci non potuisse: si nasci potuit, non fuisse. **AVG.** Ad inquisitionem nos incomprehensibilium rerum, noua interrogandi curiositate copellis: & ideo non nisi quibusdam exemplorum liniamens poterit explicari quod quaeris. Patere igitur me pro affirmato asserere rem alterius questionis: quia cum eam non pro fide sui, sed pro alterius ostensione nunc profero, non in ea me conicias explicare quod credo, sed ita me credere ad praesens puta, vt intelligere facilius possis ista quae dixero. Fingamus ergo sicut plerique volunt, esse in mundo animam generalem, quae sic ineffabili motu semina cuncta viuificet, vt non sit concreta cum genitis, sed vitam praestet ipsa gignendis. Nempe cum haec in vtero passibile materiam ad vsus suos formatura peruenerit, vnam facit secum esse personam eius rei, quam non eandem constat habere substantiam: & sit operante anima & patiente materia, ex duabus substantiis vnus homo: cum aliud anima doceatur esse, aliud caro: sicque animam nasci fateamur ex vtero, quam ad vterum venientem vitam dicimus contulisse concepto. Nasci, inquam, ex matre dicitur, quia ex hac sibi corpus aptauit in quo nasci posset: non quia antequam nasceretur quantum ad se attinet, ipsa penitus non fuisset. Hic si verborum vim, quotidiani sermonis contemplator attendas, cum talia proponimus, oppugnanda praedicamus, & in his tamen verum constat esse quod dicimus. Ex matris vtero cum corpore scimus animam nasci, sed etiam matre priorem videmus animam praedicari: In filio mater animam gignit, sed tamen etiam in ipsa matre non nisi anima viuuit, sine qua nec ipsa quidem potest esse quae genuit.

L **Caput. XII.**

Math. 4.

LIBER VNVS. **170**

A nuit. Itaque si originem animantis potentiae requiramus, prior est anima matre, & ex hac rursus nata videtur esse cum sobole. Prior, inquam, anima, per quam mater est animata: prior mater, per quam in filio nata videtur & anima: sed non mater in carne animam vertit, nec carnem in animam commutauit: sed animatam carnem de vtero matris, idem carnis & animae, & totius hominis creator exhibet: qui per dispensationem analogiae, diuersa iungentis in vno atque eodem homine, & vtrunque insolubili vnitatem coniunxit, & neutrum ex alterius participatione confudit. Sic ergo, immo multo incomprehensibilius atque sublimius, in natus est Iesus susceptione perfecti hominis de matre filius dei, qui est per omnipotentiam singularem genitis omnibus, non facultas tantum, sed & causa nascendi: secundum hominem, inquam, de virgine natus est deus, eo pacto quo cum corpore nasci docetur & animus: Non quia vtriusque vna substantia est, sed quia ex vtraque fit vna persona: non alius homo corpus, & alius animus, sed vnus homo corpus & animus. Sic post partum virginis, non alius dei filius, & alius hominis, sed idem Christus dei & hominis filius. Et sicut in vno homine aliud corpus & aliud animus, sic in vno mediatore aliud dei, & aliud hominis filius: sed idem tamen & non alius dei qui hominis filius, quamuis propter aliud dei, & propter aliud hominis filius. Non ab initio carnis coepisse dicimus filium dei, ne temporis transcurat aliquis deitatem: Non ab aeterno filij dei nouimus carnem, ne non veritatem humani corporis, sed quandam eum suscepisse putemus imaginem. Neque enim consumit maiestatem filij dei, veritas carnis: aut veritatem carnis, immensitas deitatis: dum vnus radiat virtutibus suis, aliud docetur infirmitatibus nostris. Vnus autem atque inseparabilis Christus & humiliatur in assumptis, & glorificatur in proprijs, cum affici non dedignatur iniurijs, & aequalitatem custodit genitoris. Genuit ergo Maria, & non genuit filium dei. Genuit, quando ex ipsa secundum carnem natus est Christus: non genuit, quando de patre sine initio extitit filius. Genuit, quando ex hac verbum caro processit, vt habitaret in nobis: non genuit quando in principio erat deus verbum, quod originem praestitit vniuersis. Nolite ergo partu virginis determinare originem dei verbi. Nolite de virgine genitum corpus coaeternum dicere deitati, quia mediator dei & hominum homo Christus Iesus prima natiuitate coaeternus est patri, secunda particeps temporis nostri: In illa auctor temporis, in ista particeps est aetatis. **FELICIANVS.** Quoniam de mysterio mediatoris perspicua ratione, & ad credendum cuius sufficienter tractasti: idcirco quaeso vt mihi quid etiam de anima Christi sentiendum sit iubeas explicari. Ita enim a maioribus nostris semper est traditum, quod corpus Christi ad vicem animae communis, ipsius filij dei habitus animarum: nec accessione vitalis spiritus indigens fuerit, cui inhabitans fons vitae potuit conferre quod vixit. **AVG.** Possemus quidem id quod in hac quaestione catholicae auctoritatis definitione praescribitur, diuinorum voluminum testimonijs edocere: sed quia nunc non librorum indicio, sed sola ratione placuit cuncta discutere: idcirco in aliud tempus scripturarum monimenta referuantes, sicut superius factum est, sic etiam de anima inquisitione tractabimus. Quod vt possit facilius fieri, quae saluatori nostro suscipiendi hominis causa fuerit, vna tantum Apostoli lectione subiecta breuiter inquiramus: Qua inuenta, sine aliqua difficultate etiam ad haec, quae huius praecedentis sunt consequentia, transibimus. Ab

† temporale

Ioan. 1.

1. Timo. 2.

Cap. XIII.

initio igitur ex corpore & anima deus hominem fecit: **D** Qui legis praecipua transgressus, post usurpationem interdicit arboris, sententiam quodammodo poenae capitalis excepit. Hic ad eum statum a quo lapsus est, non nisi auctoris sui gratia reformatus, postliminij quodammodo iure potuit remeare: sicut qui se de excessu in praecipua voluntate demiserit, in sua quidem habuit potestate quod fecit, sed iam suo arbitrio certum est non subiacere quod surgat. Surgit itaque beneficio alieno qui cecidit proprio. Nec ideo non suo dicendus est cecidisse, quia alieno noscitur resurgere: nec propterea suo resurrexisse, quia non alieno certum est cecidisse. Sed de hoc alijs, nunc ad propositum redeamus. Dicit ergo venerabilis Paulus, quoniam idcirco secundum carnem natus est Christus, vt sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & sequetia vsque: ad hunc locum ubi ait: Sic & per vnus obedientiam iusti constituitur multi. Venit ergo Christus saluum facere quod perierat. Prius ergo videamus, quid illud est quod protoplasti transgressione perierit, & ex hoc facile scire poterimus, quid dominus veniendo saluare potuerit. Requiritur igitur nobis est quisnam saluatoris transgressio accepit. Ille enim sine dubio peccauit, qui praecipua contempsit: Ille praecipua contempsit, qui quod prohibebatur admittit. Dicit autem scriptura: Praecipit dominus Adae, dicens, Ab omni ligno quod est in paradiso manducabitis, de ligno autem scientiae boni & mali, non manducabitis de eo: Qua autem die manducaueritis, morte moriemini. Quae ramus ergo nunc, vtrum hanc legem totus homo acceperit: Si enim vt in libro Geneseos continetur, ex corpore & anima iam perfectus accepit, totus homo transgrediendo peccauit, & si totus transgrediendo peccauit, totus peccati sui vitio iam tunc perit. Si autem totus perit, totus beneficio saluatoris indignus. Et si totus beneficio saluatoris indignus, totum Christus veniendo saluauit: Et si totum veniendo saluauit, non corpus aut animam, sed corpus & animam, quibus constat totus homo, & quibus peccasse antea videtur assumpsit. Nam si toto homine peccante, solum huius carnem Christus assumpsit, anima poenae primae illius transgressionis sine aliqua spe etiam nunc addita permansit. Quod si ita est, nescio quid nobis mediatoris persona contulerit, quae melius nostrum ex toto non redimens, brutam per se carnem, & quae sine anima beneficium quidem eius non posset sentire, suscepit. Vellem tamen ab huiusmodi praedicatoribus quaerere, cur accepta carne animam dispensatio mediatoris omiserit. Nisi forte aut innoxiam sciens medicinae indigentem esse non credidit, aut a se alienam putans, redemptionis beneficium non donauerit, aut ex toto insanabilem indicans, curare nequiterit, aut vt vilem & quae nullis vsibus apta videretur abiecerit. Horum duo in ipsum totius hominis creatorem blasphemum spiritus incredulitate desipiunt: Nam primo impossibilem, secundo non omnium auctorem crediderunt. Quomodo enim docetur omnipotens, si curare non potuit desperatam? Aut quomodo omnium deus, si non ipse fecit animam nostram? Duobus vero alijs, vno animae causa nescitur, altero meritum non timetur. An intelligere causam putandus est animae, qui eam ad accipiendam legem, habitum insite rationis instructam, a peccato voluntariae transgressionis nititur separare? Aut quomodo eius generositate nouit, qui ignobilitatis vitio dicit esse despectam, praelata carne, quam non inflatu dei sicut animam, sed de limo terrae constat esse plasmam? Si autem nihil horum de anima recte sentitur, credamus quia

Roma. 5.

Luc. 19.

† creatoris.

E **Gene. 2.**

F

G suscepit redemptor noster hominem totum, nec inter-
cidere quodammodo animam nostram videamur * homi-
nem sempiternum. Proh dolor, carnem, inquit, solam Chri-
stus assumpsit, animam non quaeruit. Hic si originem
vtriusque generis rerum contemplantur attendas, preciosior
est anima substantia: si transgressionis culpam, propter
intelligentiam, peior est carne. **†** Ego autem Christum
& perfectam sapientiam dico & scio, & piissimum esse
non dubito, quorum primo meliorem & prudentiam ca-
pacem non desepit, secundo eam qua magis fuerat vul-
nerata suscepit. Neque enim aut sapientiam conuenit, de
duobus aequae suae, insipientissimam plus amare aut per-
fecte pietati, magis indigentem non inuenisse. **FEL.**
Omnia quidem quae a te non rationabiliter tantum, sed
etiam veraciter dicta sunt, & intellexisse me in praecedentibus fateor, & probasse non nego: Christi autem di-
uinitas quo pacto mortem sensisse dicatur, ignoro. De
quo vtrum obscure aliquid dixeris, an ego sufficiens
dicta ingenij tarditate assequi non potuerim, nescio. Neque
enim credere ausim, quod fons ille vitae: a quo habent
vniuersa quae viuunt, per triduum quo in sepulchro corpus
iacuit, usque eo a naturae suae proprietate deciderit, vt si
dici fas est, sepulchris sensibus omnem substantiam vitalis
naturam amitteret, & propter redemptionem huma-
ni generis non patrem tantum, sed & omnia spiritalis
gloriae ornamenta desereret. **AVG.** Absit, absit a
fidelibus ista suspitio, vt sic Christus senserit mortem no-
stram, vt quantum in se est vita, perderet vitam. Nam si
hoc ita esset, quomodo illo triduo potuisse dicimus ali-
quid viuere, si vitam fontem credimus aruisse? Sensit igitur
mortem deitas Christi, participatione humani affe-
ctus quem sponte susceperat, non naturae suae potentiam
perdidit, per quam cuncta viuificat. Sic in sepulchro car-
nem suam commoriendo non deseruit, sicut in vtero
virginis conuascendo formauit: Et sic in vtroque & nasci
& mori, non coactus ab altero, sed sponte dominus vo-
luit, vt hoc cum constet pertulisse quod fecit. Nec ideo
non patientem, quia ipse faciebat: nec ideo non facien-
tem, quia alius tolerabat. Nam si dominicae incarnationis
mysterium, salua indiuiduae Trinitatis cooperatione
consideres: idem sibi in hac humilitate author & opus
est. Idem author, quia sponte nascitur, sponte patitur: idem
opus, quia vtrunque licet non alio cogente, solus tamen
ipse perpetitur. Fecit carnem in vtero matris, habes au-
thorem operis: ipse in hac nasci dignatus est, habes opus
authoris: Vna tamen persona est, salua vtriusque proprie-
tate substantiae, & authoris & operis. Sic ergo mortuus
est non discedente vita, sicut passus est non pereunte po-
tentia. Nemo aufert animam eius ab eo, quia potestatem
habet ponendi, & potestatem assumendi eam, habes
etiam hic authorem operis: ponit animam pro amicis
suis, habes opus authoris. Quod vt generali definitione
concludam, quotiens in carne Christus aliquid patitur,
opus authoris est: Sed quia id ipsum sua potestate, non alio
cogente perpetitur, ipse author est operis. Non ergo ad
Mariam locali motu diuinitas venit, sed ineffabili po-
tentiae suae manifestatione, & vterum virginis gignen-
dus impleuit: & quod totum est, substantiae suae plenitu-
dine non priuauit. Non dimisit patrem cum venit ad vir-
ginem, vbiq; totus, vbiq; perfectus, quia nec diuisionem
incorpori simplicitas recipit, & patris nomine plenitudo
non nouit. Erat ergo vno atque eodem tempore ipse to-
tus etiam in inferno, totus in caelo: Illic patiens iniuriam
carnis, hic non relinquens gloriam deitatis. Erat apud
infernus resurrectio mortuorum, erat super caelos vita

viuentium, vere mortuus, vere viuus: in quo & mortem
suscepit mortalitatis excepit, & vitam diuinitas serua-
ta non perdidit. Quotienscunque ergo hac quaeramus in Chri-
sto humiliter sunt tolerata, consideras, ipsum authorem
voluntariae passionis agnoscas: ita fiet, vt dum humilitas
patientis, facienti virtus ascribitur: idem Christus vno
atque eodem tempore cum patitur infirmus, cum facit
omnipotens doceatur. Sed ne adhuc in morte filij dei
aliquam insensibilitatem nos credatis accipere, impor-
tunum non est quaerere de morte sensa sunt inuestigare: in
qua sine dubio destitutum corpus vita, animam nostram
non perimit, dum discedens anima non vim suam per-
didit, sed quod viuificauerat hoc dimittit: & quantum
in se est, alterius mortem facit, ipsa non recipit. Facit,
inquam, non viuificando quod deserit: non recipit, non
amittendo quod viuuit. Itaque omnis mors nihil aliud
quam carnis occasus est: A qua cum vis potentiae viuifi-
cantis absceserit, in terram de qua sumpta est, amissis
quos non per se ipsam habuit, sensibus, redit. Atqui con-
traria, inquit, vitae mors est. Fateor: Sed non ex eo gene-
re contrariorum, quae existentis substantiae oppositione
se perimunt: sed ex eorum potius quae dum cuiuslibet acci-
dunt, simul quidem esse non possunt, sed vnius tantum
substantiae habitu ac priuatione gignuntur. Sicut verbi
gratia, noctem docemus ac diem. Nam & haec eiusdem
generis docentur esse contraria, cum non vtriusque, sed
vnius tantum videatur esse substantia. Ecce enim dici-
mus diem esse, cum sol est super terram: Solem autem
constat esse substantiam. Hic cum peracto diurni tem-
poris cursu, ab humani visus contemplatione discesse-
rit, noctem discedendo mox facit. Facit, inquam, subtra-
hendo copiam diurni luminis, non in se recipiendo sub-
stantiam noctis. Itaque vna lucis substantia noctem fa-
cere videtur & diem, & non vno modo: Nam diem
cum venit efficit, noctem cum recedit. Vnde & Mani-
chaeorum non irreligiosam tantum, verum etiam stultam
diuisionem, qua bona a malis aequae extantibus niuntur
separare substantias, plerumque confundimus: ostendentes
eis luminare maius, quo fieri nouimus diem: & cogentes
vt & ipsi similiter nos docerent, quod esset si dictum fas
est, tenebrale maius, quo substantialiter fieri crederemus
& noctem. Sed de his aliis, qui per stultitiam blasphemum
dogmatis, aut pro extantibus non extantia, aut pro prin-
cipalibus consecuta, aut pro contrariis videntur affirma-
re communia. Quae si quis fidei oculis non priuatus ex-
cussit, omnes eorum machinas facili ratione confundit.
Ergo vt dicere coeperamus, anima non aliter quam sol vi-
tam tribuit carni cum venerit, mortem efficit cum recedit.
Quaeramus quis putet corporis morte columi, audiat quid
dominus de hoc in Euangelio generali autoritate defi-
niat: Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, ani-
mam autem non possunt occidere: sed timete eum potius
qui animam & corpus potest occidere in gehena ignis.
Si ergo superstitie anima corpus constat occidi, & pro-
pterea consequens necessarium non est, animas corporum in-
ternitione columi: hoc si ita est, etiam post mortem corporis
nihilominus metibus viuunt. Quod si de vnoquoque no-
strum recte sentitur, quomodo fons vitae propter partici-
pationem humanae mortis viuificandi potentiam perdidisse
iactatur? Sed potest, inquit, anima & corpus occidi in ge-
hena ignis. Quod aduersum nos primum idcirco non fa-
cit, quia mors ista non conditionis videtur esse, sed crimi-
nis: Nam remota culpa iubemur homines non timere, qui
possunt corpus, animam tamen negatur occidere. Dehinc,
quonia hoc tantum esse dicitur possibile deo, filium suum
vniuersum

A vniuersum & communione naturae, & aequalitate po-
tentiae non hoc credimus meruisse. Suscepit ergo salua-
tor conditionem mortis nostrae, sed non ita vt deterio-
rem faceret, cum prater consuetudinem dominari eam
permitteret animam: sed potius vt nihil hanc obesse ani-
mae pariter iustorum omnium probaret & vitam. Sed
singamus, licet Euangelis reclamantibus, animas inter-
ire: Nonne in saluatore nostro, licet in his mortem non
repellente, tertium tamen atque speciale, maiestas est,
quam non potuit mors humana contingere? Ad summam
videamus, in cruce positus quid promissit: Hodie, inquit,
mecum eris in paradiso: Hodie, inquit, non post triduum,
cum carnem meam de sepulchri requie resuscitauero,
non cum in me primitias futurae resurrectionis osten-
dero. Cuius putamus haec vox est maiestatis, mentis aut
corporis? Corpus autem in sepulchro fuisse, nullus igno-
rat: Restat vt diuinitati, vel menti vox ista conueniat. Sed
dicit aliquis: Deitatis hanc, non animae Christi credi-
mus vocem. Et quid in eo cui promittebatur accipimus?
Hodie, inquit latroni, mecum eris in paradiso: cuius cor-
pus ad futuram resurrectionem mors communis inclusit.
Anima igitur est cui dominus hoc promissit & praestitit.
B Si igitur mortuo corpore ad paradysum anima mox vo-
catur, quoniam ne adhuc tam impium credimus, qui
dicere audeat, quoniam anima saluatoris nostri triduo
illo corporeae mortis apud inferos custodiae mancipetur?
Et quis, inquit, est alius qui instante passione Christi
ingemuit, dicens, Tristis est anima mea usque ad mor-
tem: Tristis usque ad mortem, propter affectum susceptae
carnis: non post mortem, cum beatitudinem spondet so-
cietas deitatis: Non initium mœroris mors ista, sed finis
est: Nec incipiunt post hanc iustorum flagella, sed desi-
nunt, cum & impedimenta materiae fluctuantis exponunt,
& authorem suum pleniori intelligentia iam capiunt.
Cap. XVI. Ergo, inquit, mortem dei filius & in anima non per-
tulit, & in maiestate non sensit? Quid ergo dicebas esse
quod pertulit? Sensit prorsus & pertulit, sed partici-
patione morbi alieni, non proprietate vulneris sui. Sensit
sicut omnes sentiunt, qui moriente carne mentibus vi-
uunt, non sicut impij qui vtraque, sicut idem ait, in gehena
ne ignibus occiduntur. Quidam sane comunem mortem
etiam hoc pacto definiunt dicentes: nihil aliud hanc esse,
quam cum diuersarum rerum consensu vitam facientium,
velut per dissidium quoddam ad inuicem fuerit facta dis-
sensio. Hanc si hominis mors est quae non consumit iun-
cta, sed diuidit, dum origini vtriusque restituit: quid de sal-
uatoris nunc anima dicemus, quae vt non dicam propter
inhabitantem deitatem, & propter iustitiam singularem:
certe propter communem moriendi sortem corpus il-
lo triduo sic potuit deserere, vt ipsa non posset penitus
interire? **Cap. XVII.** Non ergo, inquit, apud inferos Christi a-
nima, non diuinitas fuit? Fuit inquam. Neque aliter eum
video potuisse resuscitare carnem suam, si apud inferos
praedice velut absentis dei non fuisse potentiam: Nec
ideo tamen localem nos credat aliquis dei praedicare
praesentiam, de quo ista propter manifestationem certi
operis dicimus, quia alicubi fuit qui vbiq; non defuit.
Iacebat quantum ad corpus mortuus in sepulchro, mor-
tuos resuscitans in inferno, vitam tribuens vniuersis in
caelo: non mundum dimittens ad caelos ascendit, nec
caelum deserens ad terram venit, sed vno atque eodem
tempore totum impluit: qui alicubi manifestatione
plus parens, agnitionem praesentiae suae indignis nega-
uit, non immensa deitatis absentiam procurauit. Vis
nosse de hac mediatoris morte quid sentiam? Omnium
Tomus sextus.

quaeramus a me in superioribus incidentium quaestionum ne-
cessitate dispersa sunt, prorsus ista sententia est: quia cre-
do mortuum esse filium dei, non secundum penam in-
iustitiae, quam ex toto non habuit: sed secundum legem
naturae qua pro humani generis redemptione suscepit:
illa morte de qua dicitur: Quis est homo qui viuuit & non
videbit mortem? non illa de qua Esaias dicit: Mortui
autem vitam non videbunt. Illa qua secundum naturam
generalis est cunctis, non illa qua specialis est malis.
Putemus ergo in hoc esse quodammodo vim ac poten-
tiam feminis, qua & anima animas reparat: & carne om-
nium nostrum carnem iudicio imminente resuscitet:
dum per operationem propriae deitatis cuncta viuificans,
ex vno suscepti hominis grano, innumerabilem patri
redditurus est messem. Tunc separaturus est a zizaniis
segetem, cum iustis coeperit reddere mercedem: Qui
cum patre & spiritu sancto viuuit & regnat deus, per in-
finita secula, Amen. **FINIS.**

**DIVI AVRE-
LII AVGVSTINI. HIPPONEN-
sis Episcopi, Liber de bono coniugali,
contra Iouinianum.**

QUONIAM vnusquisque homo
humani generis pars est, & so-
ciale quiddam est humana na-
tura, magnunq; habet & natu-
rale bonum, vim quoque amici-
tiae: ob hoc ex vno deus voluit
omnes homines condere, vt in
sua societate non sola similitu-
dine generis, sed etiam cognationis vinculo teneren-
tur. Prima itaque naturalis humanae societatis copula vir
& vxor est: Quos nec ipsos singulos condidit deus, &
tanquam alienigenas iunxit, sed alteram ex altero crea-
uit: signans etiam vim coniunctionis in latere, vnde
illa detracta, formata est. Lateribus enim sibi iungun-
tur, qui pariter ambulant, & pariter quod ambulant in-
tuentur. Consequens est connexio societatis in filiis, qui
vnus honestus fructus est, non coniunctionis maris &
foeminae, sed concubitus. Poterat enim esse in vtroque
sexu, etiam sine tali commixtione, alterius regentis, al-
terius obsequentis amicabilem quaedam & germana con-
iunctio. Nec nunc opus est, vt scrutemur, & in ea
quaestione definitam sententiam proferamus, vnde pri-
morum hominum proles possit existeret, quos benedixerat
deus dicens, Crescite & multiplicamini & replete terram:
si non peccassent: cum mortis conditionem corpora eo-
rum peccando meruerint, nec esse concubitus, nisi mor-
taliu corporum possit. Plures enim de hac re sententiae
diuersae extiterunt. Et si examinandum sit veritate diui-
narum scripturarum, quoniam earum potissimum congruat,
proxime disputationis negocium est. Siue ergo sine coeun-
di complexu alio aliquo modo, si non peccassent habituri
essent filios ex munere omnipotentissimi creatoris, qui
potuit etiam ipsos sine parentibus condere, qui potuit car-
nem Christi in vtero virginali formare, & vt iam ipsis
infidelibus loquar, qui potuit apibus prole sine concubi-
tu dare: siue ibi multa mystice ac figurate dicta sint, ali-
terque sit intelligendum quod scriptum est, Implete terram
& dominamini eius: id est vt plenitudine & perfectione
vitae ac potestatis id fieret, vt ipsum quoque incrementum
y iij & mul-

* alias, videamus.
† alias, causa
Cap. XIII.
† alias, mortu
3. sen. dif. 21. cap. Sicut.
Ioan. 10.
Ibidem.
3. sen. dif. 22. ca. Et vtriusq.

Math. 10.

Phil. 58.

Caput. I.

Gene. 2.

Caput. II.

Gene. 1.

Math. 11.

De trinitate lib. 3. cap. 3. Gene. 1.

G & multiplicatio qua dictum est, Crescite & multiplicamini: in propectu mentis & copia virtutis intelligatur: sicut in Psalmo positum est, Multiplicabis in anima mea virtutem: nec data sit homini proles ista successio, nisi posteaquam causa peccati futura erat in morte discessio: siue corpus non spiritale illis hominibus, sed primo animale factum erat, vt obedientia merito postea fieret spiritale ad immortalitatem capessendam: non post mortem, quae invidia diaboli intravit in orbem terrarum, & facta est poena peccati: sed per illam commutationem quam significat Apostolus vbi ait, Deinde nos viuentes qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera: vt illa corpora primi coniugij & mortalia fuisse intelligamus prima conformatione, & tamen non moritura nisi peccassent: sicut minatus erat deus, tanquam si vulnus minaretur, quia vulnerabile corpus erat: quod tamen non accidisset nisi fieret quod ille vetuisset. Ita ergo possent etiam per concubitum talium corporum generationes subsistere, quae vsque ad certum modum haberent incrementum, nec vergerent tamen in senium, aut vsq; in senium, nec tamen in mortem, donec illa benedictionis multiplicatione terra repleretur. Si enim vestitus Israelitarum praestitit deus per annos quadraginta sine villo detrimento proprium statum: quanto magis praestaret corporibus obedientium praeccepto suo felicissimum quoddam temperamentum certi status: donec in melius conuerteretur, non morte hominis, qua corpus ab anima deseritur, sed beata commutatione a mortalitate ad immortalitatem, ab animali ad spiritalem qualitatem. Harum sententiarum quae vera sit, vel si alia vel alia possunt adhuc ex illis verbis exculpi, quaerere ac disserere longum est. Illud nunc dicimus secundum istam conditionem nascendi & moriendi, quam notuimus & in qua creati sumus, aliquid boni esse coniugium masculi & foeminae: cuius confederationem ita diuina scriptura commendat, vt nec dimissa a viro nubere liceat alteri, quamdiu vir eius viuit, nec dimisso ab vxore liceat alteram ducere, nisi mortua fuerit quae recessit. Bonum ergo coniugij quod etiam dominus in Euangelio confirmauit, non solum quia prohibuit dimittere vxorem, nisi ex causa fornicationis, sed etiam quia venit linuitatus ad nuptias, cur sit bonum merito quaeritur. Quod mihi non videtur propter solum filiorum procreationem, sed propter ipsam etiam naturalem in diuerso sexu societatem: Alioquin non iam diceretur coniugium in senibus, praesertim si vel amississent filios vel minime genuissent: Nunc vero in bono licet annofo coniugio, & si emarcuit ardor aetatis inter masculum & foeminam, viget tamen ordo charitatis inter maritum & vxorem: quia quanto meliores sunt, tanto maturius a comixtione carnis suae, pari consensu se continere coeperunt, non vt necessitatis esset postea non posse quod vellent, sed vt laudis esset primu nonuisse quod possent. Si ergo seruatur fides honoris & obsequiorum inuicem debitorum ab alterutro sexu, etiam si languescantibus & prope cadaverinis vtriusque membrum, animorum tamen rite coniugatorum tanto syncerior, quanto probator: & tanto securior, quanto placidior castitas perseverat. Habent etiam id bonum coniugij, quod carnalis vel iuuenilis incontinentia, etiam si vitiosa est, ad propaganda proles redigitur honestatem, vt ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio coniugalis. Deinde quia reprimitur & quodammodo verecundius astuat concupiscentia carnis, quam temperat parental affectus: Intercedit enim quaedam grauitas feruida

voluptatis, cum in ea quod sibi vir & mulier adherescunt, pater & mater esse meditantur. Huc accedit quia in coipso quod sibi inuicem coniuges debitum soluunt, etiam si id aliquanto intemperantius & incontinentius expectant, fidem tamen sibi pariter debent. Cui fidei tantum iuris tribuit Apostolus, vt eam potestatem appellaret dicens: Mulier non habet potestatem sui corporis sed viri: similiter autem & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: Huius autem fidei violatio dicitur adulterium, cum vel propriae libidinis instinctu, vel alienae consensu cum altero vel altera contra pactum coniugale concumbitur: atque ita frangitur fides, quae in rebus etiam corporeis & abiectis magnum animi bonum est: & ideo eam salutem quoque corporali, qua etiam vita ista continetur, certum est debere praepari. Etsi enim exigua palea praeter multo auro penes res nulla est: fides tamen cum in negotio palea, sicut in auro sincera seruatur, non ideo minor est, quia in re minore seruatur. Cum vero ad peccatum admittendum adhibetur fides, mirum si fides appellanda est. Veruntamen qualiscunque sit, si & contra ipsam sit, peius sit: nisi cum propterea deseritur vt ad veram fidem ac legitimam redeatur, id est, vt peccatum emendetur, voluntatis prauitate correcta: Tanquam si quis cum hominem solus exoliare non possit, inueniat socium iniquitatis, & cum eo pacificatur vt simul id faciant spoliūque partiantur, quo facinore commisso totum solus auferat: Dolet quidem ille, & fidem sibi seruata non esse conqueritur: verum in ipsa sua querela cogitare debet, potius in bona vita ipsi humanae societati fuisse seruanda, ne praeda iniqua ex homine fieret, si sentit quam inique sibi in peccati societate seruata non fuerit: ille quippe vtriusque perfidus, profecto sceleratior iudicandus est. At si id quod malefecerat ei displicuisset, & propterea cum particeps facinoris praedam diuidere noluisse, vt homini cui ablata fuerat, redderet, eum perfidum nec perfidus diceret: Ita mulier si fide coniugali violata fidem seruet adultero, vtiq; mala est: sed si nec adultero, peior est. Porro si eam flagitij poeniteat, & ad castitatem rediens coniugalem, pacta ac placita adulterina rescindat, miror si eam fidei violatricem, vel ipse adulter putabit. Solet etiam quaeri, cum masculus & foemina, nec ille maritus, nec illa vxor alterius, sibi met non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, vt nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, vtrum nuptiae sint vocanda. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si vsque ad mortem alicuius eorum id inter eos placuerit, & proles generationem, quantum non ea causa coniuncti sint, non tamen vitauerint, vt vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant ne nascantur. Ceterum si vel vtrumque vel vnum horum desit, non inuenio quemadmodum has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi vir ad tempus adhibuerit, donec aliam dignam vel honoribus vel facultatibus suis inueniat, quam comparare ducat, ipso animo adulter est, nec cum illa quam cupit inuenire, sed cum ista cum qua sic cubat, vt cum ea non habeat maritale confortium. Vnde & ipsa hoc sciens ac volens, impudice vtiq; miscetur ei, cum quo non habet foedus vxorium. Veruntamen si ei fidem thori seruet, & cum ille vxorem duxerit, nubere ipsa non cogitet, atq; a tali prorsus opere continere se praeparet, adulteram quidem fortassis facile appellare non audeam, non peccare tamen quis dixerit, cum eam viro cuius vxor non est, misceri sciat: iam vero si ex illo concubitu quantum ad ipsam attinet, non nisi filios

K
 Cap. III. Quartum coniugij bonum.
 1. Cor. 7.
 32. q. 5. cap. Ille autem.
 22. q. 4. ca. Si ad peccatum.
 L
 Caput. V. 32. q. 2. ca. Solct. 4. sen. dif. 31. cap. Et est sciendum.
 M

A velit, & quicquid vltra causam procreandi patitur, inuita patitur: multis quidem ista matronis anteposenda est: Quae tamen non sunt adultera, viros tamen suos plerumque etiam continere cupientes ad reddendum carnale debitum cogunt, non desiderio proles, sed ardore concupiscentiae ipso suo iure intemperanter videntes: Isti quarum tamen nuptius bonum est hoc ipsum quod nuptiae sunt: Ad hoc enim nuptiae sunt, vt illa concupiscentia redacta ad legitimum vinculum, non deformis & dissoluta fluitaret, habens de se ipsa irrefrenabilem carnis infirmitatem, de nuptiis autem indissolubilem fidei societatem: de se ipsa progressum immoderate coeundi, de nuptiis modum caste procreandi. Etsi enim turpe est libidinoso vti velle marito, honestum est tamen nolle misceri nisi marito, & non parere nisi de marito.

Sunt item viri vsque adeo incontinentes, vt conitibus nec grauidis parcat: Quicquid ergo inter se coniugati immodestum, inuerecundum, sordidum vengerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum. Iam in ipsa quoque immoderatiore exactiōe debiti carnalis, quam eis non secundum imperium praecipit, sed secundum veniam concedit Apostolus, vt etiam praeter causam procreandi sibi miscantur: & si eos praui mores ad talem concubitum impellunt, nuptiae tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi coniugati, non solum ipsius sexus sui commissendi fidem, liberorum procreandorum causa, quae prima est humani generis in ista mortalitate societas: verum etiam infirmitatis inuicem excipiendae, ad illicitos concubitus euitandos, mutuam quodammodo seruitutem: vt & si alteri eorum perpetua incontinentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Et ad hoc enim vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: vt & quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis & incontinentiae causa expetit, vel ille de matrimonio, vel illa de marito, non sibi alterutrum negent: ne per hoc incidat in damanabiles corruptelas, tentante satana propter incontinentiam, vel abortum, vel cuiusquam eorum. Coniugalis enim concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiscentiae vero satanda, sed tamen cum coniuge, propter fidem thori venialem habet culpam: adulterium vero siue fornicatio laticalem habet culpam: Ac per hoc melior est quidem ab omni concubitu continentia, quam vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causa gignendi. Sed quia continentia illa meriti amplioris est, reddere vero debitum coniugale nullius est criminis, exigere autem vltra generandi necessitatem culpa venialis, fornicari vero vel moechari, puniendi criminis: cauere debet charitas coniugalis, ne dum sibi quaerit vnde amplius honoretur, coniugi faciat vnde damnetur. Qui enim dimittit vxorem suam excepta causa fornicationis facit eam moechari. Vsque adeo foedus illud initum nuptiale, cuiusdam sacramenti res est, vt nec ipsa separatione irritum fiat: quoad quidem viuentem viro, a quo relicta est moechatur, si alteri nupserit: & ille huius mali causa est qui reliquit. Miror autem si quemadmodum licet dimittere adulteram vxorem, ita liceat ea dimissa alteram ducere: Facit enim de hac re sancta scriptura difficilem nodum, dicente Apostolo, ex praeccepto domini mulierem a viro non debere discedere, quod si discesserit, manere in nupta, aut viro suo reconciliari: cum recedere vtiq; & manere in nupta, nisi ab adultero viro non debeat, ne recedendo ab

eo qui adulter non est, faciat eum moechari: reconciliari autem viro vel tolerando, si se ipsa continere non potest, vel correcto forsitan iuste potest: Quomodo autem viro possit esse licentia ducendae alterius, si adulteram reliquerit, cum mulieri non sit nubendi alteri, si adulteram reliquerit, non video. Quae si ita sunt, tantum valet illud sociale vinculum coniugum, vt cum causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi soluiatur. Posset enim homo dimittere sterilem vxorem, & ducere de qua filios habeat: & tamen non licet & nostris quidem iam temporibus, ac more Romano nec superducere, vt amplius habeat quam vnam vitam: & vtiq; relicta adultera vel relicto adultero possent plures nasci homines, si vel illa alteri nubere, vel ille alteram duceret. Quod tamen si non licet, sicut diuina regula prescribere videtur, quae non faciat intentum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? Quod nequaquam puto tantum valere potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam sacramentum adhiberetur, quod deferentibus hominibus atq; id dissoluerent cupientibus, in concussum illis maneret ad penam. Siquidem interuentio diuortio, non aboletur illa confederatio nuptialis: ita vt sibi coniuges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati, vel illa viro, vel ille mulieri: nec tamen nisi in ciuitate dei nostri in monte sancto eius, talis est causa cum vxore.

Ceterum aliter se habere iura gentium quis ignorat, vbi interposito repudio sine reatu aliquo vltionis humanae, & illa cui voluerit nubere, & ille quam voluerit ducit, Cui consuetudini simile aliquid propter Israelitarum duritiam, videtur permisisse Moyses de libello repudij. Quae in re exprobratio diuortij magis apparet, quam approbatio. Honorabiles ergo nuptiae in omnibus, & thorus immaculatus, Quod non sic dicimus bonum, vt in fornicationis coparatione sit bonum: Alioquin duo mala erunt, quorum alterum peius: aut bonum erit & fornicatio, quia est peius adulterium. Peius est enim alienum matrimonium violare, quam meretrici adherere: & bonum adulterium, quia est peior incestus. Peius est enim cum matre quam cum aliena vxore concumbere, & donec ad ea pertineriat, quae sicut Apostolus ait, Turpe est etiam dicere: omnia bona erunt in comparatione peiorum. Hoc autem falsum esse quis dubitet? Non ergo duo mala sunt connubium & fornicatio, quorum alterum est peius: sed duo bona sunt connubium & continentia, quorum alterum est melius. Sicut ista temporalis sanitas & imbecillitas non sunt duo mala, quorum alterum peius: sed ista sanitas & immortalitas duo bona sunt, quorum alterum melius. Item scientia & vanitas non duo mala sunt, quorum vanitas peius: sed scientia & charitas duo bona sunt, quorum charitas melius. Scientia namque, vt ait Apostolus, destruetur, & tamen huic temporari necessaria est, charitas autem nunquam cadet. Sic & mortalis ista generatio, propter quam fiunt nuptiae, destruetur. Ab omni autem concubitu immunitas, & hic angelica meditatio est, & permanet in aeternum. Sicut autem ieiunij sacrilegorum meliora sunt praedia iustorum, ita nuptiae fidelium virginitati anteponuntur impiorum. Veruntamen neque ibi prandium ieiunio, sed iustitia sacrilegio: neque hic nuptiae virginitati, sed fides impietati praefertur. Ad hoc enim iusti cum opus est prandent, vt tanquam boni domini quod iustum & equum est seruus corporibus praebant: ad hoc autem sacrilegi ieiunant vt demonibus seruiant: Sic ad hoc nubunt fideles, vt maritis y iij pudice

Psal. 137.
 Sapient. 2.
 1. Thessa. 4.
 Deute. 8. & 29.
 Caput. III.
 Primum coniugij bonum.
 Marth. 19.
 Ioan. 2.
 Secundum coniugij bonum.
 Tertium coniugij bonum.

Cap. VI.
 32. q. 2. cap. Quicquid inter.
 1. Cor. 7.
 Ibidem.
 4. sen. dif. 31. ca. Cui ergo.
 Caput. VII.
 Mat. 5. & 19.
 1. Cor. 7.

32. q. 7. cap. Tantum valet
 35. q. 7. c. Incontinentie.
 E
 Psa. 47.
 Cap. VIII.
 Deute. 24.
 Hebraeo. 13.
 1. Cor. 6.
 Epties. 5.
 1. Cor. 13.

G duorum hominum copula quoddam sacramentum nuptiarum gerit, nullo modo potest nisi alicuius eorum morte dissolui. Manet enim vinculum nuptiarum, etiam si proles cuius causa initium est, manifesta sterilitate non subsequatur: ita ut iam scientibus coniugibus non se filios habituros, separare se tamen vel ipsa causa filiorum atque aliis copulare non liceat. Quod si fecerint, cum eis quibus se copulauerint, adulterium committunt, ipsi autem coniuges manent. Plane vxoris voluntate adhibere aliam, unde communes filij nascantur vnus commixtione ac semine, alterius autem iure ac potestate, apud antiquos patres fas erat: vtrum & nunc fas sit non temere dixerim. Non est enim in nunc propagandi necessitas, quae tunc fuit: quando & parentibus coniugibus alias propter copiosorem posteritatem superducere licebat, quod nunc certe non licet. Nam tantum affert opportunitatis ad aliquid iuste agendum siue non agendum temporum secreta distinctio, ut nunc melius faciat, qui nec vnam duxerit, nisi se continere non possit. Tunc autem etiam plures inculpabiliter ducebant, & qui se multo facilius continere possent, nisi aliud pietas illo tempore postularet. Sicut enim sapiens & iustus qui iam concupiscit dissolui & esse cum Christo, & hoc magis optimo delectatur, iam non hic viuendi cupiditate, sed consulendi officio sumit alimētum, ut maneat in carne quod necessarium est propter alios: sic miserici foeminis iure nuptiarum officiosum fuit tunc sanctis viris, non libidinofum. Quod enim est eis ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis, & vtrumque non est sine delectatione carnali. Quae tamen modificata, & temperantia refrenante, in vsum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod est autem in sustentanda vita illicitus cibus, hoc est in querenda prole fornicarius vel adulterinus concubitus. Et quod est in luxuria ventris & gutturis illicitus cibus, hoc est in libidine nullam prolem querente illicitus concubitus. Et quod est in cibo licito nonnullus immoderatus appetitus, hoc est in coniugibus venialis ille concubitus. Sicut ergo satius est mori fame, quam in idolothytis vesci: ita satius est defungi sine liberis, quam ex illicito coitu stirpem querere. Unde decumque autem nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, & deum recte colant, honesti & salui erunt. Semen enim hominis ex qualicumque homine, dei creatura est, & eo male vtenibus male erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filij boni adulterorum, nulla defensio est adulteriorum: sic mali filij coniugatorum, nullum crimen est nuptiarum. Proinde sicut patres temporis noui testamenti ex officio consulendi alimenta sumentes, quauis ea cum delectatione naturali carnis acciperet, nullo modo tamen comparabantur delectationi eorum, qui immolatio vescebatur, aut eorum qui quauis licitas escas, tamen immoderatus assumbant: sic patres temporis veteris testamenti, consulendi officio concumbebant, quorum delectatio illa naturalis nequaquam vsque ad irrationalem aut nefariam libidinem relaxata, nec turpitudini stuprorum, nec coniugatorum intemperantiae conferenda est. Eadem quippe vena charitatis, nunc spiritaliter, tunc carnaliter propter illam matrem Hierusalem propagandi erant filij: sed diuersa opera patrum non faciebant nisi diuersas temporum. Sic autem necesse erat, ut carnaliter coirent, etiam non carnales Prophetae: sicut necesse erat ut carnaliter vescerentur, etiam non carnales Apostoli.

Quotquot ergo nunc sunt quibus dicitur, si se non continent, nubant: non comparanda sunt tunc etiam

nubentibus sanctis. Ipsae quidem nuptiae in omnibus generibus eadem sunt filiorum procreandorum causa: qui qualeslibet postea fuerint, ad hoc tamen instituta sunt nuptiae, ut ordinate honesteque nascantur. Sed homines qui se non continent, tanquam ascendunt in nuptias gradu honestatis: qui autem se sine dubio continent, si hoc illius temporis ratio permisisset, quodammodo descenderunt in nuptias gradu pietatis. Ac per hoc quauis vtrorumque nuptiae in quantum nuptiae sunt, quia procreandi causa sunt, aequaliter bonae sunt, hi tamen homines coniugati illis hominibus coniugatis non sunt comparandi. Habent enim isti, quod illis propter honestatem nuptiarum, quauis ad nuptias non pertineat, secundum veniam concedatur, id est, progressum illum qui excedit generandi necessitatem, quod illi non habebant. Sed neque hi, si qui forte nunc inueniuntur, qui non querunt in concubio nec appetunt, nisi propter quod instituta sunt nuptiae, coequari possunt illis hominibus: In istis enim carnale est ipsum desiderium filiorum: in illis autem spiritale erat, quia sacramento illius temporis congruebat. Nunc quippe nullus pietate perfectus filios habere nisi spiritaliter querit, tunc vero ipsius pietatis erat operatio, etiam carnaliter filios propagare: quia illius populi generatio nuncia futurorum erat, & ad dispensationem propheticam pertinebat. Ideoque non sicut vni viro etiam plures habere licebat vxores, ita vni foeminae plures viros, nec proles ipsius causa, si forte illa parere posset, ille generare non posset. Occulta enim lege naturae amant singularitatem quae principatur. Subiecta vero non solum singula singulis, sed si ratio naturalis vel socialis admittit, etiam plura vni non sine decore subduntur. Neque enim sic habet vitis seruus plures dominos, quomodo plures serui vnum dominum. Ita duobus seu pluribus maritis vitis nullam legimus seruasse sanctarum, plures autem foeminas vni viro legimus coniunctas, cum gentis illius societas sinebat, & temporis ratio suadebat. Neque enim contra naturam nuptiarum est. Plures enim foeminae ab vno viro fetari possunt, vna vero a pluribus non potest. Haec est principiorum vis, ut plures foeminae vni viro sint, sicut multa anima vni deo recte subdantur. Ideoque non est verus deus animarum nisi vnus, vna vero anima post multos falsos deos fornicari potest, non fecundari. Sed quoniam ex multis animabus vna ciuitas futura est, habentium vnam animam & cor vnum in deum: quae vnitate nostrae perfectio post hanc peregrinationem futura est, vbi omnium cogitationes, nec latebunt inuicem, nec inter se in aliquo repugnabunt: propterea sacramentum nuptiarum temporis nostri sic ad vnum maritum & vnam vxorem redactum est, ut dispensatorem Ecclesiae non liceat ordinare, nisi vnus vxoris virum. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui catechumenus vel paganus habuerit alteram, ordinandum esse censuerunt: de sacramento enim agitur, non de peccato, nam in baptismo peccata omnia dimittuntur. Sed qui dixit, Si acceperis vxorem non peccasti, & si nupserit virgo non peccat, & quod vult faciat, non peccat si nubat: satis declarauit nuptias nullum esse peccatum: propter sacramenti autem sanctitatem, sicut foemina etiam si catechumena fuerit vitata, non potest post baptismum inter dei virgines consecrari: ita non absurde visum est eum qui excessit vxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quandam sacramenti amisisse, non ad vitae bonae meritum, sed ad ordinationis Ecclesiasticae signaculum necessariam. Ac per hoc sicut

K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
V
X
Y
Z

4. sen. dist. 33. Queritur.
3. de doctr. Christiana. cap. 18.
Cap. XVI. 2. Regum. 22.
32. quest. 4. cap. Sicut.
4. sen. dist. 33. cap. vlti.
1. Cor. 8.
Cap. XVII. 1. Cor. 7.

Ca. XVIII.
1. Timo. 3. Ad Titum.
Dist. 2. 6. ca. Acutius. 2. 8. q. 3. cap. Acutius.

A sicut plures vxores antiquorum patrum significauerunt futuras nostras ex omnibus gentibus Ecclesias vni viro subditas Christo: ita noster antistes vnus vxoris vir, significat ex omnibus gentibus vnitatem vni viro subditam Christo: quae tunc perficietur, cum reuelauerit occulta tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique a deo. Nunc autem manifeste sunt latentes dissensiones, etiam salua charitate inter eos qui vnum & in vno futuro sunt, quae tunc vtiq; nulle erunt. Ergo sicut sacramentum pluralium nuptiarum illius temporis, significauit futuram multitudinem deo subiectam in terrenis omnibus gentibus: sic sacramentum nuptiarum singularium nostri temporis, significat vnitatem omnium nostrum subiectam deo futuram in vna caelesti ciuitate. Itaque sicut duobus pluribusve seruire, sic a viro vno in alterius transire concubium, nec tunc licuit, nec nunc licet, nec vnquam licebit. Apostatare quippe ab vno deo, & ire in alterius ad alteram superstitionem, semper est malum. Nec causa ergo numerosioris prolis fecerunt sancti nostri, quod Cato dicitur fecisse Romanus, ut traderet viuis vxores etiam alterius domum filij impleturam. In nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fecunditas vteri. Si ergo & illi qui propter solam generationem, propter quam sunt instituta nuptiae, coniunguntur, non comparantur patribus, multo aliter ipsos filios quam isti quarentibus, quandoquidem filium immolare iussus Abraham intrepidus ac deuotus, quem de tanta desperatione susceperat, vnicui non pepercit, nisi eo prohibente manum deponeret, quo iubente leuauerat.

Restat ut videamus, vtrum saltem continentes nostri coniugatis illis patribus comparandi sint: nisi forte iam isti praefereudi sunt eis, quibus nondum quos conferamus inuenimus. Maius enim bonum erat in illorum nuptiis, quam est bonum proprium nuptiarum, cui proculdubio bonum continentiae praefereudum est: quia non tali officio querebant illi filios ex nuptiis, quali ducuntur isti ex quodam sensu naturae mortalis, successione decessioni requirentis. Quod quisquis bonum negat, ignorat deum omnium bonorum, a caelestibus vsque ad terrena, ab immortalibus vsque ad mortalia creatorem. Hoc autem sensu generandi nec bestiae penitus carent, & maxime alites, quarum in promptu est cura nidificandi, & quaedam coniugiorum similitudo ad simul procreandum atque nutriendum. Sed illi homines istum naturae mortalis affectum, cuius in suo genere castitas accedente dei cultu, sicut quidam intellexerunt, in tricenario fructu ponitur, longe sanctiore mente superabant: qui de suis nuptiis filios propter Christum querebant, ad genus eius secundum carnem distinguendum ab omnibus gentibus: sicut deo disponere placuit, ut hoc praeteris ad eum prophetandum valeret, quod praenunciabatur, ex quo etiam genere & ex qua gente esset in carne venturus. Valde ergo nostrorum fidelium castis nuptiis amplius bonum erat, quod pater Abraham in suo femore nouerat, cui manum subdere famulum iussit, ut de vxore quae a filio esset ducenda iuraret. Ponens enim manum sub femore hominis, & iurans per deum caeli: quid aliud significabat nisi in ea carne, quae ex illo femore originem duceret, deum caeli esse venturum? Bonum ergo sunt nuptiae, in quibus tanto meliores sunt coniugati, quanto castiores ac fideiores deum timent: maxime si filios, quos carnaliter desiderant, etiam spiritaliter nutriant. Nec quod purificari lex hominem, & post coniugalem concubitus iubet, peccatum esse de-

clarat: si non est ille qui secundum veniam conceditur, qui etiam nimis impedit orationes. Sed sicut multa lex ponit in sacramentis & vmbra futurorum quadam in femine quasi materialis informitas, quae formata corpus hominis redditura est, in significatione posita est vitae informis & inerudite: a qua informitate, quoniam oportet hominem doctrinae forma & eruditione mundari, in huius rei signum illa purificatio praecipitur post feminis emissionem. Neque enim & in somnis peccatum fit, & tamen etiam ibi purificatio praecipitur: aut si & hoc peccatum quisque putat, non arbitrans accedere nisi ex aliquo huiusmodi desiderio, quod proculdubio falsum est: nunquid & solita menstruum peccata sunt foeminarum, a quibus tamen eas eadem legis vetustas praecipit expiari? Non, nisi propter illam ipsam materialem informitatem, quae facta conceptu tanquam in aedificationem corporis additur: ac per hoc cum informiter fuit, significari per illam lex voluit, animam sine disciplina forma indecenter fluidum ac dissolutum: quem formari oportere significat, cum talem fluxum corporis iubet purificari. Postremo nunquid & mori peccatum est, aut mortuum sepelire, non etiam bonum opus humanitatis est? Et tamen purificatio & inde mandata est: quia & mortuum corpus vita deserente, peccatum non est, sed peccatum significat animae desertae a iustitia. Bonum, inquam, sunt nuptiae, & contra omnes calumnias possunt sana ratione defendi. Nuptiis tamen sanctorum patrum, non quas nuptias, sed quam continentiam comparem quaero, imò non nuptiis nuptias, nam par in omnibus minus est mortali hominum naturae datum: sed homines qui nuptiis vtuntur, illis hominibus qui longe aliter nuptiis vtuntur quos conferam, quoniam non inuenio, quomodo continentes illis coniugatis conferendi sint requirendum est: nisi forte Abraham continere se non posset a nuptiis propter regnum caelorum, qui vnicui proles pignus propter quod nuptiae charae sunt, potuit intrepidus immolare propter regnum caelorum.

Continentia quippe non corporis sed animi virtus est. Virtutes autem animi aliquando in opere manifestantur, aliquando in habitu latent: sicut martyrij virtus emicuit, apparuitque; tolerando passionibus: sed quam multi sunt in eadem virtute animi quibus tentatio deest, quae quod intus est in conspectu dei, etiam in hominum procedat, nec tunc esse incipiat, sed tunc innotescat: iam enim erat in Iob patientia quam nouerat deus, & cui testimonium perhibebat, sed hominibus innotuit tentationis examine: & quod latebat intrinsecus, per ea quae forinsecus illata sunt, non natum, sed manifestatum est. Habebat vtiq; & Timotheus virtutem continendi a vino, quam non ei abstulit Paulus, monendo ut vino modico vteretur propter stomachum & frequentes suas infirmitates: alioquin perniciose docebat, ut propter salutem corporis fieret in animo damnatum virtutis: sed quia poterat ea virtute salua fieri quod monebat, ita relaxata est corpori vtilitas bibendi, ut maneret in animo habitus continendi. Ipse est enim habitus quo aliquid agitur cum opus est, cum autem non agitur, potest agi, sed non est opus. Hunc habitum circa continentiam quae fit a concubitu, non habent illi quibus dicitur, Si se non continent nubant. Hunc vero habent quibus dicitur, Qui potest capere capiat. Sic vti sunt perfecti animi, bonis terrenis ad aliud necessariis, per hunc habitum continentiae, quo eis non alligantur, & quo possent eis etiam non vti si non opus esset. Nec quisquam eis bene vitur, nisi qui & non potest. Multi quidem facilius se abstinent

1. Cor. 7.
Hebrae. 10.
Leuit. 15.
Deute. 23.
Nutte. 19.
E
Gen. 16.
Gen. 22.
Cap. XXI.
Iob. 1.
1. Timo. 5.
1. Cor. 7.
Matth. 19.

G vt non vtantur, quam temperet vt bene vtantur. Nemo tamen eis potest sapienter vti, nisi qui potest & continenter non vti. Ex hoc habitu & Paulus dicebat, Scio & abundare & penuriam pati. Penuriam quippe pati quorumcumque hominum est, sed scire penuriam pati, magnorum est. Sic & abundare quis non potest, Scire autem & abundare non nisi eorum est quos abundantia non corrumpit. Veruntamen vt apertius intelligatur, quomodo sit virtus in habitu, etiam si non sit in opere, loquor de exemplo, de quo nullus dubitat catholicorum Christianorum. Dominus enim noster Iesus Christus, quod in veritate carnis esurierit ac sitierit, manducauerit & biberit, nullus ambigit eorum qui ex eius Evangelio fideles sunt. Num igitur non erat in illo continentia virtus a cibo & potu, quanta erat in Ioanne Baptista? Venit enim Ioannes non manducans neque bibens, & dixerunt, demonium habet: venit filius hominis & manducans & bibens, & dixerunt, Ecce vorax & vinarius, * amicus publicanorum & peccatorum. Nunquid non talia dicuntur in domesticos eius patres nostros, ex alio genere vteno terrenis quantum ad concubitum pertinet? Ecce homines libidinosi & immundi, amatores foeminarum & lasciuarum, Et tamen licet in illo illud non erat verum, quauis verum esset, quod non sicut Ioannes abstineret a manducando & bibendo: ipse enim apertissime verissimeque ait, Venit Ioannes non manducans neque bibens, venit filius hominis manducans & bibens: sic nec hoc in illis patribus verum est, quauis venerit modo Apostolus Christi non coniugans nec generans, ut quem dicant Pagani, magus erat. Venit autem tunc Propheta Christi nuptias faciens & filios procreans, quem dicant Manichari, mulierosus erat, & iustificata est sapientia a filiis suis. Quod dominus ibi subiicit cum de Ioanne, ac de se illa dixisset, Iustificata est, inquit, sapientia a filiis suis. Qui videt continentia virtute in habitu animi semper esse debere, in opere autem pro rerum ac temporum opportunitate manifestari: sicut virtus patientia sanctorum martyrum in opere apparuit, ceterorum vero æque sanctorum in habitu fuit. Quocirca sicut non est impar meritum patientia in Petro qui passus est, & in Ioanne qui passus non est: sic non est impar meritum continentia in Ioanne, qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios generauit. Et illius enim coelibatus, & illius conubium pro temporum distributione Christo militauerunt: sed continentia Ioannes & in opere, Abraham vero in solo habitu habebat. Illo itaque tempore cum & lex dies Patriarcharum subsequens, maledictum dixit, qui non excitaret sement in Israél, & qui poterat non progredere, sed tamen habebat. Ex quo autem venit plenitudo temporis, vt diceretur, Qui potest capere capiat: ex illo vsque adhuc & deinceps vsque in finem, qui habet operatur, qui operari noluerit non se habere mentiatur. Ac per hoc ab eis qui corrumpunt bonos mores colloquiis malis, inani & vana verlutia dicitur homini Christiano continenti, & nuptias recusanti, tu ergo melior quam Abraham? Quod ille cum audierit non perturbetur, nec audeat dicere melior, nec a proposito delabatur. Illud enim non vere dicit, hoc non recte facit. Sed dicat, ego quidem non sum melior quam Abraham, sed melior est castitas coelibu, quam castitas nuptiarum. Quorum Abraham vnam habebat in vsu, ambas in habitu. Castè quippe coniugaliter vixit: esse autem castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Ego vero facilius non vtor nuptiis quibus vsus est Abraham, quam sic vtar nuptiis quemadmodum est vsus Abraham: & ideo melior

sum illis, qui per animi incotinentiam non possunt quod K ego, non illis qui propter temporis differentiam non fecerunt quod ego. Quod enim ego nunc ago, melius illi egissent si tunc agendum esset: Quod autem illi egerunt, sic ego non agerem, & si nunc agendum esset. Aut si talem se iste sentit & nouit, vt salua permanente in habitu animi sui virtute continentia, si ad vsu nuptiarum ex aliquo religionis officio descendisset, talis maritus & talis pater esset, qualis fuit Abraham: audeat planè respondere illi captioso interrogatori & dicere, Non sum quidem melior quam Abraham, in hoc duntaxat genere continentia, qua ille non carebat, etsi non appareat: sed sum talis, non aliud habens, sed aliud agens. Dicat planè ista, quia etsi voluerit gloriari non erit insipiens, Veritatem enim dicit. Si autem parcat, ne quis eum existimet super id quod eum videt, aut audit aliquid ex illo: auferat a persona sua nodum quaestionis, & non de homine, sed de re ipsa respondeat & dicat, Qui tantum potest, talis est qualis fuit Abraham. Potest autem fieri vt minor sit cotinentia virtus in animo eius, qui non vti- tur nuptiis, quibus est vsus Abraham: sed tamen maior est in opere eius, quam in animo eius, qui propterea tenuit coniugij castitatem, quia non potuit ampliorem. L Sic & foemina inuupta quæ cogitat ea quæ sunt domini, vt sit sancta & corpore & spiritu, cum audierit impudentem illum percontatorem dicentem, Tu ergo melior quam Sara? respondeat, Ego melior sum, sed iis quæ virtute huius continentia carent, quod de Sara non credo: fecit ergo illa cum ista virtute, quod illi tempor congruebat, a quo ego sum immunis, vt in meo etiam corpore appareat quod illa in animo conseruabat. Res ergo ipsas si comparemus, nullo modo dubitandum est meliorem esse castitatem continentia quam castitatem nuptialem, cum tamen vtrunque sit bonum. Homines vero cum comparamus, ille est melior qui bonum amplius quam alius habet. Porro qui amplius eiusdem generis habet, & id quod minus est habet: qui autem tantummodo quod minus est habet, id quod amplius est non vtiq; habet. In sexaginta enim sunt & triginta, non in triginta sunt & sexaginta. Non operari autem ex eo quod habet, in distributione officiorum positum est, non in egestate virtutum: quia nec bono misericordia caret, qui non inuenit miseros quibus possit misericorditer subuenire. Huc accedit, quia non recte comparantur homines hominibus ex vno aliquo bono. Fieri enim potest vt alius non habeat aliquid quod alius habet, sed aliud habeat quod pluris æstimandū est. Maius enim bonum est obedientia quam cotinentia. Nam conubium nusquam nostrarum scripturarum autoritate damnatur, inobedientia vero nusquam absoluitur. Si ergo proponatur virgo permanens, sed tamè inobediens, & maritata, quæ virgo permanere non possit, sed tamen obediens, quam meliorem dicamus? Minus laudabile quam si virgo esset, an damnabilem sicut virgo est? Ita si conferas ebriosam virginem sobria coniugate, quis dubitet eandem ferre sententiam? Nuptia quippe & virginitas duo bona sunt, quorum alterum maius: Sobrietas autem & ebriositas, sicut & obedientia & contumacia, illa bona sunt, hæc mala. Melius est autem habere omnia bona vel minora, quam magnum bonum cum magno malo: quia & in corporis bonis melius est habere Zachæi staturam cum sanitate, quam Goliæ cum febre. Recte planè queritur, non vtrum omnimodis inobediens virgo coniugata obediens, sed minus obediens obedientiori comparanda sit, quia & illa nuptialis castitas est, & ideo bonum est,

A num est, sed minor quam virginalis. Tanto ergo minor in bono obedientia, quanto maior in bono castitatis, si altera alteri comparatur, quæ præponenda sit iudicat, qui primo ipsam castitatem & obedientiam comparans, videt omnium virtutum quodammodo matrem esse obedientiam: ac per hoc ideo potest esse obedientia sine virginitate, quia virginitas ex consilio est, non ex præcepto. Obedientiam vero illam dico qua præceptis obtemperatur. Ideoque obedientia præceptorum sine virginitate quidem potest, sed sine castitate esse non potest. Ad castitatem namque pertinet non fornicari, non mæchari, nullo illicito concubitu maculari, quæ qui non obseruant contra præcepta dei faciunt, & ob hoc extorres sunt a virtute obedientia. Virginitas autem propterea potest esse sine obedientia, quia potest foemina consilio virginitatis accipere, & custodita virginitate, præcepta contemnere: sicut multas sacras virgines nouimus verbosas, curiosas, ebriosas, litigiosas, auaras, superbas, quæ omnia contra præcepta sunt: & sicut ipsam Euam inobedientia crimine occidunt. Quapropter non solum obediens inobediens, sed obedientior coniugata minus obediens virgini præponenda est. Ex hac obedientia pater ille qui sine vxore non fuit, esse sine vnico filio & a se occiso paratus fuit. Vnicum enim non immerito dixerim, de quo audiuit a domino, In Isaac vocabitur tibi semen. Quanto ergo citius vt etiam sine vxore esset, si hoc iuberetur audiret. Vnde non frustra sæpe miramur nonnullos vtriusque sexus ab omni concubitu continentes, negligenter obedire præceptis, cum tam ardentem arripuerint non vti concessis. Vnde quis dubitat & excellentia sanctorum illorum patrum atque matrum filios generantium, non recte comparari mares & foeminas nostri temporis, quauis ab omni concubitu immunes, in virtute obedientia minores: etiam si illis hominibus & in habitu animi defuisset, quod in istorum opere manifestum est. Sequantur ergo agnum pueri cantantes canticum nouum, sicut in Apocalypsi scriptum est, Qui cum mulieribus se non contaminauerunt: non ob aliud nisi quia virgines permanserunt, Nec ideo se arbitrantur meliores esse primis patribus sanctis, qui nuptiis, vt ita dicam, non nuptialiter vsi sunt. Earum quippe vsus ita se habet, vt si quid in eis per carnis commixtionem quod excedat generandi necessitatem, quauis venialiter factum fuerit, contaminatio sit. Nam quid expiat venia, si omnino non contaminat illa progressio? A qua contaminatione mirum si immunes essent pueri sequentes agnum nisi virgines permanserent. Bonu igitur nuptiaru per omnes gentes atque omnes homines in causa generandi est & in fide castitatis. Quod autem ad populum dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nephas est etiam repudio intercedente, alteri nubere, dum vir eius viuunt, nec saltem ipsa causa pariendi. Quæ cum sola sit qua nuptia fiunt, nec ea re non subsequente propter quam fiunt, soluitur vinculum nuptiale nisi coniugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiam si plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentu ordinationis: & si aliqua culpa quilibet ab officio remoueat, sacramento domini semel imposito non carebit, quauis ad iudicium permanente. Generationis itaque causa fieri nuptias, Apostolus ita testis est, Volo, inquit, iuniores nubere. Et quali ei diceretur, Vt quid? Continuo subiicit, filios procreare, matres familiaru esse. Ad fidem autem castitatis illud pertinet, Vxor non habet testamentum corporis sui, sed vir: Similiter & vir non habet po-

testamentum corporis sui, sed mulier. Ad sacramenti sanctitatem illud, Vxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari: & vir vxorem non dimittat. Hæc omnia bona sunt, propter quæ nuptia bonæ sunt, proles, fides sacramentum. Nec prolem autem carnalem iam hoc tempore querere, ac per hoc ab omni tali opere immunitatem quædam perpetuam retinere, atque vni viro Christo spiritualiter subdi, melius est vtiq; & sanctius: si tamen ea vacatione sic vtantur homines quomodo scriptum est, Vt cogitet quæ sunt dei quomodo placeant deo: id est, vt perpetuo cogitet continentia, ne quid minus habeat obedientia: quæ virtutem tanquam radicalem, atque vt dici solet matricem & planè generalem, sancti antiqui patres in opere exercuerunt, illam vero continentia in animi habitu tenuerunt, Qui profecto per obedientiam quia iusti & sancti erant, & ad omne opus bonu semper parati, etiam si ab omni concubitu abstinere iuberentur, efficerent. Quanto enim facilius possent vel iussione vel exhortatione dei non concumbere, qui prolem cui vni propagande concumbendo seruiebant, obediendo poterant immolare. E Quæ cum ita sint, hereticis quidem, siue Manichæis, siue quicumque alij patribus veteris testamenti de pluribus calumniatur vxoribus, hoc esse argumentum deputantes, quo eorum conuincant incontinentiam, satis superque responsum est: si tamen capiunt non esse peccatum, quod neque contra naturam committitur, quia non lasciuendi sed gignendi causa illis foeminis vtantur: neque contra morem, quia illis temporibus ea factitabantur: neque contra præceptum, quia nulla lege prohibebantur. Illos vero qui illicite foeminis vsi sunt, vel arguit in scripturis illis diuina sententia, vel nobis lectio iudicandos atque vitandos, non approbandos imitandosve proponit. Nostros autem qui coniuges habent quantum possumus admonemus, ne secudum suam infirmitatem de illis sanctis patribus audeant iudicare: comparantes, vt ait Apostolus, semetipsos sibi metipsis: & ideo non intelligentes quantas vires habeat animus iustitia contra libidines seruiens, ne carnalibus huiusmodi motibus acquiescat, eosque in concubitum ultra generandi necessitatem prolabi aut progredi sinat, quantum ordo naturæ, quantum morum consuetudo, quantum legum scita præscribunt. Hoc quippe ideo de illis patribus homines suspicantur, quia ipsi per incontinentia vel nuptias elegerunt, vel coniugibus intemperanter vtuntur. At vero continentes vel mares, qui defunctis vxoribus, vel foemina quæ defunctis viris, vel vtrique qui pari consensu continentiam deo vouerunt, sciant sibi quidem mercedis amplius deberi, quam coniugalis castitas possit, sed sancto- rum patrum nuptias qui propheticè coniungebantur, qui neque in concubitu nisi prolem, neque in ipsa prole nisi quod in carne venturo Christo proficeret, requirebant, non solum præ suo proposito non contemnant, verum etiam suo proposito sine dubitatione præponant. Pueros quoque ac virgines integritate ipsam deo dicantes, multo maxime commoneamus, vt tanta norint humilitate tuendū esse quod in terra interim viuunt, quanto magis celi est quod vouerunt. Nempe scriptu est, Quanto magis es, tanto humilia te in omnibus. Noster ergo est de magnitudine eorum aliquid dicere, illorum de magna humilitate cogitare. Exceptis igitur quibusdam illis coniugatis patribus & matribus sanctis: quibus ideo isti meliores non sunt, quauis coniugati non sint, quia si coniugati essent pares non essent: ceteros omnino huius temporis coniugatos, vel post expertum concubitum continentes

Philip. 4.

Matth. 4.

Matth. 11. * aliis, vi- naurius. † porator vini.

4. sen. disc. cap. Quod vero.

Cap. XXII.

Deute. 25.

Galat. 4.

Matth. 19.

4. sen. disc. cap. Quod vero.

Gene. 16.

2. Cor. 12.

1. Cor. 7.

2. Retra. 22.

Ca. XXIII.

2. Retra. cap. 22.

Gene. 21.

Apoca. 14.

C. XXIII.

1. Timo. 5.

1. Cor. 7.

† allas, bonu

1. Cor. 7.

Cap. XXV.

1. Cor. 10.

† postit.

Ecclesiasti. 6. 3.

G continentés à se superari non dubitent, nō quantum ab Anna Susanna, sed quantum amba à Maria superantur. Quod ad ipsam pertinet sanctam carnis integritatem loquor. Nam quæ alia sint Mariæ merita quis ignorat? Mores itaq; congruos huic tanto proposito adiungant, vt de præpollenti præmio certam securitatem gerant. Scientes sanè sibi atq; omnibus fidelibus dilectis & electis Christi membris, multis ab Oriente & Occidente venientibus, et si inter se distante pro meritis gloriæ luce fulgentibus, hoc tamen magnum in commune præstari, vt cum Abraham & Isaac & Iacob recumbant in regno dei, qui non propter hoc seculum, sed propter Christum coniuges, & propter Christum patres fuerūt. **F I N I S.**

DIVI AVRE
LII AVGVSTINI HIPPONEN-
sis Episcopi, Liber de sancta
virginitate.

Caput. I. **H**IBRVM de bono coniugali nuper edidimus, in quo etiã Christi virgines admonuimus atque monemus, ne propter excellentiam muneris amplioris quod diuinitus acceperunt, contemnant in sui comparatione patres & matres populi dei, hominesq; illos quos tanquam oliuam commendat Apostolus, ne superbiat infertus oleaster: & eos qui venturo Christo etiam in filiorum propagatione seruiébant, ideò meriti inferioris esse arbitrentur, quia iure diuino continentia connubio, & nuptiis pia virginitas anteponitur. In illis quippe parabantur & parturiebantur futura, quæ nunc impleri mirabiliter & efficaciter cernimus, quorum etiã vita coniugalis prophetica fuit: vnde non consuetudine humanorum votorum atq; gaudiorum, sed valde profundo consilio dei, in quibusdam eorum fecunditas honorari, in quibusdam etiam fecundari sterilitas meruit. Hoc vero tempore quibus dictum est, Si se non continent, nubant, non adhibenda est exhortatio sed consolatio. Quibus autem dictum est, Qui potest capere capiat: exhortandi sunt ne terreantur, & terrendi ne extollantur. Non solum ergo prædicanda est virginitas vt ametur, verum etiam monenda ne infletur. Hoc isto sermone suscepimus, adiuuet Christus virginis filius, virginum sponsus, virginali vtero corporaliter natus, virginali connubio spiritaliter coniugatus. Cum ipsa igitur vniuersa Ecclesia virgo sit desponsata vni viro Christo, sicut dicit Apostolus: quanto digna sunt honore membra eius quæ hoc custodiunt, etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide, quæ imitatur matrem viri & domini sui? Nam Ecclesia quoque & virgo & mater est. Cuius enim integritati consulimus, si virgo non est? aut cuius prolem alloquimur, si mater non est? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Ecclesia spiritaliter membra illius capitis parit. In vtraque virginitas fecunditatem non impedit, in vtraque fecunditas virginitatem non adimit. Proinde cum Ecclesia vniuersa sit sancta & corpore & spiritu: nec tamen vniuersa sit corpore virgo sed spiritu: quanto sanctior est in his membris, vbi virgo est & corpore & spiritu. Scriptum est in Euagelio, quod mater & fratres Christi, hoc est, consanguinei carnis eius, cum illi nunciati fuissent

& foris expectarent, quia non possent eum adire præ turba, ille respondit, Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et extendens manum super discipulos suos ait, Hi sunt fratres mei, & quicumque fecerit voluntatem patris mei, ipse mihi frater, & mater, & soror est. Quid aliud nos docēs, nisi carnali cognationi genus nostrum spiritaliter præponere: nec inde beatos esse animos, si iustis & sanctis carnis propinquitate iunguntur, sed si eorum doctrinæ ac moribus obediendo atque imitando cohaerescunt? Beatior ergo Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi. Nam & dicenti cuidam, Beatus venter qui te portauit: ipse respondit, Imò beati qui audiunt verbū dei & custodiunt. Denique fratribus eius, id est, secundum carnem cognatis, qui non in eum crediderunt, quid profuit illa cognatio? Sic & materna propinquitatis nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde quam carne gestasset. Ipsa quoque virginitas eius gratior & acceptior, quia non eam conceptus Christus viro violaturo quam conseruaret ipse præcipuit, sed priusquam conciperetur iam deo dicatam de qua nasceretur elegit. Hoc indicant verba quæ sibi fœtum annuncianti angelo Maria reddidit. Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virū non cognosco? Quod profecto non diceret, nisi deo virginem se ante vouisset. Sed quia hoc Israhelitarū mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa iam voverat. Quanquam etiam si hoc solum dixisset, Quomodo fiet istud: nec addidisset, quoniam virum nō cognosco: nō quæsisset utiq; promissum sibi filium quomodo femina paritura esset, si cōcubitura nupsisset. Poterat & iuberi virgo permanere, in qua dei filius formā serui congruenti miraculo acciperet: sed exemplo sanctis futura virginibus, ne putaretur sola virgo esse debuisse, quæ prolem etiam sine concubitu concipere meruisset, [virginitatem deo dicauit, cum adhuc quid esset conceptura nesciret,] vt in tereno mortaliq; corpore, celestis vitæ imitatio, voto fieret, non præcepto, amore eligendi, non necessitate seruendi: ita Christus nascendo de virgine, quæ antequam sciret quis de illa fuerat nasciturus, virgo statuerat permanere, virginitatem sanctam approbare maluit quam imperare. Ac sic etiam in ipsa femina, in qua formam serui accepit, virginitatem esse liberam voluit. Non est ergo cur dei virgines contristentur, quod etiã ipsæ virginitate seruata matres carnis esse nō possunt. Illum enim solum virginitas decenter parere posset, qui in sua natiuitate parem habere nō posset. Veruntamen ille vnus sanctæ virginis partus, omnium sanctarum virginum est decus. Et ipsæ cum Maria matres Christi sunt, si patris eius faciunt voluntatē. Hinc enim & Maria laudabilius atque beatius Christi mater est, secundum supra memoratam eius sententiā. Quicumq; facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse mihi frater, & soror, & mater est. Has sibi omnes propinquitates in populo quem redemit spiritaliter exhibet, fratres & sorores, habet sanctos viros & sanctas feminas, quoniam sunt illi in cœlesti hereditate coheredes. Mater eius est tota Ecclesia, quia membra eius: id est, fideles eius per dei gratiã ipsa vtiq; parit. Item mater eius est omnis anima pia, faciens voluntatem patris eius fecundissima charitate, in iis quos parurit, donec in eis ipse formetur. Maria ergo faciens voluntatem dei, corporaliter Christi tantummodo mater est, spiritaliter autē & soror & mater. Ac per hoc illa vna femina, nō solum spiritu, verum etiã corpore & mater est & virgo. Et mater

A Et mater quidem spiritu, nō capitis nostri quod est ipse saluator, ex quo illa magis spiritaliter nata est, quia omnes qui in eum crediderint in quibus & ipsa est, recte filij sponsi appellantur. Sed planè mater membrorum eius quod nos sumus, quia cooperata est charitate, vt fideles in Ecclesia nascerentur, qui illius capitis membra sunt: Corpore vero mater ipsius capitis. Oportebat enim caput nostrum propter insigne miraculum secundum carnem nasci de virgine, quo significaret membra sua de virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura. Sola ergo Maria & spiritu & corpore & mater & virgo, & mater Christi & virgo Christi: Ecclesia vero in sanctis regnum dei possessuris, spiritu quidem tota mater Christi est, tota virgo Christi: corpore autem non tota, sed in quibusdam virgo Christi, in quibusdam mater, sed non Christi. Et coniugata quippe fideles femina, & virgines deo dicata, sanctis moribus & charitate, de corde puro & conscientia bona, & fide nō ficta, quia voluntatem patris faciunt, Christi spiritaliter matres sunt. Quæ autem coniugali vita corporaliter pariunt, non Christum, sed Adam pariunt, Et ideo currunt vt sacramentis imbuti Christi membra fiant partus earū, quoniam quid pepererint norunt. Hoc dixi ne forte audeat fecunditas coniugalis cum virginali integritate contendere, atque ipsam Mariam præponere, ac virginibus dei dicere, Illa in corpore duas res habuit honorandas, virginitatem & fecunditatem, quia & integra permansit & peperit. Hanc felicitatem quoniam totam vtraque habere non potuimus, partita sumus, vt vos sitis virgines, nos simus matres: vobis quod desit in prole, consoletur seruata virginitas: nobis pro proliis lucro amissa compenletur integritas. Hæc vox fidelium coniugarum ad sacras virgines vtiq; ferenda esset, si Christianos corpore parerent: vt hoc solo esset Mariæ fecunditas carnis, excepta virginitate præstantior, quod illa ipsum caput horum membrorum, hæc autem membra illius capitis procrearent. Nunc vero etiam si tales hac voce contendant, quæ ob hoc tantum viris iunguntur atque miscentur vt filios habeant, nihilque aliud de filiis cogitant, nisi vt eos Christo lucentur, atq; id mox vt potuerint faciunt: non tamen Christiani ex earum carne nascuntur, sed postea sunt, Ecclesia pariente per hoc quo membrorum Christi spiritaliter mater est, cuius etiam spiritaliter virgo est. Cui sancto partui cooperantur & matres, quæ non Christianos corpore pepererunt, vt fiant quod se corpore parere nō potuisse nouerunt: per hoc tamē cooperantur vbi & ipsæ virgines matresq; Christi sunt, in fide scilicet quæ per dilectionem operatur. Nulla ergo le carnis fecunditas sanctæ virginitati etiam carnis cōparari potest. Neq; enim & ipsa quia virginitas est, sed quia deo dicata est honoratur, quæ licet in carne seruetur, spiritus tamen religione ac deuotione seruetur. Ac per hoc spiritalis est etiam virginitas corporis, quam vouet & seruat continentia pietatis. Sicut enim nemo impudice vtiur corpore, nisi spiritu prius cōcepta nequitia: ita nemo pudicitiam seruat in corpore, nisi spiritu prius insita castitate. Porro autem si pudicitia coniugalis quantum custodiatur in carne, animo tamen non carni tribuitur, quo præside atq; rectore, nulli præter proprium coniugium caro ipsa miscetur: quanto magis quantumq; honoratus in animi bonis illa continentia numeranda est, qua integritas carnis ipsi creatori animæ & carnis vouetur, consecratur, seruetur. Nec illarum ergo fecunditas carnis, quæ hoc tempore nihil aliud in coniugio q̄ prolem requirunt quam

mancipent Christo, pro amissa virginitate compensari posse credenda est. Prioribus quippe temporibus venturo secundū carnem Christo, ipsum genus carnis in ampla quadam & prophetica gente necessarium fuit. Nunc autem cum ex omni hominum genere, atque omnibus gentibus ad populum dei, & ciuitatem regni cœlorum, membra Christi colligi possint, sacram virginitatē qui potest capere capiat: & ea tantum quæ se non continet nubat. Quid enim si aliqua mulier diues multam pecuniã huic bono operi impendat, vt emat ex diuersis gentibus seruos, quos faciat Christianos, nōne vberius atq; numerosius quam vteri quantalibet feracitate Christi membra gignenda curabit? Nec ideo tamen pecuniam suam comparare muneri sacra virginitatis audebit. At si propter faciendos qui nati fuerint Christianos, fecunditas carnis pro amissa virginitate merito compensabitur, fructuosius erit hoc negocium, si magno pecuniario precio virginitas amittatur, quo pueri faciēdi Christiani multo plures emantur, quam vnus vtero quamlibet fertili nascerentur. Quod si stultissime dicitur, habeant fideles nuptæ bonū suum, de quo in alio volumine quantum vilius est differimus: & honorent amplius sicut rectissime conserunt in sacris virginibus melius earū, de quo isto sermone differimus. Nam ne illo quidem debent cōtinentium meritis se conferre coniugia, quod ex eis virgines procreantur: hoc enim non coniugij bonum est, sed naturæ: quæ sic diuinitus instituta est, vt ex quolibet humano vtriusq; sexus concubitu, siue ordinato & honesto, siue turpi & illicito, nulla femina nisi virgo nascatur, nulla tamen sacra virgo nascitur: ita fit vt virgo nascatur etiam de stu pro, sacra autem virgo nec de coniugio. Nec nos hoc in virginibus prædicamus quod virgines sunt, sed quod deo dicata pia cōtinentia virgines. Nam quod nō temere dixerim, felicitior mihi videtur nupta mulier q̄ virgo nuptura: habet enim iam illa quod ista adhuc cupit, præsertim si nondū vel sponsa cuiusquam sit. Illa studet vni placere cui data est, hæc multis incerta cui danda est: hoc vno pudicitia cogitationis defendit à turba, quod non adulterum, sed maritū querit in turba. Illa igitur virgo coniugata merito præponitur, quæ nec multitudinē se amandam proponit, sed amorem vnus ex multitudine inquit: nec se vni iam componit inuento, cogitans quæ sunt mundi, quomodo placeat viro: sed speciosum forma præ filiis hominum sic amauit, vt quia eum sicut Maria cōcipere carne non possit, ei corde cōcepto etiam carnem integritate custodiret. Hoc genus virginū nulla corporalis fecunditas protulit. Non est hæc proles carnis & sanguinis, si harū queritur mater, Ecclesia est. Non parit virgines sacras nisi virgo sacra, virgo illa quæ desponsata est vni viro casta exhiberi Christo. Ex illa nō tota corpore, sed tota virgine spiritu nascitur sacra virgines & corpore & spiritu. Habeant coniugia bonum suum, nō quia filios procreant, sed quia honeste, quia licite, quia pudice, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia thori fidē inuicem seruant, quia sacramentū connubij non violant. Hæc tamē omnia humani officij sunt munera, virginalis autem integritas & per piã cōtinentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio est, & in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis: illa nō est in potestate, illa non est in eternitate, fecunditatem carnalē nō habet liberum arbitrium, pudicitiam coniugale non habet cœlum. Profecto habebunt magnū aliquid præter ceteros

Caput. III.
Math. 12.

Lucæ. 11.

Caput. IIII.

Lucæ. 11.

Caput. V.

Math. 12.

Galat. 4.

Caput. VI.

1. Timo. 1.
Math. 12.

Caput. VII.

Galat. 5.
Cap. VIII.

Caput. IX.

Math. 19.
1. Cor. 7.

Caput. X.

E

Caput. XI.

1. Cor. 7.
Psal. 44.

Caput. XII.

1. Cor. 11.

Cap. XIII.

G & tribulationem carnis ex affectu carnali venientem, sine quo nuptia incontinentium esse non possunt, nec tacere voluisse Apostolum vera praeponderantem, nec plenius explicare hominum infirmitati parcentem.

Cap. XXII. Nunc iam scripturarum diuinarum euidentiſſimis testimoniis, quae pro nostrae memoriae modulo recordari valuerimus, clarius appareat, non propter praesentem huius seculi vitam, sed propter futuram, quae in regno caelorum promittitur, perpetuam continentiam diligendam. Quis autem hoc non aduertat in eo quod paulo post idem Apostolus ait, Qui sine vxore est, cogitat ea quae sunt domini, quomodo placeat domino: qui autem matrimonio iunctus est, cogitat ea quae mundi sunt, quomodo placeat vxori: & diuisa est mulier nupta: & virgo: quae in nupta est, sollicita est quae sunt domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: quae autem nupta est, sollicita est, quae sunt mundi quomodo placeat viro. Non vtiq; ait, cogitat ea quae securitatis sunt in hoc seculo, vt sine grauioribus molestiis tepus transigat: neq; ad hoc diuisam dicit innuptam & virginem ab ea, quae nupta est, id est, distinctam atque discretam, vt innupta in hac vita secura sit propter temporales molestias euitandas, quibus nupta non caret: sed cogitat, inquit, quae sunt domini, quomodo placeat domino, & sollicita est quae sunt domini, vt sit sancta & corpore & spiritu. Nisi forte vsque adeo quis insipienter contemiosus est, vt conetur asserere non propter regnum caelorum, sed propter praesens seculum domino placere nos velle, aut propter vitam istam, non propter aeternam esse sanctas & corpore & spiritu. Hoc credere quid est aliud, nisi miserabilior esse omnibus hominibus? Sic enim Apostolus ait, Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. An vero qui frangit panem suum esurienti, si tantum propter hanc vitam facit, stultus est: & ille erit prudens qui castigat corpus suum vsq; ad continentiam, qua nec coniugio miscetur, si ei nihil proderit in regno caelorum? Postremo ipsum dominum audiamus euidentiſſimam hinc sententiam proferentem. Na cum de coniugibus non separadis nisi causa fornicationis diuine ac terribiliter loqueretur, dixerunt ei discipuli, Si talis est causa cum vxore, non expedit nubere. Quibus ille, Non omnes, inquit, capiunt verbum hoc: sunt enim spadones qui ita nati sunt, sunt autem alij qui ab hominibus facti sunt: & sunt spadones qui seipſos castrauerunt propter regnum caelorum, Qui potest capere capiat. Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, virtus & sapientia dei dicit, eos qui pio proposito ab vxore ducenda se continerint, castrare seipſos propter regnum caelorum: & contra humana vanitas impia temeritate contendit, eos qui hoc faciunt, praesentem tantummodo necessitatem molestiarum coniugalium deuitare: in regno caelorum amplius quicq; ceteris non habere. De quibus autem spadonibus loquitur deus per Esaiam Prophetam, quibus se dicit daturum in domo sua & in muro suo locum nominatum, meliorem multo quam filiorum atq; filiarum: nisi de iis qui seipſos castrat propter regnum caelorum? Na illis quibus ipsum virile membrum debilitatur, vt generare non possint, sicut sunt Eumuchi diuitum & regum, sufficit vtiq; cum Christiani sunt, & dei praecipua custodiunt, eo tamen proposito sunt, vt coniuges si possint haberet, ceteris in domo dei coniugatis fidelibus adaequari, qui prole licite pudiceq; suscepta in dei timore nutriunt, docentes filios suos, vt ponant in deo spem suam, non autem accipere meliorem locum quam est filiorum atque filiarum. Neq; enim vxores ani-

mi virtute, sed carnis necessitate non ducunt. Contendat sane, qui voluerint de his Prophetas spadonibus hoc praenunciasse, qui corpore abscti sunt, iste quoque error causa quam suscepimus suffragatur: neq; enim spadones istos eis, qui in domo eius nullum locum habent praetulit deus, sed eis vtiq; qui in filiis generadis coniugalis vitae meritum seruauit. Na cum dicit, Dabo eis locum multo meliorem: ostendit & coniugatis dari, sed multo inferiorē. Vt ergo concedamus in domo dei praedictos futuros eunuchos secundum carnem, qui in populo Israel non fuerunt: quia & ipsos videmus cum Iudaei non fiant, tamen fieri Christianos: nec de illis dixisse Prophetam, qui proposito continentiae coniugia non quarerent, seipſos castrat propter regnum caelorum: ita ne tanta dementia quisq; est contrarius veritati, vt in carne factos eunuchos meliorem quam coniugatos locum in domo dei habere credat, & pio proposito continentiae, corpus vsq; ad contemptas nuptias castigat, seipſos non in corpore, sed in ipsa concupiscentiae radice castrantes, caelestem & angelicam vitam in terrena mortalitate meditantem, coniugatorum meritis pares esse contendat: & Christo laudati eos qui seipſos castrauerunt, non propter hoc seculum, sed propter regnum caelorum, Christianus contradicat, affirmans hoc praesenti vitae esse vtile, non futuram: Quid aliud istis restat, nisi vt ipsum regnum caelorum ad hanc temporalem vitam, in qua nunc sumus, asserant pertinere? Cur enim non & in hanc insaniam progrediatur caeca praesumptio? Et quid hac assertionem furiosus? Nam & si regnum caelorum aliquando Ecclesia etiam quae hoc tempore est appellatur, ad hoc vtiq; sic appellatur, quia futurae vitae sempiternaeq; colligitur. Quamuis ergo promissionem habeat vitae praesentis & futurae, in omnibus tamen bonis operibus suis non respicit quae videntur, sed quae non videntur. Quae enim videtur temporalia sunt, quae autem non videtur aeterna.

Nec sane spiritus sanctus tacuit quod contra istos impudētissime ac demētissime peruicaces aperit atq; incōcūsum valeret, eorumq; beluinum impetum ab ouibus suis in expugnabili munitione repelleret. Cum enim dixisset de spadonibus, Dabo eis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem multo quam filiorum atque filiarum: ne quis nimium carnalis existimaret in his verbis aliquid temporale sperandum, continuo subiicit, Nomen aeternum dabo eis, nec vnquam deerit: tanquam diceret, Quid tergiuersaris impia caecitas? quid tergiuersaris? quid serenitati veritatis nebulas tuae peruersitatis offundis? Quid in tanta scripturarum luce tenebras vnde insidieris inquiris? Quid temporale tantummodo vtilitate promittis continetibus sanctis? Nomen aeternum dabo eis. Quid ab omni concubitu immunes, & eo quoque ipso quo hinc sese abstinent, ea quae sunt domini cogitantes, quomodo placeat domino, ad terrenam comoditate referre conaris? Nomen aeternum dabo eis. Quid regnum caelorum propter quod seipſos castrauerunt sancti spadones, in hac tantum vita intelligendum esse cōtēdis? Nomen aeternum dabo eis. Et si forte hic ipsum aeternum pro diuturno conaris accipere, addo, accu-mulo, inculco, Nec vnquam deerit. Quid quærīs amplius? Quid dicis amplius? Aeternum hoc nomen, quicquid illud est, spadonibus dei, quod vtiq; gloria quadam propria excellētēq; significat, non erit commune cum multis: quis in eodem regno & in eadem domo constitutus. Na ideo fortassis & nomen dictum est, quod eos quibus datur distinguit a ceteris.

Quid sibi ergo vult, inquit, ille denarius, qui opere vineae terminato aequaliter omnibus redditur, siue iis, qui a prima hora, siue iis qui vna hora operati sunt? Quid vtiq; nisi aliquid significat quod omnes communit

A muniter habebunt, sicuti est ipsa vita aeterna, ipsum regnum caelorum, ubi erunt omnes quos deus praedestinavit, vocauit, iustificauit, glorificauit? Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hic est ille denarius, merces omnium. Stella tamen ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. Haec sunt merita diuersa sanctorum. Si enim caelum significaretur illo denario, nonne in caelo esse, omnibus est commune syderibus? Et tamen alia est gloria Solis, alia Lunae, alia stellarum. Si denarius ille pro sanitate corporis poneretur, nonne cum recte valemus, omnibus membris communis est sanitas, & ipsa si vsq; in mortem permaneat, pariter & aequaliter omnibus inest? Et tamen posuit deus membra, singulis quodque eorum in corpore pro vt voluit, vt nec totum sit oculus, nec totum auditus, nec totum odoratus: & quicquid est aliud, habet suam proprietatem, quauis aequaliter habeat cum omnibus sanitate: ita quia ipsa vita aeterna pariter erit omnibus sanctis, aequalis denarius omnibus attributus est. Quia vero in ipsa vita aeterna distincte fulgebunt lumina meritorum, multae sunt mansiones apud patrem: ac per hoc in denario quidem non impari, non viuet alius prolixius: in multis autem mansionibus honoratur alius aelio clarius. Pergite itaq; sancti dei, pueri ac puellae, mares ac feminae, caelibes & innuptae, pergitte perseverate in finem. Laudate dominum dulcius, quem cogitatis vberius: sperate feliciter, cui seruitis instatius: amate ardentius, cui placetis attentius. Lūbis accinctis & lucernis ardentibus expectate dominum quando veniat a nuptiis. Vos afferetis ad nuptias agni canticum nouum quod cantabitis in citharis vestris. Hoc est, in cordibus dicatis laudibus. Non vtiq; tale quale catat vniuersa terra, cui dicit, Caritate domino caritatem nouam, caritate domino vniuersa terra: sed tale quale nemo poterit dicere nisi vos. Sic enim vos vidit in Apocalypsi quidam praeter ceteris dilectus agno, qui discumbere super pectus eius solitus erat, & bibebat & eructabat mirabilia super caelestia dei verbum. Ipse vos vidit duodecies duodena milia sanctorum citharodorum illibatae virginum in corpore, inuiolatae veritatis in corde, & quia sequimini agnum quocumq; ierit, scripsit ille de vobis. Quod ire putamus hunc agnum? Quod nemo eum sequi vel audeat vel valeat nisi vos. Quod putamus eum ire? In quos saltus & prata? Vbi credo sunt grammata gaudia, non gaudia seculi huius vana, insanie mentes, nec gaudia qualia in ipso regno dei ceteris non virginibus erunt, sed a ceterorum omnium gaudiorum sorte distincta: gaudium virginum Christi, de Christo, in Christo, cum Christo, post Christum, per Christum, propter Christum: gaudia propria virginum Christi: Non sunt eadem, non virginum quauis Christi. Nam sunt alia alia, sed nullis talia. Ite in hac, sequimini agnum, quia & agni caro vtiq; virgo. Hoc enim in se retinuit auctus, quod t matri non abstulit conceptus & natus. Merito eum sequimini virginitate cordis & carnis, quocumq; ierit. Quid est eum sequi, nisi imitari? Quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, sicut ait Apostolus Petrus, vt sequamur vestigia eius. Hunc in eo quisque sequitur in quo imitatur, non in quantum filius hominis, quae oportebat in se praebuit imitanda: & multa in illo ad imitandum omnibus proponuntur, virginitas autem carnis non omnibus: non enim habet quid faciat vt virgines sint, in quibus iam factum est vt virgines non sint. Sequatur itaque agnum ceteri fideles, qui virginitate corporis amiserunt: non quocumq; ille ierit, sed quousque ipsi poterint.

D tuerint. Possunt autem vbiq; praeter eum in decore virginitatis incedit. Beati pauperes spiritu, imitami eum, qui propter vos pauper factus est cum diues esset. Beati mites, imitami eum qui dixit, Discite a me quoniam mitis sum & humilis corde. Beati lugentes, imitami eum qui fletit super Hierusalem. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, imitami eum, qui dixit, Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. Beati misericordes, imitami eum qui vulnerato a latronibus & in via iacenti semiviuo desperatoq; subuenit. Beati mudo corde, imitami eum qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Beati pacifici, imitami eum qui pro suis persecutoribus dixit, Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, imitami eum qui pro vobis passus est, relinques vobis exemplum, vt sequamini vestigia eius. Haec qui imitantur, in his agnum sequuntur. Sed certe etiam coniugati possunt ire per ista vestigia, & si non perfecte in eadem forma ponentes pedem, verumtamen in eisdem semitis gradientes. Sed ecce ille agnus graditur itinere virginali, quomodo possit eum ibunt qui hoc amiserunt quod nullo modo recipiunt. Vos ergo vos ite post eum virgines eius: vos illic ite post eum, quia propter hoc bonum vnum quocumq; ierit sequimini eum: ad quodlibet enim aliud sanctitatis donum, quo eum sequantur, hortari possumus coniugatos, praeter hoc quod irreparabiliter amiserunt. Vos itaque sequimini eum, tenendo perseveranter quod vovistis, ardentem facite cum potestis, ne virginitatis bonum a vobis pereat, cui facere nihil potestis vt redeat. Videbit vos cetera multitudo fidelium, quae agnum ad hoc fecit qui non potest: videbit, nec inuidebit: & collatando vobis, quod in se non habet, habebit in vobis. Nam & illud canticum nouum proprium vestrum dicere non poterit, audire autem poterit, & delectari vestro tam excellenti bono. Sed vos qui & dicetis & audietis, quia & hoc quod dicetis a vobis audietis, feliciter exultabitis, iucundiusq; regnabitis. De maiore tamen vestro gaudio nullus merror erit, quibus hoc deerit. Agnus ille qui ppe quem vos quocumq; ierit sequimini, nec eos deseret, qui eum quo vos non valent sequi. Omnipotentem agnum loquimur. Et vobis praebit, & ab eis non abibit, cum erit deus omnia in omnibus. Et qui minus habebunt, a vobis non abhorrebunt. Vbi enim nulla est inuidia, consois est differentia. Praesumite itaque, fidenter, roboramini, permanete qui vouetis & redditis domino deo vestro vota perpetuae continentiae, non propter praesens seculum, sed propter regnum caelorum.

Vos etiam qui hoc nondum vovistis, qui potestis capere capite, perseveranter currite vt comprehendatis. Tollite hostias quasque suas, & introite in atria domini, non ex necessitate, sed potestatem habentes vestrae voluntatis. Neque enim, sicut non mox habetis, non occides: ita dici potest, non nubes. Illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiant ista, laudatur: nisi fiant illa, danantur. In illis dominus debitum imperat vobis, in his autem si quid amplius supererogaueritis, in redeundo reddet vobis. Cogitate quicquid illud est, in muro eius locum nominatum meliorem multo quam filiorum atque filiarum. Cogitate illic nomen erit? Quicquid tamen erit, aeternum erit. Hoc credendo & sperando & amando, potuistis coniugia non deuitare prohibita, sed transuolare concessa. Vnde huius muneris magnitudo, ad quod capeſſendum pro nostris viribus hortati sumus: quanto

1. Corin. 7.
1. Corin. 15.
Esaie. 58.
1. Corin. 9.
Ca. XXIII.
Math. 19.
1. Corin. 1.
Caput XXIII.
Esaie. 56.
Math. 19.
Psal. 77.
Esaie. 56.

Roma. 8.
1. Corin. 15.
Ibidem.
1. Corin. 12.
Ioan. 14.
Caput XXVII.
Luc. 12.
Apoca. 14.
Psal. 95.
Apoca. 14.
Psal. 39.
I. Petri. 2.
Ioan. 1.
Apoca. 14.
Caput XXVIII.

Math. 5.
2. Corin. 8.
Math. 5.
Math. 11.
Matt. 5.
Luc. 19.
Math. 5.
Ioan. 4.
Math. 5.
Luc. 10.
Math. 5.
1. Petri. 2.
1. Petri. 2.
Luc. 23.
Math. 5.
1. Petri. 2.
Ca. XXIX.
Apoca. 14.
1. Corin. 15.
1. Corin. 15.
Psal. 75.
Cap. XXX.
Math. 19.
1. Corin. 9.
Psal. 85.
Exod. 20.
Luc. 10.
Esaie. 56.
Ca. XXXI.

G quanto est excellentius atq; diuinitus, tanto magis admonet sollicitudinem nostram, nō solum de gloriosissima castitate, verum etiam de ditissima humilitate aliquid loqui. Cum ergo perpetuæ continentie professores se coniugatis comparantes, secundum scripturas comperint eos infra esse, & opere & mercede, & voto & premio: statim veniat in mentem quod scriptum est, **Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam.** Mensura humilitatis cuiq; ex mensura ipsius magnitudinis data est: cui est periculosa superbia, quæ amplius amplioribus insidiatur. Hæc sequitur inuidia, tanquam filia pedis sequa. Eâ quippe superbia continuo parit nec vnquam est sine tali prole atque comite. Quibus duobus malis, hoc est superbia & inuidia, diabolus præest. Itaq; contra superbiã matrem inuidia maxime militat vniuersa disciplina Christiana. Hæc enim docet humilitatē, qua & acquiritur & custodiatur: de qua cum dictū esset, Charitas non æmularur: velut si causam quæreremus vnde fiat vt non æmuletur, continuo subdidit, Non inflatur: tanq̄ diceret, ideo non habet inuidiam, quia nec superbiã. Doctor itaque humilitatis Christus primo semetipsum exinanivit formam serui accipiens, in similitudinē hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliavit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortē, mortem autē crucis. Ipsa vero doctrina eius quā attēte insinuet humilitatē, atq; huic percipiendē vehementer insinuat, quis explicare facile possit, atq; in hæc rem demonstrandā testimonia cuncta cōgerere? Hoc facere conetur vel faciat quisquis seorsum de humilitate voluerit scribere: huius autē operis aliud propositum est, quod de tam magna re susceptum est, vt ei maxime sit cauenda superbia. Proinde pauca testimonia quæ dominus in mētem dare dignatur, ex doctrina Christi de humilitate cōmemoro, quæ ad id quod intendi fortasse sufficiant. Sermo eius quē primū prolixiorē ad discipulos habuit, inde cepit, Beati pauperes spiritus, quoniam ipsorum est regnum cœlorū: quos sine vlla cōtrouersia humiles intelligimus. Fidem Centurionis illius ideo præcipue laudauit, nec se inuenisse in Israël dixit tantam fidem, quia ille tam humiliter credidit vt diceret, Non sum dignus vt sub tectū meū intres: Vnde nec Matthæus ob aliud eum dixit accessisse ad dominū, cū apertissime Lucas insinuet, q̄ non ad eū ipse venerit, sed amicos suos miserit, nisi quia fidelissima humilitate magis ipse accessit q̄ illi quos misit. Vnde & illud propheticū est, Excelsus dominus & humilia respicit, excelsa autē à longe cognoscit: vtique tanquam non accedentia. Hinc & illi mulieri Chananeæ dicit, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis: quam superius canē appellauerat, nec ei panem filiorum proiciendū esse responderat, Quod illa humiliter accipiens dixerat, Ita domine, nam & canes edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Ac sic quod assiduo clamore non impetrabat, humili cōfessione promeruit. Hinc illi duo proponuntur orantes in templo, vnus Pharisæus, & alter Publicanus, propter eos, qui sibi iusti vidētur, & spernunt ceteros: & enumerationi meritorū, præfertur cōfessio peccatorū. Et vtique deo gratias agebat Pharisæus, ex his in quibus sibi multum placebat, Gratias, inquit, tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines, iniusti, raptores, adulteri, sicut & Publicanus iste: Ieiuno bis in sabbato, decimas de omnī quæcunq; possideo. Publicanus autem de longinquo stabat, nec oculos ad cœlum audebat leuare, sed percutiebat pectus suū dicens, Deus pro-

pitius esto mihi peccatori. Sequitur autem diuina sententia, Amen dico vobis, descendit iustificatus de templo Publicanus magis q̄ ille Pharisæus. Deinde causa ostenditur, cur hoc iustū sit, Quoniam is qui se exultat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Fieri ergo potest, vt quisq; & mala vera demittet, & vera bona in se cōsideret, & de his patri luminū gratias agat, à quo descendit omne datum optimū, & omne donum perfectū: & tamen elationis vitio reprobetur, si aliis peccatoribus maximeq; peccata in oratione cōfiteatur, vel sola cogitatione quæ corā deo est, superbus insultet, quibus nō exprobratio cum inflatione, sed miseratio sine desperatione debetur. Quid illud q̄ querentibus inter se discipulis quisnam eorū maior esset, puerum paruulū cōstituit ante oculos eorum dicens, Nisi fueritis sicut puer iste, nō intrabitis in regnū cœlorū: nōne humilitatem maxime cōmēdauit, & in ea meritū magnitudinis posuit: vel eum filius Zebedei latera eius in sedīū sublimitate cōcupiscentibus ita respondit, vt passionis eius calicem bibendū potius cogitarent, in quo se humiliavit vsq; ad mortem, mortem autem crucis, q̄ superbo appetitu præferri ceteris postularent: quid ostēdit nisi eis se futurū altitudinis largitorem, qui eū doctorem humilitatis antea sequerentur? Iam vero q̄ exiturus ad passionē lauit pedes discipulis, monuitq; apertissime vt hoc facerent discipulis atque cōferuis, quod eis fecisset magister & dominus, quantum cōmēdauit humilitatem, cui commendandæ etiam illud tempus elegit, quo eum proxime moriturum cum magno desiderio contuebatur: hoc vtique præcipue memoria retenturi, quod magister imitandū vltimum demonstrasset: ait ille, hoc facite: quod vtique & potuit & aliis ante diebus, quibus cum eis fuerat conuersatus: quod si fieret, hoc ipsum quidem traderetur, sed vtique non sic acciperetur. Cum ergo Christianis omnib; custodiendā sit humilitas quādoquidē à Christo Christiani appellatur, cuius Euangeliū nemo diligenter intuetur, qui non eum doctore humilitatis inueniat: tum maxime virtutis huius sectatores & conseruatores eos esse cōuenit, qui magno aliquo bono ceteris eminent, vt magnopere curent illud quod primitus posui, Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam. Proinde quia perpetua continentia maximeq; virginitas, magnum bonum est in sanctis dei, vigilantissime cauendum est, ne superbia corrumpatur. Curiosas & verbosas malas inuuptas Paulus Apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex ocio. Simul autē, inquit, & ociose discunt circūire domos, non solum autē ociose, verum etiam curiose & verbosæ, loquentes quæ non oportet. De his superius dixerat, Iuniores autem viduas euita. Cum enim in deliciis egerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primā fidem irritam fecerunt: id est, in eo quod primo vouerant non steterunt. Nec tamen ait, nubunt: sed, nubere volunt, multas enim earū reuocat à nubendo, non amor præclari propositi, sed aperti dedecoris timor, veniens & ipse à superbia, qua formidatur magis hominibus displicere q̄ deo. Hæc igitur, quæ nubere volunt & ideo non nubunt, quia impune non possunt, quæ melius nubere quam vberentur, id est: quæ occultā flāma concupiscentiæ in ipsa concupiscentia vastarentur, quas ponit professoris & piget confessionis, nisi correctum cor dirigant, & dei timore rursus libidinem vincant, in mortuis deputandæ sunt: siue in deliciis agant, vnde dicit Apostolus, Quæ autē in deliciis agit, viuens mortua est, siue in laboribus

A laboribus atque ieiuniis, nulla cordis correctione superfluis, & magis ostentationi quàm emendationi seruientibus. Non ergo talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur, & conscientia vulneri cruentatur. Nec ebriosi aut auaris, aut alio quolibet dānabilis morbi genere iacentibus, cū habeant corporalis continentie professionem, moribusq; peruersis à suo nomine dissonent, hanc magnam sollicitudinē pie humilitatis impono: nisi forte in his malis etiam ostentare se audebunt, quibus nō sufficit quod eorum supplicia differuntur. Nec de his ago, in quibus est quidā placendi appetitus, aut elegantiore vestitu q̄ tanta professionis necessitas postulat, aut capitis ligamento notabilis: siue pro tumidis vmbonibus capillorū, siue tegminibus ita teneris vtuntur, vt retiola subtus posita appareant: his nondum de humilitate, sed de ipsa castitate vel integritate pudicitie danda præcepta sunt. Da mihi profitentem perpetuam continentiam, atque his & eiusmodi carentem omnibus, & maculis & vitiiis morum, huic superbiam timeo, huic tam magno bono ex elationis tumore formido, quo magis lineis vnde sibi placeat, eo magis vereor, ne sibi placēdo illi displiceat, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Certe præcipuum magisterium & virginalis integritatis exemplū in ipso Christo contūdum est. Quid ergo amplius continentibus de humilitate præcipiam, quàm quod ille qui omnibus dicit, Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde: cum magnitudinem suam supra cōmemorasset. Et id ipsum volēs ostēdere, quantum propter nos quantillus effectus est: Cōfiteor, inquit, tibi pater domine cœli & terræ, quoniam abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, ita pater, quoniam sic placitum est coram te, Omnia mihi tradita sunt à patre meo, & nemo cognoscit filium nisi pater, & nemo cognoscit patrem nisi filius, & qui voluerit filius reuelare: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Ille ille cui omnia tradidit pater, & quem nemo agnoscat nisi pater, & qui patrem solus agnoscat, & qui voluerit reuelare: non dicit, Discite à me mundum fabricare, aut mortuos resuscitare: sed, quia mitis sum & humilis corde. O doctrinam salutarē, o magistrum dominūq; mortaliū, quibus mors poculo superbie propinata atq; trāsmissa est. Noluit docere lquod ipse nō esset, noluit tubere: quod ipse non faceret. Video te bone lesu oculis fidei, quos aperuisti mihi, tanq̄ in cōcione generis humani clamantem atq; dicentem, Venite ad me & discite à me. Quid obsecro te, per quæ facta sunt omnia fili dei, & idem qui factus es inter omnia fili hominis: Quid vt discamus à te, venimus ad te: Quoniam mitis sum, inquit, & humilis corde. Hucine redacti sunt omnes thesauri sapientie & scientie absconditi in te, vt hoc pro magno discamus à te, quoniam mitis es & humilis corde: Itane magnum est esse paruū, vt nisi à te qui tam magnus es fieret, disci omnino non posset? Ita planē. Nō enim aliter inuenitur requies animæ, nisi inquieto tumore digesto, quo magna sibi erat, quando tibi sana non erat. Audiant te, & veniant ad te, & mites atque humiles esse discant à te, qui misericordiam & veritatem tuam requirunt, tibi viuendo, tibi non sibi. Audiat hoc laborans & oneratus, qui sarcina premittur, vt oculos ad cœlum leuare non audeat, percutiens pectus ille peccator & propinquans de longinquo. Audiat centurio, non dignus cuius tectum subires. Audiat Zachæus maior publicanorum, quadrupla restituens lucra damnabilium peccatorum. Audiat mulier in ciuitate peccatrix, tanto lachrymosior pedibus tuis, quanto fuerat alienior à vestigijs tuis. Audiat meretrices & publicani, qui scribas & Pharisæos præcedunt in regnum cœlorum. Audiat omne genus agrorum, cum quibus tibi pro crimine sunt obiecta conuiuia, videlicet quasi à sanis qui medicum non quærebant, cū non veneris vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Hi omnes cum conuertuntur ad te, facile mitescent & humiliantur coram te, memores iniquissimæ vitæ suæ, & indulgentissimæ misericordie tuæ, quia vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia. Sed respice agmina virginum, puerorum, puellarumq; sanctarū: in Ecclesia tua eruditum est hoc genus, illic tibi à maternis vberibus pullulauit, nomen tuum ad loquendum linguam soluit, nomen tuum velut lac infantie suæ fluxit infusum. Non potest quisquam ex hoc numero dicere, Qui prius fui blasphemus & persecutor & iniuriosus sed misericordiam consecutus sum, quoniam ignorans feci in incredulitate: immo etiam quod non iustitiam, sed tantummodo volentibus arripendū proposuisti dicens, Quis potest capere capiat: arripuerunt, vouerunt, & propter regnum cœlorum seipos, non quia minatus es, sed quia hortatus es, castrauerunt. His inelama, hi te audiāt, quoniam tu mitis es, & humilis corde. Hi quanto magis sunt, tanto humiliat se in omnibus, vt coram te inueniant gratiam. Iusti sunt, sed nunquid sicut tu iustificanti impiū? Casti sunt, sed eos in peccatis matres eorum in vteris aluerūt. Sancti sunt, sed tu etiam sanctus sanctorum. Virgines sunt, sed nati etiam ex virginibus non sunt. Et spiritu & carne integri sunt, sed verbū caro factum non sunt. Et tamen dicant nō ab eis, quibus peccata dimittis, sed à te ipso agno dei, qui tollis peccata mundi, quoniam mitis es & humilis corde. Non ego te anima pie pudica, quæ appetitum carnalem nec vsq; ad concessum cōiugium relaxasti, quæ discelerum corpus nec successori propagando indulgisti, quæ fluitantia membra terrena in cœli consuetudinem suspendisti: nō ego te vt discas humilitatē ad publicanos & peccatores mitto, qui tamen in regnum cœlorū præcedūt superbos, nō ad hos mitto. Indigni sunt enim, qui ab immunditia voragine liberati sunt, vt ad eos imitandos mittaris illibata virginitas: ad regem cœli te mitto, ad eum per quem creati sunt homines, & qui creatus est inter homines propter homines, ad speciosum forma præ filiis hominum & contemptum à filiis hominū, pro filiis hominum, ad eū qui dominas angelis immortalibus, nō de dignatus est seruire mortalibus. Eum certe humilē non iniquitas sed charitas fecit: charitas quæ non emulatur, nō inflatur, nō quærit quæ sua sunt: quia & Christus nō sibi placuit, sed sicut scriptum est de illo, Opprobria exprobrantiū tibi ceciderūt super me. Vade veni ad eum & discite, quoniam mitis est & humilis corde. Non ibis ad eum qui oculos ad cœlum leuare nō audebat onere iniquitatis, sed ad eū qui de cœlo descendit pondere charitatis. Non ibis ad eā quæ domini sui pedes lachrymis rigauit, quærens indulgentiā grauium peccatorum: sed ibis ad eum qui cum daret indulgentiam omnī peccatorum, lauit pedes seruorū suorū. Noui dignitatem virginitatis tuæ, non tibi propono imitandū publicanum humiliter accusantem delicta sua, sed timeo tibi pharisæū superbe iactantem merita sua. Nō dico esto qualis illa de qua dictum est, Dimittantur ei peccata multa, quoniam

Matth. 8.
D
Luc. 19.
Luc. 7.
Matth. 21.
Matth. 9.
Roma. 5.
Timo. 1.
E
Matth. 19.
Caput
XXXVII.
Matth. 11.
Ecclesiastici
3.
Roma. 4.
Psal. 5.
Ioan. 1.
F
Psal. 44.
1. Corin. 13.
Psal. 68.
Matth. 11.
Luc. 18.
Luc. 7.
Ioan. 13.
Luc. 18.
Luc. 7.
z iij quoniam

† aliis curis
ma.
Ecclesiastici
3.
† aliis, diaboli
diaboli est.
1. Corin. 13.
Philip. 2.
Caput
XXII.
Matth. 3.
Matth. 8.
Luc. 7.
Psal. 137.
Matth. 15.
Luc. 18.

K
Iacob. 11.
Marth. 12.
Marth. 20.
Philip. 2.
Ioan. 13.
† aliis, at ille
hoc fecit illo
tempore
quod vtique
Caput
XX XIII.
Ecclesiastici
3.
Timo. 5.
Caput
XX XIII.
1. Corin. 7.
Timo. 3.

Iacob. 4.
Caput
XXXV.
Matth. 11.
Iacob. 11.
Caput
XXXVI.
Matth. 11.
Luc. 18.

G quoniam dilexit multum. Sed metuo ne cum tibi modicum dimitti putas, modicum diligas. Metuo inquam tibi vehementer, ne cum te agnum quocūq; ierit fecuturam esse gloriaris, cum pra' timore superbiae sequi per angustia non possis. Bonum est tibi o anima virginalis, vt sic quomodo virgo es, sic omnino seruans in corde quod renata es, seruans in carne q' nata es, concipias tamen a timore f' domini & parturias spiritu saluti. Timor quidem non est in charitate, sed perfecta, sicut scriptura dicit, charitas foras mittit timorem, sed timorem hominum, non dei timore, temporalium malorum, non diuini in fine iudicij. Noli altum sapere, sed time. Ama dei bonitatem, time feueritatem, vt r'que te superbam esse non sinat. Amando enim times, ne amatum & amantem grauitur offendas. Nam que grauior offensus quam vt superbia illi displiceas, qui propter te superbis displicuit? Et vbi magis esse debet timor ille castus permanens in seculu seculi, q' in te, que non cogitas quae sunt mundi, quomodo placeas coniugi, sed quae sunt domini, quomodo placeas domino? Ille alius timor no est in charitate: iste autem castus non recedit a charitate. Si non amas, time ne pereas: si amas, time ne displiceas. Illum timorem charitas foras mittit: cum isto introcurrit. Dicit Apostolus Paulus etiā, Non enim accepimus spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepimus spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Illum cum timorem credo dicere, qui datus erat in veteri testamento, ne amitterentur temporalia bona, que deus promiserat, nondum sub gratia filii, sed sub lege adhuc seruus. Est etiam timor ignis aeterni, propter quem deuitandum deo seruire, nondum est vtique perfecta charitatis. Aliud est enim desiderium praemij, aliud formido supplicij. Aliae voces sunt, Quod abibo a spiritu tuo, & quod a facie tua fugiam: & aliae voces sunt, Vnam petij a domino hanc requiram, vt inhabitem in domo domini per omnes dies vitae meae, vt cōtemper delectationem domini, & protegar a templo ei'. Et, Ne auertas faciem tuā a me. Et, Desiderat & deficit anima mea in atria domini. Illas voces non habuerat, qui oculos non audebat leuare ad caeli, & quae rigabat lachrymis pedes ad impetrandam veniam grauium peccatorum. Has autem tu habeto, quae sollicita es ea, quae sunt domini, vt sis sancta & corpore & spiritu. Illis vocibus comitatur timor, qui tormentum habet, quem perfecta charitas foras mittit. His autem vocibus comitatur timor domini castus permanens in seculu seculi. Et vtrique generi dicendū est, Noli altum sapere, sed time: vt homo nec de suorum peccatorū defensione, nec de iustitiae praesumptione se extollat. Nam & ipse Paulus qui dixit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterū in timore: tamen timore comite charitatis ait, Cum timore & tremore multo fui apud vos. Et ea sententia quam com memorauit, ne aduersus fractos oleae ramos insertus superbiret oleaster, ipse vsus est dicens, Noli altum sapere, sed time: ipse omnia membra Christi generaliter admonens ait, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini, Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate: ne ad vetus testamentū videatur pertinere quod scriptum est, Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Et quae magis mēbra corporis sancti quod est ecclesia, curare debent vt super ea requiescat spiritus sanctus, q' illa que virginali proficitur sanctitate? Quomodo autem requiescit vbi non inuenit locum suum? Quid autē aliud quam cor humiliatum quod impleat,

non vnde resiliat: quod erigat, nō quod deprimat: cum apertissime dictū sit, Super que requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & tementē verba mea? Iam iuste viuīs, iam pie viuīs, pudice, sancte, virginali castitate viuīs: adhuc tamen hic viuīs, & non humiliaris audiendo, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Non te a praesidenti elatione reuerberat, Vt mundo ab scandalis? Non contremiscis ne deputeris in multis, quarum refrigescit charitas, quonia abūdat iniquitas? Non percuteis pectus cum audis, Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat? Inter haec diuina monita & humana pericula, ita ne adhuc virginibus sanctis humilitatē persuadere laboramus? An vero propter aliud credendū est permittere deū, vt miscantur numero professionis vestrae multi & multae casuri & casura, nisi vt his cadentibus timor vester augeatur, quo superbia cōprimatur, quam sic odit deus, vt contra hanc vnam se tantū humiliarit altissimū? Nisi forte reuera ideo minus timebis magisq; inflaberis, vt modicū diligas eū, qui te tantum dilexit, vt traderet semetipsum pro te: quia modicū tibi dimisit, viuenti videlicet a puritā religiose, pudice, pia castitate, illibata virginitate: quasi vero nō tu multo ardentius diligere debeas eum, qui flagitiosis ad se conuersis quacūq; dimisit, in ea te cadere non permisit? Aut vero ille pharisaeus, qui propterea modicum diligebat, quia modicum sibi dimitti existimabat: nūquid ob aliud hoc errore excabatur, nisi quia ignorans dei iustitiā, & suā quarens cōstituere, iustitiā dei subiectus nō erat? Vos autem genus electum, & in electis electius virginei chori sequentes agnū: etiā vos gratia salui facti estis per fidē: & hoc non ex vobis, sed dei donū est, non ex operibus, ne forte quis extollatur: ipse enim sumus figmentū, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quae praeparauit deus vt in illis ambulemus. Ergo ne hunc quanto eius donis ornatiores estis, tāto minus amabitis? Auertit ipse tam horrendā demēntiam. Proinde quonia verū veritas dixit, q' ille cui modicum dimittitur, modicum diligit: vos vt ardentissime diligatis, cui diligendo a coniugiorum nexibus liberi vacatis, deputate vobis tanq' omnino dimissum, quicquid mali a vobis non est illo regente commissum. Oculi enim vestri semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes vestros. Et nisi dominus custodierit ciuitatem, inuaniū vigilat, qui custodit eā. Et de ipsa continentia loquens Apostolus ait, Volo autē omnes homines esse sicut me ipsum: sed vnusquisque propriū donum habet a deo, alius sic, alius autē sic. Quis ergo donat ista? Quis distribuit propria vnique sicut vult? Nempe deus apud quem non est iniquitas. Ac per hoc qua aequitate ille faciat alios sic, alios autem sic: homini nosse aut impossibile, aut omnino difficile est. Quin tamen aequitate faciat dubitare fas non est. Quid itaq; habes quod nō accepisti? aut qua peruersitate minus diligis a quo amplius accepisti? Quapropter haec prima sit induenda humilitatis cogitatio, ne a se sibi putet esse dei virgo quod talis est, ac nō potius hoc donum optimum desuper descendere a patre luminū, apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio. Ita enim nō putabit modicum sibi dimissum vt modicum diligit: & ignorās dei iustitiā, ac suam volens constituere, iustitiā dei nō subiiciatur. In quo vitio erat Simō ille quem superauit mulier, cui dimissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum. Sed cautius & verius cogitabit omnia peccata sic habenda tanquam dimittantur, a quibus deus custodit ne committantur.

K
Esaig. 66.
Iob. 7.
Matth. 18.
Matth. 24.
1. Corin. 10.
Caput. XL.
Lucae. 7.
Galat. 2.
L
Lucae. 7.
Roma. 10.
1. Petri. 2.
Apoca. 14.
Ephes. 2.
Psal. 24.
Psal. 126.
1. Corin. 7.
Cap. XLI.
Iacobi. 1.
Roma. 10.
Lucae. 7.

A Testes sunt voces piarum deprecationum in scripturis sanctis, quibus ostenditur, ea ipsa que praecipitur a deo, non fieri nisi dante atque adiuuante qui praecipit. Medaciter enim petuntur, si ea non adiuuante eius gratia facere possemus. Quid tam generaliter maximeq; praecipitur, q' obedientia, qua custodiuntur mandata dei? Et tamen hāc inuenimus optari, Tu, inquit, praecipisti mandata tua custodiri nimis. Deinde quid sequitur? Vtinam dirigatur via mea, ad custodiēdas iustificaciones tuas: Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua. Quod deum praecipisse supra posuit: hoc vt in se impleatur optauit: hoc fit vtique ne peccetur. Quod si peccatum fuerit, praecipitur vt poeniteat: ne defensione & excusatione peccati pereat superbiēdo, qui fecit, dum non vult poenitendo perire quod fecit. Etiam hoc a deo petitur vt intelligatur non fieri, nisi eo praestante a quo petitur. Pone, inquit, domine custodiā ori meo, & ostiū continentiae circum labia mea, Ne declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusaciones in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem. Si ergo & obedientia, qua eius mandata seruamus, sed poenitentia, qua peccata nostra non excusamus sed accusamus, optatur & petitur: manifestū est, quia cum fit, illo dante habetur, illo adiuuante cōpletur. Apertius etiam dicitur propter obedientiam, a domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volent. Et de poenitentia dicit Apostolus, Ne forte det illis deus poenitentia. De ipsa etiam continentia nōne apertissime dictum est, Et cum scirem quia nemo potest esse continens nisi deus det: & hoc ipsum erat sapientiae scire cuius esset hoc donum.

B Sed forte continentia donum dei est, sapientia vero sibi ipse homo praestat, qua illud donum non suum, sed dei esse cognoscat. Immo deus sapientes facit caecos, & testimonium dei fidele sapientiam praestat paruulis. Et si quis indiget sapientia, postulet a domino, qui dat omnibus affluenter, & non impropert, & dabitur ei. Sapientes autē esse virgines decet, ne lampades earū extinguantur. Quomodo sapientes, nisi non alta sapientes, sed humilibus consentientes? Dixit enim homini ipsa sapientia, Ecce pietas est sapientia. Si ergo nihil habes, quod non accepisti, noli altum sapere, sed time. Et noli modicum dilige, quasi a quo tibi modicum dimissum est: sed potius multum dilige, a quo multum tibi tributū est. Si enim diligit, cui donatum est ne redderet: quāto magis debet dilige, cui donatum est vt haberet? Nam quisquis ab initio pudicus permanet, ab illo regitur: Et quisquis ex impudico pudicus fit, ab illo corrigitur: Et quisquis vsq; in finem impudicus est, ab illo deferitur. Hoc autem ille occulto iudicio facere potest, iniquo nō potest. Et fortasse ideo latet, vt plus timeatur, & minus superbiatur. Deinde iam sciens homo, gratia dei se esse quod est, non incidat in aliū superbiae laqueū, vt de ipsa dei gratia se extollendo spernat ceteros. Quo vitio alius ille pharisaeus, & de bonis quae habebat deo gratias agebat, & tamen se super publicanū peccata confidentem extollebat. Quid igitur faciat virgo, quid cogitet, ne se extollat super eos velleas qui hoc tam magno dono carent? Neque enim simulare debet humilitatem, sed exhibere: nam simulatio humilitatis maior superbia est. Idcirco scriptura volens ostendere veracem humilitatem esse oportere, cum dixisset, Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus. Mox quoque subdidit, Et coram deo inuenies gratiam: vtique vbi se fallaciter humiliare non posset. Proinde quid dicemus? Est ne aliquid quod virgo dei veraciter cogitet vnde, se

fideli mulieri, non tantum vidua, verum etiam coniugata praefere non audeat? Non ergo reprobam dico: nam quis nesciat obedientem mulierem inobedienti virgini praeponebam? Sed cum ambae sint obedientes praecipit dei, ita ne trepidabit sanctam virginitatem etiam castis nuptiis, & continentiam praefere conubio, fructum centenum praere triceno? Immo vero non dubitet, hāc rem illi rei praepone. Hic tamen vel hac virgo obediens & deum timēs, illi vel illi mulieri obediēti & deum timenti se antefere non audeat, alioquin non erit humilis, & deus superbis resistit. Nisi ergo cogitabit Occulta scilicet dona dei, quae non nisi interrogatione tentationis, etiam semetipsum vnique declarant. Vt enim cetera taceam, vnde scit virgo, quāuis sollicita quae sunt domini, quomodo placeat domino: ne forte propter aliquam sibi incognitā mentis infirmitatem, nondum sit matura martyrio: illa vero mulier cui se praefere gestiebat, iam possit bibere calicem dominicae humilitatis, quem prius bibendum discipulis, amatoribus sublimitatis opposuit? Vnde inquam scit, ne forte ipsa nondum sit Thecla, iam sit illa Crispina? Certe nisi assit tentatio, nulla doni huius sit demonstratio. Hoc autem tam magnum est, vt eum fructum centenum quidam intelligant. Perhibet enim praclarissimum testimonium ecclesiastica auctoritas, in qua fidelibus notum est, quo loco martyres, & quo defunctae sanctimoniales ad altaris sacramēta recitentur. Sed quicquid significet foecunditatis illa diuersitas, viderint qui haec melius quam nos intelligunt: siue virginalis vita in cetero fructu sit, in sexageno vidualis, in triceno autem coniugalis: siue centena fertilitas martyrio potius imputetur, sexagena continentiae, & tricena conubio: siue virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat, sola vero in sexageno sit, coniugati autem tricenum ferentes ad sexagenum perueniant si martyres fuerint: siue quod probabilius mihi videtur, quoniam diuinae gratiae multa sunt munera, & est aliud alio maius ac melius: vnde dicit Apostolus, Aemulamini autem dona meliora: intelligendum est plura esse quam vt in tres differentias distribui possint. Primum ne continentiam vidualem aut in nullo fructu constituamus, aut ad coniugalis pudicitiae meritum deponamus, aut virginali gloriae coaeremus: aut coronam martyrij vel in habitu animi, etiam si desit tentationis examen, vel in ipsa passionis experientia constitutam, cuiuslibet illarum trium castitati sine villo incremento fertilitatis accedere existimemus. Deinde vbi ponimus, quod nulli ac multae ita custodiunt continentiam virginali, vt tamen non faciant quae dominus ait: Si vis esse perfectus, vade vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelis, & veni sequere me. Nec audeant eorum cohabitationi sociari, in quibus nemo dicit aliquid proprium, sed sunt eis omnia cōmunia. Nihil ne putamus fructificationis accedere virginibus dei cum hoc faciunt? Aut sine villo fructu esse virgines dei, etiā si hoc nō faciunt? Multa ergo sunt dona, & aliis alia clara ac superiora singulis. Et aliquando alter fructuosus est donis paucioribus, sed potioribus: alter inferioribus, sed pluribus. Et quemadmodum inter se vel coaerquetur vel distinguantur in accipiendis aeternis honoribus, quis hominum audeat iudicare, dum tamen constat & multa esse ista diuersa, & non ad praesens tempus, sed in aeternum prodesse meliora? Sed dominum tres arbitror voluisse fructificationis commemorare differentias, ceteras

D
Matth. 19.
Iacobi. 4.
1. Corin. 7.
Matth. 24.
Cap. XLV.
E
Matth. 13.
1. Corin. 12.
F
Matth. 19.
Acto. 4.
Cap. XLVI.
Matth. 19.

G intelligentibus reliquisse, Nam & alius Euangelista so- lum commemorauit centuplū, nunquid ideo putandus est alia duo, vel improbasse vel ignorasse, ac non potius intelligēda reliquisse: Sed vt dicere cōperā, siue centenus fructus sit deo deuota uirginitas, siue alio aliquo modo, vel quē cōmemorauimus, vel quē nō cōmemorauimus sic illa fertilitatis intelligēda distātia: nemo tamē, quantū puto, ausus fuerit uirginitatē p̄ferre martyrio, ac nemo dubitauerit hoc donū occultum esse, si examinatrici desit tentatio. Habet itaque uirgo quod cogitet, quod ei pro sit ad seruādā humilitatē, ne violet illā, quā supereminet donis omnibus charitatē, sine qua utique quacūque alia vel pauca vel plura vel magna vel parua habuerit, nihil est. Habet, in quā, quod cogitet vt nō inflet, nō amuletur: ita se scilicet bonū uirginale cōiugali bono multo amplius & melius profiteri, vt tamē nesciat utrū illa vel illa coniugata iam pati pro Christo possit, adhuc uero ipsa non possit, & in hoc ei parcat, quia infirmitas eius tētatione non interrogatur. Fidelis enim deus, ait Apostolus, qui non uos permittit tentari super id quod potestis, sed faciet cura tētatione etiam exitum vt possitis sustinere. Fortassis illi uel illa cōiugalis uitae retinentes in suo genere laudabilem modū, iam possint contra inimicum ad iniquitatē cogentem etiā laniatu uiscerum & effusione sanguinis dimicare: illi autem uel illa a pueritia continent, seq; castrantes propter regnum caelorum: nondū tamen ualēt talia uel pro iustitia uel pro ipsa pudicitia sustinere: Aliud est enim pro ueritate ac proposito sancto non consentire suadenti atq; blandienti, aliud non cedere etiā torquēti atq; ferienti. Latent ista in facultatibus & uiribus animorum, tētatione panduntur, experientia propalāt. Vt ergo quisque non infletur, ex eo qd uidet se posse, humiliter cogitet qd ignorat aliquid p̄stantius se fortasse nō posse: alios autem illud quo sibi gloriose notus est, nec habent nec profitentur, hoc quod ipse nō potest posse. Ita seruabitur nō fallaci sed ueraci humilitate, honore mutuo prauenientes, & alterutrū existimātes superiores sibi. Quid iam dicam de ipsa cautela & uigilantia non peccandi: Quis gloriabitur castum se habere cor: Aut quis gloriabitur mundū se esse a peccato? Integra est quidē ab utero matris sancta uirginitas: sed nemo, inquit, mundus in conspectu tuo, nec infans cuius est unius diei uita super terrā. Seruatur & in fide inuiolata quaedam castitas uirginalis, qua ecclesia uiri uero uirgo casta coaptatur: sed ille vnus uir, non tātum fideles mente & corpore uirgines, sed omnes omnino Christianos ab spiritalibus usq; ad carnales, ab Apostolis usque ad ultimos penitentes, tanq; a summis caelorum usque ad terminos eorum docuit orare, & in ipsa oratione dicere admonuit, Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittim⁹ debitoribus nostris: ubi per hoc quod petimus, quid etiā nos esse meminimus ostendit. Neque enim pro eis debitis, quae totius p̄teritae uitae, in baptismo per eius pacem nobis dimissa esse confidimus, nos p̄cepit orare dicentes, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittim⁹ debitoribus nostris, Alioquin hanc orationē catechumeni potius usq; ad baptismū orare deberent. Cum uero eam baptizati orant, p̄positi & plebes, pastores & greges, satis ostēditur in hac uita, quae tota tētatio est, neminem se tanq; ab oibus peccatis immunē debere gloriari. Proinde etiā uirgines dei irreprehensibiles quidē sequuntur agnū quocunq; ierit, & peccatorū purgatione p̄fecta & uirginitate seruata, quae non rediret amissa: sed quia ea-

dem ipsa Apocalypsis, ubi tales tali reuelati sunt, etiam K hinc eos laudat, qd in ore eorum non sit inuentum mendacium: meminerint etiā in hoc esse ueraces, ne se autē deant dicere non habere peccatū. Idem quippe Ioannes qui illud uidit hoc dixit, Si dixerimus quia peccatū non habemus, nos ipsos decipimus, & ueritas in nobis non est. Quod si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & iustus, ut dimittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate. Quod si dixerimus quoniam nō peccauimus, mendacē faciemus eum, & uerbum eius non erit in nobis. Hoc certe non illis aut illis, sed Christianis omnibus dicitur, ubi & uirgines se debent agnoscere. Sic enim erunt sine mendacio, quales in Apocalypsi apparuerunt. Ac per hoc quandiu nondū est in caelesti sublimitate p̄fectio, inuituperabiles facit in humilitate cōfessio. Sed rursus ne per occasionem huius sententiae, quisquā cum mortifera securitate peccaret, seq; trahendū permitteret, tanq; mox delendis facili cōfessione peccatis, cōtinuo subiecit, Filii mei, haec scripsi uobis ut non peccetis, Et si quis peccauerit, aduocatum habemus ad patre Iesum Christum iustum, & ipse propiciator est peccatorū nostrorum, Nemo itaq; a peccato tanq; rediturus abscedat, nec se huiusmodi quasi societatis pacto cum iniquitate cōstringat, ut eam cōfiteri magis q̄ cauere delectet. Sed quoniam etiam sagētib; uigilantibusq; ne peccent, subrepunt quodāmodo ex humana fragilitate peccata, quantum parua, quantum pauca, non tamen nulla: & eadē ipsa sunt magna & graui, si eis superbia incrementū & pondus adiecerit: a sacerdote quem habemus in caelis, si pia humilitate perimantur, tota facilitate purgantur. Sed non contendo cū eis, qui asserunt hominē posse in hac uita sine ullo peccato uiuere: nō contēdo, nō cōtradico. Fortasse enim ex nostra miseria magnos metimur, & cōparātes nosmet ipsos nobismet ipsis, nō intelligimus. Vnū scio, qd isti magni, quales non sum⁹, quales nodū experti sumus: quāto magni sunt, tāto humiliant se in omnibus, ut corā deo inueniant gratiam. Quilibet enim magni sint, nō maior est seruus domino suo, uel discipulus magistro suo. Et utiq; ille est dñs, qui dicit, Omnia mihi tradita sunt a patre meo: Et ille est magister, qui dicit, Venite ad me omnes, qui laboratis, & discite a me. Et tamen quid discimus: Quoniam mitis sum, inquit, & humilis corde. Hic dicit aliquis, Non est hoc iam de uirginitate sed de humilitate scribere, quasi uero quacūq; uirginitas, ac non illa quae secundū deum est, a nobis p̄dicanda suscepta sit. Quod bonū quāto magnum uideo, tāto ei ne pereat futuram superbiā pertimesco. Non ergo custodit bonum uirginale, nisi deus ipse qui dedit, & deus charitas est. Custos ergo uirginitatis charitas, locus autem huius custodis humilitas. Ibi quippe habitat, qui dixit, super humilem & quietum & trementē uerba sua, requiescere spiritu suo. Quid itaque alienū feci, si bonū quod laudauī, uolens tutius custodiri, curauī etiam locū p̄parare custodi: Fidēter enim dico, nec mihi ne irascātur timeo, quos ut meū sibi timeant sollicit⁹ moneo: facilius sequuntur agnū, & si non quocunq; ierit, certe quoulsq; potuerit, cōiugati humiles, q̄ superbiētes uirgines. Quomodo enim sequitur ad quem nō uult accedere? Aut quomodo accedit ad quē non uenit ut discat, quoniam mitis est & humilis corde? Illos proinde sequētes agnū quocūque ierit dicit, in quibus prius ipse ubi caput inclinet inuenit. Nam quidam superbus & dolosus hoc ei dixerat, Domine sequor te quocunq; ieris: Cui respondit, Vulpes foueas habent, & uolatilia caeli

A caeli nidos, filius autem hominis nō habet ubi caput suū reclinet. Arguebat nomine uulpiū astutam dolositatem, & nomine uolucrum uentosam elationem, in quo ubi requiesceret piā non inueniebat humilitatem. Ac per hoc nūquam omnino secutus est dominum, qui se promiserat, non usque ad quēdam p̄fectum, sed omnino quocunq; ierit secuturum. Quapropter hoc agite uirgines dei, hoc agite, sequimini agnū quocūq; ierit. Sed prius ad eū quā sequamini, uenite & discite, quoniam mitis est & humilis corde: humiliter ad humilem uenite si amatis, & ne discedatis ab illo ne cadatis. Qui enī timet ab illo discedere, rogat & dicit, Non ueniat mihi pes superbiā. Pergite uia sublimitatis, pede humilitatis. Ipse exultat humiliter sequentes, quem descendere non piguit ad iacentes. Dona eius illi seruanda committite, fortitudinem uestram ad illum custodite. Quicquid mali ipso custodiente non committitis, tāquam remissum ab illo deputate: ne modicum uobis existimantes dimissum, modicum diligatis, & tudentes pectora publicanos ruinosa iactantia contemnat. De uiribus uestris expertis caueat, ne quia ferre aliquid potuistis inflexibilem in expertis autem orate, ne supra quā potestis ferre, tētemini. Existimate aliquos in occulto superiores, quibus estis in manifesto meliores. Cū aliorum bona, forte ignota uobis, benigne creduntur a uobis, uestra uobis nota nō comparatione minuuntur, sed dilectione firmantur. Et quā forte adhuc desunt, tāto dantur facilius, quanto desiderantur humiliter. Perseuerantes in numero uestro p̄beant uobis exemplū, cadentes autem augeant timorem uestrum. Illud amate ut imitemini, hoc lugete ne infleximini. Iustitiam uestrā nolite statuere, Deo uos iustificanti subdite: ueniā peccatis donate alienis, orate pro uestris: futura uigilando uirare, p̄terita consistendo delete. Ecce iam tales estis, ut professae atque seruae uirginitati, ceteris etiā moribus congruatis. Ecce iam non solum homicidiis, sacrificiis diabolicis & abominationibus, furtis, rapinis, fraudibus, periuriis, ebriofitatibus, omniq; luxuria & auaritia, simulationibus, emulationibus, impietatibus, crudelitibus abstinetis: uerum etiam illa quae leuiora uel sunt uel putantur, non inueniuntur nec oriuntur in uobis, non improbus uultus, non uagi oculi, non infrensis lingua, non petulans risus, non scurrilis iocus, non indecens habitus, nō tumidus aut fluxus incessus. Iam nō redditis malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Iam postremo illam mensuram dilectionis impletis, ut ponatis animas pro fratribus uestris. Ecce iam tales estis, quia & tales esse debetis. Haec addita uirginitati, angelicam uitam hominibus, & caeli mores exhibent terris. Sed quanto magni estis, quicunq; ita magni estis, tāto humiliatē uos in omnibus, ut coram deo inueniatis gratiā, ne superbis resistat, ne se exaltātes humiliet, ne inflatos per angusta in portā nō traiciat: quāquā superflua sit sollicitudo, ne ubi feruet charitas, desit humilitas. Si ergo nuptias contēpseritis filiorū hominū, ex quibus gigneretis filios hominū, toto corde amatē speciosum forma p̄ filiis hominum: uacat uobis, liberum est cor a cōiugalibus uinculis, inspicite pulchritudinem amatoris uestri: cogitate aequalem patri, subditum & matris: etiam in caelis dominantem, & in terris seruientem: creatorem omnia, creatum inter omnia. Illud ipsum quod in eo deridet superbi, inspicite quā pulchrum sit: internis luminibus inspicite uulnera pendētis, cicatrices resurgētis, sanguinē morientis, precium credentis, commercium redimentis. Haec quā-

ti valeant cogitare, haec in statera charitatis appendite, & quicquid amoris nuptiis uestris impendendum habebatis, illi rependite. Bene quod interiorē uestrā pulchritudinem quarit, ubi uobis dedit potestatem filias dei fieri: non quarit a uobis pulchram carnem, sed pulchros mores, quibus frenatis & carnem. Non est cui de uobis quisquam mentiatur, & faciat se iure zelantem. Videte cum quanta securitate ametis, cui displicere falsis suspicionibus nō timetis. Vir & uxor amant se, quoniam uident se, & quod non uident, timent in se. Nec certi gaudent ex eo quod in manifesto est, dum in occulto suspicantur plerunq; quod non est. Vos in isto quem oculis non uidetis, & fide conspicietis, nec habetis uerum quod reprehēdatis, nec eum metuitis, ne de falso forsitan offendatis. Si ergo magnum amorem coniugibus deberetis, eum propter quem coniuges habere noluitis, quantum amare debetis? Toto uobis figurat in corde, qui pro uobis fixus est in cruce: totum tenet in animo uestro, quicquid noluitis occupari connubio. Parum uobis amare non licet, propter quem nō amatis & quod liceret. Sic amantibus mitem & humilem corde, nullam uobis superbiā pertimesco. Pro modo itaque nostro & de sanctitate qua sanctimoniales proprie dicimini, & de humilitate qua cōseruatur quicquid magnum dicimini, satis locuti sumus. Dignus autem illi tres ueri, quibus refrigerium in igne p̄bebat, quem corde feruentissimo diligebant, uos de hoc optusculo nostro, uerborum quidem numero lōge breuius, sed pondere auctoritatis multo grandius, in hymno, quo ab eis deus honoratur, admoneant. Nam sanctitati humilitatem in dei laudatoribus cōiungentes, apertissime docuerunt, ut tāto quisque caueat ne superbia decipiat, quāto sanctius aliquid profitetur. Proinde uos quoque laudate eum, qui uobis p̄stat, ut in ardore medio seculi huius, quantum uis coniugio non copulemini, non tamen uirginitati: & orantes etiam pro nobis, benedicite sancti & humiles corde dominum, hymnum dicite & superexaltate eum in secula, Amen.

FINIS.

DIVI AVRE
LII AVGVSTINI HIPPONENSIS Episcopi, de adulterinis coniugiis ad Pollentium, Liber Primus.

P RIMA quaestio est frater dilectissime Pollenti, earum quas ad me scribens literarum, tanquam cōsulendo tractasti, quod ait Apostolus, *lis autē qui sunt in coniugio, p̄cipio non ego, sed dominus, mulierem a viro nō discedere: quod si recesserit, manere in nuptam, aut viro suo reconciliari, & uia uxorem non dimittat: utrum ita sit accipiendum, ut eā prohibuisse nubere intelligatur, quae sine causa fornicationis discessit a viro: id enim sentis, An sicut ego sensi in eis libris quos ante plurimos annos de sermone Euangelico scripsi, quem secundum Matthaeum habuit Saluator in monte, illas in nuptas manere p̄ceperit, quae a uiris suis ea causa recesserint quae sola permittā est, id est, fornicationis. Videtur enim tibi tunc a viro discedentem*

Roma. 12. Caput XLVIII. Proverb. 20. Iob. 25. 2. Corin. 11. Matth. 6. Iob. 7. Ca. XLIX.

Apoc. 14. 1. Ioan. 1. Apoc. 14. 1. Ioan. 2. Apoc. 14. 1. Ioan. 2. Caput. L. Eccl. 3. Ioan. 13. Matth. 11. Caput. LI. 1. Ioan. 4. Efaic. 66. Apoc. 14. Matth. 11. 1. Ioan. 1. Matth. 8.

X

Cap. LII. Matth. 11. Psal. 38. Psal. 58. Luca. 7.

B 1. Cor. 10. Roma. 10. Cap. LIII.

H

C 1. Petri. 3. 1. Ioan. 3. Ecclesiastic. 3. Cap. LIII. Psal. 44.

Cap. LV.

G dentem feminam nubere non debere, si nulla viri fornicatione compulsa discesserit. Nec attendis, si nullam vir eius causam fornicationis habuerit, non eam discedentem manere in nuptam, sed omnino discedere non debere. Nam utique cui praecepitur, ut si à viro discesserit, in nupta permaneat, non discedendi aufertur licentia, sed nubendi. Quod si ita est, datur ergo licentia feminis quae continentibus esse voluerint, nullum maritorum expectare consensum, ut quod dictum est, mulierem à viro non discedere, eis praeceptum esse videatur, quae possunt eligere, non continentiam, sed tale diuortium, quod liceret eis in aliorum nuptias conuenire. Proinde quae dilexerint nullum desiderare concubitum, nullum ferre connubium, licebit eis viros suos etiam sine vlla fornicationis causa relinquere, & in nuptas secundum Apostolum permanere. Et viri similiter, quoniam par forma est in vtrisque, si continentibus esse voluerint, etiam vxoribus non consentientibus deserent eas, & sine vllis nuptiis permanebunt. Tunc enim eis ut putas, alia coniugia liceret inquirere, si causa fornicationis diuortium nasceretur. Cum vero ista causa non est, superest secundum id quod existimas, ut aut coniux non discedat à coniuge, aut si discesserit sine coniugio maneat, aut ad pristinum coniugium reuertatur. Nulla ergo existente causa fornicationis, cui libet coniugi licebit vnum de tribus eligere: aut non discedere à coniuge: aut si discesserit, sic manere: aut si non sic manserit, non alterum quaerere, sed priori se reddere. Et vbi est quod idem Apostolus, nec ad tempus ut vacetur orationi, nisi ex consensu, voluit coniuges carnali fraudare debito iniucere? Quomodo saluum erit quod ait, Propter fornicationes autem vnusquisque vxorem suam habeat, vnaqueque suum virum habeat, vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier? Hoc quomodo verum erit, nisi quia nolente coniuge, non licet coniugi continere? Nam si licet mulieri sic dimittere virum ut maneat in nupta, non vir habet, sed ipsa sui corporis potestatem. Quod etiam de viro intelligitur. Deinde cum dictum est, Quicumque dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam moechari: quomodo dictum intellegendum sumus, nisi prohibitum esse hominem dimittere vxorem, si nulla causa fornicationis extiterit? Et dictum est quare, ne scilicet faciat eam moechari. Vtique ideo, quia etiam si non ipsa dimiserit, sed dimissa fuerit, erit moecha si nuperit.

I Propter hoc ergo tam magnum malum non licet homini dimittere vxorem, nisi ex causa fornicationis. Tunc enim non ipse dimittendo facit adulteram, sed dimittit adulteram. Quid si ergo dicat, dimitto quidem vxorem meam sine vlla causa fornicationis, sed continens permanebo, ideo ne dicemus eum impune fecisse quod fecit? Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem domini hac dicentis intelligit, quoniam nec continentiae causa dimitti coniugem voluit, qui solum causam fornicationis excepit? Redeamus ergo ad ipsa Apostoli verba dicentis, his autem qui sunt in coniugio praeceptum, non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere in nupta. Et eum velut interrogemus, & tanquam praesentem quodammodo consulamus. Cur dixisti Apostole, quod si discesserit, manere in nupta? Licet ne discedere, an non licet? Si non licet, cur praecepisti discedenti ut maneat in nupta? Si autem licet, profecto est aliqua causa qua liceat. Hac autem inquisitione non inuenitur, nisi quam solus Saluator excepit, id est,

causa fornicationis. Ac per hoc non praecepit Apostolus K mulierem si discesserit manere in nuptam, nisi quae illa causa discedit à viro, qua sola ei licitum est discedere à viro. Vbi enim dicitur, praeceptum non discedere, quod si discesserit, manere in nuptam, absit ut contra hoc praeceptum faciat, quae sic discedit ut in nupta permaneat. Nisi ergo intelligatur cui licet discedere: non autem licet nisi viro fornicante: quomodo iubetur in nupta si discesserit permanere? Quis est qui dicat, si discesserit mulier à viro non fornicante, in nupta permaneat, cum ei nisi à viro fornicante discedere omnino non liceat? Sensus itaque iste tuus quantum aduerfetur vinculo coniugali, vbi dominus nec continentiam voluit suscipi, nisi pari concordiaque consensu, puto quod iam intelligas.

Sed re ipsam paulo apertius proloquamur, & quasi constituiamus ante oculos. Ecce placuit continentia mulieri, viro non placuit. Discessit ab eo mulier, & cepit vivere continentem, ipsa scilicet casta mansura, sed factura, quod dominus non vult, adulterum virum: qui cum se non contineret, alteram quaeret. Quid sumus dicentium mulieri, nisi quod dicit Ecclesia, sana doctrina, Redde debitum viro: ne dum tu quaeris vnde amplius honoreris, ille vnde damnetur inueniatur? Hoc enim & illi dicemus, si te nolente continere voluisset. Non enim habes potestatem corporis tui, sed ille: sicut nec ille habet potestatem corporis sui, sed tu. Nolite iniucem fraudare, nisi ex consensu. Cum hac atque huiusmodi quae ad hoc pertineat dixerimus, placet ne tibi ut nobis mulier ex ista tua ratione respondeat, ego Apostolum audio dicentem, Praeceptum mulierem à viro non discedere: quod si discesserit, manere in nuptam, aut viro suo reconciliari? Ecce, inquis, discessi, nolo reconciliari viro, sed in nupta permaneo. Non enim ait, si discesserit, manere in nuptam, donec viro suo reconcilietur: sed manere, inquit, in nuptam, aut viro suo reconciliari: & hoc, inquit, faciat aut illud. Vnum è duobus eligendum permisit: non autem in horum alterum compulit. Manere in nupta eligo, ac sic praeceptum impleo. Corripere, argue, increpare, vtere qua volueris severitate si nupsero. Quid huic contradicam, nisi, Apostolum non bene intelligis? Neque enim ille praecepisset, si à viro discesserit, in nuptam manere mulierem, nisi eam cui discedere licuisset, illa, vna videlicet causa, quae ibi propterea tacita est, quia notissima est: hoc est, fornicationis. Hanc enim solum deus magister excepit, cum de dimittenda loqueretur vxore: deditque intelligi talem formam etiam in viro esse seruandam: quoniam non solum mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: sed similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Cum ergo tuum maritum arguere de fornicatione non possis, quomodo te putas quod ab eo discedis non nubedo excusare, à quo tibi non licet omnino discedere? Cum hac à nobis mulier audierit, puto nobis eam sic respondere, ut dicat propterea se manere in nuptam, quia sine vlla viri fornicatione discessit. Nam si ille fornicatus esset, non solum sibi discedere verum etiam nubere licuisset. Nequaquam hoc illa diceret, si cum & ipse sis verecundatus ista mulieribus dare licentiam. Dixisti enim, Si vir vxorem adulteram dimiserit, & aliam duxerit, mulier tantum opprobrium habebit. Si autem mulier supradicta causa virum dimiserit, & alij nupserit, non vir tantum, sed & mulier opprobrium habebit. Cuius sententiae tua rationem reddes, dicent enim, inquis, eam ideo discessisse, ut alium virum sibi coniungeret, etsi talis forte fuerit, qualis à quo discessit: per quam facile enim viris est in hoc morbi

Cap. III.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

Vbi supra.

Cap. V.

M

falsas puto & nolis ea

Cap. VI.

falsas. Et ne quaquam hoc illi liceret.

Cap. II.

1. Cor. 7.

Mat. 5.

Cap. III.

1. Cor. 7.

A vitium irruere. Si autem & ipsum dimiserit, & alij nupserit, magis magisque dicent eam numerositatem viro- rum appetisse. Hac reddita ratione concludis & dicis, His ergo pertractis vel etiam discussis, oportet mulierem virum tolerare, aut in nuptam manere. Bonum plane dedisti consilium mulieribus, ut cum sciant sibi esse permittum, si ad alteros viros dimiserint, aliis coniugari: non tamen faciant propter opprobrium, sed potius toleret etiam ad alteros viros, ne videantur hac occasione multis velle miseri, eo quod difficile sit, ut non talem inueniat mulier cui nubat, qualis fuerit quem dimisit, quoniam valde in hunc morbum sunt proclives viri. Cum ergo nos dicimus etiam illi mulieri, quae virum fornicantem dimiserit, alteri nubere non liceret: tu autem dicis licere quidem, sed non expedire, vtrique proculdubio dicimus eam, quae fornicantem virum dimittit, nubere non debere. Verum hoc interest, quod nos quando coniuges ambo Christiani sunt, mulieri si à viro fornicante discesserit, dicimus non licere alteri nubere, à viro autem non fornicante non licere omnino discedere. Tu vero dicis, si mulier à viro non fornicante discesserit, non ei licere alteri nubere, propter praeceptum: si autem à fornicante discesserit, non ei expedire nubere propter opprobrium. Mulierem itaque non nupturam discedere à viro, siue fornicante, siue non fornicante permittis.

Cap. VII.

1. Cor. 7.

B ai licere alteri nubere, propter praeceptum: si autem à fornicante discesserit, non ei expedire nubere propter opprobrium. Mulierem itaque non nupturam discedere à viro, siue fornicante, siue non fornicante permittis. Porro beatus Apostolus, imò per Apostolum dominus, quia mulierem non permittit à viro non fornicante discedere: restat ut eam prohibeat si discesserit nubere, quam permittit à fornicante discedere. De qua enim dicitur, si à viro discesserit, non nubat: ea conditione discedere permittitur ut non nubat. Si ergo elegerit non nubere, non est cur prohibeatur discedere: sicut illa de qua dicitur, Si se non continet, nubat: hac vtrique conditione non continere permittitur, ut tamen nubat. Si ergo elegerit nubere, cogi non potest continere. Sicut ergo ista incontinens compellitur nubere, ut possit quod discedit non esse culpabile. Culpabiliter autem à viro non fornicante discedit, etiam si in nupta permanserit. Illa ergo in nupta manere praecepitur si discesserit, quae à fornicante discedit. Quae cum ita se habeat, si eo modo intellexerimus Apostolum ut mulieribus dicamus: ita nolite discedere à viris vestris etiam pudicis, ut si discedere volueritis, in nupta maneatis: omnes quibus placuerit continentia, etiam non consentientibus viris, existimabunt sibi licere discedere. Quod cum proculdubio permittere non debemus, restat ut quod dictum est, si discesserit manere in nuptam, de illa dictum docere debeamus, cui licere discedere non vtrique nisi à fornicante didicimus. Ne si aliter docuerimus, obtentu continentiae perturbemus Christiana coniugia, & contra misericordissimum domini praeceptum dimissos à continentibus mulieribus in continentibus viros, vel à continentibus viris incontinentes mulieres in adulteria compellamus.

Cap. VIII.

Mat. 19.

Luc. 16.

C Hlud ergo quod dominus, non quidem in sermone ipso qui exponatur à nobis, sed tamen alibi ait, Quicumque dimiserit vxorem suam nisi ex causa fornicationis, & aliam duxerit, moechatur: si hoc modo intelligendum est, ut quicumque causa fornicationis dimiserit, & aliam duxerit, non moechatur: non videtur in hac causa par forma esse mariti & vxoris: quandoquidem mulier etiam si causa fornicationis discesserit à viro & alij nupserit, moechatur: vir autem si eadem causa vxorem dimiserit & aliam duxerit, non moechatur. At si par

forma est in vtroque, vterque moechatur, si se alteri iunxerit: etiam cum se à fornicante disiunxerit. Parem vero esse formam in hac causa viri atque mulieris: ibi ostendit Apostolus, quod saepe commemorandum est, vbi cum dixisset, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: adiecit atque ait, Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Cur ergo, inquis, interposuit dominus causam fornicationis, & non potius generaliter ait, Quicumque dimiserit vxorem suam & aliam duxerit, moechatur: si & ille moechatus est, qui dimissa fornicante muliere alteram ducit? Credo, quia illud quod maius est, hoc dominus commemorare voluit. Maius enim adulterium esse quis negat, vxore non fornicante dimissa alteram ducere, quam si fornicantem quis dimiserit, & tunc alteram duxerit: non quia & hoc adulterium non est, sed quia minus est vbi fornicante dimissa, altera ducitur. Nam simili locutione vsus etiam Apostolus Iacobus ait, Scienti igitur bonum facere & non facienti, peccatum est illi. Nunquid ideo non peccatum est illi, qui nescit bonum facere, & ideo non facit? Vtique peccatum est, sed hoc grauius, si etiam sciat & non faciat. Nec illud ideo nullum, quia minus. Ut ergo eodem modo vtrunque dicamus, sicut quicumque dimiserit vxorem, excepta causa fornicationis, & aliam duxerit, moechatur: ita quicumque scit bonum facere, & non facit, peccat. Sed quemadmodum hic recte dici non potest: ergo si nescit, non peccat. Sunt enim etiam peccata ignorantium, quantum minora quam scientium: ita nec illi recte dici potest, ergo si causa fornicationis dimiserit & aliam duxerit, non moechatur. Est enim moechatio etiam eorum, qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus: sed vtrique minor quam eorum qui non propter fornicationem dimittunt, & alteras ducunt. Potest quippe sicut dictum est, scienti bonum facere & non facienti peccatum est illi, eo modo & illud dici, dimittenti vxorem sine causa fornicationis, & aliam ducenti moechatio est illi. Quemadmodum igitur si dixerimus, Quicumque mulierem à marito praeter causam fornicationis dimissam duxerit, moechatur, proculdubio verum dicimus: nec tamen ideo illum qui propter causam fornicationis dimissam duxerit, ab hoc crimine absoluiamus, sed vtroque moechos esse minime dubitamus. Ita etiam qui praeter causam fornicationis vxorem dimiserit, & aliam duxerit, moechum pronunciamus: nec ideo tamen eum qui propter causam fornicationis dimiserit & alteram duxerit, ab huius peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero grauius, moechos tamen esse cognoscimus. Neque enim quisquam ita est absurdus, ut moechum neget esse qui duxerit eam, quam maritus propter causam fornicationis abiecti: cum moechum dicat eum qui duxerit eam quae praeter causam fornicationis abiecta est. Sic ergo isti ambo sunt moechi. Vnde cum dicimus, Quicumque mulierem praeter causam fornicationis à viro dimissam duxerit, moechatur: de vno quidem ipsorum dicimus, nec tamen ideo moechari negamus qui eam duxerit, quam propter causam fornicationis maritus dimiserit. Ita cum ambo sint moechi, & ille scilicet qui dimiserit vxorem suam praeter causam fornicationis & aliam duxerit, & ille qui propter causam fornicationis vxore dimissa se alteri copulauerit: profecto quando de vno eorum legimus, non ita intelligere debemus, quasi ex hoc alter moechus negatus sit, quod alter expressus sit. Sed si hoc Euangelista Matthaeus, qui expressa vna specie alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile, nunquid non alij generaliter id ipsum ita complexi sunt,

vt de

G vt de vtroque posset intelligi: Nam secundum Marcum sic scriptum est, Quicumque dimiserit uxorem suam & alteram duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum & alij nupsit, moechatur. Secundum Lucam sic, Omnis qui dimittit uxorem suam & alteram ducit, moechatur: & qui dimissam a viro ducit, moechatur. Qui ergo nos sumus vt dicamus, Est qui moechatur, vxore sua dimissa alteram ducens: & est qui hoc faciens non moechatur, cum Euangelium dicat omnem moechari qui hoc facit: Proinde si quicumque hoc fecerit, vt vxore sua dimissa alteram ducat, moechatur: sine dubio ibi sunt ambo, & qui prater, & qui propter causam fornicationis dimittit uxorem, Hoc est enim quicumque dimiserit: hoc est, omnis qui dimittit. Non autem sicut nescio quare tibi visum est, cum Euangelij secundum Matthaeum verba proferrem, prater nisi quod scriptum est, & aliam duxerit, & sic dixi moechatur: sed verba posui quae in sermone illo prolixo leguntur, quem dominus in monte habuit. Hunc enim tractandum susceperam, quae verba illic ita leguntur vt posui, id est, Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam moechari, & qui solutam a viro duxerit, moechatur. Vbi etsi nonnulla exemplaria verbis diuersis eundem sensum habent interpretatum, non tamen ab eo quod intelligitur discrepant. Alia quippe habent, quicumque dimiserit: alia, omnis qui dimiserit. Itemque alia, excepta causa fornicationis: alia, prater causam fornicationis: alia, nisi ob causam fornicationis. Item alia, qui soluta a viro duxerit, moechatur: alia, qui dimissam a viro duxerit, moechatur. Vbi puto quod videas, nihil interesse ad vnam eandemque sententiam. Quamuis illud vltimum, id est, qui dimissam a viro duxerit, moechatur: in eo sermone quem dominus fecit in monte, nonnulli codices & Graeci & Latini non habeant. Credo propterea quia & ibi explicatus hic sensus putari potuit, in eo quod superius dictum est, facit eam moechari. Quomodo enim dimissa sit moecha, nisi fiat qui eam duxerit moechus? Verba vero quae ipse posuisti, vnde tibi visum est, non moechari eum qui propter causam fornicationis uxorem dimiserit & aliam duxerit, obscure quidem posita sunt. Vnde non miror in eis intelligendis laborare lectorem: sed non sunt difficilia in eo sermone domini, qui tunc a me tractabatur quando illa conscripsi, quae cum legeres te mouerunt. Alibi quippe idem Matthaeus ea dominum dixisse narrauit, non cum illum prolixum faceret in monte sermonem, sed cum interrogatus esset a Phariseis, vtrum liceret ex quacunque causa dimittere uxorem. Sed quod minus intelligitur apud Matthaeum, apud alios Euangelistas intelligi potest. Quapropter cum legerimus in Euangelio secundum Matthaeum, Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, vel hoc quod magis in Graeco legitur, prater causam fornicationis, & aliam duxerit, moechatur: non debemus continuo putare illum non moechari, qui propter causam fornicationis dimiserit, & aliam duxerit: sed adhuc ambigere, donec Euangelium secundum alios Euangelistas, a quibus hoc narratum est, consulamus. Quid si enim secundum Matthaeum non quidem quod ad hanc rem perinet dictum est totum, sed ita pars dicta est, vt intelligeretur a parte totum, quod tanquam explanantes Marcus & Lucas, vt clareret plena sententia, totum dicere maluerunt: Cum itaque primum non dubitantes, verum esse quod apud Matthaeum legitur, Quicumque dimiserit uxorem suam prater causam fornicationis, & aliam duxerit, moechatur: quae sic-

rimus, vtrum tantum iste moechetur ducendo alteram uxorem, qui prater causam fornicationis priorē dimiserit: an omnis qui dimissa vxore alteram duxerit, vt ibi sit etiam ille qui fornicatē dimiserit: Nonne secundum Marcum respondebitur nobis, Quid queritis, vtrum ille sit moechus, & ille non sit? Quicumque dimiserit uxorem suam & aliam duxerit, adulterium committit. Nonne etiam secundum Lucam dicitur nobis, Quid ambigitis vtrum ille qui propter causam fornicationis uxorem dimiserit & aliam duxerit, non moechetur? Omnis qui dimittit uxorem suam & ducit alteram, moechatur. Ac per hoc quoniam phas non est vt Euangelistas, quauis diuersis verbis de vna re loquentes, ab vno sensu eademque sententia dissentire dicamus, restat vt Matthaeum intelligamus a parte totum significare voluisse: eandem tamen tenuisse sententiam, vt dimittens uxorem & alteram ducens, non quidam moechetur, id est, qui prater fornicationem dimiserit: quidam vero non moechetur, id est, qui propter fornicationem dimiserit: sed omnis qui dimittit uxorem & ducit alteram, moechari minime dubitetur. Nam & illud quod etiam secundum Lucam sequitur, Qui dimissam a viro ducit, moechatur, quomodo est verum? Quomodo moechatur, nisi quia illa quam duxit, eo viuente a quo dimissa est, adhuc vxor aliena est: Si enim iam sua non aliena miscetur vxori, vtique non moechatur. Moechatur autem, aliena est ergo, cui miscetur. Porro si aliena est, hoc est, eius a quo dimissa est, etiam si propter fornicationis causam dimissa est, nondum dimittētis vxor esse cessauit. Si autem illius esse cessauit: iam huius est cui alteri nupsit. Et si huius est, non moechus iudicandus est, sed maritus. Sed quia non eum maritū dicit scriptura, sed moechum, adhuc illa illius est a quo etiam causa fornicationis abiecta est. Et ideo quacunque etiam ipse illa dimissa ducit uxorem, quia cum alieno marito cōcumbit, adultera est. Vnde autem fieri potest, vt adulter etiam ipse non sit, cum constat adulterare quā duxit? Iam nunc videamus quod ait Apostolus, Caeteris autem ego dico, non dominus, ad imparia scilicet, hoc est, vbi non ambo Christiani fuerāt, coniugia locuturus, Quod mihi visum est eum monendo dixisse, Quia enim cōiunx fidelis relinquere cōiugem licite potuit infidelem: ideo fieri hoc non dominus, sed Apostolus prohibet. Quod enim dominus prohibet, fieri omnino non licet. Monet ergo Apostolus quo possit esse multorum occasio lucratorum, vt fideles coniuges in relinquendis infidelibus permessa licentia non vtantur. Tibi autem videtur, infideles quoque dimitti a fidelibus non licere, quia hoc vetat Apostolus: cū ego dicam licere, quia hoc non vetat dominus, non tamen expedire, quia hoc vt non fiat, monet Apostolus, Qui reddit etiam rationem cur fieri non expediat, quauis liceat. Quid enim scis, inquit, mulier, si virum saluum facies: aut vnde scis vir si uxorem saluam facies? Cum etiam superius dixisset, Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre: hoc est, in Christiano. Alioquin filij vestri, inquit, immundi essent, nunc autem sancti sunt. Sic ad lucrandos cōiuges & filios Christo, etiam exemplis quae iam prouenerant, videtur hortatus. Cur ergo non expediat infideles cōiuges dimitti a fidelibus, causa euidenter expressa est. Non enim propter vinculum cum talibus coniugale seruandum, sed vt acquirantur Christo, recedi ab infidelibus cōiugibus Apostolus vetat. Multa sunt autem facienda non iubente lege, sed libera charitate: & ea sunt in nostris officiis gratiora, quae

K Mar. 10. Luc. 16. Cap. XII. Luc. 16. **L** Cap. XIII. **M** Cap. XIII. **N** Cap. XIII. **O** Cap. XIII. **P** Cap. XIII. **Q** Cap. XIII. **R** Cap. XIII. **S** Cap. XIII. **T** Cap. XIII. **V** Cap. XIII. **X** Cap. XIII. **Y** Cap. XIII. **Z** Cap. XIII.

A ra, quae cum liceret nobis etiam non impedire, tamen causa dilectionis impendimus. Vnde prior ipse dominus cum se tributum non debere monstrasset, soluit tamen, ne scandalizaret eos quibus ad aeternam salutem gerēs hominem cōsulebat. Iam vero Apostolus quemadmodum ista commendat, eius verba testantur, vbi dicit, Cū enim liber sim ex omnibus, omnium seruum me feci vt plures lucrificarem. Cum paulo superius dixisset, Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licentiam fororem mulierē circūducendi, sicut & ceteri Apostoli & fratres domini & Cephas? An ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipēdis vtiquam? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit, & de lacte gregis non percipit? Et paulo post, Si alij inquit, potestatis vestrae participant, non magis nos? Sed non sumus vsi hac potestate, sed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Euangelio Christi. Deinde post pauca, Quae ergo, inquit, mihi merces erit? Vt euangelizans sine sumptu ponam Euangelium, vt non abutar potestate mea in Euangelio. Continuoque subiungit quod paulo ante commemorauit; Cum enim liber sim ex omnibus, omnium me seruū feci, vt plures lucrificarem. Item alio loco de quibusdam quae ad escam pertinent, Omnia, inquit, mihi licita sunt, sed non omnia expediunt: Omnia mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & ventis escis, deus autem & hunc & has euacuabit. Item alibi de hoc ipso, Omnia licita sunt, sed non omnia expediunt. Omnia licita sunt, sed non omnia edificant. Nemo quod suū est querat, sed id quod alterius est. Atque vt ostenderet vnde loqueretur, Omne, inquit, quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Et tamen alibi dicit; Non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meū scandalizē. Itēmaque alibi, Omnia quidem munda; sed malum est homini qui per offensionē manducat. Quid est, omnia licita sunt: ipsum est, omnia quidem munda. Et quid est, sed non omnia expediunt: ipsum est, sed malum est homini qui per offensionē manducat. Ita ostendit ea quae licita sunt: id est, nullo precepto domini prohibentur, sicut expedit potius esse tractanda, non praescripto legis, sed cōsilio charitatis. Haec sunt quae amplius erogantur saucio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius miseratione perductus est. Et ideo dicuntur non a domino praecipere, quauis a domino monentur offerri, vt tanto intelligatur esse gratiora, quanto magis ostenduntur indebita. Sed ea quae in his talia sunt, vt quauis sint licita non expediant, non in eis dici potest, bonum est hoc, sed illud melius: sicut dictum est, Qui dat nuptum, bene facit: & qui non dat nuptum, melius facit. Ibi enim vtrunque licet, & hoc aliquando, aliquando illud expedit. Nam illis qui se non continent, vtique expedit nubere, & quod licet, expedit. Quae autē vouerint continentia, nec licet nec expedit. Porro discedere ab infideli coniuge licet, sed non expedit: Manere autem cū illo si cohabitare cōsentit, & licet & expedit: quia si non liceret, expedire non posset. Potest ergo aliquid licere & non expedire, expedire autem quod non licet non potest. Ac per hoc non omnia licita expediunt, omnia vero illicita non expediunt. Sicut enim omnis qui Christi sanguine redemptus est, homo est: non tamē omnis qui homo est, etiam sanguine Christi redemptus est: ita omne quod non licet non expedit, nec tamen omne quod non expedit, etiā non licet. Sunt quippe licita quae non expediunt: sicut Apostolo teste didi-

mus. Sed inter id quod illicitum est, & ideo non expedit, atque id quod licitum est, nec tamē expedit, quid intersit, aliqua vniuersali regula definire difficile est. Citius enim quis dixerit, Omne quod fieri non expedit, peccatum est. Omne autem peccatum illicitum est. Omne ergo quod non expedit illicitum est. Et vbi erunt illa quae licita esse, sed non expedire Apostolus dicit: si omne quod non expedit, licitum non est. Quapropter quia verum dixisse Apostolum dubitare non possumus, & aliqua peccata esse licita dicere non audemus, restat vt dicamus, fieri aliquid quod non expediat: & tamen si licitum est, non esse peccatum, quauis quoniam non expedit, non sit vtique faciendum. Quod si absurdum videtur, vt aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non peccasse qui fecerit, intelligendum est hoc ex consuetudine sermonis absurdumque ita late patet, vt etiam iumenta, quauis sint rationis expertia, tamen plerumque dicamus debere vapulare cum peccat. Peccare autē proprie non est nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio, quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur, aliud cum verba ex aliis rebus transferrendo vel abutendo mutuiamur. Vt igitur si possumus enitamar, inter id quod licet & non expedit, & id quod non licet atque ideo non expedit, aliquo certo sine distinguere: ea mihi videntur licere, & non expedire, quae per iustitiam quidem, quae coram deo est, permittuntur; sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediatur a salute, vitanda sunt. Ea vero non licere, & ideo nec expedire, quae sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint perlata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a domino, vt ea quae licita sunt, & non expediunt, non legis vinculo, sed libera discretionis beneficentia caueantur. Quocirca si dimittere infidelē cōiugem non liceret, hoc fieri dominus prohiberet, neque id Apostolus prohibens diceret, Ego dico non dominus. Nam si propter causam fornicationis permittitur homino a coniuge separari: quanto magis in coniuge mentis fornicatio detestanda est: id est, infidelitas, de qua scriptum est, Quoniam ecce qui longe se faciunt a te, peribunt, perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Sed quia ita licitum est vt non expediat: ne propter coniugum separationes offensi homines, ipsam doctrinam salutis, qua illicita prohibentur exhorreant: ac sic peiores atque perituri in eadem infidelitate remaneant: intercedit Apostolus, & monendo fieri vetat, quod ita licitum est vt non expediat. Sic enim recedere ab infidelibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel faminae non prohibentur a domino, vt neque iubeantur: Nam si dimittere tales coniuges iuberentur, nullus esset locus cōsilio monētis Apostoli ne hoc fieret. Nullo modo enim quod dominus iubet, seruus bonus fieri prohiberet. Namque hoc dominus aliquando per Esdram Prophetā fieri iussit, & factum est, Dimiserunt Israēlites vxores alienigenas, quicumque tūc habere potuerunt, per quas fiebat vt & ipsi ad alienos seducerentur deos, non vt illae per maritos vero acquirerentur deo. Nondum enim tanta gratia Saluatoris illuxerat, & promissis tēporalibus veteris testamēti, adhuc inhiabat illius populi multitudo. Et propterea cum bona terrena quae pro magno expectabant a domino, viderēt etiam his abundare qui multos falsos colebant deos, blāditis vxorum prius eos reueriebantur offendere, deinde inducebantur & colere. Vnde iusserat dominus per sanctum Moysen, ne quis vxorem

D Cap. XVI. **E** Cap. XVII. **F** Cap. XVIII. **G** Cap. XVIII. **H** Cap. XVIII. **I** Cap. XVIII. **J** Cap. XVIII. **K** Cap. XVIII. **L** Cap. XVIII. **M** Cap. XVIII. **N** Cap. XVIII. **O** Cap. XVIII. **P** Cap. XVIII. **Q** Cap. XVIII. **R** Cap. XVIII. **S** Cap. XVIII. **T** Cap. XVIII. **V** Cap. XVIII. **X** Cap. XVIII. **Y** Cap. XVIII. **Z** Cap. XVIII.

G vxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt. Cum verò cepisset gentibus Euagelium prædicari, iam coniunctos gentiles gentilibus comperit coniuges. Ex quibus si non ambo crederent, sed vnus aut vna infidelis cum fidele consentiret habitare, nec prohiberi à domino debuit fidelis infidelè dimittere, nec iuberi. Ideo scilicet non prohiberi, quia iustitia permittit à fornicatione discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde: nec vera eius pudicitia cū coniuge dici potest, quia omne quod non est ex fide peccatum est: quanuis veram fidelis habeat pudicitiam, etiã cum infideli coniuge, quæ non habet veram. Ideo autem nec iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra iussionem domini gentiles fuerant ambo cõiuncti. Quoniam ergo ab infideli fidelè discedere nec prohibet nec iubet dominus, ideo vt nõ discedat, Apostolus dicit, nõ dominus, habens vtique spiritum sanctum in quo dare posset vtile & fidele consilium. Vnde cum dixisset de muliere cuius vir mortuus fuerit, Beatior autem erit si sic permanferit, secundum cõsilium meum: ne quis hoc consilium tanquam humanum, non diuinum contemnendum putaret, adiecit, Puto autem quòd & ego spiritum dei habeam. Proinde intelligendum est, consilium ipsa quæ non à domino iubentur, sed à sancto eius famulo vtiliter suadentur, eodem domino inspirante, suaderi. Absit enim vt quisquam catholicus dixerit, quado suadet spiritus sanctus, non dominum suadere, cum & ipse dominus sit, & inseparabilia sint opera trinitatis. Dicit tamen, De virginibus autem præceptum domini nõ habeo, consilium autem do. Non vt hoc consilium alienum existimemus à domino, cum continuo sequatur & dicat, tanquam misericordiam consecutus à domino vt fidelis essem. Secundum deum ergo dat fidele consilium in eo spiritu de quo ait, Puto autem quòd & ego spiritum dei habeam. Veruntamen aliud est domini iubetis imperium, aliud consilium secundum misericordiam charitatis, quæ est illi à domino inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hic autè licet: ita sanè vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim vero non expediat. Expediit tunc, quando non solū per iustitiam, quæ coram domino est permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis inferitur: velut cum dat consilium non nubedi Apostolus virginibus, vnde præceptum domini se non habere testatur: licet aliud facere, id est, nubere, & minus quàm continentia, bonum tamen tenere nuptiarum, ipsumque licitum etiam expedit: quoniam in vetita & illicita ruituram carnis infirmitate sic excipit honestate nubendi, vt neminem impediatur ad salutem: quanuis magis expediret, magisque honestum esset, si virgo consilium quòd præceptum eam non compellit arriperet. Tunc autem nõ expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed vsus ipsius potestatis, aliis affert impedimentum salutis. Sicut est vnde iam diu loquimur, discessio fidelis coniugis ab infideli: quam non prohibet dominus præcepto legis, quia coram illo iniusta nõ est: sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum salutis: nõ solum quia perniciosissime scandalizatur offensi, verum etiam quia in alia coniugia cum ceciderint viuentibus eis à quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati, difficillime resoluuntur. Ideo hic, vbi id quod licet non expedit, non potest dici, si dimiserit infidelem, benefacit: si non dimiserit, melius facit: sicut dictum est, Qui dat

nuptum, benefacit: & qui non dat nuptum, melius facit. Quoniam illud non solum vtrunque pariter licet, vnde ad nihil horum præcepto domini quisquam compellitur: sed etiam vtrunque expedit, aliud minus, aliud amplius, vnde ad id quod amplius expedit, consilio Apostoli quicumque potest capere prouocatur. Hoc autem vbi de dimittendo vel non dimittendo infideli coniugio quæritur, vtrūque quidem pariter licitum est per iustitiam quæ coram domino est, & ideo nihil horum dominus prohibet: sed non vtrunque expedit, propter infirmitates hominum, & ideo id quod non expedit, Apostolus prohibet: dante sibi domino liberum prohibendi locum, quia neque id quod monet Apostolus, prohibet dominus: neque id quod prohibet Apostolus, iubet dominus. Quod nisi ita esset, neque contra prohibitionem domini Apostolus aliquid moneret, neque contra iussionem eius aliquid prohiberet. Proinde in his duabus causis, vna de nubendo vel non nubendo, altera de infideli coniuge dimittendo vel non dimittendo, aliquid simile est in verbis Apostoli, aliquid dissimile. Simile quidem quod & ibi dicit, Præceptum domini non habeo, consilium autè do: & hic dicit, Ego dico, non dominus. Quale est enim, præceptum domini non habeo: tale est, non dicit dominus. Et quale est, consilium domini: tale est, ego dico. Illud autem dissimile est, quia de nubendo & non nubendo potest dici, hoc bene fieri, illud melius, quoniam vtrunque expedit, minus aliud, magis aliud. At vero de coniuge infideli dimittendo vel non dimittendo, quoniam vnum horum non expedit, aliud expedit, dici nõ oportet, Qui dimittit, bene facit: & qui non dimittit, melius facit: sed dici oportet, non dimittat: quia & si licet, non expedit. Sic ergo possumus dicere, melius esse infidelem coniugem non dimittere, quãuis liceat & dimittere: quemadmodum rectè dicimus, melius esse quod & licet & expedit, quàm id quod licet, & non expedit. His de causis factum est, vt exponens domini sermonem, quem prolixum in monte habuit, vbi ventum est ad quæstionem de coniugibus dimittendis, vel nõ dimittendis, adhibitis etiam apostolicis testimoniis, dicerem consilium esse Apostoli, non præceptum domini, vbi ait, Cæteris autem ego dico nõ dominus, mones eos qui haberent coniuges infideles, vt consentientes habitare secum nõ dimitteret. Quod vtique ideo monendum non iubendum fuit, quia non tanto pondere prohibedi sunt homines facere licita, quãuis non expediant, quanto pondere prohibentur illicita. Si autem alicubi Apostolus etiam illa quæ iubenda sunt, monere dignatus est, hoc fecit parcendo infirmitati, non præiudicando iussioni. Vnde ipse dixit, Nõ vt confundam vos hac scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Quid habet quæstionis vbi ait, ego dico, nõ dominus: Item vbi ait, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit: nõquid etiam hic dixit, ego dico, non dominus: Nõ sunt itaque ista similia, quia etiã illa quæ iubet dominus, nõ est indignum neque cõtrarium, si eadem monet Apostolus, Monemus enim quos charos habemus, vt faciãt domini præcepta, vel iussa. Cum vero ait, Ego dico, nõ dominus: satis ostendit dominum nõ prohibere quod ipse prohibebat. Prohibuisset autem dominus si esset illicitum. Ergo secundum ea quæ supra diu diximus, multumque verisimulimus, licitum erat per iustitiam, sed etiam licitum nõ erat faciendum propter liberam beneuolentiam. Tu autem cui placet ita nõ licere quod nõ vetat dominus, sed Apostolus, quemadmodum nõ licet quod vetat dominus,

1. Cor. 7.

Cap. XX. li. r. de sermone dñi in monte. ca. 14.

1. Cor. 4. Gal. 5.

Cap. XXI.

1. Cor. 7.

Deute. 7.

1. Cor. 7.

1. Cor. 13.

1. Cor. 7.

1. Cor. 4. Gal. 5.

A minus, cum exponere voluisses quid sibi vellet quod ait, Ego dico nõ dominus: cum alloqueretur fideles, quibus essent coniuges infideles, dixisti, quia dominus iussit ne coniugia sibi et diuersæ religionis copularentur, & ipsum adhibuisti testimonium domini dicentis, Nõ accipies vxorem filio tuo à filiabus alienigenarum, ne traducat eum post deos suos, & pereat anima eius. Addidisti etiam verba Apostoli vbi dixit, Mulier alligata est quãdiu vir eius viuunt. Quòd si mortuus fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tãtũ in domino. Quod ita exposuisti vt adiungeres, id est, Christiano. Deinde secutus es & aisti, Hoc est ergo domini præceptum tam in veteri quàm in nouo testamento, vt non nisi vnus religionis & fidei cõiugia sibi maneat copulata. Si hoc ergo est domini præceptum tam in veteri testamento quàm in nouo, & hoc iubet dominus, hoc docet Apostolus, vt non nisi vnus religionis & fidei maneat copulata coniugia, quare contra hoc domini iussum, contra doctrinam suam, contra præceptũ testamenti veteris & noui, iubet Apostolus vt diuersæ fidei cõiugia maneat copulata: Quia Paulus, inquis, gentium prædicator & Apostolus iam in coniugio positos, non solũ monet, sed etiam iubet, vt si vnus aut vna è coniugibus credit, alterum vel alteram non credentem, secum tamè habitare consentientem non dimitteret. His verbis tuis aliud hoc, aliud esse illud satis euidenter ostendis. Illud enim de his coniugijs agitur, quæ sibi primitus copulatur, ne nubat femina nõ suæ religionis viro, vel ne vir talem ducat vxorem. Id enim vt dicis iubet deus, docet Apostolus, vtrunque præcipit testamentum. Hoc autem diuersum esse quis abnuat, vbi agitur nõ de coniungendis, sed de cõiunctis: Ambo quippe vnus eiusdemque infidelitatis fuerunt quado coniuncti sunt: sed Euagelium cum venisset, alter sine altera, vel altera sine altero credit. Si ergo aliud est hoc, quod sine scrupulo vilius dubitationis apparet, cur fidelem cum infideli in cõiugio permanere, non & dominus sicut Apostolus iubet, nisi forte isto loco vacat quod tam fideles ipse ait, An vultis experimentũ accipere eius qui in me loquitur Christus: Et vtique dominus est Christus, Intelligisne quid dicam? An in hoc explanando aliquando diligentius immorabor: Attende vtrum rem ipsam tanquam in cõspectu cõsiderandam planiore sermone ponamus. Ecce cõiuges duo, vnus infidelitatis, ita fuerit quando coniuncti sunt: nulla de his quæstio est quæ pertinet ad illam domini iussionem doctrinamque apostolicã, & præceptum testamẽti veteris & noui, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare cõiugium: iam sunt coniuges, & adhuc ambo sunt infideles, adhuc tales sunt quales fuerunt antequã iungeretur, qualesque coniuncti sunt. Venit Euangelij prædicator, Creditur eorũ aut vnus, aut vna, sed ita vt infidelis cum fidele habitare consentiat. Iubet fidele dominus, ne infidelem dimittat, an non iubet? Si dixeris iubet, reclamatione Apostolus, Ego dico nõ dominus. Si dixeris, nõ iubet, causam requiro. Neque illam mihi responsurus es, quam tuis literis indidisti, quia dominus prohibet fideles infidelibus iungi: hic enim nullo modo est ista causa, de iam iunctis loquimur, nõ de iungendis. Si ergo tu causam nõ inuenisti, cur nõ vetet dominus, quod vetat Apostolus? cernis enim iam, vt existimo, nõ esse ipsam quam esse putaueras: vide an forte illa sit quæ mihi visa est, & tunc proferenda, & nunc defendenda: vt scilicet illud intelligamus dicere dominum quod habet coram illo nullo modo transgredienda iustitia, id est, quod ita iubet aut vetat, vt aliud facere omnino nõ

licet. Quod autem volentis potestati permittit, vt nec agatur nec prætermittatur illicite, ibi seruorum suorum consilio locum dare videtur, vt id potius suadeat quod viderint expedire. Teneatur hic ergo primitus ac maxime, ne committantur illicite. Vbi autem aliquid italicum est, vt aliud facere omnino non sit illicitum, fiat quod expedit, vel quod magis expedit. Illa igitur quæ dominus ita dicit vt dominus, id est, nõ momentis cõsilio, sed dominantis imperio, facere non licet, & ideo nec expedit. Dominus itaque præcipit mulierem à viro non discedere: quòd si discesserit, ea vtique causa qua discedere licitum est, manere in nuptam, aut viro suo recõciliari. Mulier enim sub viro viuo marito iuncta est legi, & viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, quoniam mulier alligata est quãdiu vir eius viuunt. Vnde si vxor dimiserit virum suum & alij nupsert, mœchatur: & qui dimissam à viro duxerit, mœchatur. Ideoque ex eodem præcepto domini & vir vxorẽ nõ dimittat, quoniam qui dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis, facit eam mœchari: sed si propter hanc causam dimiserit, etiam ipse sic maneat. Omnis enim qui dimittit vxorem suam & ducit alterã, mœchatur. Hæc constituta domini sine vlla retractatione seruanda sunt. Habet enim hæc iustitia quæ coram illo est, siue approbent, siue improbent homines: & ideo dici non oportet, propter offensiones hominum, aut ne impediatur homines ab ea salute, quæ in Christo est, hanc dixerim non esse seruandam. Quis enim Christianus audeat dicere, ne homines offendam, aut vt homines Christo acquiram, faciã mœchari vxorem meã, aut ego ipse mœchus fiam? Potest enim fieri, vt cõ adulteram vxorem quis dimiserit Christianus, ita tentetur, vt aliqua femina quæ nondum credidit, cupiens in eius nuptias conuenire, promittat se futuram esse Christianam, & hoc non fallaciter, sed si ei nupsert, hoc omnino factura. Huic itaque hoc conubium recusanti, poterit suggerere ille tentator, Dominus dixit, Quicumque dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: tu autem qui dimissi propter causam fornicationis vxorem, si aliam duxeris, nõ mœchaberis. Huic talia suggeret, eruditus corde respondet, mœchari quidem illum grauius qui præter causam fornicationis vxore dimissa alteram duxerit: sed etiam illum qui vxore fornicante dimissa sibi aliam copulauit, non ideo non mœchari quia fornicantem reliquit: sicut mœchatur qui eam quæ præter causam fornicationis dimittitur, duxerit: nec ideo nõ mœchatur qui eam duxit, quam dimissam propter causam fornicationis inuenierit. Et propterea quod subobscure apud Mattheum positum est, quomodo totum à parte significatum est, expositum est apud alios, qui totum generaliter exprefserunt, sicut legitur apud Marcum. Quicumque dimiserit vxorem suam & aliam duxerit, adulterium committit. Et apud Lucam, Omnis qui dimittit vxorem suã & ducit alteram, mœchatur. Nõ enim alios dixerunt mœchari, alios non mœchari, qui dimissis vxoribus suis duxerint alteras, sed quicumque dimiserit: omnem profusus qui dimiserit vxorem suam & aliam duxerit, mœchari cum sine vlla exceptione dixerunt. Sed si hæc ille Christianus responderit tentatori, intelliges licuisse quidem sibi dimittere adulteram, sed aliam ducere non licere: quid si dicat ille tentator, Comitte hoc peccatum vt acquiras animam Christo in morte infidelitatis posita femina, quæ parata est, si tibi nupsert, fieri Christiana: quid aliud Christianus responderet ad ista debet

Cap. XXII.

Luc. 16.

Marcus.

Luc. 16.

Ca. XXIII.

Roma. 14.

1. Cor. 7.

Ibidem.

Talis & minus cõtinẽtia bonũ tenet in nuptiis. Talis nemi-nem cogat: quanuis.

Cap. XIX.

1. Cor. 7.

G debet & dicere, nisi se non posse si hoc fecerit euadere iudicium, quod commemorauit Apostolus ubi ait, & sicut dicunt quidam nos dicere, Faciamus mala ut veniant bona, quorum iudicium iustum est: Quomodo autem poterit esse salubriter Christiana, quæ cum illo à quo ducitur erit adultera? Non solum autem moechandū non est quod facit non quidam, sed omnis qui dimittit uxorem suam & ducit alteram, & si propterea duxerit ut faciat Christianam: sed etiam quisquis nō alligatus uxori continentiam deo vouerit, nullo modo debet ista compensatione peccare, ut ideo credat uxorem sibi esse ducendam, quia promissit quæ nuptias eius appetit, futuram se esse christianam. Quod enim cuiquam antequam vouisset licebat, cum id se nunquam facturum vouerit, non licebit: si tamen id vouerit quod vouendū fuit, sicut est perpetua virginitas, vel cōtinētia post experta connubia solutus à vinculo coniugali, vel ex consensu uiuentibus †, & carnalia debita sibi inuicem relaxantibus, fidelibus castisq; coniugibus: quod alterum sine altera, vel alteram sine altero uouere fas nō est. Hæc ergo, & si qua alia sunt: quæ rectissime uouentur, cum homines uouerint, nulla cōditiōne rumpenda sunt, quæ sine vlla conditione uouerunt. Quia & hoc dominum præcepisse intelligendum est ubi legitur, Vouete & red dote domino deo vestro. Vnde Apostolus de quibusdā quæ continentia uouent, & postea nubere uolunt, quod eis antequam uouissent utique licebat, Habētes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerūt. Nihil ergo expedit quod illicitum est, & nihil quod prohibet dominus licitum est. Quæ autem nullo domini cōstringēte præcepto in potestate dimissa sunt, in his audiatur Apostolus in spiritu sancto monens & consulens, ut vel meliora capiantur, vel ea quæ non expediunt caueantur. Ibi audiatur dicens, Præceptum domini non habeo, consilium autem do. Et ego dico non dominus, ubi si meliora elegerit qui audit, solutus est ab uxore non quarat uxorem, qui & si acceperit uxorem nō peccat. Ibi uirgo non nubat, qui enim nō dat nuptum, melius facit: & qui dat nuptum, bene facit. Ibi beator sit mulier sic permanendo, quæ mortuo viro suo in potestate habet, cui uult nubat, tantū in domo. Quod duobus modis accipi potest, aut christiana permanens, aut christiano nubens. Non enim tempore reuelati testamēti noui, in Euangelio vel vllis Apostolicis literis sine ambiguitate declaratum esse recole, utrum dominus prohibuerit fideles infidelibus iungi. Quauis beatissimus Cyprianus inde nō dubitet, nec in leuibus peccatis cōstituat, iungere cū infidelibus uinculū matrimonij, atq; id esse dicat prostituere gētilibus membra Christi. Sed quia de iis qui iam cōiuncti sunt, alia quæstio est: audiatur & hic Apostolus dicens, Si quis frater habet uxorem infidelem, & hæc consentiat habitare cum illo, non dimittat illam: & si qua mulier habet uirum infidelem, & hic cōsentit habitare cū illa, non dimittat uirum. Et sic audiatur, ut quauis fieri licitum sit, quia hoc non dicit dominus: non tamen fiat, quia non expedit. Non enim omnia expedire quæ licita sunt, apertissime docet Apostolus, sicut supra iam ostendimus. Propter quod libet tamen fornicationis genus, siue carnis, siue spiritus, ubi & infidelitas intelligitur, & dimisso viro non licet alteri nubere, & dimissa uxore non licet alteram ducere: quoniam dominus nulla exceptione facta dicit, Si uxor dimiserit uirum suum, & alij nupsit, mæchatur. Et omnis qui dimittit uxorem suam & ducit alteram, mæchatur. His ita pro meo modulo pertractatis atque discuf-

sis, quæstionem tamē de coniugiis obscurissimā & implicatissimam esse non nescio. Nec audeo profiteri omnes sinus ei⁹, vel in hoc opere, vel in alio me adhuc explicasse, vel iam posse si uigeat explicare. Illud autē uide me itidem in alia scheda consulendum existimasti, seorsum etiam ego enotare curarē, si mihi aliud quàm tibi uisum est uideretur. Cum uero eadem sit etiam nostra sententia, non hinc opus est diutius disputare.

Catechumenis ergo in huius uitæ ultimo constitutis, si morbo seu casu aliquo sic oppressi sint, ut quauis adhuc uiuant, petere sibi tamen baptismum vel ad interrogata respondere non possint: profit eis quorum in fide christiana iam nota uolūtas est, ut eo modo baptizentur quomodo baptizantur infantes, quorum uoluntas nulla adhuc patuit. Non tamen propterea damnare debemus eos qui timidius agunt, quàm nobis uideatur agi oportere, ne de pecunia conseruo credita improbius quàm cauti iudicare uoluisset iudicemur. Satis quippe in talibus respiciendum est illud Apostoli ubi dicit, Unusquisque nostrum pro se rationē reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sunt enim qui vel in his, uel etiam in aliis obseruandum putant, quod dixisse dominum legimus, Nolite sanctum dare canibus, neque proieceritis margaritas uestras ante porcos. Et ista saluatoris uerba referentē baptizare non audēt eos qui pro se respondere nequiuert, ne forte contrarium gerant uoluntatis arbitrium. Quod de paruulis dici nō potest, in quibus adhuc rationis nullus est usus. Sed non solum incredibile est, nec in fine uitæ huius baptizari catechumenum uelle, uerum etiam si uoluntas eius incerta est, multo satius est nolenti dare quàm uolenti negare: ubi uelit, an nolit sic non apparet, ut tamen credibilius sit eū si posset, uelle se potius fuisse dicturum ea sacramēta percipere, sine quibus iam credit non se oportere de corpore exire. Si autem dominus ubi ait, Nolite dare sanctum canibus: hoc quod isti cauendum putant uellet intelligi, non ipse suo traditor dedit, quod in suam ille perniciem sine culpa dantis, cum dignis indignus accepit. Vnde cum diceret dominus, credendum est significare uoluisse, quod lucē intelligentiæ spiritalis immunda corda non portant. Et si portanda doctor ingererit, quæ non recte accipiūt, quia non capiunt, uel reprehensionis moribus lacerāt, uel contemnendo conculcant. Si enim beatus Apostolus, quauis in Christo iam renatis, tamen adhuc paruulus lac dicit se dedisse, non escam, nec dum enim poteratis, inquit, sed nec adhuc quidem potestis. Si deniq; ipse dominus electis Apostolis dixit, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis illa portare modo, quanto minus possunt facere quæcunque de incorporea luce dicuntur immundæ mentes impiorum. Sed ut sermo noster ad hoc potius claudatur uide sumpsit exordium, ego non solum alios catechumenos, uerum etiā ipsos qui uiuentium coniugiis copulati retinent adulterina consortia, cum saluos corpore in his permanentes non admittamus ad baptismum, tamen si desperati & intra se pœnitentes iacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cū ceteris lauacro regenerationis abluatur. Quis enim nouit utrum fortassis adulterinæ carnis illecebra usque ad baptismum statuerant detineri? Si autem ab illa desperatione recreati potuerint uiuere, aut facient quod statuerant: aut edocti obtemperabunt, aut de contemptoribus fiet quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptismatis, eadem reconciliationis est causa,

K Quæstio de coniugiis diff. scilicet.

Ca. XXVI.

Roma. 14.

Math. 7.

† alius reuerentes.

Ca. XXVII.

1. Cor. 3.

Ioan. 16.

C. XXVIII.

A causa, si forte pœnitentem finiendæ uitæ periculū preoccupauerit. Nec ipsos enim ex hac uita sine arra suæ pacis exire uelle debet mater Ecclesia.

Libri primi finis.

DIVI AVRELI AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, de adulterinis coniugiis ad Pollentiū, Liber secundus.

Caput. I.

Dea quæ mihi scripseras frater religiose Pollenti, iam rescripseram non paruum uolumen, de iis qui uiuentibus cōiugibus suis aliis copulatur. Quod cum innotuisset dilectioni tuæ, addidisti aliqua ad libellum tuū, etiā his me respondere desiderans.

Caput. II.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

Cap. III.

Sed cum facere disponderem, addēdo & ego ad meum, ita ut unus liber esset responsionis meæ, repente illud auditum est ut absolueram, prius flagitantibus fratribus nostris & nescientibus, quod adhuc aliquid esset addendum. Hinc factum est, ut altero seorsum opusculo ad ea quæ addidisti, respondere compellerer. Nō autem quæ addidisti, adiuncta sunt fini opusculi tui, sed ubi uisum est eius interiecta sunt corpori. Horum primum illud est, cui quidem arbitror me respondere debere, quod in his Apostoli uerbis ubi ait, Ceteris autem ego dico, non dominus, mulierem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: non putas ita dictum esse si discesserit, ut à viro fornicante discessisse intelligatur, quæ sola causa discedere licitum est: sed potius existimas à pudico, & ideo iustam manere innuptam, ut posset ei reconciliari, si continere ille noluisse, ne uirum ad fornicandū, id est, ad aliam se uiuente ducendam, ipsa non recōciliata compelleret. Caterum si à viro fornicante discesserit, putas ei non præcipi ut inuupta permaneat, sed hoc eam facere, si continens esse uoluerit, non ut præcepti uoluntate inueniatur esse si nupsit. Quæ tibi uidetur forma & à viro esse seruanda, ut uxorem non dimittat, excepta causa fornicationis: si autem discesserit, maneat sine coniugio, ut pudicæ reconciliari possit uxori, nisi forte continentiam illa delegerit, ne uxoris castæ reconciliationem refugiens, ipse illam cogat mæchari, si sese non continens uiuente illo nupsit alteri. Si autem fuerit ab uxore fornicante disunctus, iam eum nullo præcepto ut se contineat detineri, nec omnino mæchari, si uiua illa alteram duxerit, quoniam id quod ait idem Apostolus, Mulier alligata est quandiu uir eius uiuit: quod si mortuus fuerit uir eius, liberata est, cui uult nubat: sic intelligendum existimas, ut si uir fuerit fornicatus pro mortuo deputetur, & uxor pro mortua, & ideo liceat cui libet illorum tanquam post mortem, ita post fornicationem coniugis alteri copulari. Quibus tuis sensibus consideratis, abs te quæro, utrum quicunque duxerit mulierem, quæ uiro alligata esse destiterit, adulter habendus sit: Quod tibi existimo non uideri. Ideo enim mulier uiuente viro uocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, quoniam alligata est quandiu uir eius uiuit. Hoc autem uinculum si ei cum viro uiuente non esset, sine ullo adulterij crimine alteri nubere. Proinde si alligata est quandiu uir eius uiuit, nullo modo nisi viro mortuo soluta dicenda est, ab hoc uinculo. Porro si morte cuiuslibet eorum inter maritum & uxorem hoc uinculum soluitur, & pro morte habēda est, sicut dicitis, etiam D fornicatio, pculdubio erit ob hoc & mulier soluta quādo fuerit fornicata. Neq; enim dici poterit hæc alligata viro esse, si quando ab illa fuerit uir solutus. Ac per hoc postea quæ fornicatio alligata viro esse destiterit, quisquis eam duxerit, adulter non erit. Et uide quàm sit absurdum, ut ideo nō sit adulter quia ducit adulteram. Immo uero quod est mōstruosius, nec ipsa mulier erit adultera, quoniam nō erit posteriori viro uxor aliena, sed sua. Soluta enim per adulterium priore coniugali uinculo, cuique iam nupsit coniugem non habenti, nō adultera cum adultero, sed uxor erit potius cū marito. Quomodo ergo erit uerum, Mulier alligata est quandiu uir eius uiuit: Ecce uir eius uiuit, quia nec de corpore excessit, nec fornicatus est, quod pro morte uis deputari, & tamen ei mulier alligata iam non est. Nōne attendis quàm sit hoc contra Apostolum dicentem, Mulier alligata est quādiu uir eius uiuit? An forte dicturus es, uiuit quidem, sed uir eius iam non est: quoniam tunc esse destitit, quando illa per adulterium coniugale uinculum soluit. Quomodo igitur uiuente viro uocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, quādoquidem uir eius ille iam non est, coniugali uinculo per mulieris adulterium iam soluto: Quo enim uiuente viro nisi suo uocabitur adultera, si fuerit cum alio viro? At si uir eius esse ille iam destitit, nō utiq; uiuente viro uocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: sed nullum habens uirum, nubendo erit cum suo viro. Hoc qui sentit, nōne certis quàm contra Apostolum sentiat? Quod quidem nō ipse sentis, sed hoc sequitur illa quæ sentis. Muta ergo antecedētia, si uis cauere sequētia. Et nōli dicere, mortuum uirum uel mortuam uxorem, hoc loco debere intelligi, etiam fornicantem. Quamobrem secūdam doctrinam sanam mulier alligata est, quādiu uir eius uiuit: id est, nondum è corpore abcessit. Mulier enim sub viro uiuo marito iuncta est legi, hoc est, in corpore cōstituta. Si autem mortuus fuerit: hoc est, de corpore exierit, euacuata est à lege uiri. Igitur uiuente viro, uocabitur adultera, si fuerit cū alio viro. Si autē mortuus fuerit uir eius, liberata est à lege uiri, ut nō sit adultera si fuerit cū alio viro. Hæc uerba Apostoli totiens repetita, toties inculcata, uera sunt, uia sunt, sana sunt, plana sunt. Nulli⁹ uiri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desuerit. Esse autē desinet uxor prioris, si moriatur uir eius, nō si fornicetur. Licite itaq; dimittitur cōiunx ob causam fornicationis, sed manet uinculū prioris, propter quod sit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiā ob causam fornicationis. Sicut enim manēte in se sacramēto regenerationis, excommunicatur quis reus criminis, nec illo sacramento caret, etiam si nunquam reconciliatur deo: ita manēte in se uinculū fœderis coniugalis, uxor dimittitur ob causam fornicationis, nec carebit illi uinculo, etiam si nunquam recōcilietur viro, carebit autem si mortuus fuerit uir eius. Reus uero excommunicatus ideo nunquam carebit regenerationis sacramento, etiam non recōciliatus, quoniam nunquam moritur deus. Remanet itaque, ut si sapere secundum Apostolum uolueris, non dicamus uirum adulterum pro mortuo deputandum, & ideo licere uxori eius alteri nubere. Quauis enim sit mors adulterium, non corporis, sed quod peius est, animæ: non tamen de ista morte loquebatur Apostolus, cum dicebat, Quod si mortuus fuerit uir eius, cui uult nubat: sed de illa sola qua de corpore exiit. Quoniam si per cōiugis adulterij coniugale soluitur uinculum, sequitur illa peruersitas

Cap. III.

1. Cor. 7.

E

F

Cap. V.

† alius cuiusquam.

1. Cor. 7.

G quam cauendam esse monstrari, vt & mulier per impudicitiam soluat hoc vinculo: quae si soluitur, libera erit a lege viri. Et ideo quod insipientissime dicitur, non erit adultera si fuerit cum altero viro, quia per adulterium liberata est a priori viro. Quod si ita est a veritate deuium, vt nullus id, non dico Christianus, sed humanus sensus admittat, profecto mulier alligata est quadiu vir eius viuuit. Quod vt apertius dicam, quadiu vir eius in corpore est. Pari ergo forma & vir alligatus est, quadiu mulier eius in corpore est. Vnde si vult dimittere adulteram, non ducat alteram, ne quod in illa culpatur, ipse committat. Similiter & mulier si dimittit adulterum, non sibi copulet alterum: alligata est enim quadiu vir eius viuuit, nec a lege viri nisi mortui liberatur, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Quod autem tibi duru videtur, vt post adulterium reconcilietur coniugium, si fides assit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos vel baptisate ablutos vel poenitentia credimus esse sanatos? Hae crimina in vetere dei lege nullis sacrificiis mundabantur, quae noui testamenti in sanguine Christi sine dubitatione mundantur, & ideo tunc omnimodo prohibitum est ab alio cotaminatam viro recipere vxorem: quauis David Saulis filiam, quam pater eiusdem mulieris ab eo separata dederat alteri, tanquam noui testamenti praefigurator sine cunctatione receperit. Nunc autem postquam Christus ait adultera, Nec ego te condemno, vade, deinceps noli peccare: quis non intelligat debere ignoscere maritum, quod videt ignouisse dominum amborum, nec iam se debere adulteram dicere, cuius poenitentis crimen dimina credit miseratione deletum. Sed hoc videlicet infidelium sensus exhorret, ita vt nonnulli modice, vel potius inimici vere fidei, credo metuentes peccandi impunitatem, dari mulieribus suis, illud quod de adultera indulgentia dominus fecit, auferrent de codicibus suis: quasi permissionem peccandi tribuerit qui dixit, deinceps noli peccare: aut ideo non debuerit mulier a medico deo illius peccati remissione sanari, ne offenderetur infanti. Neque enim quibus illud factum domini displicet, ipsi perfecte pudici sunt: nec eos seueros castitas facit, sed potius ex illo sunt hominum numero, quibus dominus ait, Qui sine peccato est vestru, prior in eam lapidem iaciat. Nisi quod illi conscientia territi recesserunt, & tentare Christum, atque adultera persequi destiterunt: isti autem & aegroti medicum reprehendunt, & in adulteras adulteri saeuunt: quibus si diceretur, non quod illi audierunt, qui sine peccato est: quis enim sine peccato? sed qui sine isto peccato est, prior in illam lapidem mittat: tunc forsitan cogitarent qui indignabantur quod adulteram non occiderent, quanta illis dei misericordia parceretur vt adulteri viuerent. Sed cum haec eis dicimus, non solum nihil volunt detrudere seueritati, sed irascuntur insuper veritati, & loquuntur atque respondent: sed nos viri sumus. An vero sexus nostri dignitas hanc sustinebit iniuriam, vt cum aliis foeminis praeter vxores nostras si quid admittimus, in ludis poenis mulieribus comparemus? Quasi non propterea magis debeant illicitas concupiscentias viriliter frenare, quia viri sunt: quasi non propterea magis debeant mulieribus suis ad virtutis huius exemplum se praebere, quia viri sunt: quasi non propterea minus debeant libidine superari, quia viri sunt: quasi non propterea minus debeant lasciuientiam carni seruire, quia viri sunt? Et tamen indignantur si audiant adulteros viros pendere similes adulteris foeminis poenas, cum tanto grauius eos puniri oportuerit,

quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere foeminas. Christianis equidem loquor, qui fideliter audiunt, Caput mulieris vir: vbi se agnoscunt duces, illas autem comites esse debere. Et ideo cauendum viro illac ire viuendo, qua timet ne vxor sequatur imitatio. Sed isti quibus displicet, vt inter virum & mulierem par pudicitiae forma seruetur, & potius eligunt, maximeque in hac causa, mundi legibus subditi esse quam Christi, quoniam iura forensia non eisdem quibus foeminas pudicitiae nexibus viros videntur obstringere: legant quid imperator Antonius, non vti que Christianus, de hac re constituerit, vbi maritus vxorem de adulterij crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non praebuit castitatis exemplum, ita vt ambo damnentur, si ambo pariter impudicos confictus ipse conuicerit. Nam supradicti imperatoris haec verba sunt, quae apud Gregorianum leguntur: Sanè, inquit, mœcham nulla parte causa prauidicabunt. Neque enim si penes te culpa fuit vt matrimonium solueretur: & secundum legem Iuliam Eupasia vxor tua nuberet: propter hoc rescriptum meum adulterij damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos inquirere, an cum tu pudice viueres, illi quoque bonos mores colendi author fuisti: Periniquum enim mihi videtur esse, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibet: quae res potest & virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter vtrumque componere, vel causam facti tollere. Si haec obseruanda sunt propter decus terrenae ciuitatis, quanto castiores quarit celestis patria & societas angelorum: Quae cum ita sint, nūquid ideo minor est, ac non potius maior & peior virorum impudicitia, quia inest illis superba & licentiosa iactantia? Non igitur exhorreat viri, quod adultera Christus ignouit, sed potius cognoscant etiam periculum suum, & simili morbo laborantes, ad eundem saluatorem supplicii pietate confugiant: & quod in illa factum legunt, etiam sibi necessarium esse fateatur, adulteriorum suorum medicinam suscipiant, adulterare iam desinant, laudent in se dei patientiam, agant poenitentiam, sumant indulgentiam, mutent de poena foeminarum & de sua impunitate sententiam. Quibus consideratis atque tractatis, si communis conditio, commune malum, commune periculum, commune vulnus, commune salus, fideliter & humiliter cogitetur, non erit turpis neque difficilis, etiam post perpetrata atque purgata adulteria reconciliatio coniugum, vbi per clauis regni caelorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non vt post viri diuortium adultera reuocetur, sed vt post Christi consortium adultera non vocetur. Verum ecce non fiat, nemo compellit, quia forte lex aliqua huius seculi hoc vetat secundum terrenae ciuitatis modum, vbi cogitata non est abolitio criminum per sanguinem sanctum. Suscipiatur ergo continentia, quam nulla lex prohibet, in alia non eatur adulteria. Et quid ad nos, si nec saltem diuina miseratione mundata, marito reconcilietur a deo adultera, dum tamen non reconciliatur esse adulteria? Mulier enim alligata est quadiu vir eius viuuit: Ergo consequenter & vir alligatus est, quadiu mulier eius viuuit. Haec alligatio facit, vt aliis coniungi sine adulterina copulatione non possint. Vnde necesse est ex duobus coniugibus quatuor adulteros fieri, si & illa alteri nupserit, & ille alteram duxerit. Quauis eni sceleratius mœchetur, qui non causa fornicationis vxore dimissa altera duxerit: quod gen^o adulterij

K
Eph. 5.
1. Corin. 11.
vxorem
Lex Cæsaris
L
Ioan. 8.
Cap. IX.
3. q. 1. ca. 28
crit.
M
1. Cor. 7.
f. aliis, nec ter possit.
f. adultero.
f. adulteram.
commemo-

A commemorauit Mattheus: tamen non solum ipse mœchatur, sed sicuti est apud Marcum, Qui uis dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur: & sicuti est apud Lucam, Omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur: & qui dimissam a viro duxerit, mœchatur. De quibus testimonio iam satis in libro superiore disserui. Sed respondes mihi, Continenter viuere paucorum est. Et ideo qui fornicantes coniuges dimiserunt, quoniam non possunt reconciliari, tantum se vident periclitari, vt legem Christi non humanam, sed feralem pronuncient. O frater, quantum ad incontinentes pertinet, multas querelas habere possunt, quibus, vt dicis, legem Christi feralem pronuncient non humanam. Et tamen non propter illos Euangelium Christi peruertere, vel mutare debemus. Te quippe sola eorum querela permonet, qui coniuges causa fornicationis intercedente dimittunt, si alias ducere non sinantur: quoniam continere paucorum est, atque ad id debent laude exhortari, non lege compelli. Itaque si dimissa adultera non ducitur altera, iustam querelam, sicut putas, habebit hominum incontinentia. Sed attende quam plura sunt, vbi si querelas incontinentium velimus admittere, necesse nobis erit adulteria scienda permittere. Quid si enim aliquo diuturno & insanabili morbo corporis teneatur coniugum, quo concubitus impediatur: Quid si captiuitas, vel vis aliqua separet, ita vt sciat viuere maritus vxorem, cui sibi copia denegatur, censens admittenda incontinentium murmura, & permittenda adulteria: Quid in hoc ipso vnde interrogatus est dominus, responditque fieri non debere, sed ad duritiam cordis illorum, Moysen permisisse dari libellum repudij, & quacunq; causa dimittere coniugem? Nonne lex Christi incontinentibus displicet, qui vxores litigiosas, iniurias, imperiosas, fastidiosas, & ad reddendum debitum coniugale difficillimas, repudio interposito abicere volunt, & alteras ducere: iam ergo quia istorum incontinentia legem Christi horruit: ad eorum lex Christi arbitrium commutanda est: iam porro si maritum relinquat vxor, vel maritus vxorem, non causa fornicationis, sed potius continentiae, sitque incontinens, cui repudium propter hoc datur, quare vtrum non erit adulter vel adultera si alteri copuletur? Si non erit dicitur, domino contradicatur, cuius haec verba sunt, Dicitum est autem, Quicumque dimiserit vxorem suam, & det illi libellum repudij, Ego autem dico, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterat. Ecce dimissa est, non dimisit: & quia continere paucorum est, incontinentiae cessit & nupserit, & tamen adulter adulteram duxit. Ambo rei, ambo damnandi sunt: & quae nupserit viuo marito, & qui duxit eam cuius viuuit maritus. Nunquid hic legem Christi dicimus inhumanam, qua constituitur rea tanti criminis atque punitur, quam vir nulla eius praecedente fornicatione dimisit: & quia paucorum est continere, dimittendo compulsi nubere? Cur non hic dicimus habendum esse pro mortuo, qui male dimittendo, prior coniugale vinculum rupit? Nam qua ratione dicitur es eum rupisse vinculum coniugale, qui licet sit mœchus, non dimisit vxorem, & eum non rupisse, qui etiam castam dimisit vxorem? Ego autem dico in vitroque manere hoc vinculum, quo mulier alligata est, quadiu vir eius viuuit, siue continens, siue mœchus. Et ideo mœcham eam quae dimissa nupserit: & mœcham eam qui dimissam duxerit, siue a mœcho, siue a continente dimissa sit, Tonus sextus.

quoniam mulier alligata est quadiu vir eius viuuit. Sed nunc de querelis incontinentium disputamus. Quid enim videtur iustius, huius mulieris querela quae dicit, dimissa sum, non dimisi, & quoniam continere paucorum est, non me continui, ne fornicarer nupsi, & dicitur mœchata quia nupsi? Nunquid propter huius quasi iustam querelam, legem censuimus immutandam esse diuinam, vt istam non iudicemus adulteram? Absit. Sed respondebis non eam debuisse dimitti, quia fornicationis nulla causa praecesserat. Veru dicis, nam peccatu mariti eius dominus expressit, vbi ait, Qui dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœcham. Sed nunquid ista ideo nubendo postea non peccauit, quia prius dimittendo ille peccauit? Quid ergo ei prodest, quod de lege Christi mulier incontinens queritur, nisi vt murmurans puniatur? Iam nunc etiam illa videamus quae alio loco interponens addidisti, meque ad ea respondere voluisti. Vbi te mouet, & miseraris hominem qui cubare cum adultera, etiam si non incontinentia, certe filiorum procreandorum necessitate compellitur, si non ei licet sic eam dimittere, vt ea viuente altera ducat. Vnde recte moueris, si adulterium non esset, quauis adultera viua vxore, alteram ducere. Si autem adulterium est, vt ea quae sunt disputata docuerunt, quid obediatur procreandorum causa filiorum? Non enim propterea flagitiorum est permittenda licentia, aut vero tam cauendum est sine posteris mori, quam eligendum pudice. In posteru viuere. Quid non sinentur adulteri, quos necesse est post primam mortem secunda mortis aternitate danari. Nam procreandorum filiorum ista causatio, etiam non adulteras, sed castissimas foeminas, si forte sint steriles, cogit dimitti, & alteras duci, quod tibi existimo non placere. Quapropter si causa incontinentiae non sunt excusanda adulteria, quanto minus excusantur procreandorum causa filiorum? Illi quippe infirmitati, hoc est, incontinentiae, voluit Apostolus subueniri honestate nuptiarum. Non enim ait, Si filios non habet, nubat: sed si se non continet, nubat. Filiorum quidem propagatione compesatur, quod incontinentiae nubendo ceditur. Nam vtiq; incontinentia vitium est, coniugium autem non est vitium. Et ideo fit per hoc bonum, vt illud veniale sit malum. Cum sint ergo nuptiae causa generandi instituta, ea causa fienda a patribus, qui tantum officio generandi foeminis, sed non illicite miscbantur. Erat enim tunc quaedam propagandi necessitas quae nunc non est: quoniam tempus amplectendi sicut scriptum est, quod vtiq; tunc fuit, & tempus continendi ab amplexu, quod nunc est. De quo tempore Apostolus loquens ait, De cetero fratres tempus breue est, reliquum est vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint. Vnde nunc rectissime dicitur, Qui potest capere, capiat: qui autem se non continet, nubat. Tunc ergo etiam continentia propter propagationem filiorum in nuptiarum descendebat officio: nunc autem vinculu nuptiale incontinentiae subuenit vitio: vt ab eis qui se non continet, non per turpitudinem stuprorum, sed per honestatem coniugiorum, fiat propagatio filiorum. Cur ergo non dicit Apostolus, si filios non habet, nubat? Quia scilicet hoc tempore continendi ab amplexu, non est necesse filios propagare. Et quare dicit, si se non continet, nubat? Vtiq; propterea, ne per eam incontinentiam cogatur adulterare. Si ergo se continet, nec nubat, nec generet. Si autem se non continet, licite nubat, ne turpiter generet, aut turpius concubedo non generet. Quamquam hoc quod vltimum dixi, nonnulli faciunt etiam licite coniugati. Illicite namque & turpiter etiam cum legitima

1. Cor. 7.
D
Math. 5.
Cap. XI.
E
Cap. XII.
1. Cor. 7.
Ecclesiastes.
1. Cor. 7.
A ij vxore

Cap. VI.
32. q. 1. cap.
quod autem
H
1. Reg. 18.
Ioan. 8.
σικλησθου
Cap. VII.
Ioan. 8.
1
Cap. VIII.

DE ADVLTERINIS CONIVGIIS.

G vxore cōcumbitur, vbi prolis cōceptio deuitatur. Quod faciebat Onan filius Iuda, & occidit illum propter hoc deus. Propagatio itaque filiorum, ipsa est prima & naturalis, & legitima causa nuptiarū, Ac per hoc qui propter incontinentiam coniunguntur, non sic debent temperare malum suum, vt bonum exterminent nuptiarū, id est, propaginem filiorum. De incontinentibus quippe loquebatur Apostolus vbi ait, Volo igitur iuniores nubere, filios propagare, matrefamilias esse, nullā occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim conuersa quaedam sunt retro post fatanam. Cum itaque dicebat, volo iuniores nubere: hoc vtiq; monebat propter ruinam incontinentiam fulciendam. Sed ne forte ab eis sola carnalis concupiscentia cogitaretur infirmitas, cui tantummodo esset opere connubij seruendum: nuptiarum autem vel contemneretur, vel negligetur bonum: continuo subiunxit, filios procreare, matrefamilias esse. Qui vero eligunt continere, aliquid vtiq; melius eligunt quam est nuptiarum bonum, hoc est generatio filiorum. Vnde si eligitur continentia, vt bono nuptiarum melius aliquid capessatur, quanto potius custodienda est vt adulterium caueatur. Cū enim dixisset Apostolus, Quod si se non continet, nubat: melius est enim, inquit, nubere quam vri. Nō dixit, melius est mœchari quam vri. Nō est ergo ad quod exhortemur eos qui reconciliari timent coniugibus adulteris poenitendo sanatis, nisi ad custodiendam continentiam. Quoniam mulier alligata quandiu, siue mœchus siue castus vir eius viuunt, mœchatur si alteri nupserit: & vir alligatus quandiu, siue mœcha, siue casta vxor eius viuunt, mœchatur si alteram duxerit. Hæc nanque alligatio quandoquidem non soluitur, etiam si per repudium cōiung casto corpore separatur: multo minus soluitur, si non separata mœchetur. Ac per hoc non eā soluit, nisi mors coniugis, non in adulterium corruentis, sed de corpore exeuntis. Quapropter si recesserit mulier ab adultero viro, & ei reconciliari non vult, maneat innupta: & si dimiserit vir adulteram mulierem, & eam nō vult recipere nec post poenitentiam, custodiat continentiam: & si non ex voluntate eligendi potioris boni, certe ex necessitate vitandi perniciosi mali. Ac per hoc ad hoc exhortaretur etiā si vxor esset in languore insanabili atque diuturno, aut etiā si alicubi esset corpore separata, quod maritus non posset accedere. Postremo ad hoc exhortaretur etiā si mulier volens viuere continenter, quamuis contra disciplinam, quia non ex consensu, tamen pudicum pudica dimitteret. Puto enim Christianū neminē reluctari, illum adulterum esse, qui vel diu languente, vel diu absente, vel cōtinenter viuere cupiente sua vxore, alteri cōmixtus est foemina. Sic ergo & dimissa adultera, adulter est cum adultera, quoniam non ille, aut ille, sed omnis qui dimittit vxorem suam & ducit alterā, mœchatur. Quapropter si a cōiugali vinculo immunis minus appetitur vita sanctorū, exhorreatur poena mœchorum. Et timore saltem frenetur concupiscentia, si amor non eligitur continentia. Si enim vbi est timor operetur labor, vbi erat labor, erit & amor. Non enim confidendū est de nostris viribus, sed oratio adiungenda conatibus, vt impleat bonis, qui deterret a malis.

Respondeamus etiam ad illud, vbi putas maritos ad puniendas adulteras sine vlla miseratione compelli, cum volunt eas mori, si eis viuentibus non licet eis alteras ducere. Quam crudelitatem volens exaggerare dixisti, Non mihi videtur amantissime pater hic diuinus esse sensus, vbi benignitas & pietas excluditur. Ita ista di-

ciis, quasi propterea mariti parcere debeant adulteris feminis, quia licet eis alteras ducere: aut si non licet, non parcant vt liceat. Quinimmo propterea debent peccatricibus præbere misericordiam, vt & ipsi pro suis peccatis misericordiam consequantur. Et multo magis hoc eis faciendū est, qui dimissis vxoribus adulteris cupiunt viuere continenter. Tanto quippe debet esse misericordiores, quāto volunt esse sanctiores: vt ad castitatem in seipsis seruandam diuinitus adiuentur, dum castitatem ab vxoribus violatam, nec ipsi humanitus vlciscuntur: & maxime vox illa dominica est eis in memoriam reuocanda, Qui sine peccato est, prior in illum lapidē iaciat. Non qui sine ipso peccato est, quomodo loquimur de pudicis viris, sed qui sine peccato est: quod si esse se dixerint, se ipsos seducunt, & veritas in eis non est. Porro si non se seducunt, & est in eis veritas, non erit in eis cruenta seueritas. Scientes enim se non esse sine peccato, dimittunt vt dimittatur eis: ne ab eis benignitas & pietas excludatur, Magis enim hæc excluduntur, si peccatis coniugum ab eis, impetret veniam licentia libidinis, non cura pietatis: id est, vt propterea parcant, quia licet eis alteras ducere, & nō potius propterea, quia volunt & sibi dominum parcere. Quāto itaque melius, & honestius, christiana deniq; professione dignius, vt parcant adulterarum sanguini vxorum, quod scriptum est, eis dicimus, Dimitte iniustitiam proximo tuo, & tunc precanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram, & a domino querit medelam. Super hominem similem sibi nō habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur. Cum ipse caro sit seruat iracundiā, quis propiciabitur peccatis illius? Et de Euangelio, Dimittite & dimittetur vobis, vt possim dicere, Dimittite nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: Et de Apostolo, Nulli malum pro malo reddentes: & si qua sunt huiusmodi in scripturis sanctis, quibus ad vlciscendū quando humanus animus excitatur, quia christianus est, mitigatur. Quanto, inquam, melius ista dicimus, quāto vt dicamus, Tantum adulteras istas dimittite, & earum nolite sanguinem querere: quicquid doloris ex earū flagitiis habetis, consolabuntur vos alie quas duxeritis: merito enim velletis istas de viuentium numero auferre, si earum vita impedimento esset, quo minus alias duceretis. Nunc vero, etiam istis viuētibus, cum liceat alia vobis matrimonia providere, quid eas tantopere vultis occidere? Hæc si dicimus, nōne attendis quāto nostra suasio longe sit a charactere christiano: quia & falsum dicimus, eis licere quod non licet, hoc est istis viuētibus, vt aliis copulentur: & si propterea illis pepercerint, non parcent propter pietatem, sed propter aliarum nuptiarum liberam potestatem. Postremo quæro abs te, vtrum marito Christiano liceat, vel secundum veterem dei legem, vel Romanas, adulteram abicere? Si licet, melius est vt ab utroque se temperet, id est, & a licito illa peccante supplicio, & ab illicito illa viuente coniugio. Quod si alterutrum eligere perseuerat, satis est ei facere quod licet, vt adultera puniatur, quāto id quod non licet, vt ipsa viua ille mœchetur. Si autem quod verius dicitur, nō licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantum dimittere, quis est tam demens qui ei dicat, fac quod non licet, vt tibi liceat quod non licet? Cum enim vtrunque secundum legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere, ab utroque abstinendum est, non illicitum pro illicito faciendū. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat

K
Ioan. 8.
I. Ioan. 1.
Ecclesiastici 28.
Lucæ. 6.
Math. 6.
Roma. 12.
Cap. XV.
M
† occidere.
33. q. 2. cap. Si quod

A facit adulterium, & non faciat homicidium, vt viuente vxore sua alteram ducat, & non humanum sanguinem fundat. Quod si est vtrunque nepharium, non debet alterum pro altero perpetrare, sed vtrunque vitare.

Cap. XVI. Hic video quid dici ab incontinentibus possit. Quod videlicet qui dimittit, & viuere permittit adulteram, si alteram duxerit, quādiu prior illa viuat, perpetuus adulter est, nec agit poenitentiam fructuosam a flagitio non recedens. Nec si catechumenus est, ad baptismū admittitur, quoniam ab eo quod impedit nō mutatur: nec reconciliari penitus potest in eadem nequitia perseuerās. Si autem accusando adulteram occiderit, hoc peccatū quoniam transactum est, & in eo non permanet, & si a catechumeno factū est, baptismate abluitur, & si a baptizato, poenitentia & reconciliatione sanatur. Sed nūquid propterea dicturi sumus adulterium non esse adulterium, quod sine dubio committitur, si coniuge adultera viuente, altera ducitur? Sed hoc adulterij genere excepto, nempe non dubitas esse adulterium, si quisquam ducat viuente vxorem, a viro suo per libellum repudij sine vlla mulieris fornicatione dimissam. Quid ergo, cum viderit se nec ad baptismum admitti si catechumenus est, nec vtiliter agere poenitentiam si baptizatus hoc fecerit, non corrigendo & relinquendo quod fecit: si eum voluerit & potuerit occidere cuius duxerit vxorem, vt hoc scelus vel baptismate diluatur, vel poenitendo soluat, atque ita etiam illud adulterium non permaneat, euacuata muliere a lege viri post mortem viri, sed de transacto quod factum est per poenitentiam satis fiat, vel regeneratione deleatur? Nunquid propterea est accusanda lex Christi, tanquam compulerit fieri homicidium, cum sine crimine fornicationis, repudiatam ducere, dicit esse adulterium? Hic enim, si parum quid loquamur atredimus, multo grauiora dici possūt quāto ipse dixisti. Nam tu dum non vis esse adulter, si alie ducantur dimissis adulteris, hoc inuenisti, quoniam si hæc adulteria dixerimus, cogetur mariti occidere adulteras, quarum vita impediuntur alteras ducere. Atque vt hoc exaggerares, dixisti, Non mihi videtur amantissime pater hic diuinus esse sensus, vbi benignitas & pietas excluditur. Si ergo quispiam nolens credere esse adulterium, quando a marito sine fornicationis crimine repudiata ab altero ducitur, & hoc contra te inueniat, quia ista ratione suadet hominibus homicidia perpetrare, & earum maritos, quas eo modo repudiatas duxerint, vel insidiis quibus potuerint, vel calūniis appetere, vel aliquibus veris criminibus accusare & occidere, vt eis mortuis possint esse coniugia, quæ viuis fuerant adulteria: nōne id exaggerando tibi dicturus est, non mihi videtur amantissime frater hic diuinus esse sensus, vbi non solum benignitas & pietas excluditur, sed etiā ingens malignitas & impietas excitatur? Quādoquidem multo est leuius & tolerabilius, vt adulteras mariti, quāto vt maritos adulteri occidant. Placēt ne tibi vt propter vanissimam inuidiam, dominicæ defensionem sententiæ deseramus, vel etiam insuper accusemus dicentes: non debere adulterium vindicari, etiam si præter causam fornicationis repudiata a viro alteri cōiungatur, ne maritum eius a quo dimissa est compellatur occidere, dum adulterium in cōnubium cupit viri prioris morte conuertet? Scio hoc tibi non placere, vt propter hanc vanissimam inuidiam, lex Christi cum vera inueniatur & sana, dura & inhumana dicatur. Sic itaque non tibi debet videri ideo negandum esse adulterium, quando vxore adultera viuente altera ducitur,

Tonus sextus.

quia potest maritus per hoc cogi adulteram occidere dum cupit sibi licere illa extincta alteram ducere, si hoc ea viuente non licet facere. Quid si enim & illud dicat Christianæ fidei detractores, cogi homines occidere vxores suas insidiarum sceleribus, quas molestas ferre non possunt, siue diuturno languore laborantes, & pati concubitum non valentes, siue pauperes, siue steriles, siue deformes, aliarum spe ducendarum, sanarum, opulentarum, fecundarum, pulcherrimarum amore: quia eas quas perpeti nolūt præter causam fornicationis repudiare non licet, & alteras ducere, ne perpetuo deincti adulterio, nec baptizari possint, nec poenitendo sanari. Nunquid propterea ne ista homicidiorum scelera perpetrentur, dicturi sumus non esse adulteria, si repudiatis præter causam fornicationis vxoribus, sibi alteras copulauerint? Iam vero ex hoc quod sapis non esse adulterium, si vir vxorem causa fornicationis abiecerit & alteram duxerit, nōne arbitraris cauendum, ne discant viri vxores quas propter alias innumerabiles causas ferre non possunt, mœchari cogere, vt ab eis vinculo coniugali per fornicationem, sicut putas solutum, liceat eis alteras ducere: & ex eo quod illas mœchari coegerunt, aut baptismate abluunt, aut poenitendo sanari, quoniam illis & gratia & medicina negabitur quandiu cum adulteris viuunt, si prioribus præter causam fornicationis repudiatis, alteras duxerint? Nisi forte quis dica, neminem posse vxorem suam mœchari facere si pudica est: & tamen dominus, Omnis qui dimiserit, inquit, vxorem suam, præter causam fornicationis, facit eam mœchari. Vtiq; propterea, quia cum esset pudica cum viro, tamen dimissa cogitur per incontinentiā viuo priore alteri copulari, & hoc est mœchari. Quod si hoc ista non fecerit, tamen ille quantum in ipso est facere compulsi, & hoc ei deus peccatum etiam si illa casta permaneat, imputabit. Sed quis nesciat quāto sint rarissima quæ ita pudice viuunt cum viris, vt etiam si ab eis dimittantur, alios non requirant? Incomparabiliter quippe numerus est amplior foeminarum, quæ cum pudice adhæreant maritis, tamen si dimissa fuerint a maritis, non differunt nubere. Cum ergo crediderint homines domino dicenti, Omnis qui dimiserit vxorem suam, præter causam fornicationis, facit eam mœchari: si crediderint & tibi dicenti, muliere fornicante licere viro eius alteram ducere: quisquis voluerit propter alias quilibet molestias carere vxore cui coniunctus est, prius eam mœchari faciat sine fornicatione dimittendo, vt tunc ducat alteram, cum fuerit illa mœcha nubendo: ac sic a priore peccato quo eā mœchari fecit, siue per baptismum, siue per poenitentiam liberatus, sine suo adulterio eam sibi habere videatur, quāto post prioris adulterium, tanquam hinc soluto matrimonij vinculo, alteram duxerit. Quod quidē si fuerit machinatus, & vxorē suam mœcham faciet, & ipse quantuis post adulterium coniugis aliam ducendo mœchus erit, nihilq; illi proderit q̄ tibi credidit, & non ei potius qui nullo excepto ait, Omnis qui reliquerit vxorē suam & aliam duxerit, mœchatur. Quibus omnibus cōsideratis atq; tractatis, restat vt ab eis qui hæc fideliter audiunt, dicatur nobis quod domino dictum est, Si talis est causa cū vxore, non expedit nubere. Quibus & nos quid respondeamus, nisi quod ipse respondit, Nō omnes capiunt verbū hoc, sed quibus datum est: Sunt enim eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorū. Qui potest capere, capiat. Ergo qui po-

A iij test

† alius coniunx a casta coniuge separatur.

33. q. 5. cap. puto.

Cap. XIII.

Cap. XVII.

Math. 5.

F

Lucæ. 16. Ca. XVIII.

Math. 19.

G test capiat, quod non omnes capiunt. Possunt autem capere quibus hoc praestat dei misericordia occulta, sed non iniusta. Sed in his omnibus qui seiplos castrauerunt propter regnum caelorum, alij sunt qui in utroque sexu concubitus nesciunt, alij qui experti & aucti sunt partim quidem illicite, partim vero licite experti. Porro in his qui licite experti sunt, quidam sunt qui non nisi licite, quidam & illicite & licite. Sunt quippe in eis qui coniugia sua tantum sciunt: sunt autem qui & alias foeminas ac stupra qualibet. Sed qui post concubitus coniugum seiplos castrant propter regnum caelorum, aut morte amittunt coniuges, aut ex consensu cum eis continentiam profitentur, aut necessitate diuortiorum, ne viuis coniugibus se aliis copulando adulteria perpetraret, castrant seiplos propter regnum caelorum, non ut clariores ibi esse possint, sed quod aliter ibi esse non possunt: nam qui non ista necessitate se continent, sed boni appetitione melioris, possent ibi esse, etiam seruata pudicitia coniugali, quanuis in praemiis minoribus, tamen intus erunt. Qui vero propter se continet, quia prioribus coniugibus viuis timent aliis coniugari, maiorem curam debent gerere pro salute, quam gesserunt illi à quibus continentia pro munere dilecta est ampliore. Tunc quippe ibi erunt, si adulteri non erunt. Si autem non continent, adulteri erunt, quia viuentibus coniugibus pristinis, non coniugibus alteris, sed adulteris adherent. Et si à regno caelorum aberunt, ubi erunt, nisi ubi salui non erunt? Hos igitur alloquor, ut quod facere deberent si haberent coniuges diuturno languore marcescentes, vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentes: hoc faciant si haberent coniuges adulterina inquinatioe sordentes, & propter hoc à suo consortio diuortiantes, non alia quarant coniugia, quia non erunt coniugia, sed adulteria. Cum enim par forma sit in hoc vinculo, viri & vxoris, sicut vxor viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: ita & vir viuente vxore vocabitur adulter, si fuerit cum adultera muliere. Et si enim grauius qui praeter causam fornicationis, omnis tamen qui dimiserit vxorem suam & aliam duxerit, morchatur. Non eosterraei facina continentia: leuis erit, si Christi erit: Christi erit, si fides aderit, quae impetrat à iubente quod iusserit. Non eos frangat, quod videtur eorum continentia necessitatis esse, non voluntatis, quia & illi qui eam voluntate delegerunt, fecerunt eam esse necessitatis, quoniam vani sine damnatione ab illa deuare non possunt: & qui in eam necessitate contrusi sunt, faciunt eam esse voluntatis, si non de seipsis, sed de illo à quo est bonum omne confidunt. Illi ad eam conscenderunt causa maioris gloriae, ut aliquid amplius inuenirent: isti ad eam confugerunt cura salutis nouissimae, ne perirent: utriusque permaneat, utriusque in quod peruenerunt ambulent usque in finem, serueant studiis, supplicet votis: quia & illis salus cogitanda est, ut ab eo quod voluitas arripuit cadere timeant: & istis gloria desperanda non est, si in eo quod necessitas intulit, persistere diligat. Fieri enim potest, ut deo terrente & hortante, conuertente & implente, humanus in melius mutetur affectus: atque ita voueat sine coniugis, & sine vilo concubitu, atque immunda libidinis attractione perseverantissime viuere: ut etiam si separata coniugia, locum ducendi alias moriendo aperuerint, claudatur ex voto quod pateret ex licito, & quod erat necessitate coeptum, fiat charitate perfectum. Talibus profecto retribuetur quod illis, qui vel pari consensu cum coniugibus hoc vouerunt, vel nul-

lis coniugis alligati, propter maius bonum continentiam delegerunt. Si autem ita se continent, ut si moriantur quarum vita coniugari impediuntur, alias ducere cogitent: profecto etiam si prius ipsi in tali continetia de corpore abscendant, non eis imputatur nisi ad pudicitiam coniugalem, propter quam non faciunt quod facerent si liceret. Hac quippe intentione continenter viuere, parum est ad accipienda illius quae liberius eligitur continentiae praemia, sed sufficit ad cauenda adulteria.

Hae autem me de utroque sexu meminere dicere, sed maxime propter viros: qui propterea se foeminis superiores esse arbitrantur, ne pudicitia pares esse dignentur: in qua etiam praere debuerunt, ut eos illae tanquam sua capita sequerentur. Quando autem lex prohibet adulteria, si obtentu incontinentiae carnalis infirmitatis admittatur excusatio, multis sub nomine falsae impunitatis, pereundi aperitur occasio. Neque enim carnem non habent foeminae, quibus viri aliquid tale nolunt licere, quasi eis quia viri sunt liceat. Sed absit hoc à meliori sexu ut tanquam honori debeatur, quod pudori detrahitur, cum honor iustus virtuti, non vitio debeatur. Quinimmo: cum à foeminis utique habetibus carnem, tantam flagitant castitatem, ut quando ab vxoribus diuittissime peregrinantur, velint eas ab adulterino concubitu intaminatas seruire transigere iuuentutis: & plurimae pudicissime transigunt, & maxime Syrae, quarum mariti negociandi quaestibus occupati, iuuenes adolescentulas deserunt, & vix aliquando senes ad aniculas reuertuntur: & coiplo euidentius conuincunt non esse impossibile, quod se non posse causantur. Si enim hoc non posset infirmitas hominum, multo minus id posset sexus infirmior foeminarum. Vnde istos qui virilem excellentiam, non putant nisi peccandi licentiam, quando terremus ne adulterinis coniugis harendo pereant in aeternum, solemus eis proponere etiam continentiam clericorum: qui plerumque ad eandem sarcinam subeundam capiuntur inuiti, eamque susceptam vsque ad debitum finem, domino adiuuante perducunt. Dicimus ergo eis: Quid si & vos ad hoc subeundum populorum violentia caperemini, nonne susceptum caste custodiretis officium, repente conuersi ad impetrandas vires à domino, de quibus nunquam antea cogitastis? Sed illos inquit honor plurimum consolatur. Respondemus, & vobis timor amplius moderetur. Si enim hoc multi dei ministri repente atque inopinanter impositum susceperunt, sperantes se illustrius in Christi hereditate fulgere: quanto magis vos adulteria cauendo viuere continenter debetis; metuentes non in regno dei minus luere, sed in gehennae ignibus ardere. Hae atque huiusmodi eis ut possumus dicimus, qui quoquomodo à se discedentibus, vel propter adulterium dimissis coniugibus suis, alias volunt ducere, & quum prohibentur, infirmitatem nobis carnis opponunt. Sed iam liber etiam iste claudendus est, & rogandus deus, ut aut eos tentari non sinat separationibus coniugum, aut ita sinat, ut timor periclitatis salutis, fiat illis amplioris sine probatoris occasio castitatis.

Libri secundi finis.

Tractatus.

A TRACTATUS DE EPICUREIS & STOICIS.

Non omnino malus, sed nihil aut quam minimum habens Augustini.

Caput. I.

Duertit nobiscum charitas vestra cum legeretur liber Actus Apostolorum, Paulum locutum esse Atheniensibus, & ab eis qui praedicationem veritatis irridebant dictum fuisse, verborum seminatore. Dicitur est quidem ab irridentibus, sed non respondendum est à credentibus. Erat enim reuera ille seminator verborum, sed melior morum. Et nos licet tantilli & nequaquam illius excellentiae comparandi, in agro dei, quod est cor vestrum, verba dei seminamus, & vberem messem de vestris moribus expectamus. Veruntamen vnde admonemur loqui charitati vestrae, quod ipsa locutione continetur, hortamur attentius aduertatis, si quo modo adiuuante domino deo nostro dicimus aliquid, quod nec facile nisi dicatur, ab omnibus possit intelligi: neque cum intellectum fuerit, debeat ab vilo contemni. Apud Athenas loquebatur. Athenienses in omni literatura atque doctrina per alios populos magna fama pollebant. Ipsa erat patria magnorum Philosophorum. Inde se per ceteras Graeciae atque alias orbis terras varia & multiplex doctrina diffuderat. Ibi Apostolus loquebatur, ibi annunciabat Christum crucifixum. Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vero vocatis Iudaeis & Graecis Christum dei virtutem & dei sapientiam. Hoc annunciare inter superbos & doctos quati periculi fuerit, vestrum est cogitare. Denique sermone finito, audita illa resurrectione mortuorum, quae praecipue fides est Christianorum, alij irridebant, dicebant autem alij, Audiemus te de hoc iterum. Nec defuerunt qui crediderunt, atque in eis nominatur quidam Dionysius Areopagites: id est, Atheniensium principalis. Areopagos enim Atheniensium curia vocabatur. Et mulier quaedam nobilis, & alij. Facta est ergo loquente Apostolo tripartita illa multitudo, per quosdam gradus mira distinctione disposita, irridentium, dubitantium, credentium. Quidam enim, ut scriptum esse audiui, irridebant. Quidam dicebant, Audiemus te de hoc iterum, isti dubitantes erant. Aliqui crediderunt. Inter irridentes & credentes, medij sunt dubitantes. Qui irridet, cadit: qui credit, stat: qui dubitat, fluctuat. Audiemus te de hoc iterum, inquit, incertum an casuri essent cum irridentibus, an staturi cum credentibus. Nunquid tamen inaniter laborauit seminator ille verborum? Ille vero si formidaret irridentes, non peruenerit ad credentes, quomodo seminator ille Euangelicus quem commemorat dominus. Nam utique hoc erat Paulus, si trepidaret mittere semina, ne aliud caderet in via, aliud inter spinas, aliud in loca petrosa, nunquam semen posset etiam ad terram optimam peruenire. Et nos seminemus, spargamus, corda praeparate, fructum date. Hoc quoque si meminit charitas vestra cum legeretur audiui, quod quidam ex Philosophis Epicureis & Stoicis conferebant cum Apostolo. Qui sint vel fuerint Philosophi Epicurei & Stoici, id est, quid senserint, quid verum esse putauerint, quid philosophando sectati sint, proculdubio multi vestrum nesciunt: sed quoniam Carthagini loquimur, multi sciunt. Adiuuent ergo modo nos dictum Tomus sextus.

Acto. 17.

B

1. Corin. 11.

C

Caput. II.

Matth. 13.

ros vobis, Ad re quippe valde pertinet, quod puto esse dicendum. Audiant nos, & nescientes instruantur, scientes commoneantur illi cognoscant, illi recognoscant.

Caput. III.

Primo generaliter audite omnium Philosophorum commune studium, in quo studio communi habuerunt quinque diuisiones & differentias sententiarum propriarum. Communiter omnes Philosophi studendo, querendo, disputando, viuendo appetuerunt apprehendere vitam beatam. Hae vna fuit causa philosophandi, sed puto quod etiam hoc Philosophi nobiscum commune habent. Si enim à vobis quaram quare in Christum credideritis, quare Christiani facti fueritis: veraciter mihi omnis homo respondet, propter vitam beatam. Appetitio igitur beatam vitam Philosophis Christianisque communis est. Sed res tam consona vbi inueniri possit, inde quaestio est, deinde discretio. Nam vitam beatam appetere, vitam beatam concupiscere, desiderare, sectari, omnium hominum esse arbitror. Vnde me video parum dixisse hunc appetitum beatam vitam Philosophis Christianisque communem: debui enim dicere, omnium hominum, prorsus omnium honorum & malorum. Nam & qui bonus est, ideo bonus est ut beatus sit: & qui malus est, malus non esset, nisi inde se beatum esse posse speraret. De bonis facilis quaestio est, quod beatam vitam querat, ideo boni sint. De malis vero aliqui dubitant, utrum & ipsi beatam vitam querant. Sed si separatos malos & à bonis discretos interrogare possem & dicere, Vultis beati esse? nemo diceret, nolo. Verbi gratia, pone aliquem furum, quare ab illo, Quare furtum facis? Ut habeam, inquit, quod non habebam. Quare vis habere quod non habebas? Quia miserum est non habere. Si ergo miserum est non habere, beatum putat habere. Sed in eo impudens est & errat, quia de malo vult beatus fieri. Bonum est enim beatum esse. Vnde ergo ille peruersus? quia bonum querit & malum facit. Quid querit ergo? Quid aspirat cupiditas malorum? ad mercedem bonorum. Beata vita merces bonorum est, bonitas opus est: beatitudo merces est. Deus opus iubet, mercedem proponit. Dicit, hoc fac, & hoc accipies. Ille autem malus respondet nobis, Nisi male fecero, beatus non ero. Tanquam dicat aliquis, ad bonum non peruenio, nisi malus fuero. Non vides, quia bonum & malum contraria sunt? Bonum quarris, & malum facis? In contrarium curris, quando peruenis?

Caput. III.

Relinquamus ergo istos, forte optimum erit ut ad eos redeamus, cum de Philosophis quod instituiamus peregerimus. Non enim arbitror sine causa per nescientes actum esse aliquid magnum dispensante diuina ipsa providentia, ut cum essent plurimae Philosophorum sectae in ciuitate Atheniensium, non contulerint cum Apostolo Paulo nisi Stoici & Epicurei. Cum enim audieritis quid sentiant in sectis suis, videbitis quam non frustra factum sit, ut ex omnibus Philosophis soli cum Paulo conferret. Neque enim eligere sibi potuit, quibus altercantibus responderet, sed diuina sapientia omnia gubernans hos ei apposuit, in quibus dissensionis Philosophorum tota propè causa consisteret. Breuiter ego dico, Indocti credant nobis, docti iudicent de nobis. Puto quia mentiri non audeo indoctis, iudicibus doctis, maxime quia dico aliquid vbi pariter & docti & indocti possint veraciter iudicare. Hoc ergo prius dico, hominem constare ex anima & corpore. Hic non peto ut credatis, sed & vos peto ut iudicetis. Non enim timeo, ne in hoc dicto male quisquam iudicet de me, qui agnoscit se. Homo ergo, quod nemo ambigit, constat ex anima & corpore. Substantia ista, res ista, persona ista homo dicitur. A iij Beatam

G Beatam vitam querit, & hoc nostis: nec in isto vt creditis, sed admono vt agnoscat. Homo, inquam, id est, res ista non parua, precedens omnia pecora, omnia volatilia, omnia & natatilia, & quicquid carnem gerit & homo no est. Homo ergo consistans ex anima & corpore, sed non quacunq; anima, na & pecus costat ex anima & corpore. Homo ergo costas ex aia rationali & carne mortali, querit beatam vitam. Quae res faciat beatam vitam cu cognouerit homo, nisi hanc teneat, hanc sequat, hanc sibi vendicet, assumat si potestas est, petat si difficultas est, beatus esse non potest. Tota igitur questio est, quid faciat beatam vitam. Constituite nunc ante oculos vestros Epicureos, Stoicos, & Apostolum, quod etiam sic dicere potui, Epicureos, Stoicos, Christianos. Interrogemus prius Epicureos, quae res faciat vitam beatam. Respondet, Voluptas corporis. Hic iam credatis peto, quia iudices habeo: vtrum enim hoc dicant, hoc sentiant Epicurei nescitis, quia illas literas non legistis, sed sunt hic qui legerunt. Redeamus ad interrogandos. Quid dicitis Epicurei, quae res faciat beatam vitam? Respondent, Voluptas corporis. Quid dicitis Stoici, quae res facit vitam beatam? Respondent, Virtus animi. Intendat mecum charitas vestra, Christiani sumus, inter Philosophos discipulamur. Videte quare illae duae sectae tantum procuratae sunt cu Apostolo collaturae. Nihil est in homine quod ad eius substantiam pertineat atque naturam, praeter corpus & animam. Horum duorum in vno, hoc est, in corpore Epicurei posuerunt beatam vitam: in alio, id est, anima, Stoici posuerunt beatam vitam. Quantum ad hominem pertinet, si ab illo sibi est vita beata, nihil restat praeter corpus & animam. Aut corpus est causa beatae vitae, aut anima est causa beatae vitae: si plus queris, ab homine recedis. Hi ergo qui beatam vitam hominis in homine posuerunt, alibi ponere omnino non potuerunt, nisi aut in corpore, aut in anima. Horum qui in corpore posuerunt, principatum Epicurei tenuerunt. Horum qui in anima posuerunt, principatum Stoici tenuerunt.

H Ecce sunt, conferunt cum Apostolo: aliquid ne plus habebat Apostolus? An vero vni harum duarum sectae necessarium consentire deberet, vt etiam ipse causam beatae vitae, aut in corpore, aut in anima poneret? Nunquam poneret Paulus in corpore: hoc enim magnum non est, cu ipsi minime ponat causam beatitudinis in corpore, qui melius sentiunt de corpore. Nam Epicurei & de corpore & de anima hoc idem sentiunt, q; vtrunq; mortale est. Et quod est granius & detestabilius, prius dicunt animam post mortem dissolui q; corpus. Adhuc inquit post efflatum spiritum manente caduere, & integris membrorum liniamentis aliquantum durantibus, anima mox vt exierit veluti fumus veto diuerberata dissoluitur. No ergo miremur, quod summum bonum, id est, beatitudinis causam in corpore posuerunt, quod se melius q; animam habere senserunt. Nunquid hoc faceret Apostolus? Absit vt poneret in corpore summum bonum. Summum enim bonum est causa beatitudinis: immo vero doluit Apostolus quodam e numero Christianorum elegisse sententiam Epicureorum: non hominum, sed porcorum. Ex hoc enim numero erant illi corruptepetes mores bonos colloquiis malis, & dicentes, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Epicurei contulerunt cum Paulo Apostolo: sunt & Christiani Epicurei. Quid enim sunt aliud dicentes quotidie, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur? Quid pertinet, Nihil erit post mortem, vmbra enim transitus est vita nostra. Dixerunt enim apud se cogitantes non recte in-

ter caetera, coronemus nos rosis antequam marcescant: K nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra: vbique relinquamus signa leuitiae, quoniam haec est pars nostra, & haec est fors. Hoc si atrociter obiurgemus, si his cupiditatibus vehementius resistamus, dicent & quod sequitur: Opprimamus pauperem iustum. Et tamen dicere vel in hoc loco positi non timemus: nolite esse Epicurei. Cogitate quidem illud, quod dictum est ab his non recte loquentibus, Cras enim moriemur: sed no omnimodo moriemur: manet enim post mortem quod sequitur mortem. Comes morienti, aut vita erit, aut poena. Nemo dicat, Quis huc inde reuersus est? Diues ille purpuratus sero redire voluit, & permitti no potuit. Stultam sitiens inquisiuit, qui esuriem pauperem fastidiuit. Nemo ergo dicat, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Si vultis dicere, cras enim moriemur: non prohibeo, sed aliud ante dicite. Epicurei quippe velut non victuri post mortem, quasi aliud nihil habentes nisi quod delectat carnem dicunt, Manducemus: & caetera. Sed tenete quod dicitur, cras enim moriemur. Christiani vero post mortem victuri & felices potius futuri vel victuri post mortem, non dicant, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur: sed dicant, Ieiunemus & oremus, cras enim moriemur. Adde plane aliud, addo tertium. Nec quod praecipue obseruandum est praetermitto, vt de ieiunio tuo fames pauperis satietur. Aut si ieiunare non potes, magis pascas, cuius saturitate tibi venia concedatur. Dicant ergo Christiani, Ieiunemus & oremus, & donemus, cras enim moriemur. Aut si duas res volunt dicere, ego eligo vt dicant, Donemus & oremus, quam ieiunemus & non donemus. Absit ergo vt Apostolus in corpore poneret summum bonum hominis: id est, beatitudinis causam. Sed cu Stoicis non indecens fortasse iustitiam est. Ecce enim interroganti vbi ponant efficiens beatae vitae: id est, quod facit in homine beatam vitam: respondet, non corporis voluptatem, sed animi esse virtutem. Quid Apostolus? annuit: Si annuit, annuamus. Sed non annuit: reuocat enim scriptura eos qui confidunt in virtute sua. Epicureus itaque in corpore ponens summum hominis bonum, in se spem posuit. Sed enim Stoicus in animo ponens summum hominis bonum, in re quidem meliori hominis posuit, sed etiam ipse in se spem posuit. Homo est autem & Epicureus & Stoicus. Maledictus igitur omnis qui spem suam ponit in homine. Quid ergo iam constitutus ante oculos nostros tribus, Epicureo, Stoico, Christiano: Interrogemus singulos. Dic Epicuree, quae res faciat beatum. Respondet, Voluptas corporis. Dic Stoice, Virtus animi. Dic Christiane, Donum dei. Itaque fratres velut ante oculos vestros Epicurei & Stoici cum Apostolo contulerunt, & collatione sua nos quid reicere & quid deberemus eligere docuerunt. Est virtus animi res laudabilis, prudentia, mala & bona discernens, iustitia sua cuique distribuens, temperantia libidines, fortitudo molestias aequanimiter sustinens. Magna res, laudabilis res: lauda Stoice quantum potes, sed dic vnde habes: Vnde virtus animi tui te facit beatum, sed qui tibi virtutem dedit, qui tibi velle inspirauit & posse donauit. Scio quia fortassis irrisurus es me, & eris in eis, de quibus scriptum est, quia Paulum irridebant, Si tu via es, ego semino: seminator enim verborum sum pro modulo meo. Quod fuit conuictum tuum, officium est meum. Ego semino quod cadit in te, tanquam in terram duram, Ego non sum piger & inuenio terram bonam. Quid tibi faciam? Reprehensus es, & oraculo

A oraculo diuino reprehensus es. Inter illos es, qui confidunt in virtute sua: inter illos es qui spem ponunt in homine: virtus te delectat, scio, sitis: sed virtute tibi manare non potes. Si cura sit, tibi ostendere fontem vitae, forte deridebis. Dicis enim apud te, de ista rupe bibiturus sum? Accedit virga & manauit aqua. Iudei enim signa petunt, sed tu Stoice non es Iudeus. Scio Gracus es, & Graci sapientiam querunt. Nos autem praedicamus Christum crucifixum. Scandalizatur Iudeus: subannat Gracus. Iudeis enim scandalum, gentibus autem stultitia: sed ipsis vocatis Iudeis & Gracis, hoc est, ipsi Paulo ex Saulo & Dionysio Areopagita, & talibus his, talibus & illis Christi dei virtute & dei sapientiam. Iam non irrides rupem, agnosce virgam crucem, Christum fontem: & si sitis, bibe virtutem. Esto fonte saginatus, gratiarum actiones fortasse ructabis: & quod ab illo habes iam non tibi dabis, sed in ructatione exclamabis, Diligam te domine virtus mea. Iam non dices animus meus facit beatum, non eris inter illos qui cognoscunt deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor ipsorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Quid est enim, dicentes se esse sapientes, nisi a se habere sibi sufficere, stulti facti sunt? Merito stulti, Sultitia vera est falsa sapientia. Sed eris inter illos de quibus dicitur, Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exultabunt, quoniam gloria virtutis eorum tu es. Virtutem quaerebas: dic, Domine virtus mea. Beatam vitam quaerebas: dic, Beatus homo quem tu erudieris domine. Beatus enim populus cuius non voluptas carnis, cuius non virtus propria, sed beatus populus cuius est dominus deus ipsius. Haec est patria beatitudinis quam omnes volunt, sed non recte quaerunt. Nos autem ad talem patriam non nobis viam quasi corde nostro machinemur, & erraticas semitas moliamur: venit inde & via. Quid vult enim beatus, quid vult, nisi non falli, non mori, non dolere? Et quid querit plus esurire, & pl' maducare? Quid si melius est non esurire? Nemo beatus est nisi qui viuunt in aeternum, sine vilo timore, sine vlla fallacia. Nam falli odit anima. Quantum falli oderit anima naturaliter, hinc intelligi potest, quoniam qui mente alienata rident, plorantur a sanis: & eligit homo vti que ridere quam flere. Si duo ista praeparantur, Ridere vis an flere? quis est qui respondeat nisi ridere? Ridentur si proponatur ista duo, Falli si vis, an verum tenere? Omnis homo respondet, verum tenere. Et ridere eligit & verum tenere: de duobus illis risu & fletu, ridere: de duobus istis fallacia & veritate, verum tenere. Sed tantum praevalet inuictissima veritas, vt eligat homo sana mente flere, quam mente alienata ridere. Ibi ergo in illa patria veritas erit, fallacia & error nusquam. Sed & veritas erit, & flere non erit. Erit enim & verum ridere, & de veritate gaudere, quia ibi vita erit. Nam si dolor erit, vita non erit: neque enim vita dicenda est sempiternus immortalisq; cruciatus. Ideo dominus non appellans vitam quam habituri sunt impij, quauis in igne victuri sunt, vitam non finiant, ne poenam finiant. Vermis enim eorum no morietur, & ignis eorum non extinguetur: tamen eam noluit appellare vitam, sed hanc appellauit vitam, quae beata & aeterna est. Vnde interrogante illo diuite dominum, Quid boni faciam, vt vitam aeternam consequar? & ipse quidem vitam aeternam non nominabat, nisi beatam: nam habebunt impij aeternam, sed non beatam vitam, quia cruciatibus plena. Ergo ille ait, Domine, quid boni

faciam vt vitam aeternam consequar? Respondit illi dominus de mandatis. Ait ille, haec omnia fieri. Sed quando respondit de mandatis, quid ait, Si vis venire ad vitam: non ei dixit beatam, quia misera, nec vita dicenda est: non ei dixit aeternam, quia vbi mortis timor est, nec vita dicenda. Ergo vita, quae hoc nomine digna est vt vita dicatur, non est nisi beata, & beata no est, nisi aeterna. Hanc volunt omnes, hanc volumus omnes, veritatem & vitam: sed ad tam magnam possessionem, ad tam gratam felicitatem qua itur, instruxerunt sibi vias erroris Philosophi. Alij dixerunt, haec alij non haec, sed haec. Latuit eos via, quia deus superbis resistit. Lateret & nos, nisi venisset ad nos. Ideo dominus, Ego, inquit, sum via. Piger viator, venire volebas ad viam, Ad te venit via. Quaerebas, quod ires, Ego sum veritas & vita. Non errabis quando is ad illum, per illum. Haec est doctrina Christianorum, non plane conferenda, sed incomparabiliter praefenda doctrinis Philosophorum, immunditiae Epicureorum, superbiae Stoicorum.

Finis.

TRACTATUS DE EO QVOD dictum est a deo ad Moysen, Ego sum qui sum: incerti auctoris.

Vm diuina lectio legeretur, magnum miraculum quod Moysen famulum dei intentissimum fecerat, etiam nos corde expectauimus, quia intenti etiam ipsi facti sumus, quomodo in rubo apparebat ignis, & rubus non cremabatur. Deinde aduertimus sacram scripturam prius dixisse, quod angelus domini apparuerit Moysi in rubo. Deinde Moyses non iam quasi cum angelo, sed tanquam cum domino loquebatur. Tertio aduertimus, q; cum Moyses nomen dei qugeret vt haberet quid diceret filiis Israel interrogantibus, quod nomen dei esset, qui illum ad eos misisset: respondit, Ego sum qui sum. Neque hoc transiit, sed repetitione commendas adiecit, Dices itaque filiis Israel, Qui est, misit me ad vos. Postremo iam enunciato nomine suo, adhuc adiunxit, Haec dices eis, Dominus deus patrum nostrorum, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, misit me ad vos. Et hoc mihi nomen est in aeternum. De his quod dominus donat audite. Magna quidem sunt tanquam inuolucra mysteriorum dei. Quae si congruenter & sufficienter conemur euoluere, nec vires, nec tempus sufficient. Quod ergo breuiter possumus dicere, non frustra, no inaniter, non sine alicuius significatione secreti in rubo flamma erat & rubus no cremabatur. Rubus enim spinarum est quoddam genus: nec in laude aliqua poni potuit, quod peccatori terra produxit. Nam primitus peccati homini dictum est, Terra spinas & tribulos pariet tibi. Neque id ipsum quod rubus non cremabatur, id est, flamma non comprehendebatur, bonum aliquid putare debemus. Si enim flamma significat aliquid boni in qua angelus apparebat vel dominus: vnde etiam cum venit spiritus sanctus, visa sunt illis lingua diuinae velut ignis: comprehendere debemus hoc igne, non autem propter duritiam non cremari. Rubus quem non cremabat, populus qui deo reluctabatur. Spinosum igitur populum Iudaorum significabat rubus, quo Moyses mittebatur. Et ideo rubus non cremabatur,

Caput. V.

1. Corin. 15.
Sapient. 2.

Caput. VI.

Sapient. 2.

1. Corin. 15.

Luc. 16.

Psal. 17.

Rom. 1.

Psal. 88.

Psal. 93.

Psal. 143.

Caput. VII.

Psal. 48.

M Hier. 17.

Cap. VIII.

Philipp. 2.

Act. 17.

Matth. 25.

Esai. 66.

Matth. 19.

Ioan. 4.
Ioan. 14.

Exod. 3.

F

Gene. 3.

Act. 2.

G batur, quia duritia Iudæorū, sicut dixi, legi dei reluctabatur. Nam si ille populus spinis non significaretur, nō ab eo spinis Christus coronaretur. Quod autem de ipso qui loquebatur Moyſi, & angelus domini, & dominus dicitur, magna quæſtio eſt, nec temerarium debet habere affirmatozem, ſed cautum inquiſtorem. Duæ autē ſententiæ quæ hinc proferri poſſunt, quarum qualibet vera ſit, ambæ ſecundū fidem ſunt. Quod dixi, quæ nam earum vera ſit: hoc dixi, quid nam eorum ſenſerit qui ſcripſit. Nam quando nos inquirentes ſcripturas ſentimus aliquid quod ſcriptor forte non ſentit, non tamen hoc ſentire debemus, quod abhorret à regula fidei, à regulaveritatis. Ergo ambæ ſententiæ propono, ſit fortaliſis & tertiā, quæ me latet. Ex his autem duabus propoſitis eligatis quam volueritis. Aliqui dicūt ideo & angelum domini dictum, & dominum, quia Chriſtus erat de quo aperte Propheta dicit, quod ſit magni cōſilij angelus. Angelus enim officij nomen eſt, nō naturæ. Nam angelus Græce, qui Latine nunciuſ appellatur. Nunciuſ ergo actionis nomen eſt: agendo, id eſt, aliquid nunciādo, nunciuſ appellatur. Quis neget Chriſtum nunciāſſe nobis regnum cælorum? Deinde angeluſ, id eſt, nūciuſ mittitur ab eo, qui per eum aliquid nunciat. Et quis neget Chriſtum miſſum? qui totiens dicit, Non veni facere voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit: ipſe proprie miſſuſ. Nam Siloë illa piſcina interpretatur miſſuſ. Ideo cui oculos Iudo inunxit, inde lauare faciem iuſſit. Nulliuſ enim viſuſ aperitur niſi eiſ qui à Chriſto mandatur: ergo idem angeluſ, idem dominuſ. Sed hęc occurrit aliquid præcauendum. Non enim deſunt hæretici qui dicant, patris & filij diſtare & diſſonare naturas, & non eos eſſe vnuiſ eiuſdemq; ſubſtantiæ. Catholica autem fides credit patrem & filium & ſpirituſ ſanctum vnum deum, vnuiſ ſubſtantiæ Trinitatē, inſeparabiliter, æqualiter, non commixtione conſuſam, non diſtinctione ſeparatam. Illi ergo qui perſuadere moliantur filium non eſſe eiuſdem ſubſtantiæ cuiuſ eſt pater, argumentantur ex hoc, qd filiuſ viſuſ eſt patribuſ, Pater, inquiunt, non eſt viſuſ. Inuiſibilis autem & viſibilis diuerſa natura eſt. Et ideo, inquiunt, de patre dictū eſt, Quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt: vt ille qui viſuſ eſt, non ſolum Moyſi, ſed etiam Abraham, nec ſolum Abraham, ſed etiam ipſi Adam & cæteris patribuſ, non deuſ pater, ſed filiuſ potiuſ, vt intelligatur creatura. Catholica non hoc dicit. Sed quid dicit? Deuſ pater, deuſ filiuſ: incommutabilis pater, incommutabilis filiuſ: æternuſ pater, cœternuſ filiuſ. Nam ſi dixeris patrem inuiſibilem, filium viſibilem: diſtinxiſti, immo vero ſeparaſti ſubſtantiā. Quomodo gratiam inueniſti, qui fidem perdiſti? Soluitur ergo iſta quæſtio ſic. Deuſ pater & filiuſ & ſpirituſ ſanctuſ, natura propria inuiſibilis eſt. Apparuit autem quando voluit, cui voluit: non vt eſt, ſed vt voluit, cui ſeruiūt omnia. Si enim anima tua cum ſit inuiſibilis in corpore tuo per quod appareat proferat vocē, & vox in qua appareat anima tua cū loqueris non eſt ſubſtantiā aiæ tuæ, aliud eſt illa, aliud eſt vox, & tamē appareat, & in ea re quæ ipſa nō eſt: ſic & deuſ, ſi in igne apparuit, non eſt igniſ: ſi in fumo apparuit, non eſt fumuſ: ſi in ſono apparuit, nō eſt ſonuſ. Nō ſunt hæc deuſ, ſed indicant deum. Hoc retento ſecuri credimus potuiſſe dici filiuſ, qui apparuit Moyſi, & dominuſ, & angeluſ domini. Qui vero exiſtimāt vere eum angeluſ domini fuiſſe, non Chriſtuſ, ſed angeluſ miſſuſ: nec eſſe vt exigatur ab eiſ ratio quare dictuſ ſit dominuſ. Quomodo enim ab eiſ qui Chriſtuſ fuiſſe

dicunt, exigitur, quare dictuſ ſit angeluſ: ſic ab eiſ qui angeluſ dicunt exigitur quare dictuſ ſit dominuſ. Sed illi qui Chriſtuſ dicunt fuiſſe, iam cōmemorauī, quomodo inde exeant quare dictuſ ſit angeluſ, quia Propheta aperte dixit dominuſ Chriſtuſ magni cōſilij angeluſ. Illi ergo qui dicunt angeluſ, reſpondere debent quare appellatuſ ſit dominuſ. Reſpondent & ipſi. Sicut in ſcripturis Propheta loquitur, non quia dominuſ eſt Propheta, ſed quia dominuſ eſt in Propheta: ſic & cum per angeluſ dignatur dominuſ loqui, quomodo per Apoſtolum, quomodo per Prophetam, recte dicitur & angeluſ propter ſeiſpſum, & dominuſ propter habitantē deum. Certe enim Pauluſ homo erat & Chriſtuſ deuſ, & ait tamen ipſe Pauluſ, An vultis experimētum eiſ accipere qui in me loquitur Chriſtuſ? Dixit & Propheta, Audiam quid loquetur in me dominuſ deuſ. Qui loquitur in homine, loquitur in angelo. Ideo apparuit Moyſi angeluſ domini & dixit, Ego ſum qui ſum. Habitatoris vox eſt, nō templi. Nam ſi propterea Chriſtuſ erat cum angeluſ dictuſ ſit, quia vnuiſ erat, quid facimus quando Abraham tres apparuerunt? Quid hic dicimus? Tres apparuerunt, & Abraham tanquam ad vnū loquēſ dixit, Domine. Quid dicimus? Quare tres? An ipſa Trinitaſ erat? Quare ergo dominuſ? Quia Trinitaſ vnuiſ dominuſ, nō ſunt tres domini. Et trinitaſ vnuiſ deuſ, non tres: vna ſubſtantiā, tres perſonæ. Neque enim pater filiuſ eſt, aut filiuſ pater eſt: aut ſpirituſ ſanctuſ vel pater vel filiuſ eſt. Sed pater non eſt niſi filij: filiuſ non eſt niſi patris: ſpirituſ & patris & filij. Quauis in illiſ tribuſ aliqui dicunt, qd vnuiſ ibi excellēbat, quem dominuſ appellabat Abraham quando apparuerat cū duobuſ, tanquam Chriſtuſ cum angelis ſuiſ. Sed quid agimus, quia cum duo mitterentur ad Sodomam apparetes fratri Abraham Loth, & ipſe agnoſcit in eiſ diuinitatem: & cum duos videat, dominuſ appellat: & ille in tribuſ dominuſ, & in duobuſ ille dominuſ? Ne ſeparemus ergo Trinitatem, faciamuſ in Sodoma dualitatem. Puto qd meliuſ intelligim, quia patreſ noſtri dominuſ in angelis agnoſcebant, habitantem in habitatione intelligebant, non portantibuſ, ſed inſidenti gloriā dabant. Quam ſententiā confirmat non ſolum Epistoſa quæ ſcribitur ad Hebræoſ, vbi dicitur, Si enim qui per angeloſ dictuſ eſt fermo, factuſ eſt firmuſ: loquebatur enim de veteri teſtamento, cōmendauit quod ibi angeli loquebantur, ſed deuſ in angelis ſuiſ honorabatur, & per angeloſ interior habitator audiebatur: ſed etiam in Actibuſ Apoſtolorum Stephanuſ dicit, arguēſ & increpans Iudæoſ, dura ceruice, & nō circuncifi corde & auribuſ. Dura ceruice, ſpine non cremata. Vos autem reſiſtitis ſpirituſ ſancto: ideo rubuſ nō cremabatur, quia flammæ ſpirituſ ab ſpinis peccatorū reſiſtebatur, vos ſemper reſiſtitis ſpirituſ ſancto: quem Prophetarum non occiderunt patreſ veſtri? Et vnde agitur, Qui accepitſiſ legem in edictiſ angelorum, & nō cuſtoditſiſ. Si diceret angeli, & non angelorum, non deerant illi qui dicerent, Chriſtuſ eſt, quia dictuſ eſt magni cōſilij angeluſ. Angeluſ Chriſtuſ, nūquid angeli Chriſtuſ? Dicit & Apoſtoloſ Pauluſ, Quoniam ſemen Abraham diſpenſatum eſt, diſpoſitum, inquit, per angeloſ in manu mediatoriſ. Iam ergo angeluſ, & in angelo Dominuſ, dicebat Moyſi quærenti nomē ſuum, Ego ſum qui ſum. Dices filiſiſ Iſraël, Qui eſt, miſit me ad voſ. Eſſe, nomen eſt incommutabilitatiſ. Omnia enim quæ mutātur, deſinūt eſſe quod erant, & incipiunt eſſe quod non erant. Eſſe verum, eſſe ſyncerum, eſſe germanum, non habet niſi

A niſi qui nō mutatur. Ille habet eſſe cui icitur, Mutabiſ ea & mutabuntur, tu autē idē ipſe eſ. Quid eſt, Ego ſum qui ſum: niſi æternuſ ſum? Quid eſt, Ego ſum qui ſum, niſi mutari non poſſum? Nulla creatura, non cœlum, non terra, non angeluſ non virtuſ, nō ſedes, non dōminationeſ, non poteſtateſ. Cum, ergo ſit hoc nomen æternitatiſ, pluſ eſt quod dignatur emittēre nomen miſericordiæ. Ego ſum deuſ Abraham, & deuſ Iſaac, & deuſ Iacob: illud in ſe, hoc ad noſ. Neniſi hoc ſolum eſſe vellet quod eſt in ſe, quid eſſet noſ? Si intellexit, immo quia intellexit Moyſeſ: ſum ei diceretur, Ego ſum qui ſum: Quid eſt, miſit me: multum hoc credidit eſſe ad homineſ, multum hoc idit diſtare ab hominibuſ. Qui enim hoc quod eſt & ere eſt intellexerit digne, & qualitercuq; lumine vaciſſimæ eſſentiæ, vel ſtriſtē ſicut coruſcatione aſſati fuerit, lōge ſe videt infra, longe remotiſſimum, lōgeſſimillimum, ſicut ille ait, Ego dixi in ecſtaſi mea. ſumpta enim mente vidit neſcio quid, quod pluſ adillum erat, hoc

erat quod verū erat. Dixi, inquit, in ecſtaſi mea. Quid? Proiectuſ ſum à facie oculorum tuorum. Cum ergo ad id quod dicebatur, non ad id quod videbatur longe ſe imparem videret Moyſeſ & quaſi minus capacem, vnde inflammatuſ ipſo deſiderio videndi quod eſt, dicebat deo cū quo loquebatur, Oſtende mihi temetiſpſum: quaſi vero ab illa excellentiā eſſentiæ longe diſſimiliſ deſperaret, erigit deſperantem, quoniam vidit timentē, tanquam diceret, Quoniam dixi, ego ſum qui ſum: & qui eſt miſit me: intellexiſti quid ſit eſſe, & deſperatiſ te capere, erige ſperā, Ego ſum: deuſ Abraham Iſaac & Iacob: ſic ſum quod ſum, ſic ſum ipſum eſſe, ſic ſum cum ipſo eſſe, vt nō ſolum hominibꝰ deeſſe. Si quomodo poſſumus dominuſ quærere & inueſtigare eum qui eſt, & quidem non longe poſitum ab vno quoque noſtrum: in illo enim viuimus & mouemur & ſumus: Laudemus ergo ineffabiliter eiſ eſſentiā & amemus miſericordiā, Amen.

COMI SEXTI FINIS.

INDEX QUATERNIONVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z A.
Omne ſunt quaterniones, præter A, qui eſt ternio.

